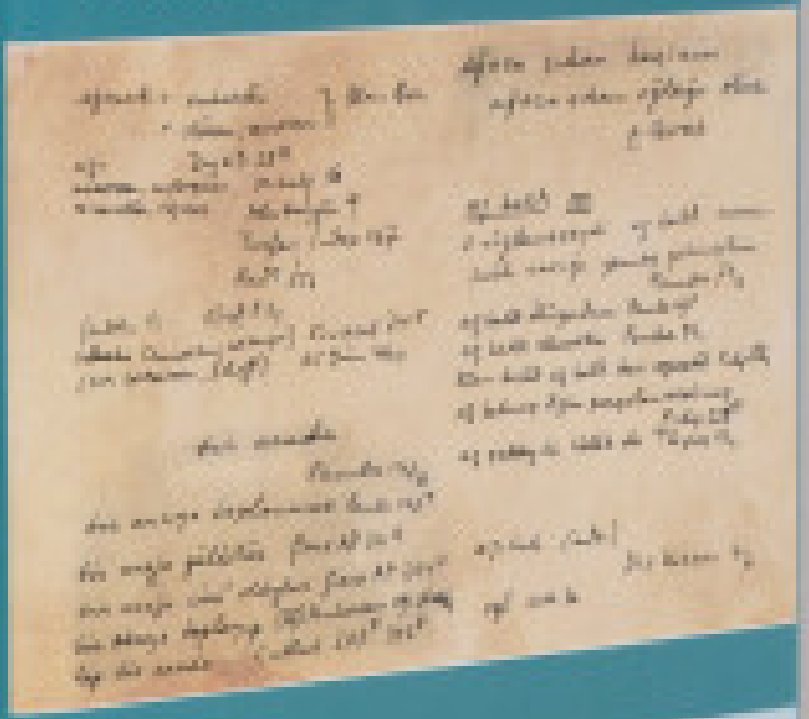
TARİHİ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

ANDREAS TIETZE

ALTINCI CİLT

O-R

TARİHİ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ
ANDREAS TIETZE
ALTINCI CİLT
O-R

Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati
©Türkiye Bilimler Akademisi, 2018

Türkiye Bilimler Akademisi
Piyade Sokak No 27, 06690
Çankaya – Ankara
Tel: 0312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

ISBN: 978-9944-252-78-2 (tk.)
ISBN: 978-605-2249-20-8 (6. cilt)

Proje Yöneticisi
Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı

Editörler
Nurettin Demir
Emine Yılmaz

İletişim ve Koordinasyon
Aynur Odabaş

Grafik Tasarım
Ece Yavuz

Birinci Baskı
1100 adet

Baskı Yeri, Tarihi
Ses Reklam Matbaacılık, ANKARA
Eylül 2018

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Altıncı Cilt

O – R

ANDREAS TIETZE

Editörler
Nurettin Demir, Emine Yılmaz

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Ankara
2018

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Editörler:
Prof. Dr. Nurettin DEMİR, Prof. Dr. Emine YILMAZ

Araştırmacılar:
Dr. Işıl AYDIN ÖZKAN, Hasan GÜZEL, Hasan HAYIRSEVER

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 7
Ön Söz 9
Hurufat 13
Transkripsiyon (Yazı Çevrimi) İşaretleri 14
İşaretler ve Kısaltmalar 18
Bibliyografya 22
Bibliyografik Kısaltmalar 95

Lugat
O 99
Ö 195
P 260
R 449

ÖN SÖZ

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Avusturyalı ünlü Türkolog, TÜBA Şeref üyesi Prof. Dr. Andreas Tietze'nin Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati'ni (TETTL) tamamlayıp yayımlamayı amaçlayan projesi kapsamında eserin ilk dört cildini yayımlamakla Türk bilim ve kültür hayatında iz bırakacak önemli bir adım atmış bulunuyor. Türkiye Türkçesi için 14. yüzyıldan günümüze kadar geçen 700 yıllık sürenin tamamında yazılmış eserlerden seçme verilere dayanan bir tarihsel sözlük ve böylesine geniş kapsamlı bir sözlükte yer alan kelimelerin kökenini ortaya koyan bir kökenbilgisi sözlüğü, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın başına kadar hazırlanmış değildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'ye sığınıp İstanbul Üniversitesi'nde uzun yıllar (1937–1965) çalışmış, Türk eğitim ve kültür hayatına çeşitli vesileler ve pek çok hizmetlerle katkıda bulunmuş olan Avusturyalı bilim insanı Andreas Tietze'nin bir ömür boyu çalışarak topladığı malzeme, kendisi hayattayken 2002 yılında Avusturya Bilimler Akademisi tarafından Türkçe olarak yayımlanmaya başlamıştı.[1] Eserin, Tietze Hoca tarafından hazırlıkları ilerletilmiş durumda olan ikinci cildi ise kendisinin vefatından ancak 6 yıl sonra asistan ve öğrencileri tarafından baskıya verilebilmiş, bu cilt doğrudan doğruya Avusturya Bilimler Akademisi yayınları arasında çıkmıştır.[2]

Akademi başkanlığı görevini üstlendikten sonra başlatılan görüşmeleri takiben 2015 yılı yazında TÜBA ile Tietze ailesi arasında ve ilk iki cildin hazırlanıp yayımlanmasına malî destek sağlamış olan Avusturya Bilimler Akademisi arasında anlaşmaya varılarak TETTL'ye ait bütün taslak, fiş ve malzemeler ile yayın haklarının TÜBA'ya devri konusunda sözleşmeler imzalanmıştır. Bu iş birliği ve devir için Tietze Hoca'nın saygıdeğer eşi Süheyla Tietze Hanımefendi'ye, kızı Filiz Hanım'ın şahsında çocuklarına ve Avusturya Bilimler Akademisi Başkanı Sayın Prof. Dr. Anton Zeilinger ile Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Michael Alram'a içten teşekkürlerimizi sunuyorum.

2015 yılı güzünde eserin Tietze Hoca'dan intikal eden ve ailesi tarafından TÜBA'ya verilen özgün metin, taslak, fiş ve malzemelere bağlı kalınarak tamamlanması ve yayımlanmasını amaçlayan "TÜBA-TETTL Projesi" başlatılmıştır. Proje kapsamında, Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yürütücülüğüyle, sözlüğün daha önce iki cilt hâlinde yayımlanan kısımlarını da içeren A-L harflerini kapsayan kısmı, 2016 yılında tamamlanmış ve dört cilt halinde yayımlanmıştır. Prof. Dr. Semih Tezcan'ın vefatının ardından, Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir editörlüğünde yürütülen proje kapsamında, Lugat'in M-N harflerini kapsayan beşinci cildi, 2018 yılında tamamlanarak yayımlanmıştır. Şimdi de Lugat'in O-R harflerini kapsayan altıncı cildi bilim dünyamızın istifadesine sunulmaktadır. Eserin geri kalan kısmını, eldeki özgün taslak

[1] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 1 A–E*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Simurg Yayınevi. Istanbul-Wien 2002. 763 s.

[2] Andreas Tietze, *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati. Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen. Cilt 2 F-J*. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien 2009. 440 s.

ve malzemelere dayalı olarak tamamlayıp dizinleri de çeşitli bakış açılarına göre düzenleyip en kısa sürede bilim camiasına kazandırmayı hedefliyoruz.

TÜBA olarak, bu önemli projeyle, ortada kalma ve kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya olan önemli bir birikim ve eseri Türk kültürüne ve Türkoloji alanına kazandırmakla önemli bir ulusal görevi yerine getirmenin onurunu yaşıyoruz. Bize bu onuru yaşatan Prof. Tietze ile değerli ailesine, eserin kalan ciltlerinin hazırlanması işini üstlenen proje yürütücüleri Prof. Dr. Emine Yılmaz ve Prof. Dr. Nurettin Demir ile proje ekibine, TETTL projesine katkı ve destek sağlayan tüm paydaşlarımıza teşekkür ediyor, eserin bilim dünyası için yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar
TÜBA Başkanı
Ankara, Eylül 2018

ÖN SÖZ

Beşinci cildin ön sözünde de belirttiğimiz üzere, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*'nin (TETTL) ilk dört cildini TÜBA adına yayına hazırlayan Prof. Dr. Semih Tezcan'ın yayınına sınırlı katkımız olmuştu. Ancak Prof. Dr. Semih Tezcan'ın, 14 Eylül 2017'de aramızdan ayrılması üzerine, TÜBA ile yaptığımız görüşmeler sonucunda sözlüğün sonraki ciltlerinin tarafımızdan baskıya hazırlanması yönünde bir kanaat ortaya çıkmıştı. Vefatından önce Prof. Dr. Semih Tezcan tarafından kısmen hazırlanmış olan beşinci cilt (M-N) yoğun bir çalışmanın ürünü olarak çok kısa bir süre içinde hazırlanmış, uzun bir baskı süreci sonunda, Temmuz 2018'de okuyucuyla buluşmuştur. Beşinci ciltte ilgili hazırlama serüveni, söz konusu cildin ön sözünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Beşinci cildin (M-N) yayınıyla ilgili sorunların tümü, doğal olarak, altıncı cilt (O-Ö-P-R) için de geçerlidir fakat bunlar beşinci cildin ön sözünde anlatıldıkları için burada tekrarlanmayacaklardır. Ancak, giderek Prof. Dr. Andreas Tietze tarafından daha az işlenmiş bir malzemeyle karşı karşıya kaldığımız için, altıncı ciltte öncekilerden daha farklı sorunları da çözmek durumunda kaldık. Üstelik bu cilt bizi, Prof. Dr. Semih Tezcan hocamızın engin birikiminden yararlanamadığımız ilk cilt olmanın zorluklarıyla da baş başa bıraktı.

Altıncı ciltteki en büyük sorun, O-Ö-P-R harfleriyle ilgili olarak TÜBA'dan teslim aldığımız fişlerin yarıya yakınında sadece madde başı kelimenin yer almasıydı. Yani madde aslında yazılmamıştı. Yazılmamış maddelerin bir kısmında, ilgili örneklerin bulunduğu kaynaklara ait kısaltmalar bulunmaktaydı, pek çoğununsa anlamı bile verilmemişti. Aşağıda, bu tip madde başlarından bazılarını görüyorsunuz:

pehengir Pakalın

peki 'mısır ekmeği sahanı' ZTS

pepeği/pepeme 'kekeme' DS 3427, Meninski 1680 I, 704

prestij M. Körükçü 1954 s. 96 u 12

Aslında, altıncı cilt için TÜBA yetkilileri ile yaptığımız ilk toplantıda, bu tip madde başlarının, veri kaybetmemek amacıyla korunması ancak işlenmemesi yönünde bir karar alınmıştı. Buna rağmen, cildin hazırlanması sürecinde, bu tip madde başlarının çok olması ve sayfaların yarıya yakınının boş görünmesi nedeniyle, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin artık hakim olduğumuz veri tabanını kullanarak bu maddeleri de yazmaya karar verdik. Yani altıncı cilt sadece yazılmış malzemenin düzenlenmesiyle değil, doğrudan madde yazımıyla da ortaya çıkmıştır.

Bazı madde başları ise okuma yanlışı sonucunda, hayalet kelimeler olarak ortaya çıkmışlar ve bu nedenle cilde alınmamışlardır. Örneğin, aşağıdaki maddede, Prof. Dr. Andreas Tietze tarafından anlamı soru işaretiyle verilmiş olan ***poturgun*** kelimesi, aslında ***bu durgun*** öbeği yerine bir okuma yanlışıdır:

poturgun '?' × *Belediye bāḥçesi öŋüne geldiğimde izdiḥām dahā mütebāriz görünüyor, tek bir tramvay ağır ağır yürüyerek poṭurğun kümeler arasında şehriŋ faʿāliyeti barometroluğunu taṣvīr ediyordu.* (Aḥmed Rāsim 1333 s. 121).

Veri tabanının kullanımında, artık ulaşılması zor olan eski baskılarla ilgili sorunu çözmek içinse, eğer tıpkıbasımla çoğaltılmışlarsa, eserlerin yeni baskılarını kullanmayı tercih ettik ve yeni baskıların künyelerini de, beşinci ciltte yaptığımız gibi, bibliyografyaya ekleyerek altıncı cilde dahil ettik. Örneğin, önceki ciltlerde F. J. Steingass sözlüğünün yalnız 1930 (1892) baskısı yer aldığı halde, elinizdeki ciltte 1998 baskısı da bulunur.

Önemli bir sorun, hazırlanmakta olan bir ciltten, yayımlanmış olan ciltlere yapılan göndermelerdir. Örneğin, P ile başlayan bir kelimenin B ile başlayan bir varyantının olması yüksek bir olasılıktır. Bu nedenle P harfi için B yanında ayrıca F harfi de taranarak ilgili varyanta gönderme yapılmış, önceki ciltlerden hazırlanmakta olan cilde gönderme varsa aynı şekilde bu varyantların da yeni ciltte yer almasına özen gösterilmiştir. Ancak, önceki ciltlerde yer alması gereken bir varyantın yazılmamış olduğu durumlarda sorun çözümsüz kalmıştır. Bu durumlarda bazen, önceki ciltlerde olması gereken bir varyantı da yeni ciltte göstermeyi tercih ettik. Örneğin;

rafan 'grafan, değirmen oluğu tıkanmaması için takılan süzgeç görevi gören madeni çivi; çok zayıf, kaburgaları sayılan' K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

Bu maddede, açıklamada yer alan ***grafan*** aslında üçüncü ciltte yer almadığı için buraya eklenmiştir.

Göndermelerde izlediğimiz bir başka yöntem de şudur: Eğer varyantlar aynı sesle başlıyorsa, madde başında, eğik çizgiyle, başka bir sesle başlıyorlarsa, madde sonunda b. (bakınız) kısaltması yanında verilmişlerdir. Örneğin;

pastık/pastuk 'pestil' DS 3405 ve Ar. (Suriye diyal.) ***bastīk*** 'mets doux fait d'une pate d'amodon et de jus de raisin qu'on fait sécher en plein air sur des nattes' < İt. ***pasticca*** 'tablet, lozenge' A. Barthélemy 1935 s. 47 (Gius. Barbera 1940'ta zikredilmiş değildir). b. ***bastık***. ××

Anlamı verilmemiş madde başları için, ikna edici bir anlam bulamadığımızda anlamı soru işaretiyle verme yoluna gittik. Örneğin;

rampala (zarf) 'zorlayarak' ? ***< rampa II + la,*** krş. ***hoppala*** ?? × ***Cizlâmı ṣalı-verdi. Yalŋız ḳaldım. Beni rampala ḳarağola dayadılar...*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 106).

Son olarak, madde başlarının düzenlemesiyle ilgili birkaç duruma dikkat çekmek istiyoruz. Prof. Dr. Andreas Tietze, madde başıyla ilgili açıklama ve örnekleri verdikten sonra, ilgili deyimleri kimi zaman maddenin devamında, kimi zaman da farklı madde başları olarak vermektedir. Bu gibi durumları olduğu gibi korumayı tercih ettik ancak madde çok uzunsa deyimleri farklı madde başları olarak düzenledik.

Madde başlarının düzenlenmesinde, türevlerin madde başı olma durumunda tutarlılık yoktur. Örneğin, ***oyalı*** kelimesi ***oya*** maddesi altında yer alır, ayrı bir madde oluşturmaz. Ancak farklı örneklerle de karşılaşmak mümkündür. Aynı şekilde isim+fiil yapısındaki birleşik fiiller de ismin altında yer alırlar. Örneğin;

öğür l/övür 'ehilleşmiş (hayvan); sürü; alışılmış, aynı yaşta, aynı boyda olan (kimse), yadırganmaz; dost' Meninski 1680 I, 530, TS 3066-67, DS 3321,

3364 < ETk. ***ögür*** 'sürü, at sürüsü' Clauson 1972 s. 112. ***öğür ol- l/övür ol-*** 'alışmak, bir sürü oluşturmak' × ***Ah bu yalnızlık, kimsesizlik! O benim huyumu aldıydı, ben onun huyunu, hulkunu aldıydım. Övür olduk. Onun can yoldaşlığı çok insanlardan iyidir. Onsuz şimdi bir başıma garip kaldım.*** (H.R. Gürpınar 1933 s. 21-22).

Biraz da zaman baskısıyla, madde başlarındaki bu durumlar büyük ölçüde korunmuştur. Bu nedenle, okuyucunun herhangi bir kelimeyi ararken, maddenin tümünü okuması gerekecektir.

Değerli katkılarından ötürü Prof. Dr. Şule Pfeiffer'a teşekkür ederiz.

Yararlı olması dileklerimizle...

Editörlerin Ön Sözü

HURUFAT

Kitabımıza esas olan bugünkü standart Türkiye Türkçesi (BSTTk.) olduğu için, transkripsiyonda (yazı çevrimi) kullanılan harfler de mümkün olduğunca BSTTk.nde geçerli hurufattan seçilmiştir. Mesela "cīm" harfi için Arap dili çalışmalarında yaygın olduğu şekliyle "**ğ**" değil "**c**" harfi kullanılmıştır. Latin alfabesini kullanmayan dillerdeki kelimeler (mesela Slav dillerinden alınan kelimeler) transliterasyonla (harf çevrimi) Türk harflerine aktarılmış ve icap ederse telaffuzları fonetik işaretlerle gösterilmiştir.

Yunanca kelimeler orjinal imlaları ile tespit edilmiş ve ardından telaffuzları Türk harfleriyle gösterilmiştir. Klasik Yunanca ve Yeni Yunanca kelimelerde bu dillere ait bilim dallarında yaygın olarak kullanılan telaffuz şekilleri kaydedilmiş, nadiren her iki telaffuz şekli de verilmiştir.

Arap hurufatlı dillere, yâni Arapça, Farsça, Kürtçe ve Osmanlı Türkçesine, ait kelimelerde Türkiye'de yaygın olan transkripsiyon (yazı çevrimi) sistemi uygulanmıştır. Mesela Anglo-Sakson sisteminde ligaturla **/sh/** ve *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*'ın sisteminde köşeli ters şapka (*haček*) ile **š** olarak transkribe edilen harfi biz **ş** ile gösterdik. Diğer harfler için aşağıdaki listeye bakınız.

Ermenice, bu eserde Ermenicenin Anadolu şivesi anlamında kullanılmaktadır.

Ermeniceden Türkiye Türkçesine geçen kelimeler genellikle şivelerden kaynaklandığı için Türkçede bu diyalektlerin telaffuzunu muhafaza etmişlerdir.

Batı ve Doğu Ermeniceleri Eski Ermeniceden (Klasik Ermenice) gramer bakımından farklıdır. Bununla beraber Batı Ermenicesi diğer şivelerden telaffuzda ayrılır; ms. *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* yerine *media (tonlu kapantı sesleri* **b**, **d**, **g***)* telaffuz edilir (**/b/** yerine **/p/**, **/c/** yerine **/ç/** vs.), *aspirata (soluklu ünsüzler)* aynen telaffuz edilir. Ama Batı ve Doğu Ermenicesi arasındaki fark en çok edebî dilde görülür. Şiveler bu ayrımı bütün noktalarda açık bir biçimde ortaya koymazlar, yâni Ermenicenin Anadolu şivelerinin hepsi Batı Ermeniceye ait değildir. Örneğin Van'da konuşulan Ermenice en azından fonetik olarak Doğu Ermeniceye denk düşmektedir. Bunların dışında öbür diyalektler de Batı/Doğu ayrımı kurallarına uymazlar. Bu nedenle biz diyalektlerin konuşulduğu yerleri de gösteriyoruz: **Erm. (diyal. Van).**

Burada Ermenice kelimeler transliterasyonla (harf çevrimi) aktarılırken kısmen Ermenicenin milletlerarası transkripsiyon sistemine uymayan kullanımlar yaptık (ms. **/j/** harfi yerine **/dz/** kullanılması vs.). Bu kitapta aspirata (soluklu ünsüzler) bir apostrof ile gösterilmiştir (ms. **/p'/**, **/k'/**, **/ç'/**, **/t'/**, **/ts'/**). Ermenice *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* ve *aspirata (soluklu ünsüzler)* Türkiye Türkçesi'ne *tenues (tonsuz, sert kapantı sesleri* **p**, **t**, **k***)* olarak yansır, yani **/p/** ve **/p'/**: **/p/**; **/ç/**, **/ç'/**, **/ts/** ve **/ts'/**: **/ç/**; **/k/** ve **/k'/**: **/k/**; **/t/** ve **/t'/**: **/t/**).

ARAP HARFLERİ İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

		transkripsiyon (yazı çevrimi)		Arapça	Farsça
harf	**adı**	**DMG'ye göre**	**sözlükte kullandığımız**	**Ar. telaffuz**	**Fa. telaffuz**
ء	hemze	ʾ	ʾ	hafif kesme	~
ا	elif	ā	a, ā	/a/ ile /e/ arası	~
ب	be	b	b	/b/	~
پ	pe	p	p	—	/p/
ت	te	t	t	/t/	~
ث	se	s̲	s̲	İng. ba<u>th</u> gibi	/s/
ج	cîm	ǧ	c	/c/	~
چ	çîm	č	ç	—	/ç/
ح	ḥâ	ḥ	ḥ	aspirasyon ile çıkan kuvvetli /h/	/h/
خ	ḫı	ḫ	ḫ	kuvvetli ve frikatif /h/, Alm. do<u>ch</u> gibi	~
د	dâl	d	d	/d/	~
ذ	ẕâl	d̲	d̲	İng. <u>th</u>ere gibi	/z/
ر	re	r	r	/r/	~
ز	ze	z	z	/z/	~
ژ	je	ž	j	—	/j/
س	sîn	s	s	/s/	~
ش	şîn	ş	ş	/ş/	~
ص	ṣâd	ṣ	ṣ	kalın /s/	~
ض	ḍâd	ḍ, ż	ḍ	/d/ ile /z/ arası	/z/
ط	ṭı	ṭ	ṭ	kalın /t/	~
ظ	zı	ẓ	ẓ	kalın /z/	/z/
ع	ʿayın	ʿ	ʿ	sert kesme	~
غ	ġayın	ġ	ġ	arka damağa yakın, kalın /g/	~
ف	fe	f	f	/f/	~
ق	ḳâf	q	ḳ	sert /k/	~
ك	kef	k	k	yumuşak /k/	~
گ	gef	g	g	—	/g/
ل	lâm	l	l	/l/	~
م	mîm	m	m	/m/	~
ن	nûn	n	n	/n/	~
ه	he	h	h	/h/	~
و	vâv	w,u	v,w,û	İng. <u>w</u>hy gibi; uzun /u/,/v/	~
ى	ye	y,ī	y,ī	/y/, uzun /i/	~

DMG: Alman Doğu Araştırmaları Derneği
* ~ işareti telaffuzun Farsçada aynı olduğunu gösterir.
* — işareti harfin Arapçada bulunmadığını gösterir.

* Farsça alfabede *he* harfi *vâv* harfinden sonra gelmektedir.

OSMANLI TÜRKÇESİ

harfler	transkripsiyon (yazı çevrimi)	telaffuz
ا/آ	ā, a	uzun */a/*, */a/*
ء	ʾ	hafif kesme
ع	ʿ	sert kesme
ب	b	*/b/*
ج	c	*/c/*
چ	ç	*/ç/*
د	d	*/d/*
ذ	ẕ	sert */d/*
	e	*/e/*
	ė	EOsm. ve Az. Tk.nde */i/* sesine yakındır
ف	f	*/f/*
گ	g	*/g/*
غ	ġ	arka damağa yakın, kalın */g/*
ه	h	*/h/*
ح	ḥ	*/h/*
خ	ḫ	sert */h/*
ژ	j	*/j/*
ك	k	*/k/*
ق	ḳ	sert */k/*
ل	l	*/l/*
م	m	*/m/*
ن	n	*/n/*
و	v, ō, ū, o, u, ö, ü	*/v/*, uzun */o/*, uzun */u/,/o/,/u/,/ö/,/ü/*
ڭ	ŋ	genizden gelen */n/*
پ	p	*/p/*
ر	r	*/r/*
س	s	*/s/*
ص	ṣ	kalın */s/*
ث	s̱	*/s/*
ش	ş	*/ş/*
ت	t	*/t/*
ط	ṭ	sert */t/*, velar (arka damaksıl) ünlülü Tk. kelimelerde kalın */d/* veya */t/* ms. *daġ* veya *toz*
ى	y, ī, i, ı	*/y/*, uzun */i/*, */i/*, */ı/*
ز	z	*/z/*
ذ	ẓ	*/z/*
ظ	ẓ	sert */z/*
ض	ż	sert */z/*

* 19. asır metinlerinde ünlüler için bugünkü Türkiye Türkçesindeki harfler kullanılmış, ünsüzler ise metinde bulundukları gibi aktarılmışlardır. Bu kurala yalnızca birkaç kelime istisna oluşturmaktadır (ms. **alub**, **içün** gibi).

* Osmanlı Türkçesi kelime ve metinlerin transkripsiyonunda 19. asrın başına kadar iki ünlü arasındaki **/g/** ve **/k/** harfleri **/g/** ile, 19. asırdan sonra ise **/ğ/** ile gösterilmiştir. (*degil* > *değil* gibi)

* Azerbaycan Tk. açık **/e/** fonemi (**ə** harfi), **/ä/** ile gösterilmiştir.

Ferec ba'd eş-şidde'nin Budapeşte nüshasındaki özel yazım ve transkripsiyon (yazı çevrimi) biçimleri için b. **â** ⊡.

YUNANCA İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

	Klasik Yunanca (EYun.)	**Yeni Yunanca (BizYun.* ve Yun.)**
α	a	a
β	b	v
γ	g	ġ (/e/ ve /i/ sesinden önce y)
δ	d	ḏ
ε	e	e
ζ	z	z
η	ē	i
θ	th	ţ
ι	i	i
κ	k	k
λ	l	l
μ	m	m
ν	n	n
ξ	ks	ks
ο	o	o
π	p	p
ρ	r	r
σ, kelime sonunda ς	s	s
τ	t	t
υ	u,ü	i
φ	ph	f
χ	kh	h (ardından /e/ veya /i/ gelirse Alm. ich gibi)
ψ	ps	ps
ω	ō	o
Birleşik harfler		
ει	ei/ē	i
αι	ai	e
αυ	au	av/af (sessiz ünsüzlerden önce)
ευ	eu	ev/ef (sessiz ünsüzlerden önce)
οι	oi	i
ου	ou/ū	u
μπ	mp	b/ mb
ντ	nt	d/ nd
γγ (γκ)	ng (nk)	g/ng
τζ	c	c

**BizYun. Bizans Yunancası*

ERMENİCE İÇİN TRANSKRİPSİYON (YAZI ÇEVRİMİ) İŞARETLERİ

harfler		Doğu Ermenice	Batı Ermenice	Sözlükte kullandığımız
Ա	ա	a	a	a
Բ	բ	b	p	p (b)
Գ	գ	g	k	k (g)
Դ	դ	d	t	t (d)
Ե	ե	e	e	e
Զ	զ	z	z	z
Է	է	ē	ē	ē
Ը	ը	ä/ə	ä/ə	ä
Թ	թ	t‘	t‘	t‘
Ժ	ժ	ž	ž	j
Ի	ի	i	i	i
Լ	լ	l	l	l
Խ	խ	x	x	ḫ
Ծ	ծ	c	j	dz (ts)
Կ	կ	k	g	k (g)
Հ	հ	h	h	h
Ձ	ձ	j	c	ts (dz)
Ղ	ղ	ł	ł	ğ
Ճ	ճ	č	ǰ	c(ç)
Մ	մ	m	m	m
Յ	յ	y	y	y
Ն	ն	n	n	n
Շ	շ	š	š	ş
Ո	ո	o	o	o
Չ	չ	č‘	č‘	ç‘
Պ	պ	p	b	p (b)
Ջ	ջ	ǰ	č	ç (c)
Ռ	ռ	ṙ	ṙ	ṙ
Ս	ս	s	s	s
Վ	վ	v	v	v
Տ	տ	t	d	d(t)
Ր	ր	r	r	r
Ց	ց	c‘	c‘	ts‘
Ւ	ւ	w	w	w
Փ	փ	p‘	p‘	p‘
Ք	ք	k‘	k‘	k‘
Օ	օ	ō	ō	ō
Ֆ	ֆ	f	f	f
	և	u	u	u

İŞARETLER VE KISALTMALAR

< >	Kelimenin ödünç alınma yolunu gösterir
??	Mana veya etimoloji meçhul
‼	Çağ.da ve Osm.da ortak kelime olduğuna dikkat
※	Kelimenin geçtiği örnek cümleye işaret eder
※※	Kelimeye örnek cümle bulunamadığını gösterir
*	Aslında var olmayan, uydurulmuş, düşünülmüş kelime veya tabirler
⊡	Toplu bakış maddesi

Kısaltmalar

Genel Kısaltmalar

(Bibliyografik kısaltmalar için b. Bibliyografya)

AD.	Anadolu Türk diyalektleri
a.e.	aynı eser
Alm.	Almanca
Alt.	Altayca
a.m.	aynı manada
Ar.	Arapça
Arn.	Arnavutça
Arom.	Aromunca
Asur.	Asurca
a.y.	aynı yerde
Az. Tk.	Azerbaycan Türkçesi
b.	bakınız
BizYun.	Bizans Yunancası
b.m.	bugün bilinen manada
BSTTk.	Bugünkü Standart Türkiye Türkçesi
Bulg.	Bulgarca
Cerm.	Cermence
civ.	civarı, civarında
Çerkes.	Çerkesçe
Çağ.	Çağatayca
Çek.	Çekçe

Çin.	Çince
diyal.	diyalekt/leri
EAlm.	Eski Almanca
ECerm.	Eski Cermence
EFa.	Eski Farsça
EFr.	Eski Fransızca
EErm.	Eski Ermenice
EFlem.	Eski Flemenkçe
EHind.	Eski Hintçe
Eİng.	Eski İngilizce
Eİt.	Eski İtalyanca
EOsm.	Eski Osmanlı Türkçesi
Erm.	Ermenice
ESür.	Eski Süryanice
ETk.	Eski Türkçe
EYun.	Klasik Yunanca
Fa.	Farsça
Flem.	Flemenkçe
Fr.	Fransızca
Gag.	Gagavuzca
gaz.	gazetesi
Gürc.	Gürcüce
Hakas.	Hakasça
Hind.	Hintçe
HvarTk.	Hvarezm Türkçesi
İbr.	İbranice
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İsv.	İsveççe
İt.	İtalyanca
Kalm.	Kalmükçe
KazTat.	Kazan Tatarcası
Kırg.	Kırgızca
KırTat.	Kırım Tatarcası
Kom.	Komanca

krş.	karşılaştırınız
Kumuk.	Kumukçe
Kürt.	Kürtçe
Kürt. (Zaza)	Kürtçe–Zazaca
Lât.	Lâtince
Leh.	Lehçe (Polonezce, Polonya'da konuşulan dil)
Mac.	Macarca
Malay.	Malayca
Mo.	Moğolca
m.ö.	milattan önce
ms.	mesela
no.	numara
Osm.	Osmanlı Türkçesi
OOsm.	Orta Osmanlı Türkçesi
OAlm.	Orta Almanca
Özb.	Özbekçe
Pehl.	Pehlevice
Protobulg.	Proto-Bulgarca
Port.	Portekizce
Prov.	Provansal
RD.	Rumeli Türk diyalektleri
Rom.	Roma dili, Kıptice, Çingenece
Rum.	Rumence
Rus.	Rusça
Sansk.	Sanskrit
Slavo-Mak.	Slavo-Makedonca
Sırp-Hırv.	Sırpça-Hırvatça
Sl.	Slav/Slavca
Slo.	Slovakça
Slov.	Slovence
Sogd.	Sogdca
Şor.	Şorca
Süry.	Süryanice
TBM.	Toplu Bakış Maddesi
Tk.	Türkçe

Tob.	Tobol diyalekti
Tsak. diyal.	Yunancanın Tsakonia diyalekti
TTk.	Türkiye Türkçesi
Tuv.	Tuvaca
Türkm.	Türkmence
T.Y.	Türkçe Yazmalar
t.y.	tarih yok
Ukr.	Ukraynaca
vs.	ve saire
Yak.	Yakutça
YLât.	Yeni Lâtince
Yun.	Yunanca
YUyg.	Yeni Uygurca
y.y.	yayın yeri yok
yy.	yüzyıl

BİBLİYOGRAFYA

Abasıyanık, Sait Faik (1906–1954)

1936 Semaver. Küçük Hikâyeler. İstanbul.
1940 Şahmerdan. Hikâyeler. İstanbul.
1944ma "Matmazel Todori". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 30-33.
1944me Medarı maişet motoru. İstanbul.
1948 Lüzumsuz adam. İstanbul.
1950m Mahalle kahvesi. İstanbul.
1950s Sarnıç. İstanbul.
1951h Havada bulut. İstanbul.
1951k Kumpanya. İstanbul.
1952h Havuz başı. İstanbul.
1952s Son kuşlar. İstanbul.
1953d [1952] "Dondurmacının çırağı". YH 1953, s. 3-10.
1953k Kayıp aranıyor. Roman. İstanbul.
1954a Alemdağında var bir yılan. Hikâyeler. İstanbul.
1954h [1953] "Hikâye peşinde". YH 1954, s. 3-9.
1955 Tüneldeki çocuk. İstanbul.
1956. Mahkeme Kapısı. İstanbul.

Abaev, V.I.

1958–1979 İstoriko-ėtimologiçeskiy slovar' osetinskogo yazıka. 3 cilt. Moskva–Leningrad.

Abdülaziz (Bey) ibn Cemâleddin (1850-1918)

1995 Osmanlı âdet, merasim ve tabirleri. (Haz. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay). 2 cilt. İstanbul.

ʿAbdülḫaḳ Ḥāmid [Ṭarḫan] (1852-1937)

1334 Finten. İstanbul.

ʿAbdülḳādir, Ṭopçıbaşı

1054 Tārīḫ-i āl-i ʿOṣmān. Viyana, Nationalbibliothek, Mixt. 130.

Abū Bakr-i Ṭihrānī (ö. 1477)

1962 [875/1470-71] Necati Lugal – Faruk Sümer: Kitāb-i Diyārbakriyya. Ak-Koyunlular Tarihi. Türk Tarih Kurumu Yayınlarından Seri III – No. 7. Ankara.

Acar, Halil Turgut (1927-)

1954 [1953] "Karın doyunca". YH 1954, s. 100-105.

Acaryan, Hraçya (1876-1953)***

1971-1979 Hayerēn Armatakan Baṛaran. 4 cilt. Erevan.

Adamović, Milan (1939-)

1994 [1368–86] Kelile ü Dimne. Türkische Handschrift T 189 der Forschungsbibliothek Gotha. Hildesheim–Zürich-New York.

Adıvar, Halide Edib (1884–1964)

1329 Yeŋi Turan.
1926 Uruŋ ḳaḥbeye. İstanbul.
1928 Zeyno'nuŋ oġlu. İstanbul.
1939 Tatarcık. Roman. İstanbul.
1942 Sinekli Bakkal. Roman. İstanbul.

ADİL

1966–1987 Azärbaycan Dilinin İzahlı Lüġäti I. 4 cilt. Bakı.

Ağaoğlu, Adalet (1929-)

1964 Evcilik oyunu. Oyun. İstanbul.
1980d [1979] Bir düğün gecesi. 4. basım. İstanbul.
1980ö [1973] Ölmeye yatmak. Roman. 3. basım. İstanbul.
1980y [1974] Yüksek gerilim. Öyküler. 3. basım. İstanbul.
1981f [1977] Fikrimin ince gülü. Roman. 3. basım. İstanbul.
1981s [1978] Sessizliğin ilk sesi. Hikâyeler. 2. basım. İstanbul.
1981y [1980] Yazsonu. 2. basım. İstanbul.
1982h Hadi gidelim. Öyküler. İstanbul.
1982o Oyunlar: Evcilik oyunu – Tombala – Çatıdaki çatlak – Sınırlarda – Bir kahramanın ölümü – Çıkış – Kozalar – Kendini yazan şarkı. İstanbul.
1984 Üç beş kişi. Roman. İstanbul.
1985 Göç temizliği. Anı–Roman. İstanbul.
1991h [1987] Hayır. İstanbul.
1991r [1991] Ruh üşümesi. (Oda romanı). İstanbul.
1992 Gece hayatım. İstanbul.
1993 Romantik bir Viyana yazı. Roman. İstanbul.
1997 [1992] Duvar öyküsü. İstanbul.

Ağaoğlu, Tektaş (1934-)

1955 [1954] "Basri Hoca". YH 1955, s. 54-63.
1957 [1956] "Yağmur yağdıktan sonra". YH 1957, s. 68–82

Ahıskalı, Yusuf (1909-1983)

1940 Bizden iyileri. Ufak hikâyeler. Istanbul.
1944 Kocakarının iki oğlu. Hikâyeler. İstanbul.
1945 Yedek Subayın aşkı. İstanbul.

Aḥmedī (1334/1335-1412)

Tervīḥü l-ervāh. Yazma, Ayasofya 3595.

Aḥmedi Dā'ī (ö. 1421)

1973 Gönül Alpay: Aḥmedi Dā'ī and his Çengnāme. An old Ottoman Mesnevi. Text in facsimile, critical analysis and index. Sources of Oriental languages and literatures 3. Ankara – Cambridge, Mass.

Aḥmed Ḥarāmī***

1972 Hâlis Akaydın: Ahmet Harâmî destanı. İstanbul.

Aḥmed Luṭfī* (1817-1907)**

1328 Tārīḫi Ḥāliṣ Luṭfī. İstanbul.

Aḥmed Midḥat (1844–1912)

1296 [1287/1870] Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe. İstanbul.
1942 [1288/1871] Yeniçeriler. Roman. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1945 [1885] Obur. Hazırlayanlar: Ali Ertan – Baha Dürder. İstanbul.

Aḥmed Paşa (ö. 1497)

1966 Ali Nihat Tarlan: Aḥmed Paşa Dīvānı. İstanbul.

Aḥmed Rāsim (1864–1932)

1316ge Gecelerim. İstanbul.
1316gü Güzel Eleni. İstanbul.

1328 Şehir mektubları. Der Saʿādet.
1329 Tārīḫ ve muḥarrir. İstanbul.
1333 Romanya mektubları. İstanbul.
1334 Eşkāl–i zamān. İstanbul.
1340/1922 Fuḥş–ı ʿatīḳ. Der-Saʿādet.
1342/1924 Matbūʿāt ḥātıralarından: Muḥarrir, Şāʿir, Edīb. İstanbul.
1926 Muḥarrir bu yâ! İstanbul.
1927 [1312] Falaka. İstanbul.

Aḥmed Şerīf [Önay] (d.1892-)
1326 Anadolu'da Ṭanīn. İstanbul.

Ahmed Ümid b. Ümit, Ahmet [Polisiye roman yazarı Ahmet Ümit mi?]

Aḥmed Vefīḳ Paşa (1823–1891)
1306 [1293] Lehce–i ʿOṣmānī. Ṭabʿ–ı dīger. Der–Saʿādet.
1339/1341 [1869] Zor nikāḥı. İstanbul.
1927 Yorġaki Dandini. İstanbul.
1928 Merāḳī. İstanbul.
1933az Azarya. (L'Avare). İstanbul.
1933db Dekbazlar. İstanbul.
1933dc Don Civani. İstanbul.
1933dk Dudukuşları. Les précieuses ridicules. İstanbul.
1933ia İnfial–i aşk. İstanbul.
1933ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1933ta Tabib–i aşk. (L'amour médecin). İstanbul.
1940 Zoraki tabip. Üç fasıllık oyun. Tertip eden: Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Ahmedof, Niyazi M.***
1957 "Tekerleğin ardından (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 82–84.

Ahmet Hidayet (1895-1971)***
1930 "Bir 'Viyana' hatırası". 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 35-43.

Aḫmet'yanov, R[ifkat] G[azizianovich]
1988 'Solva kuzı ~ qorɣu i termini igrı v al'çiki v tatarskom i russkom yazıkax.' Materlialı po tatarskoy dialektologii 6. Kazan, s. 108-116.

Ahundov, Mirza Fetali (1812-1878)
1958–1961 Äsārlāri. 2 cilt. Bakı.

Aḥvālı muḥāṣaraı Peç v. 265b

Aka Gündüz (1886–1958)
1930 Çapkın kız. Roman. İstanbul.
1938 Zekeriyya sofrası. İstanbul.
1940 [1928] Tank – Tango. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Akalın, Mehmet (1933-1991)
1948 "Hergele meydanı". SHD II, sayı 7, s. 7–9.

Akalın, Sami (1924-)
1993 Ayakkabıcılık terimleri sözlüğü. İstanbul.

Akatlı, Füsun (1944-2010)
1982 Bir pencereden. İstanbul.

Akbal, Oktay (1923-2015)
1946 Önce ekmekler bozuldu. Hikâyeler. y.y.
1950 Garipler sokağı. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Matmazel Mathilda". YH 1953, s. 34–38.
1967 Yalnızlık bana yasak. Hikâyeler. İstanbul.

Akçam, Dursun (1930-2003)
1978 Kafkas kızı. İstanbul.

Akdoğan, Hakan (1971-)
1998 Nü Peride. Roman. İstanbul.

Akımsar, Besim (1920–2001)
1943 "Ahtapot". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 93–97.

Akın, Cemâlettin
1956 "Ekmek". YH 1956, s. 107-108.

Akıncı, Ali
1959 [1958] "Erkeksiz kadın". YH 1959, s. 70–74.

Akkuş, Muzaffer (1952-2014)
1995 Kitāb-ı Ġunya: inceleme – metin – indeks – tıpkı baskı. Türk Dil Kurumu Yayınları 592. Ankara.

Akman, Rami
1946 Seçme köylü fıkraları. İstanbul.

Aksal, Sabahattin Kudret (1920-1993)
1954 [1953] "Bir başka türlüsü". YH 1954, s. 49–56.
1956 [1955] "Sezai Beyefendi". YH 1956, s. 37–42.
1956y Yaralı hayvan. İstanbul.

Aksel, M. (1903–1987)
1948 "Tanıdığım bir ressamın portresi". SHD II, sayı 7, s. 11-15.

Aksoy, Ömer Asım (1898-1993)
1933 Gaziantep dilinin tetkiki. Gaziantep.
1945–1946 Gaziantep ağzı. 3 cilt. İstanbul.
1965 Atasözleri ve deyimler. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
1976 Atasözleri ve deyimler. Cilt II: Deyimler sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Aktunç, Hulki (1949-)
1990 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.
1998 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. YKY: İstanbul.
2004 Türkçenin büyük argo sözlüğü. Tanıklarıyla. İstanbul.

ʿAlī Emīrī (1857-1924)
1927 "Avenki meşâhîr". Papağan 225, s. 3

ʿĀlī, Muṣṭafā ʿĀlī (1541-1600)
1587 Ḳavāʿidü l-mecālis. Yazma, Reşid Efendi 1146, İstanbul.
1004/1595–1596 Maḥāsinü l-ādāb. Yazma, Nurosmaniye no. 224.
1588–89 Miḳāt-i Cihād. Yazma, Reşit Paşa Kütüphanesi no. 678.
1277 Künhü'l-aḫbār. I. cilt. İstanbul.
1956 M. Cavid Baysun: Mevāʿidü n-nefā'is fī ḳavāʿidi l-mecālis. İstanbul.
1958 John R. Walsh: "Müverrih Âlî'nin bir İstidanâmesi". [1584] TM XIII, s. 131–140.

1975 [1599] Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿÂlī's description of Cairo of 1599". Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch–Historische Klasse, Denkschriften, 120. Band. Wien.
1977 Andreas Tietze: "The poet as critique of society; a 16th–century Ottoman poem". Turcica IX/1, s. 120–160.
1979, 1982 Andreas Tietze: "Muṣṭafā ʿÂlī's counsel for Sultans of 1581". 2 cilt. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–Historische Klasse, Denkschriften 137, 158. Wien.
1994 [1591-99] [2017] Mustafa İsen: Künhü'l-ahbâr'ın tezkire kısmı. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 93. Tezkireler Dizisi 2. Ankara.

ʿAlī ʿAzīz, Giridli (ö.1798)
1268 Mu̱hayyelāt–ı ʿAzīz Efendi. İstanbul.

ʿÂlī Beg (1844–1899)
1940 Ayyar Hamza. Üç fasıllık oyun. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1961 [1287/1870] Kokona yatıyor. Külliyât 1. Baskıyıya hazırlayan Doğan Aksan. Ankara.

ʿAlī Muẓaffer (ö.1911-12) ***
1316 Geri ḳalmış izdivāc, yaḫūd: bu işe ben de şaşdım. Der–Saʿādet.

ʿAlī Seydī (1870-1933)
1324 Defter–i ġalaṭāt. Der–Saʿādet.

ʿAlī Suʾāvī (1838-1878)
1978 YTEA cilt II, s. 497–598.

Alp, Aslan
1959 [1958] "Köy ...". YH 1959, s. 79–88.

Alpay, Ulviye (1951-)
1999 Mavi bir merhaba. İstanbul.

Alsan, Necip (1918-)
1957 Onlar ermiş muradına. Roman. Ankara.

Altan, Ahmet (1950-)
1985 Sudaki iz. Roman. İstanbul.
[t.y.] "Kılıç yarası gibi'den". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 23-41.

Altan, Çetin (1926–2015)
1965m Mor defter. Piyes, üç perde. İstanbul.
1965s Suçlular. Oyun. İstanbul.
1974 Bir avuç gökyüzü. Ankara.
1975 [1968] Geçip giderken. Ankara.
1976b [1971] Ben milletvekili iken... Ankara.
1976v [1975] Viski. 3. Ankara.
1978 Küçük bahçe. Ankara.

Altınay, Ahmed Refik (1880–1937)
1333 Onuncu asr–ı hicrîde İstanbul hayatı (961–1000). Ta'rîḫ–i'Oṣmânî Encümeni külliyâtı 6. İstanbul.
1930 Hicri on ikinci asırda İstanbul hayatı (1100–1200). İstanbul.
1931 Hicri on birinci asırda İstanbul hayatı (1000–1100). İstanbul.
1932 Hicri on üçüncü asırda İstanbul hayatı (1200–1255). İstanbul.

Altınel, M. Sabri (1925-1985)
1949 "Manda tarağı ve ruj". SHD III, sayı 20-21, s. 5-9.

Alus, Sermet Muhtar (1887–1952)
1933k Kıvırcık Paşa. Resimli millî roman. İstanbul.
1933p Pembe maşlahlı hanım. Resimli millî roman. İstanbul.
1934 Harp zenginin gelini. İstanbul.
1940–1950 Akşam gazetesinde çıkan makaleler. İstanbul.
1944 Eski çapkın anlatıyor. İstanbul.

Ambros, Arne A. (1942-2007)***
1981 "Zur Entstehung der Emphase in Allāh". WZKM LXXIII, s. 23–32.

ʿAmrī (ö.1524)
1979 [17.yy.] Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul.

Anadol, Müfide Güzin (1925-2005)
1984 Tahta evler. İstanbul.

Anadol, Selâhattin
1947ç "Çarşının vitrinleri". SHD I, sayı 3, s. 17–24.
1947f "Fakirin kısmeti". SHD I, sayı 1, s. 3-7.
1948 "Mahallemiz". SHD II, sayı 7, s. 17–22.
1949 "Yarım kalan rop". SHD II, sayı 13–14, s. 7–14.
1950 "Sarı kızın ettikleri". SHD IV, sayı 26–27, s. 7–10.

Anday, Melih Cevdet (1915–2002)
1961 Doğu–Batı. İstanbul.
1965a Aylâklar. Roman. İstanbul.
1965i İçerdekiler. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Andriotis, Nikolaos P. (1906-1976)***
1974 Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung XXII. Wien.
1983 Etymologiko lexiko tēs koinēs neoellēnikēs. Tritē ekdosē, Thessalonikē.

Anhegger, Robert (ö.2001)
1943 Beitraege zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich. I Europäische Türkei, cilt 1. İstanbul.

Ankara, Zeynep (1957-)
1991 Kanatsız düşüşler. Öyküler. Ankara.

Antoloji
1943 İzmir hikâyecileri. İzmir.

AOECS
1978 Arab organization of education, culture and sciences. Cilt V: Dictionary of botanical terms.

Apaydın, Talip (1926–2014)
1952 Bozkırda günler. Köy notları. İstanbul.
1959 [1958] "Ortakçılar". YH 1959, s. 8–18.
1991 Köylüler. Roman. İstanbul.

Aral, İnci (1944-)
1986 Ağda zamanı. İstanbul.
1997 [1994] Yeni yalan zamanlar. İstanbul.
1998 İçimden kuşlar göçüyor. İstanbul.

Arat, Reşid Rahmeti (1900-1964)
1947, 1959, 1979 Kutadgu bilig. 3 cilt. İstanbul.

Arayıcı, Oktay (1936–1985)
1979 Bir ölümün toplumsal anatomisi. Ankara.

Araz, Nezihe (1922–2009)
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. baskı. Ankara.

Arcan, İ. Galip b. İsmail Galip (1894 – 1974)

Argenti, Filippo (13. Yüzyıl)
1938 Alessio Bombaci: La 'Regola del parlare turcho' di Filippo Argenti. Materiale per la conoscenza del turco parlato nella prima metà del XVI secolo. R. Istituto Superiore Orientale. Pubblicazioni del centro di studi di Turcologia No. 1. Napoli.

Arısoy, M. Sunullah (1925–1989)
1957 [1956] "Karışık hikaye". YH 1957, s. 44–55.

Arıt, Fikret (1918–1987)
1957 Muhtar. Roman. İstanbul.

Armağan
1994 Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha.

Armyanov, Georgi
1993 Reçnik na bılgarskiya jargon. Sofia.

Arpad, Burhan (1910-1994)
1961 Son perde veya "Komik-i –şehir". Hikâye. İstanbul.
1968 Alnımdaki bıçak yarası. Roman. İstanbul.
1974 Direklerarası. Türk tiyatrosundan hikâyeler. 2. baskı. İstanbul.
1975 Taşı toprağı altun. Şehir/dolayısıyla. İstanbul.
1976 Hesaplaşma. İstanbul.

Artun, Erman (1948-)
1978 Tekirdağ folklor araştırması. İstanbul.

Asaf, Özdemir (1923-1981)
1997 Yalnızlık paylaşılmaz. İstanbul.

Ascı, Aline
1997 "Groupes consonantiques et épenthèse en turc". Turcica XXIX, s. 145–168.

Asena, Duygu (1946–2006)
1987 Kadının adı yok. İstanbul.

Asena, Orhan (1922–2001)
1955 [1954] "Kaçış". YH 1955, s. 81–87.
1962 Kocaoğlan. Oyun. Ankara.
1964 Gecenin Sonu. Oyun. Ankara.

ʿĀṣıḳ Çelebī (1520–1572)
1971 G.M. Meredith-Owens: Meşāʿir üşşuʿarā or Teẕkere of ʿĀṣıḳ Çelebi. London.

ʿĀṣıḳpāşazāde (1392/93–1481)
1332/1914 ʿĀṣıḳpāşazāde tārīẖi. İstanbul.

Ata, Aysu (1969-)
1996 "'Çok' kelimesinin kökeni üzerine". TD 543, s. 1310–1313.

Ataç, Nurullah (1898–1957)
1952 Sözden söze. Edebiyat konuşmaları. İstanbul.

Atalay, Besim (1882-1965)
1943 Divanü Lûgat-it-Türk dizini. "Endeks". Ankara.

Atasoy, Avni
1940 Serseri. Hikâyeler. İstanbul.

Atasü, Erendiz (1947-)
1991 Onunla güzeldim. İstanbul.
1996 [1995] Dağın öteki yüzü. İstanbul.
1997 Taş üstüne gül oyması. Ankara.

Atay, Cahit (1925–2012)
1963 Karalar'ın Memet'leri. Hamdi ve Hamdi. İstanbul.
1964 Ana Hanım – Kız hanım. Ormanda. 2 oyun. y.y.

Atay, Falih Rıfkı (1894–1971)
1938 Zeytindağı. İstanbul.
1952 [1932] Roman. 2. basılış. İstanbul.
1953 Niçin kurtulmamak? İstanbul.

Atılgan, Yusuf (1921–1989)
1959 Aylâk adam. Roman. İstanbul.
1973 Anayurt oteli. Ankara.

Atmaca, Osman Naci
1950 "Hane berdûş". SHD IV, sayı 28–29, s. 7–13.

Attar (1142/1145-1221)
Tezkeretü' l-Evliyā. Török F. 33. Budapest.

Avcı, Cemil
1937 Teknik avcılık bilgileri. Ankara.

Ay, Nurten (gerçek yazar: Teoman, Ali 1962–2011)
1991 Gizli kalmış bir İstanbul masalı. Öyküler. İstanbul.

Aygün, Fevkıye (1923-)
1955 [1954] "Yalnızlık". YH 1955, s. 121–125.

Aykın, Cemalettin
1955 [1954] "Hastane imamı". YH 1955, s. 115–120.

Aykız, Ece (1959-)
1992 Aşk düşü. Şiirler. İstanbul.

Aynur, Hatice
1988 Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rıfʿat Paşa'nın düğün törenini anlatan Surnameler. M.A. Thesis. Bosphorus University, İstanbul.

Aytekin, Halil (1913–1973)
1945 Harman yangını. Hikâyeler. Ankara.
1947 "Fakir çocuklar". SHD I, sayı 2, s. 15–23.
1948 "Gülağa". SHD II, sayı 7, s. 23–31.
1965 Doğuda kıtlık vardı. Ankara.

Ayverdi, Samiha (1906–1993)
1940 Mabetde bir gece. İstanbul.
1941 Ateş ağacı. Roman. İstanbul.

Azärbaycan dilinin dialektoloji lüġäti (ADDL)
1964 Bircildlik. Bakı.

Azärbaycan Halġ dastanları.
1961 Birinci cilt. Bakı.

Azärbaycan naġılları.
1960–64 5 cilt. Bakı.

Azärbaycan Sovyet Ensiklopediyası
1976–1987 10 cilt. Bakı.

Bahadınlı, Yusuf Ziya (1927-)
1964 İtin olayım ağam. İstanbul.

Bāḳī (1526-1600)
1276 Dīvān-ı Bāḳī. İstanbul.

Baklacie[v], Salih (1924-)***
1957k "Kabul edilmedik dua (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 98-100.
1957n "Numan Aganın yaptırdığı türbe (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 94-98.

Balaban, İbrahim (1921-)
1965 İz. Anı – düş = iz. Ankara.
1968 Şair Baba ve damdakiler. İstanbul.

Balaban, Memduh
1959 [1958] "Satılık tablolar". YH 1959, s. 61–69.

Baldauf, Ingeborg
Die Knabenliebe in Mittelasien: Bačabozlik. Berlin 1988.

Baler, Mahmut (ö. 1987)*****
1944 Baldan damlalar. İstanbul.

Balhassanoglu
1904 "Dialecte turc d'Erzerum". KSz V, s. 126–130.

Banguoğlu, Tahsin (1904-1989)***
1938 Alt-osmanische Sprachstudien zu Süheyl-ü Nevbahar. Breslau.
1974 Türkçenin grameri. Ankara.

Barbera, D. Giuseppe
1940 Elementi italo-siculo-veneziano-genovesi nei linguaggi Arabo e Turco. Beyrouth.

Barbier de Meynard, Charles Adrien Casimir (1826-1908)***
1881, 1886 Dictionnaire turc-français. Supplément au dictionnaires publiés jusqu'à ce jour renfermant les mots d'origine turque et les mots arabes et persans employés en osmanli avec leur

signification particulière et aussi un grand nombre de proverbes et de locutions populaires et un vocabulaire géographique de l'Empire ottoman. 2 cilt. Paris.

Barkan, Ömer Lûtfi (1902-1979)

1941 "Akkoyunlu hükümdarı Uzun Ḥasan Beye ait kanunlar". Tarih Vesikaları I. Ankara, sayı 2, s. 91–106; sayı 3, s. 184–197.

1942 [1502] "Bazı büyük şehirlerde eşya ve yiyecek fiyatlarının tesbit ve teftişi hususlarını tanzim eden kanunlar". Tarih Vesikaları I, sayı 5, s. 326–340; Tarih Vesikaları II sayı 7, s. 15–40; sayı 9, s. 168–177. Ankara.

1943 [955/1548] XV ve XVI'ncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda ziraî ekonominin hukukî ve malî esasları. Birinci cilt: Kanunlar. İstanbul.

Barlas, Orhan

1950 "Hülya ağacı". YH 1950, s. 99–103.
1951 "İkinci". YH 1951, s. 83–88.

Barlas, Uğurol (1938-)***

1975 Safranbolu masalları. Cilt I. Karabük.

Barlok, Muharrem***

1950 "Mektepli". YH 1950, s. 17-23.

Barthélemy, Adrien (1859-1949)

1935 Dictionnaire arabe-français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem. Paris.

Basetemur, Turhan

1952 [1951] "Baba Davit". YH 1952, s. 91–98.

Baskakov, Nikolay Aleksandrovic (1905-1996) ve başkaları

1968 Turkmensko-russkiy slovar'. Moskva.
1973 Gagauzsko-russko-moldavskiy slovar'. Moskva.
1976 "Über die Herkunft des Ethnonyms 'Baškir'". Tractata Altaica. Denis Sinor, sexagenario optime de rebus altaicis merito dedicata. Wiesbaden, s. 51-58.
1991. Gagauz Türkçesi Sözlüğü. Çev. İsmail Kaynak, A. Mecit Doğru. Ankara.

Başaran, H. Birsen (1927-1997)

1999 Canevimde mor ısırgan. İstanbul.

Başaran, Mehmet (1926-2015)

1946 Küçük şehir. İstanbul.
1955 Çarığımı yitirdiğim tarla. Köy notları. İstanbul.
1962 Aç harmanı. İstanbul.
1964 Zeytin ülkesi. Ankara.
1969 Pıtraklı memleket. İstanbul.
1992 Kalın mavi bir ses. Seçilmiş öyküler. İstanbul.

Başkut, Cevat Fehmi (1905-1971)

1956 Harputta bir Amerikalı. Komedi 3 perde. İstanbul.
1962 Göç. Komedi. İstanbul.
1963s Sana rey veriyorum. Piyes 3 perde. İstanbul.
1963t Tablodaki adam. Piyes 5 tablo. İstanbul.
1964 Buzlar çözülmeden. Komedi 3 perde. İstanbul.

Battaglia, Salvatore (1904-1971)
1961–1996 Grande dizionario della lingua italiana. 18 cilt. Torino.

Batu, Selahattin (1905–1973)
t.y.a Türk atları. y.y.
t.y.k Türkiye koyun ırkları. y.y.
t.y.d Deve cinsleri. y.y.

Baydar, Oya (1940-)
1998 Hiçbiryer'e dönüş. İstanbul.

Baykurt, Fakir (1929- 1999)
1955 Çilli. İstanbul.
1959e Efendilik savaşı. Hikâyeler. Ankara.
1959y Yılanların öcü. Roman. İstanbul.
1960 Efkâr tepesi. İstanbul.
1961ı Irazca'nın dirliği. Roman. İstanbul.
1961k Karın ağrısı. Hikâyeler. Ankara.
1961o Onuncu köy. Roman. İstanbul.
1967a Amerikan sargısı. Ankara.
1967k Kaplumbağalar. Roman. İstanbul.
1969 [1959] Efendilik savaşı. 2. basım. Ankara.
1970 Anadolu garajı. Ankara.
1971c Çilli – Karın ağrısı – Cüce. Hikâyeler. İstanbul. (Bu ilk iki eser için b. 1955 ve 1961k).
1971t [1971] Tırpan. Roman. 2. baskı. İstanbul.
1982 Gece vardiyası. Öyküler. İstanbul.

Bayrı b. Meḥmed ̆Hālid (Bayrı)

Baysal, Faik (1922-2002)
1944 Sarduvan. Millî roman. İstanbul.
1947 "Kestaneci Rahim". SHD I, sayı 3, s. 33-43.
1955 Perşembe adası. İstanbul.
1955r Rezil dünya. İstanbul.
1956 [1955] "Aaarifff". YH 1956, s. 30–36.
1957 [1956] "Kız kuyusu". YH 1957, s. 28–36.
1968 Sancı meydanı. Hikâyeler. İstanbul.
1992 Güller kanıyordu. Öyküler. İstanbul.

Baytop, Turhan (1920-2002)
1994 Türkçe bitki adları sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları: 578. Ankara.

Bazin, Louis (1920-2011)
1971 "Note sur *angγïrt, nom turco–mongol d'une variété de 'canard'". Studia Turcica, s. 55–59.

1981 "A propos du vocabulaire Turc du jeu de cartes". Turcica XIII, s. 170-173.

Bedevian, Armenag K.
1936 Illustrated polyglottic dictionary of plant names in Latin, Arabic, Armenian, English, French, German, Italian and Turkish languages. Cairo.

Behçet Mahir
1973 Köroğlu destanı. Derleyenler: Mehmet Kaplan–Mehmet Akalın–Muhan Bali. Atatürk Üniversitesi yayınları. Ankara.

Behcetü'lḥadā'īḳ
832/1429 Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Hs. or. quart 1076.

Bektaşi hikâyeleri
1943 Bektaşi hikâyeleri. İstanbul.

Beldiceanu, Nicoară (1920-1994)
1967 [1501] Code de lois coutumières de Meḥmed II. Kitāb-i ḳavānīn-i ʿörfiyye-i ʿoṣmānī. Wiesbaden.

Belenli, Mahmut
1959 Bazı tabirlerimizin tarihi ve hikâyesi. İstanbul.

Belgeler. Türk tarih belgeleri dergisi.
1964–1988 Türk Tarih Kurumu. Ankara.

Belot, Père J.B.
1929 Al-farā'id ad-durrīya fī l-luġatayn al-ʿarabīya wa-faransīya. Vocabulaire arabe-français à l'usage des étudiants. 14me édition. Beyrouth.

Belviranlı, Ali Kemal (1923-2003)
1966 Aruz ve ahenk. Konya.

Bener, Hikmet Erhan (1929-2007)
1956 Gordium. Roman. Ankara.
1960 Loş ayna. Roman. İstanbul.
1969 Baharla gelen. İstanbul.
1999 [1984] Sisli yaz. İstanbul.

Bener, Vüs'at O. (1922–2005)
1953 [1952] "Pazarlık". YH 1953, s. 66–77.
1956 [1955] "İlki". YH 1956, s. 50–56.
1957 Yaşamasız. Hikâyeler. Ankara.
1962 Ihlamur ağacı. Oyun. Ankara.

Benzing, Johannes (1913-2001)
1976 Islamische Rechtsgutachten als volkskundliche Quelle. Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Abhandlungen der geistes- und sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1977, no. 3. Mainz.

BER
1971-1996 Bālgarski etimologiçen reçnik. 5 cilt. Sofya.

Berkes, Niyazi (1908–1988)
1997 Unutulan yıllar. İstanbul.

Berki, Ali Himmet (1884-1976)
1966 Vakfa dair yazılan eserlerle vakfiye ve benzeri vesikalarda geçen ıstılah ve tâbirler. Ankara.

Bernardo da Parigi (1597-1669)***
1665 Söz kitābı. Vocabolario Italiano-Turchesco. 3 cilt. Roma.

Berneker, Erich (1874-1937)
1924, 1950 Slavisches etymologisches Wörterbuch. 2 cilt (ikinci ciltten yalnız bir cüz çıkmıştır). Heidelberg.

Beysanoğlu, Şevket (1920-2003)
1966 Diyarbakır ağzı. Ankara.

Bezmen, Nermin (1954-)
1994 [1993] Kurt Seyt & Murka. Roman. İstanbul.

Biç, M. Hilmi
1944 Türk güreşi. Yağlı güreş. İstanbul.

Bilbaşar, Kemal (1910-1983)
1939 Anadoludan hikâyeler. İstanbul.
1941 Cevizli bahçe. İzmir.
1943d Denizin çağırışı. Roman. Ankara.
1943i "İzin". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 10–22.
1944 Pazarlık. Hikâyeler. İzmir.
1953 Pembe kurt. İstanbul.
1957 "Bir bardak su ve pantolon". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 5–15.
1961 Ay tutulduğu gece. Roman. İzmir.
1969 Memo. Cilt I+II. İstanbul.

Bilginer, Recep (1922-2005)
1964 İsyancılar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1965 Ben devletim. Oyun. İstanbul.

Billûr Köşk
1940 Selâmi Münir Yurdatap: Resimli Billûr Köşk hikâyesi. İstanbul.
1930 1929 En güzel hikâyeler. İstanbul.

Birkiye, Atilla (haz.) (1955-)
[t.y.] 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Antoloji. Beş Kitap. [y.y.].

Birand, Hikmet (1906–1972)
1957 Anadolu manzaraları. Ankara.

Birnbaum, Eleazar
1981 [14.yy.] The Book of Advice by King Kay Kâ'us ibn Iskander. The earliest Old Ottoman Turkish version of his Ḳābüsnāme. Sources of oriental languages and literatures 6. Turkish Sources VI. Duxbury, Mass.

Birsel, Salâh (1919-1999)
1955 Hacivatın karısı. Şiirler. Ankara.
1961 Dört köşeli üçgen. Roman. Ankara.
1995 Papağanname. Günlük: 1993–1994. İstanbul.
1992 'Yalnızlığın fırınlanmış kokusu'. 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], II, s. 82-90.

Blāsing, Uwe
1992 Armenisches Lehngut im Türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin. Dutch studies in Armenian language and literature 2. Amsterdam-Atlanta.
1995a Armenisch–Türkisch. Etymologische Betrachtungen ausgehend von Materialien aus dem Hemşingebiet nebst einigen Anmerkungen zum Armenischen, insbesondere dem Hemşindialekt. Dutch studies in Armenian language and literature 4. Amsterdam–Atlanta.

1995k "Kurdische und Zaza-Elemente im türkeitürkischen Dialektlexicon. Etymologische Betrachtungen ausgehend vom Nordwestiranischen". Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures no. 2, s. 173–218.
1997 "Irano-Turcica: Westiranisches Wortgut im Türkeitürkischen Dialektmaterial". Studia Etymologica Cracoviensia II, s. 77–150.
1998 "Etymologische Untersuchungen anhand von Materialien aus dem Hemşingebiet". STC V, s. 41-63.

Blau, Otto
1868 Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler. Leipzig.

Bloch - Wartburg
1932 Dictionnaire étimologique de la langue française. Paris.

Bombaci, Alessio
1938 b. Argenti 1938.
1946 "Le fonti turche della battaglia delle Gerbe (1560)". Estratto della Rivista degli Studi Orientali. Roma, s. 193-304; s. 189-218.

Bonelli, Luigi
1899 "Appunti grammaticali e lessicali di turco volgare". Actes du XI Congrès des Orientalistes. Firenze, s. 285-401.
1902 "Voci del dialetto turco di Trebisonda". KSz III, s. 75–72.

Boratav, Pertev Naili (1907-1998)
1995 Nasreddin Hoca. İstanbul.

Boretzky, Norbert
1975, 1976 Der türkische Einfluß auf das Albanische. 2 cilt. Wiesbaden.

Borhān = Moḥammad Hoseyn b. Ḫalaf-e Tabrīzī moṭaḫalleṣ Borhān.
1342/1973 Borhān-e ḳāṭe'. 5 cilt. Tahran.

Boziyev, A. Yu.
1982 Materialı i issledovaniya po balkarskoy dialektologii, leksike i fol'kloru. Teksty, perevodı, kommentarii, slovar'. Kabardino-balkarskiy nauçno-issledovatel'skiy institut. Nal'çik.

Bravmann, M.
1968 The Arabic elativ. A new approach. Leiden.

Brockelmann, Carl
1916 "Zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen". ZDMG LXX, s. 185-215.
1917 'Alī's Qiṣṣa'i Jūsuf. Der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur. Abhandlungen der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1916. Philosophisch-historische Klasse, Nr. 5. Berlin.
1919 "Altosmanische Studien I. Die Sprache 'Āšyqpāšās und Aḥmedīs". ZDMG LXXIII, s. 1-29.
1928 Lexikon syriacum. Editio secunda aucta et emendata. Halis Saxonum.

Bucak, Nevra (d.1952)
1994 Beyoğlu'nun eski ustaları ve yaşayan hüzün. İstanbul.

Budjaktan seslär.
1959 Kişinev.

Buğday, Korkut M.
1996 Evliyā Çelebis Anatolienreise. Aus dem dritten Band des Seyahātnāme. Edition, Übersetzung und Kommentar. Leiden – New York – Köln.

Buğra, Tarık (1918-1994)
1963 Küçük ağa. İstanbul.
1964 Hikâyeler. İstanbul.

Buharalı, Eşref (1951-)
1991 "Çigiller". TAD 1990–1991, V, sayı 26, s. 59–62.

Burak, Sevim (1931–1983)
1983 [1965] Yanık saraylar. Öykü. İstanbul.

[Morkaya], Burhan Cahit (1892-1949)
1934 Dünkülerin romanı. İstanbul.
1941 Ayten. Roman. İstanbul.

Burian, Orhan (1914–1953) – Günyol, Vedat (1912-2004)
1995 Konuşmalar 1945-1950. İstanbul.

Bußmann, Hadumod (1933-)
1990 Lexikon der Sprachwissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart.

Buvet, Pierre-André
1997 "Les noms de machine en –euse". Cahiers de Lexicologie LXXI (1997/2). Revue internationale de Lexicologie et Lexicographie, s. 5–19.

Buyrukçu, Muzaffer Orhan (1930–2006)
1954 [1953] "Anastas mum satsana". YH 1954, s. 106–109.
1956 Katran. İstanbul.
1957 Acı. Hikâyeler. İstanbul.
1959k Korkunun parmakları. Hikâyeler. İstanbul.
1959u [1958] "Umutlar bir çiçek tarlasıydı...". YH 1959, s. 36–40.
1961 Bulanık resimler. İstanbul.
1969 Gürültülü birkaç saat. Roman. İstanbul.
1982 Sıcak ilişkiler. Anı. İstanbul.

Büngül, Nurettin Rüştü (1882-1951)
1939 Eski eserler ansiklopedisi. İstanbul.

Caferoğlu, Ahmed (1899-1975)
1940 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme I. Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya vilâyetleri ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 105. İstanbul.
1941 Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme II. Oyunlar, tekerlemeler, yanıltmaçlar ve oyun ıstılahları. Konya, Isparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde vilâyetleri oyunları. İstanbul Üniversitesi Yayınları no. 136. İstanbul.
1942 Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar I. Kars, Erzurum, Çoruh ilbaylıkları ağızları. İstanbul.
1943 Anadolu ağızlarından toplamalar. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde ilbaylıkları ağızları, Kalaycı argosu ve Geygelli yürüklerinin gizli dili. İstanbul.

1944 Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar. İstanbul.
1945 Güney doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Malatya, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Maraş vilâyetleri ağızları. İstanbul.
1946 Kuzey-Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar. Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi ağızları. İstanbul.
1948 Orta Anadolu ağızlarından derlemeler. Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının ağızları. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından no. 346. İstanbul.
1951 Anadolu illeri ağızlarından derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak illeri ağızları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından no. 487. İstanbul.
1955 "Anadolu ağızlarındaki metathèse gelişmesi". TDAY, s. 1–7.

Cambazo[v], İsmail (1928-)***
1957 "Saatçi (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 65–70.

Cangidze, Venera
1980 "Gruzinskaya leksika v dialektakh turetskogo yazıka". [Gürcüce]. Şatsni, s. 95–104.
1983 "Gruzinskaya substratnaya leksika v artvinsko-Şavşet-Artanuc-Artaanskoy turetskoy reçi". [Gürcüce] Vostoçnaya Filologiya cilt V. Tbilisi, s. 81–87.
1984 "Anadolu Türk ağızlarında Gürcüce sözler (Türkiye'de halk ağzından Derleme Sözlüğü'ne göre)". JTS VI, s. 45–52.

Cansever, Edip (1928-1986)
1965 Çağrılmayan Yakup. Şiirler. İstanbul.

Carbognano Costantinopolitano, Cosimo Cómidas de
1794 Primi principj della grammatica turca ad uso dei missionarj apostolici di Costantinopoli. Roma.

Cavide Rıfat
1947 "Kahve ajanı". SHD I, sayı 3, s. 69–70.

Celâlettin Ekrem
"İmanı bütün". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 74–88.

Cemal Refik [Delibaş] (-1960)***
1943 Mahkeme röportajları. İstanbul.

Cemal Süreya (1931–1990)
1991 99-yüz. İzdüşümler/Söz senaryosu. İstanbul.

Cenâb Şahâbeddîn (1870–1934)
1335 [1919] Avrupa mektûbları. İstanbul.

Cep kılavuzu
1935 Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. İstanbul.

[Başkut],Cevat Fehmi (1904-1971)
1963 Tablodaki adam. Piyes. 5 Tablo. İstanbul.

Cevdet Kudret (1907-1992)
1958 Havada bulut yok. İstanbul.
1973, 1975 Ortaoyunu. 2 cilt. Ankara.

Cevdet Paşa, Aḥmed (1822–1895)
1271–1301 Tārīḫ–i Cevdet Paşa. 12 cilt. İstanbul.
1960 Tezâkir 13-20. Yayınlayan Cavid Baysun. Ankara.
1974 YTEA cilt I, s. 64–7; s. 299–307.

Cherkesi, E.
1950 Georgian–English dictionary. Oxford.

Chlöros, Ioanné
1899 Türkceden–Rumcaya ḳāmūs–ı ʻoṣmānī. 2 cilt, İstanbul.

Cikiya, Sergej S.
1957 "O gruzinskoazerbaycanskḭh yazıkovḭh vzaimootnoşeniyah". Trudı İnstituta yazıkoznaniya; seriya, vostoçnḭh yazıkov, II. Tbilisi, s. 207–218.

Cingöz Recai, b. Peyami Safa

Clauson, Sir Gerard (1891-1974)
1972 An etymological dictionary of pre–thirteenth–century Turkish. Oxford.

Clodius, Johann Christian (1676-1745)
1730 Lexicon Latino-Turcico-Germanicum ... Lipsiae.

Corbeil, Jean–Claude – Archambault, Ariane
1992 PONS Bildwörterbuch Deutsch – Englisch – Französisch – Spanisch. Stuttgart -Dresden.

Corominas, Juan
1954 Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana. 4 cilt. Bern.

Cortelazzo, Manlio (1908-2009) – Zollo, Paolo
1979 Dizionario etimologico della lingua italiana. 5 cilt. Bologna.

Criss, Bilge
1993 İşgal altında İstanbul. İstanbul.

Cumalı, Necati (1921-2001)
1948 "Güvercinler". SHD I, sayı 5, s. 35–46.
1956 Değişik gözle. Hikâyeler. İstanbul.
1969 Oyunlar 3: Nalınlar – Masalar – Kaynana ciğeri. İstanbul.
1970 [1955] Yalnız kadın. İstanbul.

Çabej, Eqrem (1908-1980)
1976, 1987 Studime etimolojike në fushëtë Shqipes. cilt II: A–B. cilt III: C–D. Tiranë.

Çağatay, Neşet (1917-)
1982 "Anadolu'da ahilik ve bunun kurucusu Ahi Evren". Belleten XLVI, sayı 121, s. 423–436.

Çağlar, Behçet Kemal (1908–1969)
1994 Benden içeri. Ankara.

Çağlıyan
1958 Edebi derleme. Derliyen Akif Solakof. Sofya.

Çakır, Abdülkadir
1949 "Asalet meselesi". YH 1949, s. 21–28.

Çakırhan, V. Nail (1910-2008)
1996 Daha çok onlar yaşamalıydı. İstanbul.

Çamlıbel, Faruk Nafız (1898-1973)
1933 Yangın. İstanbul.

Çamuroğlu, Reha (1958-)
1999 [2. Baskı] İsmail. İstanbul.

Çavuşoğlu, Mehmed (1936–1987)
1970 "Zâtî'nin Letâyîfi. I". TDED XVIII, s. 25–51.
1977 "Zâtî'nin Letâyîfi. II". TDED XXII, s. 143–161.

Çaydam, Hamdi Rıza
1946 Şamandıra. İstanbul.

Cehiz, Neşe (1958-)
1996 Fasulyeden aşklar. Öyküler. İstanbul.

Çelen, Meral (1934-)
1955 [1954] "Gece nöbeti". YH 1955, s. 98–104.
1961 Güllü güzel. Hikâyeler. İstanbul.

Čaŭsević, Ekrem (1952-)***
1996 Gramatika suvremenoga turskog jezika. Hrvatska sveucilisna naklada. Zagreb.

Dadaloğlu (1785?-1868?)
1974 YTEA cilt I, s. 412–417.

Dağlarca, Fazıl Hüsnü (1914-2008)
1950 Toprak ana. İstanbul.
1951 Sıvaslı karınca. İstanbul.
1957 Çocuk ve Allah. İstanbul.
1957d Delice böcek.
1963 Türk olmak. İstanbul.

Dâî b. Aḥmedi Dâʿî (ö. 1421)

Dalli, Hüseyin
1932 Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar. Ankara.

Dankoff, Robert (1943-)
1991 An Evliya Çelebi glossary. Unusual, dialectal and foreign words in the Seyahat-name. Sources of Oriental languages and literatures 14. Turkish sources XII. Duxbury, Mass.
1995 Armenian loanwords in Turkish. Turcologica XXI. Wiesbaden.
2004. Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü. Katkılarla İngilizceden Çeviren Semih Tezcan. İstanbul.

Dawkins, R.M. (1871-1955)***
1916 Modern Greek in Asia Minor. A study of the dialects of Sílli, Cappadocia and Phárasa with grammar, texts, translations and glossary. With a chapter on the subject–matter of the folk–tales by W.R. Halliday. Cambridge.

Dedem Ḳorḳut
1958 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. I. Giriş – metin – faksimile. Ankara.

1964 Muharrem Ergin: Dede Korkut kitabı. Metin – sözlük. Ankara.
1973 Orhan Şaik Gökyay: Dedem Korkudun kitabı. İstanbul.

Deliorman, Tuğrul***
1943 "Gâvur". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 106–115.

Demirbağ, A. – Demiriz, T. (haz.)
1944 Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul.

Demircan, Ömer (1935-)
1989 "Türkçe'de pekiştirme işlemi". Dilbilim Dergisi VIII. İstanbul, s. 147-164.

Demircioğlu, Yusuf Ziya (1897–1976)
1934 Yürükler ve köylülerde hikâyeler – masallar. İstanbul.

Demirel, Benâl
"Yağmur şehri". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 25–30.

Demirezen, Mehmet
1978 "Türkçenin ünlü ile başlayan pekiştirme sıfatlarının fonolojisi ve kural sıralamasına bir örnek". Genel Dilbilim Dergisi, sayı 2. Ankara, s. 59-71.

Demiro[v], Lütfi (1929-1990)***
1957 "İlkyaza düğünümüze buyurun (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 71-76.

Deny, Jean (1879-1963)***
1921 Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli). Paris.
1955 Principes de grammaire turque ("turk" de Turquie). Paris.

Dernschwam, Hans (1494-1568)
1923 [1553–1555] Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55). Neşre hazırlayan Franz Babinger. München – Leipzig.

Devellioğlu, Ferit (1906-1985)
1959, 1970 Türk argo sözlüğü. 4. ve 5. basım. Ankara.

Devrim, İhsan (1914-2010)
1943 Yemen türküsü. Hikâyeler. İstanbul.

Dikbaş, Mehmed Lâtif
1936 Kendi düşen ağlamaz. Duyal ve sosyal piyes. İstanbul.

Dilçin, Cem (1942-2013)
1991 Süheyl ü Nev-Bahār, Ankara: TDK.

Dilçin, Dehri (1901-1977)
1945 Edebiyatımızda atasözleri. İstanbul.

Diniz, Saadet
1948 "Mesleğe giriş". SHD II, sayı 9-10, s. 19-23.

Dino, Abidin (1913-1993)
1944 Kel. Adana. (Sayfa sayıları yok, kendimiz numaralandırdık).

Dino, Güzin (1910-2013)
1991 Gel zaman git zaman. Anılar. İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1920-2003)***

1963–1975 Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen. Unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen- und Timuridenzeit. 4 cilt. Wiesbaden.

1982 "Materialien zu türk. *h*- (II)". UAJb N.F. II, s. 138-168.

1984 "The problem of Rhotacism/Zetacism". CAJ XXVIII, s. 36–42.

1985 Zum Vokalismus nichterster Silben in altosmanischen Originaltexten. Stuttgart.

1992 "Mongolica im Alttürkischen". Bruno Lewin zu Ehren. Festschrift aus Anlaß seines 65. Geburtstages. Cilt III, Korea. Bochum, s. 39-56.

1993 "The Older Mongolian Layer in Ancient Turkic". TDiA III, s. 79-86.

1997 "Das türkische Suffix ***-mlş*** als Lehnelement". Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der zweiten Deutschen Turkologen-Konferenz Rauischholzhausen, 13. – 16. Juli 1990, s. 87–92.

Donaldson, Bess Allen

1938 The Wild Rue. A Study of Muhammadan Magic and Folklore in Iran. London.

Dozy, Reinhard P. A. (1820-1883)

1845 Dictionnaire détaillé des noms des vêtements chez les Arabes. Amsterdam.

1927 Supplément aux dictionnaires arabes. 2me édition, 2 cilt. Leide-Paris.

Dozy-Engelmann

1869 Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de 'arabe. Amsterdam.

Dölek, Sulhi (1948–2005)

1993 "Havbis cehennemde". Varlık Dergisi, sayı 1032. İstanbul, s. 35–36.

[1991] 1999 Korugan. İstanbul.

Dranas, Ahmet Muhip (1909–1980)

1947 Gölgeler (3 perdelik piyes). Ankara.

DS

1963–1982 Türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü. 12 cilt. Ankara.

1962 Folklor sözleri. Ankara.

Dubois, Jean – Mitterand, Henri – Dauzat, Albert (1877-1955)

1993 [1964] Dictionnaire étymologique et historique du français. Nouvelle édition. Paris.

Duda, Herbert (1900-1975)

1930 Die Sprache der Qyrq Vezir-Erzählungen. 1. Teil Formenlehre. Leipzig.

Duden

1996 Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 10 Bänden. Mannheim et al.

Duman, Faruk (1974-)

1999 Av dönüşleri. Öyküler. İstanbul.

Dupuis, André
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et de étoffes des origines à nous jours. Gründ–Paris.

Dursun Beg, b. Tursun Bey (1426-1491 civarı)***

Duru, Orhan (1933–2009)
1962 Denge uzmanı. Hikâyeler. İstanbul.
1995 İstanbulin. Deneme. İstanbul.

Duygulu, Behiç (1933–1985)
1961 Ağlama n'olur. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Sırtlan bayırı. Hikâyeler. İstanbul.

Ebūbekir Ḥāzım [Tepeyran] (1864-1947)
1326e Eski şeyler. İstanbul.
1326y Yeŋi şeyler. Küçük Paşa. İstanbul.

Ebü l-Ḫayr Rūmī, b. **Ṣaltuḳ-nāme.**

Ebu'l-Leyṣ Semerḳandī (ö.983)***
1965 Selâhattin Olcay: Teẕkiretü'levliyâ. (Tercümesi). İnceleme–metin–indeks. Ankara.

Eckmann, János (1905-1971)
1940 [1941] "Die türkische Mundart von Warna". KCsA III, s. 144–214.
1953m "Karamanlı Türkçesinde –maca ekli fiil şekli". TDAY, s. 45–48.
1953r "Türkçede –raq, –rek ekine dair". TDAY, s. 49–52.
1955 "Türkçe'de *d, t* ve *n* seslerinin türemesi". TDAY, s. 11–22.

Edgü, Ferit (1936-)
1959 Kaçkınlar. İstanbul.
1977 O. Hakkâri'de bir mevsim. Roman. İstanbul.

Ediboğlu, Baki Süha (1915–1972)
1958 Karanlıkta geçen gemiler. İstanbul.

Edirneli Nazmī, b. Naẕmī (1559'dan sonra)

Ediskun, Haydar
1985 Türk bilgisi. İstanbul.

Egeli, Münir Hayri (1901-1970)
Uryan Efe. İstanbul.

Egorov, V.G.
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' çuvaşskogo yazıka. Çeboksarı.

EI = Encyclopaedia of Islam
1960– 9 cilt. Leiden–London.

Elçin, Şükrü (1912–2008)
1975–1976 "Dâstânı ḳıssai Şâd ile Gam. Ferruhdil ile Mehmed Bey'in hikâyesi". TKA XV, s. 167–201.
1977–1978 "Sansar Mustafa hikâyesi". TKA XVI, s. 195–224.

Eloğlu, Metin (1927–1985)
1957 "Et". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 42–48.

Elvan Çelebi (1611-1684?)
1984 [1358–59] İsmail E. Erünsal–A. Yaşar Ocak: Menâkıbu l-ḳudsiyye

fî menâsıbi l-ünsiyye (Baba İlyâs-ı Horasânî ve sülâlesinin menkabevî tarihi). İstanbul.

Elwell-Sutton, Laurence, Paul (1912-1984)***
1969 [1963] Elementary Persian grammar. Cambridge.

Emiroğlu, Kudret (1956-)
1989 Trabzon-Maçka etimoloji sözlüğü. Ankara.

Emre, Ahmet Cevat (1876-1961)
1931 Yeni bir gramer metodu hakkında lâyiha. I. cilt. İstanbul.

Encyclopedia of Islam
1960- New edition. Leiden-London.

Enderūnī Fāżıl Beg (1759?-1810)
1286 Defter-i ʿışq¸Hûbân-nâme. Zenân-nâme. Çengî-nâme. [İstanbul].

Engin, İlhan (1925-1990)
1949 İnsanlar bilselerdi. İstanbul.
1961 Partinin adamları. Oyun: 3 tablo, 2 perde. İstanbul

Enverî (ö.1547)
1928 Mükrimin Halil: Düstūrnāmei Enverî. Türk tarih encümeni külliyatı 15. İstanbul.

Eray, Nazlı (1945-)
1976 Ah bayım ah! Ankara.
1984 Deniz kenarında pazartesi. İstanbul.
1986 Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1990 [1989] Aşk artık burada oturmuyor. Öyküler. İstanbul.
1992 [1986] Eski gece parçaları. Öyküler. İstanbul.
1994 [1992] Ay falcısı. Roman. İstanbul.
1999 Elyazması rüyalar. Roman. İstanbul.

Erbay, Rauf
1948 "Son tren". SHD II, sayı 11-12, s. 17-25.

Erbil, Leylâ (1931-2013)
1961 Hallaç. Hikâyeler. Ankara.
1968 Gecede. Öyküler. İstanbul.
1984 [1977] Eski sevgili. Öykü. İstanbul.
1985 Karanlığın günü. Roman. İstanbul.

Erdal, Marcel (1945-)
1982 "Early Turkish names for the Muslim god, and the title çelebi". AAS XVI, sayı 3, s. 407-416.
1991 Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon. 2 cilt. Wiesbaden.
1993 "The Concept of Sovereignty in the Altaic World". PIAC, 34th meeting. Berlin 21.-26. July 1991. Wiesbaden, s. 81-99.

Erdinç, Fahri (1917-1986)
1947 "Yeşil banknot". SHD I, sayı 2, s. 33-41.
1948k "Kırmızı ampul". SHD II, sayı 6, s. 21-28.
1948a "Allah yapısı". SHD II, sayı 8, s. 31-38.
1948f "Felek yar olmadı". SHD II, sayı 8, s. 49-53.
1948fes "Fes". SHD II, sayı 8, s. 7-13.
1948h "Hamurkâr Süleyman". SHD II, sayı 8, s. 67-73.

1948i "İstida". SHD II, sayı 8, s. 19–29.
1948iç "İğde çiçekleri". SHD II, sayı 8, s. 55–61.
1948ik "İstiridye kabuğu". YTH I, s. 19–27.
1948r "Rüşvet". SHD II, sayı 8, s. 39–47.
1948rg "Resmigeçit". SHD II, sayı 11–12, s. 27–42.
1949d "Destur ya sefalet". YH 1949, s. 29–34.
1949i "İftira". SHD III, sayı 18–19, s. 5–11.
1955 Âsi. Bugünkü Türkiye'den hikâyeler. Sofya.
1956 İşte böyle... Şiirler. Sofya.
1958 Alinin biri. Roman. Sofya.
1960 Memleketimi anlatıyorum. Hikâyeler. Sofya.
1961 Acı lokma. Roman. Sofya.
1969 Diriler mezarlığı. Hikâyeler. İstanbul.
1973 Canlı barikat. Hikâyeler. Sofya.

Erduran, Refik (1928-)

1962 Ayı masalı. Komedi iki bölüm. y.y.

Eren, Hasan (1919-2007)***

1940 [1941] "Beiträge zur türkischen Wortforschung". KCsA III, s. 129–143.
1946 "Etimoloji araştırmaları". TM IX, 1946-51, s. 95-96.
1952 "Zurufe an Tiere bei den Türken". UAJb XXIV, s. 134-137.
1953 "Türk dillerinde métathèse". TDAY, s. 161–180.
1958 " Türkçe *folluk* kelimesi üzerine". TDAY, s. 13-15.
1960 "Anadolu ağızlarında Rumca, İslavca ve Arapça kelimeler". TDAY, s. 295-371.
1963 "Caucasian-Turkic elements in the Anatolian dialects". Studia Caucasica I, s. 93–126.
1974a "Anadolu'da toplu yardımlaşma gelenekleri: İmece". TD XXIX, sayı 271, s. 545-549.
1974d "Dibek". TD XXX, sayı 277, s. 761-764.
1978 "Türk dili'nin étymologique sözlüğüne katkılar". Ömer Asım Aksoy Armağanı. Ankara, s. 87–89.
1979 "Türklerde ekinciliğin gelişmesine katkılar". Türkoloji Dergisi VIII, sayı 1, s. 1–28.
1980 Kitab tenkidi: "Daher, Ymär: Agricultura Anatolica I". TM XIX, s. 283-308.
1981d *"Düden"*. TDAY, s. 17-21.
1981t "Türk dilinin étimologique sözlüğüne katkılar". TDAY 1978-1979, s. 1-15.
1983 *"Alpullu"*. Türk Dili XLVII, sayı 384, s. 523-525.
1987b *"Balkan* adının kökeni". TD LIV, sayı 429, s. 113-124.
1987k *"Keşişleme"*. TD LII, sayı 424, s. 256-258.
1988m *"Mırın kırın etmek"*. TD LVI, sayı 439, s. 25-28.
1988s "Sırça köşkte... (Başlangıç)". TD LVI, sayı 442, s. 188-207.
1989a *"Apazlama"*. TD LVIII, sayı 455, s. 251–254.
1989ç *"Çevlik"*. TD LVIII, sayı 456, s. 277-280. Ankara.
1989k *"Küheylân"*. TD LVIII, sayı 454, s. 169-172.
1991ed *"Edincik"*. TD 1991/I, sayı 471, s. 137-140.
1991ez *"Ezine"*. TD 1991/I, sayı 470, s. 91-98.
1992k *"Kumpir"*. TD 1992/II, sayı 488, s. 81-84.
1992s "Sırça köşkte... II". TD 1992/2, sayı 489, s. 161-213.
1993aa *"Ağabey* ve *abla"*. TD 1993/I, sayı 498, s. 405–410.

1993b *"Balıklava".* TD 1993/II, sayı 500, s. 111–117.
1993s "Sırça köşkte... III". TD 1993/2, sayı 499, s. 1-82.
1994td "Türk dilinin étymologique sözlüğü". TD 1994/II, sayı 513, s. 179-198.
1994tm "*Tüm* mü, yoksa *bütün* mü?" TD 1994/I, sayı 510, s. 403-408.
1995 "Türkçede *doublet* örnekleri". TD 1995/II, sayı 523, s. 731-736.
1999 Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara.

Ergin, Muharrem (1923-1995), b. Dedem Ḳorḳut

Ergin, Muharrem, b. Kāżī Burhānüddīn

Ergun, Sadeddin Nüzhet (1901-1946)
t.y. Türk Şairleri. 4 cilt (son cilt natamam). İstanbul.

Ergür, Atila (1945-1997)
2002 Tekstil Terimleri Sözlüğü. İstanbul.

Ergüven, Fehmi Rahmi
1953 [1952] "Sihirli define". YH 1953, s. 104–107.

Erhan, Ahmet (1958-)
1993 Öteki şiirler 1976-1991. Ankara.

Erimer, Kayahan
1973–74 "Gün ışığına çıkan değerli bir eser". TDAY, s. 265–281.

Erlmeier – Brandt
1967 Handbuch der Pistolen und Revolverpatronen. Cilt I. Wiesbaden.

Ersoy, Meḥmed ʿÂkif (1873-1936)
t.y. [birinci tab 1911] Safahât. İkinci tab. İstanbul.

Ersöz, Cezmi (1959-)
1999 İçime gir ama sigaranı söndürme. İstanbul.

Ertem, Sadri Etem (1900-1943)
1930se "Sen ne iyi adamsın!" 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 61–70.
1930su "Sukut eden dâva". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 48–60.
1931 Çıkrıklar durunca. Roman. İstanbul.
1933 Bacayı indir, bacayı kaldır. İstanbul.
1935 Düşkünler. Yerli roman. İstanbul.

Ertunç, Yılmaz
1982 Yankesicilik ve buna benzer çeşitli suçların işleniş şekilleriyle açıklamaları. İstanbul.

Eruz, Nahit (1936-)
1969 Çuvalın yanındaki adam. Hikâyeler. İstanbul.

Esemenli, Deniz (1960-)
1990 "Baldaken formlu camilerin geç Osmanlı devrindeki dış görünümleri üzerine". Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi III, sayı 8, s. 49–57.

Esendal, Memduh Şevket (1883–1952)
1934 Ayaşlı ve kiracıları. Roman. İstanbul.
1949 "Çocukluk". SHD III, sayı 24-25, s. 15-23.

1958m Mendil altında. (Hikâyeler II). Ankara.
1958o Otlakçı. (Hikâyeler I). Ankara.

Eşref, Buharalı, b. Buharalı Eşref. (bknz. **Buharalı, Eşref)**

Eşref, Şair (1846–1912)
1958 Hilmi Yücebaş: Şair Eşref. Hayatı – hâtıra-ları–şiirleri. İstanbul.

Eşref bin Muhammed (14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başları)***
1961 Bedi N. Şehsuvaroğlu: Hazâ'inü's-saâ'dât 1460 (H. 864). Ankara.

Eşrefoğlı Rümī (?–1469)
1286 Dīvān–ı Eşref–oğlı 'Abdullāh er–Rūmī. [İstanbul].

Evliyā Çelebī (1611–1685?)
Türkçe Yazmalar. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
1314–1938 Seyahatname. 10 cilt, İstanbul.
1989 Fahir İz (introduction): The Seyahatname of Evliya Çelebi. Book One: Istanbul. Facsimile of Topkapı Sarayı Bağdat 304, Part 1: Folios 1a-106 a. Sources of Oriental Languages and Literatures 11, Turkish Sources IX. Harvard University.
2009. Evliyā Çelebī Seyahatnâmesi. Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları.

Evren, Turgut
1943 Yolların tükettiği adam. Hikâyeler. Ankara.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1925-2003)
1991 [1988] Türk dilinin etimoloji sözlüğü. Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş ikinci basım. İstanbul.

Eyuboğlu, Sabahattin (1908–1973) – Günyol, Vedat (1912–2004)
1994 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Eyüboğlu, Bedri Rahmi (1913–1975)
1938 "Ide ağacı". Genç neslin en güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93-100.

Eyüboğlu, E. Kemal
1973 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 1. kitap. İstanbul.
1975 Şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler. 2. kitap. İstanbul.

Fa̯hrī
1974 Barbara Flemming: Fa̯hrīs̯ Husrev u Šīrīn, eine türkische Dichtung von 1367. Wiesbaden.

Fahriye Nedim
1933 Alaturka ve alafranga mükemmel yemek ve tatlı kitabı. İstanbul.

Fatma 'Aliyye (1862–1936)
1328/1910 Enin. İstanbul.

Fazlı Necip (1864–1932)
1930 Külhanî Edipler. Jön Türklerden Cumhuriyete kadar inkılap içinde geçen tarihî zaman. İstanbul.

Fekete, Ludwig Lajos (1891-1969)***
1932 Türkische Schriften aus dem Archive des Palatins Nikolaus Eszterházy, 1606–1645. Budapest.

Felek, Burhan (1889–1982)
1947 Felek. İstanbul.
1957 Vatandaş Ahmet Efendi. İstanbul.
1971 Eski İstanbul hikâyeleri. İstanbul.

Feraizci-zâde Mehmed Şâkir (1853–1911)
1979 Kırk yalan köse. Yalan tükendi. Hazırlayan: Nevin Önberk. Ankara.

Ferec = Ferec baʿde şidde
855/1451 Yazma. Macar Bilimler Akademisi Tö F 71. Edirne.
y.y. Yazma. Berlin, Staatsbibliothek, Ms. or. oct. 1882.

Ferheng-nāme-i Saʿdī
1340–1342 [1073] Kilisli Muʿallim Rıfʿat: Ferheng-nāme-i Saʿdī tercümesi. İstanbul.

Feridun Osman [Menteşeoğlu] (1904-1958)
1936 Son mektub. Yurt hikâyeleri. İstanbul.

Fethi Naci (1927-2008)
1999 [1999] Dönüp baktığımda... Anılar. İstanbul.

Feyzī, b. **Tarlan 1948 III, s. 57–80.**

Feyzioğlu, Yücel (1946-)
1985 Uğultu. Roman. Ankara.

Fikret Adil (1901–1973)
[1933] Asmalımesçit, 74. (Bohem hayatı). 2. baskı. İstanbul.

Fikrī
1307 Luġat-i ġarībe. y.y.

Firdevsī-i Rūmī (15./16 yy.)
1980 İbrahim Olgun – İsmet Parmaksızoğlu: Kutb-nâme. Türk Tarih Kurumu Yayınları XVIII. Ankara.

Fīrūzābādī, Muḥammad b. Yaʿḳūb (729/1329–817/1415)
1305 El-Oḳyānūs fī tercümeti l-Ḳāmūs. 3 cilt. Mütercimi: Aḥmed ʿĀṣım ʿAyntabī. Bulaḳ.

Fischer, Wolfdietrich (1928-2013)***
1972 Arabische Grammatik. Leiden.
1980 "Die arabische Pluralbildung". ZAL V/80.

Fleischer, Heinrich Leberecht (1801-1888)***
1875 (1847). Grammatik der lebenden persischen Sprache: nach Mirza Mohammed Ibrahims Grammar of the Persian language. Leipzig.

Frayha, Anis
1947 A dictionary of non-classical vocables in the spoken Arabic of Lebanon. Beirut.

Freytag, Georg Wilhelm (1788-1861)***
1830 Lexico Arabico-Latinum. 4 cilt. Halle/Saale.

Fużūlī (ö.1566)
1958 K. Akyüz: Fuzûlî Türkçe divan. Ankara.

Füruzan (1938-)
1972k Kuşatma. Ankara.
1972p [1971] Parasız yatılı. Ankara.
1975 [1974] 47'liler. 2. Basım. İstanbul.
1981 [1973] Benim sinemalarım. 4. Basım. y.y.
1982g Gecenin öteki yüzü. Öykü. İstanbul.
1982k "Kanı unutma". b. F. Akatlı. İstanbul.

Gabain, Annemarie von (1901-1993)
1974 [1941] Alttürkische Grammatik. 3. Auflage. Wiesbaden.

Ġaçaġ Näbi
1961 Dastan. Bakı.

[Bodrumlu] Galanti, Avram (1873-1861)
1951 Ankara tarihi. Birinci kısım. İstanbul.

Ġālib Paşa, ʿAbdülhalīm (?-1876)
t.y. [1911] Muṭāyebātı türkiyye. y.y.

Galtier, M.E.
1904 "Notes de linguistique turque". Bulletin de l'Institut d'Archéologie Orientale III, s. 1–14.

Gamillscheg, Emil
1925 Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. Innsbruck.

Garzanti, [Aldo] (1883-1961)***
1961 Mario Hazon: Garzanti comprehensive. Italian-English English-Italian dictionary. New York – Toronto – London.

Gazālī
1973–1974 Günay Kut: "Gazâlî'nin Mekke'den İstanbul'a yolladığı mektub ve ona yazılan cevaplar". TDAY, s. 223-252.

Ġazavāt-ı Sulṭān Murād, b. Meḥemmed Ḫan
1978 Halil İnalcık – Mevlûd Oğuz: İzladi ve Varna savaşları (1443–1444) üzerinde anonim Gazavâtnâme. Türk Tarih Kurumu yayınları XVIII. Ankara.

Gavazo[v], Süleyman (1924-)***
1957 "Muallime". Kaynak. Sofya, s. 101–105.

Gemalmaz, Efrasiyap (1937-)
1978 Erzurum ili ağızları. İnceleme – metinler–sözlük ve dizinler. 3 cilt. Erzurum.

Georgacas, Demetrius J. (1908-1990)
1964 "From the river systems in Anatolia: The names of the longest river". Names XII, s. 197–214.
1969 "The name Asia for the continent; its history and origin". Names XVII/1, s. 1–106.
1971n The names for the Asia Minor peninsula, and a register of surviving Anatolian pre–Turkish placenames. Heidelberg.
1971w "The waterway of Hellespont and Bosporus: the origin of the names and Early Greek haplology". Names cilt XIX/2, s. 65–131.
1976 (1977) "Turkish ichthyonyms and fishing terms of Greek origin". Praktika tês Akadêmias Athênôn LI, s. 583–599.

1978i Ichtyological terms for the sturgeon and etymology of the international terms bostargo, caviar and congeners. Athenai.
1978t "Turkish common names of aquatic animals (and congeners) and fishing terms of Greek origin". Bollettino dell'Atlante linguistico mediterraneo XX (Pisa), s. 119–145.

Gibb, Elias John Wilkinson (1857-1901)
1900–1909 History of Ottoman poetry. 6 cilt. London.

Giese, Friedrich (1870-1944)
1929 Die altosmanische Chronik des ʿĀšiḳpašazāde auf Grund mehrerer neuentdeckter Handschriften von neuem herausgegeben. Leipzig.

Giray, Fethi (1918-1970)
1949 "Defteri kebir memuru". SHD II, sayı 13-14, s. 19-22.

Girginsoy, Naci (1924–1982)
1955 [1954] "Hastaneye mektup". YH 1955, s. 105–107.
1956 [1955] "Adaya vapur". YH 1956, s. 90-92.

Givón, Thomas (Talmy) (1936-)
1984 Syntax: a functional-typological introduction. Amsterdam-Philadelphia.

Goloğlu, Mahmut (1915-1982)
1943 Sevda masalları. Masallar. Hikâyeler – hatıralar. Ankara.

Göçmen, Çetin
1959 [1958] "Yıllardan sonra". YH 1959, s. 51–60.

Gökçe, Orhan Rahmi (1904-1972)***
1943 "Kamburun dünyası". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 26–33.

Gökçek, Cihat
1943 "Nar danesi". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 120–133.

Gökgöl, Mirza
1937 Doğu–Karadeniz bölgesinde bir araştırma gezisi. Ziraat Vekâleti neşriyatı. Ankara.

Gökşen, Enver Naci (1916-1986)
1949 Durakta bir adam. Hikâyeler. y.y. [İstanbul].
1952 Çardak altı. Hikâyeler. İstanbul.
1964 "Eklemeli pekiştirme sıfatları". TD XIII, sayı 149, s. 279-282.

Göktulga, Fahri Celâleddin (1895-1975)
1943 Eldebir Mustafendi. Küçük hikâyeler. İstanbul.
1948 Avur zavur kahvesi. Hikâyeler. İstanbul.
1953 Salgın. Seçilmiş hikâyeler. İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (1902-1994)
1978 Gelibolulu Mustafa Âli. Görgü ve toplum kuralları üzerinde ziyâfet sofraları (Mevâidü'n-nefâis fî kavâidi'l-mecâlis). 2 cilt. İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1900-1982)
1934 "Yunus Emre'de öz türkçe kelimeler". TM IV, s. 265–280.
1943 Yunus Emre divanı. Metinler – sözlük–açıklama. Cilt 1. İstanbul.
1945 Divan Edebiyatı beyanındadır. İstanbul.
1948 Yunus Emre divanı. Cilt 2–3. İstanbul.

Graeco-Romanica
1997 Akten zur Tagung vom 24. April 1996. Thessaloniki.

Grönbech, Kaare (1901-1957)
1942 Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus. Köbenhavn.

Grönbech, Vilhelm (1873-1948)
1902 Forstudier til tyrkisk lydhistorie. Köbenhavn.

Grzimeks Tierleben
1968 Enzyklopädie des Tierreiches. 13 cilt. Zürich.

Güler, Mehmet (1944-)
1990 İstanbul kanatlı ben. Roman. İstanbul.

Gülsoy, Murat (1967-)
2000 Bu kitabı çalın. Öyküler. İstanbul.

Günay, Turgut [Yetik Ozan] (ö. 1978)***
1978 Rize ili ağızları (inceleme – metinler – sözlük). Kültür Bakanlığı, Millî folklor Araştırma Dairesi yayınları 27. Ankara.

Günay, Umay (1943-)
1975 Elâzığ masalları. İnceleme. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Yayınları no. 350. Erzurum.

Günel, Burhan (1947–2012)
1984 Dünyanın en güzel kadını. Öyküler. Ankara.
1991 Baraka. Roman. İstanbul.

Günel, Sadi (1911-)
1947 "Kınalı parmaklar". SHD I, sayı 1, s. 27-34.

Güner, Tarık (1922-)
1951 Peynir ekmek. İstanbul.

Güney, Bumin Gaffar (1934-)
1953 Tellâk Ali. Hikâyeler. İstanbul.

Güney, Eflâtun Cem (1896-1981)
1946n Bu toprağın masalları. I: Nar tanesi. İstanbul.
1946k Bu toprağın masalları. II: Karayılan. İstanbul.
1947 Bu toprağın masalları. III: Akıl kutusu. İstanbul.

Güngör, Kemal (1914-1961)
1941 Cenubî Anadolu yürüklerinin etno–antropolojik tetkiki. Ankara.

Güngör, Nasıh ve Ozanoğlu, İhsan
1939 Kastamonu bilmeceleri. CHP Kastamonu Halkevi neşriyatı. İzmir.

Güngör, Necati (1949-)
1992 Bir taşralının İstanbul nostaljisi. İstanbul.
1998 İyiler genç ölür. İstanbul.

Güntekin, Reşat Nuri (1889-1956)
1343/1924 Gizli el. Roman. İstanbul.
1927 Bir ḳadın düşmanı. Çirkiniŋ romanı. y.y. [İstanbul].
1928 Yeşil gece. İstanbul.
1930 Yaprak dökümü. Roman. İstanbul.
1944 Kızılcık dalları. Roman. 2. baskı. İstanbul.

Günyol, Vedat (1952-2004)
1992 Güne doğarken. İstanbul.
1995 Dünden bugüne. Denemeler. İstanbul.
1999 Günlerin içinden. İstanbul.

Günyol, Vedat – Eyuboğlu Sabahattin
1995 Konuşmalar 1956-1960. İstanbul.

Gürbüz, Şule (1971-)
1992 Kambur. İstanbul.

Gürçay, Lûtfi
1943 Gemici dili. İstanbul.

Gürler, Celâl Sıtkı (1905-1949)***
1939 Porsuk. Hikâyeler. İstanbul.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864–1944)
1316 Teşādüf. Der–Sa‘ādet.
1330 Cadı. Külliyatı, 2. hikâye. İstanbul.
1332 Hazan bülbülü. Millî tiyatro. İstanbul.
1335 [1887] Ḥaḳḳa sığındıḳ. İşidilmedik bir vaḳ‘a. İstanbul.
1336k Ḳadınlar vā‘iẓi. Küçük hikāyeler. Der–Sa‘ādet.
1336ş [1888] Şıḳ. İkinci ṭab‘. Der-Sa‘ādet.
1339 Tebessüm–i elem. İstanbul.
1340a Afsūncu baba. İstanbul.
1340c Cehennemlik. İstanbul.
1341 Ben deli miyim? İstanbul.
1926b Billūr ḳalb. İstanbul.
1927mü [1315] Mürebbiye. İkinci ṭab‘. İstanbul.
1927mu [1314] Muṭallaḳa. 2. ṭab‘. İstanbul.
1927n Ni‘met–şinās. İstanbul.
1928 Muḥabbet ṭılsımı. İstanbul.
1929m Mezârından ḳalḳan şehîd. İstanbul.
1933i İki hödüğün seyahatı. İstanbul.
1933ke Kadın erkekleşince. Piyes: 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1933kp Katil puse. İstanbul.
1933n Namusla açlık mes’elesi. İstanbul.
1933ş Şeytan işi. İstanbul.
1934 Tünelden ilk çıkış. İstanbul.
1938 [1912] Gulyabani. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1939 Gönül ticareti, diğer hikâyeler. İstanbul.
1940 [1919] Hayattan sayfalar. Roman. İkinci basılış. İstanbul.
1942 [1337] Kesik baş. Zabıta romanı. İstanbul.
1943g Gönül bir yel değirmenidir, sevda öğütür. İstanbul.
1943m Melek sanmıştım şeytanı. İstanbul.
2000 [1968]. İnsanlar Maymun muydu? İstanbul.

Güvemli, Zahir (1913-2004)
1949 Türk mizah edebiyatı antolojisi. Manzum – mensur. İstanbul.

Güzelce, İbrahim (1922-1976)
1948 “Üç kardeştiler”. YTH I, s. 118–128.

Hacıhasanoğlu, Muzaffer (1924-1985)
1948 ”Hep insanoğluyuz”. YTH I, s. 35-44.
1951t Bir tespih tanesi. İstanbul.

1952 [1951] "Bu sabah". YH 1952, s. 51–58.
1953 [1952] "Ayşe". YH 1953, s. 48–65.
1954b Bu dağın ardı. Hikâyeler. İstanbul.
1954y [1953] "Yıldızlar kadar para". YH 1954, s. 64–71.
1955 [1954] "Sıcak". YH 1955, s. 32–42.

Hafız, Nimetullah (1939-)***
1985 Kosova Türk halk edebiyatı metinleri. Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi. Priştine.

Ḥafīd, Meḥmed (ö.1811)***
1221 Ġalaṭāt-ı Ḥafīd. İstanbul.

Haġverdiyev, Äbdürrähimbey (1870-1933)***
1971 Seçilmiş äsärläri. Birinci cilt. Bakı.

Halasi-Kun, Tibor (1914-1991)***
1969–1982 "The Ottoman elements in the Syrian dialects". ArchOtt I, s. 14–91; V, s. 17–95; VII, s. 117–267.

Halıcı, Feyzi (1924-)
1994 Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın fıkraların şerheden eseri [1892]. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 77. Ankara.

Halıcı, Mehdi (1927-)
1959 [1958] "Taşa vurulu düğüm". YH 1959, s. 99–104.

Halikarnas Balıkçısı = Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886–1973)
1946 [1997] Aganta! Burina! Burinata! Roman. İstanbul.
1947k "Karısını voltayla avlayan". SHD I, sayı 3, s. 25-32.
1947m Merhaba Akdeniz! 30 seçme deniz hikâyesi. İzmir.
1948 "Ticaret". SHD I, sayı 5, s. 27-33.
1952 Egenin dibi. İstanbul.
1954a Anadolu efsaneleri. İstanbul.
1954y Yaşasın deniz. Hikâyeler. İstanbul.
1955 Ötelerin çocuğu. Roman. İstanbul.
1969 [1997] Deniz gurbetçileri. İstanbul.

Hamit Zübeyr, b. Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

[Purgstall]-Hammer, Joseph von (1774-1856)
1815 Staatsverfassung und Staatsverwaltung des Osmanischen Reiches. 2 cilt. Wien.

Hançerlioğlu, Orhan (1916–1991)
1951b "Bağlayan toprak". YH 1951, s. 53-56.
1951k Karanlık dünya. Roman. İstabul.
1952 Büyük balıklar. Roman. İstanbul.
1953 İnsansız şehir. Hikayeler. İstanbul.
1953o Oyun. Roman. İstanbul.
1954 Ekilmemiş topraklar. Roman. İstanbul.
1956 Kutu kutu içinde. Roman. İstanbul.
1960 Bordamıza vuran deniz. Roman. İstanbul.

Handjéri, Alexandre (1760-1854)***
1840–1841 Dictionnaire français–arabe–persan et turc, enrichi d'exemples en langue turque avec des variantes, et de beaucoup de mots d'arts et de sciences. 3 cilt. Moscou.

Hasan Rüştü (Ermenekli) (1285-1936)
1937 Hayat ve Eserleri. Yazan: Memduh Yavuz Süslü. Konya.

Hasluck, Frederick William (1878-1920)
1929 Christianity and Islam under the Sultans. 2 volumes. Oxford.

[Kılıçoğlu] Hatiboğlu, Vecihe (1916-1996)
1973 Pekiştirme ve kuralları. Ankara.
1981 Türk dilinde ikileme. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara.

Hauenschild, Ingeborg
1989 Türksprachige Volksnamen für Kräuter und Stauden mit den deutschen, englischen und russischen Bezeichnungen. Wiesbaden.
1994 "Botanica im Dīvān luġāt at-turk". JT II, sayı 1, s. 25–100.
1996–1997 "Türksprachige Benennungen für den Maulwurf". OS XLV-XLVI, s. 63–88.
1998 "Türksprachige Benennungen für Eidechsen". AOH Acta, s. 131-158.

Hayali Bey (?–1557)
1945 Hayâlî Bey dîvânı. İstanbul.

Hazai, György (1932-)
1973 Das Osmanisch–Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány. Bibliotheca orientalis hungarica XVIII. Budapest.

Hazar, İrfan
1943 "Memişin eşeği". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 38–41.

Helâkî (ö.1575)
1982 Mehmed Çavuşoğlu: Helâkî. Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2979. İstanbul.

Hepçilingirler, Feyza (d.1948)
1990 Kırlangıçsız geçti yaz. Öyküler. İstanbul.
1997 Savrulmalar. İstanbul.

Heuser-Şevket, Fritz
1942 Türkisch-deutsches Wörterbuch İstanbul.

Heyd, Uriel (ö.1968)***
1973 Studies in Old Ottoman criminal law. Edited by V.L. Ménage. Oxford.

Heyd, W.
1936 Histoire du commerce du Levant au moyen-âge. 2 cilt. Leipzig.

Hikâyei Ebû Alî ibn Sînâ 1302

Hindoglu, Artin (ö.1844)***
1838 Hazîne-i luġât ou Dictionnaire abrégé turc–fraçais. Vienne.

Hinz, Walther (1906-1992)***
1955 Islamische Maße und Gewichte, umgerechnet ins metrische System. Handbuch der Orientalistik. Ergänzungsband, Heft 1. Leiden.

Hisar, Abdülhak Şinasi (1883–1963)
1941 Fahim Bey ve biz. Hikâye. İstanbul.
1944 Çamlıcadaki enişte miz. Hikâye. İstanbul.
1953 Geçmiş zaman köşkleri. İstanbul.

Hist Lex = Historikon lexikon tēs neas hellēnikēs
1933–1984 5 cilt. Athēnai.

Hobson-Jobson
1968 [1903] Hobson-Jobson. A glossary of colloquial Anglo-Indian words and phrases, and of kindred terms, etymological, historical, geographical and discursive. By Col. Henry Yule and A.C. Burnell. New edition edited by William Crooke. Second edition. Delhi.

Hoca Taḥsin (1812-1880)
1974 YTEA cilt I, s. 159–165.

Hubschmid, Johannes
1935 Schläuche und Fässer. Wort- und sachgeschichtliche Untersuchungen mit besonderer Berücksichtigung des romanischen Sprachgutes in und ausserhalb der Romania sowie der türkisch-europäischen und türkisch kaukasisch-persischen Lehnbeziehungen. Romania Helvetica Vol. 54; A. Francke AG Verlag, Bern.

Hünalp, Ayhan (1927-2013))
1959 [1958] "Büyük yürekli ırgatlar". YH 1959, s. 43–50.
1962 Vapur düdükleri. Ciné-Roman. Ankara.

Ibrahim, Jamshid
1991 Kulturgeschichtliche Wortforschung. Persisches Lehngut in europäischen Sprachen. Wiesbaden.

Ilgaz, Rıfat (1911-1993)
1943 Yarenlik. Şiirler. İstanbul.
1944 Sınıf. Şiirler. İstanbul.
1959 Stepne [= Rıfat Ilgaz]: Hababam sınıfı. 2 cilt. İstanbul.
1962k Kesmeli bunları. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1962n Nerde o eski usturalar. İstanbul.
1962s Saksağanın kuyruğu. İstanbul.
1969g Garibin horozu. İstanbul.
1969k Karadenizin kıyıcığında. Roman.
1981 Yıldız karayel. İstanbul.
t.y. [1983] Sosyal kadınlar partisi. Öyküler. İstanbul.
1990 Şeker kutusu. İstanbul.
1991ç Çalış Osman çiftlik senin. İstanbul.
1991r Radarın anahtarı. İstanbul.
1996 Yokuş yukarı. İstanbul.

İbn Kemal (1468-1536)
1957 Şerafettin Turan: Tevârih-i âl-i 'Oṣmân, VII- defter. Tenkidli transkripsiyon. Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara.
1970 Şerafettin Turan: Tevârih-i âl-i Osman. I. defter. Ankara.

İbn Manẓūr (1232-1311/1312)
1968 Lisān al-'Arab. 15 cilt. Beirut

İbrahimov, Mirze (1911-1994)***
1960 Böyük dayağ. Bakı.

İdrizof, Halil
1957 "Hakikî bir hâdise (hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 51–54.

İleri, Selim (1949-)
1980 Bir akşam alacası. y.y.

İlhan, Attilâ (1925-2005)
1953 Sokaktaki adam. Roman. Ankara.
1957 Abbas yolcu. Yolculuk notları. Ankara.
1957z Zenciler birbirine benzemez. Roman. Ankara.
1963-1964 Kurdlar sofrası. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1972 Hangi batı? (Anılar ve acılar). Ankara.
1973 Bıçağın ucu. Ankara.
1979 [1977] Böyle bir sevmek. İstanbul.
1981f [1980] Fena halde leman. 4. baskı. y.y.
1981s [1974] Sırtlan payı. Ankara.
1982 [1978] Yaraya tuz basmak. Ankara.
1988 [1981] Dersaadet'te sabah ezanları. Ankara.

İlhan, Cengiz (1927-2011)
1959 [1958] "Hasan Bey ve Bizans". YH 1959, s. 23–30.

İlhan, Mustafa
1983 Egin göçerken. İstanbul.

İlhan, Uğur (-1954)
1993 Kırk tas namus. İstanbul.

İlhan, Zeynel
1945 Aylâk. Hikâye. İstanbul.
1948k "Kapıcının rüyası". SHD II, sayı 11–12, s. 53–59.
1948s "Saltanat arabası". SHD II, sayı 7, s. 33-41.
1950 "Sancaktar". SHD IV, sayı 26–27, s. 19–29.

İmamoğlu, İsmet
1949 "Ardıç başında abam var". SHD III, sayı 18–19, s. 20–24.

İnalcık, Halil (1916-)
1954 Hicrî 835 tarihli Sûret-i defter-i sancak-ı Arvanid. Türk Tarih Kurumu. Ankara.

İnalcık, Halil – Oğuz, Mevlûd b. **Ġazavāt-ı Sulṭān Murād** b. **Meḥemmed Han.**

İpekçi, Leyla (1966-)
1998 Maya. İstanbul.

İpşiroğlu, Zehra (1948-)
1998 Konuşan çınar. İstanbul.

İslâm Ansiklopedisi
1940–1986 İslâm âlemi tarih, coğrafya, etnografya ve biyografya lugati. 13 cilt. İstanbul.

İsmail Galip [Arcan] (1894–1974)
1932b Baloda kulak misafiri. İstanbul.
1932bb Barda bir baskın. İstanbul.
1932dk Diş kirası. İstanbul.

1932ed Eski düğünler. İstanbul.
1932ei Eski ilaçlar. İstanbul.
1932hs Habibe Mollanın sırrı. İstanbul.
1932mb Moda belâsı. İstanbul.
1932p Piyanko cilveleri. İstanbul.
1932s Habibe Mollaya göre spor. İstanbul.
1932ydk Yemeklere dair konferans. İstanbul.
1932ydü Yeni düğünler. İstanbul.
1949 Hava parası. 4 perdelik oyun. Ankara.

İşigüzel, Şebnem (1973-)
1993 Hanene ay doğacak. Öyküler. İstanbul.

İz, Fahir (1911-2004)
1965 "Makale-i Zindancı Mahmud Kapudan". TM XIV, s. 111–150.

İzbudak, Velet [Çelebi] (1869-1950)
1936a Atalar sözü. İstanbul.
1936i El-İdrâk haşiyesi. İstanbul.

İzgü, Muzaffer (1933-)
1992 [1986] Azrail nasıl rüşvet yedi? İstanbul.
1993 Nasıl baba oldum? Ankara.
2000 Tom Baba'nın Tombalası. Ankara.

Îzolî, D.
1987 Ferheng Kurdî–Tirkî, Türkçe–Kürtçe. den Haag.

İzzet Molla, Keçeci-Zāde (1785-1829)
1269/1849 Mihneti Keşan. İstanbul.

İzzetî = Âşık Ali İzzet Özkan (1902–1981)
İlhan Başgöz: Âşık Âli İzzet Özkan. Yaşamı, sanatı, şiirleri. Ankara.

Jaba, Auguste (1801-1894)*– Justi, Ferdinand (1837-1907)*****
1879 Dictionnaire kurde–français. St.–Pétersbourg.

Jarring, Gunnar (1907-2002)
1964 An Eastern Turki – English dialect dictionary. Lund.

Jensen, Hans
1931 Neupersische Grammatik – mit Berücksichtigung der historischen entwicklung. Heidelberg.

Jente, Richard
1947 Proverbia Communia. A 15th century collection of Duch proverbs together with the Low German version. Indiana University Publications, Folklore Series No. 4. Bloomington.

Johanson, Lars (1936-)
1986 "Zur Konsonantenstärke des Türkischen". OS 33-35, s. 195-209.
1998 "Zum Kontakteinfluß türkischer Indirektive". Turkologie heute – Tradition und Perspektive. Materialien der dritten Deutschen Turkologen-Konferenz. Leipzig 4.-7. Oktober 1994, s. 141-150.

Johanson, Lars (1936-) – Csató, Éva Ágnes (1948-)
1998 The Turkic Languages. London–New York.

Jones, William, Sir (1746-1794)
1828 [1783] A grammar of the Persian language. (The 9th ed. with

considerable additions and improvements, and some specimens of the finest Persian and Arabick hand writing, for the exercise of the student, by Rev. Samuel Lee). London.

Kabaağaçlı, Cevat Şakir b. Halikarnas Balıkçısı

Kaçan, Metin (1961-2013)
1991 [1990] Ağır roman. İstanbul.
1999 Fındık sekiz. İstanbul.

Kadri, Hüseyin Kâzım (1870-1934)
1926 –1945 Türk lûgati. 4 cilt. İstanbul.

Kafadar, Cemal (1954-)
1992 Müteredddit bir mutasavvıf: Üsküplü Asiye Hatun'un rüya defteri. Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 5, s. 168-222.

Kaftancıoğlu, Ümit (1935-1980)
1972 Dönemeç. İstanbul.
1975 Çarpana. Hikâyeler. İstanbul.
1983 İstanbul allak bullak. İstanbul.

Kahane, Henry – Kahane, Renée
1977 "Balcone, the window". Romance Philology XXX, no. 4. Berkeley, California, s. 565–573.
1993 "The image of the woman in the Venetianisms of Cephalonia". Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik XLIII. Wien, s. 203–219.

Kahane, Henry ve Renée – Tietze, Andreas (1914-2003)
1958 The Lingua Franca in the Levant. Turkish nautical terms of Italian and Greek origin. Urbana, Illinois.

Kakınç, A. Faruk
1950 "Geçim meselesi". SHD IV, sayı 28–29, s. 29–32.
1993 "Salepçiler". Varlık Dergisi, sayı 1032. Ankara, s. 59.

Kakuk, Suzanne
1973 Recherches sur l'histoire de la langue osmanlie des XVIe et XVIIe siècles. Les éléments osmanlis de la langue hongroise. Bibliotheca Orientalis Hungarica XIX. Budapest.

Kanık, Orhan Veli b. Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)

Kanlı nigâr
1941 (Anonim) Kanlı nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.

Kanok, M. Bedri (1933-)
1984 Memleket ipi. Gözü yaşlı mizah hikâyeleri. İstanbul.

Kansu, Ceyhun Atuf (1919-1978)
1949 "Kahvede". YH 1949, s. 43–48.
1954 [1953] "Ormanda". YH 1954, s. 57–63.
1955 [1954] "Geçmiş bir gün". YH 1955, s. 43–48.
1955d Haziran defteri. İstanbul.

Karabudak, A. Faik
1950 "Çılgır". SHD IV, sayı 26–27, s. 39–52.

Karahüseyin, Hasan
1957 "Fenerli (Monolog)". Kaynak. Sofya, s. 55–58.
1958 "Yakılan mektep (Hikâye)". Çağlıyan. Sofya, s. 59–61.

Karaosmanoğlu, Yakub Kadri (1889-1974)
1928e Erenleriŋ bağından. İstanbul.
1928s Sodom ve Ġomore. İstanbul.
1932 Yaban. Millî roman. İstanbul.
1938 Bir sürgün. Ankara.
1939 [1922] Kiralık konak. İstanbul.
1953–1954 Panorama. Roman. 2 cilt. İstanbul.
1957 Anamın kitabı. İstanbul.
1958 Vatan yolunda. Millî mücadele hâtıraları. İstanbul.

Karapotosoğlu, Kostas
1999 "Etymologika sta neoellēnika daneia tēs demodous tourkikēs". Archeion Pontou 48. Athēnai, s. 85-173.

Karasu, Bilge (1930-1995)
1963 Troya'da ölüm vardı. Hikâyeler. Ankara.
1979 Göçmüş kediler bahçesi. İstanbul.
1995na Narla incire gazel. İstanbul.
1995ne [1994] Ne kitapsız ne kedisiz. Denemeler I. İstanbul.

Karatay, Fehmi Edhem
1961 Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. (Hazırlayan) İstanbul.

Karay, Refik Halid (1888-1965)
1939a [1918] Ago Paşanın hatıratı. 2. basılış. İstanbul.
1939i Bir içim su. 2. basılış. İstanbul.
1940g Gurbet hikâyeleri. İstanbul.
1940k Kirpinin dedikleri. İstanbul.
1940m [1919] Memleket hikâyeleri. 2. basılış. İstanbul.
1947 Anahtar. Roman. 2. basılış. İstanbul.
1964 Bu bizim hayatımız. Roman. 2. basılış. İstanbul.

Kasem-Beg, Mirza Alexander
1981 [1848–1849] Allgemeine Grammatik der Türkisch Tatarischen Sprache. Amsterdam.

Kātib Çelebī (1609-1657)
1329 Tuḥfetü l-kibār fī esfāri l-biḥār. İstanbul.

Kavukçu, Cemil (*1951)
1997 [1995] Uzak noktalara doğru. Öykü. İstanbul.
1998 Dönüş. Roman. İstanbul.
2000 [1999] Dört duvar beş pencere. Öyküler. İstanbul.
2001 Gemiler de ağlarmış. Öyküler. İstanbul.

Kawaguchi, Yuji
1992 "Sur les adjektifs intensifs en Turc moderne". Turcica XXIV, s. 317-330.

Kayacan, Feyyaz (1919-1993)
1962 Sığınak hikâyeleri. İstanbul.
1968 Mutlu azınlık ve Âdem ile Mâdem; sevgililer; oda. Birer perdelik dört oyun. İstanbul.

Kaygılı, Osman Cemal (1890-1945)

1339 Altun babası. İstanbul.

1930 "Çocukken geçtiğim yolda". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 93–100.

1938a Aygır Fatma. İstanbul.

1938s Sandalım geliyor, varda! . . Roman. İstanbul.

1939 Çingeneler. Bundan 25–30 yıl önce yaşanmış hakikî ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır. İstanbul.

2003 Köşe bucak İstanbul. Hazırlayan: Yıldırım, Tahsin. İstanbul.

Kaynak

1957 Hazırlıyanlar B. Çakırof–H. Karahuseyin. Sofya.

Kāżī Burhānüddīn (1334-1399)

1980 Muharrem Ergin: Kadı Burhaneddin divanı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2244. İstanbul.

Kazimirsky, A. de Biberstein

1846, 1860 Dictionnaire Arabe–Français. c. I+II. Paris.

Keçeci-Zāde b. İzzet Molla (ö.1830)

Kemal Bekir b. Manav, Kemal Bekir (1924-)

Kemal Edip, Urfalı

1945 Urfa Ağzı. İstanbul.

Kemal Tahir (1910-1973)

1955g Göl insanları. İstanbul.

1955s Sağırdere. Roman. İstanbul.

1957k Körduman. Roman. İstanbul.

1957r Rahmet yolları kesti. Roman. İstanbul.

1958 Yedi çınar yaylası. İstanbul.

1961 Esir şehrin mahpusu. Roman. İstanbul.

[Aksüt] Kemali, Ali (1884-1962)***

1932 Erzincan. Tarihî, coğrafî, içtimaî, etnoğrafî, idarî, ihsaî tetkikat tecrübesi. y.y.

Kenan Hulûsi (1906-1943)

1938 "Dörthanlıların kulaksızı". Yaşar Nabi 1938. İstanbul, s. 103–126.

1944 Bir yudum su. Hikâyeler. İstanbul.

Kent, Tevfik

1965 Çelik Yıldırım. İstanbul.

Kerestedjian, Bedros Effendi (1840-1907)

1912 Dictionnaire étymologique de la langue turque. Londres.

Kerimof, Yusuf (1922-)***

1957 "Kör çıban (Hikâye)". Kaynak. Sofya, s. 112–115.

Keskin, Yıldırım (1932-2012)

1953 [1952] "Parador ve sonrası". YH 1953, s. 108–119.

1954 [1953] "Enrico". YH 1954, s. 93–99.

1955 [1954] "Bir gece giden". YH 1955, s. 64–71.

1957 Bir gecenin beyliği. İstanbul.

Ḳınalı-zāde Ḥasan Çelebī (1546-1607)

1978, 1981 Teẕkiretü ş-şu'arā. Eleştirmeli baskıya hazırlayan İbrahim Kutluk. 2 cilt. Ankara

Kısakürek, Necip Fazıl (1905–1983)
1935 Tohum. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Bir adam yaratmak. Piyes, 3 perde. İstanbul.

Kıvanç, Metin (Ümit) (1956-)
1995 [1995] Yalnız olmuyor. İstanbul.

Kieffer, J. D. – Bianchi, T. X.
1835, 1837 Türk ve fransa lisānlarınıŋ luġati. Dictionnaire turc–français a l'usage des agent diplomatiques et consulaires, des commerçants, des navigateurs et autres voyageurs dans le Levant. 2 cilt. Paris.

Kilimci, Suphi
"Yatakhane hademesi Topal Osman". YH 1949, s. 54–64.

Kissling, Hans Joachim (1912-1985)***
1951 "Baljemez". ZDMG CI, s. 333–340.

Klein, Ruth
1950 Lexikon der Mode. Drei Jahrtausende Europäischer Mode. Baden–Baden.

Klimov, Georgiĭ Andreevich
1964 Ėtimologiçeskiy slovar' kartvel'skĵh yazıkov. Moskva.

Kluge, Friedrich (1856-1926)
1975 [1883] Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 21. basım. Berlin–New York.

Kocagöz, Samim (1916-1993)
1941 Tellikavak. Hikâyeler. İstanbul.
1946 Sığınak. Hikâyeler. İstanbul.
1948 "Gecekondu". SHD II, sayı 6, s. 39–46.
1949a "Allah, devlet ve toprak". SHD II, sayı 13-14, s. 46–62.
1949d "Düşman". SHD III, sayı 24-25, s. 43-50.
1954 Cihan şoförü. Hikâyeler. İstanbul.
1957 „Başkan. Mizah hikâyesi." Perşembe yağmurları. Ankara, s. 31–41.

Koçu, Reşat Ekrem (1905-1975)
1938 Ahmed Rasim. Hayatı, seçme şiir ve yazıları. İstanbul.
1958–1971 [1946–1948] İstanbul Ansiklopedisi. 2. baskı, 10 cilt. İstanbul.
1967/1969 Türk giyim, kuşam ve süslenme sözlüğü. Ankara.

Kodaman, Hulûsi
1944 Zar – kâğıt oyunları ve hileleri. İstanbul.

Kokona, Vedat (1913-1998)
1977 Fjalor shqip–frengjisht. Tiranë.

Kongar, Emre (1941-)
1991 [1989] Hocaefendi'nin Sandukası. Roman. 7. basım. İstanbul.

Konyalı, İbrahim Hakkı (1895/1896-1984)
1946 Alanya (Alâiyye). İstanbul.
1974-75 Âbideleri ve kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi. 3 cilt. İstanbul.

Koray, Kenan Hulûsi b. Kenan Hulûsi (1906-1943)

Korkmaz, Zeynep (1922-)

1956 Güney–Batı Anadolu ağızları. Ses bilgisi (Fonetik). Ankara.

1959 "Türk dilinde +ça eki ve bu ek ile yapılan isim teşkilleri üzerine bir deneme". A.Ü. Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi Dergisi XVII, sayı 3–4, s. 275–358.

1963 Nevşehir ve Yöresi ağızları. I, ses bilgisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi yayınları, sayı 142. Ankara.

1973 b. Şeyhoğlu, Ṣadru'd-dīn

1992 Gramer terimleri sözlüğü. Ankara.

1994 [1965] Bartın ve Yöresi ağızları. 2. baskı. Ankara.

Kornfilt, Jaklin

1997 Turkish. [Descriptive Grammars]. London-New York.

Korok, Daniş Remzi (1905-1976)

1942 İncili çavuş. İstanbul.

Kostov, K.

1974 "Lehnwörter zigeunerischen Ursprungs im türkischen Argot. Sprache, Geschichte und Kultur der altaischen Völker". Protokollband der XII. Tagung der Permanent International Altaistic Conference 1969 in Berlin. Herausgegeben von Georg Hazai und Peter Zieme. Berlin, s. 357–361.

Koşay, Hamit Zübeyr (1897-1984)

1932 Anadilden derlemeler (İshak Refet ile beraber). Ankara.

1935 Ankara Budun bilgisi. Ankara Halkevi, Dil – Tarih – Edebiyat Şubesi, no. 14. Ankara.

1944 Türkiye Türk düğünleri üzerine mukayeseli malzeme. T.C. Maarif Vekilliği, Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü yayınlarından. Ankara.

1947 Yuvaktaşı. Halk diriminden mülhelm içtimaî ve millî roman. İstanbul.

1952 Anadilden derlemeler II. (Orhan Aydın ile beraber). Ankara.

Kowalski, Tadeusz (1889-1948)

1933 Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord–Est. Polska Akademja Umejętnosci. Prace Komisji Orjentalistycznej no. 16. Kraków.

1926 "Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien". WZKM XXXIII, s. 166-231.

Kökden, Uğur (1934-)

1995 Seslerin resmi. Deneme. İstanbul.

Kömürciyan, Eremya (1637-1695)

1981 Eremya Çehelebi Kömürjian's Armeno–Turkish poem "The Jewish bride". Edited by Avedis K. Sanjian–Andreas Tietze. Budapest.

Köprülüzade/Köprülü, Meḥmed Fuad (1890-1966)

1918 Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar. İstanbul.

1934 Eski şairlerimiz. Divan Edebiyatı Antolojisi. İstanbul.

1935 Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. Ortaçağ ve Yeniçağ Türklerinin Halk Kültürü Üzerine Coğrafya, Etnoğrafya, Etnoloji, Tarih ve Edebiyat Lûgati. İstanbul.

1939 Türk Sazşairleri. Antoloji, XVI–XVIII. asırlar. İstanbul.

Körükçü, Muhtar (1915-1985)
1948 "Aş erme meselesi." YTH I, s. 67–71.
1949 "Vatandaş hukuku". YH 1949, s. 65–70.
1950 Köyden haber. İstanbul.
1952 [1951] "Kendime ve bizlere dair". YH 1952, s. 28–35.
1953 [1952] "Dişçi". YH 1953, s. 78–82.
1954 Anadolu hikâyeleri. İstanbul.

Kraelitz, Friedrich (1876-1932)***
1921 Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, c. 197, 3. Abhandlung. Wien.

Krauss, Heinrich (1922-2014)
1993 Geflügelte Bibelworte. Das Lexikon biblischer Redensarten. München.

Kreiser, Klaus (1945-)
1975 Edirne im 17. Jahrhundert nach Evliyā Çelebī. Freiburg.

Kriaras, Emmanouna
1969–1993 Lexiko tēs mesaiōnikēs hellēnikēs dēmōdous grammateias, 1100–1669. 11 cilt. Thessalonikē.

Kulin, Ayşe (1941-)
1997 [1997] Adı: Aylin. İstanbul.

Kunt, Bekir Sıtkı (= Bekir Sıtkı) (1905-1959)
1933 Memleket hikâyeleri. İstanbul.
1937 Talkınla salkım. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yataklı vagon yolcusu. İstanbul.
1949 "Eski köye yeni imam". YH 1949, s. 71–73.
1952 [1951] "Kömür". YH 1952, s. 10–15.
1953 [1952] "Sıra". YH 1953, s. 11–17.
1957 [1956] "Şimdikiler". YH 1957, s. 3-9.

Kurdoev, K.K.
1960 Kurdsko-russkiy slovar'. Akademiya Nauk SSSR, Institut Vostokovedeniya. Moskva.

Kurdoev, K.K. – Yusupova, Z.A.
1983 Kurdsko-russkiy slovar' (Sorani). Moskva.

Kurşunlu, Nazım (1911-1980)
1952 Branda bezi. İstanbul.

Kuru, Mahmut (1928-1976)
1957 Taşlı tarla. İstanbul.

Kut, Günay (1939-)
1971 "Veysî'nin divanında bulunmayan bir kasidesi üzerine". TDAY, s. 169-178.
Krş. Gazâlî ve Sehī Beg.

Ḳuṭbeddīn İzniḳī, b. Meḥmed (ö.1418)
836/1433 Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn HS. Berlin Staatsbibliothek, Ms. or. quet. 1856.

Kutlu, Ayla (1938-)
1983 Tutsaklar. Ankara.
1983c Cadı ağacı. Roman. Ankara.
1987 [1987] Hoşça kal umut. Roman. Ankara.
2000 [1990] Sen de gitme Triyandafilis. Ankara.
1995 Mekruh kadınlar mezarlığı. Bütün eserleri 10. Ankara.

Küçük İskender (1964-)
1996 Güzel annemin hayal gücü. Şiirler. İstanbul.

Kültür, İsmet
1943 "Recep Ağa". Antoloji. İzmir hikâyecileri. İzmir, s. 55-60.

Kür, Pınar (1943-)
1976 Yarın ... Yarın ... Ankara.
1979 [1979] Asılacak kadın. Ankara.
1983 Akışı olmayan sular. Öyküler. İstanbul.
1984 Küçük oyuncu. Roman. İstanbul.
1987 Bir deli ağaç. Öyküler. Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat S. (1932-)
1983 Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri. İstanbul.

Landmann, Salcia (1911-2002)
1964 Jiddisch. Abenteuer einer Sprache. München.

Lane, Edward W. (1801-1876)
1984 Madd al-ḳāmūs. An Arabic–English Lexicon. 2 cilt. Cambridge.

Laṭīfī (1491-1582)
1314 Teẕkire–i Laṭīfī. Der–Sa'ādet.

Laude–Cirtautas, Ilse
1961 Der Gebrauch der Farbbezeichnungen in den Türkdialekten. Wiesbaden.

Laut, Jens Peter (1954-)***
2000 Zur Rolle des alttürkischen in der türkeitürkischen Lexik. Folia Orientalia XXXVI, s. 183-195.

Lazard, Gilbert (1920-)
1957 Grammaire du Persan Contemporain. Paris.

League of Arab States
1977 Terminology of health and the human body in public education. cilt V. Casablanca.

LeCoq, Albert von (1860-1930)
1916 Volkskundliches aus Ost-Turkestan. Berlin.

Leloir, Maurice (1851/1853?-1940)
1951 Dictionnaire du costume et de ses accessoires des armes et des étoffes des origines à nos jours. Paris.

Le Robert
1986 Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. 9 cilt. Paris.

Levend, Agâh Sırrı (1894-1978)
1943 Divan Edebiyatı. Kelimeler ve remizler, mazmunlar ve mefhumlar. 2. basım. İstanbul.

Levent, Numan Ali (1935-2001)***
1955 [1954] "Direğin yanındaki insan". YH 1955, s. 112-114.

Levitchi, Leon (1918-1991)
1973 Dictionar Român–Englez. 3. baskı. Bucureşti.

Levy, Reuben (1891-1966)
1951 The Persian language. London. New York.

Ligeti, Louis (1902-1987)
1980 „A propos du Rhotacisme et du Lamdacisme". CAJ XXIV, s. 222–250.

Littmann, Enno (1875-1958)
1924 Morgenländische Wörter im Deutschen. Zweite, vermehrte und verbesserte Auflage nebst einem Anhang über die amerikanischen Wörter. Tübingen.

Lokotsch, Karl
1927 Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg.

Lugs, Jaroslav
1956 Handfeuerwaffen. Systematischer Überblick über die Handfeuerwaffen und ihre Geschichte. 2 cilt. Praha.

Luvsandendev, A.
1957 Mongol'sko–russkiy slovary. Moskva.

Mahmud Yesari (1895–1945)
1928 Çulluḳ. İstanbul.
1930 Bağrıyanık Ömer. Roman. İstanbul.
1932 Su sinekleri. Roman. İstanbul.
1937 Sürtük. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1938 Yakacık mektupları. Hikâyeler. İstanbul.
1943 [1933, 1974] Tipi dindi. 2. basılış. İstanbul.

Majidi, Mohammad-Reza
1995 Rücklāufiges Persisches Wörterbuch. Hamburg.

Makal, Mahmut (1930-)
1949 Baba evi. Roman. İstanbul.
1950 Bizim köy (Bir köy öğretmeninin notları). İstanbul.
1952 Köyümden. Köy öğretmeninin notları: II. İstanbul.
1954 Memleketin sahipleri. İstanbul.
1957h Hayal ve gerçek. İstanbul
1957k Kuru sevda. İstanbul.
1959 17 Nisan. İstanbul.
1960 Kalkınma masalı. İstanbul.
1965 Köye gidenler. Hikâye. İstanbul.
1970 Kokmuş bir düzende. Ankara.
1971 [1968] Yer altında bir Anadolu. 2. yayımı. İstanbul.
1975 Bizim Köy. İstanbul, Derinlik Yayınları.

1979 Köy enstitüleri ve ötesi. (Anılar, belgeler). İstanbul.
1980 [1957] Hayal ve gerçek. İstanbul.
1980b [1957] Bir işçinin günlüğünden. İstanbul.

Manav, Kemal Bekir (= Kemal Bekir) (1924-)
1948 "Berberin düşündükleri". SHD II, sayı 7, s. 43–51.
1949a "Anlıyan için". YH 1949, s. 75–85.
1949h "Hazırlık". SHD III, sayı 24–25, s. 5–14.
1958 Yabancılar. Roman. İstanbul.
1961 Kaçaklar. Roman. İstanbul.

Mansuroğlu, Mecdut
1947 Anadolu Türkçesi (XIII. Asır). Dehhanî ve Manzumeleri. İstanbul.
1953 "Drei Gedichte Şayyād Ḥamza's". UAJb XXVI/1–2, s. 78–89.
1958 b. Sultan Veled

Marchand, Hans
1953 "Die Bildung der lautsymbolischen Wörter im Türkischen". Oriens VI, s. 50–62.

Margosyan, Mıgırdiç (1938-)
1996 [1995] Söyle Margos nerelisen? Öykü. İstanbul.

Maṭraḳçī, Naṣūḥū's-Silāḥī (ö.1536)
1976 Hüseyin G. Yurdaydın: Beyān-ı menāzil-i sefer-i 'Irāḳeyn-i Sulṭān Süleymān Ḫān. Ankara.

Me'ālī (1490-1535/1536)***
1982 Edith Ambros: Candid penstrokes. The lyrics of Me'ālī, an Ottoman poet of the 16th century. Berlin.

Meḥmed
1965 [1398] Sedit Yüksel: Işk-nâme. İnceleme – metin. Ankara Üniversitesi Dil ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: 150. Ankara.

Meḥmed 'Âkif (1873-1936)
t.y. [1911] Ṣafaḥāt. İstanbul.

Meḥmed Ḫālid (Bayrı) (1896-1958)
1934 İstanbul argosu ve halk tabirleri. İstanbul.

Meḥmed Hurşīd
1974 YTEA cilt I, s. 308–309.

Meḥmed Ra'ūf (1875-1931)
1331 Bir 'aṣḳıŋ tārīḫi. Der-Sa'ādet.

Mehmet Selâhattin (1923-)
1971 Küçük dünya. Roman. İstanbul.
1977 Sam yeli. İstanbul.

Meḥmed Şefīḳ
1288 [1115] Şefīḳ-nāme-i 'ibret-me'āl. [İstanbul].

Meḥmed Tevfīḳ
1300 İstanbulda bir sene. Beşinci ay: Meẏhāne. İstanbul.

Mélikoff, Irène (1917-2009)
1954 Le Destān d'Umūr Pacha. (Düstūrnāme-i Enverī). Paris.
1960 La geste de melik Dānişmend. Étude critique du Dānişmendnāme. Tome II: Édition critique avec glossaire et index. Paris.

Mélikoff-Sayar, Irène b. Mélikoff, Irène

Memet Fuat (1926-2002)
1998 [1997] Gölgede kalan yıllar. Anı. İstanbul.

Ménage, Victor L.
1976 "Edirne'li Rûhi'ye atfedilen Osmanlı tarihinden iki parça". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara, s. 311–333.

Menges, Karl Heinrich (1908-1999)
1968 The Turkic Languages and Peoples. Wiesbaden.
1971 "Zur Etymologie von Türkisch avurt etc. 'mundvoll', avuč, avut/ aδut 'handvoll'". Zentral-Asiatische Studien des Seminars für Sprach- und Kulturwissenschaft Zentralasiens der Universität Bonn. Wiesbaden, s. 139-143.
1984 "Das Problem der 'gelehrten Volksetymologie'". Die slawischen Sprachen 6, s. 45–76.
1991 "Der Instrumentalis und einige seiner Funktionen im Türkischen, anderen altajischen und verwandten Sprachgebieten". Turcica XXI-XXIII, s. 321–342.
1994 "Uigurisch ***vajdury*** 'Bergkristall, Beryll', Ursprung und seine Verbreitung". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 161–167.

Meninski, Franciscus à Mesgnien (1623-1698)
1680 Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae... lexicon turcico–arabico–persicum. 4 cilt. Vienna.
1780 Lexicon arabico–persico–turcicum. 2. Basım. 4 cilt. Vienna.

Mercümek Aḥmed (XV. yy. ilk yarısı)
1944 Kabusname. İstanbul.

Meriç, Cemil (1916-1987)
1992 [1992] Jurnal. Cilt 1. İstanbul.

Meriç, Nezihe (*1925)
1951a "Alaturka şarkılar". SHD V, sayı 40–41, s. 9–18.
1951kt "Keklik türküsü". SHD V, sayı 40–41, s. 51–60.
1951o "Oda müziği". SHD V, sayı 40–41, s. 71–79.
1951pn "Püf noktası". SHD V, sayı 38–39, s. 65–78.
1956 Topal koşma. Hikâyeler. Ankara.
1957 [1952] Bozbulanık. Hikâyeler. 2. basılışı. Ankara.
1965 Menekşeli bilinç. Hikâyeler. Ankara.

Mesʿüd b. Aḥmed (14. yy.)
1925 I. H. Mordtmann: Suheil und Nevbehār. Romantisches Gedicht des Mesʿūd b. Aḥmed (8. Jhdt. d. H.). Hannover.
1991 Cem Dilçin: Süheyl ü Nev–bahār. İnceleme – metin – sözlük. Atatürk Kültür Merkezi Yayını 51. Ankara.

Metzler
1993 Metzler Lexikon Sprache (yay. Glück, Helmut). Stuttgart-Weimar.

Meyer, Gustav (1850-1900)
1893 Türkische Studien I. Die griechischen und romanischen Bestandtheile im Wortschatze des Osmanisch–Türkischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXVIII. Wien.

1894 Neugriechische Studien. II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, Philosophisch–historische Classe CXXXII. Wien.

Meyer-Lübke, Wilhelm (1861-1936)
1935 Romanisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1935.

Mihrī Ḫātūn (–1512)
1967 E.İ. Maştakova: Mihrī Ḫātūn. Divan. Kritičeskiy tekst i vstupitel'naya stat'ya. Moskva.

Mikhaïlov, Mikhaïl
1930 Matériaux sur l'argot et les locutions populaires turc–ottomans. Leipzig.

Miklosich, Franz (1813-1891)
1889 "Die slavischen, magyarischen und rumänischen Elemente im türkischen Sprachschatze". Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch–historische Classe CXVIII. Wien, s. 1-29.

Misailidis, Evangelinos (1820-1890)
1986 Robert Anhegger – Vedat Günyol: Seyreyle Dünyayı (Temaşa–i dünya ve Cefakâr–u Cefakeş). İstanbul.

Mladenov, Stefan
1941 Etimologiçeski i pravopisen reçnik na bılgarskiya knijoven ezik. Sofia.

MNTESz = A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára
1967–1984 4 cilt. Budapest.

Moldavsko–Russkiy slovar'.
1961 Moskva.

Molino, Giovanni (17. yüzyıl?)
1641 Dittionario della lingua italiana e turchesca. Roma.

Mollova, Mefkûre (1927-2007?)***
1957 "Rodopları gezerken (Yol notları)". Kaynak. Sofya, s. 77-81.
1958 "Yaz seyahati notları". Çağlıyan. Sofya, s. 73–77.

Moravcsik, Gyula (1892-1972)
1943 Byzantinoturcica II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen. Budapest.

Muhteremoğlu, Âfet (1937-)
1959 [1958] "Fildişi kule". YH 1959, s. 110–112.

Muḳaddimei Ḳuṭbeddīn, b. Ḳuṭbeddīn İzniḳī.

Mundy, Cyril
1957 "Evet, evet ki and geyise". Studia altaica. Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag am 8. August 1957. Wiesbaden, s. 118-125.

Mungan, Murathan (1955-)
1989 [1985] Son İstanbul. İstanbul.
1996 Murathan '95. İstanbul.
1999 [1999] Üç aynalı kırk oda. İstanbul.

Musahipzade Celal (1870-1959)

I936aa Atlı ases. Şarkılı piyes, 3 perde. İstanbul.
1936ak Aynaroz kadısı. Komedi, 7 tablo. İstanbul.
1936ba Balaban Ağa. Komedi, 8 tablo. İstanbul.
1936dş Demirbaş Şarl. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936fd Fermanlı deli hazretleri. Piyes, 3 perde. İstanbul.
1936g Gülsüm. Facia, 4 perde. İstanbul.
1936gg Gül ve gönül. Piyes 2 perde, 4 tablo. İstanbul.
1936ie İstanbul Efendisi. Komedi, 3 perde, 1 tablo. İstanbul.
1936k Kaşıkçılar. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ka Kafes arkasında. Komedi, 4 tablo. İstanbul.
1936kd Bir kavuk devrildi. Komedi, 3 perde, 3 tablo. İstanbul.
1936kö Köprülüler. Tarihî piyes, 3 perde. İstanbul.
1936l Lale devri. Şarkılı tarihî 0peret, 3 perde. İstanbul.
1936mh Macun hokkası. Şarkılı komedi, 3 perde. İstanbul.
1936ms Mum söndü. Komedi, 5 tablo. İstanbul.
1936pp Pazartesi... Perşembe. Komedi, 3 perde. İstanbul.
1936s Selma. (İstanbul'un imarı). Dram, 3 perde. İstanbul.
1936y Yedekçi. Komedi, 3 perde. İstanbul.

Mustafa Niyazi (1912-1977)

1950 "Çoban". SHD IV, sayı 26–27, s. 53–57.

Muṣṭafā Sāmī Efendi (ö.1855)***

1974 [1256] Avrupa risālesi, YTEA I, s. 73–83.

Mustafa Şerif

1959 [1958] "Pis hava". YH 1959, s. 31–35.

Mühendis Fāiḳ

1974 YTEA cilt I, s. 84–87.

Münîf Paşa (1830-1910)

1974 Çeşitli Makaleler, YTEA cilt I, s. 177–203. İstanbul.

Müstaḳīm-zāde

2001 Anetshofer, Helga und Karateke, Hakan T.: Traktat über die Derwischmützen (Risālei tāciyye) des Müstaḳīm-zāde Süleymān Sa'deddīn (st. 1788). Leiden, Boston, Köln.

Nâbî-zâde Nâẓım (1862-1893)

1943 [1889] Kara Bibik. Hikâye. İstanbul.
1960 [1894] Zehrâ. Külliyat. Ankara.

Nadi, Nadir (1908-1991)

1989 [1985] Dostum Mozart. İstanbul.

[Örik], Nahit Sırrı (1895-1960)

1934 Muharrir. Piyes. Ankara.

Na'îmā, Muṣṭafā (ö.1715)

1280 Tārīḫ–i Na'îmā. 6 cilt. İstanbul.

Nāmıḳ Kemāl (1840-1888)

1307 [1289] Vaṭan yāḫud Silistre, dört faṣl – tiyatro. Def'a–i sābi'. İstanbul.
1941 Sadeddin Nüzhet Ergun; Namık Kemal'in Şiirleri. İstanbul.
1944 [1867] İntibah. Sergüzeşt–i Ali Bey. Ankara.

1967–1986 Fevziye Abdullah Tansel; Namık Kemal'in Hususî Mektupları. 4 cilt. Ankara.
1978 Çeşitli Yazılar, YTEA cilt II, s. 183–494.

Naum–Dühani, Said (1892-1970)***
1947 Vielles Gens. Vielles Demeures. Topographie sociale de Beyoğlu au XIXème Siecle. İstanbul.

Nâzım Hikmet (1902-1963)
1930 Varan 3. İstanbul.
1932 Kafa tası. Facia, 3 kısım, 15 bap. İstanbul.
1935 Unutulan adam. Piyes, 3 perde: 6 tablo. İstanbul.
1936a Alman faşizmi ve ırkçılığı. İstanbul.
1936s Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin destanı. İstanbul.
1965e Enayi. Oyun 3 perde. Ankara.
1965i İnek. Oyun 3 perde. Ankara.
1965s Saat 21-22 Şiirleri. İstanbul.
1966 Sabahat. Oyun. İstanbul.
1967 Şiirler 1916–1951. Sofya.
1969 Nâzım Hikmet'in ilk şiirleri. İstanbul.

Naẓmī (?-1555)
1928 Köprülü–zāde Meḥmed Fu'ād. Millī edebiyyāt cereyānınıŋ ilk mübeşşirleri ve Dīvān–ı türkī–yi basīṭ. XVI'nci asır şā'irlerinden Edirneli Naẓmī'nin eşeri. İstanbul.

Necātī Beg (?-1509)
1963 Ali Nihad Tarlan: Necatî Beg divanı. İstanbul.

Necatigil, Behçet (1916-1979)
1956 Eski toprak. İstanbul.
1968 İki başına yürümek. Şiirler. İstanbul.
1970 Üç turunçlar. Beş kısa oyun. İstanbul.
1976 Sevgilerde. Bütün şiirlerinden seçmeler. İstanbul.

Németh, Gyula (1890-1976)
1916 Türkische Grammatik. Berlin & Leipzig.
1919 "Das Feraḥ–nāme des Ibn˛Haṭīb. Ein osmanisches Gedicht aus dem XV. Jahrhundert". Le Monde Oriental XIII, s. 145–184.
1965 Die Türken von Vidin. Sprache. Folklore, Religion. Budapest.

Nesin, Aziz (1915-1995)
1956 Damda deli var! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1957h [1955] Kadın olan erkeğin hatıraları. 2. baskı. İstanbul.
1957k Kazan töreni. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958g Gıdı gıdı. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1958k [2. baskı] Koltuk. İstanbul.
1958m Memleketin birinde. Mizah masalları. İstanbul.
1959b Bir şey yap Met! Oyun, 5 tablo. İstanbul.
1959k Kör döğüşü. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1959s [1957] Bir sürgünün hâtıraları. İstanbul.
1960a Az gittik uz gittik. Fıkralar. İstanbul.
1960g Gözüne gözlük. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1961k Bir koltuk nasıl devrilir? İstanbul.
1961y Yüz liraya bir deli. İstanbul.
1961z Zübük. Kağnı gölgesindeki it. İstanbul.

1962 Biz adam olmayız. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
[1964] Namus gazı. Ankara.
1965 Sosyalizm geliyor savulun! Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1966 Böyle gelmiş böyle gitmez. Otobiyografi. İstanbul.
1967b Böyle gelmiş böyle gitmez II. Yokuşun başı. Özyaşam. İstanbul.
1967 Fil Hamdi. İstanbul.
1968 Vatan sağolsun. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970c Hadi öldürsene canikom! Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1970i [1955] İt kuyruğu. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1970r [1968] Tut elimden Rovni. Oyun (3 bölüm). İstanbul.
1972i İnsanlar uyanıyor. Mizah hikâyeleri. İstanbul.
1972m [1957] Mahallenin kısmeti. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1975 [1965] İhtilâli nasıl yaptık. Mizah hikâyeleri. 4. basım. İstanbul.
1976d Duyduk duymadık demeyin. Seyahatnâme. İstanbul.
1988 Nah kalkınırız. Öykü. İstanbul.
1989 'Namus gazı', 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. İkinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 43-70.
1992 [1958] Nazik alet. Öykü. İstanbul.
1995 Sizin memlekette eşek yok mu? Aziz Nesin'in Aziz Nesin'den seçtikleri. İstanbul.

Nev'î (1533-1599)
1977 Mertol Tulum–M. Ali Tanyeri: Nev'î divanı. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 2160. İstanbul.

Noll, Volker (1938-)
1996 "Der arabische Artikel ***al–*** und das Iberoromanische". Romania Arabica. Festschrift für Reinhold Kontzi zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von Jens Lütke. Tübingen.

OED = Oxford English Dictionary (Compact Edition 1971)

Oğuz, Cemal
1959 [1958] "Micheline'in mavi bir tayyörü olacak". YH 1959, s. 89–98.

Oğuzkan, A. Ferhan (1921-)
1951 "Kısmetçi". YH 1951, s. 57-66.
1953 [1952] "Sıcak bir yazdı". YH 1953, s. 87–99.

Ohannessian, Mihran
1925 Dictionnaire arménien–français. Constantinople.

Okay, Orhan (1931-)
1975 Batı medeniyeti karşısında Ahmed Midhat Efendi. Ankara.

Oktay Rifat (1914-1988)
1954 Karga ile Tilki. İstanbul.
1961 Bir takım insanlar. Oyun, 2 perde. İstanbul.

Okuyucu, Cihan
1987 "Mustafa Cinânî ve 'Bedâyi'ü'l–âsâr'ı". Tarih enstitüsü dergisi XIII. İstanbul, s. 351–385.

Olcay, Hamdi
1949 "Kıskanç". SHD III, sayı 18–19, s. 41–50.
1951ah "Arslan horoz". SHD V, sayı 38–39, s. 39–45.
1951ak "Ayran kabarması". SHD IV,sayı 36–37, s. 31–41.
t.y. [1952?] "Mardinli Abdi". SHD V, sayı 47, s. 5–10.

Onaran, Mustafa Şerif (1927-2013)
1957 [1956] "Kale kapısı". YH 1957, s. 83–86.

Onger, Fahir (1920–1971)
1944 "Aynı minval üzere". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 48–52.

Oran, Bülent (1924-2004)
1956 Kapatma. Mizah hikâyeleri. İstanbul.

Orbeli, I.A.
1957 Kurdsko–russkiy slovar'. Moskva.

Orhan Kemal (1914-1970)
1947 "Uyku". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 211–225.
1948a "Afaracı Hac'eli". SHD II, sayı 9–10, s. 29–34.
1948e "Eskici ve oğulları". SHD II, sayı 6, s. 35-37.
1948g "Eski gardiyan". YTH I, s. 45-58.
1949a "Āmir ve memura dair". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 137-142.
1949b Küçük Adamın Notları: I. Baba evi. İstanbul.
1949e Ekmek kavgası. Hikâyeler. İstanbul.
1949p "Piyango bileti". YH 1949, s. 49–53.
1949r "Recep". SHD II, sayı 13–14, s. 37–45.
1949s "Sarhoşlar". SHD III, sayı 24–25, s. 31–41. [Bu hikâye 1951s cildinde de var.]
1950â Küçük Adamın Notları. 2. Āvare Yıllar. İstanbul.
1950c "Celfin Eti". YH 1950, s. 29–34.
1950d "936". SHD IV, sayı 30–31, s. 49–56.
1950e "Ekmek peşinde". SHD IV, sayı 30–31, s. 61–67.
1950i "İki kız". SHD IV, sayı 30–31, s. 57–59.
1950k "Kırmızı mantolu kadın". SHD IV, sayı 30–31, s. 25–37.
1950ö "Ölürmüsün, Öldürürmüsün?" SHD IV, sayı 39–31, s. 39–44.
1950t "Telefon". SHD IV, sayı 30–31, s. 69–90.
1951b "Baba". SHD IV, sayı 36–37, s. 9–29.
1951n "Nurettin Şadan Bey". SHD V, sayı 38–39, s. 13–38.
1951s Sarhoşlar. İstanbul.
1952c Cemile. Roman. İstanbul.
1952ç Çamaşırcının kızı. İstanbul.
1952m Murtaza. Roman. İstanbul.
1953 [1952] "Macera". YH 1953, s. 28–33.
1954b Bereketli topraklar üzerinde. Roman. İstanbul.
1954k [1953] "Kırk yaş". YH 1954, s. 10–14.
1954y 72inci koğuş. İstanbul.
1956 Arka sokak. İstanbul.
1957 Kardeş payı. Hikâyeler. Ankara.
1959 Gâvurun kızı. İstanbul.
1963d Dünyada harp vardı. Hikâyeler. İstanbul.
1963m Mahalle kavgası. Büyük hikâye. İstanbul.
1965f Bir Filiz vardı. Roman. İstanbul.
1965i İspinozlar. Oyun, 3 perde. İstanbul.
1966 İşsiz. Hikâyeler. İstanbul.
1966m Müfettişler müfettişi. İstanbul.
1968g Grev. Hikâyeler. İstanbul.
1968ö Önce ekmek. Hikâyeler. İstanbul.

Orhan Veli [Kanık] (1914-1950)
1947 "Kan". SHD I, sayı 3, s. 61–68.
1994 [1951] Bütün şiirleri. 22. basım. Ankara.

Orhonlu, Cengiz (1927-1976)
1967 Osmanlı İmparatorluğunda derbend teşkilâtı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, no. 1209. İstanbul.

Oruc b. ʿÂdil (ö.1503'ten sonra)***
1343/1925 Tevārīḫ-i āl-i ʿOṯmān. Frāns Bābīnġer [Franz Babinger] işbu ṭabʿıŋ taṣḥīḥine ve taṭbīḳına baḳmışdır. Hānōfer.

Orucev, E.E.
1976 Azerbaycanca – Rusça Fraseologija Luġāti. Bakı.

Osman Cemal, b. Kaygılı, Osman Cemal (1890-1945)

Otyam, Fikret (1926-2015)
1957 Ha bu diyar. Gezi notları. Ankara.
1960 Gide Gide. Gezi notları. Ankara.
1962 Gide Gide 4: Uy babo. Gezi notları. Ankara.
1963 Gide Gide 5: sızlar. İstanbul.
1965 Bir karış toprak için. Gide Gide 7. Ankara.

Ozansoy, Halit Fahri (1891-1971)
1958 Bir dolaptır dönüyor. İstanbul.

ʿÖmer bin Mezīd
1995 [840/1437] Mustafa Canpolat: ʿÖmer bin Mezīd – Mecmūʿatü n-neẓā'ir. Ankara.

Ömer Seyfeddin (1884–1920)
1943 [1938] Bomba. Yeni Kahramanlar – Eski kahramanlar. Üçüncü basılış. İstanbul.
1949 "Düşünme zamanı". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 34-45.
1953 Yüksek ökçeler. Dördüncü basılış. İstanbul.
1956 Beyaz lâle. İstanbul.
1957 [1956] Mahcupluk imtihanı. İstanbul.

Örnek, Sedat Veyis (1928–1980)
1957 [1956] "İnsan oyunları". YH 1957, s. 102-108.
1959 [1958] "Hi". YH 1959, s. 75–78.
1971 Anadolu folklorunda ölüm. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih–Coğrafya Fakültesi. Ankara.

ÖTS
1995-1996 Örnekleriyle Türkçe Sözlük. 4 cilt. Ankara.

Öz, Erdal (*1935)
1957 [1956] "Çocuk". YH 1957, s. 87–91.
1960 Odalarda. Roman. İstanbul.
1980 [1973] Yaralısın. Roman. İstanbul.

Öz, Tahsin (1887-1973)***
1941 "Murad I. ile Emîr Süleyman'a ait iki vakfiye". Tarih Vesikaları, Cilt I, sayı 4. s. 241–244.

Özakın, Aysel (1942-)

1979 [1978] Alnında mavi kuşlar. Roman. İstanbul.
1982 [1980] Genç kız ve ölüm. İstanbul.
1989 [1975] Gurbet yavrum. Roman. 2. basım. İstanbul.

Özakman, Turgut (1930-2013)

1955 Güneşte On Kişi. Piyes, 3 perde, 5 tablo. Ankara.

Özay, Mahmut (1908–1981)

1950 "Mıstâfendi". YH 1950, s. 48–55.
1951 "Şemsiyeler". YH 1951, s. 67–70.
1953 [1952] "Kargalar". YH 1953, s. 83–86.
1956 [1955] "Bu böyledir işte bey". YH 1956, s. 43–49.
1957 [1956] "Deeeh ... deh!" YH 1957, s. 56–67.

Özel, Sevgi (1948-)

1993 Afili mavallar. Ankara.

Özer, Kemal (1935-2009)

1957 "Boyunduruk". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 66-70.

Özgentürk, Işıl (1948-)

1981 Hançer. İstanbul.

Özkan, Hakkı (1926-1999)

1979 Babamın türküleri. Hikâyeler. İstanbul.

Özlü, Demir (1935-)

1958 Bunaltı. Hikâyeler. İstanbul.
1963 Soluma. İstanbul.
1966 Boğuntulu sokaklar. Hikâyeler. İstanbul

Özlü, Tezer (1943–1986)

1984 Yaşamın ucuna yolculuk. İstanbul.

Özmen, Mehmet (1945-)

1993 "Değirmen, teker ve tegzinmek kelimelerin kökenleri üzerine". JTS XVII, s. 147–151.

Özön, Mustafa Nihat (1896-1980)

1941 Kanlı Nigâr. Tertip eden Mustafa Nihat Özön. İstanbul.
1943 Türkçe tâbirler sözlüğü. İstanbul.

Özturanlı, Osman Zeki (1926-1982)

1959 [1958] "Avucu kaşınıyordu". YH 1959, s. 119–122.

Öztüre, Avni (1925-)

1950 "Dünyanın Sonu". SHD IV, sayı 28-29, s. 45-52.

Özünal, Mucize (-1947)

1991 Kızkovalayan. Öyküler. Ankara.

Özyalçıner, Adnan (1934-)

1957 "Alt ucu". Perşembe yağmurları. Ankara, s. 59–65.
1960 Panayır. Yedi hikâye, iki sonuç. İstanbul.
1963 Sur. İstanbul.
1991 Cambazlar savaşı yitirdi. Öyküler. İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1886-1972)

1946t Tarihe malolmuş fıkralar, nükteler. İstanbul.

1946–1954 [1973] Tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. 3 cilt. İstanbul.
1993. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, MEB: İstanbul.

Pala, İskender (1958-)
2003 [2000] İki dirhem bir çekirdek. Hikâyeleriyle deyimlerimiz. İstanbul.

Pamuk, Orhan (1952-)
1991 [1985] Beyaz kale. Roman. 8. basım. İstanbul.
1999 [1998] Benim adım kırmızı. İstanbul.

Papadopoulos, Anthimos A. (1878-1962)
1958–1961 Historikon lexikon tēs pontikēs dialektou. 2 cilt. Athēnai.

Papahagi, Tache (1892-1977)***
1963 Dicţionarul dialectului aromîn general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et étymologique. Bucureşti.

Paspati, Alexandre G.
1870 Études sur les Tchinghianés ou Bohémiens de l'Empire ottoman. Constantinople.

Pavet de Courteille, Abel (1821-1889)
1972 [1870] Dictionnaire turk-oriental. Amsterdam.

Peçevī, İbrāhīm (1574-1649?)
1281, 1283 Tārīḫ-i Peçevī. 2 cilt. İstanbul.

Pere, Nuri
1968 Osmanlılarda Madenî Paralar. Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı madenî paraları koleksiyonu. İstanbul.

Peride Celal (1915-2013)
1977 Üç yirmidört saat. y.y.
1978 Jaguar. İstanbul.
1981 Bir hanımefendinin ölümü. y.y.
1985 Pay kavgası. Öyküler. İstanbul.
1991 [1990] Kurtlar. Roman. İstanbul.

Perşembe Yağmurları
1957 Salim Şengil: Seçilmiş hikâyeler. Ankara.

Peyāmī
1949 Ali Nihad Tarlan: Divan şiiri. Fasikül 4. s. 83–93. İstanbul.

Peyami Safa [Server Bedi, Cingöz Recai (müstear)]
1930 "Ölüm karşısında insan". 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 7–29.
1931 Fatih harbiye. Roman. İstanbul.
1937 9-uncu hariciye koğuşu. İstanbul.
1944 [Server Bedi]: Cingöz Recai. Harikulâde maceralar. İstanbul.

Pfeifer, Wolfgang (1922-)
1989 Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet von einem Autorenkollektiv des Zentralinstitutes für Sprachwissenschaften. Berlin.

PhTF = Philologiae Turcicae Fundamenta
1959–1964 2 cilt. Aquis Mattiacis.

Pīrī Reʾīs

1926 Paul Kahle: Piri Reʾīs Baḥrīje. Das türkische Segelhandbuch für das Mittelländische Meer vom Jahre 1521. 2 cilt. Berlin–Leipzig.
1935 Kitabı bahriye. Türk Tarihi Araştırma Kurumu Yayınlarından no. 2. 2 cilt. İstanbul.
1988 Kitab-ı Bahriye. Pirî Reis I. The Historical Research Foundation İstanbul Research Center. Ankara.

Serboianu, Popp I. Calinic (1883-1941)***

1930 Les Tsiganes. Histoire – Ethnographie – Linguistique – Grammaire – Dictionnaire. Paris.

Poppe, Nikolaus (1897-1991)

1960 Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen. Teil I: Vergleichende Lautlehre. Wiesbaden.

Prati, Angelico (1883-1961)

1951 Vocabolario etimologico italiano. Torino.

Preobrajenskiy, A.G.

1958 [1910–1914] Ėtimologiçeskiy slovar' russkogo yazıka. Moskva.

Procházka, Stephan

1993 "Some Remarks on the Semantic Function of the Reduplicated Quadriliteral Verb (Structure faʻfaʻa)". Proceedings of the Colloquium on Arabic Lexicography (C.A.L.L.), The Arabist Budapest Studies in Arabic VI-VII.

Pröhle, Wilhelm

(1909) "Karatschajisches Wörterverzeichnis". Keleti Szemle 10, 83-150.

Puşcariu, Sextil (1877-1948)

1975 [1905] Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg.

Puşkin, Alexander Sergeyevich (1799-1837)

1934 Qapitan Qızı, Çevireni Ä. Çavad, Bakı.

Püsküllüoğlu, Ali (1935-)

1974 [1994] Yaşar Kemal sözlüğü. İstanbul.
1996 Türkçenin argo sözlüğü. İstanbul.

Qāmüs, b. Fīrüzābādī.

Radloff, Wilhelm (1837-1918)

1893–1911 Versuch eines Wörterbuches der Türk–Dialecte. 4 cilt. St. Peterburg.

Rāhimov, Süleyman (1900-1983)***

1959 Seçilmiş äsärläri. c. I. Bakı.

Ramstedt, Gustaf John (1873-1950)

1935 Kalmückisches Wörterbuch. Helsinki.
1952 Einführung in die altaische Sprachwissenschaft. Band II: Formenlehre. Helsinki.

Ran, b. Nâzım Hikmet. (1902-1963)

Räsänen, Martti (1893-1976)
1933 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien I. Sivas VIL. Helsingforsiae.
1935 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. II. Jozgat VII. Helsingforsiae.
1936 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien. III. Ankara, Kajseri, Kırşehir, Čankırı, Afion Vil. Helsingforsiae.
1942 Türkische Sprachproben aus Mittel–Anatolien, IV. Konja VII. Helsinki.
1957 Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen. Helsinki.
1969 Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki.

Raschmann, Simone-Christiane (1958-)
1995 Baumwolle im türkischen Zentralasien. Wiesbaden.

Recaizāde Ekrem (1847–1914)
1941 [1330] Mustafa Nihat Özön: Çok bilen çok yanılır. İstanbul.

Redhouse, Sir James W. (1811-1892)***
1890 A Turkish and English lexicon. Constantinople.
1968 Redhouse yeni Türkçe–İngilizce sözlük. New Redhouse Turkish–English dictionary. İstanbul.

Reşat Enis (1909-1984)
1933 Gonk vurdu. Roman. İstanbul.
1935 Gece konuştu. Roman. İstanbul.
1944 Toprak kokusu. Roman. İstanbul.
1945 [1939] Afrodit buhurdanında bir kadın. 2. basılış. İstanbul.
1947 Ekmek kavgamız. Roman. İstanbul.
1957 Despot. Roman. İstanbul.

Reşat Nuri, b. Güntekin, Reşat Nuri

Reşīd Paşa
1974 YTEA cilt I, s. 166–167.

Richards, Gertrude Randolph Bramlette
1932 Florentine merchants in the age of the Medici. Letters and documents from the Selfridge collection of Medici manuscripts. Cambridge, Mass.

Rifāʿa bin Bedevī
1974 YTEA cilt I, s. 103–108.

Ritter, Hellmut (1892-1971)
1924, 1941, 1953 Karagös. Türkische Schattenspiele. 3 cilt. Hannover, İstanbul, Wiesbaden.
1927 "Kleine Beiträge zur osmanischen Grammatik und Stilistik aus der Dolmetscherpraxis". Islamica II, s. 479–497.

RMJ = Reçnik na Makedonskiot yazik
1961–1966: Todor Dimitrovski. 3 cilt. Skopye.

Rodop Türk halk masalları
1963 Derleyenler: Emil Boev, Hayriye Memova. Sofya.

Rohlfs
1972 Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihre Mundarten. 3 cilt. Bern.

Rona, Mustafa
1944a Karagöz'ün ağalığı. İstanbul.
1944b Karagöz'ün bekçiliği. İstanbul.
1944g Karagöz'ün gelin oluşu. İstanbul.
1945ç Karagöz. Çifte cadılar. İstanbul.
1945y Karagöz'ün yazıcılığı. İstanbul.
1947 Karagöz'ün başına gelenler. "Kütahya çeşmesi". İstanbul

Rosenthal, Franz (1914-2003)
1971 The herb. Hashish versus medieval Muslim society. Leiden.

Röhrborn, Klaus (1938-)
1977 Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. 4 Lieferungen. Wiesbaden.
1985 "Zur Bedeutungsentwicklung des türkeitürkischen Suffixes + ç°1". MT 11, s. 105–111.

Römer, Claudia
1981 "Der Einfluß der Übersetzungen aus dem Persischen auf die Entwicklung des Osmanischen". WZKM LXXIII, s. 90–114.

Rubinçik, Yuriy A.
1970 Persidsko–russkiy slovar'. 2 cilt. Moskva.

Saba, Ziya Osman (1910-1957)
1948 „Bir Kurban Bayramı hikâyesi." YTH I, s. 94–103.
1950 "O mahalle". YH 1950, s. 60–78.
1952 Mesut insanlar fotoğrafhanesi. İstanbul.
1955 [1954] "O banka". YH 1955, s. 10–26.
1956 [1955] "Yaz gezintileri". YH 1956, s. 6–23.
1957 [1956] "Kış gezintileri". YH 1957, s. 10–27.

Sabahattin Ali (1906-1948)
1935 Değirmen. Hikâyeler. İstanbul.
1936 Kağnı. Hikâyeler. İstanbul.
1937k Kuyucaklı Yusuf. Roman. İstanbul.
1937s Ses. Hikâyeler. İstanbul.
1940 İçimizdeki şeytan. Roman. İstanbul.
1943 Yeni dünya. Hikâyeler. İstanbul.
1947 Sırça köşk. Hikâyeler – masallar. İstanbul.
2001 [1997] Bütün öyküleri II. İstanbul.
[t.y.] "Kürk mantolu madonna'dan". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). y.y., s. 35-63.

Sābir, Mirza ʿAli Äkbär (1862-1911)***
1948 Hop–Hop–name. Bakı.
1962 Hop–Hop–nāme. Bakı.

Saçlıoğlu, Mehmet Zaman (1955-)
1995 [1994] Yaz evi. Öyküler. İstanbul.
1997 Beş ada. Öyküler. İstanbul.

Sait Faik, b. Abasıyanık, Sait Faik

Sakaoğlu, Saim (1939-)
1973 Gümüşhane masalları. Metin toplama ve tahlil. Ankara.

Ṣaltuḳ-nāme
1577 Bor, Halil Nuri Bey Kütüphanesi 17292.
1974–1984 Fahir İz: The legend of Ṣarı Ṣaltuḳ. Collected from oral tradition by Ebū'l Ḫayr Rūmī. Text in facsimile with a critical and stylistic analysis and index. Sources of oriental languages and literatures 4. Turkic sources IV. Harvard Üniversitesi.
Fahir İz: Ebū Ḫayr Rūmī, Ṣaltuḳ-nāme. Turkic sources IV. Part 8: Mikrofiche, Milli Kütüphane Ankara B 64.

Sāmī-paşa-zāde Sezā'ī (1860-1936)
1316 Rümüzü l-edeb. Der Sa'adet.

Ṣānī
1949 Ali Nihad Tarlan: Şiir mecmualarında XVI ve VVII. asır divan şiiri. Fasikül 4: Revanî – Hayretî – Haverî – Ahî – Peyamî – Sani. İstanbul, s. 95-110.

Sarıyüce, Hasan Lâtif (1929-)
1959 [1958] "Bir gün daha bitti". YH 1959, s. 41–42.

[Mehmed Esad] Ṣafvet Paşa (1814-1883)
1974 YTEA cilt I, s. 145–149.

Savaşçı, Özgür (1955-)
1986 "Über die Wortstellung in nicht–lexikalisierten Redewendungen im Türkischen". ZDMG XXXIII, Suppl. VII.

Sayılgan, Aclân (1924-2001)
1950 "Hüso'nun tükrüğü". SHD IV, sayı 28-29, s. 53-57.

Sayın, Hidayet (1929-)
1965 Pembe kadın. Oyun, 2 bölüm. İstanbul.

Schakir, Saadet
1935 Denominale Verbbildungen in den Türksprachen. Roma.

Scharlipp, Wolfgang-Ekkehard (1947-).
1978 Untersuchungen zur Morphologie und Substitution türkeitürkischer Neologismen. Hamburg.

Schregle, Götz (1923?-)
1981 Arabisch–Deutsches Wörterbuch. 2 cilt. Wiesbaden.

Scognamillo, Giovanni (1929-)
1990 Bir levantenin Beyoğlu anıları. İstanbul.

Seçilmiş hikâyeler dergisi (SHD)
1947–1951 Çıkaran: Salim Şengil. 5 cilt. Ankara.

Segijewski, Maxim W.
1979 Geschichte der französischen Sprache. München.

Sehī Beg (?-1548)
1978 Günay Kut: Heşt Bihişt, the teẕkire by Sehī Beg. Sources of Oriental languages and literatures 5. Turkic sources V. Duxbury, Massachusetts.

[Sedes], Selâmi İzzet (1896-1964)***
1934 Bir kadın geçti. Küçük roman. İstanbul.

Selānikī Muṣṭafā Efendi (16. yüzyıl)
1281 Tārīḫ-i Selānikī Muṣṭafā Efendi. İstanbul.

1989 [1599] Mehmet İpşirli: Tarih–i Selânikî. 2 cilt. Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 3371. İstanbul.

Selimoğlu, Zeyyat (1923-2000)
1950 "Dimo". YH 1950, s. 79-84.
1951 "Bir iki tanıdık". YH 1951, s. 64-66.
1970 [1969] Direğin tepesinde bir adam. Hikâyeler. 2. basılış. İstanbul.
1971 Kıç üstünde toplantı. Hikâyeler. İstanbul.

Sertoğlu, Midhat (1915-1995)
1958 Resimli Osmanlı tarihi ansiklopedisi. İstanbul.

Server Bedi, b. Peyami Safa (1899-1961)

Sevortyan, Ėrvand V. (1901-1978).
1974–1980 Etimologiçeskiy slovary tyurkskix jazykov. 3 cilt. Moskva.

Seyda, Mehmet (1919-1986)
1958n Ne ekersen. Roman. Ankara.
1958y Yaş ağaç. Roman. İstanbul.
1962b Beyaz duvar. İzmir.
1962z Zonguldak hikâyeleri. İstanbul.
1963 Başgöz etme zamanı. Hikâyeler. İstanbul
1966 Cinsel oyun. Roman. İstanbul.
1969 Anahtarcı Salih. Hikâyeler. İstanbul.
1970 Yanar taş. Roman. Cilt I+II. İstanbul.
1974 Kör şeytan. Hikâyeler. İstanbul.

Seyfettin Turhan
1951 Yol parası. Hikâyeler. Ankara.

Seyidoğlu, Bilge (1942-2014)
1975 Erzurum halk masalları üzerinde araştırmalar. Metinler ve açıklamalar. Ankara.

Seyrānī (1807-1866)
1974 Yeni Türk edebiyatı antolojisi. Cilt I. İstanbul, s. 378–388.

Seyyid Murād (16. yüzyıl)
1981 Aldo Gallotta: Il "Ġazavāt–ı ʿHayreddīn Paša" di Seyyid Murād. Studi Magrebini XIII. Napoli.

Seyyid Yahya Celaleddin Şirvanî
1300 Kitab–ı Ebû ʿAlî ibn Sīnā. Der Saʿādet.

Sezāʾī, Sāmī Pāşāzāde(1860–1936)
1305 Sergüẕeşt. Der Saʿādet.
1316 Rümūzü ledeb. Der Saʿādet.

Shaw, Robert B.
1880 A Skech of the Túrkí Language spoken in Eastern Túrkistán (Káshghar and Yárkand) together with a Collection of extracts. Vol. II: Journal of the Asiatic Society of Bengal. c. 46, Calcutta, s. 242-368. Vocabulary, c. 47.

Shaw, Stanford Jay (1930-2006)
1962 The financial and administrative organization and development of Ottoman Egypt 1517–1798. Princeton, N.J.

Sılay, Celâl (1914-1974)
1945 Acaba. İstanbul.

Siggel, Anton
1950 Arabisch–Deutsches Wörterbuch der Stoffe aus den drei Naturreichen, die in arabischen alchemistischen Handschriften vorkommen. Berlin.

Silihdār, Fındıklılı Mehmed Ağa (1658–1724)
1928 Silihdār tārīhi. Türk Tārīh Encümeni külliyyātı. 2 cilt. İstanbul.

Simavi, Sedat (1896–1953)
1941 Ceza. Piyes: 3 perde. İstanbul.

Skok, Petar (1881-1956)
1971–1974 Etimologijski rjeçnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. 4 cilt. Zagreb.

Soran, Sabri (1918–1975)
1950 "Orman bekçisi". SHD IV, sayı 26–27, s. 59–66.

Soysal, Sevgi (1936–1976)
1976 Barış adlı çocuk. Ankara.
1979ye [1973] Yenişehir'de bir öğle vakti. Ankara.
1979yı [1976yı] Yıldırım bölge kadınlar koğuşu. Ankara.

Steingass, Francis Joseph (1825-1903)
1930 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. Second impression. London.
1998 [1892] A comprehensive Persian–English dictionary. Including the Arabic words and p hrases to be met with in Persian literature. New Print. Beirut, Lebanon.

Steinherr, Franz (1902-1974)
1932 "Zur Stambuler Volks– und Gaunersprache". Islamica V, s. 178–197.

Steuerwald, Karl (1905-1989?)
1972 Türkisch Deutsches Wörterbuch. Türkçe Almanca Sözlük. Wiesbaden.

Su, Mükerrem Kâmil (1906-1997)
1951 "Huzur". SHD IV, sayı 36–37, s. 43–56.

Suat Derviş H. (1905-1972)
1930 "Hikâyesi ... " 1929. En güzel hikâyeler. İstanbul, s. 105–140.

Sulțān Veled (1226–1312)
1341 Veled Çelebī – Kilisli Mu'allim Rıf'at: Dīvān–ı türkī–yi Sulțān Veled (ķuddisa sirrahū). İstanbul.
1958 Mecdut Mansuroğlu: Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Süleyman Tevfik (1860-1939)
1930 Lâtaif cüzdanı. İstanbul.

Sümer, Güner (1936-1977)
1962 Yarın cumartesi. Oyun, 3 Perde, 8 Tablo. Ankara.

Symeonidis, Charalambos
1973 "Griechische Lehnwörter im Türkischen". BS XIV, no.1, s. 167–200.
1997 "Zu den italienischen Lehnwörtern des Griechischen". Graeco-Romanica, s. 115–133.

Şafak, Elif (1971-)
2001 Mahrem. 3.basım. İstanbul.

Şahābeddīn Süleymān (1885-1921)
1912 Furtuna. Piyes, 2 perde. İstanbul.

Şahap Sıtkı (İlter) (1915-1991)
1949s "Sisler içinde" SHD II, sayı 13-14, s. 23-28.
1949 "Hisse senetleri". SHD III, sayı 18–19, s. 13–18.
1951 "Şerefli mazi". SHD IV, sayı 34–35, s. 25–38.
1958 Gün görmiyen sokak. Roman. İstanbul.
1960 Gülen ayva, ağlıyan nar. Ankara.

Şahin, Osman (1940-)
1994 [1990] Ay bazen mavidir. Öyküler. İstanbul.

Şaineanu, Lazăr (1859-1934)***
1900 Influenţa orientalā asupra limbei şi culturei romāne. 3 cilt. Bucuresci.

Şair Eşref, b. Eşref, Şair (1847-1912)

Şakirof, Rizvan Ö.
1957 „Palaz Hasan (Oçerk)". Kaynak. Sofya, s. 89–93.

Şapolyo, Enver Behnan (1900-1972)
1938 [1937] Halk ninnileri. İstanbul.
1946 Seçme Türk masalları. Ankara.

Şemseddīn Sāmī (1850-1904)
1317–1318 Ḳāmūs-ı türkī. 2 cilt. Der-Saʿādet.

Şengil, Salim (1913 [nüfus kaydında 1916]-?)
1943 Kafasını törpüleyen adam. Ankara.
1947 "Bir ilk yaz güniydi". SHD I, sayı 1, s. 47-61.
1948h „Hikâyenin sonu." SHD II, sayı 9-10, s. 49-54.
1948k "Küçük şehir". SHD II, sayı 7, s. 61–69.
1948p "Pencere". SHD I, sayı 5, s. 63–70.
1949t "Toprağa dönüş". SHD II, sayı 15–16, s. 7–16.
1951 "Postacı Bayram". SHD IV, sayı 34–35, s. 41–52.
1990 [1980] Es be Süleyman es. Dizi öyküler. 3. baskı. İstanbul.

Şeyḫī (1371?–1431?)
1291 Dīvān-i Şeyḫī. İstanbul.
1937 Hasan Āli Yücel: Bir Türk hekimi ve tıbba dair manzum bir eseri. İstanbul.
1942 Şeyhi divanı. Tarama sözlüğü ve nusha farkları. İstanbul.

Şeyḫoġlı Muṣṭafā (1340-1413)
1979 [1540] Hüseyin Ayan: Şeyhoğlu Mustafa. Hurşîd-Nâme (Hurşîd

ü Feraḥşâd). İnceleme – metin – sözlük–konu dizini. Atatürk Üniversitesi yayınları 93. Erzurum.

Şeyhoğlu, Şadru'd-dîn

1973 Zeynep Korkmaz: Marzubān-nāme tercümesi. İnceleme – metin – sözlük – tıpkıbasım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları 219. Ankara.

Şeyyād Ḥamza (? – ?)

1945 Dehri Dilçin: Yusuf ve Zeliha. Türk Dil Kurumu. İstanbul.

2017. İbrahim Taş. Yūsuf ve Zeḷīhā, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük. Ankara.

Şem'dânî-Zâde Süleyman Efendi (ö.1779)

1978 M. Münir Aktepe: Şem'dânî-Zâde. Fındıklı Süleyman Efendi Târihi Mür'i' tTevârih. İstanbul.

Şevket, Ertuğrul

1949 "Ankara ve köpekler". Türk mizah edebiyatı antolojisi. İstanbul, s. 128-130.

Şimşek, Selâhattin (1928–1960)

1960 Hakkâri dedikleri. İstanbul.

Şinâsî (1826–1871)

1940 Mustafa Nihat Özön: Şair evlenmesi. Komedi, 1 perde. İstanbul.

1974 Şiirleri. YTEA cilt I, s. 490–508.

Şipal, Kâmuran (1926-)

1956 [1955] "Bahşiş". YH 1956, s. 93–96.

1962 Beyhan. Hikâyeler. İstanbul.

1964 Elbiseciler çarşısı. Hikâyeler. İstanbul.

1971 Buhurumeryem. Hikâyeler. İstanbul.

Şirvan, Yusif (1910-1979)***

1958 Şäfäġ. Bakı.

Škaljić, Abdulah

1965 Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo.

Taeschner, Franz (1888-1967)

1929 "Beiträge zur Geschichte der Achīs in Anatolien (14.–15. Jh.) auf Grund neuer Quellen". Islamica, s. 1–47.

1951 Ğihānnümā. Die altosmanische Chronik des Mevlānā Meḥemmed Neschrī. c. I. Leipzig.

Ta'līḳī–zade Mehmed Subhî Çelebi Fenarî (ö. 1599)

1983 [1596] Christine Woodhead: Ta'līḳī–zāde's Şehnāme–i hümāyūn. A history of the Ottoman campaign into Hungary 1593–94. Berlin.

Talu, Ercümend Ekrem (1886–1956)

1341 Sevgiliye masallar. İstanbul.

1928 Gemi arslanı. İstanbul.

1935 Kodaman. Roman. İstanbul.

1937 Papeloğlu. Yerli roman. İstanbul.

1939 [1922] Sabir Efendinin gelini. Roman. 3. baskı. İstanbul.

Tanaydı, Sedat
1948 "Lâpinalar". SHD II, sayı 7, s. 70-79.

Taner, Haldun (1915-1986)
1949 "Harikliya". YH 1949, s. 100-104.
1951e "Eller". YH 1951, s. 35–43.
1951t Tuş. İstanbul.
1952 [1951] "Kantar kâtibi Ali Rıza Efendi." YH 1952, s. 36–45.
1953 [1952] "Eczanenin akşam müşterileri". YH 1953, s. 39–47.
1954 On ikiye bir var. İstanbul.
1960 Devekuşuna mektuplar. Ankara.
1969 Sancho'nun sabah yürüyüşü. Ankara.
1971h Hikâyeler 2. Ankara.
1971s Sersem Kocanın kurnaz karısı. Keşanlı Ali destanı. Ankara.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1901-1962)
1955 Yaz yağmuru. İstanbul.
1961 Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul.
1992 "İstanbul". 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Birinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 9-22.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1910-1956)
1957 Sonrası. İstanbul.

Ṭaṛhan, ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid, b. ʿAbdül-haḳḳ Ḥāmid (1851/1852-1937)

Tarık Dursun K. (1931-2015)
1952 [1951] "Makina". YH 1952, s. 99–105.
1954 [1953] "Kamyon deviren...". YH 1954, s. 110–117.
1955 Hasangiller. İki hikâye. Ankara.
1957r Rıza Bey aile evi. İstanbul.
1957v Vezir düşü. İstanbul.
1959 İnsan kurdu. Roman. İstanbul.
1960 Güzel avrat otu. Hikâyeler. İstanbul.
1966 Yabanın adamları. Hikâyeler. İstanbul.
1967 Sabah olmasın. Roman. İstanbul.
1993 Aşk allahaısmarladık. Öyküler. Ankara.

Tārīḫ-i ḳırḳ vezir
1303 İstanbul.

Tārīḫ-i Naʿīmā
1280 Istanbul.

Tarlan, Ali Nihad (1898–1978)
1948–1949 Şiir mecmualarında XVI ve XVII. asır divan şiiri. 4 fasikül. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. İstanbul.

Tarus, İlhan (1907-1967)
1947k "Bir kasabanın ruhu". Yaşar Nabi: Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul, s. 185-196.
1947t Tarus'un hikâyeleri. İstanbul.
1948 "Ateş ve insan". SHD I, sayı 5, s. 5-18.
1949 "Müsteşar Bey". YH 1949, s. 105–112.
1950â "Ādil Bey". SHD IV, sayı 26–27, s. 67–75.
1950a Apartman. İstanbul.
1950k "Kaçak". YH 1950, s. 90–93.

1951 "Merhamet". SHD V, sayı 38–39, s. 55–61.
1955 Yeşilkaya savcısı. Roman. İstanbul.
1956 [1955] "Gece oturumu". YH 1956, s. 24–29.
1957 Var olmak. Roman. İstanbul.
1961 Duru göl. Roman. Ankara.

Taşer, Suat (1919-1982)
1956 Bir dünya ki. Ankara.

Tatarsko-russkiy slovar'
1966 Moskva.

Tavtati kütüpati
1959 Genç Oyuncular: Tavtati kütupat. Önoyun ve iki bölüm. İstanbul.

Tecer, Ahmet Kutsi (1901–1967)
1947 Köşebaşı. Oyun. 3 perde, 2 tablo. Ankara.

Tekin, Latife (1957-)
1984 [1983] Sevgili arsız ölüm. Roman. İstanbul.
1990 [1986] Gece dersleri. İstanbul.
[t.y.] "Berci Kristin çöp masalları'ndan." 20. Yüzyıl Türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 127-148.

Tekin, Talât (1927-2015)
1971 "(daha ?) oder Gemination?" TD VIII, sayı 85, s. 25–27.
1969 "Zetacism and sigmatism in Proto-Turkic". AOH XXII (1), s. 51–80.
1975 "Further evidence for 'Zetacism' and 'Sigmatism'". Researches in Altaic Languages. (BOH 20).
1979 "Once more Zetacism and Sigmatism." CAJ 23, s. 118–137.
1982 "Some corrections in Kitābı Dede Qorqut". Studia turcologica memoriae Alexii Bombaci dicata. Napoli, s. 563–576.
1986 "Zetacism and Sigmatism: Main pillars of the Altaic theory". CAJ XXX, s. 141–160.
1994 "Notes on *old Turkic word formation*". CAJ XXXVIII/2, s. 244–281.
1994c. "Corrections in *Kitāb-ı Dede Korkut II: Kara polad uz kilic*. Festschrift für Andreas Tietze", ed. Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý, Praha, s. 177-181.
1997 "Notes on some Chinese loanwords in Old Turkic". TDiA VII, s. 165-173.

Tekin, Talât – Tietze, Andreas
1990 "Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar". Erdem cilt 5/13. Ankara, s. 285–293.
1994 "Tarama sözlüğü üzerine bazı açıklamalar". TDiA IV, s. 159–169.

Teoman, Ali b. Ay, Nurten

Termen, Ziya (1917-1979)
1950 "Sıkıntı". SHD V, sayı 38–39, s. 5–12.

Tevfik Fikret (1867-1915)
1959 Şermin. Çocuk şiirleri. Sofya.

Tezcan, Semih (1943-2017)
1993 "Yaygın bir gölge sözcük: çişek/çişik". Türk Dilleri Arıştırmaları III. Ankara, s. 257–266.

1995s "Süheyl ü Nev-Bahâr üzerine notlara birkaç ekleme". TDiA V, s. 239-245.
2001 Dede Korkut Oğuznameleri üzerine notlar. 1.Basım. İstanbul.

Tezel, Naki (1915-1980)
1937 İstanbul Masalları. Türk halk bilgisine ait maddeler ve tetkikler. cilt 10. İstanbul.

THASDD = Türkiyede halk ağzından söz derleme dergisi.
1939–1952 6 cilt. Ankara.
1997 "Additional Iranian loan-words in early Turkic languages." TDiA VII, s. 157-164.

Thackston, W.(heeler) M.(clntosh) Jr.
1978 An introduction to Persian. Tehran.

Theodorides, Dimitri
1966 "Einiges über die osmanische Gaunersprache." Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. München. s. 125-134.
1975 "Aus dem griechischen Lehngut im Osmanischen (I)". Turcica VII, s. 32-49.
1977 "Türkeitürkisch kayarto". Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. Heft 36. München, s. 145-150.
1987 "'Frühstück' im Türkeitürkischen und Aserbaidschanischen". Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, Meddelanden 12. Stockholm, s. 82-86.

Thompson, W.A.
1892 Hand-book of nautical terms and technical and commercial phrases in English, Italian, French, and Turkish. Constantinople.

Thury, J. (1861-1906)
1885 A kasztamonii török nyelvjárás. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből AI, XII/7. Budapest.

Tımış, Ahmet (1926-)***
1958d "Dönüş (Hikâye)". Çağlayan. Sofya, s. 47–51.
1958f "Fıkralar". Çağlayan. Sofya, s. 52–54.

Tietze, Andreas (1914-2003)
1942 "Die Geschichte vom Kerkermeister-Kapitän. Ein türkischer Seeräuberroman aus dem 17. Jahrhundert". AO XIX, s. 152-210.
1948 "'Aziz Efendis Muhayyelat". Oriens I, s. 248–329.
1950–1955 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili". 80'inci doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a armağan. Symbolae in honorem Z. V. İstanbul, s. 451–467.
1951 "XVI. asır türk şiirinde gemici dili. Âgehî kasidesi ve tahmisleri". TM IX, s. 113–188.
1952 "Die formalen Veränderungen an neueren europäischen Lehnwörtern im Türkischen". Oriens V, s. 230–268.
1953 "Die Wiederholung mit verändertem Wortbeginn im Türkischen". UAJb XXV, s. 92-108.
1955 "Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Oriens VIII, s. 204-257.
1957 "Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache". Oriens X, s. 1-47.
1958 "Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch". Mélanges Jean Deny. Ankara, s. 255-333.

1962 "Einige weitere griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch". Németh armağanı. Ankara, s. 373-388.
1964 "Persische Ableitungssuffixe im Azerosmanischen". WZKM LIX–LX, s. 154–200.
1965 "Ein türkisches Intensivsuffix". UAJb XXXVI, s. 416–422.
1966 "Das Hendiadyoin mit Reduplikation und –r–". Reşit Rahmeti Arat İçin. Ankara, s. 423–428.
1969 [1967] "Persian loanwords in Anatolian Turkish". Oriens XX, s. 125–168.
1973–1974 "Ein slavisches Lehnwort in den früh–osmanischen Chroniken". WZKM LXV-LXVI, s. 219–222.
1976 "Thoughts around the table". RO XXXVIII, s. 277–281.
1980 Sieben Jahre in Aleppo (1656–1663). Ein Abschnitt aus den "Reiß–Beschreibungen" des Wolfgang Aigen. Beihefte zur WZKM. Wien.
1982g "Griechische soziale Typenbegriffe (von Homer bis Aristoteles) in ihrem Nachleben im Türkischen". Das Fortleben altgriechischer sozialer Typenbegriffe in den Sprachen der Welt, kısım II. Berlin, s. 584–599.
1982z "Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars". ZBalk XVIII/2, s. 159–215.
1986 "The influence of English on the Turkish language". English in contact with other languages. Studies in honour of Broder Carstensen on the occasion of his 60th birthday. Hazırlayan: Wolfgang Viertel–Wolf-Dietrich Bald. Budapest.
1989 "Observations on the Convergence of Passive and Medioreflexive Verb Forms: the Case of Modern Turkish." Studia Linguistica et Orientalia Memoriae Haim Blanc Dedicata. Wiesbaden, s. 283-288.
1992 "Türkeitürkisch: posat, pusat." Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik–Turkologie–Diplomatik. Hrsg. von Christa Fragner u. Klaus Schwarz, mit einem Vorwort von Bert G. Fragner. Berlin, s. 303–309.
1993p "Μανουλα μου! Ein psycholinguistischer Turzismus?" To Ellinikon, Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr., cilt II. New York, s. 425–433.
1993ta "Tarama sözlüğü". TDiA III, s. 267–270.
1993tü "Türkeitürkisch Possessivsuffix + Pluralsuffix." ZDMG, s. 202–211.
1995-1996 "Der türkeitürkische Wortschatz". ArchOtt XIV, s. 5-37.
1997 "Eine griechisch–türkische Etymologie und ihr kulturhistorischer Hintergrund". ZBalk XXXIII/1, s. 98-100.
1999 Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch. Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü. (Derleyen: Mehmet Ölmez). İstanbul.

Timuroğlu, Vecihi (1927-2014)

1994 Atatürk şiirleri. Ankara.

Tinghir, Anton B. – Sinapian, Kirkor

1891–1892 Fransızcadan Türkceye ıstılāhāt luġati. Dictionnaire français–turc des termes techniques des sciences, des lettres et des arts. 2 cilt. Constantinople.

Tirali, Naim (1925-2009)
1947 Park. Hikâyeler. İstanbul.
1948 Yirmibeş kuruşa Amerika. Hikâyeler. y.y.
1952 [1951] "Motor". YH 1952, s. 71–77.
1953 Aşka kitakse. Hikâyeler. İstanbul.

Tisdall, William St. Clair. (1859-1928)
1959 [1902] Modern persian conversation grammar – with new reading lessons and Perisian letters. Selected by Zia Missaghi. New York.

Tokgöz, Ahmed İhsan (1868–1942)
1993 [1930–31] Matbuat hatıralarım. Yayına hazırlayan Alpay Kabacalı. İstanbul.

Tokmakçıoğlu, Erdoğan (d.1934)
1957 [1956] "Sıfırdan önce". YH 1957, s. 98–101.

Topaloğlu, Ahmet (1943-)
1976–1978 Muhammed bin Hamza: XV. yüzyıl başlarında yapılmış 'satır arası' Kur'an tercümesi. 2 cilt. İstanbul.

Topuz, Hıfzı (1923-)
1998 [1998] Meyyâle. İstanbul.

Tör, Vedat Nedim (1897–1985)
1977 Sahte kahramanlar. İstanbul.

Trimingham, J. Spencer (1904-1987)
1973 [1971] The Sufi Orders in Islam. London-Oxford-New York.

TS = Tarama sözlüğü
1963–1977 XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklariyle tarama sözlüğü, 8 cilt. Türk Dil Kurumu. Ankara.

TTV
1941, 1942 Türk tarih vesikaları. Ankara.

Tüğī, Ḥüseyn
1967 Fahir İz: XVII. yüzyılda halk diliyle yazılmış bir tarih kitabı. Hüseyin Tûğî: Vak'a-ı Sultān Osmān̲han. TDAY, s. 119–154.

Tuğrul, Mehmet
1946 Malatya'dan derlenmiş masallar. Ankara.
1969 Mahmutgazi köyünde halk edebiyatı (menkabe, hikâye, masal, fıkra). İstanbul

Tulum, Mertol
2011. 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Valığı. Ankara.

Tuna, Osman Nedim (1923-2001)
1972 "Osmanlıcada Moğolca ödünç kelimeler". TM XVII, s. 209–250.

Tuncer, Cengiz (1931–1981)
1960 Hacizli toprak. Roman. İstanbul.

Turan, Şerafettin (1925-2015)***
1967 [1801] "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı arasındaki ticaretle ilgili gümrük tarife defterleri". Belgeler cilt IV. Ankara, s. 79–167.

Turková, Helena
1950 "Das Wort duduşka im Sejahatnáme des Evlijá Čelebí". ArOr XVIII, sayı 4, s. 317–320.

Tursun Bey (ö.1491'den sonra)
1977 [1490–1495 arası] Târîḫ-i Ebü'l-Feth. Hazırlayan Mertol Tulum. İstanbul.

Türkali, Vedat (1919-)
1977 [1975] Bir gün tek başına. Roman. İstanbul.

Türk Halk Masalları.
1961 Sofya.

Türk masalları
1991 [1328–1329/1912] Türk masalları. K. D. Yeni yazıya aktaran İbrahim Aslanoğlu. İstanbul.

Türkmen, M. Kemal
1959 [1958] "Kapı". YH 1959, s. 113–118.

TüS = Türkçe Sözlük
1983 Türk Dil Kurumu. Genişletilmiş 7. baskı. 2 cilt. Ankara.
1988 Türk Dil Kurumu. Yeni baskı. 2 cilt. Ankara.

Tzitzilis, Christos
1987b "Balkanische Etymologien (1–60)". LBalk XXX, sayı 2. Sofia, s. 99–111.
1987g "Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)". Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung 33. Wien.
1989 "Zu den griechisch-türkischen Sprachbeziehungen." Academie Bulgare des Sciences. LBalk XXXII, s. 3-4.
1990 "Zur Problematik des Lehnguts im pontischen Türkisch (Zusammenfassung)". Studies in Greek linguistics. Proceedings of the 10th annual meeting of the Department of Linguistics, Faculty of Philosophy, Aristotle University of Thessaloniki, s. Supplement. Thessaloniki, s. 179–213.
1994 "Das Griechische als unmittelbare Quelle und als Vermittler von Wortgut im Türkischen". Armağan. Festschrift für Andreas Tietze. Herausgegeben von Ingeborg Baldauf und Suraiya Faroqhi unter Mitwirkung von Rudolf Veselý. Praha, s. 199–209.
1995 Δεύτερυ συμβολυ στυν ποντιακύ ετυμολογία. Ελλυνικύ Διαλεκτολογία 4, s. 73-97.
1997 "Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Rumänischen". Graeco-Romanica, s. 83–102.

Uçarı, Ercüment (1928–1996)
1948 "Sahil çocukları ve Ahmet Ağabey". SHD I, sayı 5, s. 73-78.
1958 Cümbüşçübaşı. Şiirler. Ankara.

Uçuk, Cahit (1911-2004)
1947 "Postacı". SHD I, sayı 1, s. 75–79.

Ullmann, Manfred
1997 "Zur Geschichte des Wortes ***barīd*** 'Post'". Bayrische Akademie

der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. Jahrgang 1997, Heft 1. München.

Ulunay, Refi Cevad (1890-1968)
1941 Köle. Millî roman. İstanbul.
1994 [1958] Sayılı fırtınalar. İstanbul.

[Yiğiter],Umran Nazif (1915-1964)
1948g "Gaz fişi". YTH I, s. 85–93.
1948y Yaşamak için. Hikâyeler. İstanbul.
1953 [1952] "Süslen berberi". YH 1953, s. 18–27.
1954 [1953] "Veysel Efendinin kuşları". YH 1954, s. 15–23.
1955 [1954] "Gizli ödenek". YH 1955, s. 27–31.
1962 Aşk Üçgeni. Istanbul.
1964 Tepedeki ev. Hikâyeler. İstanbul.

Urgan, Mîna (1915-2000)
1998 Bir dinozorun anıları. İstanbul.
2000 [1999] Bir dinozorun gezileri. İstanbul.

Uşaḳlıgil, Ḥālid Żiyā (1866–1945)
1307 Bir ölünüŋ defterinden. İzmir.
1317 Ṣolġun demet. Der-Sa'ādet.

UTİL
1981 Alikulov, T. A. ve diğerler: Ŭzbek Tilining İzohli Luġati. 2 cilt. Moskva.

Uyar, Tomris (1941-2003)
1980 [1979] Yürekte bukağı. Öyküler. İstanbul.
1982d [1971] Diz boyu papatyalar. Öykü. İstanbul.
1982ö Ödeşmeler. İstanbul.
1983 Gecegezen kızlar. Öyküler. Ada Yayınları.
1985 Günlerin tortusu. (Bir uyumsuzun notları.) Ada Yayınları.
1986 Yaza yolculuk. Öyküler. İstanbul.

Uz, Kâzım (1873-1943)
1964 [1310/1894] Musiki ıstılâhatı. Düzeltilip genişletilmiş yeni basımı. Ankara.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1889-1977)
1943–1944 Osmanlı devleti teşkilâtından Kapukulu Ocakları. Türk Tarih Kurumu. 2 cilt. Ankara.
1945 Osmanlı devletinin saray teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1948 Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilâtı. Türk Tarih Kurumu. Ankara.
1974 "Çapanoğulları". Belleten XXXVIII, sayı 150, s. 215–162.
1975 "Sancağa çıkarılan osmanlı şehzadeleri". Belleten XXXV, s. 659–696.

Uzuner, Buket (1955-)
1994 [1994?] Şairler şehri. 2. basım. İstanbul.
1997 Kumral ada – mavi Tuna. İstanbul.
[t.y.] "İkizlerden biri". 20. Yüzyıl türk edebiyatından seçmeler. Beşinci Kitap. Atilla Birkiye (haz.). [y.y.], s. 99-120.

Ülken, Hilmi Ziya (1901–1974)

1941 İnsan meddücezri III. Posta yolu. İstanbul.

Ümit, Ahmet (1960-)

t.y. [1990] Çıplak ayaklıydı gece. Öyküler. İstanbul.
1993 Bir ses böler geceyi. İstanbul.
1994 Masal masal içinde. İstanbul.
1996 Sis ve gece. İstanbul.

Üngör, Etem Ruhi (1922-2009)

1981 Türk musikisi güfteler antolojisi. 2 c. İstanbul.

Ünlü, Rüksan Türkân (1934-?)

1959 [1958] "Tesadüf". YH 1959, s. 123–125.

Ünlü, Şemsettin (1928-?)

1986 Yukarışehir. Roman. İstanbul.

Ünver, A. Süheyl (1898-1986)

1948 Tarihte 50 Türk yemeği. İstanbul.

Üstün, Nevzat (1924–1979)

1968 Akrep üretim çiftliği. İstanbul.
1970 Çıplak. İstanbul.

Vāḥidī (ö. 16 yüzyıl)

1993 [929/1522] Ahmet T. Karamustafa: Menāḳıb-i ̮Hvoca-i Cihān ve Netīce-i Cān. Vāḥidī. Sources of Oriental ̮languages and literatures 17. Cambridge, Mass.

Veliyev, Eli (1901-1983)***

1957 Seçilmiş äsärläri. cilt I. Bakı.

Vambéry, Hermann[Armin] (1832-1913)***

1885 Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen. Leipzig.
1901 Alt-osmanische Sprachstudien. Mit einem azerbaižanischen Texte als Appendix. Leiden.

Vâ Nû = Vâlâ Nureddin (1901-1967)

7.III.1941 Akşam gazetesinde çıkan makale. İstanbul.

Vartanian, Osep / Vartan Paşa (1813-1879)

1991 [1851] Andreas Tietze: Aγapi/Aḳabi hikyayesi. İstanbul.

Vásáry, István (1887-1955)

1993 "***+sXn*** and its related suffixes. Studies in Turkic word formation and etymology". JT I, sayı 1, s. 113–153.

Vāṣıf ʿOṣmān (-1824)

1257 Enderūn-ı hümāyūndan maḫrec Vāṣıf ʿOṣmān Beg dīvānıdır. İstanbul.

Vasmer, Max (1886-1962)

1953–1958 Russisches etymologisches Wörterbuch. 3 cilt. Heidelberg.

von Gabain, Annemarie b. Gabain, Annemarie von (yukarıya bakınız)

von LeCoq, Albert b. Lecoq, Albert von (yukarıya bakınız)

Wagner, Max L.
1943 "Der türkische Argot". Buletinul Institutului de filologie romînă "Alexandru Philippide". c. X. Iaşi, s. 1–34.

Wahby–Edmonds = Taufiq Wahby (1891-1984) and C.J. Edmonds
1966 A Kurdish–English dictionary. Oxford.

Wehr, Hans (1909-1981)
1958 [1949] Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. 3. unveränderte Auflage. Leipzig.
1985. Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart. Arabisch-Deutsch. 5. Auflage. Unter Mitwrikung von Lorenz Kropfitsch neubearbeitet und erweitert. Wiesbaden.

Wittek, Paul (1894-1978)
1951 "Ayvansaray, Un sanctuaire privé de son heros". Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves c. XI (Mélanges Henri Grégoire c. III). Bruxelles, s. 505–526.

Wulff, Hans E.
1966 The traditional crafts of Persia. Their development, technology and influence on Eastern and Western civilizations. Cambridge, Mass. – London.

Wright, W.
1962 A Grammar of the Arabic Language. 3. basım.

Xalġ dastanları
1961 Azärbaycan Xalġ dastanları. Cilt 1. Bakı.

[Taşlıcalı] Yaḥyā Beg (16. Yüzyıl)
1976 Mehmed Çavuşoğlu: Dîvan. Tenkidli basım. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, yayın no. 2233. İstanbul.

Yaḥya Āgāh b. Ṣāliḥ
1899/1900 Fütüvve-i esrār-ı tāc-ı sa'ādet ve'l-edeb. Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez 101.

Yağcıoğlu, Halim (1919-?)
1955 Anzelha. Şiirler. İstanbul.

Yağmur, Mahmut (1927-)
1957 Dertler pazarı. İstanbul.

Yalçın, Hüseyin Cahid (1874–1957)
1935 Edebî hatıralar. İstanbul.

Yaltkaya, Mehmet Şerefeddin (1879-1947)
1934 "Mevlâna'da Türkçe kelimeler ve Türkçe Şiirler". TM IV, s. 111–168.

Yamaç, Cavit
1944 "Papağan döğüşü". Genç nesil konuşuyor. Seçme şiir ve hikâyeler. İstanbul, s. 53-58.

Yamaç, Ziya (1914-?)
1948 "Hayatı hususiye". SHD II, sayı 9-10, s. 63-66.
1956 Mehmet. Roman. Sofya.

Yanıkoğlu, Bilal Aziz

1943 Trabzon ve havalisinde toplanmış folklor malzemesi. İstanbul.

Yaşar Kemal (1922–2015)

1955ç Çukurova yana yana... İstanbul.
1955i [2004] İnce Memed. 2 cilt. İstanbul.
1955t Teneke. İstanbul.
1960 [1991] Ortadirek. Roman. İstanbul.
1969 [1983] Ölmez otu. İstanbul.
1971bb [2004] Bin boğalar efsanesi. Roman. İstanbul.
1971bd Bu diyar baştan başa. İstanbul.
1976 Al gözüm seyreyle Salih. Roman. İstanbul.
1978 [1974] Baldaki tuz. İstanbul.
1980 Ağacın çürüğü. Yazılar–konuşmalar. İstanbul.
1980d [1974] Demirciler çarşısı cinayeti. İstanbul.
1992kk [1985] Kale kapısı. Kimsecik 2. İstanbul.
1992ks [1991] Kanın sesi. Kimsecik 3. İstanbul.
1993b [1974] Bir bulut kaynıyor. Bu diyar baştan başa, IV. İstanbul.
1993f [1977] Filler sultanı ile kırmızı sakallı topal karınca. İstanbul.
1993h [1951] Höyükteki nar ağacı. İstanbul.
1993k [1978] Kuşlar da gitti. İstanbul.

Yaşar Nabi [Nayır] (1908-1981)

1938 Genç neslin en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.
1947 Türk edebiyatının en güzel hikâyeleri. Antoloji. İstanbul.

Yavuz, Hilmi (1936-)

1977 Doğu şiirleri. İstanbul.
1992 Ayna şiirleri. İstanbul.

[Pekşen] Yazıcı, Yasemin (1957-)

1990 Kaybolan kasaba. Roman. İstanbul.

Yedekçioğlu, Kâzım (1919-?)

1289 Yedi ʿālimler ḥikāyesi. (İstanbul).
1989 Kayseri ağzı I. Deyimler. Kayseri.

Yemni, Sadık (1951-)

1997 [1996] Muska. İstanbul.

Yeni Hikâyeler

1949. İstanbul.
1950. İstanbul.
1951. İstanbul.
1952 [1951].İstanbul.
1953 [1952]. İstanbul.
1954 [1953]. İstanbul.
1955 [1954]. İstanbul.
1956 [1955]. İstanbul.
1957 [1956]. İstanbul.
1959 [1958]. İstanbul.

Yeni Türk Hikâyeleri I (YTH I)

1948 Hazırlayan: Yaşar Nabi. İstanbul.

Yıldırım, Tahsin, b. Kaygılı, Osman Cemal

Yıldız, Bekir (1933-1998)
1978 [1970] Kaçakçı Şahan. 10. basım. İstanbul.

Yıldız, Şerafettin (1967-)
1989 Sümüklü umudum. Wien.

Yörük, Cengiz (1928-2008)
1953 [1952] "Gülsüm ile Hasan". YH 1953, s. 124–128.
1957 [1956] "Arkadaşlar". YH 1957, s. 92–97.

YTEA
1974–1982 Mehmet Kaplan – İnci Enginün – Birol Emil: Yeni Türk edebiyatı antolojisi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. 4 cilt. İstanbul.

Yudaḫin, K.K.
1965 Kirgizsko–russkiy slovar'. Moskva.

Yumer, Sacid
1955 [1954] "Gölgesinden çıkan adam". YH 1955, s. 72–80.

Yūnus Emre (? – 1320/21?)
1965 Abdülbâki Gölpınarlı: Yunus Emre. Risâlat al–nushiyya ve divân. İstanbul.

Yurdakul, Ahmet (1954-)
1987 Kahramanlar ölmeli. Roman. Ankara.
1989 Yorgun çanlar. Roman. Ankara.
1991 Bir masal akşamı. Roman. Ankara.
1993 Korsanın seyir defteri. Roman. Ankara.
1996 Despina'nın gözyaşları. Ankara.

Yurdatap, Selâmi Münir (1905-1987)
1941 Bekri Mustafa'nın lâtifeleri. İstanbul.

Yusuf Hüseyin
1933 Hayatımın defteri. Mektep hatıratı ve kolejlerin iç yüzü. İstanbul.

Yüce, Kâmran (1926-1986)
1961 Soyunuk. İstanbul.

Yüce, Nuri (1942-)
1977 "***Doqurcun***– ein türkisches Wort mit einem mongolischen Suffix". Altaica. Proceedings of the 19th annual meeting of the PIAC... Helsinki, s 255-259.

Yücedağ, Behice (Behice Sadık Boran'ın müstearı**) (1910 – 1987)**
1957 "Kurtuluş". Perşembe Yağmurları. Ankara, s. 22–24.

Yücel, Hasan-Âli, b. Şeyḫī.

Yücel, Tahsin (1933-)
1950 "Dert çok, hemdert yok!" YH 1950, s. 94-98.
1954 Uçan daireler. İstanbul.
1955 Haney yaşamalı. Hikâyeler. İstanbul.
1955 [1954] "Katuşa masalı". YH 1955, s. 49–53.
1958 Düşlerin ölümü. Hikâyeler. İstanbul.
1960 Mutfak çıkmazı. Roman. İstanbul.
1969 Yaşadıktan sonra. İstanbul.

Yücel, Yaşar (1934-)
1988 Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar. Ankara
1992 Es'ar Defteri (1640 tarihli). TTK Yayınları, Ankara.

Zafer Hanım
1994 Aşk-ı Vatan. Giriş, çevriyazı, sadeleştirme Zehra Toska. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, yayın no. 10. 1. baskı. İstanbul.

Żaʿīfī (ö. 1557)
1950 [1555] Robert Anhegger: "16. asır şairlerinden Zaʿifî". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk dili ve edebiyatı dergisi IV, sayı 1-2. İstanbul, s. 133–166.

Zajączkowski, Ananjasz (1903-1970)
1932 Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim. Kraków.
1934–1937 Studja nad jezykiem staroosmańskim. Études sur la langue vieille-osmanli. Polska Akademia Umiejetnosci, Prace Komisji orientalistycznej. 2 cilt. Kraków.

Zaparta
1943 Seçme lâtifeler, nükteler. Ankara.

ZAStud
19.. Zentralasiatische Studien. Wiesbaden.

Ẕātī (1477–1546)
1967, 1970 Ali Nihad Tarlan: Zatî Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. 2 cilt. İstanbul.
1977 b. Çavuşoğlu 1977.
1987 Mehmed Çavuşoğlu – M. Ali Tanyeri Zatî: Divanı. Edisyon kritik ve transkripsiyon. Gazeller kısmı. III. cild. İstanbul.

Zenker, Julius Theodor (1811-1884)
1866–1876 Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch. Leipzig.

Ẕihnī, Bayburtlu (1795/1800?-1859)
1992 Ḥikāye-i ġarībe. Hazırlayanlar Saim Sakaoğlu – Ahmet Sevgi. Konya.

Żiyā Paşa (1829-1880)
1978 YTEA cilt II, s. 15–161.

ZTS
1976 Zanaat Terimleri Sözlüğü. Hazırlayanlar Orhan Acıpayamlı vs. Ankara.

Zülfikar, Hamza (1941-)
1995 Türkçede ses yansımalı kelimeler. Ankara.

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR

AAS	*Asian and African Studies* (Haifa)
AO	*Acta Orientalia* (Copenhagen)
AOH	Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ArchOtt	*Archivum Ottomanicum* (Wiesbaden)
ArOr	*Archív Orientální* (Praha)
BS	*Balkan Studies* (Thessaloniki)
Belleten	*Türk Tarih Kurumu Belleten* (Ankara)
CAJ	*Central Asiatic Journal. International periodical for the languages, literature, history and archaeology of Central Asia* (Wiesbaden)
FO	*Folia Orientalia* (Krakauw)
GR	*Graeco-Romanica* (Thessaloniki)
Isl	*Islamica* (Lipsiae)
JT	*Journal of Turkology* (Szeged)
JTS	*Journal of Turkish Studies* (Cambridge, Mass.)
KCsA	*Kőrösi Csoma-Archivum* (Budapest)
KSz	*Keleti Szemle* (Budapest)
LMO	*Le Monde Oriental* (Uppsala)
LBalk	*Linguistique Balkanique* (Sofia)
MT	*Materialia Turcica* (Bochum)
Oriens	*Journal of the International Society for Oriental Research* (Leiden-New York-Köln)
OS	*Orientalia Suecana* (Uppsala)
RO	*Rocznik Orientalistyczny* (Warszawa)
SHD	*Seçilmiş Hikâyeler Dergisi* (İstanbul)
STC	*Studia Turcologica* Cracoviensia (Kraków)
StTu	*Studia Turcica* (Budapest)
TAD	*Tarih Araştırmaları Dergisi* (İstanbul)
TD	*Türk Dili* (Ankara)
TDAY	*TDK, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (Ankara)
TDED	*Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (İstanbul)
TDiA	*Türk Dilleri Araştırmaları* (Ankara)
TDK	*Türk Dil Kurumu* (Ankara)

TKA	*Türk Kültürü Araştırmaları* (Ankara)
TM	*Türkiyat Mecmuası* (İstanbul)
Turc	*Turcica* (Paris/Louvian)u
TüDer	*Türkoloji Dergisi* (Ankara)
UAJb	*Ural–Altaische Jahrbücher* (Wiesbaden)
WZKM	*Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* (Wien)
YH	*Yeni Hikâyeler* (Ankara)
YTH	*Yeni Türk Hikâyeleri*
ZDMG	*Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (Wiesbaden)
ZBalk	*Zeitschrift für Balkanologie* (München)

TARİHÎ VE ETİMOLOJİK TÜRKİYE TÜRKÇESİ LUGATİ

Altıncı Cilt

O – R

O

o* I** ‘hayret, beğenme, gücenme, darılma vb. duyguları anlatmak için kullanılan nida’ < Fr. ***oı a.m. × ***Oo, elem ve fırḳat içinde birer büyük ʿasker gibi büyük görünen bu ʿasker çocuḳları!*** (Cenâb Şahâbeddîn 1335 s. 98). × ***Ooo... Halil ağam da burdaymış. Dırabızayı kurmuşsunuz.*** (Orhan Kemal 1952c s. 53). × ***Ooo, bu gelinlik senin mi? Çok bekledin ama, sonunda makarnacılardan birini tavladın galiba ha?*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 106). × ***Ooo, öğle olmuş, haydi bakalım eve! Hanım ne yapmış, ne pişmiş, acaba yemeğin yanında cacık var mı?*** (M. İzgü 1993 s. 21).

o* II** ‘aynı, hâlâ aynı, değişmeden devam ediyor anlamında kullanılan nida’. × ***Hükümet burada da vaẓīfesini icrā etmiyor. Yalŋız ẓāhiren bir tebeddül var. Yoḳsa idāre yine aynı idāre, meʾmürlar yine o meʾmürlar. (Aḥmed Şerîf 1326 s. 25). × ***Ṣabāḥ olmuş. Ḳar yine o ḳar. Faḳaṭ naṣıl çıḳacaġız?*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 333). × ***Aḳşām fabriḳadan bir baş ağrısıyla eve gelmişdi. Yatış o yatış.*** (M. Yesari 1928 s. 121). × ***Bu sefer, hiç yoktan bir kavga çıkarmış, “Başının çaresine bak!” diyerek gene İstanbul yolunu tutmuş. Gidiş o gidiş.*** (S.M. Alus 1933k s. 101). × ***Hanımın kızı Satberk Hanım da fıtreten o da anasının süzülmüş mayası, yirmi beş otuz yaş genci. Hilkat o hilkat... Huy o huy... çene o çene.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 61). × ***Bizim buradaki gençlerimiz henüz Topkapı müzesini görmüş değillerdir. Allah selâmet versin bizim Abdurrahman Şeref Bey bir kere bizi müzeye götürmüştü, görüş işte o görüş.*** (Burhan Cahit 1934 s. 31). × ***Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş, yakın sandalyeye çöküvermişti. Çöküş o çöküş.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 9).

o* III/ *ol* II** (sıfat) J. Redhouse 1890 s. 232. × ***Bize meyl ėtmese ṭaŋ mı o meh-rü | Olur, çun-kim çırāġ dibi ḳaraŋgu. (Yaḥyā Beg 1977 s. 264). × ***Kamarot geliverecek, bir kimse görüverecek rezil ve rüsvay olacağım. Hele, o kemsurat biletçi bu vapurda ise seyreyleyin aksiliği!*** (S.M. Alus 1933p s. 69).

(Argo) ***o* IV** ‘eşcinsel fuhuşa aracılık eden erkek, puşt’ H. Aktunç 1998 s. 224. ××

o V/ol I/ ona/onda/ondan/onu/onun/onunla (zamir) Meninski 1680 I, 551, J.Th. Zenker 1866 s. 110, J. Redhouse 1890 s. 232. × ***Peşkircibaşının oğlu, zaten güçlü kuvvetli, genç irisi, kapı gibi delikanlıdır. Öbürünün yanında, çocuk gibi kalmış. O, maazallah bir ibret; minare kırığı gibi bir zebellâ!*** (S.M. Alus 1933p s. 138). × ***O, minnetdarane ince bir hırıltı ile gözlerini süzerek bu okşanmaya arzı vücut***

eder. (H.R. Gürpınar 1939 s. 158). × ***Şimdiki yeni mektebin olduğu yere yakındı o, amma onun gibi büyük, taştan ve tuğladan değil, eski bir yapıcıktı. Fakat ne de olsa mektepti, konu komşu onu canla başla merametlerdi.*** (H. Karahüseyin 1958 s. 60). × ***"Monşer", felâket halde kıvranarak, bütün yiyip içtiklerini koşturulan leğene boşaltıp kusmalar, öğürmeler sürerken, başucunda, Galip Fuat'tan ayrı iki kadın gölgesi daha dolaşıyor, ya da o, dolaştıkları sanısına kapılıyordu.*** (M. Seyda 1970 II, 364). × ***O, ah çekerken Halit bir nizah, bir tuzakla başına ağrılar saplandığını söyleyerek yerinden doğruldu.*** (L. Tekin 1984 s. 143–144).

o ara/o arada 'o sırada, bunlar olurken, o esnada'. × ***O ara sesler birden kesildi. Kalabalık açıldı. Açılan yolun ağzından çok yaşlı, düşkün, aksakallı bir ihtiyarcık göründü.*** (Osman Şahin 1994 s. 19). × ***O arada gelmeyi düşünüyorum. Göresledim oraları. Mektupların daha sık gelsin.*** (O. Arayıcı 1979 s. 80). × ***O arada ocaktaki kütük yanmış, tüm yalıma kesmişti.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 15).

o* arada** b. ***o ara.

o* aralık/ol aralık** 'o sırada'. × ***Gendü döndi, atasına geldi, "Cebrā'īli buldum" dėyü ̧haber vėrdi. Serhengler ol aralıḳda Cebrā'īli aldılar; geldi. (Ferec v. 122a). × ***O aralıḳ dīvārıŋ deliğinden bir fāre çıḳub boğanıŋ bacağını ışırır.*** (Aḥmed Midḥat 1296 s. 5). × ***O aralık, kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız alı al moru mor bir telaşla geliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1940h s. 24-25). × ***Tam o aralık biraz ilerimizde bir macuncu. Çocuğun biri macun mu aldı, yoksa oradakilerden biri mi çaldırmak istedi, herif büğülüyü dudaklarına yapıştırıp Cezayir marşını tutturur tutturmaz, toz dumana karıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 105).

ol aralık b. ***o aralık***.

ob-/op- 'somurup yutmak' TS 2906 < ETk. ***op-*** a.m. Clauson 1972 s. 4. × ***Şeẏh destürı-la varur uban | Ol kerāmet deŋizini oban.*** (Elvan Çelebī 1984 s. 36 no. 417).

AD. **oba I** 'bir çadırda yaşayan göçebe ailesi, kabile, oymak; çadırlardan meydana gelen beş on evli köy; büyük çadır; mahalle' Meninski 1680 I, 481, B. Atalay 1943 s. 86, J. Redhouse 1890 s. 234, W. Radloff 1893 I, 1157, DS 3259, TS 2903-05, G. Doerfer 1965 II, no 572, R. Dankoff 2004 s. 124, K. Emiroğlu 1989 s. 189 < ETk. ***oba*** a.m. Clauson 1972 s. 5-6; kelimenin yayılışı için b. H. Eren 1999 s. 303. × ***Faẓlı bağladılar, sardılar sarmaladılar, aldılar gitdiler, bir daġ dibinde bir ulu ormana girdiler gitdiler. İcinde bir ḳara avalu oba oturur. Bularuŋ obasıyımış.*** (Ferec v. 9b). × ***Nāgāh taḳdīr-i ̧Hudā ol obaya vardı ki Urvīye anda siyāh ḳażāsına oġrayub-durur.*** (a.e. v. 76b). × ***Oba ̧halḳı barçası cüşa ̧hurüşa geldiler, dürlü dürlü sözde oldılar.*** (a.e. v. 176b). × ***Nedür bu deyince baḳarlar, görürler: oğlancuḳ başı ḳara ḳanı icinde ġalṭān olmış, yatur. Nevḥa vu zārī ėtdiler, yüzlerin yırtdılar. Oba ̧halḳı barçası cüşa ̧hurüşa geldiler.*** (a.e. 176b). × ***İttifāḳ ḳurt ḳacariken ḳoyun oğlanına oğrar. Sapan daşıyla ḳurdı vurur, oğlancuġı düşürdür, alur, obaya varur, pėsler, ̧hōcaya vėrür.*** (a.e. v. 246a). ×

Nite ṭuta ʿisyān obasında ev / Şu kim sen aŋa olasın pīş-rev (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 s. 2 no 24). × ***Görüp ṣordı Mecnūnı kimse aŋa / Niçün gelmez olduŋ obadan yaŋa*** (a.e. s. 36 no. 438). × ***Meger bir gün köprisinüŋ yamacında bir bölüm oba ḳonmış idi. Ol obada bir yaḫşı ḥub yigit ṣayru düşmiş idi*** (M. Ergin 1958 s. 177). × ***Yemekten sonra bu küçük obanın hatırı sayılır erkek ve kadınları bizim çadırın çevresini kuşattılar.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 52). × ***Çocuklarla da pek oynar, obanın kızlarını ardına takınca ormanda koşturup terletir, sonra da hepsini bicik bicik yanaklarından öpermiş.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 127). × ***İkindin günü görmez, kokum kokum kokan. Aşağı obanın çocuğu değil mi altucu...*** (M. Makal 1957k s. 53). × ***Ağalarının, dedelerinin taşağı dibinden ayrılmayacak daha kim varsa, bugünden tezi yok siktir olsunlar obamdan!*** (K. Bilbaşar 1969 s. 117).

oba II b. ***ova I***.

AD. **obal** ‘vebal’ < Ar. ***vabāl*** a.m. × ***At şaha kalkmış. Üstünde tunçtan bir adam. Günahı obalı söylüyenlerin boynuna, bu tunçtan adamları Gazi Paşa hazretlerine benzetirler, bilmem aslı var, bilmem aslı yok.*** (F. Baykurt 1959y s. 70).

oban ‘dere yataklarındaki yağmur veya kar suyu birikintisi’ DS 3260, Gag. ***oban*** ‘bataklık, çılk göl’ N.A. Baskakov 1991 s. 185. ××

AD. **obart-** ‘abartmak’. × ***Yalan, kızım, yalan! Bilmiyon mu, her şeyi obardurlar.*** (O. Hançerlioğlu 1958 s. 87). b. ***abart-***.

AD. **obaşdan/obaştan** ‘şafak sökmeden, erkenden sahur vakti’ DS 3260, krş. Az. ***obaşdan*** a.m. ADİL 1983 III, 431.

o başka lakerda ‘o başka mesele’. × ***Para kimde ise düdük ondadır. —O başka lâkerda! Bana vız gelir. Balık tutarsam balıkhaneye götürürüm. Kimseye de beyefendimiz, evet efendimiz demem.*** (S. F. Abasıyanık 1953k s. 6).

obaştan b. ***obaşdan***.

(Argo) **o biçim** ‘önüne gelenle yatıp kalkan kadın, orospu, aşüfte, edilgin eşcinsel erkek’ H. Aktunç 1990 s. 212. × ***Mantar atma! O biçim kadın en az eve kapanandır.*** (H. E. Adıvar 1939 s. 155). × ***Mıstık: “Babası niye kovdu şoförü?” Altan göz kırparak: “O biçim işte,” dedi. Çakıyorsun ya?”*** (Orhan Kemal 1966 s. 54).

obje ‘şey, madde; hedef’ < Fr. ***object*** a.m. × ***Hani öfkelendiğinde ileri geri gidişin, ama kimseyi hedef almayışın? Öfkenin objesi, yine kendin oluyordun, güzel Ayhan.*** (Z. Ankara 1991 s. 53).

objektif ‘nesnel; optik aletlerde mercek’ < Fr. ***objectif*** a.m. ××

obir b. ***öbür***.

obligasyon ‘zorunluluk; tahvil; borç senedi; faizi önceden belirlenmiş borç alındığında verilen senet’ < İng. ***obligation*** a.m. ××

obolos ‘üç kıratlık bir ağırlık’ < Yun. ***ὀβολός*** (óbolos) a.m. G. Meyer 1893 s. 65. ××

obruk/opruk II ‘içinde su biriken yer, çukur; toprakta derin, kuyu biçiminde çökme’ DS 3261, TS 2906, Eren 1999 s. 303, ‘zerstückelt’ M. Räsänen 1969 s. 363.

obrul- ‘çökmek, oyulmak, çukurlaşmak’ J. Redhouse 1890 s. 234, TS 2906, DS 3261, V. İzbudak 1936i s. 35. ××

observatuvar ‘gözlemevi, rasathane’ < Fr. ***observatoire*** a.m. ××

obsidyen ‘yanardağdan çıkan bir nevi cam’ < Fr. ***obsidienne*** a.m. × ***Krater gölünün çevresinde parlak siyah, dev gibi uzanan obsidyen kütleleri. Üzerlerinde değil toprak, toz zerresi bile yok.*** (A. Yurdakul 1991 s. 234).

o bu ‘şu bu, herhangi biri, ne olursa olsun; boş konuşma, lafı dolandırma’. × ***Sīm-tendür, ḳoyalum onı bunı, / Ḳaftān üstinden öyle ter görinür.*** (Amrī 1979 s. 184). × ***Ben onu bunu bilmem. Dinleyeceksin. Bir çaresini de bulacaksın.*** (H. R. Gürpınar 1933n s. 60). × ***Sen şimdi onu bunu bırak, şunu söyle: Gazetelerin ekserisi senin gözünden geçer.*** (S.M. Alus 1944 s. 7). × ***O bu değel ya, köye varıncı ne cüvap vereciyk ḳızıynan avradına?*** (Orhan Kemal 1954 s. 189). × ***Fakat işte odur budur, insanoğlu hep bu medeniyetin nimeti için, ekmek için birbiri ile döğüşür.*** (H. Birand 1957 s. 9). ***onu buna, bunu ona ekle-*** ‘abartmak, dekikodu yapmak’: × ***Kocakarı boşta kaldığı zamanlarda onu buna, bunu ona ekleyip bakmıştı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 5).

AD. **obur I** ‘hortlak’ DS 3261, R. Dankoff 1991 s. 213, ‘the tape-worm; or some fancied animal in the sotmach; or, canine hunger’ J. Redhouse 1890 s. 234 < birçok Slav dilinde tespit edilen (b. M. Vasmer 1957 s. 186-187) ***upır*** münasebetiyle ve kelime aslında ***ob-/op-*** fiilinin bir müştakı olarak Slav dillerine geçmiş bir leksem olması, onun çok az izini muhafaza eden Türkiye Türkçesi bakımından o kadar mühim görünmüyor. Karaçay: ***obur*** ‘cadı, Hexe’ W. Pröhle 1909 s. 125. ××

obur II ‘gereğinden fazla yemek yiyen, doymak bilmeyen’ J. Thury 1885 s. 25, J. Redhouse 1890 s. 234, Eren 1999 s. 303. × ***Ha, bak, sofra başında ben beş inhan obur yiğitle yarış olurum, ingirik şingirik.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 85).

obus I b. ***obüs I***.

obüs I/obus I ‘obüs, topçu mermisi’ < Fr. ***obus*** ’Granate’ Meyer 1893 s. 71. × ***Fakat bu beni hiç teselli etmiyor; hattâ hasta uzvumun bir obüs parçasiyle kopup gitmesini tercih ediyorum***. (P. Safa 1937 s. 122).

obüs II/obuz ‘su kaynağı, akarsuların topraktan çıktığı yer, derenin sıkışık, daracık yeri’ TS 2907, DS 3261, Eren 1999 s. 304. ××

AD. **obut** ’araba tekerleğinin çevresindeki ağaç çember’ < Rus. ***obod*** a.m. Tietze 1957 no. 148. ××

obuz b. ***obüs II***.

EO **ocağa ur-/ ocağa vur-** ‘ateşin üzerine koymak, ateşe atmak’ TS 2907, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 73. × ***Ana, is tutmuş kapkara bakır tencereyi ocağa vurmuş. Epeydir beri su, kaynayıp duruyor.*** (Y. Kemal 2004

[1955i] s. 56). × ***Elif birkaç kucak odun topladı getiri, sönmekte olan ocağa vurdu. Birkaç da büyücek kütük getirdi. Kütüğün birisinin üstü karıncalarla doluydu. Götürdü ormana onu geri koydu. Atın yanındaki tencereyi aldı. Su doldurdu, ocağa vurdu. İçine de bulgur hemen boşalttı.*** (Y. Kemal 1960 s. 97). ***Bu Elifi sevindirdi. Tencereyi değirmenin suyundan doldurdu, getirdi ocağa vurdu.*** (Y. Kemal 1960 s. 388).

ocağa vur- b. ***ocağa ur-***.

ocağı bat- 'yuvası yıkılmak veya soyu tükenmek, aile dağılmak (daha çok beddualarda kullanılır, ancak ironik olarak övmek amacıyla kullanıldığı da görülür)'. × ***Bąhır görür canım, arvat dirilmedi. Vay dėyir bunun ocağı da bassın, arvat da gėdti*** (A. Caferoğlu 1942 s. 132). × ***Vay ocām battı dėyo. Gızın babasınıŋ üzerine atıluşun gızı da yaralıyo bileginden*** (A. Caferoğlu 1944 s. 174). × ***Vay ocām battı, ölum gelmedi, nerde burąhdılar*** (A. Caferoğlu 1944 s. 175). × ***Akşam Han "Ayvazı Köse Kenan hamama götürüp çimdirerek bir kaç cıcık elbise giydirerek, Ayvazın ocağı batsın, güzelliği, beyazlığı, aceba o Kenan'ın içinde olan gençlerin hiç bir tanesi nevlini tutar mıydı*** (Behçet Mahir 1973 s. 255). × ***"Vay ocağın bata Halil Emmi, yalanınla bir giresin toprağa. Köylü bu dağlara tireni nasıl getirir, getirir de Halil Emmi bin, der?"*** (Y. Kemal 1960 s. 33). × ***Babayın ölüsünü çakal ölüsü gibi itler sürüdü. Ağzımı açtırma. Senin ocağın batsın itin oğlu.*** (a.e. s. 34). × ***· Breh breh! · diyordu. Vay ocağın bata herif gene başladı Gödece Tevfik o Beyin dilinden konuşmağa. Vay ocağın bata herif, gene sıçtın batırdın."*** (a.e. s. 59). × ***Ali, atın başını tuttu. Baktı ki ses soluk yok. Bir "Aaah," çekti, "Aaah! Ocağım battı."*** (a.e. s. 99). × ***Ocağım battı, avrat, ocağım söndü. Çabuk çabuk ol avrat. Çabuk ol, ocağım battı.*** (a.e. s. 233). × ***Biz burada kaldık işte. Geldik de burada kaldık. Ocağım battı. Vay karagözlü yavrularım vay!*** (a.e. s. 354). ***Ocağı batasıca*** ('kimsesi kalmasın' anlamında beddua sözü olarak kullanılır): × ***Çabuk yürümeli, çabuk yürümeli de şu ocağı batasıcayı ölmekten kurtarmalı.*** (Y. Kemal 1960 s. 80). × ***Canını gene dişine takmıştı. Allaha yalvarmağa başladı. "Tez ilet," diyordu. "Düşürme. Dayan dizlerim, dayan!" diyordu. "Az kaldı ocağı batasıcalar, dayanın!" diyordu.*** (a.e. s. 243). × ***Hem de o ocağı batasıca Maryemceden kurtulursun.*** (a.e. s. 254).

ocağına düş- 'birinin korumasına veya yardımına muhtaç kalmak, birinin desteğine çok ihtiyacı olmak'. × ***Amanındı yahu, anan yahşi baban yahşi, ben Amerikada ihtisası bu müfettişlik için mi yaptım? Ocağınıza düştüm, azat edin beni.*** (M. Körükçü 1954 s. 47). × ***"Yetişin Müslümanlar," dedi. "Ocağınıza düştüm. Yetişin. Meryemce Karı buyuyor. Yolda kaldı. Atın yanında. Ya buydu, ya buyacak."*** (Y. Kemal 1960 s. 82). × ***Oğlunu öldürdüm de ocağına düştüm. Beni kurtar. Bu köylü beni parça parça eder. Hakları da var.*** (a.e. s. 283). × ***Şu kocamış halimlen, şu akpak olmuş sakalımlan, elsiz ayaksız, gece bir yarısı, kurt kuş derin uykusundayken geldim seni uyandırdım. Uyandırdım da ocağına düştüm. Sen adamı da bilirsin, iti de.*** (a.e. s. 288). × ***Ama başka hiç bir çare yoktu. Ne olursa olsun***

gitmeli, ocağına düşmeliydi. (a.e. s. 328). × ***Ve Deli Kosti dahi, Tavşanın ayaklarına kapanarak "Aman, Tavşan Ağa, ocağına düştük, yiğitliğine limon sıkma, bunların cümlesi hatun olduğu takdirde tasallut etmeklik rıfatına düşmez! Tezyinatları senin olsun, ırzlarına ilişme!" deyü rica etmeğe başlamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 422).

ocağına incir dik- 'birinin evini barkını dağıtmak, birini zor durumda bırakmak, mahvetmek' A. S. Levend 1983 s. 558. × ***Ḳalmaya cāẕibe-i şevḳa eşer / ʿAşḳuŋ ocağına incīr diker*** (Enderūnī Fāżıl 1286 s. 4). × ***İncir mi dikdi sofi visâlin ocağına / Minba'd kimse girmedi yârin kucağına*** (A. S. Levend 1943 s. 558). × ***Atım olsaydı, ne üşürdüm, ne de gecelere kalırdım böyle. Ocağıma incir diktin, Uzun Alicik! Evimi yıktın.*** **Ben ölürüm bundan böyle.** (Y. Kemal 1960 s. 114). × ***Uzak görüşlü bir kişiydi Ali ya, Allah şeytanın gözünü kör etsin de evceğizini başına yıksın. Senin de ocağına incir dikilsin, işte Aliyi bu hale getirdi.*** (Y. Kemal 1976 s. 316).

ocağına sıç- 'birine çok zarar vermek, birini zarara sokmak'. × ***"Uyuması batsın. Uyuması. Uyansın. Ocağıma sıçtı, batırdı.*** (Y. Kemal 1960, 263). ***Ne susu be! Ne susu? Ocağıma sıçtı o karı. Bir de başında onun uykusunu bekleyemem.*** (a.e. s. 263). × ***"Ayıp ettiler," diyordu. "Bu adam Taşbaşoğluysa eğer onların da ocağına sıçtı, evlerini başına yıktı, durup bu hali seyreden bizim de anamızı belledi."*** (Y. Kemal 1968 s. 267).

ocağına su ko- / ocağına su koy- 'ocağını söndürmek' TS 2907. ××

ocağına su koy- b. ***ocağına su ko-***.

ocağını batır- 'birine büyük zarar vermek, birinin geride kimsesini bırakmamak'. × ***Sulṭān Selīm yeŋiçeri ocaġını batırmaḳ içün niẓām-ı cedīd çıḳarmış.*** (Aḥmed Midḥat 1942 [1871] s. 55).

ocağını söndür- 'birine büyük zarar vermek, birinin geride kimsesini bırakmamak, soyunu kurutmak'. × ***Günlerden beri Çukurova çalkalanıyordu. İnce Memed adı, dilden dile dolaşıyordu. Köy yakan, ocaklar söndüren İnce Memed!*** (Y. Kemal 2004 [1955i] s 314). × ***İlle onlar ağa, dedi. Kuzu gibi ırgadın içinde iki mikrop! Onlar atılmadan olmaz. Lâkin atıldıklarını benden bilmesinler. Bilirlerse ocağımı söndürürler şerefsizim!*** (O. Kemal 1954b s. 348). × ***Demezler mi Halil Emmi, yaktın bu yıl bizi demezler mi? Ocağımızı söndürdün, çoluk çocuğumuzu aç kodun bu yıl.*** (Y. Kemal 1960 s. 17). × ***O it, ben sağken Alime hiç bir şey yapamaz. Alimallah, adamın ocağını söndürürüm.*** (a.e. s. 83). × ***Geçmişte kim bilir kaç kere taşarak nice ocaklar söndüren Deliçay, işte asıl bu gün taşıp da şu yangını söndürmeyi akıl etmez.*** (F. Erdinç 1961 s. 48).

ocağı sön-/AD. **ocağı söyin-** 'aile dağılmak, yok olmak, çoluk çocuk yok olmak, kimsesi kalmamak, çok zor durumda kalmak' J. Redhouse 1890 s. 238, b. ***ocağı bat-*** × ***Bu yokuşta da insanın elinde değneği olmazsa. Vay haline, binlerce vay! Ocağı söndü demektir. Bir adım atarsın, iyice bir adım, sonra çökersin değneğe, soluğunu alırsın.*** (Y. Kemal 1960 s. 237). × ***Sesli sesli: Ocağım battı. Ocağım söndü,***

kül oldu," dedi. (a.e. s. 264). × ***Ne olursa olsun, bir yumrukta adam öldürmüş, bir ocak sönmüş, bir cana kıymıştı.*** (O. Kemal 1968g. s. 222). × ***Haydin şu ocağı sönesiyi kaz damına koyuverin de kazlar didekleye didekleye öldürsün.*** (M. Tuğrul 1969 s. 211). × ***"Yıktın beni mubarek hayvan. Belin kırıla, ocağın söne kart dünya! Leşine kurtlar üşe! Bunu da mı gösterecektin bana?" Ellerini dizine vurup vurup diziyordu.*** (M. Başaran 1992 s. 111). ***ocağı sönesice/ ocağı söyinesice/ocağı söynesi*** ('kimsesi kalmasın' anlamında beddua sözü olarak kullanılır.). × ***Dal Murat bu defa ... oğluna: -Ülen ne halt yidin ki a ocağı sönesice? diye bağırdı.*** (K. Bilbaşar 1939 s. 32). × ***Çemaşiri yŭdüm, yorulmuşüyün. Azıcıḳ üyü-vēdim, boynumdaki altınnarı ocağı söynesi cinler çalmış gizletmiş, dėdi.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 124). × ***O dört kitapta katli vacip, Yemen kaçkını, hırsızlar başı, ocağı sönesice yerinde incirler bitesice koca murtad mı?*** (Y. Kemal 1960 s. 271). × ***"Ocağı sönesice, gavurun malı da, domuzun doğurduğu", diye küfretti yokuşa.*** (Y. Kemal 1960 s. 237).

ocağını tüttür- 'soyu devam ettirmek'. × ***Kız çocuğu el kiri, yıkarsın gider. Gider de el oğlunun ocağını tüttürür. Ya oğlan, oğlan gibi var mı? Ocakların en güzel yalımı. Kıyamete kadar sürdürür ocağını.*** (Y. Kemal 1960 s. 302).

ocağını yak- 'canlandırmak, yeniden hayat bulmasını sağlamak'. × ***Niye ạh çekmīm; biz de padişah ėvladıyız. Babamızın ėvinde bayguşlar tünedi, bize de izin vėrseŋ de babamızın ocağını da yaḫsaḥ. Pātşah da onuŋ-çun düşünmeyiŋ. Gėdiŋ babaŋızıŋ ocānı yạḫıŋ [demiş].*** (A. Caferoğlu 1944 s. 205).

ocağını yum- 'ocağını söndürmek, birine büyük zarar vermek, birinin geride kimsesini bırakmamak'. × ***"Başın sağ olsun, pederinin vefatına dayanamadı da arkadan gitti" deyişin, "Vay ocağın yumulsun, hır söylemez, ocağımı yumdun" demesi var.*** (E. Misailidis 1986 s. 780).

ocağı söyin- b. ***ocağı sön-***.

ocağı yan-/ ocağı yumul- 'ocağı sönmek, zarara uğramak, kimsesi kalmamak'. × ***"Ocağın yansın kız Elif, sen de mi gelin? Gözüyün önüne bak, Allahın şaşkını kulu" diye onu kendine doğru çekerek ayıktırmasaydı, belki de ipleri kopmuş bir çadır gibi oracığa yığılıverecekti."*** (H. Aytekin 1945 s. 15). ***"Başın sağ olsun, pederinin vefatına dayanamadı da arkadan gitti" deyişin, "Vay ocağın yumulsun, hır söylemez, ocağımı yumdun" demesi var.*** (E. Misailidis 1986 s. 780).

ocağı yıkıl- 'aileden birini kaybetmek, büyük zarara uğramak'. × ***Ocağım yıkılmış, bir kahpenin dünyaya getireceği lânetleme piçini bekliyoruz. Ne olmuş ha? Vay dini imanı yıkılmışlar, vay!*** (İ. Tarus 1947 s. 19).

ocağı yumul- b. ***ocağı yan-***.

ocak I 'ateş yakmaya yarayan yer' Meninski 1680 I, 490, J.Th. Zenker 1866 s. 113, J. Redhouse 1890 s. 238, TS 2145-46, DS 3262, G. Doerfer 1965 II, no 421 < ETk. ***oçoḳ/oçaḳ*** < ***oot-çaḳ*** a.m. Clauson 1972 s. 22. × ***Derḥāl durdum, muṭbạha vardum, bulduġum odunı, yaş ḳuru dėmedüm, hep ocaġa vurdum. Yandı, od ḳalḳdı, muṭbạḥ oda yandı.*** (Ferec

v. 69b). × ***Ocaḳlarda kömür yaḳanlar sipāhiler ve İflāḳlar içinde yaḳanlardan sancaḳbegi ala.*** (N. Beldiceanu 1967 [1501] v. 21b-22a). × ***O daḫı varur, müsāfirlerüñ ṭa'āmından keser, ocaġı külin ṣatar, etmegin kiçledür ve ḫuddāmlaruñ nafaḳasın keser.*** (F. Giese 1929 s. 208). × ***Bir çoḳ degersiz me'mūr ṣabāḥdan aḳşama ḳadar lāfla vaḳit geçiriyorlar. Ṣalonda bir ḳahve ocaġı var ki ārzū eden me'mūr ḳahvesini kendi pişirüb içiyor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 4). × ***Soba ve bu bölgenin bazı köylerinde olduğu gibi, tandır yok. Yalnız ocak; toplan başına, islen de islen. Önün kavurga kavursun, arkan harman.*** (M. Makal 1950 s. 8). × ***Tezeği tükenen ocak yakamıyor.*** (M. Makal 1950 s. 9). × ***Köylü, ocakta gömülü ateşi üfleyerek tutuşturur...*** (M. Makal 1950 s. 9). × ***Bu odalardan birinin bir köşesine iki taş çatarak ocak yaptım. Yemeği orada pişiririm...*** (M. Makal 1950 s. 136). × ***Üç beş ihtiyar toplanmalıyız bizim ocağın başına, sürmeliyiz cezveleri, tüttürmeliyiz cığaralarımızı, başlamalıyız memleketten, eski günlerden konuşmağa!*** (O. Kemal 1952c s. 63). × ***Dışarda, dokumacı Musa'nın çocuklarının çelik çomak oynadıkları avlunun kenarındaki ocakta kaynayan bulaşık suyunu yere indirdi, sonra çamaşır kazanını istemek üzere, üst kata, dokumacı Musa'lara çıktı.*** (O. Kemal 1952c s. 70). ***"Ocağa odun at!" dedi. "Çocuk titriyor."*** (Y. Kemal 2004 [1955i] s. 15). × ***Öteden beriden ateşler yanmağa başladı. Tencereler ocağa vurulup içine bulgurlar atıldı.*** (Y. Kemal 1991 s. 41). ***ocağın başından çık-*** 'kendiliğinden ortaya çıkmak': × ***Sen dost kazan düşman ocağun başından çıkar.*** (V. İzbudak 1936a s. 54).

ocak II 'meyve, sebze tohumu veya fidesi dikimi için ayrılmış yer, fide dikmek için ayrılmış çukur' DS 3262. ××

ocak III 'eski ve soylu aile; bir şeyin kümelendiği yer; kutsal sayılan aile veya mekânlar' DS 3262. × ***Yolda ḳonacaḳ çaġda hep bay evine ḳon, | Yė yėmecügüñ müftçe hem ocaġına çon.*** (Naẓmī 1928 s. 47). × ***Ḳarnına aġri giri, ona ḳara tatarca diller. Onun-da ocaġı var. O tatarca olan adam arḳa üstü yatar. Gelir, ġarnına saġ ayagını ġor, deper.*** (M. Räsänen 1942 IV, 67-68). × ***Var git rahatça uykunu uyu. Gömleksiz ocağı sana arkadır. Taşbaşoğlu gelip, senden evvel bu ocağa düşseydi, o· haklı olduğundan onunla birlik olurdu Gömleksiz ocağı. Amma sen geldin. Seni boş çeviremez bu ocak.*** (Y. Kemal 1960 s. 330). × ***Kel Aşık öyle her zaman coşup söyleyen cinsinden değildi. Bu ocağa Kel Aşıklar ocağı derlerdi. Dedesi, dedesinin dedesi, amcası, kardeşleri, kimleri varsa hepsi aşıktı.*** (a.e. s. 338). × ***Havagazı ya da elektrik ocağı sanmayın, ne gezer burada öyle şeyler! "Ocaklar", yani derde derman ocakları, çevremizde gıvıl gıvıl. / Adamın dizine sızı, gözüne boz iner, karnı ağrır, bilmem daha nesi olur; haydi ocağa... / Tanınmış ocaklardan yılancık ocağı bizim köyde. İnsan uğramadığı gün olmaz. Para vermezlerse dertleri geçmez. A verirlerse de geçmez.*** (M. Makal 1975 s. 109). × ***Ocaklara, gelişigüzel çıkıp gidilmez. Remil atılır. Bir kaba biraz su konur. İçine iğneler konulur ve uçları ocak bulunan köylere çevrilir. O dert hangi ocaktan geçecekse, iğnenin o yanı paslanır ve hasta o ocağa gider...*** (M. Makal 1975 s. 109).

ocak IV 'yeniçeri teşkilatı'. × ***Devşirme 'acemī oğlanı ve sā'ir ocaḳlaruŋ ˘huddāmı... bī-edeb oldı.*** (Selānikī 1989 [1599] I, 482). × ***Cennet-mekān Sulṭān Selīm˘ Hān ḥażretleri bizim ocağımızıŋ tanẓīmine pek büyük himmet eylemişken, her naṣılsa o zamān Yeŋiçerilere uyduġumuzdan nāṣī lekelendik.*** (Cevdet Paşa 1301/1883 XII, 182). × ***Yeŋiçerilik 'Oṣmānlılarıŋ iliğine işlemiş ve ocaḳlar 'aṣabīye(t) i millīye maḳāmına ḳā'im olaraḳ...*** (Cevdet Paşa, YTEA 1974 [1884] I, 65).

ocak başı 'mutfak; ocağın çevresi, mutfakta ateş yanan yerin hemen yanı' DS 3262. × ***Tam bu esnada ocak başında oturan çocuk: "Çok iyi olur baba. Kiriye de ben binerim," diye söze karışınca...*** (R. Akman 1946 s. 47-48). × ***Ocak başında akşamdan kalma bir sahan malay da vardı. (Ocakta fokur fokur kaynayan tuzlu suyun içine mısır unu aktarıp karıştıra karıştıra bulamaç yapar, sonra tahta kepçenin sapı ile genişçe bir kaba yumruk yumruk boşaltırsanız malay olur).*** (M.G. Anadol 1984 s. 49). × ***Yeni seyyarelere uçmak istemiyor insan. Ocak başında hatıraların tesbihini çekmek tek arzuladığı şey.*** (C. Meriç 1992 s. 133).

ocaklı/ocaklu 'yeniçeri' TS 2909, 'vir bonae familiae, nobilis' Meninski 1680 I, 491. ××.

ocaklık 'ocağın olduğu yer; köy evlerinde ateş yakılan yer, ateş yakılan bacalı çıkıntı' J. Redhouse 1890 s. 239, Püsküllüoğlu 1994 s. 73. × ***Bu sırada Memed gerinerek uyandı. Gözlerini iyice iki eliyle ovduktan sonra ocaklıktan tarafa bakındı. Ağzı açık tenceredeki çorba usuldan usuldan buğulanıyordu.*** (Y. Kemal 2004 [1955i] s. 22). × ***Memed döndü, ocaklıktaki bakır ibriği aldı dışarı çıktı.*** (a.e. s. 22). × ***Dün ocaḫlığa bir manca bişirmē girdi, ne görem, pisik seleyi aşmış, gulaḫlı seengerin içindeki tı˘rḫıdı yemiş.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 96).

ocaklu b. ***ocaklı***.

ocakzade 'aynı ocaktan olan; ocaktan olan' M. Tulum 2011 s. 1405. < Tk. ***ocak*** + Fa. ***zāde*** × ***Düşdi dili ber ṣanem-i mümtaza / Bir ocaḳzāde-i ateşbaza.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 6).

oc'guş / oç'kuş 'kusma' < Erm. ***orc*** 'kusma' R. Dankoff 1995 no. 579, ***oc'guş / oç'kuş etmek*** 'kusmak'. ××

oc'kuş b. ***oç'guş***.

AD. **ocu-** 'korkmak, yılmak, tiksinmek; bir şeyden soğumak' DS 3263. × ***"Ciddi mi söylüyorsun?" — "Ciddi, valla ciddi. Çok ocudum köyden Toktur Bey. Şimdi dönüp varacam, gene daklaşacaklar. Garşıma gelip alay edecekler. Lâf atacaklar.*** (F. Baykurt 1961ı s. 196).

ocuk 'şeytan' TS 2909. ××

ocun- 'korkmak, çekinmek' TS 2909. ××

ocundur- 'korkutmak' TS 2909. ××

AD. **ocut-** 'korkutmak, yıldırmak, rahatsız etmek, bıktırmak; soğutmak' DS 3263-64 < ***ocu-*** fiilinin causativum hâli. × ***O da korkar, çocuklar da***

korkar. Ben eve vardığım zaman Allah gelmiş sanırlar. Az çok örfüm vardır. Ocutmuşum hepsini. (F. Baykurt 1971c s. 374).

EO. **od I** 'ateş' Meninski 1680 I, 493, TS 2909-15, O. Blau 1968 s. 277 < ETk. ***ot*** a.m. Clauson 1972 s. 34. b. ***ad*** ⊡. × ***'Aşk odı nihan olmaz yanar düşicek cane*** (M.Ş. Yaltkaya 1934 s. 159). × ***Ve ḥāl budur ki dāye-yile melike her gün oturub saġu saġarlar, odları söyünmeyüb durur.*** (Ferec v. 31a). × ***Yaḳamdan yapışdı, beni yėrden ḳapdı, havā yüzinde beni bir-az vaḳt gezdürdi. Andan beni anda havāda bir od deŋizi varımış, beni aŋa bıraḳdı. Ol od diledi ki beni yandura. Bir yėl geldi, beni od icinden ḳapdı, bir ulu dağa bıraḳdı.*** (a.e. 43a). × ***Yağı görincek daşıla od çaḳavuz, 'adūyı yanduravuz.*** (a.e. v. 243a). × ***Bir iki çıplaḳ abdāl od buldılar çönerler***. (Necātī Beg 1963 s. 202). × ***Od oldı hecri ḥadduŋ ile bu duracağum, Ey vuṣlati leẕīẕ, benüm budur acuġum.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.ın ilk yarısı] II, 479*)*. × ***Yanıb tutub ishde ödlerde kaldım. / Bahri umane dushub u ghark oldım.*** (Kömürjian 1981 s. 101). × ***Sakındırıb sudan odden sakladım / Kem nazardan afetlerde korkdughım / Azim tazim ile perver etdıgım / Kızkanırdım gyozumden matlubımi*** (Kömürjian 1981 s. 139). × ***Od kış güninün gülistanıdur*** (V. İzbudak 1936a. 24). ***oda düş-*** 'ateşe kapılmak, ateşe yanmak; kapılmak, tutulmak': × ***Andan cāriyeye bir yan urdum. Oda düşdi, biryān oldı. "Ḳaravaşum!" dėyü vāveylī dėdüm. Erüm geldi, beni ḳocdı, yüzüm öpdi. "Sa'ādeti tü bād u marā zindegānī! Saŋa andan yėgrek ḳaravaş alıvėrem! Nolduŋ vāveylī dėrsin?" dėdi.*** (Ferec v. 70a). × ***Anuŋ elinden oda düşeydim / Yine ol ḳomaz ben ne ideven*** (Sulṭān Veled 1341 s. 30 n 4). × ***Oda düşicek odı buldu gülef*** (a.e. s. 74 no. 6). × ***Esiri olan dilemez ḳaçmağı / Oduna düşen istemez uçmağı*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 33 no. 392). × ***Düşer oda pervane bigi sızar / Yoḳ ol ḳurt bigi ibrişim çözer*** (a.e. 1340-42 [1073] s. 33 no. 394). × ***İkisi barışur ṣavulduḳda şer / Velī ol ara yerde oda düşer*** (a.e. s. 61 no. 746). ***oda göyündür-*** 'yakmak, ateşe vermek': × ***Eger melik buyurursa, beni oda göyündürsünler.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 89). ***oda sal-*** 'ateşe atmak': × ***Meydānda od yandurdılar, Bedrei ol oda saldılar.*** (a.e. v. 35a). ***oda yan-*** 'zor durumda kalmak, çok sıkıntı çekmek': × ***Hacāletden oda yandum, şermesārlikden dayandum. Bilmedüm ki ölü miyem ölüler gibi, diri miyem diriler gibi.*** (Ferec 855/1451 v. 74a). ***od bırağ-*** 'ateşe vermek, ateş atmak, yakmak': × ***Çu od bırağub yaḳasın mīşesin*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 21 no. 140). × ***Senüŋ od etegüŋe bıraḳdı / Benüm bir gezin ̆hırmenüm yaḳdı*** (a.e. s. 34 n 415). × ***Sen od bırağugör ḳamışa geç / Yaşın ḳurusın yana ḳalmaya hiç*** (a.e. s. 35 no 417). × ***Ne 'aḳl olısar oda bıraḳmaḳ / Ara yerde kendüzini yaḳmaḳ*** (a.e. s. 61 no. 747). ***od çek-*** 'cehennem azabı çekmek': × ***Ḳıyāmet güni kimse çekmeye od / Ki her giceler göyne nite ki 'üd.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 85 no. 1041). ***od düş-*** (Dativum ile) 'telaşlanmak, endişelenmek, içi kaygıyla dolmak; kaygıya kapılmak': × ***Cün uyandum, cānuma cigerüme od düşdi, şehzāde sevdāsı rengümi direngümi giderdi.*** (Ferec v. 107b). × ***Urvīye çün bu keleci işitdi, içine od düşdi, gözi ḳarardı*** (a.e. v. 174a). × ***Ḳāżī bu ḳısmeti göricek, cānına od düşdi, cağırdı: "Hey, bunuŋ ne***

maʿnīsi vardur ki bize birer yumurda vėresin, ḫātüna üc yumurda vėresin? Bunun ne maʿḳüliyyeti vardur?" dėdi. (a.e. v. 127a). ***od ko-/ od yaḳ-*** 'ateş yakmak, tutuşturmak': × ***Bu bī-günāhı necün öldürdüŋ? dėdi. Vücüdum ḫirmenine necün od ḳoduŋ?*** (Ferec v. 44b). × ***Ḫatun evden çıḳdı, bir etek çöp çör devşürdi, getürdi, tennüra od yaḳdı.*** (Muṣṭafā Żarīr 1965 s. 166). ***od ur-*** 'yakmak, acıtmak': × ***Ol aġacı düpdüz oda urdılar.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 1379). × ***Ė cüvān! Bizden ne ḫaṭā ṣādr oldı ki cānumuza od urduŋ, maḥabbetüŋ göŋlümüzde yėr eyledi?*** (Ferec v. 12b). × ***Beni ḫāka berāber eyledüŋ, vücüduma od urduŋ.*** (a.e. v. 113a). × ***Meger bir yigitcük heves eylemiş | Ney ögrenmegiçün düzermiş ḳamış. | Atası ḳaḳıyub girürmiş oda, | Düdügini anuŋ ururmış oda.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 s. 39 no. 466-467). ***od vėr-*** 'tutuşturmak, ateşlemek': × ***Kāfir bī-ḥużür olub bir uğurdan toplara od vėrdi.*** (C. Okuyucu 1987 s. 381). ***od (yok) ocak yok*** 'çok fakir': × ***Evin içinde od yok, ocak yok. Başımda dört tane çocuk.*** (H. R. Gürpınar 1933n s. 60).

od II '(mecaz) yürek, kalp; hissiyat, duygu (daha çok tamlamalarda ortaya çıkan bir anlamdır)'. × ***Kimüŋ kim cānına ʿaşḳ odı düşdi / O dem ḳaynadı ṭaşdı hemçü ʿummān.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 6). × ***Çü ağlaya dutuşup yoḳsul odı / Ya müdbir ya devletsüz olur adı.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 s. 68 no. 838). × ***Atamı bir ata satdum bindüm, anamı bir silāḥa dona vėrdüm geydüm. Gendözümi firāḳ odına göyündürdüm, feraḥa ferece küydüm***. (Ferec v. 140a). × ***Ammā ādemī-zāddan vefā gelmeye dėyüb terki viṣāl ėtdüm. Bu dem iştiyāḳ odında yanub yoruram.*** (a.e. v. 29a). × ***Yüregümde ne ṭatlu ʿışḳuŋ odı / Yüregüm ʿüd bigi gibi yandı tutdı.*** (Sulṭān Veled 1342 s. 40). × ***Bu cihān sevmegin kemişmekdür / ʿIşḳ odından hemīşe pişmekdür.*** (a.e. s. 48). × ***Arslanuŋ göŋlin yavlaḳ ṭar buldı, şöyle-kim açlıḳ odı anı tīzlik yėline bindürmiş ve ḳamıḳ ve ḫışım yalıŋı anuŋ ḥareketinde belürmiş.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 24). × ***Baŋa ʿışḳ odı urdı dāġ u dögün.*** (Fąhrī 1974 [1367] s. 120 no. 3353).

oda/otag/otak/odag b.m. Meninski 1680 I, 493, M. Räsänen 1969 s. 366, TS 2917, DS 3264. × ***Ol oġlanuŋ odası ḳandadur?*** (Ferec v. 3a). × ***Gendünüŋ köyi varıdı, anda vardı, odasında ḳondı*** (a.e. 7a). × ***Ben zerümi odamda ceküb-dururam, veznini, ʿadedini bilürem.*** (Ferec a.e. v. 214a). × ***Reʾīslere ve oda-başılara ve ʿalem-dārlara ve ʿazebe her ne buyurılmış ise...*** (N. Beldiceanu 1967 [1501] v. 53b-54a). × ***Ve yine bir başḳa odada daḥı nevādiri aḥcār ve maʿdenīyāt memlu olub...*** × ***Ve dīvān-ḫānesinden içeri iç oġlanları ḥücreleri ve ḥarem odaları ve domna yaʿnī beg ḳarısı ḥücreleri ve ḥamāmları...*** (Evliyā Çelebī 1928 [17.yy.] VII, 483). (Muṣṭafā Sāmī, YTEA 1974 [1840] I, 75). × ***Apartımanım gāyet nefīs: bir aʿlā salon, üç nefīs yataḳ odası, bir matbaḥı var*** (Nāmıḳ Kemāl 1967 [1870] I, 185). × ***Kahrile ol bir odaye varsa / Gyorse ne gyordun kıyamet ola*** (Kömürjian 1981, 110). × ***Iledub bir odaye sokup chkmaz / Tashre chkmaz hergiz güneshe bakmaz / İstanbule adem salub hich varmaz / varın yoghun firukth idub divane.*** (Kömürjian 1981, 111). × ***Odalar alan taran, eşyā ḳarma ḳarışıḳ.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 126). × ***O oda hem daraş, hem nezaretsiz, hem de lodosa karşı.*** (S.M. Alus

1933p s. 193). × ***Yiğitlik bir otdur sakın seni yakmasın.*** (V. İzbudak 1936a. 29). × ***Odadan bir şey almak gerekti. Sizi dedirgin etmek istemezdim. Kusura kalmayın!*** (H.Z. Ülken 1941 s. 203). × ***Odanın içinde soba harıl harıl, mangal nar gibi, pencere kenarları yapışık; kapıda baklava dikişli pamuk perde yerlere kadar.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 30.1.1941). × ***Zevcim odadan içeri girerken aynalı dolaba tehlikeli evrak saklayormuşum gibi telâşlar, et bend olmalar gösterdim.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 98). × ***Gelin akşamleyin ailedeki bütün büyüklerin elbiselerini soyar, yataklarına yatırdıktan sonra odasına girer.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 324). × ***Çolak Osman, başka bir yaşlıya:" Hasan ağa dedi, senin odanın ahırı boş.*** (F. Baykurt 1961o s. 226). × ***Adli vaka çıkmadıkça, sağlıkçı da bu odadan çıkmazdı.*** (F. Erdinç 1960 s. 53). × ***Patatesler samanlığa konulmuştur. Biber, mısır asmakları odalara alınmıştır.*** (F. Baykurt 1982 s. 63). × ***"Canım olur mu?" dedim, "Cadde üstünde yatak odası? Burası oturma odası olsun!" — "Olmaz" diye diretiyordu, "güneş alan yalnız bu oda... "*** (R. Ilgaz 1991r s. 20). × ***Geceliğinin eteğini savurtarak, dans edermiş gibi odanın ortasında döndü birkaç kez.*** (M. Başaran 1992 s. 216). × ***Pirinç karyola aynı yerde, başucu duvara dayalı odanın ortasında duruyor.*** (A. Ağaoğlu 1997 s. 275). × ***Şimdi anaç bir tavuk gibi, eteklerine asılan birçok çocuğu sürüklüyordur odadan odaya ve şişman, kocaman kıçlı ablak bir kadın olmuştur kuşkusuz.*** (C. Kavukçu 1998 s. 95). ***oda yağlama*** 'yeni yapılan evde dostlara verilen ziyafet' TS 2920. 'konuk için evden ayrı bir yapı' Meninski 1680 I, 493. × ***Dạhı kim vėrdi şāh dihḳāna tạhtuŋ | Ne kim varısa odağuŋda rạhtuŋ.*** (Fạhrī 1974 s. 274 no. 394). × ***Oturdı̣ halvet odağında Ḳayṣer | Vezīrile ḍanışdı̣ hayr u ger şer.*** (a.e. s. 345 no. 1810).

odabaşı 'hanlarda çalışan uşakların başı' b. ***baş II*** × ***Odabaşıya Rumyozun yazıhanesini sordum. Çetrefil dilli Kürd, ilk kalemde ne dese inanırsınız? "Bey, nafile üzülme, vazgeç! Kadınlardan madasının lâfını dinlemez."*** (S.M. Alus 1944 s. 89).

odacı 'iş yerlerinde temizlik, getir götür işlerine bakan görevli, hizmetli'. × ***Geçen salı akşamı, dairedeki odamda nargile içerken, nazır paşanın odacısı soluk soluğa damladı. "Paşa serian sizi istiyor!" dedi. Baktım geliş fena geliş, odacı Abdullah ağanın yüzü kireç, beti benzi gitmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 170). × ***Bir odacı var, Erzincanlı imiş, peşim sıra dolaşıp duruyor. Metris gideyim mi?*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 55). × ***Orhanların evinden iki üç ev ötede Belediye Temizlik İşleri tavlası yanındaki arsada, Orhanla odacı Murad Çavuşun oğlu Osman... neşesine çelik çomak oynuyorlar.*** (N. Cumalı 1948 s. 35).

odadaş 'oda arkadaşı' G. Molino 1641 (camerata maddesinde) < ***oda*** + ***-daş*** eki, b. ***adaş*** ⊡. ××

EO. **odag** 'çadır' /BSTTk. **oda I** TS 2917.

odalan- 'kendine bir oda tutmak; bir yeri konuk odası olarak tutmak' TS 2918, DS 3264. × ***Bir Kebülgencī 'avrat evin - kim küberāsı ẓurefāsı anuŋ ḳatında ṣoḥbet ėderleridi - buldı, anda başın ḳodı. Odalan-***

dı, gündüz gezeridi, teferrüclenürdi, gėce gelüridi anda yaturdı, içeridi. (Ferec v. 92a).

odalık 'oda hizmetine alınan, gözde cariye' TS 2918. × ***Sıra sıra konaklar, köşkler, yalılar, atlar, arabalar, sandallar, hanımlar, odalıklar, cariyeler: Molla beyefendi dünya cennetinde; ne oldum delisi.*** (S.M. Alus 1933p s. 211-212). × ***Değil mi ya enişte, anneme inat hem evleneceğim hem de odalıklar alacağım.*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 93).

o değilcikten/o değilden/o değillikden 'bir şey demeden, izahat vermeden; gizlice, öyle değilmiş gibi'. × ***"Kızı gör, o değilden davran, gir sakalının altına... Çakarsın ya?"*** (Orhan Kemal 1952c s. 113). × ***Veli deyor ki, bana deyor, o değilden yimek satıviriyor, tabağı yedi buçuktan, paraları da cibine atıyor, deyor.*** (Orhan Kemal 1954b). × ***Oğlu kumandan olunca biliyordu yapacağını. Bir biliyordu ki. Çalıştığı hamama getirecekti oğlunu. Kendi görünmiyecek. O değilden seyirci olacaktı. Hamam sahibi Kocabıyık, öteki mellâklar amma da şaşırırlardı!*** (Orhan Kemal 1956 s.50). × ***Muhtar Kadir, o değillikten varıp başlarında dönüyor. Herkes hakkını sürüyor. En sonra Muhtarınkini elbirliğiyle süreceğiz.*** (F. Baykurt 1961o s. 213). × ***Hüsnü o değilden gibi indi aktı dereye aşağı. Ok gibi kaçıyordu!*** (F. Baykurt 1971t s. 53). × ***Ama Huvat Atiye'nin sözlerine hiç kulak asmadı, o daha diyeceğini bitirmeden, o değilden savuşup ortadan kayboldu.*** (L. Tekin 1984 s. 35). × ***Halit kurduğu tuzağı beğenip o değilden annesine çıtlattı.*** (a.e. s. 198). ***o değilcikten gel- /o değilden gel-/o değelden gel-*** 'bilmezlikten gelmek, farkına varmamış gibi davranmak' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 73: × ***"Sonra Omar zorlu. Herif seni sorarsa?" — "O değelden gel, habarım yok di!"*** (Orhan Kemal 1954b s. 240). × ***En iyisi, söğüp saysa bile cevap vermemeli, o değelden gelmeli.*** (a.e. s. 285). × ***Zağar, o değillikten geldi. Adının özel olarak çağrılmasını bekledi.*** (F. Baykurt 1970g s. 86-87).

o değilden b. ***o değilcikten***.

o değillikden b. ***o değilcikten***.

o degül gibi 'işi başkası yapmışçasına'. × ***Papazları depeledi daḥı girü yirine gelüp o degül gibi yatdı. Ṣabaḥ oldı kāfirler ṭurdılar gördiler kim ḥāl böyle.*** (Ṣaltuḳ-nāme 1974 I, v. 58a).

o dem/ol dem/ol demde 'o anda, derhâl'. × ***Kimüŋ kim cānına ʿaşḳ odı düşdi / O dem ḳaynadı ṭaşdı hemçü ʿummān.*** (Eşrefoġlı Rümī 1286 s. 6).

odı bilet- ? 'ateşi harlamak, ateşi arttırmak'. × ***'Acebdür bu 'aşḳuŋ işi göŋülden sürer teşvīşi / Gözlerden aḳıdur yaşı yürekde odı biledür.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 45).

oditoryum 'etkinlik merkezi; Antik Roma'da halkın ozanları dinlemek üzere toplandığı yer' < Fr. ***auditorium*** a.m. ××

od gözlü 'kızgın, öfkeli; aç gözlü' TS 2921. × ***Bu hāksāre şu gibi aḳma iŋende kim / Od gözlüniŋ elindeki bād-ı hevāyımış*** (Şeyḫī 1291 s. 57).

od kogu ‘kıvılcım’ TS 2921. ××

EO. **odla-** ‘ateşlemek, yakmak’. × ***Müsülmānlaruŋ ekinin odladı, ḍavarın sürdi.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 87).

odun ‘yakılmak için kesilerek parçalara ayrılmış ağaç; kaba saba; görgüsüz’ Meninski 1680 I, 494, 521, J. Redhouse 1890 s. 242, TS 3030, G. Doerfer 1965 II, no. 585 < ***otuŋ*** a.m. Clauson 1972 s. 60. × ***Elleri ḳabarıcaḳ arḳayıla odun daşıtdılar. Arḳaları daḥı yaġır oldılar.*** (Ferec v. 146b). ***Yüridiler, yüriyürek bir gişiye daḥı oġradılar.*** Gördiler: bir ar***ḳa yüki odun dermiş; gelür, altına girür ki götüre: götürümez*** (a.e. v. 190b). × ***Meger ol daġda şüretde ʿüda beŋzer aġac varıdı, yanına andan coḳ odun yıġdı, yaḳdı.*** (a.e. v. 240a). ***Bu kendi ateşim bana yetişir, | Sizin siteminiz neft yaġden çokdır, | Yüreyigim pur alevdır, tutuşır, | Siz-de çıra odun sokub doldurır | Külhanler-ile, külhānler-ile.*** (E. Kömürjian 1981 s. 137). ×***Hırman vaḳtinde birer ʿaraba otluḳ ve odun bojikde vėrürler.*** (N. Beldiceanu 1967 [1501] v. 31a). × ***Dārü s-saʿādeyiçün biŋ beş yüz arna balamud odunı ṣarf u˙harc olur.*** (a.e. v. 66a). × ***Yonız hocasına hızmat ediyo, odunnu getiriyo, dağdan çaḳıyo.*** (A. Caferoğlu 1940 s. 34). × ***Ve ḳadīmü l-eyyāmdan ilā hāẕe lān odunı ve çalısı herkese mubāḥ ḳılınub...*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 338). × ***Kara Bibik bunu çoğumsadı: yüz deve yükü odun altı çeteleye mi? Vay insafsız vay!*** (Nâbî-zâde Nâẓım 1943 s. 34). × ***Bahardır; erkek eşekler ipleri kırıp harman yerlerinde kancıkları kovalamaktadırlar. Bir defa ipi kıran, en az bir ay dengelip düzelemiyecek, yokuşu çıkamıyacak, odunu taşıyamıyacaktır.*** (F. Baykurt 1955 s. 50). × ***Annemle babam, iki odun yüzünden atışmışlardı. Dargındılar.*** (M. Buyrukçu 1956 s. 7). × ***Ne yapalım Padişah hazretleri, fakirlik başımızda. Bir ihtiyar anam var, ormandan odun topluyorum, ekmek alıyorum, barınıyoruz.*** (U. Günay 1975 s. 350). × ***Mestan, pastırma hırsızlığına soyunduğu bir başka gün, “carut”un sacdan yapıldığını, esasen odun sobasından ateş çekip mangala aktarmaya yaradığını, en önemli yan işlevinin de pastırmalara dadanan kendi gibilerinin bitli başına indirilmek olduğunu öğrendi.*** (M. Margosyan 1996 s. 15).

odunluk ‘odun konulan yer; kabalık, anlayışsızlık’. × ***Şakir, Kadri, bodrumdaki kömürlüğü, odunluğu, kuyuyu, sarnıcı, falanı festekizi adamakıllı bitirmeden yukarıya çıkmayın; üst katı ben arayacağım.*** (S.M. Alus 1933p s. 160).

o*f** (bıkkınlık, bezginlik, rahatsızlık bildiren nida). × ***ELİFE (bir kâbustan uyanırcasına) — “Of başım, başım çatlıyor!” SALİM — “Küçükken sana hiç havale gelir miydi?” (İsmail Galib 1949 s. 22). ***of eyle- / of çek-*** ‘bıkkınlık, bezginlik gösteren sesler çıkarmak’: × ***Çeri göçinde etmek bayat olub olsa gömgök küf, | Eline girse bir acuŋ, anı yėr, gider, eyler of!*** (Naẓmī 1928 s. 78).

AD. ***o*fart-** b. ***abart-***. DS 3265. ××

o*fçar** ‘koyun yetiştiren kimse’ < Bulg. ***ovçar ‘koyun çobanı’, koyun yetiştiren kimse’. × ***Köyün bittiği, kırların başladığı yerde kocaman bir tümsek. Ofçar Sülo belki de çobanı için yaptırmıştı bi zaman***

orayı. Kendi gidip göçünce, bir yıkıntılık gibi kalmıştı. (M. Başaran 1992 s. 144).

ofis 'iş yeri, büro' < Fr. ***office*** a.m. × ***Şimdi ofis veya buna benzer bir yerde memur olan Fettah dayı da onun sayesinde asrileşmiş, kibarlaşmış. Hatta Kıymet'in kardeşleriyle birlikte beni Süvari mahfelinde verilen bir gardenpartiye bile götürdiler.*** (M. Körükçü 1954 s. 96). × ***Ofislerindeki bu pipo kokusunu sevmem. Değilse, kibar insanlardır. Terbiyelidirler.*** (F. Baykurt 1967a s. 20).

ofla- 'of sesi çıkarmak' J. Redhouse 1890 s. 259. ××

ofla- pofla- 'bıkkınlık veya bezginlik sesleri çıkarmak'. × ***Akaretlerden parkın oraya kadar oflaya puflaya çıkar, öğrencilerle doluysa, tam orada, iyice dikleşen yokuşta çakılıp kalırdı.*** (Memet Fuad 1998 s. 287).

RD. **ofkur-** /AD. **ofur-** 'üfürmek' DS 3266. ××

AD. **oflaz** 'iyi, güzel; gürbüz, körpe, taze; cömert, konuksever, cesur; yakışıklı, güzel giyinen, şık' DS 3265, Eren 1999 s. 304 < Ar. ***ǰhlāṣ*** 'samimî fedakârlık'. ***/h/→/f/*** değişimi için krş. ***softa***. × ***İlm ü mârifetle kimisi ustaz, | Kim mektep kaçkını kallâş, yaramaz. | Kimisi tüğmenli tavuk veş oflaz, | Kimi tuğsuz vezir, kel horaz olur.*** (D. Dilçin 1945 s. 113). b. ***aflaz***.

(Argo) **of of** 'bir erkeğin ilgi duyduğu kadın' H. Aktunç 2004 s. 212. ××

ofort 'kezzap' < Fr. ***eau-forte*** a.m. × ***Seniŋ fenâ bir ǰhuyuŋ vardır. Aldığıŋ mektûbları yırtub atmazsıŋ, eŋ ehemmîyetsizlerine varıncaya ḳadar istif ėdersiŋ. Benimkileri de ṭabī'î ṣaḳlayorsuŋ... Ḥaḳîḳî yaşımıza dā'ir yazdığım saṭırları yā mürekkeble ḳarala yāḫûd dahā iyisi ofort ile sil!*** (R.N. Güntekin 1927 s. 29).

ofreya 'dumanın çıkması için çatıda bırakılan aralık' K. Emiroğlu 1989 s. 189. ××

ofriyos 'çatıdan çıkan duman' K. Emiroğlu 1989 s. 189. ××

(Argo) **ofsayt** 'bir işi tam becerecekken hata yapma durumu, başarıya az kala beceriksizlik etme, başarıdan men edilme' H. Aktunç 2004 s. 224 < İng. ***off side*** a.m. ××

ofset 'kalıp izlerini önce kauçuğa, kauçuktan da kâğıda geçirmeye yarayan çift kopyalı baskı yöntemi' < İng. ***offset*** a.m.

oftalmoskop 'göz içi muayenesi için kullanılan alet' < *İng.* ***ophthalmoscope*** a.m. ××

ofudak 'kibirli, burnu havada' TS 2921. ××

ofulda- pufulda- 'of puf sesleri çıkarmak; sıkılmışlık veya bıkkınlık gösteren sesler çıkarmak'. ××

ofur- b. ***ofkur-***.

ofurt-/ofut- 'darılmak; ürkmek, başı havada gezmek; yaptığı muzipliği anlatarak gülmek' DS 3266. ××

oginde b. ***öğünde***.

o gün bu gün/o gün bu gündür 'o günden beri'. × ***O gün bugündür ne Fikret babasını arayıp soruyor, ne Ali Rıza Bey ona mektup yazmayı nefsine yediriyordu***. (R.N. Güntekin 1930 s. 114). × ***O gün bu gündür, kendimi toplayamadım.*** (Y. K. Karaosmanoğlu 1932 s. 53). × ***Evden çıktı, o gün bu gün, bir daha gelmedi.*** (S.M. Alus 1933p s. 29). × ***O gün bu gün adım eşkiya Rızadır. Biz de buna eyvallah! dedik.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 204). × ***O gün bugün, ne zaman bir ipek takım lâfı olsa hemen bu vak'a hatırıma gelir.*** (S.M. Alus 1944 s. 43). × ***Yeni değil bu düşünce | Yunus da söyledi bunu | O gün bugün ayni minval | Paramparça hakkın donu.*** (H. Yağcıoğlu 1955 s.31).

o* gün bu gündür** b. ***o gün bu gün.

ogünde b. ***öğünde/öginde/öğinde/oğunde***.

AD. **o günsi/o günsü gün** 'aynı gün'. × ***Meğer, bu kahvenın halkı Niğdeli Geyik Ahmet'in o günsü gün Cuma meydanda pehlivanlık edeceğini, Geyik Ahmet güninden evvel şehrin halkına ifade vermişti.*** (Behçet Mahir 1973 s. 59). × ***Artıġ o günsi ele, sen söylim biz getdi̯h, taḫ Dersim'e geden dayandi̯h.*** (E. Gemalmaz 1978 II, 234 no. 145-146).

o* günsü gün** b. ***o günsi.

oğ- b. ***ov-***.

oğala- b. ***ovala-/övele-***.

oğar- b. ***oŋar-***.

oğen b. ***övken***.

oğgot 'kulp' < Erm. ***kot'*** a. m. R. Dankoff 1995 s. 80 no. 358. ××

oğlak 'keçi yavrusu' Meninski 1680 I, 424, J. Redhouse 1890 s. 257, Doerfer 1965 II, no. 521, M. Rāsānen 1969 s. 358, Eren 1999, 304. × ***Yeni kaymakammış bu. Geldi, Yörük Hasanın odasına lök gibi çöktü. Bütün bir oğlak yedikten sonra, yumruğunu indiriverdi sofraya. "Mektep isterim!" Hepimiz ağzımızı açıp kaldık.*** (F. Erdinç 1955 s. 110).

oğlan 'evlat; erkek çocuk' TS 2923-26, Doerfer 1965 II, no. 498, Eren 1999, 304 < ETk. ***oğlan*** a.m. Clauson 1972 s. 84. × ***Vardılar, oğlan dėvşürdiler. Getürüb Anadolıda Türk ḳavmına üleşdürdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 22). × ***Sen oġlan adamsın, issi sovuḳ görmeyüb dururs̱ın. Biz pīrlerüz, üce baḳub gördügümüzi sen āyīnede göremezsin.*** (Ferec v. 208b). × ***Manṣuruŋ ol cāriyeden oġlancuḳları oldı*** (a.e. v. 95b). × ***Birḳac günden soŋra pir daḫı bāḳī sarāya göcdi. Keḏhudalıḳ oġlanlarına degdi*** (a.e. v. 123a). ***Oġlan gėc gelür, bu iş gėc biter, ıssı-dur, derledüŋ, donlaruŋı cıḳar, oğlana vėr, dutadursun, sen muḥaffif ol, odaŋda oturur gibi otur!*** (a.e. v. 217a). × ***Dügün eylerdi görüb sürı̯hitān | Sünnet oğlanları ardınca hemān.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 118). × ***Oġlan-daḫı az zamānda dalḳavuḳlar ile mālı telef ėdüb fülüsı aḥmere muḥtāc oldı.*** (Tārı̄hi ḳırḳ vezīr 1303 s. 222). × ***Baḳmaz Helākī ḥür daḫı olsa Leylīye, | Mecnün gibi***

degüldür, ol oğlan delüsidür. (Helākī 1982 [16.yy.] s. 88). × ***Vā'izi şehr — öyle beŋzer, döstlar — oğlan sever, | Hücresine degişürür ḍurmaz ölü˘halvāsını.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 271). × ***Hic ṣormayuŋ bizim çopur oğlan doğuzladu. | Ġandillüniŋ bāzār ġayuġunda kürekçüdü.*** (Ġālib Paşa t.y. [1911] s. 48). × ***Benim oğlan cip sakarlandı bu yıl. Bıldır cellik gibiydi.*** (Orhan Kemal 1954b s. 7). × ***Çan, çan, çan, çene... Oğlan bana bağırır, kıza bulaşır, bana sataşır.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 21). × ***Arabacı, on beşinden fazla göstermiyen çapar bir oğlandı.*** (F. Baykurt 1961k s. 146). × ***Yıllar geçip en küçük gezgin oğlan, anasını, babasını, ağalarını ve bacısını özlediğinde çalkamçı etti atına...*** (A. Kutlu 1991 s. 26). ***oğlanı bırak-/oğlan düş-*** 'vaktinden evvel doğurma; çocuğun düşmesi': × ***Bir˘hātūn gişi bir büyük kirli eski bardaḳ Müslimüŋ eline ṣundı. Müslim bardağı yigrendi, ḳaḳı-verdi: bardaḳ 'avrat üstüne düşdi. Yüklüyimiş, oğlanın bıraḳdı.*** (Ferec v. 234b). ***Andan "Oğlan düşdi" dėyen geldi. Ṣüret-i ḥālı ḳāżīye dėdi. Ḳāżī eyitdi: "'Avratuŋı buŋa vėr yükledsün, elüŋe vėrsün, ne ol, ne bu hīc ziyān olmamış olsun" dėdi.*** (a.e. v. 235b). ***oğlan uşak*** 'çoluk çocuk, çocuk kalabalığı' TS 2931: × ***Ṣadhezār oğlan uşaḳ arduma düşdiler, başuma üşdiler. Kim ṭaşıla, kim necisle atar, maṣharalıġ ėderler.*** (Ferec v. 117a). ***oğlancuḳ*** 'küçük çocuk' TS 2929: × ***Müddet-i medīd bir oğlancuḳ ārzūsındayıdı.*** (Ferec v. 45b).

oğlan adam 'delikanlı' TS 2926. ××

oğlan aşı 'kudret helvasına benzer bir zamk' TS 2927, DS 3268. ××

oğlan otu/oğul otu 'ballıbabagillerden, 20-150 santimetre yüksekliğinde, tıpta çok yıllık, otsu bitki, Melissa officinalis' I. Hauenschild 1989 no. 730, Meninski 1680 I, 524, O. Blau 1868 s. 277, TS 2931. ××

oğlanlık 'çocukluk' TS 2930. × ***Sen "Ḳardaşuŋ zaġ oldı" dėridüŋ. Ben ol ḳardaşumdan oğlanlıḳdağı işleri sorarıdum. Baŋa her vaḳt doğru cevāb vėrürdi.*** (Ferec v. 260b). × ***Vezīrler bu sözi daŋladılar. Eyitdiler: "Nėce mühim vāḳi' oldı bu oğlanlıḳ içinde kim bu ḳaṣd etdüŋ?" dėdiler. Eyitdi: "Ḳaṣdum üşbu Nīlüŋ başını görmekdür." dėdi. Vezīrler eyitdiler. "Bu heves senüŋ ḥāluŋca heves degüldür.*** (a.e. v. 190a). × ***Çün ḳız ḳol ḳanat tamām uzatdı ve genclik ve oğlanlıḳ günleri geçdi.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 91). ***oğlanlık tutmak*** 'zehirli sıtma nöbeti gelmek' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 73: × ***"Bir semer bulun da çocuğu semerin içine yatırın, belki geçer", dedi. "Oğlanlık tutmuş."*** (Y. Kemal 1983 s. 314).

oğlancı 'oğlanlara ilgi duyan, kulampare' J. Redhouse 1890 s. 257. ××

oğluş 'oğlan çocuklarına söylenen sevgi sözü'. × ***"Oğluş" diyorum omzunu hafifçe dürterek, sonra saçlarını okşayarak "Mert, hadi uyan..."*** (C. Kavukçu 2001 s. 72).

oğma 'kuskus' DS 3268. ××

oğmaç 'hamur veya ekmek parçalarıyla yapılan çorba; tarhana; yufka parçaları kızartılarak yapılan yemek' DS 368, K. Emiroğlu 1989 s. 189. ××

oğoç 'koç, kısır koyun; 1-2 yaş arasındaki erkek koyun' DS 3268, K. Emiroğlu 1989 s. 189. ××

oğra- b.m. Meninski 1680 I, 522, J. Redhouse 1890 s. 256. b. ***uğra-***. ××

oğraş ‘savaş, cenk; karşılaşma‘ Meninski 1680 I, 522, J. Redhouse 1890 s. 256, DS 3269. ××.

oğraş- ‘savaşmak‘ Meninski 1680 I, 522, 523, J. Redhouse 1890 s. 256, DS 3269. ××

EO. **oğrı/oğru** ‘hırsız‘ Meninski 1680 I, 522, G. Doerfer 1965 II, no. 497, DS 3269 < ETk. ***oġrı*** a.m. Clauson 1972 s. 90. × ***Şu kişi ki oġrıya şefḳat ḳarar | Degül gendüyi, kāruvānı ḳırar.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 [1073] s. 31). × ***Meger öŋdünki gece Muvaffaḳ evine oġrı girüb-durmış. Bu gėce Muvaffaḳ “Oġrılar gėrü geleler” dėyü ḳuluḳcılarıla nevbet dutmışlar.*** (Ferec v. 13a). × ***Benüm bir müfsid bed-baḫt ḳardaşum vardur, bed-sīretdür, oġrıdur, ḥarāmīdür, ḫünī-dür.*** (a.e. v. 97a). × ***Bir oġrıdur, bir ḥarāmīdür, bir baş keser, gözden sürme oġurlar ʿayyārdur.*** (a.e. v. 99b). × ***Meger bu ʿavrat o oġrıyı sevüb-durur, bu dil-dārlıġı hevā vu hevesden ėder.*** (a.e. v. 111b). × Öyleden ***ṣoŋra evine geldi. Gördi kim uġru köpek, yige dana evini birbirine ḳatmış, tavuk kümesine, sıġır damına dönmüş.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 3). × ***Ḳaltaḳ eyerlü, ve yırtmac kürklü, örmec ḳuşaḳlu ḳabalaḳ dilbendlü, ḳayış üzengülü boġazından aşılacaḳ at oġrılarını dėvşirüb göndermiş!*** (F. Giese 1929 s. 124). × ***Bir dün bir oġrı bularuŋ evine girdi. Bāzirġān uyḳudayidi, ʿavratı uyanuḳ. Pes ʿavratı oġrıdan ḳorḳdı, erin muḥkem ḳuçdı. Bāzirġān uyandı.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 85).

EO. **oğrın/oğrun** ‘gizli olarak, gizli, gizlice‘ Meninski 1680 I, 524, DS 3269, TS 3922-23, Clauson 1972 s. 90 (***uğrun)*** < ***oġru*** + ***-n*** Instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡. × ***Duḫter ʿāḳileydi, fāriġ düşdi, yėrine vardı, epsem oldı. Vaḳt vaḳt ḳardaşlarumdan oġrın gelürdi, baŋa ṭaʿām getürürdi.*** (Ferec v. 100a). × ***Bu gün elinden hīc iş gelmeyüb ḫacil olub seni oġrın öldürmege ḳaṣd ėtdügini taḥḳīḳ ėtdüm, oturdum.*** (a.e. v. 139). × ***Nāgāh bir ḫarāb eve yėtişdi, ġalebe ünin işitdi. Oġrın baḳdı, gördi, yigirmi ṣaʿlükdur, nesne elikdürmişler, pāy ėdeyürürler.*** (a.e. v. 220a). ***oġrın oġrın*** ‘gizlice’ Meninski 1680 I, 52.

oğru b. ***oğrı***.

EO. **oğrula-/ oğurla-** ‘çalmak, saklamak, gizlemek’, Meninski 1680 I, 523, TS 3914-18, DS 3269, 3271, Meninski 1680 s. 523 < ETk. ***oġurla-/oġrula-*** a.m. Clauson 1972 s. 94. × ***İşbu asılu duran ʿavrat ne ʿavratdur? Devemi oġurladı*** (Ferec v. 225b). × ***“Bugez varıcaḳ meclisden yėmiş ü cicek oġurlasun getürsün ne-yidügi ve ḳanda varduġı biline” dėdiler. Puhtennaṣr girdi, ḳızına eyitdi: “Bugez meclise varıcaḳ meclisden cicek ve yėmiş oġurla al gel, görelüm ne yėr ḳumaşıdur, bilelüm, aŋa göre ʿamel ḳılalum” dėdi. Ḳız meclise varduḳda yėmişden çicekden bir pāre cebinde saḳladı*** (a.e. v. 242b). × ***Ḳaşuŋdan şekl oġurlarmış kemān, anı kemān-keşler | Ḍolayub barmaġa çekdi çevirdi, başı ḳayıdur.*** (Ẕātī 1966 [16. yy.] I, 484). × ***Saŋa vardı [vu] uġurladuŋ özin /elin dutduŋ u çün işitdüŋ sözin.*** (Fąhrī 1974 s. 378 no. 2495). × ***Buŋa kimdür bahā eyden dėdi sen | Oġurladuŋ olısar bilürin ben.*** (a.e. s. 473 no. 4408). × ***Sefere giderken***

bir yaya bir it enügin oġurlamış. (F. Giese 1929 s; 37). 'kaçırmak': × ***Bir ġece beni bir yėrde oġlancuġıla ḫalvet buldı, oġurladı, ḳahrıla bu maḳāma getürdi.*** (Ferec v. 46a). ***gendözini oġurla-*** 'sıvışmak, gizlenmek, saklanmak' b. ***gendözi***. × ***Ol dem gendözüŋi oġurla, ol maḳāmda durma, ilerü yüri!*** (Ferec v. 194a). ×***Hālid diledi ki gendözini andan oġurlaya, bir yana sivişe.*** (a.e. 209b). ***gözden sürme oğurla-*** 'bir şeyi kimseye fark ettirmeden yapmak': × ***Bir oġrıdur, bir ḥarāmīdür, bir baş keser, gözden sürme oġurlar 'ayyārdur.*** (Ferec v. 99b). b. ***uğrula-***, ***uğurla-***.

oğrulayın/oğurlayın 'gizli olarak, gizlice' Meninski 1680 I, 523, TS 3918-21 < ***oġrı+-layın*** ek grubu, b. ***akşamleyin*** ⊡. × ***Ve Luḳa oġlı Semendirei binā ėtdügin bilmezdi. Murād ̮Hāndan oġurlayın ėtmişdi.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 50). × ***Ebūbekir ḳaḳıyub oġurlayın la'net oḳıyu geldi ḳapuyı acdı.*** (Ferec v. 58a). × ***Bir sā'at ġalebe oldı, oturuşdılar. Ḳız gözi ḳuyruġıyla oġurlayın şehzādeyi gözedür. Andan ḳız niḳābını ruḫ-ı ferruḫından götürdi.*** (a.e. v. 134b). × ***Cün mihmānlar şāhāne bārigāha girdiler, müteḥayyir u müte'accib oldılar, birbiriyle oġurlayın söyleşdiler. "Ġalat gelmişüz ola mı?" dėdiler.*** (a.e. 182a). ***Ben ol 'avratı gendüden oġurlayın bir bāzergāna ṣatdum, zeri aldum ḳacdum.*** (a.e. v. 184a). × ***Sulṭān Murād ̮Hān zamānında sefere giderken bir yaya bir it enügi oġurlamış. Anuŋ issi enügini bulmış. Yayaya eyitmiş: "Enügi sen-mi ḍoġurduŋ kim oġurlarsın, bre enük yaya?" dėyü sögmiş.*** (F. Giese 1929 [1485] s. 37-38). × ***Atalar eydür: Oġurlayın yügüren āşikāre buzalar.*** (V. İzbudak 1936a, no. 260). × ***Oġrılayın baḳar idüŋ, ̮hūblara göz ḳaḳar idüŋ | Şimdi gözün ṭopraḳ ṭolup ne ̮hōş yatur sen sar-nigūn!*** (M. Mansuroğlu 1954 s. 81).

oğruluk/oğurluk 'hırsızlık' Meninski 1680 I, 523, 524. ××

oğrun/oğrın 'gizlice, gizli' Meninski 1680 I, 524, DS 3269, TS 3922-23 (***uğrun***) < ***oġru*** + ***-n*** Instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡. × ***Atalar eydür, oġuruŋ gözle, oḳı, at dėr.*** (V. İzbudak 1936a no. 243). ***oğrın oğrın*** 'gizlice' Meninski 1680 I, 52.

oğşa- b. ***ohşa- II***.

oğul I 'erkek evlat' Meninski 1680 I, 524, Eren 1999 s. 305 < ETk. ***oġul*** a.m. Clauson 1972 s. 83-84. × ***Oġul cün-ki dükede on yaşını, | Yad ādem anuŋ ėtme yoldaşını.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 64 no. 776). × ***Bu yigit Māhiyārşāh-ı Vāsıṭīnüŋ oġlıdur.*** (Ferec v. 14a). × ***Cīnde bir fağfur varıdı, özge fagāfireden vücūhıla güzinidi, pādişāh-ı bāfirīnidi, dükeli murādlarda kāmgārıdı ve ḳamu şeherlerde şehriyārdı. Ammā bir dilbend oġula ḥācetmend-idi.*** (a.e. v. 27b). × ***"İki oġullıla bir mürġ ḳac olur?" dėdi. Eyitdi: "Üc."*** (a.e. v. 127a). × ***Şöyle bilmiş ol, ey oġul ki kişi nite-ki diridür, döstlardan ḳaçmaz. Zīrā ki kişi ḳarındaşsuz olmaḳ yegrekdür, döstsuz olmaḳdan.*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 214). × ***Ana oġul yine baḳışdılar. Neden ṣoŋra Şerefnāz ̮hānım içini çekerek: "Nerede bizde o ḳısmet? İl oğlu maḥalle mektebinden çıḳıyor da, bir iki yılıŋ içerisinde adam ṣırasına geçiyor, ev barḳ ṣāḥibi oluyor.*** (E.E. Talu 1928 s. 100). × ***Bu 'ālemde***

maḳṣūd olınan bir ḳaç nesnedür: oğul evermek ve ḳız çıḳarmak ve dünyādan ā̆hirete yüz suyile naḳl eylemek. İndi bu nesneler Sulṭān Murāda müyesser oldı. (F. Giese 1929 [890/1485] s. 128). × ***Ḳocalıġum vaḳti aldurduġum yalıŋuz oğul*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 68). × ***Tramvaya geldik ki bom boş. Oh!... Ana oğul bindik.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 54). × ***Āli mekteplerde yetişen oğullarından biri hünkār yaveri, diğeri mabeyin kātiplerinden idi.*** (Fazlı Necip 1930 s. 210). × ***Badiyelerde oturan aşiretlerin şeyhleri kurnazdırlar: ne kadar emniyet verirseniz veriniz, baba oğul bir arada gelmezler.*** (F.R. Atay 1938 s. 102). × ***Ve küçük oğul, ister siyaseti, ister tabiati olsun, bazen kazandığı zaman koca karıyı azamî memnun ederdi.*** (Y. Ahıskalı 1944k s. 4). × ***Allah böyüksünenleri sevmez, oğul!*** (F. Baykurt 1961o s. 189). × ***Evin tek oğlu olmasının büyüklerce alttan alta kesintisiz sürdürülen kayırma, hoşgörü dolu bir tutumla karşılandığını bilmek, çocukta her aklına geleni yapıveren bir şımarıklığı büyütüp geliştirmişti.*** (Füruzan 1975 s. 15). × ***Biçare padişahın oğli nerden bulsun suyi? Bu döne o da ölir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 296). ***oğlum*** 'yabancı birine, yakın arkadaşlara veya kendi oğluna hitap sözü, evladım': × ***Oğlum! Bir ḫūb ṣūret ḳızum var. Bir gün seni görmiş, saŋa 'āşıḳ olmış. İmdi dilerem ki bir dem senüŋile otura. Nėçe-yedek firāḳuŋda gögsin ötüre, olaki bir laḥza gözüni dīdāruŋıla otara oġraya, bir cebeye süŋüsi ötere*** (Ferec v. 215a-b). × ***İlāhi oğlum, buldun buldun da bu kabağı mı buldun?*** (N. Tezel 1938 s. 195). × ***Dinle oğlum. İngastan teslim olacaksın.*** (F. Erdinç 1958 s. 232). × ***Çektim kenara, oğlum dedim, vazgeç bu ayaklardan, ırgadın zihnini çelme!*** (Orhan Kemal 1954b s. 184). × ***Oğlum, sen böyle park köşelerinde elin kızlariyle aşnavişneden vazgeç!*** (A. Ağaoğlu 1964 s. 47). × ***"Baba, seniŋ oğluŋ uşāŋ var mı?" — "Evet ōlum, benim dört ōlum var."*** (A. Caferoğlu 1945 s. 241). ***oğlı ḳızı*** 'çocukları': × ***Ataŋuŋ oğlı kızı olmazıdı; benden oğlancuḳ isterdi. Bir deveciden seni ḳazanı vėrdüm. Deveci oğlısın.*** (Ferec v. 123b). × ***Faġfūruŋ oğulda ḳızda nesi var?*** (a.e. v. 132b). × ***Meger ḫalīfenüŋ 'ammusı oğlı varıdı, anuŋ oğulda ḳızda bir ḳızı varıdı. Ol ḳızcuġaz ėrişmedin ere varmadın ölmiş.*** (a.e. v. 59a). ***oğul uşak*** 'çoluk çocuk': ***"Oġul uşaḥdan neyin var?" — "Yėddi baş gızım var, bir de arvadım var."*** (A. Caferoğlu 1942 s. 19). ***oğul uşak, it yavşak*** (alay için) 'kalabalık hâlde': × ***Sokak gezmesi sevilmez: neymiş o, oğul uşak, it yavşak, sokaklara dökülüp, geceleri, elde fener, mahalle aralarında seyran sekmek? Adam olan, evinin saltanatını sürer!*** (Attilâ İlhan 1988 s. 238).).

oğul II 'bir ana arıyla beraber kovandan ayrılan arı topluluğu', (ünlüyle başlayan bir ek aldığında ikinci hecedeki /**u**/ ünlüsü düşmez) < ***oğul I***, krş. Az. ***arı beçäsi*** a. m. × ***Bir çeşmeye gidip su içmek için ayağa kalktığı bir sırada küçük gazeteciler gürültü içinde gazetelerini almıya koşuyorlardı, basımevinin önü oğul vermiş bir arı kovanı halini almıştı.*** (S. Diniz 1948 s. 21). ***oğul balı*** 'beyaz, dolgun petek balı' DS 2934, TS 2934: × Şeker gördi ki müşke ***ḳatılupdı | Oğul balı ki zehre batılupdı.*** (Fąhrī 1974 s. 427 no. 3495).

oğulduruk 'döl yatağı; bitkilerin dibinden süren filiz' DS 3270, TS 2934-35, Eren 1999 s. 305 < ***oğul I*** + ***-duruk***, b. ***boyunduruk*** ⊡. ××

oğullık/oğulluk ‘üvey oğul, evlatlık’ TS 2935, Clauson 1972 s. 86, J. Redhouse 1890 s. 257, krş. ***oğullıġa götür-/oġullıġa kabul et-*** ‘evlat edinmek‘: × ***Andan yas donların cıḳardı, Ferruḫşādı oġlı yėrine oġullıġa ḳabūl eyledi.*** (Ferec v. 36a). × ***Atam ol oġlancuġı oġullıġa götürdi vü besledi. Cün ulaldı, ṣulbī oġuldan yeğrek sevildi.*** (Ferec v. 46a).

oğul oğlu ‘torun‘ TS 2936: × ***Allāhī, cümle oġlın pīr gürsün, | Oġul oġlanları gelsün dīvāne!*** (F. Giese 1929 s. 216).

oğul otu b. ***oğlan otu***.

oğun- I/ovun- I ‘bayılmak; soluğu kesilmek, tıkanmak; sancıdan kıvranmak, sızlanmak‘ Meninski 1680 I, 525, DS 3270-71, 46 10 < ETk. ***uvun-*** a.m. Clauson 1972 s. 12-13. × ***Eger yaġısı dīv olmıssadı aḳ | Oġunaydı elinde görse çomaḳ.*** (Fąhrī 1974 s. 270 no. 302). × ***Her kim işidür anı ḥayrān ḳalur, | Oġınuban Ḫıżır bigi zārī kılur.*** (Enverī 1928 s. 40): × ***Zen-dūstānı ṣalın oġundur sızım sızım.*** (Vāṣıf ‘Osm̱ān 1257 s. 50). × ***Niko, ceketi pantalonu paramparça, kamburunu çıkarmış, oğunuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 186). × ***Zavallı Agavni, oğuna oğuna, gene arabanın içine. Gene deh! varda! cadda boyuna.*** (S.M. Alus 1933p s. 177).

oğun- II/ovun- II ‘kendi kendini ovmak‘. ××

oğun oğun/ongun/oŋ/oŋgun ‘çok, bol, verimli; gelişmiş, gürbüz‘ DS 3280, 4613. × ***Hani Sakarya nasıl oğun oğun akar, boz suları kıvırcıktır ya, öyle işte, buğdaylar da boy boy yuvanırlar; sıcakta diş gıcırdatırlar, karınlarından çatlayıp tanelerini diş diş toprağın koynuna dökerlerdi.*** (F. Baysal 1944 s. 196). × ***Sarı başak dalgaları yanından oğun oğun akıyordu.*** (F. Baysal 1968 s. 12).

AD. **oğunde** b. ***öğünde/ogünde/öğinde/öginde***.

EO. **oğur I** ‘nehir yatağı’ A. Zajączkowski 1934 I, 136. × ***Her kim fikrsüz u endīşesüz anuŋ bigi işe ḳadem ura, seyl oġurında yataḳ ėdinmiş ola.*** (a.e. s. 70-71). b. ***uğur I***.

oğur II ‘zaman’ Meninski 1680 I, 52. × ***Ḫalḳ bir uġurdan: “Güvāh olduḳ hem şehzādeye himmet dutduḳ. Ümīddür ki bu def‘a iş faṣl ola, muṣībet düniyādan götrüle” dėdiler.*** (Ferec v. 134b). × ***Namāzuŋda bir oġurda āşikāre oḳıma, daḫı bir oġurda arḳun oḳıma!*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 78). × ***Atalar eydür, oġuruŋ gözle, oḳı, at dėr.*** (V. İzbudak 1936a no. 243). b. ***uğur II***.

AD. **oğur III** ‘ineklerin çiftleşme isteme durumu’ DS 3271. ***oğura gel-*** ‘hayvanların cinsel arzu duyması‘ K. Emiroğlu 1989 s. 189.

EO. **oğurca** ‘hırsız gibi, gizlice‘. × ***Ḥaccām eyitdi: “Fermān senüŋ!” dedi, ev ḳapusın aldı, oturdı. Ḫālid eve girdi, ḥaccāmdan ḳurtuldı. Bendden, zindāndan ḳurtılur gibi andan dönüb oġurca ḳapudan cıḳdı, va‘de-gāha vardı.*** (Ferec v. 209b).

oğurcak ‘yün bükmeye yarayan araç‘ DS 3271. ××

AD. **oğurha** ‘sığır paçası‘ DS 3271. ***oğurha aşu*** ‘sığır gerdānından yaparlar çorba gibi bir şey‘ J. Thury 1885 s. 27. × ***Ġālüb seniŋ almazsa mādeŋ***

daṭluca hevle / Dünyayla oğurha aşunu get yi-de bıḳma (Ġālib Paşa t.y. [1911] s. 53).

EO. **oğurla-** b. ***oğrula-***.

EO. **oğurlayın** b. ***oğrulayın***.

oğurlayu 'gizlice' < ***oğur-la-yu.*** × ***Gözi efsun oḳur cān almaġ-için / Ḳılur āmīn oğrulayu ṭudağı*** ('Ömer b. Mezīd 1995 [1437] s. 119 no. 150-5).

oğuşdur-/oğuştur-/ovuştur- 'ellerini birbirine sürtmek, elini bir şeye sertçe sürtmek' × ***Ḥacı Ḳadīr ellerini oğuşduruyor, ezilip büzülüyordu***. (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 283). × ***Yusuf kalktı yatağından. Gözlerini oğuşturdu. İçeri gitti. Bir bohça aldı geldi: "Çarıklar da şurda bir yerde olacak buba!" dedi. "Direğin dibinde, çuvalın içinde ıslı. Üstünde taş var."*** (F. Baykurt 1967k s. 203). × ***İbram Ali kapıyı açar açmaz — amanın! Gözleri ne göre? Yüzü kıpkırmızı, gözleri kamaş kamaş olmuş. Düş mü, gerçek mi? dedi farkında olmadan. Gözlerini ovuşturdu.*** (Balaban 1968 s. 212). b. ***uğuşdur-***.

oğuştur- b. ***oğuşdur-***.

AD. **oğuz** 'köylü, anlayışı kıt olan, uslu; mübarek, pak, iyi yaradılışlı' Meninski 1680 I, 525, J. Redhouse 1890 s 258, R. Dankoff 1991 s. 62, TS 2936-37, DS 3272, K. Emiroğlu 1989 s.190. ***oğuz ıslatan*** 'ahmak ıslatan' TS 2938. ××

oğuzla- 'asma dalından sert kabuğu el ile ovarak çıkarmak' R J. Redhouse 1890 s 258. ××

oğuzname 'olağanüstü masal, efsane' R J. Redhouse 1890 s 258. ××

AD. **oğuz yap-** 'aralık etmek' DS 3272. ××

oh* I** 'bir sıkıntıdan kurtulmaktan duyulan sevinci anlatan nida'. × ***Tramvaya geldik ki bomboş. Oh!... Ana oğul bindik. (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 54). × ***Yémek sā'atinde sofra eṭrāfına dizildikleri yā̱hud gece lambanıŋ ḳarşısında ṭoplandıḳları vaḳit, ooo̱h!, işte bunlar birer fecī' daḳīḳadır; seniŋ ayrılığını o ānda iki kere ḥiss ėderler.*** (Cenāb Şahābüddīn 1335 s. 99). × ***"Ḳıza acıdığım içün oh diyorum yā!" - "Ay niçün?" - "Yā ṭoḳat vurmayub da o se̱rhōşluḳ şiddetiyle bī-çāreniŋ avurduna bir ḳaç yumruḳ indireydim?"*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 134). × ***Oh oh oh oh, bizimki burda! Kuzucuklarla kırpılıyor gene. Müşteriler bekliyor, kıranta! Saçından sakalından utan!*** (Orhan Kemal 1950â s. 131). × ***Oh! Hoşafıma gitti!*** (Kemal Tahir 1961 s. 63). × ***Oh. sen ne uysal, ne merim bir herifsin! Beklerim diyorsun dikleşmeden, kızmadan!*** (F. Baykurt 1970 s. 48). × ***Taktım fişi, koydum ızgaraya bonfileleri. Bir yandan çektim şarabı, bir yandan da bonfileleri atıştırdım, ohhh!*** (R. Ilgaz 1969g s. 53). × ***En son, yukardakini getirdiydi. Neyse çok şükür, uçurmadan, kaçırmadan nikâhladı kendine. Oh dedim içimden, kedi olalı beri bir fare tutabildin.*** (M. Seyda 1969 s. 89). ***oh ne âlâ*** 'her şey ne kadar güzel (kinayeli olarak da kullanılır)': × ***Büyük cāddede beledīyeniŋ ma'hūd el arabalı tenẓīfātcısı da iltiḥāḳ etdi. İki tekerlek, yan yana, ġıldır ġıldır, oh, ne***

a'lā oldu! (Aḥmed Rāsim 1334 s. 167-168). × ***Oh ne âlâ! Kimsecikler yok.*** (M.L. Dikbaş 1936 s. 10). ***oh olsun!*** 'kötü bir duruma düşen kimseye karşı, çok iyi olmuş, buna sevindim manasında nida, beddua': × ***Bu sabah, Kasımpaşa iskelesinde vapur beklerken Ayvansaraylı çengi Küheylânla orada karşılaştım: "Nasıl? Beni bırakıp ta onlara kaçar mısın? Oh olsun!" der gibi bana bir bakış baktı.*** (O. C. Kaygılı 1939 s. 259).

oh II/ BSTTk. **ok I** 'yay ile atılan silah' Meninski 1680 I, 525, TS 2938, S. Tezcan 2001 s. 128 < ETk. ***oḳ*** a.m. Clauson 1972 s. 76. × ***Ḳaşuŋ yayı dėr uram bağruŋa oḫ!" | Tiz olsa! Güymegüŋ pāyānı yoḳ mı?*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 134). × ***Ḳaşlaruŋ yayın ḳurub oḫ bağruma ḳarşu dürüst, | Tīri ġamzeŋ dem mi var kim urmaya ol ya beni?*** (a.e. s. 186). × ***Beni kirpügüŋ oḳları eyledi ḥall, | Ne ḥācet-ki ḳılıca urasın el.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 [1073] s. 34 no. 416). × ***Yayın aldı eline, oḳ gezledi, | Çekdi, ḍoldurdı, ḍoŋuzı gözledi.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 2384). × ***Şunun tek gürbüz ulu pehlevānı / Nite bir oḳ ile yoġ ėtdi anı.*** (Meḥmed 1965 [1398] s. 236 no. 7547). × ***Oḳ atmaḳ, ḫalḳa ḳapmaḳ ḥāṣıl ėtdi.*** (Ferec v. 128a). × ***Anda bir kāfir oḳ atuban durur / Sūrnācıyı avurdında urur***. (Enverī 1928 [869/1464] s. 37). × ***Şerīf ḍurub eline Frengī bülāddan çekre alub ḥāżır ėdüb ol cānever kim ḳarşudan gelürken göksinde nişānlayüb rāst bir oḳ ile urdı.*** (Ṣaltuḳ-nāme 1974 I, v. 64a). × ***Şol vaḳt ki evlāda ḳarışurlar, ḳarıları ile çoḳ çekişüb az barışurlar. Zīrā ki ḫidmeti mücāma'atdan ḳalub ḳılıc çöngelüb ḳalḳan ḳullanmaları bir yüzden olub faṣıl faṣıl oḳ yapışurlar.*** ('Ālī 1956 [1586-87] s. 24-25). × ***Oḳ çekilür ṭırnaġa deŋlü ḍolar.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 165). × ***Bu sözleri bitirmeme kalmadan enişte, ok yılanı gibi, kapı aralığından dışarı kaydı, gitmesile gelmesi bir oldu.*** (S. Alus 1933p s. 175). × ***'Ömrüŋ senüŋ oḳ gibi yay içinde dopdolu, | Dolmış oḳa ne durmaḳ ha? Sen anı atduŋ dut!*** (M.F. Köprülüzāde 1934 s. 16). × ***Ḳan gevde'i götürdi şöyle-kim at kişnemesi, kūs u naḳāra āvāzı daḫı ḳılıç çaḳıldusı, gürz köpüldüsi, oḳ fışıldusı, erenler āvāzı 'āleme bir ṣadā bıraḳmışidi.*** (I. Mélikoff 1960 s. 263). × ***Evelden de çirdeḫler varmış. Bu ġız da yay oḫ atirkan gidir nenenin çirdegine degir. Nenenin çirdegini delir girir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 374). ***oḫa sançıl-*** 'okla vurulmak' S. Tezcan 2001 s. 416. × ***İki ḳardaşı oḫa sançıldı, düşdi, şehīd oldı*** (a.e. s. 115). ***ok atımı*** 'mesafe ölçüsü olarak kullanılır' TS 2942: × ***Gemiler nėce oḳ atımı yėr gėrü sıcradı.*** (Ferec v. 228a). × ***Kal'anuŋ öŋinde bir dīvār var, | Oḳ atımı bir ḳapusı var-dı ḍar. | Ḳaraġul ḍurmaġ-i-çün-dür bir ḥiṣār.*** (Enverī 1928-29 s. 70). × ***Oḳuŋ ḍoġrulduġunca cismi ḫākiden yaŋa, cānum, | Revān ḳarşu çıḳar, bir oḳ atım yėrde anı ḳarşular***. (Ẕātī 1967 I. 184). ***ok gibi*** 'çok hızlı': × ***Bir oḳ gibi gidiyordu, ḳoşdu, ḳoşdu. Bir çoḳ soḳaḳlara girdi çıḳdı. Nihāyet kesildi, ḫalecāndan bitiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 538). × ***Bir zamanlar çok hızlıydınız. Ok gibi tâ Viyana'lara kadar gelmişsiniz! Ama şimdi akünüz bitmiş, yürümeğe korkuyorsunuz!*** (F. Baykurt 1982 s. 208). ***okunun doğrusuna*** 'burnunun dikine, kimseyi dinlemeden, kendi istediği gibi': × ***Atiye, Dirmit'in ana vasiyeti tutmadığını, okunun doğrusuna gittiğini, Aysun'u teklemediğini ağzına sakız etti.*** (L.

Tekin 1984 s. 135). ***ok yarış-/ok yarıştır-*** ‘ok atma yarışı yapmak’ DS 2952: × ***Faṣl faṣl oḳ yarışurlar.*** (‘Ālī 1956 s. 25).

oh III/BSTTk. ***ok*** **I** ‘dingil, araba oku’ < G. Doerfer 1965 II, no. 606. ××

AD. **oha** (nida) ‘sığır durdurma ünlemi, daha umumi manada şaşkınlık nidası’ DS 3272. × ***“Ooooha! Hahahay!” —“Kimi haylarsın öyle? Karşında hayvan mı var?”*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 18). × ***Galiba bu bahar Veysel’in dalgınlığına gelmiş olacak ki çizi başında öküzlere ”Oha!” demekte gecikmiş.*** (F. Erdinç 1949i s. 11). × ***Oha! Ne gösterisi, ulan? Komünist miyiz biz?*** (A. Altan 1985 s. 144).

ohala- ‘yorulmak, dinlenmek, kalakalmak, kıpırdayamamak’ DS 3272. ××

o **hesap** ‘az önce anlatıldığı gibi, biraz önce verilen örnekte olduğu gibi’. × ***İngiliz gıralları menciliste, biribirileriyle dalaşırlar; dışarı çıkınca kolkola gezerler. O hesap, ben de gayet demirok mücadele ederim. Her iş açık açık, kapalı iş yok bende!*** (F. Baykurt 1961o s. 117).

ohlamur ‘ıhlamur’ J. Redhouse 1980 s. 241, R. Dankoff 1995 s. 213. b. ıhlamur, filamur. ××

ohlan- ‘okla vurulmak’ TS 2944. × ***Bidevī atı oğlanuŋ ọhlanmış, şöyle yatur. Leş arasında oğlancuġunuŋ leşin bulmadı.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 68).

EO. **ohşa-I/okşa- I** ‘benzemek’ TS 2941, DS 3273 < ETk. ***ọh***şa- a.m. Clauson 1972 s. 97. × ***“Sen kızanım, ağacığına ne kadar okşuyorsun!” dedi. Geldi, beni kucakladı, bağrına bastı.*** (M.Ş. Esendal 1034 s. 29).

ohşa- II/oğşa-/okşa- II ‘sevgi işareti olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek’ Meninski 1680 I, 524, TS 2939-40, DS 3273, J. Redhouse 1890 s. 241, Tulum 2011 s. 1409 < ETk. ***ọh***şa- a.m. Clauson 1972 s. 97. × ***Ol gişi ḥālumı bilicek beni yoġa sayısar, ḳatı sıyısar ki ‘avratlaruŋ sevgüsi leẕẕeti mübāşereti icündür, oğlancuḳ oğşamaḳ icündür.*** (Ferec v. 73b). × ***Bu iki oğlancuḳ ki ḳatuŋa gelürler, anları şehzāde ṣanub ikrām ėdersin, ol siyāhdandur. Ben anları öperem, ọhşaram, ḫalḳ benüm sanurlar.*** (a.e. v. 74b). × ***Geldi İlyās Beg, öper paşa elin, | Ḳıldı taḥsīn, ọhşadı paşa ḳolın.*** (Enverī 1928 s. 28). × ***Ah kardeş, ben ağlamayım da kim ağlasın? Şu dünyada bir evlâdum olup öpüp okşayıp kıvanamadım, ah! Ah, Tanrım ihsan etmedi.*** (Musahipzade Celal 1936gg s. 78). × ***O, minnetdarane ince bir hırıltı ile gözlerini süzerek bu okşanmaya arzı vücut eder.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 158). × ***Onun hafif bir sürme gölgesi ortasında parıltıları artmış, iri mıknatıslı gözleri ruhumu okşarken sonra sonra kalbimi burkar gibi tesirlerini artırdı.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 134). × ***Bir kedi gibi sevilmeğe, okşanmağa, acınmağa o kadar muhtaçtım.*** (Reşat Enis 1933 s. 180). × ***Mevlüt çavuş gülümsedi, takdir duygusiyle oğlanın sırtını okşadı. “Aşkolsun be delikanlı!”*** (F. Erdinç 1955 s. 177). × ***Suratına, ağır-erkek bakışlariyle dike dik bakan kara oğlanın yanağını kinle okşayıp yürüdü.*** (Kemal Tahir 1958 s. 281). × ***Acık böyle belini budunu okşadılar mı mayışıveriyorsun!*** (F. Baykurt 1971t s. 147). × ***Onu tenhada neşeli görünce, saçlarını tutup okşamalı, gülerek bûs etmeli ve sarılmalıdır.*** (Ç. Altan 1975 s. 56). ×

Boyuna deniz kıyısına gidiyordum. Günlerce, dağılan ipek çileleri gibi okşayan, insanı incitmeyen kumlarda yürüdüm. (A. Kutlu 1995 s. 95). × ***Başlarını okşardı. Kalkar, yazsa incir üzüm, kışsa mandalina, hurma, hambelez yahut bir parça kesilmiş şekerkamışı tutuştururdu çocuğun eline.*** (A. Kutlu 1995 s. 129).

(Argo) **ohşa- III/okşa- III** 'dövmek, dayak atmak, hafiften dövmek' H. Aktunç 1990 s. 213. × ***Gide gide bir kemeye rast gelir. Ona da adını, nereye gittiğini anlatır. O da saçı uzun server kadın, boyu uzun perver kadını ister. Ona da "Karını neyle döversin?" der. Fare kuyruğumla okşayıveririm cevabını verir.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 65-66). × ***Sürtüğü rezil etsem daha iyi değil mi? Tanırım anasını babasını. Babası tüccar. Yağiskelesinde. Telefonla bir haber uçursam yeter. Karısını nasılsa okşuyor, azıcık da kızını okşasın.*** (M. Seyda 1963 s. 32).

ohşaş/okşaş 'benzeyiş' TS 3273. ××

ohşaş- 'okşamak, benzemek' J. Redhouse 1890 s. 241, TS 2941. ××

oht 'vakit' TS 2941 < Ar. ***vaḳt*** × ***Ol ọht ülkerleyin çoḳnaşdı güldi, yedigen bigi ṣoŋra bir bir öldi.*** (Muṣṭafā Şeẏhoğlı 1979 [1540] s. 344 no. 5696).

ohtın/ohtun 'vakit, vakitte' TS 2911. ××

o ise ki /oysa ki 'şu var ki, meğer'. × ***Lākin benim gücüme giden, hanım validemizin bize hâlâ fena gözle bakması. O ise ki biz bundan böyle fena göz değil, mehamet, şefkat, analık bekliyoruz.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 160). × ***Nişanlısı ile hemen her hafta geceleri gizlice buluşmuş, konuşmuştu. Ama, bu görüşme pek ileri varmamıştı. Hatice, kınalı tırnağını bile öptürmemişti Mehmed'e. Oysa ki, türkmenlerde âdet başkaydı: onlarda nişanlılar bir yatakta bile yatarlardı. (Beraber yatabilirlermiş ve uslu da dururlarmış! Buna kim inanır?).*** (Reşat Enis 1944 s. 124). ***"Oysa ki her dâim senin ardından atar tutar ha!" — Bakma sen, nağme yapıyor. Kendi atar tutar amma, başkasına da toz kondurtmaz!*** (Orhan Kemal 1954b s. 206). krş. ***oysam.***

oje 'tırnak boyası, tırnak cilası' < Fr. ***augée*** a.m. × ***Memeklik nasıl olur, bilin mi sen? Sen ne bilin ki zati? Memeklik ne, külot ne, ruj ne, oje ne, bilin mi? Bilmen!*** (T. Yücel 1954 s. 62). × ***Hemen uyum sağlıyorlardı girdikleri yeni çevreye. Kına yerine oje sürüyorlardı tırnaklarına***. (Peride Celal 1985 s. 40). × ***Kulağına küpe bile takmamış, tırnaklarına beyaza yakın açık renk oje sürmüştü.*** (B. Arpad 1968 s. 70). × ***Ayak tırnaklarımı narçiçeği rengi oje ile boyamıştım.*** (N. Eray 1999 s. 18). × ***Eller ojeli, saçlar berberli.*** (P. Kür 1979 s. 44). ***ojeci*** 'tırnak cilası koklama alışkanlığı olan (kimse)' H. Aktunç 1990 s. 213.

ok I b. ***oh II***, ***III***.

ok II 'soy, boy, kabile' < ***uk*** S. Tezcan 2001 s. 371. × ***Üç Oḳ Boz Oḳ yığnaḳ olsa Ḳazan ėvin yaġmaladurıdı. Ḳazan ġėrü ėvin yaġmalatdı.*** (Dedem Ḳorḳut 1958 [14.-15. yy.], Dresden v. 147b). × ***Anlar daḫı çeri dėrüp borı ağırdup Ḳazana ḳarşu geldiler. Üç Oḳ Boz Oḳ ḳarşulaşdılar.*** (a.e. v. 152b).

ok- ‘kumarda ortaya para koymak’ DS 2945. ××.

o kadar ‘o miktar, o mesafe, o derece; hepsi bundan ibaret’ Meninski 1680 I, 526 < ***ol kadar*** a.m. × ***Beş dakika soluk almadan gerisin geriye o kadar yolu tekrar yürümüş, Beşiktaşa indiği vakit az kaldı yere yıkılıverecekmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 111). × ***O kadar sarhoş ki, gene bulut!*** (S.M. Alus 1933p s. 123). × ***Çirkin diyemem. Fakat o kadar da ahım şahım bir afet değil.*** (H.R. Gürpınar 1933ke s. 43). × ***Hanım, Allah aşkına Nazif için bana kinaye söyleme! Bu oğlanın adam olması için bir baba ne kadar çalışıyorsa ben de o kadar çalıştım. Artık ben ümidi kestim.*** (Musahipzade Celal 1936g s. 18). × ***Üç düzü çektim. Fazlası lâzım değil, o kadarı kâfi ve vafi.*** (S.M. Alus 1944 s. 110). × ***İstanbul’dan ayrılmak istemiyoruz fakat senede kaç defa kaç kütüphaneye gideriz? Üç beş cadde ile bir o kadar kahveden başka ne biliriz?*** (Sabahattin Ali 1940 s. 155). × ***Bir gün -ne akıl Allahım- kayığı demirleyip denize girmek istemiştim. Çapayı ipine bağlamadan denize atmış bulundum. O kadar aradım da bulamadım.*** (F.C. Göktulga 1953 s. 43). × ***Garip bir inkisara uğramış gibi, o kadar sağlam sandığımız mânevi kuvvetleri nasıl rüzgâr gibi uçtu. Kerametleri nasıl berhava oldu?*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 47). × ***O kadar Arabî dersleri verdim o kâfir kıza...*** (A. Dino 1944 s. 103). × ***Telefondaki kişi evde olduğumdan o kadar emin ki art arda çaldırmayı sürdürüyor.*** (A. Ümit 1996 s. 198). × ***Eftihiyanın yüzü alelâde bir Rum kızı yüzü idi. Civelek, çapkın, o kadar, ne fazla çirkin, ne çok güzel.*** (S.F. Abasıyanık 1944ma s. 52-53). × ***Bir güzel gördü mü, çabucak vurulur. “Aman, peşine düşelim, ele geçirelim, günümüzü gün edelim!” der durur ama o kadar.*** (S.M. Alus 1944 s. 24). × ***Kâtibin niçin beklediği umurunda değil, esasta onun farkında da değil, sadece bir karaltı, insana benzeyen bir karaltı dikiliyor, o kadar.*** (Orhan Kemal, Türk mizah antolojisi 1949 s. 138). × ***Mektep binası yükseliyor. Daha doğrusu yükselememiş. Temeli örüp bir hatıl atmışlar, üstüne iki metre kadar yine taş duvar çıkmışlar pencere ve kapı yerleri bırakılmış, işte o kadar.*** (F. Erdinç 1955 s. 111). × ***Sana lâzım olan ne Felsefe, ne de Edebiyat! Anlıyor musun inek arabası, önce bir kaç kuruş kazanacak bir iş edin, sonra da atlıyacak bir karı, o kadar!*** (A. İlhan 1964 II, 74-75). × ***Gol, ortak bir çabanın ürünü. O kadar. Görmemişin oğlu olmuş gibi bu bayram taşkınlığı niye?*** (H. Taner 1969 s. 109). × ***Tuvalete giriyor. Faşırtılarla işediği işitiliyor. Sonra sifona asılıyor. Kuru bir takırtı, o kadar.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 204). × ***Aslında, dünyanın en fukara, en kırtipil hayvanat bahçesi burası. Hayvan çeşidi, iki elin parmaklarından azıcık fazladır belki, hepsi o kadar.*** (N. Güngör 1992 s. 57). × ***Bu da gidip yurtdışında, Fransa’da bir şeyler okuyor. İlgisiz bir şeyler belki sosyoloji belki sanat belki kurs bunlar kimbilir kıytırık bir fotoğraf meslek okulu olabilir. Belki de gezdi dolaştı, o kadar.*** (İ. Aral 1997 s. 115). ***O kadar kusur kadı kızında da bulunur*** ‘sözünü etmeğe değmeyecek kadar küçük kusuru var’: × ***Üstü başı temiz paktı, düzgündü Osman’ın. İki günlük sakalı vardı yalnız, traş olamadım derken. Ben seni daha kırtıpil bulacağım sanıyordum, değilmişsin, o kadar kusur kadı kızında da bulunur.*** (M. Seyda 1966 s. 139).

o* kadarı** (zamir). × ***Üç düzü çektim. Fazlası lâzım değil, o kadarı kâfi ve vafi. (S.M. Alus 1944 110). × ***O derece aklım fikrim darma dağınık ki bu sualin, bu lâfların hiç birinden haberim yok. Yalnız "Peki!" deyip kafamı sallamışım; o kadarını biliyorum.*** (S.M. Alus 1944 s. 82). × ***O kadarını bilmiyor ya, çakozladıkları da yok değil.*** (R. Ilgaz 1981 s. 45).

okaliptüs 'bir ağaç ismi, eucalyptus globulus' < Fr. ***eucalyptus*** a.m. × ***Radyatörün üstündeki bakır tastan, okaliptüslü sıcak sudan odaya yayılan koku, başucu masasındaki kirli bardaklar, kaşıklar, ilâç şişeleri içini bulandıracak önce. Alışacaksın çabucak.*** (Peride Celal 1991 s. 443).

AD. **okari** 'yukarı' K. Emiroğlu 1989 s. 190. ××

okey I 'olur, peki, kabul' < İng. O.K. (***ukay*** nidasından) < İng. ***oll korrect*** 'her şey yolunda': × ***"Bonsoir!" demeyi de öğrenmiştin. "Okey!" bile diyordun sırasında, alay için bile olsa.*** (Peride Celal 1991 s. 433).

okey II 'plastik, tahta, mika vb. maddelerden yapılmış taşlarla oynanan ve konkene benzeyen bir oyun türü' TüS 1791. × ***Necip, babasının yanında oturmuş, okey oynayanları seyrediyordu. Babasının kumar oynamasından sıkılıyordu, ama köyde yapacak bir iş yoktu.*** (A. Altan 1985 s. 140).

AD. **okı/oku** 'davet, küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı; (avcı kuş eğitirken) çağırma; kuş ötmesi' J. Redhouse 1890 s. 260, DS 3275, R. Dankoff 2004 s. 213, 'a class of notes of birds, likened to articulate sounds; as, the note of dove, the cuckoo, etc. J. Redhouse 1989 s. 260. × ***Bunlar için de davet yerine kaim olmak üzere bir oku gönderilirdi. Oku bir top kumaşla şekerden ibaretti.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 138).

okı- I/oku- I 'yüksek sesle ilan etmek; çağırmak, davet etmek' Meninski 1680 I, 527, J. Redhouse 1989 s. 260, TS 2947, DS 3276, K. Emiroğlu 1989 s. 190 < ETk. ***oḳı-*** a.m. Clauson 1972 s. 79. × ***Nāgāh ḳāżīnüŋ gözi aŋa düş oldı. Vekīl vėribidi, ḳatına oḳıdı. "Ne gişisin, ne istersin?" dėdi.*** (Ferec v. 15a). × ***Ḳāżī ol ḫoş nefes hevesinde iki vekīl oḳıdı, rengrezi oḳımaġa gönderdi. Vardılar, oḳıdılar. Ol ṣāḥib-pīşe hezār endīşeyle geldi, ḳāżīye selām vėrdi.*** (a.e. v. 16a). × ***Varduḳca şehzādenüŋ renci ḳuvvetlendi. Fil-cümle muʿazzimler ʿāciz olub çekindiler. aṭıbbāyı oḳıdılar.*** (a.e. v. 144a). × ***Nola, Keli, varsaŋ, babam aġzından oḳısaŋ alsaŋ gelseŋ, bābüssırdan getürseŋ*** (a.e v. 205a-b). × ***Ol jümā gelmez çü her gez oḳıya. | Bir kişi anı ne yüzden oḳıya?*** (Naẓmī 1928 s. 9). × ***Kime kim ʿışḳ işi olur pīşe | Oḳımaḳ yazmaḳ olmaz endīşe.*** (Şemʿī, ʿĀlī 1994 [1591-99]. s. 235). × ***Seni Nevʿī oḳurdı ḫāneye yalvara yalvara | Ölür nevmīdlikden ḳorḳarın alvara gelmezseŋ.*** (Nevʿī 1977 s. 379). × ***Bu hoş haberi okuyunca memnun olmamak, ferahlamamak mümkün mü?*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 13.12.1944). × ***Sadece okumaya yarıyorsa kitaptan iyi afyon yok!*** (V. Türkali 1977 s. 7). ***Hastalandığı, aklî melekelerini yitirdiği söylentileri yayıldı.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 141). × ***Bakıyorum. Şiirlerin hepsi akrostiş. Dize başlarında Nihal'in adlarını okuyorum.*** (M. Güler 1990 s. 81). × ***Geçenlerde İlhan Selçuk'un akli ve nakli bilgilerle***

ilgili bir yazısını okuyunca bu konuya ilgim arttı. Düşünce tarihinde Rönesans, dünya görüşünde nakla değil, akla dayalı bilginin ön plana çıkışını müjdeler. (V. Günyol 1995 s. 8).

okı- II/oku- II b.m. × ***ʿAbīre baḳ, yüziŋ düşmiş, diler ṣuçın zümürrüdden, | Çınārı gör, elin açmış, oḳur servi ̮hırāmānı.*** (ʿÖmer bin Mezīd 1982 s. 29). × ***̮Halīfe cün nüṣḥayı tamām oḳıdı, mażmūnını bildi, Bulḳāsımuŋ kereminden müteḥayyir ü müteʿaccib oldı.*** (Ferec v. 5a). × ***Andan ėlciyi getürdiler. Ėlci armaġanın ʿarż eyledi. Andan nāme cıḳardı, ṣāhuŋ naẓarında ḳodı. Ṣāh ṣundı, nāmeyi aldı vezīre vėrdi. Vezīr nāmeyi acdı oḳıdı.*** (a. e. v. 201a). × ***Dėdiler idi baŋa-kim ʿışḳ kitābın oḳıma, | Fāla baḳayım dėdüm, ol ṣaḥīfe açıldı yine.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 75). × ***Bitüŋ geldi vü oḳıduḳ sözini, | Delim aġırladuḳ ėlçüŋ özini.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 2202). × ***Çü açub oḳudum mektübı dürdüm. | ʿAvāḳıb fikr ėdüb bir laḥẓa durdum.*** (Żaʿīfī 1950 [1555] s. 145). × ***İnsān biraz elifbā oḳudu ve biraz da "emā tereynā"nıŋ iʿlāli gibi ʿabeṣīyāt ile uġraşdı mı, taḥṣīlini tekmīl ėtmiş ẓann olunur.*** (Nāmıḳ Kemāl, YTEA 1978 II, 201). × ***Oḳuyı vėr bize anuŋ faṣlını, | Aṣlayalum ol işüŋ aṣlını.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 1558). × ***Elime bir kitāb alub oḳumaya ḳorḳar idim. Hemān başıma biterdi.*** (H.R. Gürpınar 1927mu s. 12). × ***Bir iki köyden māʿadāsında mekteb nāmına bir şey yoḳdur. Çocuḳlar ḍaġlarda, ormanlarda oḳurlar. Onlarıŋ eŋ başlı vaẓīfeleri ḥayvānāta neẓāret eylemek, çobanlıḳ etmekdir.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 283). × ***Pazar sabahı gazetede ilânı okudum. Bu "artırma" dedikleri de ne mene şeymiş diye kalktın, buraya geldin***. (H. Taner 1954 s. 77). × ***Okurlar postalarda yazdığın mektübu evvelce, | Bu gün hālī değil her dā'ire böyle rezāletten.*** (Şair Eşref 1958 s. 116).

okı- III/oku- III 'ezberden söylemek'. × ***Bindi, melike saraya vardı. ̮Hāṣ yedeği Ferruḫ-rüza çekiverdiler. Bindi melike saraya vardı. Oġlanuŋ başı ucında oturdı. Bir iplik getürtdi. Ol ipligi on yėrde dügdi. Andan afsünını oḳıdı. Ḳarşu bir bir dügümi şeşdi.*** (Ferec 855/1451 v. 39b). × ***Aḫşām olduḳda zeni bennā namāzını ḳıldı, seccāde üstünde oturub evrādın oḳıyudururken, ʿacüz girüb geldi.*** (a.e. v. 22a). × ***Ben ol nāmehā-yı mübīni ezberledüm ve oḳıdum, üstüme ürdüm, deŋize ayaḳ urdum. Taŋrı ḳudretinden deŋiz ayaġum altında bağlandı, yėrde yürür gibi yüridüm.*** (a.e. v. 33a). × ***Ṣubḥ olduḳda Ebübekr müʾeẕẕin münāreye cıḳdı, bir eẕān oḳıdı ki ilerü bunuŋ gibi eẕān oḳıduġı yoġıdı.*** (a.e. v. 58a). × ***Andan bir muraṣṣaʿ altun kürsī ḳodılar. Bir ay gibi yigit geldi, üstünde oturdı. Andan ̮haṭīb geldi, ̮huṭbei nikāḥ oḳıdı.*** (a.e. v. 68a). × ***Kel ʿanḳāyı eline aldı çaldı, bir bülend āhengile serāġāz ėtdi, bir Pārsī ġazel oḳıdı.*** (a.e. v. 204b). × ***Dėdüŋ eẕān oḳunıcaḳ varmayın öyleyin saŋa | Baŋladılar hep öyleyi, öyle mi baŋa gelmedüŋ?*** (Ẕātī 1970 [16. yy.'ın ilk yarısı] II, 266). × ***Nerde bi derin hoca varsa, gotdüle. Oḳuya oḳuya buynuzun birisini kesdi. Kesduğu gibi buynuz, hemen iki fazla böydü.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 10). × ***Mütün-ı manṭıḳ u hem fıḳh fennin | Oḳumışdum ėrince bīste sin.*** (Żaʿīfī 1950 [1555] s. 137). × ***̮Hōş̮hōnlar, laṭīf ġarrā medḥler ve ġazeller oḳıdılar.*** (F. Giese 1929 s. 140). × ***Zīrek eyitdi: bir bidnüs vār-idi, cihān görmiş ve duzaḳlar***

kesmiş ve çoḳ dilkü dāsitānın oḳumış. (Ş. Şeyhoğlu 1973 s. 246). ***okuyucu*** 'efsunlar okuyarak tedavi ettiği düşünülen kimse': × ***Rü'yālar, zevciniŋ ḥāl u ṭavrından şübhelenenleriŋ ḥasbı ḥālleri, niyet ḳuyusu görünmeleri, ḳurşun dökdürme, oḳuyucu, üfürükcü efsāneleri, fāl baḳdırma, istiḫāreye yatırma,... fikri istirḳābı da'vet ederdi.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 340).

okı- IV/oku- IV 'ders görmek, eğitim görmek'. × ***Diyelim kazandı da okumaya başladı. Ya bir de kadına kıza abaplanır da işi yarıda gevşetirse, ben okumam, ben okuyamam derse? O zaman ne olacak?*** (M. İlhan 1983 s. 56-57).

okın-/ BSTTk. **okun-, *okı-/oku-*** fiilinin passivum hâli. × ***Nāme yazıldı, melik ḳatında oḳındı, mühürlendi.*** (Ferec v. 142b). × ***Ve geçen merḥūm ve maġfūruŋ leh Sulṭān Murād ̮Hān rūḥiyçün daḫı du'ālar ve s̱enālar olunub Fātiḥai fāyiḥa oḳundı.*** (Selānikī 1989 II, 433). × ***Aḳşam eẕānı oḳundu. Evli evine, köylü köyüne dağıldı.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 248). ***Daha okunmadan "güzel"liğine hükmolunan hikâye ile daha çiçekleri koparılan ayvaların güzelliğine ne buyruluyor?*** (M. Yesari 1938 s. 56).

okıt-/okut- 'öğretmek, ders vermek; çağırtmak, davet ettirmek' Meninski 1680 I, 526, 527, TS 2951-52. ***okı-/oku-*** fiilinin causativum genişlemesi ***-t-***, b. ***acıt-*** ⊡ × ***Pādeşāh ḳarşu vardı, 'izzet eyledi, pīrüŋ elin aldı, taḫta gecürdi. Pīr eyitdi: "Beni nicün oḳıtduŋ?" dėdi.*** (Ferec v. 32b). × ***Ol cāriyeyi sevdüginden ol mürġleri aŋa vėribidi. Ol daḫı nesnelerile dostına gönderdi. Gördüm bir laṭīf nesnedür. Yaluŋuz yėymedüm, bir dōstum varıdı, oḳıtdum, gelsün, "Yėmegümüz var, bile yėyelüm!" dėdüm.*** (a.e. v. 67b). × ***Ben bir efsūn bilürem, oḳıtıcaḳ hīc ṭarrār, hīc mekkār kār ėtmez.*** (a.e v. 224b). × ***Benüm işüm vardur, ḥammāma varsam geregidi. Gėcikem dėyü seni oḳutdum. Elüŋi tėzce dut!*** (a.e. v. 207a-b). × ***İlyās Ağa kim bilir ḳaç yüz def'a oḳudub diŋlemiş olduġı bu maşālı böyle hīç bir 'ibāresini şaşırmadan kelime-be-kelime bellemişdi.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 49). × ***Aha okul, aha bebeler. Aman kızım dikkatli okut!*** (F. Baykurt 1967a s. 280). × ***"Sanığın devlete, hükümete hakaret, halkı isyana sevketmek maksadıyla yazdığı müşevvik vasfındaki belgeyi, aynı zamanda da kesin suç teşkil edecek şekilde basmak, yaymak veya cebren başkalarına da okutmak, imzalatmak veya emsali fiillerde bulunup bulunmadığının tahkiki için duruşma filân ayın falanca günü, saat bilmem kaça bırakılmıştır.*** (A. Ağaoğlu 1991 s. 59).

o ki I (zaman cümlesi) '-dığı zaman, -ınca, -dığı vakit'. × ***Aḫşam o ki yaḫlaşdı, Letif şah baḫdı, gördü ki bir ġala ġatar yolınnan gelėyr.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 25). × ***O ki sabah açıldı, beyler, kuşluk zamanı, Köroğlu divan-hanesine geldi.*** (Behçet Mahir 1973 s. 81). × ***Köroğlunun fikri kızı kiplemek. O ki kız, ki Kırata yakın kiplediği gibi...*** (Behçet Mahir 1973 s. 211-212). × ***Çift-çubuk hazırlığı başladı. O ki Yelatan güneşi sırtlıyor, bahar geldi demektir.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972). × ***O ki vuruyor o saza, içi gidiyor insanın.*** (a.e. s. 173).

o* ki II** (sebep cümlesi) ‘mademki’ K. Emiroğlu 1989 s. 190. × ***O ki oğlannari öldürdün, ġızi da öldür! (A. Caferoğlu 1942 s. 149). × ***Oğlanla gız da gizli bir yerde müşevre ediller. “Başımız alạh, gidẹh. o ki bizi birbirimize vermiller!”*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 335). × ***Heyvah haaay, o ki cörmedinse, ne diye öldürdün?*** (a.e. s. 381). (***o ki I*** ve ***o ki II*** ile başlayan cümle tipleri yalnız Fa. ve Az. dillerinin tesiri altında kalan Anadolu’nun Kuzey-Doğu sahasında kullanılır.).

okka ‘400 dirhemlik veya 1283 gramlık ağırlık ölçüsü birimi’ < Ar. ***wiḳīya*** < BizYun. ***ουγκια*** (uŋkía) < Lât. ***uncia*** ‘ağırlık birimi’ G. Meyer 1893 s. 65. × ***Ey Anaḍolu meb‘ūsḷarı! Şimdi bu ḳarışıḳlıḳlar, yoḳsuzluḳlar arasında ayağında iki oḳḳa gelen çarığı, dizinde yırtıḳ donu ile kīsesine pāra girdiğini pek nādir gören köylüyü düşünüŋüz.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 98). × ***Öyle bir sarmısak kokusu, öyle bir sarmısak kokusu ki sanki Palulu bir ermeni ayvaz, on baş sarmısakla okkalık somunu temizlemiş, gelip karşımıza geçmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 204). × ***Okka okka buğdayları getirip üzüm deye cibreye değişiyorsunuz.*** (F. Baykurt 1967k s. 49). × ***Onu altı okka edecekmiş gibi kaldırdılar ve köşedeki Deneytaşına oturttular.*** (F. Erdinç 1973 s. 30). × ***Paranın konuştuğu, yalnız onun konuştuğu şu ortamda okkanın altına gittin mi yapayalnız koyarlar seni.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 124). × ***Dilin, medenî memleketler argosundan çok daha büyük bir hızla değiştiği bir ülkede, yarım okka esrar içen bu kadar çılgınca bir hayale kaptıramaz kendini. Bu millet on senede bir değişen hafızasız nesiller amalgamı [olacak].*** (C. Meriç 1992 s. 109-110). ***okka altına düş-/okka altına gir-/okka altına git-*** ‘haksız yere bir zarara uğramak’: × ***Amma biz bir malı satarken yüzde 20’den fazla kâr hesaplarsak okkanın altına gidiyoruz. Halimiz dumandır, duman!*** (K. Bilbaşar 1944 s. 10). × ***Bizi Kadr’efendi olacak o azgın muhalif baştan çıkardı. Onun aklına gittik. Bizim hiç günahımız yok derler de, beni okka altına düşürürler.*** (A. Nesin 1961z s. 85). ***okka her yerde dörtyüz dirhem*** ‘gerçek olan bir şeyin tartışılamayacağını anlatmak için kullanılır’: × ***Cānım, oḳḳa her yerde dörtyüz dirhem! Kem küm etmiyelim nāfile!*** (A. Vefīḳ Paşa 1927 s. 32). ***okka gülü*** ‘yaprakları okka ile satılan reçel gülü’: × (Tebes 388 o 5).

okkala- ‘bir şeyin ağırlığını yaklaşık olarak anlayabilmek için elle yoklamak’. × ***Onlar dışardan kolayca kapıyı açtılar, kovanları okkalamağa başladılar. En ağırı ben çıktım, neyse beni salla sırt ettiler, götürüyorlar.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 147).

okkalı ‘ağır, iri, değerli’ DS 3274. × ***Yaşa, okkalı erkeksin!*** (S.M. Alus 1934 s. 349). × ***Size bir ḥekīm getireceğim ammā, oḳḳalı ḥekīm. Kerāmet gibi şeyler yapar. Kusūr ḥekīmlere ṭaş çıḳarır.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 38). × ***Aynalı küp, beni görünce, pek okkalı bir küfür de bana savurdu***. (O.C. Kaygılı 1939 s. 222). × ***Hacer, bu geçit kahvehanesinin en devamlı bir müşterisidir. “Okkalı olsun!” tekidile ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içerken…*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 8). × ***Kaşlı gözlü, yanağı ve çenesi benli, okkalı vücutlu bir hoşor, sandalyaya kurulup ayağını ayağının üstüne atmış. Emir hep onda.*** (S.M. Alus 1944 s. 101). × ***Baş pehli-***

van, çocuğun ağzına okkalı bir tükürük salladı. İzbandut yapılı, Herkül kuvvetli pehlivanın tükürüğünü hayli yutkunduktan sonra midesine indirebildi yavrucuk. (M. Yağmur 1957 s. 75). × ***Okkalı bir gamato salıverirdin işine de, diplomasına da, ruj, kalemler, pudriyerine de.*** (O. Kemal 1965f s. 68).

oklağu/ BSTTk. **oklava** 'hamur açmakta kullanılan yuvarlak değnek' Meninski 1680 I, 527, TS 2943, DS 3274. × ***Bir sandık önüne iki iskemle kordu. Bir eline ipten terbiyeleri, diğerine oklavadan kamçısını alırdı. Ve iskemleden atlarını haydardı: "Deeehh! Çıh, çıh, çıh!".*** (Reşat Enis 1933 s. 192). × ***Hafta geçmeden eline geçirdiği bir oklava ile dükkânın önüne dikilen karısı Zühre ile boğaz boğaza gelen ve bütün çarşıyı ayağa kaldıran Kürt Rüstem, kadın için deli diyordu. Kadın ise deliliğini inkâr etmiyor, fakat deli olup, tımarhaneye girip çıktımsa bu uğursuz hain Kürdün yüzünden oldum diyor da başka bir şey demiyordu.*** (Umran Nazif 1962 s. 42). × ***oḳlağulu yağmur*** 'bol yağmur', ***oklava gibi*** 'yuvarlak, ince uzun, cylindrique' (A. Zajączkowski 1937 II, 66).

AD. **oklama** 'bir çeşit tatlı su balığı' DS 3275. × ***Bu Sakarya balıklarının etinin lezzetinden ziyade isimleri hoşuma giderdi. Oklama, cılpık, hösgün... Sakarya balıkları, isimleriyle beraber yendiği için lezzetlidir.*** (S.F. Abasıyanık 1950m s. 89).

oklan 'ince çam ağacı, sırık' DS 3275. ××

oklan- 'ok gibi fırlamak' Meninski 1680 I, 527, TS 2944. × ***O meydan saran Türkiye kahramanları, nasıl Demircioğlu'nun soyunup, vücudunda damarlarını, her biri bir heyye gibi kollarında damarlar oklanmış.*** (Behçet Mahir 1973 s. 60).

oklava b. ***oklağu***.

oklu doŋuz/oklu hınzîr/oklu kirpi 'oklu kirpi, Avustralya kirpisi'. × ***Ol ḥīnde küffār-ı ḳavvās u kemāndār kelle-i ḫenāzīr gibi ormandan bedīdār ve oḳlı toŋuz gibi her biri āşikār olduḳda melik-i bī-nehīb bir naʿre-i mehīb urdı*** (ʿĀlī 1588–89 v. 75b). × ***Bilā-teḫīr tīrkeşi ile āşikār ve oḳlı toŋuz ṣıfātında bedīdār oldı*** (ʿĀlī 1588–89 v. 166b). × ***Gök yüzi oḳdan döndi oḳlu kirpiye.*** (Firdevsī-i Rūmī 1980 s. 124). × ***Oḳlu ḫınzīr oldı kāfir kesmeden | Kimi öldi kāfirüŋ, kimi ḳaçar.*** (a.e. s. 126).

oklu hınzîr b. ***oklu doŋuz/oklu kirpi***.

oklu kirpi b. ***oklu doŋuz/oklu hınzîr***.

okni 'tarla işlerinde sırası gelen bölüm, işlenecek sıra' K. Emiroğlu 1989 s. 190. ××

AD. **okra** 'zayıf hayvanların derilerinin altında yaşayan ve hastalanmalarına sebep olan bir çeşit kurt' M. Räsänen 1969 s. 360, DS 3275, R. Dankoff 1991 s. 62, 'hayvanların sırtlarında çıkan bir çıban, ur, bu çıbanlara yapışan sakırga' 'Eren 1999 s. 305. ××

EO. **okra-** 'mırıltı şeklinde kişnemek, bir şeye karşı çok istek duymak; yem isteyen hayvanların ses çıkarması' M. Räsänen 1969 s. 360, TS 2945-46,

DS 3275. × ***Bitiyi paşaya varur, anı okur | Bindi ata, oḳrar at, oḳur okur.*** (Enverī 1928 s. 39). b. ***çokra-*** ⊡.

okran 'patlamak üzere olan çıban' R. Dankoff 2004, 213. ××

okruk 'kement' G. Doerfer 1965 II, no. 507, TS 2934. ××

oksek 'yakacak küçük odun, ucu yanan değnek'. K. Emiroğlu 1989, 190. ××

oksi I b. ***okso/oksu***.

oksi II b. ***oski***.

oksijen < Fr. (kimya terimlerinden) 'havada bulunan bir gaz' < Fr. ***oxygène*** a.m. × ***Pek tabiîdir ki askerlikte lüzum hasıl olunca oksijen ve tentirdiyot gibi ilâçları tanıyabilen ve birine "köpürden" ötekine "kandurut" diyen elli-altmış kişinin yanında, köyün 1900 nüfusu ilk kazalarda lazım olan böyle ilaçlardan bile habersizdir.*** (M. Makal 1952 s. 106). × ***Gün, damakta ezilen olgun şeftali tadında. Zaman havada asılı diye düşündü Raik, bir element gibi, oksijen veya azot.*** (E. Atasü 1996 s. 227).

oksiyakanta 'kadıntuzluğu, karamuk, Bereberizenstrauch' J.Th. Zenker 1866 s. 78b, G. Meyer 1893 s. 33 < Yun. ***ὀξυάχανθα*** (óksiąhanda) a.m. ××

(Argo) **okso/oksu/oksi I** 'defol, git, yallah' < Yun. ***ἐξω*** (éksō) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 123. × ***Daha buraya gelme... Haydi, okso!*** (E.E. Talu 1939 s. 29). ***okso et-*** 'kovmak' H. Aktunç 1990 s. 213.

oksu b. ***okso/oksi I***.

okşa- b. ***ohşa- II***.

okşala- 'okşamak, cinsel istekle okşamak' TS 2939, 2946 < ***okşa- II*** + ***-ala-*** Iterativum genişlemesi, b. ***afkala-*** ⊡. × ***Karının göbeğini, budlarını okşalar, okşalandıkça karı gerinir, bereket uyanmıyor.*** (Kemal Tahir 1957k s. 133). × ***- E'si... Kart teke, karının butlarını okşalamakta değil mi?*** (Kemal Tahir 1958 s. 285). × ***Sonunda alışır mı okşalanmıya bizim Kâmil yiğidimiz?*** (Kemal Tahir 1961 s. 29).

okşaş b. ***ohşaş***.

oktav 'sekiz sesten oluşan ses dizisi, iki do sesi arasındaki ses dizisi'. ××

oku b. ***okı***.

oku- b. ***okı- I***, ***II***, ***III***, ***IV***.

(Argo) **okulu kır-** '(öğrenci) evden okula gidecekmiş gibi yapıp başka bir yere gitmek' H. Aktunç 1990 s. 213. ××

okumışçası 'bir dereceye kadar mektep görmüş (kimse), okumuş olan'. × ***Gördi bir gemi gider. 'Alārnet depretdi. Gördiler geldiler, melik-zādeyi götürdiler, haberin aldılar. Meger bāzergānlarmış. Aralarında oḳumışcası varımış. "Rast eydürsin. İşitdügümüz vardur ki melik-i Maşrıḳ-oğlı ol maḳama varısardur."*** (Ferec v. 195a).

okumış/okumuş 'eğitimli, tahsilli, bilgili' Meninski 1680 I, 527. × ***Damat olacak oğlana ısınabilseydim bari. Hiç ısınamadım. Ben dışarda***

okumuş züppelere hep illet olurum zaten, bu da dışarda okumuşların en illeti. (A. Ağaoğlu 1980d s. 140).

okumuş b. ***okumiş***.

okumuş yazmış 'okur yazar, eğitimli, aydın'. × ***Naşit Bey, Hâzım Körmükçü'yü hem çok sever, hem de özlemle karışık bir kıskanma duyardı. Hâzım, okumuş yazmış insanların, kravatlı beylerin, şık hanımların, komedyeniydi, Dârulbedayi sahnesinde oynuyordu. İstanbul belediyesi şehir tiyatrosu sanatkârlarından Hâzım Körmükçü'ydü. Kendisi ise kravatsız insanların güldürücüsü, "komiki şehīr" iydi.*** (B. Arpad 1974 s. 120–121).

okun- 'denilmek, söylenmek, ad verilmek, ***<okı-/oku-*** fiilinin passivumu ve reflexivumu' TS 2950. ××

okunaklı 'kolaylıkla okunacak biçimde belli harflerle yazılmış' J. Redhouse 1890 s 261 ***< okun- + -ak + -lı*** b. ***dokunaklı*** ⊡. × ***Aceleyle yazılmış -belli ki başkan dikte ettirmiş o yazmıştı- el yazısını zorla sökerek yazmaya koyuldu. Yazı okunaklı olmadığı için çabuk yazamıyordu.*** (M. Buyrukçu 1969 s. 30).

okunmuş 'okunmuş olan şey, davetli' Meninski 1680 I, 528. ××

okunuk 'davetli, davet edilmiş olan kimse' DS 3276. ××

okuntu 'daveyite, düğün davetiyesi olarak kullanılan küçük hediyeler' DS 3276. × ***Hatay'da şehirde okuntu âdeti yoktur. Yalnız oğlanın en yakın akrabaları ve arkadaşları düğün gecesi verilecek yemek ziyafeti için bir tepsi baklava veya künefe oğlan evine gönderirler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 63). × ***Düğünün gününü kararlaştırırsak, urba görmeye ne gün gideceğimizi, okuntu işini ne gün halledeceğimizi kararlaştırmak daha kolay olur.*** (F. Baykurt 1971t s. 114).

okurca 'okur gibi, okurcasına' TS 2951. ××

okur okur 'atların okraması, ses çıkarması' TS 2951. ××

okur yazar 'okuma yazması olan, okuma yazma bilen, eğitimli' Meninski 1680 I, 52. × ***Oğluŋa sakın okur yazar kız alma; soŋra siziŋ hepiŋizi parmak üstünde oynatır.*** (H.R. Gürpınar 1927mu s. 13).

EO. **okuş-** 'akraba olmadıkları hâlde birbirini kardaş veya ata oğul diye çağırmak' TS 2290-91: × ***Benümile ata oġul oḳuşmışdur.*** (Ferec v. 31a). ***kardaş/karındaş okuş-*** 'birbirini kardeş saymak' TS 2291. ***okuşma karındaş/kardaş*** 'birbirini kardeş sayan' TS 2951.

okut- I b. ***okıt-***.

(Argo) **okut- II** 'satmak' M. Mikhaïlov 1930 s. 17, H. Aktunç 1990 s. 213. × ***Sen çalalım da Kapalıçarşıda okutalım, demedin mi?*** (Y. Kemal 1978 s. 20). × ***Çiçek pazarının arkasındaki kasaplara, tanesini iki buçuk liraya okuturlar.*** (a.e. s. 47). × ***Balıkçılar kurusunlar diye ağları ağaçlara asıyor, seriyorlar ya, işte oradan. Semih çok ağ çalıp okutmuştur öteki balıkçılara, babam gitti denize de kayığı delindi, fırtınaya tutuldu da dönmedi, diye, işte bu ağlar babamın ağları, diye.*** (Y. Kemal 1993k s. 45).

okyanus ‘kıtaları birbirinden ayıran deniz, ana deniz, umman’ < Ar. ***ūḳyānūs*** < Yun. ***ωκεανός*** (*ōkeanós*). × ***Çarpsın göğsüme dalgaları Okyanusların | Öyle coşkun, öyle âşina, | Ki asırlarca durulmaz.*** (F.H. Dağlarca 1951 s. 28).

ok yılanı ‘bir çeşit engerek yılanı’ TS 2942.

EO. **ol I/o V/anda/andan/andın/anı/anlar/anuŋ/aŋa** ‘(zamir) o’ Meninski 1680 I, 535. × ***Bir mühim işi vardur ki bize ol maʿlūm degüldür.*** (Ferec v. 21b). × ***Siz mestdiŋüz; duymaduŋuz; ol bilmedin sizi getürdüm, gizledüm.*** (a.e. v. 21b). × ***Ol ḳızuŋ yüzügi ḳaşında muʿabbā zehr varıdı. Ol, ṭaʿām getürince ḳız ḳaşı fek ėtdi, zehri çıḳardı.*** (a.e. v. 99b). × ***Ve ol gişi ki ayruḳlaruŋ seŋegin doldurdı, gendü ḫalḳını susuz öldürürdi, ol ol gişi ṣıfatıdur ki zaḥmetile düniyālik ḳazanur.*** (a.e. v. 192a). × ***Bu vaḳāyiʿ ki vāḳiʿ oldı ol, | Ad adanmadı ḳātil ü maḳtūl.*** (Elvān Çelebī 1984 [1358-59] s. 65).

EO. **ol II/ o III** (sıfat) ‘o’. × ***Cün ol ḥāleti gördiler, ḳamusı aġlaşdılar, fiġān ėtdiler.*** (Ferec v. 141a). × ***Ve kirāsı-da ġāyet çoḳ olur. Ḥattā ol kirāsları her yıl ḳurudurlar. Bir yıldan bir yıla ġıdāları oldur.*** (Pīrī Re’īs 1935 s. 112). × ***Ol līmānuŋ içine bir çay aḳar, ol çayuŋ iki ṭarafı ḳoġalıḳdur.*** (a.e. s. 307). × ***Kişilik bilmege insān gerekdür / Ve hem ol ṭālibi Sübḥān gerekdür.*** (F. Giese 1929 s. 225). × ***Ḥālā-ki ʿanʿane ile ol ṭanṭanayı birbirlerine ulaşdururlar.*** (ʿĀlī 1956 [1586-87] s. 128). × ***Ḳo gitsün ol derdsiz ebter, | Bu derd bize dermān yeter-ḳim bundan anda derd ilter, | Yardımcısı Sübḥān imiş.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 64). × ***Olmış idi yine ol pīr ḳodoş | Dilberān zümresine baş çavuş.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 11). × ***Be-dürüstī ol yalıŋ ḳoġ atar ki muʿaẓẓam binālar gibi, güyā-ki ol günde ḳara pesereklere beŋzer.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 67). × ***Şol kişi kim ola ol bir gözi ac | Gözi ḍoymaz vėrseler ger biŋ ḳolaç.*** (Naẓmī 1928 s. 13). × ***Ol vaḳıt baḳi ḳalan mücevheratımı satub iki bin frank idüb bir tüccar eli ile gönderdim.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 103). × ***Beşiktaş öninde bir ḥāżır bir ḳalyon buldum. Mışıra gidermiş. Hemān varub ol ḳalyonuŋ ḳamarasıŋ söyleşüb ve bir ḫidmetkār alub, ḳomanya görüp āmāde olduḳ.*** (Ş. Elçin 1975-76 s. 190). × ***İskelelerine ṭuz gelüb ol ṭuzı olugeldügi üzre ʿāmiller alub naṛhı rūzī üzere müsülmānlara beyʾ ėdüb tecāvüz ėderler ise ḥākimü lvaḳt olanlar menʿ ėdeler.*** (Ö.L. Barkan 1943 [979/1571] s. 214).

ol- I ‘uymak, uygun gelmek’ (dativus ile) J. Redhouse 1890 s. 268. ××

ol- II ‘bulunmak, vücut bulmak’. × ***Ol cemāʿat icinde īcāb u ḳabūli şerʿī vāḳiʿ oldı, er u ʿavrat olduḳ.*** (Ferec v. 46b). × ***Cāriye eyitdi: “Ė ḫudāvend! Gözümi baġlama, yolumı göreyim!” dėdi. Manṣūr eyitdi: “Meger saŋa cānuŋı gerekmez?’ dėdi. Cāriye epsem oldı.*** (a.e. v. 95a). × ***Kāşki benüm ferzendüm er olayıdı, yā er döst olayıdı! Ben ferzendüm elinden ʿāciz olub dururam, cihānda eri görecek gözi yoḳdur.*** (a.e. v. 201b). × ***Yalvardı, yaḳardı. Salıvėrdiler. “Vėr, ḥāluŋda ol!” dėdiler.*** (a.e. s. 238b). × ***Elbette erbābı ḥācātdan ṣudūra gelen efʿāl u aḳvāle taḥammüli muḳarrer olurdı.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 121). × ***Paşa baştardasınuŋ ṭüli yetmiş arşun olur. Ḥālā yetmiş***

iki ėder oldılar. Otuz altı oturaḳdur. Mavuna gibi küregin yedişer ādem çeker. Ve manḳasında üçer cengci oturur. (Kātib Çelebī 1329 s. 152). × ***Eminenin bir Çingene kızı olduğunu anlamak için konuşmasına çok inceden inceye dikkat etmek lâzımdı…*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 280). × ***Sen babanın has oğlu olduğunu daha şimdi isbat ettin. Cinsini sevdiğimin nasıl da cinsine çekmiş!*** (A. Nesin 1961z s. 11). × ***Biraz daha geçip de ağaçlar karını atıp, çırılçıplak oldu mu eref usuldan usuldan esmeye başlar. Eref çıktı, eref çıktı diye damdan dama sevinçli bağrışmalar olur o zaman.*** (M. İlhan 1983 s. 13). × ***Zekiye daha Akçalı'ya el öpmeye gelmeden, onun toka gibi iri gözlü, epil epil yüzlü, serpme benli, eline çabuk bir kız olduğunu tüm köy duydu.*** (L. Tekin 1984 s. 33). ***olacak iş degül/olacak iş mi*** 'nasıl olur, olamaz': '***Avrat yüzin yırtdı: "Hey, bu olacaḳ iş degül, zinehār bulınu yürime! Ḳāżī-yi bīcāre ḥāldan ḫaberi yoḳdur.*** (Ferec 16b). ***"Ė ẓālim! Taŋrınuŋ ḳudretine şek u şübhe mi ėdersin? Bilmez misin ki bencileyin bīkes ʿavrata, dermāndeye ʿācize ġarībe ṭamaʿ ėdesin, andan tevbe ėdesin, dönesin tevbeyi sıyasın, daḥı cezā görmedin şöyle selāmet ḳalasın, olacaḳ işmidür?" dėdi.*** (a.e. v. 179). × ***Hayır be, olacak iş mi bu? Ben bunca kırcılık yaptım, geceleri mezarlıklarda hayvan otlattım. Yine bir şey görmedim.*** (S. Baklaciyef 1957n s. 97). ***olur şey değil*** 'kabul edilebilemez, anlaşılması zor gibi anlamlarla şaşkınlık ifade eder': × ***Şu vapur yolculuğu olur şey değil. Kısasında iş yok. Uzunu matrak, uzunu fiyakalıdır. Vapur uzak memleketlere doğru dümen kırarken yolcular arasında birdenbire bir dostluk peydahlanır.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 85).

ol- III '(bir yerde) kalmak, ikamet etmek, eğlenmek' krş. Tietze 1992, 1953-56 J. Redhouse 1890 s. 268, TS 2972. × ***Hidmetkāram, bu maḥallede oluram, erenlere ḳullıḳ ėderem.*** (Ferec v. 21a). × ***Ė ḫudävend! Buyuruŋ, ayruḳ eve varalum; bu olmaġa yarar ev degüldür.*** (a.e. 53b). × ***Cümleden el çekdükde, nefsi İstanbulda zāviye-nişīn olan meşāyiḫden Ekmel Efendi ki yine gendüsi gibi ṭarīḳı tedrīsden ferāġat ile meşīḫat silkine sülūk ėdenlerüŋ ercümendi idi, anlardan bey'at ėtdi.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 295). × ***Familya köyde olur ise, çok aḥşam meşguliet vesile olarak şehirde kalmak epeyice bir şeydir.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 40).

ol- IV/olun- < ***et-*** fiilinin passivumu manasında. × ***Sulṭān eyitdi: "Var, aḥmaḳlıḳ eyleme! Bunuŋ gibi düş ʿömürde bir gez taʿbīr olur" dėdi*** (Ferec v. 233a). × ***ḫuṣūṣā-ki bu fırḳanuŋ ellenmişi ve erāzil ḫidmetine el vėrmişi ḳatı murdār olur. Yaʿnī ki ḳallāşlar taṣarrufına düşmişi marya yėrine ḳullanılub orṣalanmışı pīrezen-ı rüzigār ṣıfatında elbette bī-ḥayā ve bī-ʿār olur.*** ('Ālī 1956 s. 23).

ol- V 'oğlu, kızı, torunu doğmak'. × ***Bihrūzuŋ ol māhdan üç oğlı oldı. Ulaldılar, erenler oldılar.*** (Ferec 855/1451 v. 113b). × ***Ataŋuŋ oġlı ḳızı olmazıdı. Benden oġlancuḳ isterdi. Bir deveciden seni ḳazanıvėrdüm.*** (a.e. v. 123b). × ***Bu benüm daḥı ḳızum oldı, ben bunsuz nice ṣabur ėderem?*** (a.e. v. 148a). × ***Dalle muḥtāle oldı. Ol erden ḏallenüŋ üc ḳızı oldı. Ücini daḥı üc ṭarrāra vėrdi. Bir cemāʿat oldılar. Baġdād şehrini ḳaha getürdiler.*** (a.e. v. 214a-b). × ***Gol, ortak bir***

çabanın ürünü. O kadar. Görmemişin oğlu olmuş gibi bu bayram taşkınlığı niye? Sevinçten ağlıyorlar, gol yiyince ağlıyorlar. (H. Taner 1969 s. 109).

ol- VI isimlerden sonra gelerek 'ortaya çıkmak, bulunmak, meydana gelmek' gibi manalarla birleşik fiiller yapar'. × ***Ne bilsün ġalebe gidüb̯ halvet ḳalıcaḳ ḳıza eyitdi: "Doġrusın eyit, āhiste dėdügüŋ söz ne sözidi?" dėdi. Ḳız eyitdi: "Ol söz senüŋ neŋe yarar? Fāriġ ol!" dėdi. Şehzāde eyitdi: "Elbette dėmeyince olmaz." dėdi. Elḳışṣa ėrteye dek bu söz gecdi.*** (Ferec 855/1451 v. 50b). × ***Göŋlüŋ var olamı yār olasın, | derdīde ü derkenār olasın. | Ger mest ėdesin, beni lebüŋden | sermest olasın, ̯humār olasın!*** (a.e. v. 204b). × ***Sākin ol! Evvel-beevvel dė ki mācerā nedür, aŋa göre söyleyelüm!*** (a.e. v. 224b). × ***Bir peyda oldı her gişi her tarafdan ḳacdı.*** (a.e. v. 234). × ***Revende gendüyi ḳuşuŋ ḳıc barmaġı üzerine berkitdi. Ḳuşuŋ ̯haberi olmadı, ḳalḳdı, eṭrāfı 'ālemden bir ṭarafa vardı, cezīrede ḳondı.*** (a.e. v. 244b). × ***"Her kim iseŋ, var, Allāh ḥaḳḳından gelsün, buradan def' ol!" dėyü şeh-zādeye bir ḳat-daḫı ġażab ile çıḳış eyledükde***. ('Alī 'Azīz Efendi 1268 s. 230). × ***Zavāllı ḳadın şaşırır, bayġınlıḳlar geçirir. Ḥerīf de "Çabuḳ ol!" diye ġıcılar.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 199). × ***Esen ol! Gidelüm, berk eyle tedbīr, | Muvāfıḳ ola şā-allāh ki taḳdīr!*** (Meḥmed 1965 [1398] s. 151 no. 3793). × ***Yā biz ḍoġrı mıyuz-kim düşman olan şunda pâdişāhumuzuŋ ḥişārınuŋ üzerine düşdi, döge ḍurur; biz şunda ṭınmazuz, epsem otururuz?"*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 107). × ***Ol-daḫı, bulara hemrāh oldı, gitdiler.*** (Ferec v. 234b). × ***Yeni asker, doğrusu, yaman acemilerdendi: ne tüfek tutmasını biliyor, ne Hazırol! Durmasını. Yani askerliğin tüm cahili.*** (B.S. Kunt 1937 s. 56). × ***Fazâhatlarının farkında olmayacak kadar mesuliyetsiz ve şaşkın.*** (C. Meriç 1992 s. 228). × ***Kız git, lan, git, öküze ineğe bakarak ol!*** (F. Baykurt 1967a s. 52). × ***Varol, daim ol!*** (F. Baykurt 1967k s. 112).

ol- VII 'pişmek; olgunlaşmak'. ××.

(Argo) **ol- VIII** 'sarhoş olmak' H. Aktunç 1990 s. 213. ××

ola 'belki, olabilir, tahminen, aşağı yukarı' Meninski 1680 I, 538, TS 2959-61. × ***Gördüm bu yėr̯ harāb, bunuŋ gibi ev içinde yüz kişi ola yaturlar. Kimi başı kesük, kimi ḳarnı eşük.*** (Ferec v. 11b). × ***İki yüz ola artuḳ er u 'avrat herbiri bir iḳlīmden yöresine üşmişler, ol pīrden nesne sorarlar.*** (a.e. v. 60b). × ***Eger bir kütāh-naẓar bir̯ hilāf söz söylerse, anda baŋa ne ola*** (a.e. v. 96a). × ***Eyitmeyeler mi: Bu ḳız yüz mes'ele artuḳ sormış ola, cüvān dükeline cevāb vėrdi; anuŋ bir suvālına bu ḳız cevāb vėrübilmedi demeyeler mi?*** (a.e. v. 138b). × ***'Ömürümüzce şehzāde cemālı gibi cemāl, kemālı gibi kemāl görmedük, göreni görmedük, işitmedük. Bunuŋ hemtāsı kim ola.*** (a.e. v. 199a).

olagel- b. ***olugel-***.

olağan 'olması alışılmış, genel olarak olan' J. Redhouse 1890 s. 265 [***ol-*** + fiilden daimî sıfat yapan ***gan/ğan*** eki, krş. ***ısırgan, olağan***. × ***Pilâv mı pişirilecek: Petekten sahana konup getirilen bulgurun içindeki bu***

türlü böcekleri, sıçan pisliklerini, örümcek ağlarını tek tek ayıklamak olağan bir koşul sayılır. (M. Makal 1980 s. 56). × ***O sırada, ağır koşulların egemen olduğu öyle bir ortamda, bana olağanın dışında görünen acaba neydi?*** (U. Kökden 1995 s. 99).

olak 'kısrak' TS 2960. ××

ola ki b. ***ola kim***.

ola kim/ola ki 'belki, olabilir' TS 2961-63. × ***Bunda bir saray bünyād eylesünler ki ben her dem manẓarasında oturub suyı temāşā ėdem, ola-ki bu işüme bir cāre ola!*** (Ferec v. 28a). × ***İmdi dilerem ki ṣıdḳıla bir duʿā ḳılasın, ola ki nefesüŋ berekātında Kesāyāyı Aʿẓam oğluma şifā vėre.*** (a.e. v. 39b). × ***Bundan bedter ne günāh ola ki?*** (a.e. 855/1451 v. 62a). × ***Melik eyitdi: "ʿĀdetin ̆hüyın ̆hüsın baŋa bildür, ola ki uġumınca olubilem." Yigit eyitdi: "Senüŋ irādetüŋe mu̱hālif işler işler: iʿtirāż ėtmemek gerek. Maʿnāyı bilen biliser. Ol olmayaçak iş işlemez." dėdi.*** (a.e. v. 88a). × ***Eger bir pāẓişāh ola ki işi ʿadl u dād ola, | Dėye ẓālimler anuŋ-çün "zihī, bī-ʿaḳl u ̆hʷār!", dėrler.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 49). × ***Ayucılarda kimseler ola ki yüzin gören ayı gördüm ṣana.*** (M. Çavuşoğlu 1977 [16.yy. başı] s. 149). × ***Yine ṣordı kim işbu eren kim? | Ola kim andan ola cānuma im.*** (Fą̈hrī 1974 s. 340 no. 1725). × ***ʿAceb bu ne ola ki ḥarīre beŋzemez, arış argaç belürmez?*** (Ebu'lLeyş es-Semerḳandī 1965 s. 175). × ***Bir vech ile ḳızlıḳ ola kim ėller arpa salıcıya "Bize arpa salıver" dėyeler.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 148). × ***Dayanma bu baylıġuŋa, ey dede, | Gün ola ki niʿmet elüŋden gide.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340/42 s. 64 no. 884).

ola mı 'acaba, olur mu, olmaz mı? TS 2964-67. × ***Beŋüŋüŋ dānesi müşk u saçuŋuŋ dāmı ʿanberden, |̆Halāṣ ola mı mürġı dil bu bend u çenberden?*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 81). × ***Delüdür ola mı işbu gişi? İstemedin getürür, danışmadın götürür! Yā daḫīldür, yā baḫīldür.*** (Ferec v. 4a). × ***Ṣaḥrāya vardı, yıl āḫirine degin ḳoyından bir ḳalmadı. Durdı, sarāy ḳapusına geldi, ḥāli ʿarż eyledi. Pādişāha dėdiler. Pādişāh: "Yüz ḳoyun daḫı vėrüŋ, hemān şarṭı ėdüŋ: gökcek tīmārlasun, ḳırılmaya dė, ola mı!" dėdi.*** (a.e. v. 51a). × ***Üşbu Meliki Sāmire delüdür ola mı?*** (a.e. v. 66a). × ***Cehd ėdelüm, gendözümüzi bir ābādānlıġa bıraġayıduḳ ola mı?*** (a.e. v. 128b). × ***Ḳız geŋ-gel ėdersin. Ola mı? Perī ādemīyile ḳanda cift olduġı var ki şimdi daḫı ola?*** (a.e. v. 151a).

olan 'şehzade' < Tat. R. Dankoff 2004 s. 213. ××

olanak 'imkân'. × ***Bunun asıl nedenini, tiyatronun bir edebiyat türü olarak öbürlerinden daha geniş olanaklar ve sadece dramaturg'a bağlı olmayan koşulla istemesidir.*** (S. Eyuboğlu - V. Günyol 1995 s. 81). × ***O hanımın ağabeyisini tanırdım. Bir gün bana "Niçin bizimkinin yerine gitmiyorsun?" diye sorunca, o hanımın asık suratını görerek rakı içmemin olanaksız olduğunu söylemiştim. "Haklısın" dedi. Babam da ondan zaten Kânunı sânî suratlı karı diye söz ederdi.*** (Fethi Naci 1999 s. 112). ***olanağı yok***. 'mümkün değil, olma ihtimali yok': × ***Akreditifi açtırmadan ithal edilecek malı karşılık olarak gösterme olanağı yok biliyorsun.*** (Ç. Altan 1976v s. 15).

AD. **olanca** ‘bütün, tamam’ DS 3276, K. Emiroğlu 1989 s. 190. × ***Yarar cāsūslar ḫbāriyle kemā-yen baġi maʿlūm olmış olaydı, olanca yaraġ u yat ve ḥāżır bulunan begler-begiler-ile ḳażā-ı ḥācāt nice gereg-ise mümkin idi.*** (ʿĀlī 1982 II, 134-135). × ***Kāfirānı bī-ḫired daḫı olanca ʿaḳlın başına ve çānı cemādlerin dişine alub çaḳalūs ve zenbürek ve ḍarb-zen ve tüfeklerine baġteten āteş vėrüb...*** (Taʿlīḳī-zāde 1983 [1596] s. 205). × ***Āḫiri kār būtleri şınar, olanca ʿırż u nāmūsları āb-rüları gibi toprāġa düşer.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 135). × ***Olanca ḫarclıġını ḫarbende ve şütürbān nāmına bir ḳac kilāba maʿṭūf ḳılub gėceden gėceye yetmiş seksen yem asarın dėyü sırıdur.*** (ʿĀlī 1982 II, 242). × ***Baba oğul talâkatleri nisbetinde birer telâşla kızı batırarak kendilerini temize çıkarmıya uğraşıyorlardı. Binaenaleyh olanca hararetimle ben de kendimi müdafaaya mecburdum.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 266). × ***Geçmiş gün, bu adama benzeyen biri, böyle dakikalarca vitrini seyrettikten sonra, ansızın, olanca gücüyle cama bir yumruk indirmiş, kanlar içindeki elleriyle bileziklerin üstüne atılmış, kapıp kaçmağa savaşmıştı.*** (H.E. Bener 1960 s. 67-68). × ***İşte tam bu sıralarda bir baykuş, sesinin olanca tizliği ve uğursuzluk çağrışımlarıyla ve kötülükleri önceden haber veren bir kâhin edasıyla ortaya çıkar.*** (N. Güngör 1998 s. 64).

olan olmuş ‘yapacak bir şey yok, olanı geri döndürmek mümkün değil’. × ***Artık olan olmuş. Bin ağlasan para etmez.*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 62).

olar ‘onlar’ TS 2966, R. Dankoff 2004 s. 214, K. Emiroğlu 1989 s. 190. × ***Oları ki biz ḳıravuz, gėrü cānların vėrevüz. | Ol ėli ki biz yıḳavuz, gėrü anı biz yapavuz.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 36). × ***Küyüŋ ey olar kim yigitsiz cüst, | Güc içinde var ḳocalar ḳatı süst.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 [1073] s. 11 no. 134). × ***Bu begler vilâyeti Varsaġı elek elek elediler. Varsaḳ beglerini bir yėre cemʿ ėtdiler. Olar daḫı muṭīʿ olub...*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 229). × ***Bayirundan ukari | Gelurum kerendilan.| Terledi memelerun, | Sil oları mendillan!*** (B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 76). × ***Ėŋen gürbüzler idi ol erenler, | Oları ḳan ḳaşanurdı görenler.*** (Aḥmed Ḥarāmī 1972 s. 38 no. 37).

ol ara ‘o sırada’ TS 2968. × ***Sazlu-derede ḳondılar. Ol ara Bayezīd paşadan ḫīle ḍuydı. Depeledi...*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 46).

ol aracuk ‘oracık, tam ora’ TS 2968. × ***Gündüz olub ol meşʿale gibi görinen görinmez olıcaḳ ol aracuḳda ḳarār eylesün.*** (Ferec v. 61a).

ol arada ‘orada’ TS 2968. × ***Mevc aldı, bizi bir ṭarafa bıraḳdı. Ol arada birḳac Zengī ḥāżırmışlar, bizi dutdılar, cezīre melikine iletdiler.*** (Ferec v. 46b). × ***Küfeye degin gönderü çıḳdı. Ol arada ayırtlaşdılar.*** (a.e. v. 105b). × ***O avlarken ḳażā'-yı āsumānī ėrişüb atınuŋ ayaġı bir delüge geçer, atiyle bile degerlenür. Ol arada şehīd oldı.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 19). × ***Yüzük ḳaşında aġu vardı ḥāżırlamışdı, ol arada gendü ḳaydını gördi, Allāh raḥmetine vardı*** (Oruc b. ʿĀdil 1925 s. 37). × ***Ol arada yol azdı, bir yüksek daġa çıḳdı. Gördi-ki...*** (Tārīḫ-i Ḳırḳ Vezīr 1303 s. 245).

ol aradan ‘oradan’ TS 2968. ××

ol araya TS 2969 'oraya': × ***Aṇihtarı alub geldi ol araya | Ki ḥücreleri ḳamusın araya***. (Mes'ūd b. Aḥmed 1925 s. 32). × ***Nerdübān uruban çıḳdılar, | Gerçi kāfir ol araya çoḳdılar.*** (Enverī 1928 s. 38). × ***Ḥarāmī yoġ idi anda ne şeb-rev, | Ḳolay arada dutdılar eyü ev. | Meger cāsūsı Şāhuŋ ol araya | Ėrişdi anda tā ki bunları araya.*** (Meḥmed 1965 s. 176 no. 4900-01).

olarıŋla/olaruŋla 'onlarla' TS 2964. ××

olaruŋla b. ***olarıŋla***.

olası 'olma ihtimali bulunan, gerçekleşme ihtimali olan; olabilecek' J. Redhouse 1890 s. 265. ××

(Neolojizm) **olay** 'hadise, vaka'. × ***Yarabbi, şu memleket, şu küçücük vatan parçası, nasıl da düşünüyor, kafalar nasıl da birbirinden farklı ürünler çıkarıyor? Elimde olsa da, şu gerçekten de çocuk oyuncağı sayılabilecek olay üzerinde bütün yurtta bir anket yaptırsam? Acap ne netice alırım?*** (İ. Tarus 1955 s. 98). × ***Kızmıştı Hurşit Ağa. Zeynel'e değil, Raşit Bey'e kızmıştı. Kendisinin önem verip sorduğu olayın üstüne kendisi gitmiyor, ayakçısının da ayakçısını gönderiyordu.*** (R. Ilgaz 1981 s. 156). × ***Cin gibi akıllı ve dikkatlidir. Ayrıca antropolojik olarak büyü olayını çok iyi bilen bir insan.*** (N. Eray 1990 s. 74). × ***Sanırım duygusallığın abarması vardı bu olayda.*** (Cemal Süreya 1991 s. 368). × ***Yoksa bu olayı sadece bir andropoz öncesi kaygıları örtme çabası olarak mı görmeliyim?*** (Z. Ankara 1991 s. 44). × ***Senin böyle bir olayı asla beceremeyeceğini bilen birisi hemen arkandan içeriye girdi ve senin azmedip de işleyemediğin suçu işledi.*** (N. Eray 1999 s. 147).

olayim 'sevgi sözü (kurban olayım sözünün kısaltılmış biçimi)' K. Emiroğlu 1989 s. 190. ××

ol bâbda 'bu cihetden, bu bakımdan'. × ***Bennāyı ḫalvet odaya oḳıyalum, yėdürelüm içürelüm mest ėdelüm, aŋa iẓhārı muḥabbet ėdelüm. Ol ḥālde ḫānümānınuŋ, ehlinüŋ, ʿayālınuŋ ḫaberini, nişānını andan alalum. Aŋa ol bābdan girelüm!*** (Ferec v. 20b). × ***Ben ol bābda ʿācizem. Ol setr u ṣalāḥ ki anuŋ varıdı, ol işi muḥāl dėyesüm gelür.*** (a.e. v. 182b). × ***Ol bābda dilleri bī-güftār ve dīdeleri perdei ʿillet ile nümūdārdur.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 137). × ***Bizi apar topar Anadolu'dan merkeze çağırdılar. Bu kurs, yaşlı başlı adamlar olduğumuz zamana rastladı ama, sonunda başarı gösterirsek, ol babdaki rütbemizin artacağını söylediler. Eh dedik, iyi olacak.*** (F. Erdinç 1948f s. 49).

EO. **ol bir/ol biri** 'öbür, öbürü, öteki' TS 2970. × ***'Avrat Cühuduŋ saḳalına yapışdı: "Ol bir ʿavratı necün dārüyıla veribidüŋ?" dėdi.*** (Ferec v. 221a). × ***Bu atı sāṭūrıla uzunluġınca yar, iki nime eyle. Saġ gözlü nimesin sen al; ol bir nīmeyi aŋa vėr!*** (a.e. v. 235a). × ***Hemānen beglerbegi-yi nāmdār iki bellü başlu oŋmaduġı ol ḫidmete fermān-berdār ėdüb biri aġa ve ol biri keḫudā naṣb olınur.*** ('Ālī 1975 s. 130). × ***Al, sözünü ettiği adamı kötülemek için, kendisinden Hazret-i Ali değil, onun kölesi olan Kanber bile incinip üzülürken o bir de Ali adını aldı, diyor.*** ('Ālī 1978 s. 280). × ***Ammeye malüm bir***

keyfiyet dir ki iki kız biri ol birinin yanına geldikde devlet politikası üzerine söyleşmezler. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 7).

ol bir b. ***ol biri***.

ol- bit- ‘sonuçlanmak, tamamlanmak, meydana gelmek‘. × ***Olmuş bitmiş bir şey için artık gerisini soruşturup karıştırarak ortaya bir mesele çıkarmaya ne lüzum var?*** (H.R. Gürpınar 1933ke s. 64-65). × ***Selâmlıktan sonra bir kira arabasına atlayıp orayı boylarız. Eve dönünce “Başmabeyincinin odasında lâfa mafa daldım.” diye bir kıtır atarım, olur biter.*** (S.M. Alus 1933k s. 45). × ***Günün uzunu merdiven başındaki sandalyesine oturur, Müdürü veya filâncıyı soranlara, birazdan geleceğini söyler, olur biterdi.*** (F. Erdinç 1948 s. 21). × ***Karısı ayağa kalksın hele, bir tencere aşure kaynatır, geleni ağırlar, olur biter. Zaman gitgide kötüleşmekte. Loğusa şerbeti kusur kalsın.*** (M. Seyda 1958 s. 29). × ***Sonuçta, Barbie bebeğini alır gelir, önüne iki Fatoş, bir Ayşegül koyarım, biraz çizgi film seyreder, biraz da şekerlemelerle oyalanır, olur biter sanıyordum. Ne gaflet!*** (M. Mungan 1996 s. 482).

olcala- ‘harpte ganimet almak’ TS 2970. < Mo. ***olca*** + Tk. ***-la-.*** ××

EO. **ol cihetden** ‘o bakımdan, o sebepten; o hususta‘ × ***Ol cihetden ḳatı müteellim idi. Hemīşe Ḥaḳ Taʿālādan taẕarruʿ ve ibtihāl ėdüb ferzend isterdi.*** (Ferec v. 90a). × ***Nāgāh şāhuŋ̑ hāş doġanı pervāz ėderken gözlerden ġāyib olur. Şāh ol cihetden muvazzaʿuḷhāṭır olur. Dört yaŋa mīrşikārlar veṣṭaḥarlar segirdürler, atlar depelerler, isterler, bulımazlar.*** (a.e. v. 130a). × ***Bu ʿamūduŋ dört ciheti var ki düşmen ol cihetlerden belürür, fevḳ u taḥta ḥükmi yoḳdur.*** (a.e. v. 242a).

olçum I ‘eli işe yatkın, becerikli, usta‘ DS 3277, 3330. b. ***ölçüm I***. ××

olçum II ‘beceriksiz, kaba saba (kimse)’ DS 3277, 3330. b. ***ölçüm II***. ××

olçum III ‘doktor, hekimlik taslayan ve yıldızların hareketlerinden sonuç çıkaran‘ DS 3277, 3330. b. ***ölçüm III***. ××

olçumluk ‘bilgiçlik’ TS 2970. ××

oldacı ‘gelişmeye istidadı olan‘ TS 2971. ××

oldaş ‘yoldaş‘ < Özb. R. Dankoff 2004 s. 214. ××

EO. **ol dem/ol demde/o dem** ‘o anda, derhâl’ Meninski 1680 I, 542, J. Redhouse 1890 s. 267. × ***Kāravān̆ halḳı bu sözi işidicek durdılar, ol dem revāne oldılar.*** (Ferec v. 8a). × ***Ol dem yėl çıḳdı, raʿd u bürūḳ u bārān geldi.*** (a.e. v. 179a). × ***Ol dem Dalla kücük ḳızına eyitdi: “Var, bulalaruŋı oḳı, gelsünler!”*** (a.e. v. 217a). × ***Ol demde revende oġlancuġıla su icinde bulındı. Öte gecmege ḳurdı ḳovmaġa ėveyin, tīz geceyin dėdiyse ayaġı dayındı.*** (a.e. v. 246a). × ***Saŋa olmaya ol dem kimse meşġūl, / Ḳamusın azıdasın şöyle kim ġūl***. (Fąhrī 1974 [1367] no. 2640). × ***Viṣālüŋüŋ hevesinden çu yėrde āh ḳılam, | Cigerden ol dem ile cemreler havāya düşer.*** (Meḥmed 1965 [1398] no. 2696). × Şöyle bī-***hūẕ olub anda yatmışam, | Sankim ol dem gendözümden gėtmişem.*** (M. Adamović 1994 [1368-86]. no. 2445). × ***Buġda***

yėrine gönlümi ben neyle egleyem? | Dāne pirincdür ḍutalum ḳarlu ḍaġlar! | Ol dem ḳanı ki şekere yoġ idi iştihā | Ġurbetde ādeme ḳurı etmek olur şeker. (Yaḥyā Beg 1977 s. 107). × ***Ol dem hemān Ṣanṣar Muṣṭafā bir yol ḳoynundan bir pala çıḳardı ki çalar saʿat gibi sadālar vėrdi.*** (Ş. Elçin 1977-78 [1876] s. 210). × ***Ol dem hasekinin biri cabgına binüp doğrı zindana gelüp ikisine birden eyitdi: Sizleri şevketlü hünkârımız ister...*** (Ş. Elçin 1977-78 s. 206-207).

ol deŋlü 'o kadar, o derece'. × ***Göŋül ayrulıġuŋ derdiyle ṣayrudur, seni özler, | Ėder göynüklü āh ol deŋlü ol kim göyünür, özler.*** (Naẓmī 1928 s. 15).

olduğu gibi 'nasılsa öyle'. × ***Bilâfütur her şeyi olduğu gibi anlattı.*** (Fazlı Necip 1930 s. 119). × ***Arpayı olduğu gibi değirmenin hunisine dehettim.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 319). × ***Pire bacının içi dışı bir. Dobra dobra... olduğu gibi görünüyor. İçinde al fel yok.*** (F. Baykurt 1961o s. 103). × ***O gün buğdayı çuvallara doldurup eve taşıyamadılar. Çeç harmanın ortasında olduğu gibi kaldı.*** (Yaşar Kemal 1955 I, 43).

oldukca/oldukça 'epeyce, azımsanamayacak derecede; boyunca, süresince'. × ***"Andan ḳorkaram kim sizin ḳatuŋuzdan gidicek bir belāya daḫı oġrayam." Dėdüm. Zindān-bān eyitdi: "İmdi bizümile ol, ʿömrüm olduḳca ḫidmet ėdelüm!"*** (Ferec v. 112a). × ***"Ol ḳıyāmet ḥaşra dek ġam-gīn ėdem anı!" dėmiş. | ʿÖmrüm olduḳca yėter ben derdmende ol güvenc.*** (Ẕātī 1967 I, 95). × ***Üç, dört çeşīd "Türk" taḳlīdinde ṣāḥibi mehāret olan bu ṣanʿatkār, meddāḥlığında biri "hemücük" dediğimiz pek ḳaba, dīgeri simidci ve emsāli Anaḍolu yaŋşaḳlığını İstanbulda biraz taʿdīle muvaffaḳ olmuş orta ḳaba, aşcıbaşı gibi dili olduḳca dürüst İstanbul şivesine yaḳlaşan üç, dört ṭaşralı arasında īfā etdiği tercümān rolü bir ḳomedi değil idiyse de bī-misāl bir "monoloġ" idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 66). × ***Üzerleri topraḳla çalı çırpı ile örtülmüş birer kümese beŋzeyen evler görüldüğü ḥālde dīgerlerinde muntaẓam binālarda, olduḳca temīz giyinmiş insānlar, bir eşeri ḥayāt muṣādifi naẓarı dikḳat oluyordu.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 219-220). × ***Çekme burun ender. Ucuna yaḳın başıḳ, sip-sivri, biçimsiz tümsek, etli, ne-grek (nez grec) denilen cins olduḳca mebẕūl.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 16-17). × ***Ağa-beğimiŋ deli ḍolu aḥvālinden, kendimi öldürürüm gibi lāflarından, netīceyi olduḳca kesdirmiş idim.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 73). × ***Doktor Hikmet, genç kızla annesinden oldukça ağır ve bungun bir hava içinde ayrıldı ve mahzun mahzun evinin yolunu tuttu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 319-320). × ***Bu sefer yerde yuvarlanan palabıyıklı, oldukça iri yarı bir şerbetçi.*** (S.M. Alus 1944 s. 108). × ***Dişçiliğin nazarî bilgilerinden de, emsaline göre, oldukça haberdar... Amelî tarafına ise hiç diyecek yok.*** (M. Körükçü 1953 s. 79). × ***Erkenden odama dönmek beni oldukça hırpalıyordu. Kapıyı açar açmaz yüzüme çarpan annemin yokluğu — bir büyük yalnızlık olup — beni azaltıyordu.*** (E. Öz 1960 s. 3).

oldukça b. ***oldukca***.

oldum olası/oldum olasıya ‘öteden beri, eskiden beri, hep’. × ***Oldum olası korkardı erkeklerden***. (İ. Tarus 1957 s. 38). × ***Ayşe, ‘Ömer’in amcasının karısını oldum olası pek sevmezdi.*** (N. Üstün 1970 s. 69). × ***İşyerlerinde ajansları dinleyemeyenler olayları gazetelerden izliyorlardı.*** (M. Seyda 1970 I, 193). × ***Hayrunisa, genç irisi değil mi, Halûk Beyin yanında, boyca bosça ablası gibi duruyor: Kocasının kolayını almış, burası belli! Rahat da, bilmeyen oldum olası böyle konaklarda yaşadığını sanır.*** (A. İlhan 1981 s. 117).

oldum olasıya b. ***oldum olası***.

oldur- ‘olmasını sağlamak’ J. Redhouse 1890 s. 267. × ***Ya oldurdı ḳara gümrük ḳöçāşı | Dėselerdi bizi gel seyre ṭaşı.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 115).

ol ecilden ‘o yüzden, o sebepten, bundan dolayı, bu sebepten’ < Ar. ***‘an acli hāḏā*** a.m. × ***Ol ecilden sen cümle ṣuçtan beri olub, gendiler talihlerine sebeb olur.*** (G. Hazai 1973 [17.yy.] s. 176).

EO. **ol esnada** ‘o sırada, o arada’ < Tk. ***ol*** + Ar. ***esṇā*** + Tk. ***-da.*** × ***Ol esṇāda ḳulaġına doḳunmış kim Maġrib ṭarafında bir melik vardur, ‘ālemde anuŋ ġamı yoḳdur. Derhāl mekmen-i ‘ademden bir rāyı ẓuhūra geldi bu ki dönmeye, vara, ol meliki görüb döne.*** (Ferec v. 71a). × ***Ol esṇāda ittifāḳ düşer ki ‘ammum şikāra heves eder. Atlanub cıḳduġınlayın atdan düşer, boyunı üzilür.*** (a.e. v. 73a). × Şābūr ol esṇāda ***haclet derine batub otururken nāgāh çavuşlar, serhenggler ḳapudan içerü girdiler***. (a.e. v. 122a). × ***İşte o esnada çalgıhaneler, meyhaneler, kahvehaneler açıldı.*** (S.F. Abasıyanık 1955 s. 47).

olet ‘öldürücü hastalık, salgın, kıran’ (*ölet* kelimesinin bir ağız biçimi veya dizgi yanlışı olabilir). × ***“Acaba süngerleri kaplumbağalar mı yedi, yoksa süngerlere olet - öldürücü ve yayılıcı hastalık - mı uğradı?” diyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 85).

ol- git- ‘olmaya devam etmek, beklenmedik bir şekilde tam olarak olmak’. × ***Sinni yetmişe yetmiş ve dendāneleri ağzında bī-nişān olub gitmiş idi.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 138). × ***Muacciz oğlan Cevher hanımın dairei ismetine ayak atmak bahtiyarlığına ermeden güç hal ile defolup gitti.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 225). × ***“Nikâh kıyılacaksa biran evvel kıyılıp bitsin, sarıklılar da defolup gitsin de artık keyfimizde bakalım!” diye yerimde duramıyorum.*** (S.M. Alus 1944 s. 80). × ***O zamana kadar, berberin eli ayağı kalaba olup gidiyor.*** (M. Tuğrul 1969 s. 350). × ***Millî servetin heba olup gitmesine, göz yumar mı kanun?*** (R. Ilgaz 1991 s. 130). × ***Erciyes’in o ıpıltılı doruğu, sis perdesinin içinde kaybolup gidiyor.*** (M. Güler 1990 s. 39).

olgun ‘yenecek duruma gelmiş, yetişmiş; ağırbaşlı, görgülü’ J. Redhouse 1890 s. 267. < Tk. ***ol-gun***. × ***Bu âna kadar zevkinin en doğru ölçüsünü olgun ve kâraşina kadınların sinesinde bulan bu genç birdenbire Senihanın ham ve sert göğsünde hiç tatmadığı ve müstesna bir lezzet buldu.*** (R.N. Güntekin 1939 s. 63-64). × ***Ivır zıvır işleri kurcalamıyacak kadar olgun bir meslek adamı olan komser bu lâfı “Şüphe yok, şüphe yok” diye karşılıyarak barıştırma yoluna***

gitti. (Y. Ahıskalı 1944k s. 72). × ***Güzeldi. Çirkin yüzlü güzellerden. Çok geçmeden görmüş geçirmiş, olgun bir kedi olduğunu da anladık.*** (B. Karasu 1885na s. 21). × ***Gün, damakta ezilen olgun şeftali tadında. Zaman havada asılı diye düşündü Raik, bir element gibi, oksijen veya azot.*** (E. Atasü 1996 s. 227).

EO. **ol halda/ol hâlde** ‘o durumda, o durumda iken’. × ***Ḳız anı ol ḥālda ḳoyamadı, elin ısırdı*** (Ferec v. 8b.). × ***Bennāyı ḫalvet odaya oḳıyalum, yėdürelüm içürelüm mest ėdelüm, aŋa iẕhārı muḥabbet ėdelüm. Ol ḥālde ḫānümānınuŋ, ehlinüŋ, ʿayālınuŋ ḫaberini, nişānını andan alalum. Aŋa ol bābdan girelüm!*** (a.e. v. 20b). × ***Bir nevbet bu iş, bu nesaḳ üzerine müstemir olduġından ṣoŋra kāzurun maʿārifinden bir gişi mecānīn üstüne teferrüclenmege girür, kāzurı ol ḥalda görür, kāzur buŋa tażarruʿ ėder ḥālını aŋladur.*** (a.e. v. 216). × ***Ḳāżiyi ol ḥālda gördi, diledi ki buŋa don getüre. Ḳāżī ġabīnetden muḳayyed olmadı doġru ḥavża yöneldi, suya düşdi, ʿavratını seter ėtdi.*** (Ferec v. 104b). ‘o arada’: × ***Meger ol ḥālda Ferruḫrüz bir gizlü yėrden Ferruḫnāzuŋ temāşāsın temāşā ėderidi. Ferruḫnāzuŋ vażʿından ḥareketinden nedāmet aŋladı, sevindi, epsem oldı.*** (Ferec v. 40b).

ol hâlde b. ***ol halda***.

ol hinde ‘o zaman, o an’ < Tk. ***ol*** + ***ḫīn*** + Tk. ***-de.*** × ***Ol ḥīnde küffār-ı ḳavvās u kemāndār kelle-i ḫenāzīr gibi ormandan bedīdār ve oḳlı toŋuz gibi her biri āşikār olduḳda melik-i bī-nehīb bir naʿre-i mehīb urdı*** (ʿĀlī 1588–89 v. 75b). × ***Cezīrei Çuḳa eṭrāfına tecessüs içün irsāl olunan gemilerden Uluc ʿAlī nām ol reʾīsi benām küffārı bed-nāmuŋ bir ʿaẓīm bārça gemisine rāst gelüb havādār ve ḳafādār ḳoşulan gemiler ol ḥīnde yanında bile olmayub…*** (A. Bombaci 1946 s. 284). × ***Kimesne daḫl ve taʿarruż ėtmeyeler, Meger-ki oldaḫı üç yıl bilā māniʿ taʿṭīl eyleye. Ol ḥīnde sāyirler gibi anuŋ daḫı tutduġı yėr elinden alınub dāḫile ve ġayre vėrilse cāʾiz ola.*** (Ö.L. Barkan 1943 [1540] s. 78–79). × ***Hoca ”Evde yoḳ” dėmiş. İttifāḳ ol ḥīnde eşek aġırmış.*** (P.N. Boratav 1995 s. 110). b. ***hin il***.

olın-/olun- ‘edilmek’, ***ol-*** fiilinin passivum hâli Meninski 1680 I, 546. × ***Faġfūr ʿizzet ėtdi; buyurdı: dükeli ulular ḥāżır geldiler. Gėrü ḫön dökdiler, yėndi götrüldi, şehe duʿā olındı.*** (Ferec v. 135b). × ***Bu maḳāmda vezīrlerüŋ maḳṣūdı ḥāṣıl oldı. Daḫı nice fevāyidler daḫı maʿlūm olındı.*** (a.e. v. 192b).

olimpiyad/olimpiyat b.m < Fr. ***olympiade*** a.m. × ***Hangi kulvardaki yüzücünün kazanacağını önceden bilmesi kafamı büsbütün karıştırmış, sonunda şaşkınlığımı dile getirmiştim. Dördüncü kulvarda yüzen Alman Michael Gross, gözümüzün önünde, olimpiyat ve dünya rekorunu kırmıştı.*** (N. Eray 1984 s. 45). × ***Olimpiyat oyunlarının kurucusu Baron de Coubertin ile her gün eskrim oynuyordu.*** (A. Kulin 1997 s. 23).

olimpiyat b. ***olimpiyad***.

EO. **ol kadar** ‘o miktar, o derece’ Meninski 1680 I, 5243, G. Doerfer 1965 II, no 608. × ***Buyurdı: meclis-i bezm düzdiler; altundan gümişden ve cevahirden nefāyisden ol ḳadar āleti şürb getürdiler, dizdiler ki vaṣfa ṣıġmaz.*** (Ferec v. 3b). × ***Andan ḳız atası yerine oturdı, ḥazāyin u defāyin ḳapusın acdı, uluya kiciye ol ḳadar niʿmet bağışladı ki doydılar.*** (a.e. v. 49a). × ***Bu Naṣrı ʿAyyārı Cüvānmerdüŋ niʿmeti ol ḳadar-idi ki muhāsiblerüŋ fehmine vehmine ṣıġmaz-idi.*** (a.e. v. 49b). × ***Bedre on biŋ altundur. Dört yüz biŋ dīnār bulmayam mı? Ḥazīne-i ʿāmiredür, biŋ ol ḳadar bir bucaḳdan alursam belürmez.*** (a.e. v. 73a). × ***Bī-güft durdılar, ol ḳadar beni dögdiler ki bīhüş oldum.*** (a.e. v. 98a). × ***Pādeşāha haber oldı, sevindi, şükrāne dervīşlere dil-rīşlere ol ḳadar māl vėrdi ki vaṣfa gelmez.*** (a.e. v. 143a). × ***Cün ʿifrīt Seyfi arḳasına alduġınlayın dügdi, gök yüzine çıḳdı, ol ḳadar aġdı ki indüginleyin küh-ı āteşiden Deryā-yı Cüşāndan… gecüb şāristānı Sīmīne ḳondı.*** (a.e. v. 152b). × ***Bir aḳacak yėr vaż‘ėdüb bir gün ve bir gėce aḳub ne miḳdār yėr suvarursa ol ḳadar yėre bir ʿaddān dėrler.*** (Ö.L. Barkan 1943 [955/1548] s. 220). × ***Ve bu şehriŋ nāmüsı yaʿnī sivri sinegi ol ḳadar çoḳdur kim bir gėce ādeme rāḥat vėrmezler.*** (Evliyā Çelebī 1938 X, 842). × ***Gördiler ki ufaḳ boyları, kendüler ol ḳadar mişillü, ikişer ol ḳadar ḳad çekerler, cümlesi bunları maşharalıġa alub gülişdiler.*** (Tārĵh-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 55). × ***Anı daḥı fetḥ ėtdiler. Ol ḳadar māl daḥı anda buldılar, ḥaddin u hisābın Allāh bilür ancaḳ.*** (F. Giese 1929 s. 137). × ***Ol ḳadar māli ġanīmet aldılar kim hesābı mümkin degül idi. Ḳaba saba esbāba kimse bakmayub ṣāfī altun ve ġuruş aldılar.*** (Ġazavātı Sulṭān Murād 1978 s. 46). krş. ***o kadar***.

ol- kal- ‘beklenmedik biçimde bir duruma düşmek’. × ***Sen Leylīyi görenlerüŋ mecnūn olub ḳalanlaruŋ | Gendözinden varanlaruŋ kimse ḥālin bilmez imiş.*** (Sulṭān Veled 1286 s. 31). × ***Biz bidāyeti Meşrūṭīyetden beri az mı külâha geldik? Bize az mı külāh oynadılar? Ḥāl böyle iken şimdi Avrupalıların bir birine külāh giydirmelerine muḳābil biz bī-ṭaraf bir seyirci olub ḳalıyoruz.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 47).

olluk ‘içine fol konulan yuva veya çukur; kaydırak oyununda taşın konulduğu çukur’ DS 1975, 2397, 3278, 3332, A. Tietze 1958 ms. 13-15, Ch. Tzitzilis 1987 s. 135, no. 581. b. ***fol I***, ***folluk***, ***holluk***. ××.

olmadı ‘olmaz ise, öyle olmazsa, en azından’. × ***Saʿyumuz oldı ki bu iş āhestelikle bite. Çün olmadı, bunı ḳāzī meclisine iledüb yüzi ṣuyın yėre dökmek gerek.*** (Ferec v. 119a). × ***Zaten hoca nikāyınnan duruyorsun üzerimde. Daha olmadı, bir cızık çekerim kalırsın yetim cin gibi. Yenisini de hökümet nikâhı yaparım, tamam!*** (F. Baykurt 1971t s. 43).

olmadık ‘olmamış, olmayacak; alışılmamış’. × ***Mehpeyker o derece meşhüre bir fāḥişedir ki memleketiŋ içinde kendiyle hem-meclis olmadıḳ belki sizden başḳa bir deli-ḳanlı yoḳdur.*** (Nāmıḳ Kemāl 1944 [1876] s. 53). × ***Bütün maddesel varlığını avucunda tutmuş. Bu ona çok tuhaf geliyor. Ürkmüş, yüzüstü kalmış varlığı olmadık küşünler, kaygılarla çalkalanmakta.*** (M. Seyda 1958 s. 229).

ol mahall 'ora, o yer; o zaman'. × ***Bed olur mūy ile ḥāṣıl ol maḥal, | güyīyā ṣōfı siyehde bir laʿl. /Ṣanḳi ol ḥāleti ol ḳaṣd eyler, | ḳutusu üstüne baġa ḳablar.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 89). × ***Ben ne sebebile bu ḫiyānetlıġı endīşe ḳıldum kim ben ol maḥalde ve menziletde degülven kim ulular mertebesine aŋsınam ve ulu işlere ṭamaʿ ḳılam ve yüksek dereceler hevesin ḫaṭırumda geçürem!*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 56). × ***Daḥı görüŋ nice vėrürler selām, | Ol maḥalde söylemezler hīc kelām: | İki ellerin ėderler heb ḳuful...*** (Pīrī Reʾīs 1935 s. 53). × ***Ol maḥalden Levḳöşe nām ḳalʿaı metīn ve ḥışnı ḥaṣīn ḳurbında ḳonub...*** (Selānikī 1989 I, 78).

olmaya ki /olmaya kim 'olmasın, sakın, sakın olmasın'. × ***Mesīḥ baŋa sımarlayub-durur: "Olmaya ki melik ḳızını ḳatuŋa girmege ḳoyasın!" dėyüb-durur.*** (Ferec v. 39b-40a). × ***Dost eyitdi: "Revā olmaya ki erüŋ bu mürüvveti ėde ḥarāmī bu mürüvveti ėde, ben ḫabīslik ėdem." dėdi.*** (a.e. v. 124a). × ***Ḫafī olmaya ki ịhtilāli ʿaceze vu mesākīn ḥażerler de vezīri aʿẓam olan serdārı muḥteremüŋ teġāfülinden ve seferlerde ʿasākiri deryā-maḳāṭıra serdār naṣb olunan kāmkārı muḥteşemüŋ umūrı cümhūr-ile muḳayyed olmayub tecāhülinden idügi meşhūdı ʿuḳūli dūr-bīndūr.*** (ʿĀlī 1982 II, 119). × ***Bir niçe gün ol deyrde ḳarār eyledi. Ve daḥı ḫāṭırına bu geldi kim: "Olmaya kim ecl yėtişe, küffār içre belūrsüz ḳalam. Yegregi hemān ehli İslāma çıḳmadur" dėdi.*** (Saltuḳname v. 568b).

olmaya kim b. ***olmaya ki***.

olmaz 'olmayacak, lüzumsuz, yersiz, münasebetsiz' TS 2976. × ***Ne kadar olmaz şeylerle cebelleşiyoruz, yarabbim! Şu kavgaların, geçimsizliklerin, şu küçük küçük didişmelerin ne mânası var?*** (A.M. Dranas 1947 s. 68).

olmazlan- 'çekinir gibi davranmak, olmazmış gibi davranmak' TS 2776. ××

ol mucebce/ol mucibce 'bu cihetten, bunu düşünerek, buna dikkat ederek'. × ***Ol mücebce Baṣra begine biti yazdılar, gönderdiler.*** (Ferec v. 5b). ***Dānişmend Şābūra ol mücibce muḥkem and verdi.*** (Ferec v. 118a). × ***Ḳardaşuŋ vaṣīyetin aŋ, ol mūcebce ʿamel ėt!*** (a.e. v. 174b).

ol mucibce b. ***ol mucebce***.

ol nebze 'o kadar, o miktar'. ××

ol nevbet 'o sefer, o defa'. × ***Cūn ol nevbet gözümile gördüm daḥı ne söz ḳaldı? Ḳodum, cıḳdum: elümden ne gelür?*** (Ferec v. 180a).

ol ohtın/ol vaktın 'o zaman, o vakit' < ***ol*** + ***vakt*** + ***ı*** + ***n*** Instrumentalis eki, b. ***acın*** ⊡. ××.

olok dem 'o anda, o zaman, o vakit' TS 2976. ××

olok sâat 'o anda, o dakika' TS 2976. ××

olonotranon 'büyüklük taslamak, kendini büyük göstermek, hava atma' K. Emiroğlu 1989i s. 191 < Yun. ***ολωνων τρανόν*** (olonon tranon) 'd. Allergrösste' Ch. Tzitzilis 1990 s. 201. ××

olorta '28 numara çapula' K. Emiroğlu 1989 s. 191. ××

ol resme ‘o şekilde, o biçimde, öyle’. × ***Anlara daḫı ol resme ‘aẕāb ėtdüklerin görüb ḳorḳusından gendünden geçdi.*** (Tārīḫi ḳırḳ vezīr 1303 s. 213).

ol rütbe ‘o derece’ J. Redhouse 1890 s. 964. ××

ol saat/o saat/ ossaat ‘hemen, derhâl, o an, anında’ J. Redhouse 1890 s. 265, DS 3289. × ***O sā‘at çarpıntısı ṭutar, Deverān-ı dem intiẓāmını şaşırır, yüzü moş-mor kesilir, fenālıḳlar geçirirdi.*** (E. E. Talu 1928 s. 48). × ***Kimseler görücü gelmiyor. Gelecek olsalar babam o saat karşılayıp türlü türlü deklerle gelenleri geri yolluyor.*** (Recaizāde Ekrem 1942 s. 80). × ***O saatdan leleynen vezir, ġalḫdılar, getdiler, bir ḫaznanın ağzın aşdılar. Ajları doydurdular, çılpaḫları gėydirdiler.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 20). × ***Ossaat içime bir gurbet acısı çöktü. Tekrar kitaba döndüm. Okuyamıyorum.*** (H. Taner 1951 s. 41). × ***“Karı artık yaşamaz, hay ustafa, neden böyle yalan söylemeli, birader? O karı ossat ölür. Tövbe, tövbe!” Bilemedin pehlivan! Doktor bey karıyı kurtardı.*** (Kemal Tahir 1957k s. 189). × ***O saat ilanlar düzü-dünyanı aḫtarıb ovçu Pirimi tapdılar.*** (Azärbaycan nayılları 1963 IV, 9). × ***“Ne o lan? Erken-erken, bu ne bu?” — “Yok bir şey” dedi ya, o saat çaktım meseleyi.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 80-81). × ***Uzun boyludur Oruç’um, karşıdan görsem ossaat tanırım. Boyuna bosuna kurban yavru balam!*** (D. Akçam 1978 s. 42-43).

ol sebebden ’onun için, o yüzden’. × ***Babası Yıldırım ḫān zamānında aḳıncı begiyidi, ṭovucılarla alışmışdı. Ol sebebden cemī‘ ṭovucılar ḳatına geldiler.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 38). × ***Ol sebebden bizi zindāna buyurdı.*** (Ferec v. 19a). × ***Oġurlayın bitiyle söyleşürlerdi. Ben vāḳıf-ı ḥāl olurdum. Ol sebebden bu cāriye beni sevmezidi.*** (a.e. v. 72a). × ***Ol sebebden coḳ zaḥmete oġradı: yarımı bednīk uy-bilmez meflücdur.*** (a.e. v. 182b). × ***Ol adacük bir ḳara adadur, ol sebebden Biber dėrler.*** (Pīrī Re’īs 1935 [932/1525] s. 831). ***ol taḳdīrce*** ‘bu hâlde, bu vaki olursa’: × ***Bu yigit seni mülzem ėdecek olursa seni ala. Ol taḳdīrce yoḳ dėmek, gerekmez dėmek ḫod olmaz. Bir iş ‘unfula, gücile olınca, geŋlig, āsānligile olsa yėgdür***. (Ferec v. 137a).

… olsun … olsun ‘hem o hem de o’ anlamında rabıta sözü. × ***Koca oda bir sürü kâtib ile dolu idi. Mübeyyiz olsun, müsevvit olsun, adam başına günde beşer onar satırlık dört beş kâğıt yazmaktan başka bir iş düşmezdi.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 66-67). × ***Dalgıçlar olsun, Modrovan Reis’in denizcileri olsun, bukinaları - büyükşeytan kulelerini - uzun uzun üfürdüler.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 10).

olta I ‘balık tutmak için kullanılan, ucuna çengelli iğne takılı iplik’ H. Eren 1999 s. 306 < Yun. ***βόλτα*** (volta) ’the fishing line’ Kahane-Tietze 1958 no. 749. × ***Sürücü beygirlerinin kuyruklarından oltalık kıl çeken hırpani külâhlı veledizina.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 55). × ***Çaparide sürüsüne bereket 20, 30, 40 iğne takılı. Bunlara köstek deniyor. Köstekler oltanın bedeninden ölçülüp ölçülüp sıra ile dizilmiş.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 15.IV.1940). × ***Bir alay ipsize yüz vėrme dükāna irkib, | Şimdicik oltayı yutdu, dolaşır anda rakīb***. (A.S. Levend 1943 s. 461). × ***Artık onlar sandallarla dost, küreklerle sıkı fıkı, ağlar, oltalar,***

flok, bocurumla içli dışlı olmuşlardı. (S.F. Abasıyanık 1944me s. 133). × ***Çaparya da sen gibidir tıpkı. Oltaya çok güç gelir.*** (F. Baysal 1955 s. 6). × ***Bir tek balık tutmadıkları halde, ellerinde olta, sabırla bekleyen amatör balıkçılar arasında bir süre gezindikten sonra, Pont des Arts'a çıkardım.*** (M. Urgan 2000 s. 138).

olta II 'gezinmek, seyran' Meninski 1680 I, 541. ***olta çal-*** 'gezmek, gezinmek' Meninski 1680 I, 541. ×× b. ***volta***.

olta eyle- 'ileri geri gidip gelmek' TS 2978. ××

oltan 'eskiyen ayakkabının altına vurulan pençe, çarığın içine konulan bez veya deri parçası; kesilip dikilmeye hazırlanmış yemeni' DS 3278, H. Eren 1999 s. 306. ××

ol tarîk 'bu yol, bu suret, bu tarz'. × ***Egerçi devleti 'Osṃānīyenüŋ evāyilinden Ṣulṭān Selīm Şāh zamānına gelince istiḳāmeti çavuşān u bevvābān bu minvāl üzre idi... Ammā fī zamāninā ol ṭarīḳ daḫı bozulmışdur.*** ('Ālī 1956 s. 43). × ***Ol ṭarīḳi 'adālet-refīḳden dönüldi***. ('Ālī 1982 [1581] II, 151). ***ol ṭarīḳda*** 'bu yolda, bu uğurda': × ***Giderek ḫāṣṣa ṭabīblere karışmaḳ ve ol ṭarīḳda ehl olan ḥāẕiḳler ile pāye ḳaṭ'ına sa'y ėdüb mertebe yarışmaḳ kirāren ve mirāren vāḳı' olmışdur.*** ('Ālī 1982 II, 172-173).

ol ucdan 'o sebepten, o yüzden': × ***Ol sebebden esīr-bend-i 'ışḳ olduġını ve ol ucdan ġarīblıġa düşüb ṭaleb-kārlıḳ ėtdügini bittamām melike dėyüvėrdi***. (Ferec v. 37a). × ***Eger bu ġulāmı, evde saḳlarsam, ġulamuŋ-ıduġı ḫalḳ içinde ma'rūf ve meşhūrdur. Ol ucdan baŋa melāl, ḥadduma kelāl 'ārıż olur.*** (a.e. v. 86b).ġ

olugel-/olagel- 'eskiden beri olmak' Meninski 1680 I, 549, TS 2978. × ***Ve cezīrei Ḳıbrusdan Ṭarablus iskelesine ve aŋa ṭābi' Lāzıḳıyye ve ... iskelelerine ṭuz gelüb ol ṭuzı olugeldügi üzre 'āmiller alub naṛhı rūzī üzere müsülmānlara bey' ėdüb tecāvüz ėderler ise ḥākimü lvaḳt olanlar men' ėdeler.*** (Ö.L. Barkan 1943 [979/1571] s. 214). × ***Odanıŋ zemīni bayağı ḳuru ṭoprakdı; şurasına burasına Ḳara Bibik'iŋ kim bilir kaçıncı ḳarın yaḳınlarından biri mīrās olagelen fersūde, rengsiz bir iki kilim parçası atılmış***. (Nābī-zāde Nāẓım 1943 s. 17). b. ***gel- X***.

oluk I 'üst yanı açık boru; yağmur sularını damların kenarlarına toplayıp akıtan, yatay konumlu boru' Meninski 1680 I, 543, J. Redhouse 1890 s. 269, H. Eren 1999 s. 306. × ***Dükkân saçaklarının sakat oluklarından bilek kalınlığında dökülen yağmuru, ense köklerinden girdirip kuyruk sokumlarına dayatmamak için, bu durendişliğe ihtiyaç vardır.*** (Reşat Enis 1933 s. 79). × ***Olukları salkım salkım buz tutmuş, düşüp kafa yarıyor. Ayaz ağa kola çıkmış, ortalığı kasıp kavuruyordu.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 47).

AD. **oluk II** 'uyluk kemiği' DS 3279 < krş. Erm. ***olog/oloḳ*** a.m. M. Ohannessian 1925 s. 715, 716. ××

oluk oluk '(sıvı) bol miktarda'. × ***Gitgide soğuyan yüzey suları damar damar, oluk oluk akaklar bularak balık corumlarının çekildiği kuytulara sızacak.*** (B. Karasu 1979 s. 15-16).

olumlu ‘müspet, amaca uygun; yapıcı’. × ***Lisenin ilk sınıfında, daha önce ortaokulda, arkadaşlarına aşk mektupları yazar, olumlu sonuçlar alındığı gün ısmarladıkları aşureyi yerdi.*** (M. Seyda 1970 I, 276).

olsun ‘(bir teklife müsbet cevap olarak) tamam, kabul’. × ***Bunı bir˘haṭarnāk yėre vėrebiŋ, gelmesün, ġabīnetinden ölmeyeyim, yo̱hsa öldürem.” dėdi. “Olsun!” dėdiler.*** (Ferec 240a).

olun- b. ***olın-***.

olup biten ‘olay, meydana gelenler, yaşananlar’. × ***Padişaha ancak şöyle böyle, eksik artık anlattılar olup biteni.*** (E.C. Güney 1946n s. 25). × ***Ziya Bey yere çömelip kucağından ona baktı, olup bitenlere ilgi duymuyordu.*** (S. Burak 1965 s. 7). × ***UMUM MÜDÜRÜNÜN KARISI (DAKTİLO’ya) — “Görüyorsunuz ya, ben yenilmez bir kadınım.” DAKTİLO — “O sizin hüsnü kuruntunuz. Hadi sevgilim, gidelim buradan.” UMUM MÜDÜR — “Gidelim. Bu olup bitenlerden sonra.” U.M. KARISI — “Gidemezsin.”*** (R. Bilginer 1965 s. 72-73). × ***Olup bitenler Ağustos ortasında kar yağması kadar şaşırtıcı idi benim için.*** (N. Üstün 1968 s. 50).

EO. **olur** ‘olabilen, mümkün’ Meninski 1680 I, 547. × ***“Meblaġı ben vėrürsem, ol yigidi āzād ėderler mi?” dėdi. “Olur işidür” dėdiler.*** (Ferec v. 178a).

olurla- ‘kabul etmek’. × ***“Helaya girebilir miyim?” İyi ki dedin bunu, uykusu kaçıverdi nöbetçinin. Kanlanmış kısık gözlerle gülerek başıyla olurladı seni.*** (E. Öz 1980 s. 53).

olur olmaz ‘gereksiz, ehemmiyetsiz, temelsiz; sıradan (birisi), kıymetsiz (bir kimse)’ Meninski 1680 I, 547. × ***Erbāb-ı menāṣıbuŋ olur olmaz behāne ile ʿazl olunmaması ve aṣḥāb-ı merātibüŋ ʿazli ve˘hidemāt-ı mebrūreden refʿı muḳarrer olduḳdan ṣoŋra ekābir recāsiyle yine manṣab vėrilmemesi.*** (ʿĀlī 1979 I, 139). × ***Maʿlūm-ı her ʿāḳıl u dānādur ki gelüri gideri vāfir˘hānenüŋ˘hidmetkārları efendilerine ikide birde fısıldı ile ḳarīb u maḥrem olmazlar ve olur olmaz˘huṣūṣ içün hengāme vü ġulūv ḳılmazlar.*** (ʿĀlī 1587 v. 128a). × ***Olur olmaz kimsenüŋ Ādemlerin atlas u kemḫa ėdinmek, vüzerā vu ümerā maḥremleri mahz-ı kir pās olan kirbāsdan cāme biçmek gibidür.*** (a.e. v. 138b).

oluş- ‘ortaya çıkmak, meydana gelmek, teşekkül etmek’. × ***Elimizde, yürek çırpıntıları içinde, aç susuz, üşüyerek donarak, köy köy gezilerek ve oralarda iliğine kadar milim milim yaşanarak kazanılmış gözlemlerden oluşmuş bir kitap var.*** (M. Makal 1979 s. 180). × ***Terasımızın tam karşısında bir Macar ailesi oturuyodu, kızıl saçlı bir anne, kır saçlı yakışıklı bir baba ve ziyaretlerine gittiğimde ayak bileklerime saldıran iki buldok köpeklerinden oluşan.*** (G. Scognamillo 1990 s. 17-18). × ***İki kemancı ve bir akordeonistten oluşan bir müzisyen triosu, köşede hazırlık yapıyorlardı.*** (N. Eray 1992 s. 49). × ***Evimizin sofrası büyük bir sarı pirinç tepsi, üzeri çuha kaplı yuvarlak bir iskemle ve birçok erkân minderinden oluşuyordu.*** (A.İ. Tokgöz 1993 s. 17). × ***Bu yüzden o bakışların belli bir noktada uzun***

uzun gezinmesiyle, bu dolaylı sürtünmeyle, bir kehribar manyetizması oluşuyordu. (U. Kökden 1995 s. 101).

(Argo) **oluzla-** 'olmak, oluvermek' H. Aktunç 1990 s. 213. ××

ol vâdîde 'o alanda, o konuda'. × ***Ol vādīde vüzerānuŋ tek u pūsı muḥāl ve vükelānuŋ ol semti cüst u cūsı baʿīd ̯hayāldür.*** ('Ālī 1979 [1581] s. 104).

ol vakıt/o vakit/ol vakt 'o zaman, o sırada, o an' Meninski 1680 I, 548. × ***Ol vaḳt Ayasoluḳ ve Tire nevāhīsilen āli ʿOṣmānuŋ taṣarrufındayidi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 95). × ***Ol vaḳt sār dėdükleri bir ḳuşcuġazdan bir ḥareket vücūda geldi. Süleymān ol ḳuşcuġaza edeb buyurdı.*** (Ferec 855/1451 v. 187b). × ***Ol vaḳt gördi ki Dalla ṣuffa altında bir zīrzemīn var. "Şunda girelüm, ḥużūrıla oturalım …" dėdi.*** (a.e. v. 224b). × ***Ol vaḳt Puḫtennaṣr bir birke kenārında oturmışdı.*** (a.e. v. 243b). × ***Bu cāyizdür ki dāyimā ḳuşlıḳ zamānında mülāzemeti ʿādet ėdine ḥālā ki varduġı devletlü ehli keyf ise ol vaḳt u sāʿat kesel u kelāli zamānına rāst gele.*** ('Ālī 1956 [1586-87] s. 245). × ***Kederlerinden yaḫud bi ümid kalır iseler, ol vaḳıt gendulerini telef iderler.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 69). × ***O vakıt epeyice rahatlığımızı bulduk, ve bir kaç para da artırmaya başladık.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 20).

ol vakt b. ***ol vakıt***.

o* vakit** b. ***ol vakıt.

ol vaktın b. ***ol ohtın***.

ol vech 'bu yol, bu niyet, bu tarz'. × ***İskender zamānında çoḳ yıllar ol vechi meşrūḥ üzerine ʿammāl oldı.*** (Ferec v. 242a). ***ol vechile*** 'bu yolla, bu niyetle, bu şekilde' J. Redhouse 1890 s. 2129. × ***Hemīşe bahānelerile vezīri örselerdi, günāhlar isb̯āt ėderdi. "Ol vechile intiḳām ėdeyidüm, ḳızını aladum ola mı?" dėridi.*** (Ferec v. 70a-b). × ***ʿAmāyiri ʿimāret-encām beẕli niʿmet u ṭaʿām bābında ol vech-ile bī-intiẓām olmaḳ münāsib u lāyıḳ mıdur?*** ('Ālī 1982 [1581] II, 145). × ***Ve ṭāyifei meẕkūreden baʿżı kimesneler ḥīni taḥrīrde gelüb pīr ve marīż ve maʿlūl olduġın iẓhār ėdüb ve yāḫūd bilfiʿl imāmet ̯hidmetinde olduġın iʿlām ėtmeg-ile defteri cedīde ol vech-ile ḳayd u işāret olunmışdur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [tarihsiz] s. 55).

ol vesâ'it-ile 'bu vasıtalarla, bu suretle'. × ***Gece vu gündüz Melik-i ẕülcelālia taẓarruʿ u ibtihāl, ėderdi. Dervīşlere ṣadaḳa vėrürdi, köbriler, rıbāṭlar, mescidler, ʿimāretler ėderdi. Ol vesāʾiṭile Ḥaḳdan ferzend deryūze ėderdi.*** (Ferec v. 127b).

ol yaŋa (hikâye tekniğinde olay yeri değişimi) 'gelgelelim, gelelim'. × ***Bu söz bunda dursun. Ol yaŋa dāye ṣabāḥ durduḳda Rıżvān-şādı bulımadı.*** (Ferec v. 30b). × ***Cārvālar coġıdı, yükletdiler. Andan sergüdeştelerini ḳızlara söyleşü söyleşü gitdiler. Ol yaŋa melik-i Kişmīr ṣabāḥ olıcaḳ ʿādetince ḳızını görmege vardı, bulımadı.*** (a.e. v. 42a). ***ol yaŋa bu yaŋa*** 'oradan oraya, sağa sola, o tarafa bu tarafa': × ***Gördi, ki çāh pürāb olmış, oğlınun ̯hālı ḥarāb olmış, ölüb su yüzinde yüzer, ol yaŋa bu yaŋa gezer.*** (Ferec v. 8a). × ***Derḥāl şehzāde atdan***

aşaġa indi, mest deve gibi ol yaŋa bu yaŋa yügürdı, avı istedi, eşerin bulımadı. (a.e. v. 28a). × ***Şehzāde ol ṣaḥrāda, ol şiddetde geh ol yaŋa, geh bu yaŋa sürer. Cün hīc ṭarafda hemrāh ḳoḳusın duyamadı, nişānın alımadı, gendü nefsinde eyitdi.*** (a.e. v. 131b).

ol yoldagılar 'eşcinsel'. × ***Hem baŋa geçende yolda kitāb açdurduŋ, sen ol yoldaġılardan degül misin?*** (M. Çavuşoğlu 1970 s. 38).

ol yüzden 'o şekilde, aynı tarzda'. × ***Mezbūruŋ maḥrem olan Hidmetkārına su'āl ve ellere muḫālif ne güne evżā' ėderdi dėyü celb-i maḳāl eyledükde gāh u bī-gāh burnı ucını ḳaşıması ve ġayra muḫālif ol yüzden cünbiş ėtmesi ḫaber vėrildi.*** ('Ālī 1982 II, 171-172). × ***Ammā ḥāṣā-ki ḥażret-i imāmuŋ ol yüzden nā-pāk sular manẓūr-ı pākī olmış ola, ba'demā ṣıḥḥat-i ṭahāretini cāyiz görmesi ta'ayyün bula! Ḥikmeṯ Hudānuŋdur.*** ('Ālī 1975 s. 110).

oma 'bacak' TS 2979. ××

omaca (kemiği) 'uyluk kemiği' TS 2979, DS 3279. ××

omaç I b. ***amaç***.

omaç II/omaş 'helva, un çorbası; içine ekmek, peynir soğan ve bazen yağ, pekmez konup yoğurularak yapılan bir yemek' TS 2981, DS 3279, R. Dankoff 2004 s. 214, J. Redhouse 1890 s. 170. ××

oma dur- 'tepesi yerde, kıçı yukarıda durmak' TS 2982. ××

omca/omça/omuca 'kütük, bağ kütüğü; üzüm çubuğu; kalın çam ağacı; odun; büyük odun parçası'; TS 2982, DS 3279, 4035. × ***Oduncunun gözü omçada, dilencinin gözü çömçede.*** (O. Hançerlioğlu 1960 s. 15). b. ***umuca***.

omça b. ***omca/omuca***.

omlet 'çırpılmış yumurtayla yapılan yemek' < Fr. ***omelette*** a.m. ××.

omnibüs 'şehirlerde yolcu taşıyan atlı araba, yolcu taşıyan motorlu büyük taşıt' < Fr. ***omnibüs*** a.m. ××.

omorfom 'güzelim, bir tanem'. × ***Muti ki oldun safi sıkından / Deruni dilden jani gyonulden / Hemd matoteo nazis omorfom / Luft idub sana nazar eyledi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 104 no. 95).

omuca b. ***omca/omça***.

omurga I b. ***oŋurga***.

omurga II 'gemi kaburgasının aşağı taraftan bağlı bulunduğu boy ekseni doğrultusunda boydan boya geçen ana yapı ögesi'. × ***Salih orada kaskatı kesilmiş, kayığın omurgasına ellerini geçirmiş, sabaha kadar kaldı. Sabaha doğru üstüne çiğ yağmış.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 462).

omurga III 'dağ sırtı' DS 3280. ××.

omuz 'boynun iki tarafında kolların gövdeye bağlandığı kısım' Meninski 1680 I, 550 < Türkiye Türkçesine mahsus ve Yun. ***'ωμος*** kelimesiyle hem omonim hem sinonim olan bu leksem **/om/** hecesiyle başlayan diğer leksemler gibi Türkçe asıllı mı yoksa Yunancadan mı alınmış? Krş. H. Eren

1999 s. 307, geniş literatürle biz kelimeyi Türkiye Türkçesi olarak ele alıyoruz. × ***Baş ḳazıcıya oğlan vėribidi. Varan oğlan bir pīr getürdi. Kir donlu, gözi sürmelü, seccāde omuzında, bir füta -uvaḳ devek- ḳoltuġında. Geldi selam verdi.*** (Ferec v. 207a). × ***Uyuyor mu? Bir daha iğildim. Ağzı yarı açık. Derin ve titrek nefesler. Omuzlar düşüyor, kolları gevşiyor.*** (Peyami Safa 1937 s.75). × ***Gülümsediği zaman çirkinleşiyor, bir altın diş zaman zaman ağzının çukurunda parlıyordu. Omuzları dar, hali tavrı, külhanbeyliğine rağmen, kadıncana idi.*** (S.F. Abasıyanık 1950s s. 41). × ***Bütün gün anadat kullandım. Dolgun ve ağır saplardan yükümü omuzlarıma kaldırınca...*** (T. Apaydın 1952 s. 45). × ***Duygusal ve coşkulu ezgilerle millet coşar ve çoğu zaman kasapiko dedikleri —bizim horon'un kardeşi— bir oyun başlar. Başta koşan bir mendil sallayarak, kadın erkek omuzlara kol atıp, bacak uzatıp kırarak, birden "hop" diye zıplıyarak, tepinerek, akşamlara dek sürdürürler bu oyunu.*** (G. Dino 1991 s. 50). × ***Kokona Annika bize (!) yine öyle bir omuzdan aşırdı ki, değme gitsin.*** (E. Misailidis 1986 s. 137). × ***Arkadan tutup yüzünden aşağı sıyırdığı kasketine, omuzlarında ilişik setresine ve dizleri süvarilikli pantolonuna bakarsan, ya bir gurbetçi ya bir işçi...*** (F. Erdinç 1973 s. 71). ***bir omuzdan aşır-*** 'ehemmiyet vermediğini belli etmek': ***omuz başı*** 'kol ile omuzun birleştiği yer': × ***Ayşe hanım, kolumu öyle bir çekiş çekti ki omuz başım çatırdadı.*** (S.M. Alus 1933p s. 90). ***omuz döven*** 'uzun püsküllü bir fes çeşidi': × ***İbrişim ipek 'askerī püsküllerden evvel Tünusuŋ mā'ī püsküllleri, Āḍalılarıŋ 'omuz döğen'leri meşhür idi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 14). ***omuzu göç-*** 'omuzu yıkılmak, bitkin olmak': × ***Aḥmed'ini görsen, onu da beni kadar yabancı bulacaksın: gözünün ışığı sönmüş, çukur yanağı kemiğine batmış, omuzu göçmüş.*** (F.R. Atay 1938 s. 118). ***omuzdan görüş-*** 'ayakta görüşmek': × ***Belikırık derlerdi kardaşlığına. Azdan eğik gezerdi. Kalktı, karşıladı. Omuzdan görüştüler. Esmana da omuzdan gördü Belikırık'ı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 160.). ***omuz omuza*** 'yanyana, sıkışık durumda': × ***Bizim enişte beyimiz sağa, Topaç sola oturmuş, omuz omuza yaslanmışlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 146). × ***Şimdiki Bakırköyünün artık köylüğü, sayfiyeliği kalmış mı Allah aşkına? Omuz omuza evler, mahalleler!*** (S.M. Alus 1944 s. 23). ***omuz öpüş-*** 'birbirine yakın olmak': × ***Ḥācı Ferhād efendiniŋ Ḥāfiẓ İsḥaḳ efendi nāmında, bāğçe dīvārları muttaṣıl bir ḳomşusu vardır. Ṣervet ve refāhda bu iki 'ā'ile omuz öpüşürler.*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 10). AD. ***omuz ver-*** 'omuzuyla destek vermek': × ***FEHMİ —: Müderrisin kubbesini çık!" ŞABAN —: "Ah, bir omuz veren olsa... FEHMİ —: İshak hoca, hadi, Şabana omuz ver!"*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 15.). ***omuz vur-*** 'küstahça karşılamak, umursamamak': × ***Ve dünyaya omuz vuran çocuklar — giysileri pahalı ve cicili bicili de olsa yırtık pırtık da, hemen hemen aynı küstahlıkla yaşamdan bir şeyler bekleyen...*** (P. Kür 1983 s. 68). ***omuzu yüksek*** 'burnu havada, mağrur, kibirli': × ***Omuzu yüksek gezenler...*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 328). ***omzu sopalı*** 'düşünmeden konuşan' DS 3280.

omuzdaş (askerler arasında) 'tertip, asker arkadaşı; arkadaş; aynı boyda' M. Mikhaïlov 1930 s. 17 < ***omuz + -daş*** ortaklık eki, b. ***adaş*** ⊡. × ***O***

kitabet ağzını bırak; ihvanca, omuzdaşça görüşelim! (S.M. Alus 1933k s. 165). × ***Külhanbeylerin, cami avlularında oynadıkları adım attırmacanın acaba esamisi mi okunur? Eski omuzdaşların uzun eşek oyununun iraptan mahalli mi olurdu***? (S.M. Alus 1934 s. 333). × ***Frenk gömleğinin üstünde kavuşturma, kadife yelek. Kavuşturma deyişimden omuzdaşlarınki gibi önü çapraz boydan boya cebli, harçlı hurçlu sanma. Bey harcı, efendi harcı.*** (S.M. Alus 1944 s. 18). × ***Ötekine gelince: O da fesleğen demeti saçlı, Habeş denecek kadar karayağız, 35, 38'lik bir omuzdaş.*** (S.M. Alus 1944 s. 104). × ***Beli kuşaklı, tıknaz omuzdaş, "Ne yapıyorsun birader, elini kirlettiğine değmez be!" diyerek araya girip arbedeyi mayna etmişti.*** (S.M. Alus 1944 s. 106). × ***Kuyrukta kaldık. Omuzdaşlarımızı rahatsız etmeden konuşuyorduk. Arkadaşım muhtelif sualler soruyordu.*** (F. Erdinç 1955 s. 84).

omuzla- 'kaldırıp götürmek, kaçırmak' H. Aktunç 1990 s. 213. × ***Yazık değil-mi a bu çekilen emegime | Ṣoŋra seni ḥerīfler omuzlarsa, kim kime?*** (Vāṣıf 'Osmān 1257 s. 50). × ***Vay geçmişine maval oḳuduğumuŋ pezevengine! Aç ḳapuyu yoḳsa şimdi omuzlar gireriz!*** (H.R. Gürpınar 1339. s. 68). × ***Ağzımdan burnumdan çıktı yediklerim, içtiklerim. Sarı, tüm "evliya" oldu. Çocuklar gırtlağına parmak soktular, olmadı. Omuzladılar.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 64).

omuzluk (gemici dili) 'borda kaplamalarının baş ve kıç bodoslamalarına bitişmek üzere inhinalaşmağa başladığı noktalarla bodoslamalar arasında kalan kısımları' L. Gürçay 1943 s. 310 < Yun. ***ωμος*** ('ómos) 'geminin baş tarafı, pruva'. asıl manası ***omuz*** + Tk. isimden yer adı yapan ***luk*** eki, b. ***akçalık*** ⊡. Kahane-Tietze 1958 no. 878. × ***Ammā mavuna ṭopları iki ḳovuş ṭopları on altışar vuḳiye atar ve dört ḳolunburna palavra üzerine, iki daḫı yanına altı olur. İki ṭop ḳıç içinde dümen evinde, iki daḫı ḳıç omuzluġunda dört olur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 156).

omzaş- 'omuz vermek, devirmek istemek' TS 2983. ××

on '10 rakamı' Meninski 1680 I, 550. ××

oŋ b. ***oğun oğun***. ××

oŋ-/on- I 'iyileşmek, şifa bulmak, rahata kavuşmak; tamir edilmek, düzeltilmek' Meninski 1680 I, 533, DS 3284, TS 2994-98 < ETk. ***on-*** a.m. Clauson 1972 s. 168-169. × ***Hele birḳac gün icinde ̬hoş oldum. Kuvvetüm geldi, yüzümüŋ rengi oŋdı.*** (Ferec v. 98a). ***naḳşı oŋ-*** '(attığı zarlar) şansı olmak' × ***Ė şāh-ı 'ālem! Birḳac nādāşt ḳımār oyınaduḳ, şāh-ı 'ālemi ortaġ ėdindük, devletinde naḳşumuz oŋdı, dört tavuḳ elüme girdi: ikisi sulṭān naṣībidür, sulṭāna getürdüm.*** (a.e. v. 232a).

on- II b. ***oŋ-***.

on- II 'yarmak, yonmak' Meninski 1680 I, 552. ××

ona b. ***o V***.

ona- 'beğenmek, uygun görmek, kabul etmek' Meninski 1680 I, 553, TS 2983. ××

EO. **oŋad/oŋat/onat** 'doğru, uygun, iyi, güzel, sıhhatli' Meninski 1680 I,

529, DS 3282, TS 2987-90 < ***oŋ-a-d.*** × ***Tedbīr oldur ki baŋa destūr vėresin, ėrte varam Būlḳāsımı oŋad gercekden öldürem.*** (Ferec 855/1451 v. 6b). × ***Yüz ḳoyun bėş yüz oldı, yıl ą̄hırında bir eyü süri oldı: semüzler, oŋadlar, şînler. Sürdi, ḳapuya geldi, dīvāna 'arż eyledi.*** (a.e. v. 51a). × ***Vaḳti żāyi' gecmesün dėyü oŋat ̬höcaya, mürşid üstāda vėrdiler.*** (a.e. v. 128a). × ***Ġam yėme, bundan böyle işüŋ oŋatdur.*** (a.e. v. 189a). × ***Yā budur ben ṣayrusına emsem ėde bir oŋat, | Öldüre eŋ ṣoŋra ben ölmelüsini, yā Naṣūḥ.*** (Naẓmī 1928 s. 14). × ***Gözüŋ aç cān ḳulaġı birle, oŋat diŋle oŋat, | Kim bu sözler götrü saŋadurur, Naẓmī, saŋa.*** (Naẓmī 1928 s. 4). ***oŋat düş-*** 'uygun olmak, doğru çıkmak; arası iyi olmamak': × ***Şeherde ḥükmi revānıdı. Ammā şeher ḳāżīsiyle oŋat düşmedi. Ḳāżī andan ̬halīfeye şikāyet ėtdi.*** (Ferec v. 11a). × ***Bunı bir vaż'a daḫı ḳısmet eyle, müvecceh ḳısmet olsun! Ḳırḳ dīnār daḫı vėreyim. Oŋat ḳısmet düşmesse eskiden yeŋiden ne deŋlü zerüŋ varışa, aluram.*** (a.e. v. 127a).

onaforpos 'eşya taşımaya veya tutmaya yarayan alet' Ch. Tzitzilis 1990 s. 201 < Yun. ***αναφοριος*** (anaforioz) a.m. ××

onar- b. ***oŋar-***.

(Neolojizm) **onayla-** 'tasdik etmek, onay vermek'. × ***Umudum boşa çıkmadı: isteği üzerine yazdığım dilekçeyi Genel Müdüre götürmüş, konuyu onunla görüşmüş. Bedri Bey de, askerliğin bitişinde ücretimden "mukasseten kesilmek üzere" her ay 30 lira verilmesini onaylamış.*** (M. Seyda 1970 I, 339). × ***Kasım 1920'de İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbuld Londra'dan itimatnamesinin hazırlanmasını istedi. Çünkü Rumbold Antlaşmanın onaylanmasından sonra kendisinin İstanbul'daki kordiplomatiğin duayeni olacağını umuyordu.*** (B. Criss 1993 s. 112).

oŋar-/onar-/oğar- 'ıslah etmek, yoluna koymak, tamir etmek, düzeltmek' Meninski 1680 I, 531, TS 2984-86, DS 3281, 3267, 4613, R. Dankoff 1991 s. 62 < ETk. ***oŋar-*** a.m. Clauson 1972 s. 189. Kelime Neolojizm olarak diriltilmiştir. × ***Fażlullāh ḥikāyetini tamām ol yigide söyledi. Ol ṣaḥṣ bu kelimātı işidicek ḳahḳahāyıla güldi. Eyitdi: "Ė biser! göŋlüŋi ̬hōş dut! Taŋrı işüŋi oŋardı" dėdi. Fażla eyitdi: "Neden dėdüŋüz?" dėdi. Ol kişi eyitdi: "Māhyār-ı Vāsıṭī dėdükleri gişi benem"*** (Ferec v. 18a). × ***"Ė şehriyār-ı kāmkār! Buyurduġuŋuz ḳulluġı -Taŋrı oŋardı- başardum". dėdi. Bir ḳız buldum ki cemāl u kemālda kimsene misli̬ni nişān vėrecekleyin degül. Ammā yo̬hsul ḳızıdur.*** (a.e. v. 58b). × ***Baḥrı 'ışḳ içre olan 'āşıḳa pend, ey zāhid, | Ḳaradan ālet oŋarmaḳ gibidür geŋ yaḳadan.*** (Tietze 1951 [16yy.] s. 115). × ***Gāh oŋaram, gāh azaram, bu ̬halḳ içinde gezerem, | Gāh şāh olub şāhbāz olub şikār ėdüb avlanuram.*** (Eşrefoğlu 1286 s. 11). × ***Bir saban demirini burunlatmak için uzun bir yolu taban tepmeden ayaklarında onarıveriyorlardı.*** (S. Şengil 1943 s. 100). × ***Bir iki araba toprak ister. Bacanın da kerpiçleri düşmüş. İyice onarmalı...*** (F. Erdinç 1958 s. 93). × ***Kâtibesi, günün uzunu manikürünü onarır yazı makinesi başında. Aseton kokusu hiç eksik olmaz odadan.*** (F. Erdinç 1960 s. 67-68). × ***Şimdi kasabada hem okuyor, hem ayakkabı onarıp cep harçlığını çıkarıyordu. Muhanete muhtaç değildi. Sade***

muhanete değil, hiç kimseye muhtaç değildi. (F. Baykurt 1961k s. 177). × ***Ne kadar sever çocukları! Ayakkaplarını onarır, para almaz***. (Orhan Kemal 1965f s. 136). × ***Almanya'dan uzmanını, yapan fabrikanın adamını getirttiler de yapamadı. Sonra bu bozguncu Nuri "Durun hele!" deyip bir sıvandı, göz kaş arasında koca makinayı onardı çıktı.*** (A. Nesin 1975 s. 10). × ***Dört beş oğlan çocuk kopuk bir ağı onarmağa uğraşırken bir yandan da birbirlerini itekliyorlardı.*** (Füruzan 1982 s. 141). × ***Evin damını onardılar, odaları, ayvanı sıvadılar.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 21). × ***Bazı günler Eşref Bey, sanki yazı makinesi onarıcısı gibi, akşama dek levyelerle, havyalarla makineleri onarırdı.*** (M. İzgü 1992 s. 150).

oŋat b. ***oŋad***.

onat b. ***oŋad***.

oŋatca/onatça/onatçe/onaççа 'iyice, güzelce, uygun şekilde' Meninski 1680 I, 529, DS 3281, TS 2990-91. × ***Bibim gidicek baŋa ısmarladı, eyitdi: "Bu azġun dutsaḳ ipligi üzmeyüb oŋatca egirürse, aŋa ḏaḥı ėtmek vėr. Egirmezise vėrme!" dėdi.*** (Ferec v. 25b). × ***Ol-dem Şemse bir arslanı oḳıdı, meliki aŋa sımarladı. "Var, bunı oŋatca doḳuş!" Şīr şīrāne melik-i İremi ḳapdı, daşra çıḳardı, helāk eyledi.*** (a.e. v. 102a).

onatla- 'yarar hâle getirmek' DS 2991. ××

onca 'o kadar, o denli' DS 3282. × ***Şimdiye kadar canlarımızın kıymatını heç bilmemişiz! Onca sızıları, onca sancıları kendi feyline bırakıp dininceye kadar çekmişiz.*** (F. Baykurt 1971c s. 336). × ***Onca gözün altında, onca giyimli, süslü, kunduralı, takım takım giysili öğrenciler içinde bir tek Ramazandı ipullah-sirikullah olan!*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 53). × ***Bu ġızcağızı cit be cit, cün ve cün bu ġızı kötülemeye, irdelemeye başladı analığı. Bu ġızı onca kötüledi ki babasına, "Ġocam, bunu eger cötürürsense et, etmesense ben sene ayile olmam!"*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 252). × ***Yaşadığın onca savaştan, geçirdiğin nice badirelerden sonra ilerlemiş yaşına rağmen dimdik karşımdaydın***. (A. Yurdakul 1989 s. 37). × ***Bu çocuklar yiğit çocuklar. Fahri aynen babası gibi taşaklı bir adamdı. Onca yıl hapis yattık, uygunsuz, gudümsüz bir işini görmedim.*** (A. Ümit 1996 s. 215).

onda b. ***o V***.

ondacı 'aşarcı, eskiden öşür adı verilen vergiyi toplayan' DS 2992. ××

ondan b. ***o V***.

ondan sonracığıma/ondan sonracağızıma/ondan sonracıma (konuşmada 'Ben devam ediyorum' anlamında kullanılan ifade), krş. ***efendicazım***. × ***Hadı üvenme, üvenme çöplük kargası karı, ben sana vardığım zaman, şey ondan sonracığıma, seni aldığım zaman bende böyle miydim? Yusyuvarlak, Enes küpü gibiydim. Bak şu halime, dibi delik bostan kovasına döndüm.*** (M. Rona 1944as. 13). × ***Boyna sopa çekiyorlardı. Ondan sonracıma, ekmeği çok yiyorsun, kaynanana hürmet etmiyosun, kocana rîâyet etmiyosun! Huzur dirlik***

vermediler çocuğa. (F. Baykurt 1955 s. 10). × ***Ondan sonracağızıma söyleyeyim efendim, girersin mutfağa, istediğin gibi, gönlüne göre yemekler yap... Patlıcanlı pilâv, irmik helvası, uskumru dolması...*** (A. Nesin 1958k s. 5). × ***Öyle ya, biz tezek bulamıyok, tir tir titriyok, onlar güzelim kömürün karşısına geçip keyif çatıyorlar. Ondan sonracığıma, bizim kül dökenler perperişan geberip giderken, o dudağı boyalı, kalçası kalınlara ne dersiniz?*** (M. Makal 1971 s. 91).

ondan sonracağızıma b. ***ondan sonracığıma/ondan sonracıma***.

ondan sonracıma b. ***ondan sonracığıma/ondan sonracağızıma***.

oŋdur- 'tedavi etmek, sağlığına kavuşturmak, iyileştirmek' Meninski 1680 I, 530. ××

ondüle 'dalgalı, kıvrımlı, kıvrılmış' < Fr. ***ondüle*** a.m. ××

ondülasyon 'kırışma, buruşma, saç veya asfalt vb.de meydana gelen dalgalanma' < Fr. ***ondulation*** a.m. ××

ongun b. ***oğun oğun***.

(Argo) **onikiler** 'XIX. yy. sonlarında XX. yy. başlarında İstanbul'da ünlenen on iki kabadayı' H. Aktunç 1990 s. 214. × ***Dıragon Aḥmed gibi yalnız isimlerini işitdiğim "Onikiler".*** (Aḥmed Rāsim 1340 s. 337). × ***Onikilerin başı Arab Abdullah olsa gırtlaklaşmağı, kozumu paylaşmağı gözüme aldırmıştım.*** (S.M. Alus 1944 s. 94). × ***Oğlan yerden yapma, ispenç horozu gibi bir şey; fakat ne bilirsin? Onikilerden meşhur Kavanoz Mehmet de karamusal sepeti gibi bir adamdı. Gel gelelim, gözü kızsın da bir seyret! Minare kırığı gibileri pabuçsuz kaçırtır.*** (S.M. Alus 1944 s. 170).

(Argo) **on kuruş** 'polis' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

onluk 'Sultan İkinci Osman zamanında, 1028 (1618-19) senesinde basılan gümüş para; on parçadan oluşan; on kuruş, on lira gibi para birimleri' Meninski 1680 I, 552, M.Z. Pakalın 1946-54 II, 727. × ***O ḳadar pārayı cebine indirir idi de ölüm Allāh dėseŋ eviŋ içine bir onluḳ ṣarf ėtmezdi. Pārasız gibi görünürdü.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 573). × ***Göbeğe kadar süt gibi beyaz sakal! Öyle halâvetli bir dilenci oldu ki dudağını bile kımıldatmadan onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu piri faniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 21). × ***Komşu çocuklarile birlikte, dizleri dibine serdiği yazma mendildeki onlukları toplardık. Kendimize döngel ziyafetleri çekerdik.*** (Reşat Enis 1945 s. 43). × ***Kim olursa olsun. Bir asıldım mı, elimden kurtulamazlar. "Allah gençliğini bağışlasın, sevdiğin çift olsun!" dedim mi enâyilerin ciciği gevşeyiverir, toslarlar çeyrekleri, onlukları.*** (Orhan Kemal 1953 s. 33).

oŋ b. ***oğun oğun***.

oŋmaduk 'bedbaht, talihsiz, iflah olmaz, uğursuz' DS 2993. × ***Hemānen beglerbegi-yi nāmdār iki bellü başlu oŋmaduġı ol ḳ̇hidmete fermān-berdār ėdüb biri aġa ve ol biri keḏ̣hudā naṣb olınur.*** ('Ālī 1975 s. 130). × ***Kāşiflerüŋ fuḳarāya taġallübi ve bir bölük mültezimüŋ***

Çerkes ḳānūnı üzre raʿāyāya tasalluṭı ve taḳarrubı daḥı ʿacabdur ki yine Mıṣr cündilerinden bir oŋmaduḳ levend beş aḳcası yoḳ-iken vilāyetüŋ mālını boynına alub kāşif olur. (ʿĀlī 1975 [1599] s. 137). × ***Ḍurub ḍurub deve dėrsem, ʿaceblemeŋ beni kim | Bir iki oŋmaduḳ at ile yolda ḳat ḳaldum.*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 601).

oŋmaz ‘umutsuz, dermansız’ Meninski 1680 I, 533. ××

onnaiz ‘yüz para değerinde Türk parası, monnaie turque de cent paras’ M. Mikhailov 1930 s. 17. ××

ons ‘altın ağırlık ölçüsü birimi, Fransa’da 30,59 gr., İngiltere’de 28,349 gr.’ < Fr. ***once*** a.m. ××

(Argo) **on sekiz** ‘bir kızın, bir kadının hemen yakını, yanı başı’ H. Aktunç 1990 s. 214. ***on sekize gir-*** ‘bir kadına veya kıza çok yaklaşmak’ H. Aktunç 1990 s. 214. ××

onu b. ***o V***.

onuki ‘onunki, ona ait olan’. ××

onul- b. ***oŋul-***.

oŋuldur- b. ***oŋult-***.

oŋul-/onul- ‘iyileşmek, kapanmak (yara için)’ Meninski 1680 I, 533, DS 3284, TS 2998-3000 < ETk. ***onal-/onul-*** a.m. Clauson 1972 s. 185. × ***Seni görüb gitmiş ḳayġum gėrü geldi, oŋulmış yaralarum tāzelendi.*** (Ferec v. 113a).

onulmaz ‘tedavisi olmayan (dert, yara vb.)’ Meninski 1680 I, 533 < ***oŋ-ulmaz*** × ***Eger ahvali bu kulunızın / Kat kat mukeder olmush bilesın / Onulmaz derde ki satashmishem / Tabiri olmaz kalemlerle***. (E. Kömürjian 1981 s. 84, no. 31). × ***Onun yalnız benim gönlümde onulmaz bir ukdesi, beynimin içinde her lâhze sinirlerimi burgutan simsiyah bir kâbusu kaldı***. (H.R. Gürpınar 1942 s. 224). × ***Ah mahannet, ne yaptın? Benim başımı onulmaz bir belâya sohdun!*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 328). × ***Burjuvazi insan soyunu yaraladı. Onulmaz yaralar açtı insanda bu insan bölüğü.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 88-89).

oŋult- / oŋuldur- ‘hastalığı, yarayı sağaltmak, iyileştirmek’ Meninski 1680 I, 532, DS 3001. × ***Anadan gözsüz doġanı oŋuldurduŋ, daḥı alatenlüyi benüm iznümile*** (A. Zajączkowski 1937 [1405] II, 23).

onun b. ***o V***.

onunla b. ***o V***.

onur ‘şeref, haysiyet’ H. Eren 1999 s. 308 < Fr. ***honneur*** a.m. × ***Ortakçı oğlu olmak onuruma dokanır gibi geliyordu.*** (T. Apaydın 1959 s. 9). × ***Bıçaklanan insanlar nasıl ölür, kurşun yarası nedir, onur yarası ne? Bircik bircik yerleştirmiştim bütün bunların tümünü kafama, yüreğime.*** (N. Üstün 1968 s. 92). × ***Bir zamanlar bütün istediğin insanların onuruyla yaşamasıydı. Ama amaçlar ve hedefler altüst olmuştu. Bir şeyler bizi dejenerasyona uğratmıştı***. (Z. Ankara 1991 s. 156).

oŋurga/oŋurha/oŋurka/omurga 'omurga, bel kemiği; gemi omurgası' Meninski 1680 I, 531, TS 3001, R. Dankoff 2004 s. 214. **/ŋ/ > /m/** için b. ***doŋuz*** ⊡. ××

oŋurha b. ***oŋurga/oŋurka/omurga I***, ***II***, ***III***.

oŋurka b. ***oŋurga/oŋurha/omurga I***, ***II***, ***III***.

onuş- 'barışmak, uyuşmak' TS 3003. ××

onuştan 'onun için, ondan dolayı' DS 3285. ××

op- b. ***ob-***.

opal 'değerli bir maden; panzehir taşı; ince, düzgün dokunmuş pamuklu kumaş' < Fr. ***opale*** a.m. × ***Opal lambalar, porselen kapı ve dolap düğmeleri, çini soba, pirinç mangal, kristal avizeler, bin bir desenli ve kökboyalı halılar, bu sade görünüşlü insanların geçmişteki zenginliklerinin belirtileri miydi, yoksa başka bir anlamı mı vardı; o yaşlarda anlamam olanaksızdı elbet...*** (N. Güngör 1998 s. 76).

oparlör 'ses yükseltici cihaz'. × ***Sevmediği bir siyasî konuşurken oparlörü açа kısa nutku kepazeye çevirip bırakır. Sonunda "kes lan!" diye çattadan kapatışı da caba.*** (H. Taner 1951t s. 90). b. ***hoperlör***.

opera b.m < İt. ***opera*** a.m. × ***Bezedub evler divankhaneler / Mum donanmaler ve operaler / Sohbet u mejlis shohret bulaler / Baka gyor seryan azimi dostum.*** (E. Kömürjian 1981 s. 96 no 68). × ***Operayı bitirip Evgenios'a teslim eyledim. O dahi tashih ederek teatronun nazırına götürdü ve derece-i ulyada makbule geçmekle, hemen ferdası gece teatruda müşahede ettirmeye karar verdi.*** (E. Misailidis 1986 s. 768). × ***İçeriden Feṛhunde ̮Hanım'ıŋ gür, 'Āṭıfet'iŋ cılız, dadınıŋ mütevassıṭ sadâlarından müteşekkil bir ḳaç oḳtav arasında bir ġavġā armonikiniŋ bütün perdeleri bağırıyor gibi ṣanki müdhiş bir operanıŋ bir ṣaḥnei 'arbedeyi mütaṣavvir hîç bir noṭaya gelmez elḥânı bî-intiẓâmî işidiliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1340 s. 521). × ***Romancıya şiir, şaire oyun, hikâyeciye opera livresi yazmağı öğütledi. Kompozitüre de koreografi yazdırması beklenebilirdi ama, yazdırmadı.*** (H. Taner 1969 s. 55).

operasyon I 'dizi eylem; işletme' Fr. ***opération*** a.m. × ***Operasyon tamamlanmadı. İçimizde ajan var!*** (A. Ümit 1990 s. 57).

operasyon II 'ameliyat'. × ***Hâniyâ operasyon yaparlarken ̮hastalara kloroform koklatmazlar mı? İşte bu usta Avrupalı bize elektriḳ ḳoydu.*** (H.R. Gürpınar 1336 s. 116).

operatif 'ameliyata ait olan' <İng. ***operative*** a.m. ××

operatör 'cerrah; işletmeci, vinç vb. aletleri kullanan' < Fr. ***opérateur*** a.m. ××

operet 'eğlenceli, hafif konulu sahne eseri' < Fr. ***operette*** a.m. × ***Bütün ömrü memleketinden uzak frengâne, köksüz ve özsüz maceralar! Fraklı ve makferlanlı, beyaz ve fildişi bastonlu operet beyi hayatı!*** (R.H. Karay 1964 s. 163). × ***İstanbul Operet heyetine angaje edildim.*** (B. Arpad 1974 s. 74). × ***Orta Ticaret okulu arkadaşlarım***

arasında Cemal Sahir operetinde figüran olarak sahneye çıkanlar… (B. Arpad 1976 s. 20). × ***Cemal Sahir'de, "Meçhul" adlı adapte operette, bir paşaydı.*** (B. Arpad 1976 s. 32).

opruk I 'yokuş, engebeli yer' DS 3285. ××

opruk II b. ***obruk***.

opsa I 'birkaç yıl sürülmeden, ekilmeden bırakılmış tarla' DS 3285, H. Eren 1999, 308. ××

opsa II 'üvendirenin ucundaki yassı demir' DS 3285, H. Eren 1999, 308. ××

opsimata 'etsiz yemek' R. Dankoff 2004 s. 214. ××

AD. **opuk** 'kopmuş kaya parçası' DS 3285 < krş. Eski Rus. Eski Bulg. ***opoka*** 'kaya' M. Vasmer 1958 s. 272. Tietze 1957 no. 153. ××

opur sapur 'kırık dökük şeyler, çerçöp' TS 3003. ××

or/oru 'kale, kale çevresindeki hendek' TS 3004, G. Doerfer 1965 II, no. 592, R. Dankoff 2004 s. 214. ××

ora 'popo, cinsel bölgeler'. × ***"Artık oranın kılları bile ağarmış," dedi. Acımasız. Belgin ağlıyordu. Kayıp gitmiş bir gençliğin arkasından.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 189).

oracıkta 'tam orada' Meninski 1680 I, 496. × ***Bir dakika sonra, dört tane kuvvetli el, biçare Fofonun başına kalın ceket atıyor, aynı zamanda ayaklarını yerden kesip, oracıkta bekleyen arabanın içinde bırakıveriyordu.*** (E.E. Talu 1935 s. 134). × ***Yanlarından geçen yaşlıca bir köylü, gecenin onunda gezeliyen bu iki yabancıyı görünce merakla oracıkta durdu.*** (H. Aytekin 1945 s. 85). × ***Oracıkta bir bitirim yeri vardı. Hergün altmış kişi, nöbetçi nizam karakollarından oraya gitmeğe ve doğrudan doğruya ölmeğe mecburdu.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 164).

oradan buradan/ordan burdan 'çeşitli yerlerden'. × ***Vaḳit yatsuya yaḳlaşıyor. Laṅġada ḳafāyı ṭutan saṛhoşlarıŋ oradan buradan bed-mestāne naʿraları, āhları, şarḳıları işidiliyor.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 18).

oradan oraya 'sağa sola, çeşitli yerlere, bir yerden başka yere'. × ***Suratlarından ter, kurnazlık, ibişlik akan garsonlar oradan oraya koşuşuyor.*** (M. Seyda 1958n s. 104). × ***İstanbul'la Ankara arasında mekik dokumaktan, İstanbul'da olsun, Ankara'da olsun, dur otur bilmeksizin oradan oraya koşunmaktan vücut, olayların karmaşıklaşmasından, sonuçların belirsizliğinden ruh yorgunluğu.*** (A. İlhan 1982 s. 373-74). × ***İkisi karşılıklı masanın iki ucuna geçip ping-pong oynamaya başladılar. Kadın gerçekten çok iyi oynuyordu. Oradan oraya koşuyor, çok sert kütler iniyor, kısılmış gözlerinde o garip bakışla dudaklarını yalayarak raketini sallıyordu.*** (A. Altan 1985 s. 246). × ***Çayın kıyısına geldiler. Su apaydınlık akıyor, dibindeki çakıltaşları parlıyor, balık sürüleri oradan oraya hızla koşuşturuyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 82). × ***Her halükârda yaşamak denilen şey oradan oraya savrulmaktan ibaretmiş.*** (E. Şafak 2001 s. 127).

(Argo) **orain** ‘eroin’ H. Aktunç 1990 s. 214. ××.

orak I ‘ekin biçmekte kullanılan yarım çember biçimindeki araç’ Meninski 1680 I, 496, H. Eren 1999 s. 308 < ETk. ***or-gak*** Clauson 1972 s. 378. × ***Tarlalarda bir kaç köylü kadın ellerindeki kavrama oraklarile ekinleri biçiyorlardı.*** (C.S. Gürler 1939 s. 11). × ***Komşu köylerin birinden çok ucuz günlüklerle tutulup getirilen ırgatlar, eğnel durmuşlardı. Dizilmişler, ekini önlerine almışlardı.*** Çelikleri parlayan orakların hep ***birden çıkardığı ses apayrı bir sesti.*** (F. Baykurt 1961k s. 32-33).

orak II/orak ayı ‘Temmuz ayı; ekin biçme zamanı’ DS 3285, 4614, K. Emiroğlu 1989 s. 191. × ***Orak sıcakları başlamıştı. Güneş tepesinde yanıyordu. Nadasların, kelemelerin üzerinde göz kamaştırıcı bir titreme.*** (M. Başaran 1992 s. 292).

orak böceği/orak kuşu ‘Ağustos böceği, cırcır böceği’ TS 3004. ××

orakçı ‘(ekin vb.) biçici‘ Meninski 1680 I, 496. ××.

orak kuşu b. ***orak böceği***.

orakla- ‘orakla biçmek’ Meninski 1680 I, 496. ××

oralı olma- ‘aldırış etmemek, duymazdan gelmek, yapmamak‘ krş. ***o yanlı olmamak/o yerli olmama-*** × ***Hoca hiç oralı olmaz, hatır hutur külbastıyı, kebabı çiğner, çatır çutur fındık ceviz kırardı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 18.VI.1941). × ***Başhemşire, usulca yatağı sarstı. Rizeli oralı olmadı. Kadın bu sefer omuzunu dürtükleyince Rizeli gözlerini açtı.*** (H. Taner 1954 s. 34).

oran I ‘ölçü, nispet; hesap’ Meninski 1680 I, 496, TS 3005-07, H. Eren 1999 s. 308, R. Dankoff 2004 s. 214. × ***Ḥāṣılı işleri oran ile olsa ne kelām | Bā‘iṣ-i mihr u maḥabbetdür ol evżā‘ tamām.*** (‘Ālī 1956 s. 230). × ***Orandan geçürü çoḳ yazmağı ‘ādet ėdinesin tā ki varduḳca yazıda māhir olasın.*** (Mercimek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 320).

oran II ‘haykırış, tezahürat’ R. Dankoff 2004 s. 214. ××

orancı ‘pohpohçu, şaklaban, dalkavuk, koltukçu‘ R. Dankoff 2004 s. 214. ××

oranda b. ***horanta***.

oraniçe ‘Tuna’da işleyen bir çeşit kayık’ Meninski 1680 I, 497, H. Eren 1999 s 308. ××

oranla- ‘tahmin etmek, takdir etmek, ölçüp biçmek, ölçümlemek, ölçüsünü almak’ J. Redhouse 1890 s. 243, TS 3007, R. Dankoff 2004 s. 214. ××

oranlu ‘ölçülü, hesaplı’ Meninski 1680 I, 497. ××

oransız b. ***oransuz***.

oransuz/oransız ‘ölçüsüz, hesapsız’ Meninski 1680 I, 497, TS 3009-10. × ***Üc yoldaş cıḳduḳ, hele ben ol delüden iki yük ‘ūd avladum” dėdi. Şeyh eyitdi: Ne oransuz nesne! İki yük nolur?*** (Ferec v. 241a).

oranu ‘değme, herhangi bir, hiçbir, rastgele, tesadüfi‘ DS 3011. ××

orası 'adı geçen yer veya şey, sözü edilen yer veya şey, bir şeyin bulunduğu yer, pronomen neutrale'. × ***"Demek Beğle Nerîmân bir biriyle göŋül almışlar vermişler." — "Artıḳ onuŋ orasını siz firâsetiŋizle aŋlayacaḳsınız."*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 155). × ***Henüz odalarda döşeme namına bir şeyler yoktu. Gûya İstanbuldan döşeme ısmarlanacaktı. Ne zaman amma? Onun orasını Allah biliyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 76). × ***O zaman ben Fatih yangın yerinde idim. Orasının da çap işleri vardı.*** (Aka Gündüz 1940 s. 32). × ***Yakalıkların enleri kısa, önleri muskavari, yana kırık; gırtlak rahat, serbest. Hoş o cihet bana göre değil, orasını yumruk gırtlaklı sıskalar düşünsün.*** (S.M. Alus 1944 s. 16-17). × ***Lakin nereye ekmeli kırmabaşağı?... Haa bak, Dermenaltını unuduyorduk az da. Orası iyi işte. Bi güzel asılladık mı, tamam...*** (M. Başaran 1955 s. 14). × ***Gazinonun orası bebe becik!*** (F. Baykurt 1967a s. 433). × ***İstanbul orası! İyisi mi işi kavi tutup aklını buraya bağlayalım, yoksa oralarda ağzı boyalı birine abaplanır.*** (A. İlhan 1983 s. 43). × ***Dirmit tulumbanın başına varamaz olunca, oyalanmak için sabahtan akşama kadar helik taşlardan ufak ufak ev yapmaya, taşları bir orasına bir burasına yığmaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 58). ***orası burası*** 'üstü başı, sağı solu, çeşitli yerleri': × ***Arḳasında ikinci def'a muşambalaşmış, orası burası lâbisi gibi ḳopuḳ, kir, pas leke içinde ḫâkî bir enpermeabl...*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 493). × ***Zaten bir göz bir şey olan evin orasını burasını koşum kayışı, orak, eyef, tırmık, dirgen, daha başka çift araçları dolduruyordu.*** (F. Baykurt 1955 s. 100). × ***Vücudunun orası burası fiskeleniyor. Elin saçlarına, kollarına, omuzlarına gidiyor, kaşınıyorsun sinirli.*** (Peride Celal 1991 s. 536).

AD. **orban** 'dericilikte derinin emdiği kireci çıkarmak için kullanılan alet' ZTS 148 < Rus. ***rubánok*** 'kleiner Glätt- und Schlichthobel, Raubank' M. Vasmer 1955 II, 542. ××

orcik 'cevizli sucuk' DS 3287, H. Eren 1999 s. 308 < Erm. ***ṙoçik*** 'daily wage' R. Dankoff 1995 s. 132. ××

ordan burdan b. ***oradan buradan***.

EO. **ordu** 'ordugâh, karargâh' Meninski 1680 I, 501, TS 3011 < ETk. ***ordu*** a.m. Clauson 1972 s. 203. × ***Ol dem Belḳîs buyurdı: orduyı göçürdiler. Bir münâsib yère, otlu, sulu, ni'metlü, âbâdânlıġa yaḳın menzile iletdi, ḳondurdı.*** (Ferec v. 89b).

ordubozan 'damar şişmesi, varis hastalığı' DS 3287, K. Emiroğlu 1989 s.191. ××

ordubozanlık et- 'mızıkçılık etmek' DS 3287. × ***Sınıfın başıbozukları, paralı yatılılar "Ya biz?" diye ordubozanlığa başladılar.*** (R. Ilgaz 1959 s. 60).

orfala b. ***orfana***.

orfana/orfala 'hizmetçi, kötü yola düşmüş kadın' Meninski 1680 I, 502, DS 3288, H.Z. Koşay 1932 I, 295, R. Dankoff 1991 s. 62 < Yun. ***ορφανα*** (orfana) 'dul' G. Meyer 1893 s. 37. Meninski'ye göre Istanbul'da 'orospu', taşra yerlerde 'hizmetçi'. ××

orfos/orfoz 'sarı hani balığı' H. Eren 1999 s. 309 < Yun. ***ὀρφος*** a.m. (orfoz). × ***Kocaman ak sakallı orfozlar, itfaiyeci hortumları gibi uzamış yılan balıkları, izmineralar,... orada toplanmış olacaklardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 66). × ***Sizin şehir denizinde lahoz, orfoz, akya, trança, sinağrit, fangiri, barbun, kilim balıkları dolanıp durur mu?*** (Füruzan 1982g s. 10).

org 'malum çalgı' < Fr. ***orgue*** a.m. × ***Oğlum, senin gönlün seksen delikten başka türlü hava fışkırtan sevda orgu gibi bir şeydir. Bir makamda karar kılmazsın ki!*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 174).

organ 'urgan' Meninski 1680 I, 502, R. Dankoff 2004 s. 214. b. ***urgan***. ××.

organize 'ortak bir amaç için bir araya gelmiş, düzenlenmiş; düzenli, örgütlü' < Fr. ***organisé*** a.m. ××

organtin 'seyrek dokunmuş ince, sert kumaş; bu kumaştan yapılmış' < Fr. ***organtine*** a.m. ××

orgazm 'cinsel uyarım ve zevkin doruk noktası, doyum' < Fr. ***orgasme*** a.m. ××

orhudo 'ayı' < Yun. ***ἀρκούδα*** (aṛhuda) Ch. Tzitzilis 1987 s. 27 no. 36. ××

orijinal 'özgün, asıl, taklit olmayan, otantik' < Fr. ***original*** a.m. × ***Yürük kadınları bu tezgâhta çok zevkli ve güzel eşya dokurlar. Bunlardan cicim, çul, ala çuval, heybe ve namazlağlar üzerine orijinal yanışlar (Nakış) koyarlar.*** (K. Güngör 1941 s. 47).

orkestra 'yaylı, üflemeli ve vurmalı çalgılar topluluğu; Yunan tiyatrosunda koro yeri' < İt. ***orchestra*** a.m. × ***Pariste komediler, Berlinde haileler, | Londrada dramlar artık kucak kucaktır. | Bazı gelir Peşteden çigan orkestrası...*** (Z. Güvemli 1949 s. 113). × ***Ferah Tiyatro'nun kırmızı kadife perdesi açılmadan orkestranın çaldığı Leyla foks-trotunu da öğrenmiştim.*** (B. Arpad 1976 s. 20-21). × ***Otelin çatısındaki orkestra eski bir valsı çalıyor.*** (A. Özakın 1982 s. 90). × ***Köşede orkestra için yer. Bir piyano, viyolonsel ve flüt.*** (A. Yurdakul 1993 s. 220).

orkide 'yumrulu, çok yıllık, yumrularından salep elde edilen bitki, salep' < Fr. ***orchidée*** a.m. × ***Dükkâna girer girmez, satıcı kız ona bir orkide buketi uzatırmış.*** (R. Enis 1957 s. 190).

orkinos/orkinoz 'boyu 2,5 metre olabilen, eti yenen bir balık, ton balığı' H. Eren 1999 s. 309 < Yun. ***ὀρκυνος*** (orkinoz) a.m. ××

orman 'ağaçlarla kaplı geniş alan' Meninski 1680 I, 503, G. Doerfer 1965 II, no. 588, H. Eren 1999 s. 309. × ***Şu ardıç ormanının arkasında / Yanıp sönen küçük yıldız / Bin senelik dostumuz.*** (B.S. Ediboğlu 1958 s. 9). × ***Ağacın altı ormanlıkmış. Dev, bir atlamış, ormanların içine düşmüş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 304). × ***Bir ateizm dalgası Hind için çok hayırlı olurdu. Bu dalga ormana zarar veren çalıları siler süpürür, büyük ağaçlara dokunmaz.*** (V. Günyol 1995 s. 70).

(Argo) **ormanla-** 'çalmak, aşırmak' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

(Argo) **ormantik** 'duygusal, romantik' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

ormaniye ‘orman genel müdürlüğünün eski adı’ < Tk. ***orman*** + Ar. ***-iye*** eki, b. ***adliye*** ⊡. × ***Dünya para tutar söğütler, kavaklar! Üç dört yıla bir budarlardı. Ormaniye sıkıydı şükür! Ankara’da gecekondu yapacak yoksullar kötü kavağın tekine en azından 100 lira verirlerdi ayağında!*** (F. Baykurt 1971t s. 348).

EO. **orna-** ‘yerleşmek’ TS 3012 < ETk. ***orun*** + isimden fiil yapım eki ***-a-*** a.m. Clauson 1972 s. 235. × ***Az müddetde ol yėrde bir ulu köy ornadı. Bir ḳız anda bir ulu mihmānhāne düzdi.*** (Ferec v. 65a).

EO. **ornan-** ‘yerleştirilmek, takılmak’ TS 3012 < ETk. ***orun-a-n-*** a.m. Clauson 1972 s. 236. × ***Gördi ki bir putdur. Āzerī iki gövher-i şeb-cırāġ gözleri yėrine ornanmış, başında laʿl-ı ḳānīden bir tāc ḳonmış, pīrūze bir kemer bėline bağlanmış, gövdesi ḳızıl altından.*** (Ferec v. 39a-b). × ***Üstlerinde birer heykel düzmişler. Her biri bir dürlü ṣūret. Gözleri yėrinde ornanmış şeb-çırāġlardan sarāy rūşenidi.*** (a.e. v. 93b).

ornat- ‘tesis etmek, yerine koymak, yerleştirmek’ TS 3012 < ETk. ***orun-a-t-.*** ××

ornuş et- ‘(kurt, köpek) ulumak’ R. Dankoff 1995 s. 118 n. 574 < Erm. ***oṙn*** ‘howling’ + Tk. ***et-***. ××

-opo ‘isimlere gelen küçültme eki’ < Yun. ***-όπον*** (-opu) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 s. 96 no 374. ××

oracık ‘tam ora, tam olduğu yer’. × ***Bir dakika sonra, dört tane kuvvetli el, biçare Fofonun başına kalın ceket atıyor, aynı zamanda ayaklarını yerden kesip, oracıkta bekleyen arabanın içinde bırakıveriyordu.*** (E.E. Talu 1935 s. 134). × ***Yanlarından geçen yaşlıca bir köylü, gecenin onunda gezeliyen bu iki yabancıyı görünce merakla oracıkta durdu.*** (H. Aytekin 1945 s. 85).

oralet ‘soğuk ya da sıcak içilebilen meyve özlü içecek (1960’larda Eczacıbaşı’nın piyasaya sunduğu ürünün adından gelişmiştir’). ××

orata b. ***horata***.

ordino ‘poliçe arkasına ciro edildiği kişiye ödenmesi için yazılan havale emri; tüccarın malını gümrükten çekebilmesi için vapur kumpanyasından yük konşimentosuna karşılık verilen havale; denizcilik işletmelerinde gemi adamlarını gemilere atama belgesi; borsa emri.’ < İt. ***ordino*** a.m. ××

ordövr ‘yemekaltı’ < Fr. ***hors-d’oeuvre*** a.m. ××

ordugâh ‘ordunun konakladığı yer’ < Tk ***ordu*** + Fa. ***-gāh.*** × ***Bir yeŋiçeri içün bilā-ruḫṣat ordugāhı terkle gidivėrmek işden bile olmadığı.*** (Aḥmed Midḥat 1942 [1871] s. 15).

oroc et- ‘geviş getirmek’ DS 3288 < Erm. ***oroç*** ‘chewing the cud’ + Tk. ***et-*** R. Dankoff 1995 s. 119, no. 580, krş. Ch. Tzitzilis 1987 s. 88 no 333. ××

orospu/oruspu ‘fahişe; zina yapan kadın’ Meninski 1680 I, 501, J. Redhouse 1890 s. 249, H. Eren 1999 s. 309 < F. ***rūspī*** a.m. × ***Rūsīyü’ l-aṣl olan cāriyenüŋ rūspī olmaması ve sāde-rū ġilmānuŋ dihendeligi vücūd bulmaması her vechile muḫāldür.*** (ʿĀlī 1956 [1586-87] s. 152-153). ×

Delle gibi dellâleligi ve rüspī vu çermīnebāzlar sıfatinde fāḥişei muḥtāleligi ẓāhir u āşikār oldı. (ʿĀlī 1975 [1581] s. 92-93). × ***Seni gidi katmerli oruspu kızı oruspu seni! Benim tavuğum Hafizenin folluğuna yumurtlamışsa sana ne oluyor?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 52). × ***Kötü Hanife, ḳara âliʾnin osuruğu cinli orospu gızı, ocağı kör kalasıca Kara Alının mal kızı, ölmüş, vurmuşlar.*** (S. Soysal 1978 s. 59). b. ***ruspi***.

(Argo) **orostopol** 'alçak, orospu dölü, kahpe çocuğu' H. Aktunç 1990 2104. ××

orsa 'geminin rüzgâr alan yanı, rüzgâr üstü, geminin sol tarafı, iskele tarafı; gemi bayraklarını anlatan bir niteleme' H. Eren 1999 s. 310, R. Dankoff 2004 s. 214 < İt. ***orza*** a.m. × ***Cemīʿ küffār gemilerinüŋ çār-mīḫları ve ıştāncaları ve çanaḳları ve orsa ̮haçlı ṣan-marḳo nām taṣvīrli bayraḳları cümle havāya perrān olub...*** (Evliyā Çelebī 1928 VIII, 447). × ***Laçka skuta orsa alabanda! denince flok skutalarını ve trinket skutalarını koyveririz. Dümenci de dümeni orsa alabandaya basar.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 38).

orsa orsa 'rüzgârın estiği yöne' R: Dankoff 2004 s. 214. ××

AD. **ossun** 'olsun' DS 3291. × ***Namussuz fesulleyi bi ta ağzıma gorsam iki ossun! Gebertti.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 116). × ***Peki, Allah senden razı ossun, aslanzâdem. Babamın geberüğünü ġalduruŋ!*** (A. Caferoğlu 1944 s. 19). × ***Devriş sağ dizinin üzerine oğlanı oturttu. "Oğlum, adıŋ ̮Hurşut bey ossun," dėdi. Eliynen oğlanın üş defʿa ġuluncunu sıġadı.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 230).

orta b.m. Meninski 1680 I, 498, 500, J. Redhouse 1890 s. 243, TS 3013-15, G. Doerfer 1965 II, no. 587 < ETk. ***ortu*** a.m. Clauson 1972 s. 203-204. × ***Ol mürġizāruŋ ortasında bir ulu aġac vardur.*** (Ferec v. 61a). × ***Bir gişi saŋa mürġān-ı pür-cevāhir bağışlaya, rāzını senüŋle ortaya ḳoya, saŋa iʿtimād ėde*** (a.e. v. 67b). × ***Sarāyuŋ ortasına varduġumda oğlancuḳlarumı gördüm: yügrüşdiler geldiler, yaḫşı donlar gėymişler.*** (a.e. v. 68b). × ***Buldı ḳazlar bir aġac, dört beş dutam; | Ol baġa dişleriyile anı berk | Ortadan ısırdı, ḳılmaz gibi terk.*** (M. Adamović 1994 (1368-86) no. 1301-02). × ***Kör kadıya "Körsüh!" diyebileceğimiz devir, hak ve hakikatin idraki bize müyesser olmıyacak. Ortada hacerden, şecerden başka bu işi böylece anlamıyan kalmadı.*** (R.H. Karay 1940k s. 132). × ***"Hay hay!" demem üzerine içki takımını ortadaki masanın üstüne getirdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 112). × ***Muhalifler görüyorlar, ortada para var. Haygür salıyorlar. Buna kanun ne yapsın?*** (M.Ş. Esendal 1958 II, 137). × ***Başını dikleştirdi, kaşlarını çattı, az önce geçirdiği korkunun boş bir korku olduğuna, ortada o kadar büyütülecek bir sorun bulunmadığına inandırdı kendini.*** (M. Buyrukçu 1959k s. 20-21). × ***Resul sofrayı açtı, ortadaki tencerenin içinde iki buçuk kızarmış tavuk durup duruyordu. Bir tencerede de tepeleme pirinç pilavı, daha ıpılık.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 111). × ***Pencereden bakıyorum. Önümden, kasabayı ortadan ikiye bölen anayol geçiyor.*** (A. Yurdakul 1993 s. 283). ***ortada (ol-)*** 'tarafsız olmak': × ***Emīrelmüʾminīn ̮halīfe bize "Anda maḥalleŋüzde bunuŋ***

gibi kişi varıdı dīvāna necün ʿarż ėtmedüŋüz? dėmeyiserler midür?" dėdi. "Üş size dėdüm. Bundan böyle bir iş vāḳiʿ olursa ben ortada degülem". dėdi. (Ferec v. 57b).***orta halli*** 'ne zengin ne fakir': × ***Ben bugün enstitütrislerden bahsedeceğim: Üç nevidiler. (1) ḳonak yavrusu sahibi, şımarık kızları, "İllâki Fransızca öğreneceğim, akranlarımdan geri kalmıyacağım" diye tutturmuş, gözleri paşazade damadda, gidişatları tamamiyle alaturka olan orta hallilerin harcı matmazeller.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 11.VI.1941). × ***Orta halli insanlarla don, sutyen, sigara, ütü, bardak pazarlığı yapmak sıkıcı ve yorucu bir işti***. (S. Soysal 1979ye s. 90). ***ortadan götür-*** 'yok etmek, ortadan kaldırmak': ***"Atamuz bir yadı ḳaldurdı, bizi anuŋ ḫidmetiyle ẕelīl ü ḫor eyledi. Biz bunı götürmezüz. Tedbīr gerekdür ki bu mārı ortadan götürevüz" dėdiler.*** (Ferec v. 63b). × ***Ben eyitdüm: "Bu beni getüren, gendüyi ortadan götüren ʿifrit ne ʿifritdür?" dėdüm.*** (a.e. v. 240). ***ortadan kaybol-/sıvış-*** 'kaçmak, görünmez olmak, uğramamak, bulunamamak': × ***Zaman zaman ortadan kaybolur, sonra kaşlarında rastıḳlar, gözlerinde sürmeler, dudaklarında karmenler, maskara bir çehre ile ortaya çıkardı.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 129-130). × ***Ekber'e nasıl da güvenmiştim. Beni havaalanında tek başıma bırakıp ortadan kaybolması ne hainlik!*** (İ. Aral 1997 s. 337). × ***Haydi dedin mi bin dereden su getirir ve hemencecik bir bahane bulup ortadan sıvışır. Açıkçası parayı çokça sever, eli sıkıca, masraftan kaçardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 24). ***ortanın ol-*** 'belli bir sahibi olmamak, herkesin kullanımına açık olmak': × ***Ayrı gayrımız mı var, Nailciğim? Gelenler, gelecekler ortanın...*** (Mahmud Yesari 1938 s. 86). EO. ***ortaya düş-*** 'tavassut etmek': × ***Ḳāżī bu kelimātı işidüb ʿāciz oldı. Pes cemāʿat ortaya düşdiler, elf cehd-ile ḳāżīyi düzdden biŋ dīnāra satun aldılar.*** (a.e. v. 105b). ***ortaya ko(y)-*** 'anlatmak, açıklamak': × ***Ol dem gendözümde ben eyitdüm: "Her ci bādābād!" dėyüb vāḳıʿayı ortaya ḳoram, hālumı buŋa dėrem," dėdüm.*** (Ferec v. 74a). × ***"Sebeb-i şükri dėmeyince yėmezem, senüŋile ḫoş dạhı olmazam!" dėdi. Ḳız nācār dükeli ḥālı ortaya ḳodı. Şehzāde cün bu sözi, işitdi, Naṣr-ı ʿAyyāruŋ keremi ne bābdayımış bildi.*** (a.e. v. 50b). × ***Gizli nikâhı lap ortaya koymak ta güç. Bir kere ucu çıkarsa, çorap söküğü gibi sökülür.*** (Feraizci-Zade Meḥmed Şākir 1979 s. 46). × ***"Bakalım el mi yaman, sen mi yaman? Bu sefer bir mars edeyim de gör beycağzım!" diyerek köşe minderine oturtuyor, karşısına geçip peçiç mukavvasını ortaya koyuyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 285). × ***Ve cümle ġuzātı müslimīn bir yėre gelüb ġazā māllerin ortaya ḳoyub ḳardaş gibi taḳsīm [u] ḳurama ėdüb*** (M. Räsänen 1969 s. 302). × ***"Türkiye konuşmak" özlemini o küçük teknenin güvertesinde coşkuyla ortaya koyan Memduh Aytür'ün bütün hayatı aynı coşkuyla geçti. "Türkiye konuşmak" demek, Türkiye'nin sorunlarıyla sürekli yoğrulmak, onlarla halhamur olmak demek.*** (C. Süreya 1991 s. 446).

orta- b. ***ort-***.

ortaayak 'çapula, ayakkabıcıların kullandığı kadın ayakkabısı kalıbı; çizmeye benzer bir çeşit ayakkabı' DS 3288, K. Emiroğlu 1989 s. 191. ××

(Argo) **orta bacak** 'erkeklik organı, penis' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

ortaç 'mirasçı, veliaht' TS 3015. ××

orta çağ/ortaçağ 'Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden (476) 1453'e veya 1492'ye kadar süren çağ'. × ***Bir gazeteci Fikret Otyam şayet orada bulunmasaydı, bu korkunç ve medenî bir cemiyet için hicabâver olan Ortaçağ işkencesinden hangimizin haberi olacaktı?*** (F. Otyam 1965 s. 81). × ***Arkeoloğu, tarihçisi, sanat tarihçisi: ortaçağ ve eski eserler üzerine çalışıyoruz.*** (A. Yurdakul 1989 s. 85-86).

orta direk 'orta parmak' DS 3288, K. Emiroğlu 1989 s. 191. ××

orta hizmetçisi 'evlerde temizlik işlerine bakan hizmetçi'. × ***Orta hizmetçileriyle öyle ellerini kalçalarına dayıyarak bir kavga edişi vardı ki göçebe çingenelerine parmak ısırtırdı.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 127).

ortak 'birlikte iş yapanlardan her biri; ortak olarak kullanılan; aynı erkeğe varan kadın' Meninski 1680 I, 498, J. Redhouse 1890 s. 243, G. Deorfer 1965 II, 25 no. 446, H. Eren 1999 s. 310 < ETk. ***ortuḳ*** a.m. Clauson 1972 s. 205. × ***Bir ḳac nādāşt ḳımār oyınaduḳ, şāh-ı ʿālemi ortaġ ėdindük. Devletinde naḳşumuz oŋdı, dört tavuḳ elüme girdi: ikisi sulṭān naṣībi-dür.*** (Ferec v. 232a). × ***İki ortaḳ varıdı, birisi yavlaḳ zīrek ve bilge, ve birisi bön ve ġāfil idi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 45). × ***Vaṣīyet ėtdi ki: "Ayruḳ benüm ortaḳıġumıla ben ġāyibiken ḳoynama!"*** (a.e. v. 232a). × ***Ve ortaḳcıya ortaḳ ḥidmeti teklīf olunduḳda çifti ve toḫumı ve sā'ir ālātı ḥarṣı beġlikden vėrilüb...*** (Ö.L. Barkan 1943 [904/1498] s. 92). × ***Ben de esrār ḳahvelerini başar, baṭaḳ-hāneleriŋ manosuna ortaḳ çıḳardım!*** (M. Yesari 1928 s. 71). × ***Ortak almak için muhakkak bey, yâni as, istemek lâzımdır.*** (H. Kodaman 1944 s. 125). × ***Doğrusunu isterseniz, beşinci kattan aşağı uçan bizim emektar Olympia'nın günahsız birinin beynini dağıtmak yerine, aynı zamanda gazetenin ortaklarından olan sayın başyazarımızın arabasını cam çerçeve haşat etmesi, o gün en büyük şansımdı.*** (A. Yurdakul 1993 s. 7).

orta karar 'ne iyi ne kötü, idare edecek derecede'. ××

ortakçı 'tarlayı, ürünü tarla sahibiyle yarı yarıya pay etmek üzere ekip biçen çiftçi' DS 3289. × ***Ve ḳażāı Ḳonyada nāḥiyei Ṣaḥrāda baʿżı ḳurālar varmış, ḳadīmden ortaḳcılar olub rüsūmı reʿāyā vėrmezlermiş.*** (Ö.L. Barkan 1943 [16. yy.] s. 41). × ***Ve ortaḳcıya ortaḳ ḥidmeti teklīf olunduḳda çifti ve toḫumı ve sā'ir ālātı ḥarṣı beġlikden vėrilüb...*** (a.e. s. 92). × ***Anuŋ gibilere ḫorandalarına göre birer miḳdār ellerindeki mezāriʿden yėr taʿyīn ėdüb bāḳīsi ortaḳcıya teslīm olına.*** (a.e. s. 93). × ***Ẕikr olan üç pāre ḳaryelerüŋ keferesi dārül-ḥarbden emrile sürülüb getürülmiş ortaḳcılardur.*** (a.e. s. 104). × ***Biz bu günlere yetişmedik. Biz yetiştiğimiz zaman bu çiftlikler kesimcilere, ortakçılara veriliyordu. Bu devir babalarımızın gençliklerinde başlamış.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 26). × ***Ortakçı oğlu olmak onuruma dokanır gibi geliyordu.*** (T. Apaydın 1959 s. 9). × ***Alın terimizin ortakçısı çekilecek aradan. Karının kızın, çocuğun çenginin yüzü gülecek.*** (F. Baykurt 1961o s. 347).

ortaklama/ortaklaşa ‘elbirliğiyle, birlikte’ DS 3289. ××

orta kuşak ‘toplumda genç kuşak ile yaşlı kuşak arasında yer alan yaş grubu, ortada olan’. ××

ortala- ’ikisinin ortasını bulmak, iki parçaya ayırmak, dengelemek’ Meninski 1680 I, 499, J. Redhouse 1890 s. 244, DS 3016. ××

ortalık ‘orta, ara, orta yer; bulunulan çevre, etraf; yaşanan ortam’ Meninski 1680 I, 499, J. Redhouse 1890 s. 344, DS 3016, TS 3013. × ***Bu evde ayruḳ nesne yoḳ. Ammā biraz balçıḳ gibi ortalıḳda nesne var. “Sıvadan artmış balçıḳ fazlası ola” dėdüm*** (Ferec v. 117a). × ***Bu ortalıḳda ol söylenen ḳıṣṣanuŋ ser-riştei me’āli elden gider, yoġ olur.*** (‘Ālī 1956 [1586-87] s. 48). × ***‘Aleṣṣabāḥ uyandım ki ortalık bumbuz!*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 176). × ***Sā‘ate baḳdıḳ. (Ala-turḳa on!) Ortalıḳ aġarmaġa daha dört, dört buçuḳ sā‘at var... Uyḳusuz ḳaldıġım ilk gėce.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 208). × ***Ortalık depindi mi? ‘Yollar kesildi mi?’*** (Meninski 1680 II, 2026). × ***Olukları salkım salkım buz tutmuş, düşüp kafa yarıyor. Ayaz ağa kola çıkmış, ortalığı kasıp kavuruyordu.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 47). × ***Senin cami avlusundan geçiyordum, | ortalığı bir görme, | yedisinden tut yetmişine kadar | iç içe geçmiş...*** (R. Ilgaz 1944 s. 33). × ***...sokaktaki toz toprak, birden bire, ayaklanıp dönenmeye başlamıştı ortalıkta.*** (A. Özyalçıner 1957 s. 63). × ***Avans isteyince bir sessizlik çöktü ortalığa.*** (N. Eruz 1969 s. 37). × ***Beyaz atlet ve beyaz pantalonlarıyla ortalıkta esneyerek dolaştılar.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 22). × ***Kivici, ananascı, Hindistan cevizci, çikitacı (maymun marka muz satanlar) ortalığı öyle dolduruyor ki, aralarında, kavun karpuzla şeftali... gibi tepeleme meyveyle yüklü arabalar pek görünmüyor.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 96). × ***Pungara celir bu ġız bir seda aldırır. Türkü söylir ki bu ferik daa sedası ortalıġı alır. Padişahın oğlu da bunun sadasına vurulir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 241-242). ***ortalığı birbirine kat-*** ‘gürültü patırtı çıkarmak, kargaşa yaratmak’: × ***Bangır bangır bağırıyor, ortalığı birbirine katıyordu.*** (B.S. Kunt 1953 s. 12). × ***Arada bir çalgıcılara katılan gazelhan, yüksek perdeden okuduğu gazellerle ortalığı inletirdi.*** (N. Güngör 1998 s. 38). ***ortalıkçı*** ‘küçük işlere gönderilen genç’: × ***Ziyaret günü olmadığından sokaktan da pek kimse geçmezdi. Yalnız paralı hastalardan biri için elma almaya, beyaz gömlekli bir hastane ortalıkçısı gelebilirdi***. (A. Özyalçıner 1960 s. 15).

orta malı ‘herkesin kullanımına açık, (Argo) hayat kadını’. ××

ortan/ortancı/ortancıl/ BSTTk. **ortanca** ‘yaş bakımından büyük ile küçük arasında olan (kardeş); ortada olan’ Meninski 1680 I, 499, DS 3289, TS 3017 **< *ortan*** ‘ortada olan’ W. Radloff 1893 I, 1068, sıra sayılarının son-ekleri; krş. Az. ***ortancıl*** a.m. × ***Üc oġlı varıdı. Ulusına Īrān zemīnini vėrdi, ortancısına Tūrānı vėrdi, kici oğlına nesne vėrmedi.*** (Ferec v. 243b). × ***Büyük oğluŋ büyümüş gayri” demişler. “Ortan oğlun olmuş” demişler.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 158). × ***Büyük hanımla ortanca hanım mütemadiyen birbirlerini dürtüyorlar, dirseklerini vura vura boş böğürlerini çürütüyorlardı.*** (S.M. Alus 1934 s. 110). × ***Ortanca hanım, bağrı delinmiş, yüreği yaralanmış gibi***

çırpınarak anasına bir çimdik daha attı. (S.M. Alus 1934 s. 205). × ***Ertesi gece babasının mezarını beklemek için ortan çocuk gitmiş.*** (Rodop Türk halk masalları 1963 s. 142). × ***Büyük oğlanla ortan oğlan gitmişler*** (M. Tuğrul 1969 s. 303). × ***Üş tene arabistan atı yollamış. Anası hangisi, ortancıl tayı hangisi?*** (A. Caferoğlu 1942 s. 106). × ***Ortancıl oğlana da aynı söyledi. İkisi de cuvab éttiler.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 59). × ***Devri gece ortanci ġardaş Aḥmede gidi.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 3). × ***Ortancanıŋ ne ṣüretle pādişāha 'arżı ḥiẓmet edebileceğini bilmek ārzū ediyordu.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 10). × ***Bu ortanca kız, devrimden sonra Halk Partisinin dişli mebuslarından biriyle evlenmişti.*** (Peride Celal 1991 s. 390).

ortanca I b. ***ortan***.

ortanca II 'bir bahçe çiçeği' < İt. ***ortensia*** veya Fr. ***hortensia*** a.m. kelimelerinden, G. Meyer 1893 s. 33. × ***Tourist Information'ın önünde yetiştirilmiş yıldız çiçekleri, ortancalar, kokulu karanfiller, gülfatmalar, bunca maden ve madensel sesin sağ böğründe kargaşaya geliyor.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 60).

ortancı b. ***ortan***.

ortancıl b. ***ortan***.

(Argo) **ortanın sağı** 'şekerli kahve' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

(Argo) **ortanın solu** 'sade ya da az şekerli kahve' H. Aktunç 1990 s. 214. ××

orta sayış 'bir çeşit çivi' R. Dankoff 2004 s. 214. ××

Ortodoks 'Hrıstiyan dini mezheplerinden biri ve bu mezhebe bağlı olan kimse; dogma ve kilise öğretisine uygun' < Fr. ***orthodoxe*** a.m. ××

ortopedi 'cerrahinin hareketi sağlayan organ bozukluklarıyla ilgilenen kolu'< Fr. ***orthopédie*** a.m.

AD. **ortut** 'asmadan budanmış dallar: budanmış ve kurutulmuş bağ çubuğu demeti; ateş tutuşturmaya yarar çalı çırpı' DS 2414, 3290 < Erm. ***ort'*** 'üzüm asması' R. Dankoff 1995 s. 578. × ***Ōlan Memik, 'ōrdan bi baġ ortut getir, ocā yaḫak!*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 366). b. ***hortut***.

oru b. ***or***.

oruc/oruç 'ibadet amacıyla yeme, içme ve nefsani isteklerden belli bir süre için uzak durma'. Meninski 1680 I, 500, 508 < Fa. ***rūza*** a.m. ***oruc ağzı/oruc ağız*** 'oruç tutarken': × ***Ben oruç namāz içün süci içdüm, esridüm, | Tesbīḥ u seccādeyçün diŋledüm çeşte ḳopuz.*** (Yūnus Emre 1965 [14.yy.] s. 70). × ***Böyle şaḳa olu mu? Bak bėn ifdar vaḳdı oruc ~āz şehere gada gitdim, geldim! dėye Mırtazaya ökelenmiş.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 12). × ***Telefon teli tâmirine gelmişler. Biri direğe çıkmış, öteki teli yetiştirememiş. Kendisini çağırıp yardım etmesini söylemişler. O da oruç ağzı terslemiş: "Ben babanızın uşağı mıyım sizin?"*** (M. Körükçü 1949 s. 68). ***oruc ayı*** 'Ramazan': × ***Anı bir kerre bağruma şaraydum | Oruc ayı gibi Ḳadre ėreydüm.*** (Yaḥyā Bey 1977 s. 268). ***orucu boz-*** 'vakti gelince orucu açmak; vakitsiz olarak bir şey yiyerek orucu kesmek': × ***Namazını niyazını bırakmıyordu; fakat***

ahbaplarile çenyoda, Abdullah Efendide, Tokatlıyanda birleştikleri zamanlar, hani hemen hemen huyunu değiştirecek, orucu bozacak raddeye geliyordu. (S.M. Alus 1934 s. 37). ***oruc sı-*** 'oruç bozmak': × ***Bir zāhid ve oruc dutucı çetük var, dünin günin namāz ḳılur, her gez ḳan dökmez ve canāverler incitmegi reva görmez, anuŋ oruc sımağı su-yile ötiledür.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 79). ***oruc tut-*** Meninski 1680 IV, 500, O. Blau 1968 s. 279: × ***Sahurda şerbet yemeden oruç tutanlar doyduklarını bile bilmezler. İnsanlık hali bu. Ne olsa günler çok uzun, dayanılmıyor. Öfkeden, sinirden deliye dönenler var.*** (M. Makal 1954 s. 86). × ***Bizim çocukluğumuzda evlerimizde oruç ve sahur mecburiydi, oruç tutmayanlar ve sahura kalkmayanlar ayıplanırdı. Fakat dediğiniz gibi sersem sersem, ağzımızda lokmalar büyüyerek kaysi hoşafına kuvvet, yemek yeyişimiz de ne tatlı bir çeşni duyardık.*** (R.H. Karay 1939a s. 116). × ***Babam, koyu dinci bir bilgin aileden geldiği halde, namaz kılmaz, oruç tutmaz bir güzelim insandı.*** (V. Günyol 1999 s. 32). ***oruc ye-*** 'orucu bozmak': × ***Oruc yėyenler ḳażāsın isteye.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 149 no. 81).

oruç b. ***oruc***.

oruçlu 'oruç tutan kimse' Meninski 1680 I, 500. ××

orun 'yer, mekân, taht' G. Doerfer 1963 I, 163 no. 43. ××

oruspu b. ***orospu***.

AD. **oruz** 'davar, çoban (***hayvan oruz*** 'evcil hayvanlar, sürüler' ikilemesinde geçer.)' × ***İliklerine kadar yorgun oldukları halde, bir karış daha kazmaya gayret ediyorlardı. Kadınlar bile "Hayvan oruz gelmiştir, çocuklar acıkmıştır, su sel dolacaktır." demiyorlardı. İş ateşi hepsini sarmıştı.*** (F. Baykurt 1967 s. 96). × ***Şimdi solculuğu, komünistlikle gizli yönün arasına sokuşturup sorduklarına göre, cezası ağır olmalıydı. On beşer yıl değil, on beşer gün verseler, biz öldük. Ekin dikin serilir kalır. Hayvan oruz kırılır. Çoluk çocuk sürünür.*** (F. Baykurt 1970 s. 150). × ***Hayvan oruz geldi. Otlarını samanlarını verdiler. Koca ineği sağdılar.*** (a.e. s. 169).

orya 'iskambil kâğıtlarındaki karo işareti' < belki Yun. ***orja***. L. Bazin 1981 s. 172-173. × ***Panṭalon düğmesi, ucu ḳırıḳ yorġan iğnesi, kirli ḥesāb puṣlası, oryānın rīğāsı, ḳara maçanıŋ fantisi, Kupanıŋ aṣosu, ispatiniŋ bacağı. ṭavula zārı.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 203). × ***"Şekerim, ben bunak değilim. Attığımı biliyorum." Karşıdan da işe karıştılar. "Evet, evet, orya papazı idi." — "Eh, ben yalan mı söylüyorum?"*** (M. Körükçü 1954 s. 80).

o* saat** b. ***ol saat/ossaat.

osan- 'bıkmak, zahmet çekmek, zor durumda kalmak' Meninski 1680 I, 515. b. ***usan-***. ××

osandır- 'bıktırmak, bezdirmek, eziyet etmek, yormak' Meninski 1680 I, 519. ××. b. ***usandır-***.

osandırıcı 'bıktırıcı, yorucu, eziyet veren' Meninski 1680 I, 519. b. ***usandırıcı***. ××

AD. **osduruk** b. ***osuruk***.

osgor b. ***oskor/oskur***.

osgur- b. ***öksür-***.

o sıra/o sırada/o sıralar 'o anda, o olurken, o zamanlar × ***Tam o sırada oğlan çalının ardından çıkıp baltayı bir indirmiş, yılanla alaş dolaş olmuşlar...*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 90). × ***Umumi harpte Halili askere almak istedilerse de, o sırada ağzından kan geldiği için çürüğe çıkardılar.*** (A. Atasoy 1940 s. 61). × ***Bir gün sabağnan, gız hamır yoğurirdi. O sıra̯ hoca gapıyı vurdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 147). × ***O sırada ġız kėseyi aldı ve besleklerine... dėdi.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 9). × ***Fi tarihte pek samimi dostum Nikaragua ataşemiliteri - o sırada Normandi sefinesinde baş kamarottum*** (A. Dino 1944 s. 73). × ***Ahçı denilen yer, berbat bir izbe. Şehremini Rıdvan paşanın o sıralar yapılan köşkünde çalışan dülgerler, ırgatlarla dopdolu.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 24.I.1945). × ***O sıra esteri zarta çektiğinden tüm Dersimli şıhlar, seyitler Şıh Said'in tehdidine daha bir keyifli güldüler.*** (K. Bilbaşar 1969 s. 38). × ***O sıra bir çocuk yoğurt almaya geldi. Allahım, yarım kilo yoğurdun tas darası, kendi, paranın alınması, üstünün verilmesi — yıl geldi Zihni Beye.*** (M. İzgü 1992 s. 34). × ***O sıralar diskotekler bu kadar yaygın ve çok sayıda değildi. Apple, Ankara'nın tek diskoteğiydi.*** (M. Mungan 1996 s. 384). × ***Dedem o sıralar henüz altı yaşlarındaymış ve Bulgaristan'da kalan arkadaşlarını özler dururmuş.*** (B. Uzuner 1997 s. 35).

o sırada b. ***o sıra***.

o sıralar b. ***o sıra***.

(Argo) **oski/oksi II** 'altın lira' M. Mikhaïlov 1930 s. 16, H. Aktunç 1990 s. 214-215 < Erm. ***oski*** 'altın' R. Dankoff 1995 no. 575. × ***"Son günlerde yıldızı parladı, cebi oksi gördü." "Milyonlara, milyarlara oturdu desene, kokmuş plâki!*** (S.M. Alus 1934 s. 345). × ***"Kaça çıkar baştan aşağıya o bana yapacağın hanım elbiseleri ile hanım iskarpinleri?" — "Yirmi, yirmi beş oskiye."*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 158).

oskor/osgor/oskur 'rüşvet' < Erm. ***oskr/oskor*** 'kemik' R. Dankoff 1991, no. 576. ××

oskur b. ***oskor/osgor***.

Osmân/ (halk ağzı) **Otmân** 'erkek adı' Meninski 1680 II, 321 < Ar. ***'Uṯmān***. × ***'Osṯmān ġāzī ġāyet ḳaḳıdı. Eydür: "Bir kişi kim ḳazana, gendünüŋ mülki olur. Ben anuŋ mâlında ne ḳodum ki baŋa aḳça vėr dėyem?" dėdi.*** (F. Giese 1929 s. 21). × ***Hersek oġlını kim Mışra iletdiler, sulṭānuŋ ḳarşusında ḍurġurdılar, yėr öpdürdiler. Sulṭān şordı-kim "Hey bre kavvad, o Hersek deyen ne kişi-yidi?" Bu eydür: "Bir kāfir vilāyetinüŋ pādişāhi-yidi." "Yā seni 'Osṯmān oġlı nice ḍutdı?" Hersek oġlı eydür: "Memleketümüz[i] ḳılıc-ile aldı. Beni esīr aldı." Sulṭān eydür: "Hey ḳavvad, sen ḳul kişi-sin."*** (a.e. s. 230). × ***Meger Sulṭān 'Alā'eddīne Mışr sulṭānı olan kimesneden Emīrü l-mü'minīn ḥażret-i 'Osṃānuŋ ḳılıcı ḳalmışdı.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 10). × ***Henüz gėce olmadın şāmdan kārbān ėrişdi. Dü-***

gelisi ʿOsm̱ānuŋ kirīcileri-yidi, yüz deve yüki buġday idi. (Ebü lLeys asSemerḳandī 1965 s. 135).

osmânî ‘eski Osmanlı parası, akça, moneta turchesca di dieci aspre, o di 40 aspre’ J. Redhouse 1890 s. 1285. × ***Nuḳūd-ı hümāyūnı ki bi-ḥasebil-ıstilāḥ dirhemi ʿoṣmānī dėyü muʿayyendür…*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 183). × ***Fe’ammā erbaʿa ve tisʿīn ve tisʿa-mi’e tārīḫindeki fermān-ı ḳażā-cereyān vārid olub bir flori iki altun ḥisābına, yaʿnī ki yüz yigirmi aḳçaya ṣarf olunmaḳ buyuruldı… Ve-lākin nedür ki naḳd-i ʿOs̱mānī ile taḳayyüd buyurulmadı.*** (a.e. s. 184-185). × ***Ve bulġarī yükinden altı ʿOṣmānī alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [1540/947] s. 137). × ***Süriyle ḳoyunı olan kimesnelerüŋ, eger Ekrād ve ger ġayrıdür, resim her yüz ḳoyunda bir baş ḳoyun ve bir Şāhrūḳī ki altı ʿOṣmānī aḳçası olur.*** (a.e. s. 146). × ***Ve eger kāşī yüki gelse ve eger yüki açmayub geçüb gider olsa her at ve ḳatır yükinden üç yüz yetmiş beş ʿOs̱mānī aḳca alınurmış.*** (a.e. s. 176).

Osmâniye ‘Osmanlı’. × ***Egerçi devleti ʿOs̱mānīyenüŋ evāyilinden Ṣulṭān Selīm Şāh zamānına gelince istiḳāmeti çavuşān u bevvābān bu minvāl üzre idi.*** (ʿĀlī 1956 s. 43). × ***Şimdiki ḥālde āyīni salṭanati ʿOs̱mānīye ve ḳānūnı ḳadīm taġyīr u tebdīl olmaġa sebeb ü pādişāhı islām-penāh olanlar biẕẕāt ḳalḳub ġazā vu cihāde gitmeyüb oturduḳları ṭaḥtgāhı saʿādetlerinden serdār ile ʿasker gönderdüklerinden, dürlü ṣūretlere girüb, her serdār bir ṭavr üzre istedügin ėde ėde ʿaskeri islām ḳılıçları çavuşlara ve kātiblere ve müteferriḳalara ve ekābir nökerlerine ve iç oġlanlarına serḥaddi manṣūre ḳılıclarına naḳs u zevāl geldi.*** (Selānikī 1989 II, 518).

Osmanlı I ‘Osman Gazi tarafından 1299 yılında kurulan devlet ve o devletin tebaası’. Meninski 1680 I, 577. × ***Şimdiki ḥālde āyīni salṭanati ʿOs̱mānīye ve ḳānūnı ḳadīm taġyīr u tebdīl olmaġa sebeb ü pādişāhı islām-penāh olanlar biẕẕāt ḳalḳub ġazā vu cihāde gitmeyüb oturduḳları ṭaḥtgāhı saʿādetlerinden serdār ile…*** (Selānikī 1989 II, 518). × ***Baldaken formlu camilerin geç Osmanlı devrindeki dış görünümleri üzerine.*** (D. Esemenli 1990 s. 67). × ***Osmannının kırk iki oyunu vardır. Her oyunu bir kötülük içindir.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 71). × ***Osmanlı doğruydu, adaletliydi, amenna. Lakin fukara için adaletin mânası nedir?*** (A. Yurdakul 1987 s. 53). × ***Hiçbirimizin yaşamadığı acayıp bir konak, ağaç tepelerinde nargile içmek isteyen bir Osmanlı nazırı.*** (Peride Celal 1991 s. 34). × ***Osmanlı aristokrasisinin yazlık tespihi başkaydı, kışlık tespihi başka.*** (N. Güngör 1992 s. 130).

Osmanlı II ‘tavlaya benzeyen bir oyunun adı’ tarif için b. H. Kodaman 1944 s. 27-28. ××

Osmanlı III ‘üst sınıf vasıflara sahip, cesur, tok sözlü (tercihan kadın)’. × ***Derdim işte. Neden? Çünkü bizim karı bildiğiniz gibi değil, sapına kadar osmanlı!*** (Orhan Kemal 1950k s. 27). × ***Varmaz! Niye? Eski toprak, hâza Osmanlı da ondan.*** (Orhan Kemal 1954b s. 6). × ***Bu Selim gurbette. Karısı Şadiye abla bildiğimiz osmanlı karılardan. Karının osmanlısı kocasının yerini bir vakit boş koymıyacak. İster***

misin içeriye hovardayı almışta sıcacık sarılıp yatmış. (Kemal Tahir 1957). × ***"Bakın size bu anayı tanıtayım!" dedi kalabalığa. "Bu anaya Garataş köyünden Irazca derler, efendim! Osmanlı avrattır. Çok cesurdur. Çok yüreklidür. Tasdik ederim: Aslının aynıdır. Natıkası da guvatlidir, daşa söylese eritir.*** (F. Baykurt 1961ı s. 155).

Osmanlılık 'Osmanlı gibi davranma, Osmanlıya yakışır biçimde davranma; Osmanlı tebaasından olma durumu; Osmanlıcılık'. × ***Bir maḥalle yanaşmıyarak on sekiz günde cezīre-i Ḳūma limānına dāḫil oldular. Şeh-zāde Nācī nā-çār çıḳub bir ḫāna gitdi. Ammā 'Osmānlılıḳ bilmez çelebī meger yanına cihet-i dünyādan bir şey almamış, üç beş günde mevcūd olan bir ḳaç altunı daḫı dükenüb muẓṭar ḳaldı.*** ('Alī 'Azīz 1268 s. 189). × ***Meşrutiyetten evvel, İstanbulda osmanlılık hükümferma oluyordu. İlân edilen hürriyet diğer anasırı şımarttı.*** (Fazlı Necip 1930 s. 296). × ***İttihat ve Terakkinin programı, osmanlılık, vatandaşlık temelleri üstünde hemen her fırka programında yeri olan birçok yaldızlı terakki vaitlerinden ibaret.*** (Burhan Cahit 1934 s. 52). × ***Osmanlılığın bir çeşit kaynaşma yaratan müspet yanlarının ne kadarı, Harbı ûmumi yıkımlarına, Türkçe dilini konuşan insanların uğradığı ve faili olduğu zulümlere dayanabilmişti.*** (E. Atasü 1996 s. 129).

ossaat b. ***ol saat/o saat***.

AD. **ossuruk** b.***osuruk***.

AD. **osten** 'üvendire' < Bulg. ***ostén*** a.m. ve birçok SI. Dillerinde, Arn., Mac. Tietze 1957 no. 154, krş. BER 1995 I. 947. ××

AD. **osturak** b. ***osuruk***.

AD. **osturuk** b. ***osuruk***.

osur- 'yellenmek' Meninski 1680 I, 520. ××.

osurgan 'devamlı yellenip duran' < ***osur-*** + fiilden sıfat yapan ***-gan*** eki, b. ***alıngan*** ⊡. × ***Osurgan göte arpa etmegi bahane.*** (V. İzbudak 1936a no. 663).

osurgan böceği 'çıkardığı pis koku ile kendisini savunan böcek'. × ***Şuna ossurgan derler. Hani yollarda yaz günü hayvan pisliklerine biriken ve ufacık ufacık yuvarlaklar yapanlar.*** (M. Makal 1952 s. 52).

osuruk /AD **osduruk/ossuruk/osturak/osturuk** 'yellenme' Meninski 1680 I, 520, DS 3291. ***osuruk akıllı*** 'saf, aptal'. × ***Bugün hangi osuruk akıllı savaşa girecek sırf vatan aşkına?*** (L. Erbil 1977 s. 33). ***osuruğu cinli*** 'her şeye çabuk sinirlenen': × ***Ulan Zarzar, sen eskiden böyle osuruğu cinli değildin!*** (Kemal Tahir 1961 s. 159). × ***Ben bu gėce sizde misafir olcan dėmiş. U-da olu dėmiş. Bana bi osduruḳ dėymemiş yataḳ dėmiş.*** (A. Caferoğlu 1951 s. 147). × ***Kötü Hanife, Kara Ali'nin osuruğu cinli orospu gızı, ocağı kör kalasıca Kara Alının mal kızı, ölmüş, vurmuşlar.*** (S. Soysal 1978 s. 59). AD. (argo) ***osuruğu düğümlen-*** 'pek çok korkmak' H. Aktunç 1990 s. 215: ***osuruk hurması*** 'Trabzon hurması'. ***osuruktan nem kap-*** 'çok vesveseli olmak': × ***"Yoook! Yok, Temeloş!" dedim kendi kendime. Seninki ossuruktan nem kap-***

mak, arkadaş! Bu kadarı fazla bunun. (F. Baykurt 1967 s. 362-363). ***osuruk otu*** 'gülgillerden, nemli ve rutubetli yerlerde yetişen bitki; allium neapolitanum': × ***Mayıstan sonra toprak çatlar, cılız otlar dibinden sararır, deve-dikenleri, pisipisiler, hardallarla osuruk-otları, kimi ortada kimi kıyıda gürleşmeğe başlarlardı.*** (B. Karasu 1963 s. 157). ***osuruk rengi*** 'ne renk olduğu belli olmayan, parlak olmayan renkte': × ***Kızken pek bir şeye benzemezdin. Rengin osuruk rengiydi. Fakat şimdi çok güzelleştin.*** (M. Seyda 1958 s. 80). × ***Türkçe fevvāreyi ve osuruġı 'Arab ṭāyifesi ne bilürler?*** (P.N. Boratav 1995 s. 102).

EO. ***oş I*** 'işte' Meninski 1680 I, 517 < ETk. ***oş*** a.m. Clauson 1972 s. 254-255. × ***Bayılduŋ sen, i Sa'dī, sözüŋde oş, | Elüŋde var, feṯḥ eyle ̬hōş*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 s. 7). × ***İrem gülzārını yād ėtmek'oldı | Cemālüŋle cihān oş cennet-ābād.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 1359). × ***Vėrmeseŋüz, bunda oş paşa gelür,| Ḳal'a ḳomaz, élüŋüz ġāret ḳılur.*** (Enverī 1928 s. 28). × ***Vardum oş dėr, bitide yazdı cevāb. | Elçi gitdi, varmaġa ḳıldı şitāb.*** (a.e. s. 46). × ***Kimsene görmedi buncılayın iş | Ki şimdi ̬Husreve uġradı oş.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1223). × ***Oġrı zāhide çıġırdı kim oşbunda dīv vardur!*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 86). × ***Belüsüz oldılar oş nice gündür | Yüregümüzde işler bir dügündür.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 [1540] s. 185 s. no. 1516). × ***Bu gėce yārı dün yarusına daḳ ḍurmaduḳ umduḳ. / Çü gördük gelmedi, oş ṭaŋ yėri aġardı, göz yumduḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 78). × ***Yürimek vaḳtidür. Tīz yüriyelüm. | Gāzī erenler oş öŋümce gitdi.*** (F. Giese 1929 s. 196). ***oşbunda*** 'işte burada': × ***Oġrı zāhide çıġırdı kim oşbunda dīv vardur!*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 86). ***oş oş*** 'işte işte, hemen': × ***Gelürem oş oş dėr, gelmez-idi, | Va'deye mürted, vefā ḳılmaz-idi.*** (Enverī 1928 s. 86). b. ***üş***.

oş II 'birazdan, şimdi, çok beklenmeden'. × ***İrem gülzārını yād ėtmek oldı | Cemālüŋle cihān oş cennet-ābād.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 1359). × ***Lā-mekān Ḳāfında ̬hayme ḳuruban yaylar idüŋ, | İşbu ̬hāristān içinde ḳalduŋ oş ̬hʷār u ḥaḳīr.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 51). × ***Nice nice nefs ārzūsı, | Nice nice Ḥaḳḳa 'āṣī, | Geldi oş ölüm élçisi, | Dėrüb devşürilü görüŋ!*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 66). × ***Alub āhum tütüni çevremi yindek ki ḳomaz | Oldı Naẓmī Bege ol ḳuytılıḳ oş bir ḳara ḍaġ.*** (Naẓmī 1928 s. 28). × ***İmdi oş size dėrven: ġaflet uyḳusından uyanuŋ ve ḳulağuŋuzdan pamuġı çıḳaruŋ!*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 86). b. ***üş***.

oş III/oşt '(nida) köpek kovalama seslenişi (insan için kullanıldığında hakaret içerir)' DS 3291 < Erm. ***öşöş/öşt*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 570. × ***Abe oşt! Nâz kavrarım çomağımı, atlarım üzerine, başlar cenilemeğe pis hayvan.*** (Orhan Kemal 1949r s. 38). b. ***hoşt***.

oş bu/ (fakat daha çok kullanılan) **işbu** 'işte bu, tam bu, bu, hazır olan' Meninski 1680 I, 517, J.Th. Zenker 1866 I, 123. × ***Sa'ādet birle çoḳ yıllar selāmet olsun ol maḥdūm | Kim anuŋ ẕātıdur oş bu mubārek menzile bānī.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 32). × ***Ol resūlü llāh sözin bildür 'ayān, | Oş bu üçünci ḥadīsi ḳıl beyān!*** (J. Németh 1919 s. 165). × ***Bozaram bendini oş-bu ṭılsımuŋ, | Bu cism ırılmadın cāndan giderem.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 26). × ***Oşbu mātemüŋ enġāmı***

kilisalarında çalınan arg(an)ünları ṣadāsı gibi cigerlerin delüb. (A. Bombaci 1946 [1560] s. 203). ***oş bu sā'at*** 'tez elden, hemen, derhâl': × ***Oşbu egrekde balıḳ çoḳdur. Avlamaḳ tedbīrin eylemek gerek.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 20). × ***Oş bu feṯḥ senüŋ rāyuŋ ḳutlulıġı birle el vėrdi.*** (a.e. 92-93). b. ***üşbu***, ***işbu***.

oşda/oşta BSTTk. **işte** 'işte' Meninski 1680 I, 518 (fakat ***işte*** daha çok kullanılır), Carbognano 1794s. 12 < ***oş I*** + dativus eki. × ***Seni dileyen dėye sözüŋ ḥaḳḳın | Ki oşda diken var yoluŋda ṣaḳın.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 19 no. 221). b. ***işte***, ***üşde***.

oş imdi b. ***üş imdi***.

oş ol b. ***üş ol***.

oşt b. ***oş III***.

oşta b. ***oşda***.

ot **I** 'hayvanların yediği küçük bitki, çayır, çimen; kokulu baharat' Meninski 1680 I, 483 < ETk. ***ot*** a.m. Clauson 1972 s. 34-35, TS 3019-3021. × ***Fīamānillāhi revende bayaġı teferrücgāhına cıḳdı. Birḳac gün oturdı, aġac ḳabın soydı yedi, ot otladı. Neylerse eyledi. Āḫir gördi: olmaz.*** (Ferec v. 245a). × ***Ḳaçan-ki indürevüz yaġmurı anuŋ üzerine, debrenür, daḫı köpürür ot bitürmeg-içün, daḫı bitürür, her levindeki [!] zībā ola.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 45). × ***Öküzlerin yine bağlı olduklarını gördü. Fakat karmaç verme vakti olduğu halde, önlerinde ot vardı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 65). × ***Köpek, başı ağrımazsa ot yemez.*** (Reşat Enis 1944 s. 151). × ***Yoğurdun nezzeti bizim otumuzdan ireli gelir, vali beyim! Yani sana nasıl arz edeyim? Kefe deriz bir ot vardır, bu Karabelende olur. Koyunumuz, davarımız orda yayılır. Bu otu da böyle nezzetli olur.*** (F. Baykurt 1967a s. 204). × ***Uzak çiftliklerde atlar mı kişnememişti, bu sırada çağlayanların dibinden mi geçmemişlerdi… Ot kokmuşlardı. Uyuyup kalmışlardı.*** (F. Duman 1999 s. 26). ***ota ko-*** 'otlatmak': × ***Öyleyedek atı, bir ḫoş yėre ėrdi. Anda indi, ḳondı. Atını ota kodı, gendü mağmum u mehmūm oturdı.*** (Ferec v. 18a). × ***Ferruḫ-rūz anı gördükde indi, atını ota ḳodı. Gendü seküde yatdı, uyıdı.*** (a.e. 37a). ***Otu ota, suyu suya kat-*** 'görgüsüzlükten gereksiz işler yapmak': × ***İş görüyorum diye otu ota, suyu suya katıyor, sigara iskemlelerini, otarakları deviriyor, bir yığın bardak, çanak kırıyordu.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 71). ***otu saz, kuşu kaz*** 'varlıklı, rahat yaşayan': × ***Şimdiki bu köyü gözüm tuttu. Ova köyü. Otu saz, kuşu kaz. Tam varsıl olunacak köy. Ben varsıl olamadım, o başka! Çünkü burda da çok dürzü var.*** (F. Baykurt 1971c s. 381).

EO. **ot II** 'ilaç' DS 3292, TS 3019-20. × ***Olayduŋ Ḥātūnuŋ başına (metinde başuŋa) bir tāc | Ki ḳızı ṣayru oldı, ota muḥtāc.*** (Faḫrī 1974 s. 384 no. 2602).

(Argo) **ot III** 'değersiz, bilgisiz; esrar, uyuşturucu ilaç' H. Aktunç 1990 s. 215. × ***Müft-ḫörlıġ-ile meşhūr bir fırḳadur ki işleri ḳahve-ḫāne ṣadrına geçmekdür. Yalan yanlış ba'żı muḳaddemāt naḳl ėdüb otı geçdügi gibi gendüden geçmekdür.*** ('Ālī 1975 s. 109).

ot IV b. ***od***.

EO. **otacı/otcu** ‘hekim, tabip’ TS 3028, DS 3292 (***otcu*** maddesinde) < ETk. ***otaç***ı a.m. Clauson 1972 s. 44. × ***Segirdü keṭhuẓā, ˬHātüna ėrdi, | ˬHaber, otacı geldi, dėyü vėrdi.*** (Fąhrī 1974 s. 384 no. 2604). × ***Otacı gerçi kim nabżı dutar ol, | Çu ṣayru ola, ayruġa ṣunar ḳol.*** (a.e. s. 408 no. 3099).

otacılık ‘tababet, hekimlik’ DS 3021. × ***İmdi hīc pīşe bilmezem ki anuŋıla eglenem. Ammā otacı-lıġı yąhşı bilürem. Eger ˬhocanuŋ baŋa ʿināyeti olursa, anuŋ bereketinde, ḳanadı altında bir dükānı maʿmür dutam, ˬhalḳa vu baŋa menfaʿat degürem.*** (Ferec v. 90b). × ***Eger otacılıḳdan bile-yidüŋ, | Aduŋı ėlde (metinde elde) bellü ḳıla-yidüŋ.*** (Fąhrī 1974 s. 384 no. 2601).

EO. **otag/otak/oda/odag** ‘çadır; büyük han çadırı’ Meninski 1680 I, 483, 521, TS 3022-24 < ETk. ***otaġ*** a.m. Clauson 1972 s. 46, Tietze 1982z no. 206. × ***Maḥalleŋ seglerini eş ėdindüm | Otaġuŋ çevresin dünle gezelden.*** (ʿÖmer bin Mezīd 1982 s. 154). × ***Bir yataḳ düzdi, vardı, ḳızı getürdi, ol otaḳda ḳodı. Gendü Süleymān ˬhidmetine gitdi. “Eglenüdür gelem alam!” dėdi.*** (Ferec v. 196b). × ***Ne vakit ki, bu ordu kendisine bir başbuğ buldu ve bu başbuğ vatanın göbeginde otağını kurdu, o vakit hepimiz için yeni bir âlem ve yeni bir hayat başladı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1958).

EO. **otağa** ‘tuğ, çelenk’ TS 3022, R. Dankoff 1991 s. 63 < Mo. G. Doerfer 1963 I, no. 7. ××

otak b. ***otag***.

EO. **otala-** ‘zehirlemek’ TS 3030 < ETk. ***ot***. × ***Arap ona oğlunu otalamasını söylemiş. Çocuk bir gün mektebe gittiği zaman Arap anasının yanına gelmiş, çocuğu otalaması için zehir getirmiş.*** (Rodop Türk halk masalları 1963 s. 13). × ***Kozmatikli kaşlarına baktıkça sanırım ki köz bebeklerini bir çift akrep otalıyor.*** (Aka Gündüz 1930 s. 49).

EO. **otalan-** ‘(yarası veya hastalığı hekim tarafından) bakılmak, iyi edilmek’ TS 3025. × ***Her kim otalanmaḳda ṭabībden ġāfil ola, saġlıḳ fāyidesinden gėrü ḳala.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 34). × ***Ammā söz ẓąhmı hergėz otalanmaz ve her oḳ kim dil kirişinden boşana ve göŋül nişānesine doḳına, ayruḳ anı çıḳarmaḳ mümkin degül.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 81).

otar- I ‘hayvanları otlatmak’ Meninski 1680 I, 483, 485, DS 3293, TS 3025-27 < ETk. ***otğar-*** Clauson 1972 s. 48, b. ***başar-*** ⊡. × ***Atı otarmaġa cıḳdı, bāġa vardı, atı otarmaġa. Bir devletsüz bir küşeden cıḳageldi, hayḳırub atı ḳızuŋ elinden ḳapdı, gitdi.*** (Ferec v. 64b). × ***Ol gėce ol yėrde gėcelediler. Oğlanlar silāḥ geyüb atları otardılar, hem kėşik dutdılar.*** (a.e. v. 128b). × ***Hemīn ki ordınuŋ ucına vardı, at oğlanlarınuŋ otarurken atların elinden aldı***. (F. Giese 1929 s. 78). × ***“Fazla otarma, çancı ustası! Salata yapmağa kımı otu kalmadı kurban!” diye eğlenirlerdi.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 98).

otar- II ‘zehirlemek’ Meninski 1680 I, 483,485. ××.

AD. **otbeli** 'ateş küreği' DS 3293. ××

otcu b. ***otacı***.

otel b.m < Fr. ***hôtel*** a.m. × ***Erbāb-ı seyāḥat hemān aḳçasına ḳuvvet, dilediği şehir ve ḳaśaba ve ḳaryede "otel" ta'bīr olunan ḫānelere nüzül ve kendi ḫānesinde dest-res olamıyacağı esbāb-ı ḥużür ve rāḥata… mevṣūl olur.*** (Mustafā Sāmī Efendi 1840 (YTEA 1974 I, 1). × ***Bütün gece Parḳ otelinde diŋlendikden ṣoŋra şimdi büyük şehri gezmeğe çıḳıyordum.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 118). × ***Kudüste oteller yarı kilisedirler; uşakları yarı papazdırlar ve hizmetçiler yarı hemşiredirler. Hepsinin cüppesi, putu ve beyaz başlığı, simokinleri, askıları ve önlükleri ile bir dolapta durur.*** (F.R. Atay 1938 s. 70). × ***Halis bâzan haftalarca evden kaybolur. Onu ekseriya şehrimizin en bahalı otellerinden birinde bir elâ gözlü ile kapanmış bulurum.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 172). × ***Hüseyin Çavuş, sen de iki zaptiye ile otelleri, evleri bir bir ayıkla!*** (S.M. Alus 1944 s. 185). × ***Böylece öteki profesörler otel havuzlarında uslu uslu bıcı bıcı yaparken, tek bacaklı Upsala'lıyla ben Pasifik Okyanusu'nun dev dalgalarıyla boğuşuyorduk.*** (M. Urgan 2000 s. 220). ***otelci*** 'otel sahibi'; (argo) yataklık yapan': × ***"Bu Gülay da bizim otelcinin kızı." Yataklık yapana "otelci" diyor.*** (S. Soysal 1979ı s. 89).

otla- I 'gezerek yerdeki otları yemek, beslenmek' Meninski 1680 I, 485. × ***Ferṷḥ-rüz bir nėce gün ol geyiceklerile otladı, yüridi.*** (Ferec v. 37b). × ***Demī suyı bulandurdum, icdüm, demī otcuġaza otladum, demī uyıdum.*** (a.e v. 112b). × ***Nāgāh bir gün gördi ki bir deve gibi bir ḳuş havā yüzinden geldi, ḳondı otladı. Şehzāde ḳolaylandı, ayaġına yapışdı, cānından el yudı, gözlerini yumdı.*** (a.e. v. 147a). × ***Bu işüŋ aṣlına işit 'illet: | Ki öküzi yaratıcaḳ Ḫallāḳ | Sebebi rızḳ ḳıldı ol Rezzāḳ. | Dün u gün arpa buġda işlerler, | Anı otlayub, anı dişlerler.*** (Şeyḫī, M.F. Köprülüzāde 1934 s. 84). × ***Cenubdan ameleliği gelen irili ufaklı, erkekli dişili kırk aç insan, çaresizlik içinde şu boş tarlada otlamağa çıkmışlardı. Kör talih bunlara yâr olmamış: Otların arasına karışan bir kargabüken nebatı korkunç zehriyle kırkının birden kuyruğunu büküvermişti.*** (Reşat Enis 1944 s. 262). × ***Davarların otladığı, süt sağmağa gidilen yere "beri" diyorlar.*** (M. Körükçü 1950 s. 78). × ***Hayır be, olacak iş mi bu? Ben bunca kırcılık yaptım, geceleri mezarlıklarda hayvan otlattım. Yine bir şey görmedim.*** (S. Baklaciyef 1957n s. 97). × ***Kulaklarında koyunların çıngırak sesleri, yol alır. Daha alçak bir arazide, kırk göz sularının düdene karıştığı yerde kısrakların kuyruklarını sallıya sallıya nazlı nazlı otladıklarını görür.*** (Şahap Sıtkı 1958 s. 8). × ***Bahçesi yeniden keleme olmuş, duvarları da yıkılmış yahut komşular yıkmışlar ki hayvanlar otlasın.*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 159). × ***Bir ağaç gölgesinde bin koyun otlar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 164). × ***Büyük bir çam civarda otlayan kuzuların üzerine çatırtılar içinde devrildi.*** (Ü. Kıvanç 1995 s. 74). ***koyduğu yerde otla-*** 'hiç ilerleme kaydetmemek, ilerleme göstermemek, değişmemek': × ***Hey zavallı çocuğum, sen ḳoyduġum yerde otlayorsuŋ. Buradaki ma'ārif me'mürlarını ŋeẓāret değil, Ṣarı-Ova türbecileri 'azl u naṣb eder.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 246).

EO. **otla- II** ‘yaralıyı veya hastayı ilaçlarla tedavi etmek’ TS 3029. × ***Otlamaḳ aḥvālın aŋlamaḳda rāysuz ve ten cümle endāmlar şerḥin aŋlamaḳda bilüsüz ve ayaḳ ḳutlulığı içinde bilüsüzlik birle ṭabīblik da‘vīsin eyledi..***. (A. Zajączkowski 1934 I, 62).

(Argo) **otla- III** ‘para harcamadan bir şeyden yararlanmak’ H. Aktunç 1990 s. 215. × ***Lemanın saçlarına bir öpücük kondurdu. Yavaşçacık Firdevse “Bırak, biraz da başka yerde otlıyalım; bir çiçekle yaz olmaz! diyerek ve elliliği sokuşturarak Lemanın da gönlünü etti.*** (S.M. Alus 1934 s. 326). × ***Babasının sigara alacak parası yokmuş. Tarlasından tütünü sarıp içmek için de sigara kâğıdı çok pahalıymış. Bir kere bir okka tütünü iki tane sigara kâğıdı ile değiş yapmış. Fakat o da bitmiş. Bir iki gün de şundan bundan otlıyarak vaktini geçirmiş. O da nefsine ağır gelince, gizlice çocuğunun kitabını almış, onu kesmiş ve sigara sarmak için kullanarak içmeğe başlamış.*** (C.S. Gürler 1939 s. 87).

otlak ‘mera, çayır’ Meninski 1680 I, 485, TS 3029 b. ***avlakö II*** ⊡. × ***Ve bellūṭ içün aḫar ḳurādan gelen̰ hanāżīrlerinüŋ her birinden birer aḳça resmi otlaḳ alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 313). × ***Gördi otlıḳda yürir öküzler, | Odlu gözleri, gerlü gögüzler. | Sümirüb öyle yėrler otlaġı...*** (M.F. Köprülüzāde 1934 s. 82). × ***Bush’un ataları Amerika’ya geldiği yıllarda o ülke otlaklarla kaplıydı boydan boya. Bunların içinde dolaşıyordu bizonlar. Sonra Kevin Kostner gelerek öldürdü hepsini.*** (O. Duru 1995 s. 27). × ***Yürükler, malî durumlarının biraz sarsılmış olduğunu söylemektedirler. Sebepleri de ekelgelerin artması ve otlak hususunda gördükleri müşkülât olduğunu söylüyorlar.*** (K. Güngör 1941 s. 48).

(Argo) **otlakçı** ‘başkalarının sırtından geçinen, bir şeyi parasız ve emeksiz elde eden’ DS 3294, H. Aktunç 1990 s. 215. × ***Çok otlakçı gördüm ama böylesine hiç rasgelmedimdi. Bizim rahmetli İlhami de otlakçı idi ama hiç olmazsa bir inceliği vardı, adamı eğlendirirdi. Karşımıza oturdu mu, gözleri ile tütün paketini arar, sokulur, tabakayı cebime koyarım, sözlerini şaşırır, cebimden çıkarıp masaya bırakırm, sevinir.*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 39). ***otlakçılık*** ‘otlakçı olma alışkanlığı’ H. Aktunç 1990 s. 215: × ***Otlakçılığa başladım. Ötekinden berikinden dilen. Şimdi eskisi gibi paketi “Buyurun!” diye ileri süren kabadayı nerede?*** (F.C. Göktulga 1948 s. 123).

otlakıye ‘Osmanlı döneminde devlete ait otlaklardan alınan vergi’ < Tk. ***otlak*** + Ar. ***-iyye***. ××.

otluk ‘kış için kurutulmuş ot yığını; ot olan yer, otlak’ Meninski 1680 I, 486, DS 3294. × ***Ḳış yaraġın görmeğe odun aldılar ve atlarına dökmege ḳurı otlıḳ getürtdiler. Otlıḳ getürene eyitdiler: “Bu otluḳ azdur. Bize bir cuvāl daḫı otlıḳ getür!” dėdiler.*** (F. Giese 1929 s. 98). × ***Aḥmed Begi cuvāle ḳodı. Çevre yanına otlıḳ dıḳdı.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 98). × ***Her biri bir ṭarafa perīşān olub bulduḳları otlıḳ ve böcek ve deŋiz kenārından engeç ve badalan her ne ise bulduḳca ekl ėderler idi.*** (F. İz 1965 s. 118). × ***Min-ba‘d gelembeden ve çayırdan biçilen otluḳdan ve bostāndan ‘öşr ḳayd olunmışdur ve***

ʿöşr alına. (Ö.L. Barkan 1943 [946/1539] s. 233). × ***Ve bir raʿiyyet ve ġayrı her kim olursa bir ḫālī yėrden ve bir ṣāḥibsüz çayırdan ot biçse ġallesi ʿöşrin kime vėrürse biçdügi otlıġuŋ ʿarabasına aŋa ikişer aḳça vėreler.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 273). × ***Fürūḫt içün biçdükleri otlıḳlardan ʿöşr alına.*** (a.e. s. 314). × ***Ḫırman vaḳtinde birer ʿaraba otluḳ ve odun bojikde vėrürler.*** (N. Beldiceanu 1967 v. 31a).

oto 'otomobil' × ***Şimdi İstanbul'un şurasında burasında üç oto tamir atelyesi. Buyruğunda altmış sekiz işçi. Kendini de say, altmış dokuz.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 138). × ***Köylerden kentlere savrulan insanlarımız; işporta tezgâhlarında, trikotaj atölyelerinde, oto tamirhanelerinde, daha bin bir türlü er meydanında Yahya Kemalin şiirlerini okumaya zaman bulamamışlarsa, nasıl bir ceza düşünürdünüz onlar için?*** (N. Güngör 1992 s. 15).

otobüs I/ AD. **otopos** b.m < Fr. ***autobus*** a.m. × ***Niçin trende mevkiye, vapurda kamaraya, otobüste koltuğa oturmamızı çekemiyorsunuz? Öyle ya, trende vurgon, vapurda güverte, otobüste de bagaj mahalli bizim neyimize yetmiyor.*** (M. Yağmur 1957 s. 70). × ***Otobüs durakta beklediği sürece oradan ayırmıyorum gözlerimi. Sanki gördüğüm tozlu, hemen hemen hiç değişmiyen bir eskici vitrini değil. Hemen hemen hiç değişmiyor, evet. İki yıldan fazla oluyor o askı satılmadı, örnekse.*** (P. Kür 1983 s. 77). × ***Geldiğim yerlere giden otobüsler görüyorum peronlarda. Nedendir bilmiyorum, tüm şikâyetlerime karşın yine geriye dönme özlemim depreşmiyor içimde.*** (M. Güler 1990 s. 199).

otobüs II 'fahişe, orospu' H. Aktunç 1990 s. 216. ××

otokar 'toplu geziler için yapılmış büyük otobüs' < Fr. ***autocar*** a.m. ××

otokrasi 'hükümdarın, bütün siyasal kudreti elinde bulundurduğu yönetim biçimi' < Fr. ***autocratie*** a.m. ××

otoman 'bir tür ipekli kumaş; sedir biçiminde kanepe' < Fr. ***ottoman*** a.m. ××

otomat 'canlıların yapabileceği bazı işleri yapan mekanik veya elektronik alet' < Fr. ***automate*** a.m. × ***Küçük Hoca: "Sakın!" diyor, "Sakın başkasına özenmeyin! Güdümlü bir yazar, bence, arkadan kurgulu bir otomattan başka bir şey değildir." Li, "Yazdıklarınız belgesel olarak kalacak. Bu kargaşa bittiğinde ileride değerinizi anlayacaklar" diyor***. (Peride Celal 1991 s. 274-275).

otomatik 'mekanik yollarla hareket ettirilen ya da kendi kendini yöneten (alet); irade dışında yapılan (davranış)' < Fr. ***automatique*** a.m. ××

otomobil 'motorlu, dört tekerlekli kara taşıtı' < Fr. ***automobile*** a.m. × ***Erkān-ı ḥarb reʾīsi bey, otomobil ile gelen Alman żābıṭāniyle uzunca bir mülāḳāt etdikden sonra...*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 85). × ***Yeŋiköy ʿavdeti, ṣabāḥa ḳarşı, otomobilde geçirdiği o ḥafīf nedāmet ve murāḳabe buḥrānından rūḥunda hiç bir eṣer ḳalmamışdı.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s s. 159). × ***Otomobilleri öküz gibi, kuduz boğa, azgın inek gibi böğürüyor.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 36). × ***Ana baba yurdundan koğulmuş bir suçluyu buraya getirmek için otomobil***

kazasını bahane tuttunuz. (H.R. Gürpınar 1933ke s. 66). × ***Otomobilin önündeki manivelâyı çevirerek motörü işlettikten sonra direksiyona geçti.*** (Reşat Enis 1933 s. 158). × ***Acaba bir duble yuvarlasam mı? diye düşünüyor, ağzına bir yudum bile alamadan, otomobile atlayıp evinin yolunu tutuyordu. Bu gidişle birgün olup şeytanın ayağını kıracaktı amma, bir vakti, saati gelse! Eşref saatin gelmesi pek kolay değildi. Çünkü Cevdet Efendi fazla sofulardandı.*** (S.M. Alus 1934 s. 38). × ***Sonradan gelen genç köylü ilk defa otomobile biniyordu.*** (Sabahattin Ali 1936 s. 16). × ***Şimdi otomobilde, trende bile hissedilen bu sıkıntı o zamanlar atta ve arabada daha şiddetle duyulur, yolculukta göz ve gönül mütemadiyen çile doldururdu.*** (R.H. Karay 1940g s. 123). × ***Yetişiriz merak etme, aşağıdan bir otomobil alırız.*** (O. Hançerlioğlu 1952 s. 36). × ***Bisikletlerinin üzerinde birbirlerine sarılmış iki sevgili, canavar gibi bir tramvay ve birbiri ardınca otomobiller geçerdi önümüzden.*** (Y. Keskin 1953 s. 109). × ***Bey, tomafilin camını gırdım... Halçam oraya geldi, Allah bilir a, hiç gırmak ister müydüm? Bi gazadır oldu işte.*** (F. Otyam 1957 s. 30-31). × ***Ne bakınıyorsunuz? Otomobile taşısanıza!*** (H. Taner 1971s s. 171). × ***Türlü renkten belki yüz otomobil, kimine allı kırmızılı kâğıtlar dolamışlar, kimine basma parçaları asmışlar.*** (F. Baykurt 1982 s. 114). × ***Epeyce kullanılmışlardan bir Opel otomobil aldı. Öteki atıntı arabalardan söktü, buna taktı, cilâ çekti, "kız" gibi gıcır gıcır bir araba yaptı.*** (F. Baykurt 1982 s. 141). × ***Kapılarını üniformalı şöförlerin açtığı son model otomobillerde sergileyen mafya babalarını görmemeliydi.*** (O. Baydar 1998 s. 176). b. ***tomafil.***

otonom 'özerk' < Fr. ***autonome*** a.m. ××.

otonomi 'özerklik' < Fr. ***autonomie*** a.m. ××

otopark 'otomobillerin park edildiği yer' < Alm. ***Autopark*** a.m. × ***Balıkçı lokantası dediysek, çok da salaş bir yer sanılmasın. Parlak ışıkları, renkli vitrini ve trafik polisi gibi şapkalı otopark bekçisi bile var.*** (A. Yurdakul 1991 s. 163).

(Halk ağzı) **otopos/otobüs I** b.m. × ***Şeytan deresine dönmüş Ankaranın içi. Taksi, otopos, minipos; yol bulup gidene aşkolsun! Hadi kalk.*** (F. Baykurt 1970 s. 26).

otopsi 'ölüm sebebini anlamak için bir cesedi kesip muayene etme' < Fr. ***autopsie*** a.m. × ***Morga kaldırmak şart. Kesin raporu ancak otopsiden sonra verilebilir.*** (Umran Nazif 1962 s. 32).

otorite 'emretme, itaat ettirme gücü' < Fr. ***autorité*** a.m. × ***Deminden beri oyunda kaybeden Mustafa Dayı, otoritesinden emin bir sesle: "Kes zevzekliği de taşını at!" dedi. "hepimiz seni bekliyoruz. Burada sabahlıyacak değiliz!"*** (A. Altan 1985 s. 140).

otosansür 'kendi kendini sansür etme' < Fr. ***autocensure*** a.m. × ***Ben yine de bu konuda kendi yargımla yetinmedim. Üstelik otosansürün, sansürlerin en kötüsü olduğuna inandığım için bir uzmana danıştım. Metni, Sudaki İz adlı kitabı muzır kurulunun hışmına uğrıyarak, yargılanmış, mahkûm olmuş ve yakılarak imha edilmiş olan Ahmet Altana okuttum.*** (E. Kongar 1991 s. 17-18).

otoskop ‘kulak muayene aygıtı’ < Fr. ***otoscope*** a.m. ××

otrüş ‘deve kuşu tüyleri’ < Fr. ***autruche*** ‘deve kuşu’ < Lât. ***avis struthio*** < EYun. ***στρουθος*** (struthós) a.m. × ***Boyunbağının üzerinde gömlek düğmesinden, pijama düğmesine varana dek birbirini hem renk, hem biçim olarak tutmayan bir dizi düğme. Ve sol omzundan yerlere dek uzayan çingene pembesi bir otrüş. Bir eli belinde, bir eli havada kırılı, asılı kalmış bir süre poz veriyor Eşber.*** (M. Mungan 1989 s. 197).

otuk- ‘(yavru hayvan) otlayacak hâle gelmek, ot yemeye başlamak’ TS 3028. ××

otur- I b.m. Meninski 1680 I, 485 < ETk. ***olur-/oltur-*** a.m. Clauson 1972 s. 150-151. × ***Ḫidmetinde ḳaṣr üzerinde oturduḳ, her bābdan ḥikāyetler perdāḫat eyledük. Aŋadek kim ṣabāḥ oldı, meliküŋ başı kesildügi duyuldı.*** (Ferec v. 47a). × ***Ol esnāda bir aġır dolu götürür götürimez, oturur oturımaz, su başdan aşar, derḥāl düşer.*** (a.e. v. 111a). × ***Durdı, dil-i ġamnākıla dīde-i mennākıla şehr dervāzesinden çıkdı. Bir yėrcügezde oturdı, ḥālini aġladı.*** (a.e. v. 129b). × ***Ve eger hezār yıl bir yėrde oturayın, münāsibümi Ḥaḳ bunda baŋa vėribiye, ferişteler ala gele dėriseŋ, bulmadın ölesin*** (a.e. v. 136b). × ***Bu yaḳında bir ferzend gele, anasından ayırtlanduġılayın otura güle, söyleye, dişleri bitmiş ola.*** (a.e. v. 213b). × ***Deŋiz havāları mużırdur. Müdām durub oturmayalar. Yedine ṣıḥḥat az olur.*** (Şaltuḳ-nāme 1974 I, v. 485a). ***oturup kalk-*** ‘devamlı olarak hareket etmek’: × ***Ḳos-ḳoca erkeksiŋ be Çavuş! Ḥālā da ana baba söziyle mi oṭurub ḳalḳıyorsuŋ?*** (M. Yesari 1928 s. 356). × ***Bizim evlād ḫayırsız çıḳdı. Ḳarı söziyle oṭurub ḳalḳan erkek-midir?*** (a.e. s. 403-404). ***şapa otur-*** ‘güç durumda kalmak’: × ***Bana çivi çiviyi söker, yine evlen! dediler. Yağma mı var? Artık maymunun gözü açılmıştı. İnsan bir kere şapa oturur!*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 9). ***yemeğe otur-*** ‘yemek yemeye başlamak, yemek yemek için oturmak’: × ***Öğlen sonu pelit ağacının gölgesine toplanıp yemeğe oturdular. Ortalık alafa kesmiş yanıyordu.*** (T. Apaydın 1991 s. 317). × ***Çalışmaya alışık değildi, her işini çabucak yapıp, sonra masasında oturur sıkılırdı. İlkbaharda kaçıp sokaklara çıkmak isterdi.*** (N. Eray 1992 s. 333).

otur- II ‘oturakalmak, hareket etmeyip durmak’. × ***Ḥāliyā ṣabur ėtdi oturdı.*** (Ferec v. 246b). × ***Lāhī yetişme olmaġa, ḳız, böyle yaramaz. | Geldüŋ yetişdüŋ işte, a foş, uşlu dur bir az | Pek alabarda ḳopduŋ, a ḥasba, a dil-nüvāz. | Ṭūṭīsiŋ, otur evde, ḳapar seni şāhbāz!*** (Vāṣıf Oşmān 1257 s. 49). × ***Hemān ḳarıŋıŋ ḳıymetini bil, şükr et oṭur!*** (Meḥmed Ra’uf 1331 s. 99). × ***Daha eyi ya. Ortada gizlenecek, örtülecek bir şey ḳalmayor desene. Bile bile eyvāllāh! Buŋa sevin, sevin de oṭur!*** (M. Yesari 1928 s. 270). × ***Al, ḫayrını gör. Güle güle boynuzları ṭaḳ, oṭur!*** (E.E. Talu 1928 s. 158-159). × ***Ẕāten Allāh içün, Lem‘ānla sen biri biriŋize yaḳışırsınız. O Ḥabeş ṣūratlı sünepe ḥerīfle bir arada oṭurur mu o?*** (a.e. s. 115). ***(kuluçkaya/kurka) otur-*** ‘(tavuk, kuş) civciv çıkarmak amacıyla yumurtaya yatmak’. × ***Piliç dedikleri büyüyüp kocaman olmuşlardı. “Menevşe bülücü” derler bunlara. Anaç tavuk, menevşelerin açıldığı zaman, erkenden***

kuluçkaya oturur. Tuttu pilici "Gel bakalım!" dedi. "Takkaya bak. Gelecek yıla asma yaprağı gibi açılacak bu takkalar. Legorinler halt etmiş yanlarında!" (F. Baykurt 1961o s. 70-71). × ***"Acaba Uluguş nerde?" diye fısıldadı Çavuş. "Uluguş gurka oturdu evinde," dedi İt Omar.*** (F. Baykurt 1971t s. 319).

otur- III (yardımcı fiil olarak süreklilik bildirir): × ***Bir gėce suya ḳarşu aġlaşub otururıduḳ. Ay aydını su yüzine düşmişidi.*** (Ferec 855/1451 v. 97b). × ***Seni oġrın öldürmege ḳaṣd ėtdügini taḥḳīḳ ėtdüm oturdum.*** (a.e. v. 139a). × ***Hālid döndi, diledi ki ėvedüyile eve gire. Gördi, ḥaccām ḳapu almış oturur, elini eŋegine ḳomış.*** (a.e. v. 209b). × ***Bir yėrden cıkdı, Düstür ḳatına vardı. Düstür gördi: yas dutmış, sacın kesmiş, donın yırtmış, başına toprak ḳoymış, feryād u zārī ėtmiş oturur.*** (a.e. v. 237b).

otur- IV (Dativustan sonra) 'hakkı yokken kendine mâl etmek'. × ***Bize dünyānıŋ parasına oṭurur ". — "Ne çıḳar? Mādām-ki Aḍaya gitmiyoruz, kendimizi diri gömecek değiliz yā?*** (E.E. Talu 1341 s. 191).

otur- V '(Dativustan sonra), kıyafet tam uymak'. × ***Göğüsler küçük, basen geniş ya, üst 42 beden, alt 48, nereden bulacak vücuduna oturan elbiseyi?*** (F. Hepçilingirler 1997 s. 108).

otur- VI '(Dativustan sonra, ***yüreğine, içine*** vb. kelimelerden sonra) çok üzülmek, yaralanmak'. × ***Bana öyle bir oyun oynadılar, öyle bir oyun oynadılar ki ceddimde ecdadımda görmedim. Acısı ta yüreciğime oturdu.*** (İsmail Galip 1932dk s. 6).

oturagan/oturgan 'çok oturan' Meninski 1680 I, 485, TS 3031. ××

oturak I 'üstünde oturulan şey; dinlenme yeri, durak; kürek çekenin oturduğu tahta oturağı' Meninski 1680 I, 484, TS 3031-3032, DS 3293-3297, G. Doerfer 1965 II, no. 418. × ***On altı oturaḳ sekizer ḳat yarar müzeyyen 'azeb yigitleri ve andan aşaġa yarar forsalar çekdürüb Yeŋi-Ḥüsār boġazına çekdürdiler.*** (Selānikī 1989 II, 591). × ***Paşa baştardasınuŋ ṭüli yetmiş arşun olur. Ḥālā yetmiş iki ėder oldılar. Otuz altı oturaḳdur. Mavuna gibi küregin yedişer ādem çeker. Ve manḳasında üçer cengci oturur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 152). × ***Kudret aralıksız yağan dondurucu yağmurun altında, ıslak oturakları üstünde boyun büküp kumandayı bekleyen, borda bordaya iki gırgırın yirmi dört tayfasına baktı.*** (Reşat Enis 1947 s. 3). × ***Benden sonra büyük halaya kalmış beyaz çinko, ağız kıyısındaki lacivert bordürü yer yer dökülmüş saplı oturak.*** (İ. Aral 1997 s. 11).

oturak II 'oturmayı mümkün kılan vücut bölgesi, kıç' Meninski 1680 I, 484. DS 3033, TS 3296. ***oturak tepmesi*** 'kıça vurulan tekme' TS 3033. ××

oturak III 'aktif hizmeti bitmiş olan (asker), bir köşeye çekilmiş, emekli' DS 3032, TS 3295, R. Dankoff 2004 s. 215. × ***Ġāfil oturma, yol yaraġın bī-naẓīr gör, | Ten menziline şāh-ı ḥayāt oturaḳ degül.*** (Ẕātī 1970 II, 357).

oturak IV/oturak âlemi 'toplantı; bir arada oturarak yapılan erkekler eğlentisi, içkili, şarkılı ve kadın oynatılan meclis, eğlence' DS 3296. × ***Ol gece sarayında filân meclisde, yâni filân oturaḳda, yâ suffa yâ tâḇhâne***

müsellesiçdi, mest oldı. (Mercümek Aḥmed 1941 s. 360). × ***Bana bak çılgısızlığın âlemi yok, nasıl olsa cümbüşten sonra beyin terkisine bindirivereceğiz; tenhada hıncını alırsın. Oturakta sululuğu bırak!*** (Feridun Osman 1934 s. 73). × ***Kodoşlar bekleyedursun. Para kuvvetiyle sahneden kızlar kaldırır, eve kapatırlar. Oturak âlemi yaparlar, yarı çıplak oynatırlar. Sabahlara kadar zevk ederlerdi.*** (H.Z. Ülken 1941. s. 171). × ***Bir mütekaitti ikinci talibin | Her halde duymuş olacak, | Oturaktaki hünerlerini.*** (R. Ilgaz 1944 s. 54).

oturak V 'sabit, sakin, mukim; kötürüm' TS 3032, DS 3295. ××

oturak VI 'hela, çocuklar için lazımlık' DS 3295. × ***Yarı çıplak bir halde ne yaptığının farkına varmıyarak çocuğun oturak çanağını üzerlerine dahetmiş.*** (H. Aytekin 1945 s. 47).

oturak âlemi b. ***oturak IV***.

oturaklama 'suya atlamanın bir usulü' krş. çömlekleme, köpekleme vs. × ***Kara bıyıklı, tıknaz, pek babacan halli bayın biraderi, dokuz on yaşlarında çelimsiz, kuzu gibi mazlum iki oğlan çocukla o havalide gezer, deniz hamamına gelir. Soyununca geniş göğsü, şişkin bazuları, hürmetlice karnile başaltına güreşen pehlivanları andırır. Oturaklama denize atlayıverdi mi etraftakileri tepeden tırnağa sırsıklam ederdi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 1.VI.1944).

oturaklaş- I 'yerleşmek'. × ***Şimdi ise başımı taştan taşa vursam kaç para ederdi. Memlekete dönmek, orada oturaklaşmak için para lâzımdı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 109).

oturaklaş- II 'yatışmak, sakinleşmek, uslanmak'. × ***Gün geçtikçe, köy kızlarının nazarında bir masal kahramanı kadar büyütülen Ali, yaşlandıkça oturaklaşıyor, daha cesur ve mert bir insan oluyordu.*** (H. Aytekin 1945 s. 33).

oturaklı I 'oturmaya yarayan, oturmaya davet edici'. × ***Yanaşmış oturaklı duran yüklü motorların kenarlarına boğazın dalgacıkları çıpıçıpılarla tırmanıyordu.*** (Y. Ahıskalı 1944k s. 63).

oturaklı II 'ağırbaşlı; tam yerinde ve zamanında söylenen; tesirli (söz)'. × ***Ufak yapılı, çelimsiz ve algın olmasına rağmen oturaklı, kendine güvenir bir hali vardı.*** (T. Evren 1943 s. 92). × ***BALABAN —: Kırk yıldır senin adamınmış gibi sorulan şeylere öyle oturaklı lâflar buldu ki.. Şaştım kaldım! FEHM**İ* ***—: Sizin teveccühünüz.*** (Musahipzade Celal 1936ba s. 76). × ***"Doğri doğri ama: Vali Paşamız acap ne yir?" Köylüler birbirine bakıştılar: "Aha, oturaklı söz! Vali Paşa ne yir?"*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 61). × ***Köyün o ağırdan alan, kasım kasım kasılan oturaklı memur tabakası, öğrencileri, iş-güç sahipleri, İstanbula erken inip erken dönmek isteyenleri.*** (M. Seyda 1963 s. 26). × ***Hayrun, iğne ucu traşlı erkek ensesi, düz ve kısa favorileri, donuk parıltılı köse gülümsemesiyle, ilk bakışta sağlam ve oturaklı görünse de; dikkat edilince omuzlarına binmiş bilinmez bir yükün ağırlığı altında ezilmişe benziyor.*** (A. İlhan 1981s s. 429).

oturako-/oturakoy- 'oturmaya devam etmek, oturup beklemek'. × ***Hemen köşede oturakoymuş olan Emineye koşup kendisine söy-***

lenmiş olanları bildirdi. Kızın yüzü kıpkırmızı kesildi. "Hiç yapamam," diyor, başka bir şey demiyordu. İşte bu cevap Alyanak'ın Emine'den almıya alıştığı cevaplardan değildi. (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 121). × ***"Öpeyim, baba," dedim. Eline inmişken tuttu, kaldırdı, gözlerimin içine içine baktı. Güçsüzlüğü, o acı, o hayın yenilmişliği gözlerinin içine gelmiş, oturakomuştu.*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 9). × ***"Sen oturakoy! Sana ekmek, su getireyim," demiş. İhtiyar gittikten sonra biraz gecirgemiş. [Sonra] "Bana ihtiyarın hakkı geçti. Bunun ekinini biçivereyim," demiş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 240). × ***Oğlum, sen oturakoy! Benim evim yakın. Sana ekmek, su getireyim!*** (R. Ilgaz 1969k s. 240).

oturakon- 'oturup durmak'. × ***Asıl siz n'aptınız bakalım? Yirmi yedi sene oturakondunuz başımızda, bir çöpe el sürdünüz mü? Milleti düşündünüz mü kendi keyfinizden? Düşünmediniz. Bir çivi bile çakmadınız be, bir çivi!*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 66).

oturakoy- b. ***oturako-***.

oturt- 'oturmasını sağlamak, oturmasına yardım etmek; vurmak; yerleştirmek, koymak'. × ***Fażluŋ elin aldı, icerü girdi, Fażlı oturtdı.*** (Ferec v. 11b). × ***Cün şehzādeyi fağfur gördi, bī-ḫtiyār ḫidmet ėtdi, ayağın durdu, şehzādeyi ḳocdı, nüvāḫt ėtdi, yanında oturtdı, aṣlını kökini vilāyetini zād u bümını ṣordı.*** (a.e. v. 134a). × ***Cemaleddin'i, küçük bir arsayı atelye haline koymuş alaminütçünün dalgalı bir deniz, çift bacalı bir vapur gösteren boyası çatlak perdesi önünde bir hasır iskemleye oturttular.*** (Reşat Enis 1947 s. 201). × ***Evde soba yok. Bir desti suyu ocağa oturtuyorlar. Bilmem kaç saatte biraz ılınıyor. İşte onunla yıkanacaksın elinden gelirse eğer.*** (M. Makal 1950 s. 64). × ***Gözlüklünün bodoslamasına bir tane oturttum, gözlüğü yere düştü.*** (M. Buyrukçu 1956 s. 34). × ***Adam o anda karısını öyle sevdi ki, bileğinden tutup yanına oturttu: "Ulan karı, ulan cefakâr karı!"*** (Orhan Kemal 1965f s. 170). × ***Küçük cezvemi dereden doldurup ateşe oturttum.*** (C. Kavukçu 1997 s. 75).

oturtma I 'halka biçiminde kesilmiş patates, patlıcan, kabak vb. sebzelerle yapılan bir yemek; bir tatlı türü' DS 3298, krş. ***dolma***. ××

oturtma II '17. ve 18. yüzyılda üretilen ve odalarda çiçeklik denilen yerlere konan büyük saat, bracket clock' Abdülaziz Bey 1995 I, 208; II, 537. × ***Oturtma bir cami saatinin rakkası gibi adımlarını ahenkle atıyor ve gözleri şaşmadan sırasile ileriye düşen ayağının ucuna bakarak mekik dokuyorlar.*** (Y. Ahıskalı 1940 s. 4).

oturuk (terzilik terimlerinden) 'tıpatıp vücuda oturan'. ××

oturumuna gel- 'oturur vaziyete gelmek'. × ***KİZİR (yavaş oturumuna gelerek) — "Mıhtarından başlatma şinci! Ula nerdesin ayı! (İyice oturur. Şu anda başefendi pozunda, ya da kulağının acısını kardeşinden çıkaracak.)*** (C. Atay 1964 s. 85).

oturuş 'oturma'. × ***Arabada öyle bir oturuş oturuyormuş ki tarif ede ede bitiremiyorlar.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 29). × ***bir oturuşta*** 'bir seferde, tek seferde, bir kerelik oturmada'. × ***Maşallah! Bir oturuş-***

ta yarım somunu kıvırıyor. Pehlivan, mübarek! (E.E. Talu 1935 s. 5). × ***Bir oturuşta bir kuzuyu gövdeye atarmış,*** (S.M. Alus 1944 s. 15). × ***Çok işe yaramış, patates çuvallarını çocuk taşır gibi, soğan çuvallarını file taşır gibi taşıyormuş, ama bir oturuşta bir kasa armuda bana mısın demiyormuş, kabzımal işine son vermiş.*** (M. İzgü 1993 s. 41). × ***Anlamak sözünden ne anlıyoruz? Karısını, kocasını, sevgilisini anlamaktan âciz insanlar bir oturuşta şiiri anlayayım istiyor, dur bakalım o kadar kolay mı? Bence anlamaktan anladıkları, daha önce bildiklerini bir kere daha ima eden şeyi deşifre etmek.*** (M. Mungan 1996 s. 106).

oturuş- I 'hep beraber oturmak' Meninski 1680 I, 484. × ***"Otur şuraya!" dedi. Oturuştuk.*** (S.F. Abasıyanık 1951k s. 106).

oturuş- II 'tam olarak yerleşmek; yatışmak' DS 3298, TS 3034-35. × ***Cün ̮hon götürüldi, buyruk oldı: ḳız ḥāżır geldi. Bir saʿat ġalebe oldı; oturuşdılar. Ḳız gözi ḳuyruġıyla oġurlayın şehzādeyi gözedür.*** (Ferec v. 134b). ***Ė ̮hoher! Bil ki ̮halḳumuzdan mu ̮hālefet ẓāhir oldı, aralarında ceng varıdı. Eglenüb gelmedügüme sebeb olıdı. İmdi ki ̮hilāf vifāḳa döndi, il oturuşdı, üş geldüm: işüñi göreyim, ṣalaḥa getüreyim!*** (a.e. v. 253b-254a). × ***Andan soŋra binā tamām oturuşub yerleşmeden istiʿcāl eyleyüb ḳaraçavını fi lhāl indürdi. Bu kerre miḳdārı sābıḳdan beş arşun alçaḳ yapub ḳaraçavın bir yıl ḳodılar, ṭurdı. Bir yıldan soŋra Aya-Sofyanuŋ ḳapuların berkitdiler.*** (İbn-Kemāl 1957 s. 89).

oturmuş turmuş 'çok şeyler görmüş, daha iyi günler görmüş, durmuş oturmuş' TS 3034, R. Dankoff 2004 s. 215. ××

otuz '30 rakamı' Meninski 1680 I, 487, J. Redhouse 1890 s. 237 < ETk. ***ottuz*** a.m. Clauson 1972 s. 74. × ***Ataŋ saŋa yavuzlık endīşe ėtdiyse, ben eylük ėdeyim. Seni bu yigide ciftlendüreyim. Cihāzum yoḳ dėyüb yėrinme! Bu otuz dāne gevherile ḳılādeyi boynuŋa degin ki cihān cihāzı bir dānesindedür, cihāzuŋ olsun!*** (Ferec v. 102a). × ***Ol bir kardaşum ki iki renglüdür, bu andan otuz yaş artuḳdur.*** (a.e. v. 191a). × ***Bil-fiʿl dīvānı Mışrdaki otuz ḳırḳ miḳdārı sancaḳ begleriniüŋ... içlerinde ḥaremi muḥteremi pādişāhīden çıḳmış ve yā ̮hōd ṭaşradaki ̮hidmetlerde ẓuhūr eyledügi taḳdīrce erkānı saʿādet ̮hidemātında ḥāṣıl olub beglük mertebesine istiḥḳāḳ ile yetmiş kimesneler nādirdür.*** (ʿĀlī 1975 s. 139-140). × ***Ve ʿiṭr yüki ʿubūr ėtse, her yükden otuz üç ʿOsṃān aḳçası alınurmış.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Sultan Süleyman devri] s. 161). × ***Ayaşlı ile birlikte beni görmeğe geldiler. Otuz yaşlarında, temiz giyinmiş, hafif koku sürünmüş, uzunca boylu, incerek, ince, uzun yüzlü, gözleri birbirine yakın bir efendi.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 89). × ***Efendileri hizmetleri otuz seneyi geçen bu emeklilerine cihaz olarak bir iki kırıntıdan başka bi şey vermiyorlardı. Bu kakavan Çerkesi kuru kuruya yutacak bir koca zuhur etmedi.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 104). × ***Eski iktidar zamanında altın otuz altı lira idi. Şimdi elli altı lira. Herşey buna keza.*** (Orhan Kemal 1963m s. 18).

otuzbir 'bir tür aile oyunu' × ***Eskiden otuzbir aile oyunu idi. Kış günleri evlerde toplanıp fasulye ile oynarlardı. Bir fasulye tanesine itibarî bir kıymet korlardı. Bu bir paradan başlar, üç parayı aşmazdı.*** (H. Kodaman 1944 s. 106). × ***Sarıyerin ta içerilerinde, bu Hidayet'in bağı denilen yer, orada yerleşmiş bütün mütekayidlerin, gündüzleri toplanıp ta otuzbir, piket, pastıra, pırafa, bezik, tavla ve dama oynıyarak gün öldürdükleri bir kır kahvesi idi.*** (E.E. Talu 1935 s. 157).

(Argo) **otuzbir çek-** 'mastürbasyon' H. Aktunç 1990 s. 216. × ***Höst! Esrarkeş çingenenin yaptığına bak. Avuçluyor şeyini. Ulan, herif herkesin içinde otuzbir çekiyor, utanmaz rezil!*** (F. Hepçilingirler 1997 s. 27). ***otuzbirli*** 'mastürbasyon yapmaya alışmış' × ***Papazın oğlu çirkin, apdal, otuzbirli bir yüzle baḳtı.*** (S.F. Abasıyanık 1954a s. 76).

ov-/oğ- 'sürtmek, ovuşturmak; okşamak' Meninski 1680 I, 553 < ETk. ***uv-*** a.m. Clauson 1972 s. 4-5. × ***Andan gėce ėrişdi. Ṭaḫt üzerinde zerbeft cāmeͤ-ḫāb saldılar. Şehzāde yatdı, iki cāriye ayaġın ovdılar.*** (Ferec v. 62a). × ***Biŋ dürlü nāza vüͤ-hodbīnlige meşġül bir ay gibi, ḳız ayaġın ovar, her saʿat ayaġın öper.*** (a.e. v. 72a). ***"Ėͤ-huẕāvendgār! [Cāmeye] müze'yi çıḳaruŋ, cāmeͤ-ḫāba girelüm, zevḳde olalum" dėdi. Derḥāl sevindi: ḳabayı, müze'yi, nīrnçebeyi kemeri bıraḳdı, cāmeḫāba girdi.ͤ-Haraza'yı ova ova muntaẕır yatdı.*** (a.e. v. 114a). × ***Nerm nerm elümi ovdı,ͤ-handānͤ-handān söyledi, eyitdi: "Ḫ**ōş **vaḳt ol! Cün bizümsin, bizümle ṣatu bāzār ėdisersin, ṣaṭırca ol, ḳayġulu oturma!" dėdi.*** (a.e. v. 115a). × ***Aşağıda iri bir portakala benziyen güneşin altında Sakarya pırıldıyordu... Taptazeydi, yeni ovulmuş bir bakır gibiydi.*** (F. Baysal 1957 s. 33). × ***Belim ağrıyordu da İhsan abime ıcık ovdurdum.*** (N. Üstün 1970 s. 27). × ***Dirmit, her sabah erkenden tulumbanın ağzına sıcak su akıttı, kolunu gövdesini ovdu. Haftını temizledi.*** (L. Tekin 1984 s. 53).

ova I/oba II 'düz ve geniş alan, yazı; yayla, kır, tepe' Meninski 1680 I, 476, DS 3259, TS 2904-05, H. Eren 1999 s. 311, K. Emiroğlu 1989 s. 189, S. Tezcan 2001 s. 168, kelimenin DLT'de geçen ***yava yėr*** tamlamasındaki ***yava*** kelimesi ile birleştirebileceğini düşünür. × **Üc gün yüridiler, dördünci, gün bir sarb ovaya oğradılar. Ḳum ıssısında*n anda müteneffis ḳalmamış.*** (Ferec v. 54b). × ***Gėrü cümlesi dağa ovaya yayılurlar, istemekde cehdi belīġ ėderler, doġandan nişān göremezler.*** (a.e. v. 130a). × ***Bir ʿaẓīm āvāz peydā oldı, dağa vu ovaya feze*** düşdi***, gemiler bir nece oḳ atımı yėr gėrü sıçradı.*** (a.e. v. 228a). × ***At geçemez, ovası, ırmağı var, / At batar, ḳatır ḳalur, azmağı var.*** (Firdevsī-i Rümī 1980 s. 63). × ***Ḳonya ovasında uġraşdılar. Ḳaraman oġlı Meḥemmed Beg ele girdi.*** (F. Giese 1929 [890/1485] s. 78). × ***Bakıra çalan kızıl yüzleri, parlak kara gözleriyle ova halkına hiç benzemiyorlar.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 198). × ***Bu berhayı, bu vaveylâyı Büyük Menderes ovanın ufukla birleşen derinliklerine günlerce taşır.*** (S. Kocagöz 1941 s. 57). × ***Ovanın yağmuruna dayanacak alaçık yapmak güçtü.*** (Reşat Enis 1944 s. 180). × ***Rüzgâr büyük bir yığın halindeki ateşi önüne katmış, doludizgin ovada ha babam döndürüyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 270-271). × ***Bu ovadaki sazlık-***

lardan birinde bir ördek avında beyaz bir kış gecesi çeşit çeşit su kuşlarının konserini dinlerken buyuyayazmıştım. (H. Birand 1957 s. 20). × ***Söke ovasına indi. Pamuk çaptı, suladı, topladı.*** (F. Baykurt 1971c s. 345). × ***Toprağın iki geniş dalgası arasında ovaya doğru uzanan, gittikçe de alçalan genişçe bir çatak.*** (M.Ş. Esendal 1958o s. 25). × ***Bakırçay, Ömür dağlarından doğar. Dağları hızla, ovayı yavaşça geçip, Çandarlı kıyısında denize delta yapar.*** (M.Z. Saçlıoğlu 1997 s. 91).

ova II 'Zigana dağlarının ardı' K. Emiroğlu 1989 s. 191. ××

o vakit bu vakittir 'o zamandan beri'. × ***O vakit bu vakittir, çarpıntılara uğradım, hafakan illetlerine tutuldum.*** (S.M. Alus 1944 s. 75).

oval 'ayakkabı kalıbının kol gibi olan ve ayakkabıyı germeye yarayan parçası' DS 3298. ××

ovala-/oğala- 'özenerek ovmak, masaj yapmak; elle bir şeyi ufak parçalara ayırmak' J. Redhouse 1890 s. 258 <Tk. ***ov-*** + Frequentativum genişlemesi, b. ***avkala-/afkala-*** ⊡. × ***O babasına eter koklatırken, Nezahet de bulduğu kolonya ile onun alnını, ellerini oğalıyordu.*** (Fazlı Necip 1930 s. 313). × ***Sabah yağmurla başlamıştı. Eski gardiyan, pis pis kokan mitilinin içinde uyandı, gözlerini ovaladı, pencereye baktı.*** (Orhan Kemal 1948e s. 57). × ***Avucuna aldığı toprak parçalarını farkına varmadan öfkeyle ovalayıp toz haline getiriyor; toz haline getirdiği toprağı atıp yeni bir parçayı ovalamaya başlayordu.*** (A. Altan 1985 s. 31). × ***Buruş buruş elleriyle dizlerini ovaladı.*** (T. Apaydın 1991 s. 228). b. ***övele-***.

ovandere b. ***övendire***.

ovarda b. ***hovarda***.

ovaz 'üvez' DS 3299. b. ***üvez***. ××

AD. **ovcala-** 'bir şeyi avuçta sıkarak ezmek, iki parçayı avucun içinde birbirine sürte sürte ovmak' DS 3299, 3361 < Çağ. ***avucla-*** 'to take in the palm of the hand' < ETk. ***aḏutla-*** < ***aḏut-la-*** Clauson 1972 s. 45. × ***Tahta kaşıklarla çorbanın başına geçtiler. Kadın, bayat mısır ekmeklerini çorbaya övceledi. İstekli yemeğe başladılar.*** (F. Baykurt 1961k s. 134). b. ***övcele-***, ***öğcele-***.

ovhala- b. ***ovkala-***.

overlok/overluk (terzilik terimlerinden) 'üç iplik veya beş iplikle çalışan kumaş kenarlarını keserek birbirine diken ve seyrek sararak temizleyen işlem' A. Ergür 2002 s. 197 < İng. ***overlock*** a.m. × ***Makinalar yanlış yapmaz. Bak, iğnenin ucunu göryormusun? Şöyle çevirirsin, baskı için. Overluk. Zigzag çekeceksen eger, şurayı çevir, Çiğerdeldi, zevktir.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 20).

overluk b. ***overlok***.

AD. **ovka-** 'oğmak, ovuşturmak'. × ***Gözlerini ovkadı ama, ak belertilerin dolantısı durmadı.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 5).

AD. **ovkala-/ovhala-** 'bir şeyi sıkarak buruşturmak, sıkıştırmak' DS 3299, krş. Az. ***oḫhala-/oḫharla-*** ADIL 1983 III, 434. ××

ovun- I b. ***oğun- I***.

ovun- II b. ***oğun- II***.

ovuştur- b. ***oğuştur-/oğuşdur-***.

oy 'rey fikir' TS 3035. × ***On yıldır bozuk bir çalkavu var bizde. Onbeş yıl önce bir parçasını Demirci'ye, bir parçasını Ağaçlı'ya koydular, "Bize nerden oy fazla çıkarsa bütününü oraya yerleştireceğiz" dediler.*** (M. Makal 1975 s. 64). ***oy ver-*** 'bir konuda tercihini belli etmek': × ***Köyü bastılar. Köylüler, başka partiye oy vermemek için anıza toplandılar.*** (M. Makal 1971 s. 191).

oy- 'yontarak veya keserek girinti çıkıntı oluşturmak, delmek' Meninski 1680 I, 558. ××

oya I 'iğne ile yapılan ibrişim örgü, dantel, küçük mendil' J. Redhouse 1890 s. 273, DS 3300 < Yun. ***ουγια*** (úya) a.m. × ***İşledüb mendīline zerrīn oya, | 'Ārıżı tābānına vėrmiş foya.*** (Vāṣıf 'Osm̱ān 1257 s. 105). × ***İşlemeli baş örtüleri, boncuklu pullu hamam tülbentleri, oyalı yemeniler*** (bir çok oya çeşitleri arasında kelebek oya da zikredilir). (H.Z. Koşay 1944 s. 100). ***oya gibi*** 'ince ve güzel, zarif': × ***Dediğim köy evine vardığımız zaman atlarımızı ufak, oya gibi bir köy çocuğu aldı. Kasketinin kenarına sokulmuş karanfile baktığımı sandığı için çiçeği bana verdi. Hâlbuki ben onun, ıslak saman rengindeki gözlerine, yüzünün ayni renkteki derisine bakmıştım.*** (S.F. Abasıyanık 1936 s. 47). × ***Behin'in anası bile diyor ki: "Ne olacak, ana güzel, baba güzel. Helbette kız oya gibi çıkmış!"*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 97). ***oyalı*** 'oya işlenmiş, oyası olan' × ***Ḳınalı ṣaçlarınıŋ üzerine kenarı ufaḳ 'ıṭır yaprağı oyalı ınnābī bir ḳandilli yazmasiyle ḳundaḳ yapmış.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 43). × ***Bu saf, muhterem kadın, kınalı saçlarının üzerine kundakladığı çimenî tırtıl oyalı şarabî yemenisiyle... hâlâ gözümün önündedir.*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 7). × ***Gelenler komşu çingenelerdi. Miyrem abla bir bohça açarak, oyalı çember ve krep çıkarıyordu. Onlar da "Ah ne islâ, ah ne gercik!" diye bir elden bir ele gezdiriyorlardı.*** (M. Mollova 1958 s. 76).

AD. **oya II** 'emeğe değmeyen (iş)' DS 3300 < ***oya I***. × ***Bir yandan döğen döne dursun. Başaklar bir bir elimizden geçiyor, uç ve dip tarafları koparılıyor, dolgun iri taneli gövdeler kalıyordu elimizde. Sıkıcı, oya bir işti bu kılçıklar ellerimize batıyor, yenlerimize doluyordu.*** (M. Başaran 1955 s. 13).

oya- 'dantel işlemek' < ***oya I*** 'dantel' isminden fiil kökü yapılmış. Belki bir yazarın icadı. × ***Herifin kızı ne yapıyordu acaba? Belki çeyizlik oya oyayor, belki de gergef işliyordu.*** (S. Kocagöz 1946 s. 12).

oya ağacı '6-7 metre boyunda, kırmızı çiçekli, beyaz veya lavanta renginde, dekoratif amaçla yetiştirilen bir ağaç, Hint leylağı, İspanyol leylağı, Lagerstromeia indica'. × ***Mahrem, vaktiyle buraların bataklık olduğu söylense de, çadırı çevreleyen incir ve limon ağaçlarının baygın kokularını bir kez içine çekip, oya ağaçlarının eflatun tomurcuklarını görenin buna inanası gelmezdi.*** (E. Şafak 2001 s. 35).

oyala- I ‘(bir bezin kenarını) oyalarla süslemek’ < ***oya*** + isimden fiil yapan ***-la-*** b. ***acabla-*** ⊡. × ***Elmas’ın oyaladığı mendilini cebinden çıkardı. Ama Elmas’ın kendini kucağına alıp sevmesini, okşaya okşaya saçlarını taramasını aklından çıkaramadı.*** (L. Tekin 1984 s. 53).

oyala- II ‘birinin dikkatini başka şey üzerine çekerek vakit kazanmak; meşgul etmek, vakit kaybettirmek’ Meninski 1680 I, 554. × ***Dava vekiline gidip, ablasının gurbete çıkışını, annesinin geçirdiği ağır hastalığı, bu günlerde biraz darda olduklarını, bir aya kadar istediği parayı getireceğini söyliyecekmiş. Davayı bırakmasını rica edecek, herifi oyalayıp kandıracakmış***. (S.M. Alus 1944 s. 88).

oyalan- ‘başka bir şey ile meşgul edilerek kendi işini unutmak; kendi kendini oyalamak, vakit geçirmek’. × ***Bütün gün dolaştı. Küçüğü bulsaydı, onunla oyalanır, onun yanında acısı belki azalırdı. Hayatta kimsesiz kalmıştı, elinden tutanı yoktu.*** (A. Atasoy 1940 s. 54). × ***Yazın avlularındaki kavağın çatalında yuva yapan leylekle, çelenlerindeki kırlangıçlarla, kışın halasının oğlunun keklikleriyle oyalanırdı.*** (İ. İmamoğlu 1949 s. 21). × ***Tavuklar kendi başlarına oyalanıyor. Yem, ne sabah var, ne akşam. Kıyıdan bucaktan didinip dürdündükleriyle kalıyorlar.*** (F. Baykurt 1969 s. 68). × ***Bir iki delikanlının elinde yakalanan birkaç karton sigara, bir iki şişe viski, üç beş ruhsatsız tabanca, yakalıyanların oyalanması için gerekliydi. Bu beş parça malı buralara Alamanyalı işçiler sokamazlar mıydı?*** (R. Ilgaz 1981 s. 98). × ***Dirmit tulumbanın başına varamaz olunca, oyalanmak için sabahtan akşama kadar helik taşlardan ufak ufak ev yapmaya, taşları bir orasına bir burasına yığmaya başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 58).

oyan ‘zincir, hayvan gemi’ J. Redhouse 1890 s. 273. × ***Ol dạhı iti dişile atı ucası altında caldı. Cānavar bir yaŋa düşdi, at bir yaŋa düşdi. ̬Halef eyeri, oyanı arḳasına götürüb hezār miḥnetile ve belā***ıla ***atası anası ḳatına geldi.*** (Ferec v. 128b). × ***Şehzādeye eyitdi: “Ġulāmuŋa nėce?” dėdi. Şehzāde “Bir at ki şāh ṭavīlesinden eyeriyle oyanıla tamam düzeniyle i̱htiyār ėdem” dedi. Şāha ̬hōş geldi, “Ḳabūl ḳıldum!” dėdi.*** (a.e. v. 130b). b. ***uyan***.

oyan- ‘uyanmak’ Meninski 1680 I, 554 < ETk. ***odgan-***. ×***̬Hamr içüb maşlıḳ yėyüb ḳılan zinā. | Bunları ma‘şūḳ ėdinen özina, | Ġāfil olub, ė ölümi, aŋmayan. | Vaḳtidür, imden gėrü oyan, oyan!*** (J. Németh 19 [15. asır] s. 172). × ***Aŋsuzın oyana, ḳuyruḳ bulaya, | Eyleye seni helāk aġulaya.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 813). × ***Zīrā kim ḳızde khabden oyandi, | Gyorub igidın intizarlıġi| Bazırgyan gibi naghmeye girdi | Naz u shiveye fetanet etdi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 76). × ***Seḥer vaḫdı ġan yu̱hudan oyandım, | Gözüm aşdım, al ġannara boyandım.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 86). b. ***uyan-***.

oyanlu ‘gemli, gemi olan’. ×***̬Hōca-ı ġulāmı bir ḳur eyerlü oyanlu, yaḫşı muḳavvem ü bedeviye bindürdiler.*** (Ferec v. 187a).

o yana bu yana/o yanı bu yanı/o yanıya bu yanıya ‘bir o tarafa bir bu tarafa (dolaşmak)’ Meninski 1680 I, 476. × ***Guyruġuma bir çalı bālarım, yamaçtan da çı̱harım deyor; orada o-yanı bu-yanı gaçarım, deyor.***

(A. Caferoğlu 1944 s. 55). × ***Padişānoğlu saŋa binerse, bir o yanıya gėt, bir de bu yanıya gel. Hemen orda düş.*** (a.e. s. 70).

o yanı bu yanı b. ***o yana bu yana/o yanıya bu yanıya***.

oyanık 'uyanık' Meninski 1680 I, 554. × ***Cān oyanuḳdur eger gevde yatur.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 22). × ***Melik anuŋ bigi türrehāt sözleri işitmekden müstaġnīdur kim oyanuḳlıḳ tamāmlığı ve rāy uzlığı içinde ḳamu meliklerüŋ gözine ṭopraḳ ḳuymışdur, 'ādillik ve ẓālim ḳahr eylemekde gendü ėli ve milki içinde oyanuḳ pāsvān ve ıraḳdan görüci ve gözedici ḳomışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 75). b. ***uyanık.***

oyanıklık 'uyanmış olma hâli' Meninski 1680 I, 554. × ***Melik anuŋ bigi türrehāt sözleri işitmekden müstaġnīdur kim oyanuḳlıḳ tamāmlığı ve rāy uzlığı içinde ḳamu meliklerüŋ gözine ṭopraḳ ḳuymışdur, 'ādillik ve ẓālim ḳahr eylemekde gendü ėli ve milki içinde oyanuḳ pāsvān ve ıraḳdan görüci ve gözedici ḳomışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 75). b. ***uyanıklık***.

O yanıya bu yanıya b. ***o yana bu yana/o yanı bu yanı***.

AD. **o yanlı olma-** 'aldırmamak, duymazdan gelmek, görmezden gelmek' b. ***oralı olma-***. × ***"Hoş gördük gı, eyi misin?" Züra o yanlı olmadı.*** (F. Baykurt 1971c s. 309).

oyar- 'uyandırmak, îrşadetmek; ışığı parlatmak, yakmak; harekete geçmek' J. Redhouse 1890 s. 275. b. ***uyar-***. ××.

oyat 'hicap; utanma' TS 3035. DS 3300. b. ***uyat***. ××

o* yerli olmamak** 'oralı olmamak, aldırış etmemek, aldırmamak, duymazdan gelmek' b. ***oralı olmamak. × ***Yine de şiirlerinin anahtarı boynunda yatıp kalkan kızını, bunadığı günden sonra belinde sandığının anahtarıyla yatıp kalkan Nuğber Duduya benzetip, "Çekmez olasıca!" diye lâf dokundurmaktan geri durmadı. Ama Dirmit hiç o yerli olmadı.*** (L. Tekin 1984 s. 184). × ***Azraili çağırdı. Azrail Atiye'yi duymadı. Atiye bir sancılara dayanamadığını söyleyip yalvardı. Bir naz etmemesini söyleyip lâf attı. Azrail hiç o yerli olmadı.*** (a.e. s. 202). ***Ama son anda yemini yediği için, sevincine, eli sopalı zebaniler karşı geldi. Atiye ilkin hiç o yerli olmadı. Sonra, "Ne sopasıymış anam bu!" diye yandan aldı.*** (a.e. s. 278).

oyın b. ***oyun***.

oyına- I b. ***oyna- I***, ***II***.

oyınat- b. ***oynat- I***.

oyluk 'kalçadan dize kadar olan bacak kısmı' J. Redhouse 1890 s. 275, TS 3025. b. ***uyluk***. ××.

oylum 'oyuk; çopur; parça, bölüm, biçim, öbek' J. Redhouse 1890 s. 275, DS 3301. × ***Ispartaya inerim alır başımı / Güller, karanfiller, oylum çiçekleri / Boy boy / Odalara sofalara açılmış halılarda / Yürürken dikenleri kanatır tabanlarımı / Oy oy*** (M. Kuru 1957 s. 30).

AD. **oyma I** 'duvarda eşya koymaya yarayan kapaksız dolap, oyularak yapılmış (süsleme, eşya vb.)' Meninski 1680 I, 559, DS 3301 < ***oy- I* + *-ma,*** b. ***akıtma*** ⊡. × ***Uzun Çarşı oymalarından, oyuncaḳcı şişirmelerinden başlayaraḳ çıġırtma, ḳaval, nışfiye, müstaḥsen, giriftden ṭutdurараḳ nāya ḳadar varır.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 118). × ***Oyma dolaptaki yatağını kucaklayıp serdi yere. Döşeğini, yorganını açarken yüreği harp harp vuruyordu.*** (F. Baykurt 1959y s. 251). × ***Arabesk kemerli, derin duvara oyma odacıklı dükkânının çürümüş tahta kepenklerini erkenden kilitliyor.*** (A. Kutlu 1991 s. 140). × ***Dürü, minderlerin yerlerini değiştirdi. Yeni minder aldı oymadan. "Buyrun, hoşgeldiniz! dedi. El öptü.*** (F. Baykurt 1971t s. 65).

AD. **oyma II** 'ceket' DS 3301 < Kürd. ***oymä*** 'elbise' I.A. Orbeli 1967 s. 2. ××

oymacı 'oyma işi yapan sanatçı, hakkâk' Meninski 1680 I, 558. ××

oymak I 'vilayet; aşiret, oba; semt mahalle' J. Redhouse 1890 s 275, R. Dankoff 215, DS 3302. ××

oymak II 'yüksük' J. Redhouse 1890 s 275, DS 3302. ××

oymak III 'arazinin alçak çukur yeri' DS 3302. × ***Muttalip, gönlünde engin bir rahatlıkla, başını dikmiş yürüyordu. Şerif Ağa karlı dağ gibi arkasında, Fadime de şu tepelerin ilk oymağındaki köyde olduktan sonra, karada ölür müydü Muttalip?*** (F. Erdinç 1948iç s. 61).

oymalı 'üzerinde oyma olan'. × ***Cebbar karpuzlu lambanın arkasına düşen müteahhidin kafasını bulayım, yüzünü göreyim istiyordu. Aynanın kalın, ceviz oymalı kasnağında yakaladı nihayet altın dişlerin parıltısını.*** (İ. Tarus 1961 s. 10).

oyna- I/oyına- I (geçişsiz fiil olarak/verbum intransitivum) 'eğlenmek, dans etmek; kımıldamak, hareket etmek'. Meninski 1680 I, 560, 561, J. Redhouse 1890 s. 275 < ETk. ***oyna-*** a.m. Clauson 1972 s. 275. × ***Andan yüzügi aġzına aldı çeynedi. Zehrināk ımış: zehri, eşeri maʿdesine yétişdi, ḳarnı ḳaynadı, cānı, oynadı.*** (Ferec 8b). × ***Bir gün bulıt ḳopdı, yél esdi, deŋiz oynadı.*** (a.e. v.32b). × ***Dāye Rıḍvān-şādı ḥavż-ḫāne ḳapusına getürdi. "Baḳ!" dédi. Baḳdı, gördi ki ol māh ḳaravaşlarıla suda oyınarlar.*** (a.e. v. 29a × ***Bu ḳızı bāġa, gülzāra iledüŋ, yéŋ içüŋ, gülüŋ oyınaŋ! Avınsun, ola ki beḏhūlıġı gide, baŋa baḳa!*** (a.e. v. 97b). × ***Seng-i ʿadūdan oynaruz, ṭaʿne raḳīb ile gelür. | Rāh-ı maḫabbetde bize hīç nesne vérmez inkisār.*** (Nevʿī 1977 s. 310). × ***Boġos aġa her oyun başlanmazdan evvel birer başġa damaleri angaje idub bana hiç bir defa gendusi ile birlikde oynayım deyu teklif itmedi.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 99). × ***Çiftlik sahibinin oğlu Reşid Bey minderine bağdaşmış, gümüş kırbaciyle oynaya oynaya Raziyeyi süzüyordu.*** (Feridun Osman 1936 s. 71). × ***Kadın fazlaca fingirdek bir şey. Benim de kalıbıma kıyafetime bakmış, gençlikteki bir iki maceramın, tabiî mübalâğalı olarak, anlatılışından ümitlenmiş, bizde iş var sandı. Epey avans verdi, oynadı.*** (M. Körükçü 1952 s. 29). × ***Ayşe kadın akşam yemeğini hazırlayıncaya kadar, o da bahçeler yolunda çocuklarını gezdirir, oynatırdı.*** (F. Erdinç 1961 s. 93). × ***Bilinçsiz yığınlar, karşılıklı oynanmış oyunun***

içyüzünü nerden bilsindi? Basın bu aldatmacanın başlıca günahkârlarındandı. (B. Arpad 1976 s. 81).

oyna-II/oyına- II (iç nesne ile) 'bir şeyi kullanmak; bir şeyle eğlenmek, bir şeyle vakit geçirmek, para kazanmak ve vakit geçirmek için bir şeyle uğraşmak'. × ***Bār-ı cennetden dem urdı çün hevā-yı nev-bahār | Cüş ḳılub her damarda hem ėder ḳan oynamaḳ.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 188). × ***Çābük-süvār oldı. At ḳoşmaḳ, oḳ atmaḳ, ḳılıc oynamaḳ süŋü dutmaḳ, kemend atmaḳ güreş dutmaḳ, bu dükelini öġrendi.*** (Ferec 855/1451 v. 91a). × ***E şāh-ı 'alem! Birḳac nādāşt ḳımār oyınaduḳ şāh-ı 'alemi ortaġ ėdindük, devletinde naḳşumuz oŋdı, dört tavuḳ elüme girdi.*** (a.e. v. 232). × ***Sizde incelik, ḥassāsiyet, ḳadını oḳşamak, avutmaḳ, onuŋa ḳompliman yapmaḳ, onuŋla bebek oynar gibi oynamaḳ, meşġül olmaḳ, dahā ne bileyim.*** (E. E. Talu 1928 s. 341). × ***El ayak çekilmesini kollayan çocuklar, kızıl derili oynamağa kalkışmıştılar.*** (B. Arpad 1974 s. 117). × ***Yarın, onlardan, bu topraklarda birtakım insan ve hayvan leşlerinden, kamiyon, top arabası, kundura va kask enkazından başka bir şey kalmıyacaktır. Ve bu zafer trofeleriyle çocuklarımız oyuncak oynıyacaktır*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1932 s. 271). × ***Kumarbaz olup kumar borçlarını ödemediğini ve at yarışları oynadığını.*** (A. Nesin 1988 s. 100). × ***Gündüzleri her sā'at ḳahve-ḫānede oyun oynamaḳla meşġül bir ḳaç me'mür görülmekde olmasına naẓaran vaẓīfeye devām̆ huşūşunuŋ o ḳadar muntaẓam bir ṣüretde devām etmediği aŋlaşılıyor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 302). × ***Biliyorsunuz, cambazlık, akrobasi tiyatronun işbirlikçisidir. Yunan tiyatrolarında da, Roma tiyatrolarında da bu ikisi hemen hemen uzun zaman başrolü oynamışlardır.*** (S. Taşer 1956 s. 104). × ***Celal, oğlanın beraber basket oynadığı arkadaşlarından biri olduğunu söylemişti.*** (Ü. Kıvanç 1995 s. 144).

oyna- III 'harcamak; güreşmek' TS 3037. ××

oynağan 'çok oynayan' TS 3036. ××.

oynak yeri 'mafsal, eklem'. × ***Huğun öbür yarısında sarı inek, üç ayağıyla toprağa basmış, sol ard ayağı da oynak yerinden sallanıyordu.*** (Orhan Kemal 1948 s. 31-32).

oynaş 'bir kadının kocasından başka seviştiği erkek' TS 3037-38, A. Bombaci 1938 s. 74 < ETk. ***oynaş*** a.m. Clauson 1972 s. 274. × ***Taḥsīn ėder cemālüme baḳdüḳca merd u zen... | Kendime ānīde vėrüb çeke düzen | On beş yaşında kendime bir oynaş arayım.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 53). × ***Böyle ḳılıḳla görse, a ḳız, oynaşın şaşar. Bir gez alan meyānını āġüşa biŋ yaşar!*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 46). × ***Oynaşına inanan avrat ersüz ḳalır.*** (V. İzbudak 1936a no. 648). × ***Arkadaşı yoktu. O bu yalnızlığını, oynaşsız, haldaşsız ömrünün kaygularını bir tek arkadaşla paylaşırdı: Gönül Dere.*** (S. Ayverdi 1940 s. 8).

oynat- I/oyınat- 'hareket ettirmek, sarsmak, silkmek' Meninski 1680 I, 560. × ***Ammā benüm ḥālum oldu ki ol ölecek ṣal'ük ipüm kesicek, yėl beni bir iki gün oynatdı. Benüm elüm ayaġum baġluyıdı.*** (Ferec v. 99b). × ***Bir gün nāgāh ḳatı yėl cıḳdı, salı oyınatdı. Ḳatı zaḥmet gördiler.*** (a.e. v. 147a). × ***Aḫıra yaḳlaşınca Ceylān'ın neş'esi gelmiş-***

di. Başını şallayor, gāh ṭırnaḳ çalaraḳ, gāh ḳıç oynataraḳ keyfli keyfli kişneyordu. (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 277). × ***İçki ne garip şeydir. Bakarsın, kuzu gibi kimseleri çileden çıkarıp cıva gibi oynatır, barut gibi parlatır.*** (S.M. Alus 1934 s. 365). × ***Lâmbanın arkasındaki aynayı ayarladı. Şişesini çıkarıp fitilini bir kaç kez yukarı aşağı oynattıktan sonra kibriti çıkardı, yaktı, fitilini yavaş yavaş kıstı, açtı, fitilin yanmasını, yer yapmasını bekledi.*** (H. Özkan 1979 s. 28). × ***İdeoloji bir yükselticidir. Bir kaldıraçtır. Hem de Arşimet'in düşlediği, dünyayı yerinden oynatacak bir kaldıraç.*** (V. Günyol 1992 s. 44). × ***Evet, kısa boylu olduğum, yürürken yaylandığım, konuşurken çok el oynattığım doğru. Gene de kırk yıl düşünsem aklıma gelmeyecek bir niteleme bu: cimcirik!*** (P. Kür 1983 s. 37). 'dans ettirmek': × ***Vezīr eyitdi: "Hey bāġubān! Kelüŋi oynat, teferrüc ėdelüm!" dėdi. Şāh eyitdi: "Üş maşharalarumuz oynasunlar, Kel ne oynayasıyıdı?" dėdi.*** (Ferec v. 203a). × ***Valide bendinin kenarında yemek yedik; zurna, ciftenara, zillimaşa çaldırdık; Kıptî kızlarını oynattık.*** (S.M. Alus 1933p s. 236).

oynat- II 'delirmek, çıldırmak'. × ***Kendi dünyasının yüzüne vurmuş halidir bu. "Deli mi ne öyleyse?" derseniz bir şey diyemem ona. Ama kasabada oturanlara bakarsanız hepsi de "Deli" der, onaltı, onyedi yaşlarındayken "oynattı" der.*** (N. Eruz 1969 s. 64). × ***(A. Hitler) Okuyunca Keitel'e: "Bu yazıda Hess yok." der. "Başka biri bu: bir şey oldu ona herhalde — oynatmış gibi."*** (M. Seyda 1970 II, 378).

o yoğurdun bolluğu nerede? 'o kadar kolay bir şey mi zannettin? × ***"Bu iş yalnız yapılır mı?" Hüsmen bol bi tükürük attı. "Hele hele" dedi, "o yoğurdun bolluğu nerde, yiğit? Sen tedarikini yaparsın, biz yardım ederiz. Bu iş anca böyle olur.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 43.

oysa 'aralarında karşıtlık bulunan iki tümceyi birbirine bağlar' < ***o ise.*** × ***Oysa, biraz içine, başka türlü duyuyor, etrafı başka türlü görüyordum***. (U. Nazif 1962 s. oyna17).

oysaki b. ***o ise ki***.

oysam 'maamafih, diğer taraftan, oysa' b. ***o ise ki*** + ***-m***, ***aferim*** ⊡. AD. ***Cahal karıları daha doğurgan olurmuş. Cavurlarda bir âlim söylemiş. Bunu biz de bilirdik emme, böyle değil. Biz, yoksulun çocuğu çok olur derdik. Oysam, cahalın çocuğu çok olurmuş. Sen deyeceksin ki, ikisinin arasında heç fark yok, ha Ali Hoca, ha Hoca Ali! Valla doğru! Çocuktan kurtulmak üçün hemen okuyup yazmayı bellemeli insan!*** (F. Baykurt 1961o s. 183). × ***Kılçık beni dövdürdü, öyle mi? Aklınca büyük dersler verdiğini sanıyor, inek. Kasılıyor. Düşün oysam, bir haftaya kalmadan Athena'yı kıl gibi elinden çekiyorum. O zaman göreceğiz Kılçık'ı!*** (Attilâ İlhan 1964 II, 142).

oyuk I 'bostan korkuluğu' DS 3303-05, TS 3039-41, O. Blau 1868 s. 307. × ***Dėdüm "Raḳīb neyler küyuŋda?" Dėdi dil-ber: | "Olur eşek başından büstānlara oyuḳlar.*** (Ẕātī 1967 I, 461).

oyuk II 'mağara, kuytu yer, toprakta çukur'. × ***Şu derenin ardı oyuk, | Sular akar koyuk koyuk.*** (E.B. Şapolyo 1938 s. 90 no. 195). × ***Oyuk-***

lara, kovuklara, çalıların, kafılların içine, suyun çavlan yaptığı yere, söğütlerin arasına, dahi tepelerine, dallarına bakaa bakaa aramak! (F. Baykurt 1971t s. 54). × ***Ortalık kararırken iki kızanla, gömütlüğün karşısındaki şu toprak oyuğa sokulmayacaktı.*** (M. Başaran 1992 s. 36-37). × ***Şimdiyse ilişkilerimizdeki çatlakları derinleştirip, oyuklar oluşmasına çanak tutar olmuştu bu düzenlemeler.*** (U. Alpay 1999 s. 9).

oyuk III 'oyulmuş'. × ***Teknik hırsız İstefano, kapı camının oyuğundan içeri süzüldü. Bir kısa ıslık çaldı. Buna aşağıdaki erkete Çilli Tekin bir kısa ıslıkla cevap verdi. İşler yolunda.*** (A. Nesin 1960g s. 54). × ***Arzu oyuk yakalı, uzun etekli siyah bir elbise giymişti. Dudaklarını kopkoyu, parlak bir kırmızıya boyamıştı.*** (T. Uyar 1986 s. 61).

oyulga 'elle yapılan kalın, seyrek dikiş' H. Eren 1999, 311. ××

AD. **oyulga-/oyulgala-/oyulka-** 'saplamak, bastırarak sokmak, takmak; teyellemek' DS 3304 < Mo. ***oyu-*** 'dikiş dikmek' H. Eren 1999 s. 311. × ***Bir de beni çocuk bezi oyulgarken görse ne demez!*** (A. Ağaoğlu 1980ö s. 204).

oyulgan-/oyulkan- 'bir şeyin içine iyice girmek, bir yere girip saplanmak, böcekler bir yere üşüşmek, kaybolup gitmek, sıvışmak; toz burgaçlanarak yükselmek' DS 3304, 3305, TS 3041, R. Dankoff 1991 s. 281; (metinde kelime belki 'başını eğerek, sinerek' manasına gelir). × ***İkişer ikişer yanyana iki ot yığınına oyulgandılar. Kıpır kıpır yığının ortasını buldular. Artık gökten buz yağsa korkuları yoktu.*** (Ü. Kaftancı oğlu 1972.

AD. **oyulka** b. ***oyulga***.

oyulkan- b. ***oyulgan-***.

AD. **oyum** 'küme, öbek (ağaç, sebze, çiçek için)' DS 3305, TS 3041. × ***Kocakarıcık, çiğnine bir balta vurmuş, bir ip almış, hadi bakalım çalıya! Varmış, bir çalı oyumuna. Çalı kırmaya başlamış koca karı. Kırarken kırarken, çalının içinde altın gümlüsü varmış, onun içine balta gidivermiş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 273. ***oyum oyum*** 'yer yer; küme küme' DS 3305. ***oyum oyum oynat-*** 'bin bir düzen ve oyunla istediği gibi oyalamak' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 73: × ***"İnce Memed dedikleri de" diyorlardı, "el kadar çocuk. Parmağına takmış koca Asım Çavuşu, oyum oyum oynatıyor"*** (Yaşar Kemal 1955i I, 333). × ***İhdiyar cuvap vėrdi ki: "Ben bir deliye ras geldim, beni oyum oyum oynadıyor.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 164).

oyun I 'dans, raks; tiyatro eseri, spor karşılaşması' Meninski 1680 !, 559, J. Redhouse 1890 277, TS H. Eren 1999, 311 < ETk. ***oyun*** a.m. ***oy-+un*** a.m. Clauson 1972 s. 274. × ***Boġos aġa her oyun başlanmazdan evvel birer başġa damaleri angaje idub bana hiç bir defa gendusi ile birlikde oynayım deyu teklif itmedi***. (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 99). × ***'Alel'umūm oyunlarıŋ mevżū'u yā ṣırf ḫayālī olur yāḫūd bir vaḳ'a-yı tārīḫīyeye isnād olunur...*** (Nāmıḳ Kemāl, YTEA 1978 II, 360). × ***Neyse, uzatmıyalım... Oyun, Aydın havası, kısa kesildi.*** (S. Şengil 1943 s. 92). × ***Derken bunlardan ikisi Bayan Redmavs'ı kaptığı gibi, çocukların altınbeşik oyununda kaptıkları gibi, kadını kolla-***

rına oturtup denize doğru koşmaya başladılar. (A. Nesin 1976d s. 135). × ***Köylerde gördüklerimden, duyduklarımdan bir oyun yazmaya karar verdiğimde, ilkokul üçüncü sınıfa gidiyordum ve dayımın bana yılbaşında armağan ettiği bir ajandaya ilk oyunumu yazmaya başladım.*** (M. Mungan 1996 s. 25). × ***Görüldüğü gibi oyunda vişne bahçesi, bir mekân olmaktan çok, içerdiği çok katmanlı anlam düzeyleriyle, oyunun bütün aksiyonunu kuran bir motiftir.*** (M. Mungan 1996 s. 314).

oyun II/oyın 'hile, hüner, şaşkınlık uyandırıcı davranış'. × ***Ḥelāl ola kişinüŋ oyını | Ki ḍopdoludur yārdan ḳoyını.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 39 no. 472). × ***Gerek rakibinin tatbik ettiği bir oyun neticesinde ve gerek kendi hatasile kıçüstü veya yanüstü düşüp sırtı yere değmediği halde göbeği meydana çıkacak kadar açılan yenik sayılır***. (M.H. Biç 1944 s. 12). × ***Böyle orosbu oyunları adam olan adama yakışmaz.*** (F. Baykurt 1959y s. 245). × ***O yıl başka bir oyunla yendi tütüncüyü. Havalar kurak gitti. Telli bir balsıra tütünleri kavurdu.*** (F. Erdinç 1961 s. 90). × ***Az sonra iki arkadaş, matiz olmuş kafalarla, "Bak batıyor yine bir akşam güneşi" adlı arabesk şarkıyı bağırarak, hafif gırtlak oyunlarıyla şakalaşarak söylediler.*** (M. Kaçan 1991 s. 57). ***oyuna gel-*** 'aldatılmak, kandırılmak': × ***Bir oyuna geldin, onuruna yediremiyorsun.*** (H. Taner 1969 s. 21). × ***Bu bir araya getirilişte bityeniği sezdiğimden çok dikkatliydim, pis bir oyuna gelmemek için elimden gelen gayreti gösteriyordum.*** (İ. Aral 1997 s. 139). ***oyuna getir-*** 'aldatmak, kandırmak': × ***Zıpır bir de oyuna getirildiğine öfkelenip üstümüze saldırır.*** (Kemal Tahir 1957r s. 10). ***oyun et- I*** 'şaka yapmak': × ***Bir huyu daha var. Asıl ona dayanamıyorum. Kapıları dinliyor. Bak dur, kör olası yine orada! Seyret, şimdi hınzıreye ne oyun edeceğim!*** (F.C. Göktulga 1943 s. 70). × ***Al sana karı gibi korkak bir herif diye söylendim. İçime mezarlığın cadı karısı mı, kör şeytanı mı girdi bilmem, şuna bir oyun edeyim, alay olsun, epeyce bir korkutayım dedim. Hay, yapamaz olaydım!*** (F.C. Göktulga 1943 s. 120). × ***"Oyun etmiyoruz, çavuş, manda kudurmuş!" — "Kudurdu ise jandarma ne yapacak buna?"*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 142). ***oyun et- II*** 'aldatmak': × ***Kazancından bize on para göstermedi. Paraları gömdü mü? Uçkurluğuna kadar her tarafını aradım. Beş para bulamadım. İşte bize böyle oyun etti!*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 22). × ***Çapa amelesi hele ona bir oyun etmeğe, andelip yapmağa kalksın!*** (Reşat Enis 1944 s. 83).

oyun III 'kumar'. × ***"Basma" kumarbazların cueto adını verdikleri oyunlardan değildir. Bakara, poker, paseta, kılıç ve benzerleri gibi bir oyundur.*** (H. Kodaman 1944 s. 117). × ***Gel de bulim oynıyalım! Tavla da oyun mu ki?*** (S. Şimşek 1960 s. 86).

oyunbaz 'oynamayı seven; düzenci, hileci'. Tk. ***oyun*** + Fa. ***bāz*** ××

oyunbozan 'birlikte yapılması kararlaştırılmış bir işten tek taraflı vazgeçen (kimse)'. ××.

oyunbozanlık 'birlikte yapılması kararlaştırılmış bir işten tek taraflı vazgeçme'. × ***Gece yarılarına kadar soluk almadan çek kafayı, nihayet***

olsan olsan çakır keyf olursun. Tadsızlık, oyunbozanlık, cıngar mıngar mı? Ne münasebet? Bir kere bile vukuunu işiten yok. Elinin körüne, körünün tepesi diyen bile duyulmamış. (S.M. Alus 1944 s. 154).

oyuncak I 'çocukların oynamaları için yapılmış nesne' < ***oyun*** + ***-cak*** küçültme eki, b. ***artucak*** ⊡. × ***Çoḳ oyuncaḳ var idi yanında, | Ḥācı yatmaz daḥı cüzdānında.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 118). × ***Baloncular, ḥācıyatmazcılar, fırıldaḳlar, | Ḥoroz şekerleri, civ civ öten oyuncaḳlar***. (M. 'Ā. Ersoy [1911] I, 66). × ***Oyuncaḳları elinden ḳurtarıncaya ḳadar göbeğim düşdü.*** (Ebu-Bekir Ḥāzım 1326 s. 216). × ***Atkıçlarını, oyuncak tüfeklerini bir bir çıkarıp soyunan, çırılçıplak kalan, ellerindeki kadehleri birbirine göstererek sevinçle içen çocuklara...*** (S. Burak 1965 s. 45). × ***Babam oyuncak kadehinden bir yudum alıp yüzünü buruştururdu.*** (Füruzan 1972k s. 44). × ***Uzun dükkânın içi iki kattan oluşuyordu. Alt katta oyuncaklar ve züccaciye, balkon ya da galeri şeklindeki üst katta ise giyim eşyaları satılırdı.*** (G. Scognamillo 1990 s. 54). × ***Bir yerlere kaçmak isteği sarıyor içini. Mont-Péleri'ne örneğin. Küçük, oyuncak finikülerle dağın tepesine tırmanmak...*** (Peride Celal 1991 s. 423). × ***Oyuncak değiştiren çocuk daima daha kötü, daha hantal, daha tehlikeli oyuncaklar peşinde.*** (C. Meriç 1992 s. 41).

oyuncak II 'kolaylıkla becerilen (iş)'. × ***Böyle oyuncak iş de işten mi canım? Bu kadarcık şeye ilâç bulup becermiye kadir değil misin? Koskoca kartaloz herif! Bir düzen bezen yapamıyor musun?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933 s. 19-20). × ***Azraille karşılaşış ta bundan başka türlü olamaz billâhi! Oyuncak değil, can pazarı.*** (S.M. Alus 1944 s. 120).

oyuncakçı 'oyuncak işiyle uğraşan, oyuncak yapan veya alıp satan'. × ***Uzun Çarşı oymalarından oyuncaḳcı şişirmelerinden başlayaraḳ çığırtma, ḳaval, nışfiye, müstaḥsen, giriftden ṭutdураraḳ nāya ḳadar varır.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 118).

oyuncuk 'küçük bir oyun, şaka' H. Vambéry 1901 s. 198 < ***oyun*** + ***-cuk*** küçültme eki, b. ***acıcık*** ⊡. ***oyuncuktan*** 'şakadan': × ***'Alī Ḳuṭnī māldārdur, baḫīldür, anuŋıla bir oyuncuḳ oyınamaḳ geregem.*** (Ferec v. 224b). ***oyuncuktan*** 'şakadan' × ***Yastığın üstünde oyuncuktan yuvarlandın, ödüm koptu yataktan düşeceksin diye; kenara gelmeden tuttum seni.*** (N. Eray 1990 s. 11).

oyunlu 'hileli, kurnaz'. × ***Ben "Ḫusrev beği ne gördüm, ne görüşdüm. Öyle maḫṣūṣ söyledim, seni ḳahveden çıḳarmaḳ içün." — "Sen de oyunlusuŋ hā! Yüreğimi oynatdıŋdı be!"*** (M. Yesari 1928 s. 370).

oyun oyna- I 'dans etmek, eğlenmek; oynayarak vakit geçirmek; kumar oynamak; birini kandırmak, hile yapmak, şaka yapmak' A.S. Levend 1943 s. 452. × ***Andan pādeşāh buyurdı: ṣoḥbeti gėrü başından dutdılar, herbir sāzı söyletdiler, oyun oynadılar; ammā arada faẓl Kelüŋdür.*** (Ferec v. 203a). × ***Göŋül bağladı kim oynaya oyın, | Duta şāhzāde vu ol büke boyın.*** (Fąhrī 1974 s. 288 no. 675). × ***Polis Sabrī Efendi toplanan kalabalığa: "Haydi yallah, dağılın bakalım", dedi,***

"Oyun oynanmıyor burada." (H. Taner 1954 s. 23). × ***Bir istasyon lokantasında fedaisiyle yemek yiyen o kadının, etrafta oyun oynarken arada sırada yanına gelen çocuğuna dilim dilim kuru ekmek verdiği bir dünyada, daha ne kadar yaşayacağım?*** (Z. Ankara 1991 s. 161).

oyun oyna- II 'birini kandırmak, hile yapmak, şaka yapmak, aldatmak'. × ***Bana öyle bir oyun oynadılar, öyle bir oyun oynadılar ki ceddimde ecdadımda görmedim. Acısı ta yüreciğime oturdu.*** (İsmail Galip 1932dk s. 6). × ***"Biz bu kıza süslen dedikse böyle maskara ol demedik ya!" "Zavallıya bu azizliği yapan Reyhandır. Bu hizmetçi kızın da oğlumda gönlü var. Memduhayı gülünç bir vaziyete düşürmek için kıskançlığından ona bu oyunu oynadı."*** (H.R. Gürpınar 1933ke s. 28). × ***Bilinçsiz yığınlar, karşılıklı oynanmış oyunun içyüzünü nerden bilsindi? Basın bu aldatmacanın başlıca günahkârlarındandı.*** (B. Arpad 1976 s. 81). × ***Bir ayı aşkın zamandır çocukça bir oyun oynanır burada.*** (F. Baykurt 1982 s. 55).

oyun oyna- III 'kumar oynamak'. × ***Meselâ oyuncular Tophanede bir ev odasında, Çemberlitaşta bir dükkân üstündeki odada, Balatta bir kayıkhanede toplanarak zar sallarlar. Bu yerlere bitirim ve oyun oynayan ve bu suretle mano alıp kendine kâr temin eden adamlara da bitirimci derler.*** (H. Kodaman 1944 s. 35).

oyun oyuncak 'ciddiye alınmaz'. × ***O zaman bize Samsun'dan yer verdilerdi ya; sonra "yanlış oldu" dediler, bizi Ayvalığa kaldırdılar. Oyun oyuncak, yoldaşım! Bir yol gene caymasınlar da ben razıyım.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 24).

oyuntu 'oyuk, çukur' DS 3305 < ***oy-*** + ***-untu***, b. ***akıntı*** ⊡. × ***İri bir çınar tanırım, gövdesinde her yılın birkaç hatırasını bıçak oyuntularile saklıyan bu iri çınarla ahbaplığım çok eskidir.*** (C.S. Gürler1939 s. 95). × ***Oradan hava deliği açılıyor, bir yeraltı boşluğu, içerlerden gelen suyu kendine çekiyormuş. Gür gür ötermiş içerlek kaya oyuntuları.*** (İ. Tarus 1961 s. 68).

ozan I 'halk şairi, gezgin halk aşığı, şair' TS 3043-44, G. Doerfer 1967 III, no. 597. × ***Boy boy boğmalar çıḳar, delü ozan, | Gelüb tatlucaḳ ṣoḥbetümüz bozan.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.-15.yy.] s. 53). × ***At ayağı külüg, ozan dili çevük olur.*** (a.e. s. 145). × ***Geçen yazımda, "Yahya Kemal'le sohbetler" adlı kitapta, Yahya Kemal'in, Osmanlı tarihi, Fransız yazını, dinler gibi konular üstüne, Bay Sermet Sami Uysal'a yazdırdığı sözlerden açmış, bunların okullarda verilen bilgiler olduğunu söyliyerek, büyük ozanımızın dillere destan bilgisini küşümle karşıladığımı belirtmiştim.*** (M.C. Anday 1961 s. 43). × ***Eskiden Nâzım Hikmetle ahbaptılar. Babıâli caddesinde o iri yapılı ozanın yanında kendine özgü kerkenez yürüyüşü ile sık sık görülürdü.*** (N. Berkes 1997 s. 175). × ***Bir akşam Niyazi Akıncı oğlu gelmiş geçmiş ozanlardan, daha çok da kendinden şiirler okuyor, hepimizi dört köşe ediyordu.*** (R. Ilgaz 1996 s. 105).

AD. **ozan II** 'geveze, çenesi düşük; şakacı, güzel ve tatlı konuşan: sersem, aptal' J. Redhouse 1890 s. 250, DS 3305, TS 3044-45. × ***Dili durmaz,***

bulduġın söyler yanuŋda engelüŋ, | Anı her dernekde bu yüzden ozan ėtmek neden? (Naẓmī 1928 s. 51

ozanla- ’gevezelik etmek, çok söylemek’ TS 3045. ××

ozmos b. ***ozmuz***.

ozmuz/ozmos (fizik terimlerinden) ’geçişme, geçişim’. × ***Benler karşı karşıya gelir. Yüz yüze, iç içe, ozmos olayıyla tek bir ben olmak özlemiyle en azından. Bazen bu düş gerçekleşir ve mutluluk denilen ışık sarıverir çevremizi.*** (A. Kutlu 1987 s. 191).

ozor ’ateşte biraz tutulduktan sonra bükülebilen, lifleri yumuşak ve dayanıklı bir çeşit ağaç’ DS 3306 < Erm. ***ozor*** ’dal, budak’ R. Dankoff 1995 no. 573. ××

Ö

öbek ‘yığın, grup; tomurcuk, samanlarından ayrılmış tahıl yığını’ J. Redhouse 1890 s. 234, DS 3307, 4620. × Sokakta, bir öbek insan varmış. Birikmişler de güneş tutulmasını bekliyorlarmış. (F. Erdinç 1961 s. 133). × ***Sebzelerin arasında öbeklerle şebboylar, bakışlarının ezikliği kuskuslar açardı. Onların tohumlarını avuç avuç saçan sendin.*** (A. Kutlu 1991 s. 224). × ***Sabahın köründen beri ayaktaydılar. Gündöndü kesiyorlardı güneşin alnında. Taneleri döktürmemeye dikkat ederek, yakın öbeklere atıyorlardı kelleleri. Yaşlı olanı, öfkeyle fırlattı elindeki kafayı.*** (M. Başaran 1992 s. 66). × ***Kar yığınlarının altında bekleyen tohumları, toprak yığınlarının altında dinlenen böcekleri, su birikintilerine sığınmış larvaları, kömür öbeklerinin içindeki alev bekleyen boşlukları, çöp çukurlarında canlanan kurtçukları hissettim…*** (N. Cehiz 1996 s.91).

öbür ‘öteki, diğer; evvelki’, J. Redhouse 1890 s. 234. × ***Güyyā nıṣfı budur, nıṣfı obir almanuŋ | Zenaḫı yārum ile ġabġabı Māhı Ken‘ān.*** (A.S. Levend 1943 s. 454). × ***Martın beşinden sonra götürü pazarlıkla tuttukları biderciye öbür tarlanın çiğidini serptirirdi.*** (Reşat Enis 1944 s. 120). × ***Bevliye kliniğinin önünde sıra bekliyenlerin arasına karıştı… Koridorun bir başından öbür başına apış apış gidip gelen delikanlılar vardı.*** (Sabahattin Ali 1947 s. 43). × ***Mektebin doksanlık, bunak bevvabı, eğer o anda avlunun ta öbür ucundaki ayakyollarını temizlemeye gitmemişse kapı önünde mutlaka benimle karşılaşacak.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 28). × ***Öbür gün gazete gelsin de, Gagılı’ya dip temel okutalım.*** (F. Erdinç 1958 s. 215). × ***Bütün öbür gazeteleri atlatmazsam, haberi hepsinden daha iyi vermezsem, bana da adam demesinler!*** (A. Nesin 1969 s. 149). × ***Öbür büyükelçi, sanki anafor dağıtılıyormuş gibi: “Aaa, bir tane de ben isterim!” dedi.*** (A. Nesin 1972i s. 44). öbür dünya ‘ahiret‘: × ***Bu dünyada yitirdiklerini öbür dünyada bulabilirim avuntusiyle tekkelerin, şeyhlerin eteğine yapışmış durmadan hu çekmiş, höykürmüş.*** (H. Aytekin 1965 s. 73-74). öbürgün ‘yarından sonraki gün‘ DS 3307. × ***Dağ, taş çamaşır; gidip hayhaylamalı. Çamaşırcı kadınları kendi havalarına bırakırsak yarına da kalır, öbür güne de.*** (S.M. Alus 1934 s. 23). × ***Evrākım bugün müsteşāra gitti. Yarın ikimiz de muallimiz. Öbür günden itibaren aylıklar tıkır tıkır işliyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 219). × ***Fakültede boykot yarın sona eriyor, sınavlar belki de öbürgün başlayacaktı.*** (A. İlhan 1979 s. 22). öbürsü gün ‘evvelki gün; yarından sonraki gün’ DS 3307. ***yarın öbürgün*** ‘yakın bir zamanda‘: × ***Nerede ise yarın öbürgün cehennemi boylar. Hanlara, hamamlara, akarlara, iratlara konmak da cabası.*** (S.M. Alus 1933p s. 240). ×

Deli arabacı yarın öbürgün 12 mecidiyem diye gene kapıya dayanacak. Bakkalın çakkalın matlûbu malûm. (S.M. Alus 1933p). × ***Karadağın karı apakçıldı karşıda. Yarın öbürgün o da eriyiverdi mi...*** (Seyfettin Turhan 1951 s. 19). b. ***obir***.

öbürkü 'öteki, öbürü'. × ***"Öbürküler sonbaharda gidince bu ne yapıyor?" | "Ne yapacak? O gitmez, kalır. Hepimizle övür oldu üç senedir.*** (H. Taner 1954 s. 46).

öbürü 'öteki, diğeri, öteki tarafta olan kişi veya şey'. × ***Bir defa iki kimsene kavga ederken aralarına girip bir birine, bir öbürüne "Canım, beni vekil edin!" deyü men ederken, yanlışlıkla bir şamar yedim ki, gözlerimden ateş saçıldı. Al sana kolluk zuhur edüp beni de kavga edenler ile bile Galata Voyvodası'na götürdüler.*** (E. Misailidis 1986 s. 81-82). × ***Selim efendiyi iki şey sinirlendirdi: Biri soloz olmak. Öbürü de yüzüne karşı açıktan açığa "Çingene" demesi. Yüzünün meşin gibi olması bu ada hak kazandırıyordu ama, var mıydı göbeğinden işeyen kabadayı*** (R. Ilgaz 1962s s. 72). × ***Seyfi'de ses yok. Yenilmiş bir kez, boynunu bükmekten başka ne yapsın? Konuşsa öbürü daha çok hömerecek.*** (N. Eruz 1969 s. 66). × ***İkisi de Arnavuttu. Akrabaydılar. Biri orta yaşlıydı, asıl dondurmacımız, öbürü ise çok gençti. Ona "kıvırcık" derdik. Saçları kıvır kıvırdı.*** (Memet Fuat 1998 s. 224).

öc I/öç I 'intikam' Meninski 1680 I, 488, J. Redhouse 1890 s. 238, TS 3047 < ETk. öç a.m. Clauson 1972 s. 18. ***öç al-*** 'yapılan bir kötülüğe kötülükle karşılık vermek'. × ***Ṣa'lükdür, atamuzı öldürdi, mālumuzı aldı, öcümüzi alıvėr!*** (Ferec v. 100b). × ***Ė fürümāye! Yigirmi gişimüzi düşürdüŋ, ben dükelinüŋ öcin senden aluram, gel!*** (a.e. v. 106a). × ***Sen ilişik etme! Sahibi onu güzelce yapar. Bir vakit olur da öcün kendi kendine alınır.*** (Ferā'izci-zāde 1979 s. 68). × ***Biz kadınlar erkekten öcümüzü diğer bir erkek vpasıtasile alırız. Kadının aşk cinayetlerinde şeriki cürmü daima bir erkektir. Dal bizden ise mudıl sizdendir.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 99). × ***Kentin her gün bir az daha artan işkenceci gürültüsünden, bu faşist itiş-kakıştan öç alır gibiydi.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 152). ***öç çıkar-*** 'öç almak': × ***Ḥarāmī-başı eyitdi: "bunı şimdi öldürmezem, yārenlerümüŋ öçlerini bundan çıḳarsam gerekdür." dėdi.*** (a.e. v. 9b). × ***Şimdi bana oynadıkları kolponun öcünü çıkaracağım. Hepsini 'madra' edeceğim!*** (R.C. Ulunay 1941 s. 233). ***öç ödeşdür-*** 'intikam almak' TS 3049. ××.

EO. **öc II/öç II** 'girişilen bahis, kumar için girişilen bahis, kumar ve bahis parası' TS 3047 < ETk. öç 'a stake in gambling' Clauson 1972 s. 18. öç ko- 'bahse girişmek': × ***Vezīr corlu ḥikāyetini, bennāyı ḥased ėdüb pādeşāha çaḳduğını, ā̆hir pādişāh***ıla ***vezīrler öc ḳoduḳlarını bir bir söyledi.*** (Ferec v. 23b).

öceş- 'bahis tutuşmak, kavga etmek, yarış etmek' TS 3046, G. Doerfer 1965 II, no. 583. ××.

öcra b. ***ücra***.

öcü 'çocukları korkutmak için amacıyla uydurulmuş hayali yaratık, cin, peri, umacı' DS 3308. ××

öcük- 'utanmak' TS 3047. ××

öcül ‘önce’. × ***Ne o, sen de mi susuzsun, kavağım, / Sarı yeller eserken / Görür gibi oldukça ıraklardan İzmir’i? Buyur sana veriyorum suyumu öcül | Bir çağlayan kadar yüce | bir çağlayan kadar iri.*** (F.H. Dağlarca 1957d s. 42). Başka örneği yok, öncül yerine yanlış yazılmış olabilir.

öcüş- ‘lades tutuşmak, bahis tutuşmak’, J. Redhouse 1890 s. 239, DS 3309. ××.

öç I b. ***öc I***.

öç II b. ***öc II***.

öd I/öt ‘safra’ Meninski 1680 I, 493, J. Redhouse 1890 s. 241. × ***Bu evde kuşun südünden yılanın ödüne kadar her şey vardı. Bunu, Ali ile yazılara çiğdem, kenger, burçallık kazmak için gittiğim zaman sezerdim.*** (H. Aytekin 1945 s. 72). ***ödi sıd-/ödi sın-/ödü kop-/ödü patla-*** ‘çok korkmak’ R. Dankoff 2004, 216. × ***İşidüb aduŋı ḳorḳar, ṣıdar ödi meḫāfetden, |ˇḤuṣūṣāˇḥışmıla bir kez naẓar ḳılursaŋ aʿdāya.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 s. 39). × ***Ödi ṣındı nicesinüŋ ḳorḳudan. | Ġāzīler ḍurur, uyandı uyḳudan. | Ḳoyı vėrdiler. Bular oldı revān, | Oldı yine varub ėtdiler fiġān. | Dėdiler “Ādem yėyücidür. | Bizi ḳıruban bu resme iş ḳılan.*** (Enverī 1928 s. 44). × ***Cinlerden, perīlerden, şeyṭānlardan ödü ḳopar. Çārşamba ḳarılarından, ḳara ḳoncoloslardan titrer.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 37). × ***Bostan korkuluğuna mı çıktın da hayvāncıḳların ödünü patlatıp fellek fellek kaçırtacaksın?*** (S.M. Alus 1944 s. 143). × ***Fatma’nın bir kasırga gibi odaya girdiğini görünce sıçradılar: “Ay, ödüm koptu!”*** (Mahmud Yesari 1932 s. 127). × ***Okulun küçük odasını kapattık. Dahi başında löbet tuttuk geceleri! İstemezin biri bir kibrit çakar da patlatır deye ödümüz sıddı valla!*** (F. Baykurt 1967k s. 252). × ***Nemenin ödi ġoparaḫ, kaligini çekereh gelir. “Ecep padişah beni neydecaḫ?”*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 374).

öd II ‘öd ağacı, bu ağacın parçalarından yapılan tütsü’. J. Redhouse 1890 s. 241, DS 4620. ××

öd III ‘zaman’ DS 3309. ××

öddağı gibi ‘muazzam (vücutta olan şişkinlikler hakkında)’ b. ***Hud dağı gibi***. ××

öde- ‘bedelini veya ücretini vermek, borcu kapamak’. Meninski 1680 I, 493, 495 < ETk. ***öte-*** ‘borçlu olduğunu vermek’ Clauson 1972 s. 43. × ***Henūz anuŋ niʿmetleri ḥaḳḳınuŋ biŋde birin ödememiş olam, ve gendözümi ḳullıḳ içinde yavlaḳ eksüklü sayam.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 68). × ***“Ė gül-ruḥ, şeker-pāsuḥ! Eger bir gėce ėrteye degin beni ḳocarsaŋ, şādī olub gönlüme girürseŋ, eylüklerümüŋ mükāfātını tamām ödemiş olursın.*** (Ferec v. 110a). × ***Bu bir ʿameldārdur. Sulṭān mālın yėmiş. Ödeyecek nesnesi yoḳdur. Bunda ʿādet budur ki borcluya amān vėrmezler, asarlar.*** (a.e. v. 178a). × ***Beni keşān keşān asmaġa alub gideyürürken, ʿömürden ümīdümi kesmişken, nāgāh bir ġarīb ʿavrat geldi, borcumı ödedi, beni asılmaḳdan ḳurtardı.*** (a.e. v. 184a). × ***Ol derbendde ne maḳū-***

le nehb u ġāret ve ebnā'i sebīle ḫasāret vāḳi' olursa ben ödeyin. ('Ālī 1982 [1581] II, 166). × ***Parasız mı ḳaldın? Ṣarrāfa filān borc etdin-de ödeyemiyor-musun? 'Ayıb değil, cümle 'ālemiŋ başına gelir. Dahā olmazsa, biricik evlādımıŋ ḫāṭırı içün evimi rehin eder, heriflere paralarını veririm.*** (E.E. Talu 1928 s. 113-114). × ***Bize biraz yardım etsin. İlerde elimiz genişlerse borcumuzu öderiz.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 114). × ***Kocan gene borcunu bi temam ödemedi, habarın olsun, aksatayı kestim.*** (Orhan Kemal 1949e s. 44). × ***Nereden avukat bulup, çevirmen bulup, fenik fenik biriktirdiğim paralardan 500 markı, 1000 markı ödeyeceğim?*** (F. Baykurt 1982 s. 39). × ***Normal fiyatların iki katını, üç katını ödemeyi göze almadan Kumkapı'da geceyi karşılıyamazsınız! Göz alıcı atmosferin, gönül okşayıcı rayihanın, hatta can sıkıcı gürültünün bedelidir astronomik pusulalar.*** (N. Güngör 1992 s. 91-92). × ***O gün öğleden sonra bankadan para çekip evin aidatını da ödemem gerekiyordu.*** (N. Eray 1992 s. 20). × ***Hatırlar mısın, harbin başlangıcında ben endişeyle kıvranırken "üzülme" derdin, "Yurdumuz bu badireden sağ çıkacak ama bu şansın bedelini hep birlikte ödeyeceğiz."*** (E. Atasü 1996 s. 276).

ödek I 'ödlek, korkak' J. Redhouse 1890 s. 241, TS 3049, DS 3309-3310. ××.

ödek II 'zaman; tazminat, ödenmesi gereken şey' J. Redhouse 1890 s. 241, TS 3310. ××.

ödelek b. ***ödlek/ötlek***.

ödem 'dokulardaki sıvı birikintisi' < Fr. ***oedème*** a.m. ××

ödeş- 'yapılana benzer iş, hareket vb. ile karşılık verme'. × ***Benim ondan çaldığımı, köpek te benden çaldı. Bu suretle ödeştik, hak yerini buldu.*** (F. Baysal 1944 s. 131). × ***Tülay'ı da Boby'e verir, dâvaya hizmet ederiz. Sonradan bizim oraya giden oğlanlar da birer ikişer çarpar gelirler, ödeşiriz.*** (F. Baykurt 1967a s. 289).

ödet- '(birisine, yaptığı ziyanı) ödemeğe mecbur etmek, ödemesine izin vermek' < ***öde-*** fiilinin causativum hâli. × ***Ol Türkmen söyledi, baṣṭıla ḥālını şerḥ eyledi, 'alāmeti dėdüklerin dėdi. Deveyi ödetmek istedi. Ḳāżī ẓāhir ḥāle baḳdı: Türkmenüŋ ḥücceti yoḳ.*** (Ferec v. 123a). × ***Sulṭān Höca Ḥasana eyitdi: "Ol pīr degül midür ki bize yükin ödetdi?" dėdi. "Gėrü feryād necün ėder, sor gör!" dėdi.*** (a.e. v. 232a). × ***Bu iş acık çapraşık göründü bana, Müdür Bey. Günü gelir, parayı bana ödetmiye kalkarlar.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 31). × ***Sonunda ısrar billâh çay paramı kendim ödedim neyse. Arkadaş ödemek istedi istemesine; bilirsiniz, bizdeki erkekler yanlarındaki kadına para ödetmezler.*** (A. Ağaoğlu 1981h s. 143).

ödlek/ötlek/ödelek 'korkak, tabansız' H. Eren 1999 s. 317 < ***öd-lek***. × ***Durmuş, Ali efendinin damarına bastı: "Sen Beşiktaşın eski külhan beylerindenim diyon, emme pek ödelek şeymişsin!"*** (K. Bilbaşar 1941 s. 67). × ***Hakkını bilfiil aramıyan, ürkek ve ödleklerin ekseriyette olduğu topluluklar ne kendilerine, ne milletlerine, ne de vatanlarına hayır getirirler.*** (F. Otyam 1965 s. 82).

ödül/öğdül/öŋdül 'güreş, at yarışı gibi yarışmalarda kazananlara verilen armağan, yarışmalarda kazanana verilen armağan, mükâfat, yarış mükâfatı; at koşusu' TS 3054-55, DS 3311, R. Dankoff 2004 s. 216. × ***Ṣoḥbetler ve 'işretler olındı ve bir niçe günlik yėrler at segirtdiler ve mubāla'a öŋdüller vėrdiler. El-ḥāṣıl-ı kelām bu segirden atlardan hīç birin maḥrūm ḳomadılar...*** (F. Giese 1929 s. 141). × ***Bu ödülü verenlerle uzlaşmadığımı göstermek için geri çevirdim.*** (A. Özakın 1982 s. 81-82). ***öğdül atı*** 'koşu, yarış atı' TS 3055.

ödünç/AD. öndüç 'iade edilmek üzere, geçici bir süre için' Meninski 1680 I, 494, J. Redhouse 1890 s. 242. ***ödünç al-*** 'geri vermek üzere almak': × ***Köyde kasala kasala dolaşanların, varsan sorsan yarısından çoğu kibritçiye borçludur. Köylüden ödünç alıp, her Tanrının günü karşısında boyun büküp el uğuşturmaktansa kibritçiye bir kere yalvarmak daha iyidir.*** (H. Olcay 1951ak s. 35). ***ödünç ver-*** 'geri almak üzere vermek': × ***Ötede Koca Rıza, Çil Hayri'ye ödünç verdiği bir mecidi istiyordu. Çil Hayri ona: "Deli misin yahu? Denizin ortasında parayı nereden bulayım? Sen de mecidi alıp, burada hangi şeye sarfedeceksin?"*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 261).

öf 'bıkkınlık gösteren bir ünlem' J. Redhouse 1890 s. 259. × ***Dabaramana mı idi, paramana mı idi, neydi, öf, canım böyle eciş bücüş şeyleri nasıl da hatırda tutmalı?*** (Nâbî-zâde Nâẓım 1943 [1889] s. 28). × ***"Bulur her şey kendi doğrusunu..." Öf, öf, ne menem bir doğrudur bu, bunca karmaşık, çok zigzaglı, enine boyuna, derinliğine ve sayısız ucu olan?*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 5).

öfele- 'bir şeyi avucunun içinde ezerek ufalamak, ovalamak; yersiz tartışmaya girmek' DS 3312, 4620. × ***Hüs Yusuf, hüs kardaş, ağlama! Lâkin bilemedim, ne fayda. Sana tokat attığında onu iyi bir öfelemek vardı ya... Neyse...*** (Orhan Kemal 1954b s. 75).

öfke/öyke/övke 'kızgınlık, hiddet, hışım' J. Redhouse 1890 s. 259. < ETk. öbke Clauson 1972 s. 9. × ***Güveyi anasının da çenesi öfkeden tir tir titriyordu. Kancay yine önüne gelince bu sefer on liralık bir banknotun ardına "hak tuuuh" diye koca bir balgam tükürerek Kancayın alnına öyle bir şaklattı ki Kancay az kalsın arkasına düşecekti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 43). × ***Konuşacak tek şahsın bile yanında olmayışı öfkesini büsbütün arttırıyordu.*** (Mehmet Selahattin 1971 s. 5). × ***Odaların temizliğine bakan hastane hademesi, bunamış mı, bunayacak mı, diline bunu dolamıştı: "Nerde o eski ölümler?" Şaşkınlıkla öfke arası bir yerde dudakları bunu bırbırlanıyordu.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 156). × ***Konuşmayı aktardığında, öfkeyle bağırmıştı Nilufer ...*** (Peride Celal 1991 s. 50). × ***"Sus ulan sümüklü!" — "Senin baban sümüklü!" diye öfkeyle kaşılık verdi Nuri.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 33). × ***O daha çok, Tenten'in dayanıklı, maço, hiç büyümemiş kaptanı Haddock'un deniz aromalı öfkesiyle söverdi.*** (B. Uzuner 1994 s. 15).

öflez 'ışığı az olan kandil' TS 3052. ××

EO. **ög I** 'akıl, hatır, zihin' TS 3052 < ETk. ög a.m. Clauson 1972 s. 99. ***ögin dėr-*** 'ayılmak, kendini bulmak, aklını başına toplamak': × ***Ol ḥālda***

bir māh-ī Yūnusī -anda ḥāžırmış, işi ġarīḳi ḳurtarmağımış- Zeynülaṣnāmı arḳasına alur, cıḳarur, arḳuncaḳ sāḥilde ḳor. Şehzāde ögin dėrer, gendüyi dirice görer, yüzin yėre ḳor, şükr eyler. (Ferec v. 60a). × ***Derḥāl ögin dėrdi, yüz yėre urdı, zīnehār diledi, amān buldı.*** (a.e. v. 186b). ***ögi gel-*** 'ögi başına gelmek, ayılmak' TS 3062: × ***Yengeler, mişāṭeler derḥāl daşradın icerü yügrüşdiler, anları ol ḥālda gördiler, gülāb getürdiler, yüzlerine sacdılar. Ögleri geldi: birbirin ḳocdı aġlaşdılar.*** (Ferec v. 51b). ***ögi git-*** 'aklı başından gitmek, bayılmak' TS 3062: × ***Şāh ḥis ėtdi, ol ḥisden 'aḳlı ḳuşı dimaġı yuvasından uçdı. Ögi gitdi, durduġı yėrde uçdı. Çün ögin dürdi," gördi: dam yolından bir 'uryan gişi gelür.*** (Ferec v. 119a.). × ***Kenīzek ̯Hālidden ḳorḳar, caġırur, ögi gider, düşer, yatur.*** (a.e. v. 211b). × ***Behiyme sümüşidi. Bir nice çifte eyle doḳundurdı ki ögi gitdi.*** (a.e v. 235b). ***ögi yayın-*** 'zihni dağılmak, şaşkınlaşmak, kendinden geçmek (öfkeden, kederden, sevinçten)': × ***̯Hışm odı bānünuŋ dimāġı ḳubbesine cıḳdı, ögi yayındı.*** (Ferec v. 34b). × ***Cün emīr-i Sāmire ḳızından bu sözi işitdi, sevinmekden ögi yayındı. Ayılıcaḳ durdı, ̯Hudādād ḳatına ḳızıla bile geldi.*** (a.e. v. 65b-66a). × ***Ṣā'id gemisi ġarḳ oldı. Ol ḥāletde şehzādenüŋ ögi yayınmışdı. Cün gendözine geldi, ḥāl neydügini bildi.*** (a.e. v. 146a). ***ögin azdur-*** 'aklı karışmak' TS 3062. ***ögin dür-*** 'aklı başına gelmek, kendine gelmek': × ***Şāh ḥis ėtdi, ol ḥisden 'aḳlı ḳuşı dimaġı yuvasından uçdı. Ögi gitdi, durduġı yėrde uçdı. Çün ögin dürdi," gördi: dam yolından bir 'uryan gişi gelür.*** (Ferec v. 119a.). ögin dėrşür- 'kendine gelmek, aklı başına gelmek': × ***Manṣūr çün bu ̯hazāyini gördi, medhūş oldı. Ögin dėrşürdi, secde-i şükür eyledi.*** (Ferec v. 93b). ***̯Hoca-ı ġulām bu aḥvālı bilicek cānına od düşdi; 'alem gözine ḳaraŋu görindi. Diledi: ḳarayı, durduġı yėrde pāreleye. Ögin dėrşüricek eyitdi: "Ė melike! Bu devletsüzi bu şilligile, bu mübtelāligile ḳo yürisün, sezāvārdur".*** (a.e. 184b). ***öginden geç-*** 'aklından geçmek, hatırına gelmek' TS 3063: × ***Coḳ zamāndan berü ögümden üşbu gecer kim 'acabā ola mı kim ādemī-zād cidd u cehdi ḳażā-yı ̯Hudāyı döndüre?*** (Ferec v. 43a). ***öginden git-*** 'aklından çıkmak, unutulmak' TS 3063: × ***Cün melik-zāde ̯hurrem oldı: yėmek icmek, oturub diŋlenmek öginden gitdi. Muttaṣıl avlamaḳ ardınca oldı.*** (Ferec v. 188b-189a). ***ögine düş-*** 'aklına, hatırına gelmek' TS 3063-64: × ***Bu ḥālda atamuŋ ögine müneccimler sözi düşer. Buyurdı: beni bunda getürdiler ki bunda ādemī oğramaz, on gün nekbet gecince bunda olam.*** (Ferec v. 44a). × ***Cün buları, terk ėtdüm, ̯hışmuŋ odı ögüme düşmedi. Bir ḳażaya oğradum*** (a.e. s 67b). × ***Bir gün ̯hānümān u vaṭan ögüme düşdi.*** (a.e. v. 102a). × ***Şehzāde mest idi, uyıdı. Ṣabāḥ durdı, 'ādetce ābdest aldı namāz ḳıldı. Aḥvāli düşine ögine düşdi.*** (a.e. v. 140a). ***ögine düşür-*** 'hatırlamak': × ***Atını ota ḳodı, gendü maġmūm u mehmūm oturdı, firāḳlarını ögine düşürüb aġlamaġa başladı.*** (Ferec v. 18a).

AD. **ög II/öğ/öy** 'ön'. × ***Bu gun-ėndi tarafından devenіŋ öyüne düşiyo, yuralını eline alıyo.*** (M. Räsänen 1935 II, 59-60).× ***Dėdiler ki arpa yo̯hdu, bir küçük çepikde çavdar samanı, getti, verdiler atının ögüne.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 54). ***Bi gun şa̯hzade "Acaba ma̯hsusdan mı söylenmiya?" diye çarşudan bi ayva almış. Eve gelmiş,***

cocün birisine ayvayı vėrmiş, birisine vėrmemiş ve dışarı çıkmıs. Ġapunun öğünden dînemiş. Çocuḫlar döğüşmüşler. (A. Caferoğlu 1943 s. 119). × ***Güvegiyi, sağducı gelin oda ġapısının ögüne getirip güvegiye lüzum olacaḫ görüşme şekillerini örgedirdi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 89).

ög-/öğ- BSTTk. ***öv-*** 'meth etmek' Meninski 1680 I, 533 < ETk. ***ög-*** a.m. Clauson 1972 s. 100. × ***Ve buˬ Hārün-ı Reşīdüŋ ʿādeti buyıdı kimˬ halāda vu melāda, bīgāne vü āşinā, cāhil ü dānā, dėmezidi, ḳatlarında gendözini ögeridi. Dār-ı dünyāda buŋa mānend ehl-i kerem vardur dėyene sögerdi.*** (Ferec v. 2a). × ***Bu nėcedür ki vezīrüŋi "ʿĀḳil" dėyü ögersin, dönersin, sözin begenmezsin?*** (a.e. v. 74b). × ***Ağız açup öger olsam üstümüzde Taŋrı görklü; hecesinleyin düz okunsa Yâsin görklü.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 2). × ***İmdi cāhilüŋ ögdüginden saḳınmaḳ gerek, tā ki ʿākıller tapası olmayasın. Zīrā ʿāmlar ḳatında ögülenˬ hāṣlara tapa dėrler.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15.yy.] s. 59). × ***Mıṣrˬ halḳından ekṣeriˬ hācegān ve tüccār u bāzergān Ḥabeşī cāriyelere raġbet ėdüb maḥalli mücāmaʿati ḍar u ḥarrdur dėyü ögerler.*** (ʿĀlī 1975 s. 128). × ***Sıra sıra kamgalar | Bir birini yongalar. / İzin versin yengeler. | Ben beyimi överim!*** (H.Z. Koşay 1943 s. 281). × ***Böyle avaz avaz Boşnak kadınlarının namusunu övdükten sonra "Bizim karilar sapına ka erkektir, erkek!" diye saldırmış kahvenin camına, vurmuş yumruğunu, eli parçalanmış.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 48). × ***Eski konaklardan çıkma haso mallar diye yutturduğu kopyalarını öve öve bitiremediklerini gördükçe kendimi zor zaptediyordum.*** (N. Ay 1991 s. 72).

öğcele- b. ***ovcala-***.

ögden 'önceden' DS 3314. ××.

öğdül b. ***ödül/öŋdül***.

öge b. ***ögey***.

D. **ögeç/öveç/ökeç/öneç** 'iki üç yaşlarında koç veya teke' TS 3056, DS 3314, 4621, Eren 1999 s. 318 < ***ög*** 'orta yaşı bulup büyümüş hayvan' + küçültme eki ***-eç***. × ***2 yaşını dolduran erkek koyuna öveç, 3 yaşını dolduran erkek koyuna da kart öveç ve nihayet koç denir***. (K. Güngör 1941 s. 36). b. ***hogeç***.

ögendire b. ***övendire I***. Meninski 1680 I, 533. ××

ögendüre b. ***övendire I***.

ögey/öge 'üvey' Meninski 1680 I, 534, DS 4621. ***ögey ana*** 'üvey ana' Meninski 1680 I, 535. ××

ögeyik 'üveyik' Meninski 1680 I, 535, TS 3057. b. ***üveyik***. ××

öginde b. ***öğünde/ogünde/öğinde/oğunde***.

öğle b. ***öyle***.

EO. **ögle-** 'özlemek, hatırlamak' TS 3057-58, < ETk. ***ögle-*** 'to collect one's thoughts, to gain, or regain, the power to think' < ***ög*** + ***-le-*** Clauson 1972 s. 107 (öglen- maddesinde). Kelimenin manasını tam olarak tesbit

etmek için daha çok misal lazım. × ***Her ọhtın yüzin görmegi ögleyem / Baḳam ṣürete göŋlümi egleyem***. (Mes'ūd bin Aḥmed 1991 no. 624). × ***Melālet olmazısa ḳıṣṣa-ı ġuṣṣamı beyān ėdeyim. Diŋle daŋla aŋla, ögleyecegi ögle!*** (Ferec v. 107. × ***Ol demde gördi ki bir pīr kişi bir sebed laṭīf elma omuzına götürmiş, gelür. Sulṭān Maḥmüd eyitdi. "Ė pīr! Neŋ var?" dėdi. Pīr eyitdi: "Birḳac datlu sulu elmam var, pādeşāh-ı rüy-i zemīn ögledi aŋa iledürem" dėdi, "Bāşed ki benüm ḫaḳkumda bir iḥsān bir şefāḳat ėde" dėdi.*** (a.e. v. 23).

öğleleyin/öyleleyin 'öğle vaktinde, öğle namazı vaktinde' < ***öğle*** + ***-leyin***, b. ***akşamleyin*** ⊡. × ***Bir gün öyleleyin ġaravana çalduḫtan sōŋa harp patladı.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 43).

EO. **öglen-** 'kendine gelmek, aklı başına gelmek, akıllanmak' TS 3058-59 < ETk. öglen- a.m. Clauson 1972 s. 107, M. Erdal 1991 II, 514. × ***Ḳorḳaram ki ḳatılıklara döymeyesin. Ben ḫod ögrenmişem öglenmişem" dedi.*** (Ferec v. 55a). × ***'Aḳlum gitdi. Öglenicek hezār miḥnetile durdum, bedreyi aldum, odama gitdüm.*** (a.e. v. 73a). × ***'Āḳıbet "Evden" dėdüŋüz. Biraz öglendüm, ṣoŋra yėre sundum: ḫurmā şüküfesi şeklinde bir nesne elüme girdi.*** (a.e. v. 173a). × ***Elüŋe birḳac bunduḳa vėrürem. Baŋa asyāb-ı helākdan nesne doḳınıcaḳ sen bir bunduḳayıla beni vurasın: gėrü öglenem, maḳṣüdı ḥaṣıl ḳılam.*** (a.e. v. 239a).

öğlen 'öğle'. × ***Mektep de yakın olduğu için hemen her öğlenimizi orada geçirirdik.*** (T. Güner 1951 s. 37). × ***Naylon filesi vardı, filede üç sefertası yemek vardı, yüz dirhemlik -bir soku ekmek vardı. Hiç bir öğlenleri eve dönmüyordu. Yazıhanede oturuyor, önce karnını doyuruyordu.*** (Tarık Dursun K. 1961 s. 6). × ***Dal öğlen bir seet uyumadan edemiyor heçbiriniz. Uyku dediğin geceye mahsus.*** (F. Baykurt 1967k s. 267). × ***Çobanın biri her gün koyun güder, öğlenin sıcağında koyunları bir ağacın gölgesinde eğredirmiş.*** (M. Tuğrul 1969 s. 362). × ***Sabah erkenden, ya da dal öğlen, ne zaman aklına eserse, işi gücü bırakıp dizlerine dayana dayana tepeyi tırmanıyor, dua ediyordu.*** (T. Apaydın 1991 s. 315). × ***Öğlen sonu pelit ağacının gölgesine toplanıp yemeğe oturdular. Ortalık alafa kesmiş yanıyordu.*** (T. Apaydın 1991 s. 317).

öğlene 'öğle yemeğine: öğle vakti'. × ***Söz verdim, balığa çıkıcam, koca koca çipura, kopes... öğlene yeriz.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 99).

öğlenleyin/öğleyin 'öğle vakti'. × ***Hemen herkesin yediği şimdi sabah cacıklı pilâv, öğleyin cacıklı dürüm, akşam cacıklı pilâv. Unu olmayan sadece cacık.*** (M. Makal 1950 s. 125). × ***Öğleyin bir de cimcime karpuzu getiririm ben ona.*** (F. Erdinç 1960 s. 15).

öğlenci 'ikili öğretim yapan okullarda öğleden sonra ders gören öğrenci'. ××

öğleyin b. ***öğlenleyin***.

öglü 'akıllı' TS 3058. ××

ögrek 'at sürüsü, sürü' TS 3059. krş. ***öğür/övür***. ××

EO. **ögren- I** ‘alışmak, ünsiyet peyda etmek’ J. Redhouse 1890 s. 262, TS 3060 < ***ögre-*** fiilinin passivum hâli <ETk. ögür ‘sürü’ + isimden fiil yapım eki ***-e-***. × ***Evet, göŋlüm senüŋ cihetüŋden endīşededür. Ḳorḳaram ki ḳatılıklara döymeyesin. Ben ẕhod ögrenmişem öglenmişem” dedi.*** (Ferec v. 55a). × ***Ben ol ʿavratuŋ fiʿlinden ḳorḳdum. Her ġéce gideridi, érte gelürdi ġérü. Cün yüzüm gözüm ögrendi, bir ġéce küp icine girdüm.*** (a.e. v. 60b). × ***Mevṣilden Naṣībine, Naṣībinden Meyyāfāriḳīne vardı. Andan eyitdi: “Ben bu muḫtaṣar yérlerde -Baġdāda ögrenüb dururam- olımazam.” dédi.*** (a.e. v. 91b).

ögren- II b.m < ***ögren- I***. × ***Raḳṣa girdükçe cihān pür-fitne vu āşüb olur, | Senden ögrendi meger bu çaṛhı gerdān oynamaḳ.*** (ʿÖmer bin Mezīd 1982 s. 189). × ***Anaṭolide Türk ḳavmına üleşdürdiler; cüft sürdürdiler ve hem Türkce ögrendiler.*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 22). × ***Yüsuf eydür: “Gördüm Kenʿān élini, | Kiçiden ögrendüm anda dilini.*** (Şeyyād Ḥamza 1946 s. 98). × ***Cün şīrden sīr oldı, küttāba vérdiler. ʿİlm ögrendi.*** (Ferec v. 27b). × ***Ben bularuŋ ḳadīmī meliklerinüŋ oġlıvam, bulardanam. Ayruḳ dil ögrendügümüŋ sebebi budur ki…*** (a.e. v. 60a). × ***Bir şükrāne dạhı budur ki bu kel ḥasīb u nesībdür yọhsa yaban oġlanı bu ḳadar hüner ḳanda ögreniserdür?*** (a.e. v. 205a). × ***Meger bir yigitcük heves eylemiş | Ney ögrenmegiçün düzermiş ḳamış. | Atası ḳaḳıyub girürmiş oda, | Düdügini anuŋ ururmış oda.*** (Ferheng-nāmei Saʿdī 1340-42 s. 39 no. 466-467). × ***Az çoḳ berkce ögrenüb diyānet u İslāmīyeti muḳarrer bilen, aġı ḳaradan seçen ve gürbeyi fāreden teşhīş éden memlük ḳısmından ḳaçmaḳ cürmini degme kimse ịhtiyār eylemez.*** (ʿĀlī 1956 s. 184). × ***Oḳumaḳ yazmaḳ ẕhuṣṣüṣında ise ḳara cümleyi ögrenmek sevdālarında tek u pü éder.*** (ʿĀlī 1975 s. 145). × ***Vilāyeti Rümda ḥaẕāḳat ehli ḥükemā nādir olub ṭabābet vaẓāyifi sāyir ʿavammı nās mevācibi gibi mücerred vérgü ile alınur oldı. Ḥikmet u faẓīletleri ʿimāmei büzürg ile görinüb bir ḳaç kitāb ismi ezberlemeleri idügi sụbüt buldı. Baʿżıları ẕhöd ıṣṭılāḥātı ḥikmeti ögrenmişler, ṭumṭurāḳı elfāẓ sermāyesiyle ḥakīm-başılıġa istiḥḳāḳ daʿvāsına cürʿet etmişler.*** (ʿĀlī 1982 II, 171). × ***Ve ögretmekde üstāt, oğluŋu dögse, sovuḳ şefḳat étme, ḳo dögsünler ki oğlancuḳlar hüneri, ʿilmi ve edebi çubuḳla ögrenürler, yaʿnī dögülmek ḳorḳusından ögrenür, ne ögrense, ṭabīʿatından degüldür, yaʿnī gendü kekiyle ögrenmez.*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 205).

EO. **ögrendür-** ‘öğrenmesini sağlamak’ < ***ögren- I*** veya ***II*** fiillerinin causativum hâli. × ***Ulalduḳda mektebe vérdi, hüner ögrendürdi. Her hünerde ferzāne-i deher oldı.*** (Ferec v. 63a).

ögret-/öğret-/AD. ***örget-*** ‘alıştırmak; öğretmek’ Meninski 1680 I, 531, TS 3060-61 < ****ögre-*** fiilinin causativum hâli. Clauson 1972 s. 114. × ***Üş ol gelecek ursuzlar geleler, size vizāret nèce olur ögredeler, hemşīre-lerinüŋ kinini sizden alalar, dād istād étmiş olalar.*** (Ferec v. 25b). × ***Dilerem şol senüŋ suvāluŋ cevābını baŋa ögredesin, anuŋ üzerine yéġlenem!*** (a.e. v. 139b). × ***Ol ḥālda baŋa eyitdi: “Nola, oğlancuḳlaruma Ḳurān ögretseŋ, ʿaẓīm minnet olayıdı” dédi. Taḳabbul eyledüm. Bir müddet içlerinde oldum, Ḳurān ögretdüm, İslām***

ve eymān ögretdüm, mebānī ve erkān ögretdüm. (a.e. v. 235b). × ***Melik buyurdı: şehrde ḳıġırtdılar her ne pīşe olursa olsun pīşekārı gelsün, bir günde şehzāde Çīpüra ögretsün.*** (a.e. v. 238a-b). × ***Ḳıl iḳāmet ravżai dilde, eyā mürġi heves, | Ögrede şīveŋ nola ṭāvüsa cevlān oynamaḳ.*** (ʿÖmer bin Mezīd 1982 s. 193). × ***Baġumı̆ hün ėdüb baġırdaḳdan | Beni ögretdi cevre ḳundaḳdan.*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 176). × ***Maḫlaṣı ʿĀlī bu muḫlıṣa luṭfı edādan̆ hālī gelüb̆ hāṭıruma lāyiḥ olur. Ben saŋa bir tedbīr ögredem, ėderseŋ lütuŋ, şarābuŋ ki bu maḫlaṣdan sizĭ halāṣ ėdem ve tecdīdi maḫlaṣ ile ẕātüŋüzi maḳbüli ʿāmm u̇ḫāṣṣ ėdem!*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 133). × ***Bunda gelicek şehzade katında birkaç müfsitlerin Ayaz Paşa karındaşı oğlu Mehmed ve hayran ve bostancı ve kıssa-handır tekarrüb kesbedüp şehzādeyi ıdlâl edüb afyon ve berşiş yimege öğretmişler.*** (İ.H. Uzunçarşılı 1975 s. 669 ve levha 2). × ***Ve ögretmekde üstāt, oğluŋu dögse, sovuḳ şefḳat ėtme, ḳo dögsünler ki oğlancuḳlar hüneri, ʿilmi ve edebi çubuḳla ögrenürler, yaʿnī dögülmek ḳorḳusından ögrenür, ne ögrense, ṭabīʿatından degüldür, yaʿnī gendü kekiyle ögrenmez.*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 205). × ***Baŋa din daḳdı ʿışḳuŋ, ögredür dīn, | Firāḳı küfrine īmān olan, gel!*** (Meḥmed 1965 [1398] s. 111 no. 2110). × ***Çocuklara iki fin-fon öğretmek için o ḳadar para verilir mi? Bari öğrendikleri şey lāḳırdıya beŋzese yine o ḳadar esmām yanmaz.*** (H.R. Gürpınar 1927mü s. 128). × ***Sen öğretmez isen yarın eloğlu ona öğretir. O senin kızın mı?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 34). × ***Gardaşım, bu davşanı men uşaḫken tutdum, örgetdim, her zaman geder evden ne lazımsa getirir*** (A. Caferoğlu 1942 s. 130). × ***Baba, sen gediyorsuŋ, amma ben buranın garibiyem. Bāa bir isim öğret de öyle gėt!*** (A. Caferoğlu 1945 s. 164). × ***Çıkleti bu memlekete ilk önce ben getirdim. Amerikan ekzantrik danslarını bütün İstanbula ben öğrettim.*** (C.F. Başkut 1956 s. 45). × ***Odama gittim, hazırladığım valizdeki eşyamı çıkarıp yerlerine yerleştirdim. Mutfaktaydı, yüzünü yıkıyordu evyenin başında. "Annen sana bulaşık yıkanan yerde yüz yıkanmayacağını öğretmedi mi?"*** (A. Kutlu 1987 s. 96-97). × ***Mektubun baş tarafı çok uzundur. Ama hep sözcük oyunları ve çok kez galiz anlamlarla dolu o bölümünü dilimize çevirmek bize ne öğretir!*** (N. Nadi 1989 s. 55).

ögse b. ***ökse I***.

EO. **ögsüz ussuz** 'şuursuz, baygın'. × ***Bī-güft durdılar, ol ḳadar beni dögdiler ki bīhüş oldum. Kāravān̆ halkı: "Hāyı, sucı nedür?" dėdiler. Bular eyitdiler ki: "Ṭarrārdur. Hezār āfet bize bundan yėtişüb-durur" dėdiler. Ḳāravān̆ halḳı -ne ḳaydları var- fārig̈ düşdiler, nesne dėmediler. Gėceye dek ögsüz ussuz yatdum. Gėce olıcaḳ ḳardaşlarum bir ġulāma sımarladılar, eyitdiler: "Kārvān göçicek üşbunı öldür, ardumuzca tīz gel, ėriş!" dėdiler.*** (Ferec v. 98a).

ögü/ögü kuşu 'baykuş' Meninski 1680 I, 535, DS 3319. J. Redhouse 1890 s. 263. ××.

ögü kuşu b. ***ögü***.

ögün/öğün/öyün 'yemek vakti, (yemek için) kez' H. Eren 1999 s. 313 <ETk.

öd-ü-n. × ***Her ögünde yér-idi keklik-ile boz baḳalı.*** (Me'ālī 1982 s. 177). × ***Birkaç dilim sucuğa kırılmış yumurtanın kokusu ne büyük bayram estirirdi evde harp yıllarında. O günleri düşünürken, kızının hazırladığı sucuk, pastırma, füme balık tabaklarına içerleyerek bakıyordu Emine. Bütün bu lezzetlerin, nimetlerin bir öğünde yenmesi olur muydu.*** (N. Bezmen 1994 s. 48).

ögün- I/öğün- I/övün- 'kendi kendini övmek' ***ög-*** fiilinin reflexivum hâli, Meninski 1680 I, 533 < ETk. ***ögün-*** a.m. (***ög-*** fiilinin Reflexivum hâli) Clauson 1972 s. 110-111. × ***Bu yoldaki maharatim sayesinde şimdiye kadar pek çok biçarelerin işlerini tesviye ettim. Yâni övünmek olmasın, benim gördüğüm işleri yapacak yok gibidir.*** (Âli Bey 1940 s. 35). × ***"Bana 'kahve ajanı' derler ne sandın?" diye öğünüyordu.*** (Cavide Rıfat 1947 s. 70). × ***Tövbe de Muhtar, tövbe de. Salar mıyım heç enüsdü mektebine? Ne dedi geçende miveddiş beğ akşam övünü yerken, gumulüs mektebi yapmışlar orayı...*** (M. Makal 1965 s. 53). × ***Mahmut patlıcan yemeğine "Papaz yemeği" diyor, ağzına koymuyor diye, patlıcanı eve yaklaştırmadı. Huvat orda burda tek oğlu olduğuyla, onun adının da Mahmut olduğuyla övünmeye başladı.*** (L. Tekin 1984 s. 180). × ***"Sen hepimizi inkâr ediyormuşsun, öyle mi kız!" diyip Dirmit'i dövdü. Ardından ellerinin topçu eli olduğuyla, yumruklarının gülle gibi ağır ulduğuyla övündü.*** (a.e. s. 200). × ***Lumpenin yükselişindeki alaca neşeyi de görüyoruz onda. Kıro olmakla öğünen, "zampara" sözcüğünde "lider" anlamı ve tadı bulan kendine güvenen bir adam karşısındayız.*** (C. Süreya 1991 s. 277). × ***Devrimine bağlıyız yürekten | Çalış'la öğün'le Güven'le | Atatürk Atatürk Atatürk | Doluyuz seninle.*** (V. Timuroğlu 1994 s. 180).

öğün- II 'öğütülmek', ögi- fiilinin passivum hâli (Clauson 1972 s. 101). × ***Boş cuvalı, bir iki saat sonra öğünecek unları doldurmak için ikiye katlayıp koydu bir yana.*** (R. Ilgaz 1969k s. 65).

öğünde/öginde 'önünde' DS 4621, K. Emiroğlu 1989 s. 189. b. ***ogünde***, ***oğunde***. ××

ögündüre b. ***övendire I***.

ögünici 'şöhret düşkünü' Meninski 1680 I, 533. ××

öğür I/övür 'ehilleşmiş (hayvan); sürü; alışılmış, aynı yaşta, aynı boyda olan (kimse), yadırganmaz; dost' Meninski 1680 I, 530, TS 3066-67, DS 3321, 3364 < ETk. ***ögür*** 'sürü, at sürüsü' Clauson 1972 s. 112. ***öğür ol- I/övür ol-*** 'alışmak, bir sürü oluşturmak' × ***Ah bu yalnızlık, kimsesizlik! O benim huyumu aldıydı, ben onun huyunu, hulkunu aldıydım. Övür olduk. Onun can yoldaşlığı çok insanlardan iyidir. Onsuz şimdi bir başıma garip kaldım.*** (H.R. Gürpınar 1933 s. 21-22). × ***O derece tilâvetle övür olmuştu ki âmâ hafız gibi sallanarak lâkırdı ederdi.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 18). × ***"Öbürküler sonbaharda gidince bu ne yapıyor?" | "Ne yapacak? O gitmez, kalır. Hepimizle övür oldu üç senedir.*** (H. Taner 1954 s. 46). × ***Ali Rıza Bey genç hastabakıcıya gülümsedi. Burda kaldığı on gün içinde kızla pek bir övür olmuş hissi vermek istiyor gibiydi.*** (H. Taner 1969 s. 31).

öğür II/öŋür ‘dişi sığırın çiftleşme zamanı’ DS 3321. ××.

öğür- I ‘kusarken öğürtü sesi çıkartmak; bağırıp çağırmak’ DS 3322. TS 3067-68, < Çağ. ***ökür-/ögür-*** ‘pleurer en criant’ A. Pavet de Courteille 1972 s. 72. × ***“Monşer”, felâket halde kıvranarak, bütün yiyip içtiklerini koşturulan leğene boşaltıp kusmalar, öğürmeler sürerken, başucunda, Galip Fuat’tan ayrı iki kadın gölgesi daha dolaşıyor, ya da o, dolaştıkları sanısına kapılıyordu.*** (M. Seyda 1970 II, 364).

AD. **öğür- II/ökür-** ‘sığır bağırmak, böğürmek, sığır gibi böğürmek; çiftleşmek isteyen dişi sığır bağırmak, böğürmek’ Meninski 1680 I, 532; DS 3322, 3328, TS 3067-68. ××

öğürde- ‘göğüsten ses çıkarmak’ DS 3322. ××

öğürleş- ‘birbirine alışmak, dost olmak’ DS 3322. ××

öğürse- ‘dişi hayvan çiftleşmek istemek; öğürlükten kaçmak istemek’ TS 3068, DS 3323. ××

öğürt- I b. ***öŋürt-***.

öğürt- II ‘boğaları bağırtmak’ DS 3323. ××

öğürt- III ‘atlatmak, kandırmak, ayartmak’ DS 3323. ××

öğürtle-/öründele-/öründile- ‘seçmek; ayırmak, ayıklamak, seçmek, temizlemek.’ Meninski 1680 I, 506, 531, DS 3323, 3354. ××

öğürtü ‘kusma sesi, öğürme işi’. ××

EO. **ögüş** b. ***üküş***.

ögüt/öğüt/övüt ‘nasihat’ Meninski 1680 I, 529, DS 3364, TS 3061 < ETk. ögüt a.m. Clauson 1972 s. 102; kelimenin menşei hakkında çeşitli teklifler için b. H. Eren 1999 s. 314. × ***“Ol iş elümden gelmez, evet ögüt isterseŋ bildügümden, söyleyesin” dėdi. “Söyle!” dėdi.*** (Ferec v. 22b). × ***Her gün Ferruḫ-nāz ḳatına gelürdi, öğüt, naṣīḥat işidürdi.*** (a.e. v. 40b). × ***Ḥālumı ḳonşılardan birsi duyımış, baŋa ögüt vėrdi: Eyitdi: “Durugel, Bermekīlere var, işüŋ anlaruŋ ḳatında biter,” dėdi.*** (a.e. v. 68a). × ***Ögüt ilkin ḳulaḳdan zaḥmet eyler, | Ki ögütdür cihānda kesb u tevfīr.*** (Şeyḫoğlı Muṣṭafā 1979 s. 386 no. 6813). × ***“Aman kızım vazgeç bu misilli edepsizden!” deyü övüt nasihat etti ise de, ben imlâya gelmedim.*** (E. Misailidis 1986 s. 170). × ***Dün gece seni ḳarşıma alub da verdiğim bunca öğütler bir ḳulaġından girmiş, öbirinden çıḳmış.*** (E.E. Talu 1928 s. 122). × ***Ben müslümanlığın yolunu senden âlâ bilirim. Senden öğüt almağa muhtaç değilim, amma kazın ayağı öğle değil…*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 20). ***ögüt al-*** ‘nasihat almak, bilgisine başvurmak’: × ***Bu iki davranış karşısında Ziya Gökalp’ın tutumu nedir? Sözcüklerin kullanılış anlamları ile yetinmemizi, galatı meşhuru lûgati fasihaya yeğlememizi öğütlüyor o.*** (M.C. Anday 1961 s. 27). ***ögüt dut-/öğüt tut-*** ‘verilen öğütlere uymak’: × ***Andan ṣoŋra Mu‘taṣım bu ḥikāyetden çoḳ ögüt dutdı.*** (Ferec v. 95b). ***öğüt ver-*** ‘nasihat etmek’: × ***Yokluk içinde yüzen bu evde bir lâmba şişesi kırmanın ne acıklı birşey olduğunu anlarsınız. Bunun daha acıklısı babamın hiç sesini çıkarmaması oldu. Suratını biraz***

asar, öğüt verir kılıklı bir kaç söz söylerdi. (M.Ş. Esendal 1958 II, 44). × ***Gözelce dört tokat sallayacaktım suratına, vazgeçtim. Kabadayılığı var dedim. Öğüt verip savdım. Narkını kırmak istemedim komşu içinde...*** (F. Baykurt 1959y s. 152).

ögüt-/öğüt- 'hububatı ezerek un hâline getirmek' < ETk. ***ögit-*** a.m. Clauson 1972 s. 103. × ***Bularuŋ eline degirmen vėrdi. "Un ögüdüŋ!" dėdi. Ögütdiler. Elleri ḳabarıcaḳ arḳayıla un daşıtdılar.*** (Ferec v. 146b). × ***'Alī bir Yahūdīden üc kile arpa aldı borca. Evvel bir kilesin ögütdiler.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 64). × ***Ve bugünlerin birinde Uzun Mehmet eşeğini önüne katar, köy değirmeninde aşlık öğütmeye gider.*** (M. Seyda 1970 I, 6).

ögütçi 'öğüt veren, nasihat eden'. × ***Kim ögütçiler sözin diŋlemezise, anuŋ işlerinüŋ 'āḳıbeti ve şoŋı peşīmānlik olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 29). × ***Ve her kim işleri ve maṣlaḥatları burunduġın bir ögütçi vezīr eline ısmarlaya, her giz murādsuslıḳ anuŋ iḳbāli etegine ėrmeye.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 96).

ögütçilik 'nasihat etme işi'. × ***Aṣılsuz ve arısuz kişinüŋ ḳulluġı ve ögütçiligi ümīz ve ḳorḳu bünyādı üzerine olur.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 28). × ***Benüm ḳatumda ol yėgrek kim... ol melik ṭapusında ögütçilik bābın yėrine getüre.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 85).

ögütle- 'nasihat etmek' Meninski 1680 I, 530, TS 3072-73. × ***Ögütle işitmezse vėr güş-māl, | İkinci gezin baġla, zindāna şal!*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 17). × ***Ataŋı ögütlerdüm. Dutmazıdı.*** (Ferec v. 53b). × ***Melik ölmege yaḳın gelicek, Belḳīsi ḳatına oḳıdı. Ögütledi, memleketini aŋa sımarladı.*** (a.e. 89b). × ***Şaŋa geldüm, yėngemi ögütleyügördüm başarımadum. Rüsvayı oldı.*** (a.e. v. 180). × ***Bir gün nāgāh yüzine gözüm doḳundı: 'āşıḳ oldum. Ne ḳadar göŋlümi ögütledümise, "Bu sevdādan gec!" dėdümise, öğütlenmedi. 'Āḳıbet ḥālumı ol ḳıza dėdüm, andan vefā istedüm.*** (a. e. 185a). × ***Romancıya şiir, şaire oyun, hikâyeciye opera livresi yazmağı öğütledi. Kompozitüre de koreografi yazdırması beklenebilirdi ama, yazdırmadı.*** (H. Taner 1969 s. 55).

ögütlen- 'öğüde uymak' Meninski 1680 I, 530, TS 3073-74. × ***Bir gün nāgāh yüzine gözüm doḳundı: 'āşıḳ oldum. Ne ḳadar göŋlümi ögütledümise, "Bu sevdādan gec!" dėdümise, öğütlenmedi. 'Āḳıbet ḥālumı ol ḳıza dėdüm, andan vefā istedüm.*** (Ferec v. 185a). × ***Senden sergüzeşt işideler, anuŋıla ögütleneler 'ibret dutalar.*** (a.e. v. 238a).

ögüz/öz IV 'ırmak, dere' G. Doerfer 1965 II, no. 613. krş. ***öz IV***. ××

öhö 'alay veya aşağılama gösteren nida' J. Redhouse 1890 s. 272. ××

ökçe 'ayakkabının topuk altındaki kısmı' Meninski 1680 I, 530 < Çağ. ***ökçe*** a.m. A. Pavet de Courteille 1972 s. 70. × ***Bu geydügüm edük muġālī ökçelü ṣarb edügidi. "Düşem" dėyü ḳorḳdum, öŋüm gözledü giderek bir uzun dar ḳaraŋu dehlize varduḳ.*** (Ferec v. 114b). × ***Bir nefer postasınıŋ ökçe sesleri, yavaş yavaş temāşāsına ışındığım bu ṣaḥnei maḥşer-nümünı ḍarma-ḍaġan bir ḥāle getiriyordu.*** (Aḥmed

Rāsim 1333 s. 69). × ***İlmik kaçıkları kırmızı kelep ipliğiyle dikilmiş tozpembe çoraplarının topuklarındaki fanilâ parçasından yamalar, çarpık ökçeli böcek kabuğu iskarpinlerinden dışarıya fırlamış.*** (Cemal Refik 1943 s. 9). × ***O da fesleğen demeti saçlı, Habeş denecek kadar karayağız, kısa boylu, tıknaz, beli kuşaklı, yumurta ökçeli kunduralı, 35, 38'lik bir omuzdaş.*** (S.M. Alus 1944 s. 104). × ***Badik Ahmed'i tanımak hiç güç değildi. On sene evvelki külhanbeyi modasını o tek başına hâlâ muhafaza ediyordu... Rugan maskaratalı, yumurta ökçeli kunduraları hiç değişmemişti!*** ('Ömer Seyfeddīn 1949 s. 38). × ***Altı, beş sene tamir görmedi, iyi biliyorum, hem de lüzum yoktu, ne burnuna, ne ökçesine, ne yan tarafına, havaperest, dalgın, aceleci insanlar gibi basmıyordu ki eskisin.*** (F.C. Göktulga 1953 s. 90-91). × ***Yumurta ökçe pabuçlu birinin geçtiğini görürse hemen gözlerinin hadekaları fırıl fırıl dönmeye başlardı.*** (R.C. Ulunay 1994 s. 64). × ***Cléa, ikinci buluşmalarına, o herkesin giydiği beyaz basket pabuçlarından sıyrılıp, kısa ökçeli, her yanı açık, bandlı, hafif sandallarla gelmişti.*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 131).

öke 'büyük kardeş, abla' Meninski 1680 I, 534, DS 3325. ××

ökeç b. ***ögeç***.

ökre 'bükülmüş yünü sarmaya yarayan ağaç' DS 3326. ××

ökse I/ögse/ökse otu 'meyve ağaçlarının üzerinde yarı asalak olarak yaşayan, sapından ökse çıkarılan bir bitki' < Yun. ***ἰξία*** (iksía), (dial.) ***ἰξέα*** (ikséa) a.m. Tietze 1955 no. 90, Ch. Tzitzilis 1987 no. 143. H. Eren 1999 s. 314, krş. ***dikse***. ××

ökse II 'ökse otundan yapılan yapışkan macun ve kuş tutmak için bu macunla bulanmış değnek' Meninski 1680 I, 532 < ***ökse I***.

(Argo) **ökse III** 'tuzak' < ***ökse II. ökseye bas-/ökseye tutul-*** 'tuzağa basmak': × ***Sen tecrübeli adamsıŋdır. Öyle kolay ökseye başmazsıŋ.*** (M. Yesari 1927 s. 317). × ***İkinci dansa, yeni ahbabını angaje eder. Söz arasında lâfı döndürür, dolaştırır, kumara getirir. Ve nihayet söz de alır. Adamcağız ökseye tutulmuştur.*** (H. Kodaman 1944 s. 49). × ***Evin taraçasında kapanca ve ökselerile ispinoz, saka, isketе yakalamak en büyük eğlencesiydi.*** (E.E. Talu 1947 s. 85). × ***Linlin baktı kuşa. Öksenin ipi ayağını kırçmıştı.*** (F. Baykurt 1971t s. 374). ***ökse kur-*** '(birisine) bir tuzak hazırlamak': × ***Tahrirat kâtibi, meclisi idare azasından Nazikîzadeye: "Müftü oğlana ökse kuruyor." diye hızlıca söyledi.*** (S.E. Ertem 1931 s. 49-50). ***ökseye düşür-*** 'tuzağa düşürmek': ***Kış av mevsimidir. Havalar nasıl olsa bir palaz, bir bıldırcın - onların sözüyle - bir enayi ökseye düşürür!*** (H. Kodaman 1944 s. 3).

ökse- b. ***öksü-***.

ökse otu b. ***ökse***.

AD. **öksü** (kelimenin kısalığına rağmen, DS onu 35 varyantla beraber kaydediyor; bu bir rekor) 'ucu yanmış odun parçası' DS 3318, Meninski 1680 I, 353. × ***Baktılar ki, ilerde, yanar-göner, kırmızımsı bir çift parıltı. Aralığı değişmeyen ve sönmeyen iki ateş parçası. Belki gerçek-***

ten canavar. Gözleri... Şimdi ateşten bir öksü çekip dikilmek var. Bıçağa davranmak var. Kaçmak var. Helâllaşmak var. Ama bunların hiçbirine vakit yok. Yaklaşıyor! (F. Erdinç 1973 s. 119).

AD. **öksü-/ökse-/önse-/öske-/özge-** 'özlemek, göreceği gelmek' DS 3326 < Çağ. ***öksü-*** a.m. W. Radloff 1893 I, 1188. × ***Anami, babami öksemişem, onlari görmağa gidecağam.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 158). × ***Çoḫtan anami görmedim. Oni çoḫ öksemişem. Bir iki saat oraya gidecağam.*** (a.e. s. 269). × ***Mektup yazdığımı da, yazdıranı da tanırım, bilirim. Ona göre yazarım. Selâm-duaya gelince de "Seni öyle öskedim, öyle öskedim, öyle öskedim ki burnumun ucunda tütüyorsun yiğidim. Senden başka gözüm kimseyi görmez."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 116).

öksür- b.m. Meninski 1680 I, 532, J. Redhouse 1890 s. 263. öksürüp tıksır- 'şiddetli öksürmek, öksürüp boğazını temizleyerek tükürmek': × ***"Singil oğlan! Öyle kötü kotü oġsurub batma!" diye tekdīr ediyor; öksürük tevālī ederse ḳolundan ṭutub ḳapu öŋüne çıḳararaḳ "Burada eyice oġsur ṭıḫsır!" diyordu.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 204). b. ***osgur-***.

öksürüç 'ağzı ve burnu yuvarlak, kılçığı az bir çeşit tatlı su balığı' DS 3326 < Yun. ***ὀξυρρυγχύιον τὸ*** (óksürr̄hiuon tò) 'sivri burunlu balık' Ch. Tzitzilis 1987 s. 96, no 372. ××

öksürük/önsürek 'ciğerlerdeki havanın ağızdan gürültü ile çıkması' Meninski 1680 I, 532. × ***"Singil oğlan! Öyle kotü kotü oġsurub batma!" diye tekdīr ediyor; öksürük tevālī ederse ḳolundan ṭutub ḳapu öŋüne çıḳararaḳ "Burada eyice oġsur ṭıḫsır!" diyordu.*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 204). × ***Şiddetli soğuk algınlığı, bronşit filân desem öksürük değil, gıcık bile yok. Baş ağrısına köyde böyle telâşlı telâşlı doktor çağırılmaz.*** (S.M. Alus 1933p s. 121). × ***Bir kaç defa nefes darlığına benzer, kalbini tırmalıyan bir acıyla beraber gelen, tıkanmalar hissetti. Çarşaf yırtılışına benzer bir öksürük döşüne yerleşip oturdu.*** (T. Evren 1943 s. 127). × ***Bir gün gayrete gelerek ben de bir sigara tellendireyim dedim. Gıcık, öksürük, bunalıyorum. Elimdeki daha yarılanmadan bir baş dönmesi, bir bulantı, bir hafakan ki sormayın!*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 29.VI.1944). × ***Beş on kişiye bıraktırmaya muvaffak oldum. Bir yıldır ağızlarına almıyorlar. Vücutça da çok iyiliğini gördük, diyorlar. Önsürek falan tutmayor gayrı.*** (M. Makal 1950 s. 72). × ***Gözler çapak, eller ayaklar yara, boğazlar kütür kütür öksürük. Evlerde şiltelerin içi ateşler, öksürükler içinde kıvranan hastalarla dolu.*** (M. Makal 1960 s. 17).

öksürüklü aksırıklı/öksürüklü tıksırıklı 'sürekli öksürüp boğazını temizleyen' b. ***hastalıklı*** ⊡. × ***İyi söylüyorsun, amma oğlum. Ben de ihtiyarım, öksürüklü tıksırıklı adamım. Şimdi rüzgârın altına çıkayım da zatürrieye mi yakalanayım?*** (S.M. Alus 1934 s. 161).

öksürüklü tıksırıklı b. ***öksürüklü aksırıklı***.

öksüt 'kuş tutma aracı, ökse' DS 3319. ××

öksüz 'anasız, annesi ölmüş çocuk' Meninski 1680 I, 532, H. Eren 1999 s. 314-316 < ETk. ***ög*** 'ana' Clauson 1972 s. 99 + ***-süz*** privativum eki, b.

adsuz/adsız ⊡. × ***Ol ḳızcuġaz ėrişmedin ere varmadın ölmiş. Dermāndeligi deminde vaṣīyet ėtmişmiş ki "Bu benüm cihāzumı bir öksüz ḳıza vėreler, baŋa sebeb-i raḥmet ola" dėmişimiş.*** (Ferec v. 59a). × ***Ṭaleb ben ḳılayın, ey ṣāḥib-iḥsān, | Göbegin gendü keser öksüz oġlan.*** (Meḥmed 1965 s. 184 no. 5279). × ***Öksüz çocuk göbeğini kendi keser diye bir söz vardır; demek ki yalan değilmiş!*** (M. Yesari 1938 s. 31). × ***Bu, vaktile Sabir efendinin yanında küçükten büyüyüp, çırakların birine tezvic edilmiş ve bilahare müteverrimen ölmüş olan bir Çerkes kalfanın hem öksüz hem yetim oğlu Hayri idi.*** (E.E. Talu 1939 s. 43). × ***Öksüz çocuk göbeğini kendi keser*** (atalar sözü). × ***Siz ḫātırıŋızdan çıḳarmayıŋız ki intisāb eylediğiŋiz ḫandān size her işde ṣāḥib çıḳar, arḳa ḳuvveti olur: öksüzü döğmüşler, vāy arḳam demiş.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 29).

EO. **öksüzce dırnak** 'kuş ayağında arkaya çıkan tırnak'. × ***Nāgāh ol 'aẓametlü ḳuşlar geldiler: birine yapışdı, öksüzce dırnaḳ üzerinde gendüyi berkitdi. Ḳuş ḳalḳdı, deryāları gecdi.*** (Ferec v. 194b).

öksüz parmak 'serçe parmakla orta parmak arasındaki parmak, yüzük parmağı' TS 3074, Meninski 1680 III, 5938.

AD. **öksüz yamalığı** 'lapa lapa yağan kar' DS 3327. × ***Kar iri iri atıyordu (öksüz yamalığı gibi...) dedi.*** (F. Baykurt 1961o s. 132).

ök tamarı 'şah damarı' DS 3975. ××

AD. **öktü** 'anası ölmüş veya kaçmış çocuk veya kuzu; piç; serseri, başkalarının sırtından geçinen, dilenci' < ETk. ***igid-*** 'beslemek' fiili + fiilden isim yapım eki ***–ü***. × ***Zaza'nın öktülerinden biri uzandı, arpa ekmeğini kırdı, ağzına attı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 108). b. ***ekdi***, ***ekti***.

ökün- 'pişman olmak'. × ***Kadın koluma girdi. Ökünüyor muyum? Bilmiyorum. İçimi belirsiz bir hüzün kaplıyor. *Ökünmek - Pişman olmak.*** (D. Özlü 1958 s. 24).

ökünç 'intikam, öç, hınç' TS 3075, G. Doerfer 1965 II, no. 610. ××

ökür- b. ***öğür- II***.

öküz I 'iğdiş edilmiş erkek sığır, erkek sığır' H. Eren 1999 s. 314 < ETk. ***öküz*** a.m. Clauson 1972 s. 120. Hind-Avrupa dillerindeki aynı manada olan bazı leksemlere benzeyen (ms. İng. ***ox*** a.m.) kelimenin menşei için pekçok teklif öne sürüldü (b. H. Eren 1999 s. 314-316). Fakat mesele henüz hâlledilememiştir. × ***Ol ḳız tedrīcile tedbīrile ol ạḥcayı ḫarclandı, ṭoḫuma vėrdi, öküze vėrdi, ḫalka taḳvīyet eyledi*** (Ferec v. 63a). × ***Bu işüŋ aṣlına işit 'illet: | Ki öküzi yaratıcaḳ ḫallāḳ | Sebebi rızḳ ḳıldı ol Rezzāḳ. | Dün u gün arpa buġda işlerler, | Anı otlayub, anı dişlerler.*** (Şeyḫī, M.F. Köprülüzāde 1934 s. 84). × ***Sen ilk göz ağrısısıŋ. Seni içinden daha çoḫ sever, emme ḍışından gösteremez. İngilli herīf, ḫāccādan ḳoṛhar, hīç öküz inekden ḳoṛhar-mı?*** (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 169). × ***Arvat dėyif: "Sabā gün-orta-üstü evimi camahatnan çaġracam, gele." Sabā gün-ortaya ġeder ġoyun öldürüf, öküz öldürüf.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 6). × ***O da, her 'yerli-bekâr' gibi, bir mevsim için tutmalığına pazarlık etmiş, ikinci teşrinden mayısın onbeşine kadar, kâh öküz haydamış, kâh çifte gitmiş bazan***

hergeleyi götürmüştü. (Reşat Enis 1944 s. 145). × ***Hasan Hüseyin öküzleri eve getirdi, onları evin önünde erik ağacına karmaçlarını yemek için bağladı.*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 48). × ***Kağnı ve kağnıya koşacak öküz herkeste pek bulunmaz. Onun için hayırsız bir öküzü veya eşeği bulunanlar sap çekebilecek öküzü ve kağnısı olanlarla keşik olurlar.*** (M. Makal 1950 s. 32). × ***Cafer öküzleri boyunduruğa geçirdi. Sabanın arkasına bu sefer Murat geçti. Öküzleri haydadı.*** (O. Hançerlioğlu 1954 s. 46). × ***Kapının önüne yatmış kabak öküzü ayağiyle dürterek kaldırdı. Kapının sürgüsünü çekti. Açtı. Dışarı çıktı.*** (F. Baykurt 1961k s. 124). ***öküz gibi*** 'büyük, kocaman; aptalcasına': × ***Otomobilleri öküz gibi, kuduz boğa, azgın inek gibi böğürüyor.*** (Nâzım Hikmet 1932 s. 36). × ***Bir öküz gibi çalıştım durdum, ah, ne yazık ki bir küçücük şişe Namus sahibi olamadım. Namus'suz doğdum, Namus'suz ölüyorum, ulan kahbe felek, kıçına kına yak!*** (A. Nesin 1969 s. 69). ***öküz helvası*** 'cevizli helva' DS 3328: × ***Ardından Nuğber Dudu'nun canı için etli pilav üstüne öküz helvası yediler.*** (L. Tekin 1984 s. 30). ***öküzün altında buzağı/dana ara-*** 'akla gelmedik bahanelerle suç ve suçlu bulma çabası içinde olmak': × ***"Efendi yavrum" dedi. "Esasen sorarsan sandık mandık bahane. Herkes garnındaki üzüm eşkisini çıkarmak için öküzün altında dana arayor!*** (M. Makal 1950 s. 19). ***öküzün bıçağa baktığı gibi bak-*** 'aptalca, hiç bir şey anlamadan bakmak': × ***Bu saatlerde evlerinden sokaklara fırlayan bütün insanlar, ışıklarını söndürüp askıları kopmuş kombinezonlariyla pencerelerden sarkan ve erkeklere öküzün bıçağa baktığı gibi bakan bütün kadınlar...*** (A. Hünalp 1962 s. 61).

öküz II 'aptal, kaba saba': × ***Kabahat kimselerde değil, sende, senin öküz kafanda. Ananın lâfını dinlemeyip aklına uydun da böyle kadını aldın.*** (S.M. Alus 1944 s. 89).

öküz III 'oyunlarda kullanılan zar, tavla zarı, barbut zarı' H. Aktunç 1990 s. 217. ××

öküzgözü 'sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek ve onun bitkisi, Arnica montana' TS 3075. ××

öl 'toprağın nemi, tav, yaşlık, rutubet' DS 3328. TS 3075 < ETk. ***öl*** a.m. Clauson 1972 s. 124. ××

öl- 'hayatı sona ermek, vefat etmek' Meninski 1680 I, 545 < ETk. ***öl-*** a.m. Clauson 1972 s. 125-126. × ***Halḳ ḫaberi duyub ḳarşu geldiler. Pīr pādişāh oġlını esen gördüginleyin ferāḥdan öldi. Oğlan pādişāh oldı.*** (Ferec v.34a). × ***Dibek tokmaklarının gürültüsü birdenbire kesilmişti. "Yemeğe oturdular. Gitmek icab etmez. Hocaların Hakkının ekmeğini ölsem yemem" diyerek yere tükürdü.*** (Kemal Tahir 1957k s. 33). × ***Adam çocuğu gösterdi. "Oğlum," dedi. "Oğlunsa oğlun, napalım, ölelim mi yani?" "Büyük adam olacak" dedi adam.*** (M. Buyrukçu 1956 s. 22). × ***Ölen ardınca kimse ölmedi*** ('hayat devam eder' anlamında atasözü) V. İzbudak 1936a no. 397: × ***Ölen ardınca kimse ölmemişdür. \| Ḍoyunca bunda ādem gülmemişdür.*** (Meḥmed 1965 s. 183 no. 5208). ***ölenle ölünmez*** ('ölenin ardından sabretmek gerekir, hayat devam eder' anlamında kullanılır): × ***İki yılı geçti***

ben Hamdi'ye varalı. Ölenle ölünmez Hafize, dedi komşular. Çok basıldılar. (M. Başaran 1992 s. 155). × ***Ölenle ölecek misiniz, karılar? Nedir bu ağlayıp sızlanma? Sizi mi dinliyeceğim? Ben gidiyorum!*** (E.E. Talu 1937 s. 199). ***ölür müsün, öldürür müsün?*** (çok kızılacak bir terslik karşısında kullanılan bir tabir). × ***Fakat ne göreyim, bize yasak olduğunu bellettikleri, gerçekten de piyasada bulunmayan birçok eski kitabın dolapta yer aldığını gördüm. Hem de güzel güzel ciltletilmiş, sırtlarına hiç çekinmeden adları, yazarları yazdırılmış. Ve de yasak listesine girmemekle birlikte çok kıymetli olup artık yeni baskıları yapılmayan kitaplar. Ölür müsün öldürür müsün? Şeytan boyuna dürtüyor sol omuzumdan: "karıştır şu kitapları, gerekirse ödünç al, oku!" diyor.*** (M. Makal 1971 s. 130).

ölagaz/öleğez 'patatese ve yer elmasına benzeyen, etli yemeği yapılan bir çeşit sebze, Caladium' DS 3328, 3330 < Yun. ***κολοκάσι*** (kolokási) a.m. Tietze 1955 no. 226, Ch. Tzitzilis 1987g no. 217. b. ***kolakas.*** ××

öl- bayıl- (Dativus ile) 'gayet çok beğenmek'. × ***Aman efendim, senin evlâdına ölen bayılan yok. Allah mübarek etsin.*** (Musahipzade Celal 1936ms s. 64). × ***Anlaşıldı ki bu doktorun da dünyadan haberi yok. Bütün âlem Valantino için öldü bayıldı, arkasından bir sürü kız kendini öldürdü, Avrupa birbirine girdi. Doktor daha adını işitmemiş!*** (M.Ş. Esendal 1958 II, 33).

AD. **ölbe I** 'süt, yoğurt koymağa yarayan küçük tahta kova, külek' DS 3328-29 H. Eren 1999 s. 316 < Ar. (Suriye dial.) '***ulba*** 'seau à fond de bois, souvent cerclé de fer, á anse de fer etc.' A. Barthélemy 1935 s. 517. ××

AD. **ölbe II** '20-26 kiloluk hububat ölçeği, 4 ölbe = 1 ölçek, bugün onun yerine 8 teneke = 1 ölçek' THASDD 1107. ××

ölç- I 'bir şeyin büyüklüğünü objektif şekilde tespit etmek'. × ***Ve ḫarman vaḳtinde reʿāyā ġallātı taʿşīr olunduḳdan ṣoŋra sālār olanlar tevaḳḳuf göstermeyüb filḥāl ḥazır olan ḫarmanı taʾşir idüb teʾhir itmeyüb reʿāyāyı taʿcīz u taẕyīḳ ėtmeyeler. Ve eger kesŗeti ḥidmetden beşlemeyüb veyā taʿarruż u ihmāl ėdüb on gün teʾhīr olmaġ-ile żarar müretteb olursa defʿi żarar içün köyüŋ imāmı ve keṯhüdāsı maʿrifetleri ile ölçüb behresin ifrāz ėdüb ṣāḥibi gelicek teslīm eyleye.*** (Ö.L. Barkan 1943 [947/1540] s. 66). × ***Böyle şeye hoppadak cevap verilmez. Kurt bile kemiği ölçer de öyle yutar.*** (S.M. Alus 1933p s. 216). × ***Çırağının verdiği hesaba inanmıyarak, her akşamüstü gider sürülmüş yerleri kendi ölçerdi. O akşam geç kaldığından fenerle gitmiş tarlaya. Koca ekinlikten, mısır içinden, sığır yollarına doğru çıkarken, kurt uluması işitmiş!*** (H. İdrizof 1957 s. 57).

ölç- II 'kıyaslamak'. × ***Benim ustam Ermeni idi, diye anlatmıştı; ölçmek gibi olmasın çolak idi.*** (R. Enis 1957 s. 205).

ölç- biç- 'iyice düşünmek, etraflıca incelemek, planlamak': × ***Bunı ölçer biçerim, kār kiʾḥulyāda, | Bu sene saŋa bahāriyeye ne kesdirsem 'acab?*** (Vāṣıf 'Osŗmān 1257 s. 65). × ***Bir riyāżī piyanḳodan ḥışşei 'ācizāneme şerefi işābeti muḥaḳḳaḳ görünen biŋ lirāyı ne zamān***

der-dest edeceğimi ḳılı ḳılına ölçüb biçer imiş. (Aḥmed Rāsim 1328 s. 169). × ***Baş muʿallim bu Rāsim efendiyi uzun uzun ölçüb biçmiş, onu yalŋız bu mektebiniŋ eŋ ẕekī ve āteşli muʿallimi değil, ʿayni zamānda ḳaṣabanıŋ da eŋ emniyet edilecek temīz bir genci olaraḳ ṭanımışdı.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 77.). × ***Lûtfi Bey, hanımı evde yokken, kazaktı. Ölçmeden, biçmeden ağzına geleni söyler, tartmadan, tartıştırmadan içindekini döker, vurduğu vurduk, kestiği kestik bir vaziyete girerdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 94). × ***Sofa tahtalarını gıcırdata gıcırdata dolaşırken ölçüp biçiyor, arada iri iri söylenip küfrediyordu. Bir ara gene durdu. Yüzükoyun, cansız gibi yatan annemi kolundan tutup hoyratça kaldırdı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 26). × ***Kamyonum avluda, bir gölgede yapılıyordu. Dayım, ölçüyor, biçiyor, telleri kerpetenle kesiyor, penseyle de eğip bükerek biçim veriyordu.*** (C. Kavukçu 2000 s. 25).

AD. **ölç- dök-** ‘endişede olmak’: × ***Genç adam çalkantılar içindeydi. Artık kararını uygulayacaktı. Uzun uzun onu düşünüyordu. Neresinden başlayacak, ne yapacak? Kaynı, kaynatası üzerine gelirlerse, nasıl karşı koyacak? Bir bir ölçüp döküyordu.*** (F. Baykurt 1971 s. 343).

ölçek ‘ölçme aleti’ Meninski 1680 I, 541. O. Blau 1868 s. 281, G. Doerfer 1965 II, no. 619. ××

AD. (Güney-Doğu Anadolu) ***ölçek II*** ‘hububat ölçme birimi: bugün 8 teneke’. krş. ***ölbe***. ××

AD. **ölçer** ‘ateşi karıştıracak demir kol, gelberi, arabozucu, fitne’ , DS 3329.

ölçer- I ‘ateşi parlatmak için karıştırmak’ TS 3976-78, DS 3329, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 74 < ***belki ölçerle-*** ‘toplamak, düzeltmek’ TS 3076-77 fiilinden kısalma (reduction), fakat böyle bir reduction için misalimiz yoktur. AD, ***ölçer-*** için başka manalar (DS 3329): ‘bir iş için düşüncelerini söyleyerek yol göstermek; bir şeye öz biçimini vermek, düzenlemek; hızlıca vurmak; benzetmek, bir şeyi kendi gidişine bırakmak; harman döverken dışarıya taşan sapları dövenin altına atmak’. krş. ***ölçer***. × ***Zemistān diriyken devr ėt şarāb. | Odı ölçerüben çevirgil kebāb!*** (Tursun Beg 1977 s. 173). ***Sofrayı ortadan kaldırdılar. Ateşi ölçerdiler, yaktılar.*** (Y. Kemal 2004 [1955i] s. 322). × ***Gözü ocaktakindeydi. Hemen yiyecekti. Ateşi ölçerdi. İşte fokur fokur kaynıyordu.*** (F. Baykurt 1961k s. 92). × ***Kaynatıyorlar, altındaki ataşı ölçerip ölçerip kaynatıyorlar bu köyü İzzet! Göpgözel köy çivisinden çıkıp gidiyor, habarın olsun!*** (F. Baykurt 1967a s. 179). × ***Zero, ocağı ölçerdi, yalımlar çoğaldı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 41).

AD. **ölçer- II** ‘bir konu ya da iş için düşüncelerini söyleyerek yol göstermek, kışkırtmak, ayaklandırmak, kızıştırmak’ TS 3077-78, DS 3329: × ***Ondan sonracığıma, sen ölçeriyorsun ki komşular köyleri bırakıp kentlere yörüsün! Yörüsün, arkadaş. Yöreyenlere dur deyen yok zati. Emme köyler boşalmasın!*** (F. Baykurt 1967k s. 266).

ölçi/ölçü ‘belirlenmiş en, boy, yükseklik; kural, kaide’ Meninski 1680 I, 541. × ***Bu âna kadar zevkinin en doğru ölçüsünü olgun ve kâraşina***

kadınların sinesinde bulan bu genç birdenbire Senihanın ham ve sert göğsünde hiç tatmadığı ve müstesna bir lezzet buldu. (R.N. Güntekin 1939 s. 63-64). × ***Terzi ölçüyü alırken biraz dikkatsizlik ederse, dikerken baştan savarsa, başa dert olur. Kemeri sıkar, apışaraları kasar, paçaları sarkar.*** (S.M. Alus 1944 s. 19). × ***İnsanın ölçü hassası, içinde bulunduğu çevre ile orantılıdır.*** (Y. Keskin 1957 s. 4). × ***Yarından tezi yok. Seni terziye götürür, ölçünü aldırır, istediğin ceketle pantalonu ısmarlarız.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 24-25). × ***Ölçülerinize uymak zorunda duymadım kendimi hiç, iki tane kıytırığın şartlandırmasına göre yön veremem kendime...*** (L. Erbil 1984 s. 131-132). ***ölçüsünü kaçır-*** 'abartmak, ileri gitmek': × ***Ölçüsü kaçırılmış ayalı-boyalı yüzü ve kadın kılığına girmiş çelimsiz, kavruk bedeni, Oya'nın hafif küçümseyici, alaycı bakışları altında ezilirken, kendinin nasıl bir olduğunu, birdenbire Oya'nın acımasız gözleriyle gördü.*** (M. Mungan 1999 s. 292).

ölçü b. ***ölçi***.

ölçüm I 'usta, becerikli; doktor' DS 3277, 3330. DS 3277, 3330. b. ***olçum I.*** ××

ölçüm II 'acemi, beceriksiz' TS 3078, DS 3277, 3330. × ***Kişinüŋ derdini eyler ziyade, Ẕātīyā dünyā, | Bu bir ölçüm ṭabībüŋ ʿavnıdur, bunda devā neyler?*** (Ẕātī 1967 I. 359). b. ***olçum II.*** ××

ölçüm III 'doktor, hekimlik taslayan ve yıldızların hareketlerinden sonuç çıkaran, fal' DS 3277, 3330. × ***Sidük zoruna uġramuş oğlan siküşmeden | Ölçüm dutub yaraġu paltayla yardular.*** (A. Gālib Paşa 1911 s. 19 kenarda: ***ölçüm 'hekim demekdir'***). ***ölçüm*** unsuruyla başlayan kelimeleri manalı bir silsilede birleştirmek bana imkânsız görünür. b. ***olçum III***.

ölçümle- 'iyice ölçüp biçerek, inceden inceye düşünmek; mukayese etmek; akıl yoluyla tahmin etmek, tasarlamak; değer biçimek, değerlendirmek' TS 3078, DS 3330. × ***Hadi canım, Demirel'in borusu öter mi artık? — Haltettin şimdi. Niye ötmesin? Bunlar ne gördülerse Menderes'ten, ne gördülerse Demirel'den gördüler. Onları bunlardan sökemezsin. Amma sökemezsin. — Söküldüler bile. — Boş verin yahu. İçelim hadi. O ölçümleme işi var ya? — Bana bak, sen o ölçümleme işini.— Biliyorum canım.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 233).

ölçümlen- 'heveslenmek' AD. 'tasarlanmak' TS 3079, DS 3330. × ***Ve bir zamān muṣavvir-i çehre-güşā olub naḳḳāşlıġa dạhı ölçümlenmiş, anda dạhı ṣanʿatine min vechin ṣüret buldurmış.*** (ʿĀlī 1975 s. 142). × ***Anlara mạhṣüṣ bāġbān yėrine varmış. Evāyil-i ḥālinde Ümmī Sinān Ṣüfilerinden birine bir ḳac günḥidmet ėtmekle vaḳıʿa taʿbīrine dạhı ölçümlenür.*** (ʿĀlī 1277, v. 502b).

AD. **ölçün-** 'kendi kendine ölçmek', ***ölç-*** fiilinin reflexivum hâli, DS 3330. × ***Dev, çamı kesip yere yıkıyor. İçini oyuyor. Sonra içine yatıp ölçündüğünde.*** (M. Tuğrul 1969 s. 306).

öl- diril- 'çok sevmek, her hususta çok iyi bakmak, çok ihtimam göstermek'. × ***Babam anam benim için ölüp dirildiler. Bana bütün fedakârlık-***

larını verdiler ama topal besleme beni buraya atdi. (B. Seyidoğlu 1975 s. 170).

öldü fiatına 'yok pahasına'. × ***Bir iki çebiç-toklu vardı, aceleye getirip de öldü fiatına vermek istemedim onları.*** (M. Makal 1957k s. 8).

öldüm Allah 'asla, hiçbir suretle'. × ***Kala kala bizcileyin kimsesiz olanların, bulaşık, çamaşır, ekmek, temizlik gibi kaba işlere aradığı yardımcı kalıyor: işte bunu öldüm Allah deseniz bulamazsınız. Büyük yerlerdekiler sanarlar ki köyde nasıl olsa yardımcı bulunur. Kazın ayağı öyle değil.*** (M. Körükçü 1950 s. 112). × ***Dükkâncıları, iş sahiplerini hep tanır. Bir kere "Bunu çalıştırmayın!" dese tamamdır. Öldüm Allah, iş vermezler.*** (Kemal Tahir 1955s s. 171). krş. ***öldür Allah, ölüm Allah.***

öldür- b.m. Meninski 1680 I, 541. × ***Bir gün Meymünenüŋ gözi, dāyeye doḳundı, öldürmege ḳaṣd eyledi. Menüçir eyitdi: "Bundan ne gele? Bunı baŋa bağışla!" dėdi.*** (Ferec v. 31b). × ***Bunuŋ gibi, nābekārı ḥimāyet ėdüb nėdersiz? Vėrseŋüz: öldürsem ne, yüregümi sovudsam ne! Vėrmeyecek olursaŋuz daḫı ben anı öldüriserem, geyise siz daḫı beni öldüresiz.*** (a.e. v. 177a). ***Gel, yoldaşlarıŋı göster, yoḫsa seni öldürürem!*** (a.e. v. 243b). × ***Baş ḳalduran kāfirleri öldürdi, ġazā eyledi, bezirgānlaruŋ mālini ḳurtardı, gėrü döndi.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 s. 33). × ***Bu oğlan beni ecelsiz öldürecek, haberiniz olsun. Gıp deyip gideceğim.*** (S.M. Alus 1934 s. 202). × ***Arvat dėyif: "Sabā gün-orta-üstü evimi camahatnan çaġracam, gele." Sabā gün-ortaya ġeder ġoyun öldürüf, öküz öldürüf...*** (a.e. s. 6). × ***Ben gėldiyim, onu size ġarşı getiriyor gimi getiriyim, yarı yolda öldürüyüm, ġannı esbabını size gördürüyüm.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 57).

öldür Allah 'asla, hiçbir suretle' çok ısrar etmeyi ifade eden tabir; başı bir çeşit yemin, onu takip eden de menfi bir karar', krş. ***öldüm Allah, ölüm Allah.*** × ***Sabahla işe giden, akşamdan akşama kahveye tavla oynamaya gelen, cumartesinden gayrı içki - öldür Allah — içmeyen Amerikalı, tam akıllandı, uslandı dendiği sırada, binmiş vapura, çekmiş gitmiş olurdu.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 18). × ***Geçen gün Büyükdere'ye müşteri götürmüştüm. Benim de başıma geldi. Öldür Allah kapı açılmadı. Sonra müşterileri ters yüzü getirdim.*** (A. Nesin 1957k s. 17). × ***Hadi ben, medeniyet belâsı deyip denize girmesine ses çıkarmadım diyelim, iyi ama ben zorlasam bile, benim karı öldür Allah denize girmez.*** (A. Nesin 1976 s. 19). × ***Askerlerin, jandarmaların vızır vızır dolandığı günlerde babamı niye vurduklarını öldür Allah söylemem buna. Elin herifi. Huylu mu huysuz mu, nerden bilirsin?*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 307).

öldüresiye 'öldürünceye kadar, çok (dövmek)'. × ***Delik deşik ḳalbümi durmayub öldüresiye ḍarblayorsun.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 358). × ***Bazı akşamlar, sarhoşun rakı başına vuruyor, ispirtonun dimağına verdiği bu cinnet nöbetini karısını öldüresiye dövmekle yatıştırabiliyordu.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 106).

öldürgünleştir- 'solgunlaştırmak' < ***ölgünleştir-*** yerine yazar tarafından uydurulmuş fiil. × ***Güneş, gün ortasında bile lamba ışıklarını biraz-***

cık olsun öldürgünleştiremediğine göre, insanların onun doğumundan batımından söz açmaları da haylı tuhaf geliyor Engin'e. (A. Ağaoğlu 1991h s. 158).

öldürici 'katil, öldüren' Meninski 1680 I, 542. ××

öldüriş 'öldürme' Meninski 1680 I, 541. ××

öldüriş- 'birbirini öldürmek' Meninski 1680 I, 541. ××

ölecek 'idam mahkumu, ölüme mahkum edilmiş'. × ***Ammā benüm ḥālum oldur ki ol ölecek ṣal'ük ipüm kesicek yel beni bir iki gün oynatdı.*** (Ferec 99b). × ***"Varuŋ, zindāndan bir ölecek ḫünī getürüŋ! Ḳılıcıla calayım: bu sīrnber benüm erlügümi" görsün!" dėdi.*** (Ferec v. 100b).

öleğez b. ***ölagaz***.

ölekal- 'beklenmedik biçimde ölüvermek'. × ***Sarı Musa'nın danaları iyileştilerdi ya. Soğuklar bastırınca gine hastalandılar. Gine paytarlar geldi. Bu sefer ikisini kurtaramadılar. Geceleyin ölekalmışlar. Toprağı eştirip gömdüler.*** (F. Baykurt 1967a s. 159).

ölemez/ölmez 'tazeyken yumuşak olup hayvanların yediği bitki, ince yapraklı dikenli bir bitki; beyaz, mor veya parlak kızıl renkte çiçek açan otsu bitki (Xeranthemum)' DS 3330, 4623 < Yun. ***σχόλνμος*** (şholümoz) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 s. 117 no. 480. b. ***hölemez***, ***hölmez***. ××

ölen 'önceki yıldan kalma kuru ot' R. Dankoff 2004, G. Doerfer 1965 II, no. 620. ××

AD. **ölesek** 'ölmeye yüz tutmuş, ölümcül' DS 3331. × ***Ölesek bıyıkları içkinin içinde yüzüyor, dudaklarına yapışıyordu.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 134). × ***İlyas'ın ölesek bıyıkları alkolden ıslak, gözlerinin akı çürük.*** (a.e. II, 128).

ölesiye 'ölecek kadar; çok fazla'. × ***Şevket ölesiye çalışmak bahasına da acaba bu korkunç masrafı karşılıyacak kadar para kazanıyor mu idi?*** (R.N. Güntekin 1930 s. 84). × ***Aman aman, iyi ki çirkin olmuşsun. Bu sayede ölesiye iki dost kalırız.*** (Aka Gündüz 1930 s. 21). × ***Teniste tek erkekler bölge şampiyonuyum. Yüzerim. Eskrim yaparım. Ölesiye poker oynarım. Ne yazık ki elimden başka hiç bir iş gelmez.*** (O. Hançerlioğlu 1956 s. 63). × ***Kızgınlık, küskünlük yok, eli ayağı kesiliyor, ölesiye bir bitkinlik duyuyordu.*** (M. Seyda 1970 I, 134).

öleş 'ölü' TS 3079. ××

AD. **ölet** 'öldürücü salgın hastalık' DS 3331, TS 3079-80, R. Dankoff 1991 s. 63, Meninski 1680 III, 5864, H. Eren 1999 s. 316 < Çağ. ***ölet*** a.m. Clauson 1972 s. 130, G. Doerfer 1965 II, no. 618. × ***Koyunlarda ölet var. Bütün leşleri sokağa atıyorlar. Etlerini köpek yiyecek, kemikleri çocuklara oyuncak olacak.*** (F. Baykurt 1969 s. 29). × ***Bıre gidi yetişin! Tavuklarda kıran var! Tavuklarda ölet var!*** (a.e. s. 69).

AD. **ölez** 'güçsüz, bitkin (kimse); sönük (ışık)' DS 3331 < Tk. ***öl-*** + ***-ez*** b. ***alağaz*** ⊡. × ***Gebze sırtları karanlıklar içinde. Bir kaç ışık, bir kaç***

far; ölü, ölez, pısmış. Buraları böyle pısırık mıydı? (A. Ağaoğlu 1980 s. 57). × ***Bütangaz lambasını yaktım. Ölez ölez ıpıldadı ışığı. Tüp bitiyor.*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 128). × ***İşte, yapışkan vıcık çamurla kaplı gecekondu yollarında, o yollara düşmüş ölez, ıpıldak ışıklar altında dura dura mırıldanan bir Emine.*** (A. Ağaoğlu 1982 s. 21).

ölezi- 'ölecek, sönecek hâle gelmek, zayıflamak, kuvvetini kaybetmek' TS 3080. ××

ölgün I 'acıma duygusu olan yufka yürekli; güçsüz, bitkin' DS 3332. ××

ölgün II 'ölüsü olan, yaslı' DS 3332. ××

ölke 'memleket' Meninski 1680 I, 543, DS 3332 < Mo. ***ölkä*** a.m. G. Doerfer 1963 I, 145-147 no. 28. b. ülke.

ölker I 'kadife gibi kumaşların ince havı; kumaşın yüzü' DS 3332, A. Ergür 2002 s. 198. ××

ölker II 'ülker yıldız kümesi' Meninski 1680 I, 543. ××

ölle- 'tavlamak, ıslatmak' TS 3080. ××

ölluk 'toprakta açılan çukur' TS 3332 < Yun. ***φωλίον*** (folíon) a.m. A. Tietze 1955 no. 346, Ch. Tzitzilis 1987g no. 581. b. ***fol I.*** ××

öllüyünkörü b. ***ölünkörü***. ××

ölmez b. ***ölemez***.

ölmezoğlu 'çok dayanıklı' DS 3333. × ***Bezir mürekkebi dirhemle alınırdı. O zamana göre oldukça pahalı. Şöyle böylesinin dirhemi 10 para, iyisi 20 para. Yazılan yazı pırıl pırıl parlar. Hani röliyefli kartvizit yazıları yok mu, onlar gibi kabarık durur. Sonra, ölmezoğlu, senelerce dayanır; yüzlerce yıl geçse rengi uçmaz.*** (S.M. Alus, Akşam gaz.(XI.1944).

ölmüş eşek ara- 'para sıkıntısından dolayı bir şeyi yok fiyatına satmaya razı olanı aramak, bir şeyi ucuz fiyata almaya çalışmak'. × ***"Satılık tarlamız yok, Ağam" Toprak onun velinimetiydi. Karnını bu baba yadigâriyle doyuruyordu. Anasını ve Elif'ini bu tarlalarla geçindiriyordu. Yarın, düğününde, kızına bu tarlalardan başka ne bağışlıyacaktı? Hem, aylarca üzerinde didindiği yeri, ölmüş eşek aradığı muhakkak olan Paşazadeye niçin satsın?*** (Reşat Enis 1944 s. 84).

ölmüş eşek bahasına 'yok fiyatına, son derece ucuz olarak'. × ***Tekmilini Dede Kasım ölmüş eşek bahasına kapatmadı mı?*** (Kemal Tahir 1957r s. 57).

ölmüşleri '(bir kimsenin) ölmüş olan ataları, ecdadı, eslâfı'. × ***Unkapanındaki evleri yandığı için, Rumelihisarına, ecdattan kalma yalıcıklarına taşınmışlar. Esasen de ölmüşleri hep oralı.*** (S.M. Alus. Akşam gaz, 23.II.1942). × ***Öteden beri alışmışız, hâlâ eski âdeti güder, senede bir kere olsun ölmüşlerimizin kabirlerini ziyaret ederiz.*** (S.M. Alus. Akşam gaz. 6.VI.1944). × ***Ölmüşleri gayet sofu, beş vakitlerine beş daha katan takımdan.*** (S.M. Alus, Akşam gaz, 4.I.1945).

ölü I 'ölmüş kimse, ceset' Meninski 1680 I, 546, G. Doerfer 1965 II, no. 621 < ETk. ölüg a.m. Clauson 1972 s. 142. × ***Arada yėtmiş ḥamle geçmiş, biribirin alımamış. Ąḥir ̦Hudādāda Taŋrısı furṣat vėrür, ḳoltuġı altına siyāhuŋ bir darb urur ki andan yėre ölü yıḳılur.*** (Ferec v. 64a). × ***Ayağının türabı olayım, gitme! Ne gelirse başıma, beraber gelsin, ben utancımdan ölürüm. Sen ölümü kaldırırsın.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 13). ***ölü benizli*** 'yüzü kül kesilmiş, yüzü solmuş': × ***Ölü benizli, soğukneva, gaga dilli, 45-50'lik bir nemse Yahudisiydi.*** (S.M. Alus 1944 s. 21). ***ölü gözü gibi*** 'sönük, fersiz': × ***Taşlıkta, mutfağa bitişik helânın buram buram kokusu. Uyku sersemi ahretlik kız, ölü gözü gibi lâmbayı tutuyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 139). ölükumu 'tehlikeli dalga': × ***Annem tutturdu: "Denizde ölükumu var, çocuklar, lodoslıyacak galiba. Yoksa geri dönsek mi?"*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 24.I.1945). ***ölüm çıktı*** 'az kaldı ölüyordum': × ***"Dinime imanıma. Ölüm çıktı öküzlerin, ineklerin arasında gelene kadar. Öldüm, öldüm, dirildim." — "İyi yakalanmadın"*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 49). ***ölüp ölüp diril-*** 'çok sıkıntı çekmek, çok zor durumlara düşmek': × ***"Dinime imanıma. Ölüm çıktı öküzlerin, ineklerin arasında gelene kadar. Öldüm, öldüm, dirildim." — "İyi yakalanmadın"*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 49). ölüsü boklu (hafif bir küfür): × ***Osman çavuş! Doldur şu ölüsü boklu kadehi. Bu dertleri avutmak için ondan merhametlisi yoktur.*** (K. Bilbaşar 1941 s. 99). ölüsü kandilli (hafif küfür): × ***Ulan, Badi-Badi! Sesin çıkmıyor. Dalavere etme! Bacakların zaten çarpık, bu sefer büsbütün kuyu çengeline döner, ölüsü kandilli!*** (Aka Gündüz! 1940 s. 4). ölüsü kınalı (hafif küfür): × ***Ellerin dert görmesin gelinciğim! Billâhi bu ölüsü kınalı piyanoya da bayılırım. Laterna bunun yanında kaç para eder be?*** (S.M. Alus 1934 s. 63). ölüsü porsuk 'işe yaramaz anlamında bir çeşit nida': ***KADIN — "Hoşt köpek! Bīberim çoḳdur, aġzıŋıŋ ṭavanını yaḳarım!" EMĪN — "Vāy ölüsü porsuḳ! Ḳarıya değil, bir omuzdāşa çatdıḳ. Sen hīç ṣandıḳ ḳaldırdıŋ mı arḳadaş?*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 145). ***ölü toprağı*** (masal tabiri: birinin üzerine ekilirse, onu uyutur) < Fa. ***ḫāk-i murde***. ***ölüsünü öp-*** (kuvvetli bir yemin şekli): × ***Ağa, eğer bir hilâf diyorsam, bir tek kızımın ölüsünü öpeyim.*** (M. Yesari 1930 s. 33). × ***"Şaka ediyorsun, Yıldız." — "Vallahi şaka değil." — "İnanmam." — "Ölünü öpeyim, yalanım varsa!"*** (Reşat Enis 1945 s. 22). ***ölüyü bile güldür-*** 'herkesi güldürecek kabiliyette olmak': × ***Dünyaya o rahmetliden daha şen, daha şakacı, ondan nekre bir adam gelmemiştir. Apansızın tuhaflıklar icat ederdi ki kahkahadan kırılırsın. Ölüyü bile güldürür tâbiri yok mudur, işte tam onun üstüne.*** (S.M. Alus 1944 s. 151).

ölü II 'topraktaki nemlilik × ***Mayısta su, kuyunun ağzından dört beş karış aşağı iken, şimdi dört beş insan boyu çökmüştü. Demek ki toprağın ölüsü (toprağın ıslak kalan kısmı ki, bu kısım yaz ilerledikçe dibe doğru çöker) 4 insan boyu çekilmişti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 15).

(Kumarbazlar argosu) **ölü III** 'cıvalı zar; işaretli kâğıt' H. Kodaman 1944 s. 254. × ***Ölüyü bir an içinde ortadan kaldırdıktan sonra çırpınmıya, göğsünü tırmalamıya, gömleğini yırtmıya başladı.*** (a.e. s. 42).

(Argo) **ölü gözü** ‘dişilik organı, makat, anus’ H. Aktunç 1990 s. 217. ××

ölü kum ‘sessiz, gürültüsüz dalga’ TS 3082. ××

ölüm b.m. Meninski 1680 I, 544, 548 < ***öl-*** + fiilden nomen actionis yapan ***-üm*** eki, b. ***adım*** ⊡. ***ölümüne eşin-*** ‘ölümünü davet etmek’: × ***“Hoşça kal ayı oğlu ayı!” dedim. “Hâlâ sokurdanıyorsun, diş ağrısı gibi herifsin be!” dedi. “Hoşça kal” dedim, “ne var?” “Sen ölümüne eşiniyorsun, emme hadi git, benden bulma.”*** (F. Baykurt 1967a s. 301). × ***Ölüm geldi cihane. | Baş ağrısı behane*** (F. Arıt 1957 s. 144). × Ölüm hak, miras helâl (S. Erdem 1935 s. 9). × ***Senin bıraktığın milyonlar, “Ölüm hak, miras helâl” olarak mirasçılarına kalınca onların ‘‘Ah bu paralar bizim sevgili halamızın yadigârıdır! Bir tanesine bile dokunmadan böyle muhafaza edelim!” diyeceklerini mi zannediyorsun?*** (R.C. Ulunay 1941 s. 131). ölüm hastası ‘akşamlık sabahlık’: × ***Hülya ile, birçok müflisler zengin olmak ve birçok ölüm hastaları şifa bulmak arifesinde yaşadıklarını sanırlar.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 293-294). ***ölüm Allahın emri*** (ata sözü) ‘ölümden kaçış yok’: × ***Softa Hasan gülüyor: “Ölüm Allahın emri. Aç sürünmektense ölmek daha iyi.”*** (Reşat Enis 1944 s. 8).

ölüm Allah ‘ne kadar zorlarsan zorla, asla, hiçbir şekilde’ anlamında ifadeyi kuvvetlendiren bir tabir, b. ***öldür Allah***, ***öldüm Allah***. × ***O ḳadar pārayı cebine indirir idi de ölüm Allāh dėseŋ eviŋ içine bir onluḳ ṣarf ėtmezdi. Pārasız gibi görünürdü.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 573). × ***Hem sen iyi ki güzel delikanlı olmadın, cicim Ali! Eğer öyle süzgün gözlü, briyantinli, lövantino bozması bir mahlûk olsaydın, ölüm Allah ben seninle ahbap olmazdım.*** (Aka Gündüz 1930 s. 21). × ***Hele küçük torunuma merhum büyük babasının züppeliği çattı, o da “Sîmîn” demesin mi? Ölüm Allah olmaz! diye haykırdım. Onun adı “Gümüş” olsun.*** (Aka Gündüz 1940 s. 180).

ölümcül ‘öldürücü, ölümle sona erme ihtimali olan, ölüm hâlinde bulunan’ TS 3082 < ***ölüm*** + isimden sıfat yapan ***-cül*** eki. b. ***adamcıl*** ⊡. × ***Aşık Alinin yüzü acımaklı bir hal aldı: ”Yusuf çok hasta. Ölümcül hasta.”*** (Yaşar Kemal 1993h s. 89).

ölüm eri ol- ‘kendini feda etmek‘. × ***Uzun-Karı-oğlı gördi kim iş işden geçüb belā deryāsı başdan aşdı. Süngüsin silküb ölüm-eri oldı ve bu küffār-ı ʿhāksāra bir doḳunış doḳundı kim ān-ı saʿātuŋ içinde küffāruŋ alaylarını biri-birine giriḫt ėdüb ve soḳāḳ soḳāḳ ėdüb giderken ḳażā-i ilāhī birle atı tekerlenüb beli ḳırıldı ve bir ḳolı atuŋ altında ḳaldı.*** (Ġazavāt-ı Sulṭān Murād 1978 s. 18).

ölümlü I ‘ölmek uzere olan’ Meninski 1680 I, 545, TS 3083-85. × ***Derḥāl durdılar, kārvān ṭalebinde oldılar, Faẓlullāhı muʿazzeb evgār Faẓlullāhı ölümlü ḳodılar, gitdiler.*** (Ferec v. 9b). × ***Bir ḳaç ölümlü ʿhasta vu ser-geşte ḳalmışuz | Pervāne gibi yanmadan artuḳ ne çaremüz?*** (Nevʿī 1977 s. 343).

ölümlü II ’sonunda herkesin öleceği, gelip geçici (dünya)’. × ***Ah ah ölümlü dünya! Bu kara toprak neler yutuyor Ah ah ne denir? Rabbimin iradesi. Fakat dayanılıyor mu?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 11).

ölümlük ‘biriktirilmiş cenaze masrafı’. × ***Bilmez misiniz? Bizim memleketimizde her ihtiyar kadının sandığında, bin bez parçası arasında küçük bir çıkıncık bulunur. Buna ölümlük derler. Göz bebekleri gibi saklarlar.*** (İ. Tarus 1950 s. 50). × ***Yük olmam sana. Kefenliğim bohçamda dürülü oğlum. Ölümlüğüm de mendilde düğümlü.*** (F. Erdinç 191958 s. 116).

ölümsek ‘ince dayanıksız kumaş’ A. Ergür 2002 s. 198. ××

ölüm teri dök- ‘ölmekten korkarak bitkin hâle düşmek’. × ***Takuk ta aynı halde. Ecinni mi bastı, yoksa hortlak mı peyda oldu diye ölüm teri döküyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 335).

ölümüne (zarf) ‘son derece, tahammülün üstünde, bütün gücüyle’ < belki bir yazarın icadı, daha eski metinlerde bulunamadı. × ***Bir temmuz öğlesiydi. Odanın içi sinekle, Kevserin koynu bitle doluydu. Hava da ölümüne sıcaktı o gün.*** × (T. Yücel 1954 s. 76). × ***ḳaymakamın pencerelerini taşlattı. Odasına kurşun sıktırdı. Ölümüne sıktırdı ama kurşunlar değmedi.*** (Yaşar Kemal 1955t s. 69-70. × ***Almak için ölümüne dövdüler beni, odunlarla, tekmelerle dövdüler, yerden yere sürüklediler. Vermedim.*** (T. Yücel 1958 s. 59).

AD. **ölünkörü I/öllüyünkörü/ölüyün körü** ‘ocaklarda yakılan odunları dayamaya yarayan üç ayaklı, büyük, demir sacayak; yok daha neler’ DS 3333, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 74. × ***Dedim ki, bir katarını da bu döngelenin Tekeç dağına uçarken gördüm. Neee? dedi. Üstüme güldü. Ulan ölüyün körü, dedim. Deyyusun dölü.*** (Y. Kemal 1991 s. 29). b. ***elinin körü***.

ölünkörü II ‘küçük lamba, idare’ DS 3333. ××

ölüp ölesiye ‘ölünceye kadar, hayatın sonuna kadar’ Meninski 1680 I, 543. × ***Almanın, eriğin, ayvanın, ekmeğin tadı nerden geliyor? Topraktan helbet. Karıların kazıp getirdiği otların onca tadı nerden geliyor? Topraktan helbet! Değilse bu adam bıkmadan usanmadan ölüp ölesiye nasıl çift sürebilir? Ekin biçebilir? Durabilir köyde? Toprağın tadından derim ben.*** (F. Baykurt 1967a s. 46).

ölürayak ‘hasta ölmeden yetişerek’ < krş. ***giderayak***. × ***Doktor kısmının sözüne inanılır mı, onlar ölümle kuma olmuşlar töbe töbe, adam seni mi düşünecek. İyi adammış, kapıyı kapamaylan seni unutur, unutmaz mı? Her gün fukaranın bin çeşidi sebil gibi karşısına yığılıyor. Yine de ölürayak yatağı bulunca bize okumadığı dua kalmadıydı Meryem’in.*** (S. Soysal 1976 s. 161-162).

ölüt ‘cenaze’ < ***öl-üt***. × ***Çeşmei laʿlüŋ āh ėderem ḳuru ḳuru | Susuz ölütsem eger, aġzuma ḍamzırmaya şu.*** (Ẕātī 1987 III, 137). × ***Unutamadım ama ölülere de yavaş yavaş ısınmıya başladım. Ben de bir ölütdüm çünkü. Yaşıyordum, ama ne farkım vardı Dertlioğlundan?*** (F. Baysal 1955r s. 191).

ölüt- ‘ıslatmak’ TS 3085. ××

ölüyünkörü b. ***ölünkörü***.

ölüzgâr b. ***rüzigâr II***.

ölüzger b. ***örüzgâr***.

ömrince ‘yaşadığı sürece, o ana kadar, ömrü boyunca’. × ***Ḥükmi ilāhī yėl belürdi, perdeyi ḳaldurdı. Bir ṣanemi dil-rübā görindi ki Faẕal ‘ömrince anuŋ gibi cemāl u kemāl ḳadd u ḥadd gördügi yoḳ.*** (Ferec v. 11a). × ***Ė fülān fesān! Erüŋ ‘ömrince ḳanda biŋ dināra mālik olduġı varıdı kim baŋa emānet ḳoyayıdı*** (a.e. 102b). × ***Bu cihānuŋ bir adı vardur fenā. / Bunda görmez kimse ‘ömrince henā.*** (a.e. 232a).

ömrübillâh b. ***ömür billâh***.

AD. **ömük** ‘gırtlak; boğaz; yemek borusu’ DS 3334. × ***Ne alayım ne alayım diye düşünmüş. Et alsam kemiği var, kelle alsam sümüğü var, ciğer alsam ömüğü var. Varayım, güzellik alayım, sürüneyim de salınayım!*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 64). b. ümük.

ömür I ‘hayat müddeti < Ar. ‘***umr*** a.m. × ***Ė mübed! Melik-i Kişmīre benden selām eyle! Eyit ki: seni Taŋrıdan diledüm. Yarlıgadı: uzun ‘ömür coḳ memleket, coḳ ni‘met saŋa bağışladı.*** (Ferec v. 52a). × ***İki yıl ḍoḳuz ay üc günden soŋra ‘ömri güni ḍolundı.*** (‘Ālī 1975 s. 157). × ***Bu karanlık handa tek ü tenha ömür sürmeden memnun görünüyor.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 104). × ***Ömrümde berbere traş olmamışımdır. Kendi elceğizlerim ne güne duruyor?*** (S.M. Alus 1944 s. 15). × ***Onun yaşında olanlar, değil Şaziment Hanım’ların peşinde koşmalar, “âhır ömürlerinde” mezar parası, kefen parası biriktiriyorlar. Nesine zamparalık şişko göbeğinin, gebeş suratının, değil mi ama?*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 26). × ***Bu, herhangi fenden olursa olsun, ifadesi Ahmed Midhat’ın ömür boyunca kültürde düstur edineceği bir hayat görüşü karakterini kazanacaktır.*** (O. Okay 1975 s. 3). ***ömrüne bereket*** ‘uzun ömür dileği’ × ***Eline sağlık, eline sağlık, çoktandır bu nimetten mahrumuz, yine ağanın sayesinde çok şükür, ömrüne bereket!*** (A. Dino 1944 s. 68). ***ömür boyu*** ‘bütün hayatı süresince’: × ***Bilâderlerim, kardeşlerim, kankalar! Kolera’dan uluslararası hırsızlık madalyası kazanmış bir düzine hünerli gaftici çıktı. Bu şahsiyetlerin “Saat kaç?” dedikleri insanlar, ömür boyu saatsiz dolaştılar.*** (M. Kaçan 1991 s. 26). × ***Bu, herhangi fenden olursa olsun, ifadesi Ahmed Midhat’ın ömür boyunca kültürde düstur edineceği bir hayat görüşü karakterini kazanacaktır.*** (O. Okay 1975 s. 3). ***ömür geçir-/ömür sür-*** ‘yaşamak’: × ***Ne mutlu sana ki kimseye boyun eğmeden Paris gibi dünyanın en bereketli bir ilim ve hayat merkezinde istediğin gibi ömür sürüyorsun.*** (Burhan Cahit 1934 s. 61). × ***Yeniçeri askerlerinin sakal koyuvermemeleri bir anane imiş. Şehzadelerin sakallanmağa vakti kalmadığı, boyunlarına kemend takılıp ahireti boyladıkları da başka bahis. Mucize kabîlinden kelleyi kurtaranlar üç otuzuna girseler bile dımdızlak suratla ömür geçirmeğe mahkûmmuşlar.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 16.VII. 1944). ***ömrünü tamām et-*** ‘öldürmek’: × ***Ve ol ḏahı pādişāha gelmişdi. Anuŋ ḏahı ‘ömrini tamām ėtdiler.*** (F. Giese 1929 s. 144).

ömür II ‘gülünç, acayip, tuhaf; zor; şen, neşeli, çok hoşa giden (kimse)’. × ***Yeni yeni çıkan o sayısız gazeteler ne ömür şeylerdi yarabbi!*** (S.M. Alus 1933p s. 241). × ***Büyük yaz yağmurlarından sonra yer yer hasıl***

olan küçük küçük gölcükler, yer yer toplanan hafif kumlar ve birer şırıltı ile ufak bayırlardan akan billûr gibi selcikler arasından araba ile yavaş yavaş geçmek ne ömür oluyordu! (O.C. Kaygılı 1939 s. 57-58). × ***Dün gece bir yosmaya tesadüf ettim, ilik mi ilik, ömür mü ömür, Lokman hekimin ye dediği!*** (S.M. Alus 1934 s. 132). × ***Tezgâhtarlık eden kâtiplerin hali pek ömürdü. Çoğunun fesi yıkık, sigarası ağzında, ayağı ayağının üstünde, İngiliz tabancası gibi kurum kurum kurulurlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 47).

ömür billâh/ömrübillâh 'şimdiye kadar; ömür boyu'. × ***Eli hafifti. Ömürbillâh enjeksiyon yapmış kimse değildi. Dişçiliği permili olarak Acemyan Beyden öğrenmiş.*** (F.C. Göktulga 191943 s. 4). × ***Dünya yüzünde herkes bir yuva kurmuş, ayının bile ini var. Yalnız bizim yok. Ömrübillâh serseriler gibi dolaş babam dolaş.*** (Attilâ İlhan 1953 s. 153).

ömür törpüsü 'sıkıntılarla yıpratan iş, kişi vb.; uzun, zahmetli, kişiyi sıkıntılarla yıpratan iş, kişi'. × ***Ne de olsa ben de insandım, aranmak arzusu bende de hiç değilse herkesteki kadardı. Hele bu kör muhitte. Beş yıldır saçımı süpürge ettiğim bu ömür törpüsü yerde benim mevcudiyetimden kim haberdardı? Günün birinde herhangi bir insanın aklına gelip, "yahu hoca efendi sen de burada ne yapıp dursun?" diyen olmamıştı.*** (C. Gökçek 1943 s. 126).

ön I/öŋ I (sıfat) 'önde bulunan, öne ait olan'. × ***İki öŋ dişiniŋ suḳūṭundan fışırıḳ.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 65). × ***Murād ḫırçınlaşmışdı, dizginleri ḳaṣaraḳ ṣarṣdı, ḳamçıladı. Ceylān, yelesi ürpermiş, silkindi, ḳıç atdı, öŋ ayaḳlarını gererek durdu.*** (M. Yesari 1928 s. 309). × ***Adamın yüzü Çarşamba pazarına döndü ve fırlıyan iki ön dişinin yerinden kanlar boşandı.*** (Aka Gündüz 1930 s. 104). × ***Gazinonun kapısından girip hanımların mevkiine yürüdük. Kafeslerin arkasındaki ön sıralar balık istifi olduktan maada ikinci, üçüncü sıralar da omuz omuza.*** (S.M. Alus 1933p s. 200). × ***İleride, iki yüz, üç yüz metre ötede, dikkat edilmezse yeni sürülmüş tarlalar arasında yatmış bir kütük intibaını veren, başı yukarıda dimdik, ön iki ayakları yere şiddetle dayanmış, kara bir heyulâ duruyor ve en ufak bir hareketle bütün etrafındakileri alıp götürecek kadar hazır bekliyordu.*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 141). × ***Kasketini yana çarpıtıp, ellerini mavi tulumunun ön cebine daldırı şöyle bir durdu mu garajın önünde!*** (Peride Celal 1978 s. 43). × ***Alt yatağa kazağın ön ve arka kısımlarını sermiş. Yeni ördüğü kolun öteki kısımlarla çakışıp çakışmadığına bakıyor.*** (S. Soysal 1979yı s. 25). × ***Ön bahçenin iki köşesinde birer akasya ağacı...*** (A. Yurdakul 1991 s. 113). × ***Geçenlerde İlhan Selçuk'un akli ve nakli bilgilerle ilgili bir yazısını okuyunca bu konuya ilgim arttı. Düşünce tarihinde Rönesans, dünya görüşünde nakla değil, akla dayalı bilginin ön plana çıkışını müjdeler.*** (V. Günyol 1995 s. 8).

ön II/öŋ II (isim) 'bir yerin önünde olan saha; baş, başlangıç' Meninski 1680 I, 528,550. × ***Ḳarşuda bir yėrde durdı, başın öŋine bıraḳdı, dere ġarḳ oldı.*** (Ferec 855/1451 v. 122b). × ***Levvāḥa derḥāl gezlik çıḳardı, mürgüŋ başını kesdi, ḳāżī öŋinde ḳodı. Boyını kesdi, ḫātün öŋinde***

ḳodı. İki ḳanadı kesdi, iki oġlı öŋine ḳodı. İki ḳuru ayaġı kesdi, iki ayaġın duran ḳulluḳcıya vėrdi. Gövdeyi gendü öŋine ḳodı. (a.e. v. 126b). × ***Henüz dīvāndan öŋine düşüb gelen çavuşlar celsei ḥafīfe ile diŋlenmek üzre iken ard ḳapudan bir iki flōrī ele getürür.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 137). × ***Ṭop ʿarabaların öŋine çekdürüb atlusını, yayasını berk ėdüb...*** (Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 60). × ***Ol Keşfī dükkān öŋine uġrasa, sarmsaḳ dögecini anuŋ götine soḳarduḳ, ḳıyāmete degin acısı içinden çıḳmazdı.*** (M. Çavuşoğlu 1970 [16.yy. başı] s. 40). × ***Oṛhan Ġāzī bu bucaġuŋ sancaġını oġlı Süleymān Paşaya vėrdi. İn Öŋi sancaġını oġlı Murād Ġāzīye vėrdi kim ol kiçi oġlıdur.*** (F. Giese 1929 s. 35). × ***Öŋin aŋlamayan ṣoŋın ṭaŋlar.*** (V. İzbudak 1936a no. 5). × ***Erkekler eksẹriyā günlerini dükkân öŋlerinde, ḳahvede, ötede beride birikerek laḳlaḳıyātla geçiriyorlar.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 251). × ***İsmail ağa, ber-mucibi erkân göğsünü ilikleyip gözlerini önüne indirerek, biraz da boynunu bükerek, yerden temennahı dayadı. "Amma şımarma, marsıvanlığın da tutarsa tamam tutar."*** (S.M. Alus 1933k s. 15). × ***'Namussuzlar beni makasa aldılar. Artık benden hayır beklemeyin!' diye söylendi. Sedye tribünlerin önünden geçirilerek imdadı sıhhiye konurken.*** (S. Kocagöz 1941 s. 70). × ***Yemek yerken çocuk gibi önüme akıtıyorum.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 31). × ***Olullar altı dene. Varıllar gıralın çadırının öŋüne bir çadır gurallar. Gıral ordan bir adam gonderir: "Benim çadırım öŋünde bu çadır neciyimiş? Sor, ġel!" dir.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 24). × ***En öndeki kadını gördü. Kaldırmış mahramasını, başının üzerine düğümlemiş. Göğsü Kızılbaş gelinleri gibi açık.*** (F. Erdinç 1958 s. 84). × ***Hemān her bir tavuḳ bir ṭarafa ḍar-ḍaġan olmış. Ḳovalarken öŋine bir bedenos gelmiş.*** (P.N. Boratav 1995 s. 106-107). ***önüne düş-*** '(birine) yol göstermek, kılavuzluk etmek' Meninski 1680 I, 5534: × ***Ṣabāḥ geldiler, paşalar öŋine düşdiler, ḫunkār ḥażretine iletdiler.*** (F. Giese 1929 s. 104). ***önüne kat-*** 'önü sıra yürütmek': × ***Arnavut, kıvırcık saçlıyı, hoşoru, zayıf sarışını, şişko mamayı önüne kattı. Yolandılar. Galiba bir sandala binip Bebeğe vurdular.*** (S.M. Alus 1944 s. 108-109). ***önünü al-*** 'engellemek, yayılmasını durdurmak, tedbir almak': × ***Şirketin müddeti olan beş sene zarfında muhalefeti efkârın önünü almak için her işe göre herkesin vezaifi, talimat ve kontrato suretlerini cami bir varakai taahhüdiyeye rabtolunacaktır.*** (A.İ. Tokgöz 1993 s. 49). ***önünü kes-*** 'birinin yolunu kesmek': × ***On daḳīḳa geçmemişdi, Murād merdivenlerden dörder dörder atlayarak iniyordu, Madan Hariḳliyā önünü kesdi.*** (M. Yesari 1927 s. 47).

EO. **öŋ III** 'öncüler, piştarlar'. × ***Kāfirlerüŋ ḫod cāsūsı vardı. Gelüb kāfirlere ḫaber vėrdi-kim "Oş Türk gelüb yėtişdi mubālaġa leşker-len" dėdi. Ve bu ṣabāḥ öŋi bunda yėtişür dėdi. Küffār ḳaçmaġa yüz ḍutdı.*** (F. Giese 1929 s. 144).

EO. **öŋ IV** (Ablativustan sonra, temporal) 'evvel, önce' TS 3087-89. × ***Benüm bunca biŋ dīnār ḫarc olmış cāyegāhuma benden öŋ sen oturduŋ.*** (Ferec 855/1451 v. 20a). × ***Bu vāḳıʿadan öŋ bularuŋ ḳorḳusından endīşe ḳılurduḳ ve bu gördügümüz işden ḳorḳarduḳ, niceme kim bular ardumuzca degüldi.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 1934 s. 72). × ***Sikender-i Rūmī dünyāya gelmezden öŋ beş yüz on ḍoḳuz yıldı.***

(Oruc b. ʿĀdil 1343/1925 s. 70). × ***Çavı gelmişdi bir aydan öŋ anuŋ*** (Enverī 1928 s. 63).

EO. **öŋ V** (zarf) 'evvela, ilk olarak' TS 3087. × ***"Bunda ḳonışılıḳda bir güzel vardur. Eri bennādur. Sefere gitmişdür. Ol öŋ gelen uluyıla ṣoḥbet ėdüb ̮hoşnūd gönderüb-durur. Buyursaŋ varayım, senüŋ icün daḫı söyleşeyim." dėdi. Vezīr eyitdi: "Ol dėdügüŋ kişi benüm ḳardaşum oġlıdur. Mīrāṣıla ol güzel baŋa degir! Neylerseŋ eyle elikdürigör!" dėdi.*** (Ferec v. 24b). × ***Baŋa öŋ süçi vėrdüŋ. esrük ėtdüŋ | Bu gez esrük ḳoyuban daşra gitdüŋ.*** (Fąḥrī 1974 s. 339 no 1704). × ***Ṣabr ėdenlerdür murādına ėren, | Ṣabr ėdenlerdür bihişte öŋ giren.*** (Eşref-oġlı Rūmī 1286 s. 68).

AD. **ön-/öŋ-** 'beklemek' DS 3341, TS 3103-05. × ***Yollar öŋmekde selām olsun baŋa, | Merḥabāsuzlar-da ʿışḳ olsun saŋa!*** (Ẕātī 1967 I, 20). × ***Geceleyin yolunu çevirip döğmüşler. Gine öyle bir şeyler olacak sanıyor. Şüphe ediyor. Mertliğine mert, yiğitliğine yiğit, emme karşısına çıkanlar yiğit değil. Adam gibi birer birer gelseler, heç tınmaz, tutuşur. Yoluna önüp arkadan vuruyorlar.*** (F. Baykurt 1961o s. 298).

ön ayak ol- 'bir işin yapılmasında öncülük etmek'. × ***Mādāmki benim elim işinde, neden neden ḳorḳarsınız? Ben öŋ ayaḳ oluyorum.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 28).

önbel 'üvendirenin çivisi' DS 3335. ××

önce 'evvela, başlangıçta' Meninski 1680 I, 530, J. Redhouse 1890 s. 262. ××

önce can, sonra canan ('insan önce kendisini sonra sevdiğini düşünür' anlamında hodbinliği müdafaa eden bir deyim). × ***Şimdi gün onların günü! Gayriyi düşünen yok. Önce can, sonra canan diyorlar! Bu lâfı icat eden dürzünün anasını satayım.*** (F. Baykurt 1961o s. 202).

önceden 'peşinen, bir şey yapılmadan evvel; eskiden, daha evvelden'. × ***O kokmuş kaltak nerede? Önceden onunla kozumu paylaşacağım; sonra sıra Kandilzadenin!*** (S.M. Alus 1934 s. 347-348). × ***Faraza üç beş arkadaş, çardağın altında, güle eğlene, sindire sindire içip kafayı yerine getirmişsin. Otellerden birinde yatacağın yeri önceden peyledin ya.*** (S.M. Alus 1944 s. 155). × ***Allah fukarayı sevindirmek isterse, önceden eşeğini kaybeder, sonradan buldurumuş.*** (H. Aytekin 1945 s. 107). × ***Hangi kulvardaki yüzücünün kazanacağını önceden bilmesi kafamı büsbütün karıştırmış, sonunda şaşkınlığımı dile getirmiştim. Dördüncü kulvarda yüzen Alman Michael Gross, gözümüzün önünde, olimpiyat ve dünya rekorunu kırmıştı.*** (N. Eray 1984 s. 45). × ***İşte tam bu sıralarda bir baykuş, sesinin olanca tizliği ve uğursuzluk çağrışımlarıyla ve kötülükleri önceden haber veren bir kâhin edasıyla ortaya çıkar.*** (N. Güngör 1998 s. 64). × ***Léautaud günlüğüne ironilerinin, şakalarının, takılmalarının, hiçmi hiç, önceden hazır edilmediğini yazmıştır. Onun ironileri kendi karakterinden, kendi huyundan geliyordur.*** (S. Birsel 1995 s. 35). × ***Bu cıbıl karıyla on üç yıldır nefsimi körletiyorum ben. On***

üç yılda altı çocuk doğurdu, altısı da yaşadı. İki de önceden vardı, sekiz. Yekûn toplam on boğaz. Köküne bereket! (F. Baykurt 1971c s. 381).

öŋcek b. ***önülcek***.

önceleri 'ilk zamanlarda'. × ***Annesine de "ḳasabaya gitdim" demişdi. Önceleri yüzü ḳızarmış, nefsinden utanmışdı, faḳaṭ öyle çabuḳ alışı-vermişdi ki.*** (M. Yesari 1928 s. 286). × ***Dilâver ağayı bir görsen! Önceleri bir kasılırken, şimdi on kasılmakta. "Suratımı, elimi, ille konuşmamı başıbozuk paşalığıma alıştıracağım" diyerek adamlıktan temelli çıkmış.*** (Kemal Tahir 1958 s. 23). × ***Önceleri hiç sevmedim. Aristokrat tavırlarıyla kendini beğenmiş gibi... yani bana öyle gelmişti.*** (A. Yurdakul 1996 s. 131).

(gündelik konuşma) **önceleyin** (Ablativustan sonra, temporal) mana itibariyle ***öŋ II*** gibi, ***-leyin*** eki için b. ***akşamleyin*** ⊡. × ***Hal hatır olununca kollayıp, izin alıp çıktım, ikindi ezanından önceleyin varılmazmış konukluğuna.*** (Füruzan 1972k s. 42). × ***Kâfir Bizanslı oturmakta bulunmadan önceleyin de, haydutlar her yanı sarmış bulunmakta idi.*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 66-67).

(Halk ağzı) **öncem** 'önce, evvela' <Tk. ***önce*** + ***-m***, b. ***aferim*** ⊡, krş. ***sonram***. × ***Piçler öncem "He, olur" didilerdi, emme Şaban duraksıyordu. "Üle Şaban" didim, "Düşunme gayri, gardaş gardaş oynicaz işte."*** (F. Karabudak 1950 s. 45-46).

AD. **öncül oyna-/öndül oyna-** 'bahisli yarış oyunu' DS 3336, 3337. × ***"Ėşşeg-ilen öncül oynadıḥ." — "Ėşşeyig-ilen öncül oynanmaz. Ėşşegi şimdi gurt yėr. Haydi gėt, ėşşegi getir!"*** (A. Caferoğlu 1945 s. 65).

önden geçir- 'yol vermek, önce geçmesini sağlamak'. × ***Kapılar açıldı. Ferit dayısı, bu ilk katılış onuruna yeğenine özel önem gösterdi, onu önden geçirdi. Büyük, yaldızlı toplantı masasına doğru yürüdüler.*** (A. Ağaoğlu 1984 s. 172).

öŋdiç 'selef, müjdeci' Meninski 1680 I, 530, J. Redhouse 1890 s. 262. ××

EO. **öŋdin I/öŋdün I** (Ablativustan sonra, temporal) 'evvel, mukaddem, önce' Meninski 1680 I, 530, TS 3090-95 < Tk. ***öŋ + -din*** Ablativus ekinin eski şekli olan ***-din*** eki. × ***Ol gėce ḳāżī ġuṣṣadan uyḳu uyımadı. Levvāḥa gėrü ṣabāḥ ḫalḳdan öŋdin maḥkemeye geldi, oturdı. Andan ḳāżī geldi.*** (Ferec v. s. 127a). × ***Eger bu demden öŋdin beni gördüŋise yā benüm aġzumdan saŋa söz geldise, eyit: ne vaḳt vāḳi' oldı işidelüm!*** (a.e. v. 237a).

EO. **öŋdin II/öŋdün II** (zarf) 'önce, eskiden, daha evvel' TS 3090-95. × ***Niycün bu ḥālı baŋa öŋdin dėmedüŋ?*** (Ferec v. 110b). × ***Benüm öŋdin iŋen yėgidi baḫtum, | Ki hem tāc issiydüm hem vardı taḫtum.*** (Fąhrī 1974 s. 340 no. 1709).

EO. **öŋdince** 'biraz önce' Meninski 1680 I, 530. × ***Ve bu tārīḫde öŋdince Bursa oda yandı. Çoḳ Müslimānlar helāk oldılar***. (F. Giese 1929 s. 144).

öŋdinirek/öŋdünirek 'önceden, daha önceden' TS 3096 <Tk. ***öŋdin*** + ***-rek*** Comparativus eki, b. ***acırak*** ⊡. × ***Şimdi vaḳtı degüldür. Gelesi nevbet öŋdünirek gelesin: seni bāġa ḳoyayım, bir yérde gizleyem, tā sen geŋüŋce temāşā édesin.*** (Ferec v. 200b). × ***Bir gün durdı, bir néce uluzāde ḳızlarıla vü ḳırnaḳlarıla ˘hādımlarıla bir bāġa teferrüce gitdiler. Ḳażāyı gör: öŋdinirek bir yigit teferrüclenü bu bāġa gelüb dururmış.*** (a.e. v. 236a). × ***Eger ilçi viribirse şeh aŋa / Gerek kim öñdinirek diye baŋa***. (Fạhrī 1974 [1367] no. 842).

öŋdinki/öndünki 'evvelki, daha öncedeki' TS 3095-96. × ***˘Halīfe gördi, daŋa ḳaldı, öŋdinkilerüŋ ˘hayāli göŋlinden ġāyib oldı.*** (Ferec v. 4b). × ***Öŋdünkiler coġrumışlardı, ḳulaḳları bunuŋ gibi sözlere ögrenmişleridi, gülişdiler. Ammā vezīr-i sivümüŋ ˘hışmı odınuŋ zebānesi göŋli tennürından dimāġ saḳfına cıḳdı.*** (a.e. v. 25b).

AD. **öndüç/ödünç** 'ödünç' < metatetik varyant' DS 3336. × ***Derken gelenin gidenin arkası kesildi. Atiye kim ne getirmişse ortaya döktü. Tek tek yazdırdı. Kim öndücünün karşılığını vermiş, kime hediye borçlanmışlar hesaplattırdı.*** (L. Tekin 1984 s. 134).

öŋdül b. ***ödül***.

öndül oyna- b. ***öncül oyna-***.

öŋdün I b. ***öŋdin I***.

öŋdün II b. ***öŋdin II***.

öŋdünirek b. ***öŋdinirek***.

öŋdünki b. ***öndinki***.

öne 'ön tarafa'. × ***Gözlerim Mecidiyeliden yana kaçacak diye başım öne eğik.*** (S.M. Alus 1944 s. 129). × ***Avcılarla kılavuzlar birbirlerine bakınırlarken, Reşat bey öne atılmış: "Ben gireceğim!" demiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 146). × ***Zağarları öne saldık. Sağda solda dan dunlar başladı.*** (S.M. Alus 1944 s. 139). × ***Yüz yıl evvel Anadolu'da taşkınların önüne geçmek, çorak toprakları sulamak, bataklıkları kurutmak gerektiğini... biri ortaya atılıp öne sürseydi, deli diye akıl hastahanesine tıkarlardı onu.*** (İ. Tarus 1961 s. 13-14). × ***Bir an öne atılır gibi oldu, son dakikada eski bir dolmuşun frenine basmış gibi kendini tuttu.*** (N. Eray 1994 s. 91). ***öne sür-*** 'iddia etmek, bahane olarak göstermek': × ***Eğitmen teşkilâtının yeterli olamıyacağını öne sürdüm. Daha geniş çapta, derinlemesine ele alınmasını istiyordum işin.*** (M. Başaran 1964 s. 105). × ***Haşim'in şiirlerinde yüzlerce yanlış, yüzlerce düşük yer bulunduğunu da öne sürerler.*** (S. Birsel 1995 s. 63).

öneç b. ***ögeç***.

önegi b. ***önegü***.

önegü/önegi 'inatçı, yakışıksız, inat; inatçı, ters (kimse)' Meninski 1680 I, 552, DS 3337, TS 3097-99. × ***Önegü olmaġuŋ yoḳdur devāsı | Mükedder olmaġuŋ şafāsı.*** (Meḥmed 1965 s. 240 no. 7690). × ***Şındı, ḳaşdı çün-kim önegü Fireng | Pes Midilli'ye érer, ḳopardı ceng.*** (Enverī 1928 s. 105). ***öneği söyle-*** 'her zaman tersini söylemek' DS 3337.

önegülen- ‘inat etmek, aksilik etmek’ TS 3099-3100. × ***Ve eger saŋa hevesi ittiṣālum varısa, dur, kāhellenme, önegülenme, beni dārülmülki Kişmīre ilet!*** (Ferec v. 110b). × ***Ė emīr, Taŋrıdan ḳorḳ, Taŋrı saŋa ne luṭf eyledügin ögüŋe getür, fāriġ ol, beni terk eyle! Ve eger efegüllenürseŋ ḥāluŋı görürsüŋ!*** (a.e. v. 179a). ***Sen ḳalbuŋı ḳavī dut: “Dāhī ẕiyāmetkārlarındanam” dė, geç! Önegülenürise, elüŋdegi degenegile başına vur.*** (a.e. 255a). b. ***efegüllen-***.

önegüleş-/önegüliş- ‘inatlaşmak, zıddına gitmek, cenkleşmek’ TS 3100, Meninski 1680 I, 552. ××

EO. **önegülik** ‘dikkafalılık, inatçılık’ Meninski 1680 I, 552. ***önegülik et-*** ‘direnmek, mukavemet etmek, inat etmek’ TS 3097-99: × ***Sen bu dem esīrümsin. Dilersem āzād ėdem; dilersem öldürem. Bu muḥāl-ı ẕayāldan gec, benümile gişilik eyle, ḳanuŋa susama, önegülik ėtme!*** (Ferec v. 110b).

önegüliş- b. ***önegüleş-***.

önegülü ‘serkeş, dikkafalı, inatçı’ Meninski 1680 I, 552. ××

(Halk ağzı) önemiyet, önem neolojizmine ***ehemmiyet***’in eklerinin aktarılması. b. ***aciliyet*** ⊡. × ***ALİ — “Sana bir esrarımı açacağım Zilha. ZİLHA — İlâzım değil. ALİ — Önemiyetinden kelli bunu dünyada benden, senden bir de seyircilerden başka kimse bilmeyecek.*** (H. Taner 1971 s. 161). b. ***ehemmiyet***.

öneze ‘avcıların av beklemek için taş yığınlarından yaptıkları pusu’ DS 3338, H. Eren 1999 s. 316. b. ***eneze***. ××

önge ‘eski bir ağırlık ölçüsü, elli dirhem, yüz dirhem; yarım okka’ DS 3339, H. Eren 1999 s. 316. ××

öngü/öŋgü/önkü ‘o, ora, bura (işaret zamiri)’ DS 3339, 33340. ××

öŋgü b. ***öngü***.

öŋgüre/öŋgürü/öngürü ‘orası, ora‘ DS 3340. ××

önkü I b. ***öngü***.

önkü II/öŋkü ‘önceki, ileriki, önde olan‘ DS 3341. ××

öŋkü b. ***önkü II***.

önle- b. ***öŋle-***.

öŋle-/BSTTk. **önle-** ‘karşısına çıkmak, engel olmak’ TS 3103, DS 3341. × ***Cumhuriyetten sonra kesin emirler verilmiş, bu barbar oyunun önlenmesi istenmişti.*** (N. Üstün 1970 s. 105-106). × ***Nesrin’in rahat yaşamasını sağlayan, sabahları erken yola düşmesini, aptal insanlarla geri zekâlı konuşmalar yapmasını, bir masada sıkıntıdan patlamasını önleyecek sarı kâğıtları yolluyordu.*** (İ. Özgentürk 1981 s. 36).

önlü arkalı ‘hem ön hem de arka taraftaki, önümüzden arkamızdan‘. ***Bütün komşular, ṣaġlı ṣollu, öŋlü arḳalı, öyle yaygaracı maḫlūḳlardır ki.*** (M. Yesari 1927 s. 98). × ***Sonra önlü arkalı söz istemem.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 138).

öŋlücek b. ***önülcek***.

önnemen ‘ipten dokunmuş bir çeşit kilim’ DS 3340. ××

önse- b. ***öksü-***.

öŋ soŋ/ BSTTk. **en son** ‘eninde sonunda, ergeç, en nihayet’ TS 3105. × ***Ben bu sözi ‘aẕāb ḳorḳusından eyitmezven, kim anuŋçün eger ölüm niceme kim bir ṣavulmaz uyḳudur ve bir yaramaz asāyişdur, elbet-te öŋ ṣoŋ ölüm gelesidür.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 58). × ***Ḳızın amcası seni bu kadar sevdikten sonra önünde de, sonunda da, Mediha senindir!*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 116).

önsürek b. ***öksürük***.

ön teker nereye giderse arka teker de oraya gider (‘büyükler veya baştakiler nasıl davranırsa küçükler veya alt pozisyondakiler de öyle davranır’ anlamında atasözü). × ***Hay hay, dedik, ortada demokratcılık olduğu için itiraz olmaz. İtiraz bozgunculuktur. Meşhur cuvaptır hani, ön teker nere giderse arka teker de ora gider.*** (F. Baykurt 1959y s. 70).

AD. **önülcek/öŋlücek/öŋcek** ‘önlük, kadınların iş yaparken önlerine taktıkları giyecek’ TS 3089, DS 3335, A. Ergür 2002 s. 198. × ***Haççа gene kağnıdan inmedi. Önce bir inecek gibi yaptı. Bayram bırakmadı. “Otur lan” dedi, önülceğinden çekti, “Otur gözelce!”*** (F. Baykurt 1959y s. 54). × ***“Bir şey verin, üstünü örtelim!” dedi. Meryem önülceğini çıkardı. Önülceğinin altındaki şalvarı eskiydi. Titriyordu. “Sabahlara kadar nasıl durdu buralarda, soğukta?”*** (F. Baykurt 1961o s. 140). × ***Haççа önülcegine ot ile mısır doldurup sırtına vurmuştu. Önülceğini iyice basıp doldurmuştu. İki büklüm ola ola köye geliyordu.*** (F. Baykurt 1961ı s. 32).

öŋülde- ‘bir şeyi emerek çıkarmak’ Meninski 1680 I, 532-533. ××

öŋüldi/öŋüldü/öŋürdi II ‘yarışta kazanana verilen mükâfat’ Meninski 1680 I, 533. ××

öŋüldü b. ***öŋüldi***.

öŋünce ‘önünden, önü sıra’ Meninski 1680 I, 533, TS 3106. × ***Andan pādiṣāh hücüm ėdüb yüridi, Erzincāna çıḳdı. Gene düşmān belürmedi. Ve illā pādiṣāhuŋ dāyim öŋince ḳaravulı var-dı, öŋce yüridi.*** (F. Giese 1929 s. 171).

önüne gelen ‘rastgele, olur olmaz şey veya kimse’. × ***Ne sandın? Önüme gelene yılışacak, yüz verecek, nabzına göre şerbet dayıyacak kadar avanak mıyım?*** (S.M. Alus 1944 s. 18).

önür b. ***öŋür I***.

öŋür I/önür ‘evvel, önce; kendinden önceki, eski’ Meninski 1680 I, 531, DS 3342. ××

öŋür II b. ***öğür***.

öŋürdi I/öŋürdü ‘evvel, önce, iptida’ TS 3107-10. Meninski 1680 I, 531. × ***Öŋürdü ṭanla gül yüzlüden üstāḏ | Bėlin bağladı vü ‘azm ḳıldı şāḏ.***

(Fąhrī 1974 s. 280 no. 504). × ***Ėrgür işümi başa, ̆hāk eyle beni ta'cīl, | Tā kim bir el öŋürdi ėdem Kademiŋ taḳbil.*** (Ẕātī 1970 II, 364). × ***Sücinüŋ bilmek isterseŋ eyüsin | Bir-ez ṭat gör öŋürdi, ṣoŋra dön ḳoḳ!*** (Naẓmī 1928 s. 31).

öŋürdi II b. ***öŋüldi***.

öŋürdüş- 'yarışmak, yarış etmek' TS 3111, Meninski I, 531. ××

öŋürt-/öğürt- I 'ileri geçmek, takaddüm etmek, yarış yapmak' Meninski 1680 I, 531, TS 3111-13, DS 3323. × ***Ulu şāh idi, līkin hīç dervīş | Selām öŋürtmez idi görse der-pīş.*** (Şeyḫoġlı Muṣṭafā 1979 s. 142 no. 374). × ***İmāmlar cemā'atden öŋürdüb mü'eẕẕinler ṣoŋradan ḳāmet getüreler, Ramażān şevḳı-yile cāmi' minārelerinüŋ başında odlar yana.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 145).

öŋüsıra 'az önce, şimdi, önünden' DS 3342. ××

öp- I b.m < ETk. ***öp-*** a.m. Meninski 1680 I, 482, Clauson 1972 s. 5. × ***Kāğıdı oḳıdı, bildi kim gendü oğlıdur ve yazu seyyidüŋ dest-haṭṭıdur. Şād olub oğlancuğuŋ iki gözinde öpdi, bağrına başdı ve emzürdi.*** (Ṣalṭuḳ-nāme 1974-1984 I, 71b-72a). × ***Ol pīr her vaḳt ol cüvānı yüzinde, gözinde öper. "Cānum oğul, nėdeyin?" dėyüb ağlar*** (Ferec v. 33b). × ***Melik anı gözlerinde öpdi, sevinmekden ḳalḳdı, ḳopdı, Taŋrıya şükür eyledi.*** (a.e. v. 127b). ***öp babanın elini*** 'şimdi ne olacak? manasında beklenmedik durumlar karşısında söylenir': ***İyisi mi paraları vermezsin. Onlar da diken üstünde de olsa sabredip otururlar. Senin hacetini görmek eyi amma duyan gelecek, duyan gelecek, bir kızıl kıyamettir kopacak. O zaman öp babanın elini!*** (K. Bilbaşar 1941 s. 104). ***öpüp de başına koy-*** 'bir şeyi memnunlukla karşılamak, razı olmak': × ***Öpüb başa ḳodum ayaġun tozın | Benüm başum için ne ̆höş tāc imiş!*** (Ẕātī 1970 II, 92). × ***Kartta Nutki Ağanın ismini görür görmez, öpüp de başa korlar, bizi koltukla içeri alırlar; locamıza yemişler, dondurmalar, kalıp sigaralar bile getirirler!*** (S.M. Alus 1933p s. 182).

(Argo) **öp- II** 'iç etmek, çalmak, götürmek' R. Dankoff 1991 s. 63. × ***İbrāhīmi Dessūkīyi ziyāret ėderken ol izdihāmı 'azīmde bir neşşāl ya'nī yankesici ḥerīfiŋ ḳoynundan biŋ mümessek füloriyi öper*** (Evliyā Çelebī 1938 X, 332).

öpçin 'siper; zırh' DS 3343, G. Doerfer 1963 I, no. 6. < Mo. ***öpçīn*** a.m.××

öpekle- 'üstüste öpmek' Meninski 1680 I, 482. ××

(Argo) **öperle-** 'öpmek' H. Aktunç 1990 s. 217. × ***Marinet'i Jodel şapur şupur öperlesin, öpsün. O da aah demesin. O vakit ben de durmam, ben de kahkahaları salıveririm.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 10-11).

öpmecik 'öpücük'. ××

öpöz 'halis, üvey olmayan (akrabalık için)' < öz ile kuvvetlendirici öntakısı (Reduplication + tezat ünsüzü), b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Daha önce dostluk, düşmanlık yok aralarında. Öpöz amcaoğulları!*** (F. Baykurt 1960 s. 81). × ***"Öpöz köyün! Nere çekip gideceksin?" — "Öpöz köyün emme, baksana olanlara!"*** (F. Baykurt 1970t s. 32).

öpözgün ‘büsbütün orijinal’ < özgün ile kuvvetlendirici öntakısı, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Sonsöz olarak Sevgi Soysal’ın öykülerinin, öykücülüğümüze çok şey kazandırdığını, “Tutkulu Perçem”den “Barış Adlı Çocuk”a yepyeni, öpözgün bir öykücülük çizgisi çizdiğini söylemek isterim.*** (F. Akatlı 1982 s. 331).

öpü ‘öpücük’ J. Redhouse 1890 s. 235. ××

öpülesi ‘öpülecek, öpülmeye layık olan’ < ***öpül-*** + ***-esi*** istikbal eki, b. ***çıldırasıya*** ⊡. × ***Haydi Böğürtlü! diye bağırdı, vur öpülesi bıçağını, ne zararı var beni sen öldürmüş ol, ne duruyorsun, türedi?*** (F. Baysal 1944 s. 173).

öpüş ‘öpücük’ Meninski 1680 I, 482. ××

öpüş- ‘birbirini öpmek’ Meninski 1680 I, 482. × ***Cün beni gördi, ayaġuma düşdi. Görişdük, öpüşdük, ḳoçuşduḳ, şādumān olduḳ.*** (Ferec v. 102a). × ***Āḫır vaḳtinde ṣırf kendine baḳdırmaḳ ġāyesiyle tezvīc etdiği Şerefnāz̧ Hānımı git gide behīmī bir ʿaşḳ ile sevmeğe ḳoyuldu. Yiğirmişer yaşındaki genc ḳarı ḳocalar gibi köşelerde, bucaḳlarda öpüşmeğe, oynaşmaġa, sevişmeğe başladılar.*** (E.E. Talu 1928 s. 11-12). × ***Kırların ortasında öpüşmek Senem’e bir hoşlak geliyordu.*** (F. Baykurt 1967k s. 101). × ***Sevişiyorlardı ikisi. Buluşup zabahlara kadar emişiyor, öpüşüyorlardı.*** (F. Baykurt 1971t s. 149).

ör I ‘içinde ateş kırıntıları olan kül, kömür tozu ateşi, köz’ TS 3113, DS 3343. ××

ör II ‘duvar, çit’ J. Redhouse 1890 s. 242. ××

ör- b.m. J. Meninski 1680 I, 506, Redhouse 1890 s. 247. × ***Siyeh-rū ʿArablaruŋ süri süri̯her-gele gibi kesŗeti, erkegi dişisi ʿuryān olub ʿavratları el ayası ḳadarca ipden örilmiş pāreden ve baʿżı yapraḳlardan setri ʿavret etmesi ġarāyibdendür.*** (ʿĀlī 1975 s. 117). × ***Bu maḥallelerdeki iḳāmetgāhlarıŋ ekserisi ḳamışdan örülmüş “hū” taʿbīr edilen külübelerdir. Bunlarıŋ içinde görülen manẓara cālibi istikrāhdır. Ḳadınlarıŋ, çocuḳlarıŋ ḥāli ve ḳıyāfetleri hem de ḳalbe riḳḳat verir hem de mücibi istikrāh olur.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 242). × ***Saçımı darıyorum, | Darayıp örüyorum. | Kınamayın arkadaşlar, | Yâr yitirdim, arayorum.*** (Reşat Enis 1944 s. 181). × ***Geceleri sığındığımız yerin de bir inden farkı yoktu. Bu, zemini toprak, duvarları üstüste oturtulmuş taşlarla örülü, üstü çalıçırpıyla örtülü “dam” denilen bir kulübeydi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 131). × ***Mektep binası yükseliyor. Daha doğrusu yükselememiş. Temeli örüp bir hatıl atmışlar, üstüne iki metre kadar yine taş duvar çıkmışlar pencere ve kapı yerleri bırakılmış, işte o kadar.*** (F. Erdinç 1955 s. 111). × ***Tilki, tepenin başına oturmuş da sepet, keletir örermiş. Canavar varmış bunun yanına: “Arkadaş, bana öğretsene örmesini, ben de öreyim!” demiş.*** (M. Tuğrul 1968 s. 207). × ***Gelince işyerinde yün örer, kitap gazete okur, çene çalarmış; olsun, dakkasında gelip dakkasında gidecek, masası başında “ispat**ı** vücut”*** edecek. (M. Seyda 1970 I, 235). × ***Babamın elinden gelmeyen yoktu: dam aktarır, bahçe duvarı örer...*** (H. Özkan 1979 s. 7). × ***Palton***

olmadığı için Anneanne buklet yünden uzun bir ceket örmüştü. Aynı yünden bir de bere. (Peride Celal 1991 s. 312).

örcin 'ip merdiven' < Fa. ***arçīn*** a.m. H. Eren 1999 s. 316. ××

örcesine gel- 'tüyleri diken diken olmak, tüyleri ürpermek' R. Dankoff 2004 s. 216. ××

ördecük 'ördek yavrusu, küçük ördek' <Tk. ördek + ***-cük*** küçültme eki, b. ***acıcık*** ⊡. × ***Miyān-serāda mermerden ḫub havż düzülmiş; içinde ördecükler oynarlar.*** (Ferec v. 115a).

ördek I 'avlanan malum su kuşu' Meninski 1680 I, 500 J. Redhouse 1890 s. 244, G. Doerfer 1965 II, no. 450, H. Eren 1999, 317 < ETk. ördek a.m. Clauson 1972 s. 205. × ***"Ama ne tüḥāfdır... — "Evet... Evet tüḥāfliḳda ördegin nesnesi onuŋ yanında hiç ḳalır.*** (H. Rahmi 1341 s. 106). × ***Bir başḳası da, yābānī ördek avında ḳuḳuruz, çeltik tarlalarında mühresiz nasıl avlandığını aŋlatıyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 8). × ***Kenarına ne güzel manzaralar çizilmiş halat arabasının!... iki ay çiçeği, bir kuzu, bir çıpa, bir derede yıkanan ördekler...*** (S.F. Abasıyanık 1952h s. 78). × ***Bu ovadaki sazlıklardan birinde bir ördek avında beyaz bir kış gecesi çeşit çeşit su kuşlarının konserini dinlerken uyuyayazmıştım.*** (H. Birand 1957 s. 20). × ***Ördekler gibi badıl badıl yürüyordu.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 426). × ***Kısaltsa diyorum saçlarını, toplasa başının üstüne, taraklı kuş olmazsa, göğel ördek olsun. Yapmıyor. Acaba boynunda dudak izi, boğazında diş yarası mı var?*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 74). ***ördek çükü*** 'şaşılacak derece küçük, kısa':

(Şoför argosu) **ördek II** 'otobüse ana duraktan değil de, yol boyundan binen yolcu' H. Aktunç 1990 s. 217. × ***Yollardan "ördek" devşiriyor boyna. İçerisi adam dolu, bulduğunu sıkıştırıyor daha. Gideceğimiz yer epeyce uzak. Ördekler bizim gibi baştan başlayıp son durağa kadar bütün bir yolculuk yapmadıkları halde, kıyametin parasını veriyorlar.*** (F. Baykurt 1955 s. 69).

ördek başı 'lacivertle yeşil arası renk'. × ***Artıḳ o çarşāflılarıŋ rengini sormayıŋ. Geçen seneden bāḳī moda maḥṣülü olan gāh ördek başı, gāh ḳumru gögsü, gāh sencābī, gāh yanıḳ āl, menekşe morıyla ḳarışıḳ ipek dallı, şeftāli çiçegi rengi üzerine serpik ṣırma rengini aŋdırır...*** (Aḥmed Rāsim 1329 s. 36). × ***Ördek başı renginde hamile elbisesinin kollarını sıvayıp tüylerini gösterdi; kolları tavuk teni gibi nokta nokta olmuştu.*** (L. Erbil 1985 s. 117).

örek I b. ***örü II***.

örek II b. ***öreke***.

öreke/örek II 'yün örme aleti, eğrilmekte olan yün, keten gibi şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek' Meninski 1680 I, 503, DS 3345, TS 3114-15, H. Eren 1999 s. 317, R. Dankoff 2004 s. 216 < Yun. ***ροκα*** (róka) < İt. ***rocca*** a.m. Tietze 1955 no. 232, Ch. Symeonidis 1973 s. 189 no. 192. × ***Cāriye ipek ü öreke getürdi, bir batman pamuġı egirmege; bir batman miḳdār ėtmek ḳavl eyledi.*** (Ferec v. 25b-26a). × ***Hemān ki ṣāh içerü girdi, dutsaḳlaruŋ biri cağırub eyitdi kim: "Ėgümi öre-***

gümi saḳın!" (a.e. v. 26b). × ***"Çıḳayım, gendözüm damdan aşaġa ṣalayım, bu gīr sevdālaruŋ" elinden ḳurtılayım" dedi. İsḥāḳ bu fikirdeyiken ḳız örekesin aşaġa bıraḳdı, hande-i şīrīnile kenīzeklere hayḳırdı.*** (a.e. 125a). × ***Görmüşüz biz nice ṣāḥib-tereke, | Ḳomadı māderine bir öreke.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 41).

örele- 'süslemek, bezemek, donatmak, düzeltmek' Meninski 1680 I, 503, DS 3345, 4626, ***belki ırla-*** 'süslemek' DS 2487 fiili ile aynı. ××

AD. **örelen-** 'üşüşmek, saldırmak' Meninski 1680 I, 503, DS 3345. × ***Zamanı gelince kuşlar, havada bir kara bulut gibi bizim görünüp köyün üstüne örelenirler. İnsanımız, böyük küçük alana çıkıp dizilir. Karı gız, ellerini yapıştırıp bekler. Kuşlar havada, halka halka olup dönerler. Sonra üstümüze hışadak bir inerler.*** (F. Baykurt 1961o s. 330).

ören 'bina harabesi, şehir ya da ev yıkıntısı, kalıntı' TS 3115, DS 3345-46 < Fa. ***vīrān*** 'desolate, ruined, depopulated' F. Steingass 1930 s. 1483. × ***Kayalık dere olan, ören tâbir edilen eski viranelerin bulunduğu yerler hakkında öyle söylentiler ve inanışlar vardır ki, bunları duyup dinleyenin bu köyden kaçası gelir adeta...*** (M. Makal 1954 s. 3). × ***Zemheri bitti, "gücük" de bitti. Köyde ören olmaya yüz tutmuş bir okul var ama üç yıldır öğretmen yok.*** (M. Makal 1960 s. 89). × ***Gavaktan gurtulunca Ali efendimiz, örümcekleri yırtarak bir örene sığınmış. O girer girmez, örümcek böcüleri gapıyı peçeyi yeniden örüvermiş.*** (M. Makal 1980 s. 89).

AD. **örene** 'taş yığını' DS 3346 < Fa. ***vīrāna*** 'desolate, a solitude, a place full of ruins' F. Steingass 1930 s. 1483. ××

AD. **örf** 'kibarlık, saygı bilinci, âdet' J. Redhouse 1890 s. 1294. < Ar. ***'urf*** a.m. (/***'rf***/ kökünden). × ***Ol yigit, şöyle ki 'örfleridür, 'ādetleridür, cemā'atını okıdı. Ḳız ḳardaşını 'avratlıġa melike vėrdi.*** (Ferec v. 88b). × ***Evlerin içine filân heç dikkat etmiyorsun. Bunlar evleri bayramdan bayrama kaldırırlardı, saçlarını başlarını onbeşten onbeşe yurlardı. Şimdi insan kılığına girdiler. Usta yemeğimizi beğenmez. Usta bizi pis görür. Usta saçımızı başımızı ayıplar deye içlerine bir örf doğdu. Ortaköy'ün havası değişiyor sayanda!*** (F. Baykurt 1961o s. 235). ***örflü*** 'saygı uyandıran (kimse); korku verici olan' DS 3346: × ***Ağzına bir katra şarap koymayan bu örfili koca şeyhülislâm da mademki demekte: "Bülbül feryada başladı, gül kadehini doldurdu"*** (A. Gölpınarlı1945 s. 22). × ***Ruzigyarın örfülü sesi, heybetlu dalgalerin biri bir arkasısıra ḳayıġın üzerine koşmaleri.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 88).

AD. **örgendire** b. ***övendire***.

AD. **örget-** b. ***öğret-***.

örgü 'örülerek yapılmış; örülmüş saç bölüğü' A. Ergür 2002 s. 199. × ***Aralık kapıdan gözüme ilişti: başında hotoz ve arkasında iki örgü saç, kart ve çıyan gibi bir Çerkes kadını.*** (S.M. Alus 1933p s. 80). × ***Kısacık fermenesinin kolları kırmızı kaytanla işlenmişti. Sırtında saç örgüleri sarı sarı parlamaktaydı.*** (Kemal Tahir 1955g s. 103). × ***Çiten, bura insanlarının cankurtaranı idi. Büyükçe bir örgü sepet. Altın-***

da bir ağaç kızak. Kışın katır koşulur, öküz koşulur, ya da insan koşulur önüne. Her yer yoldur artık. (F. Erdinç 1960 s. 56). × ***Nefise hanım, elindeki uzun tığlarla yün örgüsünü kakalarken "Hıy!" diye gülümsüyor, anlatıyordu.*** (Reşat Enis 1945 s. 103-104).

örgüç I/örküç 'hörgüç (Evliya Çelebi koyun için de kullanır)' Meninski 1680 I, 502, J. Redhouse 1890 246, TS 3115, R. Dankoff 2004 s. 216. ××.

örgüç II 'okuma aracı' DS 3346. ××

AD. **örik** 'çapa, kazma' DS 3346 < Yun. ***ὄρυξ*** (oriks) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 s. 97 no. 375. ××

öriye 'büyük ve değerli kilim' DS 3347, A. Ergür 2002 s. 199. ××

AD. **örk** /AD. örük 'hayvanları bağlamaya yarayan kalın ip ya da zincir' TS 3116-17, DS 3347, 3352, H. Eren 1999 s. 317. × ***Kapıların önlerine dikilmiş, paçaları çamura batmış çocuklar; çift örgülü saçları döşlerini döğen yetişkin kızlar; hayvanları suya çıkaran al gömlekli delikanlılar; çorap ören, ip büken, azgın eşeklere örk yapmak için kendir hazırlayan babalar.*** (F. Baykurt 1955 s. 99).

örk- 'ürkmek' Meninski 1680 I, 503. b. ***ürk-***. ××

örke 'döveni boyunduruğa bağlayan ağaç parçası' DS 3347. ××

AD. **örken** 'hayvanları bağlamaya yarayan kalın ip, yular; semeri bağlamaya yarayan enli kuşak, kolan' TS 3117, DS 3347. krş. ***örk***. × ***Aldede elini uzattı. Gezyarma iyice ürktü, ipi, örkeni çekti. Kuyruğunu tezecekmiş gibi kaldırdı. "Şaaar" diye bir su bıraktı semah alanına.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 164).

AD. **örkle-/örükle-** 'hayvanı otlaması için uzunca bir iple çayıra bağlamak' DS 3348. × ***İniyor, atları örklüyoruz.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 118).

örküç b. ***örgüç I***.

örkük 'ürkmüş' Meninski 1680 I,502. b. ***ürkük***. ××

örküt- 'ürkütmek' Meninski 1680 I, 503. b. ***ürküt-***. ××

örle- 'yokuşu koşarak çıkmak' DS 3348, S. Tezcan 2001 s. 38-39. ××

AD. **örme** 'kıldan örülerek yapılan ip, örülerek yapılmış ip' TS 3118, DS 3348. × ***Allah belâsını versin, bir örme vardı, ota giderken lâzım oldu da aradım, bulamadım.*** (F. Baykurt 1959y s. 34-35). × ***Çakısını cebinden çıkardı, dallardan en uzununu kesti, kabuğunu sıyırdı. Birkaç dalın daha kabuğunu sıyırdı. Kabukları bir güzel ördü, ilk soyduğu dalın iki ucuna bir çentik açtı, örülmüş kabuk çok sağlamdı, dalın bir ucuna bağladı, usturupluca büktü, dal bir yay oldu. Yayın öbür ucuna da örmesini bağladı. Örmeyi yokladı, yay çok sert gerilmiş, örmesi de kiriş kadar sağlam olmuştu.*** (Yaşar Kemal 1962ks s. 115).

AD. **örmelen-** 'sarılmış, birikmiş'. × ***Dünyanın en söz dinler insanları şimdi Yaşarköy'de toplanmışlardı. Alınlarında yeşil bir susku örmelenmış, dilleri pas tutmuş, taş olmuşlardı. İnsanı çatlatırcasına susuyorlardı. Kadınlar yas içinde, çocuklar gülmüyor, bütün gözler kocaman, anlamsız.*** (F. Baykurt 1961o s. 343).

örnek 'model, nümune' Meninski 1680 I, 507, TS 3118. × ***Recep düşman tarafına geçecek. Hem de bir tek gırtlak gibi hepsini birden boğmak istediği kadın cinsinin Tatarcık kendince en menfur örneğine tutulacak. Mâni olamazsa bile, Tatarcığa bu zaferini pahalıya oturtacak.*** (H.E. Adıvar 1939 s. 154). × ***Neye yeni doğmuş bir sesti gelinin sesi? Tuncer'in kan çanağı gözlerine, katlar arası bir pencerenin önünde pan yapmış asansör örneği asılıp kalmışlığına bakarken bomboşum.*** (A. Ağaoğlu 1980 s. 346). ***örnek al-*** 'model olarak kullanmak, taklit etmek': × ***Firdevs hanımda odaya bir geliş ki görme. Ayaklarının altında karınca ezilmiyor tıpkı orta oyunundaki zenne. Ermeni karısı da ondan örnek almış; Ermeni gelini gibi kırım kırım kırıtmada.*** (S.M. Alus 1944 s. 83).

(Neolojizm) örnekse 'mesela'. × ***Otobüs durakta beklediği sürece oradan ayırmıyorum gözlerimi. Sanki gördüğüm tozlu, hemen hemen hiç değişmiyen bir eskici vitrini değil. Hemen hemen hiç değişmiyor, evet. İki yıldan fazla oluyor o askı satılmadı, örnekse.*** (P. Kür 1983 s. 77). × ***Düş de değil işin kötüsü. Düşler gerçeğin bir başka yüzüdür. Örnekse son zamanlarda — yıllardan sonra — yeniden Leylâyı düşlemeye başlamam bambaşka bir şey.*** (a.e. s. 97).

örs 'üzerinde demir dövülen demir kütle' Meninski 1680 I, 501, H. Eren 1999 s. 317. × ***Gece, İsmail göz kapaklarını bastıran yorgunluğuna rağmen bir türlü uyuyamadı. Zalif Hocanın sözleri örse inen çekiç gibi beynini döğüyordu "Bütün bunlar kıyamet alâmetleri."*** (O. Hançerlioğlu 1953i s. 62). × ***Yüzleri bir parmak kalmış kavramalarla döndüğüm zaman babamı, toprağa kaktığı küçük örsün başında, elinde dişeme çekici ile bekler buldum.*** (M. Başaran 1955 s. 19). × ***Çekiç gördüm. Bu örs imiş. | Yanında bir kucak eğe.*** (Tevfîḳ Fikret 1958 s. 31). × ***Sonra bir kısçak ile ateşten farksız demir parçasını ocaktan alarak örsün üzerinde çekiciyle onu okşarcasına, öpücük gibi küçük küçük vuruşlarla biçimlendirir.*** (S. Şengil 1990 s. 30).

örsele- 'tenkit etmek, iğnelemek; hırpalamak, üzmek' DS 3349. × ***Melikün elinden gelmezdi ki vezîri mu'āḥeẕe ėdeyidi. Ammā hemîşe bahānelerile vezîri örselerdi, günāhlar iṣbāt ėderdi.*** (Ferec v. 70a-b). × ***Doğuracak olan kadın sancılar içinde kıvranırken onu ağdırıp dönderip örseleyerek yorup işini bitirdikten sonra çocuğu çekip çıkarır kocakarının birisi.*** (M. Makal 1980 s. 87-88).

örsün 'hamur tahtasını kazmaya yarayan demir araç' DS 3348, b. ***egistiren*** < Yun. ***ξυστειρν*** (ksistérin) 'kazıma aleti' Ch. Tzitzilis 1987g no. 364. ××

ört 'alev, ateş, yangın' < ETk. ört a.m. Clauson 1972 s. 201. × ***Gözleri yıldırım gibi, arḳaları ḳal'alar gibi, nefsleri ört gibi...*** (A. Zajączkowski 1937 II, 88-89). ***örd ol-*** 'yanıp kavrulmak, yanık rengi almak, haşlanmış şeyin rengini almak?': × ***Çukurova yana yana ördolur / Her sineği bir alıcı kurdolur / Sen ölürsen yüreğime derdolur / Kalk kardaş gidelim sılaya doğru*** (Y. Kemal 2004 [1955] s. 186). × ***Abidin Dinonun bende bu çiçeklerinden bir tanesi var: Yanık mor, belki yanık mavi, yanık boz, yani yanık kül rengi, belki de Çukurova yana yana ördolurun rengi, öyle bir renk...*** (Yaşar Kemal 1980 s. 246).

(Sözlüğün taslak biçiminde 'nem, az ıslaklık' DS 3344 olarak adlandırılmıştır ve 'belki de sudur notu' düşülmüştür. Ancak türküde 'yana yana kavrulmak, iyice yanmak' gibi bir anlam olması gerektiği açıktır. Anadolu ağızlarında ***ört*** 'tam öğle zamanı' ***örten*** 'orman çayır vb. geniş yerleri saran yangın' ***örtlek II*** 'sönmüş yanardağ' DS 3349, ***örtlek III*** 'ormanı, fundalığı yakarak açılan tarla', ***örtlemek*** 'yüreğini yakmak' DS 3350 kelimeleri geçmektedir. [Editörlerin notu]).

ört- 'kapamak, gizlemek' Meninski 1680 I, 500 < ETk. ***ört-*** a.m. Clauson 1972 s. 202. × ***Taŋrı örtdügi mü'mīnlerüŋ 'aybıdur*** (Ferec v. 138a). × ***Şehzāde ṭılsımı bozdı, miftāḥı aldı, ḳapuyı acdı, icerü girdi. Gördi, bir taḫt var, üstünde bir ḳız yatur, üstüne bir münaḳḳaş yorġan örtülmiş.*** (a.e v. 147b). × ***Duḫter bāġa geldükde başuŋa cāẕer örtem, bir evde ḳoyam, oturasın.*** (a.e. v. 200b). × ***Hanıma söyle: serine kellepoşunu örtsün de gelsin. Amber geysularını tarasın da gelsin.*** (H. Ritter 1953 III, 495). × ***Bunuŋ yalŋız taḫayyülü onuŋ tevekküllerini örtmeğe bāliġan-mā-belāġ kāfiydi.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 158-9). × ***Ayşe hanımın, kuşdili, antika bastırmalı çevrelerini sehpalara örttük.*** (S.M. Alus 1933p s. 116). × ***Yaz geçti gitti. Solgun, kederli güz bağlara indi. Bağmançılar denklerini topladılar; kapılarını, pencerelerini örtüp sıkıladılar.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 32-33). × ***Ordu malı kıl beyliği de kısrağın boynu gerisine örttü, uçlarından bağladı.*** (Ş. Ünlü 1986 s. 126-127).

örte- b. ***ort-***, ***orta-***.

örten- b. ***örtün-***.

örtenesi 'örtünecek şey'. × ***'Āşıḳlar göŋline beŋzer bir ḫarāb ev: ne döşenesi var, ne örtenesi var.*** (Ferec v. 58). b. ***biçin***.

örtbas et- 'bir durumun duyulmasını önleyen tedbirleri almak' < Tk. ***ört-*** ve ***bas-,*** MSOS II, 110. krş. Az. ***ört-basdır-*** a.m. ××

örti döşek/örtü döşek 'yatak, yere serecek döşek ve örtünecek battaniye'. × ***Nāgāh bu esṇāda gördiler ki faġfūr cānibinden şehzādeye teşrīf geldi: örti döşek, don geyesi, ḫalı kilim, zili şem' ü şarāb u ṭa'ām u nuḳl.*** (Ferec v.136b). × ***Vezīr buyurdı: ḫalı kilim, örti döşek, yüz dīnār-ı Maġribī ve biŋ dīnār-ı 'adlī ol eve iletdiler.*** (a.e. v. 223b). × ***Tabii biz gine insanlığımızı yaptık. Bu böyle örtü döşek gelince, tamam, köklü geliyor dedik.*** (F. Baykurt 1967a s. 280). ***örtü döşek yat-/yatak döşek yat-*** 'uzun müddet yatakta yatmaktan kurtulamayacak gibi olmak, ayağa kalkamayacak durumda olmak': × ***Ḥasan Ferruḫ efendiniŋ Türkce ṭıb kitāblarını ḳarışdırarak bu ḫastalığıŋ a'rāżını seyrini, tehlikesini tedḳīḳiyle bütün o 'alāmāt-ı marażīyeyi vücūdında ḥiss edüb örtü döşek yatacağını biliyordu.*** (H. R. Gürpınar 1340c s. 42). × ***Cevher hanım da Halis Bey de hastalandılar. Örtü döşek yatıyorlar.*** (H. R. Gürpınar 1943g s. 232).

örti döşek b. ***örtü düşek***.

EO. **örtle-** 'seçmek'. (A. Zajączkowski 1937 II, 89 < Tk. ***ügürtle-/ögürtle-*** H.Z. Koşay 1932 I, 40. ××

örtlek 'sönmüş yanardağ' DS 3349. ××

örtlü b. ***örtülü***.

AD. **örtme** ‘üstü kapalı, önü açık yer; tahta gölgelik, çardak; evin önü açık ve taş döşeli giriş yeri; evin sundurma gibi kullanılan bölümü’ TS 3118, DS 3350. A. Püsküllüoğlu 1974 s. 68. × ***Hüsnü ağa bir daha bağırınca, Nevruz bacının bir torunu çıktı örtmeye, “Ne istiyorsun, lan?” diye sordu. “İtinizi bağlayın!” diye bağırdı Hüsnü ağa.*** (T. Yücel 1969 s. 70). × ***Gözlerini budak deliğine uydurup caminin örtmesine baktı. Babasının alnına mum ışığı vurmuş aydınlatmıştı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 166).

örtü b.m. ‘baş, omuz, diz gibi bedenin belirli kısımların örten giysi tamamlayıcı kumaş; eşyaları toz ve güneşten korumak için kullanılan bez; örtmeye yarayan araç’ Meninski 1680 I, 500, J. Redhouse 1890 s. 244, A. Ergür 2002 s. 199. × ***Manda arabasına yumuşacık şilteler, yastıklar konmuş; üzerlerine sakız gibi örtüler yayılmış; en üste de muhacir çözmesinden tente gerilmiş.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 13.5.1942). × ***Köy, baştan aşağı bir Rum köyü. İçinde bir tek Müslüman yok. Ayastafanos’tan gelirken sağda, eski Rus abidesine giden yolun köşesinde, damı beşik örtüsü, iki katlı, taraçalı, köşkümsü ahşap bir bina gelir. Burası, alt katı gazino ve birahane olan bir oteldi.*** (S.M. Alus 1944 s. 153). × ***Bir ak örtü başına. Çalışıp para kazanmak için dört yılı bir günde yaşayıp onsekize basıvermiş kızcağız.*** (M. Makal 1960 s. 34). × ***Pastanenin önüne beyaz örtülerle kaplı uzun masalar konmuştu. Masalarda porselen tabaklar ufak kanapelerle, böreklerle, çerezlerle doluydu.*** (A. Özakın 1982 s. 166). × ***Tahta masanın üzerine, meze lekeleri ile beneklenmiş bir örtü yayıldı, hemen karafalar, siyah şişe ile Taşdelen suları geldi.*** (R.C. Ulunay 1994 s. 47). × ***Aliye, ilkin vitrinin önünde uzun uzun duralamış, acı mor, koyu kırmızı, parlak siyah, brokar ya da kadife zemin örtüleri üzerine özenli bir dağınıkla yerleştirilmiş, birbirinden gözalıcı şişelere dalıp gitmişti.*** (M. Mungan 1999 s. 128).

örtük ‘üstü kapalı, kapalı’ TS 3351 < ***ört-*** + fiilden participium passivum yapan ***-ük*** eki, b. ***açık I*** ⊡. ××

örtül- ‘kesilmek; üstü kapatılmak’ Meninski 1680 I, 499, TS 3119. ××

örtülü/örtlü ‘kapalı, mestur, gizli, fark edilmeyecek’ Meninski 1680 I, 499, TS 3119-20. × ***‘Arab eydür: sözleri ṭatlu idi | Ṣormadum adın, yüzi örtlü idi.*** (Şeyyād Ḥamza 1946 s. 66). × ***Fenā gözden muḥāfaẓa içün kitābların üzerine beş pençeli çevre örtülü bir naẓar ṭaḳımı aṣdı.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 59). × ***Yeşil örtülü, telefonlu bir masanın önünde oturup gek gek geyireceğim, rakiplerim de hasetlerinden ağustos böcekleri gibi çattadak ortalarından ayrılsınlar***. (İsmail Galib 1932p s. 22). × ***Çenelerinin altından uçları sıkıca bağlı yemenilerle yarı yüzleri örtülü birkaç kadın ortaya çeki düzen veriyorlar, ocağın tâ yanına bir ayı postu, bir kebe seriyorlardı.*** (R.H. Karay 1940m s. 59). × ***Yerden bir iki basamak ile yükseltilmiş, üstü harıp ağacının yapraklar ile örtülü bulunan çardağın yamrı yumru tabanında yerine giderken gıcırtılarla gözlerini açan arkadaşları ne ona bir şey sordular, ne de o onlara bir şey anlattı.*** (S. Şengil

1949t s. 12). × ***Geceleri sığındığımız yerin de bir inden farkı yoktu. Bu, zemini toprak, duvarları üstüste oturtulmuş taşlarla örülü, üstü çalıçırpıyla örtülü "dam" denilen bir kulübeydi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 131). × ***Bu tül onun başında örtülü idi. Kokluyorum, hafif bir esansla genç kız saçı kokuyor.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 45). × ***O üniformanın damarlarımıza enjekte ettiği gizli bir güç vardı sanki, hattâ örtülü bir şiddet.*** (A. Yurdakul 1989 s. 119).

örtün-/örten- 'kendi üstüne örtü cinsinden bir şey örtmek' ***ört-*** fiilinin reflexivum hâli Meninski 1680 I, 499 < ETk. ***örtün-*** a.m. Clauson 1972 s. 209. × ***Bir pīre zen gördüm, bir Hindibārī çāder örtünmiş, ʿaṣābe-i ḳaṣab bağlanmış, boynunda tesbīḥ, elinde ʿaṣā.*** (Ferec v. 114b). × ***Bir ṣürāḥi ṣarāb-ı mürevvaḳ, nuḳul bir ṭabaḳ cāriyeye götürtdi, cāderi örtünüb şehzāde odasına yöneldi.*** (a.e. v. 139a). × ***Dāye eyitdi: "Üṣbu dem bu işi ḳayurayım!" dėdi. Durdı, bir eski cadır örtendi, bāġa vardı, bağı yörendi.*** (a.e.v. 205a). × ***Kıyafeti düzgüncene değil de örtünüyor mu diyeceksiniz? Hâşâ. Elbisesi yerlere kadar; baştan aşağı pırıl pırıl ipek.*** (S.M. Alus 1944 s. 161). × ***Kezban hala bürgüsünü örtündü, köy odasında barınan Satılmış'a koştu.*** (S. Anadol 1950 s. 7). × ***Yağlı yumurtayı da üzüme katıp, sıcak sıcak, çocuğun boğazına sardılar mı, kavice örtünüp rahat etmesi kalacak. Sabah olunca bakmışsın şiş de kalmamış iş de.*** (M. Makal 1954 s. 95).

örü I 'otlak' DS 3351, R. Dankoff 1991 s. 63. × ***Andan bu maḥalli geçüb yine ṣarḳa iri diraḫt-ı müntehā ḳorular ve çemenzār örüler ve zeytün aġac ile ārāste olmış ḫarāb ḳurā yėrlerin güzer ėdüb...*** (Evliyā Çelebī 1935 IX, 316).

AD. **örü II/örek I** 'başıboş gezen hayvan sürüsü' DS 3344. × ***Çü geldi, gördi Hürmüz ol ḳoruyı ḫalāyıḳ aŋa ḍoldurmış örüyi.*** (Meḥmed 1965 s. 233 no. 7409).

AD. **örü III** 'ayakta, dik' DS 3351. ***örü dur-*** 'ayakta durmak, dik durmak' TS 3122-27, R. Dankoff 1991 s. 63. ***örü ol-*** 'ayakta olmak, ayakta kalmak; hayvanları otlatmak' ***Gėrü anda ḳondılar, gėceye dek ol bıŋār kenārında örü oldılar, hem gėce anda gėceledıler.*** (Ferec v. 54b).

örü IV 'saç örme, saç örgüsü' Meninski 1680 I, 507. ××

AD. **örü V** 'tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set, taş duvar' DS 3351. × ***Dört yere taş örü yapılacak. Pehlivan diyor ki, heç olmazsa oraları için birez çimento olaydı. Komşular ağaç olukla filân idare edecekler.*** (F. Baykurt 1961o s. 261).

örüdül- 'seçilmek' Meninski 1680 I, 500. ××

AD. **örük I** 'saç örgüsü' DS 3352 < Tk. ***ör-*** + fiilden sıfat yapan ***-ük*** eki, b. ***açık I*** ⊡. × ***Halihazırda genç kızlar fes giymezler, yalnız saçlarını eskisi gibi örerler ve adede 30-40 bulan parçalar halinde birbirine bağlıyarak bellik veya örük tesmiye ederler.*** (K. Güngör 1941 s. 50).

örük II b. ***örk***.

örükle- b. ***örkle-***.

AD. **örüm/örün** 'sürünün gece otlaması' DS 3353. × ***Saat 22'den 24'e kadar istirahat eden hayvanlar 2-3'e kadar tekrar yayılır ki buna "örüme çıkma" ismi verilmektedir.*** (S. Batu 1951 s. 99).

örümcek b.m. Meninski 1680 I, 503, J. Redhouse 1890 s. 246, TS 3127, G. Doerfer 1975 s. 260 no. 1953. × ***Alafransez kesilmiş sakalını sarı, uzun, örümcek bacakları gibi meharetli parmakları arasında çekiştirerek, yüksek, haileengiz sesile söylüyordu:*** (F.C. Göktulga 1943 s. 109). × ***Bir ġuş getirdim gemiye bekci, | Bütün örümcek böcükleri olmuş yedekci.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 161). × ***Pilâv mı pişirilecek: Petekten sahana konup getirilen bulgurun içindeki bu türlü böcekleri, sıçan pisliklerini, örümcek ağlarını tek tek ayıklamak olağan bir koşul sayılır.*** (M. Makal 1980 s. 56).

örün I 'saç örgüsü, belik' TS 3128. ××

örün II/ürüŋ 'yağ, yoğurt, süt vb. gibi beyaz renkli yiyecekler' DS 3354. ××

örün III b. ***örüm***.

öründe/öründü/örüntü 'seçilmiş, seçme, seçim' Meninski 1680 I, 507, J. Redhouse 1890 s. 247. ××

öründele- b. ***öğürtle-***.

öründile- b. ***öğürtle-***.

öründilenmiş 'seçilmiş' Meninski 1680 I, 506. ××

öründü b. ***öründe***.

örüntü b. ***öründe***.

AD. **örüzgâr I/örüzger I/ölüzger** 'rüzgâr' DS 3354-55. × ***Benim ölüzgârımnan harman savrulmaz.*** (M. Makal 1950 s. 83). × ***Oooo, sen misin? Nerelerden geldin? Hangi ölüzger attı? Ötey sefer gelmişsin, göremedim, burda değildim*** (F. Baykurt 1961o s. 164). b. ***rüzigâr II***, ***rezger, rüzgâr***.

AD. **örüzgâr II/örüzger II** 'bir çeşit çizme; dikicilerde bir kalıp adı, 25-50 yaşına vasıl olan kimselerin ayak kapları için kullanılır' H.Z. Koşay 1932 I, 320, 'ayağa giyilen küçük yemeni' DS 3354. × ***Çizme: Kötane çizme, örüzgâr, astarsız, ulu orta diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 331).

örüzger I b. ***örüzgâr I***.

örüzger II b. ***örüzgâr II***.

ös- 'büyümek, yetişmek' (Tatarca) R. Dankoff 2004 s. 216. ××

öske- b. ***öksü-***.

AD. **ösket-** 'özletmek' < ***öske-*** fiilinin causativum hâli. × ***"Övün" köyünün tütünleri, ev sıcaklığını ösketiyordu, özletiyordu. Çoğunun içinden, "Gidip, zorla da olsa bir ısınıp, birer kaşık aş içmek, sonra yolcu olmak daha iyi" düşüncesi geçiyordu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 151).

öslük 'şala benzer bir başörtüsü' DS 3355. ××

öş- 'yatışmak, sükûnet bulmak' TS 3129. ××

öşek 'derisinden kürk yapılan tilki cinsinden bir hayvan, vaşak, Lynx' C. Avcı 1937 s. 256 (Cemil Avcı: Teknik avcılık bilgileri, Ankara 1937), TS 3128, 4110-11, krş. Ar. ***waşaḳ*** G. Doerfer 1975 IV. no. 1765 (inconclusive). × ***Kevser'in lâfı açıldı mı bütün Ötegeçeliler: "Geberesice güzel kız doğrusu, Ötegeçe'de bir tane! Gözler öşek öşek, kaşlar çâmel çâmel, yanaklar alma gimi, dodaklar kiraz gimi, ağız güccüycek, bel incecik!"*** (T. Yücel 1954 s. 76). b. ***işek***.

öşet- 'büyüklendirmek, kabartmak, böbürlendirmek' TS 3128. ××

östaki borusu 'burnun arka kısmında bulunan ve geniz ile orta kulak arasında geçiş sağlayan kanal' < östaki borusunu tanımlayan İtalyan anatomist ***Bartolommeo Eustachio***'nun adından ve Tk. ***borusu***. ××

öşür 'şer'e göre hububattan onda bir nispetinde toplanan vergi' M.Z. Pakalın 1946-54 II, 746 < Ar. 'uşr 'onda bir'. ××

öşürcü 'öşür toplayan memur, vergi memuru': × ***Merhum babacığımın zamanındaki o kelli felli, buhurdanlı, tekbirli, tehlilli kibar cenazeleri şimdi nerede? Kabir başında öşürcülere, duagûlere mecidiye, en aşağı çeyrek dağıtırlardı.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 17).

öt b. ***öd I***.

EO. **öt- I** 'geçmek, nüfuz etmek, aşmak' TS 2134-35 < ETk. ***öt-*** a.m. Clauson 1972 s. 39. × ***"Ė māh-rūy! Baŋa ḥaḳāret göziyle baḳma! Benüm tīğüm daşa, demüre öter, igne ḥarīre, barmaḳ ḥarīreye ötdügi gibi." dėdi. Ḳamerülbaḥr eyitdi: "Senüŋ ḳılıçuŋ bişmiş çüküdüre kār ėtmez, oḳuŋ būriyādan geçmez." dėdi.*** (Ferec v. 100b).

öt- II 'ses çıkarmak (kuşlar, böcekler ve başka hayvanlar)' TS 3135 < ETk. ***öt-*** a.m. Clauson 39-40. × ***Her aġac u her reyḥān budaġında ḳuşlar: faṣīḥler ḫūb-āvāzlar, mütefenninler ḳonub öterler, bir birine āheng ḍutarlar.*** (Ferec v. 115b). × ***Güyā ki ḳafeṣ içre öter ṭūṭiyi güyā, | Geyse ḳafeṣī gönlegi yār, ėtse tekellüm!*** (Ẕātī 1970 II, 469). × ***Seni sevdigüm çāġlarda / Bülbüller öter bāġlarda | Mor benefşeli ṭaġlarda / koçsam yarimüŋ bėlini.*** (Karacaoğlan v. 38b). × ***Komşunun bahçesindeki Denizli horozu uzun uzun öterek ortalığın ışığını haber verince, döşekten fırladı, giyindi.*** (E.E. Talu 1935 s. 85). × ***O akşam, paydos düdüğü öter ötmez, Azrailden kaçar gibi, kimselere görünmeden kaçtı.*** (Reşat Enis 1945 s. 72). × ***Düdükler flüt gibi, borular bombort gibi öterek, tokmak davula, değenekler trampeteye vura vura, gürültüyü bir basıyordu ki.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 19.10.1943). × ***Söğüt ağacının dalları ince ve kaygan olur. Zayıf, isteksiz bir ağaçtır, kabuğunu bırakıverir. Anca düdük yapılır da acılı bir horoz olur öter.*** (F. Duman 1999 s. 66).

(Argo) **öt- III** 'konuşmak; gevezelik etmek; sır vermek; yüksekten atmak; yellenmek' H. Aktunç 1990 s. 218, M. Mikhaïlov 1930 s. 16, S. Tezcan 2001 s. 114-115 < ***öt II***. × ***İstrati dediğin herif nasıl, ne biçim, kaç yaşında bir adam? dememe kalmadı, başladı ötmeğe: "Annesinin***

Fenerde, Tahtaminarede, dededen kalma bir dükkân-ile yanında arsası varmış. Arsaya bir Rum davacı çıkmış, benimdir demiş-miş... (S.M. Alus 1944 s. 88). ‘kusmak’: × ***“Rakı ile başladık, onunla bitireceğiz!” diye ısrar ediyordu. — “Gene yollarda ötersen, biz karışmayız ha!” dediler.*** (Umran Nazif 1948 s. 73). × ***Alişin yalnız bir derdi vardı. Onu deniz tutuyordu. İki günden beri sık sık güver-teye, küpeşteden denize eğiliyor ve habire ötüyordu. Fakat buna rağmen bu işin alayına varmaktan kendini alamıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954 s. 117),

öte I (zarf) ‘ilerde, öbür tarafta’ Meninski 1680 I, 487, J. Redhouse 1890 s. 237, TS 3129-30 < ***öt-*** fiilinden gerundium. × (Bilmece) ***Öte gider, beri gelir, | İşledikçe geri gelir. — Tezgâh, mekik, gerim.*** (Güngör-Oza-noğlu 1939 s. 116). × ***Burası Ankaraya iki gün öte, ana yollardan aykırı küçük bir kasabaydı.*** (R.H. Karay 1940m s.7). × ***Jandarma da bir buçuk saat öte. Gidip gelme üç saat!*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 144). × ***Öteki suallerle cevaplar da bu şekil şeylerdir: Anan baban var mı? Evli misin, bekâr mısın? Asıl zanaatın nedir ki? gibi. Bunlar-dan öte Hasan Kaptanın da Mustafadan yana bildiği bu kadardır.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 159). × ***Bu dünyanın oldukça seyrek, kaba saba dokunmuş kumaşına pertavsızla bakma isteğinin sabun kö-püğünden öte değeri olmadığını biliyorum.*** (İ. Aral 1997 s. 351).

öte II (sıfat) ‘konuşana yakın olan değil, biraz daha uzakta olan’. × ***‘İdüŋ öte ucıdur bu ‘īd devlet el vėrür, | El uciyle k-ėde ol şūḫ-ı dil-ārā merḥabā.*** (Ẕātī 1967 I, 51). × ***Yan Memişin borazanı andıran o meş-hur yırtıcı sesi köyü bir baştan öte başa dolaştı.*** (H. Aytekin 1945 s. 63). × ***Belki de şu öte başta iki büklüm oturan bir gözü sargı-lı, ayaklarındaki ev yapısı yün terliklerin üstüne siyahlığı artık gümüşîye çalan kaba yamalı kaloşlar geçirmiş seksenlik ihtiyar, Hüsniye’nin vardığı yüzbaşı Niyazi efendidir.*** (R.H. Karay 1964 s. 68). × ***Bulunmaz hint kumaşı diye söylemiyorum. Bir defa nikâ-hı etsin, kocan olsun da öte tarafını bana bırak, ben onu yola getirmenin yolunu bilirim.*** (S.M. Alus 1933p s. 7-8). × ***Derken efen-dim, kalabalık gittikçe arttı. Meğersem, taa öte kasabadan bir-çok köylerden kürem kürem gelmiş millet. Kaymakamın cipi gece bütün köyleri dolaşmış, “Halk bayramı var yarın, gelmelisiniz,” diye haber bırakmışlar.*** (M. Makal 1965 s. 111). × ***Levanten daima iki dünya, iki kültür arasında kalan, kâh bir tarafa, kâh öte ta-rafa çekilen, her an adapte olabilmek için bir gayret gösteren, köklerinden kopmamak için direnen biridir.*** (A. Özakın 1982 s. 136). × ***Bu çocuk da maazallah diğer çocuklar gibi Diyarbakır yazının cehennemî sıcağına dayanamaz da aniden hastalanıp öte tarafı boylarsa, o zaman dinî ayinsiz mi gömülecek?*** (M. Margosyan 1996 s. 24). ***öte yaḳa*** ‘karşı taraf, öbür taraf’: × ***Andan aldılar Ferruḫ-rüzı, ol ulu sarāya vardılar. Handeḳı ve ferşi gösterdiler: “Öte yaḳada cezīrede bir perde var. Ė ṭālib muḫliṣ! Maṭlūbuŋ anuŋ ardında-dur” dediler*** (Ferec v. 39a). × ***öteden berü yaḳaya ve berüden öte yaḳaya gelen piyādeden iki aḳca resmi geçüd alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Kanunî Süleyman devri] s. 302).

öte III (isim) 'öbür taraf, uzak'. × ***Dîvâra el urdı, gördi kim yaşımış. Bir kemükile eşdi, gördi: dopraġımış, degül ki daşmış. Ḳazarak bir büyük delük açdı. Ötesinde bir ulu kāriz aḳarımış; deşildi, ḳuyuya girdi, ḳuyu doldı.*** (Ferec v. 7b). × ***Nikonun karısı, saçı başı alaz-taraz. Çardaġın bir kenarında inliyerek yatıyor. Az ötede Niko, ceketi pantalonu paramparça, kamburunu çıkarmış, oğunuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 186). × ***İkisi de Kâğıdhanede, iki adım ötemizden atla geçerlerken bu gözlerimle görmüştüm de ağzımın suları akmıştı.*** (a.e. s. 17). × ***Yusuf az ötesinde toprağa bağdaş kurup oturmuştu.*** (N. Üstün 1968 s. 84). × ***Baksana şu Orhan Beyin yaptığına! Gözel gözel varıp hocam dedin de, seni kendine mehel görmedi. On adım öteden başlıyacaktın temennaya!*** (F. Baykurt 1961o s. 189). × ***Panjurların ötesinden kuş cıvıltılarıyla gül, filbahri kokuları bana ulaşırken...*** (E. Atasü 1991 s. 9). × ***Dikkat dikkat, yedi numaralı kapı sinyali sizin oradan alınmaktadır, betayı çalıştırın, kızıl ötesi ışınları devreye sokun!*** (M. İzgü 1992 s. 48). × ***Sevecekleri şeyi çok gerilerde veya ileride arıyorlardır. Kısacası hep demir attıkları yerin ötesinde cibildemeye çalışmaktadırlar.*** (S. Birsel 1995 s. 15). ***ötesi*** 'devamı': × ***Çocuḳ mektebe gidiyor yā, artıḳ ötesini düşünmek, meselā çocuġa ne oḳuduġunu şormaḳ, veyāḫod bir kere mektebe ḳadar iḥtiyār-ı zaḥmet etmek pederiŋ aḳlına bile gelmez.*** (Aḥmed Şerîf 1326 s. 287). × ***Ne yapalım, oldu olacak, kırıldı nacak, hele şu büyük düğünü de seyredelim de, ötesine Allah kerim!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 177). × ***Hele bu Kalitaryadan uzaklaşalım, tehlikeyi savup sabahı edelim de ötesine Allah kerim!*** (S.M. Alus 1944 s. 186). × ***Ben sözün baş tarafını dinlemiştim. Fakat ötesini değil. Canevimle dinlemekte olduğum bir şey vardı. Neydi?*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 170). × ***Ah, hani nerdeydi şimdi o trampetalar, o tahtadan atlar, o çinkodan askerler, ki beni bir sürü çirkin ve can sıkıcı şeyler dolu bu dünyanın ötesinde, büsbütün başka bir dünyanın, bir hayal ve masal dünyasının fantasmagorileri içine alıp götürürdü?*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 26). × ***Semerkand'da siyah giyen, Sina'da beyaz giyen ve dört elementi birleştiren, anlamlı kılan kırmızıdan pembeye dönüşebilen daha da ötesi dokuzken sekiz olabilen aşk.*** (M. Kaçan 1997 s. 9).

öteberi 'çeşitli ufak tefek şeyler, ıvır zıvır, ufak tefek ev eşyası' TS 3131. × ***Arkadaşlarla biraz öteberi çimlendik; yemek yemiyeceğim!*** (S.M. Alus 1934 s. 197). × ***Kilere gidip zahireye bakmaya korkuyorum. Bin türlü sıkıntılarla kış için biriktirdiğim öteberiden habbe kalmıyacak.*** (H.R. Gürpınar 1943 s. 73). × ***Kapalıçarşıda, Mahmudpaşada, Bahçekapısında saatlerce taban tepip ona çorap, mendil, lâvanta, pudra, şeker, yemiş gibi gönül alacak öteberi almışım.*** (S.M. Alus 1944 s. 85). × ***Attığı öteberiler Arapgirli'nin yamrı yumru et parçalarından ibaret, çont bacaklarına değiyor, canını yakıyordu.*** (Orhan Kemal 1949e s. 98). × ***Niyazi bu kapıdan binip öbür kapıdan atlar ve kapaklanır. İsportası kırılır, öteberiler saçılır, dizleri, avuçlarının içi aynalanır, kan içinde kalır.*** (Orhan Kemal 1950â s. 48). × ***Hanımların izni olmadan deşiricilere öteberi vermek kesin olarak yasaktı.*** (N. Üstün 1968 s. 79). × ***İki üç odaya dağılması gereken***

öteberi, kap kacak, tarım araçları, sele sepet, çamaşır, heybe torba, holus kalbur, elek tekne, bir odayı, içinde oturulup kalkılmaz, dönülmez, dolaşılmaz yapıyordu. (F. Baykurt 1959y s. 211). × ***Evin havasız ve küf kokan köşelerinde, öteberinin altında, avuç avuç kaynaşan türlü böceklerin adlarını her zaman sorarım evdekilere.*** (M. Makal 1980 s. 55).

öte beri/öte bete 'etraf, sağ sol'. × ***Eşrafzade öteye beriye el attı, fos çıkınca çırakmanlara çıktı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 19.VII.1941). × ***Bir gün çiftten dönerken öküzlerden birini büvelek tutmuş, hayvan öteye beriye, taşa ağaca kendini çarparken ayağı yaralanıyor.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 10-11). ***ötede beride*** 'çeşitli yerlerde, etrafta': × ***Burada ḥabs-ḫāne bağçesiniŋ büyük ḳapusını açaraḳ içeriye girüb ve öte beriyi gezüb gördükden ṣoŋra çıḳdığımı ne bir jandarma, ne ġardiyan hīç kimseye rāst gelmediğimi söylüyeyim.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 163). × ***O zamanlar miras yiyip çapkınlığa ve hovardalığa vuran delikanlılar, yanlarındaki dalkavuklar arasında ipsiz sapsız, baldırıçıplak, kabadayı geçinen güruhtan muhafızlar da alırlar, onlara dayanarak ötede beride külhanbeylik ederlerdi.*** (S.M. Alus 1944 s. 105). ***öteden beriden konuşmak*** 'çeşitli şeylerden konuşmak': × ***Biraz öteden beriden ḳonuşduḳdan ṣoŋra kendi ta'bīrleri vech-ile Allah ne verdiyse getirdiler, yemek yedik.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 149). ***ötesi berisi*** 'sağı solu': × ***Ötesi berisi aşınmış hasır döşeli, alçarak tavanlı alt kat sofası...*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 44). ***ötesini beri et-*** 'bir işi tamamlamak, yoluna koymak': × ***Hiç senin gibi bir adam böyle çocuk oyuncağı şeylerin ötesini beri edecek bir çok ustalık bulamaz mı? Yazık, yazık!*** (Ali Beg 1940 s. 44). × ***Vay canına yandığım! Şimdi hatırlıyorum: O mülâkatı bana getirdin, ötesini beri eden bendim. İki gün sonra senden beş lira borç istedim de vermemiştin.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 255).

öte bete, öte beri'nin kafiyeli varyantı, DS 3357. × ***Dipten başlayıp doruğa yükselen barajları, fabrikaları, elektrik santrallerini, öteyi beteyi, milyarlar harcayıp meydana getirmek, fitilleyip harekete getirmek iddiasında bulunuyorlardı.*** (İ. Tarus 1961 s. 16).

öte cihan/öte dünya 'ahiret'. × ***Dervīşler oş-bu mülke teferrüce geldiler, | İki cihāndan öte cihānı dervīşlerüŋ.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 25). × ***Çok bi kirli iş bu. Varsıllık, gaddarların işi. Millet kır kır kıvranırken, bu dünyada da, öte dünyada da hesabı verilmez bunların.*** (M. Başaran 1992 s. 184). × ***Atiye'yle ilgili tüm bildiğinin, üvey annesinin onu çok küçükken kocaya verdiği ve ilk kocasının tüfekle oynarken kendisini vurduğu olduğunu söyleyerek karısının bu kadar yalanla öte dünyada kendisine yatacak yer bulamayacağına yemin etti.*** × (L. Tekin 1984 s. 154). × ***Huvat, Atiye'nin öte dünyada en çok Nuğber'i kurtardığına güvendiğini, onun yüzü gözü hürmetine günahlarının yarısının defterinden silineceğini sandığını söyledi.*** (L.Tekin 1984 s. 208).

öteden ağrı 'öbür taraftan, oradan bu tarafa doğru'. ××

öteden beri ‘eskiden beri, her zaman, hep’. × ***İkinci belā ḥayvān̆ hastalıḳlarıdır. Ḥayvānātı baḳarīyeye, çift ḥayvānlarına öteden beri ‘ārıż olaraḳ her köyden, her rencber̆hānesinden birçoḳ ḥayvānları götüren ve bir iki sene fāṣıla ile tekrār ziyāretde ḳuṣūr etmeyen vebā-yı baḳarīdir.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 222). × ***Bu cins ḳopuḳlar öteden beri soḳaḳlarda ‘ḳalḳ gidelim’ ta‘bīr etdikleri ufaḳ tefek aşırma işleriyle ḳumār̆hāne uşaḳlıġı ve emsālĭhidemāti sefīlede ‘ādetā çekirdekden yetişme ta‘bīrine mā-ṣadaḳ olacak ṣūretde günden güne pişdikleri içün mensūb olduḳları cem‘īyetiŋ mes’üliyeti der-kārdır.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 349). × ***Zavallı kerime hanımın zaten öteden beri irapta mahalli yok. İsmen var, cismen namevcut.*** (S.M. Alus 1933k s. 169). × ***Sakın şüphe buyurmayınız! Bendeniz fakat bugünden meclubunuz değilim, öteden beri yanar gezerim.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 46). × ***Bütün bunlara karşın, Bingo’yu büyük heyecanlar içinde, derin hazlar duyarak seyredince, öteden beri sezdiğim bir şey dank etti kafama.*** (M. Urgan 2000 s. 167). × ***Halide Edip’te öteden beri çiçeklere duyduğu sevgi sürüp gitmektedir. Aliye’nin narçiçeği rengi dudakları (Vurun Kahbeye) vardır.*** (V. Günyol 1992 s. 120).

öte dünya b. ***öte cihan***.

AD. **öte ev** ‘sandık odası‘. × ***Velikul’un ardından öte eve girdi. Baktılar birlikte. Her yaka, her yakada! Kazanlar, tekneler, sepetler! Bulgur çuvalları, zahire çuvalları!*** (F. Baykurt 1971t s. 215).

öte geç- ‘karşı tarafa geçmek’. × ***“Biz üşbu deryāyı öte gecmegümüz gerekdür.” Zeynülaşnām eyitdi: “Bu mümkinātdan degüldür. Bunuŋ gibi deŋizden gemisüz zevraḳsuz nite gecile?”*** dėdi. (Ferec v. 55a). × ***Gemici tīz yėlken gerdi, gemi sürdi, az vaḳtda öte gecdi, gemi ḳıraŋında bağladı. Andan: “Çıḳuŋ!” dėyü işāret eyledi. Çıḳdılar.*** (a.e. v. 55a). × ***Ol demde revende oğlancuğıla su icinde bulındı. Öte gecmege, ḳurdı ḳovmaġa ėveyin, tīz geceyin dėdiyse ayağı dayındı.*** (a.e. v. 246a). ×̆***Habīr olmaḳ dilerseŋ bŭhaberden, | Ur ‘ışḳ oḳın, öte geçsün cigerden!*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 10). × ***Dayı Ḳaraca Rūm ėlinüŋ begler begisiydi. ̆Hunkāra eydür: “Devletlü Sulṭānum! Ben ḳuluŋa destūr vėr, Tunayı öte geçeyim!” dėr.*** (F. Giese 1929 s. 138). × ***Süleymān paşa eyitdi: “Fikrüm budur kim bu deŋizi öte geçmeğe.”*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 17). × ***Ėrdi, birisin urub öte geçer | Başını̆hurd ėtdi, beynisin şaçar.*** (Enverī 1928-1929 s. 64). × ***Onu kırıp öte geçmek üzereydi. Kayık sanki rüzgârla değil yüreğimin arzusiyle uçuyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 33).

öte geçe ‘karşı taraf; koyak, dere, çay, ırmak ve benzerinin karşı yakası‘ DS 3357, A. Püsküllüoğlu 1994 s. 74. × ***Ṣuyuŋ öte geçesinde buṣudăhud düşmānuŋ erleri varmış. Hemānki Murād ṣuyı öte geçdügi gibi leşker bulınub Maḥmūda ḳaçdı.*** (F. Giese 1929 s. 172). × ***Oğlanlar, nehrin ötegeçesindeki Arnavud’un fabrikasına baka baka şeker kamışı somurdular.*** (Orhan Kemal 1949e s. 55). ***“Ya Allah,” demiş. “Ya Allah, ya Hızır... Ya İlyas...” Vakit geçiyor. Hemen bir şey istemeli... Hiçbir şey gelmiyor aklına. “Ya Allah, ya Hızır, ya İlyas... Şu altımdaki tepeyi al da şu ırmağın öte gecesine götür.”*** (Y. Kemal 2004 [1971bb] s.18).

AD. **ötegün/ötöğün** ‘geçen gün’ DS 3357, Meninski 1680 I. 487: × ***A evlâdım, ötöğün ceride Hacı babanı yazmış. Elinde fener, geceleri bahçede eğleniyormuş. Mahalleli aklında zoru var diyor. Sen ne diyorsun?*** (Peyami Safa 1944 s. 20). × ***Öte gün skarmoz Receple giderken baktık kerli ferli bir bey.*** (Reşat Enis 1947 s. 96).

öteği/ötey ‘geçen, evvelki’ TS 3131-32. ××

öteği sefer b. ***ötey sefer***.

öteki (sıfat/zamir) ‘öbür, diğeri, öbürü, başkası’. × ***Köylü ḳadın ḥasīs, köylü erkek ṭama‘kārdır; biri mütemādiyen maṣārif vidasını ḳışmaḳ, öteki lā-yenḳaṭi‘ vāridāt muṣluğunu açmaḳ ister! İkisi de doymaḳ bilmez.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 6). × ***Ya hafiyelerin biri bir ötekinin hışmına uğrar, yahut, padişah artık o şeririn taşkınlıklarından bizar olup fazla ileri gittiğine kanarak, vahşi hayvanların mürebbisi gibi kamçısını şaklatır ve ona: “Artık çok oldun!” derdi.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 214). × ***İttihat ve Terakki reislerinin beynelmilel meseleler ve davalar hakkındaki fikirleri, öteki batından daha esaslı olmamıştır.*** (F.R. Atay 1938 s. 107). × ***Öteki ölan -da dėyirmenin boylasına dıḳandı onu-da ördan dėyirmençi aldı.*** (A. Caferoğlu 1940. s. 65). × ***Kadehin birini alıp öteki eliyle de çatalı bir ançuveze batırarak önüme geldi.*** (S.M. Alus 1944 s. 112). × ***O gün gelip benden borç para istemelerinden bu yana bizim çocuklar bir daha görünmediler. Öteki Kemal çocuk neyse ne ama, Hulûsi itine ne buyrulur? Kâğıt düzmesini, istediği zarı atmasını ona kim öğretti? Hep bu fakir Cemal!*** (Tarık Dursun K. 1956r s.46). × ***Tonluk kovanın bir çağlıyan gürlemesiyle temele akıttığı taze betonu, çeyrek saatte, öteki gelinceye kadar, kalıplar içinde, örme demirler, edriyeler arasına yaymak, şişlemek kolay değildi***. (F. Erdinç 1973 s. 24). × ***Bekir bir kanadından tuttu, ben öteki kanadından tuttum. İki buçuk metre kadar vardı. Akbaba cinsinden bir kuş olsa gerek.*** (N. Üstün 1970 s. 64). × ***Biri kahvede tavla atar bazı akşamlar. Öteki canı çekince bakarada sabahlar.*** (Ç. Altan 1975 s. 118). × ***Öteki de şöyle bağrıyordu: “Ben de bu kadının geçmişiyim. Dayılanma kıskanç herif! Sen bu kadını benden daha mutsuz etmişsin besbelli ...”*** (N. Eray 1990 s. 51). × ***Öteki biraz betelenecek olursa Hüseyin memnun olurdu.*** (R.C. Ulunay 1994 s. 64). × ***Yazyeri çıkarılırken çift iki kere koşulur: Biri şafaktan iki saat önce, öteki ikindin, garbi yeli çıktıktan sonra.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 170-171).

öteki beriki ‘şu bu’. × ***Ẕekiye İslām begiŋ arḳasından gider. Öteki berüki yavaş yavaş ḍağılmaġa başlar.*** (Nāmıḳ Kemāl 1307 s. 63).

ötekisi (zamir) ‘öbürü, başkası’ × ***Naim efendiler, ilk telgrafı müteakıp, bir ay içinde, Semihadan üç telgrafla iki kart ve bir mektup daha aldılar. Tegrafın biri Viyanadan, ötekisi Parisdendi.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1939 s. 128). × ***Elimi yatağın altına uzatıp, yiyecek dolu fileyi çıkarıyorum. Bir kese kâğıdı içinde haşlanmış patates. Ötekisinde haşlanmış tavuk.*** (K. Şipal 1962 s. 23).

ötele- ‘ötelerde kaybolmak, uzaklaşıp gitmek’ < yazarın icad ettiği kelime. × ***Kayık karanlıklara demirledi ve artık yalnız denizlerin sesi du-***

yuldu. Mehmedin kederi türkü olmuş, uzaklaşmış ve ötelemişti. (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 80).

ötelen- 'uzaklaşmak' Meninski 1680 I, 486. ××

öterek 'daha öteye, öteye doğru, öteye doğru' × ***Didüm ey ġonca-dehen bülbülüŋem raḥm eyle / Didi bi'llāhi beni ko yüri bir az öterek.*** ('Amrī 1979 [17. yy.] s. 100). b. ***acırak*** ⊡.

ötesi var mı /ötesi sağlık 'en iyisi bu, daha iyisi tasavvur edilemez, insan daha ne ister'. × ***İşte benim belimde de yün kuşak. Daha ötesi var mı. Bak gene yerli yerinde!*** (S.M. Alus 1944 s. 16). × ***Şuracığımızda Kayışdağının halis suyu. Manzara, bağ, çayır çimen. Bundan ötesi sağlıktır.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Mayıs, 1940).

ötey b. ***öteği***.

öte yaka 'karşı taraf' TS 3133, DS 3357. ××

öte yandan 'öbür taraftan, diğer taraftan': × ***"O zamanda da sen artık Fahri olmazsın. Ben senden sıkılırım." — "Hiş, bana bak: Bak bu odanın öte yanı ayrı bir apartıman gibidir. İstersen benim yüzümü bile görmezsin."*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 213-214). × ***Alman Nazilerinin motörlü birlikleri bütün dünyayı bir yandan kuzeyin uçsuz bucaksız bozkırlarına, öte yandan Atlantiğin, Akdenizin çivit maviliklerine sürüyorlardı.*** (Orhan Kemal 1963d s. 66). × ***Öte yandan, karısına yeni sahip çıkan kocaya dert anlatmak, deveye hendek atlatmaktan beter. Elçiliğe şikâyet ederim, yazarım çizerim de... Boyuna kafa ütülüyor.*** (M. Seyda 1970 I, 50). × ***Nutkum tutuldu bir yandan. Hesap kitap tam ortaya çıkmamış öte yandan... Uyy! Koca taşmış. Altımızı vurdurduk işte. Karteri deldire yazdık. Asfaltta mı gidiyorsun, desene?*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 294).

AD, **ötey gece** 'geçen gece, önceki gece' < ***öte*** veya ***öteği*** ve ***gece.*** × ***Kızı ötey gece sabaha karşı evinden alıp dağa kaldırmış. Bir kaç yardımcı da varmış diyorlar ama, adlarını vermiyormuş.*** (İ. Tarus 1950a s. 101).

AD. **öteygün/öteği gün/ötöğün** 'geçen gün, önceki gün'. × ***Derken Manavın hanımı, daha bu sabah, Altındağ'ın östbaşında oturan, şu Keskinli bahçıvanın, öteygün üçüncü karıyı aldığına dair aldığı haberi ileri sürer.*** (İ. Tarus 1947t s. 91). × ***Öteygün gözüme bir çikil gitti de uğraşa uğraşa çıkaramadım. Kel Haççа sağ olsa bir solukta yalar yutar temizleyiverirdi gözümü.*** (M. Makal 1954 s. 22). × ***"Demek bu kızlar okula gidiyorlar ha?" — "Gidiyorlar emme, kulak asma, kafa yok ikisinde de. Hökümet aklı, hususi adam yollayıp bunları okutuyor. Öteygün müfettiş gelmiş, heç birini beğenmemiş."*** (F. Baykurt 1955 s. 9).

AD. **ötey sefer/öteği sefer** 'geçen kere, önceki defa' <. × ***Oooo, sen misin? Nerelerden geldin? Hangi ölüzger attı? Ötey sefer gelmişsin, göremedim, burda değildim*** (F. Baykurt 1961o s. 164).

öti/ötü 'ütü' Meninski 1680 I, 488. ××

ötile- 'ütülemek' Meninski 1680 I, 486. ××

ötkün ‘tesirli, keskin, delip geçici’. TS 3133. ××

ötleğen/ötlüğen ‘bokluca bülbül de denen öter ve sığırcığa benzer bir kuş, pastor rosesu veya gracula musica’ J. Redhouse 1890 s. 236, TS 3133. ××

ötleği/ötleyi ‘kaya kartalı, altın kartal, aquila chrysaetos’ J. Redhouse 1890 s. 236. ××

ötlek b. ***ödlek/ödelek***.

EO. **ötlen-** ‘nasihatı dinlemek, öğüt almak’ < Tk. ***öğütlen-*** a.m. A. Zajączkowski 1937 II, 89. ××

ötlüğen b. ***ötleğen***.

ötöğün b. ***ötegün***.

ötrü b. ***ötürü***.

ötrük I b. ***ötürük***.

ötrük II ‘yalan’ < Tat. R. Dankoff 2004 s. 217. ××

ötü b. ***öti***.

EO. **ötün-** ‘bağırıp çağırmak, söylenmek’, DS 3359, TS 3138 < ETk. ***ötün-*** a.m. ***öt-*** fiilinin reflexivum hâli, × Clauson 1972 s. 62. × ***Sultanca, daha merdivenleri çıkmadan ötünmeye başladı: “Allah belâsını versin o yılanların! Kökü kuruyasıcalar! Kara Şali eniştem de nerden bir öldürdü o Şahmaran donuzunu? Sülâlemize düşman kesildiler.*** (F. Baykurt 1959y s. 34). × ***“Allah bin belâsını versin Kabak Musdunun!” Attı tuttu, ötündü Kabak Musdu’ya.*** (F. Baykurt 1971t s. 75).

EO. **ötür- I** ‘geçirmek, atlamak, bertaraf etmek, unutmak’ TS 3138-39, krş. ETk. ***ötür-*** a.m. Clauson 1972 s. 68). × ***Yėr öpdi, nāmenüŋ mührin götürdi, | Durub oḳıdı, bir bir ḥarf ötürdi*** [metinde ***oturdı***]. (Fąhrī 1974 s. 127 no. 3494). ‘içip bitirmek, (kadehi) kafasına dikmek’. ***gögsin ötür-*** ‘göğüs geçirmek, üzüntülü biçimde derin nefes almak’: × ***Gördüm, duḫter-i melik-i Kenek ġamġīn oturur, ṣefi, gögsin ötürür. Cün beni gördi, ayaġuma düşdi. Görişdük öpüşdük ḳoçuşduḳ şādumān olduḳ*** (a.e. v. 102a). × ***Girdi Bünyāmīn sarāya oturur / Ṣürata baḳar gögüsin ötürür*** (Şeyyād Ḥamza 2017 s. 90, no. 1090). × ***Ḳāżī üc biŋ bėş yüz altun ziyān ėdüb bunca yıllıḳ münāseb evdeşinden çıḳub, gögsin ötürü ötürü oturdı.*** (Ferec v. 17a). × ***Gördüm taḫt üzerinde bir ḳara oturur, ölen cemāʿatı, aŋub gögsin ötürür. Bizi, gördiler, eyitdi: “Hey itler! Siz kimlersiz ki sizüŋ şümlıġuŋuzdan benüm oġlum nice biŋ sipāhiyile ṣāʿiḳa odına yandılar” dėdi.*** (a.e. 46b). × ***Nāgāh bir gün vezīr pādeşāh ḳatında otururken gögsin ötürmiş oldı*** (a.e. 70b).

AD. **ötür- II** ‘ishal olmak’ < ***öt- I***. Clauson 1972 s. 68. × ***Sığır hastalıkları: Sığırları mahveden tehlikeli bir afettir. Hayvan mütemadiyen ötürür.*** (Kemal Güngör 1941 s. 37). Mecazi manada: × ***İri kulaklarıyla ecza dolabının yanında dikilmekte olan oğlunu bileğinden sertçe çekti: “Yörü lan yörü. Pâlikelerine ötürdüklerim! İn gel hadi!”*** (Orhan Kemal 1966 s. 51).

AD. **ötürek/ötürük** ‘sürgün, ishal’ TS 3138, 3359-60. ***ötürekli/ötürüklü*** ‘ishalli, boklu’ DS 3360: × ***Lan senin Fen müdürü didiğin, benim hemşerim him dim konşum... Ötürüklü.*** (Orhan Kemal 1952m s. 51). × ***Ben yapıyorum, siz yıkıyorsunuz gahbecikler! Ötürekli Irazcanın yüzünden gayıp olan itibarımızı bir barmak yükselttik, şimdi on metro birden indirdiniz.*** (F. Baykurt 1961ı s. 109-110).

AD. ***ötürgen ol-*** ‘ishale tutulmak’ A. Püsküllüoğlu 1994 s. 74 < ***ötür- II*** + fiilden fiil sıfatı yapan ***-gen*** eki, b. ***alıngan*** ⊡. × ***Biz Mustafaylan incir ekmek yeriz. Öyle bir incirler var ki her birisi iki yumruğum kadar. Götlerinden bal akıyor. “Çok yemeyin, sonra ötürgen olursunuz!”*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 82).

ötürt- < ***ötür- I*** fiilinin causativum hâli × ***Ol arada élt beni oturayum / Āh édeyüm gögsümi ötürdeyüm*** (Şeyyād Ḥamza 2017 s. 76, no. 878).

ötürü/ötrü (Ablativustan sonra) ‘dolayı, sebebiyle’ Meninski 1680 I, 485, TS 3135-38. × ***Melike eyitdi: “Bir ʿavratdan ötürü ḳardaşuŋa nice ḳıyarsın?” dédi. ʿAvrat bulınur.*** (Ferec v. 185b). × ***Baŋa nétdüŋüzse dükelinden gecdüm, ḥalāl étdüm. Ḥaḳ taʿālā benden ötürü kimseŋüze ʿiḳāb étmesün!*** (Ferec v. 186b). × ***Şehzāde eyitdi: “Ol ṭarafa varayım ki duḫterdür, neyler göreyim.” dédi. Bilmez ki duḫter gendüden ötürü geldi.*** (a.e. v. 204a). × ***Gel é bir ḳuzudan ötürü ʿavratına ṭalaḳ veren müdbir!*** (a.e. 225a). × ***“Bu iş müşkil işdür. Murāduŋ ḥāṣıl olacaġa beŋzemez. Andan ötürü kim ādemīsin, cinsiyet yok. Daḫı bir budur kı ādemīde vefā vu mürüvvet yoḳ*** (a.e. 228a). × ***Vükelā ketmine cürʾet édemeyüb mā-vaḳaʿı ʿarż u iʿlām ve istiḳāmetini beyān-ile nām-ı meşhūrını ifhām eyledükleri gibi “Bir kimse ki sāde-rüyān şöhretiyle nāmdār ola benüm vekālet-i lāzımü l-iʿtibāruma yaḳışmaz ve ol maḳüle vaṣf-ı ṣıbyān-ile muʿanven olan şaḥṣuŋ ḫidmetlenilmesi şān-ı hümāyūnuma düşmez.” déyü mücerred lālezār nāmından ötrü mezbūrı bāġ u rāġ-ı manāṣıbdan ṭarḥ étdiler.*** (ʿĀlī 1982 II, 168). × ***Vāy, oŋa arḳa-mı çıḳıyorsuŋ? Āmān dur da güleyim! Neden ötürī aḥbāb olduġunı ben bilmiyor-miyim?*** (M. Yesari 1928 s. 255). × ***İşte, ufak tefekliğinden ötürü Fındık Leman dedikleri o komşu da, jerse bir kombinezon çıkageldi.*** (F. Erdinç 1973 s. 64). × ***“Bu özgürlük hazin şey yıldızların altında” der düşüncelerinden ötürü özgürlüğü elinden alınıp, hapse atılan büyük şairimiz***. (B. Uzuner 1997 s. 11). × ***Kültürsüzler, eğlence merkezlerinden, lüks mağazalarından, şık ve güzel kadınlarından ötürü Paris’e ayılıp bayılırlar.*** (M. Urgan 2000 s. 131).

AD. **ötürük** b. ***ötürek***.

ötüş ‘ötme’ Meninski 1680 I, 485. ××

öv- I b. ***ög-***.

öv- II ‘yayılmak, ateş yanarak yayılmak’ DS 3363. ××

AD. **övcele-** b. ***ovcala-***.

AD. **öveç** b. ***ögeç***.

övele- ‘ovalamak’ × ***Oğlan, dumandan acıyan gözlerini öveleyince, sürme gidiyor, kendisi deberip çıkıyor. Bunu tutuyorlar, asmak için ilân ediyorlar.*** (M. Tuğrul 1969 s. 288). b. ***ovala-, oğala-.***

öven ‘at ve eşeklerin kanını emen yeşil renkli, iri sinek’ H. Eren 1999 s. 429. ××

övün- b. ***öğün- I***.

övür b. ***öğür I***.

övür ol- b. ***ögür ol-***.

övendire I/ögendire/ögündüre/örende/örgendire I ‘hayvan dürtmeye yarayan ucu bizli değnek’ DS 3362, 3299, TS 3057, H. Eren 1999 s. 429, H. Tzt < Yun. ***βουκεντρεα*** (vukendreá) a.m. Tietze 1955 no. 44. × ***Usulca yaklaştı, elinden pulluğun kulpunu, yerden de övendireyi aldı, “hooo” diye öküzleri haydadı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 133). b. ***ovandere, üvendire***.

övendire II/ ‘uzunluk ölçüsü birimi’ < ***övendire I***. × ***Kumpir Osmanın Halil, yatakta gözünü açtı, maşaallah! Saat sekiz buçuk, dokuz en aşağı. Gün iki üç övendere yükselmiş.*** (F. Baykurt 1961k s. 160).

AD. **övez I** ‘at sineği’ DS 3363, H. Eren 1999 s. 429 < H. Eren’e göre ***vız, viz*** ‘sinek uçarken çıkan sesten gelişmiştir. × ***Yaz günü köy sokaklarında gezebilmek mesele: tezeğin kokusundan geçtim, sivrisinek ve övezler de doluyorlar tezeklere. Ağzına burnuna dolmaları işten değil.*** (M. Makal 1950 s. 12). b. ***ovaz***, ***üvez***.

AD. **övez II** ‘bir ağaç ve onun meyvesi’ b. ***üvez***. ××

övke/öfke/öyke ‘öfke, hiddet, hışım’ Meninski 1680 I, 557, TS 3139 < ETk. ***öbke***. ××

övken/öyken ‘akciğer; nefes darlığı hastalığı’ Meninski 1680 I, 557, DS 3363, 3365, TS 3141-44. b. ***oğen***. ××.

övüt b. ***ögüt***.

öy b. ***ög II***.

öyke b. ***öfke***.

öykin-/öykün- I ‘birinin sesini veya hareketlerini taklit etmek, bir şeye benzemeye çalışmak, birinin yaptığının aynısını yapmak’ TS 3146-51, Meninski 1680 I, 557, R. Dankoff 2004 s. 217 < Çağ. ***öykün-*** ‘contrefaire, imiter’ A. Pavet de Courteille 1972 s. 87. × ***‘Anber-i sārā vu ‘üd öykünse büy-ı zülfine | Nāfe-i misk-i Hiṭā gibi benüm ḳanum ḳurur.*** (Ẕātī 1967 I, 329).). × ***Lebüŋle aġzuŋa, cānā, fuḳā‘ u şerbet öykünmiş, | Birine içürmiş şerbet fuḳā‘a ḳoydılar birin.*** (Ẕātī 1987 III, 49). × ***Hūb āvāz-ile ol şām u seḥer mavlar idi, | Aŋa öykünmez idi şīr ‘abes gavlar-idi.*** (Me’ālī 1982 [ölm. 942/1535-36] s. 177). × ***Tedābīri kesīreye mālik ve taṣārīfi celīle semtine sālik. Emsāl u aḳrānında ferīd, lā-siyyemā maṭbū‘-cümlei emācid u ṣanādīd iken, bunlaruŋ anuŋ gibi şānı şerīfe teşebbühleri zāġuŋ hümāya ve kelāġuŋ ‘anḳāya öykünmesi gibidür.*** (‘Ālī 1979 [1581] I, 165). × ***Topal: “Eeee? Bun-***

dan ne çıkar?" Cabbar: "Türlü türlü ses çıkar." Topal: "Adama öykünme Cabbar!" diye çıkıştı. (Yaşar Kemal 1955i II. 290-291). × ***Şallak şullak bir gençlikten sonra bir gün hovardalık arkadaşlarıyla eğlenirken, birden onları yüzüstü bırakıp bahçesindeki korunun altında yalnızlığı ve sessizliği aramaya koşan, o günden sonra da tüm yaptıklarına pişmanlık getirip zamanını artık şölenlerde, enter-menter işlerde geçirmeyen "İtiraflar" yazarı Rousseau, Augustinus'un yoluna kimsenin öykünemiyeceğini söyler.*** (S. Birsel 1995 s. 10-11).

AD. **öykün- II** 'anlatmak, söylenmek' DS 3365. × ***Kendi yatağımda ise, o binlerce adamla sevişene, Aysel Alsan diye tanıdıklarına benzemeğe çalışıyorum. Hiç bir şey duyamıyorum, öykünüyorum yalnızca kendi kendimi öykünüyorum. Aslında ikisi de yalan elbet ama, yataktaki daha bir yalan.*** (P. Kür 1976 s. 213).

öyle I/ BSTTk. ***öğle*** 'öğle vakti' **/y/→/ğ/** değişmesi acaba ne zamandan beri var? Meninski 1680 I, 558, Eren 1999 s. 313. × ***Öyleye degin ol ḍaġa érişdiler, ḥarāmīlerile buluşdılar, uruşdılar.*** (Ferec v. 7a). ***Öyleyedek atı, bir ḫoş yére érdi. Anda indi, ḳondı.*** (a.e. 18a). × ***El-ḳışşa vezīr öyleye dek ac oturdı, süst oldı, ṭāḳati ṭāḳ oldı.*** (a.e. v. 22b). × ***Öyleyedegin evleri gördüm, mīzāndan iner kimsene bulımadum.*** (a.e. 58b). × ***öyleden gérü*** 'öğleden sonra': × ***Bunuŋ 'ādeti olıdı kim her gün a'yān-ı ṣudür ḳatına tereddüd éderdi, selām vérüridi, bulsa yéridi, bulmasa öyleden gérü evine ac gelüridi, derdlenecek isteridi, fitne ḳoparurdı.*** (Ferec v. 57a).

öyle II b.m < ETk. Meninski 1680 I, 457. a.m. Clauson 1972 s. 272. × ***Öyle düğün falān münāsebeti ile 'afvi 'umümī olmaz.*** (Nāmıḳ Kemāl 1967 [1870] I, 202). × ***Gözleri aynī noḳṭaya dikili, öyle bekledi. Çoḳ sürmeden küçük āteş yine yandı, söndü.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 395. × ***Sofradan ḳalḳalım da öyle öp, yavrum!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 121). × ***A ḳızım, şaḳın ha, öyle çocuḳluğun lüzumu yoḳ, şoŋra ādama ne dérler?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 27). × ***Öyle ne daldın leylek amca? | Efkârın mı var akşam akşam?*** (C.S. Tarancı 1957 s. 63). × **İsviçre'de ağyara karşı öyle konuştuk.** (K. Bilbaşar 1961 s. 180). b. ***ayla***.

öyle bir 'aşırı, çok, beklenenden fazla' (karşısındakinin beklemediği hâlde daha fazlasını yapacağında inatla söylerken kullanılır). × ***Oyun biterken onu atın üstünden öyle bir ḥamlei bī-ṣabrāne ile aldı ki genc ḳız billā-ḫtiyār ve sebebini ta'yīn édemeksizin titredi.*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1317 s. 45-46). × ***NİHĀD —: "'Amucama bir şey söylemezsiŋiz. İşte bu!" NŪRĪYE —: "Öyle bir söylerim ki."*** (Şahābeddīn Süleymān 1912 s. 49). × ***Bana öyle bir oyun oynadılar, öyle bir oyun oynadılar ki ceddimde ecdadımda görmedim. Acısı ta yüreciğime oturdu.*** (İsmail Galip 1932dk s. 6). ***"Seniŋ dest-i intiḳāmıŋı ṭutan yoḳ, al baḳalım, naşıl alacaḳsıŋ?" - "İster isem öyle bir alırım ki. Hem eŋ ḥassās cān noḳṭaŋdan.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 359). × ***Öyle bir sarmısak kokusu, öyle bir sarmısak kokusu ki sanki Palulu bir ermeni ayvaz, on baş sarmısakla okkalık somunu temizlemiş, gelip karşımıza geçmiş.*** (S.M. Alus 1933p s. 204). × ***Arabada öyle bir oturuş oturuyormuş ki tarif ede ede bitiremiyorlar.*** (Y.K. Karaosmanoğlu

1939 s. 29). × ***İnsan başkalarının aç, perişan olduğu günlerde nasıl mes'ut olur? dememeli. Öyle bir olur ki. Öyle de bir olmıyabilir ki.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 14). × ***Buğdaysı, ufak tefek, zayıf, albenisi hemen hemen hiç yok, gel gelelim kara gözlerinin içinde öyle bir mâna, halinde öyle bir sıcaklık var ki.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 21.1.1942). × ***Köçekçeler, çiftetelliler, kantolar... Öyle bir âlemi âb ki deme gitsin.*** (S.M. Alus 1944 s. 65). × ***İstanbul hayatını, hele ramazanlarını öyle bir arıyorum ki!*** (A.U. Hisar 1944 s. 321). × ***O yıl da öyle bir beter kış ki hiç sormayın!*** (A. Nesin 1959s s. 38).

öyle böyle 'eh işte, idare edecek kadar; duruma göre; şu bu derken'. öyle böyle değil 'zannedildiğinden daha fazla, alışıldığından daha ileride'. × ***Üçüncü mahalle kızı söze karıştı: "Benim öylem böylem yok. Nikâhımızı Atlamataşı imamı kıydı. İki pamuk mağazını üstüme yazdırdı. Kâğıda Mekke şerifinin ağası bile şahidlik mühürünü basmış.*** (Aka Gündüz 1938 s. 126-127). × ***Ben çok şık bir arabaya düştüğüm için memnun, arkama dayanmış, yorgunluk çıkarmaya bakıyordum. Öyle böyle değil çok yorgundum.*** (N. Meriç 1957 s. 33).

öylecemen b. ***öylecene***.

AD. **öylecene/öylecemen/elecene/elecemen** 'aynı şekilde, olduğu gibi' < ***öylece*** + ***ne*** ve ***men*** ekleri. × ***Bir zaman öylecene sarılmış kaldılar.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 69). × ***Ehmet Beğ balığı cine sevdi, cine suya atdi, celdi. Öylecemen ücüncü cün oldi.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 308). × ***Galemi eline aldi, ḥesap etdi ci, tükanın bir terafı yenmiş. Öbür tarafı elecemen durir.*** (a.e. s. 419).

öyle gibi 'ona benzeyen, ona benzer, ona yakın'. × ***Bu yiğirmiden her hangi birini almaḳ inṭiḥābında ṣāḥib-i irāde değil-miyim? Öyle gibi görünür ammā ḥür değilim.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 173). × ***Meşelā şimdi panṭalonumuŋ ceybinde yiğirmi mecīdīye var. Ṣarf etmek için bunlardan birini intiḫābında ṣāḥib-i irāde değil-miyim? Öyle gibi görünür ammā yine ḥür değilim. Elime eŋ evvel teṣādüf edeni, ya'nī ḳolay çıḳabileni alırım.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 473). × ***"Tövbe-mi etdiŋ?" — "Öyle gibi bir şey."*** (M. Yesari 1928 s. 244). × ***Lambayı yakarken gülüyorum. "Tuhafsın, Müzehher, ağlıyor musun?" "Yok, bana öyle gibi geldi de." "Yanılıyorsun, çocuğum; Allaha şükür, ağlanacak ne var ortada?"*** (M. Yesari 1943 s. 158).

öyle iken/öyleyken 'buna rağmen, bu böyle olmakla beraber'. × ***Ḳara Yūsuf aġa eskiden ḳaṣabada idi. Sen de ḳaṣabalısıŋ. Öyle iken pek ṣıḳı fıḳı değildiŋiz.*** (M. Yesari 1927 s. 401). × ***Onun için sade lapa ve püre gibi yemekler yerim. Kuru olarak bir peynirden başka yediğim yoktur. Öyleyken yediğimi hiç bir zaman iyi hazmedemiyorum.*** (A.Ş. Hisar 1941 s. 176).

(Halk ağzı) **öyle isem/öyleysem/öylesem** 'öyle ise, o hâlde' < ***öyleyse*** + ***-m***. b. ***aferim*** ⊡. × ***"Tek sen o hekayeyi söyle de, söna benim boynumu vur." - "Gel oğlum, öylesem, içeri!"*** (A. Caferoğlu 1944 s. 212). × ***Papağan suratlı adam: "Öyleysem, rapor et" diyordu. — "Okumam yazmam yok ki Şakir bey."*** (Umran Nazif 1948y s. 14). × ***"Kavga mı?" — "Yok, dedi Hasan, kavga mavga değil." — "Aldırma öyleysem," dedi Mastan.*** (C. Tuncer 1960 s. 40).

öyleleyin b. ***öğleleyin***.

öylelik 'yarım günlük' TS 3151. × ***Hunkār daḥı rūm èli begler begisi Sinān beg-ile rūm èli ġāzīlerin ḳarşu gönderdi. Vardılar, öylelik yèr miḳdārı ḳalıcaḳ küffāra, ol arada ḳondılar.*** (F. Giese 1929 s. 107). × ***Meẕkūr yèrden Beçīn ve Malās ḳaradan öylelik yoldur.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 211-212).

öylemesine/öylesine I 'o kadar, o derece'. × ***Yanımıza yanaşan öylemesine güzeldi ki Osman ağaya baktım. Sararmıştı.*** (S.F. Abasıyanık 1948 s. 29). krş. şöylemesine.

öylesem b. ***öyle isem***.

öylesi I (sıfat) 'onun gibi'. × ***Şafaktan çok önce göğün doğusunda göğün bir tarafı kınalanıverir. Az sonra da oradaki bulutların kenarları sırmalanır. Sonra da şafak atar. Memed, gün doğusuna baktı. Bugün öylesi bir gündü.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 54-55).

öylesi II 'onun gibisi'. × ***Yoḳ. cānım, öylesi değil. Beni bıraḳıŋ, bizimki 'ādetā pervānesi oldı. Ne isterse alır, pişirir.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 383). × ***"Nezir bu salığa güldü." — "Yok, be! Öylesi değil."*** (E.E. Talu 1935 s. 48). × ***Eh anadan anaya fark var, bu da öylesi.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 15). Bunun çoğulu: öyleleri: × ***Kimi de izdivācı māl alış verişine, gāh ticāret ḳapısı edinüb erleriniŋ mīrāşını yiyüb zengin olmaġa yol eder. Māl bulmaḳ icün erden ere gider. Evet, Hanım, işte öyleleri ḳocası olacaḳ naşıl adamdır, anı hīç ḳayd etmez.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1928 s. 48).

öylesi III (zarf) 'o kadar, o derece'. × ***Gezikduran, anasının babasının öldüklerini o gece öğrendi. Saatlerdenberi açtı. Öylesi açtı ki önüne konan yarma çorbasına kaşık sallarken anasının babasının ölümüne pek de o kadar yanmadı.*** (Reşat Enis 1944 s. 71).

öylesine I 'aşırı bir şekilde, o kadar' < ***öylesi*** + Dativus adverbialis, b. ***abes yere*** ⊡. × ***Beni öylesine sever ki, birgün görmese, deli olur.*** (E.E. Talu 1935 s. 49). × ***İki bardak yuvarladın mı, vücutta lüzumlu, lüzumsuz ne kadar kıl varsa hepsini döker. Anlıyacağın, öylesine bir zehirdir, işte.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 259). × ***Hem öylesine bir yağmur ki toprağın yüzü kaymak bağladı.*** (Reşat Enis 1944 s. 120). × ***Dayımla öylesine can ciğerdi ki içtikleri su ayrı gitmez.*** (S.M. Alus 1944 s. 13).

öylesine II 'şöyle böyle, itinasızca'. × ***Ama, sen hālā benim için bir muammasın ve ben hiç tanımadığım bir adamla "amour" yapamam. Yaparım ama, işte öylesine. Halbuki, seninle öyle baştan savma yatmak istemem.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1938 s. 209-210).

öylesine gel- '(birine) öyle görünmek, öyle zannetmek'. ××

öyle ya 'doğru, tabii, onu da unutmamalı, elbette'. × ***Öyle ya, nuru didem, mütelevvin ve mütedevvirsin... Bir gün ibiş diyorsun, ferdası gün memiş.*** (S.M. Alus 1933k s. 195). × ***Tasavvur buyurun, yaş elli sekizi geçmiş de altmışa merdiven dayamış, öyle ya benden iki yaş da küçüktür. O sakal efendim, o frenk sakalı, hafifçe müzelleşmiş,***

kırlaşmış, imamlaşmış. (F.C. Göktulga 1943 s. 69). × ***Öyle ya, kabahat hep bizim Necmide. Bu çarpıntıları çekmemize sebep olan hep o.*** (S.M. Alus 1944 s. 183). × ***Niçin trende mevkiye, vapurda kamaraya, otobüste koltuğa oturmamızı çekemiyorsunuz? Öyle ya, trende vagon, vapurda güverte, otobüste de bagaj mahalli bizim neyimize yetmiyor.*** (M. Yağmur 1957 s. 70). × ***"İyi bir yaz gayri. Kaça yazacan? Öyle ya, kesişek de…" İstidâcı şöyle bir düşündü. —"Dilekçeniz bir liralık mı olsun, elli kuruşluk mu?" Karı koca bakıştılar: Bir liralık yazsa da elli kuruş alsa olmaz mıydı acaba?*** (Orhan Kemal 1956 s. 53). × ***Hele utanmaz! Elin çaptan düşmüş kozalağını bana erkek niyetine yutturacaksın, öyle ya?*** (Kemal Tahir 1957r s. 154). × ***Öyle ya, memleket fedakârlık edip idrar yolları hastalıkları üzerine ihtisas yapsın diye onu ta Amerikalara göndersin, o gitsin başka işler yapsın!*** (A. Nesin 1957k s. 38). × ***Öyle ya, bu Dürü daha el kadar çocuk. Ben onun kadın olduğunu bile bilmem daha.*** (F. Baykurt 1971t s. 30). × ***Öyle ya, biz tezek bulamıyok, tir tir titriyok, onlar güzelim kömürün karşısına geçip keyif çatıyorlar. Ondan sonracığıma, bizim kül dökenler perperişan geberip giderken, o dudağı boyalı, kalçası kalınlara ne dersiniz?*** (M. Makal 1971 s. 91). × ***Karı Fransızlarla can ciğer kuzu sarması, hoş İngilizlerle de öyle ya!*** (A. İlhan 1981s s. 271). × ***Hiç birimiz yaş kesmedik. Kessek bile, ben hangi öküzle, arabayla, hangi gücümle çekeceğim bu dağlara, bu yokuş yukarı götüreceğim? Öyle ya, burda bir eşek çavanı yitti, ya anasında, ya kızındadır.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 153).

öyleyken b. ***öyle iken***.

öyleysem b. ***öyle isem***.

öynük 'kadınların önlerine bağladığı iş önlüğü' DS 3366. ××

AD. **öyük** 'toprak tepe' DS 3366 < ETk. öyük 'an artificial mound, cairn' Clauson 1972 s. 271-272. × ***Hemāndem melik buyururıdı: bulıtlar dumanlar, bürūḳ u ṣavā'iḳ peydā olurıdı, 'ālem ẓulmāt dolarıdı. Ṭūfān açıldugından ṣoŋra şol ḳum tepecükleri bigi altundan öyükler biribirine yastanub yaturdı.*** (Ferec v. 56b). × ***Lodos ṭarafında iki sivri öyükler görinür. Ol yüklerüŋ ortası alçaḳdur.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 270). b. ***höyük***.

öyün/ögün 'belli yemek zamanında yenen şey, yemek' TS 3151. ××

öz I 'bir şeyin temel unsuru, asıl cevheri, içi' Meninski 1680 I, 508, TS 3153-59, H. Eren 1999 318, R. Dankoff 2004 s. 217. × ***İyice poṣasını çıḳaralım. Ṣızdırılacaḳ ṣuyu, özü ḳalmayınca ben onu iki tekme ile ḳapu ḍışarı atmanıŋ yolunu bilirim.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 291). × ***Hayatın başkalarınındı, bayatın bana kaldı. İliklerine varıncaya kadar bütün özünü sömürdüler, sömürdüler, posanı benim başıma attılar.*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 26). özü sözü (bir) 'yaptıkları ile söyledikleri uyumlu, açık sözlü': × ***Özleri sözleri Kamu̱ halḳdan, | Görklüdür yüzleri ḳamu̱ halḳdan.*** (Elvān Çelebī 1984 s. 173 no. 2047). × ***Damat bey, sen de öyle şeytan gibi damarıma girme. Ben özü, sözü doğru bir kadınım. İçimde kötülük saklayamam.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 55-56. × ***Geçen gün, sokakta, o sevdiğin komşu kızına raslamış ve kur***

yapmak istemişin. O da "Daha dün annen çamaşırımızı yıkıyordu." deyivermiş. Özü sözü tokmuş anlaşılan. (T. Yücel 1950 s. 61).

öz II (isim) 'kendi, benlik, nefs'. × ***Şeyh açar ise gözüŋ, uçmaḳ ola uruzuŋ; | Tamuda göyner özüŋ ger ḳoya-sen Teŋriyi.*** (Sulṭān Veled 1958 s. 32). × ***Oduŋdan bir gün ısınmadı özüm, | Dütünüŋden evet kör oldı gözüm.*** (Faḫrī 1974 [1367] s. 397). × ***Bundan üç yıl evvel, bir ayin gecesi erbain çıkardığım hücremde mürakabeye varıp canımın canı, derdimin dermanı, gönlümün sultanı pirim Hazreti Fazlı Hurufi'ye teveccüh etmiş, özümü bağlamıştım.*** (Musahipzade Celal 1936ms s. 27-28). × ***Bilür taŋrıyı ol-ki ṭā'at ėder, | Özi ṭāli'ine ḳanā'at ėder.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 50 no. 610). × ***Anlaruŋ mu'āvenetini ġāzīlerümüzden özlerinden dirīġ ėtmeye!*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 19). × ***Yarısını valide sultan yėdi, yarısını pātşahın özü yėdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 21). × ***Esmer hanım gėtdi, iki at çıḫartdı. Özü de er-kişi paltarı geyindi, bir ġılış Lėtif şaha getirdi, bir ġılış da özü bağlandı.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). ***özünden git-*** 'kendisinden geçmek, bayılmak' TS 3172: × ***Lėtif şahın aḫlı başınnan gėtdi. Düşdü, özünnen gėtdi.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 29).

öz III (sıfat) 'kendi, kendine ait' R. Dankoff 2004 s. 217. × ***Yüzüŋ enver, sözüŋ şekker, gözüŋ 'abher, özüŋ server, | Boyuŋ 'ar'ar, yėyüŋ 'anber, tenüŋ cüher, saçuŋ Hindū.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 56). × ***Cün ḳız Düstürı gördi, hezār dil u cānıla 'āşıḳ oldı. Ammā özin ḫireye vurdı. Cün ḳıza bu ḥāl oldı, tecellüd ėtdi.*** (Ferec v. 236b). × ***Ėlüŋde ne rāḥat göre bir kişi | Çü öz rāḥatuŋa düzesin işi?*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340-42 [1073] s. 7 no. 79). × ***Gediŋ siz; men özüm burda ġarölluḥ çekerem.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 43). × ***Ġız ölanın dizine yatıyor. Ōlan çaḫıyı çıḫadıyor, kesīyim dėyor. Özü baymıyor, usul dizini çekiyor, atın torbasını ġızın başına ġoyor.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 58).

AD. **öz IV/ögüz** 'su arkı; dere, çay, ırmak; küçük göl' DS 1367, TS 3159 < ETk. ***öz*** 'vadi' Clauson 1972 s. 278. × ***Zarara ziyana sokmadan güt şunları. Eyi tanı, Kofalığın içlerini de fazla gidip öze möze düşmesin mallar!*** (F. Baykurt 1959 s. 13). × ***Ormanlık, yerler ıslak. Tan attı atacak. Garip bir düştü. Şalı ıslandı. Buz gibi soğukluğu, ıslaklığı duydu çıplak etinde. Ortalık ışıdı. Küçük bir öz geçtiler.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 16-17).

öz- 'koparmak, incelterek koparmak' Meninski 1680 I, 514. b. ***üz-***. ××

özbek I 'havuç' DS 3369. ××

özbek II 'su arkı' DS 3369. ××

Özbek Tekkesi 'İstanbul Üsküdar'da Orta Asya'dan gelen dervişlerin barınması için inşa edilen Nakşibendi tekkesi'. ××

öz-be-öz 'öz, tam anlamıyla' < tekrarla kuvvetlendirilmiş sıfat; ortadaki ***be*** rabıtı için, b. ***be*** ⊡. × ***Bu herifin tam mânası ile hiç su katılmamış, özbeöz, sütbesüt ve çok kurnaz bir hinoğlu hin, bir it oğlu it olduğunu tasarlıyordum!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 67). × ***O anlı şanlı bir savrandı. Özbeöz kendi malı, tamam beş devesi vardı.*** (S. Kocagöz 1941 s. 71).

EO. **özce I** ‘gerçekten öz’ TS 3159. ××

özce II ‘verimli, doyurucu’. × ***Sivriḥiṣār rāḥat olub oturacaḳ yėr degüldür. Bir düzcesin, ya‘nī maḥṣüli özcesin ‘ināyet ėdüŋ dėyü taẕarru‘ ḳılmış, tā ki Aḳşehirüŋ medrese ve meşi̱hātına elli aḳça ile mutaṣarrıf olmış.*** (‘Ālī 1994 s. 250).

EO. **özdek** ‘ağaç gövdesi’ TS 3159-63, Meninski 1680 I, 161, krş. R. Dankoff 2004 s. 217. × ***Çu reng urdı yaŋaġına begine | Yabuşdurdı bir aġac özdegine.*** (Fąhrī 1974 s. 280 no. 506.). × ***Özdegi gümişden, budaḳları altundan, yapraḳları yeşil zümürrüdden, yėmişleri dürlü dürlü cevāhirden düzülmiş.*** (Ferec v. 3b).

AD. **özden** ‘soyca temiz, köleliği olmayan’ DS 3369. × ***Ol pādeşāhuŋ bir oġlı vardı; āfitābdan u mehtābdan gökcegidi. Ol zamānda andan özden yoġıdı.*** (Ferec v. 198b).

özdence ‘soyca temiz görünümlü’. × ***Bu ḥāl müstemir geçeyürürken ittifāḳ bir gün naḫḫāslar bazārına oġradum. Gördüm: bir maṭbü‘ca, özdence cāriyaçuḳ satarlar. Kiçirecük, dünelbülüġ.*** (Ferec v. 97a).

öze ‘kabuklu buğday, arpa, yulaf’ DS 3369 < Yun. ***ζειά*** (zeiá) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 s. 130. ××

AD. **öze- I** ‘yoğurt, pekmez ve başka şeyleri sulandırmak’ DS 3371. × ***Avradım Kâmile! Hadi şu kalan yoğurdu öze gel de içeyim!*** (F. Baykurt 1970 s. 19). × ***Haymanın direğinde asılı bir torbadan kadın ayran çıkarıp özedi. Hepsi içtiler.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 27).

AD. **öze- II** ‘hamur ya da çamuru yoğurup özlendirmek, yoğurt ve başka şeylerle bir ögeyi karıştırarak yoğurmak’ DS 3370. × ***İsmail efendi camekânın önünden çekildi. Gitti, komşu bakkaldan bir avuç un aldı. Geldi, unu özedi, kırık camları gazete kâatlariyle yamamağa başladı.*** (Orhan Kemal 1950t s. 71). × ***Çiğnediği, vıcık vıcık ettirerek iyice özediği bok yuvarlaklarını duvara çarpıp dururken, koca ninesi çağırdı.*** (M. Makal 1965 s. 26).

öze- III ‘örerek onarmak, düğme deliği, sökük ve benzerini örerek tamir etmek‘. ××

öze- IV ‘taranmış yünü yuvarlak boru gibi yapmak’ A. Ergür 2002 s. 200. ××

özek I ‘kuru dere‘ R. Dankoff 2004 s. 217. ××

özek II ‘ağacın, bitkinin içi, özü’ TS 3369, G. Doerfer 1965 II, no. 495. ××

özek III ‘gırtlak, soluk’ DS 3369. ××

özek IV ‘kirmandaki eksen çubuğu’ A. Ergür 2002 s. 200. ××

AD. **özelen-** ‘çabalamak’ DS 3370. × ***Bir ses duyulmuş. “Erkekler ancak bu kadar yapabilir. Ama güneşi getirmek, erkek işi değilmiş.” diyen bir sesmiş. Sahibi, çok yaşlı örümcek anneanneymiş. “Ben getiririm.” Örümcek anneanne, özelenmiş, dere çamuru bulmuş, çamura kâse biçimi vermiş, dönüş yolunu kolay bulmak için, ağını öre öre gece vakti güneşe tırmanmaya başlamış.*** (A. Kutlu 1995 s. 250-251).

özeme I 'sulandırılmış yoğurt, bal, pekmez vb.' DS 3370. ××

özeme II 'iplik yapmak için hazırlanmış yün, kıl yumağı' DS 3370. A. Ergür 2002 s. 200. ××

özen 'ihtimam, dikkat, bir işin iyi olması için çaba gösterme'. × ***Alman'ın "Yanlışlık yapıyorsunuz! Burası erkekler helâsıdır" demesini filân dinlemeden, boş gözlerden birisine soktu karısını. "Anahtarı burk içerden gıuz!" diye de bağırdı özenle.*** (F. Baykurt 1982 s. 107). × ***Kırmızı mantonu çıkarıp sandalyenin arkasına özenle yerleştiyorsun. Üzerinde siyah balıkçı kazak, uçuk yeşil, uzun bir ekose ve kırmızı yün çoraplar var.*** (C. Kavukçu 1998 s. 109). ***özen göster-*** b. ***özen- II***.

özen- I 'arzu etmek, canı çekmek, imrenmek, özlemek' Meninski 1680 I, 514-515. × ***Kazaskerliğe yükselen hasisliğiyle maruf Edirne müftüsü Fevzî Efendi Seyh-islâmlığa pek özenirdi. Bir gün, Fatih camiinden çıkarken, ihtiyar ve fakir bir adam yanına sokularak "İnşaallah şeyh-islâm olursun!" diye dua etti.*** (M.Z. Pakalın 1946t s. 235). × ***Daha sonraları babalarımıza yardım etmeğe özenir, kaybolan deve torumlarını aramak için en sık yerlere dalardık.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 127). × ***Şimdi de hayvanlara mı özeneceğiz? Kınamayın beni, kendi işinize bakın!*** (S. Ayverdi 1940). × ***Fotoğraftan resim yapmayı hiç sevmiyordu. Müdürün gözüne girmek için, ister istemez, özenip bezendi ve günlerce endeleyip kondaladı.*** (İ. Balaban 1968 s. 258). × ***Evini döşemesi gerekince, elinde olmadan bir Hollywood living-roomuna özenmesi, villasını alçak plastik koltuklar, cart perdeler, cam masalarla donatıp...*** (A. İlhan 1981s s. 180). × ***Atamız böyle mi girdi savaşa sandınız siz, sizi aldatmış öyle diyenler a oğlum, özenmeyle hacı olunur mu, kalacaksınız mahşer tilkisi gibi meydanda, turp sıkayım akıllarınıza dedim.*** (L. Erbil 1984 s. 33). × ***Son zamanlarda, özellikle de bayan çevrelerinde, hele hele bir ücret karşılığında çalışanların, her gün ayrı giysilerle boy gösterdiklerine bakarak, hayıflanıyorum. İş aslında bir eğitim sorununa dayanıyor. Çevresinde beğenilir olmayı, kültür bakımiyle değil, her gün değişik cici kıyafetlerle kazanmaya özenenlere gel de acıma!*** (V. Günyol 1999 s. 83).

özen- II 'bir işi mümkün olduğu kadar iyi ve güzel yapmaya gayret etmek, itina etmek' < ***özen- I***. özene bezene 'çok itina ederek'. × ***Sırmaşıkların arasından içeri bir göz kaydırdım. Bre, bre! Allah, özene bezene, tam dilediği gibi halketmiş. Yalnız cennetine huri ve melek, dünyasına da Çerkes ve Gürcü dilberi yaratmaz a! Murad edince İsevîden de işte böyle bir peri yaratıverir!*** (S.M. Alus 1944 s. 157). × ***Özene bezene bir çay yaptı. Getirip masaya bıraktı, "Üstüne yoktur", dedi Mastan, "Bitirmişsin yâni."*** (C. Tuncer 1960 s. 130-131).

AD. **özencik** 'küçük çocukların arkadaşlarını kıskandırmak amacıyla ellerindeki şeyi göstererek söyledikleri sözcük, nispet' DS 3371. × ***"Babacığım, bana peynir alsana! Ahmet, Ayla hep peynirle çarşı ekmeği yiyorlar, bana özencik yapıyorlar!" Bundan sonra baklava börek de yese ne kıymeti olur?*** (M. Barlok 1950 s. 18).

özengi b. ***üzengi***.

özenük 'taranmış yünün sıkıştırılmış ve yuvarlanmış durumu' A. Ergür 2002 s.200. ××

özet- 'çekmek'. ***can özet-*** 'zahmet çekmek' R. Dankoff 2004 s. 217. ××

EO. **özge** 'başka, bambaşka; mükemmel' Meninski 1680 I, 512, A. Zajączkowski 1937 II, 89TS 3163-68 < ETk. ***özge*** a.m. Clauson 1972 s. 283. × ***Çīnde bir faġfūr varıdı, özge faġāfireden vücūhıla güzīnidi, pādişāhı bāāfirīn idi.*** (Ferec v. 27b). × ***Üşbu şivede bāzergānligile sefer ėtdüm, berr ü baḥrı tamām gezdüm, senden özge bī-ġarn bulmadum*** (a.e. 71b). × ***Maṣlaḥat oldur ki bu ʿaḳdı nikāḥa girmemiş ḥürreyi ʿaḳdı nikāḥa getürem. Dilegi yėrinde ola; ben daḫı devletlenem. Yārı Baġdādī içün bir özge cāriye alam, viribiyem, anuŋ daḫı ḫāṭırı yėrinde ola.*** (a.e. v. 113b). × ***Yoḳdur uṣṣı şu ki bir aṣṣı içün derd çeküb | Başına buyruġiken özgenüŋ ola nökeri.*** (Naẓmī 1928 s. 4). × ***Bir özge ḳır durur göŋül alanı / Ki yoḳdur ol ḳıruŋ hergiz ḳıranı***. (a.e. s. 64). × ***Derdüme ölmekden özge devā yoḳ şimden gėrü.*** (Ẕātī 1987 [16.yy.'ın ilk yarısı] III, 134). × ***Ḍonanmaı hümāyūn inhizāmı ve ʿasākiri Müslimīnüŋ inkisārı tāmmı Ḳıbrīs ḥavādisiṉden ferāġati mūcib bir özge ḥālet olub...*** (ʿĀlī 1982 II, 124). × ***Vaṣluŋ şikār ėdem dėyü düşdüm ʿışḳuŋ hevāsına, | İllā bu ʿışḳuŋ içinde belādan özge şikār bulınmadı.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 38). × ***Ḳaraman oġlı gördi-kim bunlaruŋ ḳaṣdı özgedür, tizcek mevlānā Ḥamze'i gönderdiler Murād̆ hāna.*** (F. Giese 1929 s. 108-109). × ***Bilür uṣı olan āh imdi bu ḳara yėri | Öliser, olısar eŋ ṣoŋ yatacaḳ özge yėri.*** (Naẓmī 1928 s. 4). × ***Yoḳdur uṣı şu ki bir aṣṣı içün derd çeküb | Başına buyruġ-içün özgenüŋ ola nökeri.*** (Naẓmī 1928 s. 4). × ***Pütün özge düvellerin bezirgenneri buradan geli kėçeller, melmeketderine gėdeller.*** (A. Caferoğlu 1942 s. 25).

özge- b. ***öksü-***.

EO. **özi göyün-** 'içi yanmak, acımak, merhamet duymak' TS 3170-72. × ***Cün büzürgzādeler bu ḳızun̆ hastārlıġına geldiler, ne-ḳadar mehrūlarıdılarsa daḫı, hīc birine bularuŋ içūm yanmadı, özüm göyünmedi. İllā bu yigide özüm göyündi, ki hemegī dil ü cān andın yaŋa nigerāndur.*** (Ferec v. 134). × ***Ė gişi! Benüm saŋa icüm yanar, özüm göyner. Üşbu ḥayf kim ḳardaşuŋ ḥelāl cüftüŋe ėtmişdür, ne ʿaceb işdür!*** (a.e. v. 185b). × ***Cün senüŋ zārīlıġuŋı gördüm, saŋa vu oġluŋa özüm göyündi. Bir gez yüzüm aŋa göstereyim, bāşed ki hursend̆ ola.*** (a.e.v. 215a). × ***Derdsüzleri görür gözüm, yanar içim, göner özüm.*** (Eşrefoġlı Rūmī 1286 s. 64). × ***Hārūn daḫı buzaġuya ṭapmayanlarla ḳılıc sırub yürüdiler. Mūsā öŋlerince yürüdi, bunlara ṣabr ėdüŋ! dėyü ögüt vėrdi. Ol-ḳadar ḳırdılar kim Mūsānuŋ özi göyündi.*** (A. Zajączkowski 1934 II. 7). × ***Ḳardaşum var, gey ḳatı zaḫmet çeker, | Göyner özüm, neydeyim, ḳandur ciger.*** (J. Németh 1919 s. 162).

EO. **özin bilmeze ur-/özini bilmeze ur-** 'bilmezden gelmek' TS 3173, krş. Az. ***özünü̆ hästäliyā vur-*** veya ***özünü deliyā vur-***. (ADIL 1983 III, 460). ××

özinden git- 'kendini kaybetmek, kendinden geçmek' TS 3172. ××

özin gör- 'kendini beğenmek, hodbin olmak' TS 3173. ××

özini bilmeze ur- b. ***özin bilmeze ur-***.

EO. **özin şaşur-** 'ne yapacağını bilememek, aklı karışmak'. × ***Unutdı bildügini Ẕātīyā, şaşurdı özin | Fünün-ı ẕevḳa ol üstād gördügüŋ göŋlüm.*** (Ẕātī 1970 II, 495).

EO. **özin yitür-** 'kendini kaybetmek' TS 3174. × ***Dėmiş özin yėtüren vaṣluma özin yitürür | Bu sözi işideli şevḳ ile yitürdüm özüm.*** (Ẕātī 1970 II, 482).

öz kılıç b. ***uz kılıç***, T. Tekin 1994c, Tezcan 2001 s. 42. ××

öz-kondı 'bir çeşit böcek' Meninski 1680 I, 512. Başka kaynaklarda bulunamadı. ××

özle- I '(bir kimseyi) göreceği gelmek, hasret duymak' Meninski 1680 I, 513 < ETk. ***özle-*** (fakat daha bu manada değil) Clauson 1972 s. 287. × ***Baŋa cān ḳaysı özler bu dili bīmār şeftālü | Ḫōş idi eyleseŋ aġzuŋla ger iḳrār şeftālü.*** (Ẕātī 1987 III, 143). × ***Vaṭan ārzüladum, bundan giderem, | Ḳoyub bu varlıġı andan giderem. | Yuvamı özledüm, şürīde oldum | Uşadub bu ḳafes tenden giderem.*** (Eşrefoğlı Rūmī 1286 s. 26). × ***Göŋül ayrulıġuŋ derdiyle ṣayrudur, seni özler | Ėder göynüklü āh ol deŋlü ol kim göyünür, özler.*** (Naẓmī 1928 s. 15). × ***Kâfir oğlanın da her halde beni göreceği gelmiştir, kim bilir ne derece özlemiştir!*** (S.M. Alus 1933p s. 196). × ***Köylerinden, kül gömbelerinden çok uzaklara düşmüşlerdi. Karılarını ve tezek kokan yataklarını özlemişlerdi.*** (F. Baykurt 1971t s. 272). × ***"Elini önüne kapat da ardını bana dön oğlum." Selim'in bu sözüne Rıza yarı şaka, yarı sert karşılık verdi: "Al babayı, çok mu özledin?" Önünü çevirdi, gösterdi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 19). × ***Yıllar geçip en küçük gezgin oğlan, anasını, babasını, ağalarını ve bacısını özlediğinde çalkamçı etti atına...*** (A. Kutlu 1991 s. 26). × ***Bekir garsonu çağırarak ve bana dönerek: "Yahu canım bi beyin salata istiyor ki," dedi. Vah çocukcağız vah, demek özlemiş beyin salatayı.*** (M. İzgü 1992 s. 141). × ***Dedem o sıralar henüz altı yaşlarındaymış ve Bulgaristan'da kalan arkadaşlarını özler dururmuş.*** (B. Uzuner 1997 s. 35).

özle- II 'ezip karıştırmak; taktir, damıtma' DS 3372. × ***Ẕāhirin görme, bāṭının gözle. | Şecerüŋ lübb-i lübbinizle!*** ('Ālī 1956 s. 183). × ***Yorgunluk, hasır koltukları almamaktan ve özlenen patlıcanlı pilâvları pişirip özleyenlersiz yemekten de başlayabiliyor.*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 194).

özlen- 'kaymaklanmak' Meninski 1680 I, 413. ××

özlü 'özü olan, iç; tabiat' Meninski 1680 I, 513, J. Redhouse 1890 s. 251. × ***Beybaba, vakıâ birçok büyüklerle aşinalığı olmuş, bayramda, kandilde konaklarına gitmiş, hepsi tarafından sevilmiş, iltifat görmüş bir ehlidilse de hiçbir zaman namusuna, mertliğine şin getirmiş, doğru özlü ve doğru sözlü bir erkektir.*** (S.M. Alus 1944 s. 11).

özr/özür ‘bir kabahatın bağışlanması; mazeret; kusur; sakatlık’ < Ar. ‘uḏr a.m. × ***‘Ammum and icdi ki: “İki ay icinde māl gelürse, ḫilāf ėtmeyem, ‘öẕr ü behāne getürmeyem. Ammā bilmiş oluŋ ki müteāḥir olursa vėrmezem.” dėdi.*** (Ferec v. 73a). × ***Bahire, dedim, özrü kabâhatinden büyük. Hamal Memo olmayacağm; fakat senin istediğin gibi havsalasız bir mösyö de olmayacağım*** (H. R. Gürpınar 1939 s.11). ***özür dile-*** ’bir kabahatın veya eksikliğin bağışlanmasını rica etmek’: < ***‘özürḫāhlıḳ***’dan calque: × ***Ebübekir bu ḥāla ‘aẕīm sevindi. Mübāreke eyitdi: “Şehzādeden ‘öẕür dile! Ben ü temāmet keṯhudālar şermesārlaruz ki şarṭ-ı ḫidmeti yėrine getürmedük. … Taḳṣīr-i güdeşte ‘öẕürin dileyevüz.”*** (Ferec v. 38a). × ***Niceleri de, memurinin sui-istimalatı ve bazılarının milletvekili intihabı hususunda su-i hareketini ve ahali vergi tevziinin yolsuzluğu hakkında özür beyan ederler idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 762). × ***Bu özür dilemek bir kişinin işidir ki eyyamda bir konukluk ede.*** (Mercümek Aḥmed 1944 [15yy.] s. 110). × ***“İylenince ben gendülerine voru [= varır] da özür dilerin” dėye veziri savmış.*** (A. Caferoğlu 1943 s. 15). × ***Gece gece bu saatte sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim***. (E. Öz 1960 s. 49).

özrhâhlık/özürhâhlıklar eyle- ’özür dilemek’ < Fa. ***‘uẕr-ḫʷāhī namūdan*** ‘to beg pardon, to apologize’ F. Steingass 1930 s. 840. × ***Ekābir-i cīn geldiler, bānünuŋ ayaġına düşdiler, ‘öẕürḫāhlıḳlar eylediler. “Bu olan vaḳāyi‘den ḫaberümüz yoġıdı” dėdiler.*** (Ferec v. 34b).

AD. **özü bay-/özü pay ver-** ‘acıya dayanmak, yapmaya ya da bakmaya cesaret etmek, kıymak’ DS 3373. × ***Gız ölanın dizine yatıyor. Ōlan çaḫıyı çıḫadıyor, kesīyim dėyor. Ozü baymıyor, usul dizini çeḳiyor, atın torbasını kızın başına goyor. Atları alıp ölan gėdiyor.*** (A. Caferoğlu 1948 s. 58). × ***“Ben yerim emme, sizin özünüz baymaz.” Kalaylı bir kazanla bir kepçe getiriyorlar, “Siz dışarı çıkın, sizin özünüz baymaz, evlâttır, diyor.*** (M. Tuğrul 1969 s. 336). × ***İnsan hiç çocuğu olur da onun kurbağacığını kestirmez mi? Sonra, hele bıngıldağı: Nasıl özün pay veriyor da bıçaklatmadan durabiliyorsun?*** (M. Makal 1954 s. 15). b. ***bay- I***.

özün ‘doğan’a ait bir şey’ ? R. Dankoff 2004 s. 217. ××

özü pay ver- b. ***özü bay-***.

özür b. ***özr***.

özürgenlen- ‘hastalanmak’ hakikaten öyle bir kelime var mı? İmkânsız görünüyor. × ***Ağa, öküz özürgenlendi, öldü.*** (C. Tuncer 1960 s. 60). Başka kaynaklarda bulunamadı.

özürhâhlıklar eyle- b. ***özrhâhlık eyle-***.

özürlen- I ‘yapılan bir yanlışlıktan dolayı affedilmeyi istemek, özür dilemek’. × ***Ḳanı anlaruŋ ‘adāvetleri ki Şābüruŋ adın işitmek istemezleridi, yüzün görmezleridi. Cün kārubān görmişler, cümle dėrilmişler, ḳulluḳda vu ḫidmetde yügrüşmişler. Geldiler Şābüruŋ elin öpdiler ve ‘öẕürlendiler.*** (Ferec v. 121b).

özürlen- II ‘sakatlanmak’ DS 3374. ××

özürlü ‘sakat, kusurlu, eksik’. × ***Kalemde dört mecidiye aylık için yüz suyu dökeceğime, özürlüsün diye de âlemi bıyık altından güldüreceğime, “Kanburum” deyip çıktım ortaya derdi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 25.VII.1941).

P

O. **pâ/pây II** ‘ayak, bacak’ J. Redhouse 2006 s. 428 < Fa. ***pā/pāy*** a.m. F. Steingass 1998 s. 228. × ***Sa‘id şehzādenüŋ ayaġına düşdi, yüzini pāyına ̆hāk ėtdi.*** (Ferec v. 150a). × ***Ol sürmeli ḳoyun ala gözlü ḳuzularuŋ | Ol şūḫ içinde pāyına yüz sürmelisidür.*** (Ẕātī 1967 I, 254). × ***Ġubārın ̆hāki pāyüŋüŋ Nebī ḳomış durur başa | Nite kim i ̇htiyār ėtdi Süleymān tācını püpü.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 s. 60). × ***̆Hāki pāyuŋ başuma ḳonduḳca artar devletüm | Eksük ėtme benden anı, eylegil a‘lā beni!*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 187). ***pāyına düş-*** ‘ayaklarına düşmek, yalvarmak‘: × ***Bėş yüz şehzāde helāk ėdüb-durur. Şimdi pāyuŋa düşüb durur.*** (Ferec v. 139a). × ***Faźlīi Leng pāyuŋa düşse ‘acab degül, | Āhü görüncedür, güzelüm, itüŋ aġsaġı.*** (‘Ālī 1994 [1591–99] s. 255).

pabba b. ***papı***.

pâbend ‘ayak bağı, köstek‘ J. Redhouse 2006 s. 429 < Fa. ***pābend*** a.m. F. Steingass 1998 s. 228, Meninski 1680 I, 624. ××

pâbûc/pâbûç/papuş ‘ayakkabı, kundura, yemeni‘ J. Redhouse 2006 s. 429 < Fa. ***pā-püş*** a.m. (***pā*** ‘ayak’ + ***-püş*** ‘örten’), F. Steingass 1998 s. 228, TS 3205–06, H. Eren 1999 s. 321, Meninski 1680 I, 625. b. ***ahenpuş*** ⊡. × ***Çocukların çoğu yarım bir pabuçla, eski bir terlik veya nalınla gelirdi mektebe. Defterler, kitaplar kapsız, buruş buruştu, etiket falan hak getire!*** (M. Özay 1957 s. 62). × ***Az ileride, afro saçlı bir Zenci dilber, yüksek topuklu pabuçlarını gıcırdatarak kaldırımda bir aşağı bir yukarı yürür.*** (N. Eray 1990 s. 166). × ***Pabuçları aşınmış, çamurlu, ama gülleri her zaman taptaze.*** (Peride Celal 1991 s. 89). ***pabuc ağızlu*** ‘terbiyesizce her söze karşılık veren‘: × ***Pabucçılarda pabuc ağızlu levend çoġ ola.*** (M. Çavuşoğlu 1977 s. 151 no. 215). ***pabuç bahası*** ‘birisine koşturmalar için verilen ücret’: × ***Ānuŋ henüz on dört ve on beş yaşına resīde olmış Şehr-i dil nāmında bir du ̣hteri vardur ki cihānda bir mis ̣li ̆halk olmamışdur deyü ̆havātin beyninde meşhürdur. Muvāfık-ı tab‘ıŋız olur-ise ol ola-bilür. Olmaduġı süretde başkası ‘abes ̣dür. Bunda(n) ā ̣hırını tedarik ėderem me’mülinde olmayan“ dėdi. Bu ̆haberi işitdügümde imāmuŋ yedine on flōrī vėrüb “Şunı pābüc bahāsı ėdüb yarın peder u du ̣htere varub keyfīyeti ifāde buyuruŋ. Vėrmege irādeleri olur ise baŋa ̆haber vėrüŋ!“ dėdüm.*** (‘Alī ‘Azīz 1268 s. 33–34). ***pabucı bas-*** ‘?’: × ***Birbirine da ̣hı pābücı basar/ Hep senüŋ içün bu aya nür basar.*** (Enderunī Fāżıl Beg 1286 s. 62). ***pabuç bırak-*** ‘kaçmak, yapacağı bir işten, korku sebebiyle, vazgeçmek: × ***Hem de ne iftira, ne iftira... Lâkin, şunu bil bey bilâder, biz öyle iftiralara kolay kolay pabuç bırakır takımından değiliz.*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 105). ***pabuç burun-***

lu 'burnu şişkin ve yuvarlak olan': × ***"Pabuç burunlu" Hasan gardiyan, demir kapının dışında, ama o da Asuman Yemez'den en az mahkûmlar kadar çekiniyor. Düdüğünü Asuman'ın demir kapıya vurduğu yumruğa göre ayarlıyor.*** (S. Soysal 1978 s. 98). ***pabucu büyük*** 'halk arasında inanılan veya alay olarak kullanılan, sihirli güce sahip geleneksel bir şahıs, bir hoca' (akılsızca davrananlar için alaylı bir nasihat olarak kullanılır): × ***Bilge bir hocanın önünde diz çöksün, üzerine Arapça bir dua söylesin de karmakarışık olmuş aklını normale döndürsün!*** × ***"Hużūr-u Rabbi l-ʿālemīn ve vicdānda Şemsī benim dā'imā nişānlımdır*** (Parmağını göstererek***) o nişān yüzügini atdıysa, işte bakınız, ben atmadım." — "Atma!, Havużda öbür tekini yutan balıkla namzed olursun." — "Nişānlım öldü derim, yine bunu parmağımdan çıkarmam..."— "Çıkarma. Belki bāsūra eyidir ʿAtifet, kendini pābucı büyüğe okut!"*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 363). ***birinin pabuçlarını çevirmek*** 'o kimseyi dolaylı olarak kovmak': × ***E şayet, ya dostlarından biri, ya kendisinin, ya benim akrabalarımdan biri beray-i maslahat ya ziyaret gelecek olsa, beni aslaca huzurlarına çıkarmaz idi ve icap etse de çıkmış olsaydım, daima gözleri bende ve gelen misafirde olup, maazallah bir de kazaen lakırdıya karışıp gülümseyecek olur isem artık beni tekdir ve bazı darp etmekten ve misafirin pabuçlarını çevirmekten kaçınmaz idi.*** (E. Misailidis 1986 s. 173–174). ***pabucu dama atıl-*** 'daha iyisi gelince, eskisi gözden düşmek': × ***Köşede dizlerini dikerek oturan ihtiyār, öksüre öksüre gülüyordu. "Tekāüd zamānı gelince onuŋ da pābūcı dama atılır."*** (M. Yesari 1927 s. 120). × ***Gelin olmak üzere bulunan bir genç kıza karşı tertip edilmiş olan bu türkü söylenip çalınırken, baktım bizim o az aydınlık, çok durgun gecede dinlediğimiz o yanık Çingene ninnisinin pabucları yavaş yavaş zihnimden dama atılmıya başlar gibi oluyordu.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 83). ***pabucuna değme-*** 'çok değersiz olmak': × ***Boşarım kurtulurum. Şu biçareye yazık değil mi? Kimseler almıyormuş, evlerde kapanmış kalmış! Bizim acuze bunun pabucuna mı değer? Halbuki bu koca bulamıyor varacak!*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 84). ***pabucu bile olma-*** 'birine kıyasla çok değersiz olmak': × ***Neredeydi bu pörsümüş ve eskimiş et yığınları, neredeydi benim çelik tel gibi Erkek Fatmam? Vallahi şu iki cadaloz, Fatma'nın pabucu bile olamazlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 112). ***pabucunu eline ver-*** 'kovmak': × ***Evet, bu millet yedi düveliŋ ġayret u entrīkasına rağmen Yūnānı buradan atmağa kādir olursa emīn ol, pādişāhlarıŋ, softalarıŋ da pābūclarını ellerine verir.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 296). × ***Haniye benimki kâfir oğlan? Şimdi, gözümü yumup ağzımı açayım mı? Elâlem yanında pabucunu ele vereyim mi?*** (S.M. Alus 1934 s. 326). ***pabuç eskit-*** 'boş yere gidip gelmek': × ***Ayda yüz, yüz elli kuruş cebine zor girecek daireye git gel, pabuç eskit; kalemde de pinekle, küflen!*** (S.M. Alus, Akşam gaz. (tarih yok), Muradına eremeyen adam). ***pabucuna girip otur-*** 'birine biat etmek': × ***Köye ilk adımı atmak gibi bir şey olacaktı. Hem Yusuf dede ağanın pabucuna girip oturanlardan da değildi.*** (F. Erdinç 1958 s. 57). × ***Nalbandın Ali'nin pabucuna girip oturasıymışın hemen.*** (a.e. s. 109). ***pabuç kadar dili ol-*** 'büyüklerine karşı bol bol ve saygısızca karşılık vermek': × ***ANA — : "Bak bak bak, lâflara bak!***

Allah başka bir şey vermemiş ama pabuç kadar dil vermiş. Sen avukat ol, kızım, avukat! (R. Erduran 1962 s. 48). ***pabuç kaptır-*** '(birisine) bir avantaj kazandıracak bir şeyi yakalatmak': × ***Aldırma, parmak izile hiç bir şey bulamazlar. İşgüzarlık! Bende onlara pabuç kaptıracak surat var mı?*** (Peyami Safa 1944 s. 37). ***pabuç kaşlı*** 'kalın kaşlı': × ***Kuru yüzlü, pabuç kaşlı, göğsü nişan kurdeleli bir hanımefendi, yukarı kattan öyle bir iniş iniyor ki merdivenin trabzanı olmasa aşağıya yuvarlanacak.*** (E.E. Talu 1937 s. 173). ***pabucumun tersi*** 'alaylı hafif küfür; ***mersi!*** kelimesine kafiyeli cevap': × ***"Yok ağa, mersi!" Hasan Kaptan içerlemişti Dişlerinin arasından "Pabucumun tersi!" dedi.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 165). ***pabucu ters giydir-*** 'bir kişinin kurnaz olarak bilinenleri aldatacak ölçüde aşırı kurnaz olması': × ***Kendini kurnaz bir ḫovarda ẓan eden Dīdâr Beğe de pābücı ters giydirdi.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 572). × ***Parayı peşin almayı unutma! O beğenmediğin Çarıklılardan öyleleri çıkar, sonra insana pabucu ters giydirir.*** (A. Nesin 1957 s. 148). ***pabuçsuz kaçırt-*** 'birini, pabuçlarını giyecek vakti bulamayacak telaş ve acele ile kaçırtmak': × Ülen! Gaymą***hamı unuttun mu? Herifi buradan pabucsuz gaçuttun?*** (E.E. Talu 1937 s. 173). × ***Onikilerden meşhur Kavanoz Mehmet de Karamusal sepeti gibi bir adamdı. Gel gelelim, gözü kızsın da bir seyret! Minare kırığı gibileri pabuçsuz kaçırtır, yakalayınca da rıppadak haklardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 170).

pâbûç b. ***pâbûc***.

AD. **pacar/pocar** 'ormanı yakmakla elde edilen tarla; içinde ateş kırıntıları olan kül' DS 3375 < Sl. (Rus. vs.) ***pojar*** Tietze 1957 no. 175. ××

AD. **paç I** 'vergi, damga resmi'< Fa. ***bāc*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 315, DS 3375, b. ***bac***. ××

AD. **paç II** 'öpücük', Kürd. ***paç*** a.m. I.A. Urbeli 1957 s. 279, DS 3375, ***paç et-*** 'öpmek' DS 458, 3376 < Erm. ***paç*** 'öpücük', ***pagnel*** 'öpmek'; ses taklidi kelimelerden, krş. İt. ***bacio*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 599. b. ***baçı.*** ××

paça I 'kasaplık hayvanların kesilmiş ayağı; pantalon gibi giyeceklerin dizden aşağıda kalan kısımları' H. Eren 1999 s. 321, J. Redhouse 2006 s. 431, ZTS 154, Meninski 1680 I, 628 < Fa. ***pāça*** a.m. F. Steingass 1998 s. 228. × ***Don şalvar biçiminde geniş olur, paça ağızları büzmeçli olduğu gibi.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 340). × ***Maşrabalarla birbirlerine su çımkırtıp duran çocukların da yenleri, paçaları ıslaktı.*** (M. Makal 1954 s. 42). ***paçaları bağla!*** 'Sen hâlâ çocuk musun? Çocuk gibi konuşuyorsun!': × ***Şuna bak şuna: kendini adamdan sayıyor! Doktorları, eczacıları bir araya toplayacakmış da, ilâç fabrikası kuracakmış! Paçaları bağla e mi? Salak! Ulan sen kim, ilâç fabrikası kurmak kim be?*** (Attilâ İlhan 1981s s. 401). ***paçalarından ak-*** 'açığa çıkmak, belli olmak, çok aşikar olmak': × ***"Evet," dedi Bayram, "ilk kez geliyorum." Bayram, şaşırarak baktı adamın yüzüne. Nereden bilmişti? İstanbul'a uymayan, yakışmayan bir yanı vardı mutlaka. O yanı paçalarından akıyor olmalıydı.*** (M. Güler 1990 s. 65). × ***"İlk defa mı geliyorsun istanbul'a?" Yanındaki adamın sorusuydu. İstanbullu olmadığını yüzüne vuran bu kaçıncı kişiydi? Kimbilir, bu***

acemi çaylaklığı paçalarından aşağıya akıyordu. (a.e. s. 91). ***paçaları sıva–*** 'bir işe ciddiyetle girişmek için hazırlanmak': × ***O günden i'tibāren paçaları sıvadı.*** (E.E. Talu 1928 s. 44). × ***Hava kararınca, valide hanım eteklerini topladı, paçaları sıvadı. Misafir odasına Suad'ın yatağını taşımağa koyuldu. Bu gecelik burada yatsın, yarın, komşu Hafize hanıma haber ederim, el birliğile sandık odasını boşaltırız, Suat hanıma tahsis ederiz! diyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 217). ***paçası dolaş–*** 'şaşkın duruma düşmek': × ***Köyün kıyısında birkaç iri köpeğin ansızın üzerlerine atılması üzerine Köysel, büsbütün pusulayı şaşırdı. Onun hayatta en çok korktuğu şeylerden birisi de köpekle karşı karşıya gelmekti. Yanında adamlar olduğu halde bu anî hücum karşısında paçası dolaştı. Telâş ve şaşkınlıkla kendini eşeklerden birine çarptı.*** (H. Aytekin 1945 s. 84). ***paçası düşük*** 'giyimine dikkat etmeyen, pasaklı': × ***Bütün ömürleri bulundukları payıtahtta, Türkiye'yi seciyesiz, berbat, milliyetsiz tanıtmakla geçen bazı eski sefirler ve artıkları... paçası düşük yerli gazete muhbirleri ve dimdik ecnebî gazete muhabirleri.*** (Aka Gündüz 1940 s. 156). × ***Sen bu Ayfer'i bir yokla. Vıcır vıcır kız işte. Durumu da iyiyse, sana yükü olmaz. Köyden bir paçası düşüğü alacak değilsin ya sonunda?*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 188). ***paçayı kaptır–*** 'dilediği gibi davranamamak': × ***Rivayet o ki bunlar, paçalarını tamamiyle iptilâlarına kaptırıp, şehirde geceleri 'tebdil' gezerlermiş, Korsikalı cadı da erkek kılığına giriyor yâni, silindir şapka, frak, yaprak sigarası vs.*** (Attilâ İlhan 1981f s. 188). ***paçayı kurtarmak*** 'kendini bir dertten, zor da olsa, kurtarmak': × ***Ama ilerde ne olur? O paçasını kurtarır, ben ise kurtulamam, batarım.*** (M. Seyda 1969 s. 115). × ***Demek delilsizlikten kurtardın paçayı?*** (F. Edgü 1980 s. 135). ***paçayı yırt–*** 'ölüm tehlikesini kıl payı atlatmak': × ***"Masayı sana bırakıyorum Alex!" diye sesleniyor Hikmet ağbi. "Rakı ile Bolşevik salatasını önden yolla, beni de bu çaylaklara rezil etme. Sarıkamış'ta yırttınız paçayı ya, burada elimden kim kurtarır seni, bilmem artık..."*** (A. Yurdakul 1987 s. 83). × ***Kuralı bu: Tren gelirken, yayların öbür yanına kendini atan, paçayı her zaman yırtar!*** (A. Yurdakul 1993 s. 333). b. ***baça***.

paça II 'güreşte güreşçilerin giydiği kispetin elle tutulabilen yerleri' b. ***paça I***. H. Biç 1944 s. 34–35. ***paça-kasnak*** 'bir elle rakibin kasnağından tutup çektikten sonra hemen bir elle paçasından kapmak' H. Biç 1944 s. 34: × ***Dışarıda durup avlu duvarının üzerinden bakan Mustafa, "Bizim pehlivana şimdi paça-kasnak dalar!" diye keyifle düşündü.*** (Kemal Tahir 1955s s. 16).

(Argo) **paça III** 'dudaklar; apış' H. Aktunç 1998 s. 231. ××

AD. **paçadan** 'paçaları ayak bileklerine kadar ulaşan kadın donu' ZTS 154 < Fa. ***pāçe*** ve Tk. ***-dan***. ××

paça günü 'yeni evlilerin düğününden sonraki Cuma günü verdikleri yemek' < Fa. ***pāçe***, Meninski 1680 I, 628, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 749. × ***Çok eski bir âdete uyularak da o gün sofralara çorba ve limon konmazdı. Yemeğe önce güvey tarafından gönderilmiş addolunan ve büyük ve kıymettar tabaklara konmuş bulunan terbiyeli paça ile***

başlanır. (Abdülaziz Bey 1995 I, 132). (Fakat krş. Az. ***parça günü*** a.m., Türkiye'de kutlanan paça günü Azerbaycan'da düğünden evvel (!) kutlanan parça günü ile karıştırılmasın: orada paça yenmiyor, evlenen geline bir parça (kumaş) hediye ediliyor.): × ***Çekdir çiçeklü 'anterīŋa telli bir şerīt | Akrānlarıŋa pāça güni giy-de körlik ėt!*** (Vāsıf 'Osm̱ān 1257 s. 50). × ***Onun güvey çamaşırı bohçasına da böyle birtakım koymuşlarmış ve paça günü sabahı giymişmiş. O don tene yapıştığı için pantalonu böyle dümdüz durdurmuyor muymuş?*** (S.M. Alus 1944 s. 21). ***paçalık*** 'gelinin paça günü giydiği giysi' DS 3376: × ***"Kız hani seniŋ kumru göğsü yanar döner cānfesden paçalığıŋ vardı?" — "Duruyor." | "Onu da satsak olmaz mı?" — "Ā, paçalığım ayol! Düğünümüŋ yādigârı!"*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 77).

AD. **paçal I** 'filiz; sap, kök' DS 3376. × ***Parmaklarının arasından döküldü. Avucunda kalana bir baktı. Fiğli-karamıklı bir buğday paçalı.*** (F. Erdinç 1969 s. 112). × ***Sonra, paçal bıyıklarının gölgesinde sinsi bir gülümseyiş, başlıyor beklemeye.*** (Attilâ İlhan 1981 s. 437).

AD. **paçal II** 'çeşitli şeylerin karışımı' DS 3375–76. ***paçal yapmak*** 'değişik türden şeyleri karıştırmak; ev eşyasını bir araya toplayıp üst üste yığmak' DS 3376: × ***Dediğimiz gibi olacak. Kaç sandık? Altı bin küçük kırk sekizlik. Torbaları saymayacaksın. Paçallar da kalacak. Evet.*** (Tarık Dursun K. 1960 s. 55).

AD. **paçalak** 'şişman, tombul' K. Emiroğlu 1989 s. 193. ××

paçamora 'eski gemicilerin peksimet kırıklarını bir karavana içinde ıslatarak ve üzerine yağla kavrulmuş soğan dökerek yaptıkları yemek' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 749, L. Gürçay 1943 s. 313 < İt. ***mazzamurro*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 407. ××

paçapişti (bir oyun türü). × ***Meydanlarda, açık alanlarda, bahçelerde oynanan oyunlar: Hamam Kızdı; Adım Atlamaca; Kapamazsın Oyunu; Paça Pişti; Uzun Eşek...*** (Abdülaziz Bey 1995 I, 39).

paçares/paçaris/paçarış/paçarız/paçaroz I/peçerez 'karışık, çapraşık; dolaşık, çetin' ***paçarış et-*** 'engel çıkarmak, eziyet etmek' DS 3376, H. Eren 1999 s. 321, Meninski 1680 II, 627, 711, J. Redhouse 2006 s. 431. Kelime bir denizcilik, gemicilik tabiri olarak iyice araştırıldı ve Yunanca ***πατσαρης*** (patsàris!) 'Yunanca ***πατσαρω*** (patsàrō) 'to be in the way (engel olmak)' fiilinin emir biçimi < İt. (Venedik diyal.) ***impazzare***'ye bağlandı. Türkiye Türkçesi bakımından başka bir kaynak (yahut iki kaynağın karışımı) mümkün görünüyor, ***paçariz*** kelimesiyle tıpatıp aynı manada, fakat Fa.'dan gelmiş çapariz kelimesi ***paçarız***'in aslı ve ***paçariz*** bunun metatezli varyantı olabilir. × ***Siziŋ bir işiŋize ḳarışub mānі' olmam, siz de umarım baŋa paçarız gelmezsiŋiz.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1339/1341 s. 14).

(Argo) **paçaroz II** 'para, kâğıt para, kayme' H. Aktunç 1998 s. 231.

paçarış b. ***paçares***.

paçarız b. ***paçares***.

paçaris b. ***paçares***.

paçaroz b. ***paçares***.

AD. **paçaroz ol-** 'bir işe engel olmaya çalışmak' DS 3376, K. Emiroğlu 1998 s. 193 < ***paçares***, burada Yun. ***-os*** eki ile, b. ***aforos*** ⊡. Krş. ***alızla-*** ⊡. ××

paçavra I 'çaput, eskimiş bez ya da kumaş parçası' < Yun. ***πατσαβουρα*** (patsavura) a.m. İt. (Venedik diyal.) N. P. Andriotis 1974 s. 271, J. Redhouse 2006 s. 431, Meninski 1680 I, 627. × ***Kaşarlanmış cadı, bu paçavra hangi firavunun, hangi melûnun, hangi boynu altında kalasının?*** (S.M. Alus 1933p s. 163). × ***Köfte soğursa paçavraya döner. Sıcak sıcak şunu göğdeye yuvarlıyalım!*** (S.M. Alus 1934 s. 107). × ***Kocaoğlanın gelişmiş adaleleri paçavraları arasında dikkati çekecek bir özelliktedir.*** (O. Asena 1962 s. 2). × ***Soğuk hava giren aralıklara paçavraları tıkadı gene.*** (M. Seyda 1974 s. 60). ***paçavrasını çıkar-*** 'küçük düşürmek': × ***Hemen gideyim, bahçede onları bulayım. Karımın yüzüne tüküreyim. Fransız bahriye subayının da paçavrasını çıkarayım, dedim.*** (C.S. Gürler 1939 s. 23). ***paçavraya çevir-*** 'utandırmak, kimsenin yüzüne bakamayacak hâle getirmek' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 749. (Argo) 'yılışık, şımarık kişi; işe yaramaz, niteliksiz her şey' S. Özel 1993 s. 80.

(Argo) **paçavra II** 'orospu' K. Lokotsch 1927 no. 1602. ××

(Argo) **paçavra III** 'dalavereci, hileci, trişör' Meninski 1680 I, 627. ××

AD. **paçavra IV** 'beceriksiz; hâlsiz' DS 3376. × ***Muhterem kocanız dört tane aspirin yutup tere yatmış gibi idi. Ben zavallı da dansetmekten paçavraya döndüm.*** (M.S. Esendal 1934 s. 434).

paçavra hastalığı 'grip' S. Özel 1993 s. 80. × ***"Levirde iki hastam var da... " — "Hastan mı var, eee. Ne olacak?" — "Her hal paçavradan yatıyorlar, yazık, yarından sonra bir müsaade verin de terleteyim fıkaraları."*** (S. Kilimci 1949 s. 56–57). × ***O neydi... beş sene evvel bir kış İstanbul'a bir paçavra hastalığı yayıldı... gelin arabaları gibi tabutlar buradan bir bir arkasına geçerdi. Hangisine gideceğimizi şaşırırdık.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 16). krş. çaputlama.

pace 'pencere' ZTS 154. b. ***baca***. ××

paçıla 'kar ayakkabısı' R. Dankoff 1991 s. 64 < Fa. ***pāçīla*** a.m. F. Steingass 1998 s. 228. ××

paços I/paçoz I 'bir balık türü, Mugil cephalus, Mullus barbatus' < belki Yun. ***πατσος*** (patsos) D. Georgacas 1978t no. 91, H. Eren 1999 s. 321. ××

(Argo) **paços II/paçoz II** 'fahişe, ihtiyar orospu; metres, kapatma, şirret kadın' H. Aktunç 1990 s. 219, S. Özel 1993 s. 80, H. Eren 1999 s. 321 < ***paços/paçoz I*** ? M.L. Wagner 1944 s. 16'ya göre çirkin ihtiyar kadın veya orospular hakkında bazı dillerde de balık isimleri kullanılırmış. × ***Paçozları iyi bilirdi, Galatadakiler, Yüksek kaldırımdakiler... İki yüz lira, üç yüz lira, en ele kola geleni beş yüz lira!*** (Peride Celal 1981 s. 107).

paçoz I b. ***paços I***.

paçoz II b. ***paços II***.

AD. **paçuk** 'kalın ve iyi pişmemiş ekmek' DS 3377 < Erm. ***başuk*** a.m., R. Dankoff 1991 s. 46. ××

AD. **padar I** 'tomruk; değirmen taşının altına konulan ağaçlar' DS 463, 3377 < Yun. ***πατερον*** (paterón) ve çoğulu ***πατερα*** (paterà) a.m. Tietze 1955 no. 207. × ***Padar yararım, padar | Gürgen yapraġı ġadar.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 96). b. ***badara***, ***badıra***, ***badra***.

padar II b. ***pandar***.

AD. **padara/padavra/pedavra** 'çatı örtüsü olarak kullanılan ince tahta' H. Eren 1999 s. 321, R. Dankoff 1991 s. 64, Meninski 1680 I, 725 < EYun. ***πεταυρον*** (pétayron) a.m. G. Meyer 1893 s. 44, F. Steingass 1998 s. 228, M. Kütükoğlu 1983 s. 358. × ***Bedevre eŋserisi ve ḳatıl ve mertek ve ġayrı eŋseriler bi-eccma'hüm gözedile.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1501] 340). × ***Pedavra tahtasından yapılmış bu hak kuran kafesi gibi yalınkat herhangisinde bir çıt olsa, diğerlerinden duyulmamak kabil değildi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 109). × ***Hımış evlerin damları, Doğu Karadeniz kıyılarında hartama, Batı Karadeniz kıyılarında pedavra denilen ince tahtalarla örtülür.*** (H. Birand 1957 s. 76). × ***Kahve diyorsam, dört direk etrafına pedavra tahtaları mıhlanmış bir salaş.*** (S.M. Alus 1944 s. 140). b. ***badavra***, ***bedevre***.

pâdâş 'yoldaş, ayaktaş' < Fa. ***pā-dāş*** a.m. (Fa. ***pā*** 'ayak' + Tk. ***-dāş***) b. ***adaş*** ⊡. F. Steingass 1998 s. 229, Meninski 1680 I, 631. × ***Ne kıldum saŋa kim pā-dāş ėdersin | Beni cerh okına dudaş ėdersin?*** (Mehmed 1965 s. 232 no. 7799). × ***Vefā pā-dāşı bil yine vefādur, | Hemīşe eylige eylik cezādur.*** (a.e. s. 252 no. 8254).

padavra b. ***padara***.

pâdeşâ b. ***pâdişâh***.

pâdeşâh b. ***pâdişâh***.

pâdişâh/pâdeşâh/pâdeşâ 'hakan, hükümdar'< Fa. ***pādşāh/pādşā*** a.m. F. Steingass 1998 s. 229, Meninski 1680 II, 632, 633. İki uzun ünlülü hece arasında EO'da kısa ünlü oluşuyor. b. ***abriz*** ⊡. × ***Ve her pādeşāh ki anuŋ gendüden soŋra vārisi kalmaz, mülki bīgānelerüŋ olmayınca olmaz.*** (Ferec v. 142a). × ***Aslanzâde pâdişâh oğlunun ġolundan dutdu, armut gibi geriye atdı...*** (A. Caferoğlu 1944 s. 19). × ***Padişah gıza bağlı bağlir.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 305). × ***Ne yapalım Padişah hazretleri, fakirlik başımızda. Bir ihtiyar anam var, ormandan odun topluyorum, ekmek alıyorum, barınıyoruz.*** (U. Günay 1975 s. 350). ***pāḏīşāhlık*** 'bir padişahın idare ettiği ülke': × ***"Sen bu işi başarursaŋ, pādişāhlıġumuŋ yarısı senüŋ olsun."*** (Ferec v. 37a). ***pādişāhlık ėt-*** 'padişah olarak mülkü idare etmek': × ***Ol bizüm perverde-müz oġlan birkac gün ki pādişāhlık ėtdi, azdı, müfsid hemnişīnler söziyle atam melik-i Deryābārı ezdi. Andan soŋra baŋa kasd ėyledi.*** (Ferec v. 46a).

pâdişâhâne 'padişahların âdetine göre, padişahlara yakışır surette' < ***pâdişâh***, F. Steingass 1998 s. 229, Meninski 1680 I, 639, J. Redhose 2006 s. 431. × ***Elci şehre yakın yėre kondı, Yemen melikine gişi vėribidi. Ḳaḥṭān bu sözi işidüb şādumān oldı, ėlciyi 'izzetile şehre getürdi, gendü bārgāhında ḳondurdı, ḳonuḳladı, hidmet eyledi. Ne-kim pādeşāhāna āyīnidi, heb yėrine geldi.*** (Ferec v. 142b).

pâdişâh-zâde 'padişah çocuğu' < Fa. ***pādşāh-zāda*** a.m. (Fa. ***pādşāh*** + ***-zāda*** 'doğmuş') b. ***Acemzāde*** ⊡. × ***Bular döndiler, pādeşāh-zādeye eyitdiler.*** (Ferec v. 192b).

padok 'koşudan evvel atların gezdirildiği avlu' < İng. ***paddock*** a.m. × ***Padokta buluşalım, biz atlara bakmıya gidiyoruz.*** (F. Erdinç 1955 s. 86).

padval/pazval 'kunduracının yapmakta olduğu ayakkabıyı dizinin üstünde tutmak için kullandığı kayış ya da ip' ZTS 156 < Sl. (Bulg. ***podval,*** Sırp-Hırv. ***podvala,*** Rumen. ***podval*** 'muhtelif manalarda altlık') BER 1996 V, 438–439, H. Eren 1999 s. 327. ××

pazval b. ***padval***.

AD. **pafla-** 'homurdanmak, sitem etmek' DS 3378 < Yun. ***παφλαζω*** (paflazō) 'aufbrausen' N. P. Andriotis 1983 s. 272. Krş. DS 3377, 3378. b. ***pafkır-***, ***pafkur-*** a.m. ××

pafta 'büyük bir haritayı meydana getiren parçalardan her biri' < Fa. ***bāfta*** 'woven, twisted, a rope' F. Steingass 1930 s. 148, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 313. × ***Az önce paftanın başındayken hem Kezban'ın yanına bir an önce gitmek isteği vardı, hem bu isteği geri atmak, susturmak çabası. Tepelemeyi, alt etmeyi başaramadığı o istekle mengene kolunu çeviriyor.*** (A. Ağaoğlu 1081f s. 161).

(Argo) **paftik** 'yalan, uydurma hikâye' < Yun. ***ψευτικος*** (psevtikos) 'yalan, uydurulmuş'. × ***Gece basıp da ağaç altları kuş yuvası gibi vıcıldamaya, denizde sandallar yakamozlara dalıp ateş böcekleri gibi yanıp sönmeye başladı mı, kapıdan, bacadan, ağaçtan, pencereden seğirtir, başını alıp gizliden evden kaçar kız. Zavallı Madam Marika! Gel de koca Yusufu uyut paftikleri savurup: "Kulübe gitmiştir arkadaşlarla..."*** (Peride Celal 1978 s. 144).

AD. **pafulu** 'hastalık sebebiyle insan vücudunda oluşan içi su dolu kabarcık' DS 3378 < Yun. ***φαφουλα*** (fafúla) < Lat. ***papilla*** G. Meyer 1894 III, 52 < Lat. ***papula*** a.m., Ch. Tzitzilis 1987 no. 386. ××

pag 'yıkılmış ev arsası' THASDD 1128, DS 3378 < Erm., krş. Kürd. ***pag*** Jaba-Justi 1879 s. 72. ××

AD. **pağaç** b. ***pağarç***.

AD. **pağarç/pağaç** 'tuzsuz ve mayasız hamurdan yapılıp kızgın külde pişirilen çörek' DS 3378–79, ZTS 154 < Erm. ***balarc*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 45, ***poğaça*** kelimesinin tesiriyle. b. ***bahaç***. ××

pağna b. ***pahni***.

paha b. baha, ***beha***.

pahacı 'elindeki malı çok pahalı, fahiş fiyatla satan' < Fa. ***pahā/behā.*** × ***Pahacıdır filân ama hile yapmaz. Kalan borcu da, yeni deftere geçirmiyelim, ceste ceste öderiz, hesap karışmasın, dedim. Kabul etti.*** (M. Yesari 1932 s. 85).

pahaç b. ***poğaça***.

AD. **pahal/pahıl/pahil** ‘aksi, ters; kıskanç’ < Ar. ***baḫīl*** a.m. DS 3379-80 ***pahal III*** ‘ters, aksi’, Meninski 1680 I, 723, R. Dankoff 1991 s. 65. krş. ***pahallık***. × ***Yolculuk bu; herkes çevresindekilerle konuşmak için bahane arar durur. Pahal gibi, bazan asık suratlı, meymenetsiz insanlar düşer karşınıza, kıvranır, kalırsınız. Benim bildiğim, girizgâh mirizgâh aranmaz yolculukta. Ahbaplık kaynaştırılıverir.*** (C. Yörük 1953 s. 124). ***pahıl olacak*** ‘aksi gibi, kaza olarak, tesadüfen‘: × ***Bir gün hocam uyur iken, kavuğunun düğümünü yastık ile beraber dikmiş idim. Pahıl olacak, son iğneyi bilmem nasıl çektim, ucu burnuna ilişin hocam hopladı kaldı (kalktı?), ve kavuğun tepesinde yeni moda püsköl tarzı baş yastığını da sürükleyerek arkam sıra kovaladı ve o gün bana bir dayak çaldı ki felek de beğendi.*** (E. Misailidis 1986 s. 44). × ***Bir gün birkaç misafir geldiği anda, çubukçu çubuğa ateş koyacağı sırada, pahıl bu ya, bir kavara kaçırmış oluyor.*** (a.e. s. 55). × ***Ve o gece, pahıl olacak, şiddetli baran zuhur etti.*** (a.e. s. 69). b. ***bahil***.

AD. **pahal git-** ‘iyi gitmemek, ters gitmek, aksi gitmek’ DS 3380 < ***pahal*** × ***Allah vermedi ki; yıl yıldan pahal gitti.*** (H. Aytekin 1945 s. 88).

pahalı ‘yüksek fiyatlı’ < Fa. ***bahâ/behâ*** + Tk. isimden sıfat yapan ***-lı*** eki, b. ***adamakıllı*** ⊡. × ***Ali Mehmet bey hakikaten kalantorlaşmış. Arkasında bir lâcivert kostüm var ki en pahalı ingiliz kumaşından.*** (S.M. Alus 1933p s. 122). × ***Yine fısfısı kullandın! Fısfıslar çok pahalı. Ayağınla ezemez misin sanki?*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 310). × ***Belki de en büyük boy renkli televizyon, en büyük frijder, en pahalı mikser, bizi tuhaf bir biçimde birbirimizden ayırdı.*** (N. Eray 1990 s. 7). ***pahalıya otur-*** ‘çok para gerektirmek; büyük zarara yol açmak’: × ***“Lâkin bu size çok pahalıya oturur sonra!” — Ne yapalım, başa gelen çekilir, hemşireciğim.”*** (O.C. Kaygılı 1938a s. 98–99). × ***Recep düşman tarafına geçecek. Hem de bir tek gırtlak gibi hepsini birden boğmak istediği kadın cinsinin Tatarcık kendince en menfur örneğine tutulacak. Mâni olamazsa bile, Tatarcığa bu zaferini pahalıya oturtacak.*** (H.E. Adıvar 1939 s. 154). ***pahalıya patlamak*** ‘çok pahalı olmak’: × ***Diyeti biraz pahalıya patladı kuşkusuz çünkü çete elemanlarının her birine yüklü ücretleri dışında oldukça pahalı armağanlar alması da gerekti.*** (İ. Aral 1997 s. 137). ***pahalıya malet-*** ‘pahalı almak’: × ***Kendine daha fazla kazanç getiren çürük haramalını (?) yutturmak varken, senin elinin emeği, yüzünün nuriyle diktiğin —amma biraz pahalıya malettiğin— kundurayı hangi kavaf satar?*** (Reşat Enis 1935 s. 227).

AD. **pahallık** ‘cimrilik; inatçılık’ DS 3380 < Ar. ***baḫīl*** + Tk. ***-lık*** isimden isim yapım eki. × ***Ne yapak ki bugün fakir düştük. Allah ta pahallık etti.*** (H. Aytekin 1945 s. 46).

pahaltaşı ‘dokuma tezgâhlarında ipleri birbirinden ayırmak amacıyla kullanılan yumruk büyüklüğünde taş’ ZTS 154. Krş. ***pahal I*** ‘dokuma tezgâhlarının iki yanına asılan ortası delikli yuvarlak taş’ DS 3379. ××

pahal yolu ‘tarlanın ortasındaki kumlu ve çorak yer’ DS 3380 < Rus. ***pàḫary*** (diyal. ***paḫàla***) ‘tarla süren adam’ ve Tk. ***yol***. ××

(Neolojizm) **pahasın-** 'bir işi veya malı pahalı bulmak' < Fa. ***pahā/behā*** + isim/sıfattan fiil yapan ***-sın-*** genişlemesi, J. Redhouse 2006 s. 461. b. ***az-sın-*** ⊡. × ***Fiyetini sorduk. "Elli beş lira." Birez pahasındım. "Emme bir de eski kovanın fiyetini hesaplayın!" dedi kel adam.*** (F. Baykurt 1971ç s. 397).

pahasına b. ***baha***.

pahıl b. ***pahal***.

AD. **pahıllan-** 'kıskanmak, çekememek' < ***pahıl,*** DS 3380, krş. ***pahallık***. × ***Telli Nigâr pahıllandı. Kadın kısmı pahıldır. Erkeğini kıskanır, pahıllanır. Bir erkek, bir kadına taraf baktığı gibi, o kadın o erkeği kıskanır, korur.*** (Behçet Mahir 1973 s. 142).

pahil b. ***pahal***.

pahna b. ***pahni***.

AD. **pahni/pağna/pahna/pehni** 'ahırdaki yemlik, saman sepeti' DS 599, 3380, ZTS 139 < Yun. ***παχνι*** (pạhní) a.m. Tietze 1955 no. 210, Ch. Symeonidis 1973 no. 168, H. Eren 1999 s. 328. b. ***behni***, ***mehni***, ***barapahna***. ××

pak 'temiz' < Fa. ***pāk*** a.m. Meninski 1680 I, 677, J. Redhouse 2006 s. 434. × ***Bak komşum, böyle cahilleri Allah sizin kapıcının eline düşürmesin. İşe koyar koymasına ama, eli yüzü pak tazeden komisyonunu başka türlü alır bizim Valentino!*** (Peride Celal 1985 s. 42). ***pāk dut-*** 'temiz ve muntazam kalmasına dikkat etmek': × ***Buyurursaŋ ben bu issüzlikde oturayım, bu maḳāmı pāk dutayım***. (Ferec v. 28a). ***pāk ėt-*** 'temizlemek': × ***Biti iledeni bī-tevaḳḳuf helāk ėdesin, cihānı bu nākeş, nāpākden pāk ėdesin.*** (Ferec v. 140a).

pâkbâz 'hile yapmayan; dindar' J. Redhouse 2006 s. 434, Meninski 1680 I, 678, F. Steingass 1998 s. 232 < Fa. ***pāk*** + ***bāz*** a.m. ××

pâkdâmen 'iffetli, namuslu' J. Redhouse 2006 s. 434, Meninski 1680 I, 678, F. Steingass 1998 s. 232 < Fa. ***pāk*** + ***dāmen*** a.m. ××

paket 'kâğıt vb. şeylerle sarılarak oluşturulan, elde taşınabilir büyüklükteki nesne' < Fr. ***parquet*** a.m. × ***Bizim Münevver şehirden beri yanında taşıdığı resim ve kitap basılı çantasının içinden bir iki renkli paket çıkardı.*** (H. Aytekin 1945 s. 96). × ***Arabasını park edecek bir yer ararken arabanın içini keskin bir çöp kokusu doldurdu. Aldırmaksızın dışarı çıktı. Bagajdan resim paketlerini aldı.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 14). × ***Bir törenle başladı yeniden sigaraya. Önce paketin çevresindeki bantın ucunu buldu, özenle çekip bütün olarak*** çıkardı. (F. Hepçilingirler 1997 s. 98). ***paket et-/paketle-*** 'paket hâline getirmek': × ***Şu ipek fanilâ ile donu alır mıyım? Alırım a... Hemen paket ettirdim. Tezgâhtaki Madama: "Sayım suyum yok, bu kadardır cancağızım. Benim hatırım için birkaç kuruş ziyan etsen ne çıkar?" deyip bir lira ile bir kremisi vezneye dayadım. Soluğu birahanede, arkadaşların yanında aldım.*** (S.M. Alus 1944 s. 22). × ***Kelepler, yâni çözgüler, bankolardan dar bir beton yolla ayrılıyordu. Bankolardan gelen iplik masuraları koca koca teknelerle keleplere taşı-***

nır, keleplerde çözülür, çileler haline geldikten sonra paketlenip pazara sevkolunurdu. (Orhan Kemal 1952c s. 17–18). 'memleketten sürmek': × ***Sonra Cemal'i yurtdışına paketlediler. Layana kendini astı ve anneler çocuklarının mezarlarını aradılar, hayat da sakin sakin aktı. Hukuk olmayan yerde yargı, aşk olmayan yerde çocuk, hayat olmayan yerde de ölüm.*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 156).

paket taşı 'dört köşe yontulmuş kaldırım taşı' < Fr. ***parquet*** (fakat başka bir dil üzerinden) ve Tk. ***taş***. Kelime içindeki **/r/**'nin kaybolması için b. ***arslan*** ⊡. × ***Deveçıkmaz öyle ahım şahım bir yokuş da değildir. Biraz kamburca, paket taşlı, iki yanı eski zaman evleriyle sıralıklı, kaldırımsız.*** (Tarık Dursun K. 1957 s. 3). × ***Mıhlanmış gibi dikildiği kaldırımda, ayacıkları bir paket taşını bile kaplıyabilecek kadar değil. Ayakkabılı da değil, patikli.*** (F. Erdinç 1973 s. 80).

pâkîze 'temiz, mâsum, suçsuz' < Fa. ***pākīze*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 434, F. Steingass 1998 s. 232, Meninski 1680 I, 679. × ***Pākīze donlar cıkardılar, Hindi şemsī başına sardılar.*** (Ferec v. 15a). × ***Her vaḳt ol pākize gelürdi, ṣoḥbet ėderdük. Bir zamān bunuŋ üzerine 'ayşumuz müstemirr oldı.*** (a.e. v. 67a). × ***Buydan hoş, renkten Pakize İstanbul, Marmara o gün bir leş gibi kokar.*** (M. Güler 1990 s. 69).

pâkla- 'temizlemek, arıtmak' < Fa. ***pāk*** + isim/sıfattan fiil yapan ***-la-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***Ne diyordum, memşada çorabımı paklıyorum...*** (S.M. Alus 1934 s. 20). × ***Yıkan, temizlen, arlan, paklan! En yeni esvabını giy!*** (H.R. Gürpınar 1938 s. 12). × ***Gece gündüz yosmalarla vur patlasın, çal oynasın. Kırkından sonra azan erkeği teneşir pâklar.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 1 Temmuz 1941). × ***Zaten sık sık hamamcı olup duruyordu. Ot damının köşesindeki musluktan durlanıp paklanıyordu iyi kötü.*** (F. Baykurt 1982 s. 19). 'yok etmek, ortadan kaldırmak': × ***Eski zamanda senin gibisini, biz kasabanın ortasında ıhtırırdık, kurban niyetine keserdik de devrin mutasarrıfları "Oh aferin, pisliği pakladın yigit!" diyerek sırtımızı sıvazlardı.*** (Kemal Tahir 1957r s. 64).

pakrak 'su kovası, bakraç' ZTS 154, DS 3381. ××

AD. **pal** 'bir çeşit kuş' DS 3381, krş. ***pal*** 'a type of pigeon' R. Dankoff 1991 s. 64, H. Eren 1999 s. 321. ××

pala I 'geniş, yassı ağızlı ve kısa bir çeşit kılıç', Yunanca ve bilumum Balkan dillerine geçmiş olan kelimenin aslının Tk. ***pala*** olduğunun kabul edilmesine rağmen (BER 1996 V, 16–17) Tk. dillerinde böyle bir leksem bulunmadığından kaynağını başka bir dilde aramak icap eder. × ***Bozuk gözlü, orta boylu bir adam olan şeyh, belindeki kısa palasiyle ve omuzunda gra tüfeğiyle masamın kenarına oturdu.*** (F.R. Atay 1938 s. 144). × ***Ol dem hemān Ṣanṣar Muṣṭafā bir yol ḳoynundan bir pala çıḳardı ki çalar sa'at gibi sadālar vėrdi.*** (Ş. Elçin 1977–78 [1876] s. 210). ***pala at-*** 'saldırmak': × ***Karabet isterse bunu kendine bir hakaret sayar, külhanbey damarları işlemiş olsa Ömer'in üstüne atılabilirdi. Yana çekildi amma her fırsatta pala atmaya hazır bir vaziyet aldı.*** (S.F. Abasıyanık 1950s s. 40).

pala II 'balıkçı kayıklarında dümen' R. Dankoff 1991 s. 64, DS 3381 < İt. ***pala*** 'blade of an oar' Kahane–Tietze 1958 no. 457 (eski ve yeni misallerle). ***pala salla–*** 'uğraşmak, mecazi manada) biri için uğraşmak, onun tarafını tutmak': × ***"Senin Kemal Cesur var ya?" — "Ee?" — "Bizim palamızı sallar belliyorduk... "Noldu?" — "Gitmiş ırgatbaşıya, gammazlamış bizi!"*** (Orhan Kemal 1954b s. 198).

AD. **pala III** 'eyer kumaşı; eski, kullanılmış (eşya, giysi), paçavra, bez parçası, kumaş kırpıntısı; çocuk bezi; bez parçalarından dokunan adi kilim, yaygı' DS 3381 < Yun. ***απαλλαγι*** (apàllaği) 'yıkanmamış giysi parçaları' (HistLex II, 337). × ***Güleşerek geldiler. Tülây Oca dizlerini kıvırdı, palanın üstüne oturdu. Boby de benim ayak ucuma.*** (F. Baykurt 1967a s. 364).

pala–bıyık(lı) 'görünüşü palayı hatırlatacak şekilde, yanaklara doğru kıvrılan uzun ve gür bıyıklar(ı olan kimse)' S. Özel 1948 s. 80, (argo) 'sakalsız, bıyıksız, tüysüz kimse' H. Aktunç 1998 s. 231. × < Yun. ***pala I*** ve Tk. ***bıyık.*** × ***Bu sefer yerde yuvarlanan palabıyıklı, oldukça iri yarı bir şerbetçi. Şerbetçinin üstünde muştayı, tekmeyi basa basa hora tepen gene o sıska, kaçık Arnavut.*** (S.M. Alus 1944 s. 108). × ***Babası odacısını, daha doğrusu çalıştığı bankanın palabıyık Boşnak polisini yollamış.*** (G. Dino 1991 s. 68).

palaça (gemici dili) 'gemi yatağı' < İt. (Venedik diyal.) ***plagia*** 'sahil, plaj' Kahane-Tietze 1958 no. 503. b. ***bilaca***. ××

palaçinka 'yumurta, un ve şekerden yapılan bir tatlı hamur yemeği, krep konfitür, Eierkuchen' < Lât. ***placenta*** 'cake' > Rum. ***placentă*** > Mac. ***palacsinta*** > Alm. (Avusturya diyal.) ***Palatschinke*** a.m. F. Kluge 1975 s. 528. × ***Anneannem mutfaktaydı. Önünde mavi önlüğü vardı. Beyaz saçları ensesinde topuz yapılmıştı. Elleri unluydu. Bana, sabah kahvaltısı için, içi vişne reçelli sıcak palaçinkayı hazırlıyordu***. (N. Eray 1984 s. 25).

palaçka/palaşka/palaska/poloçka 'kuluçka' Meninski 1680 I, 681. Başka kaynaklarda bulunamadı. ××

AD. **palaçor** 'yırtık, eski püskü giysi' DS 3381 < Yun. ***αλιατζουρι*** (paliatzúra) 'kadın eskici' Ch. Tzitzilis 1987 no. 381. ××

palador (gemici dili) 'kafes hâlinde bulunan bir geminin postalarını icap eden vaziyette tutmak için sancak ve iskele postalar arasına vurulan iğreti kemerler' L. Gürçay 1943 s. 314 < İt. (Doğu Venedik diyal) ***parador*** 'cross plank' Kahane–Tietze 1958 no. 466. ××

AD. **palafur** 'geçici alev, saman ateşi' DS 3382 < Yun. ***παραφουρνιν*** (parafúrnin) 'son derece sıcak fırın' Ch. Tzitzilis 1987 no. 394. b. ***balafur, balahur.***

palamar 'bir gemiyi iskele veya rıhtıma bağlamakta kullanılan yoma veya zincir' L. Gürçay 1943 s. 314, Meninski 1680 I, 688, 873, R. Dankoff 1991 s. 64, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 751, H. Eren 1999 s. 321 < BizYun. ***παλαμαριν*** (palamàrin) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 825, (birçok eski ve yeni misallerle). × ***Kıyıdan palamarlar kesilmiş, demirleri kaldırıyorlardı. Son demiri Zımba leva etti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955

s. 233). (Argo) ***palamarı çöz-/palamarı toparla-*** 'ayrılmak, uzaklaşmak; kaçmak, savuşmak' H. Aktunç 1998 s. 231. × ***Ortalık ağarsa da, şu kenef yerden palamarı bir çözsek!*** (M. Eloğlu 1957 s. 48). × ***Şarapçı Memet üstüne mi yürüdü Elindeki taşla suratıdır diye bir tane. Kan içinde yuvarlanırken, toparlasa palamarı. Polis, karakol filân deyinceye kadar, alır voltasını. Zaten İstanbul'da duruculardan değil. Çeker gider Edirne mi olur, Kırklareli mi...*** (Orhan Kemal 1968ö s. 96). × ***Ötesi, "Herşey hazır mı?", "Hayır yahu!", "Leva demiri!", "Çöz şu palamarı, elini çabuk tut!", "Doğru Palamut büküne!" sözlerinden sonra, depozito, gerdan veren deniz köpüklerinin ortasına daldı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 106). b. ***balamar.***

palamid b. ***palamut I***.

AD. **palampos/palampoş** 'giyimi düzensiz ve dağınık' DS 3382–83. × ***Ağır bir göç arabası, tor tosunlar, yedi çocuk ve palampoş bir karı. Onca yolu gelenecek de gün. Yel-atan'ın üstüne sallanmıştı. Yelönü tütün sarıyor, çocuklar tosunlar arabanın gölgesine sığınmışlar, yatıyorlar. Durhatın ayakta.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 62).

palampoş b. ***palampos***.

palamut I/palamid 'bir meşe cinsi, Quercus vallonea' < Yun. ***βαλανιδια*** (valaniḍià) a.m. N.P. Andriotis 1983 s. 48, H. Eren 1999 s. 322, R. Dankoff 2004 s. 218, ve onun, kabuğu dericilikte kullanılan, kestane çeşidinden olan acı yemişi. krş. ***pelit***. × ***Meẕkūr cezīre bir ıssız adadur. Ol adanuŋ cümle aġacları balamut aġacıdur. İskiri (?) gemileri varurlar, ol ada balamut devşirüb etrāfda bey' ėder.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 101). b. ***balamut***.

palamut II 'bir balık cinsi, Pelamys sarda' Evliyā Çelebī İÜK no. T 2371 v. 243b. < Yun. ***παλαμιδα*** (palamíḍa) a.m. N.P. Andriotis 1983 s. 260, H. Eren 1999 s. 322. × ***Bizim kaynana olacak acuze, evvelki akşam getirdiğim palamutların kafalarını, kılçıklarını hep benim Fidele dayamamış mı?*** (S.M. Alus 1944 s. 141). × ***300-325 gram gelenler çingene palamutu sayılır. Ama en hoppaları, en çelimsizleri de gacodur. Pavuryaların küçüklerini sorarsanız, onlar da çingene pavuryasıdır.*** (S. Birsel 1993 s. 17). × ***Bize kaba balık ister: palamuttur, toriktir, sivridir, altıparmaktır.*** (M.Ş. Esendal 1958m II, 53).

(Mektep argosu) **palamut III** 'kopya çekme malzemesi' H. Aktunç 1990 s. 220. × ***Senin tuzun kuru galiba... Nah, böyle palamutlar hazır, zulada. Son yazılıya giriyoruz cebirden. Denize mi dökelim palamutları be!*** (R. Ilgaz 191959 II, 85). × ***Yanındaki sıra arkadaşı, elinde boş bir makara ince bir lâstikle iki iğne, mekanik bir "palamut" aracı yapmaya çalışıyordu. "palamut" kopya çekilecek kâğıdın adıydı. Arkadaşı yazılıda gelebilecek soruların cevabını kitaptan, ince uzun bir kâğıdın üstüne küçük küçük yazmıştı. Şimdi bu kâğıt şeridi lastikli makaraya sarıp, sırasının içine usta bir biçimde yerleştirecekti. Sınav süresince, sıra kapağının arasından usul usul çekip bakacaktı "palamut"a.*** (Ç. Altan 1976 s. 40).

O. **palan** 'semer' < Fa. ***pālān*** a.m. Meninski 1680 II, 873, H. Eren 1999 s. 322. × ***Bir himār-u leng ü ebtere binmiş, seccade-sini pālān üstüne salmış, destārı ḳuyruġı ḳat ḳat dizi üzerine yıġılmış, mest olmış, ḳay ėde ėde gider.*** (Ferec v. 234b).

palanga I/palanka I (gemici dili) 'bir halatla iki makaradan teşkil olunan donanım' L. Gürçay 1943 s. 314 < İt. ***palanco*** 'tackle' Kahane–Tietze 1958 no. 458, H. Eren 1999 s. 322. ××

O. **palanga II/palanka II** 'etrafı hendekle çevrilmiş ağaç ve topraktan yapılmış istihkâm' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752, Meninski 1680 II, 883, R. Dankoff 2004 s. 218 < Bulg. ***palanka*** < Mac. ***palànk*** a.m < Alm. ***Planke*** 'tahta, hatıl, kalas' F. Miklosich 1889 s. 16. × ***Ve eger küffar gendü diyārlarında bir palanka bināsına mübāşeret eylese, serhad ümerāsı der-i devlete inhā eyleyüb, hedmine fermān sādır olub bārūsı yarusı olmadın yıkılurdı.*** (Ta'līkī-zāde 1983 s. 144).

palanga III 'baraka, kötü bina, kiosk' DS 3384 < Yun. ***paragka*** a.m. < İt. ***baracca*** N.P. Andriotis 1983 s. 263. × ***Hulāsa'-i kelām sekiz on gün öylece devām ėtdikden soŋra bir gėce palanganıŋ dīvārını bulurlar ve henūz dīvār delinmeden sabāh olduġu aŋlarlar. Cesāret ėdemeyüb ėrtesi gėceye bırakurlar.*** (Yedi 'ālimler hikâyesi 1289 s. 50).

palanga IV 'ortaoyununun oynandığı meydana verilen ad' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 751. × ***Palanga şöyle hazırlanmıştır: Palanganın bir tarafı bahçe haline getirilmiş, onun karşı cihetinde ise yeni-dünya konulmuştur. Bahçede bir hazırlık olmayıp sade bir haldedir.*** (Cevdet Kudret 1973 I, 113).

palangarole/palangarule (gemici dili) 'üst makarası makara rule ve alt makarası adi tornodan ibaret olan palanga' L. Gürçay 1943 s. 314 < İt. (Venedik diyal.) ***paranco di rollė*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 469. ××

palangarule b. ***palangarole***.

AD. **palank I** 'keçeden eşek kaltağı' THASDD 1129 < Kürd. ***palan*** 'sattel' I.A. Orbeli, 1957 s. 293. ××

AD. **palank II** 'şekil olarak semeri andıran dört kısa bacaklı, üst yüzü halı ile kaplanmış olan oturak' ZTS 154 < ***palank I.*** ××

palanka I b. ***palanga I***.

palanka II b. ***palanga II***.

palanla- 'birisini tutuklamak' S. Özel 1993 s. 80, H. Aktunç 1998 s. 232 < ***palan.*** ××

AD. **palapaç** 'mandıralarda yemek yapan ve bulaşık işlerine bakan adam' DS 3383 < Sl. ***plakaç*** 'bulaşıkçı' (kelimeyi lugatlerde bulamadım), Sırp-Hırv. ***plàkati/plaknuti*** 'bulaşığı yıkamak' + ***-aç*** meslek sahibi eki (ms. ***koçaş***), krş. Tietze 1977 no. 166. ××

AD. **palapur/palaspır** 'çalışması beğenilen hizmetçi, işçi ve görevliyi ödüllendirmek için armağan olarak ekilen ya da verilen tarla' DS 3383 < Yun. (diyal.) ***παρασποριπαρασπορο*** (paraspóri/paraspóro) 'kleines Saat-

feld; gemeinsam, zu gleichen Teilen bestellter Acker' Ch. Tzitzilis 1987 no. 393. ××

palarva b. ***palavra II***.

AD. **palas I/palaz I/pelas I** 'keçi kılından, pamuktan dokunmuş kaba kilim; eskimiş kilim, keçe, çul, çuval; çok eski, yırtık pırtık, yamalı giyecek; peştemal' DS 3384 < Fa. ***pālās*** 'coarse woollen cloth worn by dervishes, a woollen carpet, sackcloth' F. Steingass 1930 s. 254, ZTS 154, H. Eren 1999 s. 322, H. Aktunç 1998 s. 232. × ***Anlaruŋ ehl u 'iyālleri pelās u kirpāsa ve bāzārī manavlaruŋ 'avrāt u etfālleri keṃh***ā vu a***ṭlāsla girüb...*** ('Āli 1982 [1581] II, 142). × ***Degül ḳuruŋ ḳalur ancaḳ belāsı, | Güneş nite geyür eski pelāsı? | Meṣel böyle dėmiş uslu dil ile: | Ki ḳurlu ḳur ile, ḳopuz ḳıl ile.*** (Meḥmed 1965 s. 104 no. 1798–99). × ***Zindān-bān Bülḥasanuŋ bu sözini begendi, bir dem endīşe eyledi, andan Faẓla eyitdi: "Kaftanuŋı takiyeŋi bıraḳ, şol pelāsi egnüŋe al, var, git!" dėdi.*** (Ferec v. 13b). × ***Mecmū'-ı ḫalk başları acuḳ ağlaşurlar. Aralarında bir muḥteşem var, palās geymiş bir māh-peyker yigidüŋ elin almış gider.*** (a.e. v. 33b). × ***Gendü pelāsın geydi, evüŋ bir bucaġında oturdı. Vekīli ḳāżī gidicek, duḫteri ḫandān ḥırāmān ḳapudan içerü girdi, erini ol ḥālde gördi.*** (a.e. v. 14b).

(Mektepli ve asker argosu) **palas II** 'kolay, rahat' H. Aktunç 1990 s. 220, S. Özel 1993 s. 80 < ***palas I***. × Üçgen çizene gözünü kırpmadan beş numara verebilirdi. Palas mı palastı Hamdi bey. (R. Ilgaz 1959 I, 24). × ***Karargâh çavuşluğu palastı. "Ama senden iş istiyorum!"*** (R. Ilgaz 1962s s. 25).

palas III 'gösterişli bina' < İt. ***palazzo*** 'casa grande, bella'. ××

palasanta 'pelesenk ağacı, tropik bölgelerde yetişen, vişneçürüğü-kahverengi, koyu damarlı, değerli mobilyalık ağaç, guaiacum officinale', R. Dankoff 2004 s. 218. ××

palaserte (gemici dili) 'çarmıklarının direklerle daha ziyade zaviye hasıl etmeleri için direkler hizasında bordalara cıvatalarla bağlanmış ufki döşemeler' L. Gürçay 1943 s. 315 < İt. ***parasarta*** a.m. Kahane–Tietze 1058 no. 471. ××

palaska I 'barutluk (Pulverhorn), askerlerin bellerine veya çaprazlama olarak göğüslerine taktıkları kösele kayış' < Bulg. < Sırp-Hırv. ***palaska*** < Mac. ***palaszk*** < EAlm. (Got.) ***flaskö*** 'şişe' Meninski 1680 III, 5368, BER 1996 V, 22–23, L. Gürçay 1943 s. 315. × ***O palaskada olan püsküller, | Mū-miyān üzre gümiş kāküller.*** (Enderûnī Fāżıl Beg 1286 s. 32). × ***Fenerin kır bıyıklı polisi, beyaz palaskalı belediye kavası, karşıya tesadüf eden iskemlelerde otururlar amma dünyadan haberleri olmaz; gözlerini açmazlar, sırtlarını ağaca verip uyku kestirirler.*** (S.M. Alus 1933p 16). × ***Hiç unutmam, bir gün kışlada arkadaşlarla yarenlik ederken duvara şöyle hafifçe çarpıvermişim. Koca binada bir gürültüdür koptu. Palaskasını kapan bahçeye fırlıyor.*** (Feridun Osman 1936 s. 108).

palaska II b. ***palaçka***.

palas pandıras/AD. **palos pontros** 'birdenbire, ansızın, çarçabuk, hazırlanıp toparlanmaya vakit bulamadan', M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 752.

× ***Ayşe hanım, kaşla göz arasında, kendini aşağıya atıp Agavniyi uyandırmış, palas pandıras kapı dışarı salmış.*** (S.M. Alus 1933p 165). × ***Bu işler olup biterken, madam Viyolet de tek durmuyordu. Bir daha eve girmenin imkânı yok. Güle güle gelmek varsa palas pandıras kapı dışarı kalmak ta var.*** (S.M. Alus 1934 s. 146). × ***Yataktan palas pandıras fırladım.*** (S.M. Alus 1944 s. 68). × ***Bu sırada, pâtşah terefinnen adam gelif leliyi palos pontros aldılar.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 128).

palaspır b. ***palapur***.

palastrupa/pala üstrupa/palasturpa (gemici dili) 'kaval toplarında gülle hazneye konduktan sonra hava payını seddetmek ve yalpalı havalarda veya topa inhitat verildiği yahut top lumbara sürüldüğü zamanlarda güllenin kayıp hartuçtan ayrılmasına meydan vermemek için güllenin üzerine yerleştirilen izbiro' L. Gürçay 1943 s. 315 < İt. ***palla a stroppa*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 463, H. Eren 1999 s. 322. ××

palasturpa b. ***palastrupa***.

palaşka b. ***palaçka***.

palaşkerma (gemici dili) 'küçük, hafif sandal', R. Dankoff 1991 s. 64. b. ***balaşkerma***. ××

AD. **palatır/parsı/parsi** 'pencere, evlerin taban katlarındaki küçük, çukur pencere, köy evlerindeki çerçevesiz pencere, yukarıdan açılan pencere' DS 3383, 3400 < Yun. ***παραθυρι*** (paraţiri) a.m. G. Meyer 1893 s. 44, J. Deny 1955 § 41, Tietze 1962 no. 331, H. Eren 1999 s. 322. Krş. Fa. ***pelātīr*** 'window' F. Steingass 1930 s. 254. ××

O. **palatinos** 'Macar kralı naibi' < Lât. ***palatinus*** G. Meyer 1893 s. 70, 'palatinus Hungaria' Meninski 1680 I, 682, 872, R. Dankoff 1991 s. 64. ××

pala üstrupa b. ***palastrupa***.

palavara I/palavra I 'kerpiçten yapılan yapılarda, kapı ve pencere üstlerine konulan kalın ağaç direk' DS 3384, Ch. Tzitzilis 1987 no. 387, ZTS 154 < Erm. ***barawor*** 'the upper sill of a door' R. Dankoff 1995 no. 50. ××

palavara II b. ***palavra II***.

palavra I b. ***palavara I***.

(Argo) **palavra II/palavara II/palarva** 'abartarak, yalan yanlış konuşma' DS 3383–84. ***palavra at-*** 'abartmak, yalan söylemek, uydurmak' H. Aktunç 1990 s. 220, S. Özel 1993 s. 80 < İsp. ***palabra*** 'söz' M.L. Wagner 1944 s. 11. × ***Milyoner bey, madamın yanında da bermutat fiyakalı ve cakalı palavralara koyulmuştu.*** (S.M. Alus 1934 s. 301). × ***Azizim, ciddî, ilmî eserler, sanat eserleri gitmiyor, bunlar satılmıyor. Çünkü halkın palavraya karnı tok. Siz aşk eserleri, anadan doğma zina, babadan doğma suçüstü tabanca, ihanet, gözyaşı olan cıvık bir aşk romanı yazar mısınız?*** (A. Nesin 1970i s. 106).

palavra III (gemici dili) 'umumiyetle posta vapurlarında üst güvertenin altındaki güverte' R. Dankoff 1991 s. 64 < İt. ***ballauro*** 'sulle antiche navi andito sporgente intorno alla poppa e ai castelli, adatto per la difesa'

Kahane–Tietze 1958 no. 59 (eski örneklerle), L. Gürçay 1943 s. 315. × ***Ve bu ṭop ḳırḳ ḳanṭārdan eksik olmaz. İki daḥı yan ṭopları, boyı onar ḳarış ḳolunburnalar; eger daḥı uzun olursa ḫayırlıdur. Ammā mavuna ṭopları, iki ḳovuş ṭopları on altışar vuḳiye atar. Ve dört kolunburna palavra üzerine iki daḥı yanına olur.*** (Kātib Çelebī 1329 s. 156).

AD. AD. **palayış** 'süzgeç, kevgir' DS 3384, ZTS 154 < Fa. ***pālāyiş/pālāyeş*** 'filtration' F. Steingass 1930 s. 232 (***pālāyīdan*** 'to strain' fiilinden nomen actionis), 'large rice strainer' H. Wulff 1966 s. 28. ××

palaz I b. ***palas I***.

AD. **palaz II/pelas II** (kumarbazlar argosu) 'kumarbazlar tarafından soyulan zengin' < ***palas I***. H. Aktunç 1998 s. 232. × ***Havalar bozdu mu, yağmurlar başlayıp kar yağmıya başladı mı, Beyoğlunun rakı ve balık kokan sokaklarında bir hareket başlar... Daha başka sevinenler de vardır: kumarbazlar. Kahve köşelerinde av bekleyen, yırtık fotinlerinden, yağlı caketlerinden tutunuz da yüz elli liralık palto giyen kelli fellisine kadar hepsinin yüzü güler. Çünkü kış av mevsimidir. Havalar nasıl olsa bir palaz, bir bıldırcın, onların sözüyle bir enayi ökseye düşürür!*** (H. Kodaman 1944 s. 3).

AD. **palazla–/palazlan– I** 'hareketlenmek, büyümek (çocuk), uçmaya başlamak (kuş yavrusu)' DS 3385. × ***Bütün yaz iskeleden köşklere bavul, paket, yiyecek içecek taşımaktan kulakları düşüyor, kışın biraz palazlasa yazın iki misli kötülüyordu.*** (Umran Nazif 1948 s. 88). × ***Köy yerinde iş kalmamıştır. Tarla kıt gelmektedir. Kıt vermektedir. Bereketi günden güne düşmektedir. Demek ki gücü azalıyor tarlanın. Onun için bir parça palazlanan doğru kasabaya! Kasaba kurtarır kardaşı.*** (F. Baykurt 1959 s. 41). × ***Kurtlar her zaman kıyıdan kenardan dolanıp durdular kentte. Ama öylesine palazlanıp çoğalmamışlardı.*** (Peride Celal 1991 s. 305).

(Argo) **palazlan– II** 'karşı durmak, kafa tutmak' H. Aktunç 1990 s. 220, S. Özel 1993 s. 80 < ***palazlan– I***. ××

paldım I/paldun/pandıl I 'yük ve binek hayvanlarında semer veya eyerin kaymaması için sağrı üzerinden geçirilen kayış, eyerdeki geniş kayış; araba beygirinin boynundan itibaren etrafına geçirilen kayışlar' A. Caferoğlu 1940 s. 195, DS 3391, A. Caferoğlu 1946 s. 338, ZTS 155, H. Eren 1999 s. 322 < Fa. ***pāl-dum*** 'crupper–leather' F. Steingass 1930 s. 233, Meninski 1680 II, 684 (***pāl*** 'deri' ve ***dum*** 'kuyruk'). × ***Pullarını, boncuklarını, güllerini, çıngıraklarını, paldım süslerini Çankırı'nın en meşhur sarracına başında durup işlettim.*** (Kemal Tahir 1955g s. 171). ***paldım dudak*** 'kalın dudaklı (kimse)' DS 3385, krş. Ar. (Suriye diyal.) ***bartûm*** 'lèvre épaisse' A. Barthélemy 1935 s. 38. b. ***baldun I***.

AD. **paldım II** 'iri yarı (kimse)' DS 3385 < ***paldım I***, çok geniş olan kayışa benzetme. ××

paldır küldür I 'çok gürültü çıkararak' < kafiyeli iki ses taklidi kelimeden yapılmış tanımlayıcı tabir'. × ***Üçü de odadan fırladı. İki izbandut paldır küldür alt kata saldırdılar. Çatır çutur bir şeyler kırmağa, gümbür gümbür öteberi devirmeğe başladılar.*** (S.M. Alus 1933p s. 157).

paldır küldür II 'ansızın, müsaade istemeden'. × ***Kendisinin "Ben hangi çingene karısını yahut kızını, seviyormuşum bakayım?" diye damdan sapsız balta düşer gibi paldır güldür savurduğu bu sorguya ciddî bir tavırla şu karşılığı yapıştırdım: "Eğer bana bu sorguyu soracağını bilmiş olsaydım kalkıp ta hiç buraya gelmezdim!"*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 70). × ***Bobstil bir delikanlı, ağzında ıslıkla tango, paldır küldür salona daldı.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 14.III.1942). × ***Önce yatakta öğleye kadar baylanlan, sonra birden fırla, paldır küldür giyin...*** (A. İlhan 1973 s. 265).

paldun b. ***paldım I***.

RD. **pale/pali I** 'köpek; köpek yavrusu; çocuk' J. Eckmann 1940 s. 167 (Varna), E. Artun 1978 s. 270 (Tekirdağ), H. Aktunç 1998 s. 232 < Bulg. 'ufak bir köpek türü; köpek yavrusu' BER 1996 V, 25. × ***Aldı palisini, onu da yıkadı.*** (J. Eckmann 1940 s. 167). × ***Küçük çocuk narı nasıl aldığını anlatıyor ağalarına. Küçük bir palesi varmış, hiç ayrılmazmış yanından.*** (E. Artun 1978 s. 31). krş. ***pali pali*** 'domuz çağırma ünlemi' DS 3387.

palet I 'tank, traktör vb. makinelerin tekerleklerini içine alan metal şerit' < Fr. ***palette*** < İt. ***paletta*** a.m. × ***Altı yıldır sürülmedi bu tarla | Duruyor olduğu gibi tank paletlerinin izleri | Tank paletlerinin izleri | kanır bu kış karla.*** (Nâzım Hikmet 1965t s. 20). × ***Sabahın üç buçuğunda ortalık vızır vızır asker. Tankların demir paletleri asfaltı kemiriyorlar.*** (A. Yurdakul 1991 s. 50). × ***Geçtiğin yerlerde tank paleti gibi derin izler bırakıyorsun.*** (A. Yurdakul 1993 s. 249).

palet II b. ***palyet***.

palet III 'ressamların, sol ellerinin başparmaklarına takarak, üstüne yağlı boyaları koymak, ezmek ve karıştırmak için kullandıkları tahtadan veya porselenden yapılmış levha' < Fr. ***palette*** < İt. ***paletta*** a.m. × ***Önünde kocaman yeşil bir mer'ası vardı. Elvan elvan renklerile bir ressam paletine benziyordu.*** (R.H. Karay 1940m s. 139). × ***Lâstikleri nalçalı kamyon, kâh şoseden, kâh kara yolundan ilerledikçe tarlalar geriye doğru bir nehir gibi akıyor, ressam paletini andıran rengârenk yamaçlarda Neogen arazisi, biraz ötede yer yer uç veren madenler görülüyordu.*** (H. Koşay 1947 s. 79). × ***İlerde bir kadın, önünde tuval, fırçası ve paleti. Adam sessizce yanaşıp tam arkasında duruyor kadının.*** (A. Yurdakul 1991 s. 26).

palet IV 'bahriye subaylarının şapkalarının arkasından sırtlarına sarkan bez'. × ***Dayım askerdi. Çakı gibi bir bahriyeli. Mavili beyazlı paleti, rüzgâr estikçe sırtından havalanırdı. Şapkasının siyah kurdelesinde altın harflerle geminin adı yazılıydı.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 63).

palet V 'bütün hâlinde' ? × ***Müzikte bir dakika, yaşamın bir yılına denk gelir. Kalın mıdır notası, palet olarak uzun süre çalınırsa, insanın o yıllarda hiçbir şey yapamadan çakılıp kalması, işten bile değildir. Solo kısımlarına geçildiğindeyse, insana bir hareket gelir; kimilerine bir kez, kimilerine ise durmadan ya da hiç.*** (Ş. Gürbüz 1936 s. 19).

(argo) **palet VI** 'kıç' H. Aktunç 1998 s. 232.

palıt b. ***bolut*** ve krş. ***pelit***.

AD. **palızza** b. ***palûde***.

pali I b. ***pale***.

AD. **pali II** 'çatal kazık' DS 3386 < Yun. ***παλιον*** (palíon) 'kazık' Ch. Tzitzilis 1987 no. 382. ××

O. **palikarya** 'kabadayılık taslayan Rum delikanlısı; Yunan askeri' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752, K. Emiroğlu 1989 s. 193, H. Aktunç 1998 s. 232 < Yun. ***palika'rya***. × ***Keyifler gıcır palikaryalar, sizinki?*** (S.F. Abasıyanık 1940 s.38). × ***Dâva vekili İstrati 60-65lik kel kafalı, gaga burunlu, şehlâ gözlü, pinponun biriymiş. Bi bacağı da sekiyor, değneksiz gezemiyormuş. Aynı zamanda da içimde de bir şüphe. Acaba atıyor mu? Pinpon dediği aynagöz, kaytan bıyıklı bir palikarya olmasın? Rumyozla bir dalavere malavere?*** (S.M. Alus 1944 s. 88). × ***"Ah Maria... Bu kasabada pantolonu önce sen giydin. Biz erkekler bir utandık! Utancımızdan sana kızdık. Yine pantolon giyiyor musun?" Ufuk kulağına eğildi: "Giyiyorum." Büyükbaba çapkınca gülümsedi. Yüzünün tüm anlamı delikanlılığının ilk günlerine dönüşmüştü. "Aman sizin palikaryalara dikkat et!" Ufuk sevgiyle baktı. Büyükbaba, geçmişin yolculuğunda, kim bilir hangi gerçekliği yeniden yaşamaktaydı.*** (Y. Yasemin 1990 s. 63–64).

AD. **palike** 'fabrika'. × ***"Sat şu avuç içi kadar yeri, Emeti!" dediler, var git pâlikeye! Allah gecinden versin, dost istemez amma hasta musta olur molur da, yatağa düşersen, öksüzlerine kim sahap olur? Şehirde tohturlar var, inne minne yaparlar, hap mup yuttururlar...*** (Orhan Kemal 1950e s. 61–62). × ***Esik olma beem, pâlike ehvalını bilmez deelsin a Ameliye milleti mi, amanallah!*** (Orhan Kemal 1952m s. 5). b. ***fabrika***.

palinoras 'arz ve vakti hakiki mahalle inhirafı tabiî malumile inhirafı arızî tayininde kullanılan pusulaya benzer bir alettir'. L. Gürçay 1943 s. 315. × ***Fırtınanın geldiğini biliyorlardı. Üç saat önce, batıda seyreden bir gemi telsizle rapor etmişti. Kudret, palinorasla muayyen mevkilerin cihetlerini alarak geminin yerini bulmuştu. En yakınlarındaki liman muhafazasızdı, sığınamazlardı. Fırtınayı denizde geçireceklerdi.*** (Reşat Enis 1947 s. 20).

pallâço b. ***palyaço***.

pallemço b. ***palyaço***.

palmiye 'sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç cinsi, hurma ağacı' < Fr. ***palmier*** a.m. × ***Gizli ışıklı egzotik salonlarda palmiyeler, kaktüsler, kauçuklar serin bir yeşilliğin tazeliğinden bir düş dekoru gibidirler.*** (Ç. Altan 1976v s. 10). × ***Az sonra çarşı caddesine girdiler; yeni butikler açılmış, sepetlerde dolup taşan giysiler, dondurmacılar, hamburgerciler, mısır arabaları, palmiyeler, banklar...*** (Y. Yazıcı 1990 s. 62). × ***Salacağın yüksek setli saillerinden Marmara'ya karşı yaz gurubunu seyrediş, zaten öteden beri zevkine pek doyulamayan***

bir haldir; şimdi ise orada yeni açılan bahçenin nadide ağaçları, zarif şemsiyeleri, nefis palmiyeleri arasında şehrin en seçme bir musiki heyetini dinleyerek bu manzarayı seyretmek yaz şevklerinin, yaz eğlencelerinin en çok göz ve gönül avlıyanı olacaktır. (O.C. Kaygılı 2003 s. 42).

palpa 'hazır' R. Dankoff 2004 s. 218. × ***On iki pāre fırḳatalarıyle palpa alesta ḥāżır olup*** (R. Dankoff 2004 s. 218). × ***paşası deryāda üç pāre ḳadırġa ile palpa ve alesta olup her bār ḳadırġaları limanda āmāde olup*** (a.y.).

palto 'soğuk havalarda elbise üzerine giyilen, kalın kumaştan yapılmış giyecek' < Fr. ***paletot*** a.m. G. Meyer 1893 s. 53, J. Redhouse 2006 s. 435. × ***Naẓarım birden bire narçiçeği fesli, ḳahve rengi paltolu, beyāż yelekli, Bismark pantolonlu, krem eldivenli, cam göbeğinin ḳoyusu üstü lāden benekli boyun bağlı bir efendiye teṣādüf etdi.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 35). × ***Büzme başı Bedriye biraz becerebiliyorsa da ortanca ve büyük hanımlar bir türlü üstesinden gelemiyorlar, çarşafın üstüne caket veya palto giyileceğine akıl yatıramıyorlardı.*** (S.M. Alus 1934 s. 277). × ***Kış ortasında yazdan bir gündü. Ortalık günlük güneşlik. Paltolar, pardesüler atılmıştı. Hattâ gömleklerinin kollarını dirseklerine kadar sıvayan delikanlılar da vardı.*** (Orhan Kemal 1956a s. 38). × ***Ceplerini paltosunun ceplerine soktu, boynunu yakasının içine çekti.*** (T. Ağaoğlu 1957 s. 77). × ***Paltom zamanla bir çok yerinden incelmiş, tarazlanmıştı. En çok da tiftimiş yenlerinden utanıyordum.*** (E. Öz 1960 s. 13). × ***Şalvar gibi bir pantolon, üzerine de cüppeye benzer acayip bir palto giyip dolaşıyor.*** (C. Kavukçu 1998 s. 33). b. ***baldon, panti***.

palt palt 'pat pat' (ses taklidi, tanımlayıcı tabir) × ***Sandala bindiler. Şiddetli bir meltem poyrazı esiyordu. Saray burnu açıklarına gelince yelken açdılar. Terbī'-i evvel ile bedr arasında bulunan kamer sanki biŋ pārça olarak koyu dalġalar üzerine semādan palt palt kaynaşan, fıkırdaşan 'akisler yağdırıyor.*** (H.R. Gürpınar 1339. s. 621). Krş. ***balk*** ve ***bark II***.

palûde/palûze/palızza/pelize 'bir çeşit pelte' ZTS 155, DS 3386, Meninski 1680 I, 689 < Fa. ***pālüde*** 'a kind of sweet beverage made of water, flour and honey' F. Steingass 1930 s. 233, H. Eren 1999 s. 322; **/d/ → /z̲/** için b. ***azina*** ⊡. × ***Kirpükleri ġāzīler oḳı gibi zehrālüde, teni nāzüklükden ditrer nėteki pālüde.*** (Ferec v. 116a). × ***Züra gelin ölücüymüş, duydunuz mu? Anam bir tas çorba yapmış da onu götürüyorum. Anam kendi gelemedi, ben bir geçmiş olsun deyip dönecem. Züra gelinin durumu çok kötüymüş, habarınız var mı? Anam bir tas pelize bişirmiş.*** (F. Baykurt 1971t s. 229).

palûze b. ***palüde***.

palya I b. ***balya I***.

palya II b. ***balya III***.

palyaço/pallâço/palyanço/ AD. **pallemço** 'sirklerde, panayır tiyatrolarında seyircileri güldüren soytarı' < İt. ***pagliaccio*** a.m. (aslında ***paglia***, Paglia

'buğday sapı'ndan yapılmış kaba bir kumaştan giysi giyermiş). H. Eren 1999 s. 322. × ***Onu at cambazındaki cambazlar gibi atlatmazsam, palyaçolar gibi teker meker yuvarlatmazsam, sen de kahkahaları atarak seyretmezsen, şu parmağımdaki cigaranın ateşi göz bebeklerimi kavursun!*** (S.M. Alus 1933p s. 188–189). × ***Seni pasaklı pellâço seni! Çamaşırını yıkamağa vakit yokmuş... Bir dikiş iğnesi, bir sap iplik alıp şu yırtıkları dikmeğe de mi vaktin yok?*** (R.N. Güntekin 1944 s. 129). × ***Kasabanın tellâlı "palyanço" kıyafetiyle levhayı kahve kahve, mahalle mahalle dolaştırdı.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 53). × ***Gülünçlü hekâyeler anlatıyor, hem kendi gülüyor, hem milleti güldürüyor. Öyle matrak bir adam ki, pallemço gibi bir şey.*** (F. Baykurt 1971c s. 394). × ***Aşağılık bir kadın bu Nilüfer! Nasıl boyanmış, palyaço gibi! İğreniyorsun ondan.*** (Peride Celal 1991 s. 220–221). × ***Cambaz yukardan palyaçoya gülerek selâm verip ellerini iki yana açarak telde sırıksız yürümeye başlıyordu.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 24).

palyanço b. ***palyaço***.

palyet/palet ***ll*** 'kullanılmış halat tellerinden veya mürnellerden dokunan bir nevi kalın kalçit' L. Gürçay 1943 s. 315, J. Redhouse 2006 s. 435 < İt. ***paglietto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 456.

palyoş 'bir çeşit kısa kılıç veya avcı bıçağı' J. Redhouse 2006 s. 436, DS 3387, H. Eren 1999 s. 323. ××

AD. **pambık** b. ***panbuk***.

AD. **pambıl** 'kavrularak patlatılmış mısır' DS 3388 < Bulg. ***mamúl*** 'mısır'. ××

pambuk b. ***panbuk***.

pambul b. ***bambıl***.

(Argo) **pami** 'yürü gidelim, çabuk uzaklaşalım!' H. Aktunç 1990 s. 220, S. Özel 1993 s. 80 < Yun. ***πμε*** (pāme) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 160.

(Argo) **pamik** 'kaçma, savuşma, uzaklaşma' H. Aktunç 1990 s. 220'e göre < ***pami***'den. ***panik kır–*** (!) 'kaçmak, savuşmak' H. Aktunç 1990 s. 221, fakat ***panik kır–*** 'savuşmak' L. Bonelli, krş. M.L. Wagner 1944 s. 29 < Fr. ***panique.***

pampak 'tertemiz' < Fa. ***pāk*** 'temiz' + ***pam–*** 'kuvvetlendirici öntakı', reduplication + tezat ünsüzü), b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Evecen, kıpır kıpır bir insan olmuştu. Kolayını bulsa, bir sarı karınca gibi büzülerek teknelerden birine girecek, kazıyıp pampak edecekti içlerindeki fazlalığı.*** (F. Baykurt 1967k s. 172).

AD. **pampal/pampul** 'tombul, şişman, çok yumuşak uzun ve kabarık tüylü (kedi, köpek vs.)' DS 3388–89 < ***pamuk?*** × ***Hele oo pampul pampul yanaklar...*** (Ahmed Midhat 1942 s. 38). × ***Küçücük kuşlar, iri, yanar döner mavi, turuncu, ak, kırmızı benekleriyle kapkara kelebekler, tostoparlak, güneşe gelince çakan, ortalığı gürültüye boğan arılar, kırmızı karıncalar, bin bir renkte kabukları ışıltılı böcekler, sarı, mavi, turuncu, mor pampallar birbirine girmişler ovaya çökmüş bol ışık içinde uçuşuyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 362).

pampık b. ***panbuk***.

(Argo) **pampin** 'metres' < İt. ***bambino*** 'bebek, çocuk'. × ***-Karışmasan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!/ -Gelirsem öğretirim şimdi.../ -Ay şu pampine bak!*** (M.A. Ersoy t.y. [1911] I, 210).

pamucuk/ BSTTk. **pamukçuk** 'boğaz çevresinde ortaya çıkan iltihaplı bir mantar hastalığı' < Fa. ***panbuk*** + Tk. ***-çuk*** küçültme eki. × ***Kuşakcıları ŋ işi der-miyān olub, kaşıkcıları ŋ işi ağıza gele. Hallāclarıŋ yėdügi etmek dizi üzerinde olub, halkı pamucuğla boğazlayalar***. ('Āşık Çelebī, M. Çavuşoğlu 1977 s. 145).

pamuk b. ***panbuk***.

pamukaki 'beyaz iş işlemekte kullanılan bir çeşit parlak pamuk ipliği' < ***pamuk*** + mensucat isimlerinde kullanılan ***-aki*** küçültme eki, b. ***çulâki*** ⊡. × ***Gülfidan bacı ile çıkıp Şehzādebaşındaki sıra dükkânlara şöyle bir uğrayım, pamukaki, sakız, limon şekeri alayım diyorum ama bilmem haminnem de geç oldu derse?*** (S.M. Alus 1934 s. 56). × ***Bazan kıvraklarını (siyah dimiden bir nevi yeldirme) başlarına atıp boşlukta sallanan kollarını rüzgârda uçurarak birkaç yetişkin kız gelir ve pamukaki ile tel yaldız seçerdi.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 30).

pamukçuk b. ***pamucuk***.

pamuktaşı 'kalay yapımı sırasında nişadırlı pamuğun üzerinde dövüldüğü yassı taş' ZTS 15. ××

pomza/ponza 'mermeri parlatmakta kullanılan çok hafif taş, sünger taşı' < Rus. ***pëmza*** a.m. G. Meyer 1893 s. 36, J. Redhouse 2006 s. 460. × ***Raspalarımızı kapınca yıldızları raspalıyoruz, onları silip ponza taşı ile ovuyoruz.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 240).

pan 'sakatlık, arıza, bozukluk' < Fr. ***panne*** a.m. ***pan yap-*** 'bir sakatlığa uğramak, mekanizması bozulmak': × ***Yolda pan yapmış otomobilleri gördükçe içim sızlardı. Böyle bir vak'a başıma gelir, lâstik patlar diye dehşetli korkuyordum.*** (Burhan Cahit 1941 s. 122). × ***Neye yeni doğmuş bir sesti gelinin sesi? Tuncer'in kan çanağı gözlerine, katlar arası bir pencerenin önünde pan yapmış asansör örneği asılıp kalmışlığına bakarken bomboşum.*** (A. Ağaoğlu 1980 s. 346).

AD. **pana** 'ucunda bez bağlanmış uzun bir değnekten oluşan fırın temizleme aracı' ZTS 155 < Yun. ***πανα*** (pàna) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 383. b. ***pardıç/bardıç.*** ××

panair/panayir/panayır/banâyir 'bir yerde belli zamanlarda kurulan büyük pazar' Dankoff 1991 s. 64 < Yun. ***πανηγυρι*** (paníyiri) a.m. G. Molino 1641 (***fiera*** maddesinde), Meninski 1680 I, 892–893, R. Dankoff 1991 s. 64 < Yun. ***παντηγυρι*** (pandiyíri) 'kilise yortusu ve o zaman kurulan pazar' (***pan*** 'bütün' + ***agorà*** 'pazar' G. Meyer 1893 s. 67, N. Andriotis 1983 s. 261), H. Eren 1999 s. 323. × ***İşbu kenārlar Pāpâ'ya tābi'dür. meẕkūr yėrlerde deŋiz kenârından üç mīl karada Santa Meriye Lorito dėrler bir manastır var, benâm manastırdur. Her yıl banâyiri olur. Ol banâyire etrāfdan çok küffār cem' olur. Bir niçe gün 'īş nūş ėdüb bey' [u] şirā' ėderler.*** (Pīrî Re'îs 1935 s. 443). × ***'Ādet-i***

cisirhā ve panayırhā-yı nefs-i Güle. (Ö.L. Barkan 1943 [974/1566] s. 319). × ***Sen-Klo panayirinde sefīl bir ṣoytarıyı alḳışlayan çocuḳla şimdi dünyānıŋ eŋ büyük şehirlerinde, eŋ büyük cānbāẕhānelerde, eŋ güzīde ̇halḳıŋ alḳışlarını ṭoplayan bu ṣanʿatkār arasında ne ʿaẓīm bir mesāfe vardı!*** (H.Ż. Uşaḳlıgil 1317 s. 28). × ***"Mā-dāmki ḳavlımız var, şu istridiye panayirini görelim!" — Eyi ammā bende görecek göz mü ḳaldı? Yürürken bile uyuyacağım!*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 208). × ***Göksu panayirinin medih ve senasını ben de çok kimselerden duymuştum. Fakat sıra düşürüp gidip görmek daha nasib olmamıştı. Merak beni de sardı. Kararı verdik. Gider miyiz, gideriz.*** (S.M. Alus 1944 s. 97). × ***Sonbahar gelip Küçükçekmece civarlarında bıldırcın avları başlayınca, Kalitarya kalabalıklaşır, şenlikleşirdi. Hele cumartesi akşamları, pazar günleri, pazar akşamları köyün içi mahaşerallah panayır yeri, bayram yeri kaç para eder?*** (a.e. s. 154). × ***Ayazma önünde kurulan panayırın lâterna sesleri, Dörtkardeşlerden duyulan çalgıya karışıyor.*** (B. Arpad 1974 s. 93). × ***Abbas Efendi keseden gidelim diye bizi Yenicami avlusuna yöneltti. İşte her ne olduysa o Yenicami avlusunda oldu. Çünkü dünyanın en büyük gezginci panayırının içine düşmüştük.*** (A. Nesin 1976d s. 73). × ***Akşamları saat üç buçuktan sonra çeşit çeşit insanla dolmaya başlayan İstanbulun bu iki geniş meydanı saat beşte tam yükünü alıyor ve yedi buçuğa, sekize kadar buraları muazzam bir panayır şeklinde insan seli ve insan sesi ile çalkalanıp duruyor...*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 97).

panas b. ***panaz I***.

panata b. ***peneta***.

panayır b. ***panair***.

panayir b. ***panair***.

panaz I/panas/punus b. ***fanos***.

AD. **panaz II** 'ışıkta duran bir kimsenin karanlığa çıkınca gözlerinin görememesi; tavukkarası' DS 3390 < Yun. ***πανα*** (pàna) a. m. + çoğul eki olan ***-s*** Ch. Tzitzilis 1987 no. 384. ***panaz ol-*** 'gece karanlıkta yolunu şaşırmak' DS a.y.

panbuk/pambuk/pambık/pampık BSTTk. **pamuk** b.m. < Fa. ***panba/pamba*** kelimesinin eski hâli olan ***banbag*** veya ***bunbag*** metatezle. DS 3387, TS 3175-3178. × ***Dindüklerinden soŋra vezīr-i sivüm eyitdi: "Bu pamuḳ, bu maḥlūc, bu ṭaḫta, bu lüle nedür?" dėdi.*** (Ferec v. 25b). × ***Birsi eyitdi. "Panbuġumı dağıtma!"*** (a.e. v. 26b). × ***Hallāclar yüz elli dirhem panbuġı bir akcaya atarlar imiş (evvelki kānūn-nāmede). Şimdi asıl bahāsından panbuk bir akca ve yāḫūd iki akcaya ola, ziyādeye olmaya.*** (Ö.L. Barkan 1942 [1501] s. 338). × ***İki leşker bir birine katılub at ayağı altından yėrler panbuk gibi atılub...*** (Oruc b. 'Ādil 1925 [1343] s. 62-63). × ***Kocası, elin pambuk tarlasında çepel ayıkladıkları çok sıcak bir günün öğle paydosunda, bir ağaç gölgesinde, üzerini örtmeden açık saçık ve terli terli uykuya varmıs, saplıcana tutulmus, haftasına kalmadan göcüp gitmisti.*** (Re-

şat Enis 1944 s. 55). × ***Şu Demirkıratların her tuttuğunu altın etsin Allah! Herifler bir çıktılar tahta, pambıktır yekindi. Bu memlekette bunca yıldır çütçülük ederik, pambuğun üçyüze, üçyüz elliye satıldığını kim gördü?*** (Orhan Kemal 1951s s. 57). × ***Ulan babaan aġzına okurum, ben de bilirim şakanın nerde olduğunu! Nasıl pampık döşşek isterim, yoğsam yapağ döşşek ulan?*** (F. Baykurt 1971t s. 269). ***pamuk ipliği*** 'kötü, zayıf bir bağ': × ***'Allākadārān def'ātla gider gelir, fakat netīce ekṣeriyā pamuk ipliğine bağlamak olur.*** (Ahmed Şerîf 1326 s. 251). b. ***pembe I***, ***II***.

pancar 'vitamince zengin bir bitki ve bu bitkinin şeker elde edilen kalın ve etli kökü, Beta vulgaris' I. Hauenschild 1989 no. 183–186 < Erm. ***bancar*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 48, H. Eren 1999 s. 323. ***pancara dön-/pancar kesil-*** 'kızarmak, kıpkırmızı olmak': × ***Agavni bunları anlatırken, pancara dönüyor, göğsünü, yakasını paralıyor.*** (S.M. Alus 1933p 105). × ***Yılan hikâyesi gibi bitip tükenemeyen bu başgöz olma meselesi açılınca kırkına merdiven dayamış olan ergencağız kızarıp bozarır, esmer yüzü gapgaplı boynuna kadar pancar kesilir.*** (S.M. Alus, Akşam gaz (Mühürdarın oğlu). × ***Dört kâse dolusu şarabı gövdeye attıktan sonra madamın yüzü pancara, dili de dut yemiş bülbüle dönmüştü.*** (S.M. Alus 1934 s. 113). ***pancar gibi kızar-*** 'kıpkırmızı olmak': × ***Kahkahaları ardarda sıralarken, yüzü pancar gibi kızarıyor, gözleri yaşarıyor gıcığı bile tutuyordu.*** (S.M. Alus 1933p s. 139).

pancur b. ***panjur***.

AD. **pança/pançak** 'avuç, avuç dolusu' DS 3390 < Fa. ***panca*** 'the palm of the hand with the five fingers' F. Steingass 1930 s. 257; krş. Erm. ***pancak*** 'bunch, bouquet' R. Dankoff 1995 no. 764. × ***Buğdaylı toprağı iki avucuyla parçalayıp, tozunu toprağını şöyle bir üfledikten sonra çula attı. Tekrar bir pança. Bir kımıltı hissetti. Avuçlarını gevşetti. Yarı açık avucundan ufacık bir çekirge fırladı.*** (Orhan Kemal 1948a s. 30). × ***Hepsini göreceğiz, belki. Hattâ, perdede bir ân gelecek, avuçları pançak pançak kanlı bir adamın, otelde, gecenin ve sessizliğinin yarısında, bizim odamıza doğru hamle ettiğini göreceğiz. Bu, elbet bizi bulandıracak.*** (Attilâ İlhan 1957z s. 212).

pançak b. ***pança***.

pandantif 'ince bir zincirle boyna takılan kıymetli mücevher' < Fr. ***pendentif*** a.m. ××

AD. **pandar/padar/pandor/pandur** 'bostan bekçisi; askeri muhafızlar veya sekbanlar' THASDD 1131 < Bulg. (diyal.) ***pandar*** BER 1996 V, 41 ve ***pıdar*** a.m. İlk varyant ***pandur*** kelimesinin tesirini gösterir. Krş. AD. ***pantar*** 'bostan korkuluğu' ZTS 155, ***pandor*** 'Türk yönetimi devrinde Rumeli'de kır bekçisi, derbentçi gibi muhafaza memurları hakkında kullanılır bir tabirdir' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752, R. Dankoff 2004 s. 219. Kelime daha evvel Yun. ***pand[a]*** 'her şey, hepsini' ve ***οράω*** (oràō) 'bakmak, görmek' fiilinin bir şekli olarak izah edilmiş (S. Mladenov 1941 s. 410), fakat böyle bir Yun. kelime tespit edilemediğinden EBulg. ***pıdary*** a.m. kelimesinin Türkçeleşmiş varyantı olarak kabul edilmiştir. (BER 1996 V, 43). ××

(Argo) **pandela** 'kalorifer' H. Aktunç 1990 s. 220 < ***pandıl II*** ?. ××

AD. **pandıl I** 'semerin arka kolanı' DS 3391 b. ***paldım*** kelimesinin metatezli varyantı. ××

AD. **pandıl II/pontil** 'ahır tabanına döşenen tahtalar' DS 3391 < Yun. ***ποντιλα*** (pontila) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 425. ××

AD. **pandır** 'pancar' DS 3391 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***παντουρι*** (pandri) 'pancar' ?

Argo) **pandik at–** 'birinin dişilik organını ya da makadını parmaklayarak sarkıntılık etmek' S. Özel 1993 s. 80, H. Aktunç 1998 s. 232.

pandispanya 'yumurta katılarak yapılan bir tür pasta' < İt. ***pan di Spagna***. H. Eren 1999 s. 323. (Argo) 'genç ve güzel kız ya da oğlan' H. Aktunç 1998 s. 233. ××

pandomim b. ***pandomima***.

pandomima/pandomim 'işaret, tavır ve hareketlerle oynanan sözsüz tiyatro çeşidi' < Yun. ***παντομιμα*** (pandomíma) a.m. × ***O gün hayli güzel çehreler görmüş, kaş göz pandomiması oynamış, epeyce oyalanmış, eğlenmiştim.*** (S.M. Alus 1944 s. 51). × ***Saray'da çalıştığı yıllarda pandomim, hokkabaz, operet topluluklarına katılmış ve hepsinden bir şeyler öğrenmişti.*** (B. Arpad 1961 s. 19).

pandor b. ***pandar.***

pandufla/pantufla/pantüf 'içi pamuk ile kaplı terlik, keçe terlik' < Yun. ***παντουφλα*** (pandúfla) a.m. (argo) 'çalma, dolandırma' S. Özel 1993 s. 80, H. Aktunç 1998 s. 233. H. Eren 1999 s. 323: < İt. ***pantofola***. × Çocuğun yaramazlıkları arasında açılan paketler, Cemil Bey'***e fanileler, Safinaz Hanımın pantüflü terlikleri, Bilge'ye gıcırlı sakızlar, nohut leblebileri, Sakalar, gülüşmeler ve Bilge'nin dediği gibi "aman neler, neler!"*** (N. Meriç 1957 s. 128).

panduflacı b. ***pantuflacı***.

pandur b. ***pandar***.

AD **panel** 'balık sepeti' < Yun. **πανερι** (panéri) a.m. D. Georgacas 1978t no. 222. ××

paner (balıkçılık tabirlerinden) 'ağ sepeti' < Yun. ***πανερι*** (panéri) a.m. D. Georgacas 1978t no. 221. ××

paneta l/panat b. ***bonata***.

AD. **panga l/panka** 'banka' DS 3391–92 < İt. ***banca***. × ***Seçim olacak deye pangadaki gıradomu yüselttiler avrat!*** (F. Baykurt 1961ı s. 55). b. ***banka I***.

AD. **panga II** 'tabakçıların tahta tezgâhı' K. Emiroğlu 1989 s. 193, krş. ***banko I***. ××

(Argo) **pangadoz/pangodoz/panguduz/pankuduz** 'sünepe, ayyaş (adam, özellikle ihtiyar)' DS 3391, F. Devellioğlu 1959 s. 127, H. Aktunç 1990 s. 221, H. Eren 1999 s. 323 < Yun. ***παναγαθος*** (pan–aġaṯós) 'guther-

zig, seelengut, ein bißchen dumm' Ch. Symeonidis 1973 no. 161. Kelimenin biçimi ve anlamı nedeniyle etimoloji kesin değildir. × ***"Petro'ya soŋ günlerde tuhaf adamlar dadandı. Hele bir ikisini hîç gözüm tutmadı." —"Ėl 'ālemden saŋa ne? Mey-hāne değil-mi, herkes gelir. Hem Petro'yu bilmez-misiŋ, o ne paŋodozdur o. Müşterīyi gözünden aŋlar, suya sābūna dokunmadan da atlatı-verir."*** (M. Yesari 1928 s. 144). b. ***bangaboz***.

panga III b. ***pango***.

AD. **pango/pangu/panga** 'üstünde deri işlenen tahta masa, mermer tezgâh' DS 3391 < İt. ***banco*** 'bank, tezgâh'. (gemici dili) 'workbench, tezgâh' Kahane–Tietze 1958 no. 83. Krş. ***banko I***. ××

pangodoz b. ***pangadoz***.

pangonot b. ***bankınot***, ***banknot***.

pangu b. ***pango***.

panguduz b. ***pangadoz***.

panik 'kişiyi tesiri altına alan ansızın gelen dehşet duygusu' < Fr. ***panique*** a.m. × ***Korkuyordu, panik içindeydi.*** (A. Kutlu 1983c s. 156).

panjur/pancur 'güneş, ışık veya rüzgârı önlemek için pencereye takılan kafes' < Fr. ***abat-jour*** G. Meyer 1893 s. 44. × ***Dam saçakları sarkmış, pancurların çoğu kırık, bağdadi yer yer kopmuş dökülmüştü.*** (M.C. Anday 1965a s. 20). × ***Evin bütün ışıkları sönüktü. Yalnız bir odanın pancurlarından fersiz bir ışık sızıyordu.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 185). × ***Bahçeye girince, bavulu kapının önüne bırakıp ceketini üzerine koydu Mine. Çok şaşırdı, Pembe Konak bu mu? diye, boyaları yer yer akıp beyazlamış, pencere panjurları kırık dökük, taştan bir harabe vardı karşısında. Başını kaldırıp deniz tarafından damın boyunu aşan çınarın dallarını görünce yüreği hopladı. Martaval mıymış beyim? diye içinden alay etti babalığı ile. İşte ağaç oradaydı. Boyu, üç katlı evin damını aşıyordu üstelik!*** (Peride Celal 1991 s. 84). × ***Ege kentleri kıyılardan içlere doğru dizim dizim. Evleri beyaz badanalı, pancurları renk renk, arnavut kaldırımlı yokuşları zeytin ve iğde kokulu deniz kasabaları.*** (E. Atasü 1996 s. 264).

panka b. ***panga I***.

pankart 'gösteri yürüyüşlerinde taşınan, üzerinde benimsenen gayeyi birkaç kelime ile açıklayıcı sözler bulunan levha' < Fr. ***pancarte*** a.m. × ***Vitrinlere dağıtmağa başladım pankartları. Görmelisiniz, epeyce dağıldı pankartlar. Halil'i, şu bizim bücür Halil'i gördüm. Elimde pankartlar vardı. Ona da verdim bir pankart. Gitti elinde bir pankartla. Babalığı olacak tüccar elinde pankartı görünce sormuş. Halil de: Arkadaşlar bir dergi çıkarıyorlar, onun pankartı" demiş.*** (S. Sengil 1948p s. 51–52).

(Argo) **pankçı** '***punk*** tipini temsil eden, ***punk*** kültürünü benimseyen' < İng. ***punk*** + Tk. ***-çı***. × ***Güneyde bu körfezdeki kasabayı görür görmez kararını verdi. Sokaklarında eşcinsel İngilizlerin, pankçı Almanla-***

rın, şişman Holandalıların gezip dinlendiği, zencefil tarçın kekik safran torbalarının küçük kâğıt fenerler gibi el arabalarında dolaştırıldığı, ipek halıların kaldırımlarda dokunduğu bu kentçikte her şeye yeniden başlamak istiyordu. (M. Özünal 1991 s. 93).

pankuduz b. ***pangadoz***.

panorama 'yüksek bir yerden görülen geniş manzara' < Fr. ***panorama*** a.m. × ***İstanbul hakîkaten bedâyi-i tabi'îye panoramasıdır. Her köşesinde, her bucağında bir türlü letâfet, bir türlü mehâsin vardır.*** (Nâbi–zâde Nâẓım 1960 s. 32). × ***Sirkecinin üstündeki Ankara caddesinden de size ufak bir panorama göstereyim...*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 63).

pansad 'beş yüz' < Fa. ***pān-sad*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 436. ×***Hâdım eyitdi: "Benüm ḫocam şehir ḫacibidür. Beni kedbânü-yı ḫalîfe alsa gerek. Dâye kedbânüya gitdi ki pânṣad dînâr ala, hâcibe ilede."*** (Ferec v. 223a).

pansıman b. ***pansuman***.

pansiyon 'bir dairesi veya bir odası kiraya verilen ikametgâh' < Fr. ***pension*** a.m. × ***Bu pansiyona İsveç sefaretinin delâletile yerleşmişti.*** (Burhan Cahit 1934 s. 120), ***Komşulardan bir kapıcının kızı, kaçıvermiş evden liseyi bitirdiğinde, Bankada iş bulmuş, bir pansiyonda kalıyormuş.*** (Peride Celal 1985 s. 35). ***pansiyon kal-/pansiyon otur-*** 'bir başkasının dairesinde bir odanın kiracısı olmak': × ***Evgeniya onun ev sahibi. Bu oda onun. İrfan, pansiyon kalıyor. Evgeniya kırk bilmem kaç yaşında. Kocası Hristo savaş sıralarında Yunanistan'a gitmiş.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 63). × ***O sıralar da Zehra'nın en şaşaalı sıraları. Etrafında erkekler dört dönüyor. O Madam Kalustyanın evinde pansiyon oturuyor, memnunlukla şaşkınlık arasında bir duyguyu deneyip kararsız bir şöhretin basamaklarına tırmanıyor."*** (a. e. 105).

pansiyoner 'bir pansiyonda kalan kimse' < Fr. ***pensionnaire*** a.m. × ***İki kız arkadaş bir ailenin yanında pansiyoneriz. Öğrencilik günlerimi anıyorum boyuna. O ele geçmez özgürlüğü, nedensiz sevinçleri ve güzellikleri algılama gücünü. O yıllarda gelmiş ülkeye çinzano. Bana İtalya'yı hatırlattığı için odamda her zaman bulunduruyorum.*** (A. Kutlu 1987 s. 119).

pansuman 'bir yaranın koruyucu, iyileştirici ilaçlarla temizliği ve bakımı' < Fr. ***pansement*** a.m. (argo) 'bir kadının, bir kızın cinsel organını elleme, okşama' H. Aktunç 1998 s. 233. × ***Sonradan bir kaç kere daha hastahaneye gittim. Bekleme odası pansuman için gelenlerle tıklım tıklımdı. Daha büyük yarası olanları gördükçe parmağıma ben de önem vermez olmuştum.*** (N. Tirali 1947 s. 91). × ***Bacağı ezilen Mehmet... cahil bir pansımancının mikroplu elleriyle kangrene çeviren bacağını testereye verebilir.*** (Reşat Enis 1947 s. 189).

panti b. ***patnı***.

pantüf b. ***pandufla***.

panşadi 'ayakkabı türü' R. Dankoff 1991 s. 64. ××

pantalon/pantolon/pantolun/pantol/pantul/pantur 'belden başlayan ve bacakları ayak bileklerine kadar inen giyecek' < Fr. ***pantalon*** < İt. ***pantalone*** a.m. (< ***Pantalón*** 'mashera veneziana' 1672), DS 3392, Tietze 1982z no. 208, ZTS 155 < ***pantalon*** kelimesinin kısaltılmışı, b. ***afro*** ⊡. × ***Beyaz dok pantalon ile siyah setri giyinsem olmaz mı?*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 5). × ***Oğlanın üstü başı düzgünceydi. Bacağında çulakiden bir kilot pantolon, sırtında şayaktan lâcivert caket.*** (Orhan Kemal 1954b s. 12). × ***Beyaz pantol, kir ve lekeden rengini kaybetmişti. Diz kapağı yerindeki yırtıktan kesik ayağın sargıları görünüyordu.*** (İ. Akakıncı 1955 s. 111). × ***İlyas Efendinin bez (metinde bes) ceketi lâcivertti, pantolu değil. Pantolu hâkiydi, asker hâkisi. Kilot paçaları da düğmeli değil, ipli. Ayaklarında da yemeni, sarı renkte, yumurta ökçe.*** (Orhan Kemal 1956a). × ***Koca Oğlan (acele acele düdüğünü pantolonunun kucak yerine sokar)...*** (O. Asena 1962 s. 11). × ***Ayşen (dapdaracık deri pantolon, uzun pırıltılı saçlar): "Bu güneşli pazarı ikimiz yine böyle kapalıda, kitapların arasında mı geçireceksiniz?"*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 70). × ***Şalvar gibi bir pantolon, üzerine de cüppeye benzer acayip bir palto giyip dolaşıyor.*** (C. Kavukçu 1998 s. 33). ***pantolon balığı*** (argo) 'erkeklik organı, penis' H. Aktunç 1998 s. 233, S. Özel 1993 s. 80: × ***Hep sizin gibi Bihruz Beyler yüzünden! Faik Bey'in döküntüleriyle kırk yıl yaşarsın daha! Al voltanı Babıâli'den de git, Burgaz'da pantolon balığı yakala!*** (R. Ilgaz 1996 s. 52–53).

AD. **panti/pantı** 'eski giyecek; palto' < ***palto*** kelimesinin varyantı. DS 3392. × ***Akşamdan sonra bizim kümes misali basık odada sobasız, ateşsiz titrerken söz paltodan açıldı. Zengin tanınan bir komşumuz: "Pantı dediğin de şeerlilere vergi" dedi. "Dınnak gadarının sırtında pantı var!" Koca Emin de: "Şeelli geyer baba! Ocağı batasıca pantıyı biz üryâmızda da görmüyok."*** (M. Makal 1952 s. 70). b. ***palto.***

pantolana '?' × ***Çok aşağılarda kaynaşan insanlar, akıp giden taşıtlar ve bir kamyon, ev eşyası yüklü. Bir tel dolap, eski bir pantolana.*** (K. Şipal 1962 s. 60).

pantol b. ***pantalon***.

pantolon b. ***pantalon***.

pantolun b. ***pantalon***.

pantufla b. ***pandufla***.

(Argo) **pantufla-** 'hırsızlık etmek' < Yun. H. Aktunç 1990 s. 221. ××

pantuflacı/panduflacı 'dolandırıcı, hırsız' S. Özel 1993 s. 80, 81. ××

pantul b. ***pantalon***.

pantur b. ***pantalon***.

panukla b. ***panukula***.

panukula/panukla 'veba' < Yun. ***πανουκλα*** (panúkla) < Lât. ***panicula/panucula/panucla*** a.m. G. Meyer 1893 s. 41. ××

panya (gemici dili) 'kayığı kıç tarafından bir yere bağlamaya yarayan ip' J. Redhouse 1890 s. 436, H. Eren 1999 s. 323. ***panyayı çöz–*** 'panya ipini çözmek, (Argo) sıvışmak, to slip away quietly' a.y. × ***O dilim gene bir halt eder. Aman, aman, bana hemen birkaç sopa vurunuz, dırıltısız savuşayım. Panyayı çözeyim, şundan gideyim.*** (Ahmed Vefik Paşa 1933ia s. 25).

panyol (tahtası) 'ticaret gemilerinde güverte yolcularının üzerine yatak serdikleri ve güverteye alınmış emtianın altlarına koydukları kerevetler' L. Gürçay 1943 s. 316 < İt. (Venedik diyal.) ***pagiól*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 455. Krş. ***banyol.*** ××

panzehir 'bir zehirin tesirini yok eden madde' < Fa. ***pād-zehr*** a.m. Bonelli 1899 s. 307, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752, Meninski 1680 II, 632. × ***Sevgilim mar-ı zebandır zehrin/ Panzehirler bile teskin edemez.*** (M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752).

panzer 'zırhlı, yüksek tekerlekli, hafif silahlarla donatılmış asker veya polis arabası' < Almn. ***Panzer.*** × ***Üniversitede çocuklar yürüyüşe geçmişler. Vurulan arkadaşlarının resimleri ellerinde. Tophane'de panzerler çıkmış karşılarına. Yaralananlar varmış içlerinde. Bir kız da var aralarında.*** (Peride Celal 1991 s. 246).

(Argo) **pap/paps** 'kâğıt para, Lira' < ***papel I***'den kısaltma. H. Aktunç 1990 s. 221-222. × ***Gitme dedim, dinlemedi, kasadan yüz paps aldı. İki gün sonra buradayım dedi, tüydü.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 44). × ***Athena! deseydim, üç bin papsım var! İstersen, beğendiğin yere gider, bu parayı birlikte ezeriz.*** (a.e. 185).

Papa I/Babus 'katolik kilisesinin başındaki adam' Meninski 1680 I, 623 < İt. ***Papa*** a.m. G. Meyer 1893 s. 67, Meninski 1680 II, 623, R. Dankoff 1991 s. 64. × ***Bes Bābüs buyurdı kim cem' ola māl | Kıla paşayı tā bular pāyimāl.*** (Enverī 1928 s. 57). × ***Bābüsa vardı, çeriye oldı baş | Diler ol paşa-yile kıla savaş.*** (a.e. s. 58).

AD. **papa II/bapya** 'evcil kaz veya ördek; kaz yavrusu' DS 573, 3392 < Yun. ***παππια*** (pàpia) 'ördek yavrusu'. ××

papa III (çocuk dili) 'mısır ununu kaynar suya koyarak yapılan bir çeşit yemek, kaçamak' DS 3392 < Gürc. ***papa*** a.m. V. Cangidze 1984 s. 51. ××

papa IV (okşama sözü) 'papağan' < ***papağan*** kelimesinin kısaltılmışı'. × ***"Küçük bey, bizimle birlikte sen de söylesen e!" (öteki çocukları göstererek) "bak, herkes söylüyor, sen neye susuyorsun bakayım, benim sarı papam!"*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 4).

papadiya I/papadya 'papazın karısı' < Yun. ***παπαδια*** (papaḍià) a.m. G. Meyer 1893 s. 67. ××

papadiya II/papatya/pabadça 'bir çiçek ismi, Chamomilla recutita' Meninski 1680 I, 623, I. Hauenschild 1989 no. 291, TS 3175 < ***papadiya I***, fakat belki başka bir dilin tavassutu üzerinden, G. Meyer 1893 s. 33, H. Eren 1999 s. 324. × ***Ömer etraftan gelincikler, papatyalar toplar, tümseğin üzerine minimini buketler sıralardı.*** (Reşat Enis 1933 s. 115). × ***Çayırların üstü Müslüman, Hıristiyan kadınlarile papatya***

tarlasına dönermiş. (S.M. Alus 1944 s. 97). × ***Bir tarafdan dahi güleşçiler meydan tutmuşlar, güleşüp ve hokkabazlar, tasbazlar ve bunlardan mâdâ ol kadar mehpâre, perîpeyker civân dilpesendler var idi ki görenin aklı târûmâr olur, ve ol kadar zenân dahi var idi ki gûyâ ol sahrâ papadya çiçeği gibi donanmış idi.*** (Ş. Elçin 1975–76 s. 172). × ***Artık o koyun gözü papatyalar, o güleç gelincikler, o başı topuzlu genger dikenleri, o defneler, bir de her dalda, her saçakta guklıyan kumrular bu halının şurasına burasına serpilmiş süslerdir.*** (F. Erdinç 1961 s. 43). × ***Babadya nerkisi kıldukca ta'rīf, | İçürür erġavānä nīlüfer kīf.*** (Şeyḫ-oġlı Mustafā 1979 s. 177 no. 1312). × ***Çitin arkasında papatyalar içinde | Köylüler gördüm yoksul.*** (Oktay Rifat 1954 s. 11). ***papatya gibi*** 'güzel ve tatlı, sevimli (kız)': × ***Sağ yanında üç çocuğu henüz uyuyordu. Biri altı, diğeri sekiz yaşında olan iki oğlan, hepsinin birden örtünmeye mecbur oldukları yorganı, çekmiş, çekmiş, küçük papatya gibi kızı açıkta bırakmışlardı.*** (S. Kocagöz 1948 s. 3).

papafigo/papafingo b. ***babafingo***.

papağan 'insan sesini taklit edebilen kuş' < Ar. ***babaġāl/babbaġā*** a.m. ××

papağan ağzı 'bir aletin ismi' < ***papağan.*** × ***İftar topu patlamış. Ben hâlâ onun pastırmasını zeytinini götüreceğim. Şuramdan itmesiyle papağan ağzını kaptığı gibi sırtıma fırlatması bir olduydu haa.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 251).

papalina 'küçük bir balık cinsi' < Yun. ***παπαλινα*** (papalína) a.m. < İt. (Venedik diyal.) ***papalina*** 'skull-cap', H. Eren 1999 s. 324. ××

O. **papamonta** 'dünya haritası' < İt. ***mappamondo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 394 (birçok eski misallerle), R. Dankoff 1991 s. 64. ××

papara I 'ekmek, peynir, et suyu veya sütle yapılan bir yemek' < Tk. ve Yun. ***παπαρα*** (papàra) a.m. < Sl. (Bulg., Sırp-Hırv. ***popàra***'ya bağlanır N.P. Andriotis 1983, fakat bazı kimselere göre Yun. ***paparrża*** kelimesinin kaynağı İt. ***pappara*** 'ekmek çorbası, tirit' imiş (BER 1996 V), H. Eren 1999 s. 324, ZTS 155. × ***Koca tabak paparaya yetecek çevriş yağı...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. Eylül 1942).

papara II 'azar; gürültü', ***papara koparmak*** 'çevresini rahatsız edecek denli yüksek sesle bağırarak kavga etmek' DS 3393, ***papara yemek*** 'azarlanmak' S. Özel 1993 s. 81. ××

papara III 'ortaoyununda zurnaya verilen ad' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752. Krş. ***papıra*** DS 3393. ××

paparazzi 'sosyete dedikodusu, sosyete dedikodusu yakalamaya çalışan' < İt. ***paparazzi***, a.m. < ***paparazzo***, F. Fellini'nin La dolce vita adlı filminin fotoğrafçısı. × ***Haklısın, eski yoldaşlardan, dosyasında iki üç tutuklama ve bir tecilli mahkûmiyet kararı var. Hayır, o yurt dışına çıkmamış. 78'de evlenmişler, çocukları yok. Sevgilisi?... Kim bilir?... Şimdiye dek paparazzilere yakalanmadı!*** (A. Yurdakul 1996 s. 113).

papas I/papaz 'Hristiyan din adamı' Meninski 1680 I, 623 < Yun. ***παπας*** (papàs) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 163, G. Meyer 1893 s. 67, H. Eren

1999 s. 324. × ***Kudüste oteller yarı kilisedirler; uşakları yarı papazdırlar ve hizmetçiler yarı hemşiredirler. Hepsinin cüppesi, putu ve beyaz başlığı, simokinleri, askıları ve önlükleri ile bir dolapta durur.*** (F.R. Atay 1938 s. 70). × ***Uzun cüppeli engizisyon papazlarına benzeyen iki karaltı koptu idare binasının ordan. Ağır ağır, başında Salih Efendinin nöbet tuttuğu yığına yaklaştılar.*** (M. Başaran 1992 s. 269). ***papaz her gün pilâv yemez*** 'fırsatlar kolay kolay ele geçmez': × ***Kaptan beyimiz gülmeden katılıyor: "Amma da tabansızmışsınız hanımlar! Dümenin bir kere tutarağı tuttu. Her zaman papas pilâv yemez!"*** (S.M. Alus, Akşam gaz. Nisan 1941). ***papaz ölüsü gibi*** 'çok ağır': × ***Paşaların önü kesilince, Saldıraner kendinden geçiyor iyice, artık işi Zafer'e falan bırakmayıp kendi alıyor ele. Büyük bir işgüzarlıkla, o uzun papaz ölüsü gibi masayı, uzun bacakları çekip "üst"lerine yol açıyor, paşalar sabırsızlıkla bekliyorlar.*** (S. Soysal 1979yı s. 251). ***bir papas uçur–*** 'felekten bir gün çalmak, eğlenmek': × ***Devr-i hamīdīde felekden bir gün veyā gėce kapmak, bir papas uçurmak dėdiğimiz nādir fırsatlar sevkiyle ḫusüsī, biz-bize oynanan orta oyunlarında bu uyġunsuzluk göze çarpar idi.*** (Ahmed Rāsim 1926 s. 97).

papas II 'bir balık cinsi' D. Georgacas 1978t no. 95. ××

papas III/papaz 'insafsız, merhametsiz; maymun iştahlı, bencil' < ***papas I***, H. Aktunç 1998 s. 233. × ***Manavın hanımı, daha bu sabah, Altındağ'ın üst başında oturan, şu Keskinli bahçıvanın, öteygün üçüncü karıyı aldığına dair aldığı haberi ileri sürer. Rüveyde hanım birden parlamıştır: "AAAA! Vay utanmaz papas herif vay! İkinci karısını alalı daha yıl olmadı. Delirdi mi yabanın domuzu ne?"*** (İ. Tarus 1947t s. 91–92).

papas IV/paspas (gemici dili) 'halat süngeri' < ***papas I***, papazların uzun sakalına atfen Kahane–Tietze 1958 no. 827 (eski ve yeni misallerle). Krş. ***paspas.***

papas kaçtı/papaz kaçtı 'bir çeşit iskambil oyunu' H. Kodaman 1944 s. 134–135. × ***"Kâğıd yok, papas-kaçdı, kılıç, kırmızı-siyāh oynayasıŋ!"*** '***Arab Mehmed büsbütün şaşaladı: "Çakır be, on beş gün içeride yatdıŋ ammā, on beş senede öğreneceğini öğrendiŋ!"*** (M. Yesari 1928 s. 234).

papaza git– 'tuvalete gitmek' < ***papas I***. H. Aktunç 1998 s. 233. ××

papazi 'bir çeşit ince, ipekli kumaş; fine shirt material' < ***papaz*** + isimden sıfat yapan ***–ī*** eki, b. ***âbî I*** ⊡. M.Z. Pakalın 1946–54 II, 752. × ***O zamanlar, 22, taş çatlasa 23 yaşındayım. Papazi yaşmağın altında, altın sarısı gibi saçlarım; mor feracenin içinde teleme peyniri gibi... Bir of! diyen bir daha demiyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 58). × ***O akşam da büyük hanımın hali yamandı. Başında erguvanî papaziden bir hotuz. Hotuzun sağ tarafında nar çiçeği bir kasımpatı, sol tarafında menekşe iğne.*** (S.M. Alus 1934 s. 392–393).

(Argo) **papel I** 'kâğıt para; (eskiden) bir liralık kâğıt para; para, akçe' H. Aktunç 1990 s. 221 < İsp. (Yahudi İsp. vasıtasıyla) ***papel*** 'kâğıt', S. Özel

1993 s. 81. × ***İşte onunla ortak oluyoruz... Göreceksiniz, papeller destelerle değil, arabalarla, kamyonlarla gelecek!*** (S.M. Alus 1934 s. 109). × ***En aşağı yüz lira aylıkla muallim oluyorum, üstelik İstanbul'da da kalıyorum. Suat hanım da muallime oluyor. O da ayda yüz papeli cebellezi edecek. Boru mu, yoktan evin içine iki yüz lira geliyor.*** (a.e. s. 217). × ***Mesleğe girdikten sonra da huyundan vazgeçmemişti. Yakaladığı itten, uğursuzdan üç beş papel sızdırmadan bırakmazmış yakalarını.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 65). ***papel kerizi*** 'papel oyununda kaybeden'. ***papel oyunu*** 'bir tür kumar'. ***papelci*** 'papel oynatan': × ***Papel üç tane iskambil kâğıdiyle açık bir şemsiye üstünde yahut toprakta oynanan bir nevi kumardır. Bunda şansın yeri, kıymeti yoktur, her oynayan muhakkak kaybeder. Kazanan daima bir kişidir: Papelci!*** (H. Kodaman 1944 s. 12, 134, Y. Ertunç 1982 s. 77–78).

papel II (orta oyununda) 'pişekârın elindeki şakşak'. × ***Orta oyunu istılāhātınca "papel" dėnildiği hālde aramızda "şāk şāk" ta'bīr olunan ma'rūf iki dilimli değneğiŋ sebeb-i isti'mālini o kadar araşdırdığım hālde bulamadım. 'Acebā orkestradaki şefleriŋ kullandıkları değnek gibi bir 'alāmet-i maḥsūsa mıdır? 'Asādan başlayarak bekçi sopasına kadar varan elde taşınır ve taşıyana az çok bir vaż'-ı āmirīyet vėrir bu nevi' ālāt u edevātuŋ "idāre" ḫusūsundaki işgüẕārlığı herkesiŋ ma'lūmudur. Şu hālde pīşekārıŋ taşıdığı bu ālet delāletiyle oyun başı olduğuna hükm edile-bilir.*** (Ahmed Rāsim 1926 s. 99).

AD. **papı/papo/papuk/pabba** (çocuk dili) 'ayakkabı' DS 3393 < ***pabuç*** < Fa. ***pā-pūş*** a.m. × ***Evlerinde kahveleri, sabunları, tuzları bulunuyordu. Karıları kabul günü veriyor, çocukları bayramlık "pabba" görüyordu.*** (F. Baykurt 1969 s. 150). × ***Bayram geldi mi, pabba dikiyorlar. Cepli entari dikiyorlar. Şan üçün, nam üçün giydirip kuşatıp salıyorlar. Köyün içinde bir eksikli gibiyim.*** (F. Baykurt 1970 s. 111). × ***Birbiri ardına doğan iki çocuk, küsülü dedeye, tarlasız babaya aldırmadan boy atıyorlardı. "Pabba" dertleri, şapka dertleri her yıl artıyordu. Karısı Elif de habire gebe kalıyor, çocuk düşürüyordu.*** (F. Baykurt 1971c s. 345). Krş. ***pabuc/pabuç,*** b. ***babba.***

AD. **papıhla-** 'çocuğu okşamak' DS 3393 < Erm. ***p'ap'uk*** 'delicate, reared in luxury' R. Dankoff 1995 no. 739. ××

papır I 'saz, hasırotu' R. Dankoff 2004 s. 219. b. ***babır***.

papır II b. ***papur***.

O. **papışta/papişta** 'Papa taraftarı, katolik' < Mac. ***papista*** a.m. Meninski 1680 I, 624, J. Redhouse 2006 s. 429, R. Dankoff 1991 s. 64. ××

(Argo) **papik** 'uyuşturucu hap' H. Aktunç 1990 s. 222, S. Özel 1993 s. 81. ××

papinta 'seyahat tezkeresi, yol tezkeresi, geminin hangi devletin himayesinde olduğunu gösteren belge, document, patent, safe conduct' R. Dankoff 2004 s. 219. Krş. ***patenta***. ××

papişta b. ***papışta***.

papiyon b. ***papyon***.

papo b. ***papı***.

(Argo) **paporon/paparon** 'polis' H. Aktunç 1990 s. 221-222. ××

AD. **papra** 'eğrelti otu' THASDD 146, DS 3394 < Sl. (Bulg.,Sırp-Hırv.) ***papraty/paprat*** a.m. Tietze 1957 no. 157. ××

paprika b. ***fabrika***.

AD. **paproz** 'sigara' A. Caferoğlu 1942 s. 272 < Rus. ***papirosa*** a.m. ××

paps b. ***pap***.

AD. **papuk** b. ***papı***, ***babık***.

papuk b. ***papı***.

papuldak/populdak/papurdak 'yaşlı kimse' DS 3394. × ***"O sakallı papuldağın ne ûmal olduğunu ben bilirim!" diyerek yaka silkiyordu.*** (S.M. Alus 1933k s. 137). × ***Şöhret de yavaş yavaş, başlamış havalanmağa. Koca, böyle yaşlı, papuldak, sünepe, karı da civan, huri, fingirdek olursa encamın neye varacağı malûm.*** (S.M. Alus 1944 s. 175).

AD. **papur/papır II,** ***vapur*** kelimesinin varyantları DS 3393. × ***"Baba, bayraaak!" dedi. "Muhtarın evinde olur. Bir de resimlerde, papurlarda, gemilerde olur."*** (H. Aytekin 1945 s. 45). b. ***bapur.***

papura 'iki çift öküzün çektiği pulluk' J. Redhouse 2006 s. 429, H. Eren 1999 s. 324. ××

papurdak b. ***papuldak***.

papuş b. ***pâbûc***.

AD. **papya I** 'bir balık çeşidi, meridanın irisi' D. Georgacas 1978t no. 94. ××

AD. **papya II** 'semirtilmiş ördek; ağır yürüyen (birisi)' DS 4636. Ch. Tzitzilis 1987 no. 385. ××

papyebüvar 'kurutma kağıdı, sünger kağıdı' < Fr. ***papier-buvard*** a.m. × ***Felâketlerimi bir papyebüvar gibi içeceğim tahayyül ettiğim gözlerin içine.*** (Peyami Safa 1937 s. 123–124).

papyon/papiyon 'kelebek şeklinde bir çeşit kravat' < Fr. ***papillon*** a.m. asıl manası 'kelebek'. × Her vakitki beyaz ceketini, papyon kıravatını farkettim. (D. Özlü 1958 s. 13). × ***Erkeklerin bazıları askılı pantalonlar, papyon kravatlarla dolaşan keçisakallı veya tuhaf saç modelli adamlardı.*** (B. Uzuner 1997 s. 181). × ***Beyaz ceketli, siyah papyonlu garsonlar; beş çaylarını veya viskilerini "alan" kalantor beyler, şık hanımlar, ünlü aydınlar yüzünden kendimizi Markiz'de eğreti, güvensiz, aykırı hissederdik.*** (O. Baydar 1998 s. 95).

AD. **par** 'bozulmaya başlayan sulu yiyeceklerin üzerinde oluşan köpük, küf' DS 3394, b. ***bar III***.

para I/pâre I 'parça, kısım, bölüm' < Fa. ***pâre*** a.m. TS 3178, Meninski 1680 II, 648, H. Eren 1999 s. 324, J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Bir dârûsı va-***

rıdı, kim birazı bir gişinüŋ ma'desine düşse, teni uyuşurdı, aġac gibi olurdı, gören bir aylıḳ ölü sanurdı. Fursat gözetdi, bir pāre ol dārüdan peyāleye saldı, cüvān-merde sundı. (Ferec v. 5b). × ***Andan hezār dīnār zer-i Maġribī bir bėz pare-sine baġladı vu mühr urdı.*** (a.e. v. 218b). ***bir pāre etmege muhtāc ol-*** 'her şeyini kaybetmek, aç kalmak': × ***Bu bir avuc kāfiri de ḍaġıdacak olursavuz, hālümüz nolur. Bir pāre etmege muhtāc oluruz dėdiler.*** (F. Giese 1929 s. 138). ***bir pāra/bir pāre*** (zarf) 'biraz, bir miktar': × ***Bu Çerkes tāyifesi aŋa ėŋen mutī' olmadılar. Ol sebebden pādişāh-ı Rüma ėlçi göndermedi. Bu sebebden pādişāh-ı Rüm bir pāre melül oldı.*** (F. Giese 1929 s. 220).

para II/pâre II 'adet' < Fa. ***pāre I***. × ***Dört yüz pāre ulu şehr tevābi'-yile mużāfātıyla anuŋ taḫt-ı taşarrufında-yıdı.*** (Ferec v. 141b). × ***On pāre kızıl tamam 'iyār yākütı varıdı. On pāre yeşil zebercedi varıdı.*** (a.e. v. 95a).

para III/pâre III 'kıymetli taş, mücevher' < Fa. ***pāre I***. × ***Bu zeri şimdi bāzāra iledüb nėderüz? Pāreleri getürsünler, göstersünler, begenilürse dükāndan vėribiyevüz.*** (Ferec v. 217b). × ***Revendenüŋ gözi öŋinde balığı pāreledi, yāküt pāresini cıkardı.*** (a.e. v. 246b).

para IV/pâre IV 'bir küçük Osmanlı sikkesi, ilk defa 16. asırda 4 akçe kıymetinde Mısır'da ortaya çıkmış ve 20. asrın başına kadar en küçük sikke (kuruşun kırkta bir kısmı kıymetinde) olarak devam ettirilmiş' < Fa. ***pāre***. ××

para V/pâre V/pere I 'devlet tarafından tedavüle çıkarılmış alışveriş vasıtası' < Fa. ***pāre I***. Bu manadaki daha eski kelimelerin (***akçe, zer***) yerine ne zaman geçtiğini tespit etmek için eski lugatleri gözden geçirmek lazım. Kelimenin bu manada kullanılması galiba 19. asrın başından eski değildir. Osmanlıcaya o kadar yakın olan Azerî Türkçesi de onun yerine ***pul*** kelimesini kullanır. × ***Böyle pırefa oynanmaz, bu zor ile para virmekdir.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 10). × ***O bunları hemān tamāmiyle anasına gönderir, kendine ancak pek sıkı zamānlar ve kara günler içün az bir pāra alı-koyardı.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 32). × ***Sabāh gazetesi bir makale için kırk kuruş verirdi ve o zaman için, bahusus daha benim gibi ismini yeni tanıtmağa başlıyan muharrirler için bu bir para idi.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 96). × ***"Bırak be! Deli mi ne oğlan? Bağırırım ha!" — "Pere verecem."*** (Orhan Kemal 1949e s. 46). × ***Nasıl kazanırsın hayatını? (Eliyle para işareti yapar) Yâni para, para?*** (O. Asena 1962 s. 34) ***para canlı*** 'parayı çok seven': × ***Ölünce etrafındakilerden kimsenin okuyamıyacağı büyük kıtalı, kalın kaplı, ağır başlı kitaplarına bakıyordum. Bu eski valinin, bu para canlı olduğu söylenen adamın odasındaki servetin manzarası işte bu görgüsüz, saffetli, iptidai şeylerden ibaretti.*** (A.Ş. Hisar 1944 s. 318). ***paragöz/paragözlü*** 'parayı seven': × ***Hasan Tal'at mükemmel avukatdır. Ancak işi başından aşkındır. Fazla paragözdür. Her zamānki müşterīleri zengin adamlardır.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 234). × ***Evvelden de söyledim, ben paragöz değilimdir. Lâkin elime para geçti mi hoşlanırım. Ne, sanki başkası hoşlanmaz mı, herkes hoşlanır.*** (Attilâ İlhan 1953 s. 102). ***para ile değil, sıra ile*** 'birer birer, one at a time, einer nach dem anderen': × ***Biz kart karıya yanı-***

mızı döndük, göz iliştirmeğe bile tenezzül etmiyoruz. Şu it oğlu ite karşı şimdi sen de başını çevir bakalım; para ile değil, sıra ile. (S.M. Alus 1934 s. 227). × ***Geçen gün senin oğlanı himaye ettim," dedi, "Parayla değil, sırayla" dedi.*** (Kemal Tahir 1957k s. 369). ***para kır-/para kırk-*** 'para basmak, çok para kazanmak': × ***Bir de apartuman yaptırıp hane hane kiraya verdim. Otoposu da aldım. Şimdi aşağı yokarı boyuna sefer yapıp para kırkıyor.*** (F. Baykurt 1961 o s. 166). × ***Bizim arkadaşlar canavar yakaladılar. Tam üç ton! Balıkhaneye sattılar, dörtyüz liraya. Sonra balıkhanede gelip geçene on kuruşa gösterip para kırdılar herifler.*** (Peride Celal 1978 s. 157). ***paralarını ez-*** 'bütün parasını sarfetmek, paralarını tüketmek': × ***Onlarda para ne gezer? Senin paraları bile bir kaç saatin içinde ezdiler.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 203). × ***On beş güne varmaz gider, parayı alır, İstanbul yolunu tutarım. Paraları bir haftada ezerim.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 106). (Argo) ***para sula-*** 'para vermek, ödemek': H. Aktunç 1990 s. 249. × ***Hele söktürdük. Parayı suladı ama, hazmedemiyor.*** (Ahmed Vefîk Paşa 1933db s. 76). × ***Kederle yüz kere bağırır, ıklar fıklar. Hele döner, dolaşır, para üstünde imiş, çıkarır, sular.*** (a.e. s. 91). ***para tut-*** 'para biriktirmek, elindeki parayı idareli harcamak': × ***İçime bir şüphe girdi. Bu herifler para pul tutacak takımından değil; olsa olsalar bir mirasyedinin dalkavuğu olabilirler.*** (S.M. Alus 1944 s. 104–105). ***para tuzağı*** 'insanı lüzumsuz masraflara mecbur eden şey': × ***Bir keresinde, gelinceğiz öleyazmış, mosmor kesilmiş. Bütün mahalleli "doktor!" diye ayağa kalkmış, gene de istememiş. Aferin, tam adam... "Eeeee ecel yetmişse, hekim ne yapar, ilâç ne yapar? Para tuzağı!*** (M.G. Anadol 1984 s. 89). ***paranın yüzü sıcak*** 'pazarlık yaparken alıcının, teklif ettiği parayı çıkarıp göstermesi satanı teklifi kabul etmeğe itebilir': × ***"Şimdiki Makriköy kaymakamının ne zorba bir adam olduğunu bilmezsin. Vallahi dükkânımı ateşe verir de beni de içinde diri diri yakar!" filân derken malûm a, paranın yüzü sıcaktır. Görünce dayanamamış, demiş ki: "Bir yol göstereceğim ama benden öğrendiğinizi hiç kimseye duyurmayın!"*** (S.M. Alus 1944 s. 181–182).

parabellum 'bir otomatik tabanca çeşidi' < Almanya'daki Parabellum firmasının adından (Lâtince ***Si vis pacem, para bellum*** 'Sulhu istiyorsan, harbe hazırlan!' sözünden). b. ***barebellom***.

paracera b. ***paraçera***.

paraçera/paracera/paraçire/praçira/praçera/pıraçıra/praçelâ (gemici dili) 'başları dik talimarlı ve kıçları kuruzlu narin yapılı bir nevi ufak tekne' L. Gürçay 1943 s. 323 < İt. (Venedik diyal.) ***brazzéra*** 'petite barque vénitienne qui fait le grand cabotage dans l'Adriatique'. Kahane Tietze 1958 no. 129. × ***Armut Ahmet elindeki parayla otuz tonluk paraçera armalı bir gulet satın aldı. İki de tayfa tuttu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 113). × ***Bodrum limanı da birçok kayık, paracera, tirandil ve gurbet gemilerinin direkleriyle, eskisi gibi bir direk ormanına dönmüştü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 229).

paraçire b. ***paraçera***.

paraçol b. ***braçiyol***.

paradi ‘tiyatro salonunda en üst balkon’ < Fr. ***paradis*** a.m., asıl manası ‘cennet’. × ***Fakat benim için evden izin koparmak kabil olsa bile ikimize birer ”paradi” bileti almak seksen kuruşa bakardı.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 41). × ***Uzun boylu hafiye, kızı dudaklarından öptüğü zaman sinemanın iliği gevşeyiveriyor, uzun ıslıklar ve iç çekmelerle paradi ayaklanıyordu.*** (O. Akbal 1950 s. 26). × ***Paradi dolmuş, ikinci ve birincideki yerlerden çoğu satılmıştı.*** (B. Arpad 1961 s. 23). × ***İftardan sonra, babam biletimi alıp beni Ferah’ın paradisine – şimdikilerin deyimiyle ikinci balkon – bırakır, kendisi de gider, Mersin çay salonunda oyunun bitmesini beklerdi.*** (B. Arpad 1976 s. 21). × ***İkinci balkona, o günlerin deyimiyle paradiye, küçük bir makine dairesi yapılmıştı.*** (B. Arpad 1976 s. 22).

para etme–/para pul etme– ‘işe yaramamak’. × ***Siz kendi başınıza ne kadar akıllı, fikirli, durbin, müdebbir bir zat olsanız, etrafınızdakiler o melekelerden mahrum bulununca sizin tedbirleriniz, ceht ve gayretiniz para etmez.*** (H.R. Gürpınar 1933kp s. 86–87). × ***Bu herifler para pul tutacak takımından değil. Olsa olsalar bir mirasyedinin dalkavuğu olabilirler.*** (S.M. Alus 1944 s. 104–105). × ***Onun maksadı, tayyareyi Âfetlerin evine gömmekmiş, lâkin kafa ağır geldiği ve artık lövyeye asılmak para etmediği için daha beriye, bakkalın evine “misafir” olmuş.*** (F. Erdinç 1955 s. 149). × ***Beş para etmez, gündelik itiyadlarının esiri, evde kalmış bir küçük memurum halbuki. Herşeyden sorumluyum, yalnız boktan künet iç hesaplarımı düşündüğüm için daima kaytarıyorum.*** (A. İlhan 1964 II, 45). × ***Para pul etmedi bunlar, el sıkışmadılar bile.*** (M. Seyda 1966 s. 246).

AD. **parafloy** ‘fırında öne çekilen ateş istifi (fırının içinin görülmesi için çıra yakılıp konan yer)’ K. Emiroğlu 1989 s. 193 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***παραφλογι*** (paraflogi). ‘Das nach Eingabe der Brote zur Erhaltung der Tempertar an der Öffnung des Ofens entfachte Feuer’ Ch. Tzitzilis 1990 s. 201. ××

paragadi b. ***parakete***.

paragat b. ***parakete***.

parağ b. ***barak***.

AD. **parak I/parağ** ‘hayvanların yazın konulduğu yer, ağıl’ < Erm. ***paṛaḫ*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 735, DS 3394; krş. Gürc. ***pareḫi*** a.m. E. Cherkesi 1950 s. 212. ××

AD. **parak II** ‘karışık, taranmamış (saç, tüy, yün)’ DS 3394 < Kürd. ***pereḫ/peleḫ*** ‘poilu, en parlant des cjiens ou des chats: barbu’ Jaba–Justi 1879 s. 76, 82, DS 3394. ××

AD. **parakamı** ‘evlerde ateş yakılan yer, ocak; ocak kenarı’ DS 3394, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 288 < Yun. (diyal.) ***παρακαμινιν*** (parakamínin) ‘ocak başında oturma yeri’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 388. ××

AD. **parakat** ‘akşamleyin misafirlerle ocağın etrafında oturup fındığı yeşil kabuğundan çıkarma işi’ K. Emiroğlu 1989 s. 194 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***parakat*** ‘Abendgesellschaft, Besucherabend’. ××

paraketa b. ***parakete***.

parakete/paraketa/paragadi/paragat (balıkçılık tabirlerinden) ‘çok iğnelı uzun balık oltası; geminin saatteki hızını ölçmek için kullanılan araç’ < Biz-Yun. ***παραγαδι*** (paragàdi) a.m. krş. Bulg. ***paragadi*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 828. L. Gürçay 1943 s. 316, H. Eren 1999 s. 324 < İt. ***barchetta*** ‘ship’s log’ J. Redhouse 2006 s. 431. × ***Paylaşmak istediği denizciliğin heyecanıydı, balıkçıların zor yaşamı değil. Parakete hazırlamak, yelkenleri yıkamak, denizin karnını deşip ekmeğini oradan çıkarmak ona göre değildi.*** (M. Özunal 1991 s. 93). b. ***baragadi***.

parala-/parele- ‘parça parça etmek’ Meninski 1680 I, 649, J. Redhouse 2006 s. 431. × ***Bir gün daġda oġlancuḳlaruŋ birini ḳuş ḳapdı, paraladıydı. Ol ḳorḳudan bir nice gün oġlancuḳları salı vėrmediler. Ṣoŋra ihtiyātıla oldılar.*** (Ferec v. 60a). × ***Ḳanını donumuŋ gövdemüŋ yudılar, bir göŋlek pare-lediler, cirāḥatlarumı bağladılar.*** (a.e. v. 98a). ***ulûfeyi parala-*** ‘ulûfeyi dağıtmak’ Meninski 1680 I, 649.

parala- b. ***parele-***.

paralel I ‘muvazi’ < Fr. ***parallèle.*** × ***“Ne günlerdi! Ne coşku! On binlerce afiş, sergiler, forumlar… Ben TİP paralelindeydim o sıralar…”*** (Peride Celal 1991 s. 167). × ***Türbinler paralele girdiği vakit/ Saniyede 750 litre su/ Çarklar üstüne Denge Kulesinden/ Gürül gürül düştüğünde/ Gözkamaştırıcı aydınlıkta olur Memleket.*** (Kuru 1957 s. 20).

paralel II ‘arz dairesi’ < Fr. ***parallèle*** a.m. × ***Yenilince onu anlamaya çalıştım. Aynı boyutun insanları değildik kuşkusuz. Aynı paralelde bile değildik. Ama birleşiyorduk işte ölümde, sonsuzlukta, acıda, sevgide, umutta yalnızlıkta.*** (Z. Ankara 1991 s. 81).

paralel III ‘yanyana dikilmiş olan direklere geçirilmiş jimnastik aleti’ < Fr. ***parallèle*** a.m. × ***Kel Hasanın Kuş dilindeki tiyatrosunun büfesini de tutar, oğlu Zekâi Kurbağalıderedeki kır kahvesini işletirdi. Çınarın altında barfiks, trapez, paralel, gülleler. Cimnastik ve idman meraklısı gençlerin alayı da orada.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 23.Vl.1941).

AD. **paraman** ‘yırtık, ısırılıp koparılan parça’ DS 3395 < Rus. ***porvannıy*** a.m. × ***Köpek bir paraman et kopardı.*** (DS 3395).

paramparça et- ‘parçalamak’ < Fa. ***parça*** + kuvvetlendirici öntakı. × ***Kendimi pencereden atacağım, paramparça edeceğim!*** (S.M. Alus 1933p s. 221). × ***Niko, ceketi pantalonu paramparça, kamburunu çıkarmış, oğunuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 186). × ***Arkama dönüp bakayım ki masanın üstünde kocaman bir tepsi. Tepside rakı şişeleri, kadehleri, meze tabakları. Yallah ona da bir tekme, hepsini şangır şungur yere yuvarlayıp paramparça ettim.*** (S.M. Alus 1944 s. 95). × ***Başı telin üstünde amuda kalktı. Her an düşüverip paramparça olmaması için hiç bir sebep yoktu.*** (S. Taşer 1956 s. 106). × ***Ses ver-***

medi Garip. Başkan eğildi, Garip'in paramparça, çiteleri kopmuş, altı gözere dönmüş çarıklarını gördü, durumu kavradı. (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 37).

parampet b. ***parapet***.

parampürçük 'yarımyamalak' < krş. ***paramparça***, ***parça pürçük***, ***pürçük.*** × ***Soylu bir aileden geldiğini biliyordu. Konağın hikâyelerini, Vali dedesini, yangını, sucu Hafız'la şaşı kızına kadar. Dilber'den bir sürü parampürçük hikâye dinlemişti. Annesi eski günleri konuşmaktan hoşlanmazdı...*** (Peride Celal 1977 s. 39).

AD. **paran** 'bayramdan bir gün önce yakılan ateş' DS 3395 ***παραμονη*** (paramoní) 'bayram arifesi' Tietze 1955 no. 205. ××

O. **parangun** 'erguvan renkli, kıpkırmızı, scarlatto di paragone' < İt. ***paragone,*** Meninski 1680 I, 643, J. Redhouse 2006 s. 431, M. Kütükoğlu 1983 s. 358. ××

parankona 'bir keten elbise çeşidi' Meninski 1680 I, 643, R. Dankoff 1991 s. 64. ××

paranoya 'aşırı gurur, şüphecilik ve bencillik belirtileriyle ortaya çıkan ruh hastalığı!' < Fr. ***paranoia*** a.m. × ***Beni tek üzen şey Sinan'ın haliydi. Onda hep varolan yenilgi psikolojisi şimdi daha da derinleşmişti. Sanki bir paranoya nöbetini yaşıyordu. Artık her şeyi yitirdiğimizi, her an polislerin gelip bizi tutuklayacaklarını düşünüyordu.*** (A. Ümit 1990 s.709.)

parapet/parampet (gemici dili) 'korkuluk, küpeşte' < İt. ***parapetto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 470, H. Eren 1999 s. 324, J. Redhouse 2006 s. 431, L. Gürçay 1943 s. 316. ××

paraşol 'bir çeşit at arabası' < Yun. ***παρασολι*** (parasóli) 'güneş şemsiyesi' < İt. ***parasole*** a.m. Yun. diyalektlerinde **/s/ →/ş/** değişimi olağandır. Herhâlde bu araba tipinde güneşten koruyan bir tertibat vardı. × ***Ammā ne arabalar? Çekçeklerden tutuŋ da paraşol, bağ arabası, fayton, brik, kupa, landö, tek atlı, çift atlıların kāffesinden birer dāne var.*** (Ahmed Rāsim 1328 s. 21). × ***Şeytan diyor ki: O pembe maşlahını giy, yokuş aşağı in; fayton, muhacir arabası, paraşol, ne olursa olsun, bir araba bul!*** (S.M. Alus 1933p s. 22). × ***Haftada üç gün çarşamba, cuma, pazar, burası mahşere dönerdi. Konak arabaları, lando, kupa, brik, fayton, kira talikaları, paraşoller, artar Kurbağlı dereden, hattâ Köprüden sandallar, içlerindeki şık beyler, feraceli, yedirmeli, çarşaflı hanımlarla, burasını rengârenk çiçeklerle bezenmiş bakımlı bir bir bahçe haline koyardı.*** (E.E. Talu 1935 s. 135–136). × ***Ne yapalım, oldu, bir kazadır. Sen gene dua et, beygirinin kırılmadı bir yerceği, parçalanmadı paraşolun!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 49).

paraşüt 'bir kişinin havada düşüşünü yavaşlatarak yere yumuşak inişini temin eden, şemsiyeye benzer bir şey' L. Gürçay 1943 s. 316 < Fr. ***parachute*** a.m. × ***Öğleye doğru. Beş memurla birlikte kendisinin de işine son verildiğini tebliğ ettiler. Ali Namığın dünya başına yıkılmış gibi oldu. Paraşütü açılmayan bir adam gibi, sanki boşluk-***

ta yuvarlanıyordu. Yüreğinde bir eziklik, dizlerinde dermansızlık hissetti. (B.S. Kunt 1948 s. 16). × ***Ufacık boyluydu ustam ama bir zıpladı mıydı, boyunun iki katı havaya çıkardı. Renkli bir balon gibi yere düşerken, birden kollarını paraşüt gibi açar, çocukların ağzını açık bırakırdı.*** (M. İzgü 2000 s. 136).

parazit I 'tufeyli, asalak' < Fr. ***parasite*** a.m. × ***Nasılsa pirenin fotoğraflarına bakarken kendimi görmüş gibi oluyorum. Onun ikiz kardeşiyim belki de, bir konak olmadan yaşamayan parazitin biriyim!*** (N. Cehiz 1996 s. 86).

parazit II 'radyo yayınına karışan yabancı ses' < ***parazit I.*** S. Özel 1993 s. 81, H. Aktunç 1998 s. 234. × ***Başta Vali Osman Sabri, Orgeneral Abdülkadir Seven... Kulakları tırmalayan onca gürültü arasında konuşmaların çoğu anlaşılamadı. Mikrofon durmadan parazit yapıyordu.*** (A. Yurdakul 1989 s. 11).

AD. **parç I/parçı** 'topraktan yapılmış yoğurt kabı; topraktan yapılmış emzikli ibrik; bakır su tası' DS 3395 < Erm. ***parç*** 'water-pot' R. Dankoff 1995 no. 738, ZTS 155, krş. Az. ***parç*** a.m., Gürc. ***parçi*** 'goblett' (?) E. Cherkesi 1950 s. 212, Karl Bouda onu Bşk. ***bertz/pertz*** 'Kessel' ile karşılaştırır. (Baskirsch-kaukasische Etymologien 1949 s. 16). ××

AD. **parç II** 'şişman adam' DS 3395 < Erm. ***parç*** 'fat man' veya < ***parç I.*** Kısa boylu ve şişman bir adamı bir çeşit içme kabına benzetmek için krş. ***dobuç*** vs. ××

parça I 'bölük, bölüm, kısım; (insan için aşağılayıcı)' < Fa. ***pārça.*** H. Eren 1999 s. 324, J. Redhouse 2006 s. 431. × ***"Benim 'alākam var... "— "Kime?..." — "Bir ḫalāyık pārçasına" — "Nasıl ḫalāyık... ?" — "Dilber..." Bir iki dakīka kadar ikisi-de hīç bir şey söylemedi.*** (Sāmī Paşa-zāde Sezā'ī 1305 s. 112-113). × ***Hakīkī esāretden ḫayli zamān evvel āzāde edilmiş oldukları hālde kimsesizlik żarûretinden ziyāde vefākār olmak ġayretiyle bu konaġa kırılmaz zincīrlerle bağlı yine esīr, dā'imā esīr bī-çāreler! Esīr māder-zād olarak geldikleri dünyāda dā'imā cāriye, dā'imā esīr pārçası denilerek yaşayacaklar, esīr-i muhakkar olarak ölüb gidecekler.*** (Ebû-Bekir Hāzım 1326n s. 97-98). × ***Bir ḫidmetçi pārçasıyle üzeriŋe ḫiyānet irtikâbına ihtimāl verdiğiŋ bir herīfe nasıl koca deyüb berāber yaşayorsuŋ?*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 294). ***parça başına*** 'teslim edilen parçaların sayısına göre verilen ücret': × ***Asker mantosu mu yapar kadın, manto mu belli değil. Bir yerlere parça başına iş gördüğünü biliyordu yalnız kız.*** (Peride Celal 1978 s. 25). ***parça bohçası*** 'kumaş parçalarının konulduğu bohça': × ***Üç çeyrek sonra ikisi, Mahmud ve herhangi bir parça bohçasından farkı olmayan Kâtib Rıza, Bayazıd'da Acem'in sabahçı kahvesinde gecenin yorgunluğunu kulaklarında keskin bir çınlama, dudaklarında çay sıcaklığı olarak yaşıyorlar.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 9). ***parça bölük*** 'üstüste yamalı': × ***Meğersem o parça bölük elbiseli dilenci aslında Hızır Aleyhisselāmmış.*** (M. Makal 1954 s. 12). ***parça buçuk*** 'az miktarda, dağınık': × ***Buradaki parça buçuk tarlaları da, kiminden gönül rızasiyle, kiminden zorla satın almış.*** (F. Erdinç 1958 s. 70). ***parça parça et-***/AD. ***parça pine et-*** 'parçalamak,

küçük parçalara ayırmak': × ***Şunları çıkarıp atayım, parça parça edeyim diyorum. Bakırköylü gözümün önüne geliyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 35). × ***Ellerinde palta kürek, bir sürüüü! Sen de bir başınasın... Dursan, Delibaşının tarla döğüşündeki gibi parça pine edecekler.*** (F. Baykurt 1961o s. 302). ***parça purça/parçak purçak*** 'bölük pörçük' DS 3395: × ***Yėylamın çümeninde, | Var parça purça karılar.*** (A. Caferoğlu 1946 s. 148). (Argo) 'güzel kız ya da kadın' S. Özel 1993 s. 81, H. Aktunç 1998 s. 234.

parça II 'eskiden (15. – 17. asırlarda) kullanılan bir harp gemisi tipi' Kahane–Tietze 1958 no. 80 (birçok eski misalerle). b. ***barça I***. ××

parçalı 'iki manalı, çok manalı < Fa. ***pārça*** + Tk ***-lı*** isimden isim yapım eki. × ***Karı: "Sen kendiŋiŋ ne olduġuŋu biliyorsuŋ yā, bize soruyorsuŋ?" Ben: "Amān̆ hānım, bu lāfıŋ parçalı düşüyor!" Karı: "Parçalı düşdüyse, faẓlasını öbir tarafa koy!"*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 620).

parçı b. ***parç I***.

parçıntılı 'parça parça olmuş' < ***parça*** (hapax legomenon). × ***Kafamda sadece ürkütücü bir boşluk vardı. Yüreğim parçıntılı. Sınırlarını kestiremediğim bir yalnızlığa, bir bırakılıvermişliğe düşmüşüm.*** (E. Bener 1969 s. 61–62).

parça pürçük/parçapürçük 'parçalar hâlinde' < Fa. ***parça*** + Tk. ***pürçük***. × Parçapürçük yazabildiklerim şunlar. (A. Nesin 1995 s. 30).

parda b. ***pardı***.

pardesü b. ***pardösü***.

AD. **pardı/parda/pardi/partı/perti** 'tavan, toprak damlı evlerin saçağı; dama atılan ağaçlardan; yaşken kesilmiş meşe dalı, değnek, ince ağaç dalı; ağaç kütüklerinden tahta biçiminde kesilmiş ince yarmalar; toprak damlı evlerde tavana konulan ağaç, kiriş, toprak damlı evlerde toprağın damdan aşağı kaymasını önlemek için çalı çırpıdan yapılan saçak, bahçe duvarlarının üstündeki çalı çırpı, ev saçağı' DS 3395, 3428, ZTS 137, 155, TS 3179 < Erm. ***barti***, Kürd. ***pārdí*** a.m. I.A. Orbeli 1957 s. 297. 'poplar, branches used for fencing orchards etc.' R. Dankoff 1995 no. 54. × ***Değirmen suyunun altında bir geniş düzlüktü. Geniş, uzar giderdi. İşe yaramaz kofalar, yararsa bir dam topraklarken saçaklara, pardıların arasına koymaya yarardı.*** (F. Baykurt 1959y s. 13–14).

AD. **pardıç/parduç** 'fırının, tandırın içini temizlemekte kullanılan, sopanın ucuna bağlanmış bez parçası' DS 3396. b. ***bardıç***. ××

AD. **pardıla-** 'bağ, bahçe çevresine çalıyla çit yapmak; toprak damlı evlerde tavanı ağaç, çalı çırpı ile döşemek' DS 3396 (***pardı*** + isimden ***-la-*** ile fiil), b. ***acabla-*** ⊡. ××

pardi b. ***pardı***.

pardon I 'affedersiniz!' < Fr. ***pardon*** a.m. × ***Yanındaki, terlemiş kır bıyıklı, inadına şişman bir Ermeni kadınına ricakârane baktı: "Pardon Madam!"*** (F.C. Göktulga 1943 s. 92). × ***Bir çala İstanbul'a – pardon, Aylin'e olan uzaklık tabelasını okuyorum. Dört yüz kilometre ka-***

dar birşey kalmışım ona. (M. Güler 1990 s. 223). × ***Pazarlık müdürü, âzraile elini uzatıyor, pazarlığa hazır olduklarını, beyefendinin canına istenen fidyenin, şey pardon paranın ne denli olduğunu bir an önce öğrenmek istediklerini söylüyor idi.*** (M. İzgü 1993 s. 50). × ***Sizlere koccaman bir Kütahya şehir, pardon kent, kent haritası armağan etmekteyim.*** (A. Ağaoğlu 2007 s. 62).

(Argo) **pardon II** 'Aşkolsun! Bunu senden beklemezdim!' < ***pardon I***. × ***Otomobil karanlığın perdesine yapıştı, eridi, aktı gitti. Kılçık başını salladı. "Severim bu keratayı, dedi, koca İstanbul'da üstüne bir şoför daha ya çıkar, ya çıkmaz. Yüz kilometreyle Boğaz'da viraja girer ki, pardon!"*** (Attilâ İlhan 1963 I, 98).

pardösü/pardesü 'elbise üzerine giyilen üstlük; ince kumaştan yapılmış palto' < Fr. ***par-dessüs*** a.m. × ***Şoluḳ lāciverd caket üstünde ilikleri tār-mār dal bir pardesü***. (Aḥmed Rāsim 1334 s. 57). × ***Bu gün altmış beş yaşını ikmal etmiş olduğu halde, eski zemandan beri hiç değişmiyen ve ayağında potura benzeyen bir pantalon, sırtında sadakor, kendinden yakalı nimten, çift düymeli yelek, lataması*** (metinde ***latams***) ***bir pardesü ve başında ağabani sarıklı, âzizi-ye kalıp, yumuşak bir fesden ibaret bulunan temiz kıyafetiyle dükânına gelir.*** (E.E. Talu 1939 s. 4). × ***Akademide herkez ceketleri sırtında resim çizerken, o pardesüsü en üst düğmesine kadar ilikli çalışmıştı.*** (C. Uçuk 1947 s. 77). × ***Dur demeğe kalmadan gümüş rengi pırıl pırıl pardesüsünü sırtına geçirip fırlamış, tepside üç kâse getiren bir garson çocukla dönmüştü.*** (M. Seyda 1970 II, 365). × ***Karşısında Humprey Bogard'ın gözleri. Sağ kaşına yatırdığı fötr şapka ve yakası kalkık beyaz pardösü.*** (A. Yurdakul 1991 s. 173). × ***Siyah gözlüklü ve pardesülü iki adam aniden yolcu gemisinin güvertesinde belirmiş ve yolculara "Çabuk yere yat!" diye sert bir sesle emretmişlerdi.*** (B. Uzuner 1997 s. 27).

AD. **parduş** 'kedi yavrularını yiyen erkek kedi' DS 3396, krş. Rus. ***pardus*** 'Panther' < EYun. ***παρδος*** (pàrdos) Ch. Tzitzilis 1987 no. 396. ××

pâre I b. ***para I***.

pâre II b. ***para II***.

pâre III b. ***para III***.

pâre IV b. ***para IV***.

pâre V b. ***para V***.

parela/parele/parile/parle (gemici dili) 'filika armozlarını kalafat için kullanılan kalafatçı aleti (iki ağacı yekdiğerine eklemek için uçlarını yontup biribirine geçirme ameliyesine ve fazla dilli makara teşkil olunan palangalara da ***parile*** denir)' L. Gürçay 1943 s. 317 < İt. ***appareglio*** 'apparel' Kahane–Tietze 1958 no. 29. ××

parele b. ***parela***.

parele- b. ***parala-***.

pare pare 'parça parça, yama üstüne yama' < Fa. ***pare***. × ***Gine bir gün bir müddetden ṣoŋra Keŗh-i Baġdādda yürürdi. Gördi, bir gözsüz, pāre pāre murakka' geymiş, ferhān oturur.*** (Ferec v. 216b). ***pāre pāre ėt-*** 'parça parça etmek': × ***On günden ṣoŋra melik ġėrü beni ḥāżır ėtdürdi. "Ey Taŋrıdan korkmaz ẓālim! Cigerküşemi necün öldürdüŋ?" dėdi. Ben ġėrü ṣucsuzlıġumı 'arż eyledüm: makbül düşmedi. Döndi beglerine, eyitdi: "Nėdelüm bunı?" dėdi. Eyitdiler: "Destür vėr, pāre pāre ėdelüm!" dėdi. Melik eyitdi: "Revāmı ola? Olaki ṣucsuz ola, yok yėre öle?" dėdi.*** (Ferec v. 44b). ***pāre pāre ol-*** 'parça parça edilmek, vücudu parça parça dökülmek': × ***"İledüŋ bu nebbāşı bāzārda ḳolından asuŋ, dursun, indürmeŋ anı, ölüb pāre pāre olub dökilince!"*** (a.e. v. 108b).

parfön b. ***parfüm***.

AD. ***parı*** 'az, azıcık' DS 3397, krş. Kürd. ***bari*** 'bouchée, petit morceau' Jaba–Justi 1879 s. 71. ××

parfüm/parfön 'güzel koku' < Fr. ***parfum*** < İt. ***perfumo*** a.m. × ***Kadın zarif rugan iskarpinleri, asorti rugan çantası... harikulade parfüm kokusuyla içeri bir bahar havası tazeliğiyle girdi.*** (Orhan Kemal 1963 s. 74): × ***"Hani birtakım parfönler falan almıştı" — "Haa, o gün mü?" — "O gün. Annenden falan attı tuttu."*** (Orhan Kemal 1966m s. 142): × ***Suarelerde Melek Sineması'nın galalarında parfüm kokan tuvaletli hanımlar, siyah takım elbiseli beylerle birlikte Tyron Power'la Rita Haywort'un oynadığı "Kanlı Meydan", Cahide Sonku ile Muhsin Ertuğrul'un oynadığı "Şehvet Kurbanı" filmlerini izlerdim.*** (N. Bucak 1994 s. 18).

parıl parıl 'ışıl ışıl, çok parlak' × ***Civarın en meşhur pehlivanları, güneşin altında parıl parıl yanan kisbetleriyle, esmer gövdeleriyle güleş tuttular.*** (Reşat Enis 1944 s. 124).

parikoz 'Kıbrıs'ta ayrı bir grup raiyyet ki bunlar beylerine (sipahilerine) bazı hizmetler ve vergilerle mükelleftir' Ö.L. Barkan 1943 [980/1572] s. 348.

parile b. ***parela***.

parima/parime 'gemi boyacısı' < İt. ***paroma***, Kahane–Tietze 1958 no. 475. ××

parime b. ***parima***.

parka 'soğuktan koruyan, kapüşonlu ve astarlı deri ceket' < bir Eskimo dilinden. × ***"Yasak!" diyor Mehmetçık, eli yüzü donmuş. Sırtında eskimiş Amerikan parka, ayağında patlamış Amerikan çizme, elinde yırtılmış bir eldiven, Amerikan.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 12). × ***Göz pınarlarındaki yaş parkasını ıslatmıştı. Kısacık bir anda ayrıldılar. Ufuk, Emre'yle uzun bir gecenin özlemiyle sonsuza dek yaşayacaktı. Hemen sonrasında Nihan ve birkaç arkadaşıyla birlikte tutuklanmıştı. Emre'yi son gördüğünde, bir hapishane görevlisinin elindeki gazetede, kanlar içinde yatıyordu.*** (Y. Yasemin 1990 s. 76). × ***Arkamda bir çıtırtı ve ayak sesleri. Irkilerek dönüyorum. Parkasına sarınmış iri bir karaltı. Faruk bu!*** (A. Yurdakul 1993 s. 20). × ***Şu görünüşe baksana, yüzümde bir haftalık sakal, sırtımda parka... Anarşist diye ihbar etmesinler bizi?*** (C. Kavukçu 1998 s. 98).

parke ‘aynı boyda kesilmiş, küçük tahta parçalarının yerleştirilmesiyle yapılan döşeme < Fr. ***parquet*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Boydan boya dörder, parlak petrol lâmbaları hâlâ ışıl ışıl yanan rıhtım boya, sonra tertemiz parke döşeli kordon.*** (İ. Tarus 1957 s. 3).

parke taşı ‘yol yapımında kullanılan düzgün ve köşeli taş’ < Fr. ***parquet*** × İşte, bastığı yerde iki parke taşını birden örten ayakları çıplacık. (F. Erdinç 1955 s. 135). × ***Kolera Sokağı da güzelim parke taşlarının üzerine iğrenç asfaltı yedi. Tamirci çırakları patinaj yapıp dandik asfaltın üzerinde kaymağa başladılar.*** (M. Kaçan 1990 s. 50). × ***Balat’a inen Draman yokuşu da öyledir. Yalnız burası parke taşiyle döşenmiştir.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 17). × ***Yakub’un gözleri, parke taşlar üzerinde dikilip duran Eleni’yi görebilecekmiş gibi, arkadaki birkaç desilik köselenin göz alan parlaklığından ayrılıp dışarı kaydı.*** (M. Özünal 1991 s. 71–72).

parkur ‘güzergâh, otobüs yolu, koşu yolu’ < Fr. ***parcours*** a.m. × ***Ne erken başlıyorlardı at yarışlarına. Ne çok çalışıyorlardı. Sonra da aynı parkurda bu eşitsizliği yarıştırıyorlardı.*** (M. Güler 1990 s. 90).

parla– I ‘pırıl pırıl görünmek, alevlenmek; ün kazanmak’, J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Uzaktan parlar | Yakından harlar.*** (Güngör–Ozanoğlu 1939 s. 128; bilmece, cevabı ‘sel’). × ***Fakat o elmas ki yandığı zaman kül bile kalmayan bir kömür parçası, pırıl pırıl parlayan o kumaşlar ki bir böcek kusuntusudur.*** (S. Ayverdi 1941 s. 29). ***Arkaya doğru basık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sapsarı parlayan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnuna doğru uzatmış kımıldamadan duruyor, bayrağını Kızkulesinin önünde dalgalandırıyor[du].*** (Sabahattin Ali 1947 s. 19). × ***Kisle Büküne yalnız olarak gelmişdim. Bu bük kirpikler arasından açılarak çakan çakır bir göz gibi, sık çalılar arasından parlayan bir koydur.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947m s. 116). × ***Kısacık fermenesinin kolları kırmızı kaytanla işlenmişti. Sırtında saç örgüleri sarı sarı parlamaktaydı.*** (Kemal Tahir 1955g s. 103). × ***Komşu köylerin birinden çok ucuz günlüklerle tutulup getirilen ırgatlar, eğnel durmuşlardı. Dizilmişler, ekini önlerine almışlardı. Çelikleri parlayan orakların her birden çıkardığı ses ap ayrı bir sesti.*** (F. Baykurt 1961k s. 32–33). × ***Tuna! O delişmen çocuk! Sıkça parlayan neşesi, tabanca gibi esprileri...*** (A. Yurdakul 1991 s. 170). × ***O gece Nilüfer’in gerçekten de yıldızlar gibi parladığını, onunla dans edebilmek için erkeklerin kuyruğa girdiğini görmüştün.*** (Peride Celal 1991 s. 526). ‘eskilikten parlak görünüm vermek’: × ***Sırtında parlamış, yeşermiş kara etek ve bir zamanlar kocası sağken ona giydirdiği havuz yakalı, düşük omuzlu, dirseğe kadar uzayan kollu fanilalar vardı.*** (A. Kutlu 1995 s. 161).

parla– II ‘yerinden fırlamak, uçmaya başlamak (kuş); binicisinin kontrolünden çıkmak, zaptedilmez hâle gelmek (at)’ Meninski 1680 I, 647. × ***Sazların arkasından bir keklik havaya doğru parladı.*** (DS 3397). × ***Şeiroğlu adasına doğru gidiyorduk, bir gomine önümüzde bir uçar balık denizden fırladı, şimşek gibi parladı battı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954y s. 32). ‘korkudan yerinden fırlamak, hiddetten ayağa kalkmak’: ×

Kimse kimseye takılmıyor, kahveci çayları asık suratla dağıtıyor, oyuncular her an parlamaya hazır bir sinirlilikle oynuyorlardı. (A. Altan 1985 s. 76).

parlamentarizm 'yasama, yürütme, yargı hak ve vazifelerini parlamentoya yükleyen siyasi rejim' < Fr. ***parlementarisme*** a.m. × ***Parlementarizmin mantarlarından el-hazer! | Hâtıra birlik gelir bunlarla Şeytânın adı.*** (Şair Eşref 1958 s. 139).

parlamento I 'kıyam flaması, ticaret gemilerinin kalkacakları vakte yakın pruva direklerine çektikleri flama', İng. 'blue peter', belki ***bandiera di parlamento***'nun kısası < İt. ***parlamento*** (gemici dili) 'discorso, conversazione fra due bastimenti in mare' Kahane–Tietze 1958 no. 473. ××

parlamento II 'milletvekillerinden müteşekkil meclis' < İt. ***parlamento*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Londra'da bulunan bir ādam, ahkām-ı 'adāletiŋ cereyānını görmek isterse, öŋine her şey'den evvel merkez-i teşrī'olan ve dünyāda gördüğümüz kavā'id-i siyāsetden hemān bir çoğunuŋ mehd-i ẓuhūru bulunan, o koca parlamento çıkar ki yalŋız bināsına bakılsa, efkār-ı 'umümīyeniŋ dehşet ve mukāvemeti naẓar-ı idāreye karşı bir cismānīyet kesbetmiş ve güyā ki, o cism-i hā'il değme bir sadme ile zevālden masün olduğunu göstermek içün tahaccür eylemiş kıyas olunur.*** (Nāmık Kemāl 1327 [YTEA 1978 II, 194]).

parlat- I 'parlak hâle getirmek; cilâlamak' < ***parla-*** fiilinin causativum hâli. J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Onlar işportaya konan bir elma gibi onu süsleyip temizlemişler, parlatmışlar, sonra yağlı bir müşteriye okutmuşlardı. Kız yetiştirmekten de gaye bu değil miydi ya?*** (Sabahattin Ali 1937k s. 13). × ***Bir on kuruş, glase bir deriye vurulan Nüget cilası gibi, parlatıvermişti ya şu çocuğun gözlerini. Daha ne isterdim Allahtan***. (F. Baysal 1956 s. 31). ***Şu temizliğe, şu tertemiz odayı saran erince tutkunum. Pırıl pırıl kül tablalarına, güneşi süzerek içeri salıveren şu hışırtılı perdelere de, kalın yaprakları birayla temizlenip parlatılmış kauçuk denen şu bitkiye de.*** (T. Uyar 1980 s. 85). AD. ***gözünü parlat-*** 'umduğunu ele geçirememek, avucunu yalamak' < ***göz I*** ve ***parlat I***. × ***Kızı kim deldi? Sen. Niye almadın? Şimdi o paralar senin olacaktı. Şimdi gözünü parlat, bizim gibi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 186).

(Argo) **parlat- II** 'içki içmek' < ***parlat- I.*** H. Aktunç 1998 s. 235, S. Özel 1993 s. 81. × ***Battı balık; iki kadeh de ilâç çakayım! diyerek bir kaç ta konyak parlattı ve tekrar islimi tutturdu.*** (S.M. Alus 1934 s. 229). × ***İçki ne garip şeydir. Bakarsın, kuzu gibi kimseleri çileden çıkarıp cıva gibi oynatır, barut gibi parlatır.*** (S.M. Alus 1934 s. 365). × ***İhtiyata riayeten, daha açıkçası yolda parlatmak için, biraz imam suyu ile hafif tertip meze de lâzım.*** (S.M. Alus 1944 s. 152). × ***Tosunum, dedim, gene her akşam Atabeyle sohbet var mı? Vakti kerahet gelince parlatıyor musun?*** (S.M. Alus 1944 s. 10). × ***Böyle bir kadın nikâhla alınır mı? İki, nihayet üç teki geçmemek şartiyle bir iki parlatıp şu belânın ıcığını cıcığını iyice bir düşünüp tasarlayım dedim.*** (S.M. Alus 1944 s. 70). × ***Bakırköylü beni küplülerden***

sanmasın diye, ne dersin hemen rakı bile içmiyordum. Bir iki tek parlatıyor, arkadaşlara: "Midem berbat, fazla gitmiyeceğim!" diyorum. (S.M. Alus 1944 s. 33).

parlatoriyo 'insanların sohbet etmek için toplandıkları salon' < İt. ***parlatorio*** J. Redhouse 2006 s. 432. ××

parle b. ***parela***.

parlım b. ***barilim***, ***barlım***.

parmak I/AD **parnak** b.m. A. Pavet de Courteille 1972 s. 146, M. Räsänen 1969 s. 63b., Meninski 1680 I, 647, 785, 892, J. Redhouse 2006 s. 432, H. Eren 1999 s. 325. DS 3398. ***parmağı ağzında kal–*** 'hayret etmek' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 754. × ***Efendim, bizim birinci numara. Beş yaşında, yaramaz mı yaramaz... Akıllıdır da ha! Geçen gün çapkına: "Mübeccel, sana bebek alayım, dedim, hayır babacığım, kurdele alın daha iyi... demez mi? Eh, parmağım ağzımda kaldı. Canım, çocukluğumuzda biz böyle şeyleri bilmezdik!*** (F.C. Göktulga 1943 s. 104). × ***Er ve subay o kadar güzel giyinmiş, o kadar tendürüst idi ki parmağımız ağzımızda kaldı. Bunların kılık kıyafetçe, üst baş temizliğince, İstanbul'da gördüğümüz İngiliz ve Fransız askerlerinden hiç farkı yoktu.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1958 s. 96). ***parmağına dola–*** 'bir konuyu, bir kimseyi ele alıp devamlı uğraşmak' A.S. Levend 1943 s. 454: × ***Eskiden pek canına yetmeyince, kendini bir işte son derece haklı görmeyince bağırıp çağırmazdı. Şimdi bazen hiç sebeb yokken de olmayacak bir şeyi parmağına doladığı, bir çocuk inadile önüne geleni haşladığı oluyordu.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 94). × ***Kendileri evde yokken Beykozdan tesadüfî dönüşünde geceyi bir dam altında yalnız geçirmiş olduğumuzdan kuşkulanıyor, bu noktadan meseleyi parmağına dolayor. Artık bu böyle sürüp gidecek.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 23). ***parmağında oynat–/parmağının ucunda oynat–/ parmak üstünde oynat–*** 'bir kimseye her istediğini yaptırmak': × ***Oğluŋa sakın okur yazar kız alma; soŋra siziŋ hepiŋizi parmak üstünde oynatır.*** (H.R. Gürpınar 1927mu s. 13). × ***Ārka sokak olsa bile zararı yok; köşeyi dön, günlük güneşliğe, civcivli hayata karış! Çaycılar orada, kahveler orada, tiyatrolar, sinemalar orada. İstanbulu parmağında oynatmış olan Serasker paşa budala mı? Valide hanından farksız o koskoca Letafet apartımanını boşu boşuna mı kurdurmuş?*** (S.M. Alus 1934 s. 141). × ***Bilmez misin ben nice şeytan gibi akıllı geçinen herifleri parmağımın ucunda oynattım.*** (Âli Bey 1940 s. 45). ***parmağını dişle–*** krş. ***parmağı ağzında kal–*** × ***Görinen nārevende sanma şeb-nemdür seher-geh bāġ, | İşitmiş serv-i kaddüŋ bāddan, barmağını dişler.*** (Ẕātī 1967 s. 330). ***parmağını (bile) kıpırdatma–/parmağını (bile) oynatma–*** 'bir iş için hiç bir davranışta bulunmamak': × ***Benim dildade hâlâ perişan halde. Gelir gelmez gene minderin üstüne yüzükoyun yayılıverdi. Bu sefer başını hiç kaldıramıyor, parmağını bile kıpırdatamıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 64). ***parmağını yala–*** 'umduğunu ele geçirememek (krş. ***avucunu yala–***): × ***Biz işte böyle suyuna tirid geciniriz... Îmânım, araba ḍolusu ġaca taşı, soŋra böyle parmaklarıŋı yala!*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 46). ***parmak bas–*** 'sol elinin baş parmağını mürekkebe

batırarak imza yerine bastırmak': × ***Kaç def'a Salâhaddin Beye: "Bey, bu çocuk senin başının derdi demez miydim? İşte, adam olmaktan nasıl korktuğunu gör. İşte parmağımı basıyorum, bu çocuk ya hamal, ya yolkesici olacak... Ama sen kendin sardın başına bu derdi, kimsede kabahat yok.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 19). ***parmak ısır-*** krş. ***parmağını dişle-*** A.S. Levend 1943 s. 459: × ***Pes bir murġuzāra ve çemene ve yazıya erdi kim dürlü otlar-ile ve çeçekler-ile donanmış-idi. Şöyle-kim uçmak Rıẓvānı anuŋ tāzeliginden ġayret parmaġın ısırmış-idi.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 2–3). × ***Kahraman'la birlikte birkaç marş, polka, vals, kadril, mazurka çaldık; koskoca selâtin meyhaneyi dolduran halk şaşırdılar kaldılar ve bize parmaklarını ısırdılar.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 139). ***parmak kadar*** 'çok küçük': × ***Gevezelik etme... Muazzez öyle yaşamıya alışık değil. Parmak kadar kızı kime emanet edip işe gideceksin? Ayvalıkta sana ekmek verirler mi? O şehirde Müslüman barındırdıklarını duydun mu hiç?*** (Sabahattin Ali 1937 s. 188). ***parmakla gösterilen*** < Ar. ***muṣārun bi l-banān*** tabirinden calque: × ***Hemen hemen akran görünürler, birbirlerini de çok andırırlardı. İkisi de parmakla gösterilen avcılardandı.*** (S.M. Alus 1944 s. 137). × ***Reşat Paşa İstanbul'un en seçme, en birinci sınıf avcılarından sayılırdı. O da pek genç yaşında bu işe sevdayı sarmış, az vakit zarfında parmakla gösterilecek dereceyi bulmuş.*** (a.e. s. 145). ***parmaklarını ye-*** 'yiyeceği çok beğenmek': × ***Bir cızbız köftesi pişirirdi ki parmaklarını ye; bir midye pilâkisi yapardı ki yeme de yanında yat!*** (S.M. Alus 1944 s. 53). ***parmak oynat-*** 'para koklatmak, rüşvet teklif etmek': × ***Lâzım gelen kimselere parmak oynatmış, serpmiş, serpiştirmiş; kadılığa, kazaskerliğe kadar çıkmış...*** (S.M. Alus 1933p s. 211). × ***On vuracak buğdayı beş yazdırmak için kesenin ucunu göstermek, parmak oynatmak lâzımdı.*** (Reşat Enis 1944 s. 258). × ***Her işin başı para. Parmağını oynattın mı, dünyanın öbür ucuna bile gidecek motor bulursun.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 122). b. ***barmak.***

parmak II (ölçü birimi). × ***Öylesine kurum, öylesine çalım, | Sanki küçük dağları yaratmış, | Ama bir parmak üstünün yanında | Kerata süklüm püklüm!*** (Oktay Rifat 1954 s. 7). × ***Yüzleri bir parmak kalmış kavramalarla döndüğüm zaman babamı, toprağa kaktığı küçük örsün başında, elinde dişeme çekici ile bekler buldum.*** (M. Başaran 1955 s. 19). × ***Bütün o kibar sosyete kadınları, meşhur dömi—mondenler, yüksek kokotlar ve her milletten, her seviyeden kızlardan fazla, şu patiska gecelikli, yün hırkalı, soba önünde ateşi körüklüyen parmak kadar besleme mi?*** (R.H. Karay 1964 s. 150). × ***Tedirgin açtı sebzeci dükkânını. Uzun, sert, kılçıklı yerli fasulyelerin, parmak büyüklüğünde ve henüz yeşili yitmemiş tazecik patlıcanların çevresinde kirli hanım, karagöz demetleri vardı.*** (A. Kutlu 1991 s. 129). × ***Hayriye Abla kahvelerimizi getirmişti. Üzeri bir parmak köpüktü, kakulenin kokusu kahveye karışmıştı.*** (M. İzgü 1993 s. 112).

parmak III (mecazi manada) 'bir işte görünmeyen ortak, bir işe fark ettirmeden yapılan tesir'. × ***Bir duvar çivisine tutturulmuş aynası çatlak, şişesi daima isli ve kırık gaz lambası üç ailenin ortaklaşa malıdır.***

Bu lamba, muhtarın gönlünü edemeyerek karaborsadan bulup buluşturdukları petrolle yanar. Altı savaş yılında vesika ile dağıtılan gaz, eğer harpten iki yıl sonra bile vesikadan kurtulamamışsa, bunda karaborsayı yok etmek istemeyen bir vurguncu sınıfın parmağını aramalı! (Reşat Enis 1947 s. 177–178). ***parmağım içinde*** 'farkındayım, haberim var' H. Aktunç 1998 s. 235: × ***PİŞEKÂR — (gelerek) "Vay, efendim, maşallah Çelebi'm! Efendim, hangi rüzgârlar attı böyle? KAVUKLU — "İsmail, parmağım içinde. İşi pişir, bana da haber ver!" PİŞEKÂR — "Ne işi? Dur bakalım, selâmün-aleyküm!" KAVUKLU — "Gidiyorum. Parmağım içinde"*** (Cevdet Kudret 1973 I, 127).

AD. **parmakcak/parmakçak** 'parmaklık' < ***parmak*** + isimden nomina concreta yapan ***–cak*** eki. b. ***bürümcük*** ⊡. × ***Sesin geldiği tarafa dönünce, parmakcağın gerisindeki tahtaboşun altında kendisi gibi daha birçok kadınların elleri koynunda yanyana dizili olduklarını gördü.*** (H. Aytekin 1945 s. 15–16).

parmakçak b. ***parmakcak***.

parmakla– 'parmaklarla yoklamak, karıştırmak, kurcalamak, oynamak; ölçmek' DS 3398, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 754. × ***Madam Sara masasının altına girmiş, hem zangır zangır titriyor, hem de yerdeki havyar tabağını parmaklıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 334).

AD **parnak** b. ***parmak***.

parola/parula 'askerlerin veya gizli bir işe katılan kimselerin, birbirlerini tanıyabilmeleri için önceden kararlaştırılmış söz; amaç, ideal' < İt. ***parola*** 'söz' L. Gürçay 1943 s. 317, H. Eren 1999 s. 325, J. Redhouse 2006 s. 432. × ***Tezgâhın uzaklarında duran erketecilerimiz, bir gelin alayı, bir aynasız gördü mü, hemen parolayı verir, biz de kirişi kırardık.*** (H. Kodaman 1944 s. 139). × ***Hadar tarafından parola verilince kapı açıldı.*** (H.Z. Koşay 1947 s. 27). × ***Bizim parolamız, önce disiplin, sonra gene disiplindir. Devlete hizmet, vazifede ciddiyet, hepsi, her şey bu disipline bağlıdır.*** (R. Bilginer 1965 s. 12–13).

parpa 'bir balık cinsi, kalkan balığının yavrusu, young turbot' J. Redhouse 1968 s. 919, H. Eren 1999 s. 325. ××

AD. **parpara** 'gelin giysilerinde süs olarak kullanılan sarı küçük para' DS 3398 < BizYun. ***περπυρον*** (pérpiron) 'eski bir sikke' Ch. Tzitzilis 1987 no. 403, krş. Fa. ***parpara*** 'small, thin, light coin' F. Steingass 1930 s. 240. ××

par par ditre–/par par titre– 'zangır zangır titremek' < görüntüyü taklit için kullanılan ***par*** + Tk. ***titre-***. × ***Vatanını sevenleri Allāh da sever. Vatan sizden ḫoşnüddur. Şu taşlar topraklar gösterdiğiŋiz hamīyeti bilseydi. Araya araya evlādını bulmuş nineler gibi vücuduŋuza ḍokundukça şevkinden ferahından pār pār ditrerdi.*** (Nāmık Kemal 1307 s. 153). × ***Ne yaani! İçeriki oḍadan buraya gelinceye kadar kesildim. Her tarafım pār pār titreyor. Şimdi düşüb bayılacağım... Elimden ne gelir? Ne yapa-bilirum?*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 373). × ***Akşam üzeri, sağdıçları ona aptes aldırırken, Boyalısakal, yüreğinin çarpıntısından parpar titriyordu.*** (Reşat Enis 1944 s. 129).

par par et–/par par yan–/par par tutuş- ‘cayır cayır yanmak’ Meninski 1680 I, 643, 742, TS 3180 < belki ***par par parla-*** predicate intensifier’inden. × ***Nār–ı Müsī–veş o meh par par yanar olmış trāş, | İstemez toz konduġın āyīne-i pāk üstine.*** (Ẕātī 1987 III, 196). × ***Akşam oldu mu, kasabanın arka verdiği yalçın kayalar güneşin kızıl ışığile par par yanarken, konak pencerelerinden vuran ince, şakrak kadın şarkılarile de çın çın çınlarmış.*** (İ. Tarus 1950 s. 100). × ***Sağlı sollu bütün bedeni fişekliklerle donatılmıştı. Bacaklarında bile fişeklik bağlıydı. Fişeklikler de işlemeliydi. Tā uzaktan par par ediyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 260). b. ***bas bas bağır–***.

AD. **parpı/pırpı/perpi/parpu** ‘hastalanan insan veya hayvanları, ocak denilen kimselerce, ev ilaçlarıyla ve okuyarak iyileştirme işlemi; yılan taşı’, H. Eren 1999 s. 332 (köken verilmemiş), DS 3398, ayrıca DS 3431 ***perpi*** ‘tılsım’ < Fa. ***perpīn*** ‘zedoary’ F. Steingass 1930 s. 240 veya şimdi bulamadığım daha uygun Fa. kelime. B.A. Donaldson 1938 s. 153–154 describes the use of the snake–stone (***muhr–i mār*** ‘which is found in the heads of some snakes’ in Iran: ‘It is highly esteemed and is used to cure the bites of any poisonous animal: the bitten spot is to be moistened with water and the stone is to be laid upon it. There are people who will cut open their flesh so as to put in two small pieces of this stone about the size of graind of wheat, into the incision, and then they draw the skin together and allow the wound to heal. Halk tababeti Nezoarın majik hassasını da buna benzer şekilde tatbik eder (Hobson–Jobson 1968 s. 979–980). ××

parpıcı ‘ırsen bu işi bilen ve yapan bir aile (‘ocak’) mensubu’ < ***parpı.*** × ***Anam, “Dizlerimin sızısı azdıkça azıyor, bir de Ovacık’daki parpıcıya gidelim!” diye başımın etini yedi.*** (F. Baykurt 1969 s. 74). ***parpıcılık*** ‘parpı yapma işi’: × ***Ali’nin perişan halini, yamulan ağzını gördüm. Bereket versin, Allah böyle derde tutulanlar için “Parpıcılık” denen sanatı yaratmış ve bu sanatı bazı kocakarıların eline vermiş te, fakir fukara ağzını doğrultmak için gidip ufalanıyor*** (M. Makal 1954 s. 6). ***parpılan–*** ‘kendini okutma, ev ilaçlarıyla tedavi ettirme’: × ***Ovacıktaki Osman Ağa ocağı çok namlıdır. Ta Antalya’dan, Korkuteli’nden taksi tutarak, pahalı hediyelerle parpılanmağa gelirler.*** (F. Baykurt 1969 s. 74).

parpılat–/parpulat– ‘birini okutma, ev ilaçlarıyla tedavi ettirme’ < ***parpı.*** DS 3400. × ***Veremlinin tedavisini yapan bir “mütetabbip”dir. Kuduz köpeğin dişlediği çocuk doktora değil, üfürükçüye götürülüyor ve parpullatılıyor, türü hatıra gelmez kocakarı ilâçlarile her gün yüzlerce vatandaşımızı ahrete yolcu ediyoruz.*** (Reşat Enis 1945 s. 149). × ***Unutulmadıysa size de çok eyiliklerim oldu. Şu zibidi Yusuf hastalandığında sırtıma furup tâ Hubuyâr tekkesine götürdüm. Sen hasta olduğunda seni de sırtıma furup Ankara yoluna endirdim. Ondan da Garkın köyüne daşıdım ki parpılatıp kurtarayım deyi. Siz eyilik mi bildiniz?*** (F. Baykurt 1967 s. 143).

parpu b. ***parpı***.

parpulat– b. ***parpılat-***.

pars b. ***bars***.

parsa I/pasa 'herhangi bir etkinliği izleyenlerden toplanan para' < Fa. ***pārsa*** 'derviş ve dilencilerin sadaka toplamak için kullandıkları ağaç tas' G. Meyer 1893 s. 51, krş. Fa. ***pā-ranc*** 'money given to singers and dancers at weddings and other entertainments' F. Steingass 1930 s. 230, DS 3403. × ***Her oyun eṣnāsında dāyire ile parsa edüp*** (R. Dankoff 1991 s. 65). × ***Ayıcı parsayı toplar. Koltuğunda sopası, bir elinde tef, ötekinde zincir, ağır ezgi fıstıkî makamla yürür.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 83). ×***Parsayı toplayan bodor boylu, kara sakallı imam Cerzizdi. Ölüler sayesinde iki kat üstüne bir ev yaptırmıştı.*** (F. Baysal 1944 s. 134). × ***Etrafları ve üstleri kâmilen açık olan bu sirklerin kurulduğu meydanın fırdolayı kenarlarını çeviren iplerin önüne birer sandalye konulmuş, isteyen beş kuruş, yedibuçuk kuruş, on kuruş mukabilinde bu sandalyelere oturuyorlar; istemeyenler ki bunlar ekseriyettir, sandalyelerin gerisinde ve ayakta sıra sıra halka olup bedava seyrediyor ve numara aralarında parsaya çıkanlara kırkar para, ikişer kuruş veriyorlar*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 100).

parsa II 'iffetli, ırz ehli, dindar' < Fa. ***pārsā*** a.m. × ***Bir 'aḳıl u muḳbil u pārsā oġlı varıdı.*** (Ferec v. 49a). × ***Şöyle oldı ki 'ālemüŋ bedkārı, evbāşı, ḳal[l]āşi yėre üşdiler, muṣliḥler, pārsālar, ṣafālu ṣüfīler vilāyeti ḳodılar, gitdiler, anuŋ gibi ėtdiler, şehrde, vilāyetde Müsülmānlıḳ ḳoḳusı ḳalmadı.*** (a.e. v. 128a).

parsal 'geçen yıl' < Fa. ***pārsāl*** a.m. F. Steingass 1998 s. 230, J. Redhouse 2006 s. 432. ××

AD. **parsılda–** 'hızla çarpmak (yürek); titreşmek' DS 3400 < ses taklidi tipinden bir fiil. × ***"Kulak memelerimi ısırsana, hafifçe, evet!" Sonunda mengenede sıkıştırılmış yay titreşimleriyle parsıldayarak boşaldı; aynı anda dişlerini olanca gücüyle Demir'in çıplak omzuna geçirmiş, ilenmeyle uluma arası bir de çığlık atmıştı.*** (Attilâ İlhan 1982 s. 221). × ***Ümid, enli dişleriyle Demir'in omuz başına saplanıp, vücudu, mengenede çelik bir tel gibi parsıldayarak, uçtu.*** (a.e. s. 275).

parsen 'bir tür ot, yiyen inekleri sarhoş eder' K. Emiroğlu 1989 s. 194, Ch. Tzitzilis 1987, no 397. b. ***bartun***.

parsı b. ***palatır***.

parsi I b. ***palatır***.

AD. **parsi II** 'evlerin taban katlarındaki küçük, çukur pencere' DS 3400, K. Emiroğlu 1989 s. 194 < Yun. ***παραθιρι*** (paraţíri) 'pencere' Tietze 1962 II, no. 331. ××

Pârsî 'Farsça' < Fa. ***pārsī*** J. Redhouse 2006 s. 432, F. Steingass 1998 s. 230. ××

AD. **part I** 'karın; işkembe' DS 3401 < Erm. ***p'art'*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 737. × ***"Askerlik yaptın mı sen?" — "Yaptım, beem." — "Yaptınsa bu ne biçim esas vaziyeti böyle? Sok içeri şu partını!" Delikanlı çalıştı, olmadı. Sızlandı: "Girmiyor, beem."*** (Orhan Kemal 1966 s. 49). × ***Biraz gidiyor, bir davar partı başına çekiyor, bir Keloğlan oluyor. Bakıyor, bir bağmancı bağ bekliyor. "Ne olur, beni hizmetkâr etmez misin?"*** (U. Günay 1975 s. 498).

AD. **part II** 'ekin demetlerinin başaklar içe gelecek biçimde yığılmış durumu; biçilmiş ekinin otuz demetinden yapılmış yığın; otuz yumurtadan yapılmış yığın'. DS 3401 < Erm. ***bard*** 'pile (grass, grain)' R. Dankoff 1995 no. 51, krş. Kürd. Jaba–Justi 1879 s. 70 a.m. < Gürc. ***parti*** 'small–wares, haberdashery' E. Cherkesi 1950 s. 212. × ***Ve gėrü her̬ hāneden iki part dạhı otluk alınurimiş ki altmış burma olur. Her partı iki 'Os̱mon akcasından dört akca olur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [924/1518] s. 166).

AD. **partal I/partıl I/pırtal** 'ev eşyası, mal, giysi, esvap; eski püskü' DS 3402, E. Gemalmaz 1978 III, 255 < Erm. ***p'ert*** 'parça', Kürd. ***pırtı*** 'this and that, household goods', Az. ***paltar*** 'bādānā geyilān hār növ geyim' R. Dankoff 1995 no. 743, TS 3181. × ***Eski çatma, Hereke kumāşı ağır döşemeler, yaldızlı kırık kornişlerden sarkmış örümcekli perdeler, bunların üzerlerinden yol yol yağmirlar akmış, türlü rengde kirler, lekeler peydā olmuş, hepsi partal birer dilenci elbisesi sefāletini almış, kanape, koltuk, sedīrlerin oraları buraları birer yara gibi açılmış...*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 367–368). × ***Büyükana torununu partal bir kırıntı minderinin üzerine uzatarak ihtiyar kocasına: "Bakınız yavrucuğun soluk yüzü nasıl büsbütün sarardı, süzüldü. Bu gidiyor efendi."*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 7). × ***Ali ile arkadaşları bir gün Ankaraya vardılar. Pırtallarını gene kendi köylerinden Saman pazarında bir küçük kahve işleten İsmailin yanına bıraktıktan sonra bir yapıda iş aramağa çıktılar.*** (B.S. Kunt 1937–77). × ***Bacağındaki şalvarın yırtıklarını çuval parçalarile kapamış. Sırtında yama kabul etmez, renksiz, donuk bir partalı zorla taşıyor.*** (H.Z. Ülken 1941 s. 6). × ***Sırtında eskiciden alındığı besbelli, küçük memur eskisi kaba çulhakiden partal elbiseler vardı adamın.*** (H.E. Bener 1960 s. 67). × ***Partal blucini ayağında özgürlük şarkısı söyleyen çiçek çocuklarının peşinde dolanıp "Savaşma, seviş!" diye bağırırken, üniversitede doktora yapan bir fizikçiye takılan ve dünyasını değiştiren bir hippi kızdı.*** (A. Kulin 1997 s. 13).

AT. **partal II** 'abartılmış söz, yalan' DS 3401, K. Emiroğlu 1989 s. 194 < ***partal I***. × ***Emmim derdi ki siz siz olun derdi, şeherlinin sakalına göre darak furun derdi. Şeherlinin marakı partal atmak, kendi kendini öğmek derdi. Siz siz olun, şeherliye yeyimi eksik etmeyin bir, ikincisi de, sakalına göre tarak furmayı eksik etmeyin.*** (Orhan Kemal 1954b s. 275–276). × ***"Ebeninkiler aradılar mı?" diye merakla sordu kız. "Aramaz olurlar mı? Küçük kardeşi geldi. Babası ile gitti sabah, diye bir partal attım. İnanmadı kız bir türlü. Sizin kapıyı çalar da çalar.*** (Peride Celal 1978 s. 57).

(Argo) **partalla–** 'söylenmesi sakıncalı bir sözü söyleyerek birini güç durumda bırakmak; ne yapacağını şaşırmak, şaşkın bir biçimde çabalamak' DS 3402, H. Aktunç 1990 s. 223 < ***partal II*** + ***–la–***, b. ***aḳşamla-/ aḫşamla-*** ⊡. × ***İşin ucunda para oldu mu belli olmaz. Üstelik karı, herif benimle evlenecek filân diye partallıyor. Bilirsiniz evlenecek bir inek buldular mı akılları başlarından gider karıların.*** (Attilâ İlhan 1964 II, 134).

partı b. ***pardı***.

partıl I b. ***partal I***.

AD. **partıl II** 'inanca ve güvence karşlığı verilen şey' DS 3402 'üstelik, bahşiş' THASDD 1134, H.Z. Koşay 1932 I. 27, ***bartıl*** 'rüşvet' (A. Caferoğlu 1943 s. 205 vs. < Ar. (Suriye diyal.) ***bartīl*** 'cadeau, présent donnė pour corrompre' A. Barthélemy 1935 s. 38, Tietze 1958 no. 9. ××

parti I 'bazı oyunların bir defalığı', ms. ***poker partisi*** < Fr. ***partie*** a.m. (mecazi manada). × ***Partiyi kaybetmek tehlikesini hisseden İzzetî Efendinin rengi soldu, dudakları titredi; fakat daha ziyade ısrar edemedi.*** (E.E. Talu 1937 s. 80). × ***Kanunun şekline bakarsan, partiyi vurdunuz dedim. Artık efendileriniz bir daha sizi çalıştığınız topraklardan sürmiyecekler.. Veli Kâhya gazeteyi bir çarşaf gibi tekrar yere sererek üzerine eğildi. "Hele beğim, dedi, şu on yedinci madde yok mu okuyun da bir kere kulakları duysun!"*** (H. Aytekin 1945 s. 1109). × ***Bizim tavla partisi de "cıharı-yek", "sebayi-dü" diye pul şakırtıları arasında ilerledi durdu.*** (B.G. Güney 1953 s. 12). × ***Okulda olmadığı zamanlarda ya evde oturuyor ya da teyzesiyle dolaşıyordu —alışverişe, kadın kadına konken partilerine, "gün"lere gidiyorlardı.*** (P. Kür 1987 s. 89).

parti II 'kısım, taksit, kere' < Fr. ***partie*** a.m. × ***Evvelâ koca bir piyano içeri sokuldu. Arkasından bir portmanto, daha arkadan bir büfe, bir kontrbüfe. Eşyanın indirilmesine yardım eden Şükrü Ağa ve hammallar, bir parti daha soluk alıyorlardı.*** (S.M. Alus 1934 s. 6). × ***Lûtfi bey odaya bir parti daha girdi. Her halde birkaç yudum daha yuvarlamıştı.*** (a.e. s. 201). × ***İlk parti modeller geldi. Onların kutularından çıkarılıp mankenlere prova edilmesi mühim bir işti.*** (Burhan Cahit 1941 s. 39–40).

parti III 'birçok kimse arasında düzenlenen eğlence' < İng. ***party*** a.m. × ***Son günlerde çalışamaz oldum, uyumak da zor oluyor. Bir parti vereyim dedim sonunda. Partide birini ayarlarım. Parti çok güzel olacak. Divitoğlunun gözleri üç kitaptan ayrılmıyordu. "Saçma, parti marti saçma!" diye düşündü, ama hemen sonra güldü, "Çok güzel!" dedi.*** (T. Yüksel 1960 s. 37). × ***Onaranlar bu düğünü nedense çok gizli tuttular. Entim bir parti ile kutluyorlar.*** (H. Taner 1971s s. 207). × ***Odanın ortasındaki geniş yatağın üstü partiye gelen sınıf arkadaşlarının ıslak paltolarıyla doluydu.*** (A. Altan 1985 s. 18).

parti IV (politika terimlerinden) 'ortak bir menfaat ve düşünce etrafında birleşen kişilerin meydana getirdikleri siyasi topluluk' < Fr. ***partie*** a.m. × ***Bu paradan hiç balığa çıkmıyan muhtarla parti kâtibine pay ayırıyor.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 20). × ***Millet partisi sözde antidemokratik kanunları protesto maksadiyle Türkiyenin hiçbir tarafında seçimlere girmiyor.*** (F. Arıt 1957 s. 12). × ***Parti fakir... Aidat az ...*** (C.F. Başkut 1963 s. 99). × ***Köyü bastılar. Köylüler, başka partiye oy vermemek için anıza toplandılar.*** (M. Makal 1971 s. 191). × ***20 şubatta Türkiye Büyük Millet Meclisinde büyük bir arbede çıkmış ve Adalet partisi milletvekilleri, Türkiye İşçi partisi milletvekillerini tekme sille dövmüşlerdi.*** (E. Kongar 1991 s. 7–8).

partisyon 'bir müzik eserinin bütün bölümlerini içine alan nota defteri' < Fr. ***partition*** a.m. × ***Çalınan parçaların beyaz perdeye vuran konu görüntülerine uygun düşmesi için her yeni film orkestraya önceden gösterilirdi. Müzikçiler, ya da şef, filmi seyrederken notlar alarak partisyonu hazırlardı. Filmin hangi sahnesinde hangi müziğin ne süre çalınacağı ayrıntılı bir plânla sunulurdu.*** (B. Arpad 1976 s. 36).

partizan 'partizan' < Fr. ***partisan*** a.m. ××

partoz I 'iri yarı kimse, Anadolu'da ***partal*** 'palavra' anlamına geldiği gibi, biçimsiz, ağır, iri yarı' anlamına da gelir, ***partoz*** da aynı kökle ilgili olmalıdır' K. Emiroğlu 1989 s. 194. Krş. DS 3402.

partoz II 'yirmi beş, otuz bağlamdan oluşan ekin yığını'. ××

partöner 'ortak' < Fr. ***partenaire*** a.m. × ***Holding'in danışmanlarından emekli general Rafet Bey, karşısında oyun yapan partöneri emekli bankacı Tacettin Bey'in beceriksizce bir empasından sonra, kızgınlığını belli etmemek için viski bardağına sarılmıştı.*** (E. Bener 1999 s. 7).

parula b. ***parola***.

parya 'arabalarda dingilin başına konulan, delikli, yuvarlak demir' DS 747, 3403 < Yun. ***πουρεια*** (puryá) a.m. × ***O yere gitmekten kaçan erkeği bağışlamıyordu. Bir tür parya, ikinci sınıf insandı.*** (A. Kutlu 1983c s. 176). b. ***borya***.

pas I 'demir pası, küf' < ETk. ***bas*** a.m. Clauson 1972 s. 370b, J. Redhouse 2006 s. 433, H. Eren 1999 s. 325. × ***Vâh vâh, nesi var? Dişi mi sürüyor?" Ayşe˙hânım, başını iki yana sallayor, muttasıl kuruyan dudaklarını sarı pâs tutmuş diliyle ıslatıyordu.*** (M. Yesari 1928 s. 30). × ***Gözü, burnu ve alnı kurum, pas ve makine yağından seçilmiyordu.*** (C. Yamaç 1944 s. 53). × ***Ahırın kazıklarında is pas içinde asılı duran tunçtan yapılmış "hatap" çanlarla "tıkırdak"ların seyrek te olsa günleri doğuyor bazan: Ay tutuluyor, güneş tutuluyor.*** (M. Makal 1954 s. 52). × ***pas gibi ayırmak*** 'kolayca ayırmak'. × ***Bırakın diyorum kolumu, elimi bırakın; şu göbekli domuzu yolup didim didim didikliyeceğim, Allah yarattı demeyüb her tarafını pas gibi ayıracağım, koca karnını davul gibi patlatacağım!*** (S.M. Alus 1933p s. 220).

pas II (spor tabirlerinden) ***pas ver-*** 'topu kendi takımından bir başka oyuncuya geçirmek' < İng. ***to pass*** 'geçirmek' + Tk. ***ver-***. × ***Biz ona hiç pas vermezdik mahallede. Dinim hakkı için, sümsük oğlanın biriydi.*** (O. Asena 1962 s. 23). (Argo) 'birisine yüz vermek, yakınlık göstermek, (kız için) bir erkeğe bakışlarıyle ümit ve cesaret vermek' H. Aktunç 1998 s. 235. × ***Canım, kız da hafiften pas vermiş olabilir. Biz nelerini biliriz. Yanında erkek var diye çaktırmadan bakarsın. Baktığını farkedince hoşlandığını belli eder. Biraz daha bakarsın, o da yan gözle bakar. Kaç tanesinin eline vapurdan çıkarken kâğıt sıkıştırmışımdır da ertesi gün gelmiştir. Dişi köpek kuyruk sallamadan erkek gitmez üzerine...*** (Ç. Altan 1975 s. 79). × ***Adam sandık da o kadar pas verdik muşmula suratlı moloz!*** (H. Aktunç 1998 s. 235).

(Argo) ***pas geç-*** 'aldırmamak, önem vermemek; dikkatine çarpmamak, farkına varmamak' H. Aktunç 1990 s. 224. × ***Koldaki öteki uçaklar yüzbaşının isteğiyle pas geçtiler; biri sağa, biri sola yükselip olayları balkondan izlemeye başladılar.*** (B. Günel 1991 s. 76). × ***Sizinle kesin olarak radar bağlantısındayım. Güvenlik içindesiniz. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde bizi bir dakika boyunca işitemezseniz pas geçer, Konya Kontrol ile bağlantı kurarsınız. Orası size yol gösterir.*** (a.e. s. 313).

pas III (poker tabirlerinden) < İng. ***pass*** a.m. × ***Bu hayat pokerinde bize ancak pass düştü.*** (Z. Güvemli 1949 s. 94). ××

O. **pas IV** 'nöbet' < Fa. ***pās*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 433, F. Steingass 1998 s. 230. ***pās dut-*** 'nöbet tutmak': × ***Bārū dibinde geldi, gördi, ḳapu üstünde burc başında pasçı-lar pās dutarlar, bir birine lisān-ı insānca söylerler. Bildi ki kavum ebnā-yı cinsden-imişler.*** (Ferec v. 245a).

AD. **pasa I** 'ardı arkası kesilmeden, durmadan, sürekli olarak' DS 3403 < Yun. ***πασα*** (pàsa) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 164, H. Aktunç 1990 s. 236. × ***Bahsin böyle en kızışan zamanlarında çocuklar bu gafletten bil-istifade tepsiden pasa meze aşırırlar.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 118).

AD. **pasa II** 'ekmek pazısı konulan, uzun, göz göz tahta tabla' DS 3403, ZTS 156. × ***Hamur dairesi, tam furun kubbesinin üstüne rastlıyor. Burada kocaman bir tekne, tavandan askılı bir terazi, üstüste yığılmış hamur pasaları, un çuvalları ve bir de Süleyman var.*** (F. Erdinç 1948h s. 70).

AD. **pasa III** 'pantolon ve ceketlere ilik yapmak için kullanılan sert iplik' ZTS 156. ××

pasa IV b. ***parsa I***.

pasa V (gemici dili) 'bir nesneyi elden ele geçirerek nakletmek' < İt. ***passare*** fiilinin emir hâli olan ***passa!*** komutu, 'to pass an object from hand to hand' Kahane–Tietze 1958 no. 476, L. Gürçay 1943 s. 317. ***pasa et-*** 'vermek' H. Aktunç 1990 s. 223, R. Dankoff 2004 220. × ***Üç biŋ ṣaḥanları pasa ederken*** (R. Dankoff 2004 s. 220), ***"Kaç para istiyorsun?" dedi. "Bir beşlik olsa yeter," dedim. "Ama", dedi, bir daha buralara uğramayacaksın!" — "Uğramam," dedim. "Ananın babanın ölü yüzünü öper misin uğrarsan?" dedi. "Babam yok, anamın ölü yüzünü öpeyim ki..." dedim. Beşliği pasa etti.*** (Orhan Kemal 1951s s. 42). × ***Kaptanla şölezlinin koğuşunda kumara oturacaklar. Yutunca bir iki buçukluk pasa edecek.*** (Orhan Kemal 1954y s. 33).

pasaf b. ***pasak***.

pasaflı b. ***pasaklı***.

AD. **pasafka** 'aşağılık, değersiz, yalancı' K. Emiroğlu 1989 s. 194, DS 3403. ××

pasah b. ***pasak***.

pasahlı b. ***pasaklı***.

pasaj 'geçit, iki tarafında dükkânlar bulunan çarşı' < Fr. ***passage*** a.m. × ***Karaca Tiyatro'nun bulunduğu Toplar pasajının dış kapısında diretnot gibi bir otomobil beklemekte.*** (B. Arpad 1974 s. 25). × ***Kaç yıldır pabuçlarını, terliklerini, çizmelerini onarıyor. Bir pasajın içinde, iki kat yerin dibinde, bu ışık almaz yerde...*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 46). × ***Pasajın sonunda Almara dansingi.*** (G. Scognamillo 1990 s. 54). × ***Serkl d'Oryan Pasajının bitişiğinde "Hay Layf" (sonradan Behzat Butak'ın Butak. Pastahanesi, Varlık Vergisinden devren) bulunuyordu.*** (G. Scognamillo 1990 s. 54). × ***Karlman Pasajı ve Karlman Pazarı dipdiri aklımda.*** (G. Scognamillo 1990 s. 47). × ***Vitrinlere şöyle bir baktım, pasajların içindeki kurdelecilere, ekstrafor ve tarak satan dükkânlara göz attım.*** (N. Eray 1999 s. 206).

AD. **pasak/pasah/pasaf** 'salya, sümük, kir, küf, pas' DS 3403–04, J. Redhouse 2006 s. 433 < ***pas I*** + ***-ak***. ××

pasaklı/pasahlı/pasaflı 'temiz olmayan, kirli, pis (kimse)' < Tk. ***pasak/pasah*** + Tk. ***-lı***. Redhouse 2006 s. 433. × ***Sālihiŋ tüğlerini ürperten bir sedā ile: "Hele şu pīs pasaḫlınıŋ gevelediği lafa bah. Bir köylü uşağın eli, ayağı her şeye doḫanır, onuŋ eli girmeyeceği şey yalŋız żabtīye heğbesidir; doḫanmayacağı şey de yalŋız çeçlere vurulan mültezim damġasıdır. Hele uyuz it eniğine baḫ, elini mayısa doḫandıramazmış!*** (Ebû-Bekir Hāzım 1326y s. 224). × ***A kızgın pasaklı... Gözlerini belirtip herif düşünürsün ama herifi pamuklarının içine mi sokup boğacaksın?*** (R.N. Güntekin 1944 s. 128).

AD. **pasal** 'hayvan bağlamak için yere çakılan kazık, kütük yarmakta kullanılan odun ya da demir çivi' DS 3404, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 270, 288 < Yun. ***πασσαλι*** (passàli) 'kleiner Pflock, Holzstift, kleiner Nagel aus Holz' Tietze 1955 I, no. 206, Ch. Tzitzilis 1987 no. 399, K. Emiroğlu 1989 s. 194. b. ***basal I, fasal.*** ××

AD. **pasanaklı** 'pasaklı' DS 3404 < genişlemiş sıfat, krş. ***dokunaklı, okunaklı*** b. ***alık II*** ⊡. × ***Ne bilmiş karıdır bu Sabahat da. Kimin arabasına binerse onun atını över. Ne çıkarı var kimbilir. Pis pasanaklı. Bir gün tahta fırçaladığını, bir gün kilim kebe silktiğini gören olmamıştır.*** (N. Meriç 1965 s. 91–92).

pasaparola (gemici dili) 'bir emrin bir gemi içinde yahut filo dahilinde tebliğ edilmesi, bu hâl silistre çalmak ve müteakiben yüksekçe seslenmek, megafonla bağırmak, el simaforile işaret vermek suretile yapılır.' L. Gürçay 1943 s. 317, H. Aktunç 1998 s. 236, H. Eren 1999 s. 325, J. Redhouse 2006 s. 433 < İt. ***passaparola*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 478. × ***Apansız bir feryad yükseldi. Başta duran ikinci, acele tornistan için pasaparola ediyordu. Kalabalığı yarıp rıhtım kenarına çıkan Kudret, volta ederken tiramolada bodoslamaya düşmüş bir kayık gördü. Bordadan kayarak "disçarç"ın altına gitmişti. Kudret yardıma koştu. Sandalcı ezilmekten kurtuldu.*** (Reşat Enis 1947 s. 78).

(Argo) **pasaparola ol-** 'herkes tarafından duyulmak, çevreye yayılıp faş olmak' H. Aktunç 1998 s. 236. × ***Ölüm Allāhıŋ emri! Falso iş... çünki***

ėrtesi sabāh mes'ele pasaparola olacak... (Ahmed Rāsim 1340/1922 s. 326).

pasaporta/ BSTTk. **pasaport** b.m. Kieffer–Bianchi 1835 I, 175 < İt. ***passaporto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 479, L. Gürçay 1943 s. 317, H. Eren 1999 s. 325, J. Redhouse 2006 s. 433, R. Dankoff 2004 s. 220. × ***Hattā hakīr-i pür-taksīr sene 1074 tārīḫinde Rāba suyı inhizāmından soŋra ŋemse çāsārı kırālıma varub, andan pasa-porta nām Hatlar alub bahr-ı muhīd kenārında olan Luncāt şehrine ve Dūnkarkız ve Dānimarka vilāyetlerine ve Alman deryāsı kenārında Felemeng kralınıŋ Bāy-ı taḫtı olan Amsterdam vilāyetlerine ve niçe yüz pāre şehrlerine ve yedi krallık vilāyetlerine gidüb seyāhat ėderken...*** (Evliyā Çelebī 1928 VIII, 439–449). ***pasaportu al-*** 'kovulmak': × ***O bu fabrikaya gelinceye kadar kaç fabrikanıŋ, kaç deponuŋ ipini çekmiş... yakında buradan da pasaportu alır.*** (M. Yesari 1928 s. 22). × ***Senin anlıyacağın: bu sabah pasaportu aldık.*** (E.E. Talu 1937 s. 16). ***pasaportu ver-*** 'kovmak': × ***Hālet içün sen de yanub kül olmayorsuŋ, nağme faslı başladı mı, pasaportunu verirsiŋ.*** (M. Yesari 1928 s. 52). × ***Ağzını pasaport kelimesine o kadar alıştırmıştır ki her lâfta dilinde pasaport. Bilhassa tanıştığı, görüştüğü kadınlar için "pasaportunu verdim" tâbirini kullanır, bu sebeple Pasaport Hüsnü derdik.*** (S.M. Alus 1944 s. 54).

pasari 'hafif havalarda laşka borina seyretmekte iken tirinketin rüzgâr üstü yakasını açık tutmak için mezkûr yakayı gırıva mataforasının cundasına muvakkaten bağlamakta kullanılan kamçı; foresail pendant, passaree' L. Gürçay 1943 s. 318 < İt. (Venedik diyal.) ***passarín*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 480.

pasa vur- 'sürekli vurmak' < ***pasa l***. × ***Zamanla çevik çekici, tabanlara acele acele çivi çakan, bir intikam aleti olmaktan çıktı. Artık o, kafama denize ait malûmat perçinliyor ve babamın içimde yaratmak istediği kara ve toprak dostluğunun nalına da, mıhına da pasa vuruyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 40). × ***İzmir rıhtımına çakmakta olan Karaoğlanın gövdesi davullar ve Bağdat kösleri gibi gürlüyordu. Gözleri iki kan çanağı olmuştu. Ağzında köpükler kabarıyor, burun deliklerinden bulutlar boşanıyordu. Onu zaptetmek için iki kişi boynuzlarının ara yerine koca sopalarla pasa vuruyorlar, iki kişi de kalın demirci kıskaçlariyle kuyruğunu burka burka bir tirbūşona benzetiyorlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1952 s. 12).

O. **pasban/pasuban/pasvan** 'nöbetçi' < Fa. ***pāsbān*** a.m. (***pās IV*** + ***-bān*** 'koruyan') b. ***bağban*** ⊡. Üç heceli varyant için b. ***abriz*** ⊡. J. Redhouse 2006 s. 433, M. Kütükoğlu 1983 s. 358. × ***Gūlbāng ėtdi. Pāsubānlar işidüb: "Merhabā! Merhabā!" dėdiler.*** (Ferec v. 245a). ***pāsubānlık/bāsubānlık*** 'nöbetçilik': × ***Ḳarārum ḳalmamış-dur. Ben oğlanıla cāmeʿ-ḫovāba girūrem. Sen uyıma, pāsubān-lık eyle!*** (Ferec v. 8a). × ***Meger takdīrde varımış kimʿ ḫalīfe Naṣr-ı ʿAyyāraʿ ḥışm ėde, ʿazl eyleye, bunuŋ gibi yavuz hāl başına gele. Geldi, pādeşāhlıḳdan bāsubānlıġa, muḫteşimlikden dervīşlige, münʿimlikden gedāyılıġa indi.*** (a.e. v. 50b).

pasdırma b. ***pastırma***.

paseta '52 kâğıtla oynanan bir kâğıt oyunu, oynayanlar ekseriyetle serseriler, uygunsuz takımlarıdır' < Fr. ***bassette*** < İt. ***bassetta*** a.m. × ***"Basma" kumarbazların cueto adını verdikleri oyunlardan değildir. Bakara, poker, paseta, kılıç ve benzerleri gibi bir oyunlur.*** (H. Kodaman 1944 s. 117). Krş. ***baset***.

pashalya/ BSTTk. **paskalya** 'bir Hristiyan bayramı' Meninski 1680 I, 656, J. Redhouse 2006 s. 433 < Yun. ***πασκαλια*** (paskalià) a.m. G. Meyer 1893 s. 67. × ***Mekin bitişikteki bakkalın camekânındaydı. Soluk soluğa, ağzı bir karış açıktı. İri burnu camda kırmızı bir paskalya yumurtası gibi ezilmişti.*** (F. Baysal 1955 s. 44).

pasif 'pasif, edilgen' < Fr. ***passif*** a.m.

pasiyans 'bir kişinin iskambil kâğıtlarıyla oynadığı oyun' < Fr. ***patience*** a.m. × ***Uyandığımda içkiye, sigaraya sarılıyordum. Müzik dinliyerek, kitaplarla oyalıyordum tembelliğimi. Ne kadar olmayacak dergi, gazete varsa ve polis romanları! Bilmece çözüyor, pasiyans açıyordum divanın üzerine çöreklenip.*** (Peride Celal 1985 s. 16). × ***Ateşinin çıkmasına, soluk aldırmayan öksürüğüne karşın süslenip boyanacak. Solmuş ipek geceliği, omuzlarında mavi floş atkısı, dizlerinde pasiyans kâğıtları...*** (Peride Celal 1991 s. 444).

AD. **paska I** 'küçük çocukların bellerine bağlanan geniş ve uzun kuşak' DS 3404 < Bulg. ***opaska*** 'kolan za jena' BER 1996 V, 575 < Sl. Rus., Bulg. ***poyas*** 'kuşak' + ***-ka*** küçültme eki). × ***İşte elbise dolabımızın şimdiden küçüğe ayrılmış köşesinde birbiri üstüne konan tülbentlerin, zıbınların, paskaların, isimlerini yeni öğrendiğim daha bir sürü şeylerin artmasına onlar da yardım ediyorlar, kundakların kenarını bastırıyorlardı.*** (Z.O. Saba 1950 s. 73). b. ***baska***.

paska II 'kamıştan, çalıdan yapılan bostan kulübesi; serander' DS 3404, K. Emiroğlu 1989 s. 194. ××

paskal 'seyircileri güldürüp eğlendiren kimse, soytarı, palyaço'. × ***Efendiye kendimi beğendireceğim diye sûratıŋı paskala çevirmişsiŋ. Hîç seniŋ gibi bir güzel ḍururken efendi beni beğenir mi?*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 19). × ***Amanın dostlar, bu köçek Şevki ile ağabeysi paskal Muharrem öyle insanlar ki ölüyü bile gülmeden katıltıyorlar, hele Muharrem, görseniz o gün, denizin üstünde ve Kâğıthanede neler, ne paskallıklar yapmadı!*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 172). b. ***baskal.***

paskalya b. ***pashalya***.

paslankor 'tarlanın toprağını düzeltmeye yarayan araç' K. Emiroğlu 1998 s. 194, krş. DS 3404 ***paslankoz*** 'tahta düzeltmekte kullanılan, küçük, rendeye benzer demir araç'. ××

pasmat 'bekçi bastonu' K. Emiroğlu 1998 s. 195. ××

paso I 'bir kimsenin herhangi bir ücretten muaf tutulduğunu gösteren resmî vesika' < İt. ***dare il passo*** 'geçme hakkı vermek, yol vermek, serbest olarak geçirmek'. ××

paso II (Ablativus'dan sonra) şu tabirde < ***benden pàso!*** 'I pass' veya 'vazgeçtim, yapamayacağım' gibi manalarda < ***paso I*** veya bazı oyunlarda kullanılan bir tabirden. × ***Cevdet Efendi uzatılan rakı kadehlerine derhal: "Benden yana paso!" diyorsa da, birayı görünce "Acaba bir duble yuvarlasam mı?" diye düşünüyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 38). × ***Her gün kapustaya yat, ısıt ısıt ye! Artık benden yana paso! Yiye yiye adam baklavadan bile bıkar.*** (a.e. s. 127).

pasoslan– 'zedelenmek' < Yun. ***patasso*** 'vurmak, şiddet göstermek' K. Emiroğlu 1998 s. 195. ××

(Argo) **paspal I** 'düşük nitelikli esrar, üçüncü kalite esrar' H. Aktunç 1990 s. 224 < Yun. ***πασπαλη*** (paspàli) 'Pulver' Ch. Symeonidis 1973 no. 165, H. Eren 1999 s. 325, S. Özel 1993 s. 81.

(Argo) **paspal II** 'kötü kılıklı, hırpani' < ***paspal I***. H. Aktunç 1990 s. 224, H. Eren 1999 s. 325. × ***Mehtap görüşünde biraz haklı. Fatmagül, her zaman ne kadar özenliyse, Semacık o kadar paspal dolaşıyor. İnsanın değişmesinin aşılması gereken zorluklarını anlatıyor Nina usanmadan. Bense, insanların suni zorlamalarla değil, hayat ve durumlar içinde değişeceklerine inanıyorum. Ama "inanmak önemli" diyor Nina***. (S. Soysal 1979yı s. 214–215). × ***Hep bu başgardiyanın başı altından bütün bu dalgalar. Yağı sızdırılacak tüm mangırlılar beşinci kısma. Bütün paspallar, kırtipil âdembabalar da hep benim başıma!*** (R. Ilgaz 1991 s. 104–105).

paspal III 'çok kepekli un' < ***paspal I***. H. Eren 1999 s. 325. × ***Bu iki kız da benim gibi koca peşinde çöllere yollanmışlar. Harbi umumi mütarekesinin bu modasına ben de kapıldım. İstanbul'un birçok güzel kızı dört sene çamurlu paspaldan ekmek yiye yiye bıktılar.*** (Aka Gündüz 1938 s. 127). × ***Bu boğayı iyi besle, kepeğini paspalını eksik etme! Karaoğlan para edecek, ben malı bir bakışta tanırım.*** (Halikarnas Balıkçısı 1952 s. 5).

pasparlak 'çok parlak' < ***parlak*** ve kuvvetlendirici ön eki, reduplication ile tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Ben de her bi şeyi çakısıylan kessin isterdim. Onca yakarırdım. O gün biz mal gütmeye gidince hani, hiç yakarmadığım halde bostanı çakısıylan kesti. Bana bile verdi çakısını. Dokundum. Öyle pasparlak ki!*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 149). × ***Ama, birazdan dağılacaktır duman, sıcak, pasparlak bir gün başlayacaktır; çividî bir gül gibi soyacaktır gök kendini, her günkü Boğaz çıkacaktır ortaya.*** (L. Erbil 1985 s. 179). × ***Ta çamların öte geçesine kadar koşar ayak yürüdü. Aşağıda kocaman bir kent, ışıl ışıl, pasparlak.*** (F. Hepçilingirler 1990 s. 65).

paspas/papas 'ayakkabılarının altını temizlemek için kapının önüne konulan yüzü tırtıklı silecek; yer silmekte kullanılan bir sopa ve ona geçirilmiş bezden meydana gelen temizlik aleti' Kahane–Tietze 1958 no. 827 < ***papas IV***. × ***Döşemeleri, daşları silsem, süpürsem, sabah akşam paspas***. (F. Baykurt 1961ı s. 192) ***paspas et–/paspas yap–/paspas çek***– 'paspasla temizlemek'. × ***Ertesi sabah daha da geç geldi. İnliyerek koridorları paspas yapıyordu.*** (A. Nesin 1968 s. 122).

AD. **paspatır** 'sokağın ortasındaki küçük kanaldan akan sular'. × ***Yüzümü yavan paspatır suyunda yıkar, yeniden kitaba sarılır, zavallı kafamın küçük değirmeni hepsini öğütmeğe çalışırdı.*** (S. Şengil 1947 I, 6). × ***Eğer büyük paspatırın denize döküldüğü yere gitsem, orada çok balık tutulur. Fakat ne yapayım? İş çok tutmada değil ki. Az da olsa, çok da olsa benim getirdiğim balıklar hiç bir vakit tavada kızarmak saadetine erişmezdi. Annem onlara harcanacak yağa kıyamaz, onun için hep tekire yarardı.*** (S. Şengil 1947 I, 76). × ***Nasıl oldu bilmem, kamyon tersüstü devrilerek Askerlik Şubesinin yüksek, çakıltaşlı kaldırımının kenarına çarptı, sonra kuru paspatırın içine giriverdi.*** (S. Şengil 1948 s. 68).

pasta 'hamur tatlısı' < İt. ***pasta*** 'hamur' G. Meyer 1893 s. 57, R. Dankoff 2004 s. 220. ***pasta, pasda*** 'darı lapası'. krş. ***basta III***.

pastav 'ucu yaldızlı çuha topu' Meninski 1680 I, 818, 836, R. Dankoff 1991 s. 65 < Sl. ***postav*** a.m. F. Miklosich 1889 s. 15–17, H. Eren 1999 s. 325, J. Redhouse 2006 s. 433. × ***Ve diyār-ı Rûmdan pastav ile çuka gelse, anı dạḥı vezne urub her mende kırk beşer karaca akca bāc alurlar imiş ki on beş 'Osṃān akcası olur.*** (Ö.L. Barkan 1941 [takriben 1518] s. 185). ×***Ve diminüṇ pastavından yigirmi beş aḳça...*** (Ö.L. Barkan 1943 [16. yy] s. 303). ×***Ve londura ve nīm londrina ve şayaḳ çuḳaları pastavından yüz yigirmişer aḳca alınub, ziyāde alınmaya.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Üçüncü Murad devri] s. 315). × ***Eva'ilde XIV. Lui krak ressam-başını celb edüb her milletin kendine mahsus kostümleri, yani kiyafetleri ile tasvirlerini çıkarılmasını emr-eylemiş. Ressam dạḥı her milleti kiyafetleri ile tersim ederek, yalnız Fransızı anadan doğma çıplak tersim edüb yanıbaşına bir pastav çụha ve arşın endaze nakş-eylemiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 761).

pastel 'resim yapmakta kullanılan renkli kuru kalem; böyle kalemlerle yapılan resim; soluk ve uçuk renk' < Fr. ***pastel*** < İt. ***pastello*** a.m. × ***Yerde ak ipek, Japon estampları ile göz alan büyük yastıklar. Yarı çıplak pastel kadın resimleri duvarlarda. Soluk renkli desenler. Yaklaşıldığında renkleri canlanıp çizgileri beliren...*** (Peride Celal 1985 s. 88). × ***Resim yapmaya düşkünlüğü İstanbul Tevkifhanesinde başlayıp Çankırı cezaevinde tam anlamıyla patlak verdi. Yağlıboya, guvaş, pastel, karakalem.*** (Memet Fuat 1998 s. 549).

AD. **pastık/pastuk** 'pestil' DS 3405 ve Ar. (Suriye diyal.) ***bastīk*** 'mets doux fait d'une pate d'amodon et de jus de raisin qu'on fait sécher en plein air sur des nattes' < İt. ***pasticca*** 'tablet, lozenge' A. Barthélemy 1935 s. 47 (Gius. Barbera 1940'ta zikredilmiş değildir). b. ***bastık***. ××

AD. **pastıkan/pestikaan/peskutan/pastukan** 'tuzlu ayranın kaynatılıp süzdürülmesiyle elde edilen çökelek; yoğurt, sarmısak, nane, sıcak yağ ve ekmek parçalarıyla yapılan bir yemek' DS 3434 ve Eğin < Erm. ***bazkat'an*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 40. ××

pastıra b. ***pastra II***.

pastırma/pasdırma 'pastırma' < ***basdır-/bastır-*** 'basmak, sıkıştırmak' + fiilden sıfat yapan ***ma*** eki. H. Eren 1999 s. 326, Meninski 1680 I, 655, J. Re-

dhouse 2006 s. 433, Dankoff 1991 s. 65, R. Dankoff 2004 s. 220. ***pasdırya*** ‘pastırma, kurutulmuş et‘: × ***Kaç parça pastırma öyle, her biri kol gibi, dizmişler üstüste. Nasıl da koyu çemenle sıvanmış üzerleri.*** (M. İzgü 1992 s. 192). × ***Mestan, pastırma hırsızlığına soyunduğu bir başka gün, ”carut”un sacdan yapıldığını, esasen odun sobasından ateş çekip mangala aktarmaya yaradığını, en önemli yan işlevinin de pastırmalara dadanan kendi gibilerinin bitli başına indirilmek olduğunu öğrendi.*** (M. Margosyan 1996 s. 15). ***pastırmasını çıkar–*** ‘çok dövmek‘: × ***Kendimi zaptedemiyordum. Yan kapıya saldırdım. Herife çullanıp, pastırmasını çıkaracağım. Yumruk, tekme, kapı açılmaz da açılmaz***. (S.M. Alus 1944 s. 94). × ***Zavallının pastırmasını çıkaran da o kalas boylu, Maydoslu dülger kıyafetli herif değil mi?*** (a.e. s. 106). ***pastırmaya dön–*** ‘çok dövülerek leş gibi kalmak‘: × ***Allāh ‘aşkına etmeyiŋiz! Basdırmaya döndük.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 84). b. ***basdırma***.

pastırma alayı ‘eskiden yılda bir kere Rumeli‘den İstanbul’a pastırma getiren bir kervanın varışında yapılan halk eğlencesi‘ < ***pastırma***. × ***SUUBET — “Efendim, malûmu âliniz, bu gün pastırma alayı var idi de...”*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 17).

pastika (gemici dili) ‘donatılacak bir halatı doğrudan doğruya bedeninin istenilen noktasından geçirebilmek üzere üst tablası kanal hizasından kesilmiş istendiği zaman açılıp kapanacak vechile mandallı menteşe demir sapanlı bir torno‘ L. Gürçay 1943 s. 55, J. Redhouse 2006 s. 433 < İt. (Venedik diyal.) ***pasteca*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 481. b. ***bastika***.

pastinay ‘yaban havucu‘ < İt. ***pastinaca*** G. Meyer 1893 s. 33, J. Redhouse 2006 s. 433, Meninski 1680 I, 655. ××

O. **pastiyan** ‘burç, kale‘ < İt. ***bastione*** a.m. G. Meyer 1893 s. 70. × ***Bu ikdāmlarında daḥı münhezim olıcak artık taşra çıkmaġa ikdām edemeyüb müttasıl pastiyān ve tābi[a]lardan tobların ve tüfenglerin atub hisār cenglerin ėdüb döğüşmekde [idi].*** (A. Bombaci 1946 s. 297). Krş. ***bastiyun***.

pastörize ‘75 dereceye kadar ısıtıldıktan sonra birdenbire soğutulmak yoluyla içindeki mikroplar öldürülmüş olan (süt vs.)‘ < bu usulü ortaya koyan Fransız âlim ***Louis Pasteur***’un (1822–1895) adından. × ***Ama bu sesler ve o komik suratla birleşince iştahla biberon emen bir bebek, ya da su içen bir ata benzerdi ki, pastörize edilmiş şişe sütüne hâlâ direnerek açık süt satan sütçünün yaşlı beygirini aklıma düşürürdü.*** (B. Uzuner 1997 s. 125).

pastra I ‘temizlik, temizleme işi‘ < Yun. ***παστρα*** (pàstra) a.m. × ***Bizim memleketde serpintiyi, zifosu, ḍam aktarmasını, oluk ḍamlasını, dīvār yaşlığını, kundura pastrasını hesāb eden sokaġa çıkmaz.*** (Ahmed Rāsim 1328 s. 128).

pastra II/pastıra ‘52 kâğıtla oynanan bir iskambil oyunu‘ H. Kodaman 1944 s. 110 vs. < ***pastra I.*** × ***Sarıyerin ta içerilerinde, bu Hidayetin bağı denilen yer, orada yerleşmiş bütün mütekaitlerin, gündüzleri toplanıp ta otuzbir, piket, pastıra, pırafa, bezik, tavla ve dama oy-***

nıyarak gün öldürdükleri bir kır kahvesi idi. (E.E. Talu 1935157). × ***Öğle servisi biter, ortalık biraz derlenip toplandıktan sonra usta, âdeti üzere, kahveye, altmış altı, bastıra oynamıya gider.*** (S. Şengil 1949 s. 18). b. ***bastıra***.

pastuk b. ***bastık***, ***pastık***.

AD. **pasturunga** 'döven donanımının bir parçası' ZTS 203'de ***valok*** maddesinde: ***valok*** 'döveni çekmeye pasturungayı dövene bağlayan ip' < Rus. ***postrumka*** 'remeny (veryovka) suyedinayuşçiy valyok s̱homutom'. ××

pasuban b. ***pasban***.

pasvan b. ***pasban***.

pasyans 'iskambil kâğıtlarıyla tek başına oynanan oyunlardan biri' < Fr. ***patience*** a.m. × ***Kâğıtları ağır hareketlerle kaldırıp koymasına, heyecana kapılmamasına göre niyet tutmuş değildir, fal açmıyor, vakit geçiriyor. Şu var ki pasyansa zaman kalan bir ev hayatı sakin, oldukça rahattır amma neşe saçan bir saadet içinde değildir; kâğıtlar yaşlıların önünde ise artık hayat mücadelesinden çekilmiş olduklarına, isteksiz düştüklerine yahut isteklerini yerine getirmelerine yeter takatleri kalmadığına alâmettir, gençlerin ve olgunların elinde ise birtakım arzuların geri tepilerek içinde bulundukları hayata şöyle böyle katlanıldığı, rahatı andıran bir iç sıkıntısı çekildiği mânasına gelebilir. Evliler ancak birbirlerinden heyecan almadıkları devreye girmelerinden itibaren pasyans kâğıtlarıyla başbaşa kalırlar.*** (R.H. Karay 1947 s. 66).

paşa/peşe 'yüksek rütbeli memurlara ve askerlere verilen unvan' < etimoloji için b. G. Doerfer 1965 II, no. 838, Meninski 1680 I, 662. Halk edebiyatında yüksek rütbeli bir unvan olmayabilir, krş. mesela hamal olan *Recep beşe* hikâyesi (A. Tietze 1948 s. 318–327) yahut da: × ***Gördi ki bir küşede iki Zengī yaluŋuzca otururlar... Manṣūr Paşā derḥāl durugeldi, nuḳuldan bir nuḳuldān, reyḥāndan bir deb(t), gülden bir deste ol cemāʿatlar katına iletdi. Ol iki Zengī tarafına yörenmedi.*** (Ferec v. 92b). (akrabalık terimlerinden evvel). × ***Bir gün siliḥdārlar ġalebe ėtdiler paşalaruŋ üzerine kim pādişāhumuz ḳanı? Noldı, çıḳmaz? dėdiler.*** (F. Giese 1929 s. 84). × ***Miri kelâm zatın rengi kül gibi olmuş, ihtiyar paşanın gözlerinin karası kayıplara karışmış, şişman bey ise elindeki kâğıtları yere düşürmüştü.*** (S.M. Alus 1933k s. 113). × ***Demiyor muydum çok kibar, çok yüksek tabaka diye. Bak paşa dayılı; herhalde de paşa babalı takımdan.*** (S.M. Alus 1944 s. 31). × ***Şöhret, pek gizliden, marifetlerini çevirmeğe başlamış. Rütbeli ve mevkili, genç ve yakışıklı paşalarla ve paşa oğullariyle mercimeği fırına vermek yolunu tutmuş.*** (S.M. Alus 1944 s. 175). × ***Ben size celdim, paşa abla, bi tene ehram verin, bizim hanım hamama gidecah bi tene de puşi verin!*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 402). b. ***başa***, ***beşe***.

paşa gönül '(insanın, kendi karar verme serbestliğini ifade etmek için kullandığı tabir) < ***paşa*** + Tk. ***gönül***. × ***"Ben bir bakayım," dedim. "El verirse ben girerim" dedim. "Paşa gönlün bilir arkadaş," dedi***

Hulûsi. (Tarık Dursun K. 1957 s. 19). × ***Ütülünce, yarım ağızla izin isteyip otuz liramı önümden alan, oyun içinde geri veren. Konuşmamışız. Paşa gönlüme kalmış, ister oynarım, ister oynamam. Kazandıklarım, dilediğim yere tüydürürdü beni.*** (M. Seyda 1962 s. 41). × ***Demin öğrettim diyordun, benimkisi adeta bir eğlenceydi. Paşa gönlüme bağlı: filân Matematik hocası hoşuma gitmiyor, ne gam, hemen okulu değiştiriyoruz Off, İzmir'den bıktım, dert mi, ver elini İstanbul!*** (Attilâ İlhan 1981 s. 92).

paşak I b. ***başak***.

paşak II 'ok temreni' R. Dankoff 2004 s. 220. ××

paşmak b. ***başmak***.

paşa paşa I 'istesen de, istemesen de' < ***paşa*** × ***Hayır hayır bir şey dinlemek istemem artık. Son sözümü söyledim. Yarın bu evden pılını pırtını toplayıp paşa paşa defolup gideceksin. Yoksa vallahi kulağından tuttuğum gibi kapı dışarı ederim seni!*** (E. Öz 1960 s. 26). × ***Geceleri evden sıvışıp, ocaklara giderek oradakilerle konuşur, sabahları da el yüz tertemiz, kitapları defterleri koltuğunun altına kıstırıp paşa paşa okuluna gidersin.*** (M. Seyda 1970 s. 29).

paşa paşa II 'memnuniyetle, seve seve' < ***paşa***. × ***Süleymanı elinden tutup, "Süleyman!" dedi, "Şimdi yatacak teyzesi, sizi öpecek ve paşa paşa gidip yatacak."*** (Attilâ İlhan 1964 II, 207). × ***By-pass'ını paşa paşa gerçekleştirdi.*** (C. Süreya 1991 s. 142).

pat I 'ayak (köpeğin veya kedinin)' < Fr. ***patte*** a.m. × ***Nûrî, iki arka ayak ve kuyruğuŋuŋ üstüne oturub öŋ patlarıŋı göğsüŋe kıvırarak baŋa da susta durur-musuŋ?*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 226). × ***Mücellâ bir abanoz pârçası gibi parıldayan siyâh burnunı ayaklarıma sürtdükden soŋra patlariyle göğsüme doğru yükseldi.*** (H.R. Gürpınar 1929 s. 129). Krş. ***pata I***, ***pati***.

pat II 'macun' < Fr. ***pâte*** a.m. × ***Yakışıklıdır da üstelik. Semtin kızları onun uğruna eczaneye taşınır dururlar. Sabah akşam tartılarını, iki günde diş patını bitirip yenisini almağa gelenlerini çok görmüşümdür.*** (H. Taner 1953 s. 44). × ***60'lı, 70'li yıllarda hemen bütün starlarımız şakaklarını patla kırlaştırarak, bahçe gören bir pencere önünde dikilip durmuşlardır.*** (M. Mungan 1996 s. 310).

pat III (oyun tabirlerinden) 'berabere kalma' < İt. ***patta*** a.m. × ***"Aŋlayamadım... Sen-mi onu alta aldıŋ, o mu seni?" — "Pata geldik. İkimiz de 'aynı seviye harâretde yanıyoruz.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 313). × ***Benim ona yaptığım hıyanetin bir aynini onun bana yapmasından niçin bu kadar müteessir oluyor. Aynı dâvada ahlâkı ve kalbi netice itibariyle kendimi haklı, onu haksız buluyorum? Bu karşılıklı iki fiildeki ayniyet biribirini götürmüyor mu? Hıyanette pata gelmiş değil miydik?*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 293).

AD. **pat IV** 'karyola, sedir, kerevet; pencere önü sediri' DS 3406, ZTS 156 < Sl. (Bulg. ***pat*** 'hölzernes Bettgestell' BER 1996 V, 89–90 veya Rumen. ***pat*** 'Bettgestell' Tietze 1957 no. 159. ××

pat V 'yassı, düz', b. ***pat burun***.

pata I 'ayak (kedi için)'. × ***Kedi mutfak kapısının eşiğiyle bitiştiği yerin aşınmış tahta aralığından patasiyle bir şeyler çıkarmaya çalışıyordu.*** (Füruzan 1981 s. 14). × ***Kapalı kapının ardında, kollarını göğsüne kavuşturmuş, gövdesini dikleştirip kapıya dayamış, bir patasını diğerinin önüne atmış, bıyıklarını kemiren bir fedai, işini bilir silâhşördü o.*** (A. Kutlu 1995 s. 160). krş. ***pat I***, ***pati***.

pata II (gemici dili) 'yelkenlerin gıradin yakalarında borine ve torsolom palangasının sağlanması için iki veya üç matafyon arasına tertip olunan radansalı veya çelikli kazayaklar' L. Gürçay 19443 s. 318 < İt. (Venedik diyal.) ***pata*** a.m. Kahane–Tietze 1957 no. 482. ××

pata III b. ***pete***.

patadak/patadan 'derhâl, hemen', b. ***cartadak*** ⊡. J. Redhouse 2006 s. 430. × ***Ya patadak bir cevap vermek lâzım gelirse?*** (Musahipzade Celal 1936kd s. 71).

patadan b. ***patadak***. ××

(Argo) **patagos/patagoz/patakoz** 'bozukluk durumunda olmayan, bütün para' H. Aktunç 1990 s. 224, ***patağos*** 'monnaie turque de cinq piastres' M. Mikhailov 1930 s. 20 fakat 1930 senesinde bile 5 kuruş oldukça küçük bir para idi. Yine de Ch. Symeonidis 1973 no 169 < Yun. ***πενταγροσον*** (pentagróson) etimolojisini teklif ediyor. Doğru ise bu kelime çok daha eski olmalı. × ***Kızın ağzına bir iki parmak bal daha çaldıktan sonra cebimden iki gümüş çeyrek çıkarıp uzattım: "Hele sen şimdi şu iki patakozu al, kulübene git; ben seni yine bir gün çağırır, o gün de seni ayrıca memnun ederim!" Suratı astı ve iki mecidiyeyi bana geriye uzattı: "Ben değilim dilenci! İki patakozla sen git te kaçık Nazlıya kına, rastık al!" — "Simdilik sen yap beş patakoz da, kalanını da yarın avşam gelip alırım!" Bir çeyrek daha ekleyip üç çeyreği uzattım: "Hele al sen şimdi bunları, ötesi kolay... Bin naz ve yapmacıklarla üç çeyreği aldı...*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 159).

patahla- b. ***patakla-***.

AD. **patakla-/patahla-** 'dövmek' DS 3407, J. Redhouse 2006 s. 430 < ***patak*** 'dayak' + ***-la-*** isimden fiil yapan genişleme. b. ***acabla-*** ⊡ × ***Ben önüne gelen kendi eniği de olsa dalayan kuduz it miyim ki mevlûdumuŋ aġasını paṭahlayub durayım!*** (Ebü-Bekir Hāzım 1326y s. 194). × ***Birtakım beyitler düzmüş. Yolumu kesti de bir gün okumağa kalkıştı. Pataklayacaktım tımarhane kaçkınını.*** (R.H. Karay 1964 s. 79). ×***"Fedailik yapacaksın, bar fedaisi..." —"Nasıl bir iş bu?" —"Gece dokuzdan sabahın üçüne kadar barın bir köşesinde oturacaksın. Hesap pusulasına karşı su koyveren olursa yakasından tutup pataklayacaksın. Sonra enayiyi silkeleyip sokağa bırakacaksın."*** (A. Nesin 1982 s. 59).

patakulye (gemici dili) 'gabya ve babafingo çubuklarının gındazoları donatılmak üzere mezkûr serenlerin topuklarına ve kaşkaval deliklerinin alt taraflarına açılan dilli yarım bastikadır' L. Gürçay 1943 s. 318 < İt. ***batticulo*** 'rope to take serving to take hold of the heel of a top mast, to help

the top rope, while the mast is hoisting up' Kahane–Tietze 1958 no. 90. b. ***batikula***. ××

pataküte 'gürültü, gümbürtü' < ses taklidi kelimelerden, DS 3407. krş. ***pat küt.*** × ***Ne imiş pātista telli, pata küte? Yok deve! | Saŋa sevāyī kesdireyim, giy seve seve!*** (Vāsıf 'Osm̲ān 1257 s. 47). × ***Herif büğülüyü dudaklarına yapıştırıp Cezayir marşını tutturur tutturmaz, toz dumana karıştı. Bir patakütedir kopuyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 105). × ***Gene müthiş bir pataküte. Arkadan acı acı yaygaralar.*** (S.M. Alus a.e. s. 184). × ***Çayırın üstüne yayıldık. Yayılıp sigaraları yakmağa kalmadı, bir toz duman, bir pataküte daha!*** (a.e. s. 108). × ***Gene müthiş bir pataküte! Arkadan acı acı yaygaralar...*** (a.e. s. 184).

patalluk 'engel, ayağa takılma' K. Emiroğlu 1989 s. 195. ××

patalojik 'hastalıklı'. × ***O Nilüfer sevgisine kim hangi gözle bakarsa baksın, kim hangi patalojik nedenlere bağlarsa bağlasın, bunları kabullenmeyecek ve duygularının özelliğini savunacak kadar yüreklidir.*** (A. Kutlu 1983c s. 98).

(Argo) **patalya I/petalyacı** 'dolandırıcı yardımcısı, dümen, yardakçı' < H. Aktunç 1990 s. 224 < İt. ***battella.*** × ***Yorgiŋiz oynamasun. Kumārda petalyacıdır. Tatlı sözüne kanmayıŋ. Ġalatada racon keser. Diŋlemeyiŋ!*** (Ahmed Rāsim 1328 s. 197). ***patalya dur-*** 'bir dolandırıcıya yardım etmek': × ***Biz iki kalantoru temizlerken manitası patalya durdu*** (S. Özel 1993 s. 81).

patalya II/patalye (bahriye terimlerinden) 'küçük sandal; her iki küreği bir kişi tarafından çekilen ve birden üç çifteye kadar küreği bulunan harp gemileri vesaitinden bir tiptir' < İt. ***battela*** 'little craft' H. Eren 1999 s. 326, L. Gürçay 1943 s. 318, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 763–764, J. Redouse 2006 s. 438. × ***Kıyıya baktı, çekekte şöyle iki iskele aşıp gidecek bir tekne yoktu. Hep ufak ufak filikalar, patalyeler...*** (R. Ilgaz 1969k s. 78). b. ***batalya***.

patalye b. ***patalya II***.

AD. **patanç** 'uyluk' DS 3408. × ***Bir tek de köpek gördü. Kuyruğunu iki patancının arasına arasına kıstırmış, korka korka bir duvarın dibinden yürüyordu. Bu köyün her bir tarafını gübre almış. Akşama kadar köyü ev ev dolaştı. Hiç kimse ona "Nereden geliyorsun, nereye gidiyorsun?" demedi.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 21). × ***Kendi korusu, koruda kaynayan şifalı sularıyla... uçsuz bucaksız bir bahçesi vardır. Bahçede, şemsiye biçimi oymalı çatısı ile — patançları yosun bağlamış kedi köpeklerin su araştırdıkları — yalağı hâlâ sağlam ama, insan elinin yetişebildiği yükseklikteki yerleri — oyulmuş, dökülmüş, gene de ara ara kabartma üzüm salkımları seçilebilen mermer bir çeşmesi vardır.*** (L. Erbil 1985 s. 21). × ***Kocabaş köpeğin yanına küçük bir köpek geldi. Kocabaş küçük köpeğin ardına geçti, burnunu patancının ardına soktu, kokladı. Sarı köpek önce hiç aldırmadı, arkasından da bacaklarını gerdi, karnını birkaç kez yere değdirdi, sonra da Kocabaşın yöresinde dönmeğe başladı.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 161).

AD. **patar** 'erkek ördek' < Bulg. ***patır*** a.m. DS 3408, BER 1996 V, 100, Tietze 1977 no. 161. ××

AD. **patata** 'patates, Solanum tuberosum' DS 3408, I. Hauenschild 1989 no. 1041 < Yun. ***πατατα*** (patàta) a.m. G. Meyer 1893 s. 33, J. Redhouse 2006 s. 430. ××

patates b.m. < Yun. ***πατατaις*** (patàtes) a.m. (çoğul). × ***50 kuruşa patates? 100 kuruşa bulgur? 100 kuruşa lahana? 200'e estek, 300'e köstek? Ve 3 kişilik bir ailenin asgari ihtiyacı ayda 300 küsur lira - netice neye varacak?*** (Vâlâ Nuri, Akşam Gaz. 13.IV.1943). × ***Patatesler samanlığa konulmuştur. Biber, mısır asmakları odalara alınmıştır.*** (F. Baykurt 1982 s. 63). × ***O hafta hemen her yemekte biber, kabak, patlıcan kızartmaları, etli yaprak dolmaları, köfte, kızarmış patates yediler. Patatesli kol böreğile hurmaşisa da yaptı karısı.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 51). × ***Çok işe yaramış, patates çuvallarını çocuk taşır gibi, soğan çuvallarını file taşır gibi taşıyormuş, ama bir oturuşta bir kasa armuda bana mısın demiyormuş, kabzımal işine son vermiş.*** (M. İzgü 1993 s. 41). × ***Sebzeli dana eti için — Dana eti, … patates, gravyer peynir, bir fiske kırmızı biber, biraz krema, bir bardak su.*** (N. Cehiz 1996 s. 42).

patatuka 'erkek paltosu' < Yun. ***πατακουκα*** (patakúka) a.m. < İt. ***patatucco*** 'soldato austriaco; nome d'un cappotto di panno rosso, con cappuccio' A. Prati 1951 s. 742. × ***Sırtında kollarınıŋ yeŋleri kıvırık, o kıvırık pārçaya turuncī veyā çiğ sarı kadīfe kaplı, o vaktiŋ terzīleriniŋ "patatuka" dedikleri öŋü iri düğmeli, fermeneli, hāl-i istirāhatda kartal kanad giyilen, laterna, zurna, kılarinet arkasında gelişi güzel omuza urulan kısacık bir caket var idi ki kartal kanad giyildiği zamānlar bele sarılan ipekli Sakız veyā tırablus kuşaġıŋ bükümleri arasında düğme pirinc çekeceğin iğri ucu gelişi güzel omuza urulduğu vakitler de camadanıŋ iynesi görünürdü.*** (Ahmed Rāsim 1926 s. 294).

O. **patava/patave** 'dolak' < Fa. ***patāva/patāba*** 'a sock, the ribands or straps of sandals; bandages, rollers' F. Steingass 1930 s. 228. × ***Derḥāl durdı, patāva-sın ayaġına doladı, sümeye bir yaŋa gitdi: bilmez ki ḳanda gider.*** (Ferec v. 244b).

patavatsız 'nerede ne söyleyeceğini bilmeyen'. × ***Yıllar sonrasında Roger Martin du Gard, Gide'in bu patavatsızlığını yüzüne vurunca bizimkisi de gülerek şu karşılığı kondurur…*** (S. Birsel 1995 s. 42).

patave b. ***patava***.

patayı çak– b. ***pati çak–***.

pat burun/patburun 'basık burunlu (kimse)' < ***pat*** 'düz, yassı' + Tk. ***burun*** H. Aktunç 1998 s. 237, DS ***pat*** 'kesiciliğini, keskinliğini kaybetmiş, körelmiş', J. Redhouse 2006 s. 430 ***pat*** 'yassı, düz (burun)'. × ***Çiçek bozuğu, pat burun bir kadın kapudan ġarsonu çağırdı.*** (Ahmed Rāsim 1340/1922 s. 315). × ***Tayfur Sani bey, Topaç Mollanın kızını alıyormuş. O dana kafa, pat burun, bastı bacak kızı; o oturmasını bile bilmiyen kukulyacıyı; beygir kadarken, faytonun karşısın-***

da, horoz şekeri yiyen budalayı! (S.M. Alus 1933p s. 60). × ***Bizim müdür, kısa boyu, kat kat ensesi, yuvarlak gövdesi, çıplak, iri, yuvarlak kafası, pat burnu, ufacık, parlak gözlerile çirkin, sevimli bir adamdır.*** (M.Ş. Esendal 1934 s. 186). × ***Tık tık kapı. Ablak suratlı, pat burunlu, brostelalı bir kadın. Birinci mevkiin kamariyerası imiş. Bir şey lâzım mı değil mi soruyor. Savdık.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. Şubat 1944). (Argo) 'zabıta, polis, kolluk kuvveti': × ***Külhanbeyi- Patburunlar uçlandılar, enselenmemek için cızlamı kırdım. Kavuklu -Oğlum, bu lakırdılardan birini anladımsa arap olayım"*** (H. Aktunç 1998 s. 237).

pat çat 'şöyle böyle, azıcık' (ses taklidi kelimelerden) DS 3408. × ***Yanımda köylüler vardı. Bizim köylüler. İçlerinden en genç olanı pat çat Türkçe biliyordu*** (S. Şimşek 1960 s. 18).

patdastragan 'bir çeşit kürk' < Fr. ***pattes d'astragan*** a.m. × ***Dingil'in karısı şişman Şadan hanım mavi tilkiden şatafatlı bir manto içinde büsbütün iri duruyor. Kaynanasının sırtındaki ise vücut şeklini meydana çıkaran patdastragan bir kürk. Bu kürklerden sıyrıldıkları vakit Şâdan, pul ve boncuk işlemeli elbisesiyle, altın bilezikleri ve göğse iliştirilmiş ve yeni moda dal iğnesiyle, hanende Saniye'yi hatırlatmıştır.*** (R.H. Karay 1964 s. 127).

pateka b. ***patika***.

paten 'buz üstünde kaymak için ayakkabı' < Fr. ***patin*** a.m. × ***Doğup büyüdüğüm, yollarında yürüdüğüm, bisiklete bindiğim, kanal kıyısında kışlarda paten kaydığım yerleri anlatıyordu.*** (B. Günel 1991 s. 229).

patenta I 'pasaport (18. asırda)' < İt. ***patente (di navigazione)*** Kahane–Tietze 1958 no. 484. b. ***batenta***. ××

patenta II/patente (gemici dili) 'gemilerin kalktıkları limanların ahvali sıhhiyesini mübeyyin mahallî karantine idaresinden aldıkları tezkere' L. Gürçay 1043 s. 318, J. Redhouse 2006 s. 431. Krş. ***pratika*** < İt. ***patente (di sanità***) Kahane–Tietze 1958 no. 485, H. Eren 1999 s. 326. Krş. ***papinta***. ××

patente b. ***patenta II***.

pateriça b. ***paterisa***.

paterisa/pateriça/patrisa (gemici dili) 'gabya ve babafingo çubukları yan taraflarından kıç tarafa mail olarak halatlar' L. Gürçay 1943 s. 318 < İt. ***paterazzo/paterasso*** 'backstay' < Fr. ***pétaras,*** Kahane–Tietze 1958 no. 486. ××

patetik 'acıklı, dokunaklı' < Fr. ***pathétique*** a.m. × ***Sevgili Suna, patetik bir şarkıyı tam orta yerinden kesip fırlattı. O sayrılık ensesine binmeseydi de fark etmeyecekti. Güzel bir gülüşe bile "belki" diye başlayacaktı. Ya da başlamayacaktı hiç. Trajik çatışkılarına daha fazla dayanamayıp son çığlığını savuracaktı.*** (Z. Ankara 1991 s. 169).

AD. **patga/patka** 'adi cins yaban ördeği' DS 3409 < Bulg. ***patka*** 'ehil veya yaban ördeği, canard', Sırp-Hırv. ***patka*** 'ördek' Tietze 1977 no. 160, Dan-

koff 1991 s. 65, BER 1995 V, 94–95, J. Redhouse 2006 s. 430, H. Eren 1999 s. 326. × ***En değerli sayılan tekir, elmabaş, kaşıkçı, gülburun, hanım ördeği, destere diş, çamurcıl, kılkuyruk ve saire marti ördeği, sakarmeki, kara ördek ve patka denilen adi cinslerini de hemen her avcı tanır.*** (C. Avcı 1937 s. 111).

patıl 'mısır ya da buğday ununda yapılan ve sacda pişirilen pide' DS 3409. ××

AD. **patır I** 'erkek ördek' THASDD 1136, Tietze 1957 no. 161, DS 3411 ***patir*** 'kaz yavrusu'. ××

AD. **patır II/patırı** 'maşrapa, kadeh' THASDD 1136, DS 3409 < Yun. ***ποτηρι*** (potíri) 'glass, cup, pot; grape vat'. Krş. Tietze 1955 I, 221. ××

patırı b. ***patır II***.

patır patır patla- (ses taklidi kelimelerden) < predicate intensifier. × ***Şimdi köyden biraz uzakta, yukarıda, çam kozalakları sıcaktan patır patır patlıyorlardır. Reçina kokuyordur.*** (S.F. Abasıyanık 1944me s. 125). b. ***bas bas (bağır-).***

patırtı gürültü 'kargaşa, gürültülü çatışma' (ses taklidi kelimelerden). × ***Garibi neresi, etrafta kaç tane polis, kanun, zaptiye var da, kaç tana hünkâr yaveri, tersane zabiti, itfaiye zabiti mevcut ta hepsi bu patırtıyı gürültüyü görüyor da birinden biri yakına yanaşmıyor!*** (S.M. Alus 1944 s. 108).

pati 'ön ayak (kedi, köpekte)' K. Emiroğlu 1989 s. 195, DS 3410 'küçük çocuk eli, ayağı'. × ***Ama budalalık olduğunu bilirsin ki köpek gibi kuyruğunu sallamak ve kedi gibi patilerinle yüzünü yıkamak, pisliğini toprakla örtmek gibi şeyler yapmak yakışır mı insanlığa?*** (O. Duru 1962 s. 27). Krş. ***pat I***, ***pata I***, ***pati çak-***.

(Argo) **pati çak-/pata çak-/patayı çak-** 'askerce selam vermek; elle selam vermek' DS 3406–07 < İt. ***patta*** + Tk. çak-. H. Aktunç 1998 s. 237, K. Emiroğlu 1989 s. 195. ***pata*** 'elle verilen selam' DS 3408. ***pat et-*** 'selam vermek': × ***Yarım sā'at soŋra ben komiseriŋ huzûrunda idim. Pati çakdım.*** (Ahmed Rāsim 1340/1922 s. 246). × ***Şimdi, seŗhoş herîf çarpık koliyle cağanozvārī baŋa bir pati çakarak "'Afv edersiŋiz beğ efendi, baltayı taşa vurmuşum. Haberim yok. Siziŋ Revān hānımıŋ kocası olduğuŋuzu bilmiyordum."*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 511). × ***Bir kaç dakika soŋra Karaoğlan karşımda isbatı vücud ederek bana yerle beraber bir pati çaktı.*** (H.R. Gürpınar 1939g s. 129). × ***Benim adımı sordu, hemen toparlandım, askeriyedeki gibi patayı çaktım.*** (M. Başaran 1992 s. 63).

patik I 'tabanı yumuşak, ince deriden yapılmış veya iplikten örülmüş, genellikle üstten bağlı küçük çocuk ayakkabısı' < Yun. ***μπατικι*** (batíki) < BizYun. ***εμπατικιον*** (empatíkion) < EYun. ***πατικι patíki*** 'Holzschuhe' 'Art Schuhe, die Beine mitbedecken' Ch. Symeonidis 1973 no. 167, H. Eren 1999 s. 326, DS 3410. × ***Geçen hafta Engin diş çıkardı. Minnacık ağzında, minnacık dişleri ilk gören süt anası oldu. Kadının sevincini anlatmak güçtür. Eski bir göreneğe uyarak -fukaralığına, kimsesizliğine rağmen- pembe ipekliden bir elbise ve bir çift***

patik getirdi. (Reşat Enis 1945 s. 111). × ***Mıhlanmış gibi dikildiği kaldırımda, ayacıkları bir paket taşını bile kaplıyabilecek kadar değil. Ayakkabılı da değil, patikli.*** (F. Erdinç 1973 s. 80). × ***Kimi kez torunlardan biri misafirin yanına alınır, uslu, terbiyeli, beyaz kısa çoraplı, lüstrin patikleriyle misafirin elini öper, bir iskemleye ilişir, gümüş tepsideki lokum kâsesinden bir lokum almasına izin verilir.*** (G. Dino 1991 s. 34).

AD. **patik II** 'dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta' DS 3410 < Yun. (diyal.) ***πατηκι*** (patíki) a.m. Ch. Tzitzilis 1984 s. 200. ××

(Argo) **patik III** 'kadın, kız' H. Aktunç 1998 s. 237. ××

patika/pateka/patka 'dağlarda ve ormanlarda tek kişinin geçebileceği dar yol, keçi yolu' A.C. Barbier de Meynard 1971 (1881) I. 373 < Sl. ***patka*** 'Fußsteig' F. Miklosich 1889 s. 17 krş. Bulg. ***patéka***, Rumen. ***potekı*** vs. (a.y.), fakat < Yun. ***πατικα*** (patíka) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 166, şu var ki bu Yun. kelime Tk.'den alınmış olabilir. J. Redhouse 2006 s. 431. × ***Dereye doğru sapan patekanın ağzında yere çakılmış uzunca bir kazık gözüne ilişti. Yukarısına iliştirilmiş olan tahtasında şunlar yazılıydı: Testikıran dedeye gider!*** (Erdinç 1955 s. 14). × ***Bir yaz sonu akşamını andıran hava yaklaşan kışı unutturacak kadar sakin ve yumuşaktı. Ağaçların altında, daracık patekalarda ve dere boyunda, kavun içinden vişne çürüğüne kadar, sarının ve kızılın çeşitli boyalarına boyanmış yapraklar görülüyor.*** (Z. Yamaç 1956 s. 139). × ***Tarla sınırlarındaki patikalara gireceğim, iki yanında ya hendek olacak ya çalılar.*** (C. Kavukçu 1998 s. 137).

AD. **patile** 'çökelekle yapılan bir çeşit sac böreği' DS 3411 < İt. ***padella*** 'tava' G. Meyer 1893 s. 51. ××

AD. **patile-** 'teğellemek, bağlamak, sıraya koymak; heften, reihen' DS 3411 < Yun. ***πατω*** (patō) 'treten, pressen' Ch. Tzitzilis 1994 s. 200. ××

patiska b. ***patista***.

patista/ BSTTk. **patiska** 'pamuktan sık bir şekilde dokunmuş bez' < İt. ***batista*** a.m. G. Meyer 1893 s. 55. × ***Ne imiş pātista telli, pata küte? Yok deve! | Saŋa sevāyī kesdireyim, giy seve seve!*** (Vāsıf 'Osm̱ān 1257 s. 47). × ***... dantellalı ince batista çarşafın üzerinde...*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 139). × ***Kâseler yakın, testiler uzak komşular içindir. Ağızlarına kenarı antika işlemeli, sıçan dişli patiskalar, mermerşahiler bağlanır.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 29.XII.1943). × ***Bütün o kibar sosyete kadınları, meşhur dömi— mondenler, yüksek kokotlar ve her milletten, her seviyeden kızlardan fazla, şu patiska gecelikli, yün hırkalı, soba önünde ateşi körüklüyen parmak kadar besleme mi?*** (R.H. Karay 1964 s. 150). × ***Sabah uyanınca küçük pencerelerinin kanaviçeli beyaz patiskadan bir perdeyle örtülüverdiğini görüyorduk.*** (A. Özakın 1989 s. 90). ***patiskayı ıslat-*** 'altına etmek': × ***Ben, bir gün Naşid'i sahnede Kürt kıyafetinde mangal karıştırır, kahve pişirir, çubukla tütün içerken görmüştüm. Ortada, ne mangal, ne maşa, ne ateş, ne çubuk, ne cezve, ne fincān vardı. Ama, Nāşit, sanki bütün bu saydıklarım önündeymiş***

gibi hareketler, mimikler yapıyordu. Seyircilerden pek hödükler müstesna, hemen hepsinin gülmekten yerlere yatıp katıldıklarını gördüm. Bendeniz de hâşâ huzurdan sancılandım. Hattâ biraz da patiskayı ıslattım. (S.M. Alus 1944 s. 6–7).

patka I b. ***patga***.

patka II b. ***patika***.

patka burunlu b. ***pat burun***.

pat küt 'gümbürtü, takır tukur' (ses taklidi tabirlerden). b. ***af küf*** ⊡. × ***"Ne cehennemde o kepaze kadınlar? Ulan çıkar onları meydana!" Şark! Şark! Şark! Pat, küt! Çat, çut! Şamar, yumruk, tekme, sopa sesleri ve gene avazlar!*** (S.M. Alus 1944 184). Krş. ***pataküte***.

patla- I 'fazla şişirilerek gürültü ile dağılmak; infilâk etmek!' < .(ses taklidi kelimelerden) J. Redhouse 2006 s. 430, Meninski 1680 I, 626, 708. × ***Ayaklarından bir mitralyöz yağmuru geçmiş, yere uzanınca tepesinde bir şarapnel patlamıştı.*** (Ömer Seyfeddin 1943 s. 26). × ***Ekmeği bir köpeğe at, tuzu da bir ateşe at, çatır çatır çatlasın, gözünde daylı gelesinin de gözleri patlasın!*** (M. Makal 1954 s. 74–75). × ***Bir kurşun patlarsa öldük demektir. Her bir peliğimiz bir yerde kalır.*** (Yaşar Kemal 1955 II, 233). × ***Patla, kara domuz! Daha güz çıkmadan bitirdin bir çit samanı. Boşan da semerini ye, emi!*** (F. Erdinç 1955 s. 114). × ***Kafkasya patlamaya hazır bir bomba! Gürcistan, Abhazya, Çeçenistan'dan her an yeni ölüm haberleri geliyor.*** (B. Uzuner 1997 s. 15).

patla– II 'birdenbire başlamak; birdenbire hiddetlenmek'. × ***Semâ̧hânım hemân nefes almayı unutmuş bir ̧halecân içinde bu dedi ḳodu ḳumḳumasınıŋ ağzından patlayacaḳ bombayı bekleyordu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 467). × ***Satılmış Dayı yılanını koynunda besliyordu. Yarası içinden kanıyordu. O kadar dolukmuş, o kadar dolukmuştu ki, patlamak için bir fiske bekliyordu.*** (H. Olcay 1949 s. 46). × ***Bahar patlamıştı. Şimşek yüklü bulutları, aydınlık yağmuru, kancık kokusu almış eşek anırtılariyle Çukurova baharı hârikadır.*** (Orhan Kemal 1954b s. 126). × ***Mart gelir gelmez dalları patlar, çıvar giderlerdi yukarı yukarı.*** (F. Baykurt 1971t s. 348). × ***Kayserili Suat'ın karısı Meryem, biriktirmiş biriktirmiş, sabah sabah, birden patlayıverdi. Hatice güya "Kıçının pisliğini bizim kâğıtlara siliyorsun!" diye çemkirmiş.*** (F. Baykurt 1982 s. 69). × ***Peki, İştvan? ... İlk gençlik deliliği, susamışlık bir çeşit, dişiliğinin patlaması!*** (Peride Celal 1991 s. 25).

patla- III (Dativus ile) 'mal olmak'. × ***Reha Beyin anlattığına göre kadınların o günkü hamam alayı en aşağı on, on beş liraya patlarmış.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 183). × ***Diyeti biraz pahalıya patladı kuşkusuz çünkü çete elemanlarının her birine yüklü ücretleri dışında oldukça pahalı armağanlar alması da gerekti.*** (İ. Aral 1997 s. 137).

patladı 'patlama sesi' < ***patla- I***, Meninski 1680 I, 708. ××

patlak I (gemici dili) 'boya, bezir, neft koymak için sactan üstüvane şeklinde ve alelumum 28 veya 56 libre hacmı istiabisinde yapılmış kap' L.

Gürçay 1943 s. 318. × ***Kömür kurumu her sefer sonrası ağzına burnuna dolup yalnız dişlerini bir de gözlerinin akını beyaz bırakarak bütün suratını karaya çaldığı yaz günleri ayakta durup teknenin güvertesine dikilip, kaptanın bir patlak suyu suratını beklerdi.*** (Z. Selimoğlu 1971 s. 72).

AD. **patlak II** 'kavrulmuş mısır' ***patla- I***. K. Emiroğlu 1989 s. 195, DS 3411. ××

patlak göz 'yuvasından fırlamış gibi görünen göz' ***patla- I***. × ***Kuru Kadının iri patlak gözleri yaşardı. Yüzü sapsarı oldu. Uzun siyah sakalı kımıldadı.*** (Ömer Seyfeddin 1943 s. 75). × ***Sanki o sarışını tekrar görecekmişim gibi bir ümitle, kâtibin patlak gözlerini devire devire yaptığı bu oteli gezme teklifini kabul ettim.*** (K. Bilbaşar 1943 s. 98).

patlak körük 'geveze' ***patla- I***. × ***Amān ne geveze, ne patlak körük!*** (Ahmed Vefik Paşa 1339–1341 s. 28).

patlak ver- 'gizli kalması istenilen bir şey birdenbire ortaya çıkmak'. < ***patla- II***. × ***Allahtan olacak, Cevdet Efendile madam Viyoletin o geceki halleri patlak vermeden geçiştirilmişti.*** (S.M. Alus 1934 s. 140). × ***Dünyada hiçbir sır ebediyen gizli kalmaz. Mutlak bir patlak verir. Bunun vakit ve saatini beklemeli.*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 8). × ***Kaynımın firarile dedikodu biraz küllendi. Lâkin bu meş'um maceranın memûl edilmedik bir cihetten aleyhime patlak vermesi ihtimali vardı.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 377). × ***"Allah bilir hava göçiye; bu gece yarısına varmaz, patlak verir!" —"Yoh, hava yattı, belki bu akşam gıbleden çıkarır."*** (Reşat Enis 1947 s. 77). × ***Kasaba güneşi, patlak veren baharla oynaşıyordu.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 22). × ***Resim yapmaya düşkünlüğü İstanbul Tevkifhanesinde başlayıp Çankırı cezaevinde tam anlamıyla patlak verdi. Yağlıboya, guvaş, pastel, karakalem.*** (Memet Fuat 1998 s. 549). × ***Düşündükçe, son yıllarda patlak veren Kürt sorununun etnik bir sorundan çok ekonomik bir sorun olduğu kanısına vardım.*** (M. Mungan 2000 s. 109).

patlangaç/patlangıç/patlangoç 'tabanca gibi ses çıkartan bir çocuk oyuncağı' DS 3411–12, Meninski 1680 I, 708 < ***patla–*** + nomina instrumenti yapan ***–gaç*** eki. b. ***atlangaç*** ⊡. × ***Kodaman böylece bir davul, bir gümüş saat, bir kırmızı kese içerisinde yirmi tane çil kuruş, bir hacı yatmaz, bir alaca kaytanlı borazan, bir sulu boya takımı, bir mavi çiçekli hokka takımı, bir patlangaç, teneke bir şimendifer, paşanın hanımından bir altın kalem, gelin hanımdan bir çift zarf ile fincan, kendi annesinden bir tane aynalı Eyüb arabası aldı.*** (E.E. Talu 1935 s. 68).

patlangıç b. ***patlangaç***.

patlangoç b. ***patlangaç***.

AD. **patlangoz** 'kavrulmuş mısır' < ***patla- I***. K. Emiroğlu 1989 s. 195. Krş. DS 3412 'tabanca gibi ses çıkartan bir çocuk oyuncağı'. ××

patlıcan I 'patlıcan' < Fa. ***bādingān*** J. Redhouse 2006 s. 317. × ***Gözlerimi önüme indirmiştim, başım dönüyor, kulaklarım vınlıyordu. Leyleğin attığı yavru, kırağıların bile çalmadığı acı patlıcan!*** (Orhan

Kemal 1950â s. 58). × ***Ondan sonracağızıma söyleyeyim efendim, girersin mutfağa, istediğin gibi, gönlüne göre yemekler yap... Patlıcanlı pilâv, irmik helvası, uskumru dolması...*** (A. Nesin 1958k s. 5). × ***Patlıcan bulamadık bugün abi; favamız eyidir, vereyim mi?*** (Y. Atılgan 1973 s. 137). × ***Gene de kimi yerlerde çeşitli mezeler bulabiliyorsunuz: atom fasulyelerinden yapılma pilakiler, olağanüstü favalar, pazı salataları, patlıcan ezmeler, zeytinyağlı midye dolmaları.*** (O. Duru 1995 s. 33). × ***Bahçeye domates, biber ve patlıcan fideleri dikmiştik; onları sulamak, büyümelerini izlemek başlı başına bir keyif.*** (Fethi Naci 1999 s. 124). × ***Bahçevanlık da yaparım. İşte nah bu gördüğüm herhangi ekili yerler, bu misirler, domatesler, hıyarlar, pootliçenlaar, piperler hep bizimdir.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 310). b. ***badincan***, ***badlican***.

(Argo) **patlıcan II** 'erkeklik organı, penis' H. Aktunç 1990 s. 225: × ***Senin gibi birkaç tanesi dışında, lisede, sınıf arkadaşların arasında ayrıksı, garip karşılanman bile değiştirmedi bu düşünceni. Onlar kadar genç ve çılgın olamadın sen. Duydukları heyecanları duyamadın. Ciddi ve olgundun. Kınadın bile bazen taşkınlıklarını. Durup dururken ağlayıp gülmelerin olmadı. Duvarlara tırmanıp o kızlarla kıkırdaşmadın. Aybaşılardan, erkeklerin patlıcanlarından, gizli buluşmalardan, öpüşmelerden, kızlık zarlarından konuşmadın. Pop şarkıcılarına âşık olmadın.*** (İ. Aral 1997 s. 318–39).

AD. **patnı/petni/panti** 'hayvan yemliği' DS 571, 646, 3412, ZTS 155 < Yun. ***πατνη/φατνη*** (pàtni/fàtni) a.m. Tietze 1955 I, no. 208, H. Eren 1999 s. 331. b. ***betni***, ***batma***, ***petni***, ***panti***. ××

patoma b. ***batoma***.

patoz 'harman makinesi' < Fr. ***batteuse*** a.m. × ***Çalışmak gerekiyordu ama nasıl? Yapılarda kara amelelik mi? Pamuk tarlalarında, yahut müthiş Çukurova güneşinin altındaki harmanlarda patoz ırgatlığı mı?*** (Orhan Kemal 1950a s. 55). b. ***batos***.

pat pat/patpat I < ses taklidi kelimelerden × ***O anda sokakdan da ayak pat patları, mırıltılar duyar gibi oldum.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 166). × ***Gözüne bir dalın ucunda üç tane ceviz ilişti. Cevizleri nişanlayıp sırığı indirdi, ıska geçmişti, bir daha indirdi, bu sefer üçünün tam ortasına yapıştırdı. Cevizler pat pat düştüler.*** (N. Üstün 1970 s. 154).

(Argo) **patpat II** 'para' S. Özel 1993 s. 82, H. Aktunç 1998 s. 237. ××

AD. **patpat otu** 'ilaç yapmakta kullanılan bir çeşit ot' DS 3412, Hauenschild 1989 no. 193. b. ***batbat I***. ××

Patrik 'Ortodoks kilisesinin başındaki din adamı' < Yun. ***Πατρικιος*** (patrikos) < Lât. ***patricius*** G. Meyer 1893 s. 68, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 758. krş. ***batrik***. ××

patrisa b. ***paterisa***.

(Argo) **patriyot** 'meme' S. Özel 1993 s. 82. ××

O. **patron/patrun** (gemici dili) 'gemi sahibi, gemi reisi, gemi süvarisi' Meninski 1680 I, 626 < İt. (Venedik diyal.) ***patrón*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 487, J. Redhouse 2006 s. 430. ××

O. **patrona I** 'filo amirali' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 763–764 < İt. ***padrone*** (Venedik diyal.), ***La patrona delle navi*** 'la nave posta a capo d'una squadra' Kahane–Tietze 1958 no. 488 (birçok eski misallerle), R. Dankoff 2004 s. 220: ***pataruna***, ***paturuna***, ***paturna*** 'donanma başkaptanının, amiralinin vekili'. ××

patrona II 'patron (yönetici, şef)' + ***–a*** femininum eki (İt. ***padrone*** yahut Yun.). × ***Müşterisinin altından henüz kalkmış orospunun elindeki parayı kirli bir mukava marka ile trampa eden şu geçkin kadın Patrona'dır. Biz ona hacâna deriz.*** (Reşat Enis 1944 s. 267). × ***İhtimal ki, yüksek makam sahibi oğlum, bir ihtiyar kokot yahut da bir umumhane patronası olan annesini hatırlamak istemiyecekti. Evleneceği kızı kendi bulacaktı. Beni düğününe bile çağırmayacaktı.*** (Reşat Enis 1945 s. 1419).

patroniçe 'patron (yönetici, şef)' + ***–içe*** femininum eki, b. ***imparatoriçe*** ⊡. × ***Mine'ye "Şuna göz kulak ol!" demiştik ya, orospu başımıza patroniça kesildi, araya herifi koyup, aklınca bize kumanda edecek...*** (Attilâ İlhan 1973 s. 321). × ***Buldum. Bu Pierre Loti bir tiyatro oyuncusu. Bunlar bir punduna getirip anaları yerinde reklâm patroniçeleriyle evlenirler. Ondan sonra televiziyonu aç, karşında bunlar. Radyoyu aç, bunların sesi.*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 124). × ***Kahve tenha: uykudan eridiğini kaskatı gördüğümüz yaşlı, dazlak bir garson; kasanın ardında, tünediği tabureden bize kötü kötü bakan, şişman patroniçe elinde şişler, harıl harıl yün örüyor.*** (Attilâ İlhan 1981 s. 254).

patrun b. ***patron***.

AD. **patul patul** 'lapa lapa (yağan kar)' DS 3413. < ***patul*** 'taranan yünden ayrılan aynı büyüklükteki parça' < Ar. ***fatīr***. × ***Kar yağar patul patul, | İlan folinda yatur, – Herkesin yari geldi, | Benimki haniyadur?*** (K. Emiroğlu 1989 s. 195).

AD. **patuma/patumağ** 'kıvrık uçlu kunduracı bizi' ZTS 156, DS 3413 ***patuma tığı*** 'ayakkabıların yüzüyle astarını dikmekte kullanılan bir araç'. ××

patumağ b. ***patuma***.

AD. **pava** 'bakla yarması' THASDD 1137 < Yun. ***φαβα*** (φάφα) 'bakla' Tietze 1962 s. 44. b. ***fava***. ××

pavas 'dokuma tezgâhlarında alt okun üzerine çakılan kalın tahta parçası' ZTS 156. ××

AD. **pavkır–/pavkur–/paykur–** 'çok öfkelenmek, sert sert öksürmek; ulumak, ürümek (kurt, çakal, tilki, köpek ve başka hayvanlar)' DS 3413–14 < krş. ***pavla–*** ses taklidi fiillerdeki ***–kır–*** genişlemesi için b. ***afgur–*** ⊡. × ***"Oşt kâfir, şimdi de bana ürme!" dedi Cünül, çumağa pavkurdu: "Ulan asıl sensin, kapı zağarı, kurt gelince, içeri."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 142). × ***Kırat, kurunun altında kafasını görmesi ile, çeş-***

meye varmadı, paykurdu, ürktü kafadan, kendini çeşmeden geri attı. (Behçet Mahir 1973 s. 173).

pavkur- b. ***pavkır-***.

AD. **pavla–** 'pav sesi çıkarmak' (ses taklidi kelimelerden). × ***Yol boyunca uzanan meşeliğin hemen gerisinde tok bir çakal, hazdan gerilmiş sırtiyle yumuşak toprakta debelenmekte, arada şehvete gelerek, ince ve bembeyaz dişleriyle aya doğru pavlamaktaydı.*** (Orhan Kemal 1952c s. 3).

pavlika/pavlike/paprika 'fabrika' DS 3414 < Fr. ***fabrica***. × ***Basma pavlikası hep gözümün önünde.*** (M. Mollova 1957 s. 78). × ***Ne kadar fener varsa yakın! Lambaları yakın! Ortalık şeker paprikası gibi parlasın!*** (F. Baykurt 1971t s. 287).

pavlike b. ***pavlika***.

pavrikator/ BSTTk. **fabrikatör** 'fabrika sahibi' < Fr. ***fabricateur*** a.m. × ***Bu ahlat pavrikatorlarını adam edemedim gitti! diye beş on küfür daha savurduktan sonra...*** (S.M. Alus 1933p s. 67).

pavurya b. ***bağurya***, ***bavurya***.

pavyon 'bir kuruluşun bir park veya bahçe içindeki ayrı binası, geceleri açık olan içkili eğlence yeri' < Fr. ***pavillon*** a.m. × ***O sıcak İzmir gecesinde beni otelden alıp Pavyon Sokağındaki bir çöpşiş'çiye götürmüştün.*** (N. Eray 1990 s. 15). × ***Kalın sesli travestiler, pavyon fedaileri, mamalar, erketeler, hanzo, maganda ve kırolar görüntüye girip çıkıyor kısa aralıklarla.*** (O. Duru 1995 s. 12).

pay I 'hisse, pay' Meninski 1680 I, 695, J. Redhouse 2006 s. 436. × ***Ayının ahmağı kayganadan pay umar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 173). ***pay ayır-*** 'payını saklamak': × ***Bu paradan hiç balığa çıkmıyan muhtarla parti kâtibine pay ayırıyor.*** (S.F. Abasıyanık 1952s s. 20). ***pay et–*** 'paylaşmak, bölmek, mukayese etmek, kıyaslamak': × ***Nāgāh bir ḫarāb eve yėtişdi, ġalebe ünin işitdi. Oġrın baḳdı, gördi: yigirmi ṣa'lūkdur, nesne elikdürmişler, pay ėde-yürürler.*** (Ferec v. 220a). × ***Oldu olacak, köyü ikiniz pay edin, olsun bitsin be.*** (H. Sayın 1965 s. 62). ***pay al–*** 'iştirak etmek' < Fr. ***prendre part*** a.m. tabirinden calque: × ***Genç kadınlar da bu eğlenceden pay almak istediler.*** (Aka Gündüz 1930 s. 749). × ***Bu temelleri kökünden yıkılası eve, hesap kitap için uğradım ve bu kepazelikleri gördüm. Ne ev işlettiğinden haberim var, ne de pay aldığından.*** (S.M. Alus 1934 s. 350). ***pay biç–*** 'mukayese edip misallere uymak, kıyaslamak': × ***Bana şurada iki kadeh rakı içirdin diye sana dalkavukluk mu edeceğim? Kendinden pay biç! Ufak bir itiraza tahammül edemiyorsun...*** (R.C. Ulunay 1941 s. 264). ***pay bırak–*** 'dar hudutlar içinde kalmayıp biraz fazlalık bırakmak': × ***Prensesin yalısı yol payı bırakılmıyarak doğrudan doğruya rıhtım üzerine kondurulduğu için büyük kapı arka tarafta idi.*** (a.e. s. 105). ***pay çıkar–*** 'bir durumdan ders almak, tecrübe kazanmak': × ***"Bunda şu var.. affediniz beni: bunda benim gururum var. Küçük kalmağa tahammül edemeyen köylü gururum." Sonra yutkunarak bana da pay çıkardı: "Yalnız benim değil, aynı zamanda bana***

kadar eğilecek olan Paşa hanımın gururu var. (Aka Gündüz 1930 s. 59). ***payının üstüne gel-*** 'başkaları yemek yerken onlara katılmak': × ***Tuntul sıkıldı sıkılmasına ya, bir yandan da: "Hiç değilse kardaşım şimdi iki lokma yer, şu adamı Tanrı yolladı" diye düşündü. "De kardaşım, iki lokma al. Bak, payının üstüne geldi, hiç değil onu bekletme!" diye dayattı. "Alacak Tuntul, niye almasın. Dolu sofra, o da yesin!"*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 100). ***pay ver-*** 'küstahça, saygısızca cevap vermek', krş. ***payla-***, ***peyle- II*** (Vāsıf 'Osm̱ān 1257 s. 50, Ahmed Rāsim 1333 s. 17): × ***Benim kedi lakırdı anlar. İnsana kürek kürek pay verir. Ah, o ne edebsiz tekirdir!*** (H.R. Gürpınar 1939 s. 156).

pây II b. ***pâ***.

AD. **payak** 'örümcek' < Bulg. ***payak/payık*** 'arraignée' Tietze 1977 no. 155, L. Gürçay 1943 s. 318, DS 3414. ××

payam b. ***bayam***.

pâyân 'son, bitiş' < Fa. ***pāyān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 436, Meninski 1680 I, 698. × ***Memnuniyetine payan yok.*** (S.M. Alus 1944 s. 61).

pâyanda I 'bir şeyin eğrilmemesi veya düşmemesi için konulan destek' < Fa. ***pāyanda*** 'sabit, sağlam, sıkı' J. Redhouse 2006 s. 437, Meninski 1680 I, 702. ***payandaları çöz-*** 'uzaklaşmak' S. Özel 1993 s. 82, H. Aktunç 1989 s. 237, L. Gürçay 1943 s. 319: × ***Baŋa bak! Artık bu reẕālete bir nihāyet vėrelim. Şu mektūblarımı vėr, soŋra buradan payandaları çözmeye bak!*** (E. E. Talu 1341 s. 40). ***payandala-*** 'bir şeyi destek olması için dayamak': × ***Hemen sıçradı. Köşede duran sandığı kapıya payandaladı.*** (F. Baysal 1955 s. 73). b. ***bayanda***.

payanda II (güreş tabirlerinden) 'herhangi bir zor neticesi ellerle yere dayanma' M.H. Biç 1944 s. 52. ××

Payas 'Antalya vilayetindeki kasaba' < Yun. ***Βαιαι*** (Bayaày) a.m., ***ταςΒαιαç*** (t᾽as Bayß Accusativusundan) D. Georgacas 1971 s. 118. ××

paydos '(işe, çalışmaya, derse) ara vermek veya son vermek' < kelimenin sonu, Yunancadan geldiğini muhtemel kıldığı hâlde (krş. ***aforos*** ⊡) şimdiye kadar hiç kimse tatmin edici bir etimoloji ileri sürmemiştir. J. Redhouse 2006 s. 437, L. Gürçay 1943 s. 319. × ***Gene gonk ve gene, gene gonk. Sonra paydos. Alkıştan inledi geniş salon.*** (Reşat Enis 1933 s. 284). × ***Karadenizden borçlu nefesi gibi esmeğe başladı mı yalıların hepsi boşalır. Her tarafta ecinniler top oynar. Eylûl girince Fenerbahçe ve Çiftehavuzlardaki kibar kalabalığı da tavsar. Kadıköy tiyatroları paydos edildiği için Kuşdili çayırı, Dereboyu, Yoğurtçu yaya piyasalarını da geç.*** (S.M. Alus 1944 s. 150). × ***Saat onikide öğle paydosu verildi. Yüzseksen amele, evdecinin bir kazan içinde, tarla çavuşlariyle çiftlikten yolladığı yarma pilâvının başına çöktü.*** (Reşat Enis 1944 s. 138). × ***Gündüz vardiyasının paydos eden işçileri, kulübelerine çekildiler. Saç üzerinde kömeçlerini pişiriyor, karınlarını doyuruyorlar.*** (Reşat Enis 1945 s. 220). × ***Paydosta ne yiyecen sen? Epmek ne de getirmemişsin. Buralarda lokanta ne de bulunmaz ki!*** (Orhan Kemal 1950a s. 85). × ***Akşam gazetelerini, Son***

Dakika'ları koltuklarının altına sıkıştırmış çocukların Babıâliden aşağıya doğru çığrışarak, bir okul paydosunda gibi, dağıldıklarını görüyorum. (Z.O. Saba 1952 s. 27). × ***Paydos saatlerinden sonra Haluk Yetiş'in izniyle entertiplerin bulunduğu odaya girer, gece yarılarına kadar tek başıma çalışırdım.*** (R. Ilgaz 1996 s. 68).

pâye 'derece, rütbe; değer, itibar' < Fa. ***pāya*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 437, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 764, Meninski 1680 I, 702. × ***Kuzum Allahını seversen sen karını bulunmaz hint kumaşı mı sanıyorsun? Kaç kere beraber çarşıya çıktım. Yüzüne bakan bile yok. Mezar kaçkınını âlem ne etsin? Biz ona paye verdikçe, ötesine lebbey, berisine şebboy dedikçe karı ne oldum delisine döndü, kendini dev aynasında görüyor.*** (S.M. Alus 1934 s. 204).

payet 'elbise işlemek için kullanılan küçük parıltılı pul' < Fr. ***paillette*** a.m. × ***Abajurun yanında, bacaklarını zarif bir biçimde toplamış, hafif makyajlı genç bir adam oturuyordu. Kucağında siyah taftadan, kat kat fırfırlı uzun bir etek vardı, eteğin üstüne renkli payetler işliyordu.*** (A. Altan 1985 s. 31).

O. **pâyidâr** 'ebedî, kalıcı, sabit, ölümsüz' < Fa. ***pāydār*** a.m. < Fa. ***pā/pāy*** 'ayak' + ***-dār*** 'malik olan', Türkçede iki uzun ünlülü hece arasındaki kısa ünlü için b. ***abriz*** ⊡. J. Redhouse 2006 s. 437, Meninski 1680 I, 698. × ***Dạhı birisin bu ki bilindi ki yavuzlıkdan kimseye fāyide olmaz. Dạhı bir oldur ki bilindi ki eyü yavuz, rāḥat u renc ḳamu gecer, pāyidār olmaz.*** (Ferec v. 172b).

pâyigâh 'pabuç çıkarılan ve bırakılan yer; ahır' < Fa. ***pāy-gāh*** a.m. < Fa. ***pā/pāy*** 'ayak' + ***-gāh*** 'yer' b. ***ademîgâh*** ⊡. Türkçede iki uzun ünlülü hece arasındaki kısa ünlü için b. ***abriz*** ⊡. Meninski 1680 I, 699, J. Redhouse 2006 s. 437. × ***Bu ġulām-ı siyāḥ-dil ol günden bėrü ki Urvīye gitdi, şıl u mübtelā olub-dururmış, bir pāyigāhda yaturmış. Pes yaraḳlandı, siyāhı mehāreye koydı, gendü deveye bindi, hemrāh oldı. Gitdiler.*** (Ferec v. 181a).

pâyimâl/pâyumâl 'ayak altına alma' < Fa. ***pāy-māl*** a.m. < Fa. ***pā/pāy*** 'ayak' + ***mālīdan*** 'ezmek' fiilinden, ***-māl*** 'ezen'. Türkçede iki uzun ünlülü hece arasındaki kısa ünlü için b. ***abriz*** ⊡. ***pāyumāl eyle-*** 'ayak altına almak' J. Redhouse 2006 s. 437: × ***Cün geldi, ḥālı bildi, Kişmīr cerisine depdi. Evvel ḥamlede ḳamusını pāyumāl eyledi: öleni öldi, ḳurtılanı ḳacdılar.*** (Ferec v. 42b). ***pāyimāl ol-*** 'ayak altında ezilmek': × ***Ė şehriyār! Herki bir sevdāyı sevdā ėdine, payı-mālı ġam ola şöyle ki ben oldum.*** (a.e. v. 43a). ***payımal et-*** 'ayaklar altına almak': × ***Benim lokantamda nasıl para alınırmış senden? Sen ki canımı kurtarmışken... Allahına kurban. Yıkma gönlümü, payımal etme şu kadar kişinin içinde...*** (A. Kutlu 1983c s. 40).

O. **pâyimerd** 'yardımcı' < Fa. ***pāy-mard*** 'an assistant, a substitute' F. Steingass 1930 s. 236 < Fa. ***pā/pāy*** 'ayak' ve ***mard*** 'man'. ***pāyimerdlik et-*** 'yardım etmek, korumak': × ***İttifāḳā bir gün şikārdan gelürken şehzāde, Ṣā'ide beŋzer bir yigit gördi. Durur, bir pīr gişi anuŋicün durmış, pāyı-merdlik ėder, bāzār ̮halḳından nesnecük dileyüvėrür.*** (Ferec v. 149b).

pâyitaht 'başşehir' < Fa. ***pāy-taḫt*** 'the foot of the throne, metropolis' F. Steingass 1930 s. 234. × ***Bizim beylerden, paşalardan bir hayır sadır olabilir mi ki hayırdır diyorsun? Herifler gündüz vakti şehrin göbeğinde, bizim payitahtımızda dağ eşkıyası gibi müsademeye girişiyorlar! Bedirhanların Kürtleriyle şehremininin ameleleri vuruşmuşlar!*** (A. Birkiye (t.y.) V, 29).

paykur- b. ***pavkur-***.

payla-/peyle- 'azarlamak' < krş. ***pay*** maddesi altında ***pay ver-***. × ***Ayşe ˙hanım bir hafta evvelisi gelüb-de bir tek zeytün dānesi isteseydi, ḳapıyı ṣüratına ḳapar, bir temiz de paylardıŋ.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 33). × ***Sevgi'nin kırılacağını, üzüleceğini bilmesem, bu adamı her lâkırdısında paylayacağım. Ne kadar durgun insan yarabbi...*** (Burhan Cahit 1941 s. 182). × ***O çok mubarek bir herif. Sözünü hiç esirgemiyor. Lak diye söylüyor. Geçen vaazda orada fiskos eden kadınları bir paylama payladı ki...*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 9). × ***Ne gün varsam koparatif marhası değişmiye de, disem böyle böyle, Hasan beğ, hastam var, yahut insan hali bu, ilâzım oldu pek, şunnarı değişivir disem, bi paylar ki!*** (Orhan Kemal 1952m s. 25). × ***Nargilesini fokurdatarak piyanoda falso yapan büyük kızını paylardı.*** (Peride Celal 1991 s. 435).

AD. **paysın-** 'bir işe önem vererek, istekle ve özenle başlamak' DS 3416. ××

O. **paytak I** 'yayan asker; (satrançta) piyon'. ××

paytak II 'çarpık bacaklı, yana sallanarak yürüyen' < ***paytak I***. × ***Hoca hanıma Zarife hoca hanım derlerdi. Paytak yürüyüşlü, gevşek ve lapacı, vücudunun bütün dermanı çenesine toplanmış bir kadındı.*** (S.M. Alus 1933k s. 135). × ***Hani tulumbalarda yerden yapma, pavurya kılıklı borucular ve fenerciler olur da takımın önünde paytak koşar. İşte o omuzdaşların harlıcası.*** (S.M. Alus 1944 s. 163). × ***Bacakları akordeon kırışığı paçaları içinde iki eğmeç yapıyordu. Ve galiba titriyordu bu paytak bacaklar.*** (F. Erdinç 1973 s. 142).

AD. **paytar** 'veteriner' < Ar. ***bayṭār*** a.m. < EYun. ***ιππιατρος*** (hippiatròs) [***híppos*** 'at' ve ***iatrós*** 'hekim'] G. Meyer 1893 s. 42, DS 3416. × ***Sarı Musa'nın danaları iyileştilerdi ya. Soğuklar bastırınca gine hastalandılar. Gine paytarlar geldi.*** (F. Baykurt 1967a s. 159). × ***Her ne yaptıysa, Şükrü efendi daşşağını burup kandırmış paytar beyimizi.*** (F. Baykurt 1971c s. 265). b. ***baytar***.

payton b. ***fayton***.

pâyumâl b. ***pâyimâl***.

AD. **pay yavşanı** 'kırlarda yetişen, ıslatılmış çiçekleri ishalin iyileştirilmesinde, kök ve saplarından elde edilen acı sarımsı suyu leke, kir çıkarmakta kullanılan bir bitki, Teucrium polium' DS 3417, I. Hauenschild 1979 no. 1081. × ***Hèç, acı keyfim yok, garnım 'argıy, dèdim. İtleriŋ ben oluym Hıdır, acı pay yavşanı yut, dedi. İraftan bi lokma pay yavşanı getirdi, yuddum. Bi de elimi, yüzümü çaldi, ir'aḥ'at oldum.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 370).

pâyzen 'buharın icadından evvelki yelkenli harp gemilerinde kürekçilik görenler hakkında bir tabirdir; zincirle bağlı mahkum' M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 765, J. Redhouse 2006 s. 437. ××

pazar I b.m. < Fa. ***bāzār*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 433, H. Eren 1999 s. 326. × ***'Avratuŋ ile bāzāruŋ kimseye inanma!*** (V. İzbudak 1936a no. 107). × ***Pazarda başı mahşer kesilir. Buna rağmen, o sık sık eneç boylarını da dolaşır. Çünkü daha sofu kadınlar onu eneçte beklerler; pazarda erkekler arasına çıkmıya utanırlar.*** (İ. Cambazof 1957 s. 65). × ***Böyle ikide bir bürodaki işini bırakıp pazar yerine koşarsan...*** (Nâzım Hikmet 1965i s. 48). × ***Anadolu'nun dört bir yanından kopup gelmiş kimseler de vardı. Adlarına celep dedikleri bu hayvan tüccarları, sabahtan akşama kadar pazar pazar dolaşarak ağlarına düşürecek acemi köylü ararlardı.*** (H. Aytekin 1965 s. 19–20). × ***Ayrıca kanunlarımız çoğu kez adaletin terazisinde olayları tartarken geçmişten ders almayı unutan hilebaz, halkın gram gram hakkını çalan pazar esnafına benzemektedir.*** (F. Baysal 1992 s. 138). × ***Ertesi günü tekrar eşek almak içün pazara varmış. Bakmış ki dünki aldığı eşek yine canbaz elinde dolaşıyor.*** (P.N. Boratav 1995 s. 195). ***pazar başı*** 'pazarı yöneten kişi': × ***Yaradanın balıkçı alnına yazdığı yazı hep aynidir: yā denizin dibine inip balıklara, ya balıkhaneye düşüp pazarbaşılara ve kabzımallara yem olacaktır.*** (Reşat Enis 1947 s. 124). ***bāzār damından kelb uçar gibi*** 'paldır küldür, gürültüyle': × ***Yanko mel'ūn gördi kim çāre yokdur, at sürüb ilerü safa çıkub küffār-ı ḫākisāra istimāletler vėrüb dururken 'asker-i İslām tarafından bir kurşun atını vurdı. Ol sā'at atıyla ve yad yaraġıyla bāzār damından kelb uçar gibi güldürrarak yıkıldı.*** (Ġazavāt-ı Sultān Murād 1978 s. 21). ***pazar et-*** 'alış veriş etmek': × ***'Aşka degişdür tesbīhi, seccādei, | Bundan özge daḫı bāzār eyleme!*** (Eşrefoğlı Rûmī 1286 s. 3). AD. ***pazaroğlanlık*** 'ayakta alış veriş yapmak': × ***Bizim bir ineğimiz vardi. Sütinin geçinidiḫ. Kocamın da elinde birez para vardi, Pazar oġlanlıġi yapıp idaremizi temin edidi.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 191). ***pazar ola!*** 'satıcılara 'Satışın bol olsun!' manasında söylenen dilek': × ***...diyerek her dükkâna, her satıcıya işine, mālına göre "Pazar ola, bakkāl başı!" diyerek yürür gider.*** (Ahmed Rāsim 1334 s. 177). ***pazarlaş-*** 'pazarlık etmek, bir fiyat üzerinde anlaşmak': × ***Nihayet bir gün, mahut ziyaretten üçyüz altmış gün sonra, bir otomobille altmış liraya pazarlaşıp köyün yolunu tutuyoruz.*** (Reşat Enis 1944 s. 50). ***ipliğini pazara çıkarmak*** 'birinin iç yüzünü ortaya koymak': × ***Hususi saz takımı onun şerefine çalsa çoktan ipliğini pazara çıkarır, şımarır, cıvır***. (S.M. Alus 1934 s. 160–161). × ***Çarşamba pazarı*** 'karmakarışık bir manzara' (ya çarşamba günleri vuku bulan bir haftalık pazar veya İstanbul'un Çarşamba semtinde yapılan pazar, ya da her ikisi bir arada): × ***Adamın yüzü Çarşamba pazarına döndü ve fırlıyan iki ön dişinin yerinden kanlar boşandı.*** (Aka Gündüz 1930 s. 104). çarşı pazar 'şehrin bütün alışveriş semtleri': × ***İstanbul'a geldiği zamān Murād işini gücünü bıraḳmış, yabancılıḳ çekdirtmemiş, onunla çarşı pazar dolaşmışdı.*** (Maḥmūd Yesārī 1928 s. 388). b. ***bazar I***, ***II***.

pazar II ‘haftanın ilk veya son günü; resmi kurumlarda çalışılmayan gün’ < ***pazar I. Pazar ertesi/Pazartesi*** ‘haftanın Pazardan sonraki günü’: × ***Dünyâda Amerikâ’dan serbest memleket yoktur. Orada bile, Pazar günleri, arabaların gürültüsü halkın ‘ibâdetine mâni‘ olmamak için, soktaklara zincir gererler.*** (Nâmık Kemâl 1967 [1866] s. 73). × ***Gelin alayı: bekâr gelinler çoklukla perşembe ve dul gelinler ise daha ziyade pazar günü çıkarılırdı…*** (H.Z. Koşay 1944 s. 81). × ***Pazar günü ise yalnız kocaları denize girer. Onlar da plâjın küçük gazinosunda başka günler bekâr delikanlıların kendilerini seyrettikleri yerde pazarın zevksizliğinden, kalabalığından konuşurlar, esnerler.*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 114). × ***Pazar günü olunca eşeği yükleyip buraya dâhettim.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 41). × ***Bazan dükkânın önüne gözcü koymayı unuturduk yahut da gözcü dalga geçerdi; biz pazar günkü maçta iyi veya fena oynayanlar üzerinde tartışmalara dalmış olurduk ki amca ansızın geliverirdi. Basılırdık.*** (Orhan Kemal 1949b s. 101). × ***Liseyi bitirmesine tatiller çıktıktan sonra yalnızca ondört ay vardı. Yarım ders günü cumartesilerle pazarlar çıkınca üçyüzotuzbir gün kalıyordu.*** (A. Nesin 1968 s. 143). × ***Pazar günlerini atlatan, buluşmaları aksatan sevgilisini düşünerek ağladığını bilirdin.*** (Peride Celal 1991 s. 427).

pazarcı ‘manav, zerzevatçı’ < Fa. ***bâzâr*** + Tk. isimden nomen agentis yapan ***-cı*** eki. J. Redhouse 2006 s. 433, M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 765. ××

pazarlık I ‘Pazar gününe mahsus’ < Fa. ***bâzâr*** + Tk. isimden nomen abstractum yapan ***lık*** eki. × ***Uzaktan gözüktüğü zaman hakikaten kuvvetli, oldukça yakışıklı bir delikanlı hali almıştı. Yakından ise biraz acayıp, pazarlığını geymiş, fazla süslenmiş gibi idi.*** (S.F. Abasıyanık 1944 s. 539).

pazarlık II ‘bir alışverişte tarafların kendileri için en elverişli fiyatı karşısındakine kabul ettirmek gayesiyle yaptıkları görüşme’ < ***pazarlık I***. × ***Pazarlık ettik, üç aylığına on iki mecidiyeye ıstıfil olduk. Olmaz olaydım! Bu on iki mecidiye keseme giremeseydi!*** (F.C. Göktulga 1943 s. 119). × ***O da, her ‘yerli-bekâr’ gibi, bir mevsim için tutmalığına pazarlık etmiş, ikinci teşrinden mayısın onbeşine kadar, kâh öküz haydamış, kâh çifte gitmiş bazan hergeleyi götürmüştü***. (Reşat Enis 1944 s. 145). × ***Bak Halil ağa, eski müşterimsin, kayıtlar fırınlanmış gürgen, yanlar beş milim temiz kontrplak, model son sistem, yüz yıl dayanır. Pazarlıksız iki yüz kâdını alırım.*** (Nâzım Hikmet 1966 s. 54–55). × ***Orta halli insanlarla don, sutyen, sigara, ütü, bardak pazarlığı yapmak sıkıcı ve yorucu bir işti***. (S. Soysal 1979ye s. 90). × ***Pazarlık müdürü, âzraile elini uzatıyor, pazarlığa hazır olduklarını, beyefendinin canına istenen fidyenin, şey pardon paranın ne denli olduğunu bir an önce öğrenmek istediklerini söylüyor idi.*** (M. İzgü 1993 s. 50).

pazen ‘sık ve kalın dokunmuş bir çeşit pamuklu bez’ < Fr. ***basin*** a.m. G. Meyer 1893 s. 54. × ***Bir ceket ve içinde kareli pazen bir gömlek vardı. Herhalde sıcak olsun diye eşofman giymişti pantolon yerine.*** (F. Otyam 1962 s. 22).

pazı I ‘yaban pancarı, beta vulgaris cicla‘ < Fa. ***pāzī*** ‘yaprakları sebze olarak kullanılan pancar, pazı‘ I. Hauenschild 1989 no. 187, H. Eren 1999 s. 327, Meninski 1680 I, 654, DS 3417. ***pazıbaşı*** ‘pancar yaprağı‘, R. Dankoff 2004 221. × ***Gene de kimi yerlerde çeşitli mezeler bulabiliyorsunuz: atom fasulyelerinden yapılma pilakiler, olağanüstü favalar, pazı salataları, patlıcan ezmeler, zeytinyağlı midye dolmaları.*** (O. Duru 1995 s. 33). krş. ***pazık***, ***pezik***, ***bezik***.

AD. **pazı II** ‘hamur topağı; bir ekmeklik hamur topağı; yufka, böreğin hamur kısmı‘ < Yun. ***μαζι*** (mazí) a.m. DS 3417, ZTS 156, H. Eren 1999 s. 327. b. ***pazı III***, ***bazı III***, ***meze IV***. ××

pazı III ‘kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmında bulunan şişkince adele kitlesi; kol kuvveti‘ < Fa. ***bāzü*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 323, H. Eren 1999 s. 327. × ***Bu kuvvetli bazu ve cindilik kadınlarımızda değil, maalesef erkeklerimizde bile kalmamıştır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 251). × ***Omuziyle dirseği arasında iri, sert bir yumurta aşağı yukarı gider gelirdi adeta... Onun pazılarına, acı kuvvetine imrenirlerdi.*** (R. Enis 1957 s. 24).

AD. **pazık** ‘pancar‘ DS 3417 < Erm. ***bazuk*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 39. krş. ***pazı***, ***pezik***, ***bezik***. ××

AD. **pazlama** ‘sac üstünde pişirilen ekmek‘ < ***pazı II*** < ***baz III*** ‘ekmek veya yufka hamuru‘ DS 585 < Yun. ***μαζι*** (mazí) a.m. + bazı yemek isimlerinde görülen ***lama*** eki, DS 3417 < ***bazlama*** kelimesinin varyantı. × ***Birisinin çuvalından dökülmüş un kapışılır hemen orada yuğurulur ve pazlama yapılır.*** (S.F. Abasıyanık 1940 s. 17). b. ***bazlama***.

pazlat ‘inek ve öküzleri kazığa bağlamak için kullanılan urganın çözülmesini önlemek maksadıyla kullanılan birbirine bağlı iki yuvarlak ve bir düz demirden oluşan düzen‘ ZTS 156. ××

pazyane ‘?‘ × ***Tövbeler olsun, içimizden biri mutlaka Hacı babadan “Pazyane” aldı...*** (R. Enis 1957 s. 220).

pece b. ***peçe I***.

AD. **peç/piç III** ‘soba; fırın‘ THASDD 1139, DS 3451 < Sl. ***peç***. Tietze 1957 no. 162, DS 644. krş. AD. ***beşko, peçko*** ‘soba‘ < Rus. ***peçka*** a.m. < Fa. ***pīç*** ‘jeleznaya ili çugunnaya peç‘‘ Yu.A. Rubinçik 1970 s. 321 veya doğrudan doğruya < Rus. ***peç***‘ × ***Piçten taze ekmek aldım.*** (DS 3451). b. ***beşko.***

peçata b. ***peçete***.

AD. **peçe I/pece** ‘pencere; dolap; duvar içindeki kapaksız dolap‘ DS 3418, K. Emiroğlu 1989 s. 195. × ***Hiç deliği dırşığı, peçesi olmayan yüreğimin dibini bucağını Allah bilir.*** (Ebu-Bekir Ḥāzım 1326y s. 194). × ***Duvara oyulmuş ‘Pece’sinde küçük bir idare lambası yanan odasına girdi. ‘Pece’deki lambayı söndürdü. Gömüldüğü karanlığın içinde kara düşüncelerle didişe didişe uyudu.*** (T. Evren 1943 s. 33).

peçe II ‘kadınların sokakta yüzlerini örtmek için kullandıkları örtü‘ < İtal. ***pezza*** ‘bez veya kumaş parçası‘ BER 1996 V, 213, krş. F. Miklosich 1889 s. 17, J. Redhouse 2006 s. 438. × ***Mışrīye ‘avratlaruŋ gün-ā-gün kis-***

veleri olub: Rūmīye 'arvatlar aḳ zārlar ve siyāh peçeler ile vaż' u uslūbları nāzūkāne, 'Arab 'avratları başlarına mücevher sarḳılar sarub ḥabere nāmındaki kūreyşī üslūbdan ḫāric evżāları tāzīyāne... ('Ālī 1975 [1599], 115–116). × ***Vişne çürüğü ḥāre bir çarşafla başınıŋ üzerine atılaraḳ sīmāsını nīm-güşāde bıraḳan peçesiyle, onu birinci def'a olaraḳ gördüğüm bu ḳıyāfetle, der-ḥāl uzaḳdan farḳ etdim.*** (H.Z. Uşaklıgil 1317 s. 178). × ***Bu aralık cara būrūnmūş, yüzünde peçe ile bir kadın muhzir ile beraber içeri girer.*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 74). × ***Arabadan peçesi inik, bombol çarşaflı, eniboyu bir, geçkin bir kadın indi.*** (S.M. Alus 1944 s. 80). × ***Arkasında yaşlı harcı, bol bir çarşaf; yüzünde kalın bir peçe; başına guguruk muguruk ta kondurmamış!*** (S.M. Alus 1944 s. 60).

peçeçe b. ***peçiçe***.

peçek 'yaban sarmaşığı' DS 3418. ××

peçerez b. ***paçares***.

peçete/peçata 'sofra örtüsünü ve elbiseyi korumak için kullanılan bez veya kâğıt parçası' < Yun. ***πετσετα*** (petséta) < İt. ***pezzeta*** a.m. G. Meyer 1893 s. 46, J. Redhouse 2006 s. 438, H. Eren 1999 s. 328. (Argo) 'genelevde verilen bahşiş' S. Özel 1993 s. 82, H. Aktunç 1998 s. 237. × ***Emoroit ameliyatı geçiren nūfus kâtibi Behçet Efendi: "Hacı be!" diye takıldı, "Ser önüne peçeteni, nerdeyse onbaşı yemeğini getirir."*** (R. Ilgaz 1962n s. 23). × ***Hüseyin Alirıza beyin tıraş parasını aldı. Peçatayı silkeledi, dürmeye başladı. "Zevzeklenme başımda. Git, nerede olursan ol traşını. Beni alâkadar etmez"*** (Tarık Dursun K. 1967 s. 92).

peçiç I 'tavla yerine bir bez üzerinde ve zar yerine deniz kabukları ile oynanan bir oyun' < Hind. ***paçisi*** a.m. × ***"Bakalım el mi yaman, sen mi yaman? Bu sefer bir mars edeyim de gör beycağzım!" diyerek köşe minderine oturtuyor, karşısına geçip peçiç mukavvasını ortaya koyuyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 285).

peçiç II 'çobanın keçileri çağırmak için kullandığı seslenme', Meninski 1680 III, 5917. ××

AD. **peçiçe/peçeçe** 'yarasa' DS 3418, 3419 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***πετσιτσα*** (petsítsa) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 409. ××

(Argo) **peçiz/piçiz** 'ev' < Fa. ***biçiz*** *?*. ***peçiz et-/peçizle-*** 'eve gitmek' H. Aktunç 1990 s. 225, S. Özel 1993 s. 82. ××

AD. **peçko/peşko/peç/piç III** 'küçük soba, soba' B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 289, K. Emiroğlu 1989 s. 195 < Rus. ***peçka*** a.m. b. ***beşko.***, < Rus. ***peçka*** a.m., b. ***beşko***. ××

peçota 'palamut cinsinden iri bir balık çeşidi' < Yun. ***πετσουδα*** (petsúḍa) a.m. (İt. ***pezzo*** 'parça' + ***-ota*** Augmentativum eki) G. Meyer 1893 s. 25. ××

AD. **pedahta** 'dokuma tezgâhında direziyi açmaya yarayan ayakla basılacak yer' < Fa. ***pā-taḫta*** 'treadle of a weaver's loom' (***pā*** 'foot' ve ***taḫta*** 'board, plank'). F. Steingass 1930 s. 228, Tietze 1969 no. 94, DS 3419. b. ***badahtı.*** ××

AD. **pedal I** ‘gelinin yüzüne yapıştırılan yaldızlı pullar; kadınların yüzüne sürdükleri boya’ DS 594 < Bizans Yun. ***πεταλιον*** (petálion) a.m. Ch. Tzitzilis 1987g no. 405. b. ***bedal.*** ××

pedal II ‘bisiklette ayaklık’ < Fr. ***pédale*** a.m. × ***Adam debreyajdan ayağını çekip gaz pedalına basamadı. Yüzüme, giysilerime baktı.*** (B. Günel 1984 s. 119). ××

pedavra b. ***padara***.

AD. **pedek** ‘ahır kapısını içerden kapatmaya yarayan kalın sırık’ DS 3419 < Yun. ‘***υποδοκιον*** (ipoḍókion) ‘Balken, auf dem der Holzflößer liegt’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 552.

O. **peder/pezer** ‘baba, ata’ < Fa. ***peder*** J. Redhouse 2006 s. 439 a.m., Meninski 1680 I, 728. × ***Pederi ḳabīḥü Imanẕarı bu yaḳında ‘ulbe-fürūş iken, oġlı Mer‘ī...*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 158). × ***İ peder, bu hemyān biŋ diynārdur, saŋa bạḥşiş-dür.*** (Ferec v. 200b). × ***Bir pīr-i nūrānī ḳatuma geldi, ṣūret-i cemālumı gördi, müteḥayyir ḳaldı. Eyitdi: “Ė cān-ı peẕer! Ne gişi-sin? Bunda nėcesi oldı düşdüŋ” dėdi.*** (Ferec v. 113a). × ***Yeni okulun yapılmasında en büyük yardımı rahmetli pederimizden gördüm.*** (H.Z. Koşay 1947 s. 48). × ***Ol ẕemm ėtdükleri gerek gendülere peder u māder, gerekse ịhvāndur, ya‘nī ki al aşaġa dėyüb sevṭı meẕemmetle ta‘zīrlerine şāhlar gedālar yeksāndur.*** (‘Ālī 1956 s. 226). × ***Pederin peder olacağına kaderin kader olsun!*** (F. Baykurt 1967 s. 160). × ***Ay başlarında mor uçlu kopya kalemiyle kutu kutu çizgili büyük boyda bir esercedid kâğıdının üstüne eski Türkçeyle bütçe hesabı yapan peder...*** (Ç. Altan 1975 s. 150).

pedermande ‘babadan kalma’ < Fa. ***peder*** ‘baba’ + ***-mānde*** ‘kalmış’. × ***Bu pederimande yurdu aynile muhafaza benim için kan borcudur. Tahtalarını ayağımla bizzat fırçalarken tasma yaptırdım, patinaj yapar gibi sili siliveriyorum.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 70).

pedrik/pedirik ‘temizlenip taranmış pamuk yumağı’ DS 3419, H. Eren 1999 s. 328. b. ***bedrik***, ***bödürük***. ××

pedirik b. ***pedrik***.

O. **peftere** ‘şahini çağırmak için kullanılan yapma kuş’ TS 3182 < Fa. ***peftere*** ‘a decoy-bird’ F. Steingass 1930 s. 254. × ***Çoḳ levendāne-edā ḳaşı kemān | Ayledi pefteresin tīre nişān.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 132). × ***İnsan bir kaya arkasına duldalanmazsa rüzgar adamı yorgancı pefteresi gibi havaya atar.*** (TS 3182).

peg b. ***peğ***.

AD. **peğ/peg** ‘yapı yıkıntısı ve arsası’ DS 3419 < Erm. ***bak*** ‘courtyard’ R. Dankoff 1995 no. 44. × ***Çarşıdan çıkıp gidiyor. Bir pegin köşesinde ağlıyan bir kocakarı görüyor.*** (U. Günay 1975 s.328). × ***Bu fakir kadının kocası çoban, akşama kadar davar otarıyor. Akşam da bir yıkık peğin içinde oturuyorlar.*** (a.e. s. 402).

peh b. ***beh***.

pehengir ‘tahtanın enini almaya mahsus doğramacı aletinin adıdır’ M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 765. ××

pehle ‘mezarın yan taşı’ < Fa. ***pehlü*** ‘yan’ J. Redhouse 2006 s. 461, H. Eren 1999 s. 328, M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 765, DS 3420, M. Kütükoğlu 1983 s. 358. × ***Baba kız ḳandillerde bayramlarda her akrabadan evvel bu kabir ziyaretine gelirlerdi. Kuşların cıvıltısı, otların hışırtısı arasından yürüdüler. Pehlesinin üzerinde ufak bir kuş yeleği*** (metinde ***yalağı***) ***bulunan yeşil yazılı bir kadın mezarının önünde durdular.*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 51–52). b. ***mehle.***

AD. **pehli** ‘patlıcan turşusundan etle yapılan bir çeşit yemek’ DS 3420. × ***Bu, nüfus müdürü Yahya beydir; kışın bol yoğurtlu su mantısına, patlıcan zamanı “pehli” yemeğine bayılır, hiçbir ölüm haberi onun iştahını kapıyamaz.*** (Cevdet Kudret 1958 s. 15).

pehlil b. ***pehlül***.

pehlivan/pehlevan ‘güreşçi; ordunun önünde tek başına savaşan kahraman, yiğit, cesur’ < Fa. ***pahlavan*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 461, M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 766, Meninski 1680 I, 960. × ***Şehzāde sürdi, şāh ḳatına vardı, iki ṣaf arasında durdı, şah-ı Maġrib̦ halḳından pehlevān istedi. Biri geldi, düşdi, biri gine geldi, ol daḫı düşdi, biri-biri ardınca, yigirmisini yėre bıraḳdı. Ayruḳ kimse ilerü gelemedi.*** (Ferec v. 205b). × ***Şāmda bir bī-naẓīr pehlevān varıdı. Adı Hūrīnıdı.*** (a.e. v. 236a). × ***Vaktile diyelim, biri Muğlada biri Aydında iki angılı pehlivan varmış.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 154). × ***Pehlivan korlu bir enseyi kavrıyarak Salihe çullandı.*** (Feridun Osman 1936 s. 74). × ***Civarın en meşhur pehlivanları, güneşin altında parıl parıl yanan kisbetleriyle, esmer gövdeleriyle güleş tuttular.*** (Reşat Enis 1944 s. 124). × ***Cazgır, pehlivanları önüne alarak seyircilere bağıra bağıra adlarını, sanlarını, maharetlerini ve tehlikeli oyunlarını sayar: Peşinden duasını okur.*** (M.H. Biç 1944 s. 13). × ***Şişman karınlı, şişman yanaklı, kafası ense köküne kadar dalaz, bıyıkları inadına kulak hizasına kadar uzun, pehlivan manzarası arzeden bir zat.*** (İ. Tarus 1950a s. 50). × ***Ben burada beklerim. Bir sefer gider, traversleri getirirsin. Buradan biri aşırmasın diye ben beklerim. Bir sefer daha gidersin. Eğer yürekli bir pehlivansan, “Hak oyunu üç” demişler. Üç nöbet gidersin. Her seferi üçer traversten şu kadar tutar. Biri benim, ikisi de senin.*** (Kemal Tahir 1957k s. 264). × ***Tahir adında utangaç, emme Cenşit gibi pehlivan yapılı bir argadaşımız vardı.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 173). × ***İmam, Pehlivanın pantolonunu ve donunu çözüp aşağı indirdikten sonra ağaçtan yapılmış bir kıskaca husyelerini sıkıştırıp çevirmeye başlamış.*** (H. Topuz 1998 s. 165). × ***pehlivan tefrikası*** ‘sayısız ilavesi olan hikâye, bir konuyu gereksiz yere uzatma’. ***pehlivan yakısı*** ‘adem-i iktidara karşı tavsiye edilen deva’: × ***HACIVAT – “Öyleyse benim evimin altında bir dükkân var, onu sana vereyim de işlet!” KARAGÖZ — Ya işlemezse, Hacivat, pehlivan yakısı mı açmalı? HACIVAT — “Zevzekliği bırak, hadi gidelim, Karagözüm.”*** (M. Rona 1945y s. 19).

pehlûdar ‘yardımsever, iyilik dolu’ < Fa. ***pehlü*** + ***dār*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 461. ××

pehlül/pehlil 'aptal, deli, sersem' < Ar. ***buhlūl*** 'merry, cheerful, laughing; noble in character; adorned with virtue and excellence' (Suriye diyal.) Tietze 1958 no. 20. × ***Bu parasını alıyor, pehlül zaten dolanıp bakıyor. Bir emanet hanı görüyor. Oraya gidip parasını yatırıyor. Beş on gün daha çalışıyor, memleketine gitmeğe karar veriyor. Emanetçiyle geliyor, parasını istiyor. Buna bir sopa çekiyorlar. Parasını vermiyorlar.*** (U. Günay 1975 s. 357).

AD. **pehni** b. ***pahni***.

pehriz b. ***perhiz***.

pejmürde 'eski püskü, yırtık; dağınık, perişan; solmuş' < Fa. ***pijmürde/peşmürde*** a.m. J. Redhouse s. 447, Meninski 1680 I, 810. × ***Burada kullanılmış eşya ve pejmürde hırdavatlardan maada müceddet şeyler de satılır.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 80).

pek 'çok, sert, sağlam, kuvvetli, iyice' < ETk. ***berk,*** Clauson 1972 s. 323, **/r/** sesinin düşmesi için b. T. Tekin 1994 s. 268 ve ***arslan*** ⊡. Meninski 1680 I, 859. × ***Ḳarısına inanmamaḳ, peşine düşmek pek ḥamāḳatdır. Ḥayırsız ḳarı yola gelmez, dahā beter şeyṭānları ṭoplanur. Nāfile gürültü çıḳar, şaḳınan göze çöp düşer.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 32). × ***Zavallı köylü gerek vücuden gerek aklen pek yorgun bir halde idi.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 100). × ***Üzülme bir buçuk sene pek uzun bir zaman değil, göz açıp kapayıncıya kadar gelir.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 123). × ***Onuŋ pek ziyāde ḳırılmış görünen 'izzet-i nefsini ta'mīr īcāb ediyordu. Psikoloji'sini iyi bilirim.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 47). × ***Ah peder, bu sizin dediğiniz son derece bayağı, pek de pırpırı söz! Böyle lâkırdı söylediğinize ben utanıyorum. Siz biraz zarafeti, etvarı ve havaları sorup öğrenmeli.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 8). × ***Bacadan bir parça, ala boz bir ışık düşüyordu ama pek ışıtmıyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 181). × ***İçerden alçak sesle birtakım konuşmalar duyuyordum. Pek bir şey anlaşılmıyordu.*** (N. Eray 1990 s. 112). × ***Şair, bu kadının yaşamında kendisinin pek gerekli olmayan bir aksesuar, bir zamanlar değerli sayılmış ama artık ağırlık yapan bir yük olduğunu sezdi.*** (İ. Aral 1997 s. 43). b. ***bek IV.***, ***berk.***

pekçe 'oldukça sert, sağlam, güçlü' < ***pek*** + ***-çe*** küçültme eki, J. Redhouse 2006 s. 2, Meninski 1680 I, 861. ××

peki I 'yaptığı işte ve söylediği sözde iyi olan' < ***pek***, J. Redhouse 2006 s. 451, DS 3421 'sert, katı' b. ***bek IV.*** ××

peki II 'içinde mısır ekmeği pişirilen özel sahan' ZTS 157. ××

pekile- b. ***bekile-***.

Pekinuva köpeği 'bir cins ufak köpek' < Fr. ***pékinoi*** ve ***köpek***. × ***Kenana öyle geliyor ki hanımın, yarı dilini dişlerinin arasına sıkıştırıp duran saçaklı ve pasaklı Pekinuva köpeği ihtiyar adam hududu aşar, salona adımını atarsa muhakkak homurdanmakta ve o ön tarafta bulundukça -tramvaya binmek zorunda kalmış hususi otomobilli biri nasıl muhitinden saymadıklarını yadırgarsa- bir türlü rahat edememektedir.*** (R.H. Karay 1947 s. 63).

pekiş- 'sıkışmak, sıkışarak sertleşmek' < ***pek-i-ş.*** DS 3421, J. Redhouse 2006 s. 451, Meninski 1680 I, 864. × ***Kendine güveni önce meydana gelen, sonra da pekişen adamların bolartısiyle içiyordu artık o günlerde.*** (B. Karasu 1963 s. 172). × ***Eşki cānde olub perçin, | Pekişmışdır ḳaya laçin.*** (E. Kömürjian 1981 s. 87).

pekit-/perkit- 'güçlendirmek, sertleştirmek' DS 3421, J. Redhouse 2006 s. 451. < ***pek-i-t-, < berki-*** fiilinin causativum hâli, Clauson 1972 363. ××

peklik/perklik 'sertlik, dayanıklılık, direnç' < ***pek.*** DS 3421, J. Redhouse 2006 s. 451. ××

pekmez 'pekmez' < Fa. ***bekmez*** J. Redhouse 2006 s. 451, Meninski 1680 I, 866, H. Eren 1999 s. 328. × ***Köteği (hayvanın karnı şişer) tedavisi: Deri ile adale arasına pekmez dökerler...*** (K. Güngör 1941 s. 37). × ***Çocuk yıkandıktan sonra bacaklarından tutarak silkelenir —boynu kısa olmasın diye— bunu müteakip pekmez içine karanfil, bahar, tuz karıştırılıp ısıtıldıktan sonra ımışık, yani ılık, halde çocuğun bedenine sürülür.*** (K. Güngör 1941 s. 67). × İki delikanlı, pekmezli küncü helvasına tavla oynuyordu. (Reşat Enis 1944 s. 257). × ***Sabah olduğunda tavalarda pekmezler kaynıyordu. Kadınlar, ellerinde "kürek", habire savuruyorlar, köpük alıyorlardı.*** (F. Baykurt 1967k s. 382). × ***Annem çok becerikli kadındı. Eline biraz kıyma, yağ ya da peynir, pekmez geçmeye görsün, kaçamak yapardı, börek ya da poğaça bile pişirirdi bize, bahçedeki çalı çırpı ateşinin üzerine oturttuğu tavada.*** (H. Özkan 1979 s. 22). × ***Çok pekmezlerini, kümelerini yedim, çok şerbetlerini içtim, sütüm olsun diye.*** (O. Arayıcı 1979 s. 39). × ***Anladım, hurmaşisa. Neden yok diyorsun? O da var. Ama tatlısını pekmezle dökeceğiz. Şeker yok biliyorsun.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 48). (Argo) 'kan' S. Özel 1993 s. 82, H. Aktunç 1998 s. 238. ***pekmez dök-*** 'kavgada kan akıtmak' H. Aktunç 1998 s. 238, ***pekmez akıtmak*** 'kanatmak, kanını dökmek' S. Özel 1993 s. 82. b. ***bekmez***.

pekmez köpüğü 'kula ile doru arasında bir at donu' DS 3422. ××

pek pek 'olsa olsa' < ***pek.*** × ***Sonradan görmelik, o yerlerde en büyük kusurdur. Ayıptır. Böyle bir adam ne kadar zengin, ne derecelerde âlim olsa, nafiledir. Sahibine, pek pek, sokakta, camide, kahvede rasgeldikçe bir merhaba denir. Bundan fazlasına an'ane, görenek, örf ve âdet mesağ vermez.*** (E.E. Talu 1937 s. 90). × ***Eve mi, yoksa fabrikaya mı gitmeliydi? Eve gidip kafayı vursa... pek pek iki saat uyuyabilecekti. Çünkü saat gene altıya geliyordu ve iş başı yapmak zorundaydı.*** (Orhan Kemal 1952m s. 18). × ***Fabrika sahibi ekseriya altıda, pek pek altıyı çeyrek geçe, fabrikaya gelirdi.*** (Orhan Kemal 1952c s. 8).

peksans 'sahil istihkamlariyle harp gemilerinde kullanılmış olan eski toplardan birinin adıdır' M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 766. ××

peksimet 'uzun zaman bozulmadan kalabilen ekmek' < Biz.Yun ***paksimadin***, Kahane–Tietze 1958 no. 826 (birçok eski misallerle.) < Yun. ***παξαμαδιον*** Ch. Symeonidis 1973 no. 162, R. Dankoff 1991 s. 65, J. Redhouse 2006 s. 451, Meninski 1680 I, 863, L. Gürçay 1943 s. 319. b. ***baksımat/beksumat***. ××

AD. **pekten** 'yüksek sesle' K. Emiroğlu 1989 s. 196. × ***Türkü söylerin pekten, | Kız çarşafın ipekten.| Boşan, alayım seni, | Kurtul hağu kopekten!*** (K. Emiroğlu 1989 s. 196).

AD. **pelana** 'bebek kundağı' THASDD 1141< Sl. (Rus., Bulg. vs.) ***pelená*** a.m. Tietze 1987 no. 163. ××

pelas I b. ***palas I***.

pelas II b. ***palas II***.

pelâspûş 'yoksul, derviş, çul giyen' < Fa. ***pelās + pūş*** 'giyen, örtünen' F. Steingass 1998 s. 254. ××

pelek I b. ***pelenk***.

AD. **pelek II** 'ev ile ahır arasında ufak merdiven' THASDD 1141, DS 3423, krş. Kürd. ***p'elākan*** 'merdiven' I.A. Orbeli 1967 s. 295. Krş. ***belek III***. ××

peleme b. ***perama***.

peleng b. ***pelenk***.

pelengine 'leopar derisinden ayakkabı veya elbise' < Fa. ***peleng/pelenk*** Meninski 1680 I, 884. b. ***pelenk***. ××

pelengi-reng 'leopar rengi' < Fa. ***pelenk*** 'leopar' + ***reng*** 'renk' F. Steingass 1998 s. 255. × ***Ḳumral kürk-ile iftiḫār ėdenlere sammūr ve vaşaḳ 'aṭā ėtmek, hizüm-keş olan ḫere peleng-reng geydürmekdür.*** ('Ālī 1587 v. 129b).

pelengîr 'marangozun ölçme aleti' < Fa. ***pehngīr*** J. Redhouse 2006 s. 452 a.m. ××

pelenk/pelek I/peleng 'panter, leopar, jaguar' < Fa. ***peleng/pelenk*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 452, M. Kütükoğlu 1983 s. 358. × ***Saŋa Ṭāḫir-i segperest dėrlerimiş. Düniyāda nice heybetlü 'aẓametlü cānavarlar vardur, pīl ü şīr ü bebr ü peleng gibi dapmaġıcün. Anı neden yėg gördüŋ?*** (Ferec v. 96a). × ***Baḳdum, gördüm: hezār u hezār pīl u peleng u gürg u bebr ol ḳaṣruŋ yöresine cem' oldılar.*** (Ferec v. 101b). × ***Hacı bey, şikârını bulmuş yırtıcı bir pelenk gibi, tam Kanaryanın üstüne saldıracağı saniye, hatun: "Yavrum, hakkını helâl et, ağzıma zemzem getir!" diye canhıraş bir feryat koparır koparmaz, çırıl çıplak, ipek gömlekle odaya kendimi atmışım.*** (S.M. Alus 1933p s. 163).

pelerin/perelin 'omuzlardan aşağı doğru sarkan, geniş, kolsuz ve çoğunlukla kapüşonlu giysi, harmani' < Fr. ***pélérine*** a.m. × ***Siyāh gron çarşafının pelerini altında sakladığı bir mendille, sık sık arkasına dönüp, gözyaşlarını kurulıyan annem, beni yatağın yanına itiyor.*** (Reşat Enis 1933 s. 245). × ***Hasta çocuklar, yanlarında ailelerinden birer büyük insan, ki hastalarından daha endişeli görünüyorlar. Bir anne pelerinini iliklemek bahanesile, omuzu sarılı çocuğunun sırtını okşuyor. Onu biraz sonra çekeceği acıya hazırlamak için.*** (Peyami Safa 1937 s. 4). × ***İşte bir banliyö kahvesi, işte gece devriyesine çıkmış pelerinli iki polis, göğüsleri ve kirpikleri takma, sarışın bir yosma, neon reklāmlarının dilsiz şenliği, ışıkları kösülmüş bir sürü de pencere.*** (A. İlhan 1981 s. 79).

peleseng/pelesenk/pelesek ‘yağından bir çeşit merhem yapılan, sıcak ülkelerde yetişen bir ağaç’ < Ar. Fa. ***balasān*** a.m., Alm. ***Balsam*** < İt. ***balsamo*** < Lât. ***balsamum*** < EYun. ***βαλσαμον*** (bálsamon) < İbr. ***bāsām*** a.m. L. Gürçay 1943 s. 319. × ***Önündeki İngiliz pelesenginden, cilâsı altında canlı bir ten sıcaklığı sakladığı sanılan zarif, bodur ayaklı masa pötüfürlar, meyvalı pastalar, canı belki bir tuzlu şey ister diye baton sale’ler ve bir de her gittiği evde bilhassa kendisi için bulundurulan un kurabiyeleriyle dolu idi. Şair, galiba bu kurabiyelerle alafrangalığa kâfi derece bir İstanbul eskiliği, eski İstanbul hayatı kattığına inanıyordu.*** (R.H. Karay 1967 s. 30). krş. ***balsam***, ***balsama, belsem***.

pelesek b. ***peleseng***.

pelesenk b. ***peleseng***.

peleste ‘tütün fidesi’ DS 3424. ××

AD. **pelicine** ‘yanlamasına’ THASDD 1142 < AD. ***peliç/peleş*** ‘boynuzları yana ve aşağıya doğru uzayan hayvan’ DS 3424 + ḏativus Adverbialis, b. ***abes yere*** ⊡. × ***Nenenin haberi yok. Arkadan, pelicine, nasıl sağ taraftan bir değenek aşketti ise, nene hem korktu, hem de nenenin elinde çirdeğin sade kulpu kaldı.*** (Behçet Mahir 1973 s. 109).

O. **pelîd I** ‘temiz olmayan, kirli’ < Fa. ***pelīd*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 452, F. Steingass 1998 s. 255. × ***Zindānbān ‘avratına eyitdi: “Hey pelīd-i nābekār ve ė şūm-ı ḫāksār! Bu benüm cezām u sezam-mıdur ki saŋa bu ḳadar renc-ü rūzigār iletmiş olam, ‘ömrüm ḫirmenini ḫidmetüŋde yėle vėrmiş olam? Sen ayruġıla düzilesin, bu nice yıllıḳ ḥaḳ[ḳ]umı ziyāna vėresin?“ dėdi.*** (Ferec v. 111b).

pelid II b. ***pelit***

AD. **pelik I** ‘parça, kesim’ DS 3424. × ***Bir kurşun patlarsa öldük demektir. Her bir peliğimiz bir yerde kalır.*** (Yaşar Kemal 1955 II, 233). b. ***belik I***.

pelik II ‘saç örgüsü’ < ***bölük*** ‘örülmüş saç bölüğü’ H. Eren 1999 s. 328, DS 3424. × ***Saçları ortadan ayrılmış. Pelikleri sırtını kaplamış. Torbası omuzunda. Alfabesi torbada, Fadime okula gidiyor.*** (F. Erdinç 1958 s. 202). b. ***belik II***, ***melik***.

pelin (otu) ‘yavşan, Artemisia’ I. Hauenschild 1989 no. 135 < Sl. (ms. Rus.) ***polıyn*** a.m., H. Eren 1999 s. 328, Meninski 1680 I, 886, J. Redhouse 2006 s. 452, DS 3424. × ***Calinos hekim zamanından beri meşhurdur: pelin derler ... ondan yüz elli dirhem kadarını suda kaynatmalı.*** (F.C. Göktulga 1953 s. 51).

pelirde- ‘titremek’. × ***İlyas, sen orada bekçi idin, öyle bir şey gördün mü? diye sordu. Meşe yaprağı gibi pelirdedim. Yutkuna yutkuna: “Tabanca sesi işittim amma...” dedim. Yolcu: “Ağa, orada idin de ne diye yardıma gelmedin?” diye kahretti.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 121).

AD. **pelit/pölüt/pilit/pelid II** ‘palamut meşesi; meşe palamudu’ DS 3386 < Yun. ***βαλανιδι*** (valaníḏi). a.m., R. Dankoff 1965 s. 65, K. Emiroğlu 1989 s.

196, Meninski 1680 I, 885, J. Redhouse 2006 s. 452, H. Eren 1999 s. 329, TS 3185. × ***Zeytin kütükleri, pelitler ocakta çıtır çıtır yanıyordu.*** (B. Duygulu 1961 s. 16). Aynı menşeden gelen ve Arapça üzerinden Türkçeye giren ***bolut*** kelimesi ile krş. ***bellût*** 'meşe palamutu' < Ar. ***ballūṭ*** a.m. × ***Öğlen sonu pelit ağacının gölgesine toplanıp yemeğe oturdular. Ortalık alafa kesmiş yanıyordu.*** (T. Apaydın 1991 s. 317). b. ***bellût, bolut.***

(Argo) **peliz** 'alay, eğlenme' S. Özel 1993 s. 82, ***peliz kes-*** 'alay etmek' H. Aktunç 1990 s. 225. ××

AD. **pelizze** b. ***palûde***.

pel pel 'gözler açık fakat birşey görüp görmediği belli olmayan'. × ***Heyetin başkanı, güler bir yüzle muhtar ve öğretmenin halini hatırını sorup el sıktıktan sonra, iple birbirine çatılı ürkek küçük buzağılar gibi, pel pel gözlerinin içine bakan talebelere de ayrı ayrı iltifatta bulundular.*** (H. Aytekin 1945 s. 76). × ***pel pel yüzüne bakan öteki karılara...*** (H. Aytekin 1945 s. 22). b. ***bel bel***, ***mel mel***.

AD. **pelte I** 'pamuk atılırken kirişten fırlayan pamuk parçaları' DS 3425 < Yun. ***πτυλα*** (ptíla) 'Flaumfedern' Ch. Tzitzilis 1987 no. 440, DS 3424. ××

pelte II 'nişasta, şeker ve su karışımının pişirilip soğutulmasıyla yapılan bir çeşit tatlı' < Fa. ***palîta*** 'the wick of a candle or lanmp; a roll of lint to be put into a wound, a suppository' F. Steingass 1930 s. 255, krş. BER 1996 V, 143. × ***Evlendim evleneli pelte gibi vücut okşamaktan gık dedim.*** (S.M. Alus 1934 s. 127). × ***Muammer'in beslenmesi evde baş kaygı oldu. Kırklareli'den getirtilmiş hardaliye, pekmezli cevizli pelteler...*** (M.C. Anday 1965a s. 55). ***pelteye dön-*** 'çok gevşek veya titrek hale düşmek'. × ***Cevdet efendi biçaresini ise hiç sormayınız. Madam Viyoleti gördüğü anda pelteye dönmüş, selâmün kavlene uğramış ta, Azrail ile hesaplaşmağa başlamış gibiydi.*** (S.M. Alus 1934 s. 332).

peltek 'dilini dişlerinin arasına alır gibi konuşan' < Tk. ***bert-*** 'burkulmak' + ***-ek*** fiilden isim yapım eki, Meninski 1680 I, 874, H. Eren 1999 s. 329, J. Redhouse 2006 s. 452. × ***Henüz burunsuz, hımhıma, pelteğe, kekemeye, dığdığıya, pepemeye räst gelmedim.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 17).

(Argo) **peluz et–** 'açıklamak, tercüme etmek' H. Aktunç 1990 s. 225, S. Özel 1993 s. 82. ××

pelür 'ince ve yarı şeffaf yazı kağıdı' < Fr. ***pelure*** 'kabuk'. × ***Sait, öfkeyle ama gene de aralarına karbon koyduğu pelür kâğıtlarını makineye taktı.*** (M. Buyrukçu 1969 s. 30). × ***Mecnun'un Leylâyı arayışı gibi makinada "e"yi, "be"yi arıyorum. Sonra "çat!" vuruyorum tuşa. Bundan daha gücü, pelürler arasına karbon kâğıtlarını yerleştirmek. Beceriksiz parmaklarımdan kâğıtlar kayıp yerlere düşüyor.*** (M. Seyda 1970 I, 84). × ***Baharla birlikte uçurtma faslı başlardı. Fırıncı Mustafa Efendiden "ekmek kâğıdı" (ekmeği sarmak için kullanılan, pelür kâğıdına benzeyen bir kâğıt) alırdık: Sarı, yeşil, kırmızı, mavi. Sonra bizim mahalledeki yarı harap ahşap bir evin damını örten hartamalardan aşırırdık. Nişasta ile suyu karıştıra-***

rak yapıştırıcı maddeyi elde ederdik. Kendi uçurtmalarımızı kendimiz yapardık. (Fethi Naci 1999 s. 16–17).

O. **pembe I/penbe I** 'pamuk, Gossypium herbaceum' *I.* Hauenschild 1989 no. 541, M. Kütükoğlu 1983 s. 358 < Fa. ***panba/pamba*** a.m. × ***Şeb ḳadar mı yüzi ḳara olasın vaḳt-i seḥer? | Bu cihândur aẕer ėt kim anı penbeyle boġar!*** (Ẕātī 1967 I, 345). × ***Penbeyi gel çıḳar ḳulaġuŋdan, | Saŋa da ėrişür peyām-ı ecel.*** (Nev'ī 1977 s. 192). × ***Penbe ve ḫaşḫaşdan faḳat 'öşr alınur, salāriye alınmaḳ mu'tād degüldür.*** (Ö.L. Barkan 1943 [992/1584] s. 51). × ***Ve boya ve ḥinnā ve penbe ve deri: ḳırḳ aḳçadan bir aḳça alınurmış.*** (Ö.L. Barkan 1943 [935/1528] s. 112). × ***Ve re'āyādan Arnavut ve Rum ve Eflāk ki 'öşri ġallātı defteri sulṭānīde maḳṭū' ḳayd olınmamış ola, cinsi ḥubūbātdan penbeden ve kettāndan ve kiminūndan (kimnūndan ?) ve anisondan ve zağfirāndan ve ġayrından sālārlıḳlariyle on beşde iki alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [927/1520] s. 289). b. ***panbuk***.

pembe II/ AD. ***pempe*** 'açık kırmızı' < bu manadaki sıfatı I8. asırdan evvelki lugatlerde bulamadım; zaten pamuğun çiçekleri beyaz olduğu hâlde neden 'açık kırmızı' manasına geldiği nasıl izah edilir? Krş. Az. ***pānbā*** a.m. ADIL 1983 III, 494. × ***Eṭrāfını ṣalḳım ṣalḳım allı, ṣarılı, yeşilli, leylāḳī, penbeli nūrlar ile ḍolduruyordu.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 82). × ***Güneş kaybolmuştu. Fakat yolun geçtiği vadinin yamaçlarını süsleyen çamlarda hafif pempeliği kalmıştı.*** (S. Kocagöz 1954 s. 53). × ***Kepeneğin altında er yatar, hanım kahbanalı! Aylıklar artarsa, bir topuklu kundurayla bir pembe manto alacağım. Saçlarını da tango biçimi kestirip salacağım bunu şeherin içine. Görsünler o zaman hanımın eyisi şeherden mi çıkıyor yoksa köyden mi?*** (F. Baykurt 1961o s. 73). × ***Valaların her biri bir renkte, bir revnakta. Valaların dört uçları, kergah ile işleme. Eğer mavi, eğer pembe, her birinin revnağı ayrı ayrı.*** (Behçet Mahir 1973 s. 139). × ***İstanbuluŋ ince penbe ipligi, ḳaḳum kürkine ve gömlek kenārına yarar.*** (M. Kütükoğlu 1983 s. 159). × ***Sana kutu kutu çikolatalar getirirdi. İnce askılı, ipek siyah kombinezonu, parlak ipek çorapları, dantelli pembe jartiyeri vardı.*** (Peride Celal 1990 s. 427). × ***Beyaz pembe yanaklı, mavi gözlü, açık lepiska, altın gibi pırıltılı saçları vardı, düzgün vücutlu, on altı yaşında kamelya gibi güzel bir kızdı.*** (H. Topuz 1998 s. 30). (Argo) 'bin liralık kâğıt para' H. Aktunç 1998 s. 238. b. ***panbuk***.

pembezâr 'genellikle gömlek yapımında kullanılan yumuşak ince pamuklu dokuma, bürümcük' A. Ergür 2002 s. 207, J. Redhouse s. 453 < Fa. ***penbezār*** 'cotton field' (***panba*** + ***-zār,*** b. ***çemenzar*** ⊡. × ***Ben deyim beş bin, sen de on bin kayık. Kayıkçılarda "pembezar" gömlekler, bol kollar, katmerli şalvarlar.*** (S.M. Alus 1933p s. 58).

pembe pembe 'pespembe, pembeleşmiş' × ***Beyaz ten, burma bıyıklar, pembe pembe yanaklar...*** (S.M. Alus 1934 s. 129). × ***Hürmüz hanım civanlığında sayılı güzellerdenmiş. Keman gibi kaşlar, gür kirpikli gözler, pembe pembe yanaklar, buğdayî ten...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 23.VI.1941). × ***Elena, parlak, simsiyah saçları, mermer gibi beyaz vücuduyla, karşımda duruyordu sanki. Mes'uttu, Elena. Pem-***

be pembeydi yüzü. Gözlerinin içi gülüyordu, ağlamıyordu artık. (F. Baysal 1955 s. 103).

pembiş 'pembe ve sevimli (çocuk)' < ***pembe*** + ***-iş*** okşama eki, b. ***dadaş*** ⊡. × ***SEHER: Çocuk güzel mi? DOMDOM ALİ – gülüyor.. SEHER — Pembiş pembiş mi yüzü?*** (A. Ağaoğlu 1982o s. 101).

pempe b. ***pembe II***.

pena (gemici dili) 'direk, seren' < İt. (Venedik diyal.) ***pena*** 'spar' ***pena cıvadra*** 'bowsprit (including jib boom and flying jib boom) constructed of one piece' Kahane–Tietze 1958 no. 89. ***pena yelkeni/moda yelkeni*** 'serenleri direğin gerisinde ve direk istikametinde amudi bir vaziyette sürmeli olarak yapılmış müselles yelken' L. Gürçay 1943 s. 295-296. ××

penâgâh 'sığınak yeri, iltica edilen yer' < Fa. ***penāh*** + ***-gāh*** J. Redhouse 2006 s. 453. ××

penâh 'sığınmacı; mülteci' < Fa. ***penāh*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 453. ××

penbe b. ***pembe I***, ***II***.

O. **penc** 'beş' < Fa. ***panc*** a.m. × ***Kedbānūm eyitdi: "Hezār suṛha aldum, iki-biŋ dạhı ̮harc gitdi." dėdi. Penc-hezār zer-i müdevver-i münevvir-i meskūk-i maẓrūb kedbānūma vėrdiler, beni satun aldılar.*** (Ferec v. 112a).

pencâh 'elli' < Fa. ***pencāh*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 454. ××

O. **pencâh-sâle** 'elli yaşında' < Fa. ***pencāh-sāle*** a.m. F. Steingass 1998 s. 256. × ***Ė emīrelmū'minīn!... Baŋa ẓulm eyleme! Pencāh sāla bīcāre-yem, coḳ günah-larda bulındum ola. İllā bu günlerde tāyibem, 'ibādete meşġūlem.*** (Ferec v. 225a).

pence b. ***pençe I***.

pencere/pençere b.m. < Fa. ***pencere*** 'kafes, parmaklık' J. Redhouse 2006 s. 454, Meninski 1680 I, 895. × ***Ė Bulḳāsım pençereye geldi, baḳdı, gördi ki köşk dīvārı ėŋėn yücedür. "Bundan ḳalġursam nicedür?" dėdi.*** (Ferec v. 8a). × ***Bülḳāsım iki ayağını pencereden daşra çıḳardı, eliyle pencere ėşigine yapaşdı.*** (a.e. v. 8b). × ***Karga bir aralık tavandaki avizeye konacak oldu, vazgeçti, gidip pencereye çarptı, sonra büroya doğru döndü.*** (F. Erdinç 1955 s. 55). × ***Çekeder kesmä pençerenin demirlerin. Bitirdiinän kesmää, enikunu çıkēr cezadan da kaçēr.*** (Budjaktan seslär 1959 s. 134). × ***Evler kara, kirli, yıpranmış bazalttan yapılmış, kemerleri, kafesleri, cağ denilen demirlerle örülmüş pencereleri, iki kat, toprak damlı evler.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 7). × ***Bilmiyor bu çocuk, eyvan denilen penceresiz bir girintide yaşamak ne demektir. Yere yığılan, her gün düzeltilen, ama düzeltilirken bile dağınık duran gönleri, kötü dabaklanmış derileri, onları sürekli kemiren cardun ordularını görmedi.*** (A. Kutlu 1991 s. 86). × ***Eski, iki katlı bir ahşap ev. Alt katında kafesli pencereler. Üst katta bir yarım cumba.*** (M. Mungan 1996 s. 410).

pencidü/pencodo 'beş ile iki' < Fa. ***penc*** 'beş', ***u*** 've', ***do*** 'iki', ***pencidü at-*** (Argo) 'yalan söylemek, palavra atmak' H. Aktunç 1990 s. 225, ***pencidü et-*** 'yalan söylemek' S. Özel 1993 s. 82. ××

pencik/pençik ‘kölenin hukuki ve idari durumunu gösteren senet’ < Fa. ***pencik*** J. Redhouse 2006 s. 454, M.Z. Pakalın 1946–1954 II, 766–769, Meninski 1680 I, 895. × ***Ḳuşuŋ ala ḳanını, ḳumāşuŋ arusını, ḳızuŋ gökcegini, doḳuzlama çārġāb çuḳa Bayındur ̮Hana pencik çıḳardılar. Bāḳīsin ġāzīlere baḫş ėtdiler.*** (Dedem Ḳorḳut 1973 [14.–15.yy.] s. 104). × ***Şimdi pençiğini yazıp temhir ederim.*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 78). × ***Sen korkma civanım. Ben azat edildim, pençiği bile aldım. Beni artık halayık diye tutamazlar.*** (a.e. s. 80). × ***Hanımefendi, Şehriyi medh, paşayı zemmederken, birden lisanı değiştirerek, torbadakileri çıkarmağa başlamasın mı? “Pençikli esir miyim? Zorla, topuzla olur mu? Belki artık paşayı istemiyorum, belki Şehri beyden vaz geçmiyeceğim, onunla oturacağım; kim ne karışır?*** (S.M. Alus 1933k s. 192). × ***Beyefendi Hazretleri! Erkeğin eline bakan kadın hür değildir. Pençiksiz bir nevi aile halayığı, koca esiridir. Bu haşin zevç akşamüzeri evine gelip de emirlerinden birinin ihmal edilmiş olduğunu görünce kadını haşlar. Canı isterse döver bile*** (H.R. Gürpınar 1933ke s. 72).

pencodo b. ***pencidü.***

pencşembih ‘perşembe’ < Fa. ***pencşenbih*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 454. b. ***perşembe.*** ××

pencüse (tavla tabirlerinden) ‘beş ile üç’ < Fa. ***penc*** ‘beş’, ***ū*** ‘ve’, ***se*** ‘üç’. × ***“Pencüse!” Gençliğinin başı için beycağzım, şunun Türkçesini söyle! Dediğini bir türlü belliyemiyorum. Dilimi eşekarısı soksun, dönmüyor da dönmüyor. “Beş ile üç.”*** (S.M. Alus 1934 s. 392).

pencüyek ‘beşte biri, yani eski Osmanlı kanununa göre harplerde düşmandan alınan esirlerden beşte biri padişaha bırakılacak’ < Fa. ***penc*** ‘beş’, ***u*** ‘ve’, ***yek*** ‘bir’. × ***Pencüyek çıḳardı, ḳısmet eyledi | Leşkerin cümle ġanīmet eyledi.*** (Enverī 1928 s. 24). × ***Pencüyek kim çıḳdı, yoḳ pāyān u ḥad | Sürdi gemi ḳaydına Mīr âḥad.*** (a.y.).

pençe I/pence ‘yırtıcı hayvanların ön ayaklarındaki sivri ve kıvrık tırnaklı kısım, yırtıcı kuşların cırnakları’ < Fa. ***pence*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 454, H. Eren 1999 s. 329, Meninski 1680 I, 895. × ***Āferînişde anuŋ gibi cādū yoḳdur. Cümle-i cihān anuŋ ḳahrı pençe-sinüŋ maḫkūrıdur.*** (Ferec v. 31a). × ***Eger bir de cahil, inṣāfsız vekīllerden birinin pençesine geçmiş ise netīcede maṣrafıŋ, ḥaḳḳını geçmiş olduġunu görmekle müteḥayyır ḳalıyor, aṣıl müşkilātıŋ buyüğü de dā’ire-i icrāda başlayor.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 15). ***pençe pençeye git-*** ‘birbirine düşmek’: × ***Karım gelinle, ben oğlumla pençe pençeye gidiyoruz.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 27). ***pençeye tak-*** ‘elde etme konusunda ısrarlı olmak’: × ***Biliyorum ki bir şeyi pençenize taktınız mı bırakmayacaksınız.*** (R.N. Güntekin 1930 s. 105).

AD. **pençe II** ‘avuç, avuç dolusu’ < ***pençe I***. × ***Sonra kız geliyor, karıya bir pençe altın veriyor. Sen savuş, git, kimseye söyleme, diyor.*** (M. Tuğrul 1946 s. 20).

pençeleş- ‘pençeleşmek, tırnaklarını birbirine geçirmek, mücadele etmek’ < ***pençe I***. × ***Ali Rıza Bey, Fikretin hemen her gün kaynana ile,***

görümce ile, kocasile, üvey çocuklarile pençeleştiğini görüyordu. Bereket versin ki kızı dilli dişli bir kadın olmuştu. (R.N. Güntekin 1930 s. 166). × ***Asıl zavallı olan, kadın. O belki bugün kıtır kıtır açtır. Azraille pençeleşiyor.*** (Reşat Enis 1945 s. 46).

pençe pençe (yanaklar) 'kırmızı kırmızı (yanaklar)'. × ***Bugün genç ḳadının bütün güzelliği, tarāveti üzerinde idi. Yeŋi yıḳanmış ṣaçları ḥāreli bir ḳumāş gibi dalġalanıyordu. Yanaḳları pençe pençe ḳızarmışdı. Gözleriniŋ içi gülüyordu.*** (E.E. Talu 1928 s. 223). × ***Yirmi beş, yirmi altı yaşlarında, uzuna yakın boy, tombul tombul vücut; açık kumral saçlar, koyu kumral kaşlar; sümbül gibi bıyıklar; duru beyaz ten; gül pembesi çehre, pençe pençe yanaklar.*** (S.M. Alus 1933p s. 15).

pençere b. ***pencere***.

pençik b. ***pencik***.

O. **pend** 'öğüt, nasihat' < Fa. ***pend*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 454. ***pend eyit-*** 'nasihat vermek, öğütlemek': × ***Ve ol ki oġraduŋuz ola bir gişiye ki ayruḳ gişi aġzına loḳma ḳoyardı, gendü yemezdi: ol 'ālim meṣelidür ki ḥalḳa pend eydür, gendü dėdügini dutmaz.*** (Ferec v. 192a). ***pent ver-*** 'nasihat vermek': × ***Yusuf, aklını başına topla, evine, ailene mukayyet ol, dedim. Allah bilir ya, yürekten söylemedim. Biz de gönül hali nedir biliriz. Sevdalıya pent vermesi kolaydır. Gel de o sevdayı çekene sor!*** (Sabahattin Ali 1943 s. 70).

pendafil b. ***pentafilion***.

(Argo) **pendifrank** 'şamar, tokat' H. Aktunç 1990 s. 225 < Yun. ***πεντα φραγκο*** (pendáfraŋko), Ch. Symeonidis 1973 no. 170, M.L. Wagner 1944 s. 11, asıl manası 'Fünffrankenstück' (beş parmaktan kinaye), S. Özel 1993 s. 82. × ***Hāniyā ḳafāma, ṣūratıma bir ḳaç elli altı pendi franḳ gibi şeyler de yesem, ilk teṣādüf etdiğim çeşmede yüzümü yıḳar, evvel Allāh hīç yememişe dönerim.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 331): × ***Soḳaġa atladık. Tramvay ġayrı iḥtiyārī mevḳıf olmayan bir yerde durdı. Çünki içinde elli altı, pendi franḳ paṭırtıları, sövmeler, şaymalar ḳıyāmet ḳopuyordu.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 136). Krş. ***elli altı***.

Pendik 'Marmara kıyısındaki kasaba' < BizYun. ***Παντειχιον*** (Pantíhion) D. Georgacas 1971 s. 118. × ***Bu kadını Pendikte herkes tanır. Üç kocadan boşanmış bir şıllıktır.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 155). × ***Adamlar, "Pendik'te küçük bir arsa var" diyorlar; annem" yok efendim, yok. Hepsini çoktan sattık" diye direniyordu.*** (M. Urgan 1998 s. 90). × ***Kim olacak, sabık Bursa va lâhik adalar sermühendisi Vehbi Bey! Bu sene de Pendik'te lengerendaz olmuş!*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 17). × ***Kasap Mesrur Efendi, halinden pek memnundur, o her gün Pendik'te lordlar gibi yaşadığını iftiharla söyler.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 16).

pendir b. ***peynir***.

AD. **pene** 'kalem sapı' DS 3426 < Yun. ***πέννα*** (penna) 'yazı kalemi' Tietze 1955 I, no. 212. ××

peneta/panata (eski bir çalgı) 'banderola' Meninski 1680 I, 894 < İt. ***pennetta*** a.m. A. Prati 1951 s. 750, Kahane–Tietze 1958 no. 492. ××

penevrenk 'kadınların giydiği abadan yapılmış don' DS 3426. b. ***benevrek***, ***menevrek***.

penez I 'eski zamanlarda bir Macar parası' (150 penez = 1 Taler) Meninski 1680 I, 901–902, R. Dankoff 1965 s. 65. × ***Varoşlardan ve karyelerden pāzāra gelüb başları üzere getürüb satdukları tavuk gibi, peynir gibi meyve gibiden nesne alınmaz. Ammā tamām hafta oturanlardan haftadan haftaya birer penez alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [976] s. 301).

AD. **penez II** 'kadınların elbise ve başlıklarındaki süs paraları' ZTS 157. × ***Gülşen'in iki eli top gibi yusyuvarlak olmuştu. Yazmasız başı, poçusuyla peneziyle, fırlamış, dağılmış saçlarıyla daha güzel görünüyordu.*** (F. Baykurt 1961o s. 318). × ***Neredeysen çık ortaya ulan batakçı dürzüüü! Çık gözelce! Bak valla avradıyın başındaki penezleri söker giderim. Çabuk çık, valla kendisini de atın terkisine alır götürürüm Evciye. Bin lirayı ödeyenece kullanırım bak, allaha yaparım. Kör olayım yaparım.*** (F. Baykurt 1971t s. 53).

penguen 'Güney Kutup bölgelerinde yaşayan deniz kuşu' < Fr. ***pingoin*** a.m. × ***Birçoğu beyaz yaşmaklariyle penguen kuşlarına benziyor...*** (R. Enis 1957 s. 13).

penhân/pinhân 'gizli, saklı' < Fa. ***penhān/pinhān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 455, Meninski 1680 I, 905. × ***Yarındası gün atam ẓıyāfet eyledi, tamām yaraḳ düzdi, şehzāde'yi ḳonuḳlıġa oḳıdı. Ben ḳaṣr manẓarasından penhāni teferrüc eyledüm.*** (Ferec v. 107b). ***penhān dut-*** 'gizli tutmak': × ***Bu rāzı penhān dut ki ben zen-i ṣāliḥa-am; üc nevbet ḥac u ziyāret ėdüb-dururam. Ehl-i Baġdād dükeli beni bilürler; bu ḥāl baŋa żarüretden düşdi.*** (Ferec v. 215b). ***penhān eyle-*** 'saklamak': × ***Aşaġa indi, on küp ḫusrevānī ḳızıl altun buldı. Sevindi, biraz altun aldı, yoḳaru geldi, cāh aġzın penhān eyledi.*** (Ferec v. 65a). ***penhān ol-*** 'saklanmak': × ***Ben āletlerümi aldum, küpden cıḳdum, bir yėrde penhān oldum. Gördüm, gėrü ol pīr ḥāżır olmış: ḫalḳına vaʿẓ u naṣīḥat ve ders eydür, fetvā vėrür.*** (a.e. 61b).

penhâni 'gizli' < Fa. ***pinhānī*** a.m. F. Steingass 1930 s. 258, Meninski 1680 I, 905. × ***Sözlerin diŋlemek-icün penhānī yėrde oturdı.*** (Ferec v.123b). 'gizli olarak': × ***Gece ḳaraŋu olduḳda penhānī durugeldi, bir ḳac kenīzekile ol yėre geldi ki biz anda şarāb ėderdük.*** (Ferec v. 112b). 'mütenekkiren': × ***Ḫalīfe eyitdi: "İşidürem ki işbu ḫalḳ ḳamra gėcelerde zevraḳa binüb temāşā ėderlerimiş. Hevesüm düşdiki penhānī ol teferrüci ėdem, kimse bilmeye. Ḍuruŋ, bu gėce rūşendür, ol maṣlaḥatı göre-lüm!" dėdi.*** (a.e. v. 120a).

penir b. ***peynir***.

penis 'çük, zeker' < Lât. ***penis*** a.m. × ***Ten rengindeki lamba dev bir penis biçimindeydi ve deriden yapılmıştı. Ömer burnunun dibinde sallanan bu tuhaf biçimli devasa lambaya şaşkınlıkla bakarken, Dominguez'in çok eğlendiği zaman attığı kahkahalardan birini duydu.*** (A. Altan 1985 s. 222).

(Argo) **peniz** 'laf, söz' H. Aktunç 1990 s. 225 < Rom. ***peniz et-*** 'çok konuşmak, boşboğazlık sırasında sırları ortaya dökmek' S. Özel 1993 s. 82: × ***Ben şimdi gider, onlara peniz ederim, onlar da gelirler.*** (Cevdet Kudret 1973 I, 154).

pens 'kıskaç şeklinde iğne' < Fr. ***pince*** a.m. × ***Dizim çözülünce bir pensle sargıyı, pamuğu yukarı kaldırarak bir göz attıktan sonra yaralara iğildi.*** (Peyami Safa 1937 s. 118).

pentafil b. ***pentafilion***.

pentafilion/pentafil/pendafil 'beş parmak otu, Potentilla reptans' Meninski 1680 I, 894, 902, I. Hauenschild 1989 no. 908 < Yun. ***πενταφυλλον*** (pentafilov) G. Meyer 1893 s. 33. ××

penye 'penye makinelerinde taranıp temizlenmiş, çok kaliteli ince pamuk ipliği; iç çamaşırı ve astar yapımında kullanılan pamuklu örme bir kumaş türü' A. Ergür 2002 s. 207 < Fr. ***peignée*** a.m. × ***Ufuk: üzerinde ince askılı bir gecelik, bacaklarından sıyrılmış, ince, uçuk renkli penye kumaş, çarşafın kıvrımlarında kayboluyor...*** (Y. Yazıcı 1990 s. 41). × ***II. REHBER KADIN, I.'nin renksiz giyimine karşın ayağında yemyeşil plastik pabuçlar, sırtında renkli penye, başında şeker pembesi naylon eşarp, ardında yeni bir gezgin topluluğu ile gelir.*** (A. Ağaoğlu 1997 s. 92).

pepe b. ***pepeği***.

AD. **pepeçura** 'üzüm suyu ve mısır unuyla yapılan bir çeşit lapa' DS 3427 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***πεπετζουρα*** (pepetzúra) 'ince ve yumuşak kabuklu iyice olgunlaşmış meyve' Ch. Tzitzilis 1987 no. 402. ××

pepeği/pepeyi/pepe/pepeme 'kekeme' DS 3427, Meninski 1680 I, 704, J. Redhouse 2006 s. 438, TS 3186, R. Dankoff 2004 s. 222. × ***Henüz burunsuz, hımhıma, pelteğe, kekemeye, dığdığıya, pepemeye rāst gelmedim.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 17).

pepele- 'kekelemek' DS DS 3427, Meninski 1680 III, 5913. ××

pepeme b. ***pepeği***.

pepeyi b. ***pepeği***.

per I/pere II 'davarların sağıldığı yer, ağıl' DS 3427, K. Emiroğlu 1989 s. 196 < Kürt. ***bêr/bêrî*** a.m. K.K. Kurdoev 1960 s. 106, Erm. ***per*** < EErm. ***ber*** × ***"Ağa," dedi. "koyınlari geturduk" dedi, "pêre koduk koyınlari" "pêr" koyınlarun muafaza edulduğu avla demektur.*** (T. Günay 1978 s. 220). b. ***ber III***, ***beri II***.

AD. **per II** 'zar, ince tabaka' DS 3427 < Erm. ***par*** 'garment, foetal sac, film of an egg' R. Dankoff 1995 no. 734. × ***En uzun çakırdikenin yüksekliği bir metre kadar olur. Bir sürü de dalları vardır. Dallar dikensi çiçeklerle donanır. Bu çiçekler beş perli, yıldız gibi, ucları sert, sivri iğnelerin ortasındadır. Her çakırdikeninde bunlardan yüzlerce bulunur.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 11).

per III (poker oyunu tabirlerinden) 'aynı kâğıttan iki tane olması' < İng. ***pair*** 'çift'. × ***Bu hayat pokerinde bize ancak pas düştü | Elime per gelmedi, ellere fulâs düştü.*** (Z. Güvemli 1949 s. 94).

perâkende ‘dağınık, her parçası birer yanda; ticarette malların parça parça satılması’ < Fa. ***perākende*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 439, Meninski 1680 I, 748, ‘Harp gemilerinde tali ve hususi hizmetlerde istihdam edilen ‘Emirber, salon ve büfe hizmetçisi, kumanyacı, yazıcı, aşçı, borazan, kunduracı, terzi, marangoz…’ gibi erata denir’ L. Gürçay 1943 s. 319. × ***perākende eyle-*** ‘çeşitli yönlere göndermek’: × ***Bu ḥāl ādemīyile biter iş olsa, bir iş ėtmek olayıdı. Cinnī-ler ḳanda bulalum, anlardan ḳız*** dileyelüm? ***Eṭrāfa eknāfa gişi-ler perākende eyledüm. Bu rence zaḥmet cekdiler, ḥaber de getürmediler.*** (Ferec v. 145b). ***perākende ol-*** ‘dağılmak’: × ***Bu ḥāl üzerine bir hafta gecdi, vezīr-i düvümüŋ dāḥı nökerleri, oğlanları esbābı dağıtdılar, perākende oldılar.*** (Ferec v. 25a). ***perakende söz*** ‘gevezelik’: × ***Getür suvāluŋ ‘arż ėt, perākende sözi ḳo!*** (Ferec v. 135b).

perama/pereme/peleme ‘feribot’ < BizYun. ***περαμα*** (pérama) a.m. Kahane–Tietze no. 829, H. Eren 1999 s. 329, DS 3429, TS 3188, M. Kütükoğlu 1983 s. 358, R. Dankoff 2004 s. 222. b. ***bereme***. ××

perçem ‘kâkül, alına dökülen saç’ < Fa. ***perçem*** ‘the tail of the sea–cow, which they hang round the necks of horses; a lock of hair (especially waving over the forehead)’ F. Steingass 1930 s. 240, H. Eren 1999 s. 329, Meninski 1680 I, 757, K. Emiroğlu 1989 s. 196. × ***Siyah kıravatden yokarı görünen gömleyin yakası iki tarafden yuvarlak çenyesine yaklaşmış ve göksü ilikli siyah setri ile beyaz pantalon giyinmiş, başındeki fesin püskülü atı dizgin itdiyi yerde açık kumral perçemlerine çarpar durur.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 61): × ***Ey Sitanbulda gezen servi sehī, | Ki siyeh perçeminde fes pādişehi.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 69): × ***Yan masadaki kara sakallı imam yanındaki perçemli gence, hatim indiriyormuş gibi sallana sallana lâkırdıda.*** (S.M. Alus 1933p s. 37): × ***Kemgöz değmesin diye Gülsüme torba dikmesini söylemiş, alnının perçemine de mavi boncuk taktırmıştı.*** (S. Anadol 1947f s. 6).

perçem perçem ‘çok kızarık (yüz)’ < Fa. ***perçem*** krş. ***pençe pençe.*** × ***Kardeşim içerde, odada yüzü perçem perçem kızarmış, ateşler içinde yatıyor.*** (S. Şengil 1990 s. 34).

perçin ‘iki levhayı birbirine sıkıca tutturmak için bir çiviyi her iki levhadan geçirdikten sonra sivri ucunu ezerek ikinci baş haline getirme işi’ < Fa. ***perçīn*** a.m. Tietze 1969 no. 93, J. Redhouse 2006 s. 440, Meninski 1680 I, 757, H. Eren 1999 s. 329, L. Gürçay 1943 s. 320. × ***Bir çare varsa o da, bir iki kişinin, bacakları sıvayıp denize inmesi ve kayığı ileri doğru itmesi. Kayıkçı denize atlamış, hiç faydasız. Agavniyi indirmişler, gene kâr etmiyor, perçin yerinden oynamıyor bile.*** (S.M. Alus 1933p s. 151). ***perçin et-*** ‘pekiştirmek’: × ***Cevdet efendi, perçin edilmiş gibi, dudaklarını birbirine yapıştırıp, burnunun bir deliğinden nefes alıyor, karşısındaki devam ediyordu…*** (S.M. Alus 1934 s. 353): × ***Eşki cānde olub perçin, | Pekişmışdır ḳaya laçin.*** (E. Kömürjian 1981 s. 87): × ***Karinada patlayan dalgalarla çatır çatır inliyor geminin kaburgaları. Az sonra, dikişleri patlayan bir pantolon kıçı gibi sacların perçinleri atacak ve kamaraya öfkeli sular dolacak.*** (C. Kavukçu 1997 s. 32).

(Argo) **perçinle-** 'düzmek, cinsel ilişkide bulunmak' < ***perçin***, H. Aktunç 1990 s. 226, S. Özel 1993 s. 82. ××

perdaçi 'maden işçisi' < Yun. ***πετρα*** (petra) 'taş' Ch. Symeonidis 1973 no. 172. ××

perdah I b. ***perdaht***, Meninski 1680 I, 761, **/t/**'nin düşmesi için b. ***abdest II*** ⊡. ××

(Argo) **perdah II** 'parlak, iç burkucu söz' H. Aktunç 1989 s. 238. ××

perdahat et- b. ***perdaht et-***.

perdahla- 'yalan yanlış konuşmalarla birini kandırmaya çalışmak' < Far. ***perdaḫ*** + Tk. ***-la***, S. Özel 1993 s. 82. ××

perdaht/perdah 'tamamlama, bitirme, parlak, cilalı' < Fa. ***perdāḫt*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 441, Meninski 1680 I, 763. b. ***perdah***. ××

O. **perdaht et-/perdahat et-** 'tamamlamak, bitirmek; cilâlamak, parlatmak' < Fa. ***perdāḫtan*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 441, Meninski 1680 I, 763. × ***Ḫālid feryād ėtdi: "Hey ẓālim! Bu 'ne ḥikāyetdür? Ben seni baş ḳazımaġa ḳıġırdum, sen müneccim-lik ėdersin! Başumı ḳo, bir gişi gele, perdāḫt ėde!" dėdi.*** (Ferec v. 207b–208a). 'zarafetle anlatmak, dinletmek': × ***Ḥidmetinde ḳaṣr üzerinde oturduḳ, her bābdan ḥikāyetler perdāḫat eyledük. Aŋadek kim ṣabāḥ oldı.*** (a.e. v. 57a) 'temiz hale koymak, çeki düzen vermek': × ***Her güreşten sonra perdaht edip büyüklerin huzuruna giderek bahşiş almak âdettir.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 276). ***perdaht ol-*** 'tamamlanmak' < ***perdāḫt et-*** fiilinin passivum hali: × ***Ḥaṣır perdāḫt olıcaḳ Cühūd ḥaṣıri sulṭāna iletdi. Ḳatı merġūb düşdi.*** (Ferec v. 239a).

perdahtlı 'cilalı, parlak' < Fa. ***perdāḫt*** a.m., M. Kütükoğlu 1983 s. 358. ××

perde I 'kapı perdesi, pencere perdesi' < Fa. ***perde*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 441, H. Eren 1999 s. 330, Meninski 1680 I, 765. × ***Gīvedüz evini dürlü dürlü döşeklerile, dīvārını izār(lar)ıla, saḳf-larını dutuḳlarıla, peşşe-ḫāneler-ile, ḳapuları perde-leri, miyān-sarāyı perde-lerile bezedi.*** (Ferec v. 59a). × ***Elime kitap aldım. Sinema perdesine baktım. Öteleri azdan az görmeye başladım.*** (O. Arayıcı 1979 s. 41). × ***Kalın kadife perdelerim çekilmiş, duvardaki aplikler yakılmıştı.*** (N. Eray 1984 s. 17). × ***Evin buzdolabından perdelerine, döşemelerinden kapı tokmaklarına kadar tüm aksesuarını Amerika'dan getirtmişti.*** (A. Kulin 1997 s. 52). ***perde ardında*** 'perde arkasında, yani haremlikte': × ***İşidildi ki sizüŋ perde ardında bir 'ayāluŋuz varımış. Ümīd oldur ki anı bizüm ḳatumuza vėribiyesiz ki anuŋ ḳudūmı bereketinden bize 'izzet müretteb ola. İltimāsumuzı red eylemeŋ!*** (Ferec v. 142a). ***perdeyi yırt-*** 'açıkça ortaya çıkmak' b. ***perdeyi sıyır-***: × ***Dėdi perdei yırtmaḳdur vebāl. | Ḥarām oldı-mı, lāġ u ġiybet ḥelāl.*** (Ferheng-nāme-i Sa'dī 1340–42 [1073] s. 60 no. 728). ***perde*** 'katarakt': × ***Ol bābda dilleri bī-güftār ve dīdeleri perdei 'illet ile nümūdārdur.*** ('Ālī 1979 [1581] I, 137).

perde II 'yüze örtülen şey, peçe' < ***perde I***. × ***Ġam-zedelerüŋ dili derdinden bī-ḫaber olma, ḫasta-laruŋ ārzūsı yüzine perde germe!***

(Ferec v. 107a). × ***Bil-ki gendözümi ṣaḳınduġum anuŋçün degüldür ki seni sevmezem, dilemezem. Cāndan yėg severem, buyursaŋ bu perdeyi ārzū yüzinden götüreyin ve bu luʿbet-i esrārı tutuḳ-ı intiżārdan daṣra bıraġayın.*** (a.e. v. 113a).

perde III 'bir sesin şiddet derecesi'. × ***Bitişik odada, sözleriniŋ perdesini alçaltmaya, cümlelериniŋ acılığını gizlemeye lüzum görmeyen sevdālılarıŋ şu ekstra muḥāverelerini işitiyordu...*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 347). × ***Tren perdeleri zincir gibi birbirine takılı uzun. titrek düdükler öttürerek homurdana homurdana geliyordu.*** (M. Yesari 1932 s. 207). × ***Umumi kaptan geldi. İlk peşin sert yapmak istedi, sonra perde perde yumuşadı.*** (Orhan Kemal 1949b s. 110). × ***Ses perde perde yükseliyordu. Kız, kleyi kapattı.*** (M. Çelen 1955 s. 103). × ***Kişizâdem, dedi, sen böyle üst perdeden konuşuyorsun. Çünkü etrafındaki çomarlara güveniyorsun.*** (R.C. Ulunay 1994 s. 14).

perdedar 'perdeyi tutan' < Fa. ***perdedār*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 442, F. Steingass 1998 s. 242. ××

perdenişin 'perde arkasında oturan' < Fa. ***perdenişīn*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 442, F. Steingass 1998 s. 242, Meninski 1680 I, 767. ××

perdesi sıyrık 'utanmaz, ahlaksız' < Fa. ***perde*** + Tk. ***sıyrık*** × ***Perdesi ṣıyrıḳ olan bī-pervā | Her ḳuçaḳda yata ṭanbūr-āsā.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 131).

perdeyi sıyır- 'perdeyi kaldırmak, açıkça ortaya çıkmak' < Fa. ***perde*** + Tk. ***sıyır-***. × ***Mileydi ise bunu meyliyetine add-etmeye add-etmekle, başladı harf-etmeye, seni çok severim demeye; hasılı, bir gün perdeyi sıyırıp, kabak çiçeği gibi açılarak: "Be ey köftehor, İngilterede iken beni bu kadar lordlar ve prensler istedi de varmadım, ancak kısmetten ileri şey olmaz, meger kısmet senin imiş.*** (E. Misailidis 1986 s. 729).

pere I b. ***para V***.

pere II b. ***per I***.

pere III b. ***porya***, ***borya***, ***boyra***.

pereke 'kepenek' ZTS 157. ××

perelin b. ***pelerin***.

pereme b. ***perama***.

perend 'düz, ipek mendil; kılıç, bıçak' < Fa. ***perend*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 444. ××

perende 'havada çark gibi dönerek atılan takla' < Fa. ***perende*** 'flying; a bird' F. Steingass 1930 s. 244, J. Redhouse 2006 s. 444. × ***Süleymān ol münāẓara güniniŋ yarındası gün cümle insi, cinni, cerendei perendei, vuḥūşı, ṭuyūrı cemʿ buyurdı.*** (Ferec v. 187b). × ***Arkaya perendeyle taklağı atmıştım ya, duvar budur diye hıngadak çarpar çarpmaz Hızır muradıma yetişti.*** (S.M. Alus 1944 s. 135). ***perende at-*** 'çark gibi dönerek takla atmak': × ***Koskoca bir komisyoncu idi.***

Günde seksen defa kanunlar üzerinde perende atıyordu. (K. Bilbaşar 1944 s. 42). × ***O derece kafa çektikten sonra, o kadar dumanlıkla nasıl mı geriye perende atıp kurtulabilmiştim? Boru değil, can pazarı bu! Değil sarhoş olmak, insan çene atsa, can üstünde olsa, kuyruğu sıkıştı mı pire kesiliveriyor!*** (S.M. Alus 1944 s. 135). × ***Sülü yine masanın üstüne fırladı ve orada arka arkaya üç kez perende attı. Bu kez Nuri'nin ağzı açık kalmıştı. Özellikte o daracık yerde üç ters perende atmak, değme cambazların bile zor yapacağı şeydi.*** (A. Nesin 1988 s. 9).

perendeden at- 'alt etmek, kıç attırmak'. × ***Faḳaṭ o göŋül denilen menḥüs şey bizde de var. Ben dünyānıŋ erkeklerini perendeden atarım. Lākin işte bu ḥaydüdla başa çıḳamıyorum. Sen merāḳ etme, Ken'ān beğ isterse altı ay gelmesin, onuŋ sevdā yolları elimdedir.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 300). × ***"İşte cümle kusurları ile ben senin kızına üftade ve müşteriyim. Allahın emri, peygamberin kavli üzere nikâhlanacağım" demiş ise, Osman usta gülmekten bayılıp, "Aman efendim, seni perendeden atmışlar, aklını başına topla, son pişmanlık kâr etmez..." deye görmüş. Molla: "Kör, topal, makbulüm." deyüp iskât olmamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 325).

perendin 'ipeksi şeyler' < Fa. ***perendin*** a.m. F. Steingass 1998 s. 244. ××

AD. **perese I** 'sebze fidesi ekilen yer, fidelik' DS 3429, 3499 < Yun.< EYun. ***πρασια*** (prasiá) 'Gartenbeet' Ch. Tzitzilis 1987 no. 434, Meninski 1680 I, 772. ××

perese II/persek 'duvarcıların hiza bulmakta kullandıkları şakul ipi; eğrilen ipi gergin tutmaya yarayan madensel ağırlık' ZTS 157. 'düzey' DS 3423, TS 3188 < Fa. ***pār-seng*** 'amake-weight' F. Steingass 1930 s. 230. ***bu pereseye gel-/bu preseye gel-*** 'iş bu duruma gelmek': × ***Endi dediği gibi şimdi onuŋ ne yapdığından, ne dediğinden ḫaberi yoḳdur. Bu preseye gelmiş bir ādemiŋ üzerine haydi beni boşa! diye hīç varılır mı?*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 227). ***peresesine getir-*** 'uygun zamanını, tam sırasını bulmak': × ***İşi bu peleseye getirdi. İşte tekrār söyleyorum: sa'ādeti muḥayyileŋizi dolduran bu izdivāc vuḳū' bulmayacaḳdır.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 475). × ***Ben işi peresesine getirip onları bir kündeden atacağım ki...*** (Musahipzade Celal 1936mh s. 11). Krş. ***persek***.

perestiş 'saygı, tapınma, hizmet' < Fa. ***perestiş*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 443. ××

pergal b. ***pergar***.

pergar/perger/pergal/pergel 'daire çizmekte ve ölçmekte kullanılan alet' Meninski 1680 I, 780, 783 < Fa. ***pergār/pergāl*** a.m. F. Steingass 1930 s. 243, L. Gürçay 1943 s. 320. × ***Ölçülerim, pergellerim, |Gönyelerim, cetvellerim, |Kıskaçlarım, kerpetenim, |Hepsi mükemmeldir benim.*** (Tevfik Fikret 1958 s. 29). (Argo) ***pergel*** 'bacak' H. Aktunç 1998 s. 239.

pergel b. ***pergar***.

pergelleri aç- 'büyük adımlarla yürümek; kaçmak, sıvışmak' < Fa. ***pergār/pergāl*** 'daire çizmekte ve ölçmekte kullanılan alet' + Tk. ***kaç-***. × ***Kaç defa başımdan geçti, biri 25 kuruş koydu, yarım liralığı tosladım. 50'ye oynadı, lirayı sundum. Artık oynamadı, pergelleri açtı, tüydü, gitti. Ne demeğe hakkınız var ki?*** (H. Kodaman 1944 s. 140). × ***Sevindirici haberi yetiştirmek için pergelleri açmış koşarken: "Şimdi yenge çok sevinecek!" demekteydi. Birden zınk dedi, durdu yolun ortasında. Sol böğrüne, yerleri öptürecek bir dirsek attı.*** (M. Seyda 1970 I, 341).

pergende b. ***bergende***.

perger b. ***pergar***.

perhiz/pehriz 'diyet, perhiz' < Fa. ***perhīz*** J. Redhouse 2006 s. 446, Meninski 1680 I, 799. × ***Bu sıkı perhizden biriken parayı, genç-işi bluzlara, ekose eteklere yatırırlar.*** (T. Uyar 1982 s. 162). ***perhiz et-*** (Ablativus ile) '(bir şeyden) uzak durmak, kullanmamak' < Fa. ***perhīz kardan*** a.m. × ***Ve ol yılan ki gördüŋüzse, geceni soḳar ısırur, kimsenüŋ anda mübālātı, iḥtirāzı, yacanı yoḳ, meṣel-i düniyādur ki dükeli ḫalḳı ısırur ve hīc kimse andan perhīz ėtmez.*** (Ferec v. 192a). ***perhize yat-*** 'rejime razı olmak': × ***Unuturum diye korkarım. Geçen sefer öyle bir dalgınlık yaptım da bir ay dişimizden kestik. Zaten kıt kanaat geçiniyoruz, büsbütün perhize yattık.*** (R.H. Karay 1964 s. 68).

perhizkâr 'perhiz yapan' < Fa. ***perhizkār*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 446. Meninski 1680 I, 799. ××

peri 'peri' < Fa. ***perī*** a.m. F. Steingass 1930 s. 246, J. Redhouse 2006 s. 446. × ***Ol yigit eyitdi: "Ḳorḳma, ādemī degülem. Perī-yem, Müsülmānam, perīlerüŋ begiyem. Şol esirgedügüŋ aḳ, zebūn olmış yılanam." dėdi.*** (Ferec v. 88a). × ***Perilerden gelen mektubu sökebilmek için keskin ulemalardan bulunmak icabeder. Bu, şöyle böyle her okuyabilenin harcı değildir.*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 58). × ***Cinlerle, perilerle konuşan, sizin bilmediğiniz, tanımadığınız şeyleri gören huddamlı devrişler gibi ihtilâçlıdır***. (M. Aksel 1948 s. 13). × ***Aynanın önünde bir mum yanıyordu. Önünde elleri göğsünde birleşmiş bir halde, dizleri üzerinde birisi dua ediyordu. Mumdan vuran ışıkla saçlarının etrafında bir hale meydana gelmiş, sanki orada bir peri var.*** (T. Güner 1951 s. 91). × ***Ben bi peri kıziyım, altın tüli kuş gibi havada uçarım. Şimdiye kadar beni hiç bir avci vuramamiştır. Sen çuk ista bir avcisın, ne istegın varise süle, ben birden istegıni yerine getırırım.*** (N. Hafız 1985 s. 198). ***perisi cinli*** 'çabuk kızan, hırçın': × ***Havasından mı, suyundan mı bilmem, bu mahalleliler büyüğünden küçüğüne kadar hep öfkeli, perisi cinli, çetin kişiler zahır!*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 28.IX.1943). ***perisi hoşlanma-*** 'bir şeyden hoşlanmamak, antipati duymak': × ***Bu adamıŋ perīsi bir dürlü benden ḫoşlanamadı gitdi.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 205). × ***Su yerine maden suyu sağlık verdikten sonra "Terkibinde sanii fahmiyeti sud, demir, litin, manganez, hamızı fosfor ilh. mevcut!" diye methedip dururken teyze hemen atılıvermişti: "Tevekkeli perim hoşlanmıyor, içinde benden başka her şey varmış, hem de hepsi***

kimyevi maddeler. Bunu duydum ya, artık bir yudum bile içmem. (S.M. Alus, Akşam gaz. 21.XI.1944). ***perisi kirli/perisi pis*** 'kirden iğrenmeyen, kendini temiz tutmayan': × ***Ḳahvaltıya oturuyorlar, Bekir elini yüzünü yıkamadan oturuyor. Pis çocuk, perisi pis. Oysa buralarda onun kadar güzel, onun gibi düzgün vücutlu bir çocuk daha gösterilemez.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 110). ***perisi süflî*** 'tabiatı aşağı sınıfa meyilli': × ***Kızın perisi süfli, ne yapacaksın? Biz, bu gitsin bir ameleye varsın diye mi okuttuk? Kadri gibi canım kocayı bırak, git bir işçiye var! Ele güne karşı da bizi rezil et! Yarın Apti paşanınkiler, Atiye Hanımefendi sorarsa ne demeli?*** (M.Ş. Esendal 1958 I, 94).

O. **peri-çihre/peri-çehre** 'bir peri gibi güzel olan' < Far. ***perī*** ve çihre/çehre. F. Steingass 1998 s. 246. × ***Ben-daḫı anama ḳaḳıdum, ol perī-cehre'yi deveye bindürdüm, Ṭāyife iletdüm. Bir müddet Ṭāyifde olduḳ, ˘höşlıḳ sürdük.*** (Ferec v. 172a). × ***Her ne olursa olsun, bu periçehre kızın, nicedir işleri ters giden kumpanyaya uğur getireceğinden emindi.*** (E. Şafak 2001 s. 120).

AD. **perik–** 'ürkmek' DS 3430, E. Gemalmaz 1973 III, 607. × ***Urdukları turnaların hiç birinde bir cığa bulunmadı. Sekizinci güne dayanır dayanmaz, meğer bu ölen hayvanların kimisinin eşi ölmüştü, kimisinin cücüğü, kimisinin yuvası dağılmış. Ölenler öldü, kalan turnalar çayırlarından perikerek katar katar oldu, Bağdat üzerinde katar katar feryad u figanla başladılar dolanmaya.*** (Behçet Mahir 1973 s. 291).

perimperişan/perliperişan/permeperişan/perperişan/pesperişan 'büsbütün perişan' < Fa. ***perīşān*** + kuvvetlendirici öntakı (reduplication + tezat ünsüzü). b. ***apakçıl*** ⊡. × ***KIZ — İyi ki geldim. Sen yataklarda perim perişan. (çocuğu göstererek) Bu da okula gidemez olmuş...*** (Nâzım Hikmet 1958i s. 64).

O. **peri-peyker** 'bir peri gibi güzel olan' < Fa. ***perī-peyker*** a.m., ***pɛrī*** ve ***peyker*** 'yüz, sima, çehre'. F. Steingass 1998 s. 246. × ***Her ḳanḳı pādeşāh u pādeşāh-zāde ki gele, ol perī-peykeri ˘hāstārlıḳ ėde, ḳanı vu mālı elbet[t]e telef-dür.*** (Ferec v. 132b).

periskop 'denizaltılarda, tanklarda, siperlerde kullanılan, gözlemcinin güvenli bir biçimde çevreyi araştırmasını sağlayan mercekli araç' < Fr. ***périscope*** a.m. L. Gürçay 1943 s. 320. × ***İnsancıl yönü şurda periskobun/ Bir sarı ay görüyor geceleri kocaman*** (E. Uçarı 1958 s. 73). × ***Bir duyarga kımıldar, görür uzaktakini/ Aa, tıpkı ben – periskop/ Sonra da bana karşı.*** (B. Necatigil 1968 s. 37).

perişan 'dağılmış hâlde, dağınık; kötü hâlde, zor durumda, zavallı, dertli, bozulmuş vaziyette' < Fa. ***perīşān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 446, Meninski 1680 I, 748. × ***Cüvān eyitdi: "Ben senden ayırtlanmaġum yoḳ-dur" dėdi.. Urvīye perīşān oldı/*** (Ferec v. 178a). × ***İhtişamım benim etdın perişan!*** (Kömürjian 1981 s. 140). × ***Saç sakala karışmış, suratsız, perişan, berbat bir herif, kendisinden daha kırtipil kemanını çenesine dayamış, taksim etmeğe çabalıyor.*** (Aḥmed Rāsim 1939 s. 290). × ***Yusuf İzzeddin, Ekrem Beyi perişan ve asabî bir halde kabul ederek hiç bir girizgâh yapmaksızın: "Ekrem Beyefendi..."***

(M.Z. Pakalın 1946t s. 308). × ***Şimdi Safiye Hanımın karşısında kocası, tramvay kazasında bir âzasını, bir kolunu veya bacağını, kaybetmiş zavallı bir adam gibi, perişan duruyordu.*** (B.S. Kunt 1948 s. 89). × ***Çoru çocuğu perişan. Ḳalafat kıyamet bir karısı var, bizimkiler gibi o da yılda bir çocuk atıyor. Evinin içi pis mi pis, kuru mu kuru.*** (F. Baykurt 1969 s. 71). × ***Hurşit, Yengenin arkasında, elinde yemek tabağı, bekliyordu servis yapmak için; yüzü kıpkırmızı, bıyıkları oynayarak. Yenge perişan olmuştu, "Dünya hırsızlarla dolu," diye yaptığı gafı düzeltmeye çabaladı.*** (Peride Celal 1991 s. 98).

O. **periveş** 'peri gibi olan, periye benzeyen' < Fa. ***perī–veş*** a.m. F. Steingass 1930 s. 248, ***perī*** ve ***–veş*** 'gibi, benzeyen'. × ***Bihrüz pīrüzlığıla Reyden döndi, Merveye vardı. Gendünüŋ rüşen gülşeninde maḳām eyledi ve ol peri-veşile ġece gündüz 'ömr sürdi.*** (Ferec v. 113b).

perkende 'buharlı gemilerin icadından evvel kürekle hareket eden ve yelkeni yardımcı bir vasıta gibi kullanan çektiri idadına dahil harb gemilerinden birinin adıdır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 772. × ***Nerde öc almak için bindiğin ilk perkende/ Dorya'nın yaslı dümen kırdığı engin nerde.*** (M.Z. Pakalın 1946–54 II, 772).

perki 'tatlı su levreği' < Yun. ***περκη, περκι*** (perki) a.m. H. Eren 1999 s. 330. ××

AD. **perkiş–** 'sertleşmek, katılaşmak, sağlamlaşmak' DS 3431 < ***berk*** 'katı, sert; sağlam, güçlü' DS 3430. × ***Kırık ayak en az üç ayda perkişir.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 69). Krş. ***berkişir–***.

perkit- b. ***berkit-***, ***beki-***, ***pekit-***.

perklik b. ***peklik***.

perküten/peskütan/pesküten/pestükan/pestüken/pestikan/peşgidan/peşkütan 'süzülmüş, tuzlu, torba yoğurdu, çökelek < Erm. ***bazkat*** 'a milk porridge with beets' DS 3431, 3434, 3435, H. Eren 1999 s. 330. ××

perliperişan 'büsbütün perişan' < Fa. ***perīşān*** + kuvvetlendirici öntakı. × ***Kavurmacı milletvekilini sevmiyorum, yeni seçtiğimiz senatör Emre'ye mektup yazdım. Mektubumun aynı gelinceye kadar bekleyeceğim. Önceden gidip de orada senatör arayacağım diye perliperişan olmak istemiyorum.*** (M. Makal 1975 s. 36). b. ***perimperişan***, ***permeperişan***, ***perperişan***, ***pesperişan***.

permanant/permanat 'kadın saçlarına berber tarafından verilen kıvrık şekil' < Fr. ***permanante*** a.m. ×***"Başına da eşarp almıyor artık." — "Tabii. Permanatını gösterecek."*** (Orhan Kemal 1957 s. 55). × ***Herkesler saçlarını permanat yaptırdı, Sedat oğlum, ben hâlâ elektrik tellerine sarıp kıvırıyorum.*** (Füruzan 1981 s. 149).

permanat b. ***permanant***.

permeçe b. ***primeçe***.

permeperişan 'büsbütün perişan' < Fa. ***perīşān*** + kuvvetlendirici öntakı × ***Cevdet efendi permeperişandı. Bir alay adam toplandı hemen başına. Millet akşam namazına gidiyordu camiye. Çokaşıp ayılttılar adamcağızı...*** (F. Baykurt 1961k s. 28). b. ***perliperişan***, ***perimperişan***, ***perperişan***, ***pesperişan***.

pernek 'sürüye katılan az sayıda hayvan, koyun, keçi; emanet mal' K. Emiroğlu 1989 s. 196, DS 3431. ××

perno b. ***borno***.

pero 'armut biçimli mücevher; single pear-shaped gem', ***pero pendant*** 'pendant earring' J. Redhouse 1974 s. 928 < İt. ***pera*** 'armut'. ××

peron I 'tren istasyonlarında ray boyunca uzanan yüksekçe durak yeri' < Alm. ***Perron*** Duden VII, 2893 < Fr. ***perron*** a.m. × ***Trenin geleceği saate doğru peronun önü bir panayır gibi kalabalıktı.*** (H.Z. Koşay 1947 s. 89). × ***Geldiğim yerlere giden otobüsler görüyorum peronlarda. Nedendir bilmiyorum, tüm şikâyetlerime karşın yine geriye dönme özlemim depreşmiyor içimde.*** (M. Güler 1990 s. 199). × ***Mauro-is'nin 'Duygular ve Alışkanlıklar' kitabını peronda, biraz da zorla eline sıkıştırmıştı.*** (Peride Celal 1991 s. 35).

peron II b. ***biron***, ***piron***.

perpendül 'eski püskü, hırpani, yırtık pırtık elbise, böyle giyinen kişi' K. Emiroğlu 1989 s. 196. ××

AD. **perpenek** 'kelebek' DS 3431 < Kürd. ***p'yrp'yr'k*** I.A. Orbeli, 1957 s. 302, Gürc. ***pepeliki*** 'Motte' E. Cherkesi 1950 s. 61. Krş. ***felfelek***, ***ferferek***, ***firferek***.

perper b. ***pirpirim***.

perpere 'süs paraları' < Yun. (Karadeniz diyal.) ***περπερα*** (pérpera) < ***yperpyra*** 'altın sikkeler' A.A. Papadopoylos 1961 II, 183, Meninski 1680 I, 753. × ***Saç bağı: Püskülün üstünden takılı. Uç da derler. İpek kaytana dizilmiş gümüş perpere (metinde: per pere) ve şemseleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 333).

perperişan/perimperişan/permeperişan/perliperişan/pesperişan 'büsbütün perişan' < Fa. ***perīşān*** + kuvvetlendirici öntakı, krş. çarçabuk, çor çocuk. × ***Çocuklar perperişan gardaş, iplik gimi inceldiler bir ayın içinde. Kepekten usandılar gayrı, epmek isdiyorlar.*** (T. Yücel 1954 s. 108). × ***Bütün güz, bütün kış aylarını dağlarda perperişan, İnce Memed'in peşinde ora senin, bura benim dolaştıktan sonra, yorgun, bitkin kasabaya döndüler.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 324). × ***Kimi çaput balyası gibi per perişan...*** (Kemal Tahir 1958 s. 81). × ***Bu namussuz, dili dönen, üstünde şeytan tüyü taşır bir herif olduğundan, kızları baştan çıkarıp perperişan etmiş.*** (A. Nesin 1961 s. 44). × ***Ali'mi yerlere serdiniz ha! Tarlayı elimizden alıp, bizi perperişan mı edeceksiniz yoğsa?*** (C. Atay 1963 s. 20). × ***Öyle ya, biz tezek bulamıyok, tir tir titriyok, onlar güzelim kömürün karşısına geçip keyif çatıyorlar. Ondan sonracığıma, bizim kül dökenler perperişan geberip giderken, o dudağı boyalı, kalçası kalınlara***

ne dersiniz? (M. Makal 1971 s. 91). krş. ***perimperişan***, ***perliperişan***, ***permeperişan***, ***per perişan***.

perpi b. ***parpı***.

perpil 'yaban üzümü, kuş üzümü' THASDD 1145, DS 3431. ××

perpin b. ***pirpirim***.

pers 'düşmüş ve çürümüş' J. Redhouse 2006 s. 442. ××

persek 'iğrilen ipi gergin tutmaya yarayan madensel ağırlık' ZTS 157 < Fa. ***pār-seng*** 'amake-weight' F. Steingass 1930 s. 230. b. perese II. ××

AD. **persi** 'domuz yavrusu' DS 3432 < Sl. (Bulg., Sırp-Hırv. vs.) ***prase*** a.m. Tietze 1957 no. 171. b. ***persik***. ××

persik b. ***persi***.

personel 'bir hizmet veya kuruluşun görevlileri, bir iş yerinde çalışanların tümü' < Fr. ***personnel*** × ***Fabrika sahibi kızdı. İplikâne ustasına: "Al götür personele," dedi, "yıksınlar kayıtlarını, defet, yallah!"*** (Orhan Kemal 1950d s. 54). × ***Personel müdürlüğüne kopyaları verildi miydi?" —"Derhal, beyefendi, fezleke ile beraber."*** (İ. Tarus 1961 s. 86). × ***Ekremleri de mi personel dosyasına alfabetik olarak fişliyorsun?*** (R. Ilgaz 1991r s. 89).

perşembe/peşembe 'perşembe' < Fa. ***pençşenbe*** J. Redhouse 2006 s. 443, Meninski 1680 I, 773. × ***Gene böyle bir perşembe akşamı, ezan suları. Hanımlar yavaş yavaş ayaklanıyor, evli evine, köylü köyüne dağılıyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 24). × ***Perşembe günü, erken, köy kabadayıları giyindi, silâhlandı, bindiler. Gelin almaḳçı alayını kasabaya götürdüler.*** (M. Ş. Esendal 1958 II, 92). × ***Duranâ perşembe akşamları durlanır, cuma için "Resulü Ekrem efendimizin emridir" diye hoş kokular sürünürdü.*** (F. Baykurt 1961o s. 9). b. ***pençşembih***.

AD. **perşembelik** 'perşembe günleri muallime verilen on para' (Ebū-Bekir Ḥāzım 1326y s. 54) < Fa. ***pençşenbe*** + Tk. ***-lik*** isimden isim yapma eki. × ***İmām ḳış günleri köy çocuḫlarınıŋ hepsini oḳutmaḫ ister ammā her hafta perşembelik virmek köyde ḫaŋġı yıġıdıŋ kârıdır? Mektebe üç beş yā gider, yā gitmez.*** (a.y.).

pert 'baldır' THASDD 1145, DS 3432 < Gürc. 'flank, ride, grain' N. Cherkesi 1950, 213. Krş. ***part I*** 'karın, işkembe'. ××

pertâb/pertâv 'sıçrama' < Fa. ***pertāb***, ***pertāv*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 440, Meninski 1680 I, 753, 754. ××

pertâv et-/pertev et- 'sıçramak' < Fa. ***pertāb, pertāv*** + Tk. ***et-.*** M.Z. Pakalın 1993 s. 772. × ***Herseklinin dışarıya pertav etmesiyle sırra kadem basması bir oldu. 15, 20 gün meydanda yok.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 18.VI.1941). × ***Nürteza, gözleri kapalı, ağzı bir karış açık, mâni temposuna uydurarak ayağını yere vurup dururken, ansızın gene yerinden fırladı. Yalnız üstüme doğru pertev ettiğini biliyorum, geri tarafından haberim yok. Gözlerim kararmış, kendimi kaybetmiştim.*** (S.M. Alus 1944 s. 134).

pertâvsız 'büyüteç' < Fa. ***pertev-süz*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 440. × ***Burada güneş, sanki bir pertavsızın camından geçer ve sırtınızı, göğsünüzü ḳaplıyan isiliklerden her birinin üzerinde temerküz eder. Etinize yüzlerce iğne ucunun battığını duyarsınız.*** (Reşat Enis 1944 s. 182). × ***Bu dünyanın oldukça seyrek, kaba saba dokunmuş kumaşına pertavsızla bakma isteğinin sabun köpüğünden öte değeri olmadığını biliyorum.*** (İ. Aral 1997 s. 351).

pertek/pürtek 'eşkin at' Meninski 1680 I, 754.

O. **pertev** 'ışık, parlaklık' < Fa. ***pertev*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 440, Meninski 1680 I, 755. × ***Şitā-yı ġuṣṣa, ey Ẕātī, beni efsürde ėtmişdi, | Yėtişdi pertevi ḫōrşīdi mey, bir pāre germ oldum.*** (Ẕātī 1970 II, 481). × ***Buyurdı: iki māh-rüy-ı kemendmüy sāḳılıġa durdılar, mürevvaḳ bāde-yile ḳadeḥleri gerdān eylediler. Şol bāde ki ʿaksı Pertev-i Ḫurşīd ü nür-ı çehre-i Nāhīd-idi, rüḥıdı, reng-i rāḥda ṣafālu şarābıdı…*** (Ferec v. 115b).

pertev et- b. ***pertâv et-***.

perti b. ***pardı***.

AD. **pertuala/portahala** 'yeni doğurmuş ineğin ilk sütü, ağız' DS 4644 < Yun. ***πρωτογαλα*** (prōtóġala) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 439. ××

peruk 'takma saç' < Alm. ***Perücke*** a.m × ***Reha'nın evindeki yemekli gecelerde iri gözlerinin çevresini kalın çizgilerle sürmeler, boyanır, başına sarı peruklar, sırtına siyah şifonlar geçirerek konuk laçoları güldürüp eğlendirirdi.*** (M. Mungan 1989 s. 164). × "Hiç üzülme, bundan sonra peruk takarsın!" (R. Ilgaz 1991ç s. 84). × ***Bir gün birimiz o peruğu başından kapıp kaçsa, diyorduk, rakılarımızdan birer yudum alıyorduk, gözlerimiz yaşara yaşara gülüyorduk, ne yapar acaba?*** (C. Kavukçu 2001 s. 25).

peruka 'takma saç' < Yun. ***περουκα*** (perúka) < İt. ***parrucca/perrucca*** a.m. G. Meyer 1893 s. 53. × ***Bir âdem suya düşmüş olup, birisi kurtarmağa seğirtmiş ve eline başı rast gelmekle combazından tutmuş ise, meğer perukâ imiş. Elinde perukâ kalmış ve âdem boğulmuş.*** (E. Misailidis 1986 [1872] s. 710).

perukar 'berber' < İt. ***parrucchiere/perrucchiere*** a.m. × ***Perukār bunuŋ basḳın seŋḥōş olduġunu söyledi.*** (Aḥmed Rāsim 1340/1922 s. 199). × ***İngiliz usturasını kayışa vurup besmeleyi çektim mi değme perukârı gölgede bırakırım.*** (S.M. Alus 1944 s. 15). × ***Saray meydanında kunduracı Mustafa Efendi… Kardeşi perukâr Mehmet Efendi…*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 114).

pervâ 'endişe, çekinme, sakınma' < Fa. ***pervā*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 444. × ***Ol yigit gördi ki bu yigit gendü ḥālına meşgul-dür, ṭaʿām yėmek pervāsında degül. Sofra-sın getürdi <Faẕluŋ> ḳatına getürdi, gendü Faẕluŋ yanına oturdı.*** (Ferec v. 18a).

pervâne 'gece kelebeği'< Fa. ***pervāne*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 444, H. Eren 1999 s. 330. × ***Şemʿi serkeş kellesi ḳızduḳca bezmi yārdan, | Germ olub her dem yalıŋ ḫançer ḍutar pervāneye.*** (Āhī, A.N. Tarlan

1949 IV, 75). × ***Bī-ḳarāram, yandım ol bed-mihr elinden āh kim | Sem'i ser-keş gibi odlar ḳalġıdur pervāneye.*** ('Amrī 1979 s. 132). × ***Uġradum 'ışḳa egerçi göz yumub dīvāne-veş, | Döstlar od başdı, ḳalḳıtdı baŋa pervāne-veş.*** (Ẕātī 1970 II, 110). × ***'Āşıḳa raḥm eylemekde şem'dür rūşen delīl | Kim döker pervānei cān-süz içün ḳan yaşlar.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 176). ×***Arkalardan, kıç taraftan, denizi döven pervanenin ordan, boğuk düzen bir ses geliyor. Güm güm güm...*** (Z. Selimoğlu 1971 s. 90). × ***Ḥüsni dil-berden yaḳar dėyū çerāġı her gėce, | Şem'i bezmüŋ güvler üstine düşer pervāneler.*** (Ḥāletī 1982 s. 77). ***pervâne gibi*** 'bir kimsenin yanından hiç ayrılmadan çok bağlı ve çok hizmet eden biri için denir': × ***Evdekiler: "Nen var? Rengin balmumu sarısı; hasta mısın?" diye soruyorlarmış. Annesi, ablası etrafında pervane gibi dönüyorlarmış.*** (S.M. Alus 1944 s. 77–78). ***pervane kesil-/pervane ol-*** 'büyük bir bağlılıkla birisinin yanından ayrılmamak': × ***Hanım bir zamandan beri Gülsümün şerrinden konakta aşçı kullanamıyordu. Fakat onun büyük hanımı en ziyade kudurtan hali evdeki erkeklere sırnaşmasıydı. Adamcağızlar onu bir iş için yanına çağırdıkları vakit ağızlarının içine girer, şaşı gözlerile baygın baygın gözlerine bakar. Hanımlara daima kafa tuttuğu halde onların karşısında pervane kesilir.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 127).

pervaz 'giysilerin yaka, kol, etek gibi yerlerine dikilen dar, uzun parça; kapı pencere gibi yerlerin kenarlarına geçirilen ensiz parça' < Fa. ***pervaz*** a.m. Meninski 1680 I, 791, H. Eren 1999 s. 330, J. Redhouse 2006 s. 444, M.Z. Pakalın 1993 s. 772. × ***Camları kırılmış, pervazları düşmüş, cihannümasında güvercinler gurulduyan bir ev.*** (M. Mungan 1989 s. 166). × ***Bak, ne kadar büyümüş her şey! Begonvile bak! Onu Yaşar Efendi üst kat penceresinin pervazına bağlamıştı.*** (N. Eray 1990 s. 30). × ***Sonunda yalnızca bir unutkanlık olan, o tüller, o kediler, o pervazlar içerisinde solgun bir unutkanlık olarak duran o son kadına her zamanki gibi bir kutu fondan ve bir tek glayöl götürmekten geldi.*** (M. Mungan 1996 s. 281–282). × ***Evlerini kiraya verecek olanlar, astronomik mevsim kiralarını isteyebilmenin ön koşullarını oluşturdular. Odaları, pervazları, sıvaları, su depolarını, en son bahçeleri gözden geçirdiler.*** (F. Hepçilingirler 1997 s. 67).

O. **pervaz et-/pervaz ur-** 'uçmağa başlamak, uçmak; sıçramak < Fa. ***pervāz kerden*** a.m. × ***Nāgāh şāhuŋ ḫaş doġanı pervāz ėderken gözlerden ġāyib olur. Şah ol cihetden muvazza'ul ḫāṭır olur.*** (Ferec v. 130a). × ***Sīmurġ eyitdi: "Ṣabar eyle! Ben saŋa ėrte daḫı yėgrek atlar bulam." dėdi. Ṣabāḥ durdı, dört yaŋa pervāz urdı, hīc ata ẓafer bulımadı. Dermānde ḳaldı.*** (a.e. v. 197b). (Argo) ***pervaz et-*** '(uyuşturucu madde kullanan kimse) iyice kendinden geçmek' H. Aktunç 1998 s. 238.

O. **perverde** 'evlatlık, besleme' < Fa. ***perverde*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 445. × ***Andan atam ol oġlancuġı velī-'ahd ėdindi, pādişāhlıġı anuŋ dest-i taṣarrufında ḳodı, gendüsi künc-i 'uzletde münzevī oldı. Ol bizüm perverde-müz oġlan birḳac gün ki pādişāhlıḳ ėtdi, azdı, müfsid hemnişīnler söziyle atam melik-i Deryābārı ezdi. Andan ṣoŋra baŋa ḳaṣd eyledi.*** (Ferec v. 46a).

pervin 'Ülker yıldızı' < Fa. ***perv***īn a.m. J. Redhouse 2006 s. 445, Meninski 1680 I, 797, M.Z. Pakalın 1993 s. 772. ××

perviz 'başarılı, güçlü' < Fa. ***perv***īz a.m. J. Redhouse 2006 s. 445, Meninski 1680 I, 797. ××

AD. **peryavşan/peryavşanı** 'yaprakları tüylü, yeme isteği uyandıran bir çeşit ot, Teucrium polium' DS 3433, İ. Hauenschild 1989 no. 1081. × ***"Bu gençlik geçer mi ele," dedi, "it düdükleri, siz dağlarda çürütün gençliği." Sonra, Durdu'ya baktı, gülümsedi: "Canıyın kıymetini bilirsin, deli," dedi, "bu peryavşanları da nereden buldun?"*** (Yaşar Kemal I955i I, 103). × ***Ben o Düldül dağının oralardan bir köyden olurum. Mustafa bey. Orada şimdi serin, efil efil bir yel esiyordur. Oranın yelleri çam, yarpuz, peryavşan kokar.*** (Yaşar Kemal 1992ks s. 135).

pes I 'yeter, kâfi' < Fa. ***pes*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 447. ***pes de-/pes et-*** (güreş tabirlerinden). × ***Yenileceğini anlayan veya çok ezilen bir kimse, sırtının yere gelmesini istemediğinden ya söyleyerek yahut da rakibinin kispetine vurarak güreşi bırakır ki buna 'pes etti' denir.*** (M.H. Biç 1944 s. 12). × ***O tenekeci Yahudi kılıklı kazasker meseleden haberdar olduğu dakika bizlere düşen şey, hemen pes edip kispeti atmak, artık Molla beyi de mumla aramaktır. Yağlı kuyruğu bir daha ele geçirebilirsen geçir!*** (S.M. Alus 1933p s. 214). × ***Hacı ardiros ta antikalardan. Ağzını bir açtı mı en çenesi düşük kocakarılar onun yanında pes der, en işitilmemiş Acem mübalağaları solda sıfır kalır.*** (S.M. Alus 1944 s. 139). × ***Araçlar bizim kadar dayanıklı değil. Zamanı gelince onlar kendilerini çürüğe çıkarmasını bizden iyi biliyorlar. En kötüsü yolda kalmaları. O zaman pes dedirtiyorlar bize de.*** (R. Ilgaz 1981 s. 117). b. ***bes I***.

pes II 'sonra' < Fa. ***pes*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 447. × ***Pes pādişāha eyü 'izzetler ėtdi, ṭaḫta gecürdi, elin bağlayub naẓarında durdı*** (Ferec v. 26a). 'o hâlde': × ***Bānü eyitdi: "Pes tedbīr nola?" dėdi.*** (Ferec v. 41a). × ***Coḳ olur ki gişi sevinmek icinde ağlar. Bu rüşen delīldür. Zīrā ġam-dağı ağladur, şādī dağı ağladur. Pes ḥaḳīḳat-dur ki <ol ki ḳayġuludur> ol ki ḳayġusuzdur ikisi dağı ḳayġuludur, ġamdan ḥālī degüllerdür.*** (Ferec v. 70b). × ***Baŋa seni gerek, nėderem pes cihānı kim | Bir daḫı gelsem iki olur bu cihāna ben?*** (Āhī, A.N. Tarlan 1949 IV, 73). × ***Pes ekṣeri evḳātları baṭālet ile geçer, ehli ḥiref u kāsibleri ṣınā'atinden ve ṭālibi 'ilm olanları iştiġāl u muṭāla'a fikretinden berī olub yārānı ile ạḥşām olınca yėr içer.*** ('Ālī 1975 s. 126).

pes III 'hafif sesle söylenen' < Fa. ***pes*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 447. × ***Dėdi 'avret: "İşledüm-mi ol işi? | Pes eyit, gördüŋ-mi, ė gişi?" | Dėdi: "Evet, görmişem gözümile."*** (M. Adamović 1994 [1368–86] no. 2043–44). × ***Murad, Kara Yusuf ağanıŋ uysal görünüp, pes perdeden başlamasını tabii bulamıyordu, bunda mutlaka Ümmileriŋ Mustafanıŋ parmağı vardı.*** (M. Yesari 1927 s. 427). × ***Bu pes perdeden sözler devam edip dururken, Lûtfi bey, fesi elinde olarak odanın içini bir aşağı bir yukarı adımlıyor, dişlerinin arasından ıslıkla anlaşılmaz bir hava çalıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 199).

O. **pesend** b. ***pisend***.

AD. **peserek** ‘güreşçi erkek deve’ < Mo. ***besereg*** ?, DS 3434: ***beserek*** ‘tüylü erkek deve, damızlık deve’ H. Eren 1999 s. 48, Meninski 1680 I, 820. × ***Be-dürüstī ol yalıŋ ḳoġ atar ki muʿaẓẓam binālar gibi, gūyā-ki ol günde ḳara pesereklere beŋzer.*** (A. Zajączkowski 1937 II, 67). b. ***besirek***.

peskütan b. ***perküten***.

pesküten b. ***perküten***.

pesle- ‘pes demek’ < Fa. ***pes I*** + Tk. ***-le-***. b. ***aḳşamla-/ạḥşamla-*** ⊡. × ***Hanımefendinin kızı, çok akıllı bulduğu bu sözler karşısında pesleyip, o sıralar büyük bir döviz kaçakçısının İsviçre’ye yerleşmesine yardımcı olmak için Zürich’de bulunan kocası da gelemediğinden cenazeye yetişebilmek için yalnız başına yola çıkmıştı.*** (Peride Celal 1981 s. 94).

pespaye ‘adi, aşağılık’ < Fa. ***past-pāya*** a.m. × ***İstediğiniz her renge boyandım. Pespaye rövülerünüzde baldır bacak salladım. Sarhoş sofralarınızın mezesi oldum.*** (O. Asena 1962 s. 73).

pespembe/pembe pembe ‘büsbütün pembe, pembe bir ışık saçan’ < ***pembe II*** ve kuvvetlendirici öntakı (réduplication + tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Kedinin tüyleri çok açık gri ve dili pespembe, daha doğrusu bir kızılcık gibi.*** (Aka Gündüz 1930 s. 9). × ***Havada tatlı bir serinlik var, güneş henüz doğuyor, gökyüzü pespembe.*** (Orhan Kemal 1949 s. 94). × ***Pespembe, sepserin bir ağız, her seferinde, gülümsüyormuş gibi, bayık bayık açılıp kapanıyordu.*** (A. Özyalçıner 1960 s. 43). × ***Gözlerini açtı: Cemal beyin yeni yıkanmışa benzeyen, kapkalın, bembeyaz, pespembe ensesi! Kapadı.*** (Orhan Kemal 1963d s. 6–7). × ***Metinlerin avlusuna, bir sabah daha gün yenile ışırken bir kamyon daha getirildi. Bu da pespembe bir kamyondu. Karoseri de sarıydı.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 124–125). b. ***pembe***.

AD. **pespente/pesvende/pesperte** ‘döküntü, artık; pislik, tortu; yapılan bir işin eksik kalan yanları’ < Fa. ***pes-mānde*** ‘a survivor; old, antiquated, out of fashion; remaining, left (as remnants of food)’ J. Redhouse 2006 s. 448, DS 3434. × ***Artık, ırgadını bir yere koyamıyan pespente elcilerin işçisi gibi, onlar da komisyon seyrine gidecekler; tayin olunan haftalığa itiraz edemiyeceklerdi. Buna mecburdular avara kalmaktansa. Koyunlarında para yok ki memleketlerine dönebilsinler. El, on lira havtalığına giderken, onlar yediye gidecekler.*** (Reşat Enis 1944 s. 156). b. ***pesvende***, ***pesperte***.

pes perdeden b. ***pes III***.

pesperişan ‘büsbütün perişan’ < Fa. ***perişān*** ve kuvvetlendirici öntakı (réduplication + tezat ünsüzü) b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Sonra, daha mühimi, baban, annen, kardeşlerin... Onlar orda pesperişanken senin evlenmen yakışık alır mı?*** (Orhan Kemal 1950a s. 113). × ***Göğceli, Toros dağlarını dolaşıp, köylerden inanılmaz renklerde dokunmuş kilimler bulup getirmiş. On yedi yaşında, pesperişan, sıska bir Göğceli.*** (G. Dino 1991 s. 103). b. ***perliperişan***, ***permeperişan***, ***perperişan***, ***perimperişan***.

pesperte b. ***pespente***.

AD. **pestar** 'yürümesi gerekirken yürüyemeyen çocuk' DS 3434 < Yun. ***πεσταρης*** (pestáris) 'schlank, kränklich' Ch. Tzitzilis 1987 no. 404. ××

pestel b. ***pestil I***.

pestenkerani 'saçma sapan, kıymetsiz, ehemmiyetsiz, manasız' Şemseddīn Sāmī 1317 I, 355, M.Z. Pakalın 1993 s. 772. × ***Bazan da fos, pestenkerani, ihbarlar oluyor. Meselâ geçen gün, yine nezarete, bizimkilerden bir dankalağın imzasile bir varaka geldi*** (S.M. Alus 1933p s. 170). × ***Şampanyayı geç. Pestenkerani içki; hardaliyenin alafrangası.*** (S.M. Alus 1934 s. 127). × ***Sonra cebindeki defteri çıkarıp o pestenkerani nağmeleri notaya alıyor ve bunları yaptıkça sevincinden ağzı kulaklarına varıyor.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 116). × ***"Kadımatrak" diye bi köy var. Ben de bu ismi merak etmemiş değildim hani. Osmanlıca "kadı" ve "matrah" kelimelerinden bir münasebet arıyor, kadının kararıyla matrah aranmış falân gibi pestenkerani tefsirlere kalkıyordum.*** (M. Körükçü 1954 s. 109).

pesterek 'kağıdın sathını düzeltmekte kullanılan aletin adı' M.Z. Pakalın 1993 s. 772. ××

pestikan b. ***perküten***.

pestil I/pestel 'sakızkabağı, armut, ayva, karpuz kabuğu ve başka meyveleri pekmezle pişirerek yapılan bir çeşit tatlı' DS 3434 < BizYun. ***παστιλος*** (pastīlos) a. m. Tietze 1962 II. no. 332, H. Eren 1999 s. 330, J. Redhouse 2006 s. 448. × ***Paşa, kiminin elinde ısırılmış iri bir ayva,... kiminin iki, üç dilim pastuk veya bir dürüm pestil bulunan çocukları ikişer ikişer sıraya dizdi.*** (M. Özay 1956 s. 17). × ***Baksana kız şu pestillerin nefasetine! Ver hele şurdan bir fırt, tadayım!*** (A. İlhan 1973 s. 43). × ***Topal Eskici, arabalar dolusu kavun karpuzların, sepetler, kavsara denilen küfeler dolusu üzümler, erikler, kayısılar, incir pestilleri arasında gerçekten de nazla niyazla büyümüştü.*** (Orhan Kemal 2005 s. 15). ***pestili çık-*** 'çok yorulmak; çok hırpalanmak': × ***Agavni, ah uf arasında, "Kol kanat gitti, pestilim çıktı" diye mırıldanıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 103). ***pestilini çıkar-*** 'çok yormak; çok hırpalamak': × ***Eğer iki saniye gecikseymiş, ayaklarının altına alıp pestilini çıkaracaklarmış.*** (S.M. Alus 1934 s. 213).

pestil II (madencilik tabirlerinden) 'tavan ile kömür damarı arasındaki ince, killi tabaka' × ***Yürüdükçe tuhaf bir küf kokusu nefeslerini tıkıyordu. Ne olabilirdi? Çıplak koluyla alnının ve yüzünün terini sıyıran Kaya, tavandan bir avuç çamur alıp burnuna götürmüştü. Bu "pestil" eskimiş, yıllanmış bir suyun kokusunu taşıyordu. Türlü tehlikeler savmış, görmüş geçirmiş bir madenci olan babasının anlattıklarını hatırlamıştı. Şimdi sürüp gittikleri damarın üstünde terkedilmiş bir ocak bulunabilirdi ve zamanla toprağın altından geçen su damarları bir sarnıç gibi bu metruk ocağı doldurabilirdi. Tehlike vardı.*** (Reşat Enis 1945 s. 215–216).

(Argo) **pestil III** 'hasta; sarhoş, halsiz, dayak yemiş gibi' H. Aktunç 1998 s. 239. b. ***pestel***.

pestükan b. ***perküten***.

pestüken b. ***perküten***.

pesvende b. ***pespente***.

peş I 'üçeteğin her parçası; giysilerin bollaştırılması maksadıyla yanlarına eklenen kumaş parçası' A. Ergür 2002 s. 209 < Fa. ***peş*** 'at yelesi; kemerin veya türbanın ucu, püskül' J. Redhouse 2006 s. 448, 'elbisenin koltuk altı' K. Emiroğlu 1989 s. 196. × ***Bir ṭarafdan da dizlerine ḳadar ṣuya girmiş bir ḳaç ḳadın, entārīlerinin̆ peşleri bellerinde, başlarının̆ örtüleri bir yıġın ḥālinde tepelerine ṭoplanmış, ellerinde ṣopalar, geniş ve ḳādir ḍarbelerle çamaşır dögüyorlardı.*** (H.E. Adıvar 1928 s. 82). × ***Gelinin elbiseleri: üç peş entari, libade denilen cepken, mest, kundura ve postal.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 114).

peş II 'art, arka' < Fa. ***peş*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 448. × ***Kadın kümelerinin birinde peşi kocakarılı bir mavi feraceli. Yaşmağı kalın, aralığından gözleri bile görülmüyor; üstelik şemsiye ile de yüzünü kapatıyor.*** (S.M. Alus. Akşam gaz. 8.VII. 1941). ***peşini bırak-*** takipten vazgeçmek': × ***O ḳadınlardan biri ḳocamış. Öteki fıstīḳ gibi ter-utāze. Haydi baṣ, peşlerini bıraḳmayalım!*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 109). ***peşine düş-*** 'arkasından gitmek': × ***Ḳarısına inanmamaḳ, peşine düşmek pek ḥamāḳatdır. Hayırsız ḳarı yola gelmez, dahā beter şeyṭānları ṭoplanur. Nāfile gürültü çıḳar, ṣaḳınan göze çöp düşer.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1927 s. 32). × ***Kâğıthane bizim otomobil penceresi arkasından dürbünle onlara baktığımızın farkına vardılarsa, peşlerine düştüğümüzü görünce, Madam Grosser'e girmeleri, bizim de oraya girip girmiyeceğimizi anlamak içindir.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 170). ***peşini kolla-*** 'izini aramak': × ***Köylü, kendi yeyimi olan kuzusunu dişlediği için kurdu öldürür. Ve yine boğazına ortak olduğu için de yaban domuzunun peşini kollar durur. Bu insanlarla hayvanlar arasında olduğu gibi insanların birbirine karşı hırlayışları da bu yüzdendir.*** (C. S. Gürler 1939 s. 36). ***peş peşe/peşi peşine*** 'art arda, birbiri ardından': × ***Şimdiye kadar dinlediği soygunculuk hikâyelerini peşi peşine hatırlıyordu.*** (Kemal Tahir 1955g s. 179). × ***Hemen geçebilir artık. Geçecek. Ama çabucak bitiveren akasyalı geniş yolun, Hemen arkasında yürüyen güvey Battal, Mustafaya belli belirsiz gülümsedi. Başlarında çerez kalburları taşıyan çocuklar peş peşe edeple geçtiler.*** (Kemal Tahir 1955 s. 79). ***peşi sıra*** 'hemen arkasından': × ***"Abla!" dediği kızın̆ peşi ṣıra, baṣıḳ merdivenlerden birinci ḳata çıḳdılar; burada Şerefnāz ḫānım su'ālini tekrār etdi.*** (E.E. Talu 1928 s. 22): × ***Ben Cibali'den Topçulara taşınınca, ne dersiniz, köpoğlu Etem de peşim sıra, iki gün sonra oraya damlamasın mı?*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 193). ***peşine takıl-*** '(birisinin) arkasını bırakmamak, (onu) her yerde takip etmek': × ***Kara kadını unutmak için yapmadığım yoktu. Tüysüz Haciğin peşine takılarak en nadide, en cevahir kızları görmeğe gidiyor, Kocaburun Davidle, Carcı ile bütün arka sokakları dolaşıyordum. Oralarda geceleyip içki sofraları kurduruyor, çalgılar, laternalar getirtiyor, sabahlara kadar ver yansın diyordum ama iç yüzümü bir de bana sor! Kara kadın gene zihnimde kakılı.*** (S.M. Alus 1944 s. 71).

peşe I ‘suçu örtmek için uydurulan yalan‘ THASDD 1146 < Fa. ***pēşa*** ‘art, skill’ F. Steingass 1930 s. 268, A. Tietze 1969 no. 95. ××

peşe II b. ***paşa***.

peşekâr b. ***pîşekâr***.

(Argo) **peşele** ‘durum, aşama’ H. Aktunç 1998 s. 239. × ***Masaların üstünden birbirimize saldırdık. İş bu peşeleye gelince ellerim pek ustadır.*** (H. Aktunç 1998 s. 239).

peşembe b. ***perşembe***.

AD. **peşeng/peşenk** ‘kervanın önünde giden yola alışkın at’ DS 3435 < Fa. ***pīş-āheng*** ‘the leading beast in a string or caravan’, K. Emiroğlu 1989 s. 196. × ***Kervanbaşı peşenki bezedi bütün zilleri takarak “Zillerin sesi Çamlıbele gitsin!” dedi.*** (Behçet Mahir 1973 s. 115). × ***Vakti ile herifin biri bir katar devesinin sırtından ihya olup, artık ihtiyarladıklarında nankörlük olmasın deyü boğazlayıp satmayarak, bir ahıra çekip beslemekte imiş ve öleceği sırada develeri ile helâllaşmaya gidip: “Ey develer, bereket versin sizin sırtınızdan ihya oldum; ben de bunun için sizleri ilâ ahırıl ʿömr idare etmekteyim, Artık eksik helâl eyleyin!” dedikte peşenk deve cümlesi tarafından cevaba ayaz edüp: “Ey Aġa! Allah senden razı olsun, her şeyden hoşnuduz, helâl olsun; ancak bir şeyi sana helâl etmeyiz, zira bizim gibi heybetli hayvanata eşek gibi alçak hayvanı kulavuz tayin eyledün” deyü bi-hakkın şikâyet eylemişler.*** (E. Misailidis 1986 s. 420–421). b. ***beşenk***.

peşenk b. ***peşeng***.

peşgidan b. ***perküten***.

peşgin b. ***peşkun***.

peşgün b. ***peşkun***.

peşiman/peşîman/ BSTTk. ***pişman*** ‘yaptığı bir işin kötü neticesini görerek üzülen (kimse)’ < Fa. ***peşīmān/pīşmān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 450, Meninski 1680 I, 835 Tk. kelimenin bugünkü iki heceli şekli lugatlerde 18. asırdan evvel gösterilmiyor. × ***Ol vaḳtdan berü Bedre’yi öldürmedügüme peşīmānıdum.*** (Ferec v. 34a). × ***Cün gözi yaşını sildi, eyitdi: “Yā Aʿrābī, benüm göŋlümicün ol ėtdügi günāhdan gec! Peşīmāndur ėtdügine!” dėdi.*** (a.e. v. 185a). ***peşiman ol-/pişman ol-*** ‘pişman olmak’: × ***Bu ḫaber beni efkār eyledi, ėtdügüm işlere peşīmān oldum. Evlā bunı gördüm ki ayruḳ nāehlile oturmayam, nāmaḥrem yüzine baḳmayam.*** (Ferec v. 114a). Bugün Dativustan başka Ablativusla dahi kullanılır. × ***Akşama kadar görünmedi. Seniha onu beklemekten çıldırıyordu. Son sözlerinden ne kadar pişmandı!*** (H.Z. Ülken 1941 s. 159). × ***Sana geliyorum. Engel olan her şeyi bırakarak geliyorum... Sema şahidimdir ki bu yaptığımdan pişman değilim.*** (K. Bilbaşar 1943 s. 136). ***peşimānlıḳ getür-*** ‘pişmanlık getirmek’: × ***Ḏaḥı bir fāyide oldur ki işlerde taʿcīl ėtmek peşīmānlıḳ getürür. Şöyleki reʾīs-i Ḳunuca ve zindan-bāna geldi***. (Ferec v. 113b).

peşin ‘önceden’ < Fa. ***peşīn*** J. Redhouse 2006 s. 450. × ***Kamyoncu parasını peşin almıştı, çekti gitti, idareciler çekti gitti, küçük, büyük oğlanlar çekti gittiler.*** (Orhan Kemal 1949b s. 120). × ***Görüştük, üç aylığını peşin almış, para gani.*** (M. Seyda 1969 s. 52–53).

peşinat ‘avans; peşinen tediye’ < Fa. ***peşīn*** + Ar. ***-at*** çoğul eki, J. Redhouse 2006 s. 450. b. ***abesiyat*** ⊡ ve Tk. kökten krş. ***erat***. × ***Yokuşta cimriliği ile nam almış, güleç yüzlü bir adam. Sevecen bakışlarla bakıyor yüzüne, gençliğine, yaptığın işe acır gibi. “Satırı bir kuruş, ödeme forma başına. Peşinat yok.”*** (Peride Celal 1991 s. 495).

peşincecik ‘peşin olarak, derhal’ < Fa. ***peşīn*** + Tk. ***-cecik*** küçültme eki. × ***“Ula Ahmet, sen de duyduğun bir lâfa peşincecik kanarsın! Herkes enayi mi, elin oğlu canını verir de toprağını gine vermez. Git de bizim köyün ağasından – toprak değil — bir kıl çek bakayım. Başına neler geliyor.”*** (H. Aytekin 1945 s. 119).

peşinen ‘daha evvel, önceden’ < Fa. ***peşīn*** × Ar. zarf eki olan ***–an/–en,*** b. ***aceleten*** ⊡. × ***Önden, peşinen ‘komünistim’ diye bağırmış olanın gırtlağına binmezler mi?*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 92-93). × ***Sait Bey, anlatmadan önce peşinen bir kere güldükten sonra hikâyeye başladı***. (O. Pamuk 1983 s. 95).

peşkeş b. ***pişkeş***.

peşkir ‘havlu yerinde kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine ‘makrama’ da denirdi’ < Fa. ***pîşgîr*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 465, M.Z. Pakalın 1993 s. 773, M. Kütükoğlu 1983 s. 358, H. Eren 1999 s. 330, Meninski 1680 I, 832, 993. × ***Muazzez odanın sokak tarafı boyunca uzanan sedire bir peşkir seriyordu.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 103). × ***Oğlan tarafı, büyük bir sini üzerine şekerler, peşkirler, fincanlar, kadehler, yağlıklar, kutnu topları dizdiler.*** (Reşat Enis 1944 s. 123).

AD. **peşko** b. ***peçko***.

peşkovaz (güreş tabirlerinden). × ***Kisbetin bu uçkurluk çevresine “kasnak veya peşkovaz” denilir. Bir kısım kisbetlerin kasnağı kolaylıkla tutulmasın diye bir kaç kat deriden sert ve enli olarak yapılır.*** (M.H. Biç 1944 s. 7).

peşkun/AD. **peşkün/peşgün/peşgin** ‘sofra altına konulan iskemle; eskiden dükkânların önüne konulan tahta peyke; okul sırası’ DS 3435 < Fa. ***peşhvān/pëşhʷān*** ‘a table, a bench’ Tietze 1969 no. 96, M.Z. Pakalın 1993 s. 773, Meninski 1680 I, 832. b. ***peşkün/peşgün/peşgin***. H. Eren 1999 s. 330. ××

peşkün b. ***peşkun***.

peşkütan b. ***perküten***.

peşmâne ‘keten helvası’ THASDD 1146 < Fa. ***peşmîne*** ‘kind of sweetmeat’ F. Steingass 1930 s. 253. ××

O. **peşmine** ‘dervişlerin giydiği bir çeşit yün elbise’ < Fa. ***peşmīne*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 450, M.Z. Pakalın 1993 s. 773. × ***Cün bu endîşe’yi ėdindi, pelās geydi, peşmine sarındı, ḳaraŋuda oturdı, du‘āya,***

tażarru'a ṣadaḳaya meşġūl oldı. Mülki leşkeri ḳapdı, salı-vėrdi (Ferec v. 142a).

peşref I b. ***peşrev I***.

peşref II b. ***peşrev II***.

peşrev I/peşref I (Şark musikisinde) 'bestelerden önce ve giriş taksiminden sonra çalınan saz eseri' < Fa. ***pîşrev*** 'önde giden, öncü' J. Redhouse 2006 s. 465, M.Z. Pakalın 1993 s. 773, M. Kütükoğlu 1983 s. 358, Meninski 1680 I, 831, 992. × ***Alacağın kızımızda daha başka nelerim yok, nelerim? Lisanı Fransevinin elenikası; piyanoda galdır guldur marşlar, kasap havaları; udda zımbır taksimler, peşrevler...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 2.VIII.1941).

peşrev II/peşref II (Türk güreşinde) 'pehlivanlar seyircilere yaklaşınca çıkıştaki hızlı adımı yavaşlatarak, ellerini birbirlerine ve müteakiben sağ ellerini sağ oyluklarına ve sol ellerini de sol oyluklarına (adım atmak için ayağını kaldırdığı zaman) vururlar. İleri geri giderek, sağa sola dönerek bu mevzun çırpınışına devam ederler. Sonunda muhtelif cephelere diz çökerek üç defa yerden temenna ile halkı selamlarlar' M.H. Biç 1944 s. 15 < ***peşref I***, ***peşrev I***. × ***İptidâ ḫır mır ederken, başlarla el peşrefine, nihayet yek digeri görmeye tahammül edemeyüp, biri bir yol, digeri sair yol tutar.*** (E. Misailidis 1986 s. 739).

(Argo) **peşrev III** 'sevişmenin, cinsel ilişkinin ilk aşaması' H. Aktunç 1998 s. 239.

O. **peşşe-hâne** 'cibinlik' < Fa. ***paşşa-ḫāna*** a.m., ***peşşe*** 'sivrisinek' + ***ḫāna***, b. ***abdesthane*** ⊡. × ***Gīvedüz evini dürlü dürlü döşeklerile... peşşe-ḫāneler-ile ḳapuları, perdeleri, miyān-sarāyı perde-lerile bezedi.*** (Ferec v. 59a). × ***Biz indük, gėrü beşe-ḫānede ferāğatıla yatduḳ.*** (a.e. v. 70a). b. ***beşhana***.

peştahta/piştahta 'iş masası; sarrafların üzerinde para saydıkları tahta; Scriptorium, seu scrinium cum atramenterio et scripturis' Meninski 1680 I, 628, 991 < Fa. ***pīş-taḫta/pėş-taḫta*** 'portfolio; a desk' F. Steingass 1930 s. 266, DS 3436. × ***Ahd olsun, ne istersen onu yapayım. Odanın döşemesi mi, marangoz işi oymalı dolap, bir kıymetli çekmece, ha. O da değil. Piştahta, sedefçilerden, Hayır, değil. Bir kocaya mı varmak istersin? (Nurudil başiyle evet işareti yapar).*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ta s. 11). × ***Onun arif zarif olduğunu bileyim ki, bir peynir şekerini kırk defa ısırıp kırk birincide bir arusek peştahtanın üstüne komalı.*** (H. Ritter 1953 III, 255).

peştanbal b. ***peştemal***, ***peştimal***.

peştemal/peştanbal/peştimal 'hamam havlusu' < Fa. ***destmal/destimal***, ilk ünsüzün değişmesinin izahı güçtür. H. Eren 1999 s. 331: < ***puşt-māl*** 'an apron (***puşt*** 'the back' + ***māl*** 'wiping; rubbing; crushing'), K. Emiroğlu 1989 s. 196. × ***Yaşlılar ekseriya dolama dedikleri, alt tarafı baştan aşağa çevreleyen bir peştemal, üstüne yelek giyerler.*** (K. Güngör 1941 s. 50). × ***Çorumda peştanbal diye söylenir. Kara burğa, Selaser, toplulu, mekikli diye çeşitleri vardır.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 330). × ***Yıldız'ı çeyrekleldiler. Ümmü teyze bir yandan, Zeh-***

ra bir yandan peştemallarla onu sıkıştırdılar: loğusa doğururken kemikleri açılırmış da, kemikler yerleşsin diye! (Reşat Enis 1945 s. 107). × ***Peştemalın ucuyla çocuğun gözlerini kuruladı. Sonra tuttu salıncağı gölgeye getirdi. "Ben olmasam sıpan haşıl haşıl pişiyordu, Seneeem!" diye bağırdı gelinine.*** (F. Baykurt 1967k s. 15). × ***Üzümleri toplayıp kelterlere dolduran şalvarlı kadınlar, başları sarı peştemallarla sarılı erkekler zaman zaman şakalaşıyorlardı.*** (A. Özakın 1982 s. 24).

O. **peştemallık** 'eskiden bir sanata ehliyeti ispat için o sanatın ustası tarafından yeni sanatkâra peştemal kuşatıldığı için bu tabir meydana gelmiştir. M.Z. Pakalın 1946–54 II, 774. ***peştemallığı kurtar–*** 'paçayı kurtarmak': × ***Padişahın kızından tokat yedi. Ardı sıra gelen koca bir "veled–i zinalar" ordusu yenilgiye uğradı. Çoğu kaçtı, öldü, canına kıydı, yıkıldı yok oldu. Kastelli'nin ise her şeyini yitirmediği anlaşılıyor. Açıklanmaz bir yanı var bu olayın. Bir mucize! Nasıl oldu? Nasıl kurtardı peştemallığı?*** (C. Süreya1991 s. 101).

peştimal b. ***peştamal***, ***peştanbal***.

peştivan b. ***puştivan***.

pet 'aybaşı bezi' < İng. ***pad*** 'yumuşak ve ıslaklığı içine çeken bez'. ××

petalyacı b. ***patalya I***.

pete I/pata III 'patiska mendil' THASDD 1147, DS 3436 < Rom. ***pata*** 'lange maillot', ***petecebi*** 'ceketin yaka cebi' ZTS 157, 'gömlek cebi' H. Aktunç 1989 s. 239. b. ***pata III***. ××

pete II 'aşık kemiği' THASDD 1147, DS 3436, krş Bulg. ***peta*** 'talon', Sırp–Hırv. ***péta*** 'Ferse'. ××

petek I 'topraktan, çamurdan yapılan tahıl ambarı' DS 3436, ZTS 157 < Erm. ***p'et'ak*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 740. × ***Samanlığa konulanlar ise hayvan pisliğinden yapılan petekler içinde yiyeceklerdir***. (M. Makal 1950 s. 39). × ***Kalkıyorlar, nene–karının her şeyini toplayıp arkalıyorlar, gidiyorlar. Karı geliyor ki daha bir şeyi kalmamış, bir danası kalmış bir de petekte cevizi kalmış.*** (U. Günay 1975 s. 379).

petek II 'arı kovanı; bal peteği' DS 3436, K. Emiroğlu 1989 s. 196, H. Eren 1999 s. 331 < ***petek I***. × ***Her peteğe iki akca alınmak üzere kaydolınmışdır öylece alına. Ve bir ra'iyyet petegin ahar sipāhī toprağına iletse, nısfın ṣāḥib-i 'arż ve nısf-ı aḥarın ṣāḥib-i ra'iyyet alur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [947/1540] s. 176). × ***Dedim ve büyük bir mum peteğini | Tunç hançer ucu ile ezdim çabucak.*** (M.C. Anday 1962 s. 46).

petgir 'elek' < Fa. ***petgīr*** a.m. F. Steingass 1930 s. 236. ××

(Argo) **petka/petko** 'kıç' H. Aktunç 1990 s. 226 < Bulg. (argo) ***petak*** 'tokat, şamar' G. Armyanov 1993 s. 109 (***pet*** 'beş' için krş. ***pendifrank***), S. Özel 1993 s. 82. × ***Hele boynuzlunun lafına bak sen! Yıkarlarmış. Ulan, bu evleri yıkmak için ilkin adamda sıkı karanfil lâzım. Anladın mı sen? Varsa sağlam petkolu bir babayiğit gelsin yıksın! Hodri meydan işte...*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 73). ***petkası sık–*** 'bir şeyi yapabile-

cek gücü ve cesareti olmak' H. Aktunç 1990 s. 226. ***petkayı sık-*** 'gücünü ve cesaretini toplamak': × ***Fransızcayı kendi deyimiyle "petkayı sıkarak" öğrendi. Sol düşünce kaynaklarına uzanabilmek için.*** (C. Süreya 1991 s. 319). ***petkası sık-*** 'kendine güvenmek': × ***Gelsin, petkası sıkıyorsa boyunu görelim*** (S. Özel 1993 s. 82).

petko b. ***petka***.

petni b. ***patnı***.

petonya b. ***petunya***.

petrol 'rafine edilmemiş mineral yağ' < Ortaçağ Lât. ***petroleum*** a.m. (***petr-*** 'kaya' ve ***oleum*** 'yağ'). × ***Petrol satışı düştükçe Bekir efendiyi afakanlar basıyordu. Manda gibi adam zayıfladı, çekirgeye döndü.*** (S.E. Erten 1933 s. 104). × ***Bekir efendi ilk elektrik aydınlığını gördüğünden beri üç ay geçmişti. Petrol satışı zıngadak değilse de hayliden hayliye düştü.*** (S.E. Erten 1933 s. 104). × ***"Şöyle zayıfça, esmer, dolgun bacaklı, biraz büyük ayakları var ama ehemmiyeti yok! Bakışı tatlı, petrol rengi mantolu değil mi?"— "Tâ kendisi!"*** (S.F. Abasıyanık 1951h s. 63). ***petrol rengi*** 'koyu sarı'.

pet şişe 'plastik şişe' < ***PET*** (Polyethylenterephthalat) + şişe, kelime 1990'lerde ortaya çıktı. × ***Rüzgâr bir o yandan bir bu yandan tozu dumana katarak evirip çevirip getirdiği kullanılmış kâğıt mendilleri, pet şişe artıklarını, üzerine basılmış dondurma külâhlarını, balık kemiklerini, karasineklerle birlikte balkonlara ve randalara yığıyordu.*** (M. Özünal 1991 s. 83). × ***Kale ve eski kentin kalıntıları arasında dolaştık. Kilimlere, el dokumalarına, pet şişelere, votka ya da rakı şişelerine doldurulmuş, ev yapımı olduğu söylenen zeytinyağı şişelerine, kahverengine çalan şekilsiz — yine ev yapımı ve çok faydalı — sabunlara, küçük poşetlere konmuş kekik, nane, ısırgan-otu ve kantaronlara alıcıymış gibi baktık. Hiçbir şey almadık.*** (C. Kavukçu 2001 s. 73).

petunya/petonya 'kokulu bir süs çiçeği, Petunia' I. Hauenschild 1089 no. 846 < Brezilya'daki Tupi'lerin dilinden. × ***Tasalı bakışlarla işaret ediyordu katmerli begonyaları, saksılardan taşan kızıl, sarı, mor petonyaları, köşelerden birinde ipek şemsiyesini açmış gülibrişim ağacımı. Çamları, kavakları, çimleri, bahçeyi seriyordu gözümün önüne. Yaz hazırlığını çoktan bitirmişti komşum.*** (Peride Celal 1985 s. 57).

petyâre 'talihsizlik, güçlük, sıkıntı' < Fa. ***petyāre*** a.m. ××

O. **peyâle** b. ***piyâle***.

peyam b. ***peygam***.

peyamber b. ***peygamber***.

peyâpey 'birbirini takip ederek, azar azar' < Fa. ***pai-ā-pai*** a.m. F. Steingass 1998 s. 262, Meninski 1680 I, 964. Krş. ***beraber*** ⊡. × ***Elḳıṣṣa bu bir er, iki ḳız, ol enbüh leşkeri dağıtdılar. Ammā Kişmīr nāḥiyyetinden ceri peyāpey gelüridi, yığılurlar, gėrü depinürlerdi.*** (Ferec v. 42a). × ***Felā-cerem ḥażret-i pādşāh-ı aʿẓam "Hazīne niçe olmışdur?"***

dėyü pey-ā-pey emrler gönderüb meblaġ-ı maʿlūmu n-nuḳūdı ṭaleb ėtdükce, begler-begiler gendü ḫazīnelerine giren mālı vėrmezler, yaʿnī ki ḳābil-i ifrāz degüldür dėyü ifrāzını cāyiz görmezler. (ʿĀlī 1975 s. 173).

(Halk ağzı) **peydah/peydâ** b.m., ünlü ile biten bazı kelimelere halk dilinde **/h/** eklenmesi için b. ***feriştah*** ⊡. < Fa. ***paidā*** 'manifest, visible' J. Redhouse 2006 s. 462, Meninski 1680 I, 977. × ***Sokakta bir kaç köylü peydah oldu. Recep ağanın kapısı önünde bir müddet durdular. Aralarında Recep ağa da vardı.*** (I. Kültür 1943 s. 60). ***peydahla-*** 'ortaya çıkmak, belirmek', geçişli fiil olarak 'gayrımeşru çocuk doğurmak' manasında standart dilde de kullanılır: × ***O, izdivācıŋ adını mürüvvet değil, büyük derd ḳoymuş. Evleniyorsuŋ, geçinemiyorsuŋ, ėl ḳızlarınıŋ başlarıŋı nāra yaḳıyorsuŋ, bir de piç peydāhlayub ḳarıyı boşayorsuŋ. Bu yaşdan ṣoŋra senüŋle, ḳarıŋla, yumurcaġuŋla artıḳ uġraşacaḳ artıḳ ḥālim yoḳ diyor.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 76–77). × ***Komisyoncunun karısı: "Kimbilir kimden peydahladı." dedi. Ebe: "Kimden peydahlarsa peydahlasın, hanım, o da bir can taşıyor, aa!" — "Ben bir şey demedim ki, ebānım teyze!"*** (Orhan Kemal 1956 s. 7). × ***Bir erkekle bir karı buluşup zevki sefaya dalarlar, bizi peydahlarlar. Karının karnı şişti mi şişer, erkek toz! E, erkeklik kolay mı? Düdükleyip kaçacaksın.*** (Füruzan 1982g s. 89).

peydâ b. ***peydah***.

peyda ol- 'ortaya çıkmak, zuhur etmek, belirmek; meydana gelmek' < Fa. ***peydā*** 'manifest, visible' J. Redhouse 2006 s. 462. Krş. ***peydah***. × ***Andan melik-i cin bir naʿra urdı, güyāki İsrāfil sür urdı. Nāgāh gök yüzinden bir ṣāḥib-cemāl ay gibi ḳız peydā oldı, yanında ılduz gibi cāriyeler bī-ḥisāb. Ol ḳız geldi, melik öŋinde baş ḳodı.*** (Ferec v. 56a). × ***Gördüm, şehr ici ġavġā ġalebe, girye vü zārī dolmış. Merd u zen biribirine ḳarılmış: "Vāveylā!" dėrler. Başlar açuḳ, ayaḳlar yalın, yüzler yırtuḳ, saclar kesük. Bu ḥāleti gördüm, müteḥayyir oldum. Bir gişi-den sordum: "Bu ne ḥāletdür? Ne muṣībetdür? Ne vāḳıā-dur? Ne ḥādiṣe-dür? Ne belā peydā olmış-dur?" dėdüm.*** (a.e. v. 108a).

peydemal/peytemal 'sahipsiz, bakımsız' K. Emiroğlu 1989 s. 197, DS 3438 < Fa. ***pâymâl*** 'destroyed, ruined'. Krş. ***beytülmâl*** 'hazine' < Ar. ***beytu l-māl*** a.m. (***beytu*** 'ev' + harfi târif ***/l/*** + ***māl***). ××

peyderpey 'adım adım, kademe kademe' < Fa. ***peyderpey*** a.m. F. Steingass 1989 s. 264. ××

peye b. ***beğe***.

peygâle 'bir kadeh şarap' < Fa. ***peygāle*** a.m. F. Steingass 1998 s. 268. ××

O. **peygam** 'haber, mesaj' < Fa. ***baiġām/paiġam*** a.m. F. Steingass 1998 s. 268, Meninski 1680 I, 809. × ***Ve bu meliküŋ bu ḳızı almaġa meyli varıdı. Niçegez vezīre beyġām vėribdi: "Ḳızuŋı baŋa vėr!" dedi; vezīr vėrmezidi.*** (Ferec v. 50a). × ***Ebü-Nüsuŋ ḳulaġı yolda: "Dėye ne vaḳt gele?" dėyü umar. Gördi, olmaz. Oġlana peyġām vėribidi ki: "dāye'yi bize neden vėribidüŋ?" dėdi.*** (a.e. v. 221b). ***peyġāmı***

degür- ‘haberi getirmek, haberi iletmek’: × ***Cün bu mütevecceh keleciyi işitdüm, begleri ‘ammuma vėribidüm: peyġāmı degürdiler.*** (Ferec v. 72b).

peygamber/peyamber ’haberi getiren, haberci; resul, nebi’ Meninski 1680 I, 968. < Fa. ***paiġāmbar*** a.m. F. Steingass 1998 s. 268, ***peyġām*** + ***-bar*** ‘taşıyan’ b. ***ateşbar*** ⊡. × ***Belḳīs pādeşāh oldı. ‘Āḳıbet Süleymān peyġāmberüŋ ḫātūnı oldı.*** (Ferec v. 90a). × ***Ḳız eyitdi: “Peyġamber oġlanları peyġāmberler kim ittifāḳī yalan söylediler kimlerdür?” dėdi. Şeh-zāde eyitdi: “Ya‘ḳūb Beyġāmber oġlanlarıdur” dėdi.*** (a.e. v. 135b). × ***Duydun ya, ık mık yok. Zenginliyeceğiz. Peygamber Efendimiz de bizden yana. İki ev yaptırırız, bir tanesi senin olur, içinde bacaklarını uzatıp otursun.*** (F. Baysal 1944 s. 20). × ***Kadıncağız Allahın emri, peygamberin kavli ile başlayıp, senin kızı bizim Kapıcı Salih efendiye falan feşmekân demiş.*** (F. Erdinç 1961 s. 142). × ***Bizim de sizin İsa gibi bir peygamberimiz var. Nasıl İsa’nın doğumu varsa, bu Regaip de bizimkinin doğumu.*** (R. Ilgaz 1969g s. 15). × ***Çamurların ve kusmuk göletlerinin içine diz çöken pezo “Allahını peygamberini seviyorsan kıyma bana abim!” diye inledi. Pezo haybeye yalvarıyordu.*** (M. Kaçan 1991 s. 104). × ***peygamber koyunu kadar uslu*** ‘gayet uslu, son derece uslu’: × ***Otuz seneye mahkûm etmişler. On seneyi hapiste geçirdikten sonra af kanunu çıkınca onu da salıvermişler. Malûm dert... Her zaman, her yerde rastlanan dert, kaatil damgası suratta olunca iş bulabilirsen bul... Değil kaatil, peygamber koyunu kadar olan bile bugün eller cepte dolaşmıyor mu?*** (Z. Selimoğlu 1951 s. 65).

peygan ‘üzerlik otu, Peganum harmala‘ < Yun. ***πηγανον*** (pëganon) a.m. G. Meyer 1893 s. 33. ××

peyig b. ***peyik***.

AD. **peyik/peyig** ‘parça, küçük bez parçası; saçak; şalvar veya donun üçgen kısmındaki ağı‘ DS 3438, H. Eren 1999 s. 331, ZTS 157. × ***Rüzgārın geldiği taraftan iki insan çıktı. Genç iri yarıydılar. Kasketlerini yana yatırmışlardı. Bacaklarında, peyikleri diz kapaklarına kadar inen krizet şalvarlar vardı.*** (T. Yücel 1954 s. 89).

peyin ‘gübre‘ H. Eren 1999 s. 331, DS 3438. ××

peyk ‘Osmanlıların ilk devirlerinde postacı ve muhafızlar, son zamanlarında rikaplarda debdebeyi artıran teşekkül efradı hakkında kullanılan bir tabirdir‘ < Fa. ***peyk*** ‘a running footman or messenger‘ J. Redhouse 2006 s. 466, Meninski 1680 I, 1001. ××

peykân ‘ok veya mızrak başı; kirpik‘ < Fa. ***peykān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 467, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776, Meninski 1680 I, 1002. × ***Vehm ilen söyler dil-i mecrūḥ*** × ***peykānuŋ sözin | iḥtiyāṭ ilen içer her kimde olsa yāre ṣu.*** (Fużūlī 1958 s. 19). ***Yüregüm delmege ġamzeŋ ḫadengi | Nişāna tīz ėren peykānı gördüm.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 s. 131). × ***Sanasın mıżrāb olubdur āhenīn peykān aŋa*** (Necātī Beg 1963 s. 148).

peykâr ‘kavga, çekişme, savaş‘ < Fa. ***peykār*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 466. ××

peyke 'eski kahvelerde ve evlerde bulunan, duvara bitişik, alçak tahta sedir, kerevet' < Fa. ***pāygāh*** 'a place fort he feet, hence, a pench' H. Eren 1999 s. 331, DS 3438, J. Redhouse 2006 s. 467, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776. × ***Gayfeci Alinin gayfesindeki hasır peykeler üzerinde yanlayarak rahat edecekleri kış günleri, Allahın ayazında habire kazma sallarlarsa, yazın tarlayı sürecek dermanı nereden bulacaklardı?*** (K. Bilbaşar 1941 s. 46). × ***Aziziye fesinde ağabani sarık, çenesinde kır sakal; sırtında soluk kaplı kelkül kürk, peykeye bağdaş kurmuş, elinde lülesi pirinç tablaya dayanık upuzun çubuk...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 4.V.1942). × ***Yirmi gündür köyünüzde kahve peykesinde hasır üstünde yatmaktan, kuru ekmek gevelemekten imanım gevriyor.*** (M. Baler 1944 s. 204). × ***Çavuş, çenedinin üstüne doğruldu peykede.*** (F. Baykurt 1971t s. 298). × ***Memleketimizde bohem hayatı yaşayan sanatkâr pek nadirdir. Kahve peykelerinde uyuklayan, koltuk meyhanelerinde endahta giden sahte muharrirler kendi zanlarına göre bohemdirler. Bu, sadece bayağılıktır.*** (Fikret Adil 1953 s. 88). × ***Kadir ağa aptest ibriğini kapının dışındaki peykeye bırakarak gamzenin yarımyamalak aydınlattığı odanın eşiğinden içeri girdi.*** (M. İlhan 1983 s. 45).

(Argo) **peyke kurusu** 'evi barkı olmayan' S. Özel 1993 s. 82, H. Aktunç 1989 s. 239.

peyker 'biçim, figür; yüz; idol' < Fa. ***peyke*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 466, Meninski 1680 I, 1003. ××

peyle- I 'para vererek bir şeyi önceden kendine ayırtmak' < ***pey*** + isimden fiil yapan ***-le-*** genişlemesi, b. ***acabla-*** ⊡. × ***O devrin son zamanlarında böyle toplantılar yasak. Kolayını bulur, yakından uzaktan birkaç akraba çocuğunu peyleyip sünnet ettirir, bahçesine birkaç çadırlar kurdurup ince sazlar, hokkabazlar, çengiler getirtir, sabahlara kadar misafirlerile beraber dem çekerdi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 21.Teşrini-evvel 1941). × ***Kalitaryanın göz, gönül nurlandıracak daha zendost harcı tarafları da vardı. Faraza üç beş arkadaş içip kafayı yerine getirmişsin. Yatacağın yeri önceden peylemişsin. Bir de bakıyorsun ki tam senin yatacağın odanın karşısına gelen kapı ardına kadar açık. İçeride emsalsiz bir kadın sesi; Rumca bir türkü...*** (S.M. Alus 1944 s. 155). × ***Gece yatacağım yeri peylemeden Viyana'yı fethe, şey, keşfe, çıkmıştım. — Yoksa genlerimde çapaçul fetih tohumları mı gizli?*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 19).

peyle- II/payla- < Az. ***peylä-*** 'hançer, bıçak vs. ile vurmak, vurub öldürmäk ya yaralamağ' ADİL 1983 III, 491 (16.–17. asırlı bir misalle) < Fa. ***pāyīden*** 'to trample upon, wear, beat, or make smooth with the feet, to kick' F. Steingass 1930 s. 236. × ***Zincirleriyle kafesinden boşanan kurt, kendi çabasiyle kurtulmuş gibi, birden güçlü bacaklarının üstünde doğrularak, ok hızında kaçmaya başladı. Obada irili ufaklı ne kadar köpek varsa, havlaşa havlaşa peşine düştüler. O ara obalılarla ellerine geçirdikleri boş kaplarla tenekelere vura vura gürültüler çıkararak kaçan kurtun arkasını peylediler, taşladılar.*** (Osman Şahin 1994 s. 20–21). × ***Kıl çadırlardan fırlayan erkekler, silâhlarını ateşlemeye bile gerek görmeden bağıra çağıra yarı alaylı sesler-***

le gülüşerek, zararsız bir fino köpeğini kovalarmış gibi üstüne doğru gelerek payladılar onu. Eskiden kendini görür görmez korku çığlıkları atarak kaçacak delik arayan insanlar şimdi kendini görünce gülüşerek kurtluğuyla alay ediyorlardı onun. Pek zoruna gitti bu. (a.e. s. 28). b. ***pay I***.

peylek 'okun dümdüz gitmesi ve hedefinden inhiraf etmemesi için okların baş tarafına geçirilen tüylere verilen addır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776, Meninski 1680 I, 1004. ××

peymân 'yemin; anlaşma, pazarlık' < Fa. ***peymān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 467. × ***Bir kişiyle 'ahdu-peymān edicek tanrıyı danuḳ dutaruz.*** (Ferec v. 90a). × ***Dimetoḳa ḫalḳı barışub, 'ahd [u] peymān ėdüb şehri vėrdiler.*** (Oruc b. 'Ādil 1343/1925 s. 20). × ***Dutmışam mihrüŋle peymān, ḳılmışam 'ışḳuŋla 'ahd, | Mihri 'ışḳuŋ lem-yezel bī-'ahd iḳrār olmasun.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 194). × ***Germ olub bir ḫōş emişirken senüŋle yab yab | Başa çıḳduŋ, ḍurmaduŋ peymāna, bozduŋ ṣoḥbeti.*** (Ḳınalı-zāde H.Ç. 1978 [1586] I, 394).

peymâne 'sıvı şeyler için ölçü; kadeh' < Fa. ***peymāne*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 467, Meninski 1680 I, 1007. × ***Ḳalduḳ ḫumārı ye's-ile bu bezmgāhda, | Peymānei selāmet bir dest görülmedi. | Nā-dīdedür vücūdu hemān kīmiyā gibi; | Hīc kimseden cihānda ḥaḳīḳat görülmedi.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 355). × ***Seŋ ḫōş olayım bir ayaḳ evvel deyü yāruŋ / Öpdüm lebini bezmde peymāneden evvel.*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 329). × ***Ter-dimāġ olalum, ey sāḳī, getür peymāneyi!*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 210). (Argo) 'cimri' K. Emiroğlu 1989 s. 197.

peynir/penir/pendir b.m. < Fa. ***penīr*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 455, M. Räsänen 1969 s. 382, Meninski 1680 I, 906, 1013, H. Eren 1999 s. 331. ***peynir dişleri*** 'ihtiyar insanın aşınmış ve zayıflamış dişleri': × ***"Allah o zāt-i felātun-tedbīri üzerimizden eksik etmesin!"derken memnuniyetinden peynir dişleri meydanda, salyası akmada.*** (S.M. Alus 1933p s. 238). ***peyniri dışından yala-*** 'cimriliğin numunesi olmak': × ***Ben sizin gibi yumurtayı halkadan geçirir, peyniri dışından yalar, liraları salamura yapar, ne oldum delisi olmuş yapma kibarlardan değilim.*** (İsmail Galib 1932dk s. 16). ***peynir ekmek*** 'dar gelirli aile gıdası': × ***Bekâr dikişi dikerler, peynir ekmek yiyerek 'alā küll-i ḥāl geçinirlermiş.*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 92): × ***Ḥālet sesini çıḳarmayor, maşanıŋ üzerine ḳoyduġu peynir ekmek çıḳınını çözmeği ḫāṭırlamayordu.*** (M. Yesari 1927 s. 251). (Argo) 'parasal çıkar' H. Aktunç 1989 s. 239.

O. **peyrev** 'birini takip eden, arkasından yürüyen' < Fa. ***pai-rev*** a.m. (***pā/pai*** 'ayak' + ***-rav*** 'giden, yürüyen'). × ***Her ki pey-rev-i hevā vu heves ü şehvet-perest ola, lā-büd ḥālı böyle olur.*** (Ferec v. 116a).

pey sür- 'artırma yoluyla satılan şey için fiyat teklif etmek'. × ***Mālımı mezāda çıḳardım. Yoḳ mu pey süren... Bir pāra faẓla diyene bıraḳacaġım... Cānına tükürdüğümüŋ īmānsız ḳart ḳarı, on beş senedir ḳalb-i aḥḳarānemde lenger-endāz-ı iḳāmet oldı. Ḥālā benim için çıra gibi yanar.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 292).

peytemal b. ***peydemal***.

O. **peyvend**/AD. **peyvet** ‘hayvanı bir yere bağlayan uzunca ip veya kayış’ < Fa. ***pai-bend*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 429, Meninski 1680 I, 1019, 1020. (***pā/pai*** + ***-band*** ‘bağlayan’). × ***‘Atāyāsı iz‘ānını bu mertebeye ėrgürdüm ki bir peyvend baḫşīşine nā-lāyıḳ ve aŋa bir şikāl iḥsān olunması ḫired-i ḫurde-dāna ġayr-ı muvāfıḳ olan şaḫṣa ki nedīmlig-ile ma‘lūm bir rezīl-i mezmūm idi, def‘aten üç re’s semend ‘atā ḳıldı.*** (‘Ālī 1587 v. 130a–b). × ***Atlardan inip birbirlerinin sarıldılar boynuna. Ağlayarak birbirleri ile görüşüp el ele verdiler. Atlar peyvette göze başına geldiler.*** (Behçet Mahir 1973 s. 157).

O. **peyveste** ‘daimî, ebediyen’ < Fa. ***pai-veste*** ‘one following another perpetually’ F. Steingass 1930 270, Meninski 1680 I, 1017. × ***Şöyle müstaġraḳ durur ḳaşına peyveste göŋül | Ki mecāli yoḳ ki başı gircir ise ḳaşına.*** (Kadı Burhaneddin 1980 s.29). × ***Miṣāl-ı şerīf, ḫiṭāb-ı laṭīf ėrişdi, öpüb baş üzerine ḳonuldı, ḫidmet-i mübāreke i‘lām varur ki peyveste ol pādeşāhuŋ hevādār[ı]vuz.*** (Ferec v. 142b). × ***Peyveste işi gücü ṭā‘at u ‘ibādetdi, namāzıla orucıla eglenürdi.*** (a.e. v. 173b). × ***Fitneyile ḳaddümi döndürdi dāla rā ḳaşuŋ | Bir belāya uġradur peyveste bu kec-rā beni.*** (‘Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 181).

peyvet b. ***peyvend***.

peyzaj ‘(sanat terimlerinden) kır resmi; manzara’ < Fr. ***paysage*** a.m. × ***Buraların bir peyzajı sergiler için çok enteresan olacaktır.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 187).

pezer b. ***peder***.

pezeveng/pezevenk/püzeveng/püzevenk ‘erkeklere kadın bularak yolsuz birleşmelere aracılık eden kimse’ < Erm. ***bozawag*** ‘pander, pimp‘, H. Eren 1999 s. 332, R. Dankoff 1995 no 63, Meninski 1680 I, 921, R. Dankoff 2004 s. 227, R. Dankoff 1991 s. 68. × ***Vay geçmişine maval oḳuduğumuŋ pezevengine! Aç ḳapuyu yoḳsa şimdi omuzlar gireriz!*** (H.R. Gürpınar 1339. s. 68). × ***Seni gidi geçmişini… diğimiŋ pezevengi seni!*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 263). × ***Kanaatine göre bu pezevenklik, yani kavatlık, yani kodoşluk, yani geyiklik, yani kibarcası deyyusluk, gayet ince zenaatti.*** (Kemal Tahir 1957r s. 56). × ***”Reis, hani balıktan bac almadık, para yok mu, para?” — ”Pezevenk! Yolda gemiye gizlice aldığın yolcuların navlumuna tut!”*** (Şahap Sıtkı 1959 s. 54). × ***Ne zararı var şuncağızın onlara? Pezevenkler, puştlar, düzemiyorlarmış, gidip de analarını düzsünler eşşoğlu eşşekler.*** (N. Üstün 1970 s. 270).

pezik b. ***pazık***.

(Argo) **pezo** ‘pezevenk‘ H. Aktunç 1990 s. 227, S. Özel 1993 s. 82. × ***Buldog köpeği suratlı, karanlık bakışlı herif Tina’nın pezosuydu.*** (M. Kaçan 1990 s. 99). × ***Gıli’nin gözü fırıldak gibi dönmüştü. Ve sustalı durmak bilmiyordu. Gıli pezoyu süzgeç haline sokup kurbanın altın künyesini ve çıbanlarını alarak, Orso’nun kahveye doğru ceylân gibi koşturdu.*** (M. Kaçan 1991 s. 104). × ***Çamurların ve kusmuk göletlerinin içine diz çöken pezo “Allahını peygamberini seviyorsan***

kıyma bana abim!" diye inledi. Pezo haybeye yalvarıyordu. (M. Kaçan 1991 s. 104).

pıçı pıçı (çocuk dili) 'yıkanma' DS 3439. × ***ZİBA – Haydi gel, tosunum! Konağın hamamını yaktırdım, pıçı pıçı yapayım, çelebiler gibi giydireyim, süslüyeyim!*** (Musahipzade Celal 1936mh s. 31). b. ***bıcı bıcı***.

pıçırgan 'bir at hastalığı' Meninski 1680 III, 5916, H. Eren 1999 s. 332 < ETk. ***bıçılġan*** 'yarık' Clauson 1972 s. 295, ***bıçıl-*** 'kesilmek' + fiilden sıfat yapan ***gan*** eki, b. ***alıngan*** ⊡. b. ***bıcılgan***, ***bıçılgan***. ××

pıçırık 'zayıf, çelimsiz' < ***bıcır-** + fiilden sıfat yapan ***ik*** eki, b. ***akık*** ⊡. × ***Bir gazeteci kızın, kedisiz yaşayamayan, cumartesi pazarları sokağa çıkamayan bir pıçırık kızın kulaklarını çekiştiriyordu.*** (A. Hünalp 1962 s. 44). b. ***bıcırık***.

pıhtı 'katılaşmış kan kalıntısı' < EYun. ***πηκτη*** (pëktë') 'jelatin' Fa. üzerinden, G. Meyer 1893 s. 57.

pılaçka b. ***plaçka***.

pılanya b. ***planya***.

pılıpırtı/pıli–pırti 'giyim eşyası; ufak tefek ev eşyası' E. Gemalmaz 1978 III, 258 < ***pırtı*** + allitteratif ve kafiyeli kuvvetlendirici öntakı × ***Enişte iki gecedir gelmiyor. Topacın evinde kaldığı yüzde yüz. Pılıyı pırtıyı toplayıp temelli gitse büsbütün memnun olacağım.*** (S.M. Alus 1933p s. 136). × ***O zaman, pılı pırtısını topladı ve cambaz Rızanın yanından, Aksaray'da kendi evine, yıllardan beri metruk yaşayan karısının yanına döndü.*** (E.E. Talu 1935 s. 163). × ***Bak fakir bile, şu mühendisler gelmeseydiler, bu amele buralarda çalışmasaydı, şu darı fenadan pılıyı pırtıyı göçürecektim.*** (Aka Gündüz 1940 s. 28). × ***Karısı torbayı açtı, pılı pırtıyı. Basmalar, divitinler gözden geçirildi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 84).

pıli–pırti b. ***pılıpırtı***.

pınar b. ***pıŋar***.

pıŋar/pınar 'kaynak, çeşme' < ETk. ***bıŋar*** a.m. Clauson 1972 s. 351, M. Räsänen 1969 s. 384–385, H. Eren 1999 s. 332, Meninski 1680 I, 869, 1001. × ***Ḍurayın ḳarşu varub yāre ḳarşu. Nite kim ḳulları ̮hünkāre karşu | Bu yaşlu gözümüŋ öŋinde ol yār / sanasıŋ servdür pıŋara ḳarşu.*** (Naẓmī 1928 s. 67). × ***Çıkıl çıkıl bir su duydu. Gözlerini araladı. Pınarda kalaylı bir bakır tas gördü.*** (N. Meriç 1956 s. 104). × ***Sabaha kadar içtiler, sonra da çalgılarını önlerine katıp, köyün üst başındaki pınar yerine çıktılar, güneşi doğdurdular.*** (M.Ş. Esendal 1958m s. 92). × ***Ak çağşaklı pınarların başına oturup çökelek ekmek yediler***. (Yaşar Kemal 1993h s. 12). b. ***bınar***, ***bunar***, ***bıŋar***.

AD. **pınga/pınka/punga/punka** 'çakmak, tütün kesesi' DS 3441, 3486 < Yun. ***πουγγα*** (púŋga) < Lât. ***punga*** 'arka çantası, para kesesi' Ch. Tzitzilis 1987 no. 430. 'meşinden yapılmış kav ve çakmak kesesi' THASDD 1167 < Rum. ***pungă*** 'Beutel'. ××

pınka b. ***pınga***.

pınsa (küpe) 'sıkıştırılarak yerleştirilen (küpe)' < Fr. ***pincé***. × ***Göğsüne beşibiryerdeleri, sıram sıram, dizlerine kadar sarkıtalım, pınsa küpeleri, gül yüzükleri takıp takıştıralım, bak o zaman seyret!*** (E.E. Talu 1937 s. 109).

pıraçıra b. ***paraçera***.

pırafa b. ***prafa***.

pıranga 'gemilerde kürek cezasına çarptırılanların ayaklarına takılan kalın zincir' < İt. ***brança*** a.m. × ***Ama görünmez birileri, orada, kolları arkasından bağlanmış, ayakları pırangalı, uzun beyaz ölüm gömleği giydirilmiş yeni birini sürükleyerek getirip kaldırıyor, ya çingenenin ya da urganın ucundaki ilmiğe takıveriyorlardı.*** (E. Öz 1980 s. 50).

pıransa b. ***prasa I***.

pıraçol b. ***braçiyol***.

pırasa b. ***prasa I***.

(Argo) **pırasa bıyıklı** 'uzun, gür ve sarı bıyıklı' < ***prasa*** I. × ***Damdan sapsız balta düşer gibi "Paat!" diye sandalın içine atladı. Küfürün tam sırası gelmişti, çünkü o kilise direği enseli, pırasa bıyıklı, pancar yüzlü herifin ayaklarındaki ikişer okkalık lenduha postallarla kaldırıp kendini sandalın ortasına fırlatması, az kalsın sandalı oradaki sazlı bataklığın içine alabura edecekti.*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 11). × ***Muavin Halil beyin gözüne çarparak "Kes oğlum o pırasalarını!" demedikçe bıyık uzatan 224 Abdüllatif de değişmiş, adıyle ilgisi olmayan ağıl kokulu, yamuk bacaklı Latif de.*** (M. Seyda 1962b s. 60).

AD. **pırasıt/prasit/pirasit/piresit** 'sebze evleği' < Yun. ***πρασιδι*** [(prasíd̠i) a.m. Tietze 1955 I, no 226. Ch. Tzitzilis 1987 no. 435, DS 3441. ××

pırasya b. ***prasya***.

pırasya et- b. ***prasya et-***.

pıraş 'mısır bitkisini ikinci kez çapalama işlemi' DS 3441 < krş. Sl. Bulg. ***praşa***, Sırp̠-Hırv. ***práşiti*** 'die Erde auflockern (für den Mais)'. Tietze 1957 no. 176. ××

pıratika b. ***pratika***.

pırazvana 'kılıç namlılarının kabza içine giren ve namlıyı kabzaya rapteden çıkıntılı demir kısmı' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776 < Fa. ***birizbān/birizvān*** 'that part of a knife or a dirk which enters into the handle' F. Steingass 1930 s. 167, 168, H. Eren 1999 s. 332. ××

pır de- 'hızlı uçan bir küçük kuş veya böceğin sesini çıkarmak' < ses taklidi kelimelerden. × ***Faraza, bir kaçı bir arada, tarlalara açılmışlar; zağarları öne salmışlar. Bir de bakmışlar ki çalının altından pır diye bıldırcın havalanmış, havalanmasile beraber iki çifte birden gürlemiş, hayvanı da söz temsili Ahmedin zağarı kapıp sahibine getirmiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 144).

pırgıç ‘maskara’ ?, krş. ***pırlangıç*** ‘child’s toy made to spin with a loop of string’ J. Redhouse 1890 s. 443. × ***Öyle aristoḳratik bir ḫānım baḳalım seniŋ gibi bir pırġıça tenezzül eder mi?*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 94). × ***Züt! Seniŋ gibi bir pırġıç üç cān telef etdikden ṣoŋra kendi kendine ḳıyacaḳ, öyle mi?*** (a.e. s. 384).

pırıl pırıl dön– (ses taklidi zarflardan). × ***Birbirine dolanıp pırıl pırıl dönerek polka oynuyanlar, sekizer nar karşılıklı dizilip kadrile kalkışanlar, el ele verip hoplaya, zıplaya hora tepenler...*** (S.M. Alus 1944 s. 144).

pırıl pırıl (parla–) ‘çok parlak, tertemiz’ × ***Ortalığın temizliğine, bardağın, çanağın pırıl pırıllığına, hele mezelerin nadideliğine diyecek söz bulamazsın.*** (S.M. Alus 1944 s. 153).

AD. **pırlak** ‘dağlıç koçu ile kıvırcık koyununun yavrusu’ S. Batu, *Türkiye Koyun Irkları* (t.y. s. 15), ‘küçük kuyruklu koyun’ DS 3442. ××

AD. **pırlan–** ‘bir şeyin veya kimsenin çevresinde dönüp dolaşmak, bir işin yapılması için bir kimsenin çevresinde dönüp dolaşmak, yalvarmak; aranıp taranmak’ DS 3443. × ***Ben bir pırlandım. Eyvah ki mendili de sulukta unutmuşum; eli boş gitsem ustamdan dayak yemek korkusu da var!*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 146). b. ***fırlan- II***.

pırlangıç ‘topaç, fırıldak’ < ***pırlan-***. Meninski 1680 I, 784. ××

pırlanta ‘çok güzel ve büyük elmas’ < İt. ***brillante*** a.m. G. Meyer 1893 s. 36. × ***Bu deli-ḳanlıyı göreydiŋ, cihāz ḳaṭırına beŋzetirdiŋ. On parmaġında pırlanta, yāḳūt, zümrüd çifter yüzük, ḳravatınıŋ ortasında şaḳāyıḳ ḳadar iri bir elmās iğne.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 571). × ***Görmedim bir mis̱lini mis̱āl-i āfitāb, | Ḥüsni pırlanṭa gibi pür āb u nāb.*** (Vāṣıf ‘Os̱mān 1257 s. 105). × ***Dayanabilecek miyim diyor! Ya o, senin gibi bir pırlantayı çamura bulamak köpekliğine dayandı ya?*** (İ. Tarus 1961 s. 114). × ***Sen kimi aldın ardına, a ayran geven oğlum, benim pırlantama mı güveniyorsun da Amerikalı öldürmeye çıkıyorsun dağlara?*** (L. Erbil 1977 s. 32). × ***Tilki, parmaklarında altın çıbanlar, sağlam bileğinde pırlantalı bir künye, bedeninde parıldayan takım elbise, façayı düzmüştü.*** (M. Kaçan 1990 s. 125).

AD. **pırna/pırne** ‘rakı’ < Yun. ***πυρηνα*** (pirína) ‘zeytin posası; zeytin çekirdeklerinden yapılan bir çeşit yakacak’ DS 3443, H. Aktunç 1990 s. 227. R. Dankoff 1991 s. 37, Ch. Symeonidis 1973 no. 188, S. Özel 1993 s. 83. H. Eren 1999 s. 332: ‘argo: rakı, zeytin küspesi olarak kullanılan ***prina*** biçimi de Rumca bir alıntıdır’. b. ***prina II***, ***bürün***.

pırnakıl ‘çok dolu, bol bol, benek benek’ < Erm. ? × ***Havalar ne güzel, Kudret Pırnakıl gelinciklerle süslenmiş kırları, yeşil, güneşli tepeleri gördükçe seninle kolkola gezmek, gezmek, gezmek isteği duyuyorum.*** (Reşat Enis 1944 s. 152). × ***Alt kat kiracılarından birinin çocuğu geçenlerde onun gürültüsünden öylesine korktu ki, suratı pırnakıl sivilce döktü*** (a.e. s. 195). × ***Her zaman pırnakıl balık kesilen denizin üzerinde bir tek balık yoktu.*** (Reşat Enis 1945 s. 161). × ***Her ne kadar gece idiyse de gökyüzü pırnakıl yıldız içindeydi ve ay bayağı yükselip olduğunuz yeri aydınlatmıştı.*** (F. Edgü 1977 s. 156).

pırnal b. ***pırnar***.

AD. **pırnar/pırnal/piynar/piner** 'yaprakları dikenli bir çeşit meşe, Steineiche' DS 3443 < BizYun. ***πριναριον*** (prinárion) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 436, Ch. Symeonidis 1973 no. 186, H. Eren 1999 s. 332. × ***LĀMI' — Ṣuṣmaḳla böyle bir rezālet ḳapadılmış olur mu? 'Āṣıma — İş pırnal ṭorluġu gibi için için yanıyor, dumanı tepesinden çıḳıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1926 s. 269–270). × ***TAVİK — Sizin dükkân nerede? HASİP – Kumkapı iskelesinde.- TAVİK — TAVİK — O iskeleye hep Rumeli pırnalı gelir. HASİP — Evet, halis pırnal.*** (Musahipzade Celal 1936pp s. 15). b. ***bırnar***, ***bordınar***.

pırne b. ***pırna***.

(Argo) **pırnik** 'uyuşturucu madde' H. Aktunç 1990 s. 227. ××

pırpı b. ***parpı***.

pır pır 'birden alevlenerek çıkarılan sesler' < ses taklidi kelimelerden. × ***Şevḳ-efzā: "Ṣanki begiŋ göŋli çırā imiş de Nerīmānı görünce pır pır ṭutuşmuş! Onuŋ gibi laḳırdılar aŋlatıyordu."*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 154). ***pırpır et-/pırpırlan-*** '(büsbütün sönmeden önce) titreyerek yanmak': × ***Yanık izi küçük küçük pırpırlanıyor.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 96). × ***Dokumacı, yüreği pırpırlanarak Hasan'a görünmeden ayrıldı tezgâhın yanından.*** (A. Özyalçıner 1991 s. 47). × ***Kadın yazarlarımızdan Atiye Ne yazar, banyodaki aynanın karşısına geçmiş, kadınlığına son rötuşları yapıyordu ki, elektrikler birden bire kesildi. Hiç öyle pırpır etmeden, kesileceğine ilişkin ipucu yerine geçebilecek en basit bir voltaj düşmesi bile göstermeden "şak" diye kesiliverdi.*** (M. Mungan 1996 s. 397).

pırpır I 'pervanesi önde olan, eski model küçük uçak' < ses taklidi kelimelerinden. × ***Uçak 15 kişilik bir bir pırpırdı. Korkuyordum.*** (N. Eray 1990 s. 1992 s. 74).

pırpır II 'kadın giysilerini süslemekte kullanılan boncuk ya da kumaş parçası'. A. Ergür 2002 s. 209–210, DS 3444. ××

(Argo) **pırpırı** 'uçarı, çapkın, hovarda, külhanbeyi; zarif, gösterişli' S. Özel 1993 s. 83. × ***Ah peder, bu sizin dediğiniz son derece bayağı, pek de pırpırı söz! Böyle lâkırdı söylediğinize ben utanıyorum. Siz biraz zarafeti, etvarı ve havaları sorup öğrenmeli.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 8). × ***Pırpırı esnaf makulesi böylesin işler, insan olana nice yakışır böyle revişler? Hayale bile geldikçe aman yüreğim kalkar, gönlüm bir fena bulanır!*** (a.e. s. 11). × ***Henuz yolda, yolunda, yolunca yürüyemediğimiz her iniş yoḳuşlarda muḫṭar olan gâh eli bayraḳlı, gâh borulu, köşklü muḳallidi, pırpırī ḳıyafet vardacılar şehriŋ manẓarasına az-mı leṭāfet ḳatarlardı!*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 4).

pırpıt (güreş tabirlerinden) 'eğer kispet deriden başka bir şeyle (kanaviçe, yelken bezi veya diğer bir kumaşla) yapılırsa o zaman buna 'pırpıt' denilir' M.H. Biç 1944 s. 8 < Yun. ***περιποδι*** (peripódi) 'pantolon, çorap' Tietze 1972 II, no. 333, fakat krş. R. Dankoff 1995 no. 743, DS 3444, H. Eren 1999 s. 333, K. Emiroğlu 1989 s. 197. × ***Başında yağır keçe külâh,***

sırtında rize rize aba, dizinde parça parça pırpıt, ayağında çarık. (Feraizci–zāde M.Ş. 1979 s. 71). × ***Haydi şu pırpıtları atalım, seni çelebiler gibi süsliyeyim haydi!*** (Musahipzade Celal 1936mh s. 34). 'el tezgâhlarında dokunmuş kaba yünlü kumaş, şayak': × ***Kadınlar çıra bile yakmadan, el yordamiyle pırpıt yorganları çekerek çocukları uyandırıyor, gidiyorlar.*** (A. Ergür 2002 s. 210).

pırradak 'birdenbire' < ekspresif zarflardan, krş. ***cartadak*** ⊡. DS 3444. × ***Ah, azatlı olsam, biri de beni istese, alimallah kuş gibi pırradak uçar, gider, evlenirim.*** (Musahipzade Celal 1936ms s. 8).

pırsa b. ***prasa I***.

AD. **pırt** 'yünün kaba kısmı' K. Emiroğlu 1989 s. 197, DS 3444. ××

pırtal b. ***partal I***.

pırtı/pırti 'giysi, ev eşyası' ZTS 157, 158, E. Gemalmaz 1978 III, 258, DS 3445 < Erm. ***p'ert'*** 'parça; şu bu, ev eşyası' R. Dankoff 1995 no. 743. krş. ***pılıpırtı.*** × ***Çekilmiş üstüne yağmurluğumsı bir pırtı | Ki ġālibā güveden lime lime hep ṣırtı.*** (Meḥmed 'Ākif 1911 s. 162). ***çenen pırtı!*** 'Yeter artık, çok uzatıyorsun!': × ***Çenen pırtı, be afyoncu!*** (S.M. Alus 1933k s. 166). × ***Çenen pırtı adam, artık çek arabayı diye haykırdım. Kanarya da karıştı: "İlāhī enişte halden zerre mikdar anlamıyorsun. Baksana, tazenin gene bugün sinirleri ayakta!"*** (S.M. Alus 1933p s. 194).

AD. **pırtık** 'azıcık, bir parça; kumaş parçası' DS 3445 < Erm. ***p'urt'ik*** 'parçacık' R. Dankoff 1995 no. 744. × ***Bir gırtik sabunla goca bir giyesi yı̰har ki gar gibi bembeyaz. Bir de bir pırtık çirtik çaput bulsa ya yüz yasduğu ya bir köşe minderi yapıyi.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 96).

pırti b. ***pırtı***.

AD. **pırtla-** 'bulunduğu yerden kayıp dışarıya çıkmak' < ses taklidi kelimelerden olan ***bırt/pırt***'tan ***la-*** ile yapılan fiil, b. ***ağla-*** ⊡. DS 3445. × ***Dünya gözeli Haççа ipte! Gözleri pırtlamış, dili dışına çıkmış. Hâlâ sallanıp durur.*** (F. Baykurt 191971t s. 149). b. ***bırtla-***.

AD. **pırtlak** 'çok yumuşak olup sıkınca kabuğundan çıkan (meyve, bulunduğu yerden kayıp dışarıya çıkmak' DS 3445 < ***pırtla-*** 'dışarıya çıkmak' + fiilden sıfat yapan ***-k*** eki. × ***Küfelerde, işportalarda, yerlerde çürük limonlar, portakallar, mandalinalar, cırtlak pırtlak karpuzlar...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 15.1.1943).

pıryan 'kızartma, rosto' < Fa. ***biryān*** a.m. F. Steingass 1989 s. 182, Meninski 1680 I, 801. × ***Bak, kemiksiz piliç pıryanı gibi duran şu kıza bak. Lokman hekimin ye dediği gibi. Hemen elini uzat, ağzına at gibi, elini uzat, ağzına at, çiğnemeden yutuver!*** (İsmail Galib 1932b s. 5). b. ***biryan***.

AD. **pıs-** b. ***pus-***.

AD. **pısar** 'karasakız' DS 3446 < Yun. (diyal.) ***πισσαρι*** (pissári) 'yapışkan bir bitki' Ch. Tzitzilis 1987 no. 415. ××

pısıl pısıl b. ***pısır pısır***.

pısılık 'fışırtılı ünsüzleri doğru olarak telaffuz edemeyiş' < ses taklidi kelimelerden. × ***Bu aralık yanımıza başında yağlı, yırtık bir fes, şırtında alaca bir mintân, belinde kırmızı bir kuşak, rengi atmış yarım bir şalvâr, on yedi on sekizlik biri geldi. Keli, burnunuŋ başıklığı, vücûdunuŋ cılızlığı, her ne sebeble kırılmış veyâ çıkmış ise çıkmış, öŋ dişlerinden biri veyâ ikisinin nokṣânından dolayı telaffuzuna 'ârıż olan nîm-pışılık, gözleriniŋ içi güle güle söz söylediği hâlde bütün endâmiyle izhâr çeviklik anda der-ḥâl naẓar-ı dikkati câlib bir tuhaflık, bir neş'e-fezâlık peydâ ediyordu.*** (Aḥmed Râsim 1926 s. 35).

pısır- 'sinmek, üzülmek, korkudan saklanmak' DS 3447. × ***Yüzü karışıverdi Garson Mehmet'in, pısırdı birdenbire. Hanımefendinin dolabının anahtarı ceketinin cebinde duruyordu. "Dolabın üzerinde unutmuş olacağım" diye mırıldandı Garson Mehmet.*** (Peride Celal 1981 s. 120).

pısırda- 'pısır pısır ses çıkarmak' < ses taklidi kelimelerden < ***pısır*** + ***-da*** isimden fiil yapım eki. × ***Dudakları kıpırdadı, bir şeyler mırıldadığı işidildi. Ne dediğini anlamak için hepsi oŋa doğru eğilerek diŋlediler. Çıtlak bir körükden havâ pışırdar gibi żaʿîf bir ses çıkıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 387).

pısırık 'büyüyememiş, gelişmemiş kimse; korkak, sinik' < ***pıs-***. × ***Çam budağı kadar tıkız olan Muttalip, inadına pısırıktı.*** (F. Erdinç 1948iç s. 55). × ***Haceli'de kursak yoktu. Kıyameti koparmak isteseydi, temelleri doldurdumuz zaman koparırdı. Haceli pısırık. Haceli miskinin biri.*** (F. Baykurt 1959y s. 128).

AD. **pısır pısır/pısıl pısıl/pıs pıs** 'yavaş ve hafif sesle, fısıldayarak' < ses taklidi kelimelerden, DS 3446, 3447. × ***Daha sözünü bitirmeden, üç, beş tezgâhtarın, sanki işaret edilmiş gibi, yerlerinden pısır pısır kalkarak yanına geldiklerini ve etrafını sardıklarını gördü.*** (İ. Tarus 1947 s. 32). × ***Hepsi pısır pısır gösterilen odanın kapısına yaklaştılar. İçeriden kısık sesler geliyordu.*** (a.e. s. 108).

pıskır- 'aksırmak, hapşırmak' DS 3447 < ses taklidi kelimelerden, bu tip kelimelerden fiiller yapan ***-gur-/-kır-*** için b. ***afgur-/-afkır-*** ⊡. × ***Pıskırmıya hazır bir kedi gibi bekliyordu.*** (Orhan Kemal 1952ç s. 58). × ***Onları da soğuk vurdu. Beri tarafta da ben pıskırıyorum.*** (M. Makal 1954 s. 91).

pıs pıs b. ***pısır pısır***.

AD. **pıstır-** 'sindirmek, korkutarak kımıldayamayacak hale getirmek' < ***pıs-*** fiilinin causativum hali. × ***Nasıl tosturdu, çıkardı bunca südü bozuğu? Nasıl pıstırdı hepsini? Şimdi ırılıp yorulup kapımızı aşındırıyorlar.*** (F. Baykurt 1959y s. 224). × ***İki gündür, zorla bir köşelere tıkıp susturduğu şeytan o dakika mı başkaldırmıştı? Yoksa hiç pıstıramamış mıydı Bayram bu şeytanı?*** (A. Ağaoğlu 1971f s. 266).

AD. **pışat** 'iğde' DS 3448 < Erm. ***p'şat*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 748, DS 3448, H. Eren 1999 s. 333.

pışık b. ***piş!***

AD. **pışlat–** 'pışpışlatmak' < ***pış,*** ses taklidi kelimelerden. × ***Kadınlar ise sırtlarında çocuklarını pışlatarak, arkalarını çevirirken...*** (S. Şengil 1943 s. 38). Krş. ***pış pış***, ***pışpışla-***.

pışpırık/pişpirik I 'yalnız iki kişinin oynayabildiği bir kâğıt oyunu' H. Kodaman 1944 s. 225–226. × ***Kahve deyince akla cigara dumanları, çay bardaklarının şıngır-mıngırları, domino, tavla ya da pişpirik şamatası gelmelidir.*** (S. Birsel 1961 s. 96 u12).

pış pış/pışpış 'bebeği uyutmak için onu kucakta yavaş yavaş sallayarak söylenen sözler' < ses taklidi kelimelerden. × ***Birden bitişik odadan ince bir çocuk sesi viyakladı. Sonra titrek bir kadın nefesi pış pışlarla ağlamalarla ninni söyledi.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 107). × ***Anaların pış-pış kucakta, ayakta salladığı bebeklerin sesi duyulmuyordu. Arkadaki birinci mevki ile alttaki ikinci mevkiden gelenler doldurmuştu ön güverteyi.*** (M. Seyda 1970 I, 13).

pışpışla– 'bebeği kucakta yavaş yavaş sallayarak uyutmaya çalışmak' < ***pış pış.*** × ***Oğlan: "Anaa, baaksana kız!" diye bağırırken kucağı çocuklu kadın çoktan onun yanındaydı. Yüzü terli, göğüsleri büyük. Kucağındaki bebek ise aynı ağlayışla bağırıp durmakta. Beriki, kucağındaki çocuğu pışpışlayarak sordu: "Hele kimi aradın?"*** (A. Ağaoğlu 1981y s. 47).

pışt b. ***piş!***

AD. **pıtana** b. ***putana***.

pıtır pıtır 'ufak taneli meyvelerin yere düşmesinden çıkan ses için' DS 3449 'hafif sesler'. × ***Yanımda fısıl fısıl sözler işitiyorum. Pıtır pıtır ayak sesleri duyuyorum.*** (S.M. Alus 1933p s. 163). × ***Kızlar ev sahibi kadına koşuştular. Ev sahibi kadın beyaz başörtüsü ve dudaklarında pıtır pıtır bir duayla annemin bileğini eline aldı "Kolonya!" dedi.*** (Orhan Kemal 1950a s. 52).

pıtırtı 'pek hafif gürültü, en ufak ses' < ***pıtır***, b. ***çat*** ⊡, b. ***anırtı*** ⊡. × ***Binlerce küçük çocuğun ayak pıtırtısını, evin içinde sevinçle ordan oraya koşuşturuşunu andıran su sesi kesilmedi.*** (T. Uyar 1982d s. 156). ***pıtırtı çatırtı*** 'gürültü': × ***Rica ederim, kusura bakmayın, pıtırtı çatırtı etmeden, gizlice sizi şu küçük odaya alayım...*** (S.M. Alus 1933p s. 191).

pıtrak 'hayvanların kıllarına, insanların elbiselerine takılan her tarafı dikenlerle kaplı bir bitki tohumu' DS 3449. × ***Paca günü değil mi, gene pıtrak gibi kalabalık başlamış, ahenkler, taksimler, gazeller tutturulmuş.*** (S.M. Alus 1933p s. 104). × ***Arka tarafta armut ağaçları, ayva ağaçları, incirler, unnaplar; hepsinin de üstü pıtrak.*** (a.e. s. 193). × ***Gözlerinin içi pıtrak pıtrak. Bazısı çeşmezen sürmüş gözüne şifa niyetine***. (F. Erdinç 1960 s. 26).

pıtret 'fotoğraf' < İng. ***portrait*** a.m. ZTS 158. ××

pıt yok 'en ufak bir ses yok, kimse ağzını açmıyor'. × ***Şimdi bütün dikkatimle kardeşimin yatak odasını dinleyorum. Ses yok. Hiç pıt (pit ?) yok. Bom boş zan olunacak bir süküna gömülü.*** (H.R. Gürpınar 1341 s. 269).

(Argo) **pıy-** 'kaçmak, savuşmak' S. Özel 1993 s. 83, H. Aktunç 1989 s. 240. ××

pıylım pıylım b. ***pıyrım pıyrım***.

(Halk dili) **pıyrım pıyrım/pıylım pıylım/pillim pillim/piltim piltim** 'çok eski, çok yıpranmış, yırtık pırtık, iyice örselenmiş, eskimiş (giysi vs.)' DS 3451. × ***Bunları söylerken ilerden bir kör geçti. Bu adamın elinde deyneği ve pillim pillim bir kıyafeti vardı. Ustabaşı deynekli adama doğru yürüdü: "Geçmiş olsun, şevket, çocuğum. Sen benim oğlumsun, harçlığın yoktur. Al şunu!" diye avcuna bir şeyler kıstırdı.*** (S.E. Ertem 1930se s. 69). × ***Tahta kapı yarı aralıktı. İhtiyarın çul kaplı ot yatağı, tahta ranzanın üstünde. Pıyrım pıyrım bir hâkî kaput yere kaymış.*** (V.O. Bener 1957 s. 121). × ***Bu adam kim ola? Pek zengine benzemez. Bu bir kitap üstünde duruyor. Ciltleri de pıyrım pıyrım bir şey. Antika mıdır nedir? Bu adam sahaf olacak.*** (H. Taner 1954 s. 88). × ***Trupun en zarif kadını olan Siranuş, yırtık bir paravanın gûya arkasında, ama herkesin önünde bluzunu, etekliğini çıkarıp pıyrım pıyrım bir oyun kostümü giymektedir.*** (H. Taner 1971 s. 15).

pibit 'çiçek tozu, polen' K. Emiroğlu 1989 s. 197. ××

piç I 'gayrimeşru çocuk' < ***biç***, M. Räsänen 1969 s. 75 a.m. × ***Azdırmasun seni ṣaḳın ol ḳırnaġuŋ piçi!*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 50). × ***Kazandığı piç kim bilir ahçıdan mıdır, bağcıdan mıdır?*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 265). × ***Piç doğurduğu yavrusunu kör bostan kuyusuna diri diri atan evlâtlık Vesile'ye şaşıyorlardı.*** (Reşat Enis 1947 s. 69). × ***Ocağım yıkılmış, bir kahpenin dünyaya getireceği lânetleme piçini bekliyoruz. Ne olmuş ha? Vay dini imanı yıkılmışlar, vay!*** (İ. Tarus 1947 s. 19). × ***Yok canım, bizde zürriyet ne gezer? Piçin biriymiş de babası tanımamış. Bana göz olsun diye çekerim kahrını. Ona altı mecit yevmiye de verirdim.*** (F. Erdinç 1948r s. 42–43). × ***Haşhaşların arasından bir viyaklama geldi. Cumaali güldü: "Zeynebin piçi", dedi. "Haşgişin kokusu uyuşturmamış veledi hâlâ" dedi. "Uyusun, vızıldamasın diye kundağı kapıp tarlanın ortasına bırakır bu karılar!"*** (Reşat Enis 1957 s. 170).

piç II '(kötü yerden çıkan) filiz' < ***piç I***, DS 3451. × ***Ayfer, elinde koca bir bahçıvan makası, çiçek fidanlarının piçlerini buduyordu.*** (M. Yesari 1932 s. 111). × ***Patlayan gözlere bakıyor, piçleri yoluyor, uğraşacak bir iş, bir eğlence buluyordu.*** (F. Baykurt 1987 s. 274). 'tırnak diplerinden kalkan et parçaları, şeytantırnağı' DS 3451.

AD. **piç III** b. ***peç***.

piçekli 'havuç' DS 3451. ××

piç et- 'yapayım derken bozmak, çıkmaza sokmak' < ***biç***. × ***Sözlerimi ehemmīyetini pīç etmek içün ṣaḳīlliklere laṭīfe mi diyorsuŋ?*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 345). × ***Behey adamlar! Sarhoşluk lüzum ve iktiza ile değildir. İçtiğim ispirto birkaç saat hükmünü icra edecek. Sarhoşluğumu piç etmeyiniz!*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 19). ***piç kurusu*** 'yaramaz, arsız çocuk': × ***Böyle tünediği ağaç dallarını ḳurutan,***

bacasına ḳonduġu ocaġı muṭlaḳa söndüren bayḳuş gibi paşanıŋ başını yeyen bu uġursuz pīç ḳurusunu bundan ṣoŋra bir daha görmek istemem. (Ebū–Bekir Ḥāzım 1326y s. 90). × ***Lâkin piçkurusunda ne para! Babası ahır temizlerdi, şimdi ağa, hale bak!*** (A. Dino 1944 s. 70). ***piç ol–*** 'bir işe yaramamak, boşa gitmek': × ***İki erkeğiŋ tehevvürleri şiddetleriniŋ ḥād devresini geçirmiş, gevşemiş gibiydi.*** '***Ādetā övkeleri pīç olmuşdu.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 332).

piçin 'maymun' J. Redhouse 2006 s. 462 < ETk. ***beçin***, Clauson 1972 s. 295. ××

piçiz b. ***peçiz***.

piçle- 'ağaç, kökünden filiz vermek; yaranın çevresinde daha küçük yaralar çıkmak' < ***piç I***. DS 3452. ××

piçiyolyo deliği '?' × ***Paluko kayığın provasındaki piçiyolyo deliğine beline kadar girmişti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 207).

piçuta 'palamut balığının iri bir türü' < Yun. ***πετσούδα*** a.m. H. Eren 1999 s. 333, J. Redhouse 2006 s. 438. ××

pide b. ***pita***.

AD. **pifoli** 'tavuğun altına konulan yumurta, fol' DS 4648 < Yun. ***αποφωλι*** (apoföli) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 32. ××

pigman/pigment 'organik renk maddesi' < Fr. ***pigment*** a.m. × ***Cesedi önce tartar, başının ağırlığını bulmaya çalışırız. Sonra pigmanlarını araştırmaya başlarız.*** (Ç. Altan 1965m s. 15).

pigment b. ***pigman***.

piğ b. ***piy***.

pik (gemici dili) 'gizlerin üzerine açılan üç köşe veya münharif şeklinde yelken' < İt. (Venedik diyal.) ***pic*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 499, L. Gürçay 1943 s. 321, H. Eren 1999 s. 333. ××

pika I (iskambil tabirlerinden) 'maça, karamaça' H. Kodaman 1944 s. 57 < Yun. ***πικα*** (píka) a.m. ××

RD. **pika II** 'damla' < Arn. ***pike/pika*** a.m. × ***Bir cün padişahın kızi konagından sokaga bakaymiş. Sokakta ne cürsün, içi çafka karlar üstünde kapısimişler. Kapısırcen birisinden bi siya tüv düsmiş, birisinden da bi pika kan damlamiş.*** (N. Hafız 1985 s. 194).

pikab I/pikap I 'küçük kamyon; küçük grup asker taşıyan araç' < İng. ***pickup truck.*** × ***Harlaya harlaya bir pikap geldi. Arabanın sağlam yeri kalmamıştı. Çamurdan hiçbir yeri gözükmüyordu.*** (F. Baykurt, 1969 s. 67).

pikab II/pikap II 'küçük bir ses dinleme cihazı' < İng. ***pickup*** a.m. × ***Zenith marka radyo, dişbudak etajer, kırk beş milimetre plâk pikabı bile alamam.*** (H. Taner 1954 s. 87). × ***Bizden sonra, mahallede ne kadar tanış varsa, hepsi geldi. Sinemacı, pikaba o plâğı, o namussuz plâğı koydu. Duramadım, Selim Ustaylan kapı önüne çıktık.*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 73). × ***Dündar Bey bir ara: "Gençler neden dans***

etmiyorlar canım," diye bağırdı. Onun üzerine pikap işletildi ve dans başladı. (M.C. Anday 1965 s. 118).

pikap I b. ***pikab I***.

pikap II b. ***pikab II***.

pike I 'kabartmalı, pamuklu kumaş, bu kumaştan yapılan yatak örtüsü' < Fr. ***piqué***, J. Redhouse 2006 s. 467. × ***Tufan, Ufuk'un tarafına dönüp bir süre onun ince pikenin altındaki görüntüsüne baktı. Vücudunun kıvrımları incecik soluklarla alçalıp yükseliyordu.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 38). × ***"Şimdi geçecek, şimdi geçecek, bir tanem, canım!" kollarında sallarken, içinden söyleniyordun. "Ölüyorsun güzelim, olan bu, ölüyorsun!" Hastabakıcının bir pisliği örter gibi yüzüne çektiği pike örtü. Başucundaki bardakta, bulanık suda dibe çökmüş dişleri, şişip kabarmış ekmek kırıntıları, dişlerden süzülüp bardakta yüzen.*** (Peride Celal 1991 s. 528).

pike II 'bir uçağın hızla inişe geçerek hedefin üzerine dik bir açı ile saldırması' < Fr. ***piqué*** a.m. Le Grand Robert 1986 VII, 423. × ***Karşılıklı hal ve hatır sormalardan sonra nasıl oldu bilmem, hepimiz bir anda kendimizi gene o eski günlerin içerisinde buluverdik. Sanırım annem bir pike yaparak halden geçmişe doğru hızla inivermişti.*** (Umran Nazif 1954 s. 18). × ***Deniz sarhoşluğu muydu bu? Belki. Denize çığlık çığlığa pike yapan martılara bakıp gülümsedi. Bu sarhoşluk doğal olmalıydı.*** (M. Güler 1990 s. 48). × ***Sonunda aklı başına gelmeye başlamıştı ve panikten kurtuluyordu. Pike filâbını çıkardı, kanatları genişletti. Bu durumda yapılacak başka bir şey düşünemiyordu.*** (B. Günel 1991 s. 69).

piknik 'kırda yenen yemek' < İng. ***picnic*** a.m. < Fr. ***pique–nique*** 'iştirak edenlerin kendi hesabına yedikleri yemek'. × ***Eve hep yürüyerek dönerdik. Bu yürüyüşler de hafta sonu pikniğimizin bir parçasıydı. Yaklaşık beş kilometrelik yol boyunca eşkiya destanları, cinli perili hikâyeler anlatılırdı. Bu öyküler en çok biz çocukları etkiler, ay ışığında gölgelenen bir kaya parçası veya bir çalı kümesi küçük zihnimizde kolayca cine, periye dönüşüverirdi.*** (A. Ümit 1990 s. 103). × ***Sepetler dolusu peynirli ekmek, meşrubat şişeleri neredeyse bir piknik heyecanıyla suların ortasındaydık. Doğayı koruma kursiyerleri çamların altında ölüm dersi alacaktık.*** (L. Tekin 1990 s. 135). × ***Üç dört ayda da bir olsa buncağızıma bir piknik yaptırmak gerekiyor.*** (M. İzgü 1993 s. 199).

piko 'dantel, çarşaf, çamaşır kenarlarına makina ya da elle yapılan sarma' < Fr. ***picot*** a.m. × ***Onların çalıştığı yerde "Çeşit çeşit, her biçim kemer, piko, plise, düğme, bayanların beğeneceği son moda bijüteri, çorap çekilir" diye koca bir tabela asılıydı.*** (Füruzan 1972k s. 57–58).

pikola 'küçük taneli fındık türü' < İt. ***piccolo*** a.m. K. Emiroğlu 1989 s. 197. ××

O. **pil I** 'fil' < Fa. ***pīl*** a.m. J. Redhouse s. 467. × ***Buyurdı, sacı kenāra cekdiler, bir pīli hezār ḥīleyile icine ḳoydılar, salı vėrdiler, sac yėrine***

varıcaḳ, suya batdı, gėrü cıḳdı: pil pāre pāre olmış, su yüzinde yüzer. Meger bu pīl bir pīlüŋ sucsuz yėre dişiyile ḳarnın deşmiş, öldürmiş, isleri da'vīleşmişler. (Ferec v. 45a). × ***Andan Yemen meliki cihāz düzdi: yėdi pīl yüki zer-i ṣāmit, yėdi yüz deve yüki ḳumāş-ı Bengāle...*** (a.e. 142b).

pil II 'kilden yapılmış, ağzı geniş küçük küp', THASDD 1153, DS 3452, krş. Arn. ***pille*** 'brenta di pietra per tennerci l'oglio', Sırp-Hırv. ***pilo*** 'bir tür yağ kabı' ZTS 158. ××

pil III 'sivil polis' < Fr. ***pile*** a.m. S. Özel 1993 s. 83, H. Aktunç 1989 s. 240. ××

pilaç 'sacda pişirilen bazlamaları çevirmeye yarayan tahta alet', H. Eren 1999 s. 335: ***pişirgeç, bişirgeç, bişlegeç, bişleç, misleç***, DS 3462: ***pişirgeç, pislāç, pisleç, pisleğeç, pisleheç, pisliaç, pisliağaç, pislihaç, pisreç, pişirkeç, pişleç, pişleheç, pişliç, pişürgeç, püsürgeç***. b. ***bişirgeç***. ××

AD. **piladan** b. ***biladan***.

pilaka b. ***plaka***.

pilaki I/pulaki I 'içine soğan, sarmısak, fasulye, maydanoz ve havuç gibi malzeme katılarak yapılan zeytinyağlı yemek' < Yun. ***πλακη*** (plakí) a.m. G. Meyer 1893 s. 25, H. Eren 1999 s. 333. × ***Gene de kimi yerlerde çeşitli mezeler bulabiliyorsunuz: atom fasulyelerinden yapılma pilakiler, olağanüstü favalar, pazı salataları, patlıcan ezmeler, zeytinyağlı midye dolmaları.*** (O. Duru 1995 s. 33). × ***"Barba Tano'da ne var yiyecek?" — "Piyaz var, pulâki var, peynir, zeytin, sövüş, çiroz, salata, her şey var."*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 122).

(Argo) **pilaki II** 'saf, eblek' S. Özel 1993 s. 83.

pilakon b. ***plakon***.

AD. **pilas tahtası** 'üzerinde hamur çevrilen tahta' ZTS 158 < Yun. ***πλαθω*** (plaţo) 'hamur yoğurmak, hamuru biçimlendirmek' +***ţaḫta***. Yunanca fiilin Aorist biçiminden. Ch. Tzitzilis 1987 no. 416. Krş. DS 3452.

pilav I 'ekseriya pirinç ile yapılan yemek tipi' < Fa. ***palāv/pilāv*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 451, Meninski 1680 I, 873, H. Eren 1999 s. 333. × ***pilāv-ı sulṭānī 'bir ziyafet sofrasında sayılan yemek':*** × ***Ṭabaḳlar 'üddan ṣandaldan müẕehheb, içleri dolu güvārişler, rīçāllar turşılar, pilāv-ı sulṭāni zirvā-yı...*** (Ferec v. 115b). × ***pilâvın mı soğudu?*** 'ne acelen var?': × ***Bu esnada kelle götürür gibi geçen taksinin önünden zor kaçtı. Boğazını kazıyarak tükürdü arkasından ve başını sallıyarak söylendi: "Tuuuuh be! Pilâvın mı soğudu pezevenk..."*** (O.N. Atmaca 1950 s. 8). × ***pilāv zerde*** 'ananevi düğün yemeği': × ***Ne 'ālemdesiŋ? Köydeki nişānluŋla baş-göz olduŋ mu? Haydı mubāreki! Pilāv zerdeŋi yemek ḳısmet olmadı, bārī ḳuru bir selām olsun gönder. Ġalibā evlilik bizi unutdurdu saŋa?*** (M. Yesari 1927 s. 450).

(Argo) **pilav II** 'kalçalar, kıç' S. Özel 1993 s. 83, H. Aktunç 1989 s. 240. × ***Haydi anam, ufaktan takılın da pilavınızla oynamasınlar...*** (H. Aktunç 1989 s. 240).

pilavcı ‘eşcinsel erkek’ < ***pilav***, H. Aktunç 1989 s. 240, Özel 1993 s. 83. ××

AD. **pilav-döş** ‘pirinç ve kaburga etiyle hazırlanan yemek’ < ***pilâv*** ve ***döş*** × ***Düğün yemekleri: pilâv-döş: Bunu etin kaburga tarafından üzüm ve pirinçle pişirirler.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 223).

pile b. ***pili***.

AD. **pileki** ‘mısır ekmeği pişirilen, toprak ya da taştan yapılmış, yuvarlak tepsi gibi kap’ K. Emiroğlu 1989 s. 289, A.A. Papadopoulos 1961 II, 199, DS 3452–3453, ZTS 158 < Yun. (Karadeniz dial.) ***πλακι*** (plakí) a.m. × ***Herkes evine döndü. Borç “un” aldılar unu olanlardan. Pağaç yapıldı. Pilekiler iyice ısıtıldı.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 38). b. ***bileki***.

pileli b. ***pilili***.

pili/pile/pli ‘giyim eşyasına süs olarak yapılmış kumaş kıvrımı’ < Fr. ***pli*** a.m. ××

pili bit- ‘gücünü yitirmek’ < Fr. ***pile*** ‘pil’ +Tk. ***bit-*** ‘sona ermek’. × ***Gözü hâlâ çöplükte ya, pili bitmiş angutun.*** (S. Özel 1993 s. 83).

pilic I/piliç I/pilinç ‘tavuğun küçüğü, erginleşmemiş tavuk veya horoz’ Meninski 1680 I, 888, DS 821, 3453 < Yun. ***πουλλιτσα*** (pulítza) ‘kuş yavrusu; civciv’ (pulí ‘kuş’ + küçültme eki olan –itza) (A. Tietze 1957 no. 165 yanlıştır). Ch. Symeonidis 1973 no. 184. Kelimenin kaynağı hakkında yapılan çeşitli teklifler için b. H. Eren 1999 s. 333–334. × ***Fizan pilici körpelik ve leṭāfetinde bir ḳadın sīmāsı, genc ihtiyār bütün maḥalleliyi cezbeye getirir.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 177). × ***Piliç dedikleri büyüyüp kocaman olmuşlardı. “Menevşe bülücü” derler bunlara. Anaç tavuk, menevşelerin açıldığı zaman, erkenden kuluçkaya oturur. Tuttu pilici “Gel bakalım!” dedi. “Takkaya bak. Gelecek yıla asma yaprağı gibi açılacak bu takkalar. Legorinler halt etmiş yanlarında!”*** (F. Baykurt 1961o s. 70–71). b. ***bülüç***.

(Argo) **pilic II/piliç II** ‘genç ve güzel kız ya da kadın’ H. Aktunç 1990 s. 227–228, S. Özel 1993 s. 83. × ***“Galiba dişiniz ağrıyor.” — “Nereden bildiniz, pilicim? – “Çünkü fena kokulu bir ifadeniz var. Biraz daha ileri giderseniz ağzınızı dişlerinizle beraber tedavi ederim.”*** (Aka Gündüz 1930 s. 1049). × ***“Mahallenin kısmeti” yüz adım öteden bile görünüşüne bakılırsa Lokman hekimin ye dediği çeşitten bir piliçti. Onsekizinde var yoktu.*** (A. Nesin 1972m s. 13). × ***Hele Ankara’dan sonra bereketlidir yollar. Hangi kavşağın, hangi terminalin ne vereceği hiç belli olmaz. Şansımız iyi gider de bir iki piliç düşürdük mü, bak keyfimize. Hemen karartırım arka tarafı. Zula ederiz üniversiteli abimizi şuraya.*** (M. Güler 1990 s. 187). ***piliç gibi kız*** ‘genç ve güzel kız’: × ***Yağma mı var? Piliç gibi kız kolay kolay fellâhın yüzüne güler mi?*** (S.M. Alus 1933p s. 96).

piliç b. ***pilic I***, ***II***.

pilik ‘ekmek pişirmeye yarayan oyuk taş’ THASDD 1153, krş Arn. ***pilik*** ‘piccolo tavolino’. ××

pilili/pileli ‘pileleri olan’ < Fr. ***pli*** a.m. × ***Nur pileli yaptı etekliğini. Filiz kloş. Pileliyi hiç sevmezdi. Nur pileliyi de severdi, kloşu da.*** (Orhan

Kemal 1965f s. 20). × ***Üzerinde, ince kırmızı çizgileri olan beyaz bir bluz; pilili, ipek bir etek vardı.*** (N. Cehiz 1996 s. 309).

pilinç b. ***piliç I***, ***piliç II***.

pilise/plise 'pilileri olan' < Fr. ***plissé*** a.m. × ***Senin kara pilise eteğini, el örgüsü yün hırkanı, erkek biçimi gömleğini hiç sevmiyor. Üzülüyor, kılık kıyafetini bir türlü düzeltemediğin için.*** (Peride Celal 1991 s. 471).

AD. **pilimi/pimli** 'ineklere yedirilen sulu yiyecek' DS 4618, 3453 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***πλυμα*** (plíma) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 421. ××

AD. **pilin** b. ***bilin***.

pilit b. ***pelit***.

pilita 'su kazanlı fırın' < Rus. ***pilita*** a.m. ××

AD. **pillak** 'piliç' DS 3453 < Yun. ***πουλακι*** (puláki) 'kuşçuk; piliç' Ch. Tzitzilis 1987 no. 431.

pillim pillim b. ***pıyrım pıyrım***.

AD. **pilo** 'eşek yavrusu, sıpa' DS 3453 < Yun. ***πωλος*** (pölos) 'junges Pferd, Fohlen (başka hayvanların yavrusu da olabilir)', Ch. Tzitzilis 1987 no. 445. ××

pilot 'bir hava vasıtasını yöneten kimse' < Fr. ***pilot*** a.m. (Argo) 'çok sarhoş olmuş kimse' H. Aktunç 1989 s. 241, S. Özel 1993 s. 83. ××

pilpâye 'direk, payanda' < Fa. ***pīl-pāye*** a.m. (***pīl*** 'fil' ve ***pāye*** 'temel'), F. Steingass 1998 s. 269. × ***Üç sene bütün dünyaca münakaşa edilen bu binadan ileride tabiatiyle bahsedeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyim ki, bu binanın, asansör ve merdivenlerin çıktığı pilpayeler ve sütunlardan başka bir şey bulunmıyan, sadece üstü kapalı bir taras bıraktığımız ikinci katı doğrudan doğruya bir taraftan Süleymaniyedeki eve ve diğer taraftan da Doktor Ramiz'in yukarıda bahsettiğim izahatına bağlıdır.*** (A.H. Tanpınar 1961 s. 140).

piltim piltim b. ***pıyrım pıyrım***.

pim 'pim' < İng. ***arming pin*** a.m. × ***Belleğimin takıldığı o pim birden kurtuluyor, önümdeki sis dağılıyor. "Vayy! diye bağırıyorum, Sen miyidin ulan sevdalı Üzeyr?" Kalkıp boynuna sarılıyorum.*** (M. Güler 1990 s. 77).

pimpirik b. ***pinpirik***.

pimpirlik b. ***pinpirik***.

AD. **pin** 'kümes' DS 3453–54 < Erm. ***boyn*** 'yuva, kümes' R. Dankoff 1995 no. 64. × ***Bir buçuk saatte varabildik. Sürüler daha gelmediğinden "pin" leri gezdik. "Pin" diye körpe kuzuları içine doldurup barındırmak için yere kazılan ağzı kapalı kuyulara diyorlar. Herkesin bir pini var. Kuzuları emzirdikten sonra içine doldurup ağzını da kapıyor.*** (M. Makal 1950 s. 43).

AD. **pina/pine/pines** ‘yenilebilen bir çeşit midye’ < Yun. ***πιννα*** (pínna) a.m. ***pinez*** şekli Yun. çoğulu olan ***πιννες*** (pínnes)’ten. G. Meyer 1893 s. 25, H. Eren 1999 s. 334. × ***Demüri Kıble ṭarafında olan ada ṭarafına on beş ḳulac ṣuda ḳorlar. Ammā demüri ırаḳda bıraḳmayalar kim ötesi uçurumdur, hem demürü urġanın pine keser.*** (Pīrī Re’īs 1935 s. 812). × ***Kız somaki bir mermerin üzerinde, tam önünde, dipte bir metre boyunda bir midye, bir pina gördü. Mademki denize dalası gelmişti, şalvarının kuşak kaytaniyle pinayı bağlayıp yukarı çıkacak, asılacak, sökecek, baş örtüsünün kenarında birkaç inci eksikti, onları pinadan alacaktı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 141). × ***Bu kocaman midyelere burada pina diyorlar. Pinanın içini açarsak, bol güneşte açarsak, gözümüzü bir şavk kamaştırıverir. Bu sedeftir. Sedeflerin de en hasıdır, diyorlar.*** (Yaşar Kemal 1971bd s. 603).

pinavluk b. ***pinavun***.

AD. **pinavun/pinavluk** ‘kış için hazırlanan yiyecek (un, bulgur ve başka şeyler’ DS 3454 < Yun. (Karadeniz diyal.) ***πινακιον*** (pinákion) ‘azık’ Ch. Tzitzilis 1987 no. 413.

pinavut ‘ekmek tahtası’ THASDD 1153 < Yun. ***πινακωτη*** (pinakötí) a.m. Tietze 1955 I, no. 216, DS 3454. b. ***binet***, ***bivet***. ××

AD. **pinçe** ‘parça’ DS 3425. × ***Evvel zamanda ıldız iki imiş. Bunlar döğüşünce Tan ıldızı digerini vurmuş. Akşam ıldızı parçalanmış. Bunlar onun pinçesi imiş.*** (K. Güngör 1941 s. 77). ***pinçe pinçe et-*** ‘parça parça etmek’: × ***İki üç adım muhtara doğru yürüdü. “Bak daha duruyor!” dedi, “Vallaha şu elimdeki orakla pinçe pinçe ederim senin elini. Hade, arlaş!”*** (F. Baykurt 1961ı s. 124).

pine b. ***pina***.

pineke ‘hafif uyku’ THASDD 1153, DS 3455, TS 3196 < Fa. ***pīnekī*** ‘slumber’ F. Steingass 1930 s. 270. ××

pinekle- ‘uyuşuk, uykulu durumda olmak’ < ***pineke*** ‘hafif uyku‘. × ***Kızım olacak karıda ne keyif var ne neşe. Cezayı ameldir, köşede pineklesin dursun!*** (S.M. Alus 1934 s. 294).

pinel (gemici dili) ‘rüzgârın estiği ciheti gösteren ve bir mil üzerinde hareket eden cihaz’ L. Gürçay 1943 s. 321 < İt. (Venedik diyal.) ***penelo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 490, H. Eren 1999 s. 334. ××

piner b. ***pırnar***.

pines b. ***pina***.

pingel ‘folluk, fol olarak konulan yumurta’ < Erm. ***bunkal*** ‘nest-egg‘, ZTS 158, H. Eren 1999 s. 334, DS 3455. ××

pingpong ‘masa üzerinde oynanan bir çeşit tenis‘ < bir ticari markadan, b. ***amaroza*** ⊡. × ***“Hadi gel, bir el oynayalım!” dedi kadın. İkisi karşılıklı masanın iki ucuna geçip pingpong oynamaya başladılar. Kadın gerçekten çok iyi oynuyordu. Oradan oraya koşuyor, çok sert kütler iniyor, kısılmış gözlerinde o garip bakışla dudaklarını yalayarak raketini sallıyordu.*** (A. Altan 1985 s. 246).

pinhân b. ***penhân***.

pini 'ufak köpek' THASDD 1154, DS 3456, krş. Gürc. ***p'inia*** 'little dog' E. Cherkesi 1950 s. 214. ××

pink '17. asırda kullanılan bir çeşit ticaret gemisi' R. Dankoff 1991 s. 66 < İt. ***pinco*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 500. b. ***bink***. ××

AD. **pinlik** 'tünek' N. Güngör, İ. Ozanoğlu 1939 s. 193, DS 3456. × ***Ak tavuk pinlikten bakar. (Göz, göz yaşı.)*** (N. Güngör, İ. Ozanoğlu 1939 s. 193. s. 53 [bilmece]).

pinpirik/pimpirik/pimpirlik 'çok yaşlı, güçsüz (kimse)'. × ***Muayene kısa sürdü. Pinpirik doktor Lutfiye'yi içeride giyinmeye bıraktı; kendi çıktı, Hacı'nın yanına geldi. "Biraz zor bu seferki, Hoca bey... " dedi. — "Ne kadar olmuş?" – "Kendi ağziyle demiyor ammā, dört ayı geçmiş belli, kocaman çünkü."*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 34).

pinpon 'çok yaşlı, beli bükülmüş (kimse)' < Fr. ***pimpant*** 'Stutzer' M.L. Wagner 1944 s. 29, S. Özel 1993 s. 83, H. Aktunç 1989 s. 241. × ***Binemeciyanı, Şahinyanı görüp biraz içiniz açılsın. Sinirlerim ayakta diyeceksen, acıklı yerlerde şanoya arkanı dön; alt kat localardaki beylerle avun. Kart pinponlarla içim kararacak dersen Manakyan, Çaprastçıyan çıkınca başını çevir...*** (S.M. Alus 1933p s. 181). × ***Bu pinponluğuna bakmadan onun aile hayatında büyük ayıp ve günah sayılan bir tecavüz hareketi vardır. Oda hizmetinde bulunduğu esnada Servinaza sarılıp öpmek istemiş, bu suçundan sonra kız ihtiyarın nezdine girmekten men edilmiştir.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 13). × ***Dâva vekili İstrati, 60-65'lik kel kafalı, gaga burunlu, şehlâ gözlü pinponun biriymiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 88).

pinta/pinte 'macar şarap ölçüsü, mensura vini Hungarica' Meninski 1680 I, 894, F. Miklosich 1889 s. 18 < İt. ***pinta*** a.m. × ***Ve 'ādet-i deştbānī ve resm-i otlaḳ dėyü beher ḫāneden nıṣıf pinte ruġan-ı ṣāde alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 313).

AD. **pintar/pinter** 'şiniğin dörtte biri; kilenin dörtte biri, bir şinik' DS 3456, ZTS 158 < Yun. ***πενταρι*** (pendári) a.m. ××

pinte b. ***pinta***.

pinti 'çok cimri, hasis' < Erm. ***p'int'i*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 747, H. Eren 1999 s. 334. × ***Var, yėmez pinti, ḳara yėre gömer aḳcasını, | Bulmasunlar dėyü üstine yıġar ṭaş u aġac.*** (Naẓmī 1928 s. 13). × ***Sankileyin sen de erkek misin, Bayram? Bi karıya iki mark yedireceğim diye aklın çıkıyor. Adın kondu pintiye. Kimi de der, sözde sende erkeklik ıhmış da, ondanmış...*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 21). × ***Bu şekildeki bir yol, bir Türk genci olarak beni üzmüyor değil ama ne var ki, ben bunu pintiliğimden yapmıyorum, bir idealim var, onun için yapıyorum.*** (M.B. Kanok 1984 s. 89).

pinyal 'bir çeşit hançer' < İt. ***pugnale*** a.m. G. Meyer 1893 s. 72. ××

pinyope (spor) 'masa tenisi' ? × ***Onun yanındaki ev de tenis pinyope şampiyonu Raşit Beyin babası eski futbolculardan Mahmut ağabeyin evidir.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 29).

RD. AD. **pipi I/piypiy** 'hindi' DS 3457 < çocuk dilinden × ***Görürsünüz piypiyler, piypiyler kalır mı hiç? Hepsi kanatlanır. Tavuklar da, bilirim. Bu yezitler tilki gibi onların düşmanıdırlar.*** (S. Şengil 1943 s. 96). × ***Şu köylüler çok kalın kafalı oluyor. İnanır mısın, aşçı kadının yanında bir hizmetçi var, kaç senedir ona hindi dedirtmiye uğraşırız, hâlâ pipi der çıkar işin içinden.*** (Z. Yamaç 1956 s. 25).

pipi II (çocuk dili) 'çük, erkeklik uzvu'. × ***Yatağa girmekten korkuyormuşum... Benim yatağa giremeyişimin nedeni, korkudan değil ki, şeyden... İşten eve öyle yorgun geliyorum ki... Neee? Pipim küçük diye kadınlardan mı korkuyormuşum? Aman Allahım! Yok efendim, kim çıkarıyor bunları? Hepsi yalan!*** (A. Nesin 1988 s. 91). × ***Sıcak köpüklere bulanmış parmaklarıyla ova ova yıkardı pipimi.*** (N. Güngör 1998 s. 77).

RD. **piple-** 'tatmak; biraz dokunup tatmak' N. Hafız 1985 s. 257. × ***Bi cün, içi cün, Hüsni Yusufun halasının kocasi başlay bağırsın hizmetçilere: "Nedir bu yemeklerım kac cün hep etrafını bi çimse pipley!"*** (a.e. s. 195).

pipre (gemici dili) 'yük kaldırmaya yarayan, tek halatlı kanca, single whip tackle' < İt. ***pipre*** 'pole mast' Kahane–Tietze 1958 no. 501. ××

pîr I 'yaşlı, ihtiyar (kimse)' < Fa. ***pīr*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. × ***Ė pādeşâh-ı nīk-nihâd! Bende-ŋüz pīr oldum. Ḥaḳ[ḳ]-ı ḥidmet-i dirīnem vardur. Ḥudāvendüŋ kereminden tevaḳḳu'um oldur kim mālumı mülkümi oġlum Fażlullāha erzānī buyurasın.*** (Ferec v. 18b). × ***Birḳac günden ṣoŋra pīr daḫı bāḳī sarāya göcdi. Keḏhudālıḳ oġlanlarına degdi.*** (a.e. v. 123a). ***pirlik/birlik*** 'ihtiyarlık': × ***Bil u āgāh oluŋ, benüm atam varıdı ki bu vilāyet tamāmet anuŋıdı. Oġlancuḳ arzüsında-yıdı. Pīrliginde ben ẓuhüra gelmişem.*** (Ferec v. 72a). 'bir zenaatın kurucusu veya başı': × ***Ġalaṭadaki eŋ süflī Kumār maḥallerinin pīriyidi. Ḳarılardan aldıġını oralarda oyuna verirdi.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 289). ***pir aşkına*** 'karşılık beklemeden, gerçek bir sevgi ile': × ***Avusturya veliahtının katledilmesi Almanyanın, komşularına saldırması için güzel bir vesile idi. Bu vesileyi kaçırmadı, Fransa-İngiltere zümresini, müttefikleri bulunan çarlık Rusyasından ayırmak, uzak düşürmek için, Avrupayı ikiye bölmek maksadiyle Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Osmanlı devletinden mürekkep bir hat çizdi. Böylece biz de, pir aşkına, harbi umumî denilen o emsalsiz faciaya sürüklenmiş bulunduk.*** (E.E. Talu 1937 s. 184). ***pīr-i fānī*** 'çok ihtiyar kimse': × ***Göbeğe kadar süt gibi beyaz sakal! Öyle halâvetli bir dilenci oldu ki dudağını bile kımıldatmadan onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu piri faniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 21). ***pir ol!*** 'çok yaşa, var ol!': × ***Gencsin, ey pīr olası, yıḳ cefā bünyādını, | Göŋline gir 'āşıḳuŋ, gencüŋ yėri vīrânedür.*** (Ẕātī 1967 I, 343).

pîr II (zarf) 'iyice, adamakıllı' < ***pir I.*** × ***Ma'ama-fīh seŗhöşluḳ zamānlarında ba'żan dili bir açılırmış ammâ pīr açılırmış.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 205). × ***Āh, ḳurbân olayım yavruma! Bir büyüttüm ammā pīr büyüttüm!*** (E.E. Talu 1928 s. 171). × ***Biz de düştük ammā pir düştük, birader bey!*** (S.M. Alus 1934 s. 341).

piraçol b. ***braçiyol***.

pirâhen 'gömlek' < Fa. ***pirāhen*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. ××

pîrâmen 'çevre, etraf' < Fa. ***pīrāmen*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. ××

piramit (geometri terimlerinden) < Fr. ***pyramide*** a.m. × ***Dört ettiğini bilir, iki kere ikinin.| Koniyi, piramiti bilir.*** (M. Kuru 1957 s. 7).

pirasit b. ***pırasıt***.

O. **piraste** 'süslenmiş, bezenmiş' < Fa. ***pīrāsta/pėrāsta*** a.m., Meninski 1680 I, 981. × ***Şehzāde müm yandurdı, geldi, ḳapuyı acdı, bir İrem gibi ārāste, bir serv gibi bīrāste vücūd gördi. Aldı, icerü girdi. Oturdılar, cāriye sürāḥī ü nuḳlı şehzāde naẓarında ḳodı.*** (Ferec v. 139a).

O. **pirâye/pîrâya** 'süs, tezyinat, mücevherat' < Fa. ***pīrāye/pėrāye*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. × ***Cāmehā-yı girānmāye'yi, zer u zīver ü pīrāye'yi görüb ta'accüb eyledi.*** (Ferec v. 140a). × ***Bir müddetden ṣoŋra Dalla evden cıḳdı, ḳızları cıġırışdılar: "Bize pīrāye getür!" dėdiler. Dalla eyitdi: "Olsun, ḳaydın yėyem." dėdi.*** (a.e. v. 218b).

pire b. ***büre***.

pireboli 'arıların, kovanların deliklerini ve ağzını sıvamak için yaptıkları koyu yeşil balmumu' DS 3458 < Yun. ***προπολη*** (própoli) a.m. Tietze 1955 I, no. 229, H. Eren 1999 s. 334. krş. ***kirebolu***, ***girebolu***, ***girebo***. ××

pirefe b. ***prafa***.

piren b. ***püren***.

piresit b. ***pırasıt***.

piretin b. ***biredin***.

pirevença b. ***provezza***.

pirevençe b. ***provezza***.

O. **pîre-zen** 'ihtiyar kadın, kocakarı' < Fa. ***pīre-zen*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. × ***Düne gün yüz dināra bir cāriye ṣatdum. Diledüm ki bir daḫı alam. Bir pīre zen gördüm: bir Hindibārī çāder örtünmiş, 'aṣābe-i ḳaṣab bağlanmış, boynında tesbīḥ, elinde 'aṣā. Dört biş mehrü cāriye yanınca yürürler. Bulara meylüm oldı.*** (Ferec v. 114b).

AD. **pirifte** 'fırın küreği' DS 3458 < Yun. (diyal.) ***πιρριφτε*** (pirrífte) 'Schaufel mit der die Brote in den Backofen geschoben werden' Ch. Tzitzilis 1987 no. 124. ××

pirimkür 'voynak teşkilatındaki küçük zabitlerden birinin adıdır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 777. ××

pirina (çarmıhı) I (gemici dili) 'ana armalar donanılana kadar direkleri vaziyeti matlubeye getirmek ve matlup vaziyette tutmak için en evvel kapele olunan tek çarmıklara denir' < İt. ***prima (sartia)*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 517, L. Gürçay 1943 s. 322. ××

pirina II/pirine/prina 'zeytin küspesi' < Yun. ***πυρηνα*** (pirína) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 188, H. Eren 1999 s. 334. b. ***bürün***.

pirinc I/pirinç I ‘bilinen hububat’ < Fa. ***birinc*** a.m. F. Steingass 1930 s. 179. ***ayıkla pirincin taşını!*** ‘bir işin içinden çıkılmaz olduğunu, sarpa sardığını anlatmak için kullanılır’: × ***Hazret bir an evvel nikâhı etsin, harimimiz olsun, kollarını sallıya sallıya gelsin gitsin, dedim, lâf dinletemedim. Şimdi ayıklayın bakalım pirincin taşını!*** (S.M. Alus 1933p s. 210–211).

pirinc I/pirinç II ‘bakır ile çinko karışımı bir metal’ < Fa. ***birinc/biranc*** a.m. F. Steingass 1930 s. 179, H. Eren 1999 s. 334. × ***Evet, çevremdeki her şey, ama her şey gerçekti. Kerpiç duvarda asılı idare lambası, toprak damı taşıyan tavanda yan yan dizili sekiz yorgun direk, taş avlıya açılan iki küçük pencere; kimisi çiriş, kimisi un bulamacı ve gazeteyle sıvanmış çatlak camlar, eski bir vesikalık resimden büyütülmüş duvara asılmış, fesinin ve bıyığının altından gülüp gülmemekte kararsız, kimbilir hangi devlet memurunun eski harflerle attığı imza yüzüne taşmış tahta çerçeveli fotoğraf adam; duvardaki oyukta iki pirinç kül tablası, yanında bakır su tası.*** (M. Margosyan 1996 s. 66).

pirinç I b. ***pirinc I***.

pirinç II b. ***pirinç II***.

pirine b. ***pirina II***.

piris ‘kadınların bahçelerde kullandıkları ufak el baltası’ ZTS 158. ××

pirişil ‘maydanoz’ < Yun. (diyal.) ***πετροσελινο*** (petrosélino) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 407, DS 3459. ××

piriz ‘rakı’ S. Özel 1993 s. 83. × ***“-Ah, şinci olsaydı birazıcık piriz de (rakı) kaysaydık ona şuracıkta tatlı tatlı?”*** (H. Aktunç 1989 s. 241).

pirno b. ***piron***.

AD. piron/peron II/pirno ‘çatal’ < Yun. ***πειρουνι*** (pirúni) a.m. G. Meyer 1893 s. 46, Ch. Symeonidis 1973 no. 179, A. Caferoğlu 1940 s. 196, B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 289, H. Eren 1999 s. 335. b. ***biron***. ××

piros (gemici dili) ‘tıkaç’ < Yun. ***πειρος*** (píros) a.m. × ***Demek ki cinayet işlendikten sonra Karakulak pirosu açınca kayık da safranın ağırlığıyle çarçabuk dibe çökmüştü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 59).

O. **pirpiri** ‘Yeniçerilerden salma neferlerinin arkalarına giydikleri, kırmızı çuhadan yapılan cüppe’, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 777. ××

pirpirim/perper/perpin ‘semiz otu’ < Fa. ***perperem*** ‘purslain’ F. Steingass 1930 s. 240, Kürd. ***p’yrp’yr’k*** I.A. Orbeli 1957 s. 302, H. Eren 1999 s. 335, DS 3459, TS 3197. Krş. ***perper*** ve ***perpin***. ××

pîrûpak ‘tertemiz’ < Fa. ***pīr-u-pāk*** a.m. × ***Dakikasında değil, saniyesinde! Bir tavuk tüyünün ucuna bir damlacık zeytinyağı; küçük diline biraz dokunuver; o ande içi pirüpak olmazsa bileklerimi keserim.*** (S.M. Alus 1934 s. 199).

O. **pîrûz/bîrûz** ‘hep galip gelen, muzaffer’ < Fa. ***pīrüz/bīrüz*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. × ***Atına bindi, yüridi. Nā-gehān merghā-yı dīger***

anuŋ yolın bağladı. Anlara hem ẓafer buldı, bīrūz u bihrūz oldı. Uyur bạḫtı uyandı, diŋlendi, gönendi. (Ferec v. 138b).

pîrûze ‘yeşile çalan açık mavi bir kıymetli taş, turkuaz’ < Fa. ***bīrūza*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 463. × ***Gördi ki bir put-dur. Âzerī iki gövher-i şeb-cırāġ gözleri yérinde ornanmış, başında laʿl-ı kānīden bir tāc ḳonmış, pīrūze bir kemer bėline bağlanmış, gövdesi ḳızıl altundan.*** (Ferec v. 39a–b).

piryan b. ***büryan***, ***biryan***.

piryol (gemici dili) ‘altı geniş, üstü dar fıçı’ < İt. (Venedik diyal.) ***piriól*** ‘huni’ Kahane–Tietze 1958 no. 502, H. Eren 1999 s. 335, L. Gürçay 1943 s. 322. ××

pirzola ‘kotlet’ < İt. (Venedik diyal.) ***brisiola*** a.m. G. Meyer 1893 s. 56. × ***Harbi Umumide, bütün bir köyün iaşesi onun eline verildi: Şeker vesikasını ondan alırdık, bulgur vesikasını ondan alırdık. Pîri Kara Kemal’in bir koyun postu üstünde oturup kokoroz ekmeğini suya batıra batıra yediği söylenirken bütün bir mahalle halkı aç kediler gibi onun evinden gelen yağlı pirzola dumanlarıyla doymaya çalışırlardı.*** (Z. Güvemli 1949 s. 92). × ***Bakır kablarda gerçekten iştiha açıcı şeyler vardı: dört çubuk pirzola, midye böreği, zeytin yağlı enginar.*** (Şahap Sıtkı 1958 s. 48–49).

pis ‘kirli; çirkin, iğrenç’ < Fa. ***pīs/pės*** ‘vile, ignoble (asıl manası cüzam hastalığı), J. Redhouse 2006 s. 464. × ***Abe oşt! Nâz kavrarım çomağımı, atlarım üzerine, başlar cenilemeğe pis hayvan.*** (Orhan Kemal 1949r s. 38). × ***O pis müzik, o udlu, darbukalı, o yayvan, baygın sesler üşüşüyor sinekler gibi.*** (B. Duygulu 1963 s. 21). × ***Ne asık suratlı çocuksun sen! Sişloz, pis mendebur!*** (Peride Celal 1991 s. 13). ***pis-boğaz*** ‘ayırt etmeden eline geçen her yiyeceği yiyen’: krş. Az. ***pis-ağız*** a.m. ADIL 1983 III, 504. × ***Usta bizden pisboğazdır. O muṭlaḳ buradan bir ḳaç ḳırıntı çimlenmiştir. Görmüş gibi bilirim, ḍuramaz.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 99). × ***“Sabahleyin kalkmış, senin kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayıncaya kadar tekmil tıkınmış.” — ”Hay o pis boğazına kor düşsün! Cami avlularında dilenciler ile köpekler gibi çekişerek ben kurban eti dileneyim, o yesin... Ne kadar yiyecek bulursa o kadar yiyor, deve gibi, fil gibi yutuyor!”*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 24–25).

pisboğaz b. ***pis***.

O. **pisend/pesend** ‘onama, izin, takdir’ < Fa. ***pisend/pesend*** ‘approbation, choice, approved, selected, agreeable, excellent’ J. Redhouse 2006 s. 448, Meninski 1680 I, 824, ***pisend et-/pesend et-*** ‘to approve, to express approval’: × ***“Ḫayr Beg ne yüzden riʿāyet ėtmişdür görek?” buyurmışlar. “On bin ḥasene iḥsān ėtmiş” dėnildükde “Āferīn bre Çerkes! Hele ḳatı nā-kes degül imişsün,” dėyü pesend ėtmişler.*** (ʿĀlī 1975 s. 157). × ***Lākin şiddet-i baṭş u żabṭ ve hükümet u ḥall u ʿaḳd u rabṭ ancaḳ bu deŋlü olur dėyü her kişi pesend eyledi.*** (a.e. s. 159). × ***Kimse bu vażʿı pesend u taḥsīn ėtmez ve gelürine göre ḫarcanmaz dėyü gün olmaz ki gendüyi meẕemmet u nefrīn ėtmez.*** (ʿĀlī 1982 II, 242).

O. **pisendîde/pesendîde** ‘onaylanmış, çok iyi’ < Fa. ***pesendīde*** a.m. × ***Elḥaḳ şehzāde-i Ḳınnevcı ārāste yigit gördüm, ṣıfāt u simāt-i pisendīde vü aḫlāḳ ve aʿrāḳ-ı güzīde-yile müzeyyen gördüm. Ammā göŋlüm sulṭānı anuŋ vaṣletin ṭaleb ėtmedi. Hergiz ṭabʿumuŋ anuŋ cihetine meyli olmadı. Sebeb nedür bilimedüm.*** (Ferec v. 107b). × ***Her ḫaṣleti ḥamiyde vu ʿādeti pesendīde ki ululara yaraşub anuŋ vücūdi anuŋ-ile müteḥālīyidi.*** (a.e. v. 105b). × ***Āḫırı kār, bir pesendīde zemīnde sünbül-redīf ḳaṣīde imlā olundı ve būstānı mevhibet u himem olan der-gāhı firdevs-iştibāhı muḥterem türābına ihdā ḳılındı.*** (ʿĀlī 1982 II, 207–208).

O. **piser** ‘oğul’ < Fa. ***piser/puser*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 448. × ***Ė biser! Ḳandayıduŋ? Varduŋ ki oğlanlarumı getüreyidüŋ, gitdüŋ, gide-yürürsüŋ, ne ḥāldür?*** (Ferec v. 66a). × ***Benden ʿibret ḍut. Benden piser-i melik-i Ḳunūcaya, andan baŋa derd-i dil ucundan neler işidildi! Benüm sīnem süzından senüŋ dāḫı nelerüŋ işidile!*** (a.e. s. 113a). × ***“Benüm ne maḥallüm ola-ki ḳızum şāyestei piseri Māhiyār ola? Anuŋ ḥareminde ḳızumdan yėg biŋ cāriye ola.” dėdi. Ḳāżī eyitdi: “Rāst eydürsin, ammā iḫtiyār anlaruŋ cānibindendür, senüŋ cihetüŋden degül,” dėdi.*** (a.e. v. 14a). × ***Dāyesi ḳoltuġında şīr-ḫöre, ve yā ḫöd ḥaddi bülūġ u taʿaḳḳulden āvāre bir piseri ṣaġīri ḳalsa…*** (ʿĀlī 1979 [1581] I, 160).

pisi (çocuk dili) ‘kedi’. × ***Yėdügi çöregidi, dibleyidi, pişiyidi, | Nėdelüm, āh pisi, neyleyelüm, vāh pisi?*** (Meʾālī 1982 s. 176). × ***Çıḳduŋ elden nidelüm aŋsuzın eyvāh pisi, | Yanduŋ ölüm odına derd ile nā-gāh pisi; | Ḥaṣret u şīr-i ecel buldı saŋa rāh pisi,| Nidelüm āh pisi, neyleyelüm vāh pisi?*** (Meʾālī, A.N. Tarlan 1948 III, 36). Krş. ***pisik***, ***pişik***.

pisi (balığı) ‘bir balık cinsi, pleuronectes platessa‘ Evliyā Çelebī 1314 III, 290, 291, Meninski 1680 I, 825, J. Redhouse 2006 s. 448 < Yun. ***ψησσι/πησσι*** (psissí/pissí) a.m. D. Georgacas 1978t no. 62. × ***O kadar dalmıştı ki ancak garsonun, böyle müdahalelerin müşteriyi hoşlandırdığını bildiğinden: “Beyefendi, balığınız soğuyacak,“demesi üzerine nerede bulunduğunu farkedebildi ve gümüş tabakta bekleyen pisi balığına baktı. Pisi ısmarladığını güç hatırladı.*** (R.H. Karay 1947 s. 51).

AD. **pisik/pişik** ‘kedi’ DS 3460–6, krş. Erm. ***pʾsik/pişik*** a.m. R. Dankoff 1995 s. 192 no. 196, K. Emiroğlu 1989 s. 197. × ***Ölür de iti başıma adam sayallar dėy çok gorkdum. İlle pisik kimi yėddi canı var onun. Dirildi kakdı.*** (Ö.A. Aksoy 1945 I, 380). × ***Bu kızın da bir pisiği varmış. Kedisine ne dese yaparmış. Kedisini de almış, gitmiş. Koynuma saklan, demiş kediye.*** (M. Tuğrul 1946 s. 14). × ***“Burda canavarlar var, bizi yiyecekler.” —“Nasıl canavar?” —“Havu canavarlar!” —“Onnar canavar deyiler, onnar pisiḳdiler.”*** (A. Caferoğlu 1946 s. 155). × ***Öz yavru yabana atılmaz, ay kızım. Anaç tavuk cücüğüne kanat açar. Pisik cindalını, it eniğini yemez.*** (D. Akçam 1978 s. 59). Krş. ***pisi***.

pisiklet ‘bisiklet’ < Fr. ***bicyclette*** a.m. × ***Ne olurdu şöyle bir pisikletim olaydı? diye söylendi. Paketleri arkaya yerleştirirdim. Bas pedala,***

müteahhidin evi. Bas pedala, doktorun köşkü. Yarım saatin içinde bütün siparişları dağıtır, dükkâna dönerdim! (H. Taner 1919 s. 51). b. ***bisiklet***.

pisim pisim (yağ–) 'durması ümidi olmayan, hafif (yağmur)' < bir nevi predicate intensifier, b. ***apal apal*** ⊡. × ***"Niye yemiyorsun sen?" — "Karnım tok," dedi, yağmura baktı. Sonra bir iki lokma aldı. Susuştular. Yağmur, pisim pisim, inatla yağıyordu.*** (Tarık Dursun K. 1959 s. 84). × ***İlk damlalar başladı düşmiye. İnsanlar gökyüzüyle savaşa girmiş gibi gayretli, kendilerini yitirircesine koşuyorlar. Damlalar artıyor, pus, karanlık, ağırlığı havanın dört bir yanı sarıyor. İnce bir yağmur örtmüş havayı, pisim pisim yağıyor. Herkesin saçı yüzüne yapışmış, kunduraları ıslak.*** (B. Duygulu 1963 s. 16–17).

pisi pisi (otu)/pisipisi (otu) 'tarla ve yol kenarında kendiliğinden yetişen bir çeşit arpa'. × ***Çayırlar sapsarı, kuru sap sap sırıtan arpalarla, pisipisilerle kaplıydı her zamanki gibi.*** (B. Karasu 1963 s. 11). × ***Gülümsemiyor, gülüyordu düpedüz, ağacın ardından çıkıp bana doğru yürürken. Gözleri yemyeşil parlıyordu. Sararmış bir pisipisi başağı sarkıyordu ağzının köşesinden. Önüme gelince başağı koparıp saçıma soktu, karşıma çöktü.*** (B. Karasu 1979 s. 63).

pisi pisine 'boş yere'< bu zarf şekli için b. ***boşu boşuna***. × ***"Burada pisi pisine seŗhoş olacağıma eve giderim." — "Ṣofiyayı ḳarşıŋa alır, keyf ederdiŋ, öyle mi?"*** (M. Yesari 1927 s. 67). × ***Pisipisine bu kadar para verdim... Bir lira daha veririm, bir mirasyedilik zevki de ben tadarım!*** (R.C. Ulunay 1941 s. 278). × ***Silâh attığın bir şey değil. Nah benim üstümde de var, ben de atayım, beraber gürletelim, fakat aksi şeytan sokaktan geçen birisine raslayıverirse, pisipisine kana girersek racona yakışmaz!*** (S.M. Alus 1944 s. 126).

AD. **pisitivi** 'kurşuni renkli iplik' < İt. ***positivo*** 'esaslı, iptidaî, aslî', A. Ergür 2002 s. 212, ZTS 158. ××

AD. **pisko** 'böğürtlen' DS 3461 < Yun. ***fyskh/foyska*** a.m. ve 'olgunlaşmamış incir (asıl manası 'mide, kursak') Ch. Tzitzilis 1987 no. 574. b. ***fuska II***, ***fıska II***. ××

piskopos 'bir bölgenin ruhani yönetimine başkanlık eden kilise adamı' < Yun. ***επισκοπος*** (epískopos) a.m. G. Meyer 1893 s. 68, şahıs' M.Z, Pakalın 1946–54 II, 778. ××

pispisle– 'kedi gibi ses çıkarmak' × ***Sabah erkenden Halit'in arkasına düşüp doktora gitti. İlâçlı sularla, tozlarla, kireç gibi bir yüzle geri geldi. Gelir gelmez banyoya çekildi. Banyodan çıkıp kedi gibi pispisledi.*** (L. Tekin 1984 s. 191).

O. **pistân** 'meme' < Fa. ***pistān*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 447. × ***Cün cemālına naẓar ėtdi: yüz gördi māh-ı dürefşān. Boyı gördi serv-i bustān... Sīne gördi sīm-i ḫām-ı şāhdār. Dü pistān gördi dü enār.*** (Ferec v. 151a–b).

O. **piste/biste**'fıstık' < Fa. ***pista*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 447. × ***Ālet-i meclis zerrīn ü sīmīn. Billürīn muraṣṣa' ṭabaḳlar ḍolu nebāt-i Mışrī, ṭaberzed-i Şāmī, sīb-i İṣfahānī, enār-ı Nehrevānī, emrūd-ı***

Kāşānī, bādām–ı Şehristānī, kişmiş–i ʿHorāsānī, ābī–yi Erzincānī, piste–i Simnānī, encīr–i Ḥalvānī. Ve hezār dürlü reyāḥīn–i ṭarī ve zībā yığılmış yatur. (Ferec v. 115b). × ***Bir tobra bādām, biste vü ʿhurmā getürdi. Ebülfevāris ilerü yüridi. Cüpān tobra'yı aŋa verdi: "Var yoldaşlaruŋa ilet, bile yéŋ" dédi.*** (a.e. v. 228b). × ***Pisteler ağızlanurmış leblerüŋ cüllābını***. (Necātī Beg 1963 s. 443).

O. **piste–dehen** 'bir fıstık kadar tatlı ağzı olan' < Fa. ***piste–dehān*** a.m. (***piste*** ve ***dehān*** 'ağız'). F. Steingass 1998 s. 251. × ***Ḳāżī ol piste–dehenden bu şeker sözleri işidicek: "Ė göŋül ravzasınuŋ hurisi! Cüft–i ḳāżī olmaġa rıżā vérürseŋ, ḳāżī senüŋ ḥaḳḳuŋda saʿy eylesün." dédi.*** (Ferec v. 15b).

O. **pisteveş** 'fıstık gibi, fıstığa benzeyen' < Fa. ***pista*** ve ***–veş*** 'gibi, benzeyen'. × ***Bu şanemden bir büse oġurlamaḳ hevesi üzerüme ġālib oldı. "Herci bādābād" déyüb lebi ol piste–veş, ʿunnāb–reng nüş–furüş ruṭab–leb üzerine ḥavāle eyledüm.*** (Ferec v. 45a).

pistol b. ***pistola***.

pistola/pistol/piştov/piştav 'bir çeşit tabanca' < İt. ***pistola*** × ***Baʿzısı yapma yigitlik–de ṣatar, | Ardına ḍoḳunana piştov atar.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 1286 s. 132). × ***Hele duvardaki silāh armaları... Savatlı, mücevherli kılıçlar, Arap işi hançerler, gümüş kakma eski zaman tüfekleri, ağızdan dolma piştavlar! Belli bir şey, bu Dede padişah hazinesini Sarıcaya toplamış da üzerine yanlamış.*** (Kemal Tahir 1957r s. 193). × ***Hay Allah, aklım almıyor, güpegündüz Şişlinin göbeğinde çatışma olsun, yaʿni dağ başı mı burası, piştovu çeken birbirini vuruyor?*** (A. Birkiye (t.y.) V, 40).

piston I 'bazı motorlarda bir silindir içinde düzenli hareket eden parça' < Fr. ***piston*** a.m. L. Gürçay 1943 s. 322. × ***Borular pırıl pırıl, pistonlar acele acele işliyor, volanlar homurdanıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 219).

(Argo) **piston II** 'kayıran kimse, hami, torpil, iltimas' < Fr. ***piston*** a.m. S. Özel 1993 s. 83, H. Aktunç 1989 s. 241. × ***Anneannenin emekli aylığı ile geçindiremiyeceğinizi anlayınca büyük bir şirkette iş bulmuştun, eniştenin pistoniyle. Orada da bir kurt çıktı karşına. Kendini beğenmiş, zampara bir ḍaire müdürü.*** (Peride Celal 1991 s. 103).

pisus 'bir fitil ile donyağı yakılan toprak kandil adıdır. Saraylarda alelade kandille zeytinyağına da bu ad verilirdi' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 778. ××

piş– b. ***biş–***.

piş!/pışık!/pişt!/pışt! 'bir jestle beraber karşınızdakinin ümidini boşa çıkarırken kullanılan nida'. × ***"Ayrılalım, boşanalım!" — Başparmağının ucile gözünü açarak: "Piş!" dedi, "Senin gibi güzel karıyı bir daha nerede bulabilirim? Ben boşanmak istemiyorum." — "Amma ben istiyorum..." — "Sen iste, yavrum. Eğer hakime dinletebilirsen!"*** (Reşat Enis 1945 s. 56). × ***Haa, şimdi de bilmezliğe vuruyorsunuz! diye sıkıştırıyorlar bizi. İşaret parmaklarını gözlerinin altına bastırıp "Pışt!" ediyorlar "Boşuna yorulmayın, bize kül yutturamazsınız!" diyorlar.*** (F. Baykurt 1970 s. 148). × ***Komşu, komşunun genç***

görümcesi: "Çapkınlık yapacaksın ha, yağma yok pişşt!" diyorlardı. Sonra kahkahalarla gülüyordu hepsi. (Ç. Altan 1978 s. 218). × ***Onun öyküsünü yazamayacağımı billiyorsun, Nilüfer gözünün altını çekiyor parmağı ile. "Pişt!" diyor, "Külâhıma anlat sen! Kimbilir ne serüvenler geçti başından. İçi alev alev onun. Gençliğini düşün. Sır küpü kerata, ama ben yutmam!"*** (Peride Celal 1991 s. 156). × ***Yaa? Gözüm bağlanacak. pışık sana! Hıı, Düşeceğim, Üstüm başım kirlenecek, pışık! Annem beni dövecek sora, elbisen neden kirlendi der sora, hııı!*** (M. Seyda 1966 s. 25).

pişaheng 'lider, öncü' < Fa. ***pīşāheng*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 464. ××

AD. **pişal** 'göz çapağı', DS 3461. × ***Sabahleyin Nadide hanımın sapsarı bir renk, pişal gibi gözlerle ortada dolaştığını, ikide birde başı dönüyor gibi ellerini şakaklarına götürüp durduğunu gören kızları onu zorla yatağına sokup uyutmuşlardı.*** (R.N. Güntekin 1944 s. 29).

O. **pişar/pişyar** 'hekime götürmek için kullanılan sidik şişesi veya öyle götürülen sidik' Meninski 1680 I, 991, 995 < F. Steinherr s. 193'e göre Fa. ***pīşdār***'dan, M.L. Wagner s. 28'e g

öre < İt. ***pisciare*** 'işemek', S. Özel 1993 s. 83 'ayakyolu', H. Aktunç 1989 s. 241 'işeme, çiş', (Argo) ***pişar naşlat–*** 'çiş etme' < ***pişar*** + ***naşlat–*** 'defetmek' H. Aktunç 1990 s. 228 ve 209. ××

O. **piş dut–** 'bir şeye teşebbüs etmek, girişmek, teklif etmek' < Fa. ***pīş giriften*** 'to propose anything to oneself' F. Steingass 1930 s. 266'dan calque. × ***Ė ḫāksār-ı nügüsār ve ė bed-kār-ı nābekār! Bu ne pīşe-dür ki pīş dutmış-sın? Bu ne ṣan'atdur ki iḥtiyār ėtmiş-sin?*** (Ferec v. 108b). × ***Girdiler, pādeşāhı gördiler: bir ḳaraŋu evde mütefekkir oturur, beŋzi sararmış, gözleri cuḳurına girmiş. Eyitdiler: "Ė melik! Ne iş-dür ki sen bīş dutmışsın? Bīm-dür ki mülke teşvīş ola, fitne ḳopa, leşker ḍağıla, pādeşāhlıḳ elden gide!" dėdiler.*** (a.e. v. 142a). × ***Taŋrıya ibtihāl ėtdi, aġladı, ṣabur bīş dutdı.*** (a.e. v. 176b). × ***Beġāyet ḫübdur. 'Âlemüŋ melik-zade-leri aŋa raġbet ėderler. Ol ṣaṭrancı pīş dutub-durur. "Beni yėŋen beni alsun, baŋa yėŋilen baş vėrsün," dėr.*** (a.e. v. 239b).

pîş edin– 'önüne koymak, takip etmek' < Fa. ***pīş*** 'bir şeyin ön tarafı' J. Redhouse 2006 s. 464. × ***Her işe Ḥaḳ buyruġın pīş ėdine, | Hem resül buyruġını iş ėdine.*** (J. Németh 1919 s. 169).

O. **pîşe/piyşe** 'zanaat, sanat' < Fa. ***pīşe*** a.m. tarafı' J. Redhouse 2006 s. 464. × ***İmdi hīc pīşe bilmezem ki anuŋıla eglenem. Ammā otacı-lıġı yaḫşı bilürem. Eger ḫōcanuŋ baŋa 'ināyeti olursa, anuŋ bereketinde, ḳanadı altında bir dükkānı ma'mür dutam, ḫalḳa ve baŋa menfa'at degürem.*** (Ferec v. 90b). × ***Çīpür adlu bir oġlı vardı... Ġāyet sevdüginden diledi ki soŋra bir nesnesi ola. Nesi yoġıdı, pīşesi yoġıdı. Melik buyurdı: şehrde ḳıġırtdılar herne pīşe olursa olsun, pīşekārı gelsün, bir günde şehzāde Çīpüra ögretsün, biŋ aḳçe alsun!" dėdiler.*** (a.e. v. 238a–b).

pîşekâr/peşekâr 'Ortaoyununda ananevi kılıklı yönetici bir şahıs' < Fa. ***pīşekār*** 'becerikli kişi' J. Redhouse 2006 s. 464. M.Z. Pakalın 1946–54 II, 778. ××

AD. **pişi** ‘mayalı hamuru kızgın yağa kaşıkla döküp kızartarak yapılan bir çeşit yiyecek, yağda kızartılmış peynirli börek, unu pekmezle yoğurup zeytinyağda kızartarak yapılan bir çeşit tatlı’ DS 3462 < ***piş–*** fiili + fiilden isim yapan ***–ı*** eki, b. ***alu satu*** ⊡. × ***Ḳatı lāġ–bāz idi, ġāyet eyü kişi idi, | Gökde uçan ḳuşı avlamaḳ anuŋ işi idi. | Yėdügi çörek idi, dible idi, pişi idi, | Nėdelüm ah pisi, neyleyelüm vāh pisi?*** (Me’ālī, A.N. Tarlan 1948 s. 36). b. ***bişi***.

pişik b. ***pisik***.

pişir– b. ***bişir–***.

pişirgeç b. ***bişirgeç***, ***pilas tahtası***.

piş–kadem ‘daha önde olan, takaddüm eden’ < Fa. ***pīşġādām*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 465, Yu.A. Rubinçik 1970 s. 331, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776–778. × ***Ferruḫ–rüzdan ehren-lik umdılar, Ferruḫ–rüz çekindi; be–cid oldılar, yalvardılar. Ferruḫ–rüz eyitdi: “Bu manastırda bunca bīş–ḳadem keşīş vardur. Ben çöcün gişi bulardan taḳdīm ėdemezem” dėdi.*** (Ferec v. 39b).

pişkeş/pîşkeş/peşkeş ‘hediye’ < Fa. ***pīşkeş/pėşkeş*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 465. M. Kütükoğlu 1983 s. 358, Meninski 1680 I, 993. × ***Ḳanon üzre, her sene onbin alton asitanei seadete göndörmek, bir cüzvi peşkeşlerle lazum olurdi.*** (G. Hazai 1973 s. 149–150). × ***Pîşkeşler vėrdi bī–ḥadd u ḳıyās, | Dil–ile şerḥ eylemez anı enās.*** (Enverī 1928 s. 29). × ***peşkeş çek-*** ‘yapılmayacak bir iş teklif etmek, kıymetsiz mükâfat, hediye’ M.Z. Pakalın 1993 s. 773: × ***Ben daḫı cānumı rıżāŋa fidā ėdem, gönlümi vefāŋa pīşkeş cekem.*** (Ferec v. 31a). × ***Mīŋhāl kim ḫaber işitdi, ʿale t-taʿcīl geldi, eyü atlar ve eyü ḳılıçlar peşkeşler çekdi.*** (F. Giese 1929 s. 24). × ***Ne duygusuz delikanlı! Çapkın kızı peşkeş çekiyorlar da nazediyor!*** (Aka Gündüz 1930 s. 59). × ***Seni gidi soysuz alçak karı seni! Seni gidi kızıl minare köprüsü seni! Demek bütün Eyubun haytalarına kendini peşkeş çektin, öyle mi?*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 92).

pişleş b. ***pilas tahtası***.

pişman b. ***peşiman***.

AD. **pişmiş I** ‘pişmiş, pişkin’ < Tk. ***piş-*** + ***-miş*** fiilden isim yapım eki. × ***”Eh, Hurşit, artık aş pişmiş, tadına varmak sırası geldi!’ dedi. Hurşit de: ”Deyindi gayrik, ağam” diye sırıttı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 303). ***pişmiş aşa (soğuk) su kat–*** ‘olgunlaşmış bir işi bozacak davranışta bulunmak’: × ***İşte bizim pişmiş aşumuza sovuk su katub neyledin ise eyledin, askerimizi geri çekdürüb küffār–i hakisāra başlarını bağışlattırdın.*** (Gazavat–ı Sultān Murād 1978 s. 25). × ***Gelmemiş beynehümāmüza başıma, | Ḳatdı aġyār ʿāḳıbet ṣoġuḳ ṣu pişmiş aşıma.*** (Vāṣıf ʿOsmān 1257 s. 101). × ***‘Acaba bu alçaklığı, bu namussuzluğu yaparak pişmiş aşa soğuk su katmak isteyenler kimlerdi?*** (O.C. Kaygılı 1938 s. 168).

AD. **pişmiş II** ‘yemek gereci, yemek’ DS 3462, 3463, krş. Az. ***pişmiş***, Azärbaycan naġılları 1960 I. 313 (ADIL’de yok). ××

pişmiş ayva (rengi) 'renk adı'. × ***Yenlerinde ḫoroz ibiğiniŋ açığı dantelālar, belde toḳalı siyāh İngiliz kemeri, pişmiş ayva bir jüpon, ayaḳlarda bal rengi bir isḳarpin.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 35). × ***Belde ṭoḳalı siyāh İngiliz kemeri, pişmiş ayvā bir jüpon, ayaḳlarda bal rengi bir isḳarpin. Anuŋ da ne dürlü çorāb giydiğini göreyim diye baldırlarına ḍoğru medd-i nigāh ederken bir feryād-ı cān-ḫırāş beni titretdi.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 35). × ***Pişmiş ayva rengi, tavanı tuğla, dar, uzun, plakası 06 LZ 926.*** (A. Ağaoğlu 1982h s. 68).

pişmiş kelle gibi sırıt- 'alaycı ve utanmaz bir biçimde gülmek'. × ***Kaşarlanmış hayâsız, çeşit çeşit iltifatı işittikçe keyfinden pişmiş kelle gibi sırıtırsın, değil mi?*** (S.M. Alus 1934 s. 260). × ***"Peki niye öyle pişmiş kelle gibi sırıtıyorsun?" — "Aklıma bir şey geldi de"*** (M. Buyrukçu 1969 s. 33).

O. **pişpirik I** b. ***pışpırık***.

AD. **pişpirik II** 'gözleri müzmin bir hastalık yüzünden sulanan, çapaklanan ve kirpikleri dökülen (kimse)' DS 3463. ××

pişt b. ***piş!***

piştahta b. ***peştahta***.

piştav b. ***pistola***.

piştov b. ***pistola***.

pişyar b. ***pişar***.

pita/pide/pite 'mayalı hamurdan yapılan, pişirilen ince ekmek' Meninski 1680 I, 734 < Yun. ***πιτα*** (píta) a.m. G. Meyer 1893 s. 57, fakat aynı müellifin *Neugriechische Studien II*, 1894'e göre menşe Arnavutçadır. Ch. Symeonidis 1973 no. 180, H. Eren 1999 s. 333. × ***Kesme peykānlarla tīr-i ġam pür ėtdi sīnemi, | Döndi şol ḳızmış furuna kim içi pür pideler.*** (Ẕātī 1967 I, 478). × ***Bakalım bir gecelik misafir kalsın. Çevriş yağlı kabak kalyesi ile domatesi tuza batırsın; pide gibi döşekte, bağırsak gibi yastıkta tahta kurularile sabahı sabahlasın! O kırılası burnu bak nasıl sürtecek, nasıl muma dönecek? Vallahi kokonanın bu naneyi yiyeceğini bu sabah kestirmiştim!*** (S.M. Alus 1934 s. 205). × ***Bugünden hanıma ilet. Hazırlansın. Pita Ayşeden. Zeytinyağlı dolmalar seninkinden. Unutma, söyle...*** (A. Özyalçıner 1991 s. 48). × ***Makaslama vuruşlarla insanları lahmacun pidesine çevirirler.*** (S. Birsel 1992 s. 89). × ***İftara sıcak pide alırım.*** (C. Kavukçu 1998 s. 84).

pite b. ***pita***.

pitemi b. ***bitemi***.

piva 'bira' < Sl. F. Miklosich 1889 s. 18. ××

piy/piğ 'içyağı; fat, grease, tallow' < Far. ***pīh*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 468, A. Tietze 1969 no. 97, Tietze 1969 no. 97. ××

piyaça b. ***piyasa***.

piyaço b. ***piyanço***.

piyâde I ‘yayan’ < Fa. ***piyāde*** ‘foot-soldier, yaya’ J. Redhouse 2006 s. 461. × ***Düzd: “Bāġa giderisen git! Ammā piyāde vü ‘uryān giderisen dạḥı olur. Cānuŋı saŋa ḳoduġum yėtmezmi?” dėdi.*** (Ferec v. 103b–104a). × ***Ulular piyāde köşk ḳapusına degin bile vardılar, pādeşāh-zāde-i āzāde’yi ḳondurdılar.*** (a.e. v. 143b). × ***Her bir taraftan seyirci geldi, eğer atlı, eğer piyade.*** (Behçet Mahir 1973 s. 71).

piyade II ‘bir çift kürekle yürütülen narin, hafif kayık’ < İt. (venedik diyal.), ***piata*** ‘flat-bottomed barge’ Tk. kelime Fa. ***piyāde*** ‘yaya asker’ kelimesinin tesirini gösterir. Kahane–Tietze 1958 no. 498 (birçok misallerle), L. Gürçay 1943 s. 322, H. Eren 1999 s. 335. × ***Öteden berü yaḳaya ve berüden öte yaḳaya gelen piyādeden iki aḳca resmi geçüd alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Kanunî Süleyman devri] s. 302).

piyâde ol- ‘attan inmek, yaya gitmek’ < Fa. ***piyāde*** ‘foot-soldier, yaya’ + Tk. ***ol-***. × ***Gendüsi iki nefer ādemīsi-yile piyāde olub, dülbendin çıḳarub, gögsi üzre sürinürek varub, bir mürtefi‘tüde bulub...*** (Ta‘līḳī-zāde 1983 s. 222).

O. **piyâle/peyâle** ‘şarap bardağı; içki kadehi’ < Fa. ***piyāle*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 462. × ***Bu esṇāda vezīr-i nābekār mekre meşġūl oldı. Bir dārüsı varıdı kim birazı bir gişinüŋ ma‘desine düşse teni uyuşurdı, aġac gibi olurdı, gören bir aylıḳ ölü sanurdı. Furṣat gözetdi, bir pāre ol dārüdan peyāleye ṣaldı, Cüvānmerde ṣundı. Cüvānmerd ol cāmı icdi, derḥāl düşdi. Sarāyı˙halḳı üstine üşdi. Vezīr ḍonını çāk eyledi, yüzini gözini yėre sürtdi, ˙hāk eyledi.*** (Ferec v. 5b). × ***Şābür ol manẓarada otururdı, şarāb öŋine alurdı, rebābı ḍınġıradurdı ve her piyāle ki içerdi firāḳda dü-beyti ırlardı vu zār u zār aġlar[ı]dı.*** (a.e. v. 120a). × ***Sāḳīi ecel elinden tīġi kebüduŋ şarāb-ı zehr-ālüdın ṭatmadın yüzleri burtınub ḳanları ḳaçub ve içilmiş piyāle gibi beŋizleri uçub...*** (Maṭraḳçī 1976 [1533–1536] s. 274).

piyança b. ***piyanço***.

(Argo) **piyanço/piyança/piyaço** ‘bit’ H. Aktunç 1990 s. 228, H. Ritter 1924, M.L. Wagner 1944 s. 26, S. Özel 1993 s. 83. ××

piyandaz ‘yayan’ < Yun. ***πηϒαίνοντας*** (piyandaz) Ch. Symeonidis 1973 no. 174. ××

piyango ‘piyango’. × < İt. ***bianco*** ×***”Ne yaptın evlâdım, çıldırdın mı, buna ne verdin?” — ”Geçen ayın piyango biletlerini, amörti bile çıkmadı.”*** (A. Dino 1944 s. 69). × ***At yarışlarında, piyangolarda, kumarda kazandım. Bir koyduysam bin aldım.*** (N. Cehiz 1996 s. 95). × ***Adam yatak odasına çıktı; yorgun argın, soyunmadan yatağa uzandı. “Serdar efendiyle sekiz saat mecburi yolculuk, piyangodan bu çıktı!” dedi, içi geçerken.*** (M.Z. Saçlıoğlu 1997 s. 98–99).

piyano b.m. < Fr. ***piano*** a.m. < İt. ***pianoforte*** a.m. × ***Al işte piyanonun âlâsını. İstediğin gibi çal; karşıki mebusların kızlarına, bitişikteki paşanın gelinlerine cakayı sat!*** (S.M. Alus 1934 s. 279). × ***Karşı evde biri akordu bozuk piyanoda nokturnü kepaze ediyordu.*** (F. Baysal 1955 s. 41). × ***Piyano tuşlarına dokunuşların yerini ağırdan ağıra çello ve kemanlar almaktadır.*** (A. Ağaoğlu 1991r s. 56–57). × ***Bala-***

layka, piyano, bandura, akordeon çalacak, şarkılar söylenecek, dans edilecek. (N. Bezmen 1994 s. 30).

piyanta (kunduracılık terimi) 'taban, pençe' S. Akalın 1993 s. 133 < İt. ***pianta*** a.m. × ***Usta bir çift açık piyantayı çıkardı, gösterdi. Hakkı bey, inceden inceye inceledi çifti; alt dudağını bıraktı, sarkıttı. "Eh,... " dedi, "Eh bir dereceye kadar... Fakat makininkilere benzemiyor hiç... "*** (Tarık Dursun K. 1966 s. 56).

piyasa/piyaça 'bir yol üzerinde gidip gelerek gezinme; sergi, pazar, alışveriş fiyatı' < İt. ***piazza*** a.m. G. Meyer 1893 s. 43, H. Eren 1999 s. 336. × ***Birdenbire işi büyüttü. Şimdi inşaat malzemesi piyasasına hâkimdir; milyonlar vuruyor.*** (R.H. Karay 1964 s. 53). × ***Önünde rıhtımlar, piyasalar ile vüs'atli bir mersā.*** (Feraizci–zāde 1979 s. 60). × ***Beni kimse piyasaya almaz, arkadaş, ben dünyanın aşağılık insanıyım. Sokaktaki itler bile piyasaya almaz beni.*** (Orhan Kemal 1952c s. 51. ***piyasa et–*** 'piyasa yolunda gezinmek': × ***Yolda bir aşağı bir yukarı piyasa edenler zincir gibi kenetlenmiş. Tıpkı ramazandaki Direklerarası. Kırlara öbek öbek yayılmışlar.*** (S.M. Alus 1944 s. 156). × ***Havası çok sağlam ve Keçe suyu bol olan bu yüksek, gölgeli bahçede yer yer ateşler yanar, salıncaklar kurulur, bu salıncaklarda sallanan miniminiler uyutulur. Gençler bisikletlerle bahçenin önündeki şosede piyasa ederler.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 136–137). ***piyasa malı*** 'para ile alınabilen, alelade, adi': × ***Bakıyorsun ki piyasa mallarından değil; yüksek, nadide bir çiçek. Kimbilir karşının hangi bankerinin göz ağrısı...*** (a.e. s. 155). × ***Nikâhlı bir karısı vardı. Senelerden sonra iki kızı da yetişti. Piyasaya karıştı. Büyüğü Eleni kumral, biraz donukçaydı; küçüğü Katina ise esmer, sıcakkanlı, gayet fingirdekti.*** (a.e. s. 130). × ***Bütün bu curcuna arasında ut, kanun ve teften mürekkep üç kişilik gezgin bir ince saz takımı oracıkta piyasa şarkılarının en külüstürlerini çalıyordu.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 289). ***piyasası olma–*** 'itibarı olmamak': × ***Kızın yanında heç piyasan yoğmuş, bire herif!*** (Orhan Kemal 1952c s. 51). × ***Bey de fos esasda ha! Ağanın yanında hiç piyasası yok.*** (Orhan Kemal 1954b s. 131).

(Argo) **piyastos ol–** 'yakalanmak, tutulmak' < Yun. ***πιαστος*** (piastós) 'tevkif edilen' Ch. Symeonidis 1973 no. 175, H. Eren 1999 s. 336, H. Aktunç 1989 s. 462. × ***Bu namussuz herifler bahçeye girmişler, sonra da hayvan gibi piyastos olmuşlar, şimdi de küfürbazlık ediyorlar. Vallahi ağabey! Artık terbiye kalmadı, külhanbeylik, kabadayılık kayrı Sandal bedesteninde bile bulunmuyor haaa?*** (B. Felek 1957 s. 40). × ***"Sen nasıl oldu da düştün buralara?" — Yeleğinin bütün düğmeleri çözük olan delikanlı: "Firardan mı piyastos oldun?" diye sordu. "Yok!" dedim, "Düpedüz tutukluyum. İnfazdan çağırdılar, geldim."*** (R. Ilgaz 1969 s. 43).

piyata 'düz ve büyük yemek tabağı' J. Redhouse 2006 s. 462< İt. ***piatto*** a.m., Yun. ***πιατα*** (piáta) a.m. kelimesinin çoğulundan G. Meyer 1893 s. 51. × ***Bir piyata tabağını doldurup taşan nar gibi kızarmış, dumanı üstünde, koca et parçası yanındaki bol garnitüriyle gözünün önünde belirdi; hayaline yutkunmaktan kendini alamadı.*** (R.H. Karay 1964 s. 54).

piyâz I 'haşlanmış kuru fasulye üzerine soğan, maydanoz, zeytinyağı ve sirke ile yapılan bir çeşit salata' < Fa. ***piyāz*** 'soğan' J. Redhouse 2006 s. 462, Meninski 1680 I, 966, H. Eren 1999 s. 336. × ***Kakavirası çıkmış üç kadın, kuru bir farancala ve bir tabak piyaza yatıp, bütün gece "vizite" yaptıktan sonra, sabahın alaca karanlığında, ziyaretine gelecek ensesi, göbeği şişkin, karnı tok, sırtı pek, yakışıklı dostun da keyfini yerine getirecektir; bir gecenin de gelirini avucuna sıkıştıracaktır.*** (Reşat Enis 1935 s. 193). × ***Piyazcıdan fasulye piyazı, lop yumurta, zeytin meytin; meyhaneci Dört Kardeşlerden de biraz rakı alıp ceplere yerleştirdik.*** (S.M. Alus 1944 s. 101). × ***İki, üç gündür, piyazını yaparak, çorbaya, pilâva katarak hep fasulye yiyordum. Şimdi sıra kumbirindir. Ninemden kalma bir tencerem var. Büyücek. İyice doldurursam, hem bu akşamı savar, hem yarın öğleyi.*** (F. Baykurt 1971c s. 365). × ***Garson Türkçe bildiğimi öğrenince çok sevindi, "Sen bana bırak" dedi. Önüme kavun, hibeş, cakcuka, cacık, piyaz, arnavutciğeri koydu.*** (M. İzgü 2000 s. 114-115).

(Argo) **piyaz II** 'menfaat sağlamak için söylenen övücü söz' < ***piyâz I*** H. Aktunç 1990, s. 242, S. Özel 1993 s. 83. × ***ˇHânım hemşîre, ben lâfın piyâzını aşıl sözden ayırmayı bilirim!*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 121). × ***ÇELEBİ — "Mürailikten hoşlanmam. Gül üstüne gül koklarsam gül kadar ömrüm olsun! ZENNE — : "Seni yüze gülücü, Varna pilici seni! Ben öyle piyazları yutmam.*** (M.N. Özön 1941 s. 25). 'piyazcı dalkavuk'. ***piyaz et-/piyazı ver-/piyazla-*** 'dalkavukluk etmek, (birisini) samimî olmadan övmek' (Â.S. Levend 1943 s. 455). × ***Bir iki kere ona piyaz verdim. Bir birimize imşa olduk be Recep. Kızoğlan kızım, ille evlenelim de evlenelim! deyip duruyordu.*** (Reşat Enis 1935 s. 80). × ***Yine verdin piyaz, kabarttın koltuklarımı...*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 31).

piyedöpul 'örgüleri atlama uzunluklarına bağlı olarak değişik renk dizileriyle oluşturulan kare etkili bir kumaş örgü türü' A. Ergür 2002 s. 212 < Fr. ***pied de poule*** a.m., asıl manası 'tavuk bacağı'. × ***Âynı anda sağ bacağından aşağı ince bir akışı algılıyor. Bakıyor, sandıkta yıllar boyu bekleye bekleye direncini yitirmiş ipek kaçmış, yarım parmak eninde akıp gitmiş. Omuz silkiyor. Aldırmaaa! Şimdi vizon rengi yün etek, kemik rengi ipek bluz, piye dö pul ceket, demin bulduğum işte... Ee, ne oldu? Yine tepeden tırnağa pastellere boyandık.*** (A. Ağaoğlu 1991 s. 52).

(Argo) **piyiz** 'rakı, içki' H. Aktunç 1990 s. 242, S. Özel 1993 s. 84 < M.L. Wagner kelimeyi Yun. ***πιοτο*** (piotó) 'içki' ya da Rom. ***piava*** 'içmek' fiiline bağlamak ister. Ch. Symeonidis 1973 no. 176 < Yun. ***πιί, τό*** a.m. × ***Sen gel kına gecesine bu gece! Çok zengin bir hanımefendinin evine gideceğiz; orada mangiz habe (yemek), piyiz (rakı), saçı (bahşiş) gırladır.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 247). ***piyiz kay-/piyizlen-/pizlen-*** 'içmek': × ***Şimdi bana bakın arkadaşlar. Mangırım var. Taa Kasımpaşa'dan beri milleti üçkâatla söğüşliye söğüşliye geldim. Alalım bir şişe et filân, pizlenelim mi, var mısınız?*** (Orhan Kemal 1965i s. 45).

piynar b. ***pırnar***.

piyon I 'satranç oyununda nispeten az kıymetli küçük taşlar.' < Fr. ***pion*** a.m., asıl manası 'köylü, çiftçi'. × ***Siyah piyon A5 karesine yerleşiyor.*** (A. Yurdakul 1993 s. 354).

piyon II (mecazi manada) 'bir menfaat sağlamak için kolayca kullanılabilen ve feda edilebilen kimse' < ***pion I***: bu mecazi mana Fr. ***pion***'da da var. × ***Seninle bir piyon gibi oynadılar ve buna göz yumdun aptalca!*** (Peride Celal 1991 s. 499). × ***Bunlar, bu maşalar, öylesine beyinleri (ki varsa) yıkanıp, vur dedin mi vuran, öldür dedin mi öldüren, aslında zavallı gençlerdir. Hepsi de bir başbuğun, bir parababasının kulları, köleleridir. Başlarını kaldırıp, Hanyayı Konyayı bir anlasalar, nasıl piyon gibi kullanıldıklarının bilincine bir erseler, Türkiye'yi güllük gülistanlık yapmak isteyen iyi niyetli (ki hepsi de solcudur) insanların saffında yer almaktan büyük mutluluk duyacaklardır yüzde yüz.*** (V. Günyol 1999 s. 102).

piyore 'diş eti iltihabı' < Fr. ***pyorrhée*** a.m. × ***Sıska balık yüzü, incecik dudakları ile ne kadar da edalı konuşuyordu. Ağzını açıp kapadıkça yarısı piyoreden dökülmüş dişleri görünüyordu.*** (Ç. Altan 1976 s. 15).

pîşkeş b. ***pişkeş***.

piypiy b. ***pipi I***.

(Argo) **piyzan/piyzanter** 'içkici, ayyaş' H. Aktunç 1990 s. 230'a göre Çingeneceden. ××

piyzanter b. ***piyzan***.

pizelya b. ***bezelya***, ***bezelye***.

pizlen- b. ***piyiz***.

pizza 'üzerine domates, peynir gibi şeyler konan pide' < İt. ***pizza*** a.m. × ***Başucumda, o gece pizzacıda kutusu ile masanın üstüne koyduğun armağan; uçuk mor renkli saat... Ertesi gün getirdiğin kırmızı karanfiller. Senden bana son kalan şeyler işte bunlar.*** (N. Eray 1990 s. 10). × ***Sehpanın üzerinde, yarısı yenmiş pizza, yanında boş kola kutuları. Küllükler, ağzına dek izmaritle dolu.*** (A. Yurdakul 1993 s. 123-124).

(Argo) **plaçka/pılaçka** 'çapul, bedava, parasız' H. Aktunç 1990 s. 227, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 776–777 < Arn. ***plaçka*** a.m. J. Deny 1955 s. 41, H. Eren 1999 s. 336. ××

plaka I 'madenî levha' < İt. ***placca*** a.m. × ***Kaportacı Fil Hamit patlayan dükkânını faaliyete geçirip bêş plaka sıfır elli dekape sac alıp atölyeye kapandı.*** (M. Kaçan 1991 s. 86). 'tabaka': × ***Ne yana gideceğinde kararsızlanmıştı ki, sırtında kocaman kâğıt plakalar taşıyan hamalı gördü. O kâğıt plakalar. Adamın kemiklerinin sesini duyar gibi oldu. Kimbilir hangi yazara, şaire kitap olacak kâğıtları taşıyordu.*** (M. Güler 1990 s. 44). × ***Beş plaka sıfır elli dekape sac alıp atölyeye kapandı.*** (M. Kaçan 1990 s. 86).

(Argo) **plaka II** 'satılmak üzere ısıtılıp sıkıştırılmış esrar vb. uyuşturucu madde' S. Özel 1993 s. 243.

(Argo) **plakacı** *'bitirim'*lerde para yerine fiş kullanılmadığı için, hesaplar taştahtaya yazılır. Ve hesap tutmak büyük bir hünere bağlıdır. Bunun için, barbut yerlerinde hesap tutacak adamların ehil olmasına çok dikkat ederler, daima açıkgöz plâkacı seçerler' H. Kodaman 1944 s. 37. × ***Plakacılar 'bitirim'lerin en mühim bir uzvudur.*** (S. Özel 1993 s. 243).

plakenta b. ***planketa***.

plaket 'küçük kabartma, süs levhası' < Fr. ***plaquette*** a.m. × ***Artık bastonsuz yürüyemeyeceğimi de biliyor muydu? Bastonumla çok uzaklara gidemezdim. Ancak onur plaketine. Ancak o kadar...*** (A. Ağaoğlu 1991h s. 7).

plakon/pilakon 'ağaç ve kompazayt gemilerde ambar kemereleri altına vurulan demir pıraçollardır', L. Gürçay 1943 s. 321. ××

plançete 'harita çıkarmaya yarayan bir alet' < Fr. ***planchette*** G. Meyer 1893 s. 48. ××

planketa/plakenta (gemici dili) 'bar-shot' < İsp. ***palanqueta*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 459 (17. asıra ait birkaç örnekle). ××

planton 'tramvay yönetim merkezi' < Fr. ***planton*** a.m. ××.

plantonluk 'toplu taşıma araçlarında hareket amirliği' × ***Ben esasta Uhuvvet partisi Samatya bucak başkanıyım. Asıl işim tramvay şirketi Aksaray deposunda plantonluk.*** (?)

planya/pılanya/pulanya 'ağaç rendelemekte kullanılan uzun, kesici tığlı marangoz aleti' < Yun. ***πλανια*** (plánia) G. Meyer 1893 s. 48, Kahane-Tietze 1958 no. 504, H. Eren 1999 s. 336. ××

plasenta 'memelilerde ana ile cenin arasında kan alışverişini sağlayan organ' < Fr. ***placenta*** a.m. × ***Bir sabah zamanı, yaz başlarında bir gün; Bodrum'a giderken arabamın birden içine daldığı, beni ana rahmindeki bir plasenta gibi çeviren, içimi ürperten bembeyaz, yoğun sis'i anımsıyorum.*** (N. Eray 1999 s. 10).

plastik sanatlar 'heykeltraşlık'. × ***Göğsünü şişirerek: "Güzel bir vücudum var" diyor, "İnanmazsanız sorun. Plastik sanatlarla ilgili bütün kızlar peşimde!"*** (A. Yurdakul 1991 s. 169).

plastron/plastorun 'göğüse takılan meşin veya çelik göğüslük < Fr. ***plastron*** a.m. × ***Apartımanların antre duvarlarına en bayağısından yağlı boya resimler yaptığı için kendini artist sayar, bu yüzden de yağlı kara plastorununu geceleri yatakta bile çıkarmaz.*** (A. Nesin 1962). × ***Enişten, daracık kara smokini içinde çenesini kesen kıvrık yakalı plastron gömleği ve kelebek ipek kravatı, yana kaymış fesi, yakasında inci çiçekleri!*** (Peride Celal 1991 s. 54). × ***plastron boyunbağı*** 'bir çeşit büyük boyunbağı': × ***plastron boyunbağının üstünde fındık kadar bir inci.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 254).

plastorun b. ***plastron***.

platarina b. ***platerina***.

platerina 'bir balık cinsi, Mugil capito' < Yun. ***πλατερινα*** (platerina) D. Georgacas 1978t no. 104, H. Eren 1999 s. 336. ××

platform 'yüksekçe bir düzlük; mecazi manada, siyasi bir programın veya sosyal bir görüşün temelini meydana getiren düşüncelerin bütünü' < Fr. ***plateforme*** a.m. × ***Sevgilim! Ortak platformumuz yok edildi. Artık cinsel bir beraberlikten söz edemeyiz. Bildiğin gibi burjuvazi evlilik kurumuna karşı kanlı bir darbe tezgâhladı."*** (L. Tekin 1990 s. 90).

platina/platine 'platin' bugün artık kullanılmayan ilk kelime G. Meyer 1893 s. 36'ya göre İspanyolcadan alınmıştır. İkinci kelime < Fr. ***platiné*** 'platinlenmış'. × ***Kliniğin kapısında son model arabalar bekler olmuştu. Astragan kürklü, Dior marka güneş gözlüklü, Ted Lapidus iskarpinli, platine saçlı, krokodil derisinden çantalı kadınlar müşterilerimizin çoğunluğunu oluşturuyordu.*** (N. Eray 1990 s. 125).

platine b. ***platina***.

plato 'yüksek düzlük, yayla; (cinémaographie terimi) dekorun kurulduğu yer sinema veya televizyon filmi çekilen yer' < Fr. ***plateau*** a.m. × ***İki kez girmişliğim vardır ameliyat odasına. Ancak, kloroform maskesine dayanmak güç geldi bu kez. Görüntülerin akışına, bayılma süresi boyunca ara vermek istemiyordum. Başka çare kalmayınca, ikinci kişiliğimi ameliyat odasının dışarısına yolladım, orda olup bitenleri görsün diye. Yalın bir oyun, elbet. Kendimi kapıp koyuverdiğim yoktu. Tam tamına bilinçliydim. Bir yandan da kendimle alay etmekten geri kalmıyordum. Platoda filim çevirir gibi oynanışını beğenmediğim bir sahneyi baştan oynatıyordum.*** (E. Bener 1969 s. 205). × ***Sahneye benzer küçük platonun üzerinde iki genç kız. Flüt ve gitar çalıyorlar.*** (A. Yurdakul 1993 s. 356).

pleksiglas 'cam gibi şeffaf plastik' < İng. ***plexiglas*** (ticari marka, b. ***amaroza*** ⊡. × ***Öğle üstünün akşama aktığı saatler. Hava dumanlı pleksiglas kadar saydam.*** (A. Ağaoğlu 1991 s. 157).

pli b. ***pili***.

plise b. ***pilise***.

porya b. ***borya***, ***boyra***.

poca I 'bir çeşit mermi' b. ***boça***.

poca II/poça 'rüzgârın istikametine ters olan gemi tarafı' < İt. ***a poggia*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 506 (birçok eski misallerle), H. Eren 1999 s. 336, R. Dankoff 2004 s. 225. ××

poca III/poça (gemici dili) 'geminin başını rüzgârdan açmak için komuta' < İt. ***poggiare*** fiilinden imperativus hali' L. Gürçay 1943 s. 323, Kahane–Tietze 1958 no. 507. (birçok eski misallerle). ××

poca alabanda/poça alabanda 'pocalayıp rüzgârı kıça alarak, bir kunturadan diğer kunturaya geçmek manevrası' L. Gürçay 1943 s. 323 < İt. ***poggia alla banda*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 508. ××

pocar b. ***pacar***.

pocoz 'gemi demirinin bir kısmı' (hapax legomenon) < < İt. (Venedik diyal.) ***pozzo*** 'trunk' Kahane–Tietze 1958 no. 514. Tk. kelime 16. asrın bir hapax legomenonuna dayandığı için bu etimoloji çok kesin değildir.

poça I b. ***poççа***.

poça II b. ***poca III***.

poça alabanda b. ***poca alabanda***.

AD. **poççа/poça** 'bohça' < ***boġ*** 'bohça' Clauson 1972 s. 311 + Fa. ***-ça*** küçültme eki, b. ***bağçe*** ⊡. (G. Doerfer 1965 II, no. 789), DS 3465. b. ***boğça***, ***bohça***. ××

AD. **poçik** 'yemeni denilen ayakkabının arkasındaki kulak gibi parça' DS 3465, R. Dankoff 2004 s. 225 < ***pöçük*** 'kuyruk'. × ***Postalları(n] poçiğini çekip Malatya'ya gidiyor.*** (U. Günay 1975 s. 327). × ***Postallarının poçiğini çekiyor, Malatya'ya, paşanın yanına gidiyor.*** (a.e. s. 327). b. ***pöçük***.

poçu b. ***poşi***.

podara (gemici dili) 'bir çeşit halat' ? × ***Çil Tahir Kaptan gemisini oğluyle beraber kullanırmış. Çünkü yelkenli sakolevi tulum yelkeniymiş, voltalarda iki denizci gerekirmiş. hepimizin bildiği gibi, skotayla podarayı aşırmak için.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 56). b. ***bordana*** ?.

podösüet b. ***potisiyet***.

podima/podime (balıkçılık tabirlerinden) 'çizme' < Yun. ***ποδημα*** (pódima) a.m., H. Eren 1999 s. 336, Ch. Symeonidis 1973 no. 228, DS 3465. × ***Ağ attılar ve balıkları harmana tıkmak için kayığın tahtalarını tekmeleyerek podima vurdular. Denize kışkış taşları, demirler atıldı. Balıklar dehşete düşsün diye pontal sırığıyle —tıpkı Deli Petro gibi— denizi uzun uzun dövdüler.*** (Reşat Enis 1947 s. 59). b. ***foduma***, ***hoduma***.

podime b. ***podima***.

podiya 'kızların okul önlüğü' < Yun. ***ποδια*** (poḍía) a.m. Ch. Symeonidis 1973 no. 181, Ch. Tzitzilis 1987 no. 422. b. ***bodiye***.

podostomo b. ***bodoslama***.

podra b. ***pudra***.

pofurda- 'can sıkıntısı sebebiyle sesli nefes vermek' < ses taklidi fiil. × ***Randevucu Şerife pofurduyordu. Üzerlerine doğru eğilmişti. Elini kalçasına dayamıştı. Kesik, tutuk nefeslerle haykırıyordu. "Hırsız! Hırsız! Paramı çaldın!"*** (Reşat Enis 1933 s. 198).

pofurdat-, ***pofurda-*** fiilinin causativum hali. × ***İki yandaki böğürtlenlerin yaprakları bile külrengine bulanmış. Böylesi toz pofurdatan bir kır yolu!*** (A. Ağaoğlu 1985 s. 28).

pofyos/pofyoz 'boş, değersiz; hiç değeri olmayan şey ya da söz, pezevenk', H. Aktunç 1990 s. 230, S. Özel 1993 s. 84, krş. Fa. (argo) ***pofyüz*** 'ekşi' F. Steingass 1998 s. 254. × ***Hiç, canım, mesele pofyozmuş. Köpoğlunun ensesinde küçücük fındık kadar bir kan çıbanı çıkmış ve nasılsa kolayını bulup birkaç gün önce kapağı hastahaneye atmış. Orada üç dört gündür yan gelip mükemmel yemiş içmiş. Bu sabah da çıbanı deşilmiş, yarın ya öbür gün taburcu ediliyormuş.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 180).

pofyoz b. ***pofyos***.

poğ b. ***boğ***.

poğaça/pahaç 'içine peynir, kıyma ve başka şeyler konularak hazırlanan bir çeşit tuzlu çörek' (Meninski'ye göre 'kül çöreği' Meninski 1680 I, 931 < İt. ***focaccia*** 'kül çöreği', Balkan dilleri üzerinden, krş. H. Eren 1999 s. 336, F. Miklosich 1889 s. 16. × ***Pogaça etmegi: Ḳurudur, ısıdur poġaça ṭab' | Bu, renc-u derde nāfi'dür ziyāde. | Ẓarar vėrür velī sūy-i mizāca. | Ėder dār-ı çīnī aŋa ifāde.*** (Şeyḫī 1937 s. 14). × ***Annem çok becerikli kadındı. Eline biraz kıyma, yağ ya da peynir, pekmez geçmeye görsün, kaçamak yapardı, börek ya da poğaça bile pişirirdi bize, bahçedeki çalı çırpı ateşinin üzerine oturttuğu tavada.*** (H. Özkan 1979 s. 22). b. ***boğaca***, ***bahaç***.

poğrenk b. ***pohrank***.

AD. **poguç/puhaç** 'baykuş' DS 3466 < Sl. (ms. Rus.) ***pugaç*** 'puhu kuşu' Tietze 1957 no. 177, Meninski 1680 I, 946. b. ***buhaç***. ××

poğut 'çenenin altındaki et, boyun şişmanlığı' K. Emiroğlu 1989 s. 198. ××

pohnut 'dut kurusu' DS 3467. ××

pohpoh/puh puh 'aşırı şekilde ve gerçeğe uymayan övgü, aferin' Meninski 1680 I, 946' krş. ***bah*** 'Well done! Bravo! Excellent!' F. Steingass 1930 s. 209. × ***Naṣıl etmesün ki efendi ḳırḳ adım yürümemesini te'mīn içün pārasiyle kendisini ṭutduġu ḥālde uşaḳ dellāliŋ verdiği pohpoha isẖbāti liyāḳat içün yürüyeceği seksān adımı göz yordamiyle bit-ṭaḥmīn iki ṭaraflı bir hesāb yapıyor.*** (Aḥmed Rāsim 1334 s. 39). × ***Her vakitkinin çok fevkinde koltuklarla, pohpohlarla karşılıyorlar. Biraz çakıcılardan olduğu için tepsisini tabak tabak seçme mezeler, kuyuya sarkıtılmış şişelerle donatıyorlar.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. Mayıs 1941). ***pohpohu ver-*** 'pohpohlamak, birini yüzüne karşı aşırı övmek' × ***Onun can damarı iyice koltuklanmak. Gençlerden sağlam, kuvvetli ve dayanıklı idüğünü, hâlâ da aslanlığını işitmekti. Pohpohu veriyordum: "Şimdi bâzı gençleri görüyorum a, plâjlarda, sinemalarda, çaylarda, Marlene Dietrich, Joan Krawford, Dolores del Rio kopyası bayancıklarla haşır neşir olan aa Douglas bıyıklı, Gary Cooper yürüyüşlü, Villy Fritsch edalı bozuntularını. Bu delikanlılara bir bak, bir de senin yirmi, yirmibeş yaşındaki halini gözün önüne getir!"*** (S.M. Alus 1944 s. 8). b. ***behbeh.***

pohpohla-/pöhpöhle- 'birini aşırı şekilde yüzüne karşı övmek': × ***Ben işi pöhpöhlemen için: "Efendim, zevcem senelerden beri beyefendi hazretlerinin meftunu kemalatıdır. Çünkü kendisi de biraz yazar, çizer... Şunu da kemali mahcubiyetle itiraf edeyim ki hazretin derin makalelerinden benden ziyade o anlar.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 86–87).

poker 'malum kâğıt oyunu' < İng. ***poker*** a.m. × ***Tavandan sarkan elektrik abajörünün tekmil aydınlığı, yuvarlak poker masasının üzerinde toplu.*** (R. Enis 1935 s. 16). × ***"Basma" kumarbazların cueto adını verdikleri oyunlardan değildir. Bakara, poker, paseta, kılıç ve benzerleri gibi bir oyunlur.*** (H. Kodaman 1944 s. 117). × ***İç salondaki***

poker partisinde | Fazlaca girdi içeriye | Balıkpazarının Konyalısı. (R. Ilgaz 1944 s. 37). × ***"Poker bilir misiniz?" İnadıma "Bilmem," dedim.*** (O. Hançerlioğlu 1956 s. 64). × ***Ara sıra poker oyna! (Kâğıdı, Dündar'ın file edişi gibi tut!***). (M. Seyda 1958n s. 14). ***poker çevir-*** 'poker oynamak': × ***Bilmem hangi meşhur dansözün çıplak göğsüne tavlayı koyup, karşısındakileri kaput ettiği, bilmem hangi dilber madamın kucağında poker çevirdiği...*** (S.M. Alus 1933p s. 141). × ***O da benim gibi Bakırköyü'ndeki bir ahbabına misafir gelmişmiş. Evvelâ köşkte poker çevirmişler, şansı yerindeymiş, beş, altı lirayı ceplemiş.*** (S.M. Alus 1944 s. 28).

pokrik '?' × ***Bakın, bakın, vay bakın, köpoğlusuları vay, piç kuruları vay! Ulan, sizin babanız da palamut idi yoksam torik? Nasıl da atlaorlar, nasıl da daloorlar, hepsi de bacak gadar bızdıkdır, hepsi de pokrikin pokrikidir. Analarının karnında öğrendiler bu yüzmeyi acap?*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 93).

pokrova b. ***pokruva***.

pokruva/pokrova 'üç direkli yelkenlilerde grandi direğinin kıç tarafına açılan yan yelkenlilerin adıdır' < Rus. ***pokrov*** 'decke, dach', H. Eren 1999 s. 337, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 779, L. Gürçay 1943 s. 324. ××

polak 'bir elin alabileceği kadar ekin demeti, tutam' DS 3467. ××

polaka/pulaka/pulika 'eski bir Akdeniz gemi çeşidi < İt. ***polacca*** Kahane–Tietze 1958 no. 50. (eski misallerle), R. Dankoff 2004 s. 225. ××

polakça 'Polonya dilinde, Lehçe' < Sl. (ms. Rus.) ***polyak*** 'Polonyalı' + memleket isimlerinde orada konuşulan dil. × ***Dempski, Polonyalı bir göçmen. Her daim sarhoş. Pansiyon sahibi bayana vurgun. Körkütük olduğunda, dama çıkar, eskiden kalma bir kilise çanını var gücüyle çalar, Polakça küfürler savurur.*** (G. Dino 1991 s. 179).

polat b. ***pulad***.

polestera 'iş önlüğü' K. Emiroğlu 1989 s. 198, (İstanbul'da) ***polistra*** 'kasap önlüğü' < Yun. ***ποδαστηρα*** (poḍástira) 'Sağım sırasında sakin kalması için ineğin ayağının bağlandığı ip' Ch. Tzitzilis 1990 s. 202, fakat krş, Tk. ***poliester, polyester*** 'bir yapay kumaş'. A. Ergür 2002 s. 213, 214. ××

poliça I/poliçe 'poliçe' Meninski 1680 I, 940, J. Redhouse 2006 s. 460, R. Dankoff 2004 s. 225 < İt. ***polizza*** a.m. G. Meyer 1893 s. 62. × ***Diyarbekir valisi vezir Hüseyin paşaya hüküm ki: Sen ki vezir-i müşarünileyhsin müteveffa Rağıb paşa sarrafları hesabı deyninden yalnız yirmi bir bin beşyüz ġuruşu bundan akdem 'ala tarıykıl poliçe bir saat akdem irsal ve 'ala halihi kalmağla meblağı bakıyenin dahi teslimi hazinei âmirem olmak içün irsal eylemen babında*** (İstanbul hayatı III [1181] s. 214). ***poliçeci*** 'bir nevi bankacı': × ***Saraf ve poliçeci ve murabahacı olmam, hem çok para olmalı, hem de faizi faizine işletip, daima can yakmalı, hem de faizi ana yaparak, danasını alıp, anasını timurbaş bırahmalı.*** (E. Misailidis 1986 s. 75).

(Argo) **poliça II** 'Yahudi kızı' H. Aktunç 1989 s. 243. × ***Geçenlerde mahallede poliçenin birisini bilirim ki kâğıt oyununda elli bin kuruş***

kaybetti. (Aḥmed Vefîḳ Paşa 1933az s. 66). × ***Meramım Haliç vapuruna atlayıp Fenerdeki Kılburnu gazinosuna gitmek. Hem çakmak, hem kemanī Tahsinin sazını dinlemek hem de oraya dolan Rum kokonalarını, Yahudi poliçalarını seyretmek.*** (S.M. Alus 1944 s. 46). × ***Balat kapısından girdim içeri. | Poliçeler oturmuş iki keçeli. | Çok oldu mu burdan yârim geçeli? | Ben onu görmedim, o beni gördü.*** (H. Ritter 1953 III, 48, not b). b. ***boliçe***.

poliçe b. ***poliça I***.

poligon 'atış barakası' < Fr. ***polygone*** a.m. × ***Ayaklarım beni bir poligon çadırı önüne sürükledi. Keskin nişancı olmadığımı biliyordum ama ümit bu ya, zıvanası yaldızlı bir sigara kazanmıya merak etmiştim.*** (F. Erdinç 1955 s. 80–81).

(Argo) **polim** 'gösteriş, yalan söz, yalan haber' H. Aktunç 1990 s. 230. ***polim at-/polim kes-*** 'yalan söylemek' (a.y.) ***polim yap-*** 'numara yapmak, gösteriş yapmak, kendini büyük göstermek' K. Emiroğlu 1989 s. 198, S. Özel 1993 s. 84 < Yun. ***κανω τον πολυν*** (kánō ton polín) 'böbürlenmek' tabirinden kısmi calque, b. ***ab/av*** ⊡. Ch. Tzitzilis 1994 s. 200. × ***Konuşmasını dinleyen, kılığına kıyafetine bakan bayağı bir şey sanırdı. Polimini de biliyordu.*** (Tarık Dursun K. 1957v s. 45). Krş. ***porum***.

polis I/pulis I 'zaptiye' < Fr. ***police*** a.m. × ***Bana bak polis efendi, dedi, şu ayak takımını ortadan dehle!*** (S.M. Alus 1934 s. 210). × ***Yağmur, çamur, soğuk bertaraf, fakat bu işe polis, elâlem ne derdi?*** (F.C. Göktulga 1943 s. 12). × ***Ne boduçka polis, ne çılgın gibi esen rüzgâr ve ne de yağmur, karakol kapısında mıhlanıp kalan meraklı kalabalığı dağıtabiliyor.*** (Reşat Enis 1945 s. 84). × ***Emme, bir de polis yakalarsa?... İşte o zaman işler ayaz idi!*** (O.N. Atmaca 1950 s. 11). × ***Belkaptene söyle, beni emekli bir polis komiseri arayacak. Derhal yanıma getirsinler.*** (C.F. Başkut 1956 s. 12). × ***Olay yerinde Şube'nin bu bıranşında görevli sivil polisi erketeler birbirlerine sinyal vererek kaçarlar.*** (Y. Ertunç 1982 s. 10). × ***Nöbetçi polisler ancak beton kulübelerde barınabiliyor.*** (G. Dino 1991 s. 146). × ***O günü yine Zihni Bey daireden çıkınca her ardına düşeni polis belledi.*** (M. İzgü 1992 s. 41).

polis II/pulis II 'zabıtada görevli memur' < Fr. ***agent de police*** × ***Balıkçı da kahveciden yana idi: "Bir kerem ifadesini alamaz pulis" dedi, "Mebus evlâdı olduğuna teşrifatı masuniyesi vardır onun."*** (H. Taner 1951 s. 3).

politika 'devlet işlerini yürütme sanatı, gayesine ulaşmak için karşısındakinin zayıf noktalarından faydalanmak gibi yollarla işini yürütme' J. Redhouse 2006 s. 460 < İt. ***politica*** a.m. × ***Bu adam hiç politika sevmez, çeremonya düşmanı! (Kapıyı tekrar vurur.) Efendim, bizimki sizinle pek lâzımlı bir iş için konuşmak ister.*** (Aḥmed Vefîḳ Paşa 1933ia s. 51). × ***Sayın vatandaşlaaar! diye ağızlarını açtılar mı, artık ne istersiniz, iktisat mı, maliye mi, eğitim mi, spor mu, dış politika mı, ısırgan otu mu, maydanoz mu, hula-hup mu? Solukları kesilenecek konuşurlar. Oysa şu saatlerce konuştuklarından bir kıpılık bilgileri olsaydı, ağızlarını açabilirler miydi?*** (A. Nesin 1960a s.

62). × ***Ama söz politikadan açıldı mı, hemen atışmaya başlarlardı. Dedem, Rasim Amca'yı hep doğrucu Davut olmakla suçlar: "Ulan başında tek tel siyah saçın kalmadı. Artık senin ahireti düşünüp ibadete başlayacak çağın. Sana ne elâlemin üç tavuğundan, beş kazından?" derdi.*** (A. Ümit 1990 s. 104). × ***"Bu memleketi kurtarsa kurtarsa özgürlük kurtarır!" demesini bilecek kadar ezbere politikadan anlayan hinoğlu hin bir yazar…*** (R. Ilgaz 1991 s. 107). × ***Gazi Paşa'nın ekonomi politikalarını, Raik ortamın Cumhuriyet'in ilk yıllarının hülyalarından farklı geliştiğini gözlemliyordu elbette.*** (E. Atasü 1996 s. 233). × ***Bilinçsiz vurkırların, politika entrikalarının insanı ve toplumu nelere sürüklediğini belirtmek için o sözleri söylediğini sanıyorum.*** (B. Arpad 1976 s. 29). × ***Kültür hayatında kurulan heğemonya her şeyi belirlemek istiyordu. Siyasi iktidar nasıl belirli yazarları ve kitapları ve dünyaları yasaklıyorsa, bu anlayışın sol fotokopicileri de aynı biçimde BAŞKA'larını, ÖTEKİ'leri gözden uzak tutma politikaları izledi.*** (M. Mungan 1996 s. 87). × ***Kendine özgü alay konuları vardı: Biri politika ve politikacılar; diğeri evlenme gibi alışılmış gelenekler (ikisi de gerici Amerikaları ifrit eden şeyler).*** (N. Berkes 1997 s. 130).

poloçka b. ***palaçka***.

AD. **polya** 'bir bitki türü'. × ***Karanlık gece bir daha yırtıldı. İki kadın bu kez polyalıklara sığındılar, seslerini, soluklarını kestiler. Kulaklandılar, yankı biter bitmez. "Anaaa!" Ses Gulucuktan geliyordu.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 76).

pomada b. ***pomata***.

Pomak 'Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'de yaşayan müslüman bir grup'. × ***En azılı, en gözü pek komitacılar o köye sokulamamıştı. İçlerinde Bulgar bulunmıyan tek Türk köyü idi Pomak, ama dilenci Pomaklardan değil. En güzel köy, suları, havası, bağlık, bahçelik.*** (M.O. Buyrukçu 1954 s. 107). × ***Şehir kesimi değil kadınları. Kaynaştık gitti. Pomak mememize de kızmışlıkları yok. (Füruzan 1972k s. 46).*** × ***Lâtifenin dersen, pomak hizmetçiden farkı yok.*** (İ. Tarus 1957 s. 36).

pomat b. ***pomata***.

pomata/pomada/pomat 'saça sürülen yağlı ve kokulu bir krem' < birinci ve ikinci kelime İt. ***pomata***'dan, üçüncü kelime Fr. ***pommade***'den. J. Redhouse 2006 s. 460. × ***Bunlar merhemle, pomata ile beni yakında harap edecek… Her yerde sakız, yumurta akı. İçyağı, böğrek kıkırı… Bilmediğim bin herze.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933dk s. 6). × ***Ḳarşumda bıyığı ṣaḳalı maṭrūş, ḳalın gözlüğü ḫtiyārlığiyle ġayr-ı mütenāsib derecede şıḳ, vaḳūr bir İngilīz ile 'inādına ḥoppā, züppe, kalkık ucu sivri, pomāda bıyıḳlı, yanaġı kızarıncaya ḳadar perdāḫt edilmiş ḥafīf māvī gözlüklü, cingöz, şoŋ modaya göre giyinmiş.*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 84–85). × ***Enver paşanın pomadalı Alman bıyıkları üstündeki mübarek gözlerinden yaş damlamaktadır.*** (F.R. Atay 1938 s. 63). × ***Otelin girişi kalabalık kıyamet: Ekşimiş midelerini, küstah sevinçlerini koyacak yer bulamayanlar, gelmiş***

gelmiş, buraya dolmuş; pomatlı saç, boyalı dudak, kayzer bıyık, tıraşlı ense ve manikürlü el. (A. İlhan 1973 s. 75).

pomaz 'umacı, öcü' K. Emiroğlu 1989 s. 198. ××

Pomeranya finosu 'bir köpek cinsi' < İng. ***Pomeranian.*** × ***Onun için de çağrılacak köpeklerin listesi hazırlanırken, bilhassa tüylü finolar, Malta köpekleri, Pekin köpekleri ve Pomeranya finoları seçilmişti. Bülbülzade, sokak köpeği, sokak için yaratılmış soysuz köpeklerdir der, dağ bayır dolaşmaya, istediği gibi, istediği yerde koşup oynamaya alışmış köpeklerin bir köşkte yaşamasının zor olduğunu söylerdi.*** (N. Eruz 1969 s. 31).

pompa I 'bilinen su çekme aleti' Meninski 1680 I, 944 < İt. ***pompa*** a.m., J. Redhouse 2006 s. 460. × ***Santorin adasını kıyıladıkları gece sabaha kadar pompalar şakır şukur işlediler.*** (Halikarnas Balıkçısı 1947 s. 113). × ***İtalyan kondüktör, şaşkınlığımı görünce, iki elini havaya kaldırıp, bir flit pompasıyla sivrisinek öldürüyormuş gibi hareketler yaptı. Hırsızlıkta en son yöntemlerden birini uygulayıp, beni fısfıslamışlar meğer, yani yüzüme doğru vaporizatörle bir ilâç sıkarak, derin bir uykuya daldırmışlar.*** (M. Urgan 2000 s. 145). × ***Ondan sonra kılavuz Ateşoğlu Murat Reis ve onunla beraber dalgıçlara skafadar formalarını giydirecek olan formacılarla, hava pompasını çevirecek olan rotacılar, bir de dagıçlar ve dalgıç gemisini kullanacak olan denizciler, hep birden bu büyük kayıktan, hava pompasını taşıyan küçük gemiye geçeceklerdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 44–45).

(Argo) **pompa II** 'erkeklik organı, uyuşturucu almaya yarayan araç, H. Aktunç 1990 s. 243, S. Özel 1993 s. 84.

pompon/ponpon 'yün, ipekten yapılmış yuvarlak püskül' < Fr. ***pompon*** × ***Ağaçlar vardı, sanki geyik boynuz ve galaklarıydı da, çıldırasıya gelişerek dal dal ormanlaşmışlardı. Boynuzlarını hemen renk renk ponponlu deniz sarmaşıkları sarmışlardı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 93). × ***Mine duymuyor. Ayniye teyzenin el aynasında, pembe pudra pomponunu alnında, yanaklarında gezdirişini seyrediyor.*** (Peride Celal 1991 s. 389).

(Argo) **pompuruk** 'ihtiyar, yaşlı' H. Aktunç 1990 s. 230 < (argo) ***puri*** 'yaşlı adam' H. Aktunç 1990 s. 232 + kuvvetlendirici öntakı, S. Özel 1993 s. 84. b. ***apakçıl*** ⊡. ××

ponent (gemici dili) 'Batı rüzgârı' < İt. ***ponente*** a.m. × ***Ege Denizi ponent rüzgârının almasını bekliyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 16). × ***Uzakta Datça'nın Tekir burnunun önüne, Ponent (meltem) rüzgârı cam gibi durgun denizin yüzüne yol kilimleri gibi koyu mavi ürpetiler uzatıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 22). × ***Selim de açtı yelkeni ponent rüzgârıyle Sömbeki adası yolunu tuttu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 209).

ponje 'düz, ince ve sık dokunmuş bir ipekli kumaş cinsi' < Fr. ***pongée*** veya İng. ***pongee*** < Çin. 'kendi tezgâhımda [dokunmuş]'. ×˛***Hākī gömleğin öŋünü açaraḳ geniş yeşil yaḳalı siyāh ponjeden blüzunu gösterdi.***

(M. Yesari 1928 s. 22). × ***Şu klasik etek-ceketin modası hiç geçmez zaten. Buluzu ipek olamaz, ponje gibi bir şey ama ipektir belki.*** (T. Uyar 1986 s. 42).

RD. **ponke** 'bir çeşit oyun'. × ***Erikten üstümüzü sıyırtarak ne zaman inmiştik bilmem, küçük Ahmed'in yerinde kalabalk bir grup ponke oynuyordu. Taze çimenler üzerinde, yüzleri kızarmış gelinlik kızlar, oğlanlar sevinçle koşuşuyordu. Biz duvar dibindeydik, oyuna girmemiştik. Elinde güzel bir ponke sopasiyle sokak başında beliren çarşaflının o olduğunu, Mehmet fark etmişti ilkin.*** (M. Başaran 1955 s. 78).

ponpon b. ***pompon***.

pontal/puntal (gemici dili) 'kemerelerin altlarına veya iktiza eden sair mahallerinden dikine konmuş destek' L. Gürçay 1944s. 326, J. Redhouse 2006 s. 460 < İt. ***puntello*** a.m. × ***Ağ attılar ve balıkları harmana tıkmak için kayığın tahtalarını tekmeleyerek podima vurdular. Denize kışkış taşları, demirler atıldı. Balıklar dehşete düşsün diye pontal sırığıyle — tıpkı Deli Petro gibi — denizi uzun uzun dövdüler.*** (Reşat Enis 1947 s. 59).

pontarcı 'peseta kâğıt oyununda ebeye karşı para sürenler' < İsp. veya Port. ***pontar*** + Tk. ***-cı***. × ***Pontarcıların para koydukları kâğıt üstte çıkarsa ebe kazanır.*** (H. Kodaman 1944 s. 100).

pontil 'ahırın tahta döşemesi' DS 3391 < Yun. ***πoντιλα*** (pontila) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 425, K. Emiroğlu 1989 s. 198. × ***Evin dibine otlar/ Çikar tavuklar otlar/Divranoz'un gızlari/ pontilarda yumurtlar*** (K. Emiroğlu 1989 s. 198). b. ***pandıl II***.

ponton 'köprü dubalarına verilen diğer bir isim; ariyet köprü yapmakta ve batmış gemileri askıya almakta kullanılan güverteli, altları düz dubalara da ponton denir' L. Gürçay 1943 s. 324 < İt. (Venedik diyal.) ***pontón*** 'pontoon' Kahane–Tietze 1958 no. 510, H. Eren 1999 s. 337. ××

ponya b. ***punya***.

ponza b. ***pomza***.

popi 'bebek giyeceklerinden' ?. × ***Şoförünki az sonra bir deste çamaşırla dışarı çıktı. Ḳüçük kızının üç entarisini, iki donunu, dört gömleğini, iki çorabını, iki popisiyle on lira parayı ebânıma teslim etti.*** (Orhan Kemal 1956 s. 8).

poplin 'pamuk, keten veya ipekten sık dokunmuş ince bir kumaş türü' < Fr. ***popeline***. ××

(Argo) **popo** 'kıç, göt' H. Aktunç 1990 s. 230, S. Özel 1993 s. 84 < F. Kluge 1975 s. 559'a göre Alm. ***Popo*** < Lât. ***podex*** (kısaltma). Tk. çocuk dili. × ***Ayağımla bastım kıvrık kanatlarının üstüne. Gıık, gıık diye sesler çıkarıyordu tavuğum, kocaman popolu tavucuğum. Anladı öleceğini.*** (O. Duru 1962 s. 74). × ***Bu iki edepsiz, yanımda bulunan akrabamdan hanımın poposuna çimdik atıp...*** (A. Nesin 1962 s. 34). × ***O güzelim günlerde doğmuşsun. Al yanak, pembe popo bir bebekmişsin.*** (A. Kutlu 1987 s. 98). × ***Hayvanın sağrısında terden***

nemlenen pantolonumun yaşlığını özengilere basıp popomu kaldırarak havalandırmaya çalışırdım bir süre. (S. Şengül 1990 s. 29).

(Argo) **poppop** 'Amerika ve Avrupa'da yasak olmayan bir uyuşturucu markası' H. Aktunç 1990 s. 230 < Aktunç'a göre İng. ***popper*** a.m. kelimesinden. × ***Poppop diyolar. Kimileri aroma diyo. Öyle bi dalga işte. Biraz mektepli işi gibi.*** (H. Aktunç 1990 s. 230).

populdak b. ***papuldak***.

AD. **por/pur** 'çürük taş, kireçli topraklardan geçen suların yataklarında oluşan karnabahar biçiminde kaya yığını' DS 3469 < Yun. ***πωρι/πουρι*** '(pörí/purí) 'Sandstein, Tuff' Tietze 1955 I, 231. × ***Tozak kırının bir karış altı ak pur taşlarıyla sımsıkı kitli. Pur taşlarının üstündeki toprak yanıyor. Yana yana yanacak yeri kalmamıştı. Kül olmuştu. Otlar kavrulmuştu.*** (F. Baykurt 1967 s. 11). × ***Bir yandan kazıyorlar, bir yandan çıkan pur taşlarıyla uğraşıyorlardı. Çetin yerlere delikanlılar koşuyorlardı. Sağlam kazmalar oralarda toplanıyordu. "Ah, olacaktı dört beş küskü, görecektiniz siz!" diyorlardı.*** (F. Baykurt 1967k s. 85). ***por toprak*** 'ıslakken sertleşip, kuruyunca toz gibi olan kireçli toprak': DS 3471. ***purtaş*** 'hafif, esmerimsi, delikli, kolayca kırılabilen taş'.

poravansa b. ***provezza***.

porevença b. ***provezza***.

porevençe b. ***provezza***.

porçhi 'çalı süpürgesi' DS 3469. ××

AD. **porhank/poğrenk/pöhreng/pöğrenk/pöfrek** 'yer altındaki suyolu; ağaç ya da topraktan yapılmış su borusu, künk' TS 3198, DS 3469, 3478–79, H. Eren 1999 s. 339 < Erm. ***p'öğrank*** R. Dankoff 1995 no. 758. × ***Çınar, saŋa arḳa verip oturan, | Pöhreng ile sularını getiren, | Yoḳsulluŋ işlerini bitiren, | Samur kürklü ḳoca begler, nic oldu?*** (Dadal–oğlu, YTEA I, 113).

porinçine (gemici dili) 'makara dillerinin merkezindeki delikleri aşınmaktan muhafaza için mezkûr deliklerin etrafına konan maden oluklar' < İt. ***bronzina*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 130, L. Gürçay 1943 s. 324. b. ***burancine***. ××

porput 'kısa pantolon' DS 3470

porselen 'ince toprak işi (tabak, vazo vs.), çini' < Fr. ***porcelaine*** < İt. ***porcellana*** a.m. × ***Ateşler yanıyor, sular fokurduyor, beyaz porselen demliklerde çaylar koyulaşıyor.*** (N. Güngör 1942 s. 56). × ***Pastanenin önüne beyaz örtülerle kaplı uzun masalar konmuştu. Masalarda porselen tabaklar ufak kanapelerle, böreklerle, çerezlerle doluydu.*** (A. Özakın 1982 s. 166). × ***Duvarlarda yaldızlı tablolar, yerde el işi ipek halılar, oraya buraya serpiştirilmiş Çin porselenleri vardı.*** (N. Cehiz 1996 s. 30).

porsion 'herhangi bir yemekten bir kimseye verilen belirli bir miktar' < Fr. ***portion*** a.m. × ***Naşide Hanım, Karakız'ı masanın altında gizlice***

beslerken sözgelimi, Burhan Bey, garsonu köşedeki dönerciye yollanıp bir porsiyon döner aldırıyor. (T. Uyar 1986 s. 89).

AD. **porsu- I** 'ekşimek, kokmak' DS 3470, Kırgız. ***borsu-*** a.m. W. Radloff 1911 IV, 1668, Meninski 1680 I, 914. × ***Eğer o beni olduğum gibi seviyorsa yaşantımdan koparmağa kalkışamaz. Ben, işte bu aksiyon içinde benim; bunun dışında mutlaka hızından, ağırlığından, hacminden kaybeder; rengi ölmüş, porsumuş ve yitik bir varlık haline düşerim. Bilmeli bunları.*** (Attilâ İlhan 19 1963 I, 38). krş. ***porsum porsum porsu-***.

porsu- II/pürsü- 'kırışmak, pörsümek' DS 3470××

porsuk I/pörsük 'pörsümüş, gevşemiş, ölgün hale gelmiş, tazeliğini kaybetmiş, yıpranmış' < ***porsu-*** + fiilden sıfat yapan ***-k*** eki, b. ***akık*** ⊡, DS 3470. × ***Dört aylık kadar bir buzağı, koca ineğin pörsük memelerini soruşturuyordu.*** (F. Baykurt 1961k s. 124). × ***Hafif sağ yapıp askerî bir kamyona yol verdi. Yanıbaşında Mahmud, Koskoca. Pörsük gözlerini kısmış, sigarasının [külü] üstüne yıkılmış. Konuşmuyor ve gülmüyor.*** (Attilâ İlhan 1963 I, 38).

porsuk II 'küçük, pis kokulu, memeli bir hayvan' < Tk. ***porsu- I***, H. Eren 1999 s. 337, O. Blau 1868 s. 284. ××

porsum porsum porsu- 'iyice pörsümek' < ***porsu-*** + predicate intensifier, b. ***apal apal*** ⊡. × ***Allah kahretsin, insan ölmeyecek kolay kolay yoksa. Çocuk kalacak, iyi, güzel kalacak hep. Yaşlanmayacak, porsum porsum porsumayacak hiç. Hep kuşlar uçacak, cıvıl cıvıl, bütün insanların gözlerinde de.*** (F. Baysal 1968 s. 58).

porta 'büyük kapı; ana kapı' < Yun. ***πορτα*** (pórta) < Lât. ***porta*** 'kapı' Ch. Tzitzilis 1987g no. 429 'dört şehir kapısından biri (orada Hristiyan köylüler vergilerini öderler)' Meninski 1680 I, 913 < BizYun. < Lât. ***porta*** 'kapı' Ch. Tzitzilis 1987 no. 429, H. Eren 1999 s. 338. × ***Ali Ağa Kirye Mihalin çiftliğine ait zeytinlikleri ağaç hesabiyle, ovadaki on dönüm araziyi aslan payını kendine aldıktan sonra, ellişer, altmışar dönüm dönüm olarak iskeçeli mübadillerine tapuladı. Çiftliğin portasındaki arma söküldü. Kilise yıkıldı, maşatlık ortadan kaldırıldı.*** (K. Bilbaşar 1953 s. 8). × ***Ev toplanmış, araba portanın önüne çekilmişti. Çulumuz, kilimimiz içindeydi.*** (M. Başaran 1955 s. 59). b. ***borda IV.***

portahala b. ***pertuala***.

portakal I/portokal b.m. < Yun. ***πορτοκαλλι*** (portokálli) a.m. G. Meyer 1893 s. 34. (Argo) '(kadında, kızda) meme' H. Aktunç 1990 s. 230–231. × ***Küfelerde, işportalarda, yerlerde çürük limonlar, portakallar, mandalinalar, cırtlak pırtlak karpuzlar...*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 15.1.1943). × ***Gitmezden önce küçük bohçasını, itirazlarına rağmen, Melek hanıma açıp gösterdi. Bohçada iki portakal, bir elma vardı.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 39). × ***Anadolunun cenubu değil mi ya, yedi sekiz saatlik bir yürüyüşle, üzüm asmaları, zeytin, harup, portakal, limon yetiştiren yerlerden geçmiştik.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 16). × ***Aşağıda iri bir portakala benziyen güneşin altında Sakarya pırıldıyordu... Taptazeydi, yeni ovulmuş bir bakır gibiydi.***

(F. Baysal 1957 s. 33). × ***Bir gün de, incecik dal gibi giden babaların yerine hayma kadar bir adam gelip de, ellerine portakal diye bir şey tutuşturunca olanlar oldu.*** (L. Tekin 1984 s. 13). ***portoḳal ḳabuğu kadîfe*** 'bir çeşit kadife': × ***Birden-bire dîvârda bir manṭo ile bir etekliğiŋ arasındaki çiviye aşılı, portoḳâl ḳabuġu ḳadîfe üzerine uçar bir ḳırlangıc işlenmiş güzel bir ḳadın çanṭası gördü.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 513).

portakal II 'yol yapımı makinası (herhâlde portakal renginden)'. × ***"Portakallar", Kara Yollarının araçlarının bura adı. Hızır gibiydiler. Karlar piç gibi atılıyordu, yolun sağına, soluna.*** (F. Otyam 1962 s. 16).

portakallı I 'yazma kenarına işlenen bir oya çeşidi' < ***portakal I.*** A. Ergür 2002 s. 215. ××

(Argo) **portakallı II** 'filtreli sigara' < ***portakal I.*** H. Aktunç 1990 s. 231. ××

portatif/portetik 'taşınabilir' < Fr. ***portatif*** a.m. × ***Çöl, İngilizlerin elindedir. Kuyular, kanallar, portatif yollar Birüssebi, Hafir, kum üstündeki bahçeler hepsi kimbilir kaç külçe altın ve gümüş bir serap gibi söndü.*** (F.R. Atay 1938 s. 84). × ***26 Teşrinievveli Rumide Kasım girer. Hâlâ diken üstünde, portatif oturulmada, pastırma yazından eser yok. Ortalığın rütubeti sebebile büyük hanım domates sızılarından, kulunç ağrılarından bacaklarını, boyununu doğrultamaz.*** (S.M. Alus, Son Posta gaz. 9.X.1943). × ***Üç dört adım solumda yere yatmıştı. Eline geçirdiği portatif bir kürekle mütemadiyen uğraşıyor, arkasına yattığı toprak kabarıntısını yükseltmeğe çalışıyordu. Fakat bütün gayretlerine rağmen saklanamamış, sırtındaki çanta açıkta kalmıştı.*** (H.R. Çaydam 1946 s. 34). × ***Etrafına sıraladığı çeşit çeşit ayakkabıların sahiplerini bekler, bazen de bana "Ben bir el prafa oynıyayım, sen şunlara göz kulak ol!" der giderdi.*** (F. Oğuzkan 1953 s. 88). × ***Yaptırttığın mutfağını, portatif eşya dolaplarını; her şeyi, her şeyi! Sitelerden birlikte seçtiğimiz çek-yat'ı.*** (N. Eray 1990 s. 41).

(Halk ağzı) **portetik** b. ***portatif*** < ***port(atif)*** + ***-etik,*** krş. ***sosyetik.*** × ***"Kaybedilecek nesi kaldı?" — "Bir karyola, emme portetik."*** (A. Dino 1944 s. 85).

portföy/portvey 'para cüzdanı' < Fr. ***portefeuille*** a.m. × ***Solda, kalbin üstündeki portföy tıkabasa yüklü. "5 kuruşluk, yarım liralık arayacak olsan ilâç için yok. Beş liralıklar bile ender".*** (S.M. Alus 1934 s. 130). × ***Hâlâ cüzdanında bir miktar para vardı ve yataklı bileti portföyündeydi.*** (B.S. Kunt 1948 s. 5). × ***Vitrin seyretmekte olan ve tamamen dikkatini vitrindeki mankene giydirilmiş elbiyse modeli ile kumaşları dikkatle izleyen hanımın yanında aynen kendisi de vitrinde teşhir edilen kumaş ve benzeri şeylere bakar gibi yaparak gayet rahatlıkla çantasını kulpundan tutan hanımın çanta üzerinde bulunan madeni klips tabir edilen açıp kapanmaya yarayan mandalı rahatlıkla açarak içerisinde en kolay alınabilecek portvey veyahut çantanın özel bölmesine konmuş paradır.*** (Y. Ertunç 1962 s. 16.).

portıkal b. ***portokal I***.

portmanto 'palto asmak için yapılmış askı cihazı' < Fr. ***porte-manteau*** a.m. (***porte!*** 'taşı!' ve ***manteau*** 'manto'). × ***Şemsinin elinde duran şapkasını aldı, zarif bir masa üzerine usulca koydu. Port manto yoktu. Şemsi kibar evlerde öyle bir mobilya bulundurulmadığını biliyordu.*** (R.H. Karay 1964 s. 10).

porto franko (deniz ticareti mefhumlarından), 'serbest liman' < İt. ***porto franco*** a.m. b. ***frankoporto***, ***frangoborda***.

O. **portokal I/portıkal** 'Portekiz devleti'. × ***Nice iḳdām ėtdiler Hindden yaŋa| Ne sebebdi Portıḳāl| Nice iḳdām ėtdiler Hindden yaŋa.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 30).

portokal II b. ***portakal I***.

portolan/portolon 'bir limanın veya herhangi bir kısım sahilin büyük mikyasta yapılmış haritası' L. Gürçay 1943 s. 324 < İt. (Venedik diyal.) ***portolán*** a.m. Asıl manası 'gemi rehberi, kılavuz' Kahane–Tietze 1958 no. 512. ××

portolon b. ***portolan***.

portre 'bir kimsenin yağlı boya, sulu boya, kara kalem vb. bir yolla yapılmış resmi; durumun, dönemin vb. tasviri' < Fr. ***portrait*** a.m. × ***Birinin elinde dürülü bayrak. Ötekinin koltuğunda Atatürk'ün çerçeveli portresi.*** (F. Erdinç 1961 s. 204). × ***Ben onların eserlerinden ruhlarını inceliyorum, sonra bu ruha yakışan çehreyi çizerek sanatçının portresini ortaya çıkarıyorum. Fizyonomiden karakteri bulmak mümkün oluyor da, karakterden fizyonomiyi bulmak neden mümkün olmasın?*** (Ç. Altan 1975 s. 198). × ***O (yâni Halide Edib Adıvar'ın Tatarcık adlı romanı), bir geçiş döneminin alaborası içinde, bu dönem sosyetesinin gerçekçi ve alegorik bir portresidir.*** (V. Günyol 1992 s. 115).

portuc/portuç 'gemilerde daima kullanılması ve sık sık çıkarılması icap eden alât u edevatın muhafazası için ayrılmış yerler' L. Gürçay 1943 s. 324 < İt. (Genova diyal.) ***pertuzo*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 496. ××

portucel 'sailer in charge of the peak' < İt. (Cenova diyal.) ***pertuzér*** a.m. Kahane–Tietze 1957 no. 495. × ***Ve kandil-i mezkūrun hizmetine portucel ta'bīriyle müştehir olan sefîne tâ'ifesi müvekkel olup*** (a.y.).

portuç b. ***portuc***.

portuso b. ***protesto***.

portvey b. ***portföy***.

AD. **porum** 'abartma, yalan, çalım' DS 3471 < belki ***polim*** kelimesinin varyantı × ***Şu poruma bak poruma! Sanırsın iktidar hâlâ onlarda." — "Bana da o koyuyor ya."*** (F. Arıt 1957 s. 66).

porvença b. ***provezza***.

poryaz b. ***poyras***.

poryon (madencilik tabirlerinden) 'madende çalışanları yöneten ırgatbaşı' < Fr. ***porion*** a.m. × ***İçeriye, ayaklarında parlak uzun çizmeleriyle kısım mühendisi, jeometr, bir de şef-poryon girdi. Kapıyı açana bakmadan ilerlediler. Kısım mühendisi: "Tanırım Murtaza'yı diyordu. Çok kömür çıkartıp prim alacam diye bağlamaya boş verir."*** (M. Seyda × 1962 s. 68). × ***İngiltere'den Con Barkley - George Barkley adlarında iki kardeş maden mühendisi ile sekiz ocak poryonu (işçibaşı) getirtti.*** (M. Seyda 1970 I, 46).

pos 'boz'. × ***Kasabanın pos evlerinin pencerelerini aydınlatan hafif ve sarı bir ışık Yusuf'un ıslak gözlerinde yıldızlanıyor ve dalgalı bir su üzerine bırakılmış gibi oynuyordu.*** (Sabahattin Ali 1937 s. 98). b. ***boz***.

posa 'suyu alınmış her türlü yiyecek maddesinin artığı; tortu' < İsp. ***poso*** a.m. ***posasını çıkar-*** '(parasını) sızdırmak çok hırpalamak yalnız tortusu kalıncaya kadar sıkıştırmak; (birini çok hırpalamak, çok dövmek'. × ***Eyice poşasını çıkaralım! Sızdırılacak şuyı, özü kalmayınca ben onu iki tekme ile kapı dışarı atmanıŋ yolunu bilirim.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 291). × ***Hayatın başkalarınındı, bayatın bana kaldı. İliklerine varıncaya kadar bütün özünü sömürdüler, sömürdüler, posanı benim başıma attılar.*** (H.R. Gürpınar 1933n s. 26). × ***Fazla mesaiden eline ayağına felç gelen muhabir Recai, sonra posasına kadar suyu sıkılıp bir köşeye sümük gibi atılıveren arşivci Hayri Bey...*** (A. Hünalp 1959 s. 47).

posat/pusat I 'zırh, silah; alet ve edevat takımı; at takımı' < Ar. ***bisāṭ*** 'halı' ?, Lât. ***fossatum*** 'ordu kampı' İt. ***posata*** 'yemek takımı'? Tietze 1992 s. 303-309, DS 3472, J. Redhouse 2006 s. 457, H. Eren 1999 s. 340, R. Dankoff 1991 s. 68, TS 3204, Meninski 1680 I, 922. × ***Ol balıkcı kayığı yanında bir dört çifte bir forsa kayık durur ki cümle posadı ve ālātı tamām.*** (Ş. Elçin 1975–76 [1876] s. 194). × ***"Akibet Lehistan civarında bir kır serdarına tesadüf ederler. Aman tutuldular mı altınlar gitti demek olur!" —"Hayır canım, hele dur, serdar böyle silahlı posatlı derviş olmaz."*** (Feraizcizade 1979 s. 53).

pos bıyık/posbıyık 'gür ve uzun bıyık; gür ve uzun bıyıkları olan, posbıyıklı' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 779. × ***Uzunca boylu bir adamdı. Saçları dökülmüş, kırdı, yumuşak bakışlarının altında beyaz pos Rum bıyıkları vardı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 76). × ***Ustabaşı pos bıyığının sağ ucunu yukarıya doğru büktü, bir daha büktü.*** (S.E. Ertem 1930se s. 62). × ***Saçları dökülmüş, kırdı; yumuşak bakışlarının altında beyaz pos Rum bıyıkları vardı.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 76). × ***Pos, ıslak bıyıkları ağzını örtmüştü.*** (O. Hançerlioğlu 1960 s. 38). × ***Hıçkırdı. O şaşı gözünde domurlanan ilk damla, bıçak kesiği gibi yanak kırışığından süzülüp pos bıyığa giriverdi.*** (F. Erdinç 1961 s. 197).

RD. **posipka** 'kürek' < Sırp-Hırv. ***posipati*** 'üzerine saçmak, serpmek'. × ***Evler da kardan hiç cüzükmeymis. Ema ocaktan ne çikaymıs o duman beli edey çi var çimse içerde. Adamlar almişlar posipkalari, çikmişlar çeksinlar karlari.*** (N. Hafız 1985 s. 237).

post ‘tüylü hayvan derisi; üzerine oturmak için tüyü ile beraber kurutulmuş post, makam; çoban kürkü, gocuk’ < Fa. ***pöst/post*** a.m. M.Z. Pakalın 1946-54 II, 779, H. Eren 1999 s. 338, J. Redhouse 2006 s. 457, Meninski 1680 I, 923. × ***Ahu postundan yalın kat destvan.*** (M. Kütükoğlu 1983 s. 188). × ***Musa ağa çok zengindi ama çok iyi kalbli, çok da eli açıktı. Camiyi tekmil baştan başa kilim, tiftik postu, çaput haba donatmıştı.*** (A. Alp 1959 s. 82). × ***Kurtlar, hırsız postlarına bürünüp evlere girmeye başladılar son zamanlarda. Kitaplar, bayram kartlarına kadar yazılı ne varsa, kasetler, plaklar toparlayıp götürüyorlar.*** (Peride Celal 1991 s. 154). ***post kavgası*** ‘menfaat çekişmesi, makam rekabeti’: × ***Hürriyet kahramanlarının böyle post kavgasına düşeceklerini hiç ümit eder miydik? Hani o sokaklarda millet uğruna canlarını feda etmek için bağıranlar? Hani o kalbi feragatle çarpan, ruhu fedakârlıkla titreyen fedailer?*** (Burhan Cahit 1934 s. 143). ***post ol-*** ‘kendini feda etmek’: × ***Şimdi eskerdeki Musa’yı tâ Hacılar okuluna yollayıp okuttuğunu bütün köylü biliyor. Helbet bunu da yollarım. Ben maarif yoluna post olurum. Bir sidikli kız çocuğu için okul hocalarının galbini yıkmam.*** (F. Baykurt 1961o s. 23). ***postu elden git-*** ‘öldürülmek’: ***(Der beyān-ı āmeden-i āhālī-yi maḥalle vu imām be-ḫāne-i fāḥişe) Ey heveskār-ı rehzen dösti Ṣaḳın elden giderürsüŋ pöstı.*** (Enderūnī Fāżıl Beg 121286 s. 97). ***postu kurtar-*** ‘ölüm tehlikesini atlatmak’: × ***Can böyle dişin ucuna geldi mi, kuyruk titremeğe başladı mı, adamın aklı da başına geliyor. Kendime: “Tosun, dedim, ha gayret, puslayı şaşırma! Yâ herro ya merro, postu kurtar!”*** (S.M. Alus 1944 s. 129–121). ***postunda otur-*** ‘makamında bulunmak, iş başında olmak’: × ***Öteki ịhtiyār: “Eski zamānlar nerede? Şimdi devlet bizim ḥālimizi hīç düşünmüyor.” deyince bu cevāb verdi “Be ḥerīf, dedi, devletiŋ kimiŋ postunda oṭurduġını düşünmüyor musuŋ? O hīc ābdestsiz aġza alınır-mı?” Bu ịhṭār üzerine dahā çoḳ söylemeğe ḥażırlanmış olan ịhtiyār, i‘tirāf-ı ḳuṣūr īmā eder bir ṭavurla sükût etdi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 319). × ***postunu çıkar-*** ‘dövmek, çok hırpalamak’: × ***Bu tekye-i cihānuŋ bir ịhtiyārıyam ben, | Ḳor mıyam ol ışıġuŋ pōstın çıḳarmayınca?*** (Yaḥyā Beg 1977 s. 602). × ***Geçen gün çizmeli kerli ferli birisi şehrin göbeğinde uşağının postunu çıkardı. Sonradan öğrendik ki bayan kolunda gezerken uşak efendisini görmezcelikten gelmiş ve yahut ta gerçekten görmemiş.*** (H. Aytekin 1945 s. 103–104). ***postu ser-*** ‘bir yere iyice yerleşmek’: × ***En çıkar yol, madamın apartımanını kollamak. Bu sebeple, sokağın köşesindeki tatlıcı dükkânına postu sermiş, pencerenin önünde bitmez tükenmez saatler geçirmişti.*** (S.M. Alus 1934 s. 328). (Argo) ‘üzerinde kumar oynanılan örtü’ H. Aktunç 1989 s. 244.

posta I ‘mektup, paket vs. nakli için kurulmuş plan üzerine muntazam işleyen teşkilat (eskiden seyahat edenleri de naklederdi)’ < İt. ***posta*** a.m. (aslında vagonları çeken beygirlerin değiştirildiği istasyonlar). ‘muayyen saatlerde işleyen nakil vasıtası (tren, otobüs, vapur)’. × ***Bir nefer postasınıŋ ökçe sesleri, yavaş yavaş temāşāsına ışındığım bu ṣaḥnei maḥşer-nümūnı ḍarma-ḍağan bir ḥāle getiriyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 69). × ***Masraf bir şey değil, paket yapıp göndermek, pos-***

taya vermek bize giran geliyordu. (F.C. Göktulga 1943 s. 9). × ***Bu çımkırıklı mahlûku paket yapıp da posta ile gönderemem ya!*** (F. Erdinç 1955 s. 50). ***postayı çek–*** 'kaçmak, savuşmak': × ***Evet, ne cevap verirdi? Ben dedim ki: Vaziyet fena öyleyse, binaenaleyh ben postayı çekeyim.*** (F.C. Göktulga 1948 s. 13). × ***Zavallı ev sahibi baygınlıklar geçirirken, misafir köylüler de: "Eh bize müsaade... " diye birer birer postayı çekiyorlardı.*** (a.e. s. 12). ***postayı kes–*** 'bir kimse ile alakayı kesmek': × ***Ben Kalyopi'den on beş gün evvel postayı kestim. Kurnaz karı işi çakmış. Evleneceğimi tahkik etmiş. Bir gün kalemde oturuyorum. Odacı geldi. Birtakım madamların beni aradıklarını haber verdi.*** (H.R. Gürpınar 1943g s. 23). × ***Yemek verdim, lâf değil, ilk önce bunu ödemen lâzım, ondan sonra başkasına. Ben de fırıncıya, bakkala, kasaba verecem. O aynen böyle söylerdi. Yok dedin mi herif dinlemez, postayı keser. O zaman ne olacak?*** (S. Şengil 1943 s. 20).

posta II (gemici dili) 'gemideki nöbet tutma yeri; iskarmozlar hakkında kullanılan umumi bir tabirdir' L. Gürçay 1943 s. 324, H. Eren 1999 s. 338 < İt. ***posta/posto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 513. ***postabaşı*** 'dayanacak yer, destek': × ***Tulum, tekrar pencereden eğilerek, yeni bir postabaşı daha arayordu.*** (R. Ilgaz 1959 II. 87). × ***Tulum denize dalgıç indiren bir postabaşı gibi, ötesini berisini muayeneden geçirdikten sonra kumandasını verdi: "Yapış çarşafa!"*** (a.e. II, 98).

posta III 'engel, set, yasak' < ***posta II***, ***posta et–*** '(birini) karakola götürmek'. × ***Küçük Rıza deyyusu vaziyeti çakallayıp çivilediyse aynasızlar bize nerede posta edebilirler en çok? Ya Üsküdar iskelesinde ya Kabataş'ta. Ona göre tetik bulunmalı.*** (Attilâ İlhan 1964 II, 232. AD. 'birini istemese de, bir başka kimseye teslim edip bir yere göndermek' Türkçe sözlük 1996 III, 2322: × ***Nişannısını getirdihleri zamandir ki, "Heş eşyalarını içeri getirmeyin. Sade nişannım gelsin." Bu nişannısı içeri gelir. Buni posd edir, buni ayni esgi nişannısı gibi gerisin geri diyir, babasının evine gönderir. Dir ki, benim sevgilim başga yerde.*** (B. Seyidoğlu 1975 363). (Argo) ***posta koy-*** 'karşı çıkmak, meydan okumak': × ***Kadın yerinde kımıldandı. Seksen altı kilo geliyordu. Değil kömür pazarında, bütün bir çarşıda herkese postasını koymuştu. Erkek gibi bağırır çağırır, nâra atar, söğer sayar, erkek gibi rakı, erkeklerle birlikte cıgara içerdi.*** (Orhan Kemal 1966 s. 13). × ***Benim bir yazarıma da posta koydu geçenlerde ya, görmezlikten geleceksin, çizmeyi aşmadıkça görmezlikten geleceksin...*** (L. Erbil 1984 s. 85). AD. ***posta kur–*** 'domuz, ayı ve başka hayvanları avlamak için çevrelerini sarmak' DS 3472.

posta IV 'bir zar oyunu, kumar' × ***Maraz Ali işaret bekliyor, bir bakır maşrapayla oyunculara şarap veriyordu. Her elli kuruşluk postadan beş kuruşun şarap parasına ayrılmasını kararlaştırmışlardı. Çeyrekleri de Ali topluyor, sedirin üzerine, gaz lambasının yanına biriktiriyordu.*** (Kemal Tahir 1957r s. 164). × ***Önce bozuk paralarla başlayan postalar, git gide büyümüştü. Terli avuçlarda sıkılan banknotlar az vakitte paçavra haline geldi.*** (Kemal Tahir 1961 s. 157). (Kumarbazlar argosu) ***posta çık-*** 'para çıkmak, miktar söylemek'

H. Kodaman 1944 s. 256. × ***Posta çıkılan, parayı kazanır. Bağlamasa bile, zarar etmez.*** (a.e. s. 21).

(Argo) **posta V** 'sefer, defa' H. Aktunç 1990 s. 231. × ***Sirkeci'nin ucuz otellerinden birine inen delikanlı, Baba'dan gelecek haberi bekledi. Sabah çıkıyor, günde üç dört posta uğrayıp kâtipten mektup soruyordu. Ne bir mektup, ne bir haber. Bütün günü, otele pek uzak olmayan Eminönü Halkevinde kitap okuyarak geçerdi.*** (M. Seyda 1970 I, 21).

postahâne 'posta teşkilatının binası' < İt. ***posta*** + Fa. ***hâne*** 'ev'. × ***Ve çünkü bu misillû mektup irsâline mahsûs olmak üzere dahi, Avrupanın bilcümle şehir ve kasaba ve karyesinde postahaneler olmasıyla her hangi devlet ülkesine velev bir şehir içinde bir mahalleden diger mahalleye bir tezkere dahi olsa postahanelere teslim olunmasıyla, bunların mahallerine vâsıl olmamasının ve eyâdî-yi ağyara geçmesinin kat'a ihtimâli olmayıp, bundan fazla hattâ bu madde tâ bu derece hüsn-i tertip ihtimâli olmayıp ve nizâm tahtındadır ki meselâ Paris'ten Londra'ya gitmek üzere öğle vakti postahaneye bir mektup teslim olunsa, bunun bi-eyyi-hâl iki gün sonra ales-seher Londra'ya vâsıl olduğu dakikasıyla haber verilebilir.*** (Mustafa Sami 1974 [1840] s. 81).

postal I 'konçlu, kaba potin, asker ayakkabısı' Meninski 1680 I, 923 < Sl. Bulg. vs. ***postal*** a.m. Tietze 1957 no. 173, H. Eren 1999 s. 338. × ***Ḳırḳar ellişer dirhem tüfekleri ellerinde her biri yalçın ḳayalar üzre segirdürler ve ayaḳlarında dizlerine-dek postalları ve başlarında külāh üzre destārları var.*** (Evliyā Çelebī 1935 [1671] IX, 323). × ***Bu yarım pāpüşla geyüb a postāl çediklerin, | Olma soḳāḳ süpürgesi, ḳadın ḳadıncıḳ ol!*** (Vāṣıf 'Osm̱ān 1257 s. 46). × ***Bırak ta şu ağzı bozuk kart postala neler söylediğimi anlatayım, hızım geçmeden!*** (İsmail Galib 1932mb s. 13). × ***Damdan sapsız balta düşer gibi "Paat!" diye sandalın içine atladı. Küfürün tam sırası gelmişti, çünkü o kilise direği enseli, pırasa bıyıklı, pancar yüzlü herifin ayaklarındaki ikişer okkalık lenduha postallarla kaldırıp kendini sandalın ortasına fırlatması, az kalsın sandalı oradaki sazlı bataklığın içine alabura edecekti.*** (O.C. Kaygılı 1938s s. 11). × ***Gelinin elbiseleri: üç peş entari, libade denilen cepken, mest, kundura ve postal.*** (H.Z. Koşay 1944 s. 114). × ***Gencecik yüksek mühendislerden bir tanesi, postalının ucu ile iliştiği bir yalçın yarmadan seslenmiş. "Buldum, buldum!"*** (İ. Tarus 1961 s. 68). × ***Bazı deppoylardan erlere postal yerine çarık verilmektedir. Ruzvelt, Çörçil tipi ayakkabılar yakında gelecek deniyor.*** (M. Seyda 1970 I, 200). × ***Üzeyir'i postalın, kepin içinde bir asker gibi imgeliyorum. "Asker giysileri sana çok yakışacak" diyorum.*** (M. Güler 1990 s. 121). (Argo) 'yararsız, niteliksiz' H. Aktunç 1989 s. 244.

(Argo) **postal II** 'fahişe' < ***postal I*** S. Özel 1993 s. 84. × ***Maḥcübiyetinden, 'ārından ḳızardı, afalladı. Şimdi bu postala, bu küçük sefālet fāḥişesine ne mu'āmele yapmaḳ lâzımdı? Onu döğüb öldürmelimiydim? Yoḳsa 'afv etmeli-miydim?*** (H.R. Gürpınar 1335 s. 205–206). × ***Siziŋ gibi postallardan yılarsam, yuf benim erkekliğime.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 241).

(Argo) **postal III** 'yararsız, niteliksiz' H. Aktunç 1989 s. 244.

postala– I 'posta yoluyla göndermek'< İt. ***posta*** + Tk. ***–la*** isimden fiil yapım eki. × ***Dünyan Suat gibi birbirinden güzel masal kahramanları, sevdalarla doluydu. Durmadan onları yazar, dergilere postalardın.*** (Peride Celal 1991 s. 295).

postala– II 'yerleştirmek, hapsetmek' × ***Cezalandırıldın. Ertesi gün, Kartoteks denen bodrum katındaki mahzene postaladılar seni.*** (Peride Celal 1991 s. 268).

postallı 'bileklerinde beyazlık olan at' DS 3472.

(argo) ***posta ol–*** 'yakalanıp hapse götürülmek' H. Aktunç 1990 s. 231–232.

postar 'külot (pantolon)' DS 3472.

poster 'duvara asılmak üzere hazırlanmış büyük boy resim' < İng. ***poster*** a.m. × ***Gözlerini karşıdaki postere dikmişti. Kayaların tepesine vuran buzlu güneş ışınlarına bakıyordu dalgın dalgın.*** (T. Uyar 1983 s. 85). × ***Duvarlardaki birkaç posterin içinde yalnız Nâzım'ınkini tanıdı. Altında kırık dizeler. "Ben yanmasam, sen yanmasan, biz yanmasak | Nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa?"*** (M. Güler 1990 192).

AD. **postik** 'koyun, keçi derisi' DS 3472 < Kürd. ***postik*** (***post*** + ***–ik*** küçültme eki) a.m. × ***Orada o cariyeyi gelin ediyor, kendi padişahın evine. Fakat bir postik yapmış, hepsi tüy, başına çekiyor, çirkin bir kız oluyor. Padişahın evine giriyor, diyor: "Hanım, beni besleme tutmaz mısın?"*** (U. Günay 1975 s. 298).

postin 'kürk' < Fa. ***postīn*** a.m. F. Steingass 1930 s. 260. × ***İstanbul seraseri gibi zer-bāft-ı zībālar, ḥuṣūṣa sammūr ve vaşaḳ postīnler ve muraṣṣa kemerler.*** ('Ālī 1587 v. 139a).

postiş 'süs için başın arkasına takılan ilave saç' < Fr. ***postiche*** a.m. × ***Kokteyle gitmemizi istiyor. Ne giyeceğim? Bu iyi mi, Ercan? Geçerken berberime uğra da postişimi alıver kocacığım!*** (A. Ağaoğlu 1980d s. 256).

poş b. ***apoşi***, ***apaş II***. H. Eren 1999 s. 338.

AD. **poşa** 'kalbur, elek yapan ve satan; Çingene' DS 3473 < Erm. ***p'oşay*** 'dilenci, Çingene' R. Dankoff 1995 no. 66, H. Eren 1999 s. 338. × ***Şiveleri de bozuuuk! Biraz da kaba. Türk demiyorlar, Turk diyorlar, Ataturk! Butun dununnaaa! diyorlar, noktasız. Şiir okuyan iki öğrenci, hem yüzce, hem söyleyişçe ötekilerden ayrılıyordu. Ahmet'e sordum. "O ikisi poşa çocuğudur" dedi. Poşa, yani çingene. Gezip tozan o serbest, o hoyrat, o savruk yurttaşlarımız. Hükûmet bunları bir yerde oturtmak istemiş, nüfusa geçmiş, ama oturmamışlar.*** (F. Baykurt 191960 s. 137–138). × ***Kendi kendine konuşmaya başladı: "Çay parası alacakmış, ulan poşalar, poşayı paşa yapmışlar önce babasını asmış. Allah ile canım doğrudur, Allahın ters işidir, konuşturdu sizi, neyleyim ki..."*** (Ü. Kaftancıoğlu 1972 s. 161). × ***Birden poşa gızı elinde desdiler geldi suya. Çeşmenin başına suya celdi, suyu doldurdu*** (metinde ***doydurdu), uş bi şevhi var, ecilir bir şevh var, ooooo! Ben ne cüzelem, Sevhini gızın cörir suda, zannedir cendi cüzel. Garaa murdar bir poşa gızı.*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 292).

poşet 'küçük torba' < Fr. ***pochette*** a.m. × ***Muavin, gelip boş koltuklardan birine oturan askerin ücretini alıyor. Otobüsün üst kapaklarından birini açıp içerinin havasını değiştiriyor. Kusmak üzere olan kadınlardan birine poşet yetiştiriyor. Koridora düşen bir kâğıt parçasını yerden alıyor.*** (M. Güler 1990 s. 76). × ***Necla taş çatlasın yirmibeş yaşında. Balık etinde. Poşette satılan dergilerin orta sayfa güzellerine benziyor.*** (A. Yurdakul 1901 s. 189). × ***Çok faydalı sabunlara, küçük poşetlere konmuş kekik, nane, ısırganotu ve kantaronlara alıcıymış gibi baktık. Hiçbir şey almadık.*** (C. Kavukçu 2001 s. 73).

AD. **poşi/poşu/poçu/puçu** 'başa sarılan, çevresi saçaklı, ipek örtü' DS 3465, ZTS 159 < Erm. ***p'oşi*** 'women's black silk headscarf' Meninski 1680 I, 929 R. Dankoff 1995 no. 760, H. Eren 1999 s. 338. × ***Eli öpülen her kadın onların boynuna poçu, yazma bağlar. Bunların adına belek denir. Güvey ve sağdıcın boynu beleklerle dolar, başları belek yığını içinde kalır.*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 212). × ***O, bayramları boğazına ipekli poşiler takar, cepleri envaı çeşit çerez, çemenlerle dolar; ben, sert buğday kavurgasını bile bulamazdım.*** (H. Aytekin 1945 s. 72). × ***Ali'yi anası senelerden beri sandıkta sakladığı püsküllü dal fesi, boğazına bağladığı ipek poşusu, kadife donu, koltuğunda yeni ıstardan kestiği halı çantasile hocaya teslim ederken bir de kuzulu koyun vâdetmişti.*** (H. Aytekin 1945 s. 66). × ***Ama hiç birini tarladaki kılıklariyle göremedim. Eve giderek başlarındaki poşuyu çıkarıp kasket giyiyorlar.*** (M. Makal 1950b s. 123). × ***Yüzlerimize ipek poşuları sarmışız.*** (Kemal Tahir 1957r s. 73). × ***Gelinler altın akçalarını taksın. Delikanlılara poçularını verin.*** (F. Baykurt 1967k s. 198). × ***Uluguş aynalı sandığını açtı. Bir poçu çıkardı. Poçuyu aldı, güne tuttu. Güllerini, çiçeklerini kokladı. İncecik, ufacık bir poçuydu.*** (F. Baykurt 1971t s. 355). × ***Ben size celdim, paşa abla, bi tene ehram verin bizim hanım hamama cidecah, bi tene de puşi verin!*** (B. Seyidoğlu 1975 s. 402).

poşu b. ***poşi***.

pot I 'kesim ve dikiş hataları yüzünden kumaşta oluşan büzülme, kabarma veya kıvrım' A. Ergür 2002 s. 215, Meninski 1680 I, 929 < Erm. ***p'ot'*** a.m., H. Eren 1999 s. 338. ××

pot II '(ağızdan kaçırılan) münasebetsiz söz' < ***pot I*** imkân dahilindedir. ***pot kır-*** 'yersiz ve karşısındakine dokunacak söz söylemek, gaf yapmak': × ***Şerefnāz̧ Hānım da oğlunuŋ bi poṭ ḳırmasına meydān vermemek içün dahā evvel atıldı ve onuŋ yerine "Beş yüz ġurūş ammā Ağustos ayında artıracaḳlarmış" dedi.*** (E.E. Talu 1928 s. 99). × ***Doğru Agavni'nin yatağına koştu. Dudu gözünü açarsa mutlaka ağzını da açar, muhakkak bir pot ta kırar. Yataktan hiç çıkmamasını, yorganın altında bile kımıldamamasını, humma ateşile yanıyormuş gibi dilsiz, hareketsiz yatmasını tembih etti.*** (S.M. Alus 1933p s. 162).

pot III (kâğıt oyunu tabiri) S. Özel 1993 s. 85, H. Aktunç 1989 s. 245 'poker'. × ***Hâdi Bey, çok soğukkanlı bir tavırla: - Ben iki kâğıt alıyorum,***

dedi. Ötekilerin kâğıtlarını incelemelerini beklerken, de, "Beni ihbar etmeye kalkanın vay haline!" diye ekledi. "Su testisi su yolunda kırılır!" – Pas, dedi Aydın. – İki potla açıyorum, dedi Hâdi Bey. (E. Bener 1999 s. 26).

AD. **pot IV/put/pıt** 'sivri olmayan, kör, küt' < Erm. ***but*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 72. ***potlaş-*** 'körelmek': × ***Köylü düşünüyor, sarı öküz düşünüyordu. Şimdiye dek hep o insanları taşımıştı, şimdi de insanlar onu taşıyorlardı. Köylünün başı avuçları içindeydi. Elinde ucu potlaşmış kalın bir sopa vardı. Öküzün boğazından eski, çok eski bir tasma sarkıyordu.*** (H. Aytekin 1965 s. 7).

pota I (nişancılıkta) 'hedef, nişan' Meninski 1680 I, 909, DS 3473, TS 3205–06, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 782 < Fa. ***büta/püta*** a.m. < ***buta***. × ***İmtiḥān bütasında sizi Ḥaḳ | Tā ki ma'lüm ėde bile ḳamu ḫalḳ, ⌊Halişi ḳalbi bildügi gibi od, | Lāyıḳ ol oda kimde yoḫ ise üd.*** (Elvān Çelebī 1984 no. 1608). b. ***buta***.

pota II 'basketbolda kullanılan levha üzerine monte edilmiş çember ile ağdan meydana gelen düzenek' < Fr. ***poteau*** a.m.

pota III 'içinde maden eritilen kap' < Fa. ***büte*** a.m. × ***Pencereden süzülen sapsarı ışık, karanlıkta eriyiveriyordu; kızgın ocak üstüne oturtulan bir potada kükürt nasıl erir ve kararırsa.*** (Reşat Enis 1957 s. 111).

potaç/putaç (gemici dili) '17. asırda Akdeniz'de kullanılan yelkenli bir yük gemisi' Kahane–Tietze 1958 no. 483, R. Dankoff 1991 s. 67. ××

potat 'Sakız adasında bir Hristiyan memurunun veya yargıcının unvanı' < ? İtalyanca *potentato* 'hükümdar, iktidar sahibi' R. Dankoff 1991 s. 67 < İt. ***podesta/potesta*** 'capo del commune'. ××

potıra 'tehlike halinde bütün oturanların müdafaaya mecbur oldukları şehirlerin belediye heyeti' Meninski 1680 I, 909. ××

potik 'kısa boylu kimse' DS 3473. ××

potin 'potin' < Fr. ***bottine*** × ***Nuri Efendi şimdiki genç karısına şirin görünmek için kassamdan evkafa geçti. Sarığı çıkardı. Sakalı küçülttü. Evelden domuz derisi var diye lastikli potin giymezken şimdi kıyafetçe her yeniliği irtikâptan çekinmiyordu.*** (H.R. Gürpınar 1933i s. 52–53). × ***Evet, arkasındaki hâki renk asker bozması sivil düğmeli elbisesi, çekme potinleri, simsiyah Yeniçeri bıyığı, on beş günlük sabunlanmış gibi bembeyaz tıraşiyle bütün ehli ırz evlerin baş mutemedi idi.*** (F.C. Göktulga 1943 s. 4). × ***Abe, verecekler muşamba, potin, aliktrik feneri bilem!'*** (Orhan Kemal 1952m s. 21). × ***Bayağı ve başka bir kültürün, hıristiyan kültürünün kötü taklidi melek benzeri alçı biblolar, gümüş kaplanmış bakır ibrikler, kadın potini biçimi verilmiş sigara tablaları ve her yere, ilaç dolabının camlarına bile temizliğin hemen ardından sinen toz yığını, yıllar önce doğulu reklam biçimi diye kabul ettiği için, bunca zamandır içini karartmış, durmuştu.*** (A. Kutlu 1983c s. 71). b. ***botin***, ***fotin***.

AD. **potisiya** 'ayakkabı' K. Emiroğlu 1989 s. 198 < Yun. (diyal.) ***ποδεσια*** (poḏesiyá) 'Schuhwerk' Ch. Tzitzilis 1990 s. 202.

AD. **potisiyet/podösüet** 'yumuşak, ince havlı bir tür deri' < Fr. ***peau de Suède*** E. Gemalmaz 1978 III, 260, H. Eren 1999 s. 336. ××

potkabaç 'kömür tabakaları arasındaki toprak tabakası' DS 3474, ***potkabaç çek-*** 'kömür tabakaları arasındaki toprak tabakalarını çekmek' a.y. < Sl. (Rus. vs.) ***podkapaty*** 'untergraben' Tietze 1957 no. 167. ××

potkal/putkal 'kazaya uğrayıp mahvolacaklarını muhakkak gören gemiler tarafından encamı hâli musavver olarak kâğıtların konduğu ve suların cereyanına terk olunan ağzı mühürlü şişe' L. Gürçay 1943 s. 327, M.Z. Pakalın 1993 s. 780 < İt. (Venedik diyal.) ***bucal*** 'vaso di terra cotta' Yun. ***μπουκάλι*** (bukáli) 'şişe' üzerinden Kahane–Tietze 1958 no. 96; **/t/** nin türemesi için b. H. Eren 1999 s. 338, ××

AD. **potlaş-** b. ***pot IV***.

AD. **potot/potut otu** 'yapraklarından kara boya elde edilen bir çeşit ot, Çin. 'çivit–otu, olygonum tinctorium' DS 3476, I. Hauenschild 1989 no. 899. × ***Issız, sessiz, karanlık gece yırtıldı. İki kadın bu kez pototlukların içine saklandılar.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1975 s. 76).

potpuri/potböri 'çeşitli müzik eserlerinden seçilmiş bölümlerin sıralanmasıyla meydana getirilen karma müzik parçası' < Fr. ***pot-pourri*** (***pot*** 'çömlek, tencere' ve ***pourri*** 'çürümüş'. Tk. kelimede **/t/** telaffuz edildiğine göre Fr. kelimenin imlası tesir etmiştir, b. ***arp/harp*** ⊡. × ***Az sonra daha çok Sezen Aksu'nun şarkılarından yapılmış potbörisini sunacak.*** (M. Mungan 1989 s. 162).

AD. **potuk I** 'bazı hayvanların yavrusu (ayı, deve, manda, köpek, yaban domuzu)' DS 3474–75: ***potuk/poduk/potak/potnak*** 'deve yavrusu' < OTk. ***bota*** a.m. Clauson 1972 s. 299, H. Eren 1999 s. 339; ***potuk/potnak*** 'yaban domuzu yavrusu' C. Avcı 1937 s. 206. b. ***bota***, ***boduk***.

potuk II 'üzüm bağlarındaki küçük arklar' DS 3475 < Sl. (Rus. vs.) ***potok*** 'Gießbach, strom' Tietze 1957 no. 174. ××

potuk III 'bir yıllık, otsu ve tüysüz bir bitki, Polygonum bellardii' H. Eren 1999 s. 339 (I. Hauenschild 1989'da yoktur). ××

potur I 'yeni Müslüman, mühtedi' Turchi novamente venuti alla fede Mahometana, o nati di Christiani' Meninski 1680 I, 930, F. Miklosich 1889 s. 19 < Meninski'ye göre Polonya dili ***Poturczony*** kelimesinden, fakat < Erm. ***pot*** 'wrinkle, crease', ***poturak*** 'puckered, wrinkled, crumpled in folds' R. Dankoff 1995 no. 751. × ***Ma'mür olub 'anḳāca bāzergān ḥācīları çoḳdur. Yine serḥadlı esv̱ābları geyüb boturca kelimāt ederler.*** (Evliyā Çelebī 1928 VII, 374).

potur II 'bacağa gelen yerleri dar şalvar; kaba kendini beğenmiş, sevimsiz, uğursuz' M.Z. Pakalın 1993 s. 780, H. Eren 1999 s. 339. × ***Bu gün altmış beş yaşını ikmal etmiş olduğu halde, eski zemandan beri hiç değişmiyen ve ayağında potura benzeyen bir pantalon, sırtında sadakor, kendinden yakalı nimten, çift düymeli yelek, latamsı*** (metinde ***latams***) ***bir pardesü ve başında ağabani sarıklı, âzizi-***

ye kalıp, yumuşak bir fesden ibaret bulunan temiz kıyafetiyle dükânına gelir. (E.E. Talu 1939 s. 4). × ***Bulama, toplanan paraları bir beze çıkılayıp Keko'nun potur cebine koydu.*** (F. Baysal 1944 s. 59).

RD. **poyata** 'ahır, baraka, ambar' O. Blau 1868 s. 284 < Sırp-Hırv. ***poyata*** 'kulübe; ahır', R. Dankoff 2004 s. 227, F. Miklosich 1889 s. 18, R. Dankoff 1991 s. 68. ××

poylak 'Bulgaristan'da 19. asırda bekçi askeri' < Bulg. M.Z. Pakalın 1946–54 II, 780. ××

poyna b. ***boyna***, ***boyuna***.

AD. **poyra** 'su değirmeninin çarkı; değirmen çarkını döndüren suyun çıktığı delik; çeşme; çeşme yalağı; tekerleğin ortasında, parmakların sokulduğu, çevresi delikli ağırşak' DS 3476 < EYun. ***πορεια*** (poreía) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 427, H. Eren 1999 s. 339. × ***Bėhim sarayın edrafında dünyada ne şeşit meyvalar varsa, hepsinden bulundursun. Gaf dağının arkasında bi su var, o suyu getirsin. Gırg barmaḳdan – poyradan aḳıtsın,*** dėyo. (A. Caferoğlu 1943 s. 73). × ***Tekerleklerin poyralarında daimi bir gıcırtı vardı. Arka dingile katran kabı olarak telle asılan manda boynuzu bir çan gibi ileri-geri sallanıp duruyordu.*** (F. Erdinç 1955 s. 80). × ***Bizim eski evlerimizi görsen aklın dururdu. Evden eve poyralarla su geçerdi. Bu suyu hem içerdin, hem kullanırdın.*** (R. Ilgaz 1962n s. 47). × ***Çarklara doğru uzanan poyranın içine uzattı elini.*** (R. Ilgaz 1969k s. 235). b. ***borya***, ***bora***, ***boyra II***.

poyras/poyraz/poryaz 'kuzey rüzgârı' < Yun. ***βοριας*** (boriās/voriās) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 750 (birçok eski ve yeni misalle), H. Eren 1999 s. 339, DS 3476, L. Gürçay 1943 s. 325, Meninski 1680 I, 949, R. Dankoff 1991 s. 68. × ***Hem limandur hem poryaz ṭarafından girilür. Ammā çaḳ içerü girilmez, ol miḳdār girilür kim ada gün ḍoġısı ṭarafında ḳala.*** (Pīrī Re'īs 1926 [16.yy.] s. 130). × ***... bir körfez var, meẓkür körfezüŋ içinde içecek ṣu bulınur. Hem poryazlu günlerde coḳlıḳ gemi yatur.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 169). × ***Kaç senedir at cambazlarına gidememiştik; işte ayağımıza geldi. Hamam halveti salaşın içinde, sıcaktan bunalarak ta değil: limonata gibi poyrazda, çayır çimen seyrederek!*** (S.M. Alus 1933p s. 236–237). × ***O gece yüksek karadin esmeğe başlamış. Mühürdar istikametinden gelen şiddetli poyraz denizin altını anababula etmişti.*** (Reşat Enis 1947 s. 57). × ***Limanı gerçi ḳapulu liman degüldür, ammā gün doġrısından ve poyrazdan ve yıldızdan emīn limanı metīndür.*** (Evliyā Çelebī 1935 [1671] IX, 321). × ***Esse foryaz, alsa bile yelkeni | Sudan İskenderyeye ḍutsa dümen, | Altı günde ėrişürdi kök(e) inan!*** (Firdevsī–i Rūmī 1980 s. 53). × ***Yaz degüldi, esdi foryaz, oldı ḳış, |*** Ḍoldı leşker boğaz içre sanki rīş. (a.e. s. 183). ***poyrazı kesil-*** 'yatışmak, heyecanı kesilmek': × ***"Ayşe gelin, dedi, Doğrusun, mal canın yongasıdır velâkin ben borç zoruna eşeğini sat demedim. Koçaniyle beraber elinden çekip almağa da niyetim yok, Ayşe gelinin poyrazı kesiliverdi.*** (F. Erdinç 1955 s. 120). ***poyraz kalıp*** 'fevkalâde büyük bir ayakkabı numarası': × ***Ḳadınlarda tek tük görünen küçük ayaḳlara***

muḳābil bil-ḫāṣṣa *'askerī ḳısmında* ***poyraz ḳālıb giyecek ayaḳlar var.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 20). b. ***boyraz***, ***boryaz***, ***foryaz***.

poyraz b. ***poyras***.

poz I 'duruş, jest, tavır, görünüş, tezahür'. × ***Yakından bir kez gördüm onu: Babasına poz vermişti, düğmeleri dökülmüş, çizgili mavi Şile bezi bir gömlek, bir kot pantolonu vardı üzerinde.*** (L. Erbil 1985 s. 121–122). × ***Sonunda herkes bir yerlere oturuyor. Oktay hamarat ev sahibi pozlarında. "Sanırım, kimse birer içkiye hayır demez." Mutfağa yürürken Nadya'ya göz kırpıyor. "Bana yardım eder misin, hayatım?"*** (A. Yurdakul 1991 s. 189). × ***"Onlar bizim hanımın çektikleri olacak. Otuz poz kadar benim çektiklerim." —"Kaa açılmamıştır ki diyafram, çekesin!"*** (R. Ilgaz 1996 s. 157). × ***Durağan bir pozu çekmenin bana göre olmadığını, ama gerçekleri deforme etmeyi çok sevdiğimi filan ağdalı cümleler kurarak belirttim.*** (L. İpekçi 1998 s. 69).

(Argo) **poz II** 'kendini beğenme, çalım; rol, yapmacık davranış' H. Aktunç 1989 s. 245. × ***Bu ne poz ulan, alırım paçanı aşağı*** (S. Özel 1993 s. 85).

AD. **pozfırını** 'fırının ekmek çıktıktan sonraki sıcaklığı' DS 4652 < Yun. ***αποφουρνι*** (apofúrni) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 31. ××

AD. **pöç/pöçük** 'kuyruk sokumu, kuyruk; uyluk kemiği' DS 3477 < Erm. ***pöç/poçik*** a.m.; ikinci kelimede ***-ik*** küçültme eki var, H. Eren 1999 s. 339, DS 3477, R. Dankoff 2004 s. 228, R. Dankoff 1991 s. 68, TS 3199. × ***Hiç bir yerlere, tuvaletten başka gitmeyeceğime sözümü aldı. Söz verdim bir kere ablacığım, dönmem, bir de pöçümün ağrısına...*** (L. Erbil 1968 s. 8). × ***İki kişi çektik baltayı ki, odunun pöçüğünden yirmi yak kesek. Kunkul Ali odunun üstüne, baltanın önüne yattı: "Oğlunuzu öldürdüm de ocağınıza düştüm, kolumu kesin, başımı kesin, odunu kesmeyin!"*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 140). × ***Kalabalığın arasında öylece donduk, kaldık. Farkında olmadan ben arkadaşın ceketinin eteğinden yapışmışım. Bir de baktım ki o da benim sakkonun pöçüğünü yakalamış, bırakmıyor. O anda bana öyle geldi ki, karanlık bir gecede ikimiz birden denize düşmüşüz de, eğer birbirimizi kaybedersek boğulup dibe gideceğiz.*** (M.B. Kanok 1984 s. 81).

pöçük b. ***pöç***.

pöfrek b. ***porhank***.

pöğrenk b. ***porhank***.

pöhpöhle- b. ***pohpohla-***.

pöhreng b. ***porhank***.

pölüt b. ***pelit***.

pöntügöz 'fare' DS 3479 < Yun. ***ποντικος*** (pontikós) a.m. Ch. Tzitzilis 1987 no. 424, DS 3479. ××

AD. **pörsü** 'domuz yavrusu' DS 3479 < Sırp-Hırv ***prâse*** a.m. Krş. ***pirsik*** a.m. DS 3460. ××

pörsük b. ***porsuk I***.

AD. **pörtle-** 'göz çeşitli nedenlerle açılmak, dışarıya doğru fırlamak' DS 3480. b. ***ağla-*** ⊡. × ***Fırıncı dayanamaz çocukların ağlamasına, kıstırır iki somun koltuğuna, katar çocukları önüne, gelirler eve ki, ne gelsinler... kadın asmış kendini tekmil, gözler pörtlemiş.*** (Orhan Kemal 1948eg s. 53). × ***Ne oldu sonunda? Boğduğumu söyletebildiler mi? Lâkin fıkara topal, ümüğüne çökünce gözleri nasıl da pörtlediydi...*** (Orhan Kemal 1954b s. 254). b. ***börtle-***, ***bürtle-***.

AD. **pörtlek/pörtlemiş/pört pört** 'patlak, dışarıya doğru çıkmış (gözler)' DS 3479 < ***pörtle-***. × ***Takaların burnuna da üstüste kanatlı kırlangıç balıkları atılmıştı. Büyümüş, pörtlek, aydınlık gözlü.*** (Yaşar Kemal 1976 s. 18). × ***Ama neme lâzım, Sıdıka iyi kızdır. Fıkara, ne desen yapar. Allahın yarattığına bahane verilmez... Benimkine iki gelir. Dişler, diş değil, kazma. Her zaman açıkta. Ağız pencere... Açık pencere. Gag diş. Pört pört gözler.*** (M.G. Anadol 1984 s. 57). × ***Başkan kös dinler gibi hep bakar yüzüme. Ḳonuşsana ulan! Ya da gözlerini alsan ya üstümden. Bir de büyük ki gözleri, pörtlek. Kurbağa gözü gibi. Ben sevmem pörtlek, kurbağa gözlüleri. Uzun süre kımıldamadan, konuşmadan duran başkan biraz sonra konuşuyor.*** (M. Güler 1990 s. 96). b. ***börtlek***, ***bürtlek***.

pörtlemiş b. ***pörtlek***.

pört pört b. ***pörtlek***.

pörü 'yerli kapı menteşesi' ZTS 159, DS 3480. ××

pöske/pöşke 'soba' ZTS 159, DS 3481. Krş. ***beşko***, ***peçko***.××

pösteki 'koyun veya keçi postu' < Fa. ***püstek*** a.m. (***püst*** + küçültme eki) Yu. A. Rubinçik 1970 I, 314. ***pöstekisini çıkar-*** 'çok dövmek': × ***ḏöve döve iyice postekisini çıkardıktan sonra, merdivenlerden sürüye sürüye taşlığa indirip, sokak kapısından dışarıya bırakıverdiler.*** (E.E. Talu 1935 s. 153). ***pöstekiye dön-*** 'harap ve güçsüz kalmak': × ***Kendisi bu yaşta çökecek kadın mıydı? Ama on çocuk doğurunca insan işte böyle pöstekiye dönerdi.*** × (K. Bilbaşar 1944 s. 31). pösteki gibi seril- 'bir yere uzanıp kalmak': × ***Zavallı Kâmiye hanım bir kenarda pösteki gibi serili kalmış. Neden sonra, Mecit ve Seyit beyler imdadına yetişmişlerdi.*** (S.M. Alus 1934 s. 363). × ***Medeniyetin her gün artan ihtiyaclarından, bir şehirlinin renkli hayatından haberi bile olmayan, Ortaçağ insanı gibi sönük, renksiz, basit bir hayat yaşayan dükkân sahipleri, namaz saatleri hariç, bütün iş günlerini tezgâhın arkasına serilmiş bir pösteki üzerinde bağdaş kurarak, sallana sallana Kur'an okumakla geçirdiler.*** (F. Baysal 1955 s. 177). ***pösteki saymak*** 'çok zor, içinden çıkılmaz bir işle uğraşmak (yani pöstekinin kıllarını saymak gibi)': × ***Arıyordum amma, o kadar çok çingenenin arasında bizim Karmen âşığını bulmak şimdi pösteki saymaktan daha güçtü.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 80). ***pöstekiyi sudan çıkar-*** 'mecazi manada kurtulmak, hayatını düzeltmek, işini yoluna koymak, meydana çıkmak yerinde kullanılır bir tabirdir' M.Z. Pakalın 1993 s. 780.

AD. **pösüt** 'zayıf, yorgun düşmüş' K. Emiroğlu 1989 s. 198. ××

pöşke b. ***pöske***.

pötikareli 'küçük kareli (kumaş)' < Fr. ***petit-carré*** + Tk. **-li.** × ***Bir tanesi onaltı yaşlarında görünen esmer, siyah gözlü bir çocuktu. Yırtık pötikare gömleğinden meydana çıkmış iman tahtasındaki sarı tüylerle çelimsiz bacaklarını kaplıyan ayva tüylerinden daha küçük olduğu tahmin edilebilirdi.*** (Umran Nazif 1948 s. 42). × ***O, pötikare'li bir etek ceket, koyu yeşil bir bere giymiş, beresini yapma bir inci iğne ile saçına tutturmuştu.*** (M. Seyda 1970 I, 111).

pötür satır 'biçimsiz nesne' DS 3481. ××

praçelâ b. ***paraçera***.

praçera b. ***paraçera***.

praçira b. ***paraçera***.

prafa/pirefe/pırafa 'üç kişi olarak oynanan bir çeşit kâğıt oyunu' J. Redhouse 1974 s. 939. × ***Da'irede ḳadapunuŋ öŋünde aṣḥāb-ı meṣāliḥ beklesin, sā'atlerce ayaḳ üzeri ḳalsın, me'mür efendiler ḳahve-ḫānede ṭavla, pirefe oynasınlar, doġrusu pek muvāfıḳ bir mu'āmele değül-mü?*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 302). × ***Sarıyerin ta içerilerinde, bu Hidayet'in bağı denilen yer, orada yerleşmiş bütün mütekayidlerin, gündüzleri toplanıp ta otuzbir, piket, pastıra, pırafa, bezik, tavla ve dama oynıyarak gün öldürdükleri bir kır kahvesi idi.*** (E.E. Talu 1935 s. 157). × ***Etrafına sıraladığı çeşit çeşit ayakkabıların sahiplerini bekler, bazan da bana "Ben bir el prafa oynıyayım, sen şunlara göz kulak ol!" der, giderdi... Müşterileri karşıki kahveden gördüğü vakit de "Ona bırakın parayı!" diye seslenir, oyundan kalkmazdı.*** (A.F. Oğuzkan 1953 s. 88). × ***Bir gün Osmanbeydeki Cideliler kahvesinde kapiği beş kuruştan prafa oynarken piyastes olmuş, plakadaki borçlarını bile ödemeye vakit bulamadan Erkin ikmal gemisine sürülmüştü.*** (R. Ilgaz 1981 s. 12).

prakete b. ***paragat***.

prangı b. ***prangı***.

prankı/prangı 'eski top çeşitlerinden falconetto' < İt. ***braga*** (***moschetto da braga*** tabirinden kısaltılmış) 16. asırda kullanılan bir silah. Kahane–Tietze 1958 no. 122. birçok eski misalle. ××

prasa I/pırasa/pırsa/pıransa 'bilinen sebze, Allium porrum' I. Hauenschild 1989 no. 54 Meninski 1680 I, 746 < Yun. < ***πρασα*** (prása) a.m. kelimesinin çoğulu olan ***prasa***'dan G. Meyer 1893 s. 54, DS 3441, H. Eren 1999 s. 332. × ***Daḫı ṭab-ı prasa ısı vu yaşdur, | Bunuŋ arḳaya vėrür ṭab'ı ḳuvvet | Żar eyler dimāġa vu dehāna, | Eder bu şeytrāc def'-i mażarrāt.*** (Şeyḫī 1937 s. 24). × ***Mori kimmiş bakayım bu cenabet evde keyif çatan pırasa kabadayısı?*** (S.M. Alus 1933p s. 207). × ***Damdan sapsız balta düşer gibi "Paat!" diye sandalın içine atladı. Küfürün tam sırası gelmişti, çünkü o kilise direği enseli, pırasa bıyıklı, pancar yüzlü herifin ayaklarındaki ikişer okkalık lenduha postallarla kaldırıp kendini sandalın ortasına fırlatması,***

az kalsın sandalı oradaki sazlı bataklığın içine alabura edecekti. (O.C. Kaygılı 1938s s. 11).

(Argo) **prasa II** 'boş laf'. × ***AZARYA: — Ben şimdi senin prasana lâkırdı söylerim de halini görürsün! NİSİM :- Cimrilere ağız açmak yasak mı? AZARYA : — Yok, ama, edepsiz, sana carcarı öğretirim. Sus ol, yüzsüz!*** (Aḥmed Vefîḳ Paşa 1933az s. 26). × ***"Niçin gelmiyeceksin?" — "Dedem duymuş konuştuğumuzu!" — "Sahi mi?" — "Gözüm çıksın ki!" — "Duyarsa duysun be Evdoksiya!" — "Sen çıldırdın, Kâmran!" — "Neden be?" — "Olur, duysun?" "Olur ya." — "Olmaz. Öldürür ikimizi da!" — "Ben pırasa sanmıştım." Evdoksiyanın yanakları al al oldu. "Bilirsin nedir Etniki êteriya?" Kâmran "Yoo" dedi. "Etniki êterya komita demektir. Komitadır benim dedem. Bilirsin ne yapti annemi?" — "Bilmem." — "Bir kurşunda!" — "Yok canım!"*** (Orhan Kemal 191959 s. 9).

prasit b. ***pırasıt***.

prasya/pırasya (gemici dili) 'yelkenleri rüzgârın estiği cihete uydurmak için serenlerin cundalarından donatılan selviçe' L. Gürçay 1943 s. 323 < İt. ***braccio*** 'brace, rope fastened to the end of the yard-arm' Kahane-Tietze 1986 no. 119. b. ***braça***. ××

prasya et-/pırasya et- 'rüzgâr tebdili istikamet ederken veya tıramola manevrası yapılırken serenleri pırasya selviçeleri vasıtasıyla çevirmek' L. Gürçay 1943 s. 323 < İt. ***braccia!*** (***bracciare*** fiilinden imperativus) Kahane-Tietze 1958 no. 117. b. ***brasya et-***, ***birasya et-***. ××

pratika/pıratika '(gemici dili) 'gemilere sahil sıhhıye idarelerinden verilen ahvali sıhhiye ilmühaberi' < İt. ***pratica*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 515. × ***Kaleyi geçince yelkenleri boğduk. Gümrüğe pratika verdik. Karantinaya uğrayarak hasta olmadığımızı defterler ve vesikalarla isbat ettik.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 64).

pratisyen 'uzmanlık eğitimi almamış tıp doktoru' < Fr. ***praticien*** a.m. × Doğrusunu istersen ben uzman olmak istemiyorum. Pratisyen doktorların daha yararlı olduğuna inanıyorum. (A. Kutlu 1983c s. 44).

pravce 'hakikat' < Sl. ***prav[o]*** 'doğru' + sıfattan zarf yapan Tk. ***-ce*** eki, b. ***anca I***. × ***Pravcesine*** veya ***Pravcesini söyledi.*** 'Er hat ihm die lautere Wahrheit gesagt.' Meninski 1680 I, 750, F. Miklosich 1889 s. 19. ××

prens 'hükümdar ailesinden olan erkek; Eflak ve Buğdan eyaletlerine tayin olunan Fener Beylerine verilen unvanr' M.Z. Pakalın 1946-54 II, 781. ××

prenses 'hükümdar ailesinden olan kadın veya kız; hükümdar karısı' < Fr. ***princesse*** a.m. (***prens*** + Femininum eki olan ***-es***, b. ***düşes, hostes, kontes, metres***). × ***Bir sabah arabalara yükletir, Prenses hazretlerine vedâ eder, kapıyı çıkarız.*** (R.C. Ulunay 1941 s. 157). × ***Sana İspanya prensesi diyorum, Avrupanın en eski, en asil ailelerinden birine mensup bu kadın, Franco öldükten sonra torunu kral olacak.*** (Y. Keskin 1957 s. 11). × ***Birinci Leopold, İspanyadaki Avusturya prensesi Mari-Terez'in desti izdivacına talip olmuş.*** (A. Ağaoğlu 1993 s. 59).

prese b. ***perese I***.

(Argo) **prez** 'bir doz, bir tutam eroin' H. Aktunç 1990 s. 232, S. Özel 1993 s. 85 < İt. ***presa*** 'tutam'. ××

preze/prize 'ele geçirilen gemi veya mallar' < İt. (Venedik diyal.) ***presa*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 516. × ***Galata kadısına hüküm ki Fırancelü ile İngilterelü beyinlerinde bir ḳaç seneden berü mütemadi olan münafese ve muadata binaen ruyi deryada bir birine ahzü istirkak ve İstanbul ve İzmir iskelelerine getüreceklerini prizelerine tarafından ve ahardan müdahele olunur molahazasile aldıkları eşyayı Alikurna ve Cineve ve Malta ve... nın bazı mahallerine götürüb Galata ve İzmir gümrüklerinin ibtaline ve ve mali mirlerinin kesrü noksanına bais olmakla...*** (İstanbul hayatı 1931 [173] III, 191–192).

prim 'mükâfat' < Fr. ***prime*** a.m. × ***Dileğimiz kadro politikasının daha kesin bir dille, kaypak tavırlara prim vermeden tartışılmasıdır.*** (L. Tekin 1990 s. 86).

primanota (ticaret terimlerinden) 'bankalarda icmal belgesi'. × ***Masasına çöken kâtip başını avuçları içine almıştı. Sağda, uzun bir masada yanyana çalışan primanota, defteri kebir ve muavin hesaplara bakan iki arkadaş, — biri tombul, beyaz, yakışıklı, öteki esmer, kuru, çirkin, üstelik kendini beğenmiş - kaplarına sığamıyorlardı.*** (Orhan Kemal 191952c s. 31).

primeçe/pürmeçe/purmaça/permeçe (gemici dili) 'gemiyi kıç tarafından şamandıraya veya başka bir gemiye bağlamaya yarayan ince halat' < Yun. ***πρυματσα*** (primátsa) a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 836, H. Eren 1999 s. 330. ××

prina b. ***pirina II***.

RD. **prinç** 'inci' O. Blau 1868 s. 285 < ***birinc I*** ? ××

priz 'elektrik akımı almak için fişin sokulduğu yer' < Fr. ***prise*** a.m. × ***Çantasındaki traş makinasını getirtip taktı prize. Sıskalıktan henüz sakallanmamış ayva tüylerini aldı makinayla.*** (R. Ilgaz t.y. [1983] s. 62). × ***Baha Çamlıdere, müşavirlik odasındaki elektrik ocağını prize taktı. Cezveyi ocağın üstüne koydu.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 41). × ***Saç kurutma makinesini prize takıyor. Makinenin sıcak soluğu ensesini gıdıklıyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 225).

prize b. ***preze***.

prodesto b. ***protesto***.

prodüktör (filmcilik terimi) 'film rejisörü' < Fr. ***producteur*** × ***Kimisi prodüktör bulamıyor, televizyona kısa ve iddiasız kurdelâlar yapıyor.*** (A. İlhan 1972 s. 52). × ***Koridordaki iskemleye ilişmiş bekliyor. Karşısında prodüktörün odası. Camlı bir kapısı var. İçerden yakası açılmadık küfürler ve kahkaha sesleri geliyor.*** (A. Yurdakul 1991 s. 31).

profitrol 'bir çeşit tatlı' < Fr. ***profiterole*** (***profit*** 'kazanç' + küçültme eki ***-erole.***) (Le Robert 1986 VII, 803. × ***Camekânlı pastalar dolabının içindeki cins cins pastalar; profitroller, eklerler, adisabalar, milföyler, taze peynirler ve sade poğaçalar, ayçörekleri ve peynirli pideler birbirine karışmıştı.*** (N. Eray 1990 s. 101).

proskinis 'ibadet' < Yun. ***προσκυνης*** (proskinis), Ch. Symeonidis 1973 no. 187. ××

prostat 'erkeklerde sidik torbasının altında bulunan, idrar borusunun başlangıç kısmını çepeçevre saran salgı bezi' < Fr. ***prostate*** a.m. × ***O sıra Lâtin harfleri kabul edilince Ata Efendi sınava girip belge bile almıştı. Oysa, yaşı ilerlemişti ve prostatı vardı. Ameliyat olamıyacağı için idrarını bir lâstikle çıkarıyor ve cebinde gezdirdiği şişede topluyordu. Bir kaç yıl daha böyle yaşadı ve günün birinde sanırım mide kanserinden öldü.*** (B. Arpad 1976 s. 29–30).

prostelâ 'önlük' < Yun. ***μπροστελα*** (brostéla) a.m. H. Eren 1999 s. 340. × ***Çorāb giymeği bile zevā'idden ṣayan ṣoŋ moda yādigārlarına denecek, kollar koltuklara, bacaḳlar ḳalçalara ḳadar a'yān, eŋse, göğüs hākeẓā. Bu çıplağı demirci prostelāsı ḳadar da ehemmīyet-i kesāfeti olmayan yeŋi çıḳma "eponj", eski bürümcük taḳlīdleri mi örtmüş 'add-edilir?*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 179). × ***Başında ipek gibi pırıl pırıl yanan alaca şatrançlı başörtüsünün ön uçlarını kulaklarının arkasından geriye atmış, üzeri yer yer nakışlı beyaz cepkenine bir blūz süsü vermiş, sonra şalvarının ön tarafına, yine üzeri yer yer resimli bir beyaz önlüğü prostelâ gibi geçirmişti.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 205–206). × ***Karşıdan siyah prostelâ takmış sağlam teşekküllü, iri, uzun bir kız geliyordu.*** (R.H. Karay 1970). b. ***brostelâ***.

protesto/prodesto/portuso 'yersiz, haksız, gereksiz bir karara karşı verilen resmî açıklama' < İt. ***protesto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 518, H. Eren 1999 s. 340. × ***Millet partisi sözde antidemokratik kanunları protesto maksadiyle Türkiyenin hiçbir tarafında seçimlere girmiyor.*** (F. Arıt 1957 s. 12). × ***Bu sosyalist inneci bana bir akıl öğretti: "Git Hacı Kadirden geri iste tarlalarını! Vermem derse portuso çekerim de. Çek bir portuso..." — "Pekey, emme" dedim ben, "Bu anlattıklarını heç bilmiyorum ben. Portuso ne? Nasıl çekilir? Kaça çekilir?" — "Bak." dedi, "Dağıtım toprakları yirmi yıl kimseye verilemez, satılamaz, ipotek edilemez. Dağıtım toprakları yirmi yıl senindir. Halbuysam sen Hacı Kadir'e kaptırmışsın. Gider bir portuso çekersen, tarlaları geri alırsın." — "Hacı Kadir'e borçlandım ben?" — "Gitsin o da sana portuso çeksin. Alacak başka, borç başka! Bir alacak dâvası açsın sana. Neyini alacak? Tarlayı alamaz. Evi alamaz."*** (F. Baykurt 1971c s. 386). × ***Yapı-İş Federasyonu Ereğli'de protesto mitingine girişince Morison firması ve öteki patronlarda şafak atıyor.*** (F. Erdinç 1973 s. 26). × ***Amerikan filosunu protesto için yapılan mitinge katılmış.*** (Füruzan 1975 s. 11).

protez I 'eksik bir organın yerini tutmak için yapılan yapay organ' < Fr. ***prothèse*** a.m. × ***Prof. Dereli: "Ah, özür dilerim, protezimin vidası***

çıktı, dişim sallanıyor, fazla konuşamıyacağım. (A. Ağaoğlu 1001h s. 11). × ***Tırnaklarımı kesmem gerekiyor. Tırnaklarım, dişlerim, saçlarım, gözlerim! Ağzının içi protezlerle takır tukur. Saçların aklaştı, dökülüyor. Artık gözlüksüz okuyup yazamaz oldum.*** (Peride Celal 1991 s. 8).

(Argo) **protez II** 'takma göğüs; takma penis' H. Aktunç 1990 s. 232, S. Özel 1993 s. 85. ××

prova I (tiyatroda) 'bir piyesi sahneye koymadan evvel yapılan seyircisiz tecrübevi oynayış' < İt. ***prova*** 'trial; test'. × ***Saat yarım, bayanlar. Yarın erken provamız var. Haydi uykuya!*** (O. Asena 1962 s. 71). × ***Dramatürgiye uğrayıp bir tekst alın. Pazartesi sabahı provaya başlıyoruz***. (P. Kür 1984 s. 182).

prova II/pruva/purva (gemici dili) 'geminin ön tarafından ileri kısmı' < İt. (Venedik diyal.) ***prova*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 519, L. Gürçay 1943 s. 325. × ***Arkaya doğru basık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sapsarı parlayan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnuna doğru uzatmış kımıldamadan duruyor, bayrağını Kızkulesinin önünde dalgalandırıyor[du].*** (Sabahattin Ali 1947 s. 19). × ***Sonra öldüm! Ölümüm dünkü gibi gözlerimin önünde. Cenazem, yanı başımdan siyah yelkenli bir kalyon gibi ağır ağır geçiyor. Pruvasından bana el sallayan Kara Korsan... Ansızın uyanıyorum.*** (A. Yurdakul 1991 s. 127).

prova III 'bir şeyin gayesine uygun olup olmadığını anlamak için yapılan deneme; giysiye son biçimini verip dikmeden önce giyecek kişinin üzerinde yapılan düzeltme' < İt. ***prova*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 520. × ***Terzi gevezenin biri. Boynuna dolanmış mezuresi, kolunda iğnedenliğiyle bön suratlı bir müşterinin provasını yapıyor.*** (A. İlhan 1963 I, 101).

provezza/porevençe/pirevençe/porvença/porevença/pirevença/poravansa 'Batı güney-batı rüzgârı, kuvvetli batı rüzgârı' < İt. (Venedik diyal.) ***provenza*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 522 (birçok eski misallerle). × ***Güney imparatoru Koca Provezza fırtınasının önünde, ister ölüm, ister kalım, hangisi olursa olur, ona doğru gitmek zorundaydılar.*** (Halikarnas Balıkçısı 1954 s. 82). × ***Uzaklarda öten milyarlarca trampet, çalınan davul ve kös, Ege'nin en büyük kasırgası Provezza'nın ayaklandığını ilân ediyordu. Fakat ak saçlı kaptan, daha ilk çığlıkta, mukadderatının kendisini çağıran sesini tanımıştı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 266). × ***Bir provezza fırtınasının kargaşalığında direk kırılmış, ağır bir parçası başına düşmüştü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 49).

prrassadak 'birdenbire' < zarf teşekkülü, b. ***cartadak*** ⊡. Ünsüzlerin çiftlemesi için b. ***amman*** ⊡. × ***Kapıdan öyle hızlı girdi ki, sanki ensesinden biri yakalıyacaktı. Gözleri na, faltaşı gibi dışarı uğramıştı. Prrassadak çürük söğüt kökü gibi devrildi odanın ortasına! Hele yetişip su içirdiler, başını ısladılar da güç halle kendine geldi.*** (H. Karahüseyin 1957 s. 57).

prusya 'bir çeşit koyu mavi' < İt. ***Prussia*** 'Almanya'nın şimal bölümü' G. Meyer 1893 s. 55. ××

pruva b. ***prova II***.

psikiatrist 'akıl ve sinir hastalıkları doktoru' < İng. ***psychiatrist***, fakat Fr. telaffuzu ile. × ***"Nasılsın?" diye sordum ona. "İyi değilim. Psikiatristimi arıyorum. Az önce bir film setinden kaçtım." dedi.*** (N. Eray 1990 s. 40).

psikoloji 'ruhbilimi' < Fr. ***psychologie*** a.m. × ***Onuŋ pek ziyāde ḳırılmış görünen 'izzet-i nefsini ta'mīr īcāb ediyordu. Psikoloji'sini iyi bilirim.*** (H.R. Gürpınar 1336k s. 47).

psikoz (ruhbilimi) 'toplulukla ilgili bir bunalımdan ileri gelen bir ortak ruh hali' < Fr. ***psychose*** a.m. × ***Hattâ ve gitgide onu daha fazla özlüyorum, muhakkak bir yaşlı adam psikozu! Galiba bu yaşlara doğru insan eski bir hatıraya yeniden bağlanıyor, hatıralarından bir tekine... Artık kâinatı hemen hemen ondan ibarettir, her zevk, her teselli ondan gelir. Azabı da olsa anlatılmaz bir tatlılıktadır.*** (R.H. Karay 1964 s. 168). × ***Cinayet psikozlarını yaratan kompleksler***. (Ç. Altan 1965m s. 46).

puan I/puvan I '(kumaşlarda) nokta, benek' < Fr. ***point*** a.m. ××

puan II/puvan II 'sayı, derece, değer, ölçü' < Fr. ***point*** a.m.

puanlı 'üzerinde benekler olan (kumaş) < ***puan I***. × ***Puanlı, lâcivert döpiyesini giyeyim. Yüzüklerim... Nereye koydum gene?*** (M. Özünal 1991 s. 111).

puantiyeli 'üzerinde benekleri olan'. × ***Hemen yanındaki koltuğa puantiyeli, yazlık bir şapka bırakılmıştı.*** (N. Cehiz 1996 s. 30).

puantör/puvantör 'işi, bir yerde liste işaretlemek olan kimse; fabrika, işyeri ya büyük inşaatlarda çalışanların işe geliş ve gidiş saatlerini yazan, kontrol eden kimse veya alet' < Fr. ***pointeur*** a.m. × ***İbraham Efendi ocak ağzında durdu. Bir yandan puvantörle konuşuyor, bir yandan kendi adamlarını kendi sayıyordu. Ne olur ne olmaz.*** (M. Seyda 1970 I, 96).

pub 'aşhane, meyhane' < İng. ***pub*** a.m. × ***Yaşamaya karşı duyduğu aşırı merak, tutkuydu. Deneyimli kadınlarda cinsellik, masum kızlarda sevgiydim. Müzelerinde, parklarında, sinemalarında, publarında avarelikti. Kalabalıklarla iç içe olurken, bireysel özgürluktü.*** (M. Güler 1990 s. 87).

puç b. ***buç I***.

puçu b. ***poşi***.

AD. **puçu-** 'mahçup olmak'. × ***Yakınımızdaki biri, boynu bağlı, efendiden biri, kalktı. "Vah evlâdım, hiç şehir ekmeği yemedin mi sen? Al bakayım, ben vereyim sana". Çocuğu okşadı, sevdi. Asker Çavuş da bir puçudu, bir puçudu...*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 144).

(Argo) **pudra şekeri** 'eroin' H. Aktunç 1990 s. 232. ××

pudriyer ‘pudra kutusu’ < Fr. ***poudrière*** a.m. × ***Bir şey anlamadığını, hatırlamadığını görünce dudak büktü, gitti, tuvalet çekmecesinde duran öte beriyi — pudriyer, ruj, mendil ve saireyi — acele acele içine koydu: “Hazırım.”*** (R.H. Karay 1947 s. 216). × ***Okkalı bir gamato salıverirdin işine de, diplomasına da, ruj, kalemler, pudriyerine de.*** (Orhan Kemal 1965f s. 68).

puf ‘yumuşak minder; yuvarlak, alçak, arkalıksız oturak’ < Fr. ***pouf*** a.m. × ***O büfelerin iki yanında iki ayrı dolabı ve o dolapların her birinin önünde de birer pufu olmalıydı.*** (A. Ağaoğlu 1980y s. 168). × ***Gene el yordamıyla altın kaplama çakmağını buldu, masanın önündeki alçak, rahatsız pufa oturup paketten çıkardığı sigarayı yaktı.*** (P. Kür 1983 s. 148).

AD. **pufkur–** ‘sıvı ya da toz durumundaki şeyler dar bir yerden fışkırmak’ DS 3482 < bir ses taklidi unsuru olan ***puf*** + ses taklidi fiiller yapan ***–kır–/–gur–*** genişlemesi, b. ***afgur–/afkır–*** ⊡. × ***“Topçu” kanlı kulağı tarafındaki boynuzunu şöyle orak tertibi takmış, kanırıp duruyor. Ağanınki hâlâ diz üstü, başı yerde. Arada bir pufkuruyor.*** (F. Erdinç 1958 s. 74). × ***Öyle, yaban domuzu misali eğmiş kafayı, yarıp biçiyor. Pufkurması yeri göğü tutmuş. Acar sıkıca yapıştı Ali’nin koluna. Gözlerini yumdu. Tâ trenin rüzgârı kesildikten sonra açtı.*** (a.e. s. 169).

pufla b. ***pupla***.

pufurtma ‘üçetek giysi’ DS 3482. ××

puh ‘berberlerin tıraştan sonra ense pudraladıkları, yumuşak tüylü fırça’ DS 3483 < Sl. (Rus., Bulg. vs.), ***puḫ*** ‘Flaum’ Tietze 1957 no. 178. ××

puha b. ***pukaha***.

puhaç b. ***poguç***.

puhara b. ***puharı***.

puharı/puhara/pukare/punara ‘soba deliği’ ZTS 159, DS 3483. b. ***buhari***. ××

puh puh b. ***pohpoh***.

puhrut ‘baş kepeği’ DS 3484 < Sl. Sırp-Hırv. ***prhut*** a.m. Tietze 1957 no. 164. ××

O. **puhte** ‘pişmiş; sert, sağlam, kuvvetli’ < Fa. ***puḫta*** a.m. × ***Puḫte ur sakilere, (Ẕātī, ḍolu vėrsün saŋa, | ür ṣafāyı naḳd-i ʿömrüŋ devr alub dėyince ḫām*** (1970 II, 431). ××

puhu ‘en iri çeşit baykuş’ < bu kuşun geceleyin ‘buhu! puhu’ diye bağırmasından; krş. Lât. ***bübo,*** Alm. ***Uhu*** × ***Senin oynaşın, sırdaşın yok ta bir sıraya dişlerini neye yaldızlattın? Puhu kuşu gibi o kuyruklu kuyruklu sürmeleri kimin için çekiyorsun? Mahmut paşada saç boyası bırakmadın, sarısını, kumralını, hepsini tecrübe ettin.*** (H.R. Gürpınar 1934 s. 92).

puhur b. ***buğur I***.

pukağa b. ***pukaha***.

pukaha/pukağa/puha 'bukağı, köstek' < ETk. ***bukagu***, Clauson 1972 s. 314 a.m., ZTS 159, DS 34, TS 3201. ×× b. ***bukağı***.

pukare b. ***puharı***.

pul I 'bir bakır sikke; para; çok değerli olmayan para' < Fa. ***pūl*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 460, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 781, L. Gürçay 1943 s. 326. × ***Zünnūnı ebrūyı nigār anlara himmet ėtmese | Ġālib naṣīb olmaz idi māhīlere çoḳ aḳca pul.*** (Ẕātī 1970 II, 363). × ***İşte biz bir pūla ṣatılmış ḳıymetsiz esīrleriz ve bizi bir pula satun alanlarıŋ ẕevḳıne gülerek ḫidmet etmekdeyiz.*** (Y. Ḳadrī 1928 s. 223). × ***Ne bilsün cevheri pūla ṣatanlar | Ki çerkezdür, aŋa ḫuyların gerekdür...*** (F. Giese 1929 s. 225). × ***Dokuz para, bir akça, beş pul, daha bir çırnık fazla yok. Geliyor mu işinize? ... Haydi, iki çırnık daha. Etme be yahu, iki çırnık dediğin birer kadeh rakı parası!*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ka s. 53–54). × ***Usgek sesle bağırdı: "Puluŋuz paraŋız ne varsa hamsını tökŋ!" diye bağırdı.*** (A. Caferoğlu 1944 s. 111). × ***Bu herifler para pul tutacak takımından değil. Olsa olsalar bir mirasyedinin dalkavuğu olabilirler.*** (S.M. Alus 1944 s. 104–105). × ***Bak Hurşit Ağa'ya. Dağ taş onun, parası pulu gani.*** (R. Ilgaz 1981 s. 205). × ***Gitti gitmedi, yolluyor. Paradır, puldur, pırtıdır, giygidir, eskidir, pūsküdür. İyi kötü, az-çok eksiğimizi körledi.*** (Ü. Kaftancıoğlu 1983 s. 121). × ***pul parası*** 'ucuz, değersiz'. × ***Boncuk çanta, babalığının tavla arkadaşı, genç Kaymakamın armağanıydı. Bunları hapishanelerde mahkûmlar yaparlardı. Savcılar, boncuk çantaları pul parasına alır, ahbaplarına dağıtır, üstelik zavallı mahkûmları bahçelerinde ev işlerinde çalıştırırlardı.*** (Peride Celal 1991 s. 82).

pul II 'özellikle giysi süslemekte kullanılan küçük, parlak, yassı boncuklar; balık gibi kimi canlıların sırtında bulunan küçük, boynuzsu, sert tabakalar' < ***pul I***. Meninski 1680 I, 937, DS 3484, K. Emiroğlu 1989 s. 199, ZTS 159. × ***Ṣar bir degirmi, pullu yemeni fino fese!*** (Vāṣıf 'Oṣmān 1257 s. 49). × ***Yosunlu duvarlarında çerçevelerinin yaldızları dökülmüş, büyük, küçük lâvhalar. Dedemin, etrafı pulla işlemeli ağrandismanı.*** (Reşat Enis 1933 s. 245). × ***"Kirā arabalarından geldi diye ikide birde böceklenir. Sürürler, civalarla pāklanıncaya ḳadar neler çekeriz." —"Tuzlu balġam çeker. Tekmīl vücūd çiçek ḫastalığından yeŋi yeŋi ḳalḳmış çocuḳlar gibi pul pul, ḳabuḳ ḳabuḳdur.*** (H.R. Gürpınar 1332 s. 62). × ***İşlemeli baş örtüleri, boncuklu pullu hamam tülbentleri, oyalı yemeniler (bir çok oya çeşitleri arasında kelebek oya da zikredilir).*** (H.Z. Koşay 1944 s. 100).

(Argo) **pul III** 'para; uyuşturucu' S. Özel 1993 s. 85, H. Aktunç 1989 s. 245.

pulad/pulat 'çelik' < Fa. ***pulād*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 460, M.Z. Pakalın 1946–54 II, 781, Meninski 1680 I, 912, 938. × ***Ve cām ve baḳır yükinden yirmi beş aḳca-ı 'Oṣmānī alına ve tutya ve pūlād ve neft ve bulġarī yükinden altı 'Oṣmānī alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 [947/1540] s. 137). × ***Yün kuşak ilâçtır, ilâç. Erkeğin beline, damarlarına, ilik-lerine kuvvet verir, vücudüne can ve derman katar; insanı pulat gibi sağlam, pire gibi atik yapar. İspatı mı? Bak pehlivanlara...***

Kuşak saran yıkılmaz, devrilmez, yenilemez. (S.M. Alus 1944 s. 15). b. ***fulâd***, ***bolat***.

pulaka b. ***polaka***.

pulaki b. ***pilaki***.

pulanya b. ***planya***.

pulat b. ***pulad***.

pulatarina b. ***platerina***.

pulatka (defteri) 'verilen ücretlerin ve avansların kaydedildiği defter' < Sl. ***platika*** G. Meyer, Neugr. Studien II, 1894 s. 50, Bulg. ***platíka*** BER 1996 V, 317, L. Gürçay 1943 s. 326. × ***Ya balıklar daha gelmemişse? Karakaplı pulatka defterlerinde, reizden aldıkları avans öylesine kabardı ki!*** (Reşat Enis 1947 s. 4). × ***Acımağa gelmez tayfa milletine. Hepiniz osunuz. Versen bir türlü, vermesen bir türlü... Pulatkayı kessem açlıktan geberirsiniz!*** (a.e. s. 5). × ***Tam on gündür ki kahve köşelerinde torik mevsimini beklediler. Karakaplı pulatka defterlerini dolduran avanslara topyekûn sünger geçirecekler. (Ama, yarın kuru ekmeklerile zeytinlerini alabilmek için defterlerinde yeni bir avans hanesini açmağa mecbur kalacaklarmış, o da başka!).*** (a.e. s. 17).

AD. **puli** I b. ***buli***.

AD. puli **II** 'ağaç sabanının iki tarafına takılan kulaklar, uzun odun' THASDD 1166, DS 3484, krş. Yun. ***πουλι*** (pulí) 'peg that falls into the bolt of a wooden lock' Dawkins 637 A. Tietze 1955 no. 223. ××

pulika b. ***polaka***.

pulis I b. ***polis I***.

pulis II b. ***polis II***.

pulluk pulluk 'parça parça, ufak kısımlarda'. × ***Öle ol ḳul ki oş ol gücle eyler ḳulluḳ, | Ḳulluġın ṣatar efendisine pulluḳ pulluḳ.*** (Naẓmī 1928 s. 78 no. 24).

pulluyacı (gemici dili) '?' × ***AHMET: - Kimsin? SELİM: - Tersanede pulluyacılardan, Selim...*** (Nâzım Hikmet 1965e s. 93).

pulta 'ucu küçük demirli ok adıdır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 782. ××

puluç 'cinsel gücü olmayan (erkek)' H. Eren 1999 s. 340, DS 3485, TS 3201. b. ***buluç***. ××

puluğ/puluh/ BSTTk. **pulluk** 'toprağı sürmek için kullanılan ziraat aleti' Meninski 1680 I, 886, DS 3485 < Sl. Rus. vs. ***plug***, H. Eren 1999 s. 340, F. Miklosich 1889 s. 19. × ***Pulluk işini de anlattıydı. Hem daha derin sürürmiş hem de devirirmiş toprağı.*** (T. Apaydın 1991 s. 113).

puluh b. ***puluğ***.

pumbil gibi 'şişkin, kabarmış' K. Emiroğlu 1989 s. 199. ××

pun 'kümes, kuş yuvası' DS 3485. ××

AD. **punak** 'eşek yavrusu' DS 3485 < Sırp–Hrv. (diyal.) ***pulak*** a.m. Tietze 1977 no. 179. ××

punara b. ***puharı***.

pund I/punt I (gemici dili) 'seyirde tayin edilen mevki–i sefine' L. Gürçay 1943 s. 326 < İt. ***punto*** a.m. Kahane–Tietze 1958 no. 526. ××

pund II/punt II (mecazi manada) ***pundu bul–*** 'müsait anı bulmak, fırsatını bulmak'. × ***Nihād güzelliğine, cāẕibesine güvendiği içün, bu 'adem–i muvaffaḳīyetini diger esbāba 'aṭf ediyor, pundu bulunca bir gün Nerīmānı iḳnā' ḳābil olacaġını ẓannını besleyordu.*** (H.R. Gürpınar 1927n 247). × ***Tercüman, bir pundunu bulup, sefir cenaplarına hikâyeyi nakletti.*** (E.E. Talu 1935 s. 132). × ***Vergi kâtibi de, Satılmışın, gâh gururunu okşayarak, gâh başka türlü pundunu bularak, onar, yirmişer sızdırıyordu.*** (E.E. Talu 1937 s. 70). × ***Bu mesele namıs meselesi… Heç sesini çıkarma. Ele güne şam olmanın âlemi yok. Gol gırıldı yenin içinde. Heçbir şey olmamış gibi ağzımızı yumalım. İçimizdekini ele belli etmiyelim. Sonra bir pundunu bulup gizlice sokarız.*** (F. Baykurt 1961ı s. 38). ***punduna getir–*** 'bir şeyi yapmak için en uygun zamanı seçmek': × ***Hatuna soralım ama gökten düşer gibi olmaz. Punduna getiririz, kapısını açarız, ondan sonra lâfı açarız, öyle değil mi gözümün elifi?*** (S.M. Alus 1933p s. 48). × ***Bu işe evvelā albayın refikası ön ayak oldu. Dedesinin Paşa olduğunu ve babasının şam valiliğinde bulunduğunu bir punduna getirip her fırsatta tekrar eden bu ünvan düşkünü bayan işi adeta bir izzetinefs meselesi yaptı, kocasının bankadaki parasından bir miktar çekip kendini ve kızlarını bir güzel donattı.*** (H. Taner 1951 s. 88).

pundi 'taraça' DS 3486. ××

punga b. ***pınga***.

punka b. ***pınga***.

punt I b. ***pund I***.

punt II b. ***pund II***.

AD. **punta** 'grip, zatürre hastalığı' DS 3486 < Yun. ***πουντα*** (***púnta*** veya doğrudan doğruya İt. ***punta***'dan a.m. Tietze 1955 I, no. 224, Ch. Symeonidis 1973 no. 185. × ***O sene Rossia toprağında emsalsiz kış olmuş idi. Sarraf Çelebim nekesliğinden dolayı masariften kaçınıp ziyadece urubu giyememekle şiddetli puntaya uğrayıp hemen üç gün zarfında seyahatini bitirdi.*** (E. Misailidis 1986 s. 613).

puntal b. ***pontal***.

punto punto 'bir çeşit oyun'. × ***İngiliz mileydi hiddetlenip, "Oh sen de, yine sinden bahs ediyorsun, ben de nisbetine kağıt oynamayacağım. İsterseniz başka oyun oynayalım, mesela yüzük saklamak ya perlina, ya punto punto gibi bir şey!" dedikte, dul hatun: "Bunlar boş şeydir, hepisinden iyisi göz bağlamakla kör oyunu oynayalım!"*** (E. Misailidis 1986 s. 734).

punus b. ***panaz I***.

punya (gemici dili) 'tirinket ve mayistıra yelkenlerinin kuntra iskotalarına 'punya' denir L. Gürçay 1943 s. 260. × ***İyi ki şimşek ıslak direkten inerek, ıslak güverte yoliyle punya deliklerinden denize inmişti, yoksa biz de kayık da kül ve kömür kesilmiş olacaktık.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 88). × ***Aliş raspalayıp dururken sünger sütünün güverteden punya deliklerine, oradan da şırıl şırıl denize aktığını hayal gözüyle görürken, sünger sütünün ısırıcı deniz kokusunu burnunda duyuyor gibi oluyordu da, gözleri ışıl ışıl parlıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 45).

punyal 'bıçak, hançer' < İt. ***pugnale*** a.m. ××

pupa (gemici dili) 'arkadan gelen (rüzgâr)' < İt. (Venedik diyal.) 'geminin arkası, kıç' Kahane–Tietze 1958 no. 349 (rüzgâr) ve no. 527 (geminin kıçı), H. Eren 1999 s. 340, R. Dankoff 2004 s. 228, R. Dankoff 1991 s. 68. × ***Andan bir keştîye süvâr olub Kıble rüzigâriyle İnnebaḥti körfezi içre 8 sâ'atde muvâfıḳ eyyâm-ı müsâ'id ile bâġ bozumı mevsiminde puba eyyâm ile gidüb menzil-i iskele-i ṣâlüna (vardıḳ).*** (Evliyâ Çelebî 1928 VIII, 611).

pupa yelken 'yelkenli tekneler için arka rüzgârı dolu yelkenler ve hızlı yürüyüş demektir'. Bundan tabirin mecazi manaları: × ***Kandilzâdenin ısrarlarına dayanamıyarak hatırını etmişti. İlâç niyetine ve mide bastırır diye konyaktan başlayarak gemi azıya vermiş, pupa yelken yolu tutmuştu. İçmediği ne kalmıştı ki?*** (S.M. Alus 1934 s. 126). × ***Ömer, hayatta ilk defa eşyayı bulanık görüyordu. Hanımefendi viskinin üçüncü kadehine, teklif beklemeden el uzattı. Halim Baba, kendi deryasında pupa yelkendi.*** (Aka Gündüz 1940 s. 142).

pupes 'bir balık cinsi' < ***kupes*** yerine hata mı? × ***Bu, koca bir pupes balığı alayı idi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 93). ××

pupla/pupula/pufla 'ince tüylerle dolu yumuşak yastık' Meninski 1680 II, 2173 H. Eren 1999 s. 340, R. Dankoff 2004 s. 228 < Yun. ***πουπουλα*** (púpula) 'Flaumfeder' Tietze 1955 I, 225. Belki lugatlerde kaydı olmayan ***pumba*** kelimesi de bu leksemlerden oluşmuştur. × ***Yün şilteler, pamuk şilteler, yastıklar, pumba yastıklar.*** (S.F. Abasıyanık 1950m s. 30). × ***Kafasını iskele binasının aşı boyaları ellere, çıkan duvarına dayamış, şiltelerin, pumba gibi şişmiş yataklarında bu akşam için hafifçe uykuları kaçacak, yerlerini yapmağa, itiyatlarını bulmağa çalışacakların tozu, dumanı, kiri, mikrobu sinmemiş mavi gözlerine titre, âdeta şeffaf, açık çürük renkli, damarlı bir göz kapağı indirmiş, hallaç baba uyumuştu.*** (a.e. s. 32).

(Argo) **pupu** 'vagina, am' H. Aktunç 1990 s. 232. ××

pupula b. ***pupla***.

pur b. ***por***.

purç 'ağaçların üstünde asalak olarak yaşayan ot, ökseotu' DS 3486. ××

purluk 'alçı taşı bulunan yer, taşlık' < ***pur***, K. Emiroğlu 1989 s. 199, DS 3488. × ***Efendim burası bomboş yatıyordu. Purluk derdik biz. Sanırdık***

ki bir karış altı hep pur taşıdır, pur taşları kitlemiştir toprağı. (F. Baykurt 1967k s. 268). × ***"Bu toprağın evveliyatını soruyorum." – "Evveliyatı öyle, beyim," dedi Kır Abbas, "burası purluktu, ot mot bitmezdi."*** (a.e. s. 269).

purmaça b. ***primeçe***.

AD. **purput** 'öfkeli, hiddetli' K. Emiroğlu 1989 s. 199. ***purput kesil-*** 'öfkelenmek, hiddetlenmek' K. Emiroğlu 1989 s. 199. ××

purtar- b. ***burtar-***.

RD. **purtlak** 'vampir' < krş. ***hortlak***, O. Blau 1868 s. 285. ××

AD. **purtuk** 'kabarık tüylü, taranmamış saçlı' K. Emiroğlu 1989 s. 199. ××

AD. **purut** 'topraktan yapılmış çanak, çömlek' DS 3488 < Erm. ***prut*** 'çömlekçi' Dankoff 1995 no. 84. ***purut-ḫana*** 'çömlekçi atölyesi'. × ***O vaktin devrinde içtiğimiz su kapları bütün kav çanak idi, kav çirdek idi. Yediğimiz yemek kapları, kav sahanlar idi. İçtiğimiz kahve fincanları kav çanak, kav fincanlar idi. Yani puruthaneler çalışırdı.*** (Behçet Mahir 1973 s. 108).

puruz 'Tanzimattan evvel biri Hıdırellez'de, diğeri Kasım'da olmak üzere senede iki defa yapılan tevzi defterine Rumeli'nin bazı yerlerinde verilen addır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 782. ××

purva b. ***prova II***.

pus 'sis' < ETk. ***bus/pus*** a.m. Clauson 1972 s. 370, DS 3489, Meninski 1680 I, 922. × ***On sekizinci vaşıyyet budur ki donanma giderken pus ve ḍuman olsa eger ḳıyıya rāst gelinürse hemān demürler bırağub yatalar, pus açılınca ḥareket etmeyeler.*** (Kātib Çelebī 1329/1911 [1656] s. 160). × ***Yağmur bir pus gibi kasabaya sarılmış, her yeri ıslatmış.*** (R.H. Karay 1940m s. 81). × ***Baktı. Aşağılarda pusarık bir akşam vardı. Pusun içindekiler de mutluydular.*** (Y. Atılgan 1959 s. 48). ***pus ol-*** 'sis gibi dağılmak, yok olmak': × ***İnciyüb ḳaḳırsa yāruŋ belki yine oḥşaya; | Şaḳın ol çaġda ḳara pus olub imdi olma buş!*** (Naẓmī 1928 s. 24). × ***Çü ṣoyuldı bulut anuŋ yüzünden, | Gönüldi ṣabr, gitdi şāh özinden, | Güzeller yüziyle ṣabr eylemes uṣ, | İki 'āşıḳ bulışsa ṣabr idi puṣ.*** (Fāḥrī 1974 s. 165 no. 4248–49). ***ḳapḳara pus ol-*** 'büyük bir kalabalık olmak': × ***Nā-gāh gördük: ḳarşudan bir alay küffār çıḳa geldi ve anlaruŋ ardından bir niçe alay daḫı geldi. Küffār yayasın öŋine ḍutmış ve atlusın ardına ḍutmış, ḳapḳara pus olub, hemān üzerümüze yürüdi.*** (F. Giese 1929 s. 114–115). b. ***bus***.

pus (hava/heva) 'kapalı, sisli, dumanlı hava' Meninski 1680 III, 5509, O. Blau 1868 s. 285

AD. **pus-/pıs-** 'sinmek, korkmak, büzülmek' < ETk. ***bus-/pus-*** a.m., Clauson 1972 s. 371, M. Rāsānen 1969 s. 90, DS 3447, 3490-91, TS 3204, Meninski 1680 I, 924. × ***Üşendi çevre yanın gözlemekden, | Pusa yasa özini gizlemekden.|*** (Fāḥrī 1974 s. 454 no. 4020). × ***Elif acı, sindiği köşede küfürle karışık ağır sözleri duydukça korkunç bir karakuş karşısında pusan bir tavşan yavrusu gibi kendini kaybetmek derecesine gelmişti.*** (H. Aytekin 1945 s. 20). × ***Otobüs Bayramoğlu sapağına***

gelirken, yirmi bir numaralı koltuktaki kabarık, kalın ve kırmızı enseli yolcu, bir saattır bağırıp duran adama "Sen bu otobüsün necisin, kimsin len?" diye bağırdı. Bağıran adam birden pıstı. "Ben mi? Ben mi? Hii... ben bu otobüsün bir yolcusuyum." dedi. (A. Nesin 1972i s. 122). × ***Bi işin fikrini kurmak başka, o işi yapmak başka. Ben pıstım, oturdum, çünkü ben bi biçare kızcağızım, anca kızıp susmayı bilirim.*** (P. Kür 1979 s. 85). × ***Zamanında pısmasını, zamanında su yüzüne çıkmasını bilmeli insan.*** (A. Ağaoğlu 1981f s. 222), 'kaybolmak, inmek, geri gitmek': × ***Pusacak mı benim bu garnım?*** (M.G. Anadol 1984 s. 30). b. ***bus-***.

AD. **pusar–** 'hava puslanmak, bulutlanmak, kapanmak' DS 3490: < ***pus*** + sıfattan fiil yapan ***–ar–*** genişlemesi, b. ***ağar–*** ⊡. × ***Kadın önlerine düşüp köyün dışına çıkardı onları. Yönünü Anavarza kalesine dönüp aşağıları gösterdi. Bozarmış, göğünmüş, sıcaktan tüten ovanın ardı pusarıyor, pusun arkasındaki tepeler, hüyükler, ağaçlar zar zor seçiliyorlardı.*** (Yaşar Kemal 1993h s. 71).

pusarık 'bulanık; puslu' DS 3490, TS 3203 < ***pusar-***. × ***Ṣofya'ya pusarık bir havā ile girdim. Yedi sekiz sene evvel bir daha görmüş olmaḳlığım ḥasebiyle istasyonu gözüm ısırdı.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 3). × ***Baktı. Aşağılarda pusarık bir akşam vardı. Pusun içindekiler de mutluydılar.*** (Y. Atılgan 1959 s. 48). b. ***pusarık***.

(Argo) **pus as–** 'şöhret kazanmak, nam kazanmak' H. Aktunç 1990 s. 232. ××

pusat I b. ***posat***.

AD. **pusat II** 'giysi; gelinlik giysi; çamaşır', daha çok malumat için b. Tietze 1992. Semantik genişliğinden dolayı Ar. ***bisāṭ*** 'döşek, halı' kelimesine dayanan etimolojisini tercih ediyorum. b. ***busat***. ××

pusı/pusu b. ***busı***, ***busu***.

pusla b. ***pusola***.

pusola/pusula/pusla (gemici dili) Meninski 1680 I, 929, 'gemilerin seyretmeleri icap eden cihetleri gösteren ve seyir esnasında nokatı ma'lūmeden kerteriz yaparak mevki tayin etmeğe yarayan alet; 'üzerine kısa bir yazı ya da alacak hesaplarının yazıldığı küçük kâğıt' L. Gürçay 1943 s. 326–327 < İt. ***bussola*** 'meriner's compass' Kahane–Tietze 1958 no. 133, H. Eren 1999 s. 341, R. Dankoff 2004 s. 229. × ***Hesabıma bakmak için önümdeki puslayı alıp tezgâha giden garson, bir de baktım, bir dakika sonra önüme koca bir kadeh rakı dayadı. "Bu da nesi?" —"Karşıdan kiras etdiler." —"Kimler kiras etti?" —"Yok mu o kadın ki otururlar, yanında iki delikanlı. Onlar."*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 236). × ***Her bir dalgıca ait olan pusulada, onun ismi değil, ayırd edici işaretinin resmi vardı. Meselâ dalgıç Naim'inki bir balıktı, Badi Badi Nuri'ninki (Marmaris'ten yeni evlendiği için) iki yürekti, Etem Reis'inki bir zıpkındı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 188). × ***Az sonra Nahiye Müdürünün hademesi göründü, bir pusla getirdi.*** (K. Bilbaşar 1961 s. 150). × ***Bu ḍaġ ki burada kütülmişdür, meẕkūr kütük yėr deŋizden Ṭrabulusuŋ nişānıdur. Deŋizden gemiler va-***

rurken ẕikr olan kütük yėri pusulayıla rāst ḳıla ve dizeye getürdükleri vaḳtin Ṭarabulusa on iki mīl ḳalur. (Pīrī Re'īs 1935 s. 677). × ***Yazılı vesikaların, raporların, resim ve haritaların asılları, dizi pusulası tahtında, emaneten hıfzolundu.*** (İ. Tarus 1961 s. 72). × ***"Fedailik yapacaksın, bar fedaisi..." —"Nasıl bir iş bu?" —"Gece dokuzdan sabahın üçüne kadar barın bir köşesinde oturacaksın. Hesap pusulasına karşı su koyveren olursa yakasından tutup pataklayacaksın. Sonra enayiyi silkeleyip sokağa bırakacaksın."*** (A. Nesin 1982 s. 59). ***pusula şaş-/ şaşır-, puslayı şaşır-*** 'ne yapacağını bilememek, şaşkınlığa düşmek': × ***Kanarya, kapı aralığında fıkır fıkır gülüyor, adamcağızın pusulayı şaşırdığını işaret ediyordu.*** (S.M. Alus 1933p s. 122). × ***Can böyle dişin ucuna geldi mi, kuyruk titretmeğe başladı mı, adamın aklı da başına geliyor. Kendime: "Tosun, dedim, ha gayret, puslayı şaşırma. Ya herro ya merro, postu kurtar!"*** (S.M. Alus 1944 s. 120–121).

pusu b. ***pusı***.

AD. **pusta** 'uğursuz, hayırsız, adi, fena' THASDD 1169 /**pusto** 'lanet', ***pusto ḳalsın*** 'lanet olsun!' J. Németh 1965 < Yun. ***πουστης*** (pústis) < Tk. ***puşt*** N.P. Andriotis 1983 s. 2939. × ***Hey pusta kalası yel, ne durmak biliyor, ne dinlenmek!*** (Z. Yamaç 1956 s. 110). × ***Ellerinden güç alıp doğrulmaya çalışıyor. Neredeee! Gövde ağır, dermansız. Öfkeli öfkeli soluyor: "Pusta mundar eti nasıl tuttum bilmem ki! Ne oturmaya, çıkıyorum, ne kalkmaya... Arada bir ucun ucun kapı önlerine çıkıyorum, o da ıh vay! Kızan gibi emekleyerek.*** (M. Başaran 1992 s. 74–75).

pustuk 'mısır koçanının içi, tanesi hali' K. Emiroğlu 1989 s. 199, DS 3491. ××

pusu b. ***busu***.

pusula b. ***pusola***.

pusulan 'yapı harcı olarak kullanılan demirli toprak, terre ferrugineuse qui sert à faire du mortier' A.C. Barbier de < Meynard 1881 I, 418 < İt. ***pozzolana*** a.m. G. Meyer 1893 s. 36, J. Redhouse 2006 s. 459.

AD. **pusun-** 'bir yere sığınmak, saklanmak' DS 3491 < ***pus-*** fiilinin reflexivum hali. × ***Ertesi gün yılana süt götürürken koltuğuna baltasını da almış götürmüş. Ve sütü oraya bırakıp yakın bir çalının dibine pusunmuş. Yılan her gün olduğu gibi yine ağzında altınla gelmiş, sütü içmeğe başlamış. Tam o sırada oğlan çalının ardından çıkıp baltayı bir indirmiş, yılanla alaş dolaş olmuşlar, balta yılanın kuyruğu üstüne rasgelmiş, kuyruğunu koparmış.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 90).

pusus 'abajur; mum kılıfı' Meninski 1680 I, 1021 < Fa. ***pīh-süz*** 'a kind of lamp in the shape of a platter, three feet in height from the base, and about six inches diameter at the top, having in the middle a small tube with two holes through which the wick is fed by the oil or grease, kept in a state of constant liquefaction by the flame; a travelling case for a candle which, by the inversion of the top serves alsu the purpose of a candlestick' (F. Steingass 1930 s. 271).

EO. **puş-** b. ***buş-***.

(Argo) **puşlavat** 'kadınlara ve eşcinsellere pezevenklik eden kimseler' H. Aktunç 1990 s. 232 < Aktunç'a göre belki ***puşt*** + ***kavvad*** kelimelerin birleşmesi, S. Özel 1993 s. 85, b. ***acabola*** ⊡. × ***Bu söze bir zaman gülen Fayrap sonra çıkıştı: "Açılın ulan! Açılın puşlavatlar! Yol verin!"*** (Kemal Tahir 19 1961 s. 38). × ***Puşlavatlar sarmış ortalığı be, işimiz iş*** (S. Özel 1993 s. 85).

(Argo) **puşt** 'sapık erkeklerin cinsi zevkine hizmet eden ahlaksız erkek çocuk; ahlaksız, şerefsiz, alçak' < Fa. ***puşt*** 'a passive sodomite' J. Redhouse 2006 s. 57, H. Eren 1999 s. 341. × ***"Bir iki def'a ṣırıtaraḳ çağırmaḳ için baŋa da çapḳın çapḳın göz atmasın-mı Elimi yumdum, kafāsına doğru salladım vallâhi..." — "Āh, ḳıraydıŋ ḳafāsını puştuŋ!"*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 108–109). × ***Hayriye Hanım: — Benim Şirine orospu diyor. Vallâhi onun kedisi-de çoktandır puşt oldu. Kaç defa gözümle gördüm...*** (H.R. Gürpınar 1933ş s. 11). × ***Puştun biri herif. Gıcık alıp duruyordum zaten. Kapıştık geçenlerde.*** (Tarık Dursun K. 1955 s. 85). × ***Ne zararı var şuncağızın onlara? Pezevenkler, puştlar, düzemiyorlarmış, gidip de analarını düzsünler eşşoğlu eşşekler.*** (N. Üstün 1970 s. 270). × ***Halil denen puşt, bizi boyuna gaza getiriyor. Yanlarına bırakmamak lâzım, diyor.*** (A. Yurdakul 1993 s. 215).

AD. **puşta** 'bağ, bostan, sebze ekilen evlek' DS 3492. × ***Avucunda mısır taneleriyle püştanın başında durup ceviz ağaçlarına doğru ters ters baktı. Dallarda kargalar gözlerini dikmiş, sessizce kendisini seyrediyorlardı. Ekilen tohumların yerlerini öğrenecekler, sonra kendileri koymuş gibi çıkarıp yiyeceklerdi.*** (C. Akın 1956 s. 107).

puştivan 'destek, payanda; a prop, a buttress' < Fa. ***puşt*** 'geri' + ***-bān*** 'koruyucu', A. Tietze 1969 no. 98, R. Dankoff 1991 s. 64, R. Dankoff 2004 s. 229, J. Redhouse 2006 s. 449. ××

AD. **puşt ol-** 'kilit, vida, değirmen kolu ve başka şeyler yalama olmak, bozulmak' DS 3492 < Az. ***puç ol-*** 'māhv olmaġ, puça çıhmaġ' (ADIL 1983 III, 522). ××

put I 'Buda'yı temsil eden resim veya heykel; Tanrı farz edilen ve tapınılan resim, heykel veya başka maddi nesne, sanem' < ETk. ***but*** 'Buda' < belki Çince vasıtasiyle < Bir İranî dil 'bir ifritin adı' G. Doerfer 1965 II, no. 716, Clauson 1972 s. 297, Meninski 1680 I, 909. × ***Daha doğrusu galiba yıllardır hayalimde özene bezene hazırlayıp nihayet kendi hünerimle yaptığım yalancı, fakat sahiciden canlı bir çehre benimki... Yaptığım puta âşığım.*** (R.H. Karay 19B s. 151). ***put gibi*** 'hiç konuşmadan ve kımıldamadan duran': × ***Agavni put; ne bir kelime söylüyor, ne de kaşını gözünü oynatıyor.*** (S.M. Alus 1933p s. 103). × ***İrfan'ın bu ters ters cevapları üzerine ben artık sustum, hiç çenemi açmadan bir kaç dakika öyle put gibi durdum ve biraz sonra canım sıkılmıya başlamış olduğu için kalkacak oldum.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 72). × ***Onun, bahçeye kurulmuş sofrada rakısını içen babamın karşısında put gibi oturmuş, ona tıpkı kızlık resmindeki gibi baktığını anımsıyorum şimdi.*** (İ. Aral 1997 s. 303), ***put kesil-*** 'sessiz ve hareketsiz bir durum alma, susuvermek ve yerinde donup kalmak':

× ***Tornavida olduğu yerde put kesildi.*** (O.C. Kaygılı 1939 s. 216). × ***Avazım çıktığı kadar, boğazımı yırtarcasına "Allahu ekber! Allahu ekber!" diye tekbiri tutturdum. Tüfekçisi, tersanelisi, karılar, çalgıcılar estepetaya uğramış gibi yerlerinde put kesilmişler, dona kalmışlardı.*** (S.M. Alus 1944 s. 135). b. ***but***, ***büt I***.

putaç b. ***potaç***.

AD. **puta ver–** 'kış müddetince besletmeye vermek (hayvan)' THASDD 1170 < Kürd. ***put/puti*** 'hivernage, pension d'un animal' Jaba–Justi 1879 s. 83, DS 3492

AD. **putana/pıtana** 'turşu fıçısı', A. Caferoğlu 1946 s. 341 < Yun. ***πουτενα*** (pútena) 'fıçı' J. Hubschmid 1935 s. 66. ××

putkal b. ***potkal***.

AD. **puttuğ** 'gaz tenekesi' ZTS 159 < Rus. ***pud,*** krş. ***püt*** + Tk. ***–luk*** (assimilationla). ××

puvan I b. ***puan I***.

puvan II b. ***puan II***.

(Argo) **püf/püf püf** 'esrar, nargileyle, sigarayla içilen esrar' < ses taklidi kelimelerden. H. Aktunç 1989 s. 246. × ***Püf nedir, Recep? — Esrar be imanım...*** (A. Nesin 1957h s. 85). × ***"Sarı kız kim?" "Aspes!" "Ne demek o?" "Senin ağzın da süt kokuyo be! Aspes, yani püf be! ..."*** (A. Nesin 1957h s. 85). × ***Aşk olsun bu nimete, püf püfdeki himmete.*** (H. Aktunç 1989 s. 246).

püfçülük 'üfürükçülük' ***püfçülük et-*** 'üfürükçülük etmek'. × ***Maḥallede ʿādetā ʿallāme geçinir, buˌhʷācelik ṣıfatı nefīsniŋ ʿilminden, faẕlından ziyāde püfçiliğinden kināyedir. Baş ağrısına, sızıya, ḳulunca, ışıtmaya oḳur. Püfçülük etmek isteyenleriŋ ağızlarına tüküre-rek icrā-yı ṣanʿate icāzet verir.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 59).

püf et–/püfle– 'bir şeyi söndürmek veya soğutmak için üflemek' < ses taklidi kelimelerden × ***Ḳonuya ḳomşuya ḳurşun döker. Baʿzı sevdā ʿilletlerine püf eder. Şirīnlik nuṣhası verir. Faḳaṭ bu cihet biraz gizlidir.*** (H.R. Gürpınar 1316 s. 59–60). × ***Yollar tenha, ıssızsa? Yanımızda tıknefes, püf desek yıkılacak Mustafendiden başka erkek yok, korkarsak? derken amcazadeleri kahkahada.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 13.V.1942).

püf noktası 'bir işin en mühim ve ince yönü'. × ***Herif makineyi haldır huldur döndürdüğü halde, hiç kıpırdamadan taş gibi duranlar, kuvvetile etraftakileri alıklaştıranlar da var. Bunlar işin püf noktasını bilenler, ceketinin içinden kol yenlerine kadar bir tel dolayıp, uçlarını gizlice pirinç çubuklara değdirerek cereyanı telden geçirenlerdi.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 25.V.1942).

püf püf b. ***püf***.

püf taraf 'ince tarafları, hasass olduğu yön' × ***Belediye seçiminde hangi taraf ağır basacaktır. Eski reisin püf tarafları nelerdir?*** (Reşat Enis 1944 s. 166).

püfür- ‘(pipo veya sigara) içmek’ < ses taklidi kelimeden doğrudan doğruya yapılan fiil. Bunun başka misalini bilmiyorum. × ***Vaġonuŋ aralığı izdiḥāmdan ḳapanmış, pencereleri de taḫta pancurlarla örtülmüş olduġundan müteʿaffin bir ḥarāret aġır aġır ḥükmini icrāya başladı. Buŋa yanı başımızdaki ḳompartimāna yerleşmiş olan Alman żābiṭlarınıŋ püfürdüklleri puro dumanları daḫafīf nīm-ḍalġalı bir sis ḥālinde żamm oluyor, bizim ḳompartımanda tellendirilen dört siġara dumanına ḳarışıyordu.*** (Aḥmed Rāsim 1333 s. 31).

püfür püfür ‘rüzgârın serin ve hafif esişini anlatır’ < ses taklidi kelimelerden. × ***Önündeki pencere poyraza karşı. En sıcak günde bile püfür püfür eser.*** (S.M. Alus 1934 s. 135). × ***Köy, önceki kızgın çöle kıyasla bir cennetti. Püfür püfür rüzgârlı bir köydü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 130). × ***Makineyi bile fayrap etmemişti Sadık Reis, basmıştı yelkeni, püfür püfür.*** (R. Ilgaz 1969k s. 135). × ***Kaldırılan demirlerin zincirleri şıngırdadı, Ateşoğlu’nun dört teknelik dalgıç filosu, püfür püfür sağnaklayan rüzgârla, iç limandan açık denizlere karga funda fırladı.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 8).

AD. **pük** ‘yelle savrularak yağan kar, tipi’ DS 3494 < Erm. ***buk*** a.m. R. Dankoff 1991 no. 81. ××

pülpül b. ***fülfül***.

AD. **pülüskün** ‘dağlarda yetişen güzel kokulu bir ot, Mentha pulegium’ DS 3494, I. Hauenschild 1989 no. 736 < Yun. ***φλησκουνι*** (fliskúni) a.m. Tietze 1955 no. 282. b. ***filiskin***. ××

pünez ‘raptiye’ < Fr. ***punaise*** a.m. (asıl manası ‘tahtakurusu’). ××

AD. **pür I** ‘ardıç ve çam ağaçlarının yapraklı ince dalları; çam, ardıç, ladin ağaçlarının iğne gibi ince yaprakları’ DS 3494–95 < Sl. (Rus., Bulg. vs.) ***bor*** a.m. M. Vasmer 1953 I, 106–107. × ***Ben hızlandıḳça ayağımın altındaki sararmış çam pürleri kayıyor, eğreti duran toprak parçaları, taşlar, kozalaklar yuvarlanıyor, düşmemek için çabalanırken susuzluğum büsbütün artıyordu.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 110). × ***Vücudumdan terler boşanarak dağa tırmanmıya başladım. Dere sağımızda ve aşağıda kalmıştı. Üzeri kuru çam pürleri örtülü keçiyolunda kayıp yuvarlanmamak için bazan diz üstü çöküp bir ardıç dalını yakalıyor, bazan da tutar tutmaz köküyle beraber elimde kalan bir kekiğe yapışıyordum.*** (a.e. s. 125).

pür II ‘dolu, yüklü’ < Fa. ***pür*** a.m. J. Redhouse 2006 s. 439. × ***El-Ḥaḳ, ḳatı çoḳ zamāndan berü böyle ḳadr u rifʿatlü, ẕī-ḳudret u ẕī-şān begler-begi ʿaskeri müretteb u mükemmel ve müsellāḥ alayı geyimlü āyīne gümüş cebelü ve cevşenlü mutallā çaḫrı ḳalḳanlu, gümüş toġulġalu altun üsküflü demed sorġuçlu ve baḫrī ḳotaslu pür zīb u zīnet yarar u güzīde ʿasker geydügi yaraşur bahādır u dilāver server yigitler ile aʿdāi dīn üstine çıḳub kimse görmemişdi.*** (Selānikī 1989 I, 250). × ***Ḳāmetüŋ servin görüb küf küf*** (***kef kef*** ??) ***geçer her dem çınar, | Anuŋ içün ḍonadub pür naḫl ėder anı bahār.*** (Ẕātī 1967 I, 137). ***pür kıl-*** ‘doldurmak’: × ***Sāġarı pür ḳıl, unutma baŋa geldükce müdām, | Sāḳīyā, göster bize ġuṣṣa ferāmüş olduġı!*** (Ẕātī 1987 III, 65).

pür azamet 'çalımlı, gururlu' < Fa. ***pür*** 'dolu' + Ar. ***azâmet*** 'gurur, çalım': × ***Cümle âlem kendisiyle meşgulmüş de o kimseye aldırmıyormuş gibi gene aynı eda ile sağa sola bakmadan pür azamet kasıla kasıla çıktı gitti.*** (Ç. Altan 1975 s. 35).

pürçek b. ***bürçek***.

pürçücek b. ***bürçecük***.

AD. **pürçük** 'dal, budak; taze soğan ve başka sebzelerin yenilen yeşil yaprakları; mısır püskülü' DS 3496. × ***Kamışlar pürçüklenmişti. Pürçükler tozakıyordu. Kamışların pürçüklerine gün vurdu derken.*** (Yaşar Kemal 1955i II, 313). ***pürçük pürçük*** 'parça parça, kısım kısım, azar azar': × ***Parayı pürçük pürçük çektiğinden, Satılmışa büsbütün hesabını şaşırttı.*** (E.E. Talu 1937 s. 71).

püre 'lahana kurdu' DS 3498, Meninski 1680 I, 798, 986. krş. ***büre.***

AD. **pürele–** 'sermek, örtmek'. × ***Karı koca giderler, bir çul alır giderler, o çalıya pürelerler... Günde yumurtayı satarken, hayvan falan tedarik ederler. İşleri iyileşir.*** (M. Tuğrul 1969 s. 269).

AD. **püren/pren/piren** 'küçük, çan biçiminde ve güzel kokulu çiçekleri olan, çalı görünüşünde bir bitki, dallarından süpürge yapılır, çiçeklerinden yapılan bal çok değerlidir' A. Püsküllüoğlu 1994 s. 77 < Yun. ***πρινος*** (prínos) a.m. Tietze 1955 I, 228. × ***Damın merteklerinde, Tuz gölünün kıyısındaki pürenlere benzeyen Kâbe süpürgesi denen otun fakir kokusu, odanın içini dolduruyordu.*** (F. Baykurt 1955 s. 11). × ***Gece ıslak ıslak kokuyordu. Çam, gürgen, mantıvar, peryavşan, çobançırası, ter kokuyordu. Ekşi ter... Püren kokuyordu.*** (Yaşar Kemal 1955 I, 127). × ***Sekizden önce eve gelme demişti Erbil. Bir kucak özledi. Cinsellikle hiç ilgisi yoktu bu isteğin. Bir ıslanmak, bir üşümek, bir kumların yapışması gövdesine, bir orman altında pürenlerin batması sırtına.*** (A. Kutlu 1987 s. 54).

pürgü b. ***bürgü***, ***bürük***.

pür kıl– b. ***pür II***.

pürlü 'gelinlerin başlarına örtülen üstü pulla işlenmiş ve çevresine yalancı altın dizilmiş kırmızı başörtüsü' DS 3499. Krş. ***bürgü***, ***bürük***, ***pürgü***.

pürmeçe b. ***primeçe***.

pürsü– b. ***porsu- II***.

pürtek b. ***pertek***.

pürtük 'çok küçük parça, tanecik' DS 3500. ××

pürtüklü 'pürüzlü' DS 3500. ××

pürüz 'kusur; engel; kavga, döğüş çıkaran adam' DS 3500. × ***Ticaret savaşı bu yol üzerinde bunlar arıza, pürüz, biz de hayatta neler geçirdik...*** (A. Dino 1944 s. 32).

püskül 'ipek, iplik, sırma gibi muhtelif şeylerden yapılıp sarkıtılan bir nevi süsü demek olan bu tabir, aşağı yukarı aynı mahiyette olmak üzere fese

takılan süs nevinden sarkıncağı adıdır' M.Z. Pakalın 1946–54 II, 783, Meninski 1680 I, 821. × ***Fes tārīḫinde bir de ferāḫī denilen dökme pirincden maʿmül bir mādde vardır. Ferāḫī eski gümüş mecīdiyeden az büyük, alt ṭarafında üç yerinden ḫalḳalı olub püskül bu ḫalḳalara dikilirdi.*** (Aḥmed Rāsim 1926 s. 13). × ***Mavi püsküllü masumun kızamık çıkarırken ateşi içine vurup hüttalar gibi şiştiğini söylüyordu.*** (S.M. Alus 1944 s. 90). × ***Çökük avurtlar, mısır püskülü bıyıklar, yomruk bir gırtlak.*** (S.M. Alus 1944 s. 104). × ***Ali'yi anası senelerden beri sandıkta sakladığı püsküllü dal fesi, boğazına bağladığı ipek poşusu, kadife donu, koltuğunda yeni ıstardan kestiği halı çantasile hocaya teslim ederken bir de kuzulu koyun vâdetmişti.*** (H. Aytekin 1945 s. 66). × ***Gri filâfil bir pantolon, sarı gömlek, mavi boyunbağı. Kahverengi püsküllü mako makosenler.*** (R. Ilgaz 1991ç s. 140). × ***Ak sakallı, boyluca olanı öndeydi. Ucu püsküllü, kırmızı bir dolak sarmıştı başına.*** (M. Başaran 1992 s. 123). ***püsküllü bela*** 'çok sıkıntılı, büyük sorun': × ***Bu püsküllü belāya bir gem ṭaḳmaḳ lāzımdı.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 119).

AD. **püsür** 'kendirin çöplü kısmı; yünün eğrilmeğe elverişli olmayan kaba kısmı; eski ve kullanılmaz; karışık dolaşık iş' DS 3503 < Yun. ***αποσουρι*** (aposúri) a.m. Tietze 1955 I, 24, H. Eren 1999 s. 341. × ***Ulan, en kötüsü bir koca yakalayıncaya kadar en iyisidir. Merhametlidir, namusludur, daha bir sürü boktan püsür şeyler. Bütün güzellikleri vadederler. Amma bunlar öküz elde edinceye kadardır.*** (F. Baysal 1944 s. 30).

püsürge 'süpürge' anagramatik varyant, b. ***süpürge***.

AD. **püşk** 'pay, hisse' < Fa. ***pişk*** a.m. F. Steingass 1930 s. 252, Az. ***püşk*** a.m. üzerinden, DS 3504. ××

AD. **püt** '16 kg.lık buğday ölçeği' ZTS 159 < Rus. ***pud*** a.m. Tietze 1982z no. 215. ××

AD. **pütürge** 'lambaya gazyağı koymakta kullanılan araç' ZTS 159 < Rus. ***butılka*** 'şişe' Tietze 1982z no. 216. ××

püzeveng b. ***pezeveng***.

püzevenk b. ***pezeveng***.

R

raaya b. ***reaya***.

rab ‘hanlarda evli erkekleri kaldığı bölüm‘ R. Dankoff 2004 s. 230. ××

rabat ‘sur dışı, dış mahalle, şehir suru dışında kalan‘ R. Dankoff 2004 s. 230 < Ar. ***rabāṭ*** a.m. ××

rabata b. ***rapata***.

rabatima ‘?’ × ***Bir kaç gün, eli bağlı olarak boş iğne çekti. “Parmağı kırıldıktan sonra” rabatimaya başladı. Astarlarını içeriden dikmesi için Sava ona ceketler veriyordu. Bunu klapa takip etti; boş makine döndürdü. Daha sonra, telallar, düz işler yaptı. Usta yan dikme, cep dikme verdi ona.*** (R. Enis 1957 s. 125).

rabbani ‘ilahi, Rabba mensup, ermiş, kutsal insan‘ J. Redhouse 1890 s. 962 < Ar. ***rabb*** + Fa. ***-ānī***. × ***Ve bu vezīrüŋ bir ārāste ḳızı varıdı, elṭāfı rabbānī, aʿṭāfı subḥānī bilesinceyidi.*** (Ferec 855/1451 v. 70a). × ***Taḳdīr-i rabbānī vü ḥükm-i āsumānī şöyle oldı-ki -ˌHaca Muẓaffer dėrleridi - bir ulu tācir varidı, ol mescidde namāz ḳılurdı.*** (a.e. v. 117b). × ***Bu eşnāda taḳdīr-i rabbānī eyle ẓāhir olur ki ol şehrüŋ pādeşāhı ol gün beḥükm-i ilāhī temāşāya ṣaḥrāya cıḳub-dururmış.*** (a.e. v. 129b). × ***Sene 982 saferinde hikmet-i ilâhî ile Matbah-ı âmirde kebâb çevrilürken kazâ-i Rabbânî, tâbede yağ tutuşup, yukarı kuruma ateş-i alev yapışur, hiç bir vechile söyündürmeğe mecâl ü imkân olmayup alev karşuda hidmetkârlar odalarına ulaşur, kilara ve helva-hâneye varur. Azîm ihrâk oldı.*** (Selânikî 1989 [1599] I, 90).

rabbülâlem ‘âlemin Rabbi’ < Ar. ***rabbu l-ʿālem*** a.m. × ***Ṣadhezārān āferīn Rabbü l-ʿālemīne, ṭabʿı pākuŋa, ˌhāṭırı çālākuŋa!*** (Ferec v. 138a). × ***Rabbulʿalemīn ʿizzetiycün saŋa bir ʿuḳübet ėdeyim ki ʿaleme ʿibret olasın*** (a.e. 198a).

rabıta ‘bağ, ip, ilgi, ilişki; düzen, sıra‘ Meninski 1680 II, 2250, J. Redhouse 1890 s. 962 < Ar. ***rābiṭa*** a.m. × ***Meşrūʿ bir rābıṭa ile pāk, maʿṣūm bir ḳızı aşılamaġa gidiyorduŋ.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 263). × ***Birlikte oldukları her an, vaktiyle çocuk diye hafifseyip reddettiği adamın, kocasından ne kadar vakur, ne kadar rabıtalı ve şayanı itimad olduğunu saptayıp yerlere geçiyor.*** (A. İlhan 1988 s. 298).

rabt ‘bağlama, iliştirme, hasr, tahsis‘ Meninski 1680 II, 2275, J. Redhouse 1890 s. 962 < Ar. ***rabṭ*** a.m. ***Anuŋ ḏaḫı naẓmına mübāşeret ve silk-i ḥayāl-ile rabṭına mübāderet ḳılındı.*** (ʿĀlī 1587 v. 111b). × ***Ev odur: ṣāḥibi żabṭında ola, yaʿnī ʿaḳdinde ve rabṭında ola.*** (ʿĀlī 1587 v.

122a). ***rabt et-*** 'bağlamak' J. Redhouse 1890 s. 962. ***rabt olun-*** 'bağlanmak, ilişkilendirilmek': × ***Şirketin müddeti olan beş sene zarfında muhalefeti efkârın önünü almak için her işe göre herkesin vezaifi, talimat ve kontrato suretlerini cami bir varakai taahhüdiyeye rabtolunacaktır.*** (A.İ. Tokgöz 1993 s. 49).

rabtiye b. ***raptiye***.

rabun 'pey olarak verilen para, pey akçası' DS 3505. ××

râci 'dair, müteallik; dokunan; geri dönen' Meninski 1680 II, 2251 < Ar. ***rāci*** a.m. (/rc'/ kökünden). × ***'Ale l-ḫuṣūṣ anlaruŋ bu vech-ile rezāletleri ve cühelānuŋ kemāl-i devlet u i'tilā-yile miknetleri 'iyāẕen billāhi ta'ālā 'ilm-i şerīfi ṭaḥfīfe fuẕelāya bülehā ḥarf atub i'tiḳādātı ehli ḥarfı ṭarīḳi Ḥaḳdan taḥrīfe rāci'dur.*** ('Ālī 1979 I, 175). × ***Lo̱husanıŋ ṣıhhatince vuḳū' bulacaḳ her mes'ūlīyet size rāci'dir. İşte ḳapu, buyruŋuz!*** (H.R. Gürpınar 1927n s. 210-211).

racih 'değerli, üstün, tercih olunur' Meninski 1680 II, 2251 < Ar. ***rāciḥa.*** × ***'Alā külli ḥālin meṣnevīsi ġazellerinden rāciḥdür.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 174.).

racik 'cevizli sucuk' DS 3505. ××

(Argo) **racon/rajon** 'sebep, kaide, âdet, usul, gösteriş; hakimiyet' H. Aktunç 1990 s. 233 < İt. ***ragion***e 'mana, sebep'. × ***Silâh attığın bir şey değil. Nah benim üstümde de var, ben de atayım, beraber gürletelim, fakat aksi şeytan sokaktan geçen birisine raslayıverirse, pisipisine kana girersek racona yakışmaz!*** (S.M. Alus 1944 s. 126). × **KARAGÖZ — :*O paralardan biraz da bize uçlan! HACIVAT -Ne münasebet. KARAGÖZ -Minas, Karabet anlamam. Raconca bir mirasyediye iki dalkavuk olur. Sökül bakalım paraları. Alcağın murabbı yalnız yiyemezsin*** (M. Rona 1947 s. 24). ***racon at-*** 'gösteriş yapmak'. ***raconcu*** 'kabadayı, külhanbeyi': ***racon kes-*** 'usul koymak, rol yapmak' H. Aktunç 1990 s. 233 (örneklerle). × ***Yorgiŋiz oynamasun. Kumārda petalyacıdır. Tatlı sözüne kanmayıŋ. Ġalatada racon keser. Diŋlemeyiŋ!*** (Ahmed Rāsim 1328 s. 197). × ***Halime Hanım isminde yaşlıca bir kadın! O zamanlar bütün oradaki kahveleri dolduran birçok kabadayılar, uçarılar bu Halime Hanımdan tirtir titrerler ve o elinde kamçı ile kahveden içeriye girdiği zaman hürmetle ayağa kalkarlar, sonra da kendi aralarındaki hallemedikleri en pürüzlü en mes'eleyi bu hatuna hallettirirler. Onun kestiği rajona boyunlarını eğerlermiş.*** (O.C. Kaygılı 2003 256).

rad 'gök gürültüsü' Meninski 1680 II, 2334 < Ar. ***ra'd*** a.m. × ***Bir gün ḳażāyı āsumānī bulıt ḳopdı, ra'd cağırdı, barḳ deprendi, yağmur yağdı, yėl esdi.*** (Ferec v. 32b).

rada 'mola, istirahat' R. Dankoff 2004 s. 330. ××

radakay 'kral' R. Dankoff 2004 s. 330. ××

radansa (gemici dili) 'matafyonların ve halat çımalarına yapılan ufak kasaların içine konan demir veya pirinçten yapılmış mukaar halka' L. Gürçay 1943 s. 327, Kahane-Tietze 1958 no. 531, H. Eren 1999 s. 343 < İt.

radancia a.m. (asıl manası 'yüksük'). Kahane-Tietze 1958 no. 531. Bu kelimenin varyantı (?) ***rodanza*** manaca müphem bir yerde geçiyor, krş. ***rodanza***.

radar b.m. < İng. ***radar*** a.m. × ***Öyle de geveze ki, ben sormadan anlatmaya başladı: Altı aydır Gölcük'te bir radar kursu idare ediyormuş. Vazifesi sona erdiğinden, on gün sonra New York'a dönecekmiş.*** (H. Taner 1951t s. 15).

(Argo) **radarcı** 'dikizci, röntgenci, gözetleyici; birisinin yapıp ettiğini gözetleyerek başkasına haber veren kimse' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

radde 'derece, kerte, mertebe' Meninski 1680 II, 2253 < Ar. ***rādda*** a.m. × ***Tahkikat için bir mebde vardı. Ümit ihtimali yüzde bir raddesinde de olsa boşlamamak lâzım gelirdi.*** (H.R. Gürpınar 1942 s. 119).

radika b. ***radike***.

radikal 'aşırı, sert, köklü, kökten' < Fr. ***radical*** a.m. ××

radike/radika 'acı marul, Cichorium entybus' Ü. Hauenschild 1989 no. 322 < Yun. ***ραδικι*** (radíki) a.m. × ***Barba Manol meyhanelerin birinde radika salatası, balık kızartması, ahtapot kebabı, yoğurt ve peynir mezelerinin önünde oturuyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 209).

radyatör 'dilimli borulardan meydana gelmiş ısıtma cihazı' < Fr. ***radiateur*** a.m. (argo) ***radyatör boşalt-*** 'işemek'. H. Aktunç 1990 s. 234. ××

radyo b.m. < Fr. ***radio*** a.m. × ***Köysel'in, öyle harple, darple alış verişi yoktu, radyo ve gazete de takip etmediği için şu tarafın, bu tarafın galebesine dair kafasında siyasî bir fikir ve kanaat taşımazdı.*** (H. Aytekin 1945 s. 89). × ***Sıcak yaz günlerinde sabahtan akşama kadar radyo imanına kadar açık.*** (İsmail Galib 1949 s. 50). × ***Zenith marka radyo, dişbudak etajer, kırk beş milimetre plâk pikabı bile alamam.*** (H. Taner 1954 s. 87). × ***Çay getirdi bana. Radyoyu açtı. Takur tukur bir caz müziği dolakoydu odaya.*** (E. Tokmakçıoğlu 1957 s. 98). × ***İreysicumur Amarikan radyosuynan bir konuşma daha konuştu, dinledik. Kalın sesi öyle kubat kubat geliyordu. Deniz dalgalarını aşa aşa.*** (F. Baykurt 1967a s. 158). × ***Radyoda bir Yunan istasyonu. Kıvrak akordeon. Rumca şarkılar.*** (A. Yurdakul 1991 s. 197). × ***Radyo, televizyon insanlığın elinde bulunsa, bir sınıfın çıkarlarına, propagandalarına alet edilmese, edebiyatın geniş kitlelere yayılmasında büyük etken olurlar.*** (Yaşar Kemal 1980 s. 283).

radyoskopi (tıp terimlerinden) 'bir organın X ışınları ile muayenesi' < Fr. ***radioscopie*** a.m. × ***Doktor muayene etti, sorular sordu. Radyoskopiye soktu. "Korkulacak bir şey yok," dedi.*** (Memet Fuat 1998 s. 387).

raf I/ıraf 'üstüne öteberi koymak için duvara veya dolabın içine birbirine paralel olarak tutturulmuş tahta veya metal levha, üzerine öteberi konan açık dolap' = Fa. ***ref***, Ar. ***reff*** a.m. 'polica, Gestell, Leiste' O. Blau 1868 s. 285; Yun. ***ράφί*** (rafi) 'Bänkel'; Arn. ***ράφί*** 'Schrank den Gewerbsleute': × ***Raftan sünger mi düştü?*** (S.M. Alus 1933k s. 112). × ***Enişte beyimiz şancılı adamdır; raftan sünger düşse kıvrım kıvrım kıvranır.*** (S.M. Alus 1933p s. 167). × ***Türlü renk ve desenlerde bir sürü elbise duvar***

diplerindeki raflara yerleştirilmiştir. (Reşat Enis 1933 s. 99). × ***Rafta kurabiye var ama size göre değil*** (M. Celal 1936ka s. 69). × ***Irafa filcan gomuş / İçine mercan gomuş / Gaynanasının adını / Guyruklu sıçan gomuş.*** (Ö.A. Aksoy 1946 s. 376). × ***Tam yukarıya doğru fırlamak için elbisesinin içine hava toplarken, bulunduğu yerden üç dört kulaç daha derinde denizde bir raf teşkil eden bir çıkıntının üzerinde melât çeşidinden koskocaman bir sünger gördü.*** (Halikarnas Balıkçısı 1955 s. 203). × ***Bezirgân raftan bir amerikan topu çekerken gülümsedi.*** (F. Erdinç 1959 s. 85). × ***Aygaz tüpü, çay kavanozu, "istikan" dediği ince belli, sarı kuşaklı çay bardakları da rafta diziliydi…*** (Peride Celal 1985 s. 24). × ***Küçük odanın üst yanını dört duvarda kesintisiz saran raflarda, Fransızların dağıttıkları cıncık tabaklarını saklardık.*** (A. Kutlu 1995 s. 102). ***rafa kaldır- /rafa koy-*** 'ilgilenmeyi bırakmak, gündemden düşürmek': × ***Harf inkılâbı altı yüz yılı rafa kaldırdı. Ve tarihsiz bir memleket ibda etti.*** (C. Meriç 1997 s. 301).

AD **raf II** 'saç tarağı' DS 3505 < EYun. ***agreifna*** ? ××

rafadan/rufadan 'kabuğu ile birlikte kaynar suda az pişirilmiş yumurta' TS 3965, H. Eren 1999 s. 343 < BizYun. ***ροφητον/ρφθτν*** (rofitón/rifotón) a.m. ***ṙονφητά*** (rofita) G. Meyer 1893 s. 57; Bulg. ***róvit, rófit*** < Yun. ***ροφητός, ρονφιτόν***. × ***Evinde bir rafadan yumurta pişirmesini bilmez ama çaylarda tango kıvırmasını pek bilir!*** (İsmail Galib 1932de s. 5). × ***Hern Horner, sağ dizi müzmin menüsküslü ve kahvaltıda yağda pişmiş ya da rafadan yumurta istememesine her sabah şaşan adam.*** (Tarık Dursun K. 1993 s. 107). b. ***urfadan***.

rafan 'grafan, değirmen oluğu tıkanmaması için takılan süzgeç görevi gören madeni çivi; çok zayıf, kaburgaları sayılan' K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

rafata b. ***rapata***.

rafızî 'Rafızilik doktrinine inanan, Rafızilik mensubu' < Ar. ***rāfiżī*** a.m. ××

rafya 'liflerinden sepet vs. örülen bir çeşit Afrika palmiyesi' < İng. ***raffia*** < Madagaskar'da konuşulan bir dilden. ××

O. **râğ** 'dağ yamacı; dağ eteği' < Fa. ***rāġ*** a.m. F. Steingass 1930 s. 563. × ***Ė nevber-i bāġ-ı cüvānī ve ė ʿabher-i rāġ-ı kāmurānī!*** (Ferec v. 106b).

rağa 'bir tarım aleti' R. Dankoff 2004 s. 230. ××

rağbet 'istek, arzu, meyl' < Ar. ***raġba*** a.m. × ***Andan ʿavrat ʿacüza eyitdi: "Ana! Bilürsin ki ben daşra cıḳduġum yoḳdur. Düşmenümüz hem coḳdur. Ol gişinüŋ raġbeti varısa bunda gelsün!" dėdi.*** (Ferec v. 24b). × ***Ve anuŋ soḥbetine ḳāżī-nüŋ raġbeti oldı.*** (a.e. v. 103a). ***rağbet bul-*** 'ilgi ***görmek, iyi karşılanmak':*** × ***Mekruh Chıfıdın mehebden chkub / Bu vilayetdem dakhi kurtulub / Krisdiyanlıkde biz raghbet bulub / Ömr u demımız asude dostum.*** (E. Kömürjian 1981 s. 94 no. 62). ***rağbet et-/ rağbet eyle-/-rağbet göster-*** 'istemek, arzu etmek': × ***Mülük-i ʿālem ḳızların aŋa ‹arz eyledüm, kimse-sinüŋ viṣālına rağbet eylemedi*** (a.e. 36b). × ***Ol maḳāma yėtişen˙halḳ ol ḳızı anda ʿibādet ėder gördiler, ziyāretine raġbet ėtdiler. Āvāze vilāyetde münteşir oldı.˙Halḳ geldiler, ʿābide ḳonşılığında ev yap-***

dılar. (Ferec v. 65a). × ***Bu şehre geleli üc gündür bāzāra girürem, ḥammāl-lar icinde otururam: kimse baŋa raġbet göstermedi; nesne feteḥ ėdemedüm, dilteng oldum, şeherden cıḳdum, şol fülān yėrde oturdum.*** (a.e. 130a).

râğıb 'rağbet gösteren, istekli, talip' Şemseddīn Sāmī 1317 s. 655 < Ar. ***rāġıb*** a.m. × ***Levendi ḥāżır-bāş tīġi ̯hün-pāşdan cüdā olmaḳ cidden münāsib degüldür. Anı bārı girān dutub gendülerden ayırmalarına ʿaḳlı kāmil ṣāḥibleri ḳaṭʿan rāġıb degüldür.*** (ʿĀlī 1975 s. 134). × ***Ve bir raʿīyet fevt olub evlādı ẕükürı ve ḳarındaşı kalmasa, sipāhī ṭāyifesi yėrlerin ol ḳaryede ṭālib u rāġıb raʿīyet var ise ̯hāricden sipāhīye vėrmeyüb gėrü raʿīyete vėre ki raʿīyet yėre mużāyaḳa çekmeye.*** (Ö.L. Barkan 1943 [977/1569] s. 342). × ***Lüçika'nın gösterdiği eser-i maḥabbet mi nāḳış? Her gün, her ān görişmeğe rāġıb değil mi? Ḳısḳanca değer emāre var mı?*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933ia s. 9). ***rāğıb ol-*** 'meyletmek, arzulamak': × ***Bihrüz cün ol rüy-ı dil-efrüzı gördi, rāġıb u müteʿaccib oldı.*** (Ferec v. 106b).

rağmen 'zıddına, inadına, karşın' < Ar. ***raġm+an*** a.m. Ar. accusativus eki ***an***'ın zarf yaptığı durumlar için b. ***aceleten*** ⊡. × ***Beli nīm bükük olduġuna raġmen pek dincdir. Ḳış yaz ḳolları ṣıġalı, arḳasında beyāż bir entārile gezer.*** (Meḥmed Raʾūf 1331 s. 125). × ***Ḥasan Feraḥ Efendi, mevsimin ḥazīrān olmasına raġmen, boy kürkü ve elinde ṭıbbī bir kitābla göründü.*** (H.R. Gürpınar 1340c s. 202). × ***ʿAlī Bekiriŋ annesi ihtimām etdiği her türlü ḳuyüdı taḥaffuẓīyeye raġmen onuncu çocuğuna gebe ḳalmışdı.*** (H.R. Gürpınar 1928 s. 8). × ***Bu nāzük günlerde münāsebetsiz bir şey' yaparaḳ partileri ḳızdırmaḳdan ḳorḳduġu içün günüŋ dedi-ḳodularına ḳarışmaḳdan çekinür ʿanūd ve ̯haşīn ṭabīʿatına raġmen her kese ayrı ayrı ḳavuḳ ṣallayordu.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 251). × ***Ufak yapılı, çelimsiz ve algın olmasına rağmen oturaklı, kendine güvenir bir hali vardı.*** (T. Evren 1943 s. 92). × ***Efendi Mansur herşeye rağmen anaryaya bastı. Traktor kendini geri attı.*** (Orhan Kemal 1951s s. 70). × ***Yalvarıp yakarmama rağmen silmeye yanaşmadığın bir kaç cümle başıma bir sürü belā açtı. Kavgacılığın, ast üst dinlemeyen dik başlılığın...*** (L. Tekin 1990 s. 171).

rağna b. ***rahna***.

rah I/reh 'yol, sokak, gidiş, yürüyüş' Meninski 1680 II, 2267, R. Dankoff 2004 s. 230 < Fa. ***rāh/räh*** a.m. × ***Ey ̯hayāli dil-firībüŋ pīşvāsı çeşmümüŋ, | Büt-perest olmaḳ yoluŋda reh-nümāsı çeşmümüŋ!*** (ʿÖmer b. Mezīd 1982 [840/1437] s. 170). × ***Gendüler silāḥlanub atlarına bindiler, gelen yaġıya ḳarşu durdılar, gerdi rāh bī-tevaḳḳuf cenge başladılar.*** (Ferec a.e. v. 42a). × ***Bir varaḳaya yazub bir güvercinüŋ cenāḥına bağlar; yaʿnī ki dişisi Mışrda olub ḳafes-ile getürdükleri kebütercügi rāhı risālete ilḳā eyler. Vaḳtī-ki Mışrdaki çifti yanına iner ḳonar, nigehbānları ḍutub vālīyi vilāyet olan mīri mīrān olan ḥużürına iletür.*** (ʿĀlī 1975 s. 130). × ***Bu esbi dil şafālar ile gem gever, anuŋ | Yėlüb yopurmaġa rehi vaşlında dāʾimā.*** (Ẕātī 1967 I, 31). × ***Dökülen ḳan boşa gitmez reh-i ḥürrīyetde, | İnḳılāba olur ergeç cereyānı bādī.*** (Şair Eşref 1958 s. 121).

O. **rah II** ‘şarap’ < Ar. ***rāḥ*** a.m. × ***Buyurdı: iki māh-rüy-ı kemend-müy sāḳılıġa durdılar, mürevvaḳ bāde-yile ḳadeḥleri gerdān eylediler. Şol bāde ki ʿakso pertev-i ʿHurşīd u nür-ı çehre-i Nāhīd-idi rüḥıdı reng-i rāḥda ṣafālu şarābıdı.*** (Ferec v. 115b).

rahat ‘huzur, dinlenme’ Meninski 1680 II, 2252 < Ar. ***rāḥa*** a.m. (/rwḥ/ kökünden). ***rahata bırak-*** ‘(birisini) istirahat etmeye bırakmak, sıkıntı vermemek: × ***ʿHudādād bir gėce ol ḳıza duʿālar sėnālar ḳıldı: “ʿHidmet bābında bir daḳīḳa mühmel ḳomaduŋ, beni rāḥata bıraḳduŋ. Taŋrı saŋa cezā-yı ʿhayr vėrsün!*** (Ferec v. 65b). ***rahatı kalma-*** ‘endişede olmak, endişeden uykusu haram olmak’: × ***Sen benüm gözümden ġāyib olalı ṣabrum sükünum, rāḥatum ḳarārum ḳalmadı.*** (Ferec v. 120b). ***rahat ol-*** ‘huzur içinde olmak’: × ***Bir ḳac gün anda rāḥat oldılar. Bir günʿhātün eyitdi: “Oġlancuḳları avıdı-dur. Ben varayın eskicelerini, deryā kenārında yayḳayayım.” dėdi.*** (Ferec v. 246a).

rahatlık ‘erkeğin karısı, eşi; sıkıntısı olmama, huzur’ Meninski 1680 II, 2252, R. Dankoff 2004 s. 330 < Ar. ***rāḥa*** + Tk. ***-lık***. × ***Gėceler ve gündüzler küffāra rāḥatlıḳ vėrmediler.*** (F. Giese 1929 s. 176). × ***Enez kāfirleri Müslimānlıġuŋ esīrlerini gendülere rāḥatlıġ-ile ḳullandurmazlar. Esīr durmaz olur, ḳaçar.*** (a.e. s. 135). × ***O vakıt epeyice rahatlığımızı bulduk, ve bir kaç para da artırmaya başladık.*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 20). × ***Muttalip, gönlünde engin bir rahatlıkla, başını dikmiş yürüyordu. Şerif Ağa karlı dağ gibi arkasında, Fadime de şu tepelerin ilk oymağındaki köyde olduktan sonra, karada ölür müydü Muttalip?*** (F. Erdinç 1948iç s. 61). × ***Duyduğu huzur ve rahatlık, onun kendisine ördüğü yasaklar barikatını hiç sezdirmeden yumuşatıp yıkıyordu.*** (A. Altan 1985 s. 39). × ***Şımarıyorlar. Hiç yoktan kavga çıkarıyorlar. Rahatlık battı bunlara.*** (T. Apaydın 1991 s. 01). × ***İstanbul’un o hara gürasından sonra bir sükûnet, bir rahatlık, başka bir âlem sanki!*** (M.H. Saçlıoğlu 1994 s. 28).

rahatsız ‘rahat olmayan, tedirgin, kullanımı rahat olmayan; hasta, keyifsiz’ Meninski 1680 II, 2252, J. Redhouse 1890 s. 954 < Ar. ***rāḥa*** + Tk. ***-sız***. × ***“Eger rahatsız olmayayıdım daha eyi olur idi.” — “Efendim, bir şey deyil, geçer, bir az ekmek kızartdırub suyunı içmeli, yahud bir iki limonada ile sauşur.”*** (Vartan Paşa 1991 [1851] s. 119). × ***Ben böbreklerimden rahatsızım, üstelik nefes darlığım da var.*** (S. Taşer 1956 s. 118). ***rahatsız et-*** ‘birini sıkıntıya sokmak, tedirgin etmek’: × ***Rāḥatsız etmemek içün gelmedim. Faḳaṭ rāḥatsızlıḳ uzayınca artıḳ izʿācı göze aldırdım.*** (H.R. Gürpınar 1340 s. 512). × ***Lüzümsuz yere rāḥatsız etmeyeyim!*** (M. Yesari 1928 s. 429). × ***Fakat 17 Temmuz günü “Aşura günü” denilen dinî bir gün olduğunu öğrenince rahatsız etmeği doğru bulmadım.*** (A. Nesin 1960g s. 31). × ***Bitmemiş bir çalışmanın deklarasyon gibi yayınlanması rahatsız ediyor Nadya’yı.*** (A. Yurdakul 1991 s. 151). ***rahatsız ol-*** ‘tedirgin olmak, huzuru kaçmak, hoşlanmamak’: × ***Astmalı polis, üstüste içilen sigaralardan rahatsız olduğundan kımlanmaya başlamıştı. Akıl edip de bari şurdan bir pencere açsalar!*** (H. Taner 1954 s. 30). × ***Göllüce mahallesinde oturanlardan rahatsız oldukları için ellerine, uyuşturan bir zehir taşıyan mermilerle silâhlarını almışlar, Göllüce mahal-***

lesini basarak karşılarına çıkan küçük büyük her Göllüceliyi acı duyurmadan öldürmüşler. (B. Karasu 1995na s. 61). ***Her daim başkalarının bakışlarından rahatsız olan ben, hayatımda ilk defa birini seyretmekten keyif alıyordum.*** (E. Şafak 2001 s. 190). ***rahatsızlık vermek*** 'rahatını kaçırmak, tedirgin etmek, zor durumda bırakmak, sıkıntıya sokmak': × ***Bu sebepten Abdi Ağa kan da kaybetmemişti. İllâki kürek kemiğinin altındaki kurşun! Çok rahatsızlık veriyordu.*** (Yaşar Kemal 1955i I, 114).

rahatülhulkum 'lokum (lokum vulgarismdir ama genelleşmiştir)' J. Redhouse 1890 s. 954 < Ar. ***rāḥatu l-ḥulḳūm*** 'boğazın rahatlığı'.

O. **rahdar** 'yol bekçisi, gümrükçü, kolcu' Meninski 1680 II, 2267, J. Redhouse 1890 s. 960 < Fa. ***rāhdār*** 'road-patrol, one who has charge of the public roads, a road toll-gatherer' F. Steingass 1930 s. 566'. × ***Ol yėrüŋ melikesi Urvīye her yėrde rāhdār ḳomışdı ki her ṭarafdan gelenüŋ ḥālını yaza, gendüye bildüre.*** (Ferec v. 181b).

rahib/rahip 'din adamı, keşiş' Meninski 1680 II, 2267, J. Redhouse 1890 s. 960 < Ar. ***rāhib*** a.m. × ***Saçun küfrin yüzüŋ nūrın görürse zāhid ü rāhib | Bu mescidden dėye "yāhā" ve ol büt-ḫāneden "yāhū".*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 32). × ***Seni göreler, ḳarşu geleler, ḳul(l) ıḳ ėdeler, eyideler: "Ė rāhib-i büzürgvār! Ḳandan gelürsin?" dėyeler.*** (Ferec v. 38b). × ***Ferruḥ-nāz daḥı heves ėtdi ki rāhibi a'ẓamı göre, naṣīḥatin işide.*** (a.e. v. 39b). × ***Yersiz ḳalan bir rāhibe kendi yerini veren bir İslām, açıḳda ḳalmış Rūm ḳadınlarına barınacaḳ bir kenār tedārük eden ḳabā ṣabā bir Türk görülüyordu.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 180). ***râhibler donı*** 'rahip kisvesi': × ***Bir eve girdi, bir boġca rāhibler donın cıḳardı, naẓarda ḳodı.*** (Ferec v. 38a).

rahibe 'kadın rahip' < Ar. ***rahibe*** a.m. J. Redhouse 1890 s. 960. ××

O. **râhile** 'binek olan dişi deve' Meninski 1680 II, 2253, 2294 < Ar. ***rāḥila*** a.m. × ***Şöyle ki bir laḥẓa, bir lemḥa birbirinden cüdā degüldi. Aŋa degin ki ḥüccāc 'azm-ı bādiye ėtdiler, cüvān-ı Baġdādī Bihrüzuŋ zād u rāḥilesi ḳaydını tamām gördi. Kūfeye degin gönderüçıḳdı. Ol arada ayırtlaşdılar.*** (Ferec v. 105b).

rahîm 'merhametli' Meninski 1680 II, 2294 < Ar. ***raḥīm*** a.m. × ***Kerīm-dür ki keremi bī-nihāyetdür, / raḥīm-dür ki raḥmeti bī-ġāyetdür.*** (Ferec v. 65b). × ***Ḫudā kerīm u raḥīmdür.*** (a.e. v. 65b).

rahip b. ***rahib***.

rahle 'okumak için üstüne bir kitap konan alçak masa' Meninski 1680 II, 2291, 2292 < Ar. ***raḥla*** a.m. × ***Gümüş varaḳlı, gül naḳışlı raḥle.*** (M.S, Kütükoğlu 1983 s. 208). × ***Dārülkurrada her çocuk için ufak bir rahle ve bir de ufak minder bulunur. Abdülaziz Bey*** 1995 I, 67).

rahmet I 'merhamet, acıma' Meninski 1680 II, 2293, 2298 < Ar. ***raḥma*** a.m. ***rahmet et-*** 'acımak, merhamet etmek': × ***İmeklüyerek zindāncı evine vardum. Zindāncı 'avratı yaluŋuz otururmış. "Hāyı bed-fi'l uġrı, nistersin üşbunda?" dėdi. Ben ḫidmet ve tevāżu' eyledüm, eyitdüm: "Ė kedbānū! Hīc mürüvvetüŋ ola mı ki benüm bī-cāralıġuma raḥmet ėdesin?" dėdüm.*** (Ferec v. 111a).

rahmet II ‘yağmur’. × ***Ḳız eyitdi: “Ol ne raḥmetdür ki ḫalḳ andan ḳacar?” Şehzāde eyitdi: “Yaġmur” dėdi.*** (Ferec v. 137b).

AD. **rahna/rağna** ‘örümcek’ Meninski 1680 II, 2253, K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. (dial.) ***αραχνα/ραχνα*** a.m. (arą́hna/rą́hna), Ch. Tzitzilis 1987 s. 27, no. 34. b. ***arahna*** DS 3505. ××

rahne ‘bir surda yıkılmış yer, gedik’ Meninski 1680 II, 2253, 2293 < Fa. ***rąḥna*** ‘A breach in a wall, a fracture, notch (in a sword or knife), hole, crack, chink; a loop-hole; window’ F. Steingass 1930 s. 572. × ***Burada aynı sıkıntıları ben de çektim. Bu vaziyetde, kim olursa olsun, değil üç günlük yatmaya ve yemeğe davet etmek, bir defa bile yemeğe göiürmenin bütçede ne rahneler açacağını yine benim bilenlerdenim.*** (T. Güner 1951 s. 95).

rahnümâ/rehnümâ/rehnumâ ‘rehber, kılavuz’ Meninski 1680 II, 2268, 2397 < Fa. ***rāh*** ‘yol’ + ***numā*** ‘gösteren’. × ***Binüb rąḥta ol ḫıżrı ferruḥ-liḳā | Hemān oldı çiftligine reh-nümā. | Nihāyet göründi bir ārām-gāh.*** (İzzet Molla 1269/1849 s. 13). × ***Dimo der nazlım sözumi dinle / Hmen sen gyonlun durust dut Hake / Dınıme ikrar versen sıdkile / Hakdır rehnuma korkma hayrole.*** (E. Kömürjian 1981 s. 79 no. 17). × ***Ben sana teslim u seni Tanrıme / Desdigir u medar ughurımıze / Ol rehnuma olub tedbirımıze / Soyler bu kazeli ki İremiya*** (E. Kömürjian 1981 s. 102 no. 88). × ***Zevcemiŋ ʿaḳıl ḫocası, reh-nümāsı hep o ḳaḳanoz ḳalṭaḳdır.*** (H.R. Gürpınar 1926b s. 241).

rah-peymâ ol- ‘yola çıkmak, yolda olmak’ Fa. ***rāh*** ‘yol’ + ***paymā*** ‘ölçen’ + Tk. ***ol-***. ××

rahşan ‘parıltılı, parlak’ < Fa. ***rąḥşān*** a.m. × ***Cün cemālına naẓar ėtdi: Yüz gördi - māh-ı dürefşān, boy gördi - serv-i büstān, ʿĀrıż gördi āfitāb-ı rąḥşān, ruḥsār gördi gül-i ḫandān*** (Ferec v. 151a).

raht ‘takım, at takımı, yolculuk takımı; ev takımı, kapı takımı; yük, eşya, aletler, mücevherat’ Meninski 1680 II, 2395, H. Eren 1999 s. 343 < Fa. ***rąḥt*** a.m. × ***Ḳamu rąḥtını cıḳardı, nevbet barmağındagı yüzüge degdi. Anı bir iki-gez cekdi, alımadı ʿāciz ḳaldı. Andan yüzügi aġzına aldı, çeynedi: Zehrināk imış; zehri eṣeri miʿdesine yetişdi, ḳarnı kaynadı, cānı oynadı.*** (Ferec v. 8b). × ***Andan Mübārek oġlanları ḳatına oḳıdı. Eyitdi: “Deve-lerile bunda duruŋ, biz gelince rąḥtı, eyü saklaŋ!” dėdi*** (a.e. v. 55a). × ***Soŋında rąḥtı ve yapuġı ve altun üzengisi ve dikme ʿabāyīsi mükemmel baḫşiş atına binüb ʿavdet ėtdüm.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 105-106). × ***Binüb rąḥta ol ḫıżrı ferruḥ-liḳā | Hemān oldı çiftligine reh-nümā. | Nihāyet göründi bir ārām-gāh.*** (İzzet Molla 1269/1849 s. 13). × ***rąḥt-ı pencere, mükemmel, siyāh, bā ḳalay*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 299).

rahvan b. ***rahvar***.

rahvar/revâr/rahvan ‘biniciyi sarsmadan koşan veya süratli yürüyen (at)’ Meninski 1680 II, 2263, H. Eren 1999 s. 343 < Fa. ***rahvār*** a.m. **/r/ → /n/** başka sıfatların tesirini gösterir. × ***Bir göŋlek pārelediler, cirāḥatlarumı bağladılar. Andan ol serv buyurdı: bir rehvār ata bindürdiler. Bir ḫādım at ardından beni dutdı.*** (Ferec v. 98a). × ***“Eşkin, soylu***

atların yürüsüne derler. Bir uyum tuttururlar, tıkır tıkır yürür gider soylu atlar. Araba beygirlerinin yürüyüşü rahvandır. Bu adam soylu atlar gibi yürür. Sen rahvan yürüyorsun.” (E. Öz 1980 s. 111-112).

rahzen b. ***rehzen***.

râiha b. ***râyiha***.

raîyet tâyifesi ‘köylüler, çiftçiler’ × ***Felā-cerem aḳribālarından olub anları gören raʿīyet ṭāyifesi zirāʿatden ferāġate ve bilād u ḳaṣabātda temekkün-ile kār u kesb umūrına mübāşerete mütaṣaddī olub...*** (ʿĀlī 1982 [1581] II, 142).

raiyyet/raiyet ‘tebaa, bir hükümdarın idaresi altında bulunan ve vergi veren halk; Osmanlı idaresindeki Müslüman olmayan tebaa’ Meninski 1680 II, 2269. × ***Şehri bezediler, ve uluları, begleri, ve vezīrleri, raʿiyyetleri oḳıdı. Dīvāna geldiler.*** (Ferec v. 73b). × ***Ve ehli berâtlar ki kadîmden ehl-i berât olıgelüb râyiha-i raʿiyeti olmaya ol makule kimesneler girü hâne olmasa caizdir Feammâ bir kimesne raʿiyet oğlı veyahud bir zamanda kuyu meremmetine veyahut çeşme meremmetine veyahud birkaç akçe cihete berâtla mutasarrıf olmakla ben ehl-i berâtım veyahud cihâta mutasarrıf oldım dimeye.*** (Ö.L. Barkan 1943 [992/1584] s. 18). × ***Ve her kovana bir ʿOsmanî resim alınur Ammâ bir kimesne kovanın ahar kimesne tobragına iletse sahib-i arzla sahib-i raʾiyet rüsūmı ber-vech-i tansiî kasim idüb öleşürler*** (Ö.L. Barkan 1943 [992/1584] s. 218).

rajon b. ***racon***.

-rak/-rek b. ***acırak***.

AD. **raka** ‘iç bezelye’ DS 3505. b. ***araka***.

rakabe I ‘ense, omuz; köle, cariye, bir malın sahipliği; temlik ve temellükü kâbil olan ayni ve zati şeyler’ J. Redhouse 1890 s. 983, M. Z. Pakalın 1993 III, 7 < Ar. ***raḳaba*** (/***rḳb***/ kökünden) a.m. × ***Eksẹri baş açuḳ ḥarāmīler olub eger evḳāf-i nuḳūd-i bisyār ise ikide birde raḳabe nāmı ile rıbḥın yemeleri ve yā ̮hod taʿmīr-i mescīd u mekteb bahānesiyle ḥuḳūḳ-i ehl-i vazāyifi ekl etmeleri muḳarrer oldukdan ġayrı...*** (ʿĀlī 1587 v. 91b).

rakabe II ‘ihtiyaç duyulduğunda vakıf çalışanlarının maaşının ödenmeyerek biriken paranın vakfın onarımına harcanması’ A.H. Berki 1966 s. 46. ××

rakam ‘yazma çizme, işaret, sayıları gösteren işaretlerin her biri’ matematik’ J. Redhouse 1890 s. 983 < Ar. ***raḳam*** a.m. × ***Sol eliyle kullandığı demir kolu, kadranı üzerinde, ölçülü hareketlerle beş, yedi derken, nihayet dokuz rakamının üzerine getiriyor.*** (Z.O. Saba 1957 s. 11). ***rakam ur-*** ‘nakşetmek, yazmak’ TS 3210.

rakas b. ***raks***.

rakayik ‘incelikler’ < Ar. ***raḳā’iḳ*** a.m. × ***Ḳur’ān öġretdiler, ̮haṭ öġretdiler, ʿİbrī vü Rūmī vü Türkī vü Hindī dil öġretdiler. Tenzīl u teʾvīl u tefsīr u taḳrīr u nāsḫ u mensūḫ muḥkem u müteşābih daḳāyiḳın, ḥaḳāyiḳin, raḳāyiḳin öğretdiler.*** (Ferec v. 91a).

raket (sport) 'tenis vs. oyunlarında topa vurmakta kullanılan alet' < Fr. ***racket*** < İng. ***racket*** a.m. ××

rakı 'rakı, Acqua Vita, 'arakı'nın konuşma dilindeki biçimi' Meninski 1680 II, 2263, 3251. ***rakı atmak*** 'rakı içmek'. × ***İçki dediğin, candan ahbabla birlikte, yarenliği tutturarak, söyleşe şakalaşa içilir. Tek başına bir kenara büzülüp rakı atmanın ne zevki vardır ki?*** (S.M. Alus 1944 s. 54). ***rakı çek-*** 'rakı içmek': × ***Gene böyle bir akşam, Lângadaki meyhanelerin birinde rakı çekiyorum. Tam da kapının yanındaki pencerenin önündeyim***. (S.M. Alus 1944 s. 71). ***rakı sabunı/sapunı*** 'Türk sabunu, Türkische Seiffe' Meninski 1680 II, 2906. ***rakı devir-*** 'çok rakı içmek': × ***Göksuda, iki yudumcuk konyakla kendinden geçişi yapmacık değil miymiş? Şimdi sıvırya rakı deviriyor, hem de susuz mezesiz.*** (S.M. Alus 1944 s. 64). b. ***arak II***.

rakıta 'bir ağaç veya çalı' R. Dankoff 2004 s. 231. ××

rakib/rakip 'bir yarışta başkasını geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmek için uğraşan kimselerden her biri, aynı kişiye âşık olanlar' Meninski 1680 II, 2251 < Ar. ***raḳīb*** a.m. × ***Kızın zevgi muhabetde / Turli turli muvedetde / Chalghi oyun fasiletde / Geber sen hey rakib jadi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 125 no. 160). × ***Kenanı herkesin peşinde koştuğu, göz diktiği bir mevkie — muhakkak canla başla çalışarak, rakipleri neler pahasına atlatarak - getirilmesi gizli bir hesaba mı dayanıyor, başka çeşit bir hizmete, bir beklenillene karşı mıydi? Perihan için, Perihanı kayırmak, refaha eriştirmek için olmasını*** (R.H. Karay 1947 s. 97).

rakibân 'rakipler, yarışanlar; yedi yıldız, azizler' < Ar. ***raḳīb*** + Fa. ***-ān*** a.m. b. ***Abbasiyan*** ⊡. ××

râkiben 'binici, binen' < Ar. ***rakibā*** a.m. b. ***aceleten*** ⊡. ××

rakip b. ***rakib***.

rakkas 'raksı meslek edinmiş erkek; dans etme' Meninski 1680 II, 2246 < Ar. ***raḳḳāṣ*** a.m. × ***Ėrte oldı, gördüm: deŋiz yüzinde ḥareket belürdi. Gördüm: bir gemi gökcek āletlerile bezemişler, icinde ˘halḳ var: donanmışlar, rengāreng donlar geymişler, calıcılarıla raḳḳāṣlarıla şādılıḳlarıla şehzādeyi almaġa geldiler.*** (Ferec v. 44b). × ***Nedır ol rakas servendam kızler /Badi seherden salınan kadler /Charkhi felekden ajeb oyunler / Ne teferijdır bilesen dostum.*** (E. Kömürjian 1981 s. 97 no. 70).

rakkase 'raksı meslek edinmiş kadın' Meninski 1680 II, 2246 < Ar. ***raḳḳāṣa*** a.m. ××

raks 'dans, hareket; oyun' Meninski 1680 II, 2348 < Ar. ***raḳṣ*** a.m. × ***Andan kenīzekler muṭrıblıḳ eylediler. Duḫter raḳṣa girdi, mevzūn ḥareketler gösterdi.*** (Ferec v. 201a). × **Elfazidır hem Rumane / Raksi shohdır zerifane / Bakhshi bosi sukerane / Agham sen yar.** (E. Kömürjian 1981 s. 88 no. 44). × ***Kızın selamu alekde / Shatranj raksi u zar dusheshde / Vakti lezet mukererde / Geber hey bunamısh jadi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 88 no. 44). ***raks ur-*** 'raksetmek. oynamak, sıçramak' TS 3210-11.

ralanti/rölanti 'motorlu taşıtlarda motorun en az yakıtla çalışma ayarı' < Fr. ***ralenti*** a.m. ××

ralli 'yarışmacıların, otomobille belli yollarda belirli bir yere ulaşmalarına dayanan spor yarışması' < İng. ***rally*** a.m. × ***Hasan, Yusuf beyin kızkardeşi Nilgün Hanımın oğluydu. Yarış delisi babası, ralli kazasında ölünce, bağrına basmış, evlâdı gibi büyütmüştü.*** (Peride Celal 1985 s. 134). × ***Akşam'ın en hızlı günleridir. Gazetesini kim Anadolu'ya önce gönderirse başarı onundur. Çetin Altan'ın köşe yazıları okuyucusunu aramaktadır Anadolu'da. En verişli bölge de Adana'dır. Bindirilmiş gazetelerin rallisi başlamıştır artık, Akşam'ın yarış kamyonları da girmiştir bu kıran kırana yarışa.*** (B. Arpad 1996 s. 69).

ram 'itaat eden, muti, tabi' Meninski 1680 II, 2264 < Fa. ***rām*** a.m. ***ram et-*** 'itaat ettirmek'. × ***Ė dīv-i 'ifrīt-rüy-ı zebāniye-ḫüylı! Ne ḳadar vaḳtdur ki beni üşbunda ḥabs ėdüb dururs̱ın, ekzers̱in, rām ėdemezs̱in?" Siyāh eyitdi: "İki hafta." 'Avrat eyitdi: "Bu müddetde dest-i şehvetüŋ dāmen-i 'iṣmetüme yėtişdi mi?" dėdi. Siyāh eyitdi: "Yoḳ." dėdi. 'Avrat eyitdi: "On yıl dest-i sitemüŋi üzerümde müstevlī görürsem, saŋa rām olmayısaram! dėdi. "Ne itsin, ne doŋuzsın!" dėdi.*** (Ferec v. 46a). ***ram ol-*** (boyun eğmek, itaat etmek': × ***Şehzāde bu sözi işitdi, rām oldı. Derḥāl kenīzek cāmı ele aldı, şehzādeye sundı. Şehzāde gerindi sündi cāmı aldı, sundı nüş ėtdi, ḳızuŋ göŋlini ḫöş ėtdi. Bir ḳac devir gecdi, cāriye şeh-zādeye artucaḳ vėrürdi, ḳıza azacuḳ vėrürdi. Ḳız icer gibi olurdı, yaḳasından aşaġa dökeridi.*** (Ferec v. 139b).

ramak 'son nefes' Meninski 1680 II, 2361 < Ar. ***ramaḳ*** a.m. ***ramak kal-*** 'bir şeyin olmasına çok az kalmak': × ***'Amca Beğ, ṣadrī, Şem'ī, Anjel ile olan ser-güẕeşt-i mu'āşaḳaları mulḥik-i fecī' bir netīce almaġa ramaḳ ḳalan bu üç 'āşıḳ-ı muġaffal Dehrī efendīnin verdiği müsā'ade üzerine o gece odalarına bī-tāb düşünce bu ḳażāyı ṣavuşdurduḳlarına sevinmek-mi yoḳsa 'aynı ma'bed-i ḥüsne tevcīh-i naẕar-ı ta'abbud u sevdā etmiş olduḳları yek-dīgeri naẕarında 'alenīyete urmuş oldığına me'yüs olmaḳ-mı lâzım geleceğini ta'yīnde cidden müteḥayyır ḳaldılar.*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 1839. × ***Evet boşanmak için işi bir tasımına getireceğim. Bu gün kocam! O kadar ağır tahkirler altında ezdim ki hemen hemen akdimizin çözülmesine ramak kaldı.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 97).

AD. **ramas I/rampas I** 'kağnılarda boyunduruğun takıldığı uzun direk' DS 3504. ××

AD. **ramas II/rampas II** 'ekin yığını' DS 3504. ××

ramazan I/remezan 'oruç tutulan ay, ay takviminde dokuzuncu ay' < Ar. ***ramażān*** a. m. Carbognano 1794 s. 654. × ***Ve ol ḫorṭūmlu kerih-liḳā ki gördüŋ, İblīs-i La'īndür. Ramażān güni olduġıçün muḳayyeddür. Yöresindeki muḳayyed 'ifritle nökerleridür*** (Ferec v. 245). × ***Ramażān içre dėr idüŋ hele bayrām olsun | Dilde eş'ār, elümüzde meyi gül-fām olsun.*** (Ẕātī 1987 [16.yy.'ın ilk yarısı] s. 56). × ***Mezkür ḳozmorama dediklerini geçen ramażānı şerīfde Āsitānei Ṣa'ādet-***

de Dīvān yolunda herkes seyr etmişdir. (YTEA 1974 [1842] I, 118). × ***Ramażānda olsun bir ḳaç gün buraya gelmez isen, ḳabaḥātını ʿafv ėtmem***. (Nāmıḳ Kemāl 1967 [1874] I, 314). × ***İstanbul hayatını, hele ramazanlarını öyle bir arıyorum ki!*** (A.U. Hisar 1944 s. 321). × ***Sıtkı Efendi artık Ramazanda yorgan altında karısından saklı kete yediğini anlatmıştı.*** (M. Hacıhasanoğlu 1948 s. 36). × ***Bu, benim hikâyesini anlatacağım İznikli leylek, namaz kılan soydan değildi. Çünkü Ramazan günü alenen solucan yiyordu.*** (H. Taner 1954 s. 45). × ***Ramazan yaklaşırken evler bir yiyecek gayıtı düzerler. Elden geldiği kadar ihtiyaçları temin edip eve koymak âdettir.*** (M. Makal 1954 s. 86). × ***Fakat Direklerarası, tiyatroları, sinemaları, meddah ve Karagözü, arsalara kurulan cambaz çadırlarıyle, hiç değil Ramazanlarda, yine canlanmaktadır***. (B. Arpad 1974 s. 67). × ***Aylardan ramazan, her yer ve kahveler kapalı, sımsıkı sımsıkı kapalı ve mübarek ramazan münasebetiyle kapkapalı.*** (İ. Aral 1997 s. 160). ***ramazan tiryakisi gibi*** 'çok sinirli, kızgın kimse': × ***Nöbet usulü fena tertiplenmiş olabilir. Memurun da âsabı bozulmuş olabilir. Fakat bütün bunlar, ramazan tiryakisi gibi halkı terlemeği icap ettirmez***. (Dikkatler, Akşam 17 Temmuz 1940).

(Argo) **ramazan II/ramo** 'polis' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Rom. ***romazoni*** 'düşük nitelikli, aşağılık' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

rammâ 'sürü, alay; bulut' R. Dankoff 2004 s. 231. ××

ramo b. ***ramazan***.

ramp 'tiyatroda sahnenin önünde, ışık veya ışıldakların yerleştirildiği yüksekçe kısım' < Fr. ***rampé*** a.m. × ***Vedat kasaya doğru yürür. Mühürleri koparır. Kilidi muayene eder. Arkası rampa dönüktür.*** (C.F. Başkut 1963t s. 119).

rampa I (gemici dili) 'grappling hook; iron clamp' < İt. ***rampa*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 533. ××

rampa II (gemici dili) 'düşman gemisine (saldırın!), to board an enemy's ship' < İt. (Venedik dial.) ***rambar*** fiilinin Imperativus hali, Kahane-Tietze 1958 no. 532. (argo) ***rampa et-*** 'yaklaşmak, yanaşmak; saldırmak' H. Aktunç 1990 s. 232. × ***Ah, koca çakal, canın çıksın, çatla, arta kal! Ne tarafından yanaşayım dediysem rampa etti.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933 s. 72.). × ***Vekīl-harc ʿAbdullāh Nīr efendī Muḥabbet ṭılsımını ʿAlī Bekirden çalmış ve bu mübārek nuşhanıŋ felsefesi veyā ḫud niẓām-nāmesi ḥükminde bulunan "Utanma, ṣıḳılma, ṣaldır!" dan ʿibāret uç emr-i ḥāżır ṣıġasını da ezberlemişdi. Göŋlü hangi ḳadını severse bu üç ṣıġayı çekerek hemān rampa edecekdi.*** (H.R. Gürpınar 1928 s 228).

rampala (zarf) 'zorlayarak' ? < ***rampa II*** + ***la,*** krş. ***hoppala*** ?? × ***Cizlâmı ṣalı-verdi. Yalŋız ḳaldım. Beni rampala ḳarağola dayadılar..*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 106).

(Argo) **rampala-** 'yaklaşmak, yanaşmak' H. Aktunç 1990 s. 234. × ***"Kodesi boyladık işte. Dinim rabbena hakkıyçin içerisi buradan rahat be. Anlayacağın, sene rampaladık- Şimdi hürriyetimi de aldılar."***

— "Hürriyetimi mi? Ne hürriyeti?" — "Şoforluk hürriyetimi." — "Haa! Hüviyetini. Yani şoförlük hüviyetini, ehliyetini mi?" — "Aldılar ya. Senin şofor dediğin anasından şofor doğmaz ya? Bir adam çiğneyecek, iki adam ezecek, üç toslayacak, derken tecrübe sahibi olacak. Asıl tecrübeyi şimdik kazandık, bu sefer de ehliyetimi aldılar." (A. Nesin 1957h s. 85-86). × ***Kapıda görünen Zarzar'a elini salladı: "Zarzar oğlum, rampala bakalım! Beni her zaman, bu tavda bulamazsın. Mübarek bayram günü bana kumar iyi gelmez ama.*** (Kemal Tahir 1961 154-155).

rampas I b. **ramas *I***.

rampas II b. **ramas *II***.

(Argo) **Ramses** '(ortaokul ve lise) tarih öğretmeni, erkek tarih öğretmeni' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

râná 'güzel, sevimli' Meninski 1680 II, 2334 < Ar. ***ra'nā*** a.m. Wahrmund 1897 I, 722, ama Ferec'de menfi mana! × ***Şāh vezīre baḳdı: "Görürmisin, bu belīd u ra'nā ne herze söyler!" dėdi.*** (Ferec v. 99a).

randa (gemici dili) 'bir geminin en geride bulunan yan yelkeni, mizana direğinin gerisindeki yelken, spanker' Kahane-Tietze 1958 no. 535, 533, L. Gürçay 1943 s. 329, H. Eren 1999 s. 343 < İt. ***randa*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 535. × ***O gelin havasında bir kıyametin kopacağı kimin aklına gelirdi? Hepimiz de işleri gevşek tuttuk. Ben ard randa maçosunu sıkı fıkı bağlamasını unuttum. Bir iki saat sonra maçonun ölüm orağı gibi kardeşimi öldüreceğini nereden bilecektim?*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 20).

randevu 'belli bir yerde iki veya daha çok kişi arasında kararlaştırılan buluşma' < Fr. ***rendez-vous*** a.m. × ***Kararını verdi, fakat bir dakika sonra düşündü ki eğer karısının Ekremle münasebeti olsa, onun İstanbulda bulunmasından istifade eder, randevusuna giderdi.*** (R.H. Karay 1947 s. 29). × ***Doktora telefon etti, saat beş için randevu aldı.*** (R.H. Karay 1947 s. 49). × ***Sesi tanıyorsun. Kurtuluş'taki Ermeni Ermeni dişçin. Para almazdı senden, ya da çok az alırdı. Üç muayenehanesi vardı: yüksek sosyete için Taksim'de, orta halliler için Nişantaşı'nda, ara bir sokakta, ve yoksullar için Kurtuluş'ta evinin alt katı. Sana orada randevu verirdi. Tıklım tıklım, yoksul Ermenilerle doluydu bekleme odası.*** (Peride Celal 1991 s. 397). ***randevu evi*** 'çiftlerin gizli buluşma yeri' J. Redhouse 1974 s. 948). × ***Evlenmeden önce beş on kere ahbaplariyle uğradığı kibar randevu evleri de hatırına geldi.*** (R.H. Karay 1947 s. 58).

randıman/randuman 'verim < Fr. ***rendement*** a.m. × ***Murtaza devam etti: "Bilirim göstermeden kurs, verilmeden sıkı terbiyeler, alınmaz randuman müdürüm.. Çünkü bilmezler nedir vazife! Sanarlar bir vazife, benzer piynir ekmek yemeğe!*** (Orhan Kemal 1952m s. 47).

randuman b. ***randıman***.

rantiye 'bankada bulunan paranın faiziyle, hiçbir emek harcamadan yaşayan kimse' < Fr. ***rentier*** a.m. × ***Leman hanımefendi, benim, Çıkarını gözetir bir adam olduğunu belirttiler, dedi; öyleyimdir, saklamı-***

yorum. Bende ne Dündar beyin idealistliği var, ne de Davut bey gibi rantiye doğmuşum. Ancak Galip bey gibi gizli hesapları olan biri de değilim. (M.C. Anday 1965 s. 103).

ranza 'gemi, tren, kışla, okul gibi yerlerde üst üste yapılan yatak yeri; ağacı, çimeni bol olan yer' Kahane-Tietze 1958 no. 534, H. Eren 1999 s. 343 < İt. (Venedik dial.) ***rancio*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 534. × ***Hiç bir vakit bizim gibi düzgün konuşamıyorlar. Fakat dudaklarındaki şarkı ile bütün düşündüklerini en iyi bir dilden daha iyi anlıyoruz. Netekim, ranzalarda kelimelerden çok onunla konuşup anlaşıyorlar.*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 24).

rapata/rabata/rafata 'yufka ekmeğini tandıra yapıştırmak için kullanılan, içi ot ya da paçavra dolu, yastık biçiminde araç; fırıncıların, ekmek yaparken kullandıkları içi saman dolu yastık' DS 3505, ZTS 160 < Erm. ***rap'at'ay*** a.m. R. Dankoff 1995 no. 647. krş. Fa. ***rafīda*** 'old clouts sewed together, whereon bread is laid to be baked in the oven' F. Steingass 1930 s. 582, Tietze 1957 no. 130'da teklif edilen etimoloji yanlış imiş. ××

rapor 'bir vazife, durum vs. hakkında onu incelemekle görevledirilen kimse tarafından hazırlanmış yazılı açıklama' < Fr. ***rapport*** a.m. ***rapor et-*** 'resmen bildirmek': × ***Doktor kömür çarpmasından öldüğünü rapor etti. Gömülmesine izin verdi.*** (K. Bilbaşar 1944 s. 54). × ***En korkunç fırtınalar, Ereğli ile boğaz arasındadır. Apansız tutulduğu fırtına içinde can kaygısına düşen kaptan, meslektaşlarını düşünecek kadar merd yaradılışlıdır: Batıdan doğuya yürüyen hava depresyonlarının Karadeniz kıyı hattını yirmi saatte kaplayacağını bilir. Doğudaki gemilere fırtnayı rapor eder.*** (Reşat Enis 1947 77-78).

raporto yap- (19. asır) 'rapor etmek' < İt. ***rapporto*** 'rapor' + Tk. ***yap-.*** × ***Onda al-eddevam kırk gün atıp ancak iyi olabildim. Lakin, hasta-hane ta'bir ettikleri mübarek insan ganaresi denilse daha münasip idi, zira birtakım cahil hekimler ve eczadan bi-haber eczacılar hastanın halini ve hastalığın nevini anlayamadıkları takdirde insafsızcasına kimisinin kolunu, kimisinin ayağını keserler, ellerine düşene Allah imdat eyleye; eğerçi tabiat yardım eder de, iyi olur ise ne alâ, olmaz ise uğurlar olsun, ellerine sayı ile vermediler ya. Bak tuhafa ki, raporto yapacalarından ölenleri haber vermeyüp, kalanırı zikrettiklerinden, hükümetten nişan da alırlar.*** (E. Misailidis 1986 s. 620-621).

rappadan 'aniden, bir anda' < söz taklidi ***rap*** kelimesi + Ablativus adverbialis, b. ***açmazdan*** ⊡. × ***Askerden yeni gelmiş bir delikanlıyı yakaladı. "Emredin efendim" diye delikanlı rappadan olduğu yerde toplandı. Esas vaziyetine geçerek bir selâm çaktı.*** (H. Aytekin 1945 s. 45).

raprahat 'çok rahat, gayet rahat olarak' < ***rahat*** + kuvvetlendirici öntakı, Reduplikation + tezat ünsüzü, b. ***apakçıl*** ⊡. × ***Tuluğ Paşa raprahat yerleşti sedire. Sırtını yastıklara verdi, ayaklarını uzattı.*** (F. Baykurt 191967a s. 177).

raptiye/rabtiye 'kâğıt, karton gibi şeyleri bir yere tutturmak için kullanılan düz, geniş başlı, kısa bir çivi görünüşlü araç' < Ar. ***rabṭiye*** a.m.

rasada/reside ‘yeni olgunlaşmaya başlayan tahıl, meyve, olgunlaşmış’ J. Redhouse 1890 s. 974, DS 3505. ××

rasas ‘kurşun, kalay’ Meninski 1680 II, 2321 < Ar. ***raṣāṣ*** a.m. ××

rasat I ‘gözetleme, müşahede’ < Ar. ***raṣad*** a.m. ***rasad et-*** ‘gözetlemek, müşahede etmek’: × ***Sizin hüsn-ü-ânınız gözleri kamaştırır ve kendiliğinden parlar. Gün gibi görünmeye gözlük istemez olduğunu pek âlâ bilirim, ama nücumu ayna ile rasad ederler. Ben de taahhüt ve tekeffül ederim ki siz bir rahşan yıldızsınız.*** (Aḥmed Vefīḳ Paşa 1933az s. 92). ***rasad ol-*** ‘gözetlenmek’ ? × ***Bir müddet ḫidmetden-ṣoŋra ṭa‘ām üzerinde ḫidmet eden kölelere lāḥıḳ olmış raṣad bulup ziyāde sevdiğim bir ṭa‘āma dārāi hüşber nihāde eylemiş imiş. Çünki ekl edüb ṭa‘āmdan ḳalḳdım ḳalbime bir ża‘f geldi ve hemān gendümi żāyi‘eyledüm.*** (‘Alī ‘azīz 1268 s. 130). ***rasadla-/rasatla-*** ‘müşahede etmek’: × ***O gün dikkatle rasatlar-ki Eylülün on üçüncü günü vakt-i zevālde yukarki kayanın sivrisinden uzayan bir ẓıll-ı maḫrūṭī ucu tamān ḳuyunun üstünde nihāyet buluyor.*** (Feraizcizāde Mehmet şākir 1979 s. 52).

rasat II ‘fide’ DS 3505. ××

rasat III ‘sıra, elverişli, uygun zaman’ DS 3505. ××

rasathane ‘gözlemevi’ J. Redhouse 1890 s. 976 < Ar. ***raṣad*** + Fa. ḫāna ‘ev’. ××

rasdlan- b. ***rastlan-***.

rasgel- b. ***rast gel- I***.

râsih-dem ‘sağlam, dayanıklı; sözüne sadık’ J. Redhouse 1890 s. 956 < ***rāsiḫ*** ‘güçlü’ + Fa. ***dem*** ‘nefes’. ××

rasla-/rastla-/rast gel- II ‘rastlamak, karşılaşmak, tesadüf etmek’ Fa. ***rast*** +***la-*** eki. × ***Ne Avrupada ne de amcamın Avrupaî salonlarında, bu basit ve sade hayat çevresi içinde bulduğum keskin ve tabiî zevke raslamadım.*** (S. Ayverdi 1941 s. 47). × ***Demek gizliden gizliye, daldan dala konarken Badi Necmi denilen bacaksıza da rasladı, onunla da tanıştı.*** (S.M. Alus 1944 s. 176). × ***Bir yol kıvrımında ufacık, pırıl pırıl bir yatır-çeşmeye rastladık. Parmaklıklarına çul çaput bağlanmış olmasına rağmen göze munis görünen bir manzarası vardı.*** (M. Körükçü 1950 s. 79). × ***Bizi apar topar Anadolu’dan merkeze çağırdılar. Bu kurs, yaşlı başlı adamlar olduğumuz zamana rasladı ama, sonunda başarı gösterirsek, ol babdaki rütbemizin artacağını söylediler. Eh dedik, iyi olacak.*** (F. Erdinç 1948f s. 49). × ***Kız ... batılganda bir at tayına raslar, almaya karar verir.*** (S. Sakaoğlu 1973 s. 373). × ***Daracık sokakta kimseye rastlamadan yürüdüm.*** (C. Kavukçu 1997 s. 117).

raspa I ‘gemilerde boyalı ve kirli tahtaları kazıyıp temizlemede ve paslanmış saç levhalar üzerindeki pasları döküp düşürmede kullanılan, çelikten yapılmış üç ağızlı ve saplı bir alet’ Kahane-Tietze 1958 no. 536, L. Gürçay 1943 s. 329 < İt. ***raspa*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 536. × ***“Bunun sonrası mı var? Gemisinin bedavadan raspasını, boyasını yaptırıp***

kız gibi olduktan sonra denize indirecek." — "Nasıl?" — "Nasıl getirdiyse öyle. Traylere bindirerek. Çekicilerle.." (A. Özyalçıner 1991 s. 19)

(Argo) **raspa II** 'çok yemek yeme, oburluk' H. Aktunç 1990 s. 234 < ***raspa I***. ××

raspa III 'bir dans çeşidi' × ***Bu sırada ev sahibinin oğullarıyla misafirlerin kızları ve oğulları, yan odalardan birinde raspa yapmaktaydılar. Pikbın sesi kısılabildiğince kısılmıştı.*** (Orhan Kemal 1966 s.

raspalık 'çıtalardan yapılmış bahçe kapısı' ZTS 160. ××

rassâd 'pusuda bekleyen, rahzen, highway robber' < Ar. ***raṣṣād*** a.m. × ***Fil-vaki, bazı sıralar düşerek, bazı ādemler ādem ḳıtlığında bulunub para kesb-eylemişler ise, umumî suretde olmayıp rassāttır.*** (E. Misailidis 1986 s. 310). × ***İşte, müneccimlik ve remmallık ve kâğıt atmak, ve Sultan Bayezid meydanında sıraya durup, bakla atan hatunlar misilli bakla dökmek bu yolda dırdırıyattan ve rassāttan ibaret bir şeydir.*** (a.e. s. 626).

rast I 'düz, düzgün; doğru, tam' Meninski 1680 II, 2255 < Fa. ***rāst*** a.m. × ***Melik eyitdi: "Rāst eydürsin. Ammā bilürmisin ki her yıl bize nenüŋ gibi, armaġan getürdi?" dėdi.*** (Ferec v. 56a). × ***Şāh vezīre baḳdı: "Görürmisin, bu belīd u raʿnā ne herze söyler!" dėdi. Vezīr eyitdi: "Ė melik! Rāst söyler. Suc ḳızuŋdur."*** (a.e. v. 99a). × ***Bu dört bölük adalaruŋ rāst orta yėrinde yatalar.*** (Pīrī Reʾīs 1935 s. 92). ***rast otur-*** 'doğru durmak, düz durmak': × ***Bir gün˽hazīneye indi. Küpleri taʿaddud ėderiken gördi ki bir küp eğri-rek durur. Doğruldayım dėyü altını biraz ḳazdı ki yine rāst otura.*** (Ferec v. 53a).

rast II 'Şark müziğinde bir makamın adı' < Fa. ***rāst*** a.m. × ***Andan çeng eline aldı, rāstda nüvāḫt ėtdi. Andan berbuṭ ṭutdı, İsfahān gösterdi.*** (Ferec v. 116b).

rasta/reste 'pazar semtinde çok dükkânlı (bazen bir sırada hep aynı cins dükkânlı) sokak' < Fa. ***rüstā/rasta*** 'market-town, market'. × ***Ol arḳa yükini dırmaclandım. Elinde bıcaḳ, öŋince gider; ben ardınca giderem. Bāzār restesine uġraduḳ.*** (Ferec v. 111a). ***Gördüm, düşdügüm yėr kefşgerler reste-sidür.*** (a.e. s. 117a).

râst-bîn 'doğruyu gören' < Fa. ***rāst*** + ***bīn*** 'görme' F. Steingass 1930 s. 562. × ***Sebzī-yi rāst-bīn her çend-ki serv gibi istiḳāmet-i ṭabʿını tebyīn ve ḥāṣıl-ı ʿömri sebzezār-i maʿārif u kemālāt olduġunı tefhīm u taʿyīn eyledi.*** (ʿĀlī 1587 v. 61a).

rast çık- 'haklı çıkmak': × ***Şāyed bir elem, bir ʿillet yėtişe, ol ḳażā vu ḳader dėdükleri nesne rāst çıḳa, ben maḫfilde˽hacil olam.*** (Ferec v. 197a).

rast eyle- 'tanzim etmek, düzeltmek, (bir çalgıyı) akort etmek': × ***Vaḳt olduḳda ferrāşlar ṭapuçılar baġa geldiler, maḳāmı naẓīf ėtdiler, esbābı rāst eylediler. Şehzāde gül dibinde ẓarfını ḳomışdı, her saʿat ẓarfını ėderdi, gėrü işine meşġül olurdı, tā ḳız baġa geldi, taḫt üzerinde oturdı.*** (Ferec v. 203b). × ***Yėr gösterdiler; "Cal, eyi!" de-***

diler. Kel tanbürını eline aldı, ḳulaḳların burdı, rāst eyledi ve bu ġazeli ḥazīn āvāz-ile eyitdi. (a.e. v. 204b).

rast gel- I/rasgel- ‘iyi bitmek, muvaffak olmak’ Meninski 1680 II, 2255. × ***Ben senüŋile bile olmağım gerekdür ki eger ne‘üẕubillāh iş rāst gelmeyüb bir aġman peydā olursa, seni kim elden alur? Ben anuŋ gibi olacaḳ olursa saŋa feryād ėrişem.*** (Ferec v. 208b). × ***Bu ġazā rāst geldügine Sulṭān Murād işidüb şād oldı.*** (Oruc b. ‘Ādil 1343/1925 s. 60).

rast gel- II/rastla-/rasla- ‘tesadüf etmek’. × ***Ben Cin pādişāhıŋ ḳızıyım. Evvel bahārda çimenlerde gezüb yorur iken, öl yılancı beni rāst gelüb üzerime bir efsün oḳıyub üfürdi, benim daḫı ḥarekete mecālim ḳalmadı, evvelki ṣüretime giremedim.*** (Tārīḫ-i ḳırḳ vezīr 1303 s. 223). × ***O gün Yaşar tüfeğini omuzlamış, dumanlı dağ dibine develeri yaylıma salmağa gitmişti. Kader bu ya, orada tekeyi raslar ve iki sıkıda deviri-verir.*** (Y.Z. Demircioğlu 1934 s. 118). × ***Bir vakitler üç dört sene, Çiftehavuzlardan Fenerbahçeye giderken, şimendufer yolunun sol köşesine raslayan, hâlâ duran yeşil pancorlu haneyi kiralamıştı.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 20 Mayıs 1941)

rast gel- III ‘tesadüfen vuku bulmak’. × ***Ẏėddi yolun üsdünde böyük bir çeşme yapdırdı. İki eline iki tas alıp, ayaḫ sesi duyunca suyu doldururdu. Geçen yolculara suyu doldururdu, al Kender, al İskender! derdi. Geldiler, baḫdılar bir kör adam iki elinden iki tas doldurup “al Kender, al İskender” dedi. Kender dedi: sen benim Kender olduğumu ne biliyorsuŋ? “Ras geldi oğlum dedi, ben siziŋ ˘hocaŋızım. Ağlamaḫdan gözüm kör oldu, dedi.*** (A. Caferoğlu 1945 s. 52).

rastgele I/rasgele I (balıkçılar arasında) ‘balıkçılara balığınız bol olsun anlamında kullanılan söz’ × ***Kayığa binerken, karşımıza çıkan herkesten “Rastgele!” demesini bekleriz.*** (Reşat Enis 1947 s. 59).

rastgele II/rasgele II (zarf) ‘tesadüfen, öylesine, bir ayrım gözetmeden’. × ***Keko rastgele tekme tokat gidiyordu.*** (F. Baysal 1944 s. 145). × ***Yaşamak, bir şeyleri algılamaktı. O, üstüne düşen rastgele bir bitki tohumunu yeğleme yapmaksızın beslemekten başka işi kalmamış odacık yığınlarıydı artık.*** (A. Kutlu 1983 s. 99).

râst-gû ‘doğru sözlü’ < Fa. ***rāst*** ‘doğru’ + ***gū*** ‘söz, söyleyen’. < F. Steingass 1930 s. 563. × ***Egerçi-ki bāġ-i ‘ālemde serv gibi rāst-nişīn ve fāḫte misāli rāst-gū kimesneler vardur, lākin doġrı söyleyenüŋ dili kesilmek ve gördüm deyenüŋ gözi çıḳarılmaḳ meṯel-i meşhür ve ebnā-yi zamāna ḥasb-i ḥāl-i meşkür olmaġ-ıla ol bābda dilleri bīgüftār ve dīdeleri perde-i ‘illet-ile nümüdārdur.*** (‘Ālī 1587 v. 32b).

râst-gûftâr ‘doğru sözlü’ < Fa. ***rāst*** ‘doğru’ + ***güftār*** ‘söz, söyleyen’. × ***Ḥaleb tevābi‘inden Sermīn ḳażāsında bir şaḫs-i rāst-güftār bir medyūnını maḥkemeye iḥżār idüb on şāhī miḳdārı ḥaḳḳ-ı şer‘īsine ṭālib olur.*** (‘Ālī 1587 s. 65b).

rastık I ‘kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için kullandıkları boya’ Meninski 1680 II, 2257, H. Eren 1999 s. 343 < Fa. ***rāsuḫ/rāsuḫt*** ‘antimon’ tam tarif için b. H. Eren 1999 s. 343.

rastık II/rasık ‘buğday başaklarının kararmasına neden olan bir hastalık‘ DS 3595. × ***Avucundaki çepelli buğdaya baktı baktı: “ğayrı bizim toom bozuldu” dedi babam. Mübarek sede karamık, sede rastık, sede kavuz. Elin ekininden mis gibi ekmek oluyu; Alla eysiklini göstermesin, bizimki çamur gibi. Yenilemeli bu toomluu. Yarın başak kırmağa başlayalım.*** (M. Başaran 1955 s. 13).

rastî restî ‘doğruyu söyledin’ Fa. ***rāstī*** + **rastī** a.m. × ***“Ė bedbaḫt! Doġru söyle: oğlumı senmi öldürdüŋ? “Rāstī restī” dedi. Feryād āġāz eyledüm.*** (Ferec v. 45a). × ***Andan üc-biŋ dīnārıla cāriye’yi baŋa baġışladı, ḫādımı āzād eyledi. ‘Rāstī restī’ ṣıdḳı bularuŋ ḥaḳḳında ẓāhir oldı.*** (a.e. 67b).

O. **râstkâr** ‘dürüst davranan, dürüst iş işleyen’ < Fa. ***rāst-kār*** a.m. × ***Andan ḳıza eyitdüm: Ė māye-i rāḥat-ı cān! Sen ḳızsın, ben cüvān. Hevāyı nefs ikimüzde dağı ġālib: sen beni, ben seni ṭālib. Şer‘ ṭarīḳince yürürsevüz, yaramaz olmaya: hem sen nīkükār, hem ben rastkār olam!” dėdüm.*** (Ferec v. 46b).

rastla-/rasla-/rast gel- II ‘denk gelmek, tesadüfen karşılaşmak’ Meninski 1680 II, 2257. ××

rastlan- ‘biri tarafından görülmek’. × ***Dedi Mrkada nije kachalım / Yolde kimseye rasdlanmayalım.*** (E. Kömürjian 1981 s. 97 no. 18).

râst-nişîn ‘doğru’ < Fa. ***rast*** ‘doğru’ + ***nişīn*** ‘oturan‘. × ***Bāġ-i ‘ālemde serv gibi rāst-nişīn ve fāḫte misāli rāst-gü kimesneler vardur.*** (‘Ālī 1587 v. 32b).

raşa/raşe ‘bir kumaş cinsi, bir çeşit kaba kumaş’ Meninski 1680 II, 2259 < İt. ***rascia*** a.m. (Arras şehrinin adından) G. Meyer 1893 s. 55.

raşdiyye ‘bir helva türü’ R. Dankoff 2004 s. 330. ××

raşe b. ***raşa***.

raşi ‘sırt, yüksek yer’ K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

râşî ‘rüşvet teklif eden, rüşvet veren’ < Ar. ***rāşī*** a.m. × ***Her debīri kesīrü lirtişā vėrgüde şerīki pādişāhı kişver-güşā gibi dād-īstād ḳapularına küşād vėrmek ve nihāyetsüz ibtidālar ve teraḳḳīler ile rāşīlere beẕli himmet ėtmek muḳarrer olur.*** (‘Ālī 1982 II, 123).

raşitik ‘raşitizm hastalığına yakalanmış, raşitizmle ilgili’ < Fr. ***rachitique*** a.m. ××

AD. **raşolit** ‘inek boynuna takılan kolye’ K. Emiroğlu 1989 s. 200. b. ***traşali.*** ××

ratb ‘nemli, yaş’ < Ar. ***rabṭ*** a.m. ***rabt u yābis*** ‘iyi kötü, gelişi güzel, baştan savma, dereden tepeden’ (asıl mana ‘yaş ve kuru’). × ***Alman fabriḳatoru ṣan‘atine müte‘allıḳ her şey’in ‘ālimi olduġu ḥālde siziŋ o şu‘be ṣanāyi‘a dā‘ir raṭb u yābis söyleyecekleriŋizi kemāl-i diḳḳatle diŋler; hīç bir zamān “Evet, evet, ma‘lüm!” demez.*** (Cenāb Şāḥābeddīn 1335 ş. 186]. × ***O ‘āşüḳuŋ ḫānesinde içilen ḳonyaḳlarıŋ ‘adedleri artdıḳca āşıḳlarıŋ ḳafāları döndü. Ẕihinleri bulandı. Bir ṭaḳım raṭb u yābis yāveler gevelemeğe başladılar.*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 127).

ratbu l-lisan ‘güzel bir şey söyleyen, dili tezelendiren, ahenkli’ < Ar. ***raṭbu l-lisān*** a.m. asıl manası ‘moist of tongue’ F. Steingass 1930 s. 579. × ***Şehzādeden ʿöẕür dile. Ben ü tamāmet keṯhudālar, şermesārlaruz ki şarṭ-ı ˇhidmeti yėrine getürmedük. Mānīʿümüz ḥayādur, utanduḳ ˇhidmete zaḥmet vėrmekden. Ammā cün mübārek ḥużūrumuz ˇhidmetümüz ˇhʷāhānmışlar keḏhudālarıla ʿatebe-būse varavuz, taḳṣīr-i güdeşte ʿöẕürin dileyevüz, ʿaybatdıġı gibi ḥużūrda dağı sẹnā-yı cemīl ola, raṭbu l-lisān olavuz in-şaʾallāh!*** (Ferec v. 58a). × ***Ol vaṭana gidenler yüridükleri yėrde Urvīyenüŋ hünerlerin söyleyü söyleyü raṭbullisān gitdiler.*** (a.e. v. 187a).

O. **râtib** ‘iaşe, günlük verilen yiyecek’ Meninski 1680 II, 2250 < Ar. ***rātib*** a.m. Wahrmund I, 720. × ***Cemāʿatı mihmān-ˇhāneye ol yėrde ḳoydılar, yėdürü icürü iki üc günden [soŋra] şehre getürdiler, mihmān-ˇhānede ḳondurdılar, rātibleri müstemir gördiler. Üc gün ṭaʿām ẓiyāfet olur.*** (Ferec v. 181b). ***ratib et-*** ‘(birisine) günlük yiyecekler tayin etmek’: × ***Bir mescid cemāʿati günde buŋa iki etmek rātib eylediler. Bu aŋa ḳanāʿat ėtdi, oturdı.*** (a.e. v. 117b).

raund (spor tabirlerinden) ‘çıkış, nöbet’ < İng. ***round*** a.m. × ***Tuna, alt tarafı yirmi iki yaşında. Köşesine çekilmiş, raundun sonlarına doğru yediği yumruğun sersemliğini savuşturmaya çalışıyor. Birazdan gong çalacak. Yeniden ringe yürüyecekler.*** (A. Yurdakul 1991 s. 184).

AD. **ravanda** ‘kaynatılmadan, güneş ısısıyla yapılan, ekşimsi üzüm pekmezi’ DS 3505. ××

ravend ‘kökü tıpta kullanılan, büyük yapraklı bir bitki, rhubarb’ Meninski 1680 II, 2266, I. Hauenschild 1989 no. 940 < Fa. ***rāvand-i Çīnī/rīvend-i Çīnī*** ‘China rhubarb’ F. Steingass 1930 s. 565. × ***Ve rāvend ve maḥmūde ve ˇHorasānī daḥı keẕālik her ḳanṭarından yüz önar aḳca gümrük ve birer aḳca resm-i ḳapan alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 [979/1571) s. 210). × ***Rāvend-i Çīnī, ālā, rāvend-i Rūmī, Keşiş Dağ‘ından gelen; rāvend-i Rūmī. Sofya dağlarından gelen.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 99).

AD. **ravık** ‘koku’ DS 3505. ××

O. **râviy** ‘hikâyeci, haber getiren’ Meninski 1680 II, 2266 < Ar. ***rāwin*** a.m. (/***rwy***/ kökünden). × ***Bir pīr getürdi. Ustādımış, baŋa muṭriblıḳ taʿlīm ėtdi. Sehel müddet içinde ʿilm-i müsiḳīde māhir oldum… Ṭīb-i nevaḥt-ı āvāzum āvāzesi cāv-ı rāvīler ḥākīler sebebiyle cihānda münteşir oldı.*** (Ferec v. 112a).

O. **ravza** ‘bahçe’ Meninski 1680 II, 2286 < Ar. ***ravḍa*** a.m. × ***Ol ḥūrī-yi ḥülle-püşbaŋa eyitdi: “İ gül-i ravża-ı cüvānī! Ne kişisin? Bunda nice oldı düşdüŋ?*** (Ferec v. 45b).

O. **ray I/rey** ‘akıl, hikmet, düşünce, görüş, karar’ Meninski 1680 II, 2334 < Fa. ***rāy*** a.m. < Ar. ***raʾy***. × ***Eger Güstehmüŋ ayruḳsursa rāyı | Ḳarārsun baḥtıŋ güni vü ayı.*** (Fąhrī 1974 [1367] no. 1743). × ***Oġuzlıġı vu ḳızlıġı cihānuŋ | Olur rāyı içinde pādişāhuŋ.*** (Fąhrī 1974 s. 376 no. 2460). × ***Müdām endīşe ile rāyuŋuz bu, / Geŋez işler ile ḳolayuŋuz bu.*** (Meḥmed 1965 s. 151 no. 3807). × ***Rāyı ˇhūb-idi, ʿaḳlı temām, |***

Ḳanda bulam ben anuŋ bigi ınam? (M. Adamović 1994 no. 1529). × ***Çün senüŋ rāyuŋ bu tedbīr üzerine ḳarār dutdı ve ḳaṣduŋ bu iş üzerine berkidi.*** (A. Zajączkowski 1934 [1405] I, 8). × ***Görgil, i az bililü ve ża'īf rāylu, ol gendü ḥīlelerüŋ 'āḳıbet yatlulıġın!*** (a.e. 42). × ***Oş-bu feṯḥ senüŋ rāyuŋ ḳutlulıġı birle el vėrdi.*** (a.e. I, 92-93). × ***Ol esn̲āda ḳulaġına doḳunmış kim Maġrib ṭarafında bir melik vardur, 'ālemde anuŋ ġamı yoḳdur. Derhāl mekmen-i 'ademden bir rāyı ẓuhūra geldi: bu ki dönmeye, vara, ol meliki görūb döne.*** (Ferec v. 71a). × ***Umūr-ı memlekete ḳarışmaları 'ayn-ı żarar ve āyīn-i ḥükūmete mübāşeretleri bā'iṣ̲-i keder olub gendüler nāḳıṣātū l-'aḳl olmaġ-ıla her āyine tedbīrleri nāḳış u fāsid ve rāy-i dil-peẕīr 'add ėtdükleri iżlāl-i mücibü l-i̯htilāl idügine ḳuṣūr-ı idrākleri şāhiddür.*** ('Ālī 1982 II, 169). × ***Yā bunda oturuŋ bizümle bir ay, | Yā azuḳ çoḳ götürüŋ, bu durur rāy.*** (Ża'īfī 1950 [1555] s. 150). × ***rāy ur-*** 'karar vermek'. × ***Bu işi bilme āsān, ėtme taḳṣīr | Otur, rāy ur, ogüt işit neydür pīr.*** (Fąḥrī 1974 s. 380 no. 2521). ***rāy u tedbīr*** 'siyaset, tedbir, plan': × ***Rāy u tedbīrüŋ eyü, 'aḳluŋ temām, | Her bir işe seni ḳılalar imām, | Zīrā kim 'azmuŋ senüŋ ṣ̲ābit durur, | Sencileyin̯ halḳ içinde ḳıt durur.*** (M. Adamović 1994 no. 3269-70). × ***Rāy u tedbīr ile düşhār işümi - Genez ėtdüm şöyle kim var işümi.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 3722). × ***Pes ol müşīri 'ālī-rütbet pādişāhı gerdūn-menzilet ile şāh-rāhı rāy u tedbīrde yek-dil u yek-cihet olub…*** ('Ālī 1979 I, 141). × ***Ve illā ol ẕ̲āt-i 'ālī-şān ve şān-ı şecā'at-nişānuŋ rāy u tedbīri bir baḥr-i bī-kerān idi-ki beşerīyet muḳteżāsınca bu maḳūle taḳṣīrleri ol baḥr içinde dil gibi nümāyān idi.*** ('Ālī 1956, v. 79b) × ***Pes ol müşīr-i 'ālī-rütbet pādişāh-i gerdūn-menzilet-ile şāh-rāh-i rāy u tedbīrde yek-dil u yek-cihet olub […]*** (a.e. v. 36a). × ***Def'i bābında rāy u tedbīr āmir-i ūlü l-emr olan pādişāh-i 'adālet-semīr ṣavbına menūtdur.*** (a.e. v 66a). ***rāy uzlıġı*** 'ileri görüşlülük, keskin görüşlülük, öngörülülük': × ***Melik anuŋ bigi türrehāt sözleri işitmekden müstaġnīdur kim oyanuḳlıḳ tamāmlıġı ve rāy uzlıġı içinde ḳamu meliklerüŋ gözine ṭopraḳ ḳuymışdur, 'ādillik ve ẕ̲ālim ḳahr eylemekde gendü ėli ve milki içinde oyanuḳ pāsvān ve ıraḳdan görüci ve gözedici ḳomışdur.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 75).

ray II 'tren vs. vasıtaların üzerinde hareket ettiği madenî yol' < Fr. ***rail*** < İng. ***rail*** a.m. ***rayına gir-*** 'yoluna girmek, düzenli hale girmek: × ***Gazete çıkmaya hazırlanırken, bin beş yüz lira aylık! Görülmüş şey değildi. Bir yandan bir başka gazetede yeni romanının ilânları. İşler rayına girmeye başlıyordu.*** (Peride Celal 1991 s. 55). ***raydan çık-*** 'düzeni bozulmak, alt üst olmak': × ***Görme sinirleri merkezinin öyle küçük olması ve o bölgeyi yalnızca o bölgeyi yitirmesi Süha'ya hep korkunç bir bahtsızlık olarak görünmüştü. Öyle küçücük bir bölge ve öyle büyük bir etkinlik yaşam üstünde. Böyle bir şey insanı nasıl rayından çıkarmaz ve yokuş aşağı bırakmazdı?*** (A. Kutlu 191983 s. 89).

ray III 'otlama, otlatma, teslim olma' < Ar. ***ra'y*** a.m. × ***Mūceddeden tahrir ve misaha olunan arazi-i mukasemeden gayrı arazi-i gayr-ı mukasseme ki ziraate sâlih olmayub izn-i sahib-i arza mevkuf olan mer'a ve kūh sahradır reayasına mubah kılınmakla men' olun-***

mayup ʿâdeten koyun ve sâyir hayvanatları reaya beyinlerinde kadîmden her nice raʿi itdürilegelmişse yine üslûb-ı sâbık üzere raʿy itdürilüb tarafeynden nizaʿ ve cidâl itmeyeler diyü defter-i ʿatikde mukayyed olmağın veçh-i meşruh üzere dahi defter-i cedide kaydolundı. (Ö. L. Barkan 1943 [1548] s. 338).

raya b. ***reaya***.

rayba/rayma 'demir halkaları açmak için kullanılan tornacı aleti' ZTS 160. ××

râyegân b. ***râyigân***.

rayet et- b. ***riayet et-***.

râyigân/râyegân 'emeksiz, karşılıksız, meccanen, parasız, bedava; boş yere, boşuna, sebepsiz yere' J. Redhouse 1890 s. 964 < Fa. ***rāygān*** a.m. × ***Senden artuḳ gişiye ṣatar olsam, iki biŋ dînârdan eksüge vėrmezdüm. Ammā bu sebebden ki benüm saŋa ʿinâyetüm var, hem aramuzda ḥaḳḳ-ı ṣoḥbet oldı, saŋa ḥürmet ederem, sehel bahāya ṣataram. Şöylekim bir direm gümişüŋ, bir deng altunuŋ çıḳmasun, bu mâh-peyker rāyigān saŋa müyesser olsun!*** (Ferec v. 116b). × ***"Kız ḳardaşumı saŋa ʿavratlıġa vėrürem. Ammā müşkil budur ki sen ādemīsin, ol perīdür. Halḳuŋuz muvāfıḳ degüldür, muḫālifdür. Zindigānī ėdemeyesin, anı rāyigān yoḳ yėre elden çıḳarasın,"*** (Ferec v. 88a)

râyiha/râiha 'güzel koku' J. Redhouse 1890 s 961 < Ar. ***rāyiḥa*** a.m. × ***Her yıl mezbūrlardan beş altı yüz biŋ sikke altun ḥuṣūle maḳrūn ola ve bi-ḥisābı ş-şerʿ anlaruŋ daḫı kesbi ḥelāl olub ṭaʿâm u şarābları rāyiḥai ḥürmetden geregi gibi ḳurtıla.*** (ʿĀlī 1979 I, 151). ***Her çend ki aġzını ḳoḳarlar, şarâb rāyiḥasından eser yoḳ.*** (ʿĀlī 1994 s. 144). × ***Bu nehir kenârınca ispenet ağaçları ve kara bohur rāyiḥasın istişmâm ėderek 3 sâʿatde gidüb...*** (Evliyā Çelebī 1935 s. 228). × ***Viyana'da biraz Paris ve biraz Bey-oġlu rāyiḥası vardır. Bu cihetle bir Türk rūḥuna Evropa şehirleriniŋ hepsinden ziyāde münis gelir. Ben kendi ḥesâbıma orada hīc bir yabancılıḳ ḥiss ėtmedim.*** (Cenāb Şahābeddīn 1335 s. 232). × ***İstiḫżār ėdilen aṭʿime ise eṭrāfa ġāyet nefīs bir rāyiḥa neşr ėdiyordı.*** (Türk masalları 1991 [1912] s. 115). × ***Haydi oradan, taḫta ḳurusu rāyiḥalı ḥerīf!*** (H.R. Gürpınar 1927m s. 73). × ***Aġlayamadı, bir ḳaç ḳuru hüngürtüden ṣoŋra Nihāda maḫṣūṣ bir ḳoḳu, ḳocasınıŋ bütün maḥremiyeti meşrūʿasını iḫtār eden ṣabr-şiken bir rāyiḥa artıḳ Ṭalʿatda ārama muḥāl bıraḳmadı.*** (a.e s. 203-204). × ***Muşfik Beyden ayrılıp da Asmalımescid sokağının yer yer sirke fıçısı, domuz sucuğu, bulaşık çukuru kokan acaip havasına girince Hayret Efendi yalısını çicekli baçesiyle, bekleme odasındaki mesut masa saatiyle, kocaman divanhanesi ve avizeli tavanlarıyla, temiz rayihasiyle göz önüne getirmemezlik edemedi.*** (R.H. Karay 1964 s. 21). × ***Derken hindi dolması gelir, nār gibi ḳızarmış, eṭrâfa mis gibi rāyiḥalar ṣalmış, ḥaşviyyâtı olan ḳoyu reng pirinç, fıstık gibi şeyler ḫārice ṭaşmış.*** (P.N. Boratav 1995 s. 238).

râyihadâr 'güzel kokulu' < Fa. ***rāyiḥa*** + ***-dār*** 'malik olan, b. ***abdar*** ⊡. ***İtiraf ederim ki parmaklarımı bu elin üstünden müşkülâtla çektim. Zira ta yanımda bir demet çiçek kadar rahiyadar bir kadın vardı. Kiminle karşı karşıya olduğumu düşünmiye kalmadan bu mechul mahlûk verdiği heyecanı fark etmiş gibi biraz daha sokularak: "Cemil bey odayı ışıklandırmayın, size bir şey söyliyeceğim dedi."*** (S. Ayverdi 1941 s. 62-63).

rayma/rayba 'delikleri genişletmek için kullanılan alet' < İng. ***reamer*** a.m. ××

O. **raz** 'sır' Meninski 1680 II, 2254 < Fa. ***rāz*** a.m. × ***Ė ḫudāvend! Baŋa dė ki ḫastalıġuŋ sebebi nedür?" dėdi. Ferāḥşād eyitdi: "Ė dost! rāzumıı saḳlarısaŋ, perdemi yırtmazısaŋ, ḳışşa-ı ġuşşayı saŋa ʿarżėdeyim, gizlü rāzumı saŋa iẓhār ḳılayım." Ferruḫ-rüz Ferāḥşāduŋ ayaġına düşdi, eyitdi: "Esrāruŋı cān gibi göŋülümde saḳlayam. Eyit!" dėdi.*** (Ferec v. 35b). × ***Cün ḳız bu andları icdi, Ferruḫrüz rāz daġarcuġını acdı, ḥālını, vāḳıʿasını temām şerḥ eyledi.*** (a.e. v. 41a). × ***Uzadursa rāz acmaġa kimse dil | Sözinin yolı baġlanur, eyle bil!*** (Ferheng-nāme-i Saʿdī 1340-42 [1073] s. 2). × ***Getürdi ḳatına bir bedre altun | Daḥı altunlu bėzden bėş ḫatun | Aŋa dėdi bu rāzı al bizden | Daḥı istek dirīġ olmaya sizden.*** (Fąhrī 1974 s. 384 no. 2611-12).

razaka/rezaka 'geçinmek verilen, rızk olarak verilen' < Ar. ***razaḳa*** 'rızk verdi' (/***rzḳ***/ kökünden). × ***Ve gerekdir ki irtifaʿ defteri mucibince her köyde mal-i padişahîye müteʿallik ne kadar hasıl vardır ve rüsumı küşûfiyyet ve rüsum-ı şeyahat ne virür ve mahsul-i vakıf nedir ve razakaden ve emlakden ne vardır mufassal tezkire yazılub beylerbeyi nişaniyle ve nazır-ı emvâl ve emîn mühürleriyle nişanlanub ve mühürlenüb...*** (**Ö.L. Barkan 1943 [1548] s.** 367). × ***Her sahib-i rızık ki gelüb elindeki rezakasına müteʿallik hususlarda divandan hüküm taleb eyleye...*** (Ö.L. Barkan 1943 [1548] s. 384).

razakı/razdaki/râzikî 'bir çeşit üzüm, razeki üzümü; keten, akzambak' Meninski 1680 II, 2254, J. Redhouse 1890 s. 955, F. Steingass 1930, TS 3211, R. Dankoff 2004 s. 230 < ***ῥοζακί /ῥαζακί*** (rozaki/razaki) 'a.m. G. Meyer 1893 s. 34, Ch. Symeonidis 1973 s. 189 n. 191. ××

razdaki b. ***razakı.***

razdar 'ağzı pek, ketum, sır tutan' < Fa. ***rāzdār*** a.m. ***rāz*** 'sır' + ***-dār*** 'malik olan, tutan' b. ***abdar*** ⊡. × ***Ḳız utandı ḥacil oldı, söyleyecek söz bulımadı. Durdı ṭapu kıldı, odasına gitdi. Varub oturıcaḳ dāye-i pür-māyesini, kenīzeklerini, rāzdārlarını ḳatına oḳıdı. Şeh-zādenüŋ ʿaḳlından, zīrekliginden, firāsetinden, ḳıyāsetinden ẏaber vėrdi, şükr eyledi.*** (Ferec v. 137b-138a).

razdaş 'sırdaş, birinin sırlarını bilen, sır ortağı' Meninski 1680 II, 2254 < ***rāz*** 'sır' + isimden ortaklık ismi yapan ***-daş*** eki, b. ***adaş*** ⊡. × ***Çocuğun fıtratan teessüratı galip olmakla beraber aldığı terbiye vicdānındaki hissiyata bir kat daha kuvvet verdiğinden ve pederi ise bâis-i hayâtı olduğuyçin indinde hayatdan mukaddes oldukdan başka her hāl u kârda mürebbîsi, müsteşārı, râzdaşı, yâr-i sâdıḳı oldu-***

ğundan gönlünde ne kadar kabiliyât-i muhabbet var ise heman cümlesini ona hasretmiş idi. (Nāmıḳ Kemāl 1944 s. 18).

AD. **razga** b. ***reze***.

râzı ‘kabul eden, uygun bulan, boyun eğen, kabul etme, uygun bulma’ Meninski 1680 II, 2259 < Ar. ***rāzī*** a.m. × ***Eyû avah ki Krishdiyan olmush / Ve Turke nashub olse razhiuzh/ Allah shaklasun ki Khrishdiyan almush / Ne layukdur ki alshun negbeti*** (E. Kömürjian 1981 s. 115 no. 131). × ***Sana bir damad ilazım / Dimoden dakhi ne merdum / Du dil razi sen jani güm / Sen geber hey judam jadi***. (a.e. s. 124 no. 158). ***razı gel-*** ‘kabul etmek, hoşnut olmak’: × ***Biz buraya yabancı bir baltanın girmemesi için hep birden karşı koyduk. Ne para, ne tehdit bizden ağaçlarımızı alamayacaktı. Fakat şirket öyle dalavereler, dolaplar çevirdi ki, nihayet odunumuzu satamaz olduk. Kerestemiz elimizde kaldı, yok pahasına gene şirkete verdik. Hatta işsizlikten bazı gençler şirkete baltacı girecek oldular, hepimiz olmaz dedik. Fakat nihayet ormanımızı parça parça elimizden almalarına razı geldik.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 120). × ***Devam edebilen 50-60 öğrencimiz var. Şubatın başına kadar bazan titriyerek, bazan ısınarak ıkına sıkına geçinebildik. Gelgelelim şubat olanca şirretliğile saldırınca dizlerimizin bağı çözülü çözülü verdi. Bu kadar öğrenci yalnız bir ikisinin azıcık tezekleri kalmış, Bunlara da her gün birer tane getirin desek bakalım ana babaları razı gelecek mi?*** (M. Makal 1950 s. 8-9). × ***Delikanlı: “Ne diyon?” diye üsteledi. “Irazı geliyon mu?” Kulağını kadına yaklaştırdı, sonra doğruldu. Komisyoncu: “Ne diyor?” diye merakla sordu. “Ne desin fıkara, “vir diyor.”*** (Orhan Kemal 1951s s. 25). × ***Sadık gözlerine inanamıyordu. Olamaz. İnsan gâvur olsa, böyle bir halt edemezdi. Bir kerem gönlü razı gelmez!*** (H. Taner 1951 s. 55). × ***Olmadı ama... Hamdi bey razı gelmedi.*** (İ. Tarus 1957 s. 32). ***râzı ol-*** ‘kabul etmek, uygun bulmak, onaylamak’: × ***Muvaffaḳ ḫāhnāḫāh rāżī oldı.*** (Ferec 855/1451 v. 14a). × ***Vezīr-i sivüm “baʿda’llattayā wa illati” rāżī oldı.*** (a.e v. 25b). × ***Rāżī olursa, cinniye insīden geçmiş ola, kurtılavuz! Olmayacaḳ olursa, ayruḳsı tedbīr ėdevüz.*** (a.e. v. 31a). × ***Ata rāżī oldı, ḳızını ʿavratlıġa şehzādeye vėrdi.*** (a.e. v. 50a). × ***Eger ben bu dört ḳırnaḳlaruŋ bir eyüsin müntehāsın müştehāsın saŋa vėrürsem kī ol vaṣf ėtdügüŋden yėg ola, rāżī vü ḳāniʿ olub ḳatumuzda dururmısın, bizümile eglenürmisin?*** (a.e. v. 185). ***rāżī olma-*** (ablativus ile) ‘kabul etmemek, onaylamamak’: × ***Şāh bu sözden rāżī olmadı. Göŋlinden eyitdi: “Şıltaḳ sebebin buldum. Gör, saŋa nėderem!”*** (Ferec v. 70v6.

râzık ‘rızk veren‘ Meninski 1680 II, 2254 < Ar. ***rāzıḳ*** a.m (/***rzḳ***/ kökünden). ‘***Ḳorḳuŋ ḫalḳ icinde-ki rüsvālıḳdan-imiş. Hīç Hāliḳ-i ʿālemden, Rāzıḳ-ı ādemdem, Mükevvin-i kāyinātdan, “ʿālimu-s-sirri wa-l-ḫafiyyāt”dan endīşe ėtmezmisin utanmazmısın ḳorḳmazmısın?*** (Ferec v. 174b). × ***Ol ḫāliḳi cemīʿi ümem, ve rāzıḳ-ı cümlei benī Ādem, münʿimi sükkān-ı basīṭi ʿālem...*** (‘Ālī 1979 [1581] s. 174).

râzikî b. ***razakı***.

raziyane/rezene/rezdene ‘sarı çiçekli, yaprakları iplik şeklinde, hoş kokulu bir bitki, Foeniculum vulgare’ I. Hauenschild 1989 no. 500, DS 3506, H. Eren 1999 s. 344 < Fa. ***rāziyāna/rāzyānac/rāzyām*** F. Steingass 1930 s. 562, O. Blau 1868 s. 286. ××

reaksiyon ‘tepki, karşılık, yanıt’ Fr. ***réaction*** a.m. ××

realist ‘gerçekçi, hayatında hayalî gayeler peşinde olmayan‘ < Fr ***réaliste*** a.m. × ***Ben hadiseleri olduğu gibi mutalaa etmek taraftarıyım. Ecnebiler ne diyordu buna canım? Realist… Evet beşer olarak realist olmaya mecburuz. Sizin taraf kaybetmek üzere, hattâ kaybetmek zorunda. Kalabalık bir ailem ve mesuliyetlerim var. İstikametimi çizmek mecburiyetindeyim. Darılmayınız rica ederim. Yaşlılar daha da realist olmalı..*** (A. Yurdakul 1987 s. 54).

reaya/raaya ‘bir padişaha bağlı, ona vergi veren halk; kırsalda yaşayan halk’. × ***Bu behâne ile re‘ayaya mevcud yerin resmin ketm içün nâ ma‘lûm yazdırmak vâki‘ olmış ise ba‘d es-sübût resimleri alına*** (Ö. L. Barkan 1943 s. 38). × ***Ve hâliyâ meyhane ahvâli bu üzere mukarrer oldu ki re‘ayanın şîresi mühürlendikde akçesi virilüb alınub kabz oluna*** (Ö. L. Barkan 1943 s. 164). × ***Ra‘āyā ve ehl-i şehrüŋ ġalīẓ yemekler yemesi […]*** (‘Ālī 1975 [1599] v. 48b). × ***Ata dededen ki bizh rayauzh / Bunje zhamanden hich gyormemishuzh / Taht al Oshmande ki bizh sahkinuz / Bu ne zulumdur ki bize oldi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 115 no. 129). ***ra‘āyā vu berāyā*** ‘insanlar, halk’: × ***Be-şarṭ-i ān-ki memālik-i ‘Acemdeki re‘āyā vu berāyā ġāretine ve māl u menālleri ḥasāretine el uzadılmayub […]*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 116). × ***Bunun gibileri ba‘ż-i cezā’ire ve Ḳıbrīs ve Radūs gibi bādiye-i nevādire ṭarḥ u ṭard buyuralar-ki re‘āyā vu berāyā ẓulmlerinden sālim ola*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 137). ***reaya taifesi*** ‘hükümetin tabiiyeti altında bulunanlar’ M.Z. Pakalın 1946-54 III, 16.

rebab/rebap ‘yuvarlak gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış, kemençeye benzeyen ve onun gibi çalınan yanık sesli, yaylı saz‘ Meninski 1680 II, 2272 < Ar. ***rabāb*** a.m. × ***Ve bu yigidüŋ ‘ādeti olıdı-ki işden çıḳıcaḳ Kāzurün ma‘āşirlerile ḥaşr olurdı. Rebābı gökcek çalarıdı. Anı severleridi. Ansuz ol şehrde meclis u üns olmazıdı. Bu ṣıfatla ‘ömrini ḫoşluḳda geçürmiş-idi.*** (Ferec v. 117b).

rebap b. ***rebab***.

rebi ‘ilkbahar’ Meninski 1680 II, 2279 < Ar. ***rabī‘*** a.m. ××

rebiülahir ‘hicri takvimde dördüncü ay’ < Ar. ***rabī‘*** + ***aḫir*** ‘son’. ××

rebiülevvel ‘hikri tavimde üçüncü ay’ < Ar. ***rabī‘*** + ***avval*** a.m. J. Redhouse 1890 s. 964. ××

rebükon ol- ‘Bezik oyununda bir oyuncunun sayısı bin beş yüz olmadan diğer oyuncu üç bin sayıyı bularak oyunu bitirmek’ < İt. ***Rubikone*** ‘İtalya’nın kuzeydoğusunda bir nehir adı’ + Tk. ***ol-*** (Jül Sezar’ın MÖ 49 yılında lejyonu ile, geçilmesi yasak olan Rubicon nehrini geçmesine bir gönderme olmalı. Bundan gelişmiş olan mesela İng. ***cross the rubicon*** ‘dönüşü olmayan bir yola girmek’ anlamında bir deyim vardır.). × ***Rebükon oldun! Rebükon oldun! diye bağırıyordu.*** (E. Bener 1999 s. 15).

recâ b. ***ricâ***.

(Argo) **Recep amca** 'resepsiyon, resepsiyonda görevli kimse' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

recez 'develerin sağrısında beliren ve kalkarken ayaklarının titremesine sebep olan bir hastalık; aruz kalıplarından biri; bu kalıpta yazılmış şiir.' J. Redhouse 1890 s. 966, İslâm Ansiklopedisi c. 34, 509 < Ar. ***racaz*** a.m. ××

reci b. ***reji***.

recim b. ***recm***.

recm/recim 'taşlayarak öldürme' Meninski 1680 II, 2290, Redhouse 1890 s. 966 < Ar. ***racm*** a.m. × ***Eyle olsa ḥükkām ẓāhir, recm zācir: Buyurdılar: ḳāżī vu şaḥne vu nāyib u muḥtesib gişileri ol bīçāre 'avratı rüsvāylıġa meydāna iletdiler.*** (Ferec v. 175b). × ***Filcümle cün recm işi bitdi, ḥalk döndi, evlü evine gitdi.*** (a.e. 175b). ***recm eyle-*** 'taşlayarak öldürmek': × ***"Ol ḳızı bir bir yigidile dutduḳ" dėdük. Danuḳlıḳ vėrdiler. Ėrtesi ḥükkāma varduḳ, el ayaḳ urduḳ. Ol ḳızı recm eylediler.*** (Ferec v. 185a). ***recm ettir-*** 'taşlatarak öldürtmek'. × ***Sırrım gözümden bilinecek, karnım birden şişip gelişecek korkusuna kapıldım. Şıh Abuzer mayalandığımı anlayanda, aylardır yatağıma girmediğini bilip, heç şüphe yok, Hacer gibi beni de recm ettirecekti.*** (K. Bilbaşar 1969 I, 177).

recme 'mahmuz' DS 3506. ××

O. **recmen** 'tahmini konuşmak, varsayımla konuşmak' < Ar. ***(ḳāla ḏālika) racman*** a.m. Wahrmund 1897 I, 742. × ***Kefā'et yoḳdur dėyü söz ėdindüŋ, söylersin. Saŋa bu ḥāl neden ma'lūm oldı? Atamı anamı ḳanda gördüŋ, ḥālların ḳandan işitdüŋ? Aṣlda nesebde hezār Muẓafferceyem. Sen bir bīhūde sözi recmen bilġayb söz ėdindüŋ! Hā ṣafī söylersin: ḳāżilıḳ ve 'adl böylemi olur?*** (Ferec v. 119b).

reçel/riçâl 'şekerle kaynatılmış meyve tatlısı' Meninski 1680 II, 2288, H. Eren 1999 s. 343 < Fa. ***riçāl*** 'şekerleme' F. Steingass 1930 s. 570. × ***Ertesi sabah bahçede dolaşırken bir de ne görsün? Kirazların, kayısıların, eriklerin sanki köküne kıran girmiş; bugün yarın toplanıp reçelleri, şurupları yapılacak olan vişneler, frenk üzümleri boydan boya yolunmuş.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 26.II.1942). × ***Çay sevmezse peynir yerler, reçel, zeytin, çörek, batonsale...*** (R. Ilgaz 1962k s. 27). × ***Elvan elvan reçel tabaklariyle donanmış kahvaltı tepsisinin başına oturuşları...*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s. 15). × ***Fuat Hindistan cevizini reçel olarak sever.*** (C. Meriç 1992 s. 160).

reçete I 'doktorun hasta için ilaçları yazdığı kâğıt' H. Eren 1999 s. 344 < İt. ***ricetta*** a.m. G. Meyer 1893 s. 42. × ***Melâli Beyin reçetesini yaptırdım, dünya kadar para da ezzacıya verdik. Günler geçti. Hürmüzcük hâlâ uğunup duruyor.*** (İsmail Galib 1932ei s. 18). × ***Hekim olsam, hoş, zira evlere serbest girip çıkılır ve speçar ile reçetelere ortak olmalı. Speçar olsam, bu da bir belâ. Bazı magneziya yerine yanlışlıkla ak süleyman verip âdem öldürmeli, bundan da hoşlanmadım.*** (E. Misailidis 1986 s. 75). × ***Doktora gösterecek para nerede? Reçeteyi bedava yapacak eczaneyi nereden bulmalı?*** (R.

Enis 1945 s. 206). × ***Reçeteme iki ayrı ilaç yazıyor. İlk on iki gün östrojen drajelerini tek başına alacağım.*** (İ. Aral 1998 s. 72).

reçete II 'kolay çözüm, kolay yol' H. Aktunç 1990 s. 234. × ***Gazetecinin biri reçete vermiş geçenlerde: beş parmak Yeni Rakı, iki parmak Altınbaş, üstü su.*** (R. Ilgaz 1981 s. 129).

reçine 'bazı ağaçlardan elde edilen ve muhafaza vasıtası olarak şaraba katılan madde' H. Eren 1999 s. 344 < Yun. ***ρετσινι*** (retsíni) a.m. G. Meyer 1893 s. 34. ××

redd b. ***ret***.

redif I 'hayvanın sırtına, sürünün arkasına binen; manzum eserlerde kafiyeyi oluşturan kelimenin son harfine eklenen söz veya söz öbeği' < Ar. ***radîf*** 'arkadan gelen, takip eden' J. Redhouse 1890 s 971, İslâm Ansiklopedisi c. 34 s. 523-524. × ***Āḫırı kār, bir pesendîde zemînde sünbül-redîf ḳaṣîde imlā olundı ve büstānı mevhibet u himem olan der-gāhı firdevs-iştibāhı muḥterem türābına ihdā ḳılındı.*** ('Ālī 1982 II, 207-208).

redif II 'II. Mahmud zamanında sancaklarda teşkil edilen ordu' İslâm Ansiklopedisi c. 34 s. 524-526. ××

O. **ref'** 'kaldırma, yüceltme' Meninski 1680 II, 2342 < Ar. ***raf'*** a.m. ***ref' et-*** 'kaldırmak, yüceltmek; bitirmek': × ***Meclis-i üns düzdiler. Muṭribler nüvaḫt eylediler. Gece olduḳda kāfürī mümlar, Şāmī celläseler vaż' ėtdiler. Meclis ḳavā'idin nıṣf-ı leyle-degin ref' ėtdiler. Andan cāmęhāblarına girdiler, uyıdılar.*** (Ferec v. 143b).

refah 'bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama, hali, vakti yerinde olma' Meninski 1680 II, 2339 < Ar. ***rafāh*** a.m. ××

(Halk ağzı) **refahiyyet** 'refah' < ***refah + -iyyet***, b. ***aciliyet*** ⊡. × ***"Sizüŋ döstlığuŋuzda üşde melik-i Zengibār başını kesdüm. Ayruḳ size bundan ḳorḳu yoḳdur." dedi. Ta'accüb ėtdük, andan ol zibnīye yüzlüye ben eyitdüm: "Höş ėtdüŋ, ammā bu gėce ṣabur ėtmek gereksin tā görevüz ki ėrte şehr̬ halḳı melik öldügin bilicek fitne ėtmeyeler, biz refāhiyyetde olavuz!*** (Ferec v. 47a).

refakat 'yoldaşlık, birlikte gitme' Meninski 1680 II, 2339 < Fa. ***rafāḳat*** a.m. F. Steingass 1930 s. 581 < Ar. × ***"Benim için, meşguliyetinizi terketmeyiniz!" — "Rica ederim, size refakat, bence bir şereftir."*** (M. Yesarī 1932 s. 243). × ***Can sıkıntısından içini çekiyor ve zilli bir tef refakatinde ince seslerle söylenen ve günde beş on defa tekrar edilen oyun havaları artık onu eğlendirmiyordu.*** (Sabahattin Ali 1937k s. 196).

refene 'Arkadaşların aralarında para toplayarak yaptıkları eğlence' b. ***ârifane II*** ve Tietze 1969, no. 59. ××

refî 'yüksek, ulu, kalkık' < Ar. ***rafī'*** a.m. × ***Biraz yüridiler, bir murġızāra yėtişdiler. Bir̬ ḫurrem bāġ var, anda bir refī' ḳaṣr var.*** (Ferec v. 38a).

refik 'yol arkadaşı, arkadaş' Meninski 1680 II, 2345 < Ar. ***rafīḳ*** a.m. × ***Sheb karanlıghın evden ki chıkub / Kayıghe binub Eyube chehkub / At-***

ların onde hap hazır bulub / Hazır bash dakhi refiklerını. (E. Kömürjian 1981 s. 105 no. 97).

refref 'minder, yastık, döşek' Meninski 1680 II, 2342 < Ar. ***rafraf*** 'yastık'. × ***Andan durdılar, Bulḳāsım ḳonuġuŋ elin aldı; bir sarāya daḫı vardı. Elṭaf u eşref, enzeh u enẓef, ne ḳaṣr-ı ablaḳ, ne refref.*** (Ferec v. 3b). × ***Başsuz gövdeler, gövdesüz başlar. Kimi yigit, kimi ḳoca, kimi ḳana bulaşub-durur yatur. Kimisinüŋ ḳanı damarından atayürür. İlerürek yüridüm, refref-ler gördüm. Üstinde erenler 'avratlar oġlanlar, donları sündüsderi istebraḳdan, otururlar.*** (a.e. v. 243b).

regl 'kadınların aybaşı hâli, menstrüasyon' < Fr. ***règle*** a.m. × ***u kadın Rio'luk kadın, Riviera'lık kadın. Bu kadın kir tutmaz, kardeşim, ter de kokmaz, regl bile olmaz, ne diyorsun sen? Yasemin gibi kokar parmaklarının ucu.*** (H. Taner 1951e s. 41). × ***İlk kadınlık günlerini anımsıyordu. İlk topuklu pabucunu, ilk regl gününü, ilk sütyen taktığı günü, ilk öpüldüğü anı, ilk evlenme teklifini.*** (Y. Yazıcı 1990 s. 72).

regula 'yaşama düzeni' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

reh b. ***rah***.

O. **rehavi** (Şark müziği ıstılahlarından) 'en eski mürekkep makamlardan biri' < Ar. ***rahāʷī*** a.m. × ***Andan nāyda rehāvī çaldı.*** (Ferec v. 116b).

rehavi 'bir nevi müzikli saat, musical box': × ***Körüklü, kurma, rehavi çalgıların arkasından fonograf: takım takım taksimleri, gazelleri, şarkıları, alafranga havaları toplamak.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz 31.5.1941 s. 4). × ***Benimle öyle dost olmuştu ki kaptan mevkiine çıkarıp çikolatalar, bisküviler vermeler; rehavi çalgısını kurup kurup çalmalar, küçük Flöber tüfegile nişan attırmalar.*** (S.M. Alus, Akşam Gaz. 11.2.1941 s. 4).

rehber 'yol gösteren kimse, kılavuz' Meninski 1680 II, 2394 < Fa. ***rahbar*** a.m. Meninski 1680 II, 2267. × ***Cün sa'ādet müsā'ade vu iḳbāl istiḳbāl ėtdi ve devlet delīl u baḫt rehber oldı, ḳadem-i cānıla durub destibüsuŋa geldüm. Ne buyurursın?*** (Ferec v. 29a).

reh-güzar 'yol üzeri, geçilen yer, geçit' Meninski 1680 II, 2396 < Fa. ***rāh / rah*** + ***güẕār*** 'geçiş, geçiren'. × ***Dünyā ki ber-ḳarār degül (=olmayan) bir diyārdur. | Ol reh-güzāra oġrayıcı bī-şümārdur.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 152).

rehin 'borcun ödeneceğine teminat olarak ödenince geri alınmak şartıyla borçlunun alacaklıya verdiği değerli şey, rehin, ipotek' Meninski 1680 II, 2400, J. Redhouse 1890 s. 997. × ***Ve bir raiyet fevt olub ya fakr-u-fâka galebe idüb gayet muzayekasından kendüsi baştınesinin bir tarlasın ya bir mikdar yerin bölüb aharlara satmakla veya rehin komağla nice baştıneler zayl olur cizyeleri ve ispençeleri dahi bel' olur imiş.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 310). × ***Bir kiresne tasarrufunda olan yerlerini bir zaruret sebebiyle rehin kosa akçe almış olsa sonra yer sahibi alduğu karz akçeyi teslim idüb yerlerini taleb iderse ol yeri niza itdirmeyüb yine sahibine alıvirüb tasarruf etdirile.*** (a.e. s. 315). × ***Böyle bir mıntıkada kain bulunmakla beraber yine bu***

kanuna tabi tutulmuş olan arazi mevcut bulunursa, evvelce tesis edilmiş bulunan rehin hakları, azami borç haddini aşkın dahi olsalar, muteberdirler. (a.e. s. 538). × ***Parasız mı ḳaldın? Ṣarrāfa filān borc etdin-de ödeyemiyor-musun? ʿAyıb değil, cümle ʿālemiŋ başına gelir. Dahā olmazsa, biricik evlādımıŋ ḫāṭırı içün evimi rehin eder, heriflere paralarını veririm.*** (E.E. Talu 1928 s. 113-114).

rehnumâ b. ***rahnumâ***.

rehnümâ b. ***rahnumâ***.

rehvar b. ***rahvar***.

O. **rehzen/rahzen** 'pusuda bekleyip geçen insanları basıp soyan kimse, haydut' Meninski 1680 II, 2268 < Fa. ***rahzan*** a.m. ***rāh/rah*** + ***zadan//zan*** 'kesen'. × ***Bu ḳadar ki baŋa ʿazm-ı Ḥicāz oldı. Niʿmet-i bisyārıla çıḳdum, yolda vāḳıʿaya oġradum. Mālumı rehzenler aldı; rencür düşdüm, gidemedüm ḳaldum.*** (Ferec v. 120a). ***Ol dost: "Ne eglendüŋ? Ne gėc geldüŋ? Coḳ muntaẓır oldum" dėdi. Ḳız yolda rehzen eline oġraduġını, andan ol ḥarāmī cüvānmerdlik ėdüb beni salıvėrüb yoldaşlıḳ ėtdügini söyledi. "Eglendügümüŋ sebebi, buyıdı; maʿẓür dut!" dėdi.*** (a.e. s. 124a).

reis/reyiz 'başkan, baş, amir; (gemide) kaptan' Meninski 1680 II, 2255, K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Ar. ***raʾīs*** a.m. × ***Eger ḳāżī saŋa vu baŋa bu istiḥfāflar kefāʾet yoḳluğından āyā felāket coḳluğından ėtdise, biḥamdillāhi ben sencileyin bir reʾīsüŋ sülālesiyem.*** (Ferec v. 17b). × ***Andan gözsüze ḳıymetī fāḫir donlar geydürdiler, ġulāmlarıla bāzāra vardı, cevherīler reyisinüŋ dükkānına vardı, selām vėrdi, gecdi, oturdı.*** (Ferec v. 217b).

reji b. ***reci***.

rejisör 'yönetmen' < Fr. ***régisseur*** a.m. × ***Gözleri ötekinin gözlerine damlayıp duruyorlar. Gilda ise ummadığı bir ilgiyle karşılaştığı için ne yapacağını kestiremiyor bir türlü... Athena'nın dansı başladı başlayacak. Kılçık, Rejisör'e eğildi: — "Bırak dalgayı," dedi. "Dans başlıyor. Gilda'yı sonra kesersin."*** (A. İlhan 1963 I, 155).

-rek b. ***acırak***.

rekabet 'rakibin ayrılığını gözlemek; çekişme, yarış' J. Redhouse 1890 s. 982 < Ar. ***raḳāba*** a.m. (/***rḳb***/ kökünden). ***rekabet et-*** 'yarışmak, çekişmek, öne geçmeye çalışmak': × ***Nasıl rekabet edeceğiz sonra? Fabrikalarımızı kapamak icap edecek aksi halde.*** (Orhan Kemal 1968g s. 17).

rekat 'namazda bir kıyam (ayakta durma), bir rükû (eğilme) ve iki secdeden (yere kapanma) meydana gelen kısım' < Ar. ***rakʿa*** a.m. × ***Ṣabāḥ dur, iki rekʿat namāz ḳıl, andan sarāy ardındağı bāġceye var, bāġubānı oḳı. Bāġuŋ dibinde bir ulu enār aġacı var. Buyur: andan saŋa bir rümmān getürsün. Anı dānele, bir bir yė! Anuŋ saġışınca Taŋrı Taʿālā saŋa oġul rüzī ḳıla.*** (Ferec v. 63a). × ***Ol-dem hemşīre durugeldi, lerzān u giryān avdaz aldı, iki rekʿat namāz ḳıldı, vu yüz yėre ḳodı ve taẓarruʿ ėtdi*** (a.e. 252b).

reke 'öreke, eğrilmekte olan yün, keten vb. tutulduğu çatal değnek' K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

rekolte 'tarımda bir yılda derlenen ürünlerin bütünü' < **İt.** ***raccolta*** a.m. × ***Sekiz on yıl evveline gelinceye kadar yirmi, yirmi beş milyon kentalı ancak bulabilen buğday rekoltesi, bugün otuz beş, kırk milyon etrafındadır ki, ihtiyacımızın fevkindedir.*** (M. Seyda 1970 I, 194).

rekor (spor terimlerinden) 'bir spor dalında elde edilmiş en üstün derece' < Fr. ***record*** < İng. ***record*** a.m. × ***Çeşmemeydanı'nın gerek kabadayılık gerek tulumbacılık zamanlarındaki en parlak devrinden sonra, İstanbul tulumbacılık şampiyonluğu Galatasaray'la Altıncı dairelere geçmiş ve yıllarca bu iki takım arasında nöbetle durmuş, onlardan başka hiçbir semtin tulumbası sür'at ve intizam rekorunu kıramamış, şampiyonluğa nail olmamıştı.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 254-255).

rektör 'üniversitenin tüzel kişiliğini temsil eden yönetici' < Fr. ***recteur*** 'okul veya kilise yöneticisi'. ××

remel I 'ardından sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında yapılması sünnet olan hızlıca ve çalımlı yürüyüş' *İslâm Ansiklopedisi c. 40 s. 178-180.* ××

remel II 'her dizesi dört fâ'ilâtün'den oluşan aruz kalıbı' J. Redhouse 1890 s. 988, *İslâm Ansiklopedisi c. 34 s. 553-554.* ××

remel III 'Türk musikisi usullerinden biri' J. Redhouse 1890 s. 988, *İslâm Ansiklopedisi c. 34 554.* ××

remezan b. ***ramazan I***.

O. **remide** 'korkmuş, ürkmüş, çekingen' < Fa. ***ramīda*** a.m. × ***Şehzāde ḫurrem oldı, şāha du'ā kıldı, göŋlinde eyitdi: "Baḫt-ı remīde, devlet-i ber-güzide ġerü yüz gösterdi." dėdi.*** (Ferec v. 138a).

remil/reml 'kumda birtakım işaret ve çizgiler çizerek fala bakma' Meninski 1680 II, 2362 < Ar. ***raml*** a.m. × ***Bugez ḥaccām taḥta remli öŋine ḳodı, mīli eline aldı, bir dem cizdi, bozdı.*** (Ferec v. 208a). ***remil dökmek*** 'fal bakmak' K. Emiroğlu 1989 s. 200.

reml b. ***remil***.

remmal 'kumda fala bakan kimse' Meninski 1680 II, 2358 < Ar. ***rammāl*** a.m. × ***Bir dünle bārbāhı mülevves eyledi. Gördiler ḥāl ḫarāb olmış. Derḥāl sulṭāna haber ėtdiler. Sulṭān ne ḳadar kehenesi, müneccimleri, remmālları varısa ceme' eyledi. "Tīz bu müfsidi buluŋ!" dėdi.*** (Ferec v. 243a).

remmâş 'hafifmeşrep, oynak' R. Dankoff 2004 s. 231. ××

remz 'işaret etmek, işaret etmek suretiyle anlatmak, üstü kapalı anlatım, simge, yazıda kullanılan simge, bilmece' Meninski 1680 II, 2364, J. Redhouse 1890 s. 987 < Ar. ***ramz*** a.m. (/rmz/ kökünden). × ***Anuŋ beste-nigārından nigārın | uġurlar remzile naḳş-ı nigārın.*** (Aḥmed-i Dā'ī 1973 [v. 1421] v. 25a). × ***Naẓm-ı güftāruŋuz sırr-i tefsīr-i kebīr ve nesr-i cevāhir-nisāruŋuz remz-i te'vīl-i müstenīr olmışdur.*** ('Ālī 1587 v. 9a). × ***Kim ki olmadı remzine maḥrem/ Urmasun ḳıṣṣadan benüm gibi dem*** ('Ālī 1587 v. 107b). × ***İşbu bir iki ay tamam olınca***

maslahatı olur biter, yerine gelene dahi Allāh taʿala teyakkuz u intibāh müyesser eyleye, yalnuz gelür cumʿalarda hutbesi okunur, çok utanacak işler ider diyü sarih remzler eyledi. Ve ağlayu ağlayu cigerimüz toğradı. (Selānikī 1989 I, 417). ***remz-i şāfī*** ‘açık işaret’: × ***Saʿādetlü pādişāhuŋ gāh u bī-gāh ol maḳāmāt-i şerīfeye varmaduḳları remz-i şāfīdür.*** (‘Ālī 1587 v. 46a).

renc ‘zahmet, ağır iş, emek; hastalık, sancı, acı; sakatlık; ızdırap, elem, kaygı’ Meninski 1680 II, 2364 < Fa. ***ranc*** a.m. × ***Vay babasıne bu hali duydukde / Mısırde Gharib renjde u ghemde / Ona de ne shekil jevab virile***. (E. Kömürjian 1981 s. 134 no. 184). ***renc çek-*** ‘sıkıntı çekmek, zahmete katlanmak’: × ***Bir kelisa vardı, içi ḍolu genc, | Kāfir anı devşürüb cekmişdi renc.*** (Enverī 1928 s. 42). × ***renc ilet-*** ‘zahmet çekmek’ (krş. Fa. ***zaḥmat burdan***). × ***Ol yılancı ol yılan bėslemekde çoḳ renc iledür. ʿĀḳıbeti ol yılan aŋa bir diş zaḥmın yėdürür kim anuŋ ʿömrinüŋ aydıŋ gündüzi ḳaraŋu dün bigi olur.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 1934 s. 47). ***rencsüz*** ‘zahmet çekmeden’: × ***Ehren eyitdi: “Rencsüz genc ele girmez gişi gendüden geçmeyince maʿbūdını görmez.” dėdi.*** (Ferec v. 39a).

rencâver ‘zahmetli, külfetli, meşakkatli’ < Fa. ***ranc-āvar*** a.m., ***ranc*** + ***-āvar*** ‘getiren’, b. ***cengaver*** ⊡. × ***Üç sāʿat ḍolaşdı, yoruldu, terledi. Mefküresini öldürmek, yorġunluḳla ḥassāsīyet-i ʿużvīyesini bitirmek, rencāver faʿālīyetden alı-ḳoymaḳ isteyordu.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 607).

rencber/rençper ‘ağır iş gören, gündelikçi, tarla işçisi, inşaat amelesi’ Meninski 1680 II, 2365 < Fa. ***rancbar***‘mechanic’ F. Steingass 1930 s. 588. × ***Ve ḫāṣṣa-ı hümāyünum içün işlenen şekerlerüŋ ʿaselleri ḥāṣıl olduḳda rencber ṭāyifesine ṭarḥ olunub ednā ʿasel evsaṭ ve evsaṭ ʿasel aʿlā ḥisābınca taʾhmīl olunub rencber ṭāyifesine ẓulm olur dėyü ʿarż olındı.*** (Ö.L. Barkan 1943 [931/1524] s. 386-387). ***rencberlik et-*** ‘gündelikçi olarak çalışmak’: × ***Otururken bir şehrī gişi geldi, şehzādeye eyitdi: “Ġarībmisin?” dėdi. Şehzāde eyitdi: “Hā!” dėdi. Ol-dem ol gişi eyitdi: “Ąhça alub rencberlik ėderseŋ benümile gel!” dėdi. Şehzāde aŋa uydı, gitdi.*** (Ferec v. 238b). × ***Biz elimiziŋ teriyle ḳazanırız. Rencber ḳoliyle, Ḳarı kemāliyle ḳazanır.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 515). × ***Rençber un çuvalına beŋzer, vurdukça tozar.*** (H. Aytekin 1945 s. 47). ***rencber gemileri*** ‘donanmadaki tekneler kâfi gelmediği zaman para ile tutulan yük tekneleri’. × ***Ve bu gemiler vefā ėtmezse ücret ile rencber gemileri dutub keẕālik her biri ne miḳdār tereke götürür taḥmīn olunub…*** (Ö.L. Barkan 1943 ‘931/1524] s. 368). ***rencber gemicikleri*** ‘tüccar gemileri, yük tekneleri, merchant ships; eşek’ × ***Maʿ-ẕālik zīr-bār olan merkebcikler rencber gemicikleri ʿaddolunmışdur*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 200).

rencberân ‘tüccar, tacir’ × ***Bunlardan soŋra beze miskinler ḳāfilesi daḫi rencberān-ı ʿāḳilān seyāḥāt-güzīnler rāḫīlesi cemʿindeki kārvān-ı bisyārdur.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 82). × ***Aʿyān-ı memleket bir güruh ve esnāf- rencberān ve kāsibīn ve ehl-i ṣanʿat bir sınıf-ı enbüh ʿaddolunaydı.*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 202).

EO. **renci-** 'bir hastalığa tutulmuş bulunmak, hasta olmak' < Fa. ***rancīdan*** a.m. krş. W. Radloff 1905 III, 715, A. Zajączkowski 1934 I, 143, Çağ. 'etre accablé par l'ivresse' A. Pavet de Courteille 1972 s. 1972 s. 330. × ***Ol ḳıza oğlan doğurmaḳ ḥālında bir renc belürdi. Pes ol ustād ṭabībi ḥāżır ḳıldılar, 'avrata rencinüŋ niteligin sordı. Ne rencidügin bildi. Pes bir dürlü ot ve dermān buyurdı-kim "zamehrān" derler.*** (A. Zajączkowski 1934 I, 52).

O. **rencide I** 'incinmiş, kalbi kırılmış' < Fa. ***rancīda*** a.m. × ***Levvaḥgaya bu cevāb nāṣavāb geldi. Bu ṭęhīr-i dilgīrden rencīde oldı.*** (Ferec v. 126a).

(Halk dili) **rencide II** (isim olarak) 'ızdırap, işkence, eziyet'. × ***Şimdi valideniz hakkında kan davası oluyor. Hak hiçbir vakitte yerde kalmaz, elbette bir haksızlık etmiş olmalı ki, bu rencideyi çekiyor. Allah sabr eder, ama unutmaz.*** (E. Misailidis 1986 s. 246). × ***Bir adem bir kusur eder, bunun yerine bir başkası rencide çeker, bu ne şeriyettir?*** (a.e. s. 367). × ***Ya insan Āllahın sıfatına göre halk olmamış olmalı, yahut bunları şeytan insana hasetinden naşi dünyaya göndermiş olmalı, lakin bu sözlerim hatadır, tövbeler olsun, Allahın hikmetinden sual olunmaz. Ve hatta ayinimizin şartı inanmaktır ve her rencideye katlanmaktır.*** (E. Misailidis 1986 s. 706).

rencil 'haylaz, hayta' R. Dankoff 2004 s. 231. ××

O. **rencur** 'hasta; kaygılı, tasalı' < Fa. ***rancūr*** a.m. Meninski 1680 II, 2365. × ***Cān-ı şīrīnümden sevgülürek bir oğlum vardur. Zamāndur ki rencūrdur. Ne-ḳadardur ki Hindüstānda ṭabīb-i ḥādıḳ ve cöğī-i ṣādıḳ varısa getürdüm kimse cāre ėdemedi.*** (Ferec v. 39b). × ***Ḳız daḫı rencūr, mütefek[k]ir odasına gitdi.*** (Ferec v. 137b).

rençper b. ***rencber***.

rende 'tahtaları yontup düzletmeye yarayan marangoz rendesi; mutfak rendesi' Meninski 1680 II, 2366, H. Eren 1999 s. 344 < Fa. ***randa*** a.m. × ***Fireng işi demür saplı ḳabaḳ ve peynir rendesi.*** (M.S. Kütükoğlu 1983 s. 254). ××

reng I/renk I b.m. Meninski 1680 II, 2367, H. Eren 1999 s. 344 < Fa. ***rang*** a.m. × ***İblīs naẓar eyledi, gördi: bir salḳum-dur, dört renglü, bir nice dānesi süd gibi aḳ, bir nicesi ḳīr gibi ḳara, bir nicesi mersīn gibi yeşil, bir nicesi ḳan gibi ḳızıl.*** (Ferec v. 195a). × ***Kemer altınıŋ paṭlıcan reng yanaḳlı dilberleri!*** (Aḥmed Rāsim 1328 s. 195). ***rengi at- I*** 'solmak, ağarmak; benzi sararmak': × ***Pastacıya girdiğimiz zaman masa başlarında öbek öbek renkleri atık kadınlar ve erkekler vardı.*** (S.E. ertem 1936 s. 93). × ***"Hem, dedi. bu senin geçen seneki robunun eşi." — "Güneşe de gelmez, rengini atar!"*** (R.H. Karay 1939a s. 126). × ***Ecmel beyde renk atmış, çehre kül olmuş, dili dolaşıyordu.*** (S.M. Alus 1934 s. 255). ***rengi bozuk*** 'siyahi': × ***O ne fettan, o ne fücur, o ne yere bakar yürek yakar bir rengi bozuktu o!*** (S.M. Alus 1944 s. 90). ***rengi dön-*** 'benzi sararmak, utanmak': × ***Melike bu sözi, işidicek ruḥ-ı ferruḥınuŋ rengi döndi, endāmları ditredi*** (Ferec v. 30b). × ***Melikzāde benüm haberüm işidicek, rengi döndi,***

gönlindegi ṣabrı ārāmı gitdi, vezīrüñ ayaġına düşdi. (a.e. v. 107b). × ***Bu gėce gėcedür ki murādumı vėresin, maḳsūdumı göresin!" dedi. Benüm yüzüm rengi döndi; cevab vėrimedüm.*** (a.e. 110a). ***renk renk*** 'çeşitli renklerden': × ***Fanila, don takımlarının çeşidini, renk rengini önüme yaydılar.*** (S.M. Alus 1944 s. 22). ***renkten renge gir-*** 'korkudan, utançtan kızarıp bozarmak: × ***Ol ṣāḥib-pīşe hezār endīşeyle geldi ḳāżīye selām vėrdi. Ḳāżī duru geldi, elin aldı, mesnedine gecürdi, bile oturdılar. Reng-rez ḥayādan rengden renge döndi.*** (Ferec v. 16a). ***renk ru*** 'bakiye, iz, eser, kalıntı': × ***Şimdi rengi ruyu kaldı mı kalmadı mı bilmem '[bu eski binanın] hâlâ bir bakiyesi kaldı mı'*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 24 Mayıs 1944). krş. Az. ***renge rufa gel-*** 'kendine gelmek, beti benzi yerine gelmek' × ***Ġaraġaş bütün yėdiyini sifraġ ėlädi, bir ġab turş ġatıġı içib renge-rufa geldi.*** (Azärbaycan naġılları 1960 I, 28). × ***Dė bir gün, dė iki gün, ġızlar yavaş-yavaş renge-rufa gelmeye başladılar.*** (a.e. s. 123). ***renk verme-*** 'belli etmemek': × ***Ṣaḳın reng vėrme aṣlā sırdaşıŋa, | Ṣoġuḳ ṣular ḳatar pişmīş aşıŋa.*** (Vāṣıf 'Osm̱ān 1257 s. 93.). × ***Sabbek günlerce hiç bir renk vermedi, her zamanki sükünetile konuşuyor, gülüyordu. Nuran bilir, için için kaynıyan fırtınayı keşfedemedi.*** (M. Yesari 191932 s. 293). × ***Sakın renk verme, gayet ağır dur!*** (Recaizāde Ekrem 1941 s. 32).

reng II/renk II 'muziplik, azizlik, oyun; şekil, çeşit, sanat' < Fa. ***rang*** 'stratagem, fraud'. ***reng oyna-*** 'muziplik yapmak, oyun oynamak, hile yapmak': × ***Ė bānü-yı cihān! Ādemīden cinnīden kimüŋ ne işi vardur ki senüŋile bunun gibi, reng oyınaya?*** (Ferec v. 30b). × ***Bilmezem-ki ol yėr ne yėrdür ve ol ev ne evdür, ol duḫter ki benümle bu rengi oynadı, ne duḫterdür?*** (a.e. v. 117a). × ***Āh ėtdi, eyitdi: "Dürüdger benümle reng oynamış, hīleyile beni dām-ı belāya giriftār eylemiş" dėdi.*** (a.e. v. 117b). × ***Gözsüz bildi ki buna reng oyınamışlardur*** (a.e. 218a). ***renk kur-*** × ***Ve tıpta el işlemeyince türlü türlü renk kurup, ot vermeyince, gerekse hata olsun ol verdiği gerekse savap, dediklerim etmeyince, dünyalıḳtan tabibiŋ murādı hāsıl olmaz.*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 240). ***reng geç-*** 'hile yapmak, aldatmak' TS 3211. AD ***renk et-*** 'canını sıkmak, sıkıntı vermek' DS 3506.

rengâmiz 'çeşitli renklerde, renkli' Meninski 1680 II, 2369 < Fa. ***rang*** + ***-āmīz*** 'karıştıran, veren' F. Steingass 1930 s. 589. ××

rengârenk 'çeşitli renkleri olan, renk renk' Meninski 1680 II, 2368 < Fa. ***rang-ā-rang*** a.m. × ***Ėrte oldı, gördüm: deŋiz yüzinde ḥareket belürdi. Gördüm: bir gemi gökcek āletlerile bezemişler, icinde ḫalḳ var: donanmışlar, rengāreng donlar geymişler, calıcılarıla raḳḳāṣlarıla şādılıḳlarıla şehzādeyi almaġa geldiler.*** (Ferec v. 44b). × ***Hanımlara, kokonalara gelince onlar da rengârenk. Beyaz, pembe, havai maşlahlılar, krem, leylakî, fıstıkî yeldirmeliler, göğüsleri, kolları apaçık, boyları kıpkısacık fistanlar giymiş madamalar, matmazeller.*** (S.M. Alus 1944 s. 100). × ***Uzun etekli rengâreng feracelerimiz, kokorozlu hotozlarımız ve arkamızdan el pençe divan yürüyen İstanbulinli harem ağalarımızla bir Zuhurî kolundan farkımız yoktu sanırım onların gözünde.*** (Y.K. Karaosmanoğlu 1957 s.

155). × ***"Yaz gelmiş hele bak!" Rengârenk uçuşan gıravgavgayı gösterdi Ali.*** (Balaban 1968 s. 47). × ***Rengârenk konfetiler kentin üstüne, seninle gezdiğimiz sokaklara yayılıyor.*** (N. Eray 1990 s. 93). × ***Katafalkın üstünde, dört bir yanı rengârenk çiçeklerle donanmış tabutta yatan kişi bir askerden çok oraya bir film çekimi için öylece uzanıvermiş bir Hollywood yıldızını andırıyordu. Bu albay üniformalı Amerikan subayı, bir Türk kadınıydı.*** (A. Kulin 1997 s. 11).

rengin 'değişik renkli, renk renk, tatlı, hoş' Meninski 1680 II, 2369, J. Redhouse 1890 s. 989 < Fa. ***rengin*** a.m. × ***Ve rengin bez ve ham bez ve şeker ve kepenek ve cam ve kalay ve neft ve bulgarî ve bıçak ve pūlad ve tutya bunlarun her yükünden ikişer yüz karaca akça bac alınur imiş.*** (Ö. L. Barkan 1943 [1548] s. 553).

O. **rengrez** 'boyacı' < Fa. ***rang-rėz*** a.m. × ***Bu şehrede bir rengrez vardur. Ben bīcāre ol sitemkārenüŋ ḳızıvan.*** (Ferec v. 15b). × ***Ḳazī ol hoş nefes hevesinde iki vekil oḳıdı, rengrezi, oḳımaġa gönderdi. Vardılar oḳıdılar***. (a.e. 16a).

renk I b. ***reng I***.

renk II b. ***reng II***.

renkâlem 'renk renk, türlü renkte'. × ***Doğanın güzelliği, denizin temizliği, mavi ile yeşilin renkâlem sevinci, ufkun sonsuza doğru kışkırtıcı daveti ve yaşamın taze kokusu...*** (B. Uzuner 1994 s. 14).

reno 'bir Fransız otomobil markası' < Fr. ***renault*** a.m. × ***Kalabalık bir caddede üç beyaz reno birden takılıyor peşimize.*** (A. Ümit 1990 s. 87).

reo 'Amerikan üretimi bir kamyon markası' < Amerikalı otomobil endüstrisinin öncülerinden, ***Reo Motor Company***'nin kurucusu ***Ransom Eli Olds*** adından kısaltma. × ***Ankara halindeki Hacı İrefik sözünde durursa bu yıl bir reo çekecem! Ordu malı. Çıkıntı. Müsdameldir emme yenisinden geri kalmaz.*** (F. Baykurt 1971t s. 39). × ***Boğaz köprüsüne aynı anda girdiler: Oktay'ın arabası, tanklar, asker yüklü reolar ve korku.*** (A. Yurdakul 1991 s. 45).

repertuvar 'bir tiyatro kurulunun seçtiği oyunların listesi; oyuncunun ezberlediği oyunların listesi, müzisyenin çaldığı veya söylediği şarkıların tamamı' < Fr. ***répertoire*** 'fihrist, dizin, dağarcık'. × ***Piyesleri repertuvarda uzun zaman kalamamışlardır. Kalanları ise, orta aydına seslenen, basit entrikalı melodramlar veya farslar olmuştur.*** (S. Eyuboğlu-V. Günyol 1995 s. 83).

replik (tiyatro terimlerinden) 'oyuncunun, sözü diğer oyuncuya bırakırken söylediği son söz' < ***réplique*** a.m. × ***Derken ikisinin de dudaklarında uçuk birer gülümseme. Yapılması en doğru olan her halde bu. Sahneye hazırlıksız çıkmış oyuncular gibiler. İlk replik kimden gelecek?*** (A. Yurdakul 1989 s. 170). × ***Sen replik kaçırmayı bilir misin, İzzet? Ses duvarını aşarak koşmayı, bir sabah uyandığında adını unutmayı?*** (Z. Ankara 1991 s. 101).

repo 'tatil günü, istirahat günü' < Fr. ***repos*** a.m. × ***Bu gece ve yarın iş yok. Hafta tatilidir. Ona "repo"yu hoş geçirtecek bir kadın lâzım-***

dır. (Reşat Enis 1945 s. 79). × ***"Bugün ne? - "Pazartesi." dedi. Pazartesileri tiyatroların repo günüdür. Pazartesileri kente yağmur yağar.*** (Tarık Dursun K. 191993 s. 61).

revâr b. ***rahvar***.

O. **re's** 'baş, kafa; reis; başlangıç; makam; adet' < Ar. ***ra's*** a.m. × ***'Atāyāsı iz'ānını bu mertebeye ėrgürdüm ki bir peyvend baḫşīşine nālāyıḳ ve aŋa bir şikāl iḥsān olunması ḫired-i ḫurde-dāna ġayr-ı muvāfıḳ olan şaḫṣa ki nedīmlig-ile ma'lūm bir rezīl-i mezmūm idi, def'aten üç re's semend 'atā ḳıldı.*** ('Ālī 1587 v. 130a–b). × ***Ol 'ā'ide ile beremecilerden lā-aḳal biŋ re's mükāteb ḳul ḳayd-ı rıḳḳīyetden ḫalāṣ olmaḳ ... muḳarrerdür.*** ('Ālī 1982 [1591] II, 230). × ***Bu üslūb üzre yevmī yüz re's ḳoyun, yüz kile şeker ve yüz ḳıṭ'a balmūmı...*** (Selānikī 1989 [1599] I, 218). × ***Estevādan öteye tā re'si Nīl | On ḍoḳuzdur derecele[r], anı bil.*** (Pīrī Re'īs 1935 s. 35). × ***Ve resmi 'îdiye diyü her ḳaryeden ikişer re's ḳoyun alınub ve resmi nevrûziye diyü her ḫāneden yedişer aḳçe alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 192). × ***Altmış re's ġanemden resm alınmayub ve ziyādesi ḥisāb olunub her ḳırḳ ġanemde cemā'at başılarından birer öngi rūġanı sāde alınub...*** (Ö.L. Barkan 1943 [989/1581] s. 245–246). ***Ve ilvâ-i mezbûrede iki keçiye ve koyun ve oğlağı ve kuzısı ile sürüye kabil olduğı halde iki re'se bir akçe alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 230). ***re'si sene*** 'yıl başı' × ***Yıldan yıla ki re'si sene 'umūmen Mışra gelürler, bī-edebāne evżā'-ile şöḳāḳlarına şığışmazlar yėyüb içüb füşārāt-ile gezerek...*** ('Ālī 1975 s. 135). ***masḳaṭi re's*** 'doğum yeri' × ***Masḳaṭi re'si olan Bayburda 'aṭfı 'inānı iḳtidār ...*** (Ẕihnī 1992 v. 12a). ***re's-i ...-de*** 'üstünde, başında, altında' × ***Binā'en 'alā ẕālik ser-mest-i bāde-i ġurūr oldılar, re's-i minber ü kürsīde babalanmaġa başladılar.*** ('Ālī 1956 [1586–87] s. 253). × ***Şındırġınıŋ bidāyeten bende uyandırdıġı ḥis, ḳażā ḥükümetiniŋ re's-i idāresinde bulunan ẕātiŋ vaẓīfe-şināsbir me'mūr olması īcāb edeceği merkezinde idi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 21).

AD. **resemin** 'yasemin'. × ***Padişahın oğlu oradan geçermiş. Demiş: şu kıza bir söz atsam acaba bana ne söyler? diye. Ey! Reseminci kızı, reseminin yaprağı kaç? demiş.*** (M. Tuğrul 1946 s. 30).

resen 'ip, yular, halat' Meninski 1680 II, 2313 < Ar. ***rasan*** a.m. × ***Bir ihtiram eseri olmaktan ziyade kirli, üzgün çamaşırlarının ayıplarını kapatmak için, yol yol ensiceleri sırıtmış, havsız ceketi yukarıdan aşağı ilikli, milliyeti başındaki acemle rus, bulgar resende şeklini kaybetmiş eski kalpakla örtülmüş hamhalat, otuzbeşlik iri bir adam içeri girdi.*** (H.R. Gürpınar 1943m s. 66).

reseptör 'telefon ahizesi' < Fr. ***récepteur*** a.m. × ***Telefon çalıyordu. Reseptörü aldı. "Yoklar efendim. Doktor bey bugün gelmez. Yarın üçte buyurun. Adınızı not alıyorum."*** (B. Arpad 1974 s. 47).

O. **reside/rasada** 'olmuş, olgun' Meninski 1680 II, 2316 < Fa. ***rasīda*** a.m. × ***Ve ammā ol ki ekinüŋ resīdesini ve nā-resīdesini bī-müḥāba keser, deŋize atar: ol melekülmevt nişānıdur. Ḳoca dėmez, yigit dėmez, pādeşāh dėmez, ra'iyyet dėmmez: biçer u salar.*** (Ferec v. 191b).

resim I b. ***resm I***.

resim II b. ***resm II***.

resim III b. ***resm III***.

resim IV b. ***resm IV***.

resim V b. ***resm V***.

re's-i māl 'sermaye, kapital' ***re's-i māl u menāl naḳd-i idrāk idügi rüşen ve ser-māye-i maḳāṣıd u āmāl gevher-i ẕihn-i derrāk olduġı müberhendür*** ('Ālī 1982 [1581] II, 140). × ***Ne revādur-ki bir bölük Etrāk / Hinde varmış gibi ticāret ide / Ya'nī-kim re's-i māl-i cüz'ī-den / Nef'-i küllī bulub riyāset ide?*** ('Ālī 1982 [1581] II, 151). × ***Re's-i māli rüz be-rüz izdiyād-ile bürüz u ẓuhür bulmaya.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 153).

resm I/resim I 'âdet, usul' Meninski 1680 II, 2311, J. Redhouse 1890 s. 973 < Ar. ***rasm*** a.m. × ***'İşveler gösterdüben çaḫşat (matbu metinde çaḥşıt) yine ḫaḷhāli kim ḫöş Muġālī resmdür ḫaḷhālile ḫān oynamaḳ.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 [840/1437] s. 189). × ***Lā-yenḳaṭi' bu degirmeni bu resme işletdi. On yıldan ṣoŋra degirmenüŋ muḥarriki muḫallel oldısa, mu'aṭṭal ḳaldı.*** (Ferec v. 91b). × ***Naḳl ėtmişler ki ḳabā'ili 'Arab icinde resm böyle cārī imiş kim her ki yolda yürürken yöni ḫātimi Ṭāy sinine uġraya ve eli dar olmaya, gereg-imiş ki ḳona, anda ḳurbān ėde, yėyeler, iceler, ḫatimüŋ żiyāfeti yėrine gece.*** (a.e. v. 233a). × ***Ṭaşra çünki oldı bu resme ḳitāl, | İçerüde daḫı oldı ṣa'b ḥāl.*** (Enverī 1928-29 [869/1464] s. 39). × ***Ödi ṣındı nicesinüŋ ḳorḳudan. | Ġāzīler ḍurur, uyandı uyḳudan. | Ḳoyı vėrdiler. Bular oldı revān, | Oldı yine varub ėtdiler fiġān. | Dėdiler "Ādem yėyücidür. | Bizi ḳıruban bu resme iş ḳılan.*** (Enverī 1928 s. 44). × ***Saŋa sözler getürdüm hemçü cevher. | Ki ṭūṭī görmedi bu resme şekker, | Müferriḥdür göŋülde cāna hem mut, | Ki fi'lin işlemez yüz la'l u yāḳüt.*** (Meḥmed 1965 s. 94 no. 1402-03). × ***Tā gelelden berü Ādem aṣ-ṣafī | Görmedi kimse bu resme āṣafı.*** (M. Adamović 1994 [1368-86] no. 83). ***'azā resmin gör-*** 'yas tutmak': × ***Andan baş ölüm yastuġına ḳodı. Zeyn yedi gün 'azā resmin gördi.*** (Ferec v. 52a). ***resmce/resimce*** 'âdet üzere': × ***Zifāf gėcesi pādişāh Naṣr-ı 'Ayyāruŋ elin aldı, gelin ḳatına girdi, resmce eli ele sımarladı.*** (Ferec v. 51b). × ***Ḳaralarumı çıḳardum, elümi yüzümi yudum, girānmāye donlarumı geydüm, zer u zīverümi daḳındum, āyīneye baḳındum. Durdum, ḳatına geldüm, 'ādetce öŋine yiyecek getürdüm, resimce bilesine yėmek yėdüm oturdum.*** (a.e. v. 172a). ***resm-i īcāz-ile*** 'özetle, özetleyerek, özetlenmiş biçimde': × ***Ber mücib-i fermān-i kişver-güşā lāzım olan nāmeler inşā ve żabṭı mühimm olan ḥavādiṯ-i 'ibret-nümā resm-i īcāz-ile naql u imlā qılınub [...]*** ('Ālī 1587 v. 115b).

resm II/resim II 'alamet, (bir şeyin) olacağı kaçınılmaz': × ***Bu inṯihāb Cābir beği fenā ḥālde pirelendirir. Zavāllı Nihād efendiye bir de i'tilāfcılıḳ lekesini sürerseŋiz, maḥv olduġunuŋ resmidir. Kimi bulalım yā-rabbī, kimi bulalım?*** (R.N. Güntekin 1928 s. 236). × ***Baŋa ţurḳuvazda bir köşe hazırlayın, yoksa gelmem ha! Yozgata kaçtığımın***

resmidir. (Aka Gündüz 1930). × ***Hiç kimseyi, hiç bir eşyayı, hiç bir olayı dört başı mamur gördüğümü ve duyduğumu iddia edemem. Daha çok işin hiç lüzumsuzunu, teferruatını kılı kılına görüyorum, duyuyorum da esaslı kısmını kaçırıveriyorum. Beni bir şahitliğe çağırsalar hapı yuttuğumun resmidir.*** (S.F. Abasıyanık 1954a s. 83). × ***Evde oturur biraz içeriz, bir iki plâk falan derken, ambiansa girdiklerinin resmidir.*** (Y. Keskin 1957 s. 62).

resm III/resim III 'merasim, tören, alay, ayin'. × ***Ḥelâllaşmaḳ resmini daḥi bil-icrā, ondan ṣoŋra gitdi.*** (Aḥmed Midḥat 1942 [1871] s. 57). × ***Alçak köpeşteli alamanalar, aykırı seren çırnıklarla açık denizlere uzanarak gözü yılmaz korsanlar geçit resmi yapıyorlardı.*** (Sabahattin Ali 1935 s. 36).

resm IV/resim IV 'suret, fotoğraf; resim sanatı'. × ***Çigzinmez idüm dā'i-resin nite ki pergār | Resm olmasa dil levḥine resmi eleminüŋ.*** (Ẕātī 1970 [16.yy.'ın ilk yarısı] II, 277). × ***Çādır resminde görinen püştenüŋ üzerinde bir birġos vardur. Cindī zamānında deŋizden gelen gemi ol birġosdan gözedürlerdi.*** (Pīrī Re'īs 1935 [932/1525] s. 702). × ***Pek büyük zatlardan biri sizin Servetifünunda Ali Kemal Beye karşı yazdığınız makaleleri okumuş, takdir etmiş, sizi merak etmiş, görmek için resminizi istiyor.*** (H.C. Yalçın 1935 s. 90-91). × ***Rayihası tıpkı Bonmarşede satılan kıraliçeli Cold Cream'ı andırıyor. O kreme kıraliçeli denilmesi şişenin üstünde, tepesinde taç, boynunda dizi dizi inci, göğsü omuzbaşlarından dekolte bir dilberin resmi bulunuşundan.*** (S.M. Alus, Akşam gaz. 11.IV.1944). × ***Gazetesinin bir köşesine de Tepesidelik'li Yağmur Ağanın arzı mevut nebilerini andıran uzun sakallı bir resmini kondurmuştu.*** (H. Aytekin 1945 s. 57). × ***Resim bir gemicinin yaptığı bir gemi resmi idi. Makara sapanlarından tutunuz da mataforalara, hattâ yelkenleri çevreliyen gradin halatlarına varıncaya kadar — bir resimde olduğu gibi değil fakat bir plândaki gibi — birer birer gösterilmişti.*** (Halikarnas Balıkçısı 1946 s. 35). × ***İhtilâl şiiri marşta hazreti Akif'in güftesini, ihtilâl musikisi Lange beyin bestesini, ihtilâl resmi Beyoğlu fotoğrafçısını henüz ayakta tutuyor.*** (F.R. Atay 1952 s. 116). × ***Şimdi, karşı kapının üstünde, gözlerimin takıldığı resmi, işte, böyle bir fotoğraf kartonundan, nice eski zaman insanının "Beyoğlu'nda, Doğru yolda" ki Febüs fotoğrafhanesinde çektirmiş oldukları resimlerden tanıyordum.*** (Z.O. Saba 1957 s. 15). × ***Karyolanın başucunda James Dean'in renkli resmi.*** (B.S. Ediboğlu 1958 s. 54). × ***Kız emir veri: Dört yolun ağzına böyük bir ḫan, öginede güzel bir kastal yapılacaḳh. Kastalın başına iki nöbetçi dikileceḳh. Kız resmini de çektirip kastalın başına uri.*** (Ş. Beysanoğlu 1966 s. 233-234). × ***Alişan başını Cumhuriyet Bayramında kızıllı aklı grapon kâğıtlariyle fırdolayı süslenmiş Atatürk resmine çevirirdi. Grapon kâğıtları soba isiyle değişen koyulmuş kızılına sarılaşan aklarına bakardı.*** (Füruzan 1981 s. 257). × ***Kime sorsan, hayatının en önemli şeyini... henüz yapmamış. Müzisyen, hayatının en büyük bestesini, akademisyen, araştırmasını, ressam, resmini, yazar, romanını.*** (A. Yurdakul 1993 s. 274-275). × ***Yeni resmin boruları öttükten sonra köşede koltukta kalan birçok ressamlar yeniden ortaya çıkıyorlar.***

(T. Yücel 1958 s. 92). × ***Dünyanın en güzel şehrinde uzun yürüyüşler yapıyor, resim ve heykel galerilerini, müzeleri geziyor.*** (A. Kulin 1997 s. 59).

resm V/resim V/resm akçası 'vergi'. × ***Şehirlerde olan dükkānlardan ki defteri cedīde ʿasesīye bağlanmış ola her dükkāndan ayda resmi ʿasesīye birer aḳca alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 134-135). × ***Tamām yıl döner āsiyābdan altmış aḳca ve altı ay dönerden otuz aḳca ve üç ay dönerden on beş aḳca resmi āsiyāb alına.*** (a.e. s. 176). × ***Ve zirāʿat ėtmeyen ve yā̱hüd resmi zemīni resmi bennākinden eksük olan ve cüfti ve zirāʿati olmayub müzevvec olanlardan dạhı on ikişer aḳça resmi bennāk ve altışar aḳça resmi ırġadīye vėreler.*** (a.e. s. 188). × ***Ve nefsi Dekukda ve ḳurāda her cüllāhdan resmi cüme dėyü her cümeden altı aḳca alınur.*** (a.e. 1943 s. 194). × ***Ve sābıḳā diyārı ʿArabda resmi cevāmīs baʿżı yėrlerde on ikişer aḳça imiş.*** (a.e. s. 230). × ***Ve her baştıne üzre ʿādet olan resmi böstāndan ve resmi kenevirden ġayri tarlayla ekilen lạhana ve ̱hıyār ve… ve ketenden ʿöşri şerʿisi dạhi alına.*** (a.e. s. 252). × ***Ve resmi çift ve resmi dụhān ve resmi mücerred ve ispence ve resmi bīve ibtidāʾi martda alınur.*** (a.e. s. 281). × ***Resmi obruçine cenber haḳḳına dėrler... evinde sıḳub çenber ḳaldırub satsa fıçı başına sekizer aḳça çenber resmi alınur.*** (a.e. s. 284-285). × ***Çenber ile limon ve bostan getürseler, kebīrinden altmış ve vesaṭından ḳırḳ ve ṣaġīrinden yigirmi aḳca resm ve altı aḳca ̱harc alınur.*** (a.e. s. 330). × ***Bu defʿa çift bozan resmine ḳāʾil olmaduḳları taḳdīrce yėrlü yėrlerine varmaları fermān olunursa naḳl u riḥletleri muḥāl olub ve lākin çift bozan resmi seneden seneye ḳazanduḳları mālüŋ ʿöşrinüŋ ʿöşri gelmeyüb edāsı yanlarında emri sehil olmaġ-ile sāl-be-sāl alınub bilā nizāʿ u cidāl Mıṣrı Ḳāhireye muʿādil bir memleket feṭḥ olunmaḳca vardur.*** ('Ālī 1979 [1581] s. 151). × ***Muḥżir başılarına naẓar etseŋ pāye-i emāreti resm aḳçası gibi ellerinde bilürler.*** ('Ālī 1587 v. 53b). ***resmi ʿarüsāne/resm-i arūsiye*** 'evlenenlerden alınan vergi, düğün vergisi': × ***Ve resmi ʿarūsīye … bākire ḳızlardan altmışar aḳca ve seyyibe ʿavretlerden otuzar aḳca alınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 199). × ***Ve müstaḥfıẓān ve ʿazebān ve sāyir yėrlü neferātınuŋ resmi ʿarüsāneleri mīri livāya ḥāṣıl ḳayd olunmuşdur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 329). ***resm-i asel*** 'bal vergisi'× ***Ve resmi ʿasel: ḥāṣıl olan baldan ʿöşr üzre alalar.*** (Ö.L. Barkan 1943 [924/1518] s. 158). ***resm-i bennāk*** 'tımar sahiplerinin reayadan aldığı veri': × ***Ve bir raʿiyyetüŋ oġulları ki baʿżı çift ve baʿżı bennāk ḳayd olınmış olsa atalarınuŋ yėrini iştirāk-ile taṣarruf ėdüb resmi çift ve resmi bennāk cümlesinüŋ arasından iştirāk-ile edā olınur.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 30). ***resm-i bevvābīye*** 'şehir kapılarında muhafızlar tarafından alınan vergi' ***Ḳapudan içeri girüb beyʿini iqtiżā itdükde kimi resm-i bevvābīye deyü bir ikisin aldı ve kimi ʿādet-i iḥtisābiye deyü bir ḳaçını çaldı.*** ('Ālī 1587 v. 89a). ***resm-i çift*** 'araziden alınan vergi': × ***Manyas nāḥīyesinde baʿżı ḳaryelerde kefere üzerine resmi çift yazılmışdur. Taṣarruf ėtdükleri yėrüŋ ʿöşrin ve resmin ṣāḥibi arza edā ėdüb ispencesin gendi sipāhīsine vėrür.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 23). ***resm-i gerdek*** 'evlilik vergisi': × ***Ve resmi gerdek: aʿlāsı altmış ve evsaṭı***

ḳırḳ ve ednāsı yigirmi aḳça. (Ö.L. Barkan 1943 s. 46). ***resm-i gümrük*** 'gümrük vergisi': × ***Ve baḳḳām ve bora ve zācı ḳıbrıṣī ve isfiydāc ve zincifir ve ziybak ve jengār ve kibrīt ve hadīd ve rasās ve sāyir bunlaruŋ emsāli ḳanṭar ile bey' ve şirā olunan meṭā' iskeleye çıḳduḳda deger bahālariyle ḳıymete dutulub yüzde üç aḳça resmi gümrük ve her kantardan birer akçe resmi kapan alınub...*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 211). × ***Emtí'a ve eşyāyı iskelei meẕkürlara her ḳanġı milletüŋ bandırasiyle getürürler ise īcāb ėden resmi gümrükleri taḥṣīl olunub...*** (A.R. Altınay 1930 s. 102). ***resm-i hâne*** 'hane vergisi': × ***Vilāyeti mezbürede vāḳı' olan ḳılā'a ḫidmet ėden kefereye defteri 'atīḳde ḫidmetleri muḳābelesinde resmi ḫāne ḳayd olunmamaġın defteri cedīdde daḥı ḳayd olunmadı.*** (Ö.L. Barkan 1943 [Kanunī devri] s. 204). ***resm-i îdîye*** 'bayram vergisi': × ***Ve resmi 'īdīye her ḳaryeden birer ḳoyun alınur imiş a'lāsından eyüce ve ednāsından daḥı aşaġraḳ*** (okunuş: ***aşagırlaḳ***) ***hāline göre.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 149). ***resm-i kapu*** 'kapı vergisi': × ***Ve şol re'āyā ki ḳānünı ḳadīmleri üzre cizye vėrmege ḳādir olalar, resmi ḳapu dėyü ispence muḳābelesinde her ḫāneden sipāhīsine Ḫıżr İlyās güninde yigirmi beş aḳca ve Ḳāsim güninde yigirmi beş aḳca vėreler.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 320). ***resm-i küvvāre*** 'on kovanda bir kovan olarak alınan bal vergisi': × ***Ve ḳovan başına birer aḳca resm-i küvvāre vėrürler.*** (Ö.L. Barkan 1943 (925/1519) s. 237). ***resm-i otlak*** 'otlak vergisi': × ***Ve bellūṭ içün ġahar ḳurādan gelen ḫanāżīrlerinüŋ her birinden birer aḳça resmi otlaḳ alına.*** (Ö.L. Barkan 1943 s. 313).

resm akçası b. ***resm V***.

resmen 'resmî olarak; kanuna uygun olarak; kesinlikle, açıkça' J. Redhouse 1890 s. 973 < Ar. ***rasm + an*** eki. Ar. accusativus eki ***an***'ın zarf yaptığı durumlar için b. ***aceleten*** ⊡. × ***Hoca bir yandan anlatırken, ötede elini kulağına atan bir arkadaşımız, resmen ve güpegündüz uyuyor. Arkada iki tane kocabebek birbirini gıdıkıyor.*** (F. Erdinç 1948f s. 49). × **Kızların ikisi japone kollu, üçüncüsü resmen kombinezonlu idi.** (Yeni Hikâyeler 1952 s. 45). × ***Sakın bunlar ortak mortak olmasınlar, Ali Efendi? Tamam, bunlar ortak! Bunlar bizi resmen makasa almışlar.*** (Kemal Tahir 1957r s. 165). × ***Bir evlât, iki de torun! Üç zürriyet ki inkıraz bulacak bir sülâleyi resmen olmasa da kan itibariyle yaşatacak, belki de büsbütün filizlendirecek...*** (R.H. Karay 1964 s. 99). × ***Yıldız, kulaklarına inanamayarak baktı; onun meclisinde böyle bayağı sözlerle gitme isteğini ortaya atmak resmen bir hakaretti. Bir anlık bir ikircimden geçti...*** (L. Erbil 1985 s. 229-230). × ***"Alenî tahriktir bunun adı", diyor Hakkı Bey o berbat sesiyle, "Adamlar bizi resmen garp sermayesinin kuklası görüyorlar."*** (A. Yurdakul 1989 s. 243).

rest 'pokerde, bir oyuncunun önündeki paranın tümü; karşı çıkma' < Fr. ***reste*** 'kalan, artık'. × ***Bu "yetmiş beş" sözcüğü hiç kimseye blöf gelmiyor, eline dört as geçirmiş bir pokercinin resti kadar etkili oluyordu.*** (M.Z. Saçlıoğlu 1995 s. 17). ***rest çek-*** 'sert ve kesin olarak son sözü söylemek, karşı çıkmak, kumarda önündeki paranın tümünü ortaya koymak': × ***Yo... Ben yapamam, yarın resti çekerim, olur biter... Evli***

evine, köylü köyüne... İşte bu kadar! (M.C. Anday 1935a. s. 131). × ***Eee İrasul Efendi, İrasul Efendi, duyduk ki gumisyona irest çekmişsin. Ruskatiyelere imzanı basmıyormuşsun.*** (Yaşar Kemal 1955t s. 4). × ***Araya, kuşkusuz, bir de milliyetçilik unsuru giriyordu (hem öylesine ağır giriyordu ki, savaşın bitiminde kendimi birden Dünya Vatandaşı ilân ettim, yıllar yılı bana empoze edilen tüm izm'lere rest çekerek).*** (G. Scognamillo 1990 s. 73). × ***Beşiktaş'ta pokerin de pek revaçta olduğu söyleniyor. Hele orada bir poker mütehassısı Hilmi Bey varmış ki döpervale ile iki yüz liraya rest çekermiş.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 296). b. ***irest***.

reste b. ***rasta***.

O. **restegâr** 'kurtulmuş, serbest, hür' Meninski 1680 II, 2310 < Fa. ***rastagār*** a.m. ***restegârlıḳ*** 'kurtuluş': × ***Ol dem yüz yėre ḳodı, eyitdi: "Bār-i ḫudāyā! Dānā u bīnāsın! Bīcāre-i āvere ḥālından āgāhsın! Eger düşvārlikde ʿömrüm āḫir oldısa, cān be-leb oldı, al beni ʿaẕābdan ḳurtar! Ve-eger henüz mühlüm var, baḳīye-i āb rüzī olısar, bu miḥnetüm icinde baŋa ʿināyet eyle, restegārlıḳ erzānī ḳıl! Bendede ziyāde ṭāḳat-i şiddet yoḳdur." dėdi.*** (Ferec v. 131b-132a).

(Argo) **resto** 'yeter dur, kalsın, kafi' H. Aktunç 1990 234, F. Devellioğlu 1970 s. 136, H. Kodaman 1944 s. 37. ××.

resul 'elçi; peygamber' Meninski 1680 II, 2314 < Ar. ***rasūl*** a.m. × ***"Fülān bege faġfürdan resülem," dėdi, "Sen benden gökceksin; ėlci sen ol, ben ḫidmetkāruŋ olayın. Ne vėrürseŋ vėresin!" dėdi.*** (Ferec v. 140a). × ***Hücre-i ḫaṣṣa girdi, kitāb-ḫāne ḳapusın acdı, bir kitāb eline aldı. Gördi ki Resül Ḥażreti -ṣallāllāhu ʿaleyhi ve selam- bostānda yaʿnī bāġda namāz ḳılmaġı severdi.*** (Ferec v. 103b).

O. **reşaş** 'su püskürtüleri Meninski 1680 II, 2317 < Ar. ***raşşāş*** 'püskürtücü'. × ***Gitdi, cehd-i ʿaẕīmile bir günde bir dağuŋ üstüne cıḳdı, gördi: bir ʿaẕīm ḳayanuŋ delüginden bir aḳ süd gibi su münāre yoġunlıġınca ola, gök yüzine atılmış cıḳabildügince yėr cıḳduġından soŋra deŋize egilmiş. Ol sudan elin yüzin yudı, yaġ gibi, ʿuẕvını yumşaddı, icdi: bal gibi dadı. Ḳatı yėller esüb anı egüb bükemez, ammā eṭrāfından reşāş ḥāṣıl olur.*** (Ferec v. 244b).

reşidiyye 'şeker ve nişastayla yapılan bir tatlı türü, erişte, Lasagnette' Meninski 1680 II, 2321'. × ***Bu lezzât-ı rûhânî akabince, lezâyiz-i nefsânî dahı -ki ta'am-ı velîmedür - meclise vü ehline münâsib çerb dâneler, zû-elyelerle, mahfûf u şîrîn zerdeler ve zîrvâlar ve şükkeri aşlar, reşîdiyye ve muhallebi ve mâmûniyye ve gülâclar ve tüffâhiyyeler ve tavuk kalyeler ve çevürme kuzılar ve tavuklar ve kazlar... ehl-i meclise sunuldı.*** (Tursun Bey 1977 [15. yy.] s. 89).

reşik 'taşıyıcıların kara batmamak için kullandığı bir tür ayakkabı'. × ***O, geçen yıllar, değil böyle bir kutu merhemi, kazay giden bir memuru sırtına, bavulu eline, ver reşikleri geçirdiği gibi ayaklarına çıktı yola.*** (U. Nazif 1948y s. 80).

O. **reşk** 'kıskançlık' Meninski 1680 II, 2319 < Ar. ***raşk*** a.m. × ***Ḳāżī eyitdi: "Ben ol duḫter-i māh-rüy-i ġāliye-müyı diledüm ki reşk-i ḥür-i bi-***

hiştdür. Bu demür zibanīyesini, bu dīv enügini nėderem?" (Ferec v. 17a).

AD. **reşme** 'hayvanın başlığı, yuları ve gemi' DS 3506 < Ar. ***raşma*** a.m. Tietze 1958 no. 73, H. Eren 1999 s. 344. ××

ret/redd 'geri getirme, (saldıranı) geri atma; mâni olma, menetme, (ricayı) kabul etmeme, onaylamama; kusma' Meninski 1680 II, 2301 < Ar. ***redd*** a.m. × ***Ehli ʿırża selām vėrmezler. Ol gendülere selām vėrdükde edebile reddi selām ėtmezler. Zuʿmı fāsidlerine göre "Nedür ki dümbekīdür, yaʿnī yarar olub binici degüldür" dėmek isterler.*** (ʿĀlī 1975 [1599] s. 135). × ***Huṣūṣā sā'ir ʿamāyir gibi üç gün ḥisābı mażbūṭ ve şarṭa muḫālif iḳāmet murād ėdinenlerüŋ redd u ṭardı meşrūṭ olmayub, yıllarca oturanlara riʿāyet ve beẕl-i niʿam-ı günāgünıla rüz u şeb żiyāfet muḳarrer olduḳdan māʿadā bir sene temām mütemekkin olan nā-kām eger fuḳarā-yı enām ʿidādında dāḫilise ʿalā ṭarīḳi l-inʿām ḥāline münāsib bir câme ile iḫtirām olunmaḳ daḫı şarṭ-i vāḫıf mücibince emr-i muḥaḳḳaḳ u müyesserdür.*** (ʿĀlī 1982 II, 145). × ***Gendülerden ʿavāmm u ẖavāṣ mutażarrır olmaġ-ile iḥrāc ʿani lbeled ḳılınub reddi ve Ḳıbrīs u Radōs gibi cezīrelere ṭarḥ u ṭardı Muvāfıḳı tedbīri mülk u millet olan umūrdandur.*** (ʿĀlī 1982 II, 163). × ***Bir müddet müẕākereden ṣoŋra ḥuḳūḳ-ı ʿumūmīye meʾmūrunuŋ muṭālaʿasınıŋ reddiyle maẕnūn ḳānūn-u cezānıŋ iki yüz yigirmi dördüncü māddesine tevfīḳan bir ay Ömaḥkūmīyetine dāʾir ḳarārı tefhīm eyledi.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 145). ***reddet-/ red eyle-*** 'geri getirmek, (saldıranı) geri püskürtmek; mâni olmak, menetmek, (ricayı) kabul etmemek; kusmak': × ***Ol maḫdūm-ı büzürgüvāruŋ kereminden umaram kı ḳabūl edeler maʿẕūr dutalar red eylemeyeler.*** (Ferec v. 5a). × ***"Pādeşāhuŋ sarāyını temāşā ėtmege varduġıdı. Bennāyı gördük, pādeşāhuŋ ẖāṣ yėrinde ferş ü nihālīn üzerinde ẖarāb u mest ü lāyaʿḳil yatur. İcdügini red(d) eylemiş, taẖt u ālāt mülevves ėtmiş, nuḳullar, reyḥānlar dağılmış.*** (a.e. v. 20a). × ***İmdi maṣlaḥat şöyle görürem ki durasın, ol cezīreye varasın, Şemse ẖidmetine yėtişesin, aŋa ḳıṣṣayı ʿarż ėdesin. Eger ol seni ḳabūl ėdecek olurısa dükeli murāduŋ ḥāṣıldur." dedi. "Ve eger seni red ėdecek olursa başuŋ al, vaṭanuŋa degin gide-gör!"*** (a.e. v. 101a). × ***İltimāsumuzı red eylemeŋ*** (a.e. v. 142a). × ***Ol-dem Süleymān Sīmürġa eyitdi: "Piser-i Maşrıḳī duẖter-i Maġribī ḥaḳ[ḳ]ında olan ülfeti nėce red ėtdüŋ?" dėdi.*** (a.e. v. 198a). × ***Dut elümi, düşmişem, eyle mededı | Ḳoma yaġı yıḳa ėlüm, eyle redd!*** (Enverī 1928 s. 41). × ***Ne ḥikmetdir ki ḳassām-ı ṭabīʿat ʿahd-ı evvelde | Musāvāt üzre taḳsīm etmemiş erzāḳ-ı efrādı? | ʿAceb mi redd edersem ben de bī-pervā bu taḳsīmi?*** (Şair Eşref 1958 s. 150). ***redd ḳıl-*** 'reddetmek, kabul etmemek, kovmak' × ***Ulu şāhlar ḳapusından ḳılur kedd, | Ḳapucıŋ yoḳ ki ḳıla anları redd.*** (Fąhrī 1974 s. 257 no. 50).

revâ 'caiz, uygun, yerinde' Meninski 1680 II, 2370 < Fa. ***ravā*** a.m. × ***Ferruẖrüz Ferāḫşād ḳatına vardı. Ferāḫşād anı gördi, münbasiṭ oldı, eyitdi: "Ė birāder! Beni göre-gelmedüŋ, revā mıdur?" dėdi.*** (Ferec v. 35b). × ***Benümle vefādārlıḳ ėderseŋ, tā ben seni bānü-yı şebistān ėdinem, ẖazīne ḳapusın acam, cihān mālını üstüŋe sacam,***

revādur. (Ferec v. 110b). × ***Anuŋ ḳatına varub ḥācetüŋi ʿarż ėderseŋ, revādur.*** (Ferec v. 126a). × ***Pādeşāh eyitdi: "Bu vaḳt bu nesne revā degül ki ben sensüz oluram. Beni ḳoyub nereye gidersin?"*** (Ferec v. 199b). ***reva et-/reva eyle-/reva gör-*** 'uygun görmek, kabul etmek': × ***Ė oġul, göŋlüŋi fāriġ dut! Ḥācetüŋi revā eyledüm. Bizüm saŋa coḳ ʿināyetlerümüz vardur zīrā atanuŋ bizüm üzerümüzde coḳ ḥaḳḳ-ı ḥidmeti vardur.*** (Ferec v. 56a). × ***Ė nevber-i bāġ-ı cüvānī ve ė ʿabher-i rāġ-ı kāmurānī! Nīk-ẕan ulular, ḫüb-sünen eyüler nėte revā göreler bir ʿācizi, bir bī-kesi, bir esīr-i pür-hüşı altun-ile satun-alalar, aŋa naẓar-ı merḥamet ėtmeyeler, cigerin yėyeler?*** (Ferec v. 106b). × ***Efendi, civārda müsellaḥ ādemler gezdirir, bizi tehdīd ederdi. Merʿāya, tarlalarımıza, odun kesmeğe gidemez olduḳ. Bize her dürlü ḥaḳārātı revā görürdü.*** (Aḥmed Şerīf 1326 s. 150-151).

revaç 'revaç 'sürüm, rağbet' Meninski 1680 II, 2371 < Ar. ***rawāc*** a.m. × ***Memleketimizde iskambil kâğıdı ile oynanılan oyunlar kadar, zarla oynanılan oyunlar da revaç bulmuştur.*** (H. Kodaman 1944 s. 15). × ***Beşiktaş'ta pokerin de pek revaçta olduğu söyleniyor. Hele orada bir poker mütehassısı Hilmi Bey varmış ki döpervale ile iki yüz liraya rest çekermiş.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 296).

revak 'üstü örtülü, önü açık yer, sundurma; çok güzel' Meninski 1680 II, 2373 < Ar. ***rawāḳ*** veya ***riwāḳ*** a.m /***rwḳ***/ 'purificieren (Flüssigkeit)'. H. Wehr 1985 s. 511. × ***Bu kavunların büyüklüğü bir şey değil, fakat tadı, emin ol ki evlât, gül reçelinden daha tatlı, en küçüğünden en büyüğüne kadar hepsi de revak gibi!*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 135).

revan I 'ruh, can' Meninski 1680 II, 2374 < Fa. ***ravān*** a.m. F. Steingass 1930 s. 590. × ***ḫalāyıḳ bu ḥālden ʿibret dutdılar, ḫāṭim-i Ṭāy revānına ve cümle küremāʾ revānına ṣenā gönderdiler.*** (Ferec v. 234a).

revan II (zarf) 'derhal' < Fa. ***revān*** a.m. × ***Mey gibi süze süze revān ḫün-ı ḫalḳı iç, | Süz çeşm-i mestüŋı yine cümle cihānı ḳır!*** (Ẕātī 1967 I, 410). × ***Kim yüzüŋ görse o dem cānı revān teslīm ėder, | Hey, ne āfetsin, senüŋ vaşfuŋcihānda kim ėder?*** (a.e. s. 441).

revan III 'yürüyen, giden, akan; sürekli, geçerli'. × ***Omrum kharab yalınız degil evım / Gyogler dar gyog alem zndan u günım / Ele seyrandır benım aghladıghım / Kan aghlarem mudam revan chaghlarem.*** (E. Kömürjian 1981 s. 133 no. 182). × ***Hachan okutdi Dimo mektubi / Efhang eyleyub jigerkhun oldi / Yatajaghında matem eyserdi / Gyozi yash revan hergiz dinmezdi.*** (E. Kömürjian 1981 s. 133 no. 182). **revan dut-** 'birinin hükmüne, sözüne uymak' × ***Eger bir ʿāmil buyruġuŋa ḫilāf ėde, aŋa ḳatı cezā ėt ki ayruġı ibret ala ve ḥükmüŋi revān ḍuta. Zīrā dirligüŋde ḥükmüŋi revān ėtmeseŋ, şöyle ki sen ḥayātda iken tevḳīüŋ ḍutulmaya, ölicek ṣoŋuŋda bütün ḥükmüŋi kim ḍutar?*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 344). **revan et-** 'sözünü geçirmek'. × ***Eger bir ʿāmil buyruġuŋa ḫilāf ėde, aŋa ḳatı cezā ėt ki ayruġı ibret ala ve ḥükmüŋi revān ḍuta. Zīrā dirligüŋde ḥükmüŋi revān ėtmeseŋ, şöyle ki sen ḥayātda iken tevḳīüŋ ḍutulmaya, ölicek ṣoŋuŋda bütün ḥükmüŋi kim ḍutar?*** (Mercümek Aḥmed 1944 s. 344). ***revan***

ol- I ‘ayrılıp gitmek; yola koyulmak’: × ***Deŋizde gemiler müheyyādur; sarāyuŋ mevcüdını gemilere dolduralum, revān olalum!*** (Ferec v. 47b). × ***Ol-dem ol yėrden ta‘ciy-ile revān oldılar, gėceye dek gitdiler.*** (Ferec v. 131b). × ***Revan oldi Edirneye divane / Arzihalın sunub ol shahnishane.*** (E. Kömürjian 1981 s. 148 no. 223). ***revān ol- II*** ‘sözü, hükmü dinlenmek, tatbik edilmek’: × ***İmdi bir pādişāhuŋ elinde ḥükmi revān olmaya, ol pādişāhlıġa lāyıḳ degüldür.*** (a.e. s. 355).

revânî ‘irmik, un, yumurtayla yapılıp pişirildikten sonra üzerine şerbet dökülen bir tatlı’ Meninski 1680 II, 2374 < Fa. ***ravānī*** ‘akıcılık’, J. Redhouse 1890 s. 991 < Fa. ***ravān*** + Ar. ***-ī***. × ***Buyurun karşıdaki Üsküplü Neşet Osman biraderlerin kebapçı dükkânına! Biraz kebap, boğaça, revani yiyelim!*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 19). × ***Ona börekçi Hacı Baba derler ki otuz, kırk senedir burada halis tereyağı ile su böreği, baklava, revani, kurabiye, dilber dudağı, hanım göbeği yapıp satar ve yaptıkları da, ağzınıza lâyık, emsaline başka yerlerde pek tesadüf edilmeyecek kadar cidden nefis şeylerdir.*** (O.C. Kaygılı 2003 s. 237).

revane kıl- ‘yollamak, göndermek’. × ***Eknāf-i mesālike nesīm-āheng serhengler revāne ḳılub elbette Mīr ‘Ālī Şīr-i Nevāyī bulunsun ve mu‘ācelen pāyitaḫt-ı ‘āliye irsal olunsun deyü emr etmeleriyle […]*** (‘Ālī 1956 11b).

revanlık ‘kendini gösterme fırsatı’: × ***O bizim dümtekli, gırtlaktan, ağız burun çarpıtarak, eski seslerimizin yerine tam göğsünün içinden bilerek ve bilenerek çıkan soprano. Fakat salon müzik için yapılmamış. Her yeri, bilhassa sahnesi bez kaplı. Hiç revanlık vermiyor.*** (Aka Gündüz 1930 s. 26).

revâr b. ***rahvar***.

reven ‘gayretli, savaşçı’ R. Dankoff 2004 s. 231. ××

revende ‘seyyah’ < Fa. ***ravanda*** a.m. b. ***ayende*** ⊡. × ***Bir gėce Aḫı naẓarında coḳ müsāfirler oldılar. Müsāfirlik cihān-geştelik sözi cıḳdı. Her bir gişi bir yėrden nişān vėrdi. Bir suḫte-dil verende ol dėrnekde ḥāżırıdı, kimsenüŋ da‘vāsını müsellem dutmadı. Gendüniŋ ayaġı doḳunduġı yėr ḳalanuŋdan ziyāde bulındı. Anuŋıla müfteḫir oldı. Aḫı Hurdek ol revendeye eyitdi: “Ė iḫtiyār! Ṭaraf-ı ‘ālemde bir şeher vardur, aŋa Ma‘dān derler, anı gördüŋmi?” dėdi. Revende eyitdi: “Görmedüm.” dėdi. Aḫı eyitdi: “İmdi senüŋ daḫı da‘vāŋ müsellem degüldür!” dedi. “Anı görmeyen revendeye revendelik da‘vāsın ėtme nāsezādur.” dėdi.*** (Ferec v. 244a). b. ***verende***.

reverans ‘selam ve hürmet ifadesi olarak eğilerek veya dizleri kırarak yapılan hareket’ < Fr. ***révérence*** a.m. × ***Tuna, “İçerde bu kentin en görkemli kahvaltı sofrası beni bekliyor” dedi. Zarif bir reverans yaptı, “Bana eşlik etmenizden sonsuz kıvanç duyardım, ayan Nadya.”*** (A. Yurdakul 1991 s. 157).

O. **revgan** ‘yağ, sade yağ‘ < Fa. ***ravġan*** a.m. × ***Ve revgan-ı penbede ve revgan-ı sādede her batmandan Er’ganī ve Siverek ḍopraġın basub gele rub‘u aḳça alına.*** (Ö.L. Barkan 1943[947/1540] s. 137).

revir ‘okul, kışla ve başka yerlerde hastalar için ayrılmış bölüm’ < Alm. (Militärterminus) ***Revier*** a.m. × ***Hapisanenin doktoru ve reviri olmadığı için hasta mahpuslar ağırlaşıncaya kadar koğuşlarında kalırlar ve araba parası tedarik edebilirlerse belediye doktorunu getirtirlerdi.*** (Sabahattin Ali 1943 s. 24).

revnak ‘parlaklık, güzellik, çekicilik’ < Ar. ***rawnaḳ*** a.m. × ***Ḳavm Ferruḫşād geldi dėyü umarımış. Cün̆ haber-i ḳudümı işitdiler, istiḳbāl ėtdiler, revnaḳ-ı tammıla şehre givürdiler. Pādişāhlıḳ taḫtında oturdı, melik işine meşġūl oldı.*** (Ferec v. 43a). × ***Nācār pādişāh̆ hazīne acdı, ne ki yaraḳdur “kemā huva ḥaḳ[ḳ]uhu” gördi, oġlanı revnaḳıla Ḥicāza gönderdi.*** (Ferec v. 49b). × ***Oġlan bir nice zerrin-kemer ġulamıla birḳac bāz u şāhīnile revnāḳ-ı tamāmıla şehrden cıḳdılar.*** (a.e. 188b). × ***Envayin durli libasler giyub / Güzel gelinler muzeyen olub / Chemenzar ichre gülshen achılub / Revnak güldidar gyoresın dostum*** (E. Kömürjian 1981 s. 96 no. 69).

revolver ‘altıpatlar’ < Fr. ***revolver*** < İng. ***revolver*** a.m. × ***Potişiŋ feryādı ‘aḳabinde hemān revolveriŋ patlayışı ortalıġa bir büyük velvele verir. Her ağızda ḳan oldu. Şimdi şurada adam öldürdiler gibi sözler deverāna başladı.*** (H.R. Gürpınar 1336 s. 165). b. ***löver.***

revşen ‘feryat, çığlık’ Meninski 1680 II, 2385, R. Dankoff 2004 s. 231. ××

revü b. ***rövü***.

revza ‘bir çalgı çeşidi’ R. Dankoff 1991 s. 78. ××

rey/ray I ‘görüş, fikir, düşünce; oy, onay’ Meninski 1680 II, 2401, J. Redhouse 1890 s. 960 < Ar. ***ra***’y a.m. × ***Her ne kadar mahdumimiz sizin yegeninize alaḳa itmis, ve sizin de bu keyfiete ruḫsatınız görünüyor ise de, bilmiş olun ki bizim asla reyimiz olmadığından mada, eger ki siz bu̇ḫususın menine gayret itmez iseniz, bizim tarafımızden bu belienin defi haḳḳında cahd ideceyimizi aşikyar iyleriz.*** (Vartan Paşa 1991 (1851) s. 90). × ***Hem de vallahi kulağımla duydum, işi gücü devairi işgaldür, dedi. Hiç hakime ihsası rey yaraşır mı?*** (F.C. Göktulga 1953 s. 53). × ***On yıl boyunca bizden üç kere rey istemiye gelen demirgırat bizim gölü kurtardı mı?*** (F. Erdinç 1973 s. 109). × ***Bize bir şey adasa da adamasa da, verse de vermese de, reylerimizi alıyordu. Ama sonra partiler ikilendi, üçlendi ve de şimdi bilmem kaçlandı.*** (F. Erdinç 1973 s. 109).

O. **reyâhîn** ‘fesleğenler’ < Ar. ***rayāḥīn, rayḥān*** kelimesinin çoğulu. × ***Açdılar, içerü girdük, gördük: bir bāġçedür̆ huld-i berīne beŋzer. Anuŋ gibi̇ ḫöş, anuŋ gibi laṭīfdür ki ṣaḥnına ayaḳ ḳomaġa esirgedüm. Sācdur, servdür, şimşāddur, ‘ardur, ṣanavberdür, nājdur, nūşdur, güldür, nārencdür, turuncdur, āsdur, nestrendür, nesrīndür, erġavāndur, zaymerāndur, ḥayzerāndur, menṣūrdur, envā-ı reyāḥīndür.*** (Ferec v. 115b).

reyb ‘şüphe’ Meninski 1680 II, 2403 < Ar. ***rayb*** a.m. × ***Bu güne nā-şāyeste umūrı bilā-teẖīr men‘ u def‘ buyurmaḳ mühimmāt-ı dīn u devletden idüginde reyb yoḳdur.*** (‘Ālī 1979 [1581] I, 187). × ***‘Ale l-ḫuṣūṣ bunlaruŋ şā‘irīyeti ve fenni mu‘ammādaki ḳudret u diḳḳati anlardan efzūn idüginde reyb yoḳdur.*** (‘Ālī 1994 [1591-99] s. 245-246).

reye b. ***reyye***.

rey'el-'ayn 'kendi gözleriyle (görmek), göz şahidi olmak' < Ar. ***rey'e*** 'gördü' ve ***'ayn*** 'göz'. × ***Küffārı ̮hāksār İblīsi la'īn telkīni ile ġurūr u istikbārı neye uġradacağın re'ye l'ayn görüb ve 'ilm elyaḳīn ḥāṣıl eyledi.*** (Selānikī 1989 I, 29). × ***Hoca efendi: "Vah vah! Nedir bu ḥāl?" dėyince Hoca hīç bozmayub "Hah! Tamām! Şu benim ḥālimi re'el 'ayn gördün a! İşte ben seni bu derekeye düşmekten viḳāye içün o naṣīḥati icrā ėyledim.*** P. N: Boratav 1995 s. 209).

reyhalaya b. ***reyhan***.

reyhan/reyhalaya 'fesleğen, Ocimum basilicum' Meninski 1680 II, 2405, I. Hauenschild 1989 no. 792, K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Ar. ***rayḥān*** a.m. × ***Zeynülaṣnām gördi ki bir cezīredür, fırdevs gibi bezenmiş, ṣad hezār reyḥān-ı rengīn yėrden baş ḳaldurmış, yėmiş aġacları emitmiş dururlar.*** (Ferec v. 55a). × ***Vardı, nuḳl u reyḥān aldı, getürdi, ḥāżır ḳodı. Hemāndem gördi kim bir cemā'at geldiler. Şarāb̮-ḫōrlıġa oturdılar. Derḥāl durugeldi, bir ṭabaḳ nuḳl u gül u reyḥān düzdi, ol cemā'atuŋ ḳatına vardı, öŋlerinde ḳodı. Oş gördiler, tebeşbüş ėtdiler, şarāb sundılar.*** (a.e. v. 92b).

reyiz b. ***reis***.

reyli/rili (gemici dili) 'gabya çarmıklarını ana direğe rapteden kısa çarmıklar' L. Gürçay 1943 s. 331< İt. (Venedik dial.) ***rei*** Kahane-Tietze 1958 no. 538. ××

reyye/reye 'çizgili' Meninski 1680 II, 2374 < Fr. ***rayé*** a.m. × ***Hepsinin üzerinde koyu renk elbiseler var.*** × ***Kimisinde reye pantalon, rengi solmuş jaketatay, kimisinde de Cumhuriyetin ilk günlerinde yaptırırılmış, modası geçmiş, kimine dar, kimine bol gelen smokinimsi ceketlerle altlarında renk renk pantalonlar var.*** (T. Güner 1951 s. 52). × ***Naşit bey giyinmeğe başladı. Siyah reyye pantalonu, siyah yelek ve ceketini, beyaz gömleğini giydi. Papiyon kravatını taktı.*** (B. Arpad 1974 s. 113).

rezalet 'toplumun duygularını inciten durum, alçaklık, kepazelik, skandal' Meninski 1680 II, 2303 < Ar. ***raḏāla*** 'lourderie, faute grossière contre le bon sens, platitude; gros mots, paroles déshonnetes, ordure, paroles sales' R. Dosy 1027 I, 523. × ***Hele bunlarıŋ hepsiniŋ üzerinde ṣalḳım ṣalḳım yeşil yoşunlar ṣallanması yoḳ-mu? Reẕālet ki dėme gitsin!*** (H.R. Gürpınar 1336ş s. 166). × ***Nāzenīnlerden çoġu, besbelli ẕelīlāne ḥayātlarında bu reẕāleti teşhīr ile ḳanıḳsamış, istīnās etmiş, tecāribi mükerrere geçirmiş olanları düğüne gider gibi bī-pervā açıḳ ṣaçıḳ yüzleriyle gülüşiyorlar.*** (H.R. Gürpınar 1339 s. 182). × ***Rezalet ayyuka çıkacak, kepazelik daha ziyade dalbudak salacak.*** (S.M. Alus 1934 s. 210). × ***Garibi neresi, etrafta kaç tane polis, kanun, zaptiye var da, birinden biri yakına yanaşmıyor. "Bu rezalet, bu kır serdarlığı nedir?" Burası Eğridere mi? deyip Arnavudun hakkından gelemiyor.*** (S.M. Alus 1944 s. 108). × ***Sokağın alt tarfına da üç homo taşındı. Fuhuş, kavga, rezalet ne istersen hepsi onlarda.*** (A. Ümit 1996 s. 84). ***rezalet çıkar-*** 'kargaşa çakarmak': × ***Bir-***

birinizin suratına boks yumrukları çekerek rezalet çıkarmayı bir yana bırakın, yoksa gelecek sefer hepinizi "Ausländer Polizei"ına teslim ederim! (F. Baykurt 1982 s. 58).

rezdene b. ***raziyane***.

reze/razga/ AD. **irze** 'menteşe, kapıyı içerden ve dışardan açıp kapamaya yarayan ve baş parmakla basılarak işletilen düzen' Meninski 1680 II, 2307, DS 2553 < Fa. ***razā*** 'hook on plow beam' H. Wulff 1966 s. 371. × ***Demirci Ustası, Yongalı'nın evdeki işlikte, demir döğüyor, işten başını kaldıramıyordu. Kocaları kıra bayıra giden karılar, yaşlı koca analar. Bazı da gelinler, kızlar, ellerine birer eski demir alıp, "Şundan bir maşa yap. şundan bir çapa yap! Kapıya irze, eşeğe halka, danaya fırdöndü, kuyuya çengel!" diyorlardı.*** (F. Baykurt 1961o s. 235).

rezeka b. ***razaka***.

rezene b. ***raziyane***.

rezger b. ***rûzigâr II***.

rezil 'aşağılık, adi, bayağı, kötü, namussuz' < Ar. ***reẕīl*** a.m. × ***Rezil Dünya.*** (F. Baysal, roman başlığı, 1955). ***rezil rüsvā/rezil rüsvāy (ol-)*** 'utanılacak bir hale düşmek': × ***Baŋa, anneŋe ḳarşı-mı geliyorsuŋ? Demek beni maḥkeme ḳapularında reẕīl rüsvāy edeceksiŋ hā. Āh seni doğuracağıma ṭaş doğursaymışım! Analıḳ ḥaḳḳım ḥarām olsun!*** (M. Yesari 1928 s. 36). × ***Ya herif ḳapuya yüklenirse, yumruklamağa, tekmelemeğe başlarsa, bizi mahalleye rezil ve rüsva ederse?*** (S.M. Alus 1933p 179).

rezm 'savaş, cenk' Meninski 1680 II, 2306, J. Redhouse 1890 s. 972 < Fa. ***razm*** a.m. × ***Aḳrānı silāḥı ḥarb u ḳitāl-ile sefer seferledükde ol çerçi gibi hegbesiyle meydānı rezme gele.*** ('Ālī 1979 I, 145). × ***Niçe mīri ġayur vardur ki 'āyidesi ̧harcı lāzimesine vefā eylemez, yine ġayreti kāmilesini terk ėtmeyüb rezminde şīrāne ve bezminde Ardeşīrāne geçine gelmişdür.*** ('Ālī 1979 I, 145).

rıbat 'bağ, ip; hudutta düşmanının tecavüzüne maruz yerlerdeki karakol nevinde binalar, sağlam yapı, tekke', M.Z. Pakalın 1946-54 III, 37 < Ar. ***ribāṭ*** 'bağ, ip' (***/rbṭ/*** kökünden). × ***Ve nefs-i Çemişkezekden gayri rıbatlardan tamga ref' olunmuşdır. Minba'd nefs-i Çemişkezekden gayri yerd ebir akçe ve bir habbve tamga alınmaya*** (Ö.L. Barkan 1943 [1548] s. 190-191).

rıbh (ticaret terimlerinden) 'kazanç, avanta' < Ar. ***ribḥ*** a.m. ***rıbh al-/rıbh ye-*** 'kazanç elde etmek': × ***Evḳāf-ı 'amāyir-i selāṭīn mütevellīleri bu minvāl üzre olduḳdan mā'adā sāyir evḳāfuŋ ̧hidmet-i tevliyet u neẕāret u cibâyet ėden ̧huddāmı daḥı ekṣeri baş açuḳ ḥarāmīler olub, eger evḳāf-ı nuḳūd-ı bisyār ise ikide birde raḳābe nāmı ike rıbḥın yėmeleri ve yā ̧hūd ta'mīr-i mescid u mekteb behānesiyle ḥuḳūḳ-ı ehl-i vaẓāyifi ekl ėtmeleri muḳarrer olduḳdan ġayrı...*** ('Ālī I982 II, 147).

O. **rıbka** ‘ilmik, düğüm; tehlikeli durum’ < Ar. ***ribḳa*** a.m. × ***Bu ṭarīḳ-ile lāḥiḳ olanlar dāyire-i ḫidmetden münfaṣıl ve müstaḥiḳḳ olmayanlar ribḳa-ı rıḳīyete muttaṣıl olub bu vaż‘-ı näsezädaki ḫaṭā ol zamānda ẓāhir u hüveydā olur.*** (‘Ālī 1977 I, 167).

rıdvan I ‘hoşnutluk, rıza, gönüllülük’ Meninski 1680 II, 2326 < Ar. ***riḍvān*** a.m. ××

rıdvan II ‘cennet bahçesi; cennet bahçesinin bekçisi’. ××

O. **rıfk** ‘incelik, şefkat’ < Ar. ***rifḳ*** a.m. × ***Doġan ḫod beḥükm-i rabbānī Şehzāde ḫalef ḳatına düşer. ḫalefüŋ doğancı-lik eski ṣan‘atıydı, rıfḳıla doġanı “Yeŋi devlet ‘alāmeti-dür” dėyü eli üstünde ḳondurur alur, şehre girür.*** (Ferec v. 130a).

rıfz ‘Rafizilik doktrini’ J. Redhouse 1890 s. 981 < Ar. ***rıfḍ*** a.m. ××

rıhtım ‘bir akar su veya deniz kıyısında doldurularak yapılmış, gemilerin yanaşmaları, indirme bindirme ve yükleme boşaltma yapabileceği yer’ H. Eren 1999 s. 344 < Fa. ***rīḫtim*** ‘a terrace (upon a roof); a dam or dyke’ F. Steingass 1930 s. 601, H. Eren 1999 s. 344. × ***rıhtım rüsumu*** ‘rıhtıma yanaşıp yatan gemilerden rıhtım şirketleri tarafından alınan yanaşma, yatma ücreti’. L. Gürçay 1943 s. 331. ××

rıkkıyet ‘kölelik şartlarında, kulluk, esirlik’ J. Redhouse 1890 s. 984 < Ar. ***riḳḳiya*** a.m. b. ***aciliyet*** ⊡. ××

rıtıl b. ***rıtl***.

rıtl/rıtıl ‘bir ağırlık birimi, takriben 300 gram’ < Ar. ***raṭl*** a.m < Yun. ***litron***. W. Hinz 1955 s. 27-33. × ***Evvel Cühüdek ilerü geldi, eyitdi. “Üşbu Müsülmändan yüz dīnār alacaġum vardur” dėdi, “Daḫı bir rıṭıl et gövdesinden, niresinden dilersem kesem” dėdi.*** (Ferec v. 235a).

rıza ‘razı olma, kabul, istek, muvafakat’ Meninski 1680 II, 2323, 2325 < Ar. ***riżā*** a.m. (***rży***/ kökünden). × ***Ė cān-ı cihan! Bil u āgāh ol ki Baġdādda bir yėgāne, ferzāne, ṣāḥib-ḥüsn, muḥibb u maḥbüb, çoḳ eylüklü dostum vardur. Benden kenīzek-i ḫüb-rüyı istemişdür. Seni anuŋ niyetine aldumıdı. Viṣāluŋ ḥavżın degzinmedügüm ol yār rıżasıyçünidi. Şarṭ-ı emanet, diyānet ü ṣıyānet ri‘āyet ėdeyin dėdüm idi. Ve illā bir laḥẓa dür olmaġa senden hīc rıżām yoḳdur.*** (Ferec v. 113a). × ***Şüret-i vāḳı‘a budur ki yėtmiş-gez and içüb-dururam ki ḳızumı gücile kimseye vėrmeyem, rıżāsıyla vėrem.*** (Ferec v. 36b). ***rıżā göster-/rıza ver-*** ‘razı olmak, uygun bulmak, hoşnutluk getirmek’: × ***ḫuṣūṣā-ki atları ṣabāḥdan aḫṣāma dek otllıḳ ve saman yėmeyüb riyāẕetleri, gendüler cüz’ī ma‘āşa rıżā vėrdükleri gibi atlaruŋ daḫı mücerred ‘alīḳ-ıla ḳanā‘atleriḥakkā-ki nevādirdendür.*** (‘Ālī 1975 s. 105). × ***Cinnī eyitdi: “Bir ḳız ḳardaşum vardur ki basīṭ-ı zemīnde berren ve baḥren anuŋ gibi yoḳdur. Anı saŋa ‘avratlıġa vereyim mi? dėdi. Melik göŋlinde eyitdi: “Bu yigit böyle güzel yigitdür, kim bile bunuŋ hemşīresi nice ola?” dėdi. Bu işe rıżā vėrdi.*** (Ferec v. 88a).

rızk ‘geçim, geçim masrafı, maişet temini’ < Ar. ***rizḳ*** a.m. × ***Bu dem rızḳum isteyü giderem. Ümīd dutaram ki Taŋrı Ta‘ālā baŋa nesne rüzī***

ḳıla. (Ferec v. 131a). × ***Urvīye ḳabūl ėtmedi. Ne zaḥmete düşersin, Tangrı baŋa rızḳum eksük ėtmez" dėdi.*** (a.e. v. 177b).

riayet I 'saygı, itibar, hürmet' Meninski 1680 II, 2330 < Ar. ***riʿāya*** a.m. × ***"Benüm bir anam vardur. Anuŋıla ʿahd ėdüb-dururam kim ansuz ben ol işi işleneyem" dėdi. Dāmengīrüm hemān ʿahd u sevgende riʿāyetdür. Ayruḳ nesne yoḳdur.*** (Ferec v. 59a). ***riʿāyet et-*** 'hürmet etmek; kaideye uymak': × ***Saṛḫōş olınca icdi. Dārū-yı hūşber vėrmediler, pādişāh olduġıcūn riʿāyet ėtdiler.*** (Ferec v. 26b). × ***Ṭabīb ṣabāḥ durdı, ḳul ḳaravaş bāzārını ṭavāf ėtdi ġarażı gözetdi, bulımadı. Bir hafta bāzāra mülāzemet eyledi, āḫir ġarażı cāriyeyi buldı, iki biŋ dınāra satun aldı, ʿAbdülʿazīze getürivėrdi. ʿAbdülʿazīz şerāyiṭi riʿāyet eyledi. Vaḳt olduḳda mübāşeret eyledi. İttifāḳ ʿuluḳ oldı. Doḳuz aydan soŋra bir mütenāsibüla'żā güzel oğlan vücūda geldi.*** (Ferec v. 91a). × ***Efendiler karşusında hesābla duran "Ben bu-gün çok ayaġın durdum ve sen az eglendüŋ" hesābın vėren içoğlanları kā'ide-i ḫidmetden o ġāfil ve hüsn-i edebi riāyet fennine cāhil erāzil-i nās ḫidmetinden gelme yosmalardur.*** (Ālī 1956 s. 246).

riâyet II 'mükâfat, ücret; emekli maaşı' < ***riāyet I***. × ***Fi l-vākı Süleymān-nāmei dạhı itmām ėdüb atebe-i ʿalīyeye arż u ilām sadedinde vefāt eyledi ve tasarrufında bulunan seksen biŋ aḳça ziʿāmet mukabelede evlādına tevzī kılındı. Eger ölmese Asafi dehrüŋ livāi mül-ārā ile ihyāsına himmeti ve vefat eylemese müstevfī riāyetler ile l-ḳaṭ-i merātib u menzilet muḳarrer u muḥaḳḳaḳ idi.*** (Ālī 1982 II, 204).

riâyet et-/rayet et- 'mükâfatlandırmak' × ***Merḥūm Sulṭān selīm ḫān cenābında kātib-i dīvān bulunmaġ-ile, efendisi riāyet ėtsün, ve seh-zāde ādemleri āsitānumuzda durmasun, getsün! dėyü fermān olundı.*** (Ālī 1982 s. 196). × ***Behey Chıfud makul olmush / Ol Arnavud eylig etmısh / Kızınıze rayet etmish / Ata bindırub dan dın dan.*** (E. Kömürjian 1981 s. 117 no. 134).

O. **ribâ** 'tefecilik' Meninski 1680 II, 2271 < Ar. ***ribā*** a.m. (/rbw/ kökünden). ××

ribab 'meyve suyu, lapa' < Ar. ***ribāb*** a.m. ***rubb***'un çoğulu, H. Wehr 1980 s. 288. ××

ribaça/ribaçsa (gemici dili) 'küreklere asıl!, rowing hard!' Kahane-Tietze 1958 no. 541 R. Dankoff 2004 s. 231 < İt. ***ribalza***, ***ribalzare*** fiilinin Imperativusu, 'montare sül banco, vogando, e abbassare assai il girone, e poi cadere con gran forza' Kahane-Tietze 1958 no. 541 (eski misallerle). ××

ribaçsa b. ***ribaça***.

O. **riba-hor** 'tefeci' < Ar. ***ribā*** + Fa. ***ḫor*** 'yiyen'. b. ***köftehor*** ⊡. × ***Bunlardan mā'adā nefs-i Ḥalebde niçe aġmiyā ve ribā-ḫorān cinsinden bir bōlük aġbiyā dạhı vardur-ki ednāsı ḳırḳar ellişer biŋ altına mālik ve faḳr u fāḳa ʿarżėdenleri tā diyār-ı ḫind u Sind ticāretine mālikdür.*** ('Ālī 1982 II, 158).

ribat ‘kervansaray, han’ Meninski 1680 II, 2273 < Ar. ***ribāṭ*** a.m. × ***Baġdāda yétişdiler. Bulḳāsım dāyeyi vü ḳızı bir ribāṭda ḳodı, gendü bir ip aldı, bāzāra vardı kim ḥammāllıḳ ède, bulara yiyecek ilede. Bir gişinüŋ pulcuġazın aldı, cuvālın götürdi.*** (Ferec v. 10a). × ***Gèce vü gündüz Melik-i Ẕülcelāla taẖarruʿ u ibtihāl éderdi. Dervişlere ṣadaḳa vérürdi, köbriler rıbāṭlar mescidler ʿimāretler éderidi. Ol vesāʾitile Ḥaḳdan ferzend deryüze éderidi.*** (a.e. 127b). × ***Nāgāh bir şehre yétişdiler, bir ribāṭ bucaġında münzevī oldılar. Ḫalef bāzāra vardı ki nesnecük eline gire, atasına anasına yédüre. Nesne eline girmedi.*** (Ferec v. 129a).

ricâ/recâ ‘kibarca isteme, dileme, isteme, umut etme, bekleme’ Meninski 1680 II, 2283, J. Redhouse 1890 s. 965 < Ar. ***racāʾ*** a.m. ***reca et-/rica et-*** ‘kibar bir biçimde istemek’. × ***Tujar Rumler ol dem reja etdiler / Bu dyarlere gelmek mushgil didiler.*** (E. Kömürjian 1981 s. 155 no. 245). × ***Ve Deli Kosti dahi, Tavşanın ayaklarına kapanarak “Aman, Tavşan Ağa, ocağına düştük, yiğitliğine limon sıkma, bunların cümlesi hatun olduğu takdirde tasallut etmeklik rıfatına düşmez! Tezyinatları senin olsun, ırzlarına ilişme!” deyü rica etmeğe başlamış.*** (E. Misailidis 1986 s. 422). × ***Elbisem ikiye kadar bitmezse rezil olacağım. Bahşışlarınız hazır matmazeller, elinizi çabuk tutunuz rica ederim!*** (S.M. Alus 1934 s. 307). × ***Kadın gösterilen kumaşların birini beğenmiyor. Bir tanesine çığlığı bastı: “Aman rica ederim, kaldırın bu kaz tersi renkli topu, gözüm görmesin!*** (S.M. Alus 1944 s. 51-52). × ***Dava vekiline gidip, ablasının gurbete çıkışını, annesinin geçirdiği ağır hastalığı, bu günlerde biraz darda olduklarını, bir aya kadar istediği parayı getireceğini söyliyecekmiş. Davayı bırakmasını rica edecek, herifi oyalayıp kandıracakmış***. (a.e. s. 88). × ***Bana bu kitabın müsveddesini gönderen Amerikan editörüne bir mektup yazarak, bu kitabı yayınlamamasını rica ettim. Bakalım, sayın editör bu ricamı yerine getirecek mi***? (A. Nesin 1960g s. 34). × ***Badema öylece harekete itina buyurulması rica edeceğim.*** (İ. Tarus 1961 s. 86).

ricadiye ‘tahılın harman yerine taşınmasından alınan vergi, adet-i ricadiye’ < Ar. ***ricʿad*** + ***iye*** ‘geri dönme’ (***/rcʿ/*** kökünden. ***Ve vilâyet-i mezkûrda ‘âdeti devre ve himaye ve mübaşiriyye ve fütuhi beyder ve resmi hasad ve ‘âdeti ricadiye diyü mukaddemâ bid’at- seyyie olub hâliyâ pâye-i serîr-i ‘adalet penâha ‘arz olındukda ‘avâtıf-ı padişâhîden minba’d zikr olan bid’atlar ref’ olınmak ferman olınmağın alınmamak üzere defteri cedide kayd olındı.*** **(Ö.L. Barkan 1943** [1548] s. 227).

ricâl ‘adamlar’ Meninski 1680 II, 2404 < Ar. ***ricāl*** a.m. (***racul*** ‘adam’ kelimesinin çoğulu). × ***Cün ḥāldan duydılar, naḳşlarını yoydılar, şādileri ġamma mübeddel oldı. Andan cenāzeyi aʿnāḳ-ı ricālıla şehre iletdiler.*** (Ferec v. 44b). × ***Endişeŋ nedür? Ne fikir eylersin? Māl derseŋ, ricāl derseŋ, ḥāṣıldur ḥāżırdur.*** (a.e. v. 145). ***rical ol-*** ‘büyümek, yetişkin olmak’: × ***Şehzade Seyfülmülük on-dört yaşına degicek āyet-i kübrā oldı, anuŋ gibi, ḫūb-rū oldı, ki dile gelmez. Pādeşāh cün buları gördi ki ḥadd-ı bülūġa yétdiler, ricāl oldılar, ḳatına okı-***

dı: ikisine daḫı ʿhil'at geyürdi, şarāb icürdi, köşklerine göndürdi. (Ferec v. 143b).

ricat 'geri dönme' J. Redhouse 1890 s. 966 < Ar. ***ricʿa*** a.m. × ***Geşdi bir yıl. Yine ricʿat ḳıldılar.*** (Enverī 1928-29 s. 13).

riçâl b. ***reçel***.

rida 'gövdeyi belden yukarı sarıp bir omuzu, sırtı, göğsü kısmen örterek bedenin sağ tarafında düğümlenen dikişsiz bir örtü; hırka; dervişlerin omuzlarına attıkları post' A. Ergür 2002 s. 223 < Ar. ***rida'*** a.m. ××

rie 'akciğer'< Ar. ***ri'e*** a.m. ××

rîg 'kum, toz, özellikle yazıları kurutmaya yarayan ince kum' Meninski 1680 II, 2409, J. Redhouse 1890 s. 999 < Fa. ***rīg*** a.m. × ***Gendözini bir münker sehmināk ṣaḥrāda gördi ki anuŋ havāsında ḳuş ucmazdı, ʿarṣasında ḳulan yügürmezdi. Rīgidi muġaylānlu, ne sudan nām, ne āvadanlıḳdan nişan. Ol gün öyileyedek "Ḳonmaġa yarar yėrcügez bulam" dėyü gitdi. Rīgi revānıla ʿhār-cān-sitāndan ʿhār-i cān zevceyni iṣneyn bulımadı.*** (Ferec v. 131b).

riga (terzilikte) 'kavisli tahta alet' < İt. ***riga da disegno*** 'bir çeşit cetvel tahtası'. × ***Bu makastar fena delikanlı değildi. İyi idi ama, dükkâna gelişinin ikinci günü, makasına el sürdü diye kafasına rigayı indirmekten kalmamıştı.*** (Reşat Enis 1957 s. 126).

rigavo (gemici dili) 'palanga donanımının sabit olan, yani palangayı teşkil eden makaralardan birine bağlı çıması' L. Gürçay 1943 s. 330 < İt. ***ricavo*** a.m. 'standing part of a tackle' Kahane-Tietze 1958 no. 542. ××

rîh 'yel, rüzgâr; romatizma; koku; midede gaz birikmesi' J. Redhouse 1890 s. 601. × ***Nā-gāh şiddeti rīḥi ʿāṣıf-vār bir rüzgārı zür-kār ṣaġnaḳlar, ḳaṣırġalar ile peydā oldı.*** (A. Bombaci 1946 s. 287). × ***Ekrād arasında andan maʿyüb nesne yoġidi ve içlerinde defʿi rīḥ fażāḥati cümleden artuġidi.*** ('Ālī 1975 [1599] s. 155). ***rîh-seriret*** 'yel gidişli ?': × ***Yol yarağın düzdüm, sacumı iki ṣāḥ eyledüm, silāḥ geydüm, bir keşīde-güş güşāde-düş, elmās-sim ü enfās-dem i rüḥ-sīret i rīḥ-serīret i ṣabā-tek ṣabī-reg, münevver-rüy muʾamber-müy, caʿbe-cebīn zerrin-zīn ata bindüm.*** (Ferec v. 328).

rihlet 'göç, hareket etme; ölüm' J. Redhouse 1890 s. 968 < Ar. ***rıḥle*** a.m. × ***Bize düşerisi oldur ki bu şehrden riḥlete ḳaṣd ėdevüz ve bir āher vilāyete gidevüz.*** (Vāḥidī 1993 [929/1522] v. 18b). × ***Bu defʿa çift bozan resmine ḳā'il olmaduḳları taḳdīrce yėrlü yėrlerine varmaları fermān olunursa naḳl u riḥletleri muḥāl olub ve lākin çift bozan resmi seneden seneye ḳazanduḳları mālüŋ ʿöşrinüŋ ʿöşri gelmeyüb edāsı yanlarında emri sehil olmaġ-ile sāl-be-sāl alınub bilā nizāʿ u cidāl Mışrı Ḳāhireye muʿādil bir memleket feth olunmaḳca vardur.*** ('Ālī 1979 s. 151). ***rihlet et-/ rihlet eyle-*** 'göçmek': × ***Ammā atası düniyādan riḥlet ėtdükde beni ḳullıḳ ḳaydından cıḳarub gitmedi.*** (Ferec v. 54a). × ***Andan ʿAṣim bin Ṣafvān riḥlet eyledi.*** (a.e. v. 232).

rika/ruka 'Arap harflerinin bir el yazısı üslubu, hat sanatında kullanılan yazı türlerinden biri' Meninski 1680 II, 2353 < Ar. ***riḳʿa*** a.m. ×× '

rikâb ‘üzengi’ Meninski 1680 II, 2353 < Ar. ***rikāb*** a.m. × ***Melik-i Ḥarrān ulularıla istiḳbāl ėtdiler. Ḥudādād ıraḳdan atasın göricek indi, yüridi, şāhuŋ rikābın öpdi*** (Ferec v. 66a). × ***Rikâbdār eyitdi: “Ḳatıruŋ ayaġın öb!” dėdi. Şābür ḳatıruŋ ayaġın öpdi. Andan ḳatıra bindi. Cemāʿat rikābında revān oldılar.*** (a.e. v. 122b).

rikâbdâr ‘padişahın eğer, pabuç ve çizmelerine bakmakla görevli olup derece olarak hasoda subayları arasında çuhadardan sonra gelen ağa’ M.Z. Pakalın 1946-54 III, 44 < Fa. ***rikāb*** + ***dār*** a.m. F. Steingass 1930 s. 584. ××

rikkat ‘incelik, naziklik; merhamet, yürek yumuşaklığı, şefkat’ < Ar. ***riḳḳaʿ*** a.m. × ***“Bugün melül-ıdum, dam üstüne cıḳdum ki düniyāya baḳam. Ḳonşılıġumuzda bir nīk-merd evi vardur. Andan, nāle işitdüm. Bacadan baḳdum, bir yigit gördüm. Ḥudādāda beŋzer, iki elin, iki ayağın kesmişler. Erġavānī ruḥsārı zaʿferānī olmış, nāleden nāle, müyeden müy olmış. Anı görelden berü ḥālden ḥāle geldüm.” dėdi. Emīr-i Sāmire cün ḳızınuŋ riḳḳatın, şefaḳatın gördi, eyitdi: “Ė cān-ı peder! Saŋa ne gerek? Göŋlüŋ ne diler?” dėdi. Ḳız eyitdi:”Mecālum olsa, ol yigide tīmār eylesem?” dėdi.*** (Ferec v. 65a-b). × ***Mazlum Sami hayatında her zaman olduğu gibi vakʾanın heyecanına kapılmış, bir merhamet ve rikkat dalgasına tutulmuştu.*** (R.H. Karay 1964 s. 94).

rili b. ***reyli***.

rîm I ‘irinli apse’ Meninski 1680 II, 2410, J. Redhouse 1890 s. 999 < Ar. ***rīm*** a.m. ××

rîm II ‘Roma’ Meninski 1680 II, 2410, J. Redhouse 1890 s. 999. ***rim papa*** ‘katolik kilisenin ruhani lideri’ J. Redhouse 1890 s. 999. ××

rimel ‘kirpiklere sürülen yağlı sürme, maskara’ < Fr. ***rimmel*** a.m. ××

rimke ‘kısrak’ R. Dankoff 2004 s. 231 < Ar. ***ramak*** a.m. ***rimāk*** ‘atlar’. ××

rina ‘bir balık cinsi’. b. ***irina.*** ××

rind/rint ‘dünya işlerine önem vermeyen, dış görünüşüne dikkat etmeyen, içkiye fazla düşkün olan, fakat kalben ve ruhen temiz olan kimse’ Meninski 1680 II, 2366 < Fa. ***rind*** a.m. × ***“Gece işbu nebbāş-ı ḳal[l]āş geldi ki şehzādenüŋ cihāzını ala. Şāh devletinde dutduḳ, oş getürdük.” dėdiler. Melik buyurdı ki “Bu rindi zindāna iletsünler!” Beni zendāna ḳodılar.*** (Ferec v. 108b). × ***Bir ḳaç rind bir yėre gelse bir birlerinüŋ nezāket, ṭabīʿatlerini āzmāyiş ḳılsa...*** (ʿĀlī 1956 [1586-87] s. 220). × ***Kenan, Edip Serverʿe hayretle bakıyordu; hayatın eğlenceli tarafını bulan, kendisini avutmasını bilen nadir adamlardandı. Fikirlerini değiştirmek ve bugün zemmettiğini aynı talâkatla yarın övmek suretiyle daimî bir tazelik, yenilik içinde yaşıyordu. Halbuki başından birçok vakalar geçmiş, çok didinmiş, didiklenmiş bir insandı, hepsine göğüs germeğe ve her vaziyette rind kalmağa muvaffak olmuştu.*** (R.H. Karay 1947 s. 33).

rindane ‘rintlere, azizlere özgü’ < Fa. ***rind*** + āna a.m. b. ***acizane*** ⊡. × ***Beg sadetile saghdıj kumpari / Vapdizında ve isdifanında / Mejlisi***

irfan sohmet rindane / Meydan muhabet ihtisham buldi. (E. Kömürjian 1981 s. 96 no. 69).

ringa 'bir balık türü' J. Redhouse 1890 s. 999. ××

rint b. ***rind***.

risale 'mektup' J. Redhouse 1890 s 972 < Ar. ***risāla*** a.m. × ***Yarısı güneşten solmuş vişne çürüğü bir kapağı var. Kapakta üstünlü esreli sülüs bir yazıyla risalenin adı bir tuğra gibi yazılı.*** (Nâzım Hikmet 1936s s. 10).

O. **risalet** 'resullük, elçilik' Meninski 1680 II, 2308 < Fa. ***risālat*** a.m. F. Steingass 1930 s. 574 < Ar. ***risāla*** a.m. Kazimirsky 1860 I, 861. × ***Ben evvelden pādeşāhuŋ ḳulıvan. Beni fülān şehrüŋ pādeşāhına risālete gönderdi. Ol yaŋa giderem. Senüŋ ḏaḫı ol ṭarafa ʿazmuŋ varısa, gel, bile gidelüm, yoldaş olalum!*** (Ferec v. 131a). × ***"Muḥammed dünyāya geldimi, resül oldımı?" dėdi. "Geldi ve resül oldı" dėdüm, Eyitdi: "Ne-eyledi?" dėdi. Ben eyitdüm: "Neylese geregidi: teblīg risālet ėtdi, ümmete nasīḥat ėtdi, Ḥaḳ yolında cihād eyledi" dėdüm.*** (a.e. 242b). × ***Dalla eyitdi. "Ol benüm oğlancuğumdur, ben anuŋ dāyesiven. Beni saŋa risālete gönderdi." dėdi.*** (Ferec v. 221b).

risi 'lahananın içi' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. ***ριζα*** (riza), Ch. Tzitzilis 1990 s. 202. ××

O. risman 'ip' Meninski 1680 II, 2312, 2407 < Fa. rismān a.m. × ***"Gėrü feryād necün ėder, sor, gör!" Ḥasan sordı. Pīr eyitdi: "Ė şāh-ı ālem! Yük bahāsın değdi, ammā cuvāl pālān u rīsmān bahası bākīdür." dėdi.*** (Ferec v. 232v).

rîş 'yara; yaralı; sakal, tüy; kuş kanadı' Meninski 1680 II, 2407, Redhouse 1890 s. 998 < Fa. ***rīş*** a.m. ××

rîş-gâv 'aptal, ahmak; açgözlü' < Fa. ***rīşgāv*** a.m. ***rīş*** + ***gāv*** 'öküz'. F. Steingass 1930 s. 603. ××

rîş-hand 'alay, birinin kılık kıyafetine gülmek, istihza' < Fa. ***rīş-hand*** a.m. ***rīş*** + ***hand*** 'gülüş'. J. Redhouse 1890 s. 998. × ***Düstür çün bu ziyānsuz sözi işitdi, ḳakıdı, Bānüyı dögdi. Eyitdi: "Senüŋ göŋlüŋ ol er dutmış, benüm ḳatuma rīş-handa gelür misin?" Bānü cün gendüyi bu ḥālde gördi, melül oldı, yoldaş istedi, Baġdāda gitdi.*** (Ferec v. 238a).

rişte 'ev makarnası' DS 1778, Meninski 1680 II, 2318, J. Redhouse 1890 975 < Fa. ***rişta*** a.m. A. Tietze 1969 no. 101. Prothesis hadisesi için b. ***arasta*** ⊡, b. ***erişte***. ××

rişvet I/BSTTk. **rüşvet I** 'yaptırılmak istenen bir işte bir memura kanun dışı kolaylık göstermesi için verilen para'. × ***Üşbu düşmen ki seni isteyügeldi çırāğuŋı söyündürmege geldi. Ve bu senüŋ vezīrüŋe elli biŋ misḳāl rişvet vėrbidi. Vezīrüŋ ḏaḫı mültezim oldı ki yėygü behānesiyle cemāʿatunı helāk eyleye.*** (Ferec v. 89a). × ***Ḥayyiz-i imkānda, maḥall-i ḳabülda düşmedi. Sitīze ėtdüm. Bir ḳavma rişvet vėrdüm: kimi müfsid oldı, kimi danuḳ oldı.*** (a.e. v. 185a). × ***Āsitā-***

neden bize emrler gelmişdür, "elbette dīvān-ı ışra bu ḳadar yük aḳça gönderüŋ!" dėrler. Anlar ise senevī maḥṣūli temāmen ḳabż ėdüb salmışlardur, Nihāyet bu ki māl-i pādişāhī nāmına gönderdükleri ḫazīneleri beglerbegiler rişvet ve ḥaḳḳ-ı ḳahve nāmına almışlardur. ('Ālī 1975 s. 173). × ***"...ola deyüb durur-iken ḫoh-nā-ḫoh anlaruŋ daḫı ma'nīdārca ḳalemlerin alur, ya rişvetin alduġı tālib-lere virür ve yā ḫod ḫavāṣṣ-i humāyuna sezāvārdur deyü deftere muḳayyed ḳılur".*** ('Ālī 1982 s. 136). × ***Sheriyeti egdınız rishvetile*** (E. Kömürjian 1981 s. 157 no. 249).

rişvet II/rüşvet II (gemici dili) gemilerde üst güverteden yukarıda filikaların oturtulması ve ihtiyat serenlerle çubukların konması için yapılmış yarım güverteler' L. Gürçay 1943 s. 332 < İt. (Venedik dial.) ***respeto*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 540. ××

rişvet-hâne 'rüşvet alınıp verilen yer'. × ***Felā-cirem bunca biŋ dīnār u direm ile'l-ān zimmetlerinde bāḳiyedür ve beytü'l-māl-i müslimīnüŋ 'avāyidi ḥālā rişvet-ḫānelerinde ḳol yoġunlığı deŋlü birer sāḳıyyedür***. ('Ālī 1587 v. 76a-76b).

rişvet-hor 'mürteşi, satın alınabilir (kimse)' < Ar. ***rişvet*** + Fa ***-ḫor*** 'yiyen', b. ***köftehor*** ⊡. × ***Ḳāżiy-i rişveṭhor ḫāneden ḫāneye birer şāhīteklīfni muḳarrer ėdüb ol sā'at anı da cem' ėderler.*** ('Ālī 1982 II, 155-156).

ritim b. ***ritm***.

ritm/ritim 'bir mısrada, bir müzik cümlesinde kuvvetli zamanlarla zayıf zamanların düzenli aralıklarla tekrarlanması, ahenk, ölçü' < Fr. ***rythme*** a.m. Sonda iki ünsüzün arasına giren ünlü hakkında b. ***acz/aciz*** ⊡. × ***Şarkı, onlara ait her şeyi söylüyor. Yontulmamış birtakım kelimelerin üstünde müziğin dilsiz ritmini hissediyoruz. Hiç bir vakit bizim gibi düzgün konuşamıyorlar. Fakat dudaklarındaki şarkı ile bütün düşündüklerini en iyi bir dilden daha iyi anlıyoruz. Netekim, ranzalarda kelimelerden çok onunla konuşup anlaşıyorlar.*** (Kenan Hulûsi 1944 s. 24). × ***Yeni dörtlükler yazmak için sadece şarabın arkadaşlığına ihtiyacı vardı. Şaraphanenin akustiği ve şişeden içilen şarabın "lıkır lıkır" sesi şiirinin en kuvvetli ritmini oluşturuyordu.*** (M. Kaçan 1991 s. 107).

ritmik 'düzenli, belli bir sırayı takib eder biçimde' < Fr. ***rythmique*** a.m. × ***Buna benzer bir müzik terimi hatırlıyorum | Canlı ve ritmik idi hatırlıyorum.*** (B. Necatigil 1968 s. 9).

rivay 'bolluk, çokluk' < Ar. ***rivā*** a.m. (/***rvy***/ kökünden). ××

rivayet 'anlatış, söylenti' Meninski 1680 II, 2375 < Ar. ***riwāya*** 'haber, hikâye; anlatış' (/***rvy***/ kökünden). × ***Bir mevc geldi, anlaruŋ gemisini daḫı ḳalan gemiler gibi helāk eyledi. Daḫı bir rivāyetde Ṣā'id ayruḳ gemideyidi; şehzāde gemisini yėl aldı, gitdı. Ṣā'id gemisi ġarḳ oldı,*** (Ferec v. 146a). ***Köyde, İbrahim Kaptan hakkında birbirini tutmaz rivayetler dolaşıyordu.*** (T. Kent 1965 s. 69). ***rivāyet et-*** 'anlatmak. haber vermek': × ***Rāviyān-ı aḫbār ve nāḳilān-i huşyār böyle rivāyet ėtdiler ki Nīşābūrda bir ferzāne ḫöca-zāde varıdı.*** (Ferec v. 125b). × ***Daḫı birisi 'Adīs rivāyet ėtdügi 'acāyibāt.*** (a.e. 172). ***rivayet olın-***

'anlatılmak, aktarılmak': × ***Rivāyet olındı ki bir gün emirülmü'minīn 'Ömer -raẕiyallāhu anhu - ṣubḥ namāzın ḳılub mescidde otururdı.*** (Ferec v. 232b).

rîvend b. ***ravend***.

riya 'ikiyüzlülük, sahtekârlık, yalandan inanmışlık gösterme' Meninski 1680 II, 2401 < Fa. ***riyā*** a.m. × ***Ger ịhlāṣ göstere vü yā riyā | Ṭaşum saŋa ḍura, içim Taŋrıya.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 71 no. 871). × ***'Ākile 'ırżı vü 'ārı ṣüfiye zerḳ u riyā | 'Āṣıḳam rindem berīyem nengü nām u 'ārdan.*** ('Ömer bin Mezīd 1982 s. 221). × ***Ḳo riyā vu yaş üstine ḳona toz | Dėyesin ki hīc yoġ-idi anda göz.*** (Ferheng-nāmei Sa'dī 1340-42 s. 81). × ***Riyālu, sam'alu 'ibādet şirkdür. Şirk issini cehenneme ḳoyar.*** (Ferec v. 138a). × ***Ve bil-cümle mīri zen-bāz, meẕmüm u ġammāz olan Lāz ṭāyifesinden iken, faḳīr zühde gelince māliki dīnārın veˬharcı lāzimümden sorulınca ne mütemevvili rüzigār ve neˬhöd māliki dīnārın dėyü riyā semtinden lāf u güzāf ururdı.*** ('Ālī 1982 [1581] II, 139). ***riyā ḳıl-*** 'iki yüzlülük etmek': × ***Bir kişi yalıŋız başına namāz ḳılurken yāˬhüd evrād ve eẕkārın oḳurken iẓhār-ı riyā ḳılub cehr-ile oḳumaḳ sāyir namāz ḳılanlara ve evrād oḳuyanlara maġlaṭa vėrüb ıżṭırābına bā'isˬolmaḳdur.*** ('Ālī 1956 s. 173).

O. **riyâh** 'rüzgârlar, yeller' < Ar. ***riyāḥ*** a.m. (***rīḥ*** 'rüzgâr' kelimesinin çoğulu). × ***ittifāḳ gėce ėrişdükde bulıt ḳopdı, ḳar u ḳay u yaġmur u ru'üd u bürūḳ u ṣavā'iḳ rıyāḥ 'āṣıfa belürdi, ḳıyāmet güni gecesiydi.*** (Ferec v. 131 v. 131b). × ***Pes vaẕ'-ı mu'tādı üzre ṭurre ile ol ṭabluŋ yaḳasına bir kerre urdı. Ḥālen ki ṭabl öteden ṣadā vėrdügi gibi gendünüŋ şikemi tabli daḫı berüden ṣedā vėrdi. Ya'nī-ki bī-iḫtiyār bir ḳac kerre yellendi. Ma'a ẕālik Ekrād arasında andan ma'yüb nesne yoġ-idi ve içlerinde def'-i rīḥ faẕāḥati cümleden artuġ idi. Binā'en 'alā ẕālik ol ḥicāb u ġaẕab-ile elindeki ṭablı yėre çalub şikest etmiş. Meger-ki ṭılsem-i rīḥ imiş.ˬHāṣāṣīyeti yābāna gitmiş. Şolˬhastalar-ki riyāḥ-ı fāsideler ve balġamdan bī-mecāl olurlar imiş bir kerre ol ṭabli urduḳça taḫlīl-i riyāḥ ėdüb ḳurtulurlar imiş.*** ('Ālī 1975 II, 174-175.

riyakâr 'ikiyüzlü, mürai' Meninski 1680 II, 2403 < Fa. ***riyākār*** a.m. ***riyā +kār*** 'yapan, eden'. × ***Başındaki ṣarıḳla onlarıŋ arasına ḳarışmaġa çekiniyor, bunuŋ bir riyākārlıḳ 'add edilmesinden ḳorḳuyordu.*** (R.N. Güntekin 1928 s. 51-52). × ***Kaptan onu kalbinden milyarca defa geçirdiği için rahattı. Fakat forsalar ve tayfalar riyakârdı; kaptana her halükârda ihanet edeceklerdi.*** (M. Kaçan 1997 s. 10).

riyal 'bir ara Osmanlı ülkelerinde de kullanılan İspanyol paralarından biri, gümüş para' Meninski 1680 II, 2403, J. Redhouse 1890 s. 998, M.Z. Pakalın 1946-54 III, 50 < Ar. ***riyāl*** a.m. ××

riyale 'liva amiral; kontra amiral, liva amiralinin bindiği kadırga' J. Redhouse 1890 s. 998, M.Z. Pakalın 1946-54 III, 50, H. Eren 1999 s. 344 < İt. ***galera reale*** 'kontra admiralin kadırgası' Kahane-Tietze 1958 no. 537. b. ***iryale***.

riyalu b. ***riya***.

O. **riyâset** ‘reislik, başkanlık’ < Ar. ***riyāsa*** a.m. × ***Ol dem Māhyār˙halīfe ḳatından daşra geldi, buyurdı: Bülḥasanı zindândan çıḳardılar, ḳāżıyı dutub anuŋ yérine bıraḳdılar; Muvaffaḳa riyāset˙hil‘atin geyürdiler.*** (Ferec v. 18b). × ***Pāyıtaḫt-ı ma‘mūrede mesācid u cevāmi‘ binā étmek ve bir dārül-mülk-i meşhūrede˙havānıḳ u medāris inşā üetmek taḥṣīl-i müsevvebāt içün olan˙hayrātdan degüldür. Mücerred tekmīl-i riyāset u enām içün olan müberrātdan édügi ma‘lūm-ı her ‘ālim u ‘āḳıldır.*** (‘Ālī 1956 s. 177). × ***Bir kuzu kestaneci ve yahut ki yaşının ilerlemesi hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden çekilmiş, san’at kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi.*** (H.R. Gürpınar 1940 s. 10).

riyâzet ‘meşakkat, nefse hâkim olma, nefsi eğitme; bedeni eğitme’ Meninski 1680 II, 2402, J. Redhouse 1890 s. 600 < Ar. ***riyāḍa*** ‘alıştırma, beden eğitimi’ (***ryḍ/rvḍ/*** kökünden). H. Wehr 1985 s. 332. ××

riyâzet-pîşe ‘zahit’ < Ar. ***riyāḍa*** + Fa. ***pīşa*** ‘zanaat, sanat’. × ***Rūḥı pürfütūḥ kemānı himmetile erba‘īn çeken riyāżet-pīşelere oḳ gibi pīş-rev oldı.*** (‘Ālī 1982 [1581] II, 185).

Rize ‘Karadeniz sahilinde şehir ismi’ < EYun. ***Ρθζαθον*** [rhizaion] a.m. Başka bir etimoloji için b. Ch. Symeonidis 1973 s. 197 no. 189: ***Ριζοῦζ*** (rizouz). × ***Bu tarafın da Rizeden farkı ne idi. Rizenin de pazarı böyle kalabalık olmaz mıydı?*** (Y. Ahıskalı 1944 s. 54). × ***Hani bizim bir kapotaj bayramımız vardı, 1 Temmuzlarda. Kendi ticaret gemimizlere binip İstanbullara, Trabzonlara, Samsunlara, Giresunlara, Rizelere gidecektik?*** (R. Ilgaz 1981 s. 274). × ***Süleyman parayı alıp Semih ile birlikte gidip Rizeye Hayrının anasını İstanbula getirecekmiş. Hayrı İstanbul’da ne eder evler de anasını gül gibi geçindirir.*** (Yaşar Kemal 1993k s. 56

Rize bezi ‘Doğu Karadeniz bölgesinde kenevir ipliğinden yapılan bir çeşit dokuma’ A. Ergür 2002 s. 224. ××

rize rize ‘lime lime’ < Fa. ***rīza rīza kardan*** ‘broken in small pieces’ F. Steingass 1930 s. 602, ***reza reza*** ‘in shreds’. × ***Her ḳanḳısı kirpās ola. Ve cāmesi ve kirpāsı yırtıkdan ve sökükden rīze rīze ise anuŋ gibilere ne rağbet ḳılına ne alına*** (‘Ālī 1956 [1586–87] s. 247). × ***Başında yağır keçe külâh, sırtında rize rize aba, dizinde parça parça pırpıt, ayağında çarık.*** (Feraizci-zāde M.Ş. 1979 s. 71).

riziko ‘risk’ < İt. ***risico*** a.m. × ***Seyyar bir muz satıcısı, bu dertlerin hiç birini çekmiyor. Dükkân kirası bile yok. Vergisi yok. Hiç bir rizikosu yok.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 41).

riziya ‘sertleşmiş tarla ve bu durumda tarlayı kazmaya yarayan büyük kazma’ K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

rob b. ***rop***.

roba ‘giysinin omuzlardan başlayarak göğüse kadar olan bölümüne eklenen kumaş parçası, giysi’ A. Ergür 2002 s. 224. ××

robdöşambr ‘erkeklerin ev içinde kullandığı üstlük’ < Fr. ***robe de chambere*** a. m. ××

robot 'çeşitli işler yapabilen otomatik araç' H. Eren 1999 s. 344. ××

roda/ruda (gemici dili) 'kullanılmamış ve açılmamış halat sargısı, yomağı' L. Gürçay 1943 s. 331, H. Eren 1999 s. 345 < İt. ***a roda*** (Venedik dial.) Kahane-Tietze 1958 no. 42. ××

rodanza 'Gemi armalarında uçları armut şeklinde ilmiklenen ve halka edilmiş kalumalar (ipler) bulunur. Armut kılığındaki bu kalumaya ' kasa" denilmektedir. Kimi kasaların deliğinden (laçka ve aganta edilerek) başka bir kaluma gider gelir. Bu iki kalumanın birbirlerine sürtüne sürtüne üzülüp yenilmemesi için kasanın içine, yani deliğine tunçtan bir halka takılır. Kaluma o halka içinde gidip gelir. Rodanza bu tunç halkadır.' (Halikarnas Balıkçısı 1997 s. 46) × ***Bir başka gün, Hırsız Selim - onun hiç farta furtası yoktu - çarşının ta ortasına Karakulak'a, açık açık 'Rodanza budalası herif!' diye bağırmıştı.*** (a.y.). krş. ***radansa.***

roka/röke 'yün gibi şeyleri eğirirken kullanılan bir ucu çatal değnek' B.A. Yanıkoğlu 1943 s. 290 < Yun. ***roka*** (róka) < İt. ***rocca*** a.m. Tietze 1955 no. 232. b. ***öreke II***. ××

roket 'bir mermi türü; bir çeşit füze' < İng. ***rocket*** a.m. ××

(Argo) **roketle-** 'menisi akmak, keyfi gelmek' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

rokla 'tiftik' R. Dankoff 2004 s. 232. ××

rokobul 'buğday vb. ekinlerden sonra ekilerek mevsim geçtiği için olgunlaşamayan, hayvanlara yedirilen mısır; mısır ayıklandıktan sonra havyanlara yedirilen kısım, olgunlaşmamış, gelişmemiş mısır' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. ***ροκοπουλο*** (rokopoilo) Ch. Tzitzilis 1990 s. 203, Trabzon Rumcasında ***roka*** 'mısır koçanı' + ***buli*** 'yavru'. ××

Rokoko 'Avrupa'da 17. ve 18. asırlarda moda olan çok ince ve gösterişli gösterişli mimari ve süsleme üslubu' < Fr. ***Rococo*** a.m. × ***Annem ile Nâzım süssüz, çarpıcı olmayan, baktıkça güzelleşen şeyler seçerlerdi, Bu özellikle annemin güzellik anlayışıydı. Aşırı süslü şeylere "rokoko derdi, Nâzımın şiirleri üzerine konuşurlarken de zaman zaman bu sözcüğü kullanırdı. Şiirde ustalık gösterilerine, süslü sözlere sapmıya kesinlikle karşıydı. Hemen huysuzlanır, "Sevmedim, rokoko olmuş," derdi.*** (Mehmet Fuat 1998 s. 266).

rokosup 'kendir işleme aleti' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. ***ροκοτζούπιν*** (rokotzupin) a.m. ***ροκο*** 'iğ' + ***τζούπιν*** 'ağaç' Ch. Tzitzilis 1990 s. 203. ××

rokovat 'kendirin sarılarak ip yapıldığı alet' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. ***ροκοπάτ*** (rokopat) < ***ροκο*** 'ip' ***πάτ*** 'tekmelemek' Ch. Tzitzilis 1990 s. 203. ××

rol 'gösteri sanatlarında oyuncunun yapması gerekenler; görev; yapmacıklı davranış' < Fr. ***rôle*** a.m. × ***Üç, dört çeşîd "Türk" taḳlîdinde ṣāḥibi mehāret olan bu ṣanʿatkār, meddāḥlığında biri "hemücük" dediğimiz pek ḳaba, dîgeri simidci ve emsāli Anaḍolu yaŋşaḳlığını İstanbulda biraz taʿdîle muvaffaḳ olmuş orta ḳaba, aşcıbaşı gibi dili olduḳca dürüst İstanbul şîvesine yaḳlaşan üç, dört ṭaşralı arasında îfā etdiği tercümān rolü bir ḳomedi değil idiyse de bî-misāl***

bir "monoloġ" idi. (Aḥmed Rāsim 1926 s. 66). × ***Biliyorsunuz, cambazlık, akrobasi tiyatronun işbirlikçisidir. Yunan tiyatrolarında da, Roma tiyatrolarında da bu ikisi hemen hemen uzun zaman baş rolü oynamışlardır.*** (S. Taşer 1956 s. 104). × ***Büyükadanın böyle kendine mahsus, bu iklimin mahsulü olmak hissini ve kendilerine başka hiç bir yerde rast gelmediğimizden, bize yalnız burada yaşıyor tesirini veren şahısları vardı. Hatırımda oynadıkları rolleri ayırt etmek için bunlara Büyükada eşhası diyebilirim.*** (A.Ş. Hisar 1956 s. 34). × ***Yeni rolü hoşgörülü ve alaycı büyük ağabey, koruyucu güçlü dayı, akıl hocası deneyimli dost oldu. Harcanmasın diye ilgilenmesi gereken önemsiz arkadaş, acemi çaydanlık, ona muhtaç küçük adam, ben.*** (İ. Aral 1986 s. 142).

rolo/rulo/rule 'gemide tehlikelere zamanında müdahale için personel verilen görevler, ship's articles ship's articles' Kahane-Tietze 1958 no. 549 < İt. ***ruolo*** a.m. ××

Roman 'çingene, kıpti' H. Aktunç 1990 s. 234. ××

romita 'Antep fıstığı cinsi bir bitki' K. Emiroğlu 1989 s. 201. ××

ront I 'çocukların sahnelediği müzikli oyun veya dans' × ***Hocam bana da rontlardan birinde vazife vermek istemişti.*** (M. Hacıhasanoğlu 1951t s. 93). × ***Salon biraz sükûna kavuşunca, rontlar, zeybekler, marşlar başladı.*** (M. Hacıhasanoğlu 1951t s. 97).

(Argo) **ront II** 'dikizleme, soyunan çıplak birisini ya da cinsel ilişkide bulunan kimseleri gözetleme' < Alman bilgini ***Röntgen***'in adından. ××

rop b. ***rob***.

rota 'geminin seyir yolu' L. Gürçay 1943 s. 331, H. Eren 1999 s. 345 < İt. rotta a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 547. × ***Pompacılar, rotayı çevirerek hava verirken Ateşoğlu da Bora'ya iple marpuç uzatıyordu.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 122). × ***Onunla Çanakkale'den, Marmara'dan İstanbul Boğazından geçeceğim ve bu geminin, bu denizlerde nasıl bir rota izlemesi gerektiğini işte o zaman anlıyacağım***. (M.C. Anday 1965a s. 29). ***rotasını boz- /rota değiştir-*** (fig.) 'yolundan ayrılmak' TüS. 2012 s. 183, ***rotayı şaşır-*** 'yanlış iş yapmak'.

rotacı 'rota ile ilgilenen'. × ***Ondan sonra kılavuz Ateşoğlu Murat Reis ve onunla beraber - dalgıçlara skafandar formalarını giydirecek olan - formacılarla, - hava pompasını çevirecek olan - rotacılar, bir de dalgıçlar ve dalgıç gemisini kullanacak olan denizciler, hep birden bu büyük kayıktan, hava pompasını taşıyan küçük gemiye geçeceklerdi.*** (Halikarnas Balıkçısı 1969 s. 54).

röke b. ***roka***.

rölanti b. ***ralanti***.

rötuş I 'fotoğrafçılıkta, resimleri basmadan önce cam üzerinde yapılan düzeltme işi' < Fr. ***retouche*** a.m. × ***Kadın yazarlarımızdan Atiye Ne yazar, banyodaki aynanın karşısına geçmiş, kadınlığına son rötuşları yapıyordu ki, elektrikler birden bire kesildi. Hiç öyle pırpır etmeden, kesileceğine ilişkin ipucu yerine geçebilecek en basit***

bir voltaj düşmesi bile göstermeden "şak" diye kesiliverdi. (M. Mungan 1996 s. 397).

rötuş II 'yazılı metin, plan vb. son düzeltmeler'. × ***Gelsin, konuşalım, son rötuşları da yapalım üzerinde.*** (K.B. Manav 1961 s. 99).

rövanş 'sporda veya oyunda yenilmiş olan tarafın aynı rakiple yaptığı ikinci karşılama' < Fr. ***revanche*** a.m. × ***Hadi, ikimize birer içki al gel de rövanşını oynayalım.*** (E. Bener 1999 s. 15).

rövü/revü 'dans ve oyunlardan meydana gelen müzikli sahne gösterisi' < Fr. ***revue*** a.m. × ***San'at aşkı mı diyeyim, sizin erkek cazibeniz mi diyeyim, her neyse, gel dediniz, geldim. Benim ol dediniz, oldum. Pespaye rövülerinizde baldır bacak salladım. Sarhoş sofralarınızın mezesi oldum.*** (O. Asena 1962 s. 73).

O. **ru/ruh III/ruy** 'yüz, çehre; yüzey' Meninski 1680 II, 2370 < Fa. ***rü/rüy***, b. ***ābıru*** ⊡. × ***Bir ḳızdan artuḳ nesnesi yoḳdur ammā gök altında yėr yüzinde ṣüretde ancılayın ādemī-zād yoḳdur. Cīn u Mācīn, Hıtā vu Hoten, Halluḫ u Yaġmā vu Balasaḳun ḳad u bālāda, had-ı vālāda, rüda müda anuŋ gibi mevcüd görmedi.*** (Ferec v. 132b). × ***Biḥamdillāhi ki bu cüvān şehzādedür, rüyı küşādedür.*** (a.e. v. 136b). ***rüy-i zemīn*** 'dünya, yeryüzü': × ***Bu Cīn melikinüŋ oğlıdur, pādişāh-ı rüy-ı zemīndür.*** (Ferec v. 29b).

rub I 'gemicilerin kullandıkları kerterizin en küçük yön noktası', < Ar. ***rub'*** 'dörtte biri, çeyrek' krş. ***kerte*** a.m. Kahane-Tietze 1958 no. 530. ××

rub II 'akçanın dörtte biri değerindeki Osmanlı parası' Meninski 1680 II, 2332 < Ar. ***rub'*** 'dörtte biri'. × ***Gördi, bir gözsüz pāre pāre muraḳḳa' geymiş, ferḥān oturur. Vardı, eyitdi: "Hīc aḥçalıḳ püluŋ var mıdur? Varısa baŋa bir aḳcalıḳ pül vėr, rub'ını saŋa!" dėdi.*** (Ferec v. 216b).

ruba (gemici dili) 'serenleri pırasya pupaya ve rüzgârı başa alarak gemiyi gerilet!' L. Gürçay 1943 s. 332 < İt. ***ruba! rubare*** 'to haul to the wind!' (fakat asıl manası 'çalmak'). Fakat, muhtemelen Yun. ***ρουμπι*** (rubí) 'travelling bag' vs. bu gemici tabiri üzerine tesir etmiştir. Daha çok malumat için b. Kahane-Tietze 1958 no. 548. ××

O. **rûbâh** 'tilki' < Fa. ***rubāh***. a.m. × ***Üni temām cezīreye işidildi. Baḳdum gördüm: hezār hezār pīl ü peleng ü şaġāl u rübāh ol ḳaṣruŋ yöresiŋe cem' oldılar. Ben ḳorḳdum, ḳacmaḳ istedüm. Şemse eyitdi: "Ḳorḳma bizüm cerimüz bulardur".*** (Ferec v. 101b).

rubaî 'klasik şark edebiyatında dört satırlık bir şiir şekli' < Fa. ***rubā'ī*** a.m. × ***Cāriye boğuldı, öldi. Girdüm, gövdesini sudan çıḳardum, güristānda bir yėrde defn eyledüm. Bu rubā'īyi söyledüm.*** (Ferec v. 13a).

ruca 'sığırların boynuna takılan kolyenin yapımında kullanılan, beze dikilen beyaz süsler, deniz kabukları' K. Emiroğlu 1989 s. 200. ××

ruda b. ***roda***.

rufadan b. ***rafadan***.

rugan 'parlak deri' Meninski 1680 II, 2386 < Fa. ***revgan*** 'sıvı yağ'. × ***Do, re, mi, fa, sol, lâ, si, do! Minimini rugan patikli ayağını ayağını***

ıslakça toprağa bastıkça bir nota! Bir daha! Bir daha! Karılıyor gülmeden. (R.H. Karay 1964 s. 178).

rû-gerdân *ol-* 'yoldan dönmek, bırakmak'. × ***Murâd Şiblī ṭarīḳında iken rū-gerdān oldı dimek ise minvechin teʾvīle ḳarībdür.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 43). × ***Cevānuŋ āyīne-i cemālinden rū-gerdān olup ḳıbleye ḳarşu ṭoġrılur.*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 109). × ***Dem-ā-dem bikr-i maẕmūn besleyenden oldı rū-gerdān /Bu it besler diyu Ḳandīye ḳıldı luṭf-ı bī-pāyān*** ('Ālī 1994 [1591-99] s. 194).

ruh I 'can, gönül, kalp; karakter; canlılık, şevk' Meninski 1680 II, 2294 < Ar. ***rūḥ*** a.m. × ***İşde melunsız jemi kavm ichre / Mekruh olmushsız jihan yüzunde / Sen iman getır benım dınıme / Pur envar olub kalbın ruhında*** (E. Kömürjian 1981 s. 78 no. 13). × ***Koynumden chekdiler ol bir danemi / Bir kızımi ghonchenazım ruhumi / Evladsız ana oldum ben eksikli.*** (E. Kömürjian 1981 s. 132 no. 180).

ruh II 'ölü; hortlak'. × ***Ceddüŋ rūḫıycün doġru dė! ̧Hālidi kenīzekünile dutmaduŋ-mı, cārmi̱he çekmedüŋmi, ḳamcı urmaduŋmı, yā bu bāng u fiġān neyidi?*** (Ferec v. 211a).

ruh III/ru/ruy 'yüz, yanak' < Fa. ***rū*** 'yüz, çehre'. × ***Bir sāʿat ġalebe oldı, oturuşdılar. Ḳız gözi ḳuyruġıyla oġrulayın şehzādeyi gözedür. Andan ḳız niḳābını ruḫ-ı ferruḫından götürdi. Sanasın ki bulut yarıldı, ay görindi.*** (Ferec v. 134b).

O. **ruhâm** 'mermer' < Fa. ***ruḫām*** 'marble, alabaster'. × ***Biraz yėr ol cezīrede yüridiler, bir yėre ėrişdiler ki anda ruḫām[-ı] mümerredden yapılmış bir ḳaṣar var.*** (Ferec v. 55a).

ruhban 'keşiş, keşişler' < Ar. ***ruhbān*** a.m. (***rāib*** kelimesinin çoğulu). × ***Donuŋı çıḳar! Bu yağdan dürtün, andan bu ruhbām donını gey, bėlüŋe zünnār baġla ve bu aḳ ṭopraḳdan biraz kāġıdıla bėliŋde saḳla!*** (Ferec v. 38b). × ***Varub bir ruhban yaziji bulub / Serenjamını ona arz idub / Vakt tengdır shimdi karar kalmayub / Ben her ne dirsem sen yaz efendi*** (E. Kömürjian 1981 s. 83). × ***Khach alemleri muzeyen olub / Berati mumler her yanden yanub / Envayi elvan ruhban giyinub / Donanub saf saf ayvima oni*** (a.e. s. 107 no. 104).

ruhsâr 'yüz, çehre' < Fa. ***ruḫsār*** a.m. × ***Ergavānī ruḫsārı zaʿferānī olmış, naleden nale, müyeden müy olmış.*** (Ferec v. 65a).

ruhsat 'müsâade, izin' Meninski 1680 II, 2297 < Ar. ***ruḫṣa*** a.m. ***ruhsat ver-*** 'müsaade vermek; hakkını vermek, hak sahibi kılmak'. × ***Şaḫṣ-ı mezbūr ise neʿan ʿālim ve ḥaḳ gendü elinde olduġına cāzim olmaġ-ile "Benden ne istersiz" dėyü aṣaḥ u rāst ve bī-kem u kāst ḥaḳ söz ne ise edā eyledükde, "Nedür-ki senşerʿ-i şerīfi tafīf ve müteveccih olan ḥaḳḳuŋı tezyif eyledüŋ" dėyü müddeʾiy-i mezbūruŋ ḥaḳḳında bir nā-ḥaḳ sicill ėderler ve ol vėrecegi ̧harc-ı maḥkeme bedeli subaşıdan beş sikke altun alınub "Var, bunuŋ on florisin al!" dėyü ḥabsine ruḫṣat vėrürler. Fi l-vāḳiʿmeblaġ-ı mezbūr alınur ve ve on şāhī daʿvīsiyle gelen müddeʿī seksen şāh-i ̧harciyle güc-ile ̧halāṣ bulur.*** ('Ālī 1979 I, 179-180).

O. **ruka I** 'pusula; kısa mektup' < Ar. ***ruḳʿa*** a.m. × ***Seyyid ol-dem bir ruḳʿayıla ḳażīyeyi emirelmüʾminīne bildürdi.*** (Ferec 211a). × ***Derḥāl ḥācib ruḳʿa yazdı. ˇHālidden ḥużūr istidʿā ėtdi. Ruḳʿayı iki serheng eline verdi.*** (a.e. v. 212b).

ruka II b. ***rika***.

O. **rukak** 'ince kek' Meninski 1680 II, 2346 < Fa. ***ruḳāḳ*** a.m < Ar. F. Steingass 1930 s. 583. × ***Cün bizümsin, bizümle ṣatu bāzār ėdisersin, ṣāṭırca ol, ḳayġulu oturma!" dėdi. Yėr öpdüm duʿā ḳıldum. Derḥāl buyurdı, hon getürdiler, girde, neyde külīçe ruḳāḳ-ı kāfūrī, ˇhonceler ʿācdan ābnūsdan ḥāżır getürdiler.*** (Ferec v. 115a).

rule b. ***rolo***.

rulo b. ***rolo***.

Rumane 'Rumca, Yunanca'. × ***Elfazidır hem Rumane / Raksi shohdır zerifane / Bakhshi bosi sukerane / Agham sen yar.*** (E. Kömürjian 1981 s. 88 no. 44).

rume 'arı peteğinin baldan süzdürülmüş hali' K. Emiroğlu 1989 s. 200 < Yun. ***ρυμμα*** (rumma) 'yıkamadan sonra geri kalan kir'. ××

ruspi/ BSTTk. **orospu** 'fahişe' Meninski 1680 II, 2383 < Fa. ***rūspī*** a.m. (aslında 'ak yüzlü': ***rū*** 'yüz' ve ***sapīd*** 'beyaz'). Türkçede kelime başında **/r/** sesi olmadığı için önüne bir ünlü gelmiş. b. ***erişte*** ⊡. × ***Felā cerem "ümm-i dünyā" ile müsemmā olan Mıṣr-ı Ḳāhire daḥı emrāẓ-ı müzmine-i mütenevviʿaya mübtelā oldı. ˇHuṣūṣā Delle gibi dellālelügi ve rūspī vu çermīnebāzlar ṣıfatinde fāḥişe-i muḥtālelügi ẓāhir u āşikār oldı.*** ('Ālī 1975 s. 92-93).

(Argo) **ruspik** 'orospu, fahişe' H. Aktunç 1990 s. 235. ××

O. **ruşen** 'aydınlık, parlak; aşikâr, apaçık, belli' Meninski 1680 II, 2385 < Fa. ***rūşan*** a.m. × ***Bu böyle degüldür ki bir gişi ẓāhirde ˇhandān ola, bāṭında hem ˇhandān ola. Bu iş ne olacaḳ işdür, ḳandān ola! Egerçi ʿīde beŋzerlenen ber-ḳandān ola! Şādī ẓāhirde şādīyi bāṭına delālet ėtmez. Çoḳ olur ki gişi sevinmek icinde aġlar. Bu rūşen delīldür zīrā ġam daġı aġladur, şādı daġı aġladur.*** (Ferec v. 70b). × ***Anlar daḥı beni gördiler. Rūşen cihān gözlerine ḳaraŋu oldı.*** (a.e. v. 99b). ***ruşenlik*** 'aydınlık, ışık': × ***Ol görinen rūşenlik şāh-ı mārān nūrınuŋ ʿaksindendür.*** (Ferec v. 61a). ***ruşen et-*** 'aydınlatmak, tenvir etmek; izah etmek, açıklamak': × ***Ol şehrüŋ bīşe ucında bir ḳac ulu aġac gördi. Kirbāsa ḍolanmışlar, yėr yėr cıḳın cıḳın sarḳuḳlar var, icinden nūr balḳır, yöresini rūşen eyler.*** (Ferec v. 189b). × ***Bu işi baŋa rūşen ėtmek gereksin. Senüŋ maṣlaḥatuŋicün belā cekerem, yoḫsa ne ġarażum vardur?*** (Ferec v. 208b). × ***Ol Yahudiyan artık mezhebi / Ande bıraghub tejdid olundi / Chehre rushen di shasha gyorundi / Duhni mur khatem Mesih Ullani*** (E. Kömürjian 1981 s. 108 m. 106).

O. **ruşenâ** 'aydınlık, ışık' < Fa. ***rūşanā*** a.m. ***rūşan*** + Fa. abstractum eki ***-ā***, b. ***anonima*** ⊡. ?). × ***Bizi bāzāra ilet sat, esbābuŋı rast eyle! Şāyed Ḥaḳ Taŋrı bir rūşenāyı peydā ėde!*** (Ferec v. 129b).

O. **ruşendil** ‘aydınlık ruhlu‘ < Fa. ***rūşan-dil*** a.m. F. Steingass 1930 s. 595, ***rūşan*** ‘aydın‘ ve ***dil*** ‘gönül, kalp‘. × ***Çābūk-dest ve rūşen-dil u tīz-naẓar naḳḳāşlar cem‘ eyle, ol manẓaruŋ der u dīvārını nigāristān-ı Cīn gibi mūnaḳḳaş eylesünler!*** (Ferec v. 40a).

O. **rutabî** ‘taze ve olgun hurmalar‘ < Ar. ***ruṭab*** a.m. × ***Abāhā-yı günāgün dāne vü zerd ü sigbāc u zīrbāc, biryānlar şişlikler, mivehāyı, muḫtelif: nārinc ü turınc u sīb-i ḫilāṭī, engür-ı Mulāḥī, rümmān-ı İmlīsī, encīr-i Zīrī, amrūẕ-ı İsfahānī, şarābhā-yı ḫoş-gūvāri, mevīz-i sükkerī ‘aselī tīrī ruṭabī; ḫoş-nefes ḫūb-edā muṭrıb kenīzekler barbaṭī tanbūrānī, ẕefī nāyī çerıgī, şehrrūzī ṭarab-rūzī ‘aceb-rūẕī: bu ḳamu rātibidi, mūretteb-idi.*** (Ferec v. 91b).

rutubet ‘nem, ıslaklık‘ Meninski 1680 II, 2328 < Ar. ***ruṭūba*** a.m. ***Bu ruṭūbetli tārīḫī maḫzeniŋ loş serinliği içinde iki Ermenī deliḳanlısı elemeğelerini ḳurmuşlar, iplik eğiriyorlar.*** (H.R. Gürpınar 1340a s. 3). ***ruṭūbet-i ḫaṭṭ*** ‘gracefulness of hand-writing‘.

O. **ruud** ‘gök gürlemesi‘ < Ar. ***ru‘ūd*** a.m. (***ra‘d*** kelimesinin çoğulu). × ***İttifāḳ gėce ėrişdükde bulıt ḳopdı, ḳar u ḳay u yaġmur u ru‘ūd u būrūḳ u ṣavā‘iḳ riyāḥ ‘āṣıfe belürdi.*** (Ferec v. 131b).

ruy b. ***ru***.

O. **ruz I** ‘gün‘ Meninski 1680 II, 2379 < Fa. ***roz*** a,m. × ***Düniyāda hīc āferiyde bī-ġam yoḳdur. Ḥaḳ Ta‘ālā būnyād-ı ‘ālemi terkīb-i ferzend-i ādemi ġam üzerinde ḳomışdur. Ol ki rūz-ı rūşendür soŋınca şeb-i tārīkdür.*** (Ferec v. 74b). ***Urvīye-i bī-cāre bu ḥālden bī-ḫaber, rüz ṣāyim, şeb ḳāyim, leẕẕāt-ı ḥïssīden ma‘zül, gendü ḥāline meşgul.*** (a.e v. 176b). × ***Shebde ruzde yokdır sabr u karerım / Itırdım nazlımi bulamaz oldım*** (E. Kömürjian 1981 s. 133 no. 183). ***ruz-ı Hızır*** ‘Hıdırellez günü, İstanbul‘da 6 Mayıs‘ta kutlanan bir halk eğlencesi, Çingenelerin millî bayramı‘: × ***Ve cizye vėrmege ḳādir olan re‘āyā resm-i ḳapu dėyü sipāhīsine rūz-i Hıżırda yigirmi beş akça ve rūz-ı Ḳāṣımda yigirmi beş akça ispence içün vėrürler.***‘(Ö.L. Barkan 1943 [1548] s. 316). ***rūz-ı Ḳāṣım*** ‘9 Kasım günü‘, örnek için b. ***rūz-ı Hıżır***.

O. **rûz II** ‘geçim, maişet‘. × ***Ciger süzıyla durdum, rüzum isteyügitdüm. Yolda bir yoldaşa oġradum. Baŋa nāmeler vėrdi.*** (Ferec v. 140a).

O. **rûzberûz** ‘günden güne, zamanla‘ < Fa. ***roz-ba-roz*** a.m. ***ruz I*** ve ***be I*** ve ***ruz I***. × ***Rūz be-rūz Şābüruŋ ululuġı ol maḳāma yėtişdi ki ḳayın atası ve gėrü ḳalan müte‘allikleri daḫı niçe āşinā vu bīgāne anuŋ ḥimāyetine muḥtāc oldılar.*** (Ferec v. 122b).

O. **ruzedar** ‘oruç tutan, oruçlu‘ < ***roza-dār*** a.m. ***roza*** ‘oruç‘ + ***-dār*** ‘tutan, malik olan‘, b. ***abdar*** ⊡. × ***Şimdiki ḥālda ol Muvaffaḳ ol gördügüŋ evde ma‘zūl, münzevīdür, rüzedārdur.*** (Ferec v. 11b).

O. **ruzî** ‘günlük yiyecek, maişet‘ < Fa. ***rozī*** ‘dayly (allowance)‘ F. Steingass 1930 s. 594) krş. ***ruz II.*** × ***Ol ḳızuŋ atası bu vaṣīyeti dürüst dutub cihāz develerini gīve-düz evine vėribimişimiş. Doġru gīve-düz evine develeri cekdiler, ḳapusında çökerdiler: davarı. rüzī icerü daşıdılar.*** (Ferec v. 59a). × ***Nola eksügümüz yoġisa, artuḳ rüzī kime ziyān ėder?*** (a.e. v. 92b). ***ruzî eyle-/rüz ḳıl-*** ‘nasibetmek‘: × ***Taŋrı Ta‘ālā saŋa oġul rüzī ḳıla!*** (Ferec v. 63a).

O. **rûzigâr I** ‘zaman’ Meninski 1680 II, 2380 < Fa. ***rozgār*** a.m. F. Steingass 1930 s. 593. × ***ʿHudādād hem ol ṣanemi nüvāḫt éder, ḳaṣruŋ yöresin degzinür, rūzigārıla ḥarāmılıḳda ceme‘ olmış coḳ ni‘met bulur.*** (Ferec v. 64a). × ***Rūzigār-ı ḳadīmde bir pādeşāh varıdı, melūl-ṭab‘ıdı.*** (a.e v. 70a). × ***Ammā bunca rūzigārdur mütevātir sıdḳıla degül, nifāḳıla ʿhidmet eyledüm, bir sā‘at işüŋi mühmel ḳomadum. ‘Āḳıbet sezām cezām bu oldı ki beni itler eline vérdüŋ. Üc gece nifāḳıla, degül ṣıdḳıla bu yırtıcı cānavarlara ḳullıḳ eyledüm. Üc gécelik mecāzī ṣoḥbetüŋ ḥaḳḳını bildiler, baŋa ziyān ḳaṣdın étmediler. Sen ki şehriyarsın, cihāndārsın, itce olımaduŋ.*** (a.e. v. 125b).

rûzigâr II/rezger/ BSTTk. **rüzgâr** ‘yel, hava’ Meninski 1680 II, 2380, DS 3506, H. Eren 1999 s 343 < Fa. ***rozgār*** a.m. × ***Bu kitābda pusulayı ve ʿharṭı ve rūzigārları ve ṣıġlaruŋ aḥvālini küllīyen naẓm-ile beyān eyledük.*** (Pīrī Reʾīs 1935 s. 85). × ***Eshgsız bir adem yok bu jihande / Bir aghaj yokdır ki tebrenmeye / Neche ruzgyarden ol salınmaye / Bekaledlıgdır makhsus tanriye.*** (E. Kömürjian 1981 s. 91 n. 55). × ***Benim ölüzgârımnan harman savrulmaz.*** (M. Makal 1950 s. 83). ***rüzgârı dön-*** ‘(birinin) hayatının kötüye değişmesi (***ruzigâr I*** veya ***II***): × ***Ben Dimişkdenem, büzürg-zādeem. Rūzigārum döndi. Üzerümde ‘ayāl ceme‘ oldı: Māẕerden, ʿhāherden, zen u ferzendden, ḳuldan, ḳulluḳcıdan on bèş gişim dünyāda benden artuḳ ümīdleri yoḳ, sebebleri benem.*** (Ferec v. 68a). × ***Rüzgâr esmeyişin yaprak kıpramaz.*** (E. Misailidis 1986 s. 182.). **rüzgâr ḳuytusu** ‘rüzgâr almayan yer. ***rüzgâr tutma-*** ‘rüzgârı olmak, kuytu olmak, korunaklı olmak’ TüS 2011 s. 1990: × ***Rūzgār ṭutmayan ḳuytu bir köşe bulmuşduḳ. Ṭoŋa çekmiş ḳalın ḳar ṭopaḳları üstüne kebelerimizi atdıḳ.*** (M. Yesari 1928 s. 3). b. ***örüzgâr I***, ***örüzger I***, ***ölüzgâr***, ***ölüzger***.

O. **rûzigâr-dîde** ‘yaşlı, ihtiyar; tecrübeli’. × ***Bir kişi bir devletlünüŋ meclisine varub zu‘mınca ben pī-i rūzigār-dīdeyin déyü veyā ʿhūd beyne n-nās nehāret u ma‘rifetle bergüzīdeyin déyü teklīf olunsızın ol meclisüŋ ṣadrına geçüb oturmaḳ, ḥattā güstālıḳ édüb ḍayanub ḍuran yayına yaṣdanmaḳ ʿhaylice terk-i edebdür.*** (‘Ālī 1956 s. 243-244).

O. **ruzmerre** ‘günlük; günlük izinli’ < Fa. ***röz-marra*** a.m. F. Steingass 1930 s. 594. × ***Bu zümreden Mıṣr u Şām u Ḥaleb bāzergānları ki her birinüŋ niçe biŋ sikke altun-ile dolu hemyānları ve seneden seneye yigirmişer ve otuzar biŋ altun ḳazanmada ‘arż-ı ḳudret-i bīkerānları muḳarrerdür. Ma‘a hāẕā ʿharc-ı yevmīyeleri bir filoriye yetişmek muḥāl ve rūz-merreleri bir altun ʿharc göstermek fāsid ʿhayāldür, neden-ki anlaruŋ her birine bir sancaḳlıḳ fuḳarānuŋ nüzūli teklīf olunmaya?*** (‘Ālī 1982 II, 57).

ruzvelt ‘bir potin türü, Roosevelt bot’ × ***Bazı deppoylardan erlere postal yerine çarık verilmektedir. Ruzvelt, Çörçil tipi ayakkabılar yakında gelecek deniyor.*** (M. Seyda 1970 I, 200). × ***Ayağında, ruzvelte benzer potinler, bacaklarında, şimdilerde dedikleri gibi, bir cin.*** (A. Ağaoğlu 1981s s. 58).

O. **rübude** ‘meftun, tutkun, vurgun’ < Fa. ***rubūda*** a.m. × ***Bedī‘ülcemāl ʿhöd görmedin işitmegile ʿāşıḳ olmışıdı. Gördise dạhı beter rübūde oldı. Ammā ḥālini belürtmedi.*** (Ferec v. 151a). ***rübūde eyle-*** ‘baştan çıkarmak’: × ***İblīs anı rübūde eyler: eyle ʿāşıḳ olur kiʿhāb u ārām andan dür olur, yėmekden içmekden, üyimekden ḳalur.*** (Ferec v. 174a).

(Halk dili) **rüküş** ‘gülünç olacak derecede kötü giyinip süslenen kadın’ A. Ergür 2002 s. 225. ××

O. **rümman** ‘nar (meyve); nar taneleri’ < Ar. ***rummān*** ‘nar’; Fa. ***rummān*** (< Ar.) ‘nar taneleri’. × ***Bāġubānı oḳı: bāġuŋ dibinde bir ulu enār aġacı var. Buyur: andan saŋa bir rümmān getürsün. Anı dānele, bir bir yė! Anuŋ saġışınca Taŋrı Taʿālā saŋa oġul rūzī ḳıla.*** (Ferec v. 63a).

O. **rümûz** ‘semboller’ < Ar. ***rumūz*** a.m. (***ramz*** kelimesinin çoğulu). × ***Senden bize inʿām u iḥsān olurısa ve melūl olmazsaŋuz bu rümūzuŋ künūzını beyan ėdeyim, ve bu maḳām yapılduġından maḳṣūd neyidügini ʿayān ėdeyim.*** (Ferec v. 28b). × ***Bu eşnālarda bir abdāl bunlara keşfi aḥvāl ve ʿarżı kemāl ile rümūzı istiḳbāl ėdūb...*** (‘Ālī 1994 [1591–99] s. 105).

rüstik (mobilya üslubu) ‘köyvari’ < Fr. ***rustique*** < Lat. ***rusticus*** a.m. × ***Masif cevizden bir yemek odası takımı görmüştüm, rüstik takımların en mükemmeli.*** (R.H. Karay 1964 s. 136).

rüsum ‘vergiler’ < Ar. ***rusūm*** a.m., ***resm V*** kelimesinin çoğulu. × ***Sizi anlıyorum, azizim. Kazancınız az, masrafınız çok. Yaptığınız hizmet bir kültür hizmeti. Belediye rüsumundan muaf tutmak lâzım sizi.*** (O. Asena 1962 s. 78).

rüsvâ/rüsvay ‘rezil, ayıp sayılır, kötü şöhreti olan; hor, hakir’ < Fa. ***rusvā/rusvāy*** a.m. × ***Ė ḥarām-zādeler yalancılar bī-hayālar! Ḥarām-zādalıġı benüm ḥaḳḳumda ve ol miskin-i bī-günāh bennā ḥaḳḳında ġāyete yėtürdüŋüz. Şimdiki ḥālda ol fārıġ gendü ḥālında oturmışdur. Siz devletsüzligüŋüz ucından rüsvāyi olduŋuz, bende giriftār olub dirlikden el yuduŋuz.*** (Ferec v. 26b). ***rüsvay eyle-*** ‘ayıplanacak hale düşürmek, iyi şöhretini bozmak’: × ***Āḥir ʿam[m]uŋ oġlıyam, senüŋ ʿāşıḳ-ı mecrūḥuŋam. Lillāhī Taʿālā, beniʿhalḳ icinde rüsvāy eyleme! Bilürsin ki bu işde günāhum yoḳdur.*** (Ferec v. 74a).

rüsvay b. ***rüsvâ***.

rüşvet I b. ***rişvet I***.

rüşvet II b. ***rişvet II***.